

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

3

1. ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ Γ'

(ΜΕΡΗ Α'-Γ')

2. ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΕΚΘΕΣΙΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τὸν

ΙΓΝΑΤΙΟ ΣΑΚΑΛΗ

Φιλολόγο

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1988

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελις
ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ	5-24
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	26-629
<u>ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΛΟΓΟΣ Γ'</u>	26-481
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Α'	26-95
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Β'	96-177
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Γ'	178-217
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Δ'	218-255
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Ε'	256-293
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Σ'	294-337
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Ζ'	338-371
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Η'	372-409
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Θ'	410-447
ΤΟΜΟΣ (ΜΕΡΟΣ) Ι'	448-481
<u>ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΝΟΜΙΟΥ</u>	
<u>ΕΚΘΕΣΙΝ</u>	484-629
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	631-643
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	631-637
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	638-643

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α'

- α' Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ τρίτου αὐτοῦ λόγου τρίτη πτῶσιν τοῦ Εὐνομίου δεικνύει ὡς ἑαυτὸν διελέγχοντος καὶ ποτὲ μὲν λέγοντος ὅτι διὰ τὸ γεννηθῆναι κατὰ φύσιν δεῖ Υἱὸν τὸν Μονογενῆ ὀνομάζεσθαι, ὡς τῆς ἀγίας Γραφῆς, φησίν, ἄνωθεν τοῦτο δηλοῦσης, ποτὲ δὲ ὅτι διὰ τὸ κτισθῆναι μηκέτι Υἱὸν ἀλλὰ ποίημα λέγεσθαι.
- β' Εἶτα πάλιν τὴν τοῦ «Κύριος ἔκτισέ με» ρῆσιν παγκάλως καὶ ἀρμοδίως καὶ ἀκριβῶς διεξετάσας ἐκτίθεται.
- γ' Ἐπειτα τὴν τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννητοῦ οὐκ ἄλλοτρίωσιν οὐσίας ἐκ τε τοῦ Ἀδάμ καὶ Ἄβελ καὶ ἐτέρων ὑποδειγμάτων δεικνυσιν.
- δ' Εἶθ' οὕτως τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητα καὶ τὸ ταῦτὸν τῆς οὐσίας καὶ κοινὸν τῆς φύσεως· ἐν ᾧ καὶ φυσιολογία περὶ γεννήσεως οἴνου, καὶ ὅτι ὁ τε Υἱὸς καὶ τὸ γέννημα ἐπὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς προσηγορίας ὁμογενῆ τὴν οἰκειότητα ἔχουσιν.
- ε' Πρὸς τούτοις τὸ ἀκατάληπτον τῆς θείας οὐσίας διέξεισι καὶ τὸ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ρηθὲν «ὕμεις προσκυνεῖτε ὁ οὐκ οἴδατε» ἐρμηνεύει.
- ς' Μετὰ ταῦτα τὴν τοῦ υἱοῦ κλῆσιν καὶ τὴν τοῦ γεννήματος διαφορὰς τε υἱῶν Θεοῦ πλείστας καὶ ἀνθρώπων καὶ κριῶν καὶ ἀπωλείας φωτός τε καὶ ἡμέρας ἐκτίθεται.
- ζ' Πρὸς οἷς τὰς τοῦ Μονογενοῦς προσηγορίας θεϊκὰς τε καὶ ἀνθρωπίνας διερμηνεύσας τὸ γεννητὸν καὶ ἀγέννητον διεξετάσας τὸν λόγον πληροῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ

ΜΕΡΟΣ Α'

- 1 Τὸ α' μέρος τοῦ Γ' λόγου δείχνει τὸ τρίτο παράπτωμα τοῦ Εὐνομίου, πὸ ἐλέγχει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του κι ἄλλοτε λέει ὅτι ὁ Μονογενής, ἐπειδὴ ἔχει γεννηθεῖ, πρέπει νὰ λέγεται κατὰ φύση Υἱός, γιατί ἡ ἅγια Γραφή δίνει γι' αὐτὸ οὐράνια ἐπιβεβαίωση, κι ἄλλοτε ὅτι πρέπει νὰ λέγεται ποίημα κι ὄχι Υἱός ἐπειδὴ ἔχει δημιουργηθεῖ.
- 2 Ἐπειτα πάλι ἐξετάζει ὠραιότατα καὶ κατάλληλα καὶ λεπτομερῶς καὶ ἐκθέτει τὴ ρήση, «Ὁ Κύριος μὲ δημιούργησε».
- 3 Ἀκολουθῶς δείχνει μὲ τὸν Ἀδάμ καὶ τὸν Ἄβελ καὶ μὲ ἄλλα παραδείγματα ὅτι στὸ γεννητὸ καὶ ἀγέννητο δὲν ὑπάρχει ἀλλοτρίωση οὐσίας.
- 4 Προχωρεῖ ἔπειτα στὴν ἀπόδειξη τῆς ἐνότητος τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα, τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας τους καὶ τῆς κοινότητος τῆς φύσης. Ἐδῶ γίνεται καὶ λόγος γιὰ τὸ πῶς γίνεται τὸ κρασὶ καὶ ὅτι τόσο ὁ Υἱὸς ὅσο καὶ τὸ γέννημα ἔχουν σχέση ταυτότητος γένους στὴν προσωνομία τοῦ Μονογενοῦς.
- 5 Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἀναλύει τὸ ἀκατανόητο τῆς θείας οὐσίας κι ἐρμηνεύει τὸ λόγο πρὸς τὴ Σαμαρείτιδα, «ἐσεῖς προσκυνεῖτε ὅ,τι δὲν ξέρετε».
- 6 Στὴ συνέχεια ἐκθέτει τὴν ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ γεννήματος, διαφορὰς πολλὰς τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἱεραρχῶν, τῆς ἀπώλειας, τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἡμέρας.
- 7 Ὀλοκληρῶνει τὸ λόγο του ἀφοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐρμηνεύσει τίς θεῖες κι ἀνθρώπινες προσηγορίες τοῦ Μονογενοῦς καὶ ἐξετάζει τὸ γεννητὸ καὶ τὸ ἀγέννητο.

ΤΟΜΟΣ Β'

- α' Ὁ δεύτερος οὗτος τόμος τὴν περὶ τοῦ γεννήματος φυσιολογίαν καὶ τὴν περὶ τῆς ἀπαθοῦς γεννήσεως τοῦ Μονογενοῦς καὶ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» ἔτι τε τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν σαφῶς διερμηνεύει.
- β' Εἴθ' οὕτως τὰ ἀρμόζοντα περὶ τῆς ὑποστάσεως τῆς γηίνης ταῦτα περὶ τοῦ Μονογενοῦς τὸν Εὐνόμιον εἰρηκέναι διελέγξας τρεπτὸν αὐτὸν καὶ κτιστὸν βουλόμενον δεῖξαι ἀποδείκνυσιν.
- γ' Εἶτα τὸν περὶ τοῦ πρωτοτόκου λόγον πάλιν ὡς παρὰ τοῦ ἀποστόλου τετράκις μνημονευθέντα θαυμασίως διέξεισιν.
- δ' Μετὰ τοῦτο πάλιν τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ κυρίου γεννήσεως καὶ τὸ τοῦ Εὐνομίου ἀνόητον ὡς τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν τὴν τοῦ Υἱοῦ προσηγορίαν ἔχειν εἰπόντος, πάλιν δὲ ἐπιλαθομένου καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σχέσιν ἀρνούμενον· ἐν οἷς καὶ τὸ κατὰ τὴν Κίρκην καὶ τὸ τοῦ μανδραγόρου διέξεισι φάρμακον.
- ε' Πάλιν τε τὸν Εὐνόμιον ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενον τῷ ὀρθῷ συνηγοροῦντα δείκνυσι δόγματι, κυριωτάτην καὶ πρώτην οὐ μόνον τὴν τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς οὐσίαν ὁμολογοῦντα.
- ς' Εἶτα τὸν περὶ τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος γυμνάζει λόγον καὶ τὸ ἀμεσίτευτον καὶ ἀμέριστον τῆς οὐσίας καὶ τὴν πρὸς τὸν κτίσαντα καὶ πεποιηκότα σχέσιν ἀσεβῶς παρὰ τε Εὐνομίου καὶ Θεογνώστου λεγόμενα ἀποδείκνυσι.
- ζ' Πρὸς τούτοις τὸ ἀσύγκριτον τῶν μετὰ τὸν Υἱὸν γενομένων, καὶ τὴν κακούργως παρὰ τοῦ Εὐνομίου ἐπινοηθεῖσαν διὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς καὶ τοῦ υἱοῦ ὀνομασίας εἰς ἀπάτην τῶν ἀκρωμένων ἐπικεκρυμμένην εἰδωλολατρίαν σοφῶς καὶ ἐντέχνως διελέγχει.
- η' Εἴθ' οὕτως τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίαν ἀπαράλλακτον δείκνυσιν· ἐν ᾧ καὶ πολλὰς παραλλαγὰς καὶ ἀρμονίας ἐκδιδάσκει, τὴν τε μορφήν καὶ σφραγίδα καὶ χαρακτῆρα διασαφῶν.
- θ' Ἐπειτα οὐσίαν τε καὶ γέννησιν διασαφήσας τὴν τοῦ Εὐνομίου κενολογίαν καὶ φλυαρίαν κροτάλω εὐοικέναι ἀποκαλεῖ.
- ι' Ἐπειτα τὰ περὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς γεννήσεως παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ρηθέντα ὡς παρὰ Εὐνομίου κακῶς διαβληθέντα σοφῶς διελέγξας τὸν λόγον πληροῖ.

ΜΕΡΟΣ Β'

- 1 Στο μέρος αυτό εξηγεί με σαφήνεια τη φυσιολογία του γεννήματος, την άπαθή γέννηση του Μονογενοῦς, τὸ χωρίο «ὁ Λόγος ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχή» καὶ τὴ γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο.
- 2 Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐλέγξει τὸν Εὐνόμιο ὅτι εἶπε γιὰ τὸν Μονογενῆ αὐτὰ πού ἀρμόζουν γιὰ τὴ γήινη ὑπόσταση, ἀποδεικνύει ὅτι ἤθελε νὰ τὸν παρουσιάσει μεταβλητὸ καὶ κτιστὸ.
- 3 Διεξέρχεται πάλι στὴ συνέχεια θαυμάσια τὸ λόγο γιὰ τὸν πρωτότοκο, ἐπειδὴ ὁ Ἀπόστολος τὸν μνημόνευσε τέσσερις φορές.
- 4 Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἐπανέρχεται πάλι στὸ ἀπαθὲς τῆς γέννησης τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀνοησία τοῦ Εὐνομίου, πού, ἐνῶ εἶπε ὅτι τὴν προσηγορία τοῦ Υἱοῦ τὴν ἔχει ἡ οὐσία πού γεννήθηκε, τὸ λησμόνησε πάλι καὶ ἀρνεῖται τὴ σχέση τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐδῶ ἀναφέρει καὶ τὸ φίλτρο τῆς Κίρκης καὶ τὸ δηλητήριον τοῦ μανδράγορα.
- 5 Παρουσιάζει πάλι τὸν Εὐνόμιο ὅτι ἀναγκαζόμενος ἀπὸ τὴν ἀλήθεια γίνεται συνήγορος τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ὁμολογεῖ κυριότητα καὶ πρώτη ὄχι μόνο τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ.
- 6 Ἐπειτα πραγματεύεται τὸ λόγο γιὰ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα καὶ τὸ κτίσμα καὶ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἀμεσίτευτο καὶ ἀμέριστο τῆς οὐσίας καὶ τὴ σχέση πρὸς τὸ δημιουργὸ καὶ ποιητὴ ὁ Εὐνόμιος καὶ ὁ Θεόγνωστος ἐκθέτουν ἀσεβῶς.
- 7 Μαζὶ μὲ αὐτὰ ἐλέγχει μὲ σοφία καὶ τέχνη τὸ ἀσύγκριτο ὄσων ἔγιναν μετὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὴ συγκεκαλυμμένη εἰδωλολατρία πού δόλια ἐπινόησε ὁ Εὐνόμιος μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦ Υἱοῦ πρὸς ἐξαπάτηση τῶν ἀκροατῶν.
- 8 Ἐπειτα δείχνει ὅτι εἶναι ἀπαράλλακτη ἡ οὐσία τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐδῶ διδάσκει καὶ πολλὰ παραλλαγὰ καὶ συμφωνίαι καὶ διασαφηνίζει τὴ μορφή, τὴ σφραγίδα καὶ τὸ χαρακτήρα.
- 9 Διευκρινίζοντας στὴ συνέχεια τὴν οὐσία καὶ τὴ γέννηση λέει ὅτι ἡ κενολογία καὶ ἡ φλυαρία τοῦ Εὐνομίου μοιάζει μὲ κρόταλα.
- 0 Καὶ ὀλοκληρώνει τὸν λόγο του μὲ τὸ σοφὸ ἔλεγχον ὅτι ὁ Εὐνόμιος διαβάλλει δόλια ὅσα ὁ μέγας Βασίλειος δίδαξε γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Μονογενοῦς.

ΤΟΜΟΣ Γ'

- α' Ὁ δὲ τρίτος τόμος τὰ παρὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου φωνῆς ρηθέντα ἐπαγγέλλεται εἰπεῖν, ἀναβάλλεται δέ, καὶ πρότερον μὲν περὶ τῆς κτίσεως διαλέγεται, ὅτι μηδὲν αὐτῆς ἐστὶ σεβάσιμον, ἀλλ' ἀπαιδευτῶ καὶ ἀσθενεῖ διανοίᾳ πλανηθέντες ὁ ἄνθρωποι καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς θαυμάσαντες τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐθεοποίησαν· ἐν ᾧ καὶ τὴν Ἡσαΐου ρῆσιν τὸ «ἐγὼ Θεὸς πρῶτος» παγκάλως διηρμήνευσεν.
- β' Εἶτα τὴν Πέτρου διέξεισι ρῆσιν ὅτι «Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐποίησεν»· ἐν ᾧ καὶ τὴν παρὰ Εὐνομίου ἀντίρρησιν, ἣν κατὰ τοῦ ἁγίου Βασιλείου διὰ τὴν τοιαύτην ρῆσιν ἐποίησατο, τὰς τε λοιδορίας καὶ ὕβρεις ὑφειμένως ἐξέθετο.
- γ' Πρὸς ἃς ἀπάντησις θαυμαστή τις καὶ ξένη καὶ ἀπόδειξις τῆς τοῦ σταυρωθέντος δυνάμεως, καὶ ὅτι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐ τῆς τοῦ Μονογενοῦς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἢ ὕψωσις γέγονε, καὶ ἐρμηνεία τοῦ σταυρικοῦ σχήματος καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀνακραθείσης θεότητος τῶ ἀνθρωπίνῳ χαρισθέντα ἀγαθὰ.
- δ' Εἶτα τὴν τοῦ Εὐνομίου συκοφαντίαν, ὡς ἄνθρωπος εἰς ἄνθρωπον κεκενωῶσθαι τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα, ψευδῆ ἀποδείκνυσι, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς κένωσιν ἐπὶ ἀνακλήσει τοῦ πεπονηθότος ἀνθρώπου γεγονέναι ἀποφαίνει.
- ε' Μετὰ τοῦτο οὐ δύο Χριστοὺς οὐδὲ δύο κυρίους, ἀλλ' ἓνα Χριστὸν καὶ ἓνα Κύριον ἀποδείκνυσι, καὶ ὅτι ἡ θεία φύσις τῇ ἀνθρωπίνῃ μιχθεῖσα ἀσυγχύτους ἐκατέρας φύσεως τὰς ιδιότητας διετήρησε, καὶ διὰ τὴν συμφυΐαν κοινὰς καὶ τὰς ἐνεργείας κατονομάζεσθαι εἶρηκε, τοῦ τε θεοῦ εἰς ἑαυτὸν καὶ τὰ πάθη τοῦ δούλου ἀναλαμβάνοντος, καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου τῇ δεσποτικῇ τιμῇ συνδοξαζομένου καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἀνακραθείσης θείας φύσεως εἰς ἑαυτὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀναποιοθείσης, διὰ πολλῶν πανσόφως ἐξέθετο.

ΤΟΜΟΣ Δ'

- α' Καὶ ὁ τέταρτος δὲ τόμος οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν

ΜΕΡΟΣ Γ'

- 1 Στὸ μέρος αὐτὸ ἐξαγγέλλει ὅτι θὰ ἀναφερθεῖ σὲ ὅσα εἶπε ὁ Πέτρος, ἀναβάλλει ὁμοῦ καὶ μιλάει πρῶτα γιὰ τὴν κτίση, ὅτι αὐτὴ δὲν ἔχει τίποτα ἄξιο σεβασμοῦ ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι παραπλανημένοι καὶ θαυμάζοντας τὸ κάλλος τῆς θεοποίησαν τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Σ' αὐτὸ τὸ λόγο ἐρμηνεύει πάγκαλα καὶ τὴ ρῆση τοῦ Ἡσαΐα, «ἐγὼ εἶμαι Θεὸς πρῶτος».
- 2 Στὴ συνέχεια διεξέρχεται τὸ λόγο τοῦ Πέτρου, «ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε Κύριο καὶ Χριστό». Ἐδῶ ἐκθέτει σὲ χαμηλὸ τόνο καὶ τὴν ἀντίρρηση τοῦ Εὐνομίου ποὺ ἔκανε γιὰ τὴ ρῆση αὐτὴ κατὰ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τὶς λοιδορίες καὶ τὶς ὕβρεις.
- 3 Σ' αὐτὲς δίνεται ἀπάντηση θαυμαστὴ καὶ παράδοξη καὶ ἀπόδειξη τῆς δυνάμει τοῦ σταυρωμένου καὶ ὅτι ἐγίνε ἀπὸ τὸν Πατέρα ἡ ὕψωση τῆς ἀνθρώπινης φύσει καὶ ὄχι τοῦ Μονογενοῦς καὶ ἐρμηνεύεται τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ ἡ προσηγορία Χριστὸς καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ προέκυψαν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὴν ἀνάκρασή της μὲ τὴ θεότητα.
- 4 Ἐπειτα ἀποδεικνύει ψευδὴ τὴ συκοφαντία κατὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ποὺ λέει τάχα ὅτι ἡ κένωση τοῦ Κυρίου ἐγίνε ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο καὶ διακηρύττει ὅτι ἡ κένωση τοῦ Μονογενοῦς ἐγίνε γιὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔπαθε.
- 5 Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύει δύο Χριστοὺς οὔτε δύο Κυρίους ἀλλὰ ἓνα Χριστὸ κι ἓνα Κύριο· καὶ ἐκθέτει ἀναλυτικὰ καὶ πάνσοφα ὅτι ἡ θεία φύση ὅταν ἀναμίχθηκε μὲ τὴν ἀνθρώπινη διατήρησε ἀσύγχυτες τὶς ιδιότητες κάθε μιᾶς φύσει καὶ ἐξαιτίας τῆς συμφυΐας τους καὶ οἱ ἐνέργειές τους ὀνομάζονται κοινές· καὶ τὸ θεῖο δηλαδὴ ἀνέλαβε στὸν ἑαυτό του τὰ πάθη τοῦ δούλου καὶ τὸ ἀνθρώπινο συνδοξάζεται μὲ τὴ δεσποτικὴ τιμὴ καὶ ὅτι μὲ τὴ δύναμη τῆς θείας φύσει ποὺ ἀναμίχθηκε σ' αὐτὴν ἀναπλάστηκε ἡ ἀνθρώπινη.

ΜΕΡΟΣ Δ'

- 1 Στὸ μέρος αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ψιλὸς ἄνθρωπος

ἀνθρώπων ἐλθόντα, ὡς ὁ Εὐνόμιος τὸν μέγαν Βασίλειον εἶπεν εἰρηκέναι ψευδῶς διαβάλλων, δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν σάρκα ἀνθρωπείαν ἐνδυσάμενον καὶ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γενόμενον, παθητὸν σαρκί, ἀπαθῆ τῇ θεότητι, πιστωσάμενος τὸν Εὐνόμιον συκοφάντην ἀπέδειξεν.

β' Εἶτα πάλιν τῆς τοῦ Πέτρου μέμνηται φωνῆς τῆς «ἐποίησε», καὶ τῆς ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἢ φυσιν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τὸν Ἰησοῦν παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι, ἰκανῶς τε ὑπὲρ τῶν παρὰ Εὐνομίῳ ἐπαχθέντων αὐτῷ ἐγκλημάτων ἀπολογησάμενος αὐτὸν τὸν Εὐνόμιον συνηγοροῦντα τοῖς τοῦ μεγάλου ἀποδείκνυσι Βασιλείου λόγοις καὶ Κύριον τὸν Μονογενῆ Υἱὸν σάρκα ἐνδυσάμενον γεγονέναι λέγοντα.

γ' Ἐπειτα τὸ πρὸς τὸν Φίλιππον ρηθὲν παρὰ τοῦ Κυρίου «ὁ ἑώρακώς ἐμέ», τὸν ἐν τῷ ἄλλοιωθέντι σώματι ὄντα, «ἑώρακε τὸν Πατέρα», θαυμασίως διέξεισιν· ἐν ᾧ καὶ τὸ κατὰ τὸ φιλάνθρωπον πάθος τοῦ Κυρίου καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς ἀπαθὲς δημιουργικόν τε καὶ προνοητικὸν καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων συμφυῖαν καὶ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθησαν, ἀνάλυσιν παγκάλως διελέλυθεν.

δ' Εἶτα πάλιν τὴν παρὰ τοῦ Πέτρου ρῆσιν ἀναλαβὼν ὅτι «Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐποίησε», καὶ διὰ πολλῶν συλλογισμῶν ταύτην πανσόφως διασαφής ἐν ταύτῃ τὸν Εὐνόμιον τῷ ὀρθῷ συνηγοροῦντα δείκνυσι δόγματι· ἐν οἷς τὰ τε θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ὀνόματα διὰ τὴν τῶν φύσεων ἀνάκρασιν ἑκατέρω φύσει ἐφαρμόσας τὸν λόγον πληροῖ.

ΤΟΜΟΣ Ε'

α' Οὗτος δὲ ὁ ε' τόμος τὴν 'κύριος' λέξιν οὐκ οὐσίας ὄνομα κατὰ τὴν Εὐνομίῳ ἔκθεσιν, ἀλλ' ἀξίας ἔκ τε τῶν πρὸς Κορινθίους διαφόρων ρητῶν καὶ τῶν πρὸς Ἑβραίους τῆς τε τοῦ κυρίου φωνῆς ἀποδείκνυσι, πολλά τε περὶ Πνεύματος καὶ Κυρίου θαυμαστῶς φιλοσοφήσας τὸν Εὐνόμιον ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐλέγχει ρημάτων τοῖς ὀρθοῖς συνηγοροῦντα καὶ μὴ βουλόμενον δόγμασι καὶ τοῖς ἰδίῳις βαλλόμενον βέλεσιν.

β' Εἶτα λέγει ὅτι ἡ προσφυνῆς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέ-

ἐκεῖνος πού ἦρθε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὁ Εὐνόμιος συκοφαντεῖ τὸ μεγάλο Βασιλεῖο ὅτι εἶχε πεῖ, ἀλλὰ φανέρωσε τὸν Εὐνόμιο συκοφάντη πιστοποιώντας ὅτι ὁ Μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐντύθηκε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα κι ἔγινε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὑποκείμενος στὸ πάθος κατὰ τὴ σάρκα, ἀπαθῆς ὅμως κατὰ τὴ θεότητα.

2 Ἐπειτα μνημονεύει τὸ λόγο τοῦ Πέτρου «ἐποίησε» καὶ τὸ λόγο τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς πού λέει ὅτι «ὁ Ἰησοῦς ἔγινε ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀπόστολος καὶ ἀρχιερέας». Κι ἀφοῦ ἀπολογήθηκε ἐπαρκῶς γιὰ τὶς κατηγορίες πού ἐκτόξευσε ἐναντίον του ὁ Εὐνόμιος ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Εὐνόμιος γίνεται συνήγορος τῶν λόγων τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ βεβαιώνει ὅτι ὁ Μονογενῆς Υἱὸς ἔγινε Κύριος ὅταν ντύθηκε τὴ σάρκα.

3 Διεξέρχεται ἔπειτα μὲ τρόπο θαυμαστὸ τὸ λόγο πού ὁ Κύριος εἶπε στὸ Φίλιππο, «ὅποιος εἶδε ἐμένα—πού εἶμαι μέσα στὸ ἀλλοιωμένο σῶμα— ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα». Στὸ μέρος αὐτὸ ἀνέπτυξε ὑπέροχα καὶ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἀπὸ φιλανθρωπία, τὴν ἀπάθεια καὶ δημιουργικὴ καὶ προνοητικὴ ἰκανότητα τοῦ Πατέρα, τὴ συμφυῖα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴ διάλυσή τους στὰ συνθετικά τους.

4 Ξαναπαίρνοντας πάλι τὸ λόγο τοῦ Πέτρου, «ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε Κύριο καὶ Χριστό», κι ἀφοῦ τὸν διασαφήνισε πάνσοφα μὲ πολλοὺς συλλογισμοὺς, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Εὐνόμιος στὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται συνήγορος τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἀποδίδοντας ἐξαιτίας τῆς ἀνάκρασης τῶν φύσεων τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ὀνόματα σὲ κάθε μιά ἀπὸ τὶς δύο φύσεις, ὀλοκληρώνει τὸ λόγο του.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

1 Ἐδῶ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ λέξη Κύριος δὲν εἶναι ὄνομα οὐσίας, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, ἀλλὰ ἀξίας, χρησιμοποιώντας πρὸς τοῦτο διάφορα χωρία τῆς πρὸς Κορινθίους καὶ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, καθῶς καὶ τοὺς λόγους τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου. Φιλοσοφεῖ πολλὰ καὶ μὲ θαυμαστὸ τρόπο γιὰ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Κύριο, φανερώνει ὅτι ὁ Εὐνόμιος μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς λόγους ὑποστηρίζει καὶ χωρὶς νὰ θέλει τὰ ὀρθὰ δόγματα καὶ ὅτι τὸν χτυποῦν τὰ ἴδια του τὰ βέλη.

2 Λέει ἔπειτα ὅτι ἡ προσφυῆς σχέση τῶν ὀνομάτων μὲ τὰ πράγ-

σις ἀμετάθετός ἐστιν, εἴθ' οὕτω τὸν περὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου λόγον ὡς κάλλιστα διέξεισι.

γ' Μεθ' ἃ περὶ παραλλαγῆς ὀνομάτων καὶ πραγμάτων διεξιὼν περὶ τῶν ἀνευ αἰτίας ἀγεννήτων καὶ ἀνυπάρκτων, οἷον σκινδαυοῦ καὶ Μινωταύρου καὶ βλίτυρι καὶ Κύκλωπος καὶ Σκύλλης, τῶν μηδ' ὄλως γεννηθέντων, διεξεληθὼν τὰ κατ' οὐσίαν ἀλλότρια φθαρτικὰ ἀλλήλων ὑπάρχοντα δείκνυσιν, ὡς πῦρ ὕδατος καὶ τὰ λοιπὰ ἀλλήλων· ἐπὶ δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ κοινῆς τῆς οὐσίας οὐσης καὶ ἐν ἀλλήλοις τῶν ἰδιοτήτων οὐσῶν οὐδεμία τῇ φύσει λώβη ἐπάγεται.

δ' Ἐπειτα λέγει ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει ὄντα πράγματα παρὰ ἀνθρώπων ὠνόμασται, εἰ καὶ διαφόρως παρ' ἐκάστου καλεῖται ἔθνος, ὡς καὶ ἡ τοῦ ἀγεννήτου προσηγορία παρ' ἡμῶν ὠνόμασται· αὐτῆς δὲ τῆς θείας οὐσίας προσηγορίαν κυρίαν τῆς θείας ἔχουσαν φύσεως ἔμφασιν ἢ καθόλου μὴ εἶναι ἢ ἡμῖν ἀγνωστον εἶναι.

ε' Πολλὰ τε περὶ τοῦ ὄντος καὶ ἀγεννήτου καὶ ἀγαθοῦ διαλεχθεὶς περὶ τε τῆς ὁμοουσιότητος καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καὶ τῆς τῶν σωμάτων ὁμοουσιότητος ἔτι τε τῶν οὐρανίων δυνάμεων τὸ μὴ παρηλλαγμένον τῆς οὐσίας δείξας, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀξιωματίων διαφορὰν, τὸν λόγον πληροῖ.

ΤΟΜΟΣ Σ'

α' Ὁ δὲ ἔκτος τόμος τὴν παρὰ τῶν αἰρετικῶν βλασφημίαν τῶν 'ἐξ οὐκ ὄντων' τὸν Μονογενῆ λεγόντων καὶ ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν' πάνυ θαυμαστῶς ἀνατρέπει καὶ οὐ πρόσφατον ἀλλ' ἐξ αἰδίου τὸν Υἱὸν ὄντα δείκνυσιν ἐκ τε τοῦ τῷ Μωϋσεῖ εἰρηκέναι, «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν», τῷ δὲ Μανωὲ «ἵνα τί ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου καὶ τοῦτό ἐστι θαυμαστόν;», πρὸς τοῦτοις καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν φησι, «σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν», ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας, «ἐγὼ Θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα», καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς, «ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν»· καὶ μῆτε ἀρχὴν μῆτε τέλος ἔχοντα, εἰδωλολάτρας δὲ τοὺς πρόσφατον ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν λέγοντας ἀπο-

ματα εἶναι ἀμετάθετη κι ἔτσι ἐκθέτει ὅσο γίνεται καλὰ τὸ λόγο γιὰ τὸ γεννητὸ καὶ τὸ ἀγέννητο.

3 Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ πραγματευόμενος τὴν παραλλαγὴ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων γιὰ χωρὶς αἰτία ἀγέννητα καὶ ἀνύπαρκτα ὄντα, ὅπως σκινδαψός, Μινώταυρος, Βλίτυρι, Κύκλωπας καὶ Σκύλλα, ὄντα ποὺ δὲ γεννήθηκαν καθόλου, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ἀλλότρια στὴν οὐσία φθεῖρουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ὅπως ἡ φωτιὰ φθεῖρει τὸ νερὸ καὶ ἄλλα φθεῖρουν ἄλλα. Στὸν Πατέρα ὅμως καὶ στὸν Υἱὸ ἐπειδὴ ἔχουν κοινὴ οὐσία καὶ οἱ ιδιότητες εἶναι ἀμοιβαῖες δὲν προκαλεῖται στὴ φύση τους καμιὰ φθορά.

4 Διδάσκει ἔπειτα ὅτι ὅλα τὰ ὄντα μέσα στὴ φύση ἔχουν ὀνομαστεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν καὶ καλοῦνται ἀπὸ κάθε λαὸ διαφορετικά, ὅπως καὶ ἡ προσωνυμία τοῦ ἀγέννητου ἔχει τεθεῖ ἀπὸ μᾶς. Προσηγορία ὅμως τῆς ἴδιας τῆς θείας οὐσίας ποὺ περιέχει τὴν ἔγκυρη φανέρωση τῆς θείας φύσεως ἢ δὲν ὑπάρχει καθόλου ἢ μᾶς εἶναι ἄγνωστη.

5 Ἀφοῦ ἀνέπτυξε πολλὰ γιὰ τὸ ὄν, τὸ ἀγέννητο καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ γιὰ τὸ ὁμοούσιο τῶν ἀνθρώπινων ψυχῶν καὶ τὸ ὁμοούσιο τῶν σωμάτων κι ἀφοῦ ἔδειξε ἀκόμη ὅτι δὲν παραλλάσσει ἢ οὐσία τῶν οὐράνιων δυνάμεων ἀλλὰ διαφέρουν μόνο κατὰ τὴν ἀξία κατακλείει τὸ λόγο.

ΜΕΡΟΣ Σ'

1 Στὸ μέρος αὐτὸ ἀνατρέπει μὲ τρόπο θαυμάσιο τὴ βλασφημία τῶν αἰρετικῶν ποὺ λένε ὅτι ὁ Μονογενὴς προῆλθε ἀπὸ τὸ μὴ ὄν καὶ ὅτι 'κάποτε δὲν ἦταν' καὶ δείχνει ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπάρχει ἀπὸ πρόσφατα ἀλλὰ ἀπὸ πάντοτε καὶ μὲ τὸ λόγο τοῦ Μωϋσῆ, «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων», κι ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Μανωέ, «γιατί ρωτᾶς τὸ ὄνομά μου ποὺ εἶναι θαυμαστό». Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ὁ Δαβὶδ λέει πρὸς τὸ Θεό, «ἐσὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς καὶ δὲ θὰ σοῦ λείψουν τὰ χρόνια», ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας, «ἐγὼ εἶμαι ὁ πρῶτος Θεὸς καὶ ἐγὼ εἶμαι ἔπειτα ἀπὸ αὐτά», καθὼς καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, «ἦταν στὴν ἀρχὴ καὶ ἦταν μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἦταν Θεός». Δὲν ἔχει ἀρχὴ μήτε ἔχει τέλος. Ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι εἰδωλολάτρες ὅσοι λένε ὅτι εἶναι πρόσφατος καὶ ἀπὸ τὸ

δείκνυσιν· ἐν οἷς καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως παγκάλως διερμηνεύει.

- β' Εἶτα τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως διεξιῶν δείκνυσιν τὸ ἀγαθὸν βούλημα ἐξ αἰδίου ὄν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Υἱός, τῷ Πατρὶ ἐνυπάρχων καθάπερ τῇ φλογὶ ἢ αὐγῇ καὶ τῷ ὀφθαλμῷ ἢ τοῦ ὄραν ἐνέργεια συμφυῆς οὕσα τῇ βουλήσει.
- γ' Εἶθ' οὕτω τὰ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ ὡς προεξετασθέντα παραδραμῶν τὸ περὶ τῆς γεννήσεως σημαινόμενον διέξεισι διαφόρους εἰπὼν γεννήσεις ἐξ ὕλης καὶ τέχνης, ὡς οἰκοδομημάτων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ζώων διαδοχῆς, τῶν τε ἐξ ἀπορροίας, ὡς ἐφ' ἡλίου καὶ ἀκτίνος, λαμπάδος καὶ αὐγῆς, ἀρωμάτων καὶ μύρων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ποιότητος καὶ τῶν ἐκ τοῦ νοῦ λόγων, καὶ τῶν ἀπὸ σήψεως ξύλων καὶ πυρὸς συμπιλήσεως καὶ ἐτέρων μυρίων, πανσόφως διεληλύθεν
- δ' Πρὸς τούτοις τὰς περὶ Θεοῦ ἐνεργείας ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων δείκνυσιν ὑποδειγμάτων· καὶ γὰρ ὁ χεῖρες καὶ πόδες καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος, μεθ' ὧν οἱ ἄνθρωποι δημιουργοῦσι, τοῦτο ἀντὶ πάντων ἐπὶ Θεοῦ μόνον τὸ βούλημα ὑπάρχει. Οὕτω δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς γεννήσεως παρηλλαγμένον τυγχάνει· διὸ καὶ Μονογενῆς προσηγόρευται, διὰ τὸ μηδεμίαν κοινωνίαν ἐτέρας γεννήσεως ἢ ἀδελφὴν ἔχειν τὴν κτίσιν, ἀλλ' ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὁσμὴ μύρου λεγόμενος τὸ συνημμένον καὶ συναἰδιον τῆς πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως δείκνυσιν.
- ε' Εἶτα τὴν τοῦ δημιουργοῦ καὶ Μονογενοῦς ὑπόστασιν οὐκ ἀρχὴν ἔχουσαν ὡσπερ καὶ τὰ δημιουργήματα, ὡς ὁ Εὐνόμιός φησιν, ἀλλ' ἀναρχον καὶ αἰδιον δείξας, καὶ μηδεμίαν κοινωνίαν μῆτε ἀπὸ τῆς οὐσίας μῆτε ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τὸν Μονογενῆ πρὸς τὴν κτίσιν ἔχοντα, ἀλλ' ἐξ αἰδίου τῷ Πατρὶ συνόντα, καθὼς ἢ πανάρετος λέγει Σοφία, ἀρχὴν τε καὶ τέλος καὶ μεσότητα χρόνων ὄντα· πολλὰ τε περὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος καὶ αἰδιότητος, ἔτι τε περὶ ψυχῶν καὶ ἀγγέλων καὶ ζωῆς καὶ θανάτου εἰπὼν τὸν λόγον πληροῖ.

ΤΟΜΟΣ Ζ'

- α' Ὁ ζ' τόμος τὴν Εὐνομίου θεολογίαν μέχρι μὲν τινος καλῶς ρηθεῖ-

- μη ὄν. Ἐρμηνεύει μὲ τρόπο ἐξαιρετο τις ἐκφράσεις, 'ἀπαύγασμα τῆς δόξας' καὶ 'χαρακτήρας τῆς ὑποστάσεως'.
- 2 Ἐξετάζει ἐπειτα τὴ βούληση τοῦ Πατέρα γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ καὶ δείχνει ὅτι τὸ ἀγαθὸ βούλημα ὑπάρχει ἀπὸ πάντοτε καὶ εἶναι ὁ Υἱὸς ποὺ ἐνυπάρχει στὸν Πατέρα ὅπως ἡ λάμψη στὴ φλόγα καὶ ἡ ὄραση στὸ μάτι ποὺ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴ βούληση.
- 3 Παραλείποντας ἐπειτα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἐπειδὴ τὰ εἶχε προεξετάσει, ἀναλύει τὸ σημαινόμενο τῆς γέννησης καὶ διεξέρχεται πάνσοφα ἀναφέροντας διάφορες γεννήσεις: ἀπὸ ὕλη καὶ τέχνη, ὅπως τὰ οἰκοδομήματα, ἀπὸ τὴν ἀναπαραγωγή τῶν ζώων, ἀπὸ ἀπορροή ὅπως ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἡλίου, ἡ λάμψη τῆς λαμπάδας, ἡ εὐωδία τῶν ἀρωμάτων καὶ τῶν μυρωδικῶν, οἱ λόγοι ἀπὸ τὸ νοῦ, ἀπὸ τὴ σήψη τῶν ξύλων, ἀπὸ τὴ συμπύκνωση τῆς φωτιᾶς καὶ μύρια ἄλλα.
- 4 Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ δείχνει τις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ μὲ παραδείγματα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐντὶ τὰ χέρια δηλαδὴ καὶ τὰ πόδια καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποιοῦν, ὁ Θεὸς ἔχει μόνον τὸ θέλημα: ἔτσι παραλλάσσει σ' αὐτὸν καὶ ἡ γέννηση. Γι' αὐτὸ κι ἔχει ὀνομαστεῖ Μονογενῆς, ἐπειδὴ ἡ γέννησή του δὲν ἔχει σχέση μὲ καμιὰ ἄλλη γέννηση ἢ ἀδελφικὸ κάποιον κτίσμα ἀλλὰ ἀποδεικνύει τὴ σύνδεση καὶ συναϊδιότητα μὲ τὸν Πατέρα μὲ τὸ νὰ λέγεται 'ἀπαύγασμα τῆς δόξας' καὶ 'εὐωδιὰ τοῦ μύρου'.
- 5 Ἀπέδειξε ὕστερα ὅτι ἡ ὑπόστασις τοῦ δημιουργοῦ καὶ Μονογενοῦς δὲν ἔχει ἀρχὴ ὅπως ἔχουν τὰ δημιουργήματα, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, ἀλλὰ εἶναι ἀναρχὴ καὶ ἀίδια καὶ ὅτι ὁ Μονογενῆς δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν κτίση μήτε ἀπὸ τὴν οὐσία μήτε ἀπὸ τὰ ὀνόματά του ἀλλὰ εἶναι ἀπὸ πάντοτε μὲ τὸν Πατέρα, καθὼς λέει ἡ πανάρετη Σοφία, καὶ εἶναι ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ μέση τῶν χρόνων. Ὁλοκληρώνει τὸ λόγο του ἀφοῦ μιλήσει ἐκτενῶς γιὰ τὴ θεότητα καὶ τὴν αἰδιότητα τοῦ Μονογενοῦς κι ἀκόμη γιὰ τις ψυχές, τοὺς ἀγγέλους, τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο.

ΜΕΡΟΣ Ζ'

- 1 Στὸ μέρος αὐτὸ δηλώνει ὅτι ἡ θεολογία τοῦ Εὐνομίου προχω-

σαν λέγει. Εἴτ' ἐφεξῆς ἐκ τῶν Φίλωνος λόγων τὸ 'ὁ Θεὸς πρὸ τῶν ἄλλων ὄσα γεννητά', διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ φρονήματος μετὰ τῶν ἰδίων ἀναμίξας λόγων, προσθεῖς δὲ καὶ τὸ 'τῆς ἰδίας κατακρατεῖ δυνάμεως', τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀτοπίας μυσσαχθεῖς θαυμαστῶς ἐξελέγχει.

β' Εἴτα τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν οὐ κατὰ τὴν Εὐνομίου φωνὴν, 'τότε ἐγέννησε', λέγοντος, 'ὅτε ἠθέλησεν ὁ Πατήρ, καὶ οὐ πρότερον', ἀλλὰ πάντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν πλήρωμα τὸν Υἱὸν ὅνα αἰεὶ ἐν τῷ Πατρὶ θεωρεῖσθαι πανσόφως ὑπέδειξεν, ἀπ' αὐτῶν τῶν Εὐνομίου λόγων συνηγορίαν ποιησάμενος τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως.

γ' Καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὴν κοινὴν καὶ σαρκώδη γέννησιν ἢ προαιώνιος τοῦ Μονογενοῦς τεκμαίρεται, ἀλλ' ἀναρχὸς ἐστὶ καὶ ἀτελεῦτητος, καὶ οὐ καθὼς Εὐνόμιος ἀπὸ τῶν Πλάτωνι περὶ ψυχῆς ρηθέντων καὶ τῆς παρ' Ἑβραίοις τοῦ σαββάτου ἀναπαύσεως ἀνοήτως ἀναπλάττει, μὴ εἰδὼς τὴν δυνάμιν αὐτῶν.

δ' Εἴτα τὴν κατὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου παρὰ τοῦ Εὐνομίου συκοφαντίαν ὡς 'ἀγέννητον' τὸν Μονογενῆ καλοῦντος ψευδῆ ἀποδείξας πάλιν περὶ τὸ αἰδῖον καὶ ὄν καὶ ἀτελεῦτητον τοῦ Μονογενοῦς, δημιουργίας τε καὶ φωτὸς καὶ σκότους πανσόφως διεξεληθῶν τὸν λόγον πληροῖ.

ΤΟΜΟΣ Η'

α' Ὁ ἡ' δὲ τόμος τὸ ἀνέφικτον καὶ ἀκατάληπτον τῆς τῶν ὄντων εὐρέσεως διεξέρχεται. Ἐν ᾧ καὶ τὰ περὶ τῆς φύσεως καὶ διαπλάσεως τοῦ μύρμηκος παραδόξως ἐκτίθεται, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα καὶ ἡ ὁδός», τῶν τε θείων ὀνομάτων τὰς προσηγορίας καὶ ἐρμηνείας τὴν τε τῶν υἱῶν Βενιαμὶν ἱστορίαν διέξεισιν.

β' Εἴτα τὴν αἰώνιον ζωὴν τουτέστι τὸν Χριστὸν τοῖς μὴ ὁμολογοῦσι θαυμαστῶς ὑπέδειξε καὶ θρῆνον αὐτοῖς τὸν ἐπὶ τῷ Ἰερονίμῳ τοῦ Ἱερεμίου ἐξετραγώδησε πρὸς Μοντανὸν καὶ Σαβέλλιον ὁκείως ἔχουσιν.

γ' Ἐπειτα τὸ αἰδῖον τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως καὶ τὸ ταῦτὸν τῆς οὐ-

ρεῖ καλά ὡς ἓνα σημεῖο. Στὴ συνέχεια ἐπειδὴ ἀνάμιξε μὲ τὰ δικά του ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Φίλωνα τῆ φράση, 'ὁ Θεὸς πρὶν ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶναι γεννητά', ἐξαιτίας τῆς συγγένειας τῶν φρονημάτων τους κι ἐπειδὴ πρόσθεσε καὶ τῆ φράση 'ἐμποδίζει τὴν ἴδια του δύναμη', σιχάθηκε τὴν ὑπερβολὴ τοῦ παραλογισμοῦ καὶ τὴν ἐλέγχει μὲ τρόπο θαυμαστό.

- 2 "Ὑστερα ὑπέδειξε νὰ μὴ θεωρεῖται ἡ γέννηση τοῦ Υἱοῦ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου ποὺ λέει, 'ὁ Πατέρας γέννησε τότε, ὅταν θέλησε, καὶ ὄχι πρωτύτερα', ἀλλὰ νὰ θεωρεῖται ὅτι ὁ Υἱὸς ἀφοῦ εἶναι τὸ πλήρωμα ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν καλῶν εἶναι πάντοτε μέσα στὸν Πατέρα. Στὴν ἀπόδειξη αὐτὴ βρίσκει συνηγορία τῶν ἰδίων τῶν λόγων τοῦ Εὐνομίου.
- 3 Δείχνει ἀκόμη ὅτι ἡ προαιώνια γέννηση τοῦ Μονογενοῦς δὲν ἔχει τὰ σημάδια τῆς κοινῆς, σωματικῆς γέννησης, ἀλλὰ εἶναι χωρὶς ἀρχὴ καὶ χωρὶς τέλος καὶ ὄχι ὅπως ἀναμασᾶ ἀνόητα ὁ Εὐνόμιος ἀπὸ ὅσα εἶπε ὁ Πλάτων γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ οἱ Ἑβραῖοι γιὰ τὴν ἀνάπαυση τοῦ Σαββάτου, χωρὶς νὰ γνωρίζει.
- 4 Ἐπειτα ἀφοῦ ἀπέδειξε ψευδῆ τὴ συκοφαντία τοῦ Εὐνομίου κατὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὅτι ὀνομάζει τὸν Μονογενῆ 'ἀγέννητο', ὀλοκληρώνει τὸ λόγο του μὲ νέα πάνσοφη διαπραγμάτευση γιὰ τὴν αἰωνιότητα, τὸ εἶναι καὶ τὸ ἀτελεύτητο τοῦ Μονογενοῦς, τὴ δημιουργία, τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος.

ΜΕΡΟΣ Η'

- 1 Ἐδῶ ἐξετάζει τὸ ἀνέφικτο καὶ ἀκατανόητο τῆς ἐξιχνίασης τῶν ὄντων. Ἐκθέτει ἀκόμη σ' αὐτὸν παραδόξως τὴ φύση καὶ τὴ διάπλαση τοῦ μυρμηγκιοῦ, ἀναλύει τὴν εὐαγγελικὴν ῥήσιν, «ἐγὼ εἶμαι ἡ θύρα καὶ ἡ ὁδός», καὶ πραγματεύεται γιὰ τὶς προσηγορίες καὶ τὶς ἐρμηνεῖες τῶν θείων ὀνομάτων καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἱστορία τῶν υἱῶν τοῦ Βενιαμίν.
- 2 Ἐπειτα παρουσίασε θαυμαστὰ τὴν αἰώνια ζωὴ, δηλαδὴ τὸ Χριστό, σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν τὴν παραδέχονται καὶ τοὺς ἀπηύθυνε τὸ θρῆνο τοῦ Ἱερεμίας γιὰ τὸν Ἰεχονία ἐπειδὴ φρονοῦν παρόμοια μὲ τὸ Μοντανὸ καὶ τὸ Σαβέλλιο.
- 3 Ἀποδεικνύει παρακάτω τὸ αἰώνιο τῆς γέννησης τοῦ Υἱοῦ καὶ

σίας τῷ γεννήσαντι ἀχώριστον δείκνυσι, τὸ δὲ τοῦ Εὐνομίου ἀνόητοι τοῖς κατὰ ψαμάθων παίζουσιν ἀπεικάζει νηπίοις.

- δ' Μετὰ τοῦτο τὸν κυρίως ὄντα Υἱὸν καὶ ἐντοῖς κόλλοις ὄντα τοῖ Πατρὸς ἀπλοῦν τε καὶ ἀσύνθετον καὶ μὴ κυριευόμενον παρὰ τοῦ Πατρὸς μήτε δουλεύοντα τὸν ἡμᾶς τῆς δουλείας ἀπαλλάξαντα δείκνυσι καὶ εἰ μὴ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ ὡς ἐν τῷ Υἱῷ ὦν καὶ ἐν ὦν δοῦλος ἔσται· ἀπὸ δὲ τοῦ εἶναι ἢ τοῦ ὄντος ἐπωνυμία παρεσχημάτισται. Πάντα δὲ ταῦτα γενναίως καὶ θαυμαστῶς διεξετάσας τὸν λόγον πληροῖ.

ΤΟΜΟΣ Θ'

- α' Ὁ θ' τόμος οὐ τῷ Πατρὶ μόνον τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ὀφείλεσθαι, ὡς φησιν ὁ Εὐνόμιος ὁ μιμητῆς Μανιχαίου καὶ Βαρδησάνου, ἀλλὰ ὅτι καὶ τῷ Υἱῷ τῷ διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τὸν ἀνθρώπον πλάσαντι καὶ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου ἀναπλάσαντι ἢ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορία ὀφείλεται, δείκνυσι.
- β' Καὶ ὅτι οὐ διθεῖα ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ὡς Μαρκίων ὁ ὁμόφρων αὐτοῦ οἶεται, πανσόφως ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ρήσεως τῆς «Διδάσκαλε ἀγαθὲ» λεγούσης καὶ τῆς τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς Ἡσαίου τε καὶ Παύλου ἀποδείκνυσι, καὶ ὅτι οὐ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ὄντος ἢ ἀγαθοῦ ἢ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀλλοτριώσιν ὁ Υἱὸς ἀρνεῖται· ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν γενομένων ἐξουσίαν προσήκειν αὐτῷ φησιν.
- γ' Εἶτα τὴν τοῦ Εὐνομίου ἀμαθίαν καὶ τὸ ἀσυνάρτητον καὶ γελοῖον τῶν λόγων αὐτοῦ ἐκτίθεται, ἄγγελον τοῦ ὄντος τὸν Υἱὸν λέγοντος καὶ κατώτερον τῆς θείας φύσεως, ὅσον τῶν ἑαυτοῦ ὁ Υἱὸς ὑπερέχει κτισμάτων. Πρὸς ἃ γενναία καὶ σφοδρὰ ἢ ἀντίθεσις καὶ ὁ ἔλεγχος ὀργιλωτέρος, καὶ ὅτι ὁ χρηματίζων τῷ Μωϋσεῖ αὐτός ἐστιν ὁ ὦν, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς ὃς τῷ Μωϋσεῖ αἰτοῦντι, «εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύῃ ἡμῖν, μὴ με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν», εἶρηκεν ὅτι, «καὶ τοῦτόν σου τὸν λόγον

τὴν ἀδιάσπαστη ταυτότητα τῆς οὐσίας του μ' αὐτὸν ποὺ τὸν γέννησε καὶ παρομοιάζει μὲ παιδιὰ ποὺ παίζουν στὴν ἄμμο τὴν ἀνοησία τοῦ Εὐνομίου.

- 4 Κι ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὰ δείχνει ὅτι αὐτὸς ποὺ εἶναι γνήσιος Υἱὸς καὶ μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα εἶναι ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος καὶ δὲν ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὸν Πατέρα μήτε εἶναι δοῦλος του αὐτὸς ποὺ ἀπάλλαξε ἐμᾶς ἀπὸ τὴ δουλεία. Καὶ ἂν δὲν εἶναι ἔτσι, δὲ θὰ εἶναι μόνο αὐτὸς ἀλλὰ καὶ ὁ Πατέρας, ἐπειδὴ εἶναι μέσα στὸν Υἱὸ καὶ εἶναι ἕνας μαζί του, θὰ εἶναι δοῦλος. Ἀκόμη ὅτι ἡ ἐπωνυμία 'ὦν' παράγεται ἀπὸ τὸ εἶναι. Μὲ σπουδαία καὶ θαυμαστὴ ἐξέταση ὅλων αὐτῶν κλείνει τὸ λόγο του.

_ ΜΕΡΟΣ Θ' _

- 1 Στὸ μέρος αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ ἐπωνυμία τοῦ ἀγαθοῦ δὲν ὀφείλεται ἀπὸ μᾶς μόνο στὸν Πατέρα, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, ὁ μιμητὴς τοῦ Μανιχαίου καὶ τοῦ Βαρδησάνη, ἀλλὰ ὀφείλεται καὶ στὸν Υἱὸ ἢ προσηγορία τοῦ ἀγαθοῦ ποὺ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ ἀγαθότητα καὶ ποὺ τὸν ἀνάπλασε μὲ τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατο.
- 2 "Ὅτι δὲν ὑπάρχουν δύο θεότητες, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὅπως νομίζει ὁ ὁμόδοξος του Μαρκίων τὸ ἀποδεικνύει πάνσοφα ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴ ρῆση ποὺ λέει, «Διδάσκαλε ἀγαθέ», καὶ ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ ἀμπελιοῦ, τὸν Ἡσαΐα καὶ τὸν Παῦλο· καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἀρνεῖται, λέει, τὴν ἐπωνυμία τοῦ ὑπάρχοντος ἢ τοῦ ἀγαθοῦ [ἢ τὴν ἀλλοτριώση ἀπὸ τὸν Πατέρα] ἀλλὰ ὅτι τοῦ ἀρμόζει καὶ ἡ ἐξουσία ἐπάνω σὲ ὅσα ἔχουν γίνει.
- 3 Ἐπειτα ἐκθέτει τὴν ἀμάθεια τοῦ Εὐνομίου καὶ τὴν ἀσυναρτησία καὶ τὸ γελοῖο τῶν λόγων του, ποὺ λέει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀγελλιοφόρος τοῦ ὑπάρχοντος καὶ κατώτερος ἀπὸ τὴ θεία φύση, στὸ βαθμὸ ποὺ ὁ Υἱὸς ὑπερέχει ἀπὸ τὰ δημιουργήματά του. Σ' αὐτὰ ἡ ἀντίθεση εἶναι σθεναρὴ καὶ σφοδρὴ καὶ ὁ ἔλεγχος πιὸ ὀργισμένος καὶ λέει ὅτι αὐτὸς ποὺ συνομιλεῖ μὲ τὸν Μωυσῆ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ὑπάρχων, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς, ποὺ εἶπε στὸ Μωϋσῆ, «θὰ κάνω κι αὐτὸ τὸ αἰτημά σου», ὅταν τοῦ ζήτησε, «ἂν δὲν ἔρθεις κι ἐσὺ μαζί μου, τότε

ποιήσω»· ὅς καὶ ἄγγελος καλεῖται παρὰ τε Μωϋσέως καὶ Ἡσαΐου ἐν ᾧ παρήχθη ὅτι «παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν».

δ' Μετὰ τοῦτο τὸ πλήθος τῆς ἀντιρρήσεως δεδιῶς τὰ πολλὰ τοῦ ἀντιπάλου παρέδραμεν ὡς ἤδη προανατραπέντα. Τὰ δὲ λείποντα διὰ τοὺς οἰομένους κράτιστα εἶναι διὰ βραχέων ἐπιτεμῶν τὴν τοῦ Εὐνομίου βλασφημίαν διελέγχει λέγοντος, ὅπερ ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως ζῶά τε καὶ φυτά εἰσι πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ ὄντα, τοῦτο καὶ τὸν Κύριον εἶναι καὶ ὁμοίως τῆς τῶν βατράχων γενέσεως· φεῦ τῆς βλασφημίας.

ε' Πάλιν τε Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ δημιουργὸν πάσης τε νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως ὁ Εὐνόμιος καλεῖ παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν δύναμιν τῆς δημιουργίας καὶ τὴν ἐπιτροπὴν εἰληφότα, καθάπερ χειροτένης παρὰ τοῦ μισθουμένου τὴν δημιουργίαν ἐπιτραπεῖς ἐπίκτητόν τε καὶ ἔξωθεν τῆς δημιουργίας τὴν δύναμιν εἰδηφότα ἐκ τῆς ἀποκληρωθείσης αὐτῷ δυνάμεως κατὰ τὰς ποιὰς τῶν ἀστέρων ἐπιπλοκάς τε καὶ ἀποστάσεις, τῆς εἰμαρμένης ἐπικλωθούσης τοῖς τικτομένοις τὰς ἀποκληρώσεις τῶν βίων. Καὶ τὰ πολλὰ παρατρέχων ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ γεγραμμένων τὴν βλασφημίαν ἐλέγχει, γῆ καὶ ἀγγέλοις ὁμοίως γεγονότα τὸν ποιητὴν τῶν ἀπάντων καὶ μηδὲν τῆς πάντων γενέσεως τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἀπάδειν ὑπόστασιν· μήτε θεῖον μυστήριον μήτε ἔθος μήτε τιτὶ τῶν τῆς θεοσεβείας διδασκάλων πειθόμενον πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας εὐρεσιν, εἰ μὴ Μανιχαῖον, Κόλουθον, Ἄρειον, Ἀέτιον καὶ τοὺς κατ' αὐτούς, λῆρον πάντα τὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ παίγνιον τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθη καὶ σεβάσματα ἡγούμενον μυστήρια, μηδὲν τῶν Ἑλλήνων διαφέροντα, οἱ μέγαν Θεὸν ὑπερέχοντα τῶν ἄλλων ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπέλαβον δόγματος. Οὕτως οὖν καὶ ὁ νέος οὗτος εἰδωλολάτρης ὁμοίως κηρύσσει καὶ εἰς δημιουργὸν καὶ κτίστην τὸ βάπτισμα γίνεσθαι, μὴ δεδιῶς τὴν ἀρὰν τῶν προσθήκην ἢ ἔλλειψιν ἐν ταῖς θείαις προιουμένων γραφαῖς· ἀντίχριστόν τε τοῦτον ἀποδεικνύς τὸν λόγον πληροῖ.

νά με πάρεις από ἐδῶ». Αὐτὸς εἶναι πού καλεῖται ἀγγελιοφόρος ἀπὸ τὸν Ἥσαϊα πού εἶπε, «γεννήθηκε γιὰ χάρη μας παιδύ».

- 4 Στὴ συνέχεια φοβούμενος τὴν ἔκταση τῆς ἀντίρρησης παράλειψε τὶς περισσότερες ἀπόψεις τοῦ ἀντιπάλου, ἐπειδὴ τὶς εἶχε ἀνασκευάσει ἤδη. Τὰ ὑπόλοιπα γιὰ χάρη ἐκείνων πού τὰ θεωροῦν ὡς ἰσχυρότατα ἀφοῦ τὰ περιορίσει σὲ λίγα ἐλέγχει τὴ βλασφημία τοῦ Εὐνομίου πού λέει, ὅτι αὐτὸ πού συμβαίνει σ' ὅλη τὴν κτίση, νὰ μὴν ὑπάρχουν δηλαδὴ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή τους, τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν Κύριο καὶ ὁμοια καὶ μὲ τὴ γέννηση τῶν βατράχων! Ἄλιμονο στὸ βλάσφημο.
- 5 Πάλι ὁμοῦς ὁ Εὐνόμιος τὸν ὀνομάζει Κύριο καὶ Θεὸ καὶ Δημιουργὸ ὅλης τῆς νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσης, πού ἔλαβε ἀπὸ τὸν Πατέρα του τὴ δύναμη καὶ τὴν ἄδεια τῆς δημιουργίας, σὰν ἕνας χειροτέχνης πού τοῦ ἀνατέθηκε ἀπὸ τὸν ἐργοδότη ἢ ἐργασία του, πού ἔχει ἐπίκτητη κι ἔλαβε ἀπὸ ἔξω τὴ δύναμη τῆς δημιουργίας, ἀπὸ τὴ δύναμη πού τοῦ ἔλαχε κατὰ τὶς διαφορὲς συνόδους καὶ ἀπομακρύνσεις τῶν ἄστρον, ἐπειδὴ εἶναι ἡ εἰμαρμένη πού κλώθει γιὰ τὰ πλάσματα πού γεννιοῦνται τὶς ἀποκληρώσεις τῶν βίων. Παρατρέχοντας τὰ περισσότερα ἐλέγχει τὴ βλασφημία του ἀπὸ τὰ γραπτὰ τοῦ ἴδιου, λέγοντας ὅτι ἐγινε ὁμοια τῆς γῆς καὶ τῶν ἀγγέλων δημιουργὸς τῶν ὄλων καὶ τίποτε ἀπὸ τὴ γένεση τῶν ὄλων δὲν ἀπάδει στὴν ὑπόστασι τοῦ Μονογενοῦς· μῆτε θεῖο μυστήριον μῆτε θεῖα τελετὴ ἀκολουθεῖ μῆτε κάποιον ἀπὸ τοὺς δασκάλους τῆς εὐσεβοῦς πίστεως γιὰ νὰ ἀνακαλύψει αὐτὴν τὴν ὀρθὴ πίστι, παρὰ μονάχα τὸ Μανιχαῖο, τὸν Κόλουθο, τὸν Ἄρειο, τὸν Ἀέτιο καὶ τοὺς φίλους τους καὶ θεωρεῖ φλυαρία κάθετι τὸ χριστιανικὸ, παιγνίδια τὶς τελετῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ σεβάσματα μυστήρια, χωρὶς καμιὰ διαφορὰ ἀπὸ τὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων, πού πῆραν ἀπὸ τὴ δικὴ μας διδασκαλία τὸ μεγάλο Θεὸ πού ὑπάρχει ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους. Ἔτσι λοιπὸν κι αὐτὸς ὁ νέος εἰδωλολάτρης κηρύττει ὅτι τὸ βάπτισμα γίνεται ὁμοια καὶ στὸ ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ καὶ στὸ ὄνομα τοῦ κτίστη καὶ δὲν ὑπολογίζει τὴν κατὰρα ἐναντίον ἐκείνων πού προκαλοῦν προσθήκη ἢ ἀφαίρεση ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Τελειώνει τὸ λόγον του ἀποδεικνύοντας τὸν Εὐνόμιον ἀντίχριστον.

ΤΟΜΟΣ Ι'

- α' Οὗτος δὲ ὁ ι' τόμος τὸν πρὸς τὴν Μαρίαν παρὰ τοῦ Κυρίου ρηθέντα λόγον, «μὴ μου ἄπτου, οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα», θαυμαστῶς ἐρμηνεύει.
- β' Εἶτα τὴν παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐλεγχθεῖσαν βλασφημίαν τοῦ Εὐνομίου εἰς τὴν τοῦ σκότους μοῖραν τὸν Μονογενῆ ἀφορίσαντος Θεὸν καὶ τὴν τοῦ Εὐνομίου ἀπολογίαν ἤτοι ἀνάλυσιν τῆς παρ' αὐτοῦ ρηθείσης βλασφημίας ἐκθέμενος, πλείονα ἀπὸ τῆς ἀπολογίας τὴν αὐτοῦ νῦν βλαφημίαν τῆς προτέρας ἀποδείκνυσιν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου καὶ ἀληθινοῦ φωτὸς πανσόφως διελλήλυθεν.
- γ' Πρὸς τούτοις τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν τὴν «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», κακῶς παρὰ Εὐνομίου νοηθέντα, παραδόξως ἠρμῆνευσε καὶ τὴν βλασφημίαν ἀνεσκεύασε τὴν τε οἰκονομίαν τοῦ Υἱοῦ διὰ φιλανθρωπίαν, οὐκ ἀδυναμίαν, Πατρός τε συνεργία γεγενημένην δείκνυσι.
- δ' Πρὸς τούτοις δὲ πάλιν τὸν Εὐνόμιον τὴν ἀγεννησίαν ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν γραφῶν καὶ τῆς Αἰγυπτίων μυθοποιΐας καὶ εἰδωλολατρίας μεμαθηκέναι διελέγει, Ἄνουβιν καὶ Ὅσιριν καὶ Ἰσιν τῶ τῶν Χριστιανῶν ἐπεισάγοντα δόγματι, καὶ μὴ χάριν τῷ Μονογενεῖ τὸν ἄνθρωπον ἔχειν ὡς κατ' ἀνάγκην τὰ πάθη δεξάμενον καὶ μὴ βουλόμενον ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ τῆς θερμότητος οὔτε τῆς ροῆς τὸ ὕδωρ ὡς οὐκ εἰς δύναμιν ἐξουσιαστικὴν, ἀλλ' εἰς φύσεως ἀνάγκην τὸ γεγονὸς ἀναφέροντα.
- ε' Εἶτα πάλιν περὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀπροσίτου φωτός, Πατρός καὶ Υἱοῦ, ἰδιότητός τε καὶ κοινότητος καὶ οὐσίας διεξεληθῶν, περὶ τε γεννητοῦ καὶ ἀγεννητοῦ, ὡς μηδεμίαν ἐναντιότητα κατὰ τὸ σημαινόμενον ἔχοντος, ἀλλ' ἀντίθεσιν τινα καὶ ἀντιδιαστολὴν ἀμεσίτευτον ἀποδείξας τὸν λόγον πληροῖ.

ΜΕΡΟΣ Ι'

- 1 Στὸ τελευταῖο μέρος ἔχομε μιὰ θαυμάσια ἐρμηνεία τοῦ λόγου πού εἶπε ὁ Κύριος στὴ Μαρία «μὴ με ἀγγίζεις, δὲν ἔχω ἀκόμη ἀνεβῆ στὸν Πατέρα μου».
- 2 Ἄφοῦ ἐκθέσει ἔπειτα τὴ βλασφημία τοῦ Εὐνόμιου πού ἔταξε-τὸν Μονογενῆ στὴ μερίδα τοῦ σκότους καὶ ἔλεγξε ὁ μέγας Βασίλειος, καθὼς καὶ τὴν ἀπολογία τοῦ Εὐνόμιου, ἤτοι τὴν ἀνάλυση τῆς βλασφημίας πού αὐτὸς διατύπωσε, ἀποδεικνύει ἀπὸ τὴν ἀπολογία τὴν τωρινὴ βλασφημία του μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Ἐδῶ πραγματεύθηκε πάνσοφα καὶ γιὰ τὸ ἀληθινὸ καὶ ἀπρόσιτο φῶς.
- 3 Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἐρμήνευσε μὲ τρόπο ἀπροσδόκητο τὴν εὐαγγελικὴ ρῆση, «ὁ Λόγος ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχή», καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ χωρίο, «ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα», πού Εὐνόμιος εἶχε ἐρμηνεύσει λανθασμένα. Ἐνασκέυασε τὴ βλασφημία καὶ ἀποδεικνύει τὴν οἰκονομία πού ἀπὸ φιλανθρωπία πραγματοποίησε ὁ Υἱὸς μὲ τὴ συνεργία τοῦ Πατέρα.
- 4 Ἐπιπλέον ἐλέγχει πάλι τὸν Εὐνόμιο διὰ ἔχει μάθει τὴν ἀγεννησία ἀπὸ τὶς ἱερογλυφικὲς γραφές, τὴ μυθοπλασία καὶ εἰδωλολατρία τῶν Αἰγυπτίων, εἰσάγοντας ἐπιπρόσθετα στὴ διδασκαλία τῶν Χριστιανῶν τὸν Ἄνουβη, τὸν Ὅσιρη καὶ τὴν Ἴσιδα. Καὶ λέει διὰ δὲν πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ χρεωστεῖ χάρι στὸν Μονογενῆ ἐπειδὴ δέχτηκε τὸ πάθος ὑποχρεωτικὰ καὶ χωρὶς νὰ θέλει, ὅπως καὶ στὴ φωτιὰ γιὰ τὴ θερμότητά της καὶ στὸ νερὸ γιὰ τὴ ροῆ, ἐπειδὴ δὲν ἀναφέρει τὸ γεγονός αὐτὸ στὴν ἐξουσιαστικὴ δύναμή του ἀλλὰ στὴν ἀναγκαιότητα τῆς φύσης του.
- 5 Ἐπειτα μιλώντας πάλι γιὰ τὸ ἀληθινὸ καὶ γιὰ τὸ ἀπρόσιτο φῶς, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, γιὰ ἰδιαίτερη καὶ κοινὴ οὐσία, κὶ ἀφοῦ ἀπόδειξε μὲ τὸ γεννητὸ καὶ τὸ ἀγέννητο διὰ δὲν ἔχουν μεταξύ τους καμιά σχέση ἐναντιότητας σύμφωνα μὲ τὸ σημαινόμενο ἀλλὰ μιὰ σχέση ἀντίφασης καὶ ἀντιδιαστολῆς χωρὶς ἐνδιάμεσο, κατακλείει τὸ λόγο του.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α'

1 *Εἰ τῶ νομίμως ἀθλοῦντι τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι πόνων ὄρος ἐστὶν ἢ τὸ παντελῶς ἀπειπόντα πρὸς τοὺς πόνους τὸν ἀνταγωνιστὴν ἔκουσίως ἐκστῆναι τῶ κεκρατηκότι τῆς νίκης ἢ τρισὶ πτώμασι κατὰ τὸν ἀθλητικὸν καταβληθῆναι νόμον, δι' ὧν γίνεται τῶ νενικηκότι τῆ κρι-
5 σει τῶν βραβεύοντων ἢ ἐπὶ τῶ στεφάνῳ δόξα διὰ λαμπροῦ τοῦ κηρύγματος, ἐπεὶ οὖν δις ἤδη καταβληθεὶς ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις Εὐνόμιος οὐπω συγχωρεῖ τῆ ἀληθείᾳ κατὰ τοῦ ψεύδους ἔχειν τὰ νικητήρια, ἀλλ' ἐκ τρίτου πάλιν κατὰ τῆς εὐσεβείας διὰ τῆς λογογραφίας κοινίζεται ἐν τῆ συνήθει παλαιίστρα τοῦ ψεύδους εἰς τοὺς ὑπέρ
10 τῆς ἀπάτης ἀγῶνας ἑαυτὸν ἐπιρρώσας, ἀναγκαίως καὶ νῦν δι' ἡμῶν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος πρὸς τὴν τοῦ ψεύδους ἀνατροπὴν ἀντεγείρεται, τῶ νικοποιῶ τε καὶ ἀγωνοθέτῃ τῆς νίκης ἀναθεὶς τὰς ἐλπίδας καὶ ἅμα τῆ κακοτεχνίᾳ τῶν τοῦ ἐναντίου παλαισμάτων ἐνδυναμούμενος.*

2 *Ὁμολογοῦμεν γὰρ ἀνεπαισχύντως ἡμεῖς μῆτε τινὰ λόγον διὰ
15 ρητορικῆς τεθηγμένον ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας παρεσκευάσθαι μῆτε δεινότητα διαλεκτικῆς ἀγχινοίας εἰς συμμαχίαν κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων προβάλλεσθαι, ἢ καὶ τὴν ἀλήθειαν πολλάκις εἰς ὑπόνοιαν ψεύδους ἐπὶ τῶν ἀπείρων ἀντιμεθίστησιν. Ἀλλὰ μία δύναμις τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου κατὰ τοῦ ψεύδους ἐστὶ πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς λόγος, ἰσχὺς τοῦ
20 ἡμετέρου λόγου γινόμενος, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τῶν ἀντιτεταγμένων σαθρότης, αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἀνατρεπομένη καὶ καταπίπτουσα. Ὡς δ' ἂν μάλιστα γένοιτο πᾶσι δῆλον ὅτι αὐτὸς τοῦ Εὐνόμιου ὁ πόνος τῆς ἰδίας*

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Α'

- 1 Για τὸν ἀθλητὴ πὺ ἀγωνίζεται νόμιμα ὑπάρχει ἓνας ὄρος· ἡ ἐξαντλημένος ὀλότελα ὁ ἀντίπαλος ἀπὸ τὴν κούραση νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴ νίκη γιὰ χάρη τοῦ νικητῆ ἢ σύμφωνα μὲ τὸν ἀθλητικὸ νόμο νὰ ὑποστῆ τρεῖς πτώσεις, ἀπαραίτητες γιὰ τὴ δόξα τοῦ στεφανώματος μὲ λαμπρὴ ἀνακήρυξη τοῦ νικητῆ μὲ ἀπόφαση τῶν κριτῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Εὐνόμιος, ἂν καὶ δέχτηκε δύο πτώσεις στοὺς προηγούμενους λόγους, δὲ θέλει ἀκόμα νὰ παραχωρήσει τὰ νικητήρια στὴν ἀλήθεια κατὰ τοῦ ψεύδους ἀλλὰ κατεβαίνει στὸ στίβο γιὰ τὴν τρίτη φορὰ μὲ τοὺς λόγους του σὲ ἀγώνα κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως, στὴ συνηθισμένη παλαίστρα τῆς φωτιᾶς μὲ ἀνανεωμένες δυνάμεις στοὺς ἀγῶνες γιὰ χάρη τῆς ἀπάτης, ἀναγκαστικὰ ἀντιπατάσσει καὶ τώρα ὁ δικός μου λόγος τῆς ἀλήθειας γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ ψεύδους· ἀναθέτει τὶς ἐλπίδες τῆς νίκης στὸν πρόξενο τῆς νίκης καὶ ἀγωνοθέτη καὶ συνάμα παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν κακὴ ἀθλητικὴ κατάρτιση τοῦ ἀντιπάλου.
- 2 Ὅμολογῶ χωρὶς νὰ ντρέπομαι ὅτι δὲν ἔχω ἐτοιμάσει ἓνα λόγο γιὰ τὸν ἀγώνα αὐτὸν ἀκονισμένο στὴν ἀκὸνη τῆς ρητορικῆς μῆτε προβάλλω σὰν σύμμαχο κατὰ τῶν ἀντιπάλων δεινότητα διαλεκτικῆς εὐστροφίας, πὺ μεταβάλλει πολλὰς φορὲς γιὰ ὄσους εἶναι ἄπειροι ἀκόμα καὶ τὴν ἀλήθεια σὲ ὑπόνοια ψεύδους. Μιὰ δύναμη ὡστὸσο τοῦ λόγου μου κατὰ τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἀληθινὸς Λόγος, πὺ ἔγινε ἡ ἰσχὺς τοῦ δικοῦ μου λόγου κι ἔπειτα ἡ σαθρότητα τοῦ λόγου τῶν ἐχθρῶν πὺ ἀνατρέπεται καὶ πέφτει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ πασιδηλὸ ὅτι ἡ ἴδια ἡ συγγραφὴ τοῦ Εὐνομίου δίνει λαβὴ στοὺς ἀντιπάλους του νὰ τὴν ἀνατρέψουν, θὰ ἐκθέ-
- 3

ἀνατροπῆς ὅλη τοῖς προσπαλαίουσι γίνεται, αὐτὸ προθήσω τοῖς ἐν-
 τυγχάνουσι τοῦ λόγου τὸ εἶδωλον (οὕτω γὰρ οἶμαι χρῆναι τὸν ἐξω τῆς
 ἀληθείας ὀνομάζεσθαι λόγον)· βραβεύται δὲ δίκαιοι τῆς νομίμου τῶν
 λόγων ἀθλήσεως γένοισθε πάντες οἱ τοῖς πόνοις ἡμῶν ἐντυγχάνοντες
 5 καὶ θεωροῦντες τὴν γινομένην νῦν τοῦ ἡμετέρου λόγου πρὸς τὸν ἀντί-
 παλον συμπλοκὴν, ὡς ἂν διὰ τῆς δικαίας ὑμῶν ἐπικρίσεως ἀνακηρυ-
 χθεῖη παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας θεάτρῳ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, ἀναν-
 ταγώνιστον λαβὼν παρὰ πᾶσι κατὰ τῆς ἀσεβείας τὸ κράτος, διὰ
 τριῶν τῶν τοῦ ἐχθροῦ πτωμάτων τῷ ἀειθαλεῖ στεφάνῳ τῶν σφωζο-
 10 μένων καλλωπιζόμενος.

4 Ἀυτὴ τοίνυν ἡ λέξις ἐν προοιμίῳις κατὰ τῆς ἀληθείας τοῦ τρίτου
 προβέβληται λόγου, ἣ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Ἐπισημῶν, φησί, ἡ δια-
 σφύζοντες τάξιν καὶ τοῖς ἀνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένοντες γεννητὸν
 ὄντα τὸν Υἱὸν καὶ γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμεθα τῆς γεννηθείσης
 15 οὐσίας καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰ-
 κειουμένης σχέσιν. Τούτῳ μοι δι' ἐπιμελείας ὁ ἀκροατὴς ἐπισχέτω
 τὸν νοῦν, ὅτι καὶ γεννητὸν καὶ Υἱὸν ὀνομάζων τὸν Μονογενῆ Θεὸν εἰς
 τὴν ἑπισημῶν τάξιν ἀναφέρει τὴν τῶν ὀνομάτων τούτων αἰτίαν καὶ
 τὴν ἀνωθεν γνῶσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διανοίᾳ μαρτύρεται ὡς εἴ τι διὰ
 20 τῶν ἐφεξῆς εὐρεθείη τοῖς προεκτεθεισὶν ἐναντιούμενος, φανερὸν γενέ-
 σθαι πᾶσιν ὅτι δι' ἑαυτοῦ ἀνατρέπεται, πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων διὰ
 τῶν ἰδίων ἀπελεγχόμενος.

5 Οὕτως δὲ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ ρηθέντων τὸν λόγον κατανοήσω-
 μεν. Ὁμολογεῖ μηδαμῶς ἂν τὸ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα κυρίως ἐφαρμοσθῆναι
 25 τῷ Μονογενεῖ Θεῷ, μὴ τῆς φυσικῆς, καθὼς φησι, ἡ τάξεως βε-
 βαιούσης τῷ γεννηθέντι τὴν κλήσιν. Οὐκοῦν εἴ τις ἀφέλοι φυσικὴν
 τάξιν ἐπὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας, μάτην αὐτῷ ἐπιθρυλήσει τὸ ὄνο-
 μα, τῆς κυρίας καὶ κατὰ φύσιν διευzeugμένον ἐμφάσεως. Ἀλλὰ καὶ τὸ
 ἑπισημῶν ἀνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένοντα ταῦτα διαβεβαιουῖσθαι λέγειν
 30 πολὺ μᾶλλον κρατύνει τὴν εὐσεβῆ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας
 διάνοιαν, ὡς τῆς θεοπνεύστου τῶν Γραφῶν διδασκαλίας τῆς ἀνωθεν
 γεγεννημένης ἡμῖν τὸν περὶ τούτων βεβαιούσης λόγον.

6 Εἴ ταῦτα τοίνυν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον καὶ οὗτός ἐστιν ὁρος τῆς
 ἀληθείας ἀπαραλόγιστος, τὸ τὰ δύο ταῦτα συνδραμεῖν πρὸς ἀλλήλα,

σω από την αρχή τὸ ἴδιο τὸ εἶδωλο τοῦ λόγου (ἔτσι νομίζω πρέπει νὰ ὀνομάζεται ὁ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια λόγος). Κριτὲς δίκαιοι γιὰ τὸ νόμιμο ἀγώνισμα τῶν λόγων νὰ γίνετε δλοὶ ποὺ διαβάζετε τὰ πονήματά μου καὶ παρακολουθεῖτε τὴ συμπλοκὴ τοῦ λόγου μου πρὸς τὸ λόγο τοῦ ἀντιπάλου ποὺ διεξάγεται τώρα, ὥστε μὲ τὴ δίκαιη κρίση σας ν' ἀνακηρυχθεῖ νικητὴς σ' ὄλο τὸ θέατρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ εὐσεβῆς λόγος, λαμβάνοντας ἀπὸ δλους ἀκαταγώνιστη ὑπεροχὴ κατὰ τῆς ἀσεβείας, στολισμένος μὲ τὸ ἀμάραντο στεφάνι τῶν σωζομένων μὲ τίς τρεῖς πτώσεις τοῦ ἐχθροῦ.

4 Βάζω λοιπὸν στὸ προοίμιο τοῦ τρίτου λόγου μου τὰ ἴδια τὰ λόγια κατὰ τῆς ἀλήθειας, ποὺ εἶναι τὰ ἐξῆς. Ἐπισημαίνοντας νὰ διασώσουμε τὴ φυσικὴ τάξη καὶ ἐπιμένοντας σὲ ὅσα μάθαμε ἀπὸ ἄνω δὲν παύομε νὰ λέμε ὅτι εἶναι ὁ Υἱὸς γεννητὸς καὶ γέννημα ἀλλὰ ἡ οὐσία ποὺ γεννήθηκε καὶ ἡ προσωνομία τοῦ Υἱοῦ οἰκειώνονται τὴ σχέση αὐτῆ τῶν ὀνομάτων'. Σ' αὐτὸ ἂς κρατήσῃ μ' ἐπιμέλεια ὁ ἀκροατὴς τὴν προσοχὴ του ὅτι καὶ γεννητὸ καὶ Υἱὸ ὀνομάζοντας τὸν Μονογενῆ Θεὸ ἀναφέρει στὴ φυσικὴ τάξη τὴν αἰτία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν καὶ γιὰ τὸ νόημα αὐτὸ ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία τῆς ἀπὸ ἄνω γνώσης. Ἐτσι ἂν σὲ κάτι ἀπὸ τὰ ἐπόμενα βρεθεῖ ν' ἀντιφάσκει σὲ ὅσα ἔχουν προεκτεθεῖ, νὰ γίνῃ φανερὸ σ' ὄλους ὅτι τὸν ἀνατρέπει ἀπὸ τὸν ἴδιο του ἑαυτὸ κι ὅτι τὸν ἀποκαλύπτουν πρὶν ἀπὸ τὰ δικά μου τὰ δικά του λόγια.

5 Μ' αὐτὸν δὲ λοιπὸν τὸν τρόπο θὰ κατανοήσομε τὴ διδασκαλία του μὲ τὰ ἴδια τὰ λεγόμενά του. Ὁμολογεῖ ὅτι δὲ θὰ εἶχε καθόλου κύρια ἐφαρμογὴ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ στὸν Μονογενῆ Θεό, ἂν ἡ φυσικὴ τάξη', ὅπως λέει, δὲν ἐπικυρώνει τὴν ὀνομασίαν σ' αὐτὸν ποὺ γεννήθηκε. Ἐὰν λοιπὸν ἀφαιρέσει κανένας τὴ φυσικὴ τάξη στὴν προσωνομία τοῦ Υἱοῦ, θὰ εἶναι μάταιη ἡ ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος ἀφοῦ θὰ ἔχει χωριστεῖ ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ καὶ κατὰ φύσιν ἔννοια. Ἀλλὰ νὰ λέμε ὅτι καὶ ἡ φράση ἐπιμένοντας σὲ ὅσα μάθαμε ἀπὸ ἄνω ἐπικυρώνει αὐτὴ τὴ δήλωση, ἐνισχύει πολὺ περισσότερο τὴν εὐσεβῆ ἔννοια γιὰ τὴν προσωνομία τοῦ Υἱοῦ, ἀφοῦ ἡ θεόπνευστη διδασκαλία τῶν Γραφῶν ποὺ μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἐπιβεβαιώνει τὸ λόγο γι' αὐτά. 23.1.

6 Ἐὰν αὐτὰ λοιπὸν διατυπώνονται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ αὐτὸς εἶναι ἀμετάθετος ὁρος τῆς ἀλήθειας, νὰ συμπέσουν δηλαδὴ μεταξύ

τὴν τε φυσικὴν, καθὼς φησι, τάξιν καὶ τὴν τῆς ἄνωθεν γνώσεως μαρτυρίαν, βεβαιούσαν τὴν κρίσιν τῆς φύσεως, δῆλον ὅτι τὸ παρὰ ταῦτά τι λέγειν οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐκ τοῦ φανεροῦ διαμάχεσθαι. Οὗτος τοίνυν ὁ τὴν φύσιν διδάσκαλον τοῦ ὀνόματος τούτου ποιούμενος καὶ τοῖς ἄνωθεν ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας ἐγνωσμένοις ἐμμένειν λέγων ὅλα διεξέρχεται μικρὸν ὑποβὰς μετὰ τὰ εἰρημένα πάλιν ἀκούσωμεν.

7 Τέως γὰρ τὸ συνεχὲς ὑπερβήσομαι τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον τούτοις ἐν τῷ λόγῳ συντεταγμένων, ὡς ἂν μὴ διαλάβοι τῶν γεγραμμένων ἢ ἐναντίωσις, τῇ ἀναγνώσει τῶν διὰ μέσου παρεγκειμένων συσκιασθεῖσα. Ὁ αὐτός, φησὶν, ἀρμόσει λόγος καὶ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος, τῆς τε φυσικῆς κρίσεως καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τῶν πραγμάτων, ἔτι δὲ τῆς τῶν ἁγίων χρήσεως ἀκώλυτον ἡμῖν παρεχούσης τοῦ τύπου τὴν ἐξουσίαν· διόπερ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις συν-
15 αρμόζων τῷ τε ποιήσαντι τὸ ποίημα καὶ τῷ κτίσαντι τὸ κτίσμα'.

8 Περὶ τίνος λέγει 'κτίσματος' καὶ 'ποιήματος' ὡς φυσικὴν ἔχοντος τὴν ἐν τῷ ὀνόματι σχέσιν πρὸς τὸν πεπονηκότα καὶ κτίσαντα; Εἰ μὲν περὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ὀρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καθὼς ὁ Παῦλος διέξεισιν, «ἐν αὐτῷ», λέγων, «ἐκτίσθαι τὰ πάντα», ὀρατὰ
20 καὶ ἀοράτα, ὥστε τὴν σχετικὴν ταύτην τῶν ὀνομάτων συζυγίαν κυρίως πρὸς ἑαυτὴν ἀρμοσθῆναι, συνταχθέντος τῷ ποιήσαντι μὲν τοῦ ποιήματος, τῷ κτίσαντι δὲ τοῦ κτίσματος, εἰ ταῦτα λέγει, καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· τῷ ὄντι γάρ, ἐπειδὴ ποιητῆς ἀγγέλων ὁ Κύριος, 'ποίημα' πάντως ἔστι τοῦ πεπονηκότος ὁ ἄγγελος, καὶ ἐπειδὴ τοῦ κόσμου
25 κτίστης ὁ Κύριος, 'κτίσμα' δηλονότι τοῦ κτίσαντος αὐτός τε ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα κατονομάζεται.

9 Εἰ μὲν οὖν πρὸς ταῦτα βλέπων διακρίνει τὴν τῆς φύσεως τάξιν, ἐπὶ τῆς ὀνοματικῆς σημασίας τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τῶν πρὸς τι λεγομένων ὀνομάτων τεχνολογῶν τὴν οἰκείωσιν, περιττὸν μὲν καὶ
30 οὐτως ἦν, μηδενὸς ἀγνοούντος ταῦτα, γραμματικῆς μικρολογίας ἡμῖν
10 ποιεῖσθαι τίνα τεχνολογίαν, τῶν δογμάτων ἀφέμενον. Εἰ δὲ τῷ Μονογενεῖ Θεῷ τὰς τοιαύτας ἐφαρμόζει φωνάς, ὥστε 'ποίημά τε τοῦ ποιήσαντος' καὶ 'κτίσμα' αὐτὸν εἶναι λέγειν 'τοῦ κτίσαντος', καὶ εἰς ἁγίων χρῆσιν ἀναπέμπειν τῆς ὀνοματοποιίας ταύτης τὴν ἐξουσίαν,

τους αὐτὰ τὰ δύο, 'ἡ φυσική', ὅπως τῆ λέει, 'τάξη', καὶ ἡ μαρτυρία τῆς γνώσης ἀπὸ ἄνω ποὺ ἐπικυρώνει τὴν κρίση τῆς φύσης, εἶναι φανερό ὅτι νὰ ὑποστηρίξει κανένας κάτι ἀντίθετο ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ φανερός πόλεμος κατὰ τῆς ἴδιας τῆς ἀληθείας. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κάνει τὴ φύση δάσκαλο αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος καὶ ποὺ μᾶς λέει νὰ ἐπιμένουμε μὲ ὅσα μάθαμε ἀπὸ ἄνω μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἁγίων, ἃς ἀκούσομε πάλι τί λέει ἀφοῦ προχωρήσει λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ ὅσα ἔχει πεῖ.

- 7 Τώρα θὰ παρακάμψω τὴ συνέχεια ὄσων ἔχουν ἐκτεθεῖ στὸ λόγο του σύμφωνα μὲ αὐτά, γιὰ νὰ μὴ διαλάβει ἡ ἀντίθεση σὲ δ,τι γράφει, συσκιασμένα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν ἐνδιάμεσων. "Ὁ ἴδιος λόγος", λέει, "θὰ ἐφαρμοσθεῖ καὶ γιὰ τὸ ποίημα καὶ τὸ κτίσμα, τόσο γιὰ τὴ φυσικὴ διάκριση ὅσο καὶ τὴ σχέση τῶν πραγμάτων μεταξὺ τους κι ἀκόμα καὶ γιὰ τὴ χρῆση τῶν ἁγίων ποὺ μᾶς παρέχει ἀκώλυτη τὴν τυπικὴ ἐξουσία. Γι' αὐτὸ δὲ θὰ κάνει κανένας λάθος ἂν συνάψει τὸ ποίημα μὲ τὸν ποιητὴ του καὶ τὸ κτίσμα μὲ τὸν κτίστη του'.
- 8 Γιὰ ποιὸ κτίσμα καὶ ποίημα λέει ποὺ ἔχει φυσικὴ ὀνοματικὴ σχέση πρὸς τὸν ποιητὴ καὶ κτίστη του; "Ἄν λέει γιὰ ὅσα νοοῦμε ὀρατὰ καὶ ἀόρατα μέσα στὴν κτίση, ὅπως ὁ Παῦλος ἀναπτύσσει λέγοντας ὅτι «μέσω αὐτοῦ ἔχουν κτισθεῖ τὰ πάντα»¹, ὀρατὰ καὶ ἀόρατα, ὥστε αὐτὴ ἡ συζυγία σχέσεως τῶν ὀνομάτων νὰ συναφθεῖ κύρια μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς, συμφωνῶ κι ἐγώ· ἂν λέει δηλαδὴ νὰ συζευχθεῖ τὸ ποίημα μὲ τὸν ποιητὴ του καὶ τὸ κτίσμα μὲ τὸν κτίστη του. Πραγματικά, ἐπειδὴ ὁ Κύριος εἶναι ποιητὴς τῶν ἀγγέλων, ὁ ἄγγελος εἶναι ἀσφαλῶς ποίημα τοῦ ποιητοῦ του κι ἐπειδὴ ὁ Κύριος εἶναι κτίστης τοῦ κόσμου, γι' αὐτὸ εἶναι φανερό καὶ ὁ ἴδιος ὁ κόσμος μὲ ὅλα ὅσα περιέχει λέγεται κτίσμα τοῦ κτίστη του.
- 9 "Ἄν λοιπὸν ἀποβλέποντας σ' αὐτὰ διακρίνει τὴν τάξη τῆς φύσης, τεχνολογώντας πάνω στὴν ὀνοματικὴ σημασία τῆς σχέσης μεταξὺ τους τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται σὲ κάτι, αὐτὸ κι ἔτσι θὰ ἦταν περιττό, γιὰτὶ κανένας δὲν τ' ἀγνοεῖ αὐτά, νὰ μᾶς κάνει ἀνάλυση γραμματικῆς σχολαστικότητας, παραιτώντας τὰ δόγματα.
- 10 "Ἄν ὁμοίως ἐφαρμόζει τὰ ὀνόματα αὐτὰ στὸν Μονογενῆ Θεὸ καὶ λέει ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Ποιητῆ καὶ τὸ κτίσμα τοῦ Κτίστη καὶ ἀποδίδει τὴν ἐξουσία αὐτῆς τῆς ὀνοματοθεσίας στὴ χρῆση

τοῦτο πρῶτον ἐπιδειξάτω τῷ λόγῳ, τίνας ἀγίους εἶναι φησιν 'οἱ ποιή-
μα καὶ κτίσμα' τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν ἀπεφάναντο, οἷς ἀκολουθῶν
τῆς φωνῆς ταύτης καταθρασύνεται.

11 Ἀγίους ἢ Ἐκκλησία τοὺς τῷ ἀγίῳ Πνεύματι θεοφορουμένους
5 ἐπίσταται πατριάρχας, νομοθέτας, προφήτας, εὐαγγελιστὰς, ἀποστό-
λους. Εἰ τις ἐν τούτοις ἐστὶ διὰ τῶν θεοπνεύστων ἑαυτοῦ λόγων κτι-
στὸν εἶναι καὶ ποιήμα δογματίζων τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, τὸν φέροντα
καὶ σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ περιδεδραγμένον
πάντων τῶν ὄντων καὶ δι' ἑαυτοῦ μόνῳ τῷ θελήματι τὸ πᾶν οὐσιῶ-
10 σαντα, συγγνωστὸς ἔσται 'τῇ χρήσει τῶν ἀγίων', καθὼς φησι, πρὸς
12 τὴν τοιαύτην δογματοποιῖαν ἐπόμενος. Εἰ δὲ πᾶσι πρόκειται τῶν
θείων Γραφῶν κατ' ἐξουσίαν ἢ γνῶσις καὶ οὐδὲν ἀπόρρητον οὐδὲ
ἀπόκρυφον οὐδενὶ τῶν βουλομένων τῆς θείας διδασκαλίας μετέχειν,
πῶς ἐπιχειρεῖ τοὺς ἀκούοντας παρακροῦεσθαι διὰ τῆς κατὰ τῶν Γρα-
15 φῶν συκοφαντίας, εἰς ἀγίων χρήσιν τὴν τοῦ 'κτίσματος' φωνὴν ἐπὶ
τοῦ Μονογενοῦς ἀναπέμπων; Τὸ μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ γεγονέναι τὰ πάν-
τα πάσης μικροῦ δεῖν ἔστι τῆς ἀγίας ἀκοῦσαι φωνῆς ἀπὸ Μωϋσέως
καὶ τῶν καθεξῆς προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, ὧν μακρὸν ἂν εἴη τὰ
καθ' ἕκαστον νυνὶ παρατίθεσθαι.

13 Ἀρκεῖ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὁ ὑψηλὸς Ἰωάν-
νης ἐν προοιμίῳ τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεολογίας τοῦτο βοήσας, ὅτι
οὐδὲν τῶν γεγονότων ἐστὶν ὃ μὴ δι' ἐκείνου ἐγένετο, ὅπερ ἄμαχός τε
καὶ ἀναμφίβολός ἐστιν ἀπόδειξις τοῦ Κύριον αὐτὸν εἶναι τῆς κτίσεως,
οὐχὶ τῷ καταλόγῳ τῶν κτιστῶν ἐναριθμίον. Εἰ γὰρ πάντα τὰ γεγονό-
25 τα δι' οὐδενὸς ἄλλου ἢ διὰ τούτου ἔστι καὶ οὐδὲν ἐν τοῖς διὰ τῆς κτί-
σεως οὔσι χωρὶς αὐτοῦ γεγενῆσθαι ὁ Ἰωάννης μαρτύρεται, τίς οὕτω
τυφλὸς τὴν διάνοιαν, ὡς μὴδὲ ἰδεῖν ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ Εὐαγγελι-
στοῦ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ποιήσας ἄλλο τι πάντως
14 παρὰ τὴν κτίσιν ἐστίν; Εἰ γὰρ πᾶν τὸ ἐν τοῖς γεγονόσιν ἀριθμούμενον
30 δι' ἐκείνου ἐστίν, «αὐτὸς δὲ ἐν ἀρχῇ ἐστὶ καὶ πρὸς τὸν Θεόν ἐστι»,
Θεὸς ὧν καὶ λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα,
οὐδὲν δὲ τῶν διὰ κτίσεως γεγονότων διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ὀνο-
μάζεται, οὐ λόγος, οὐ Θεός, οὐ ζωὴ, οὐ φῶς, οὐκ ἀλήθεια, οὐ χαρα-

2. Ἐφ. 1,3.

3. Ἦσ. 40,12.

4. Ἀπ. 4,11.

5. Ἰω. 1,3.

6. Ἰω. 1,1-3. Ἐβρ. 1,3.

της ἀπὸ τοὺς ἁγίους, ἃς μᾶς δείξει πρῶτα μὲ τὸ λόγο του, ποιούς ἁγίους ἐννοεῖ πού κήρυξαν ποίημα καὶ κτίσμα τὸν Ποιητὴ τοῦ παντός, πού τοὺς ἀκολουθεῖ καὶ ἔχει τὸ θάρρος νὰ μιλήσει ἔτσι.

- 11 Ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει ὡς ἁγίους αὐτοὺς πού ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τοὺς πατριάρχες, τοὺς νομοθέτες, τοὺς προφῆτες, τοὺς εὐαγγελιστές, τοὺς ἀποστόλους. "Ἄν ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὑπάρχει κανένας πού δογματίζει στὴ διδασκαλία του ὅτι εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα ὑ Θεὸς τῶν ὄλων, πού βαστάζει τὰ σύμπαντα μὲ τὸν κραταιὸ λόγο του² καὶ πού ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ ὄντα³ καὶ πού μὲ τὸ θέλημά του μόνο ἔδωσε ὑπαρξὴ στὸ πᾶν⁴, συγχωρεῖται γιὰ τὴν ἐκφραση 'χρῆση ἀπὸ τοὺς ἁγίους', ὅπως λέει συμφωνώντας μὲ αὐτὴ
- 12 τὴν ὀνοματοθεσία. "Ἄν ὁμως ἡ γνώση τῶν θείων Γραφῶν εἶναι στὴ διάθεση ὄλων καὶ δὲν εἶναι τίποτε κρυφὸ γιὰ κανένα ἀπὸ ὅσους θέλουν νὰ γίνουν μέτοχοι τῆς θείας διδασκαλίας, πῶς ἐπιχειρεῖ νὰ παραπλανήσῃ τοὺς ἀκροατὲς μὲ τὴ συκοφάντηση τῶν Γραφῶν, ἀποδίδοντας σὲ χρησιμοποίησι ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ὀνόματος 'κτίσμα' γιὰ τὸν Μονογενῆ; "Ὅτι τὰ πάντα ἔχουν γίνει διαμέσου του λίγο ἀκόμα καὶ θ' ἀκούαμε ὀλόκληρη τὴ φράση ἀπὸ τὸ Μωϋσῆ καὶ μεταγενέστερους προφῆτες καὶ ἀποστόλους, πού θὰ ἦταν μακρηγορία νὰ παραθέσομε τώρα τί εἶπε ὁ καθένας.

- 13 Μέσα στοὺς ἄλλους φτάνει καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλους, ὁ θεϊκὸς Ἰωάννης πού ἐδήλωσε στὸ προοίμιο γιὰ τὴ θεολογία τοῦ Μονογενοῦς, ὅτι δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχουν γίνει πού νὰ μὴν ἐγινε ἀπὸ αὐτὸν⁵ καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριος τῆς κτίσεως καὶ πού δὲ συγκαταλέγεται μαζί μὲ τὰ κτιστά. Γιατὶ ἂν ὅλα τὰ δημιουργήματα ἐγίναν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ κανένα ἄλλο καὶ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ ὅτι κανένα ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν ἀπὸ δημιουργία δὲν ἐγινε χωρὶς ἐκεῖνον, ποιὸς ἔχει τόσο τυλφὸ νοῦ, ὥστε μήτε μέσα στὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελιστῆ νὰ μὴ δεῖ τὴν ἀλήθεια, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς πού ἔκανε ὅλη τὴν
- 14 κτίσι εἶναι ἀσφαλῶς κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν κτίσι; "Ἄν δηλαδὴ ἐγινε ἀπὸ ἐκεῖνον κάθε τι πού συγκαταλέγεται σὲ ὅσα ἐγίναν καὶ «ἂν αὐτὸς ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ ἦταν μὲ τὸ Θεὸ»⁶ καὶ ἦταν Θεὸς καὶ λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς καὶ σφραγίδα καὶ ἀπαύγασμα καὶ κανένα ἀπὸ ὅσα προῆλθαν ἀπὸ δημιουργία δὲν λέγεται μὲ τὰ ὀνόματα αὐτά, οὔτε δηλαδὴ λόγος οὔτε θεὸς οὔτε ζωὴ οὔτε φῶς οὔτε ἀλήθεια οὔτε σφραγίδα οὔτε ἀπαύγασμα, οὔτε μπορεῖ νὰ βρεθῆ κανένα

κτήρ, οὐκ ἀπαύγασμα, οὐδ' ἄλλο τι τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων ἔστι περὶ τὴν κτίσιν εὐρεῖν, δῆλον ὅτι ὁ ταῦτα ὦν ἄλλο τι τῇ φύσει παρὰ τὴν κτίσιν ἔστιν, ἣτις τούτων οὐδὲν οὕτε ἔστιν οὕτε λέγεται.

15 Εἰ μὲν γὰρ ἦν τις ἐν ταῖς τοιαύταις φωναῖς ὁμωνυμία τῇ κτίσει 5 πρὸς τὸν ποιήσαντα, συγγνωστός ἦν Ἰσως διὰ τῆς τῶν λοιπῶν ὀνομάτων κοινότητος καὶ τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα κοινοποιῆσαι τῷ κτισθέντι καὶ τῷ ποιήσαντι· εἰ δὲ πάντων ἀσύμβατά τε καὶ ἀκοινώνητα τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ κτιστῇ τε καὶ τῇ ἀκτίστῳ φύσει διὰ τῶν ὀνομάτων γνωρίσματα, πῶς οὐ φανερὰ πᾶσιν ἔστιν ἡ συκοφαντία τοῦ τολ- 10 μῶντος ἐφαρμόσαι τὸ τῆς δουλείας ὄνομα τῷ δεσπόζοντι, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα, καθὼς ὁ ἀπόστολος λέγει, διὰ τοῦ κατὰ τὴν κτίσιν ὀνοματός τε καὶ νοήματος εἰς ὁμότιμον ἀγειν τάξιν τῇ δουλευούσῃ φύσει; 16 «Πᾶσαν γὰρ τὴν κτίσιν δουλεύειν» ὁ μέγας ἀπεφήνατο Παῦλος, ὁ ἐν 15 τοῖς ἄνω τῶν οὐρανῶν διδασκαλείοις παιδευθεὶς τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν, ἐκεῖ ταῦτα μαθὼν ὅπου ἀργεῖ πᾶσα φωνὴ σημαντικὴ διὰ λόγου προφερομένη, ἀλλὰ ρῆμα γίνεται διδασκαλίας ἢ ἀνεκφώνητος ἔννοια, τὰ ὑπὲρ λόγον τὴν κεκαθαυμένην καρδίαν διὰ τῆς ἀλαλήτου τῶν νοημάτων ἐλλάμψεως ἐκδιδάσκουσα.

17 Εἰ οὖν ταῦτα μὲν ὁ Παῦλος βοᾷ, ὅτι ἡ κτίσις δουλεύει, ὁ δὲ Μο- νογενὴς Θεὸς ἀληθῶς ἔστι Κύριος καὶ Θεὸς ἐπὶ πάντων, Ἰωάννης δὲ τὸ πᾶσαν δι' αὐτοῦ τῶν γεγονότων εἶναι τὴν κτίσιν μαρτύρεται, πῶς 25 ἔτι ὁ καὶ ὅπως οὖν ἐν Χριστιανοῖς ἀριθμούμενος ἀνέξεται διὰ τῆς ἀσυστάτου ταύτης καὶ ἀνακολούθου τεχνολογίας ὁρῶν τὸν Εὐνόμιον εἰς τὴν τῆς κτίσεως ταπεινότητα τὴν ὑπερκειμένην πάσης ἀρχῆς τε καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος δύναμιν διὰ τῆς πρὸς τὸ δουλεύον ὁμω- 18 νυμίας καθέλκοντα; Εἰ δὲ φησὶν ἔχειν τινὰς τῶν ἁγίων οἱ δοῦλον αὐτὸν ἀνεῖπον ἢ κτιστὸν ἢ ποιητὴν ἢ τι τῶν ταπεινῶν τε καὶ δουλοπρεπῶν ὀνομάτων, ἰδοὺ πάρεσιν αἱ Γραφαί· δότω μίαν ἢ αὐτὸς ἢ ἄλλος 30 τις ὑπὲρ ἐκείνου τοιαύτην φωνήν, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν.

19 Εἰ δὲ οὕτε ἔστι τοιαύτη λέξις οὗτ' ἂν εὐρεθῆι ποτὲ ἐν ταῖς πεπι-

7. Ψαλμ. 65,7. Κολ. 1,18.

8. Ρωμ. 8,21.

9. Β' Κορ. 12,2.

ἄλλο ἀπὸ τὰ θεῖα ὀνόματα μέσα στὴν κτίση, εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔχει ὄλα αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶναι κατὰ τὴ φύση κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν κτίση, ἢ ὅποια κανένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ δηλώνουν τὰ ὀνόματα οὔτε εἶναι οὔτε λέγεται.

- 15 Ἐάν βέβαια ὑπῆρχε στὰ ὀνόματα αὐτὰ κάποια ὁμωνυμία τῆς κτίσης πρὸς τὸν ποιητὴ, θὰ τὸν συγχωρούσαμε ἴσως μέσα στὴν οἰκειότητα τῶν ὑπόλοιπων ὀνομάτων ν' ἀποδώσει ἀπὸ κοινοῦ τὸ ὄνομα τῆς κτίσης στὸ κτίσμα καὶ στὸν ποιητὴ του. Ἐάν ὅμως τὰ γνωρίσματα ὄλων ποὺ ἀποδίδονται μὲ τὰ ὀνόματα στὴν κτιστὴ καὶ ἄκτιστη φύση εἶναι ἀσυμβίβαστα καὶ ἄσχετα, πῶς δὲν εἶναι φανερὴ σ' ὄλους ἢ συκοφαντία ἐκείνου ποὺ τολμᾷ νὰ προσάψει τὸ ὄνομα τοῦ δούλου, ὅπως λέει ὁ προφήτης⁷, στὸν Κύριο, ποὺ ἡ κυριαρχία του ἀπλώνεται στὴν αἰωνιότητα καὶ αὐτὸν ποὺ εἶναι πρῶτος μέσα σὲ ὄλα, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἔννοια σχετικὰ μὲ τὴν κτίση νὰ τὴν κατατάσσει σὲ ἰσοτίμη τάξη μὲ τὴν ὑπόδο-
- 16 λη φύση; Γιατὶ ὄλη ἡ κτίση εἶναι ὑπόδουλη⁸, ἀποφάνθηκε ὁ μέγας ὁ Παῦλος ποὺ διδάχθηκε τὴν ἀπόρρητη γνῶση⁹ στὰ ὑπερουράνια διδασκαλεῖα· τὰ ἔμαθε αὐτὰ ἐκεῖ ὅπου ἀδρανεῖ κάθε ὄνομα ποὺ ἔχει σημασία καὶ προφέρεται μὲ τὸ λόγο ἐνῶ γίνεται λόγος διδασκαλίας ἢ ἔννοια ποὺ δὲν ἐκφωνεῖται, διδάσκοντας στὴν καθαρμένη καρδιά τὰ πάνω ἀπὸ λόγο μὲ τὸν ἀλάλητο φωτισμὸ τῶν νοημάτων.
- 17 Ἐάν λοιπὸν ὁ Παῦλος κηρύττει αὐτά, ὅτι δηλαδὴ ἡ κτίση εἶναι ὑπόδουλη ἐνῶ ὁ Μονογενὴς Θεὸς εἶναι στ' ἀλήθεια Κύριος καὶ Θεὸς ὄλων καὶ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ ὅτι ὄλη ἡ κτίση ὄσων ἐγιναν εἶναι ἔργο του, πῶς ἀκόμα κι ἐκεῖνον ποὺ ἀπλῶς καὶ μόνο ἀριθμεῖται μαζί μὲ τοὺς Χριστιανοὺς θ' ἀνεχτεῖ βλέποντας τὸν Εὐνόμιο μ' αὐτὴ τὴν ἀσυνάρτητη καὶ ἀνακόλουθη τεχνολογία νὰ κατεβάξει στὴν ταπεινότητα τῆς κτίσης τὴ δύναμη ποὺ εἶναι πῶ πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ κυριότητα μέσω τῆς ὁμωνυμίας πρὸς τὸ
- 18 στοιχεῖο; Κι ἂν ἰσχυρίζεται ὅτι γνωρίζει κάποιους ἁγίους ποὺ τὸν ἀποκάλεσαν δούλο ἢ κτίσμα ἢ ποίημα ἢ μ' ἓνα ἀπὸ τὰ ταπεινά καὶ δουλικὰ ὀνόματα, ἐδῶ εἶναι οἱ Γραφεῖς. Ἐς μᾶς δώσει ἓνα τέτοιο ὄνομα εἴτε ὁ ἴδιος εἴτε κάποιος ἄλλος γιὰ λογαριασμὸ του καὶ ἐμεῖς θὰ σωπάσομε.

- 19 Ἐάν ὅμως δὲν ὑπάρχει τέτοια λέξη κι οὔτε καὶ θὰ βρεθεῖ ποτὲ

στευμέναις θεοπνεύστοις Γραφαῖς διάνοιά τις τοιαύτη, ἥτις τῆς ἀσεβείας ταύτης συνήγορος γίνεται, τί χρῆ περαιτέρω περὶ τῶν ὁμολογούμενων διαγωνίζεσθαι πρὸς τὸν οὐ μόνον τὰς τῶν ἀγίων συκοφαν-
 20 τοῦντα φωνάς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις διορισμοῖς προσπαλαίοντα; Εἰ γὰρ
 5 ἡ τῆς φύσεως τάξις, καθὼς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ, τῷ Υἱῷ τὸ ὄνομα
 διὰ τὸ γεννηθῆναι προσμαρτυρεῖ, καὶ οὕτω γίνεται διὰ τῆς γεννηθέν-
 τος πρὸς τὸν γεννήσαντα σχέσεως ἢ τοῦ ὀνόματος συζυγία, πῶς ἀπο-
 σπάσας τῆς φυσικῆς οἰκειότητος τὸ τοῦ Υἱοῦ σημαινόμενον μεταβάλ-
 λει τὴν σχέσιν ἐπὶ τὸ ποίημά τε καὶ τὸν ποιήσαντα; Ὅπερ οὐ μόνον
 10 ἐπὶ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου ἀληθές ἐστι λέγειν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βομ-
 βυλιοῦ τις εἶπη καὶ μύρμηκος, καθὼς ποίημα τούτων ἐστὶν ἐκάτερον,
 ὁμοίως πρὸς τὸν ποιήσαντα ἢ τοῦ ὀνόματος σχέσις τὸ ἴσον ἔχει.

21 Τὸ μὲν οὖν βλάσφημον μετὰ πολλῶν ἐτέρων καὶ διὰ τῶν εἰρη-
 μένων δῆλόν ἐστιν· ἡ δὲ παρὰ τῶν ἀγίων χρῆσις, ἣ φησιν οὗτος ἀκο-
 15 λουθῶν ταῦτα λέγειν, φανερὰ μὲν ἐστὶν οὐδεμία. Τάχα δ' ἂν ἡμῖν
 ἐκεῖνο προενεχθεῖη παρ' αὐτῶν τῆς παροιμίας τὸ μέρος ὅπερ οἱ πρό-
 μαχοι τῆς αἰρέσεως εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἐκτίσθαι τὸν Κύριον προφέρειν
 εἰώθασι, τὸ «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ».
 Διὰ γὰρ τὸ παρὰ τῆς Σοφίας εἰρῆσθαι τὸν λόγον τοῦτον, Σοφίαν δὲ
 20 παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου κατωνομάσθαι τὸν Κύριον, ὡς αὐτοῦ τοῦ
 Μονογενοῦς Θεοῦ διὰ τοῦ τῆς Σοφίας ὀνόματος ὁμολογοῦντος τὸ
 ἐκτίσθαι ὑπὸ τοῦ τὰ πάντα ποιήσαντος τὴν φωνὴν ταύτην προτείνον-
 22 ται. Ἐγὼ δὲ φανεράν μὲν ἠγοῦμαι τοῖς προσεχεστέροις τε καὶ φιλοπο-
 νωτέροις τὴν εὐσεβῆ τῷ ρητοῦ τούτου διάνοιαν, ὡς μηδεμίαν γενέ-
 25 σθαι βλάβην κατὰ τοῦ λόγου τῆς πίστεως τοῖς πεπαιδευμένοις τὰ τῆς
 παροιμίας αἰνίγματα· πλὴν δι' ὀλίγων οἶμαι δεῖν τὸν περὶ τούτου λό-
 γον διαλαβεῖν, ὡς ἂν φανερώτερον τῆς τοῦ ρητοῦ τούτου διανοίας ἐκ-
 καλυφθείσης μηδαμῶθεν ἔχει παρρησίαν ὁ τῆς αἰρέσεως λόγος, ὡς ἐκ
 τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὴν μαρτυρίαν ἔχων.

23 Ὁμολογεῖται μὲν γὰρ παρὰ πάντων ἐν τῇ γραφικῇ καταχρήσει τὸ
 τῆς παροιμίας ὄνομα μὴ κατὰ φανεροῦ τετάχθαι νοήματος, ἀλλ' ἐπὶ
 τινος κεκρυμμένης λέγεσθαι διανοίας, οὕτω τοῦ Εὐαγγελίου τὰς αἰνι-
 γματώδεις τε καὶ ἀσαφεῖς ῥήσεις παροιμίας κατανομάζοντος, ὡς εἶναι

10. Παροιμ. 8,22.

11. Α' Κορ. 1,24.

τέτοια ἔννοια μέσα στίς θεόπνευστες Γραφές πού πιστεύομε, πού νά συνηγορεῖ στήν ἀσέβεια αὐτή, τί χρειάζεται νά παρατεῖνομε τὸν ἀγώνα μας γιὰ πράγματα ὁμολογούμενα μ' αὐτὸν πού δὲ συκοφαντεῖ μονάχα τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων ἀλλὰ μάχεται καὶ τοὺς δικούς
 20 του ὀρισμούς; Ἄν δηλαδὴ 'ἡ τάξη τῆς φύσης', καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἀποδίδει στὸν Υἱὸ τὸ ὄνομά του ἐπειδὴ ἔχει γεννηθεῖ καὶ ἔτσι δημιουργεῖται ἡ ὀνομαστικὴ συζυγία μὲ τὴ σχέση 'γεννηθέντος γεννήτορα', πῶς ἀποσπώντας τὸ σημαινόμενο τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὴ φυσικὴ του αὐτὴ οἰκειότητα μεταβάλλει τὴ σχέση σὲ σχέση ποιήματος καὶ ποιητῆ; Πράγμα πού δὲν ἀληθεύει μόνο νά λέγεται στὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἀλλὰ ἀκόμα κι ἂν τὸ πεῖ κανένας καὶ γιὰ τὸ ζουζοῦνι καὶ γιὰ τὸ μυρμηγκι· ἀφοῦ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ποίημα, τὸ ὄνομά τους φέρνει καὶ τὰ δύο σὲ ἴση σχέση μὲ τὸν ποιητὴ τους.

21 Ἡ βλασφημία του λοιπὸν ἀπὸ πολλὰ ἄλλα κι ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν εἶναι φανερὴ. Χρησιμοποίησι τῶρα ἀπὸ τοὺς ἁγίους, τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ καὶ λέει ὅλα αὐτά, φανερὴ δὲν ὑπάρχει καμιά. Θὰ προβάλλουν ὅμως ἴσως ἐκεῖνο τὸ σημεῖο ἀπὸ τὶς Παροιμίες, πού συνηθίζουν νά προβάλλουν οἱ πρόμαχοι τῆς αἵρεσης, γιὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι ὁ Κύριος ἔχει κτιστεῖ· ὅτι δηλαδὴ «ὁ Κύριος μ' ἔκτισε στήν ἀρχὴ τοῦ ξεκινήματος γιὰ τὰ ἔργα του ἀπὸ τὸν αἰῶνα»¹⁰. Ἐπειδὴ ὁ λόγος αὐτὸς εἰπώθηκε ἀπὸ τὴ Σοφία καὶ Σοφία ἔχει ὀνομάσει ὁ μέγας Παῦλος¹¹ τὸν Κύριο, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Μονογενὴς Θεὸς μὲ τὸ ὄνομα τῆς σοφίας ὁμολογεῖ ὅτι ἔχει κτιστεῖ ἀπὸ αὐτὸν
 22 πού ἔκτισε τὰ πάντα, γι' αὐτὸ προτείνουν τὸ ὄνομα αὐτό. Ἐγὼ θεωρῶ φανερὴ γιὰ τοὺς προσεκτικότερους καὶ ἐπιμελέστερους τὴν εὐσεβῆ ἔννοια τοῦ ρητοῦ τούτου, γιὰτὶ οἱ μελετημένοι δὲ θὰ ὑποστοῦν καμιά βλάβη εἰς βάρος τῆς πίστεως τους ἀπὸ τὰ αἰνίγματα τῆς παροιμίας. Πρέπει ὅμως νομίζω νά ἐξηγήσω τὸ λόγο γι' αὐτὰ μὲ λίγες λέξεις, ὥστε ν' ἀποκαλυφθεῖ φανερότερα τὸ νόημα τοῦ ρητοῦ καὶ νά μὴ μπορεῖ νά παρουσιαστεῖ πουθενὰ ὁ λόγος τῆς αἵρεσης, γιὰτὶ τάχα ἔχει τὴ μαρτυρία τῆς θείας Γραφῆς.

23 Ὅλοι ὁμολογοῦν ὅτι στήν ἀφθονὴ χρῆσι τῆς μέσα στὴ Γραφὴ ἡ παροιμία¹² δὲν τίθεται μὲ φανερὸ νόημα ἀλλὰ λέγεται μὲ μιὰ ἔννοια μυστικὴ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο ἀποκαλεῖ ἔτσι τὶς αἰνιγματώδεις καὶ ἀσαφεῖς διατυπώσεις. Ὡστε ἡ παροιμία, ἂν θέλει κανένας νά

12. Ἰω. 16,25 καὶ 29.

τὴν παροιμίαν, εἴ τις ὄρω τὴν ἑρμηνεῖαν τοῦ ὀνόματος τούτου διαλαμ-
 βάνοι, λόγον δι' ἑτέρων τῶν κατὰ τὸ πρόχειρον νοουμένων ἕτερόν τι
 κατὰ τὸ κρυπτόν ἐνδεικνύμενον, ἢ λόγον οὐκ ἐπ' εὐθείας τὸν τοῦ νοή-
 ματος σκοπὸν προδεικνύοντα, ἀλλὰ κατὰ τὸ λοζὸν τὴν διδασκαλίαν
 24 ποιούμενον διὰ πλαγίας ἐμφάσεως. Τῷ δὲ βιβλίῳ τούτῳ κατ' ἐξάιρε-
 σιν τὸ τοιοῦτον ἐπιγέγραπται ὄνομα, καὶ τῆς προσηγορίας ταύτης αἱ
 ἐμφάσεις εὐθὺς ἐν τοῖς προοιμίοις παρὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος διη-
 ρηται. Οὐ γὰρ γνώμας οὐδὲ συμβουλὰς οὐδὲ διδασκαλίαν σαφῆ τοὺς
 ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ λόγους, ἀλλὰ παροιμίας ὠνόμασεν, ἐπαγαγὼν
 10 τὴν ἑρμηνεῖαν, τί βούλεται τοῦ ὀνόματος τούτου τὸ σημαινόμενον·
 «γνώναι» γάρ, φησί, «σοφίαν καὶ παιδείαν», οὐ κατὰ τὴν κοινὴν ἐπὶ
 τῶν ἄλλων μαθημάτων συνήθειαν προτάξας τῆς σοφίας τὴν παιδευ-
 σιν, ἀλλὰ σοφὸν ἐκ προπαιδύσεως γενέσθαι πρῶτον διακελεύεται,
 εἴθ' οὕτω τὴν ἐκ τῆς παροιμίας παιδείαν χωρῆσαι. «Φρονήσεως γὰρ
 15 εἶναι λόγους», φησί, διὰ στροφῆς τὸν σκοπὸν ἐκκαλύπτοντας.

25 Τὸ γὰρ μὴ ἐπ' εὐθείας νοούμενον στροφῆς τιнос χρήζει πρὸς τὴν
 τοῦ κεκρυμμένου κατάληψιν, καὶ ὡσπερ ὁ Παῦλος ἀλλάζειν ἑαυτοῦ
 τὴν φωνὴν ἐπηγγείλατο, μέλλων μετατιθέναί τὴν ἱστορίαν εἰς τροπι-
 κὴν θεωρίαν, οὕτως ἐνταῦθα ἢ τῶν κεκρυμμένων φανέρωσις στροφή
 20 λόγου παρὰ τοῦ Σολομῶντος κατονομάζεται, ὡς οὐ δυναμένου κατα-
 νοηθῆναι τοῦ κάλλους τῶν νοημάτων, εἰ μὴ τις τοῦ λόγου τὸ προφαι-
 νόμενον εἰς τὸ ἔμπαιν ἀναστρέψας ἴδοι τὴν ἀποκεκρυμμένην αὐγὴν
 τοῦ νοήματος· οἷον ἐπὶ τοῦ πτεροῦ συμβαίνει, ᾧ κατὰ τὸ οὐραῖον ὁ
 26 ταῶς καλλωπίζεται. Ἐπὶ τοῦτου γὰρ ὁ μὲν τὰ νῶτα τοῦ πτεροῦ θεα-
 25 σάμενος κατὰ τὸ ἀκαλλές τε καὶ ἄμοροφν καταφρονεῖ πάντως ὡς εὐ-
 τελοῦς τοῦ θεάματος· εἰ δέ τις ἀναστρέψας αὐτοῦ τὴν ἑτέραν ὄψιν
 προδειξείεν, ὄρα τὴν ποικίλην ζωγραφίαν τῆς φύσεως καὶ τὸν ἡμιτε-
 λῆ κύκλον ἐν πορφυρᾷ τῇ βαφῇ κατὰ τὸ μέσον ἐκλάμποντα καὶ τὸν
 χρυσοειδῆ περὶ τὸν κύκλον ἀέρα ταῖς πολυχρόοις ἴρισι κατὰ τὸ ἄκρον
 30 διεζωσμένον τε καὶ λαμπόμενον. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν τῷ προχείρῳ τῆς
 λέξεως ἔπεστι κάλλος «πᾶσα» γάρ, φησί, «ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ
 βασιλέως ἔσωθεν, ἐν τοῖς χρυσοῖς νοήμασι τῷ κρυπτῷ διαλάμπουσα

13. Μὲ τὴ λέξην 'παροιμία' δηλώνεται ἡ μεταφορά, ἡ εἰκόνα, ἡ παραβο-
 λή.

14. Παροιμ. 1,1.

15. Παροιμ. 1,3. Σοφ. Σολ.8,8.

- κλείσει σὲ ὄρισμὸ τὴν ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, εἶναι ἓνας λόγος, πού ὑποδηλώνει ἓνα κρυμμένο νόημα διάφορο ἀπὸ ὅ,τι δίνει ἡ πρώτη ματιὰ ἢ ἓνας λόγος πού δὲν προβάλλει ἀπ' εὐθείας τὸν πυρήνα τοῦ νοήματος ἀλλὰ διδάσκει παρακάμπτοντας καὶ φανερώνον-
 24 ντας μὲ τρόπο πλάγιον¹³. Τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν πῆρε κατ' ἐξαι-
 ρεση αὐτὴ τὴν ἐπιγραφήν καὶ εὐθὺς ἀπὸ τὰ προοίμια ἔχουν διαιρεθεῖ ἀπὸ τὸ σοφὸ Σολομώντα οἱ σημασίες τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. "Ὅσα λέγονται στὸ βιβλίον τοῦτο, δὲν τὰ ὀνόμασε γνῶμες οὔτε συμβουλές οὔτε διδασκαλία σαφὴ ἀλλὰ παροιμίες καὶ πρόσθεσε τὴν ἑρμηνεία, τί θέλει νὰ πεῖ τὸ σημαινόμενο αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος: «Γιὰ νὰ ἐννοή-
 σε» λέει, «κανένας σοφία καὶ παιδεία»¹⁴. Δὲν πρόταξε τὴ μόρφω-
 ση ἀπὸ τὴ σοφία ἀλλὰ ὀρίζει νὰ γίνῃ πρῶτα σοφὸς ἀπὸ κάποια προπαίδευση καὶ ἔτσι ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ στὴν παιδεία τῆς πα-
 ροιμίας. «Εἶναι», λέει, «λόγοι φρόνησης»¹⁵ πού ἀποκαλύπτουν τὸ σκοπὸ τους μὲ περιστροφές.
- 25 Αὐτὸ βέβαια πού δὲν τὸ ἐννοοῦμε ἀπευθείας χρειάζεται κάποια περιστροφή γιὰ νὰ καταλάβομε τί κρύβει. Καὶ ὅπως ὁ Παῦλος ὑποσχέθηκε ὅτι θ' ἀλλάξῃ τὸν τρόπο ὁμιλίας, ὅταν ἦταν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἐξιστόρησή του σὲ ἀνάπτυξη ἀλληγορικὴ, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ φανέρωση τοῦ κρυμμένου νοήματος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ Σολομώντα περιστροφή τοῦ λόγου, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ τὸ κάλλος τῶν νοημάτων, ἂν δὲν ἀναστρέψῃ κανένας τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λόγου γιὰ νὰ δεῖ τὴν κρυμμένη λάμψη τοῦ νοήματος. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὰ φτερά, τὸ στόλισμα τῆς οὐρᾶς τοῦ παγωνιοῦ.
- 26 "Ὅταν δεῖ κανένας τὸ πίσω μέρος τῶν φτερῶν ἀπ' ὅπου λείπει ἡ ὠραιότητα καὶ ἡ ὁμορφιά, βρίσκει ἀσήμαντο ὅ,τι βλέπει καὶ τὸ περιφρονεῖ· ὅταν ὁμως ἀναστρέψῃ τὸ παγῶνι καὶ δεῖξῃ τὴν ἄλλη ὄψη του, βλέπει τὴν πολὺχρωμὴ ζωγραφιὰ τῆς φύσης καὶ τὸ ἡμικύ-
 λιο νὰ σκορπᾷ ἀνταύγειες ἀπὸ τὸ κόκκινο βαμμένο κέντρο του καὶ γύρω στὸν κύκλον νὰ εἶναι ζωσμένο καὶ νὰ λάμπῃ μὲ χρυσαφένιο ἀέρα μὲ ὅλα τὰ χρώματα τῆς Ἰριδᾶς. Ἡ πρόχειρη λοιπὸν ὁμιλία δὲν ἔχει καμιὰ ὁμορφιά (γιατὶ λέει, «ὄλη ἡ ὁμορφιά τῆς κόρης τοῦ βασιλιᾶ ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ μέσα της, ἀκτινοβολώντας μὲ τὸν κρυφὸ στολισμὸ τῆς τὰ χρυσὰ νοήματα¹⁶). Γι' αὐτὸ ὁ Σολομών ὑποχρεωτι-

16. Παροιμ. 44,14.

κόσμῳ», ἀναγκαίως ὁ Σολομὼν τοῖς ἐντυγχάνουσι τούτῳ τῷ βιβλίῳ τὴν τοῦ λόγου στροφὴν ὑποτίθεται, ἵνα διὰ τούτου νοήσωσι παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ρήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα.

27 Ταῦτα τοίνυν περιεχούσης τῆς παροιμιακῆς ταύτης διδασκαλίας, 5 οὐδὲν ἂν τις τῶν εὖ φρονούντων ἀνεξετάστως τε καὶ ἀθεωρήτως τῶν ἐκ τῆς βίβλου ταύτης προφερομένων δέξεται, κἂν ὅτι μάλιστα σαφὲς ἐκ τοῦ προχείρου καὶ γνώριμον τυγχάνῃ. Πάντως γὰρ ὑπεστί τις καὶ τοῖς προδήλοις εἶναι δοκοῦσιν ἢ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρία. Εἰ δὲ τὰ πρόχειρα τῆς Γραφῆς ταύτης ἀναγκαίως ἐπιζητεῖ τὴν λεπτομερεστέ- 10 ραν ἐξετάσιν, πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖνα οἷς πολὺ τὸ ἀσαφές τε καὶ δυσθε- 28 ὠρήτον ἐκ τῆς αὐτόθεν ἐστὶ κατανοήσεως; Ἐξετάσωμεν τοίνυν ἐκ τῆς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον συμφράσεως τῶν ρημάτων, εἴ τι σαφὲς ἢ τῶν παρακειμένων ἀνάγνωσις ἔχει. Προδιαγράφει τὴν σοφίαν ὁ λό- γος ρήσεις τινὰς ἐξ οἰκείου διεξιούσαν προσώπου. Ἐπίσταται δὲ πάν- 15 τως ὁ φιλομαθὴς τὰ ἐν τῷ τόπῳ λεγόμενα, ὅπου κατασκηνοῖ μὲν βουλὴν ἢ σοφία, ἐπικαλεῖται δὲ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν, κτῆμα δὲ ἔχειν φησὶν ἰσχὺν τε καὶ φρόνησιν, αὐτὴ δὲ ὀνομάζεσθαι σύνεσις, ἐν ὁδοῖς δὲ περιπατεῖν δικαιοσύνης καὶ ἀνὰ μέσον ὁδῶν δικαιώματος ἀνα- στρέφεσθαι, φησὶ δὲ δι' ἑαυτῆς βασιλεῦειν τοὺς βασιλεύοντας καὶ δι- 20 καιοσύνην γράφειν τοὺς δυναστεύοντας καὶ τῆς ἑαυτῶν κατακρατεῖν γῆς τοὺς τυράννους.

29 Ὅτι γὰρ οὐδὲν τῶν εἰρημένων ὁ λελογισμένος ἀνεξετάστως ἐκ τῆς ἐτοιμοῦ διανοίας προσδέχεται, παντὶ δῆλόν ἐστιν. Εἰ γὰρ οἱ βασι- 25 λεῖς δι' ἐκείνης ἐπὶ τὴν δυναστείαν προάγονται καὶ παρ' αὐτῆς ἢ τυ- 30 μετατιθεῖναι τὰς μέμψεις. Ἄλλ' οἶδαμεν βασιλέας τοὺς ὑπὸ τῆς σοφίας ὄντως εἰς τὴν ἀτελεύτητον προϊόντας ἀρχήν, τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύ- ματι, ὧν κτῆμα ἢ τῶν οὐρανῶν ἐστὶ βασιλεία, καθὼς ὁ Κύριος, ὃς 30 ἐστὶν ἡ Σοφία, διὰ τοῦ Εὐαγγελίου κατεπαγγέλλεται τοιούτους καὶ τοὺς δυνάστας ἐπιγινώσκομεν τοὺς κατὰ τῶν παθῶν δυναστεύοντας, τοὺς μὴ δουλόμενους τῇ δυναστείᾳ τῆς ἀμαρτίας, οἱ καθάπερ δέλτω τινὶ τῷ ἰδίῳ βίῳ τὴν δικαιοσύνην ἐγγράφουσιν. Οὕτω καὶ ἡ ἐπαινετὴ

17. Παροιμ. 8,12-21.

18. Ματθ. 5,3.

19. Ρωμ. 6,6.

κὰ γιὰ τοὺς ἀναγνῶστες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου κάνει αὐτὴ τὴν περιστροφή, ὥστε ἔτσι νὰ κατανοήσουν τὴν παραβολὴ καὶ τὸν σκοτεινὸ λόγον, τὰ ρητὰ καὶ τὰ αἰνίγματα τῶν σοφῶν.

- 27 Αὐτὰ λοιπὸν ἐνῶ περιέχει αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῶν Παροιμιῶν, τίποτα ἀπὸ ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτὸ τὸ βιβλίον δὲ θὰ δεχτεῖ ἀνεξέταστα κάποιος φρόνιμος, ἀκόμα κι ἂν εἶναι πάρα πολὺ σαφὲς καὶ γνωστὸ ἀπὸ τὴν πρώτη ματιὰ. Ὅπως καὶ νὰ ἴναι, καὶ σ' αὐτὰ πού φαίνονται πρόδηλα χωρεῖ ὁ παραβολικὸς τρόπος. Κι ἂν τὰ πιὸ ἐπιφανειακὰ σημεῖα τῆς Γραφῆς αὐτῆς ἐπιζητοῦν ὑποχρεωτικὰ τὴν λεπτομερέστερη ἐξέταση, πόσο μᾶλλον ἐκεῖνα πού ἔχουν πολλὴ ἀσάφεια καὶ εἶναι ἡ θεώρησή τους δύσκολη, ὥστε νὰ κατανοηθοῦν
- 28 ἀπὸ μὴνους. Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν ἀπὸ τὰ συμπραζόμενα στὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ἂν ἔχει καμιά σαφήνεια ἡ ἀνάγνωση ὅσων παρατίθενται. Ὁ λόγος προδιαγράφει ὅτι ἡ Σοφία κάνει κάποιες διατυπώσεις ἐκ μέρους της¹⁷. Ὁ φιλομαθὴς κατανοεῖ ὅπωςδήποτε ὅσα λέγονται στὸ σημεῖο αὐτό, ὅπου ἡ Σοφία λέει ὅτι κατασκευάζει μέσα στὸ στοχασμό, ἐπικαλεῖται τὴ γνώση καὶ τὴ σκέψη κι ἔχει, λέει, κτῆμα τὴ δύναμη καὶ τὴ φρόνηση· ἡ ἴδια αὐτοονομάζεται σύνεση καὶ βαδίζει στοὺς δρόμους τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πάντα γυρίζει. Λέει ὅτι μὲ τὴ δύναμή της ἀνεβαίνουν στὴν ἐξουσία οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἀπονέμουν τὸ δίκαιο καὶ οἱ τύραννοι κατακρατοῦν τὶς χῶρες.
- 29 Εἶναι φανερὸ στὸν καθένα ὅτι ὁ στοχαστικὸς τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶπαμε δὲ θὰ τὸ δεχτεῖ ἀνεξέταστα μὲ πρόχειρη σκέψη. Ἄν οἱ βασιλεῖς μέσω αὐτῆς ἀνεβαίνουν στὴν ἐξουσία καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀντλεῖ ἡ τυραννικὴ ἀρχὴ τὴ δύναμή της, εἶναι ἀνάγκη πάσα νὰ παρουσιαστεῖ ἡ Σοφία ὡς κατασκευάστρια τυράνων καὶ θὰ ἐπισύρει ἐπάνω
- 30 τῆς τὶς κατηγορίες ἐναντίον ἐκείνων πού κυβερνοῦν φαῦλα. Γνωρίζομε ὅμως βασιλιάδες πού ἡ Σοφία κατευθύνει στὴν πραγματικὰ ἀτελεύτητη ἀρχή, πού ἔχουν ταπεινὸ φρόνημα¹⁸, πού εἶναι δικό τους κτῆμα ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπως ὑπόσχεται καὶ διαβεβαιώνει μέσω τοῦ Εὐαγγελίου ὁ Κύριος πού εἶναι ἡ Σοφία. Ἀναγνωρίζομε καὶ δυνάστες τέτοιους πού κυριαροῦν ἐπάνω στὰ πάθη τους καὶ δὲν ὑποδουλώνονται στὴν κυριαρχία τῆς ἀμαρτίας, πού σὰ νὰ ἦταν βιβλίον ἡ ζωὴ τους γράφουν ἐπάνω τῆς τῆ δικαιοσύνης¹⁹.
- 31 Ἔτσι εἶναι καὶ ἡ ἀξίεπαινη τυραννίδα πού μὲ τὴ συμμαχία τῆς Σο-

31 τυραννίς τῆ συμμαχίᾳ τῆς σοφίας τὴν τῶν παθῶν δημοκρατίαν εἰς τὴν τοῦ νοῦ μοναρχίαν μετασκευάσασα δουλαγωγεῖ τὰ κακῶς εἰς ἐλευθερίαν ἀφηνιάζοντα, πάντα τὰ σωματικά τε καὶ γήινα λέγω φρονήματα. «Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος», καὶ τῆ ἀρχῆ 5 τῆς ψυχῆς ἐπανίσταται. Ταύτης οὖν κρατεῖ τῆς γῆς ὁ τοιοῦτος τύραννος, ἧς ἀρχῶν ἐτάχθη κατὰ τὴν πρώτην κτίσιν ὑπὸ τοῦ λόγου.

32 Ὡς τοίνυν ταῦτα παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τῶν εὖ φρονούντων μετὰ τοιαύτης διανοίας ἀναγινώσκεσθαι μᾶλλον ἢ μετὰ τῆς ταῖς ρητοῖς ἐπιφαινομένης κατὰ τὸ πρόχειρον, οὕτως εἰκός ἐστι ἐκ τοῦ 10 ἀκολούθου προσεχῶς τούτοις τὴν φωνὴν ἐκείνην συγγεγραμμένην μὴ ἀπλῶς τε καὶ ἀνεξετάστως παρὰ τῶν εὖ φρονούντων παραδεχθῆναι.

33 «Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν», φησί, «τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀπαριθμήσασθαι· Κύριος ἔκτισέ με». Τί μοι πρὸς ταύτην ἐρεῖ τὴν φωνὴν ὁ τῆς λέξεως δοῦλος, ὁ τῷ ἤχῳ τῶν συλλα- 15 βῶν ἰουδαϊκῶς προσκαθήμενος; Ἄρ' οὐ δοκεῖ ξενισμὸν ἐμποιεῖν τῆ ἀκοῇ τῶν ἐπιστατικωτέρων ἢ σύνταξις, «ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, Κύριος ἔκτισέ με»; Ὡς ἐὰν μὴ ἀναγγείλῃ τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ τὸ ἐκτίσθαι πάντως ἀρνή- 34 σεται. Ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι «ἐὰν ἀναγγείλω, ἐκτίσθην», δέδωκε νοεῖν 20 κατὰ τὸ σιωπώμενον ὅτι «οὐκ ἐκτίσθην, ἐὰν μὴ ἀναγγείλω». «Κύριος ἔκτισέ με», φησὶν, «ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με. Τίς ἢ καινὴ 25 τῆς κατασκευῆς τοῦ κτίσματος τούτου τάξις; Πρῶτον κτίζεται, καὶ μετὰ τοῦτο θεμελιούται, καὶ τότε γεννᾶται. «Κύριος ἐποίησε», φησί, «χώρας καὶ οἰκίητους καὶ ἄκρα οἰκούμενα τῆς ὑπ' οὐρανόν».

35 Ποῖον Κύριον λέγει ποιητὴν χώρας οἰκίητου καὶ οἰκουμένης; Πάντως ὅτι τὸν καὶ τὴν σοφίαν ποιήσαντα· ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ προσώ- 30 που καὶ οὗτος κάκεινος ὁ λόγος, ὃ τε τὸ «ἐκτίσέ με Κύριος» λέγων καὶ ὁ προστιθείς τὸ «ἐποίησε Κύριος χώρας καὶ οἰκίητους». Οὐκοῦν ἐπίσης τῶν δύο δημιουργὸς ἔσται ὁ Κύριος, αὐτῆς τε τῆς σοφίας καὶ 36 τῆς οἰκουμένης τε καὶ οἰκίητου χώρας. Ποῦ τοίνυν τὸ «πάντα διὰ τοῦ

20. Ἀπὸ τὸν Πλωτῖνο Ἐνν. IV, 4, 17.

21. Γαλ. 5, 17.

22. Παροιμ. 8, 22.

23. Β' Κορ. 3, 6.

24. Παροιμ. 8, 22–25.

25. Παροιμ. 8, 26.

φίας μετέτρεψε τὴν ὀχλοκρατία τῶν παθῶν σὲ μοναρχία τοῦ νοῦ²⁰ καὶ κυβερνᾷ σὰν κύριος ὅσα πέταξαν κακῶς τὰ ἡνία ἀπὸ τὴν πολλὴ ἐλευθερία, ἐννοῶ ὅλα τὰ σωματικὰ καὶ γῆινα φρονήματα. «Ἡ σάρκα ἐπιθυμεῖ εἰς βάρος τοῦ πνεύματος»²¹ καὶ ἐπαναστατεῖ κατὰ τῆς ἐξουσίας τῆς ψυχῆς. Ὁ τύραννος αὐτὸς ἔχει τὴν ἐξουσία τῆς γῆς αὐτῆς, πού ὀρίστηκε ἄρχοντάς της ἀπὸ τὸ Λόγο κατὰ τὴν πρώτη δημιουργία.

- 32 Ὅπως λοιπὸν αὐτὰ εἶναι κοινὴ ὁμολογία ὀλοκῶδων σκέφτονται ὀρθά, ὅτι μὲ τέτοιο νόημα τὰ διαβάζουν μᾶλλον κι ὄχι μὲ αὐτὸ πού ἐμφανίζεται στὰ ρητὰ κατὰ τὴν πρώτη ματιά, ἔτσι εἶναι φυσικὸ κατ' ἀκολουθία καὶ σύμφωνα μ' αὐτὰ ὁ λόγος αὐτὸς πού ἔχει γραφεῖ νὰ μὴ γίνεи παραδεκτὸς ἀπλὰ καὶ ἀνεξέταστα ἀπὸ ὄσους φρο-
 33 νοῦν ὀρθά. «Ἄν σᾶς ἀναγγεῖλω, λέει, ὅσα γίνονται κάθε μέρα, μ' ἔκτισε ὁ Κύριος»²². Τί θὰ μοῦ ἀπαντήσῃ σ' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ δοῦλος τῆς λέξης, αὐτὸς πού προσκολλᾶται στὸν ἦχο τῶν συλλαβῶν σὰν Ἰουδαῖος²³; Δὲ νομίζει τάχα ὅτι αὐτὴ ἡ σύνταξη ξενίζει τὴν ἀκοὴ τῶν πιὸ προσεκτικῶν «ἂν ἀναγγεῖλω σ' ἐσᾶς ὅσα γίνονται κάθε μέρα, ὁ Κύριος μὲ ἔκτισε»; Μήπως ἂν δὲν ἀναγγεῖλει ὅσα γίνονται κάθε μέρα, κατὰ συνέπεια θ' ἀρνηθεῖ ὀπωσδήποτε καὶ τὸ ὅτι 'κτί-
 34 στηκε'; Αὐτὸς δηλαδὴ πού εἶπε «ἂν ἀναγγεῖλω ἔχω κτιστεῖν», μᾶς ἄφησε νὰ σκεφτοῦμε κατὰ σχῆμα ἀποσιώπησης ὅτι 'δὲν κτίστηκε, ἂν δὲν ἀναγγεῖλω'. «Ὁ Κύριος μ' ἔκτισε», λέει, «ὡς ἀρχὴ τοῦ ξεκινήματος, γιὰ τὰ ἔργα του, στὴν ἀρχὴ πρὶν ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα μ' ἔχει θεμελιώσῃ, προτοῦ δημιουργήσῃ τὴ γῆ, πρὶν κάνει τίς ἀβύσσους, πρὶν ἀναβλύσουν οἱ πηγές τῶν νερῶν, προτοῦ στερεωθοῦν τὰ ὄρη καὶ μὲ γεννᾷ πρὶν γίνουν ὅλα τὰ βουνά»²⁴. Ποιὰ εἶναι ἡ νέα τάξη τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ τοῦ κτίσματος; Πρῶτα κτίζεται, ἔπειτα θεμελιώνεται καὶ τότε γεννιέται. «Ὁ Κύριος», λέει, 'ἔκανε χῶρες ἀκατοίκητες καὶ κατοικούμενα τὰ πέρατα τῆς ὑψηλίου»²⁵.

- 35 Ποιὸν ὀνομάζει Κύριο, ποιητὴ χῶρας ἀκατοικίτητος καὶ κατοικημένης; Ἀσφαλῶς αὐτὸν πού ἔκανε καὶ τὴν ἴδια τὴ Σοφία. Γιατὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο προῆλθαν κι αὐτὸς κι ἐκεῖνος ὁ λόγος, κι αὐτὸς δηλαδὴ πού λέει τὸ «ὁ Κύριος μ' ἔκτισε» κι αὐτὸς πού προσθέτει τὸ «ὁ Κύριος ἔκανε τίς χῶρες τίς ἀκατοίκητες». Ἐπομένως ὁ Κύριος εἶναι δημιουργὸς καὶ τῶν δύο ἐξίσου καὶ τῆς ἴδιας τῆς Σο-
 36 φίας καὶ τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς ἀκατοίκητης γῆς. Ποῦ πῆγε λοι-

Υἱοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν»; Εἰ γὰρ ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ τὴν σοφίαν κτίζει, ἦν ἀντὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν συμβουλευούσι, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ὅσα ἢ κτίσις ἔχει, πῶς ἀληθεύει ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης «πάντα» λέγων «δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι»; Ἀντιφθέγγεται γὰρ ἡ γραφὴ 5 αὕτη πρὸς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν, τῷ τὴν σοφίαν κτίσαντι τῆς αἰκίτου τε καὶ οἰκουμένης χώρας ἀνατιθεῖσα τὴν ποίησιν.

37 Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς πάντα· θρόνον Θεοῦ τινα διεξέρχεται ἐπ' ἀνέμων ἀφοριζόμενον καὶ ἰσχυρὰ γίνεσθαι τὰ ἄνω νέφη λέγει καὶ ἀσφαλεῖς τὰς ὑπουρανόους πηγὰς καὶ πολλὰ τοιαῦτα περιέχει ἢ σύμ-
10 φρασις, πολλὴν ἐπιζητοῦντα τὴν διὰ λεπτῆς τινος καὶ διορατικῆς φρε-
νὸς εὐρισκομένην ἐν τοῖς προκειμένοις διάνοιαν. Τίς ὁ ἐπ' ἀνέμων ἀφοριζόμενος θρόνος; Τίς ἡ ἀσφάλεια τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πηγῶν;
38 Πῶς ἰσχυρὰ γίνεται τὰ ἄνω νέφη; Εἰ γὰρ τις πρὸς τὰ φαινόμενα κρί-
νοι τὸν λόγον, πολλὴν εὐρήσει μάχην τῶν πραγμάτων πρὸς τὰ λεγό-
15 μενα. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι τὰ ἄκρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν ἢ τῷ λίαν καθο-
μιλεῖν τῇ τοῦ ἡλίου θερμότητι ἢ τῷ καθ' ὑπερβολὴν ἀφεστάναι διὰ τὴν καθ' ἑκάτερον ἀμετρίαν ἐστὶν αἰκίητα, τὰ μὲν ξηρὰ τε καὶ διακαῆ
πέρα τοῦ μετρίου γινόμενα, τὰ δὲ τῷ ὑγρῷ πλεονάζοντα καὶ κατεψυ-
γμένα διὰ τῆς πήξεως, οἰκεῖται δὲ μόνα ὅσα τῆς καθ' ἑκάτερον τῶν
20 ἐναντίων ἀκρότητος ἐπίσης ἀπώκισται;

39 Εἰ δὲ τὸ μέσον τῆς γῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διείληπται, πῶς τὰ ἄκρα τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν οἰκεῖσθαι ἢ παροιμία λέγει; Τίς γὰρ ἰσχὺς ἐνθεωρηθεῖη τοῖς νέφεσιν, ὡς ἀληθεύειν τὸν λόγον κατὰ τὴν πρόχει-
ρον ἔννοιαν, ὃ φησὶν ἰσχυρὰ γεγενῆσθαι τὰ ἄνω νέφη; Μανότερος γάρ
25 τίς ἐστὶν ἀτμὸς ἢ τοῦ νέφους φύσις κατὰ τὸν ἀέρα διαχεόμενος, ὃς ἐποχεῖται μὲν τῷ ἐναερίῳ Πνεύματι διὰ πολλὴν λεπτότητα κοῦφος γινόμενος, συρρυσὶς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἐκ τῆς συμπλήσεως διεκπίπτει
40 τοῦ ἀνέχοντος Πνεύματος, σταγῶν βαρεῖα γινόμενος. Τίς οὖν ἐστὶν ἐν τούτοις ἢ ἰσχύς, ἐν οἷς οὐδεμία τοῖς ἀπτομένοις ἀντίληψις γίνεται; Τὸ
30 γὰρ μανὸν τοῦ ἀέρος καὶ εὐδιάχυτον καὶ ἐπὶ τοῦ νέφους ἐστὶν ἰδεῖν. Πῶς δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ ἀστάτῳ τῶν ἀνέμων φύσει ὁ θεὸς ἀφορίζεται θρόνος; Τὸ δὲ πρῶτον 'κτίζεσθαι' καὶ ἐπὶ τέλει λέγειν 'γεννᾶσθαι' καὶ

26. Ἰω. 1,3.

27. Παροιμ. 8,28.

πὸν ὁ λόγος «ὄλα ἔγιναν διαμέσου τοῦ Υἱοῦ καὶ δίχως αὐτὸν δὲν ἔγινε οὔτε ἕνω»²⁶; Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ποῦ κτίζει τὴ σοφία, ποῦ προτείνουν νὰ νοοῦμε ἀντὶ τὸν Υἱό, καὶ κτίζει ὄλα τὰ ἐπιμέρους ποῦ περιέχει ἢ κτίση, πῶς ἀληθεύει ὁ θεῖος Ἰωάννης ποῦ λέει ὅτι «ὄλα ἔγιναν διαμέσου του»; Αὐτὴ ἡ διατύπωση ἀντιλέγει στὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου, γιατί ἀναθέτει σ' αὐτὸν ποῦ ἔκτισε τὴ Σοφία τὴν κτίση τῆς ἀκατοίκητης ὄσο καὶ τῆς κατοικημένης γῆς.

37 Ἐτσι καὶ ὄλα τὰ ἐπόμενα. Μιλᾷει γιὰ κάποιον θρόνον τοῦ Θεοῦ ἐγκατεστημένο πάνω στοὺς ἀνέμους καὶ λέει ὅτι ἐπάνω τὰ σύννεφα γίνονται ἰσχυρὰ καὶ ἀσφαλισμένες οἱ πηγὲς κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ²⁷ καὶ πολλὰ περιέχονται στὰ συμφραζόμενα, ποῦ ἀπαιτοῦν λεπτὴ καὶ διορατικὴ σκέψη γιὰ νὰ βρεθεῖ τί ἐνοοῦν τὰ προκείμενα. Ποιὸς εἶναι ὁ ἐγκατεστημένος ἐπάνω στοὺς ἀνέμους θρόνος; Ποιὰ ἢ ἀσφάλεια τῶν πηγῶν κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ; Πῶς γίνονται ἰσχυρὰ
38 τὰ νέφη ἐπάνω; Ἐὰν συγκρίνει τὸ λόγο μὲ τὰ φαινόμενα, θὰ διαπιστώσει μεγάλη μάχη τῶν πραγμάτων μὲ τὰ λεγόμενα. Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι οἱ ἐσχατιὲς τῆς ὑψηλίου εἶτε ἀπὸ τὴ στενὴ γειτνίασή τους μὲ τὴ θερμότητα τοῦ ἡλίου ἢ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀπόστασή τους εἶναι ἀκατοίκητη γιὰ τὴν ὑπέρβαση τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου μέτρου, τοῦτα γιατί θερμαίνονται καὶ ξηραίνονται πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο καὶ ἐκεῖνα γιατί εἶναι πάρα πολὺ ὑγρὰ καὶ παγωμένα ἀπὸ τὸ κρῦο, καὶ κατοικοῦνται μόνο ὄσα μέρη βρίσκονται ἀνάμεσα στὴν ἀντίθεση τῶν δύο ἄκρων;

39 Κι ἂν οἱ ἄνθρωποι ἔχουν καταλάβει τὸ μέσο τῆς γῆς, πῶς οἱ Παροιμίες λένε ὅτι κατοικοῦνται τὰ ἄκρα τῆς ὑψηλίου; Ποιὰ ἰσχύ πρέπει νὰ φανταστοῦμε πῶς ἔχουν τὰ νέφη, ὥστε ν' ἀληθεύει ὁ λόγος στὴν πρώτη ματιὰ, ποῦ λέει ὅτι ἔχουν γίνει ἰσχυρὰ τὰ σύννεφα ἐπάνω; Γιατί ἡ φύση τοῦ σύννεφου εἶναι ἕνας κάπως ἀραιὸς ἀτμὸς ποῦ ἀπλώνεται στὴν ἀτμόσφαιρα καὶ ποῦ ἀπὸ τὴν πολλὴ του λεπτότητα γίνεται ἐλαφρὸς καὶ πηγαίνει καβαλλικεύοντας τὸν ἀέρα ὄταν συγκεντρωθεῖ στὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ συμπύκνωση γίνεται
40 σταγόνα βαριά καὶ διαφεύγει ἀπὸ τὸν ἀέρα ποῦ τὸν σηκώνει. Ποιὰ δύναμη λοιπὸν ὑπάρχει σ' αὐτὰ, ποῦ δὲ νιώθεις τίποτα ὄταν τ' ἀγγίζεις; Γιατί τὴν ἀραιότητα τοῦ ἀέρα καὶ τὸ ἀπλωμά του μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς καὶ πάνω στὸ νέφος. Καὶ πῶς πάλι τοποθετεῖται ὁ θεῖος θρόνος πάνω στὴν φευγαλέα φύση τῶν ἀνέμων; Ἀλλὰ καὶ τὸ

διὰ μέσου τούτων 'θεμελιουῖσθαι', τίνα λόγον εἶποι τις ἂν ἔχειν ταῖς κοιναῖς τε καὶ προχείροις ἐννοίαις συμβαίνοντα, τό τε πρὸ τούτων ἐπαπορηθὲν ἐν τῷ λόγῳ, πῶς ἡ ἀναγγελία τῶν καθ' ἡμέραν γινομένων καὶ ἡ μνήμη τῆς ἐξαριθμήσεως τῶν ἐξ αἰῶνος ὡσπερ αἰτία τις 5 γίνεται τοῦ ἐκτίσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν Σοφίαν λέγειν;

41 Οὐκοῦν ἐπειδὴ δέδεικται φανερώς διὰ τῶν εἰρημένων μηδὲν ἐν τούτοις τοιοῦτον εἶναι, ὡς ἀνεξετάστως τε καὶ ἀθεωρήτως παραδεχθῆναι τὸν λόγον, καλῶς ἂν ἔχοι καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν καὶ τὸ «Κύριος ἐκτίσέ με» μὴ κατὰ τὴν αὐτόθεν ἡμῖν ἐκ τοῦ ρήματος ἐγγινο- 10 μένην διάνοιαν ἐρμηνεύειν, ἀλλὰ ζητεῖν κατὰ πᾶσαν προσοχὴν τε καὶ 42 ἐπιμέλειαν τὸ εὐσεβῶς διὰ τοῦ λεγομένου νοοῦμενον. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἀκριβῶς κατεληφέναι τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν μόνων ἂν εἴη τῶν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι τὰ βᾶθη διερευνῶντων καὶ λαλεῖν ἐπισταμέ- 15 των ἐν Πνεύματι τὰ θεῖα μυστήρια· παρ' ἡμῶν δὲ τοσοῦτον ἐν τοῖς προκειμένοις ὁ λόγος ἀσχοληθήσεται, ὅσον μὴ πάντῃ περιῖδειν τὸν ἐν τούτοις σκοπὸν ἀθεώρητον. Τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος; Οὐκ ἔστιν, οἶμαι, δυνατὸν τὴν ἐκ θείας ἐλλάμπσεως γινομένην ἐν τινι σοφίαν μόνην ταύτην δίχα τῶν λοιπῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος παραγενέσθαι, ἀλλὰ χρὴ πάντως συνεισελθεῖν ταύτῃ καὶ τῆς προφητείας τὴν χάριν.

43 Εἰ γὰρ ἴδιον σοφίας ἐστὶν ἡ τῆς τῶν ὄντων ἀληθείας κατάληψις, προφητεία δὲ τὴν τῶν μελλόντων περιέχει σαφήνεια, οὐκ ἂν ἐν τῷ τελείῳ τις τῆς σοφίας εἴη χάρισματι μὴ διὰ τῆς προφητικῆς συνεργίας συμπεριλαβὼν τῇ γνώσει καὶ τὸ ἐσόμενον. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀνθρωπίνην τινὰ σοφίαν ἑαυτῷ προσμαρτυρεῖ Σολομὼν ὁ εἰπὼν ὅτι «ὁ Θεὸς δε- 25 δίδαχέ με σοφίαν», καὶ πάντα τὸν παρ' ἑαυτοῦ λόγον ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ ἐν οἷς φησιν ὅτι «οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρηναῖοι ἀπὸ Θεοῦ», καλῶς ἂν ἔχοι τὴν ἀναμεμιγμένην τῇ σοφίᾳ προφητείαν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς 44 παροιμίας διερευνησασθαι. Φαμὲν τοίνυν ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου λόγοις εἰπὼν «τὴν σοφίαν ἑαυτῇ ὠκοδομηκέναι τὸν οἶκον» τὴν τῆς 30 σαρκὸς τοῦ Κυρίου κατασκευὴν διὰ τοῦ λόγου αἰνίσσεται· οὐ γὰρ ἐν

28. Παροιμ. 24,26.

29. Παροιμ. 24,69.

30. Παροιμ. 9,1.

πρῶτο λεγόμενο 'κτίζεται' και τὸ τελευταῖο 'γεννιέται' και τὸ ἐνδιάμεσο 'θεμελιώνεται', τί σημασία μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πῶς ἔχουν συμφωνώντας μὲ τὶς κοινὲς και πρόχειρες ἐννοιες, καθὼς κι αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἐκφράσαμε τὴν ἀπορία μας πρὶν ἀπὸ αὐτά, τὸ πῶς δηλαδὴ ἡ ἀναγγελία ἐκείνων πού γίνονται κάθε μέρα και ἡ μνήμη τῆς ἀπαρίθμησης ὄσων ἐγιναν ἀπὸ τὸν αἰῶνα, γίνεται ἓνα εἶδος αἰτίας νὰ λέμε ὅτι ἡ Σοφία ἔχει κτιστεῖ ἀπὸ τὸ Θεό; 24.1.

- 41 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχει δειχτεῖ φανερά μὲ ὅσα εἶπαμε, ὅτι κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι τέτοιο πού νὰ τὸ δεχτεῖ ἀνεξέταστα ἡ λογικὴ, ἐνδείκνυται ὁμοια μὲ τὰ ἄλλα και τὸ γραφικὸ «ὁ Κύριος μὲ ἔκτισε» νὰ μὴν τὸ ἐρμηνεύομε μὲ τὴν ἐννοια πού σχηματίζεται μέσα μας ἀπευθείας μέσω τῶν λέξεων ἀλλὰ νὰ ἀναζητήσομε μὲ κάθε προσο-
- 42 χὴ και ἐπιμέλεια τὸ εὐσεβὲς νόημα τοῦ λόγου. Τὸ νὰ καταλάβουν μὲ ἀκρίβεια τὸ νόημα ὄσων ἐκθέτονται, εἶναι ἰδιότητα ἐκείνων μόνο πού μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐρευνοῦν τὰ βάθη τῶν θείων σωτηρίων και ξέρουν νὰ μιλοῦν γι' αὐτὰ ἐμφορημένοι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Ἐμεῖς θὰ ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτὰ ὄσο νὰ μὴν ἀφήσομε τὸ σκοπὸ πού ἐπιδιώκουν ὀλότελα ἀνεξέταστο. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ δικὸς μας λόγος; Νομίζω δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκδηλωθεῖ σὲ κάποιον ἢ σοφία πού προκαλεῖται ἀπὸ θεῖο φωτισμὸ μόνη, χωρὶς τὰ ὑπόλοιπα χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μαζί της πρέπει νὰ εἰσέλθει και τὸ χάρισμα τῆς προφητείας.

- 43 Ἄν δηλαδὴ γνώρισμα τῆς σοφίας εἶναι ἡ κατανόηση τῆς ἀληθείας τῶν ὄντων και ἡ προφητεία περιέχει τὴ σαφὴ γνώση τῶν μελλοντικῶν, δὲ θὰ ἔχει κανένας τὸ τέλει χάρισμα τῆς σοφίας, ἂν δὲ συμπεριλάβει μὲ τὴ συνεργασία τῆς προφητείας στὴ γνώση της και τὸ μελλούμενο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Σολομὼν δὲν ἀποδίδει στὸν ἑαυτό του κάποια σοφία ἀνθρώπινη, ὅταν εἶπε ὅτι «ὁ Θεὸς μὲ ἔκανε σοφός»²⁸ και ὅταν ἀνέθεσε στὸ Θεὸ ὄλα ὄσα λέει μὲ τὴ φράση του, «τὰ λόγια εἰπώθησαν ἀπὸ τὸ Θεό»²⁹, εἶναι καλὸ νὰ ἐρευνήσομε στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς Παροιμίας τὴν προφητεία πού συνάπτεται
- 44 μὲ τὴ σοφία. Πιστεύομε λοιπὸν ὅτι λέγοντας στοὺς προηγούμενους λόγους του πῶς «ἡ σοφία οἰκοδόμησε γιὰ τὸν ἑαυτό της τὸ σπίτι της», ὑπαινίσσεται μὲ τὸ λόγο τὴν κατασκευὴ τῆς σάρκας τοῦ Κυρίου³⁰. Ἡ ἀληθινὴ σοφία δὲν κατοίκησε βέβαια σὲ ξένο οἰκοδόμη-

ἀλλοτρίῳ οἰκοδομήματι ἢ ἀληθινῇ σοφίᾳ κατώκησεν, ἀλλ' ἑαυτῇ τὸ οἰκητήριον ἐκ τοῦ παρθενικοῦ σώματος ἐδομήσατο.

45 Ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐνωθὲν ἐξ ἀμφοτέρων τῶ λόγῳ προτίθῃσι, τοῦ τε οἴκου λέγῳ καὶ τῆς σοφίας τῆς οἰκοδομησάσης τὸν οἶκον, τουτέστιν ἐκ τε τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ἐκ τῆς ἀνακραθείσης τῷ ἀνθρώπῳ θεότητος, ἐκατέρῳ δὲ τούτων ἐφαρμόζει τὰς καταλλήλους τε καὶ πρεπούσας φωνάς, καθὼς ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γινόμενον, ἐν οἷς ὁ λόγος κατὰ τὸ πρόσφορον τῶ ὑποκειμένῳ διεξαγόμενος διὰ μὲν τῆς ὑψηλοτέρας τε καὶ θεοπρεποῦς σημασίας ἐνδεικνύται, διὰ 10 δὲ τῆς χαμαιζήλου τε καὶ ταπεινῆς τὸ ἀνθρώπινον.

46 Οὕτως ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ προφητικῶς τὸν Σολομῶντα κινούμενον καὶ ὄλον παραδεδωκότα τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. Λέγει γὰρ πρότερον μὲν τὴν προαιώνιον τῆς σοφίας δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν, ἐν οἷς τῷ Εὐαγγελιστῇ τρόπον τινὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν 15 ρημάτων συμφέρεται. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῇ περιληπτικῇ φωνῇ πάντων αὐτὸν αἴτιον καὶ δημιουργὸν ἀνεκήρυξεν, οὕτως ὁ Σολομὼν παρ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ καθέκαστον λέγει τὰ ἐν τῷ παντὶ ἀριθμούμενα.

47 Φησὶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἠτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει καὶ ὅσα τούτοις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔπεται τῆς 20 αὐτῆς ἐχόμενα διανοίας. Καὶ ὡς ἂν μὴ δοκοῖη τὴν δωρεὰν τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀρετῆς περιορᾶν ἀμνημόνευτον, πάλιν ἐκ προσώπου τῆς σοφίας ἐκεῖνα διέξεισι λέγων, ὧν μικρῶ πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν, τὸ «κατεσκήνωσα βουλήν καὶ γνῶσιν καὶ ἐννοίαν», καὶ ὅσα τῆς νοεράς τε καὶ ἐπιστημονικῆς διδακαλίας ἐστί.

48 Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διεξελθὼν ἐπάγει καὶ περὶ τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπον οἰκονομίας διδασκαλίαν, διὰ τί «σὰρξ ὁ Λόγος ἐγένετο». Φανεροῦ γὰρ ἅπασιν ὄντος ὅτι οὐδὲν ἐν ἑαυτῷ κτιστὸν ἢ ἐπέισακτον ὁ ἐπὶ πάντων ἔχει Θεός, οὐ δύναμιν, οὐ σοφίαν, οὐ φῶς, οὐ λόγον, οὐ ζωὴν, οὐκ ἀλήθειαν οὐδὲ ὄλωσ τι τῶν ἐν τῷ πληρώματι τοῦ θείου 30 κόλπου θεωρουμένων, ἅπερ πάντα ἐστὶν ὁ Μονογενῆς Θεός, ὁ ὧν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἂν τινι τῶν ἐν τῷ Θεῷ θεωρουμένων εὐλόγως ἐφαρμοσθεῖη τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα, ὥστε εἰπεῖν τὸν ἐν τῷ Πατρὶ Υἱὸν ἢ τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ λόγον ἢ τὸ ἐν τῷ φωτὶ φῶς ἢ τὴν ἐν τῇ

31. Παροιμ. 8,12.

32. Ἰω. 1,14.

33. Ἰω. 1,18.

μα ἀλλὰ ἔχτισε γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὸ κατοικητήριό της ἀπὸ τὸ παρ-
θενικὸ σῶμα.

- 45 Ἐδῶ λοιπὸν προβάλλει μὲ τὸ λόγο του τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἔνωσης τῶν δύο, ἐνοῶ τὸν οἶκο καὶ τῆ σοφία πού οἰκοδόμησε τὸν οἶκο, δηλαδή τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο καὶ τῆ θεότητα πού ἀνακρά-
θηκε μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ σὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο ἐφαρμόζει τὰ κατάλληλα καὶ ἀρμόδια ὀνόματα, ὅπως μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε μέσα στὰ εὐαγγέλια· σ' αὐτὰ ὁ λόγος γίνεται σύμφωνα μὲ ὅ,τι συμφέρει στὸ θέμα καὶ μὲ τὴν ὑψηλότερη καὶ θεϊκὴ σημασία δείχνει τὸ θεῖο στοιχεῖο, ἐνῶ μὲ τῆ φιλικὴ στή γῆ καὶ ταπεινὴ τὸ ἀνθρώπινο.
- 46 Ἔτσι μπορεῖς νὰ δεῖς καὶ στὸ σημεῖο τοῦτο τὸ Σολομώντα νὰ κινεῖται ἀπὸ τὴν προφητικὴ δύναμη καὶ νὰ ἔχει παραδώσει ὅλο τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας. Ἀναφέρει πρῶτα τὴν προαιώνια δύναμη καὶ ἐνέργεια τῆς σοφίας καὶ κατὰ κάποιον τρόπο χρησιμο-
ποιεῖ τὶς ἴδιες σχεδὸν λέξεις μὲ τὸν Εὐαγγελιστὴ. Ὅπως δηλαδή ἐκεῖνος μὲ μιὰ περιληπτικὴ διατύπωση τὸν ἀνακήρυξε αἷτιον καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, ἔτσι καὶ ὁ Σολομών λέει ὅτι ἀπὸ αὐτὸν
- 47 ἔχουν γίνεи τὰ καθέκαστα πού ἀριθμοῦνται στὸ σύμπαν. Λέει δηλα-
δὴ ὅτι ὁ Θεὸς μὲ τῆ Σοφία θεμελίωσε τῆ γῆ, ἐτοίμασε τοὺς οὐρα-
νοὺς μὲ σύνεση καὶ λέει καὶ ὅσα ἀκόμα ἀκολουθοῦν καὶ ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομιστεῖ ὅτι ἀφήνει ἀμνημόνευτη τὴν ἀν-
θρώπινη ἀρετὴ, πάλι ἐκ μέρους τῆς Σοφίας ἐκθέτει ἐκεῖνα πού μνημονεύσαμε λίγο πρὶν, ὅτι ἔστησα τῆ σκηνή μου στὴ σύνεση καὶ στὴ γνώση³¹ καὶ στὴν ἔννοια καὶ ὅλα ὅσα εἶναι στοιχεῖα τῆς νο-
ερῆς καὶ ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας.
- 48 Κι ἀφοῦ ἐκθέσει αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια, προσθέτει καὶ διδα-
σκαλία γιὰ τὴν οἰκονομία σχετικὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο, γιατί «ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα»³². Ἐπειδὴ εἶναι φανερὸ σὲ ὅλους ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων δὲν ἔχει τίποτε κτιστὸ ἢ ἐπίσασκτο -δύναμη, σοφία, φῶς, λόγο, ζωὴ, ἀλήθεια καὶ γενικὰ τίποτε ἀπὸ ὅσα νοοῦμε ὅτι ἀποτε-
λοῦν πλήρωμα τοῦ θεοῦ κόλπου, πού τὰ ἔχει ὅλα ὁ Μονογενὴς Θεός, πού εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα³³- γι' αὐτὸ σὲ κα-
νένα ἀπὸ ὅσα νοοῦμε μέσα στὸ Θεὸ δὲ θ' ἀποδοθεῖ εὐλόγα τὸ ὄνο-
μα τῆς κτίσης, ὥστε νὰ πεῖ ὁ Υἱὸς πού εἶναι μέσα στὸν Πατέρα ἢ ὁ Λόγος πού ἦταν στὴν ἀρχὴ ἢ τὸ φῶς πού εἶναι μέσα στὸ φῶς ἢ ἡ ζωὴ πού εἶναι μέσα στὴ ζωὴ ἢ ἡ Σοφία πού εἶναι μέσα στὴ Σοφία,

49 ζῶν ἢ ζῶν ἢ τὴν ἐν τῇ Σοφία σοφίαν, ὅτι «Κύριος ἔκτισέ με». Εἰ γὰρ κτιστὴ τοῦ Θεοῦ ἢ σοφία, «Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία», ἐπέισακτον ἔσχε πάντως ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν, ὕστερον ἐκ κατασκευῆς προσλαβὼν ὃ μὴ παρὰ τὴν πρώτην εἶχεν. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἐν τοῖς 5 κόλποις ὢν τοῦ Πατρὸς οὐδέποτε κενὸν ἑαυτοῦ δίδωσι νοεῖν τὸν πατρῶον κόλπον. Ἴσως οὐ τῶν ἐξῶθεν ἐγγενομένων ἐστὶ τῷ κόλπῳ, ἀλλὰ παντὸς ἀγαθοῦ πλήρωμα ὢν ἐν τῷ Πατρὶ νοεῖται ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν, οὐκ ἀναμένων τὸ διὰ κτίσεως ἐν αὐτῷ γενέσθαι, ὡς ἂν μήποτε κενὸς ἀγαθῶν ὁ Πατὴρ νοηθεῖται, ἀλλὰ ὁ ἐν τῇ αἰδιότητι τῆς πατρικῆς 10 θεότητος εἶναι νοούμενος δεῖ ἐν αὐτῷ ἐστὶ, δύναμις ὢν καὶ ζῶν καὶ ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ σοφία καὶ τὰ τοιαῦτα.

50 Οὐκοῦν οὐκ ἐκ τοῦ θεοῦ τε καὶ ἀκηράτου ἐστὶν ἡ τοῦ «ἔκτισέ με» φωνή, ἀλλὰ, καθὼς εἴρηται, ἐκ τοῦ ἀνακραθέντος κατ' οἰκονομίαν ἀπὸ τῆς κτιστῆς ἡμῶν φύσεως. Πῶς οὖν ἡ αὐτὴ καὶ τὴν γῆν θε- 15 μελιοῖ καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἐτοιμάζει καὶ τὰς ἀβύσσους ἀναρρήγνυσι, σοφία καὶ φρόνησις καὶ θεῖα αἴσθησις καλουμένη, καὶ ἐνταῦθα κτίζεται εἰς ἔργων ἀρχήν; Οὐκ ἄνευ, φησὶν, αἰτίας μεγάλης ἢ τοιαύτης συν- 51 ἐργεῖται οἰκονομία. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν παραφυλακτέων ἡμῖν τὴν ἐντολὴν λαβόντες οἱ ἄνθρωποι ἐξέβαλον τῆς μνήμης τὴν χάριν, διὰ τῆς 20 παρακοῆς ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν λήθῃ γινόμενοι, διὰ τοῦτο, ἵνα ἀναγγείλω πάλιν ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν ἐπὶ σωτηρία γινόμενα καὶ ἀναμνήσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀπαριθμησάμενος ὧν ἐπελάθεσθε· οὐ γὰρ καινόν τι καταγγέλλω νῦν εὐαγγέλιον, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν ὑμῶν πραγματεύομαι· τούτου χάριν 'ἔκτισθην' ὁ δεῖ ὢν καὶ μηδὲν τοῦ 25 κτισθῆναι πρὸς τὸ εἶναι δεόμενος, ὥστε με γενέσθαι ἀρχὴν ὁδῶν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀνθρώπους λέγω. Τῆς γὰρ ὁδοῦ τῆς πρώτης καταφθαρείσης, ἔδει πάλιν ἐγκαινισθῆναι τοῖς πλανωμένοις ὁδὸν· πρόσφατόν τε καὶ ζῶσαν, αὐτὸν ἐμὲ «ὃς εἰμι ἢ ὁδός».

52 Καὶ ὅτι πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἢ τοῦ «ἔκτισέ με» διάνοια βλέπει, 30 σαφέστερον ἡμῖν τοῦτο παρίστησι διὰ τῶν ἰδίων λόγων ὁ θεὸς ἀπὸστολος, ἐν οἷς διακελεύεται ὅτι «ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χρι-

34. Α' Κορ. 1,24.

35. Ἰω. 1,1.

36. Παροιμ. 8,21.

37. Ἐβρ. 10,20.

38. Ἰω. 14,6.

49 νὰ πεί ὅτι «μὲ ἔκτισε ὁ Κύριος». Γιατί ἂν ἦταν κτιστὴ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι δύναμη Θεοῦ καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ³⁴, ὁ Θεὸς θὰ ἔχει ὀπωσδήποτε σοφία ἐπέισακτη, καὶ θὰ ἔλαβε ὕστερα κάτι ποὺ δὲν εἶχε ἀπὸ τῆ ἀρχῆς. Ἀλλὰ αὐτὴ ποὺ εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα δὲν ἀφήνει νὰ στοχαστοῦμε ποτὲ τὸν κόλπο τοῦ Πατέρα ἄδειο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Ἄρα δὲν εἶναι ἀπὸ ὅσα ἦρθαν ἀπὸ ἐξω σ' αὐτὸν ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι πληρότητα κάθε ἀγαθοῦ, νοεῖται πάντοτε μέσα στὸν Πατέρα αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει στὴν ἀρχῆς³⁵, καὶ δὲν περιμένει νὰ βρεθεῖ μέσα σ' αὐτὸν ἔπειτα ἀπὸ κτίση· ἔτσι δὲ θὰ νοηθεῖ ποτὲ ὁ Πατέρας ἄδειος ἀπὸ ἀγαθὰ ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ νοεῖται πὼς εἶναι μέσα στὴν αἰωνιότητα τῆς πατρικῆς θεότητος ὑπάρχει πάντοτε μέσα του, ἀφοῦ εἶναι δύναμη, ζωὴ, ἀλήθεια, φῶς, σοφία καὶ τὰ παρόμοια.

50 Ἐπομένως ὁ λόγος «μ' ἔκτισε» δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ θεῖο καὶ ἀθάνατο ἀλλά, ὅπως εἶπα, ἀπὸ τὸ στοιχεῖο ποὺ ἀνακράθηκε κατ' οἰκονομία ἀπὸ τὴν κτιστὴ μας φύση. Πῶς λοιπὸν εἶναι ἡ ἴδια ποὺ καὶ τῆ γῆ θεμελιώνει καὶ τοὺς οὐρανοὺς συγκροτεῖ καὶ τις ἀβύσσους ἀνοίγει, ἡ ἴδια ποὺ τὴν καλοῦμε σοφία, φρόνηση, θεία αἴσθησις, καὶ ἐδῶ δημιουργεῖται ὡς ἀρχὴ τῶν ἔργων; Δὲ γίνεται, μᾶς λέει, ἡ οἰκονομία αὐτὴ χωρὶς σοβαρὴ αἰτία. Νὰ ἡ αἰτία· ὅταν ἔλαβαν τὴν ἐντολὴ γιὰ ὅσα ἔπρεπε νὰ τηρήσουν οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ἐδίωξαν ἀπὸ τῆ μνήμη τοὺς τῆ χάρις, πέφτοντας μὲ τὴν παρακοῆ στὴ λήθη τῶν εὐεργεσιῶν, γι' αὐτὸ ἐγίνε· γιὰ νὰ σᾶς ἀναγγείλω πάλι ὅσα γίνονται καθημερινὰ γιὰ τὴ σωτηρία σας³⁶ καὶ νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὅσα ἐγίναν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, ἀπαριθμώντας σας αὐτὰ ποὺ ξεχάσατε. Δὲ σᾶς παρουσιάζω τώρα ἓνα νέο εὐαγγέλιο ἀλλὰ ἐπιχειρῶ τὴν ἀποκατάστασή σας στὴν παλαιὰ κατάστασις. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ 'κτίστηκα' ἐγὼ ποὺ ὑπάρχω πάντοτε καὶ δὲν ἔχω καθόλου ἀνάγκη τὴν κτίσις γιὰ νὰ ὑπάρχω, ὥστε νὰ γίνω ἡ ἀρχὴ τοῦ ξεκινήματος πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἐννοῶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ πρῶτος δρόμος εἶχε καταστραφεῖ³⁷, ἔπρεπε ν' ἀνοίξει πάλι γιὰ τοὺς παραπλανημένους ἓνας νέος, ζωντανὸς δρόμος, ἐγὼ ὁ ἴδιος «ποὺ εἶμαι ἡ ὁδός»³⁸.

52 Κι ὅτι τὸ νόημα τοῦ «μ' ἔκτισε» σχετίζεται μὲ τὸ ἀνθρώπινο, μᾶς τὸ παρουσιάζει σαφέστερα μὲ τοὺς λόγους τοῦ ὁ θεῖος ἀπόστολος, μὲ τὴ ἐντολὴ του «φορέσετε τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστὸ» καὶ

στόν», καὶ πρὸς τούτοις ὅπου τὸν αὐτὸν ἐπαναλαβὼν λόγον φησὶν «ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα». Εἰ γὰρ ἐν μὲν ἐστὶ τὸ σωτήριον ἔνδυμα, τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἄλλον τις εἴποι παρὰ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ 5 Θεὸν κτισθέντα, ἀλλὰ δῆλον ὅτι ὁ τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος τὸν και- 53 νὸν ἐνδέδεται ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Μόνος γὰρ οὗτος ὡς ἀληθῶς καινὸς κυρίως ὀνομάζεται ἄνθρωπος, ὃς οὐχὶ διὰ τῶν γνωρίμων τε καὶ συνήθων τῆς φύσεως ὁδῶν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων ἐφάνη βίῳ, ἀλλ' ἐξηλλαγμένη τις καὶ ἰδιάζουσα ἐπὶ μόνου τούτου 10 ἐκαινοτομήθη ἢ κτίσις. Διὰ τοῦτο τὸν αὐτὸν πρὸς τε τὸ παράδοξον τῆς γεννήσεως βλέπων καινὸν ἄνθρωπον κατὰ Θεὸν κτισθέντα κατονομάζει, καὶ πρὸς τὴν θείαν φύσιν ὀρῶν τὴν ἐγκραθεῖσαν τῇ κτίσει τοῦ καινοῦ τούτου ἀνθρώπου Χριστὸν προσαγορεύει, ὡς καθ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰς δύο κεῖσθαι φωνάς, τὴν τε τοῦ 'Χριστοῦ' λέγω καὶ 15 τὴν 'τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατὰ Θεὸν κτισθέντος'.

54 Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστὸς ἢ Σοφία ἐστίν, ὁ συνετὸς ἀκροατῆς ἐπισκεψάσθω τὸν λόγον τῶν τε προσμαχομένων ἡμῖν καὶ τὸν ἡμέτερον καὶ κρινάτω τὸν εὐσεβέστερον, τίς μᾶλλον τὰς θεοπρεπεῖς ἐννοίας ἐν τῷ ρητῷ διασώζει, ὁ τὸν τοῦ παντὸς κτίστην καὶ Κύριον πεποιῆσθαι διο- 20 ριζόμενος καὶ τῇ δουλευούσῃ κτίσει κατασκευάζων ὁμότιμον, ἢ μᾶλλον ὁ πρὸς τὴν οἰκονομίαν ὀρῶν καὶ φυλάσσων τῇ τε περὶ τὸ θεῖον καὶ τῇ περὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑπολήψει τὸ πρόσφορον, συμμαρτυροῦντος τοῦ μεγάλου Παύλου τῷ δόγματι, ὃς ἐν μὲν τῷ καινῷ ἀνθρώπῳ τὴν κτίσιν βλέπει, ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ σοφίᾳ τὴν ἐξουσίαν τῆς κτίσεως. 55 Συμβαίνει δὲ καὶ ἡ τάξις τοῦ λόγου τῇ θεωρίᾳ τοῦ δόγματος. Εἰ γὰρ μὴ ἐκτίσθη ἐν ἡμῖν «ἡ τῶν ὁδῶν ἀρχή», οὐκ ἂν ὁ τῶν προσδοκωμένων αἰῶνων θεμέλιος κατεβλήθη, οὐδ' ἂν ἐγένετο ἡμῖν ὁ Κύριος «Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», εἰ μὴ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν «παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ» τά τε ἄλλα πάντα ὅσα ὁ 30 προφήτης ὠνόμασε καὶ μετὰ πάντων «Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Πρώτερον οὖν γέγονε τὸ κατὰ τὴν παρθενίαν μυστήριον καὶ ἡ περὶ τὸ πάθος οἰκονομία, καὶ τότε οἱ σοφοὶ τῆς πίστεως ἀρχιτέκτονες

39. Ἐφ. 4,24.

40. Α' Κορ. 1,24.

41. Ἦσ. 9,5.

ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ὅπου ἐπανελάβε τὸν ἴδιο λόγο καὶ λέει «φορέσετε τὸν νέον ἄνθρωπο πὸ κτίστηκε σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ»³⁹. Ἄν δηλαδή τὸ ἔνδυμα τῆς σωτηρίας εἶναι ἓνα, κι αὐτὸ εἶναι ὁ Χριστός, δὲ θὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ὁ νέος ἄνθρωπος πὸ κτίστηκε κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ Χριστό. Ἄλλὰ εἶναι φανερό ὅτι ὅποιος ἐνδύθηκε τὸ Χριστό, ἐνδύθηκε τὸ νέο ἄνθρωπο πὸ κτίστηκε κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ αὐτὸς μόνον ὀνομάζεται κυριολεκτικὰ ἀληθινὰ νέος ἄνθρωπος, πὸ δὲν παρουσιάστηκε στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοὺς γνώριμους καὶ συνηθισμένους δρόμους τῆς φύσης ἀλλὰ σ' αὐτὸν μονάχα παρουσιάστηκε ἀνακαινισμενὴ ἢ κτίσις μὲ μιὰ ἰδιάζουσα μεταβολή. Γι' αὐτὸ ἀποβλέποντας στὸν παράδοξο τρόπο τῆς γέννησης ὀνομάζει νέον ἄνθρωπο πὸ κτίστηκε κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ τὸν ἴδιο πὸ ἀποκαλεῖ Χριστό, ἀποβλέποντας στὴ θεία φύση πὸ ἐγκαταμίχθηκε στὴν κτίσις τοῦ νέου τούτου ἀνθρώπου, ἐπειδὴ τὰ δύο αὐτὰ ὀνόματα, τοῦ 'Χριστοῦ' δηλαδή καὶ 'τοῦ νέου ἀνθρώπου πὸ κτίστηκε κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ' χρησιμοποιοῦνται καὶ τὰ δύο γιὰ ἓνα καὶ τὸν αὐτό.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ Σοφία, ἃς προσέξει ὁ συνεισφέρων ἀκροατὴς τὸ λόγο τῶν πολεμίων μας καὶ τὸ δικό μας κι ἃς κρίνει τὸν εὐσεβέστερο, ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο διασώζει τίς θεοπρεπέστερες ἔννοιες, αὐτὸς πὸ ὀρίζει ὅτι ἔχει δημιουργηθεῖ ὁ κτίστης καὶ κύριος τοῦ παντός καὶ τὸν δείχνει ὁμότιμο μὲ τὴ δούλη κτίσις ἢ τὴ διασώζει περισσότερο ὁ λόγος πὸ λογαριάζει τὴν οἰκονομία καὶ φυλάει τὸ κατάλληλο τόσο γιὰ τὴ θεία ἀντίληψη ὅσο καὶ τὴν ἀνθρώπινη; Ὁ ἀπόστολος Παῦλος συνηγορεῖ στὴ διδασκαλία, βλέποντας μέσα στὸν νέο ἄνθρωπο τὴν κτίσις καὶ στὴν ἀληθινὴ σοφία τὸν ἐξουσιαστὴ τῆς κτίσεως⁴⁰. Καὶ συμφωνεῖ καὶ ἡ τάξις τοῦ λόγου μὲ τὴ θεωρία τῆς πίστεως. Ἄν δηλαδή δὲν κτίστηκε μέσα μας «ἡ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν», δὲ θὰ εἶχε μπεῖ ὁ θεμέλιος λίθος τῶν αἰώνων πὸ προσδοκοῦμε, οὔτε θὰ γινόταν ὁ Κύριος γιὰ χάρις μας Πατέρας τοῦ μελλοντικοῦ αἰώνα, ἂν δὲν εἶχε γεννηθεῖ γιὰ χάρις μας παιδί, ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας, καὶ δὲν εἶχε λάβει τὸ ὄνομα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μὲ ὅσα τὸν ὀνόμασε ὁ προφήτης καὶ μέσα σὲ ὅλα καὶ τὸ ὄνομα «Πατέρας τοῦ μελλοντικοῦ αἰώνα»⁴¹. Ἐγινε λοιπὸν πρῶτα τὸ μυστήριον τῆς γέννησης ἀπὸ τὴν Παρθένον καὶ ἡ οἰκονομία ἢ σχετικὴ μὲ τὸ Πάθος

τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως κατεβάλλοντο. Οὗτος δέ ἐστιν ὁ Χριστός, «ὁ Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», ᾧ ἐποικοδομεῖται ἡ τῶν ἀτελευτήτων αἰῶνων ζωή.

56 Τούτου δὲ γενομένου, ἵνα ἐκάστω τῶν πεπιστευκότων τὰ θεῖα 5 θελήματα τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου καὶ τὰ ποικίλα τοῦ ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα γένηται, ἅπερ πάντα τροπικῶς κατὰ τινα προσφυῆ σημασίαν ὄρη καὶ βουνοὺς ὀνομάζει ἡ θεία Γραφή, τὴν δικαιοσύνην μὲν ὄρη Θεοῦ ὀνομάζουσα, τὰ δὲ κρίματα ἀβύσσους προσαγορεύουσα, γῆν δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ λόγου σπειρομένην καὶ καρποφοροῦσαν τὸν πολύχουν 10 καρπὸν, ἢ ὡς ἐτέρωθι παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρήνην μὲν διὰ τῶν ὄρων, δικαιοσύνην δὲ διὰ τῶν βουνῶν διδασκόμεθα, ἀναγκαίως ἐν τοῖς πιστοῖς ἡ Σοφία γεννᾶται καὶ ἀληθῆς ὁ Λόγος. Ὁ γὰρ ἐν τοῖς δεξαμένοις αὐτὸν ὦν ἐν τοῖς ἀπίστοις οὐπω ἐγεννήθη. Ἴνα οὖν ταῦτα καὶ παρ' ἡμῖν γένηται, χρὴ τὸν τούτων δημιουργὸν ἐν ἡμῖν γεννηθῆναι.

57 Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς τούτοις κατὰ τὸν εἰρμὸν τοῦτον κατανοήσωμεν. Ἐὰν γὰρ γεννηθῆ ἐν ἡμῖν ἡ σοφία, τότε παρὰ τοῦ Θεοῦ κατασκευάζεται ἐν ἐκάστω ἢ τε χώρα καὶ ἡ ἀοίκητος, χώρα μὲν ἡ δεχομένη τοῦ λόγου τὴν σπορὰν καὶ τὴν ἄροσιν, ἀοίκητος δὲ ἡ τῶν πονηρῶν οἰκητόρων χωριζομένη καρδία, καὶ οὕτως ἔσται ἡμῶν ἡ οἴκησις ἐπὶ 58 τῶν ἄκρων τῆς γῆς. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς γῆς τὸ μὲν τι βάθος ἐστὶν τὸ δὲ ἐπιπόλαιον, ὅταν τις μὴ ὑπόγειος γένηται μηδὲ σπηλαιώδης ἐν τῷ τὰ κᾶτω φρονεῖν (οἷός ἐστιν τῶν ἐν ἀμαρτίαις ζώντων ὁ βίος τῶν ἐμπεπηγότων τῇ ἀνυποστάτῳ τοῦ βυθοῦ ἰλυῖ, οἷς ἀληθῶς φρέαρ ἐστὶν ἡ ζωὴ κατὰ τὴν ψαλμωδίαν τὴν λέγουσαν «μηδὲ συσχέτω ἐπ' ἐμὲ 25 φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ»), εἰς οὖν τις ἐγγεννηθείσης αὐτῷ τῆς Σοφίας τὰ ἄνω φρονῆ, τοσοῦτον τῆς γῆς ἐφαπτόμενος ὅσον ἐπάναγκες, οὗτος τὰ ἄκρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν οἰκεῖ, οὐκ ἐμβαθύνων τῷ γῆινῳ φρονήματι, τούτῳ τὸν οὐρανὸν ἑαυτῷ ἀντὶ τῆς γῆς ἐτοιμάζοντι ἡ Σοφία πάρεστι.

59 Καὶ ὅταν τὴν τῶν ἄνωθεν νεφῶν διδασκαλίαν ἰσχυρὰν ἑαυτῷ 30 ποιῆ, εἰς ἔργον ἄγων τὰ παραγγέλματα, τὴν τε μεγάλην καὶ εὐρύχωρον τῆς κακίας θάλασσαν τῇ ἀκριβεῖ πολιτείᾳ καθάπερ ἡἰὸνι τινὶ δια-

42. Α' Κορ. 3,10-11.

43. Ψαλμ. 35,7.

44. Λουκᾶ 8,8.

45. Ψαλμ. 71,3.

46. Παροιμ. 8,26.

47. Ψαλμ. 18,16.

48. Κολ. 3,2.

49. Παροιμ. 8,26.

καὶ τότε οἱ σοφοὶ ἀρχιτέκτονες ἔβαλαν τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως⁴². Αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς, ὁ Πατέρας τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα, πάνω στὸν ὁποῖο χτίζεται ἡ ζωὴ τῶν ἀτελεῦτητων αἰώνων.

56 Κι ὅταν συντελεστεῖ αὐτό, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν σὲ καθένα ἀπὸ ὄσους πίστεψαν τὰ θεῖα θελήματα τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου καὶ τὰ ποικίλα χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πού μ' ἔνα κατάλληλο νόημα τὰ ὀνομάζει μεταφορικὰ ἡ θεῖα Γραφή ὄρη καὶ βουνά⁴³, ὄρη ὀνομάζοντας τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ ἀβύσσους ἀποκαλώντας τὶς κρίσεις του καὶ γῆ τὸν ἄνθρωπο πού σπείρεται καὶ καρποφορεῖ τὸν πλούσιο καρπὸ⁴⁴ ἢ ὅπως ἀλλιῶς μαθαίνομε ἀπὸ τὸ Δαβίδ⁴⁵ μὲ τὰ ὄρη τὴν εἰρήνην καὶ μὲ τὰ βουνά τὴ δικαιοσύνη, τότε κατὰ ἀναγκαιότητα γεννιέται μέσα στοὺς πιστοὺς ἡ Σοφία καὶ ὁ ἀληθινὸς Λόγος. Αὐτὸς βέβαια ἐνῶ βρίσκεται μέσα σ' αὐτοὺς πού τὸν πίστεψαν, δὲν ἔχει ἀκόμα γεννηθεῖ μέσα στοὺς ἄπιστους. Γιὰ νὰ συμβοῦν λοιπὸν αὐτὰ καὶ σ' ἐμᾶς, πρέπει ὁ δημιουργὸς νὰ γεννηθεῖ μέσα μας.

57 Ἔτσι μὲ τὴ λογικὴ αὐτὴ ἄς ἐννοήσομε καὶ ὄσα ἀκολουθοῦν. Ἄν δηλαδὴ γεννηθεῖ μέσα μας ἡ Σοφία, τότε κατασκευάζεται ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸν καθένα τόσο ἡ κατοικούμενη ὄσο καὶ ἡ ἀκατοίκητη χώρα· κατοικούμενη αὐτὴ πού δέχεται τὸ σπóρο καὶ τὸ ἀλέτρι τοῦ λόγου, καὶ ἀκατοίκητη ἡ καρδιά πού ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς ἐνοίκους τῆς καὶ ἔτσι θὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ κατοίκησή μας

58 στὰ ἄκρα τῆς γῆς⁴⁶ –ἐπειδὴ ἡ γῆ ἔχει τὸ βάθος καὶ τὴν ἐπιφάνεια– ὅταν κάποιος δὲ γίνει ὑπόγειος καὶ σπηλαιοδύτης μὲ φρονήματα γήινα (ὅπως εἶναι ἡ ζωὴ ὄσων ζοῦν μέσα στὴν ἁμαρτία καὶ εἶναι βουτηγμένοι στὴ μαλακιά λάσπη τοῦ βυθοῦ. Γι' αὐτοὺς στ' ἀλήθεια ἡ ζωὴ εἶναι πηγᾶδι σύμφωνα μὲ τὸν ψαλμὸ πού λέει, «κι ἄς μὴν κλείσει ἀπὸ πάνω μου τὸ πηγᾶδι τὸ στόμα του»⁴⁷). Ἄν ὁμοίως κάποιος ἔχει φρονήματα οὐράνια⁴⁸, ἐπειδὴ γεννήθηκε μέσα του ἡ Σοφία, καὶ ἀγγίζει μόνο ὄσο εἶναι ἀνάγκη τὴ γῆ χωρὶς νὰ βουλιάζει στὸ γῆινο φρόνημα, αὐτὸς κατοικεῖ τὶς κορυφές τῆς ὑψηλίου⁴⁹, καὶ σ' αὐτὸν κοντά, πού ἐτοιμάζει γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀντὶ τῆ γῆ τὸν οὐρανὸ, στέκεται ἡ Σοφία.

59 Καὶ ὅταν τὴν πάνω ἀπὸ τὰ νέφη διδασκαλία τὴν ἰσχυροποιήσει μέσα του πραγματοποιώντας τὰ παραγγέλματα καὶ περικλείοντας τὴν εὐρύχωρη θάλασσα τῆς κακίας μὲ τὴν παραλία τοῦ

λαβὼν κωλύη τὸ ἔμπαθές ὕδωρ προϊέναι τοῦ στόματος, κἂν ἐν
 πηγαῖς κατὰσχη, τῷ τῆς διδασκαλίας χαρίσματι μετ' ἀσφαλείας προ-
 χέων τοῦ λόγου τὸ νᾶμα, ὡς μὴ τινι παρασχεῖν τὸ ποτὸν ἀντὶ καθαροῦ
 ὕδατος ἀνατροπὴν θολεράν, κἂν ὑπεραρθεῖς πάσης γηϊνῆς βάσεως
 5 διαέριος τῷ βίῳ γένηται, ἐπὶ τῆς πνευματικῆς βεβηκῶς πολιτείας, ἦν
 ἀνέμους ὁ λόγος ὠνόμασεν, ὥστε εἰς θρόνον τοῦ ἐν αὐτῷ καθιδρυμέ-
 νου ἀφορισθῆναι (οἶος ἦν ὁ Παῦλος ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον,
 πρὸς τὸ γενέσθαι σκευὸς ἐκλογῆς, πρὸς τὸ βαστάσαι τὸ ὄνομα τοῦ
 Θεοῦ, ὃς ἄλλω λόγῳ θρόνος ἐγένετο ὁ τὸν ἐφ' ἑαυτοῦ καθιδρυμένον
 60 βαστάζων), ὅταν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατορθωθῆ, ὥστε εὐφραίνε-
 σθαι ἤδη τὸν ἐν ἑαυτῷ τὴν οἰκουμένην τοῦ Θεοῦ συντελέσαντα, εὐ-
 φραϊνόμενον ὅτι οὐχὶ θηρίων τινῶν καὶ ἀλόγων, ἀλλ' ἀνθρώπων Πα-
 τῆρ ἐγένετο (οὗτοι δ' ἂν εἶεν ὁ θεοειδεῖς λογισμοὶ οἱ κατὰ τὴν θείαν
 εἰκόνα μορφούμενοι διὰ τῆς εἰς τὸν κτισθέντα ἐν ἡμῖν καὶ γεννηθέντα
 15 καὶ θεμελιωθέντα πίστεως, ἡ δὲ πίστις, κατὰ τὴν Παύλου φωνήν, ὁ
 θεμέλιος νοεῖται, δι' ἧς γεννᾶται ἐν τοῖς πιστοῖς ἡ Σοφία καὶ πάντα τὰ
 εἰρημμένα ἐργάζεται), τότε μακάριος ὡς ἀληθῶς ὁ τοῦ κατωρθωκότος
 γίνεται βίος, ᾧ ἀρμόζει καὶ ἐευφραίνεται ἐν παντὶ καιρῷ ἡ Σοφία,
 τῷ καθ' ἡμέραν αὐτῇ μόνῃ προσχαιρομένῳ.

61 Εὐφραίνεται γὰρ ὁ Κύριος ἐπὶ τοῖς ὀσίοις αὐτοῦ, καὶ ἐν οὐρανῷ
 χαρὰ γίνεται ἐπὶ τοῖς σφωζομένοις, καὶ ὁ χρηστὸς Πατῆρ ἐπὶ τῷ ἀνα-
 σωθέντι Υἱῷ ἐορτάζει. Τούτων δὲ παρ' ἡμῶν ἐν ἐπιδρομῇ ρηθέντων
 ὁ φιλόπνοος ἀναγνοὺς τῆς θείας Γραφῆς τὰ ἐδάφη προσαρμοσάτω
 τοῖς θεωρήμασι τὰ αἰνίγματα, δοκιμάσας εἰ μὴ παρὰ πολλὴν κρεῖττόν
 25 ἐστὶ πρὸς τοῦτο βλέπειν οἶεσθαι τὴν τῶν αἰνιγμάτων διάνοιαν, καὶ μὴ
 62 κατὰ τὸ προχείρως ὑπονοούμενον. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν τὴν τοῦ Ἰω-
 ἀννου θεολογίαν ἀληθῆ νομισθῆναι τὴν πάντα τὰ κτισθέντα ἔργον εἶ-
 ναι τοῦ Λόγου ὑμνήσασαν, εἴπερ ἐνταῦθα ὁ τὴν σοφίαν κτίσας μετ'
 αὐτῆς καὶ τὰ ἄλλα πάντα πεποιηκῆναι πιστεύοιτο. Οὐκέτι γὰρ δι'

50. Ἄββ. 2,15.

51. Παροιμ. 8,31.

52. Α' Κορ. 3,10.

53. Παροιμ. 8,30.

σωστοῦ τρόπου ζωῆς, ἐμποδίζει τὸ θολὸ κύμα τοῦ πάθους νὰ ξεχυθεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του· εἶτε νὰ τὸ κρατήσῃ στὶς πηγές καὶ νὰ ξεχύσῃ μετὰ τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας ἀσφαλισμένα τὰ νάματα τοῦ λόγου, ὥστε νὰ μὴν προσφέρει σὲ κανένα γιὰ ποτὸ ἀντὶ καθαρὸ νερὸ ἓνα θολὸ ἀνακάτεμα⁵⁰, εἶτε ἀφοῦ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ κάθε γήινη βάση νὰ ζῆσῃ μετεωριζόμενος τῆ ζωῆ του, μπαίνοντας στὸν πνευματικὸ τρόπο ζωῆς, ποῦ ὁ λόγος τὸν ὀνόμασε ἀνέμους, ὥστε νὰ γίνῃ θρόνος τοῦ ἐγκατεστημένου μέσα του (ὅπως ἦταν ὁ Παῦλος ὀρισμένος γιὰ τὸ εὐαγγέλιο, γιὰ νὰ γίνῃ ὄργανο ἐκλογῆς, γιὰ νὰ σηκώσῃ τὸ βᾶρος τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγίνε θρόνος μετὰ ἄλλο λόγο, θρόνος ποῦ σηκώνει αὐτὸν ποῦ ἔχει ἐγκατασταθεῖ μέσα
 60 του). Τοῦτο θὰ γίνῃ ὅταν αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια κατορθωθοῦν, ὥστε νὰ εὐχαριστιέται αὐτὸς ποῦ πραγματοποίησε μέσα στὸν ἑαυτό του τὴν κατοικούμενη ἀπὸ τὸ Θεὸ χώρα⁵¹, καὶ νὰ εὐχαριστιέται γιὰτὶ ἐγίνε πατέρας ὄχι κάποιων θηρίων καὶ ἄλογων ζώων ἀλλὰ πατέρας ἀνθρώπων. (Αὐτοὶ θὰ εἶναι οἱ θεϊκοὶ λογισμοὶ ποῦ διαμορφώνονται σύμφωνα μετὰ τὴ θεῖα εἰκόνα μέσω τῆς πίστεως σ' αὐτὸν ποῦ κτίστηκε μέσα μας καὶ γεννήθηκε καὶ θεμελιώθηκε· ἡ πίστη κατὰ τὸ λόγο τοῦ Παύλου⁵² θεωρεῖται τὸ θεμέλιο ποῦ μ' αὐτὴ γεννιέται στὶς ψυχὰς τῶν πιστῶν ἢ Σοφία καὶ δημιουργεῖ ὅλα ὅσα εἶπαμε). Τότε λοιπὸν ὁ βίος ἐκείνου ποῦ τὰ πραγματοποίησε αὐτὰ γίνεται ἀληθινὰ μακάριος καὶ μ' αὐτὸν συμφωνεῖ καὶ εὐχαριστιέται ἡ σοφία κάθε στιγμῆ καὶ μ' αὐτὴν μονάχα αὐτὸς εὐχαριστιέται κάθε μέρα⁵³.

61 Γιατὶ εὐφραίνεται ὁ Κύριος ἐξαιτίας τῶν ὁσίων του καὶ στὸν οὐρανὸ γίνεται χαρὰ γι' αὐτοὺς ποῦ σώζονται καὶ ὁ ἀγαθὸς Πατέρας ἐφορτάζει γιὰ τὸ γιό του ποῦ σώθηκε⁵⁴. Τὰ ἀναφέραμε αὐτὰ με συντομία· ὁ φιλόπρονος ἀναγνώστης ἂς διαβάσῃ τὰ ἐδάφια τῆς θείας Γραφῆς κι ἂς ἐξηγήσῃ τὰ αἰνίγματα μετὰ τὴ βοήθεια αὐτῶν τῶν σκέψεων, ἐξετάζοντας μήπως εἶναι πολὺ καλύτερο νὰ νομίζομε ὅτι τὸ νόημα τῶν αἰνιγμάτων ἀποβλέπει σ' αὐτὸ καὶ ὄχι στὴν
 62 ἄμεση σημασία τους. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατό νὰ θεωρηθεῖ ἀληθινὴ ἡ θεολογία τοῦ Ἰωάννη ποῦ κήρυξε ὅτι ὅλα τὰ δημιουργήματα εἶναι ἔργο τοῦ Λόγου, ἂν πιστεύαμε ἐδῶ ὅτι αὐτὸς ποῦ δημιούργησε τὴ Σοφία ἐδημιούργησε καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μαζί με αὐ-

54. Λουκᾶ 15,10.

ἐκείνης ἔσται τὰ πάντα, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἐκείνη τῶν γεγονότων ἀριθμηθήσεται.

63 Ὅτι δὲ πρὸς τοῦτο βλέπουσιν αἱ αἰνιγματώδεις φωναί, διὰ τοῦ ἐφεξῆς λόγου σαφῶς ἐκκαλύπτεται ὃς φησι, «νῦν οὖν υἱὲ ἀκουσόν μου», καὶ «μακάριος ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάσσει», «ὁδοὺς» δηλαδὴ
64 λέγων τὰς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐφόδους, ὧν ἀρχὴ γίνεται τῆς σοφίας ἢ κτίσις. Τίς τοίνυν πρὸς τὴν θείαν βλέπων Γραφὴν οὐκ ἀσεβεῖς τε ὁμοῦ καὶ συκοφάντας εἶναι τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας συνθήσεται; Ἀσεβεῖς μὲν, ὅτι τὴν ἄρρητον τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ δόξαν, ὅσον ἐπ'
10 αὐτοῖς, καθελόντες τῇ κτίσει συνάπτουσιν, ἐν τῶν παρ' αὐτοῦ γεγονότων ἀποδεικνύειν φιλονεικοῦντες τὸν Κύριον, οὗ μονογενές ἐστὶ κατὰ πάντων τὸ κράτος· συκοφάντας δέ, ὅτι μηδεμίαν αὐτοῖς τῆς Γραφῆς πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπολήψεις ἀφορμὴν παρασχομένης, ὡς ἐκεῖθεν ἐπαγόμενοι τὴν μαρτυρίαν κατὰ τῆς εὐσεβείας ὀπλίζονται.

65 Ἐπεὶ οὖν παρ' οὐδενὸς ἔχουσι τῶν ἀγίων ἐπιδειξαί τινα φωνήν, ἥτις τὴν προαιώνιον τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ δόξαν μετὰ τῆς ὑποχειρίου κτίσεως ὄραν συμβουλευεῖ, καλῶς ἂν ἔχοι τούτων ἡμῖν ἀποδειχθέντων ἤδη προσμαρτυρηθῆναι τῷ τῆς εὐσεβείας λόγῳ κατὰ τοῦ ψεύδους τὰ νικητήρια, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς ὀνομαστικὰς ταύτας τε-
20 χνολογίας παρωσαμένους, δι' ὧν συναρμόζουσι 'τὸ κτίσμα τῷ κτίσαντι καὶ τὸ ποίημα τῷ ποιήσαντι', ὁμολογεῖν, καθὼς διδάσκει τὸ ἐξ οὐρανῶν Εὐαγγέλιον, «Υἱὸν ἀγαπητόν», οὐ νόθον οὐδὲ ὑπόβλητον, τῇ δὲ τοῦ Υἱοῦ φωνῇ πᾶσαν τὴν φυσικὴν οἰκειότητα συμπαραδεξαμένους Θεὸν ἀληθινὸν τὸν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ λέγειν καὶ τὰ πάντα
25 ὡσαύτως ἐπ' αὐτοῦ πιστεύειν, ὅσα ἐν τῷ Πατρὶ καθορᾶται, διότι ἐν εἰσι καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ νοεῖται τὸ ἕτερον, οὐχ ὑπερπίπτον, οὐκ ἐλαττούμενον, οὐ κατὰ τινα θεοπρεπῆ τε καὶ ἀγαθὸν χαρακτῆρα παρηλλαγμένον ἢ ἀλλοιούμενον.

66 Φανερᾶς τοίνυν τῆς πρὸς ἑαυτὸν μάχης τοῦ Εὐνομίου γεγενημέ-
30 νης, ἐν οἷς ἐναντία λέγων ἑαυτῷ ἀπελήλεκται, νῦν μὲν διὰ τὸ γεννηθῆναι κατὰ φύσιν λέγων δεῖν αὐτὸν Υἱὸν ὀνομάζεσθαι, πάλιν δὲ διὰ τὸ κτισθῆναι μηκέτι Υἱόν, ἀλλὰ ποίημα λέγεσθαι, προσήκειν οἶμαι

55. Παροιμ. 8,32.

56. Παροιμ. 8,34.

57. Ματθ. 3,17.

τήν. Γιατί τότε δὲ θὰ προέρχονταν ὄλα ἀπὸ αὐτὴν ἀλλὰ θὰ συγκαταλεγόταν ἐκεῖνη μαζί μὲ ὄλα τὰ δημιουργήματα.

63 Ὅτι οἱ αἰνιγματικὲς ἐκφράσεις ἀποβλέπουν σ' αὐτό, ἀποκαλύπτεται καθαρὰ μὲ τὸν ἐπόμενον λόγο, ποὺ λέει «τώρα λοιπὸν ἄκουσε, γιέ μου»⁵⁵, καὶ «μακάριος εἶναι ὁποῖος φυλάει τοὺς δρόμους μου»⁵⁶, λέγοντας δρόμους ἐννοεῖ τὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀρετὴ ποὺ ἀρχὴ τοὺς ἔχουν τὴν κτίση τῆς σοφίας. Ποιὸς λοιπὸν ἔχοντας ὑπόψη τὴ θεία Γραφή δὲ θὰ δεχτεῖ πὼς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας εἶναι ἀσεβεῖς μαζί καὶ συκοφάντες; Εἶναι ἀσεβεῖς, ἐπειδὴ κατεβάζοντας, ὄσο μποροῦν, τὴν ἄρρητη δόξα τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ τὴ συνάπτουν μὲ τὴν κτίση προσπαθώντας ν' ἀποδείξουν τὸν Κύριο ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ δημιουργήματά του, ἐνῶ αὐτὸς ἔχει τὴ μοναδικὴ ἐξουσία ἐπάνω σὲ ὄλα. Συκοφάντες εἶναι, γιατί ἐνῶ ἡ Γραφή δὲν τοὺς δίνει καμιὰ ἀφορμὴ γιὰ τὶς ἀπόψεις αὐτές, σηκώνουν ὄπλα κατὰ τῆς ἀλήθειας σὰ νὰ ἀντλοῦν τάχα μαρτυρίες ἀπὸ τὴ Γραφή.

65 Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μποροῦν νὰ παρουσιάσουν τὸ λόγο κανενὸς ἀγίου, ποὺ ὑποδεικνύει νὰ βάλουμε στὴν ἴδια κατηγορία μὲ τὴν ὑπόδουλη κτίση τὴν προαιώνια δόξα τοῦ Θεοῦ, εἶναι καλὸ, ἀφοῦ τώρα αὐτὰ ἀποδείχτηκαν, νὰ ἀποδώσουν τὰ νικητήρια στὸ λόγο τῆς ὀρθῆς πίστεως κατὰ τοῦ ψεύδους κι ἀφοῦ παραμερίσουν ὄλες τὶς γραμματικὲς τεχνολογίες τοὺς μὲ τὶς ὁποῖες συνάπτουν τὸ κτίσμα μὲ τὸν κτίστη του καὶ τὸ ποίημα μὲ τὸν ποιητὴ του, νὰ ὁμολογήσουν ὄπως διδάσκει τὸ οὐράνιο Εὐαγγέλιο ὄτι εἶναι Υἱὸς ἀγαπητὸς ὄχι νόθος ὄχι πλαστός⁵⁷. Κι ἀφοῦ παραδεχτοῦν ἀκόμα μαζί μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ ὄλη τὴ φυσικὴ οἰκειότητα ποὺ αὐτὸ συνεπάγεται νὰ ὄνομάσουν Θεὸ ἀληθινὸ αὐτὸν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ νὰ πιστεύουν ὄτι ἔχει κι αὐτὸς ἐξίσου ὄλα ὄσα νοοῦμε στὸν Πατέρα γιατί εἶναι οἱ δύο τοὺς ἓνα καὶ μέσα-στὸν ἓνα θεωρεῖται ὄ ἄλλος οὔτε πλεονάζοντας οὔτε μειωμένος καὶ χωρὶς νὰ ἀλλάζει ἢ νὰ μεταβάλλεται ὡς πρὸς κάποιον θεῖο καὶ ἀγαθὸ χαρακτηριστό.

66 Φανερώθηκε λοιπὸν ἡ μάχη ποὺ διεξάγει ὄ Εὐνόμιος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, στὰ σημεῖα ποὺ τὸν ἐλέγξαμε ὄτι λέει ἀντίθετα μὲ τὸν ἑαυτὸ του· ἄλλοτε ὑποστηρίζει ὄτι πρέπει νὰ ὄνομάζεται Υἱὸς, ἐπειδὴ γεννήθηκε κατὰ φύση καὶ πάλι ὄτι ἐπειδὴ κτίστηκε δὲν πρέπει νὰ λέγεται Υἱὸς ἀλλὰ κτίσμα. Γι' αὐτὸ πρέπει νομίζω ὄ φρό

τὸν νουνεχῶς καὶ ἐπιστατικῶς ἐπαίοντα, ἐπειδὴ οὐκ ἐνδέχεται δύο μαχομένω ἀλλήλοις λόγων κατὰ τὸ ἴσον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἀληθὲς εὐρεθῆναι, ἀποβάλλειν ἐξ ἀμφοτέρων τὸ ἀσεβές τε καὶ βλάσφημον, τὸ κατὰ τὸ κτίσμα λέγω καὶ ποίημα, θέσθαι δὲ μόνῳ τῷ πρὸς εὐσέβειαν βλέποντι, τῷ κατὰ φύσιν ὁμολογοῦντι προσεῖναι τῷ μονογενεῖ Θεῷ τὴν τοῦ Υἱοῦ προσηγορίαν, ὡς ἂν καὶ διὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν φωνῆς ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος ἔχοι τὴν σύστασιν.

67 Λέγω δὲ πάλιν ἀναλαβὼν ἃν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ παρεθέμην λόγον. Ἐγεννητὸν ὄντα, φησί, τὸν Υἱὸν καὶ γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμεθα, 10 τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν. Τέως μὲν οὖν ὁ κριτικῶς τῶν λεγομένων ἀκούων τούτου μεμνήσθω, ὅτι τὴν ἑγεννηθεῖσαν οὐσίαν ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς εἰπὼν ἔδωκεν ἐκ τοῦ ἀκολούθου καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὴν μὴ γεννηθεῖσαν λέγειν, ὡς μηκέτι μήτε τὴν ἀγεννη- 15 σίαν μήτε τὴν γέννησιν ἀντ' οὐσίας παραλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ἰδίᾳ μὲν τὴν οὐσίαν παραλαμβάνεσθαι, ἰδίᾳ δὲ τὸ γεννηθῆναι αὐτὴν ἢ μὴ γεννηθῆναι διὰ τῶν ἐπιθεωρουμένων αὐτῇ ἰδιωμάτων κατανοεῖσθαι.

68 Φιλοπονώτερον δὲ τὸ περὶ τούτου λόγον κατανοήσωμεν. Ὀὐσίαν γεγενῆσθαι λέγει, Ἐγέννησιν δὲ εἶναι τῆς γεννηθείσης οὐσίας τὸ ὄνομα. 20 Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ παρ' ἡμῶν λόγος διὰ δύο τὸν ἐναντίον ἐλέγξει λόγον, ἐνὸς μὲν τῆς κακουργίας τὴν ἐπιχείρησιν, ἐτέρου δὲ τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσεως τὴν ἀτονίαν. Κακουργεῖ μὲν γὰρ γέννησιν οὐσίας λέγων, ἵνα κατασκευάσῃ τὴν πρὸς ἀλλήλας τῶν οὐσιῶν ἐναντίωσιν, τῷ ἑγεννητῷ τε καὶ ἀγεννητῷ πρὸς ἐτερότητα φύσεως διεσχισμέ- 25 νας. Ἐλέγχεται δὲ τὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀτονον δι' αὐτῶν ὧν ἡ κακουργία κατασκευάζεται.

69 Ὁ γὰρ γεγενῆσθαι τὴν οὐσίαν εἰπὼν ἕτερόν τι τὴν γέννησιν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν σαφῶς διορίζεται, ὡς μὴ ἂν τὸ σημαίνόμενον τῆς γεννήσεως τῷ τῆς οὐσίας ἐφαρμοσθῆναι λόγῳ. Οὐ γὰρ ὅπερ ἐν πολ- 30 λοῖς κατεσκευάσαε, τοῦτο καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ πεποίηκεν, ὥστε αὐτὴν εἰπεῖν οὐσίαν εἶναι τὴν γέννησιν, ἀλλὰ ἑγεννηθῆναι ὁμολογεῖ τὴν οὐσίαν, ὡς διακεκριμένην ἐφ' ἑκατέρας φωνῆς τοῖς ἀκούουσιν ἐγγενέσθαι τὴν ἔννοιαν, ἄλλο γὰρ τι νόημα γίνεται τῷ ὅτι ἑγεννήθη ἀκούσαντι καὶ ἄλλο διὰ τοῦ τῆς οὐσίας ὀνόματος. Σαφέστερος δὲ γέ- 70 νοιτ' ἂν ἡμῖν διὰ τῶν ὑποδειγμάτων ὁ λόγος. Εἶπεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ

νμος και προσεκτικός ακροατής, επειδή είναι αδύνατο να είναι αληθείς δύο αντιμαχόμενοι λόγοι, να αποβάλλει από τον ένα και τον άλλο την ασέβεια και τη βλασφημία που έχουν τα όνομα κτίσμα και ποίημα. Και να συμφωνήσει με το λόγο που αυτός μόνο υπολογίζει την ευσέβεια, αυτόν δηλαδή που όμολογεί ότι ο Μονογενής Θεός έχει σύμφωνα με τη φύση του την ονομασία του Υιού, ώστε και με το λόγο των έχθρων να στερεωθεί ο λόγος της ευσέβειας.

67 Έπαναλαμβάνω το λόγο του που παρέθεσα στην αρχή. 'Πού είναι', λέει, 'γεννητός ο Υιός και δεν αρνούμαστε να τον λέμε γέννημα· γιατί ή ίδια ή ουσία που γεννήθηκε και ή προσωνομία του Υιού διεκδικούν ως δική τους τη σχέση αυτή των ονομάτων'. Τώρα λοιπόν όποιος ακούει και κρίνει τα λεγόμενα ως το θυμάται τούτο, ότι δηλαδή επειδή είπε 'ουσία που γεννήθηκε' τον Μονογενή, έδωκε το δικαίωμα να λέγεται κατά λογική ακολουθία και για τον Πατέρα 'ή ουσία που δέ γεννήθηκε', ώστε να μην παραλαμβάνονται στη θέση ουσίας μήτε ή άγεννησία μήτε ή γέννηση αλλά ή ουσία να παραλαμβάνεται χωριστά και χωριστά να κατανοείται με τα γνωρίσματα που παρατηρούμε σ' αυτή ή γέννηση ή ή άγεννησία

68 της. "Ας σκεφτούμε με πιδ πολλή επιμέλεια το λόγο αυτό. Λέει ότι 'έχει γεννηθεί ουσία και το όνομα της ουσίας που γεννήθηκε είναι το Υιός'. Αλλά ο δικός μας λόγος θα έλέγξει την αντίφαση αυτή σε δύο σημεία· το ένα ή προσπάθεια να κάνει κακό και το άλλο ή αδυναμία της έναντίον μας επίθεσης. Κάνει κακό λέγοντας 'γέννηση ουσίας', για ν' αποδείξει την αντίθεση των ουσιών μεταξύ τους, διαχωρίζοντάς τις σε διαφορά φύσεων με τις έννοιες 'γεννητό' κι 'άγεννητο'. Η αδυναμία της επίθεσης ελέγχεται από τα στοιχεία που ύφαινεται ή κακουργία. 261.

69 Αυτός δηλαδή που είπε ότι ή ουσία γεννήθηκε, όρίζει ότι ή γέννηση είναι σαφώς κάτι διάφορο από την ουσία, ώστε να μην αποδοθεί το σημαινόμενο της γέννησης στο όνομα της ουσίας. Αυτό που έπλασε σε πολλά σημεία, δέν τον έκανε στο σημείο αυτό, να πεί δηλαδή ότι ή γέννηση είναι ή ίδια ή ουσία. Έδω λέει ότι 'ή ουσία γεννήθηκε', ώστε για κάθε όνομα να σχηματίσουν οι ακροατές χωριστή έννοια. Γιατί άλλη έννοια σχηματίζει όποιος άκουσε 'ότι γεννήθηκε' και άλλη με το όνομα 'της ουσίας'. Ο λόγος μου θα

70 γίνει σαφέστερος με παραδείγματα. Ο Κύριος είπε στο Ευαγγέλιο,

ὁ Κύριος ὅτι προσεγγιζούσης τῆς ὠδίνος ἐν λύπῃ γίνεται ἡ γυνή, μετὰ ταῦτα δὲ χαρᾶ χαίρει, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. Ὡς τοίνυν ἐν τῷ μέρει τούτῳ δύο νοήματα διακεκριμένα παρὰ τοῦ εὐαγγελίου μανθάνομεν, ἐν μὲν τὸν τόκον διὰ τῆς γεννήσεως ἐνοήσαμεν, 5 ἕτερον δὲ αὐτὸ τὸ ἐκ τοῦ τόκου γινόμενον (οὐ γὰρ ὁ τόκος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ διὰ τοῦ τόκου ὁ ἄνθρωπος), οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ Εὐνομίου γεννηθῆναι τὴν οὐσίαν ὁμολογήσαντος τῷ μὲν προάγοντι ρήματι τὸ 'ἐκ τινος ἐδιδάχθημεν', τῷ δὲ ἐφεξῆς ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον ἐνοήσαμεν, ᾧ ἐκ τοῦ τινός ἐστιν ἡ ὑπόστασις.

71 Εἰ οὖν ἄλλο μὲν ἐστὶν τῆς οὐσίας τὸ σημαινόμενον, ἕτερον δὲ ἡ 'τῆς γεννήσεως' φωνὴ νοεῖν ὑποτίθεται, διαπέπτωκεν ἀθρόως αὐτοῖς τὰ σοφὰ μηχανήματα, ὡσπερ ὀστράκινα σκευὴ ἀλλήλοις προσαραχθέντα καὶ δι' ἀλλήλων διατρυφθέντα. Οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς ἐξέσται τὴν τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον διαστολὴν ἐπὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 15 Πατρὸς οὐσίας μεταφέρουσι συμμεταφέρειν ἐπὶ τὰ πράγματα τὴν 72 πρὸς ἀλλήλα τῶν ὀνομάτων μάχην. Ὁμολογηθέντος γὰρ παρὰ τοῦ Εὐνομίου ὅτι ἐγεννήθη ἡ οὐσία, καθὼς καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ὑπόδειγμα τὴν τοιαύτην ἐρμηνεύει διάνοιαν, ἐν ᾧ τὸν ἄνθρωπον γεννηθῆναι μαθόντες οὐ ταῦτὸν ἐνοήσαμεν τῇ γεννήσει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἴδιον ἐφ' 20 ἑκατέρου τῶν ὀνομάτων ἐδεξάμεθα νόημα, οὐκέτι χῶραν ἔξει πάντως ἡ αἵρεσις τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν διὰ τῶν τοιούτων φωνῶν δογματίζουσα.

73 Ὡς δ' ἂν μάλιστα σαφέστερον ἡμῖν ὁ περὶ τούτων λόγος ἐκκαλυφθεῖ, οὕτωςι τὸ προκείμενον πάλιν διαληψόμεθα. Ἐποίησε τὴν ἀν- 25 θρωπίνην φύσιν κατ' ἀρχὰς μετὰ πάντων ὁ τὸ πᾶν συστησάμενος, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ τότε τὴν ἐξ ἀλλήλων γέννησιν τοῖς ἀνθρώποις ἐνομοθέτησεν εἰπὼν «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Τοῦ τοίνυν Ἄβελ γεννητῶς ὑποστάντος, τίς οὐκ ἂν εἴποι τῶν εὖ φρονούντων κατ' αὐτὸ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης γεννήσεως σημαινόμενον ἀγεννήτως 74 τὸν Ἀδὰμ ὑποστῆναι; Ἀλλὰ μὴν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὅλον ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας τὸν ὄρον, καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου γεννηθεὶς ὡσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ τῆς οὐσίας ὑπογράφεται λόγῳ. Εἰ δὲ ἄλλη τις ἡ γεννηθεῖσα οὐσία παρὰ τὴν μὴ γεννηθεῖσαν κατεσκευάζετο, οὐκ ἂν ἐπ' ἀμφοτέρων ὁ αὐτὸς τῆς οὐσίας ἤρμοσε λόγος. Ὡν γὰρ ἡ οὐσία 35 διάφορος, τούτων οὐδὲ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ αὐτὸς τῆς οὐσίας. Ἐπεὶ οὖν

ὅτι ὅταν πλησιάζουν οἱ πόνοι τῆς γέννας ἢ γυναικα ὑποφέρει, ἐπει-
τα ὁμως πλημμυρίζει ἀπὸ χαρὰ, ἐπειδὴ γεννήθηκε ἕνας ἄνθρωπος
στὸν κόσμον⁵⁸. Στὸ μέρος λοιπὸν αὐτὸ μᾶς δίνει τὸ Εὐαγγέλιο δύο
νοήματα διακεκριμένα μεταξύ τους. Τὸ ἕνα εἶναι ὁ τοκετὸς ποὺ τὸν
ἀντιληφθήκαμε μὲ τὴ λέξη 'γέννηση' καὶ τὸ ἄλλο αὐτὸ ποὺ προέρ-
χεται ἀπὸ τὸν τοκετὸ (δὲν εἶναι βέβαια ὁ τοκετὸς ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ
ὁ ἄνθρωπος προέρχεται ἀπὸ τὸν τοκετὸ). Ἐκεῖ κι ἐδῶ μὲ τὴν ὁμο-
λογία τοῦ Εὐνομίου ὅτι ἡ οὐσία γεννήθηκε, μὲ τὴν πρώτη λέξη δι-
δαχθήκαμε τὸ 'ἀπὸ κάποιον' καὶ μὲ τὸ ἐπόμενο ἐννοήσαμε τὸ ἴδιο
τὸ ὑποκείμενο ποὺ ἔχει τὴν ὑπόστασή του ἀπὸ τὸ κάποιον.

71 Ἄν λοιπὸν εἶναι ἄλλο τὸ σημαίνόμενο τῆς οὐσίας καὶ ἄλλο
μᾶς κάνει νὰ σκεφτοῦμε τὸ ὄνομα 'γέννηση' γκρεμίστηκαν σὲ
σωρὸ τὰ σοφὰ μηχανεύματά τους, σὰν πῆλινα σκεύη ποὺ συγκρού-
στηκαν μεταξύ τους καὶ συντρίφτηκαν. Γιατὶ δὲ θὰ ἔχουν πιά τὴν
εὐχέρεια μεταφέροντας τὴ διαστολὴ τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννη-
το στὴν οὐσία τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατέρα νὰ συμμεταφέρουν στὰ
72 πράγματα τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν ὀνομάτων. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ Εὐνό-
μιος ὁμολόγησε ὅτι ἡ οὐσία γεννήθηκε, ὅπως καὶ τὸ παράδειγμα
ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο δίνει τὸ νόημα αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὅταν πληροφο-
ρηθήκαμε πὼς γεννήθηκε ὁ ἄνθρωπος δὲν σκεφτήκαμε ὅτι ὁ ἄν-
θρωπος ταυτίζεται μὲ τὴ γέννησή του ἀλλὰ δεχτήκαμε δικό του
νόημα γιὰ τὸ κάθε ὄνομα, δὲ θὰ ἔχει πιά ἡ αἵρεση ποῦ νὰ στηριχτεῖ,
ὅταν δογματίζει μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν.

73 Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ ἀκόμα σαφέστερος ὁ λόγος μου ὡς ἐξετάσαμε
τὸ θέμα μας ὡς ἐξῆς: Αὐτὸς ποὺ κατασκεύασε τὸ σύμπαν ἔκανε τὴν
ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὴν ἀρχή, μαζί μὲ ὅλα καὶ ἀφοῦ ἔγινε ὁ
'Αδάμ, τότε νομοθέτησε τὴ γέννηση τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἐνὸς ἀπὸ
τὸν ἄλλο λέγοντας, «αὐξάνεστε καὶ πληθύνεστε»^{58α}. Κι ὅταν ὁ
Ἄβελ ἔλαβε ὑπαρξὴ μὲ γέννηση, ποιὸς ἀπὸ ὄσους ὀρθοφρονοῦν δὲ
θὰ πεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἐννοια τῆς ἀνθρώπινης γέννησης ὅτι ὁ
74 Ἄδάμ ἔλαβε ὑπαρξὴ χωρὶς γέννηση; Ὁ πρῶτος ὡστόσο ἄνθρωπος
εἶχε ὁ ἴδιος ὅλο τὸν ὀρισμὸ τῆς ἀνθρώπινης οὐσίας καὶ αὐτὸς ποὺ
γεννήθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον κατατάσσεται ἐπίσης στὴν ἴδια κατηγορία
τῆς οὐσίας. Ἄν ὁμως ἀποδεικνυόταν ἡ οὐσία ποὺ γεννήθηκε ἄλλη
ἀπὸ αὐτὴν ποὺ δὲ γεννήθηκε, δὲ θὰ ἴσχυε καὶ γιὰ τὶς δύο ὁ ἴδιος λό-
γος τῆς οὐσίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Ἄδάμ καὶ τοῦ Ἄβελ

τοῖς αὐτοῖς χαρακτηρίζεται ἰδιώμασιν ἢ τε τοῦ Ἀδάμ καὶ ἢ τοῦ Ἄβελ οὐσία, πᾶσα ἀνάγκη μίαν μὲν οὐσίαν ἐπ' ἀμφοτέροις εἶναι συντίθεσθαι, ἄλλον δὲ καὶ ἄλλον τὸν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει δεικνύμενον.

75 Ὁ γὰρ Ἀδάμ καὶ ὁ Ἄβελ ἐν μὲν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως εἰς οἱ δύο 5 εἰσίν, ἐν δὲ τοῖς ἐπιθεωρουμένοις ἑκατέρῳ αὐτῶν ἰδιώμασιν ἀσύγχυτον ἔχουσι τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάκρισιν. Οὐκοῦν οὐκ ἔστι κυρίως εἶπεῖν ὅτι ὁ Ἀδάμ οὐσίαν παρ' αὐτὸν ἄλλην ἐγέννησεν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἐξ ἑαυτοῦ ἐγέννησεν ἄλλον ἑαυτόν, ὥ πᾶς ὁ τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐ- 76 σίας συναπετέχθη λόγος. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης μεμαθήκα- 10 μεν φύσεως διὰ τῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὑπὸ τοῦ λόγου προδειχθείσης ἡμῖν ὁδηγίας, τοῦτο οἶμαι δεῖν καὶ ἐπὶ τὴν ἀκήρατον τῶν θείων δογμάτων κατανόησιν εἰς ὁδηγίαν λαβεῖν. Πᾶσαν γὰρ σαρκώδη καὶ ὑλικὴν ἔννοιαν τῶν θείων τε καὶ ὑψηλῶν δογμάτων ἀποσεισάμενοι ἀσφαλεστάτην ἔξομεν διὰ τοῦ καταλειπομένου νοήματος, ὅταν ἐκκα- 15 θαρθῇ τῶν τοιούτων, τὴν ἐπὶ τὰ ὑψηλά τε καὶ ἀπρόσιτα χειραγωγίαν.

77 Ὁμολογεῖται γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἐναντίων τὸν ἐπὶ πάντων ὄντα Θεὸν Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν Μονογενῆ Θεὸν τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντα ἄκρητον διὰ τὸ γεννηθῆναι κατονομάζουσιν. Ἐπεὶ οὖν ἐν ἀνθρώποις τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα συνε- 20 ζευγμένας ἔχει τινὰς ἐμφάσεις, ὧν ἡ ἀκήρατος ἡλλοτριῶται φύσις, πάντα προσήκει ὅσα περὶ τὴν σαρκώδη τοῦ πατρὸς σημασίαν ὑλικά νοήματα συνεισέρχεται καταλιπόντα θεοπρεπῆ τινα διάνοιαν ἐμφαντικὴν μόνης τῆς γνησιότητος ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐντυπώσασθαι. 78 Ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον ὅσα ἡ σὰρξ νοεῖν ὑποτίθεται τῇ τοῦ ἀνθρωπίνου 25 πατρὸς ἐννοίᾳ συγκαταλαμβάνεται, ἀλλὰ καὶ διαστηματικὴ τις ἔννοια συνεπινοεῖται πάντως τῇ ἀνθρωπίνῃ πατρότητι, καλῶς ἂν ἔχοι τῷ σωματικῷ ρύπῳ καὶ τὴν διαστηματικὴν ἔννοιαν ἐπὶ τῆς θείας συναποβαλεῖν γεννήσεως, ὡς ἂν πανταχόθεν ἐκπλυθείσης τῆς ὑλικῆς ιδιότητος καθαρεῦσι παντὸς οὐ μόνον ἐμπαθοῦς, ἀλλὰ καὶ διαστηματικοῦ 30 νοήματος ἢ ὑπερέχουσα γέννησις.

79 Οὐκοῦν ὁ Πατέρα τὸν Θεὸν λέγων τῇ τοῦ εἶναι τὸν Θεὸν ἐννοίᾳ καὶ τὸ τί εἶναι συμπεριλήψεται. Ὡ γὰρ ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἐστὶ τὸ εἶναι, τούτῳ καὶ τὸ τί εἶναι πάντως ἀπὸ τινος ἀρχεται· ἐφ' οὗ δὲ τὸ εἶναι οὐκ ἤρξατο, οὐδὲ εἴ τι ἄλλο περὶ αὐτὸν θεωρεῖται ἀπὸ τινος τὴν ἀρ- 35 χὴν ἔχει. Ἀλλὰ μὴν Πατὴρ ὁ Θεός. Οὐκοῦν ἐξ αἰδίου ἐστὶν ὅπερ

χαρακτηρίζεται με τὰ ἴδια γνωρίσματα, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ δεχτοῦμε ὅτι καὶ οἱ δύο ἔχουν μίαν οὐσία, με ὄλη ὁμως τὴν ἴδια φύση τους παρουσιάζονται διάφοροι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο.

75 Ὁ Ἀδὰμ δηλαδὴ καὶ ὁ Ἄβελ εἶναι κατὰ τὴ φύση οἱ δύο τους ἕνας, κατὰ τὰ ἰδιαίτερά τους ὁμως γνωρίσματα ἔχουν ἀσύγχυτη διάκριση ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Δὲν μπορούμε λοιπὸν νὰ ποῦμε ἔγκυρα πὼς ὁ Ἀδὰμ γέννησε μιὰ οὐσία διάφορη ἀπὸ αὐτὸν ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του γέννησε ἕνα ἄλλο ἑαυτὸ, με τὸν
76 ὁποῖο μαζὶ γεννήθηκε ὄλη ἡ οὐσία ἐκεῖνου πού τὴν γέννησε. Αὐτὸ λοιπὸν πού μάθαμε γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση προχωρώντας ὅπως μᾶς ἔδειξε πρωτύτερα ὁ λόγος, σύμφωνα με τὴ λογικὴ ἀκολουθία, αὐτὸ πρέπει νὰ λάβομε ὡς ὁδηγὸ μας καὶ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ἀφθαρτων θείων δογμάτων. Ἀποτινάζοντας δηλαδὴ κάθε σαρκικὴ καὶ ὑλικὴ ἔννοια τῶν θείων καὶ οὐράνιων δογμάτων, θὰ ἀποχτήσομε ὁλότελα με τὸ νόημα πού ἀπομένει ὅταν καθαρθεῖ ἀπὸ αὐτά, ἀσφαλὴ τὴ χειραγωγία μας στὰ οὐράνια καὶ ἀπρόσιτα.

77 Ὁμολογοῦν καὶ οἱ ἀντίπαλοί μας ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων καὶ εἶναι καὶ λέγεται Πατέρας τοῦ Μονογενῆ ἀλλὰ καὶ τὸν Μονογενῆ Θεὸ πού προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ ἔχει γεννηθεῖ, τὸν ὀνομάζουν γεννητό. Ἐπειδὴ ὁμως στοὺς ἀνθρώπους τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα ἔχει συνδεδεμένες μαζὶ του κάποιες ἔννοιες πρὸς τὶς ὁποῖες εἶναι ξένη ἡ θεία φύση, πρέπει ν' ἀφήσομε ὅλα ὅσα ὑλικά νοήματα ἐμφανίζονται μαζὶ με τὴ σαρκικὴ σημασία τῆς λέξης πατέρας καὶ νὰ ἐντυπώσομε μέσα μας μιὰ θεϊκὴ ἔννοια πού μόνη αὐτὴ νὰ σημαί-
78 νει τὴ γνησιότητα σχετικὰ με τὸν Θεὸ Πατέρα. Κι ἐπειδὴ δὲν ἐννοοῦμε μαζὶ με τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπινου πατέρα μόνο ὅσα ἡ σάρκα μᾶς ὑποβάλλει νὰ νοοῦμε ἀλλὰ στὴν ἀνθρώπινη πατρότητα ὑπάρχει καὶ κάποια ἔννοια χρονικοῦ διαστήματος, εἶναι καλὸ ν' ἀποβάλομε ἀπὸ τὴ θεία γέννηση μαζὶ με τὸ σωματικὸ ρύπο καὶ τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου. Ἔτσι ἡ ὑπέρτατη γέννηση θὰ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ κάθε ἔννοια ὄχι μόνο πάθους ἀλλὰ καὶ χρόνου, ἀφοῦ θὰ ἔχει ξεπλυθεῖ ἀπὸ κάθε ὑλικὴ ιδιότητα.

79 Ἐπομένως ὅποιος λέει Πατέρα τὸ Θεὸ θὰ συμπεριλάβει μαζὶ με τὴν ἔννοια τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τί εἶναι Θεός. Γιατὶ ὅποιος ἔχει τὴν ὑπαρξὴ του ἀπὸ κάποια ἀρχὴ καὶ ὅ,τι αὐτὸς εἶναι ἀρχίζει ἐπίσης ἀπὸ κάποιο, ἐνῶ σὲ ὅποιον δὲν ἔχει τὸ εἶδος του ἀρχῆ, σ' αὐτὸν δὲν ἔχει ἀρχὴ οὔτε ὅ,τι νοοῦμε γι' αὐτόν. Ὁ Θεὸς

ἐστίν· οὐ γὰρ ἐγένετο, ἀλλ' ἐστὶ Πατήρ· ἐπὶ Θεοῦ γὰρ ὁ ἦν, καὶ ἐστὶ
80 καὶ ἔσται. Εἰ δὲ τί ποτε μὴ ἦν, οὔτε ἐστὶν οὔτε ἔσται· οὐ γὰρ τοιοῦτου
τινὸς πεπίστευται εἶναι Πατήρ, οὐ χωρὶς εὐσεβές ἐστὶν ἐφ' ἑαυτοῦ
ποτε τὸν Θεὸν εἶναι λέγειν. Ζωῆς γὰρ ἐστὶ Πατήρ ὁ Πατήρ ἀληθείας
5 τε καὶ σοφίας καὶ φωτὸς καὶ ἀγιασμοῦ καὶ δυνάμεως καὶ πάντων τῶν
τοιοῦτων, ὅσα ὁ Μονογενὴς ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται. Ὅταν τοίνυν
παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατασκευάζεται τὸ μὴ εἶναι ποτε φῶς, οὐκ οἶδα τί-
νος πλείων ἐστὶν ἢ ζημία, πότερον αὐτοῦ τοῦ φωτός, ὅταν μὴ τὸ φῶς
ἦ, ἢ τοῦ ἔχοντος, ὅταν μὴ ἔχη τὸ φῶς.

81 Οὕτω καὶ περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δυνάμεως καὶ
τῶν ἄλλων πάντων, ὅσα τὸν πατρικὸν πληροῖ κόλπον, ὁ Μονογενὴς
Θεὸς ἐν τῷ ἰδίῳ πληρώματι τὰ πάντα ὦν. Ἴση γὰρ καθ' ἑκάτερόν
ἐστὶν ἡ ἀτοπία καὶ τῆς κατὰ τοῦ Υἱοῦ βλασφημίας ἀντίρροπος ἢ κατὰ
τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἀσέβεια. Ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν ποτε μὴ εἶναι τὸν Κύ-
15 ριον οὐχ ἀπλῶς δώσεις τὸ μὴ εἶναι τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ μὴ εἶ-
82 ναι λέξεις τὴν δύναμιν, τοῦ Πατρὸς τῆς δυνάμεως. Οὐκοῦν ἢ τοῦ μὴ
εἶναι ποτε τὸν Υἱὸν διὰ τοῦ σοῦ λόγου κατασκευὴ οὐδὲν ἄλλο ἢ παν-
τὸς ἀγαθοῦ ἐρημίαν περὶ τὸν Πατέρα κατασκευάζει. Ὅρατε πρὸς ὁ,τι
καταστρέφει τῶν σοφῶν ἢ ἀγχίνοια. Πῶς ἀληθεύει καὶ διὰ τούτων ἢ
20 τοῦ Κυρίου φωνή, ἢ φησὶν ὅτι «ὁ ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαν-
τά με»; Δι' ὧν γὰρ τὸ εἶναι ποτε τοῦ Μονογενοῦς ἀθετοῦσι, διὰ τού-
των ἀτιμάζουσι τὸν Πατέρα, πᾶν ἀγαθὸν ὀνομά τε καὶ νόημα τῆς πα-
τρικῆς δόξης τῷ λόγῳ περισυλήσαντες.

83 Οὐκοῦν ἐναργῶς πεφώραται διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ λογογράφου
25 ἢ ἀτονία τῆς κακουργίας, ὃς κατασκευάζειν ἐπιχειρῶν τὴν τῆς οὐσίας
τοῦ Μονογενοῦς πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς ἐναντίωσιν διὰ τοῦ τὴν μὲν
ἀγέννητον τὴν δὲ γεννητὴν ὀνομάζειν ἀπηλέγχθη τοῖς ἀσυστάτοις ἐμ-
84 ματαιάζων. Ἐδείχθη γὰρ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων πρῶτον μὲν ἕτε-
ρον εἶναι τὸ τῆς οὐσίας καὶ ἄλλο τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα, ἔπειτα δὲ
30 ὅτι οὐκ οὐσία τις καινὴ καὶ παρηλλαγμένη παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς οὐ-
σίαν ἐν τῷ Υἱῷ ὑπέστη, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ ἐν τῷ λόγῳ τῆς
φύσεως, τοῦτο καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου ἐστίν, οὐ μεταβληθείσης εἰς ἑτερότη-

59. Ἰω. 12,48.

60. Ἰω. 19,48.

ὁμως εἶναι Πατέρας, εἶναι ἐπομένως ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ὅ,τι εἶναι, γιὰτὶ δὲν ἐγινε ἀλλὰ εἶναι Πατέρας. Ἀληθεύει γιὰ τὸ Θεό, τὸ ὅ,τι
 80 ἦταν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι καὶ ὅ,τι δὲν ἦταν μήτε εἶναι μήτε θὰ γίνεῖ. Γιὰτὶ δὲν πιστεύτηκε πὼς εἶναι Πατέρας ἐνὸς τέτοιου Υἱοῦ, πού χωρὶς αὐτὸν ἀποτελεῖ ἀσέβεια νὰ λέμε πὼς ὁ Θεὸς ὑπάρχει μόνος του. Γιὰτὶ ὁ Πατέρας εἶναι τῆς ἀλήθειας Πατέρας καὶ τῆς Σοφίας καὶ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς δυνάμεως καὶ ὅλων τῶν παρόμοιων, τὰ ὁποῖα εἶναι ὁ Μονογενῆς καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ὀνομάζεται. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ μας πηγαίνουν ν' ἀποδείξουν ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου τὸ φῶς, δὲν ξέρω ποίος ζημιώνει περισσότερο, τὸ ἴδιο τὸ φῶς- ὅταν τὸ φῶς δὲν ὑπάρχει- ἢ ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει τὸ φῶς.

81 Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ δύναμη καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα γεμίζουν τοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα· ὁ Μονογενῆς Θεὸς εἶναι στὴν πληρότητά του τὰ πάντα γιὰτὶ καὶ τὰ δύο εἶναι ἐξί- σου ἀπαράδεκτα καὶ στὴν βλασφημία κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀντίρροπη εἶναι ἢ ἀσέβεια κατὰ τοῦ Πατέρα. Λέγοντας ὅτι κάποτε δὲν ὑπῆρχε ὁ Κύριος⁵⁹ δὲ θὰ πεῖς γενικὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἢ δύναμη ἀλλὰ θὰ πεῖς ὅτι δὲν ὑπάρχει ἢ δύναμη τοῦ Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατέρα τῆς δύ-
 82 ναμης. Ἐπομένως ἢ ἀπόδειξέ σου ὅτι κάποτε δὲν ὑπῆρχε ὁ ἴδιος, δὲν ἀποδεικνύει τίποτε ἄλλο παρὰ ἀνυπαρξία κάθε ἀγαθοῦ γύρω ἀπὸ τὸν Πατέρα. Βλέπετε πού καταλήγει ἢ ὀξύνοια τῶν σοφῶν; πὼς ἀληθεύει καὶ σ' αὐτὰ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου πού λέει, «ὅποιος ἀρνεῖται ἐμένα, ἀρνεῖται αὐτὸν πού μ' ἐστειλε»⁶⁰; Μὲ ὁποῖα ἀθετοῦν τὴν ὑπαρξὴ γιὰ κάποιον χρόνον τοῦ Μονογενοῦς, μὲ αὐτὰ ἀτιμάζουν τὸν Πατέρα, ληστεύοντας μὲ τὸ λόγο τους ἀπὸ τὴν πατρικὴ δόξα κάθε ὄνομα καὶ νόημα ἀγαθό.

83 Μὲ ὅσα εἶπαμε λοιπὸν φανερώθηκε μ' ἐνάργεια ἢ ἀδυναμία τῆς κακουργίας τοῦ λογογράφου· προσπαθώντας ν' ἀποδείξει τὴν ἀντίθεση τῆς οὐσίας τοῦ Μονογενοῦς πρὸς τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα ὀνομάζοντας τὴ μίαν ἀγέννητην καὶ τὴν ἄλλη γεννητὴν, ἐλέγχθηκε ὅτι
 84 ἢ προσπάθειά του εἶναι μάταιη καὶ ἀνυπόστατη. Γιὰτὶ ἀποδείχτηκε ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ λόγια πρῶτον ὅτι ἔχουν διαφορετικὴ σημασία τὰ ὀνόματα οὐσία καὶ γέννηση· δεῦτερο ὅτι δὲν ἔλαβε ὁ Υἱὸς μιὰ οὐσία νέα καὶ παραλλάζει ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα, ἀλλὰ ὅ,τι εἶναι ὁ Πατέρας κατὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς φύσεως του αὐτὸ εἶναι καὶ ἐκεῖνος πού προέρχεται ἀπὸ αὐτόν. Ἡ φύση δὲ μεταβλήθηκε σὲ ἑτερότητα

τα ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσει τῆς φύσεως, κατὰ τὴν προδειχθεῖσαν ἡμῖν τοῦ λόγου ἀλήθειαν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Ἀδάμ θεωρίας.

85 Ὡς γὰρ ἐκεῖ ὁ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τῷ γεννηθέντι ὁ μὴ γεννηθεὶς ὁμοιοτρόπως καὶ ἡ γέννησις τοῦ Ἄβελ τὴν τῆς φύσεως 5 παραλλαγὴν οὐκ ἐποίησεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀκηράτων δογμάτων οὐδὲν ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἰδίας γεννήσεως τὴν τοῦ μὴ γεννηθέντος οὐσίαν ἠλλοίωσεν ὁ Μονογενὴς Θεός, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξελθὼν καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὢν, καθὼς τὸ Εὐαγγέλιον λέγει, ἀλλ' ἐστὶ κατὰ τὸν ἀπλοῦν τε καὶ ἰδιωτικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως λόγον φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς 10 ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, πάντα ὧν οὗτος ὅσα ἐστὶν ἐκεῖνος πλὴν 86 τοῦ ἐκεῖνος εἶναι. Τὸν δὲ σκοπὸν οὐ χάριν ταῦτα τεχνολογῶν διεξέρχεται οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἐν τῷ παρόντι λέγειν, εἴτε τολμηρὸν τε καὶ κινδυνῶδες εἴτε συγκεχωρημένον ἐστὶ καὶ ἀκίνδυνον τὸ παρασχηματίζειν ἐκ τινος εἰς τι τὰς σημαντικὰς ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λέξεις καὶ 15 ἑνὸν ἡμᾶς λέγειν τὸν γεννηθέντα.

87 Παρίημι ταῦτα, ὡς ἂν μὴ τῇ πρὸς τὰ μικρότερα μάχη πέρα τοῦ δέοντος ὁ λόγος ἡμῖν ἐνασχολούμενος ἀμελοῖη τοῦ μεζζονος· ἀλλ' ἐκεῖνό φημι δεῖν ἀκριβῶς κατανοῆσαι, εἰ ἢ κατὰ φύσιν σχέσις παρεισάγει τῶν ὀνομάτων τούτων τὴν χρῆσιν· τοῦτο γὰρ ἐκεῖνός φησι πάν- 20 τως, ὅτι τῇ τῶν προσηγοριῶν οἰκειότητι καὶ τὸ κατ' οὐσίαν οἰκεῖον συμπαρεισάγεται· οὐ γὰρ ἂν ἐφ' ἑαυτῶν ψιλὰ τὰ ὀνόματα τῆς τῶν σημαινομένων ἐμφάσεως διεζευγμένα σχέσιν ἔχειν τινὰ πρὸς ἀλληλα καὶ οἰκειότητα φῆσει· ἀλλ' ἐν ταῖς σημασίαις ταῖς ὑπὸ τῶν λέξεων 88 δηλουμέναις τὸ οἰκεῖόν τε καὶ ἀλλότριον τῶν προσηγοριῶν διακρίνο- 25 μεν. Οὐκοῦν εἰ φυσικὴν ἔχειν ὁμολογεῖ σχέσιν τὸν Υἱὸν πρὸς τὸν Πατέρα, καταλιπόντες τὰς προσηγορίας τὴν ἐν τοῖς σημαινομένοις κατανοήσωμεν δύναμιν, πότερον τὸ ἀλλότριον τῆς οὐσίας ἐν οἰκειότητι κατανοεῖται ἢ τὸ συγγενές τε καὶ ἴδιον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀλλότριον εἰπεῖν φανερᾶς μανίας ἐστίν. Πῶς γὰρ τις διὰ τῶν ξένων τε καὶ ἀκοινωνή- 30 των συναφῆ τε καὶ οἰκειάν ἐν τοῖς ὀνόμασι διασώσει τάξιν, 'τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας', καθὼς φησί, 'καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν';

89 Εἰ δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τῶν προσηγοριῶν τούτων ἀποσημαίνεσθαι

μέσα στην ύπόσταση του Υιού όπως δείξαμε την αλήθεια αυτή όταν μιλούσαμε για την περίπτωση του Ἰαβελ και του Ἀδάμ.

85 Ὅπως ἐκεῖ ἦταν ἴδιος κατὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς οὐσίας μ' αὐτὸν ποὺ γεννήθηκε ἐκεῖνος ποὺ δὲ γεννήθηκε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ γέννηση τοῦ Ἰαβελ δὲν προκάλεσε παραλλαγή στὴ φύση, ἔτσι καὶ στὴ θεία διδασκαλία ὁ Μονογενὴς Θεὸς σὲ τίποτε δὲν ἄλλαξε μέσα του μὲ τὴ γέννησή του τὴν οὐσία ἐκείνου ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει γεννηθεῖ, προερχόμενος ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ μένοντας μέσα στὸν Πατέρα, ὅπως λέει τὸ Εὐαγγέλιο^{60α}, ἀλλὰ εἶναι κατὰ τὸν ἀπλὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο λόγο τῆς πίστεως μας φῶς ἀπὸ τὸ φῶς, Θεὸς ἀληθινὸς ἀπὸ ἀληθινὸ Θεὸ καὶ εἶναι ὅλα ὅσα εἶναι ἐκεῖνος ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ

86 εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος. Τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο κἀνει ὅλες αὐτὲς τὶς γραμματικὲς, νομίζω δὲν πρέπει ν' ἀναφέρω καθόλου κατὰ τὸ παρόν, ἂν εἶναι τολμηρὸ κι ἐπικίνδυνο ἢ ἐπιτρεπτὸ κι ἀκίνδυνο νὰ μεταβάλλεις ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο τὶς λέξεις ποὺ σημαίνουν τὴ θεία φύση καὶ νὰ ὀνομάζεις 'γέννημα' αὐτὸν ποὺ ἔχει γεννηθεῖ.

87 Τ' ἀφήνω αὐτά: ἄς μὴν ἀσχολεῖται ὁ λόγος μου πέρα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει μὲ τὴν ἀντίκρουση τῶν πιδὸ μικρῶν καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ μεγαλύτερο. Νομίζω βέβαια ὅτι πρέπει νὰ ἐννοήσουμε ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ἂν δηλαδὴ ἡ σχέση κατὰ τὴ φύση παρεισάγει τὴ χρῆση τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. Γιατὶ ὁ Εὐνόμιος αὐτὸ λέει ὅπως ὅποτε, ὅτι μὲ τὴν συγγένεια τῶν ὀνομάτων παρεισάγεται καὶ ἡ συγγένεια τῆς οὐσίας. Δὲ θὰ ἰσχυριστεῖ βέβαια ὅτι ψιλὰ καὶ καθεαυτὰ τὰ ὀνόματα, σὲ διάσταση ἀπὸ τὴν ἐννοια τῶν σημαινομένων τους, ἔχουν κάποια σχέση καὶ οἰκειότητα μεταξύ τους· ἀλλὰ τὴν οἰκειότητα καὶ τὴν ἀλλοτριότητα τῶν ὀνομάτων διακρίνομε στὶς σημασίες ποὺ

88 δηλώνουν οἱ λέξεις. Ἐπομένως ἂν ὀμολογεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει σχέση κατὰ φύση μὲ τὸν Πατέρα, ἄς ἀφήσουμε τὰ ὀνόματα κι ἄς ἐννοήσουμε τί λέει τὸ σημαινομένό τους· ποῖό ἀπὸ τὰ δύο κατανοεῖται σὲ οἰκειότητα, τὸ ξένο ἀπὸ τὴν οὐσία ἢ τὸ συγγενὲς καὶ δικό της; Εἶναι βέβαια φανερὴ τρέλα νὰ πεῖς ὅτι εἶναι τὸ ξένο. Πῶς δηλαδὴ μπορεῖ νὰ διασώζει κάποιος στὰ ὀνόματα μὲ ξένα καὶ ἀσχετα στοιχεῖα μιὰ τάξη συναφῆ μ' αὐτὰ καὶ οἰκεία, ὅπως λέει ἐκεῖνος: 'ἡ ἴδια ἡ οὐσία ποὺ γεννήθηκε καὶ ἡ προσωνομία τοῦ Υἱοῦ ἰδιοποιοῦνται τὴ σχέση αὐτῆ τῶν ὀνομάτων';

89 Κι ἂν ὑποστηρίξει ὅτι μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ ἀποσημαίνεται ἡ οἰ-

λέγοι, συνήγορος ἐξ ἀνάγκης τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἀναφανήσεται διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων οἰκειότητος, καὶ τὸ τῶν ὑποκειμένων συναφὲς κατασκευάζων σημαίνεσθαι καὶ τοῦτο πολλαχοῦ τῆς λογογραφίας ποιῶν οὐκ ἐπίσταται. Δι' ὧν γὰρ ἐπιχειρεῖ καθαιρεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἀκούσιως πολλάκις καθέλκεται πρὸς συνηγορίαν τῶν πολεμουμένων 90 δογμάτων. Οἶόν τι καὶ περὶ τοῦ Σαοῦλ ἐκ τῆς ἱστορίας ἤκούσαμεν, ὅτι θυμῷ ποτε κατὰ τῶν προφητευόντων κινούμενος ἠττήθη τῆς χάριτος καὶ τῶν θεοφορουμένων εἰς ἣν, τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ὡς οἶμαι, δι' ἑαυτοῦ τὸν ἀποστάτην παιδεῦσαι θελήσαντος· ὅθεν τὸ παράλογον τῆς συντυχίας παροιμία τῷ μετὰ ταῦτα γέγονε βίω, θαυμαστικῶς τῆς ἱστορίας τὸ τοιοῦτο διεξιούσης· «ἦ καὶ Σαοῦλ ἐν προφήταις;».

91 Ἐν τίσιν οὖν ὁ Εὐνόμιος τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται; Ἐν οἷς' φησιν ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος Υἱὸς ὧν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος τὴν ἐκ τῆς Παρθένου γέννησιν οὐκ ἐπαισχυνόμενος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις Υἱὸν ἀνθρώπου 15 πολλάκις ὠνόμασεν ἑαυτόν'. Τοῦτον γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸν λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας προφέρομεν, ὅτι τοῦ Υἱοῦ τὸ ὄνομα 92 ἴσῃν κατ' ἀμφοτέρα τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ἐνδείκνυται. Ὡς γὰρ Υἱὸς ἀνθρώπου λέγεται διὰ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς 20 ἐγεννήθη συγγένειαν, οὕτω καὶ τοῦ Θεοῦ πάντως Υἱὸς νοεῖται διὰ τὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ὑπέστη συνάφειαν. Καὶ τὸ μέγιστον τῆς ἀληθείας ὄπλον οὗτος ὁ λόγος ἐστίν. Τὸν γὰρ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καθὼς ὠνόμασεν ὁ μέγας ἀπόστολος, οὐδὲν οὕτως ὡς τὸ τοῦ Υἱοῦ δείκνυσιν ὄνομα, ἑκατέρᾳ φύσει, τῇ θείᾳ τε καὶ ἀνθρω- 25 πίνῃ, κατὰ τὸ ἴσον ἐφαρμοζόμενον. Ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ Θεοῦ Υἱὸς ἐστὶ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου κατ' οἰκογομίαν ἐγένετο, ἵνα τῇ πρὸς ἑκάτερον 93 κοινωνίᾳ δι' ἑαυτοῦ συνάψῃ τὰ διεστῶτα τῇ φύσει. Εἰ μὲν οὖν ἀνθρώπου γενόμενος Υἱὸς ἀμέτοχος ἦν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀκόλουθον ἂν ἦν Θεοῦ Υἱὸν ὄντα αὐτὸν μηδὲ κοινωνεῖν τῆς θείας οὐσίας 30 λέγειν. Εἰ δὲ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον σύγκριμα ἐν αὐτῷ ἦν («ἐπειράθη γὰρ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας»), ἀνάγκη πᾶσα καὶ

61. Α' Βασ. 10,11.

62. Α' Τιμ. 2,5.

63. Ἐβρ. 4,15.

κειότητα, αναγκαστικά τότε θά φανερωθεῖ συνήγορος τῆς κοινότη-
 τας τῆς οὐσίας μετὴν οἰκειότητα τῶν ὀνομάτων. Κι ἐνῶ ἀποδει-
 κνύει τῆ συνάφεια τῶν ὑποκειμένων καὶ μάλιστα σὲ πολλὰ σημεῖα
 τῶν γραφῶν του, δὲν τὸ γνωρίζει. Γιατὶ μετὴν ὁποια προσπαθεῖ νὰ
 καταβάλλει τὴν ἀλήθεια, μετὰ αὐτὰ χωρὶς νὰ θέλει παρασύρεται πολ-
 90 λὲς φορὲς σὲ συνηγορία τῶν δογμάτων ποὺ πολεμεῖ. Κάτι τέτοιο
 ἔχομε ἀκούσει ἀπὸ τῆ Γραφή καὶ γιὰ τὸ Σαοὺλ. Εἶχε ἐπιτεθεῖ κάπο-
 τε ἀπὸ θυμὸ κατὰ τῶν προφητῶν, νικῆθηκε ὁμως ἀπὸ τῆ χάρι καὶ
 ἔγινε ἕνας ἀπὸ ὄσους κατοικεῖ μέσα τοὺς ὁ Θεός, γιατί, κατὰ τῆ
 γνώμη μου, τὸ προφητικὸ πνεῦμα θέλησε μετὴν ἑαυτὸ του νὰ παι-
 δαγωγῆσει τὸν ἀποστάτη. "Ἐτσι τὸ ἀπροσδιόριστο αὐτὸ περιστατι-
 κὸ ἔγινε ἀργότερα παροιμία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ Γραφή τὸ
 ἀναφέρει μετὰ ἀπορία: «μὰ καὶ ὁ Σαοὺλ συγκαταλέγεται μέσα στοὺς
 προφήτες»⁶¹.

- 91 Σὲ ποῖο σημεῖο ὁ Εὐνόμιος συμπαρατάσσεται μετὴν ἀλήθεια;
 Ἐκεῖ ποὺ λέει ὅτι 'ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐνῶ ἦταν τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ,
 χωρὶς νὰ θεωρεῖ ντροπὴ τῆ γέννησὶ του ἀπὸ τὴν Παρθένο πολλὰς
 φορὲς κατὰ τις ὁμιλίες του ὀνόμασε τὸν ἑαυτὸ του Υἱὸ τοῦ ἀνθρώ-
 που'. Τὸ λόγο αὐτὸν τὸν λέμε κι ἐμεῖς γιὰ ν' ἀποδείξομε τὴν κοινό-
 τητα τῆς οὐσίας, ὅτι δηλαδὴ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ δείχνει ἴση κι ἀπὸ
 92 τις δύο πλευρὲς τὴν κοινότητα τῆς φύσης. "Ὅπως δηλαδὴ λέγεται
Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξ αἰτίας τῆς συγγένειας τῆς σάρκας του μ' αὐ-
τὴν ἀπὸ τὴν ὁποία γεννήθηκε, ἔτσι ὅπωςδὴποτε νοεῖται καὶ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ ἐξαιτίας τῆς συνάφειας τῆς οὐσίας του μετὴν οὐσία ἀπὸ
τὴν ὁποία πῆρε τὴν ὑπόστασι. Καὶ αὐτὸ εἶναι μέγιστο ὄπλο τῆς
 ἀλήθειας⁶². Γιατὶ τὸ μεσίτη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως τὸν
 ὀνόμασε ὁ μέγας Ἀπόστολος, τίποτε δὲν τὸν φανερώνει ὅσο τὸ
 ὄνομα τοῦ Υἱοῦ, ποὺ συνάδει ἐξίσου καὶ στίς δύο φύσεις, τόσο στὴ
 μιὰ ὅσο καὶ στὴν ἄλλη. Γιατὶ ὁ ἴδιος ἔγινε κατ' οἰκονομία καὶ Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε κοινωνώντας μετὰ καθένα
 ἀπὸ τὰ δύο νὰ συνάψει αὐτὰ ποὺ βρίσκονται σὲ διάστασι φύσεων.
 93 Ἄν λοιπὸν ἔγινε Υἱὸς ἀνθρώπου, ἦταν ὁμως ἀμέτοχος τῆς ἀνθρώ-
 πινης φύσης, θά ἦταν λογικὰ ἀκόλουθο καὶ μὸλο ποὺ εἶναι Υἱὸς
 Θεοῦ νὰ λέμε ὅτι δὲν ἔχει ἀπὸ κοινοῦ μ' ἐκεῖνον τὴ θεία οὐσία. Κι
 ἂν εἶχε λάβει ὄλο τὸ ἀνθρώπινο σύνθεμα (δοκιμάστηκε σὲ ὄλα
 ἐξαιτίας τῆς ὁμοιοτήτάς του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία⁶³) εἶναι ἀπόλυ-

πάν τῆς ὑπερεχούσης οὐσίας ἰδίωμα ἐν αὐτῷ πιστεύειν εἶναι, τῆς τοῦ Υἱοῦ φωνῆς ὁμοίως αὐτῷ μαρτυρούσης ἐκάτερον, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μὲν τὸ ἀνθρώπινον, ἐν δὲ τῷ Θεῷ τὸ θεῖον.

94 Εἰ οὖν αἱ προσηγορίαι, καθὼς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τὸ οἰκείον ἐν-
5 δείκνυνται, ἢ δὲ οἰκειότης ἐν τοῖς πράγμασιν, οὐκ ἐν ψιλαῖς θεωρεῖται
ταῖς τῶν ὀνομάτων φωναῖς (πράγματα δὲ φημι τὰ καθ' ἑαυτὰ νοούμε-
να, εἰ μὴ τολμηρὸν οὕτως εἰπεῖν τὸν Υἱὸν τε καὶ τὸν Πατέρα), τίς ἂν
ἀντείποι μὴ οὐχὶ καὶ αὐτὸν τὸν τῆς βλασφημίας προστάτην αὐτομά-
τως πρὸς τὴν συνηγορίαν τῆς εὐσεβείας καθελκυσθῆναι, δι' ἑαυτοῦ
10 τοὺς οἰκείους ἀνατρέποντα λόγους καὶ τὸ τῆς οὐσίας κοινὸν ἐπὶ τῶν
95 θείων δογμάτων ἀνακηρύσσοντα; Οὐ γὰρ ψεύδεται περὶ τούτων
ἀκουσίως παρ' αὐτοῦ προσριφείς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, ὅτι οὐκ
ἂν ἐκλήθη Υἱός, μὴ τῆς φυσικῆς τῶν ὀνομάτων ἐννοίας ἐπαληθευού-
σης τὴν κλήσιν. Ὡς γὰρ οὐ λέγεται βᾶθρον υἱὸς τοῦ τεχνίτου οὐδ' ἂν
15 τις εἴποι τῶν σωφρονούντων ὅτι ὁ οἰκοδόμος τὴν οἰκίαν ἐτεκνώσατο
οὐδὲ γέννημα τοῦ ἀμπελοργοῦ τὸν ἀμπελῶνα κατονομάζομεν, ἀλλ'
ἔργον μὲν ἀνθρώπου τὸ κατασκευάσμα, υἱὸν δὲ ἀνθρώπου τὸν ἐξ αὐ-
τοῦ γεννώμενον, ὡς ἂν, οἶμαι, τὸ πρόσφορον διὰ τῶν ὀνομάτων ἐν
τοῖς ὑποκειμένοις σημαίνοιτο, οὕτω καὶ Υἱὸν Θεοῦ τὸν Μονογενῆ δι-
20 δαχθέντες οὐ 'κτίσμα' Θεοῦ διὰ τῆς προσηγορίας ἐνόησαμεν ταύτης,
ἀλλ' ὅπερ ἀληθῶς ἢ τοῦ 'υἱοῦ' φωνῆ τῷ σημαιομένῳ ἐνδείκνυται.

96 Εἰ δὲ καὶ ἀμπέλου γέννημα ὁ οἶνος ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὀνομάζεται,
οὐδὲ οὕτως ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ταύτης ἐπὶ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμά-
των ὁ λόγος παραβλαβήσεται. Οὐ γὰρ δρυὸς γέννημα τὸν οἶνον φαμεν
25 οὐδὲ ἀμπέλου τὴν βάλανον, ἀλλ' εἰ τίς ἐστι κοινωνία κατὰ τὴν φύσιν
97 τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ ὄθεν ἐστίν. Ἡ γὰρ ἐν τῇ ἀμπέλῳ νοτὶς διὰ
τοῦ πυθμένος τῆς ρίζης ὑπὸ τῆς ἐντεριώνης ἐξελκομένη τῇ δυνάμει
μὲν ὕδωρ ἐστίν, ἀκολουθία δὲ τινὶ διὰ τῶν ὁδῶν τῆς φύσεως πορευο-
μένη καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων πρὸς τὸ ὑπερκείμενον μεταρρέουσα
30 πρὸς οἶνον μεταβάλλει ποιότητα, συνεργούσης τι καὶ τῆς ἡλιακῆς
ἀκτίνος, ἢ διὰ τῆς θερμότητος τὸ ὑγρὸν ἐκ τοῦ βάθους ἐπὶ τὴν βλά-
στην ἐξέλκουσα διὰ τῆς οἰκείας καὶ καταλλήλου πέψεως οἶνον τὴν
ικμάδα ποιεῖ ὥστε κατὰ φύσιν μὲν μηδεμίαν ἀλλοτριότητα τὴν ἐγκει-
μένην τῇ ἀμπέλῳ νοτίδα πρὸς τὸν οἶνον τὸν ἐξ αὐτῆς ἀπογεννώμενον

τη ανάγκη νὰ πιστεύομε ὅτι ἔχει καὶ κάθε γνώρισμα τῆς ὑπέρτατης οὐσίας, γιὰ τὸ λόγος τοῦ Υἱοῦ ἀποδίδει ἐξίσου στὸν ὑπήκοό του καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, τὸ ἀνθρώπινο στὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ θεῖο στὸ Θεό.

94 Ἐν λοιπὸν οἱ ὀνομασίες δείχνουν, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, οἰκειότητα καὶ ἡ οἰκειότητα βρίσκεται στὰ πράγματα καὶ ὄχι στὸν κούφιο ἦχο τῶν ὀνομάτων (πράγματα λέγω ὅσα νοοῦνται καθ' ἑαυτά, ἂν δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ πῶ ἔτσι τόσο τὸν Υἱὸ ὅσο καὶ τὸν Πατέρα), ποίος θ' ἀρνηθεῖ ὅτι κι αὐτὸς ὁ πρόμαχος τῆς βλασφημίας θὰ συρθεῖ αὐτόματα στὴ συνηγορία τῆς εὐσέβειας, ἀνατρέποντας τοὺς ἴδιους του τοὺς λόγους μὲ ἄλλους δικούς του λόγους καὶ ἀνακηρύσσοντας τὴν κοινότητα τῆς οὐσίας στὴ διδασκαλία γιὰ τὸ Θεό; Δὲν ψεύδεται σχετικὰ μ' αὐτὰ ὁ λόγος πού χωρὶς νὰ θέλει τοῦ ξέφυγε ὑπὲρ τῆς ἀλήθειας, ὅτι δὲ θὰ ὀνομαζόταν Υἱός, ἂν τὸ φυσικὸ νόημα τῶν λέξεων δὲν ἐπαλήθευε τὴν ὀνομασία. Ὅπως δηλαδὴ δὲ λέγεται βᾶθρο ὁ γιὸς τοῦ τεχνίτη οὔτε κανένας φρόνιμος θὰ πεῖ ὅτι ὁ οἰκοδόμος γέννησε τὴν οἰκοδομὴ οὔτε ὀνομάζομε γέννημα τοῦ ἀμπελουργοῦ τὸ ἀμπέλι ἀλλὰ τὸ κατασκεύασμα τὸ λέμε ἔργο τοῦ ἀνθρώπου καὶ υἱὸ λέμε ὅποιον γεννήθηκε ἀπὸ αὐτόν, γιὰ ν' ἀποδίδεται νομίζω μὲ τὰ ὀνόματα ἢ κατάλληλη στὸ ὑποκείμενο σημασία, ἔτσι κι ὅταν διδαχτήκαμε ὅτι ὁ Μονογενὴς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δὲν τὸν θεωρήσαμε μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ ὅ,τι σ' ἀλήθεια φανερῶνει ἡ σημασία τῆς λέξης 'υἱός'.

96 Ἐν τῶρα καὶ τὸ κρασί ὀνομάζεται ἀπὸ τὴ Γραφὴ γέννημα τοῦ ἀμπελιοῦ, οὔτε κι ἔτσι δὲ θὰ χάσει κάτι ὁ λόγος στὴ διδασκαλία τῆς ὀρθῆς πίστεως. Γιὰ τὸ λέμε τὸ κρασί γέννημα τῆς βελανιδιάς οὔτε τὸ βελανίδι γέννημα τοῦ ἀμπελιοῦ ἀλλὰ μιλοῦμε σύμφωνα μὲ τὴ σχέση πού ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴ φύση τοῦ γεννήματος μ' ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθε. Ἡ ὑγρασία δηλαδὴ τοῦ ἀμπελιοῦ καθὼς τὴν τραβᾷ ἡ ἐντεριώνη ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς ρίζας εἶναι βέβαια νερό· μὲ κάποια ὁμῶς διαδικασία πού περνᾷ ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς φύσης καὶ μεταβαίνει ἀπὸ τὰ χαμηλότερα πρὸς τὰ ἀνώτερα μεταβάλλεται στὴν ποιότητα τοῦ κρασιοῦ, μὲ τὴ σχετικὴ βοήθεια καὶ τοῦ ἡλίου, πού τραβῶντας μὲ τὴ θερμότητα τὸ ὑγρὸ ἀπὸ τὸ βάθος στὸ βλαστὸ μὲ τὴν ἀνάλογη καὶ πρέπουσα ζύμωση κάνει τὸ νερὸ κρασί. Κι ἔτσι δὲν ἔχει καμιὰ φυσικὴ ἀλλοτριότητα ὁ χυμὸς πού ὑπάρχει στὸ

- 98 ἔχειν. Ἐξ ἐκείνου γὰρ τοῦ ὑγροῦ τὸ ὑγρὸν τοῦτο, καὶ οὐκ ἂν τις ἐτέραν τῆς τοῦ οἴνου ὑγρότητος αἰτίαν εἴποι, εἰ μὴ τὴν φυσικῶς ἐγκειμένην ταῖς κληματίσι νοτίδα. Αἱ δὲ τῶν ποιότητων διαφοραὶ οὐ τινα κατὰ τὸ ὑγρὸν παραλλαγὴν ἐμποιοῦσιν, ἀλλὰ τινος ιδιότητος τὸ ἐν τῷ οἴνω 5 ὑγρὸν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι διακρινούσης στύψεως ἢ γλυκύτητος ἢ ὑγρότητος θατέρω τούτων παρομαρτούσης, ὥστε τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταῦτόν εἶναι, ταῖς δὲ τῶν ποιότητων διαφοραῖς ἐξαλλάσσειν.
- 99 Οὐκοῦν ὡσπερ Υἱὸν ἀνθρώπου τὸν Μονογενῆ Θεὸν παρὰ τῆς Γραφῆς ἀκηκοότες διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σχέσεως τὴν πρὸς τὸν ἀλη- 10 θινὸν ἄνθρωπον οἰκειότητα μεμαθήκαμεν, οὕτω κἂν 'γέννημα' κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων ὁ Υἱὸς λέγεται, οὐδὲν ἤττον καὶ διὰ τούτου τὸ κατ' οὐσίαν οἰκεῖον αὐτοῦ πρὸς τὸν γεγεννηκότα μαθάνομεν, διὰ τὸ καὶ τὸν οἴνον γέννημα τῆς ἀμπέλου λεγόμενον μὴ ἀλλότριον εὐ- 100 ἀρεθῆναι κατὰ τὸν τῆς ὑγρότητος λόγον τῆς φυσικῶς ἐγκειμένης τῇ ἀμπέλῳ δυνάμει. Ἀλλὰ τὰ μὲν λεγόμενα παρὰ τῶν ὑπεναντίων εἰ τις ὑγιῶς ἐξετάζῃ, πρὸς τὸ ἡμέτερον δόγμα βλέπει, ἢ δὲ διάνοια ταῖς 100 ἰδίαις αὐτῶν κατασκευαῖς ἀντιφθέγγεται, πανταχοῦ τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλότριον κατασκευάζειν φιλονεικούντων. Καίτοι γε παντάπασιν ἄπορόν ἐστι καταστοχάσασθαι, ὅθεν πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπολήψεις 20 ὑπήχθησαν.
- 101 Εἰ γὰρ ἢ τοῦ υἱοῦ προσηγορία οὐχ ἀπλῶς τὸ ἕκ τινος εἶναι σημαίνει, ἀλλ' ἰδίως τὴν κατὰ φύσιν οἰκείωσιν διὰ τοῦ σημαινομένου παρίστησιν, ὡς αὐτὸς φησιν ὁ Εὐνόμιος, καὶ γέννημα δρυὸς οἴνος οὐ λέγεται, καὶ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν, καθὼς φησί που τὸ Εὐαγγέλιον, 25 ὄφεις εἰσὶ καὶ οὐ πρόβατα, δῆλον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς ἢ τε τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ γεννήματος προσηγορία οὐκ ἂν πρὸς τὸ ἕτερογενὲς ἔχοι 102 τὴν οἰκειότητα. Ἀλλ' εἴπερ κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων καὶ 'γέννημα' λέγεται καὶ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ὁμολογοῦσιν, ἐστὶν ἢ τοῦ Υἱοῦ κλησίς, τῆς οὐσίας ἐστὶ πάντως τοῦ γεγεννηκότος Υἱός, οὐκ ἄλλου τι- 30 νος τῶν ἐξω θεωρουμένων τῆς φύσεως. Εἰ δὲ ἐκεῖθεν ἀληθῶς ἐστίν, οὐκ ἀπεξένωται πάντως τοῦ ὅθεν ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐδείχθη, ὅτι πᾶν τὸ γεννητῶς ἕκ τινος ὑποστὰν ὁμογενὲς ἐστὶ πάντως τῷ ἐξ οὗ γέγονεν.
- 103 Εἰ δὲ τις ἀπαιτοίη τῆς θείας οὐσίας ἐρμηνείαν τινὰ καὶ ὑπογρα-

- 98 κλήμα με τὸ κρασί πού γεννιέται ἀπὸ αὐτόν. Γιατί ἀπὸ τὸ ἓνα ὑγρὸ βγαίνει τὸ ἄλλο ὑγρὸ καὶ δὲ θὰ βρεῖ κανεὶς μιὰ διαφορετικὴ αἰτία γιὰ τὸ κρασί παρὰ μονάχα τὸ φυσικὸ χυμὸ πού ὑπάρχει στὶς κληματόβεργες. Ἡ διαφορὰ τῶρα τοῦ ποιοῦ δὲν προκαλεῖ καμιὰ παραλλαγή τοῦ ὑγροῦ ἀλλὰ μιὰ ιδιότητα μόνο ξεχωρίζει τὸ ὑγρὸ τοῦ κρασιοῦ ἀπὸ τὸ ὑγρὸ τοῦ κλήματος, ἢ στιφάδα ἢ γλυκύτητα ἢ ὑγρότητα, πού παρακολουθεῖ καθένα ἀπὸ αὐτά, ὥστε νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα καὶ νὰ παραλλάζουν μόνο στὶς διαφορὲς τῶν ιδιοτήτων.
- 99 Ὅπως λοιπὸν μαθαίνοντας ἀπὸ τὴ Γραφή τὸν Μονογενῆ Θεὸ ὡς Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου με τὴ σχέση πού δηλώνει τὸ ὄνομα πληροφορηθήκαμε τὴν οἰκειότητά του με τὸν ἀληθινὸ ἄνθρωπο, ἔτσι καὶ ἂν ὀνομάσομε τὸν Υἱὸ 'γέννημα' ὅπως τὸν λένε οἱ ἀντίπαλοί μας μαθαίνομε ἐξίσου καλὰ με τοῦτο τὴν οἰκειότητά του κατὰ τὴν οὐσία με τὸ γεννήτορά του, ἐπειδὴ καὶ τὸ κρασί ὅταν τὸ λέμε γέννημα τοῦ ἀμπελιοῦ δὲ θὰ τὸ βροῦμε ξένο σύμφωνα με τὴν ὑγρότητα ἀπὸ
- 100 τὴ φυσικὴ δύναμη πού ὑπάρχει μέσα στὸ κλήμα. Ἀλλὰ ἂν κανένας ἐξετάζει ὀρθὰ τοὺς λόγους τῶν ἀντιπάλων μας, συμφωνοῦν με τὴ δική μας διδασκαλία, ἐνῶ τὸ νόημά τους ἀντιστρατεύεται στὶς δικές τους ἀποδείξεις, καθὼς ἀγωνίζονται ν' ἀποδείξουν παντοῦ τὴν ἀλλοτριότητα κατὰ τὴν οὐσία. Μολονότι μοῦ εἶναι ὀλοτελα ἀδύνατο νὰ εἰκάσω, πῶς ὀδηγήθηκαν στὶς ἀπόψεις αὐτές.
- 101 Ἄν δηλαδὴ ἡ ὀνομασία τοῦ υἱοῦ δὲ σημαίνει ἀπλῶς τὸ ὅτι προέρχεται ἀπὸ κάποιον ἀλλὰ με τὴν ἔννοια του δηλώνει κυρίως τὴν οἰκειότητα κατὰ τὴ φύση, ὅπως λέει ὁ ἴδιος ὁ Εὐνόμιος, κι ἂν τὸ γέννημα τῆς βελανιδιάς δὲ λέγεται κρασί κι ἂν τὰ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν, καθὼς λέει κάπου τὸ Εὐαγγέλιο⁶⁴, εἶναι φίδια κι ὄχι πρόβατα, εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ στὸν Μονογενῆ δὲ θὰ ἔχει οἰκειότητα με τὸ ἑτερογενὲς ἢ ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ γεννήματος.
- 102 Ἀλλὰ ἂν κατὰ τὸ λόγο τῶν ἀντιπάλων μας καὶ γέννημα λέγεται καὶ ἂν ὅπως δέχονται εἶναι φυσικὴ ἢ ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ, ὁ Υἱὸς εἶναι ὅπως δὴποτε τῆς ἴδιας οὐσίας με τὸ γεννήτορά του καὶ ὄχι με κάποιον ἄλλο ἐξω ἀπὸ τὴ φύση του. Κι ἂν εἶναι ἀπὸ κεῖ στ' ἀλήθεια, δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ξένο ἀπὸ ὅποιον προέρχεται ὅπως δεῖξαμε καὶ σταῖ ἄλλα, ὅτι κάθε τι πού ἔλαβε ὕπαρξη ἀπὸ ἓνα ἄλλο με γέννηση εἶναι ἀσφαλῶς τοῦ ἴδιου γένους με αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθε.
- 103 Ἄν ὁμως κάποιος ἀπαιτεῖ κάποια ἐξήγηση καὶ ἓναν ὀρισμὸ

φὴν καὶ ἐξήγησιν, ἀμαθεῖς εἶναι τῆς τοιαύτης σοφίας οὐκ ἀρνησόμεθα, τοσοῦτον ὁμολογοῦντες μόνον, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἀόριστον κατὰ τὴν φύσιν ἐπινοία τινὶ ρημάτων διαληφθῆναι. Τὸ γὰρ μὴ ἔχειν ὄρον τὴν θεῖαν μεγαλωσύνην ἢ προφητεία βοᾷ, διαρρηθῆναι κηρῦσαισα ὅτι τῆς
 104 μεγαλοπρεπειᾶς τῆς δόξης τῆς ἀγιοσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας. Εἰ δὲ τὰ περὶ αὐτὸν ἀπεράτιστα, πολὺ μᾶλλον αὐτὸς ἐκεῖνος κατ' οὐσίαν ὅ,τι ποτὲ καὶ ἔστιν οὐδενὶ ὄρω κατ' οὐδὲν μέρος διαλαμβάνεται. Εἰ οὖν ἢ διὰ τῶν ὀνομάτων τε καὶ ρημάτων ἐρμηνεῖα διαλαμβάνει πῶς τῇ σημασίᾳ τὸ ὑποκείμενον, τὸ δὲ ἀόριστον περιληφθῆναι οὐ δύναται,
 10 οὐκ ἂν τις εἰκότως τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν αἰτιάσαιτο, μὴ θρασυνομένων κατὰ τῶν ἀτολμήτων. Τίτι γὰρ ὀνόματι διαλάβω τὸ ἀπερίληπτον; διὰ ποίας φωνῆς ἐξαγγείλω τὸ ἀνεκφώνητον;

105 Ἐπεὶ οὖν κρεῖττόν ἐστι καὶ ὑψηλότερον τῆς ὀνομαστικῆς σημασίας τὸ θεῖον, σιωπῇ τιμᾶν τὰ ὑπὲρ λόγον τε καὶ διάνοιαν μεμαθήκα-
 15 μεν· κἂν ἐπεμβαίη τῇ εὐλαβείᾳ ταύτῃ τοῦ λόγου ὁ ὑπερφρονῶν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἐν γέλωτι τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν τὴν περὶ τῶν ἀκαταλήπτων ποιούμενος, καὶ τοῦ ἀσχηματίστου καὶ ἀορίστου καὶ ἀμεγέθους καὶ ἀπόσου, Πατρός τε λέγω καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀγίου, τὴν κατὰ τὸ ἀνόμοιον ἐπιγινώσκῃ παραλλαγῇ καὶ προφέρῃ τοῦτο πρὸς
 20 ἔλεγχον τῆς ἀμαθίας ἡμῶν, ὃ συνεχῶς παρὰ τῶν μαθητῶν τῆς ἀπάτης προτείνεται, τὸ «ὕμεις προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε», εἰ τὴν οὐσίαν
 106 τοῦ προσκυνουμένου οὐκ οἴδαμεν, οὐ φοβηθησόμεθα κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ προφήτου τὸν ὀνειδισμὸν τῶν ἀφρόνων οὐδὲ διὰ τὸν φουλισμὸν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀνεκφωνήτων θραυστομήσομεν, τὸν ἰδιώ-
 25 τῆν τῷ λόγῳ Παῦλον διδάσκαλον τῶν ὑπὲρ γνῶσιν μυστηρίων ποιούμενοι, ὃς τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ τὴν θεῖαν φύσιν ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἐπινοίας οἶσθαι, ὡς καὶ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ ἀνεξερεύνητα λέγειν καὶ τὰς ὁδοὺς ἀναξιχνιάστους καὶ τὰ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὑπὲρ κατάληψιν εἶναι διῆσχυρίζεσθαι, ὡς μῆτε ὀφθαλμῷ λαβεῖν μῆτε ἀκοῇ
 30 δέξασθαι μῆτε καρδίᾳ χωρῆσαι δυνατόν εἶναι.

65. Ψαλμ. 144,3-5.

66. Ἰω. 4,22.

67. Ἦσ. 51,7.

68. Ἡ εἰρωνεία βέβαια ἔχει στόχο τῆς τὸν Εὐνόμιο καὶ τοὺς ὁπαδοῦς του.

69. Α' Κορ. 2,9.

- καὶ μιὰ ἐξήγηση τῆς θείας οὐσίας, δὲ θὰ ἀρνηθῶ πὼς δὲν κατέχω τὴ σοφία αὐτὴ καὶ ὁμολογῶ τόσο μόνο, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ τὸ ἀπεριόριστο κατὰ τὴ φύση νὰ τὸ περιλάβεις μὲ τὴν ἐπινόηση κάποιων λέξεων. Ἡ προφητεία βοᾷ ὅτι ἡ θεία μεγαλοσύνη δὲν ἔχει ὄρια καὶ κηρύττει κατηγορηματικὰ ὅτι ἡ μεγαλοπρέπεια, ἡ δόξα, ἡ ἀγιότητά του δὲν ἔχουν ὄριο⁶⁵. Κι ἂν τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ἀπεράντα, πολὺ περισσότερο δὲν μπορούμε νὰ περιλάβομε μὲ κανένα ὄρισμὸ οὔτε καὶ μερικὰ πού ἀκριβῶς εἶναι κατὰ τὴν οὐσία αὐτὸς ὁ
- 104 ἴδιος. Ἄν λοιπὸν ἡ ἐρμηνεία μὲ ὀνόματα καὶ λέξεις συλλαμβάνει κάπως αὐτὸ πού ὑπόκειται στὴ σημασία, ἀλλὰ τὸ ἀόριστο δὲν μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ, δὲν θὰ μπορούσε νὰ κατηγορήσει κανένας τὴν ἀμάθειά μας, ἐπειδὴ δὲν εἴμαστε θρασεῖς ἐκεῖ πού δὲν πρέπει νὰ τολμοῦμε. Μὲ ποῖο ὄνομα νὰ περιλάβω αὐτὸ πού δὲν περιλαμβάνεται; Μὲ ποῖο ὄνομα νὰ ἐξαγγείλω αὐτὸ πού δὲν ὀνομάζεται;
- 105 Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θεῖο εἶναι ἀνώτερο καὶ ὑψηλότερο ἀπὸ ὅποια σημασία ὁποιοῦ ὀνόματος, ἐμάθαμε νὰ τιμοῦμε μὲ τὴ σιωπὴ ὅσα ὑπερβαίνουν τὸ λόγο καὶ τὴ σκέψη. Κι ἂν ἐπιτίθεται στὴ μετριοπάθεια αὐτὴ τοῦ λόγου μας αὐτὸς πού ὑψώνεται ὁ νοῦς του πάνω ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ὄνειδίζοντας τὴν ἀμάθειά μας σχετικὰ μὲ τὰ ἀκατανόητα, καὶ ἂν ἔχει ἐπίγνωση τῆς παραλλαγῆς τους κατὰ τὴν ἀνομοιότητα τοῦ ἀμορφοῦ καὶ τοῦ ἀόριστου καὶ τοῦ δίχως μέγεθος καὶ ποσότητα, ἐνοῶ τὸ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ προβάλλει γιὰ νὰ ἐλέγξει τὴν ἀμάθεια μας τοῦτο, πού συνεχῶς προβάλλουν οἱ μαθητὲς τῆς ἀπάτης ἑσεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο πού δὲν γνωρίζετε⁶⁶, ἂν δὲν γνωρίζομε τὴν οὐσία ἐκείνου πού
- 106 προσκυνοῦμε, δὲ θὰ φοβηθοῦμε κατὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ προφήτη τὸ χλευασμὸ τῶν ἀνόητων⁶⁷ καὶ δὲ θὰ αὐθαδιάσομε σὲ ἀνεπίτρεπτα γιὰ τὸν ἐξευτελισμὸ τους. Θὰ κάνομε δάσκαλό μας γιὰ τὰ πάνω ἀπὸ τὴ γνώση μυστήρια τὸν Παῦλο τὸν ἀπειρο στὸ λόγο⁶⁸, πού ἀπέχει τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ νομίζει πὼς ἡ θεία φύση βρίσκεται στὴν ἀκτίνα τῆς ἀνθρώπινης σκέψης, ὥστε καὶ οἱ ἀποφάσεις του λέει πὼς εἶναι ἀνεξερευνητες, καὶ τὰ σχέδιά του ἀνεξιχνίαστα καὶ ὅσα ὑποσχέθηκε σ' ἐκείνους πού τὸν ἀγαποῦν γιὰ τὶς ἐνάρετες πράξεις τους στὴ γῆ νὰ βεβαιώνει πὼς ξεπερνοῦν τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε μῆτε μὲ τὰ μάτια τους νὰ τὰ δοῦν μῆτε μὲ τ' αὐτιά τους ν' ἀκούσουν μῆτε νὰ μπορέσουν νὰ τὰ περιλάβουν στὴν καρδιά τους⁶⁹.

- 107 Ταῦτα τοίνυν μαθόντες ἀπὸ τοῦ Παύλου θαρροῦντες ἀποφαινό-
μεθα, ὅτι οὐ μόνον τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν ἐρευνητῶν ἐπιχειρουν-
των δυνάμεώς ἐστιν ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς γνώσεως ὁδοὶ μέχρι
τοῦ νῦν ἀτριβεῖς τε καὶ ἀνεπίβατοι μένουσι. Τοῦτο γὰρ ἡγούμεθα τὸν
5 ἀπόστολον σημᾶναι βουλόμενον ἀνεξιχνιάστους εἶπειν τὰς ὁδοὺς αἱ
πρὸς τὸ ἀκατάληπτον φέρουσι, δεικνύντα διὰ τῆς λέξεως ὅτι ἀνεπίβα-
τός ἐστι λογισμοῖς ἀνθρωπίνους ἢ γνώσιν ἐκείνη, καὶ οὕτω τις ἐπέ-
στησεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν τῇ τοιαύτῃ τοῦ λόγου πορείᾳ, οὔτε τι
ἴχνος οὔτε σημεῖον καταληπτικῆς ἐφόδου τοῖς ἀλήπτοις ἐνεσημάνατο.
- 108 Ταῦτα τοίνυν ἐκ τῆς ἀποστολικῆς μεγαλοφωνίας μαθόντες ἀνα-
λογιζόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι, εἰ τὰ κρίματα ἐξερευνηθῆναι οὐ
δύναται καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία
πάσης ὑπέρεκκεται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πόσῳ μᾶλλον τῷ
μέτρῳ κατὰ τὸ ἄφραστον τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἀνώτερόν ἐστι καὶ
15 ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων, ὧν οὐδεμίαν εἶ-
ναι γνώσιν ὁ θεοδίδακτος ἀποφαίνεται Παῦλος· καὶ διὰ τοῦτο βε-
βαιουόμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ καταχλευαζόμενον δόγμα, ὁμολογοῦντες
ἐλάττους εἶναι κατὰ τὴν γνώσιν τῶν ὑπερβαινόντων τὴν γνώσιν, καὶ
- 109 προσκυνεῖν φαμεν ἀληθῶς ὅπερ οἶδαμεν. Οἶδαμεν δὲ τὸ ὕψος τῆς
20 δόξης τοῦ προσκυνουμένου, αὐτῷ τῷ μὴ δύνασθαι τοῖς λογισμοῖς
καταλαβεῖν ἀναλογιζόμενοι τὸ τοῦ μεγέθους ἀνεῖκαστον· καὶ τὸ πρὸς
τὴν Σαμαρεῖτιν παρὰ τοῦ Κυρίου ρηθέν, καθ' ἡμῶν δὲ παρὰ τῶν
ἐχθρῶν προφερόμενον, πρὸς ἐκείνους ἂν μᾶλλον κυρίως λέγοιτο. Τὸ
γὰρ «ὕμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἶδατε» φησὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ Κύ-
25 ριος, σωματικαῖς ἐννοίαις ἐν ταῖς περὶ Θεοῦ δόξαις προειλημμένην,
ἧς καλῶς ὁ λόγος καθάπτεται, ὅτι Θεὸν προσκυνεῖν οἱ Σαμαρεῖται
νομίζοντες εἶτα σωματικῶς ἐγκαθιδρῦσθαι τόπῳ τὸ θεῖον οἶόμενοι
μέχρι τῆς φωνῆς εὐσεβοῦσιν, ἄλλο τι προσκυνοῦντες καὶ οὐ Θεόν.
- 110 Οὐδὲν γὰρ ἐν περιγραφῇ νοούμενον θεῖόν ἐστιν· ἀλλ' ἴδιον τῆς
30 θεότητος τὸ πανταχοῦ εἶναι καὶ διὰ πάντων ἤκειν καὶ μηδενὶ περιείρ-

70. Πρέπει νὰ σημειώσωμε τὴν ὠραία στροφή πού δίνει στὴ σκέψη τοῦ ὁ Γρηγόριος.

71. Ἰω. 4,22.

- 107 Αὐτὰ μᾶς δίδαξε ὁ Παῦλος καὶ δηλώνομε μὲ θάρρος, ὅτι δὲν εἶναι μόνο οἱ ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ ἀνώτερες ἀπὸ τὶς δυνάμεις ἐκείνων ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ τὶς ἐρευνήσουν ἀλλὰ καὶ οἱ δρόμοι τῆς γνώσης του μένουν ὡς τώρα καὶ εἶναι ἀσύχναστοι καὶ ἀπάτητοι. Γιατὶ αὐτὸ νομίζω πῶς θέλησε νὰ δηλώσει ὁ Ἀπόστολος λέγοντας ὅτι εἶναι ἀνεξιχνίαστοι οἱ δρόμοι ποὺ ὀδηγοῦν στὸ ἀκατανόητο· δείχνει μὲ τὴν ἔκφραση αὐτὴ ὅτι ἡ γνώση ἐκείνη εἶναι ἀπροσπέλαστη στοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς καὶ δὲν προσήλωσε κανένας τὴ σκέψη του σ' αὐτὴ τὴν πορεία τοῦ λόγου κι οὔτε ἀποτύπωσε κανένα ἴχνος οὔτε σημάδι τῆς πορείας του νὰ καταλάβει τὰ ἀκατάληπτα.
- 108 Αὐτὰ τὰ μάθαμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου καὶ μὲ βάση τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀναλογιζόμαστε πῶς ἂν οἱ ἀποφάσεις του δὲν μποροῦν νὰ ἐξερευνηθοῦν καὶ ἂν οἱ δρόμοι του δὲν ἐξιχνιάζονται καὶ ἂν ἡ ὑπόσχεση τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ νὰ φανταστῆ ὁ ἄνθρωπος, πόσο περισσότερο ἀνώτερο καὶ ὑψηλότερο εἶναι τὸ ἴδιο τὸ θεῖο, ἀφραστο καὶ ἀπροσπέλαστο, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ νοοῦμε γύρω ἀπὸ αὐτό, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ θεοδίδακτος Παῦλος ἀποφαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου γνώση τους. Καὶ γι' αὐτὸ ἀσφαλίζομε μέσα μας τὴ διδασκαλία μας ποὺ καταχλευάζεται κι ὁμολογοῦμε πῶς εἴμαστε κατώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ γνώση ὅσων ὑπερβαίνουν τὴ γνώση καὶ λέμε ὅτι στ' ἀλήθεια προσκυνούμε
- 109 με αὐτὸ ποὺ δὲ γνωρίζομε⁷⁰. Γνωρίζομε ὁμως τὸ ὕψος τῆς δόξας αὐτοῦ ποὺ προσκυνούμε μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀδυναμία μας νὰ τὸ καταλάβομε μὲ τοὺς λογισμοὺς μας, ἐπειδὴ ἀναλογιζόμαστε τὸ ἀφάνταστο μέγεθός του. Ἀκόμα, αὐτὸ ποὺ ὁ Κύριος εἶπε στὴ Σαμαρείτιδα καὶ οἱ ἐχθροὶ μας τὸ ἐκτοξεύουν ἐναντίον μας, θὰ στρεφόταν κατ' ἐξοχὴν ἐναντίον τους. Τὴ φράση «ἐσεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν ξέρετε»⁷¹, τὴν εἶπε ὁ Κύριος στὴ Σαμαρείτιδα, ποὺ ἦταν πλεγμένη στὴν ἀντίληψή της γιὰ τὸ Θεὸ μὲ σωματικὲς ἔννοιες καὶ ὀρθὰ τὴν ἐπιπλήττει ὁ Λόγος, ἐπειδὴ οἱ Σαμαρεῖτες νομίζοντας ὅτι λατρεύουν τὸ Θεὸ καὶ ἔπειτα φανταζόμενοι ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἐγκατασταθεῖ σωματικὰ σ' ἓναν τόπο, φέρνουν τὴν εὐσέβειά τους ὡς τὸ ὄνομα μόνο, προσκυνώντας κάτι ἄλλο καὶ ὄχι τὸ Θεό.
- 110 Γιατὶ τίποτα ποὺ τὸ νοοῦμε περιορισμένο δὲν εἶναι θεῖο. Γνώρισμα ἴδιο τῆς θεότητος εἶναι νὰ βρίσκεται παντοῦ, νὰ περνᾷ

- γεσθαι, ὥστε περιστρέφεται τοῖς χριστομάχοις εἰς κατηγορίαν αὐτῶν ὁ καθ' ἡμῶν προφερόμενος λόγος. Ὡς γὰρ τοπικῇ τινι περιγραφῇ τὸ θεῖον περιέχεσθαι Σαμαρεῖται νομίζοντες ἐπετιμήθησαν δι' ὧν ἤκουσαν ὅτι «προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἶδατε», καὶ ἀνόητος γίνεται ὑμῖν ἡ λα-
 5 τρεία ἢ πρὸς Θεὸν βλέπουσα, θεὸς γὰρ τόπῳ τινὶ καθιδρῦσθαι νομιζόμενος θεὸς οὐκ ἔστιν, οὕτως ἂν εἴη κυρίως καὶ πρὸς τοὺς νέους Σαμαρεῖτας εἰπεῖν ὅτι τῷ ὀνόματι τῆς ἀγεννησίας οἷόν τινι τόπῳ περιελῆφθαι τὴν θεῖαν οὐσίαν ὑπονοοῦντες «προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἶδατε», ὡς Θεῷ μὲν λατρεύοντες, ἀγνοοῦντες δέ, ὅτι πάσης τῆς ἐξ ὀνο-
 10 μάτων σημασίας καὶ περιλήψεως ὑπερπίπτει τοῦ Θεοῦ τὸ ἀόριστον.
- 111 Ἄλλὰ γὰρ ἐπὶ πλεον παρηνέχθη τῶν προκειμένων ὁ λόγος, τοῖς αἰεὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐφευρισκομένοις ἐπόμενος. Οὐκοῦν πάλιν τὴν ἀκολουθίαν ἐπαναλάβωμεν, ἐπειδὴ τὴν προτεθεῖσαν αὐτοῦ ρῆσιν ἀποχρῶντως οἶμαι διὰ τῶν εἰρημένων πεφανερῶσθαι οὐ πρὸς τὴν
 112 ἀλήθειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἔχουσαν ἐναντίως. Εἰ γὰρ κατ' αὐτοὺς ἡ φυσικὴ σχέσις τῇ τοῦ Υἱοῦ προσηγορίᾳ πρὸς τὸν Πατέρα συνίσταται καὶ πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἢ τοῦ γεννήματος, κατὰ τινὰ γραμματικὴν φλωαρίαν τὰς σημαντικὰς τῆς θεῖας φύσεως λέξεις τῆς σοφίας τούτων εἰς ὀνομάτων σχῆμα παρατυπούσης, οὐκέτ' ἂν τις ἀμ-
 20 φιβάλλοι τὴν ἐκ φύσεως συνισταμένην τῶν ὀνομάτων πρὸς ἄλληλα σχέσιν ἀπόδειξιν τῆς κατ' οὐσίαν αὐτῶν οἰκειότητος, μᾶλλον δὲ ταυ-
 τότητος γίνεσθαι.
- 113 Ἄλλὰ μοι μεταλαβέτω τὴν ἐναντίαν φωνὴν ὁ ἡμέτερος λόγος, ὡς ἂν μὴ δοκοῖη τῇ ἀσθενεῖᾳ μόνῃ τῶν ἀντιμαχομένων τὸ δόγμα τῆς
 25 εὐσεβείας κρατύνεσθαι, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ μάλιστα τὴν ἰσχὺν ἔχειν. Ὡς οὖν ἔστι δυνατόν, δι' εὐτονωτέρας τῆς συνηγορίας βεβαιωθήτω παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὁ ἀντικείμενος λόγος, ὡς ἂν τὸ ὑπερβάλλον τῆς δυνάμεως διαγνωσθεῖη κατὰ πολλὴν πεποίθησιν, καὶ τὰ παρειμένα παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς ἀκριβῆ βάσανον τῆς ἀληθείας ἡμῶν προφερόντων.
 30 Ἐρεῖ γὰρ ἴσως ὁ τοῖς ἐναντίοις ἰσχυριζόμενος, ὅτι οὐ πάντως ἢ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ γεννήματος κλησις τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον παρίστησι.
- 114 Καὶ γὰρ καὶ τέκνον τις ὀργῆς ἐν τῇ Γραφῇ λέγεται καὶ ἀπωλείας υἱός

72. Παροιμ. 17,24. καὶ 27,28.

73. Ἐφ. 2,3.

διαμέσου όλων και να μην εμποδίζεται από τίποτα⁷², ώστε ο λόγος που επιρρίπτουν έναντίον μας επιστρέφει στους έχθρους του Χριστού. Οί Σαμαρείτες δέχτηκαν επιτίμηση, επειδή νόμιζαν ότι το θείο περιορίζεται σε μιὰ τοπική περιοχή και γι' αυτό άκουσαν τὰ λόγια, «λατρεύετε αυτό που δεν ξέρετε και είναι άνωφελη για σᾶς ή λατρεία που προσφέρετε στο Θεό, επειδή ο Θεός, που θεωρείται ότι έχει εγκατασταθει σ' ένα τόπο, δεν είναι Θεός. Έτσι θά μπορούσαμε να ποῦμε κυρίως και πρὸς τους νέους Σαμαρείτες: επειδή ύπονοεῖτε με τὸ ὄνομα τῆς άγεννησίας ότι ή θεία οὐσία εἶναι σὰ να έχει κτιστεῖ μέσα σε ένα τόπο, γι' αυτό «λατρεύετε αυτόν που δεν ξέρετε» τὸν λατρεύετε ὡς Θεό, άγνοεῖτε όμως ότι τὸ άπεριόριστο τοῦ Θεοῦ ξεπερνᾷ κάθε σημασία και κάθε περίληψή του από ὄνοματα.

- 111 Ἄλλὰ ὁ λόγος γιά τὰ προκείμενα παρατάθηκε πολύ, ακολουθώντας κάθε φορά αὐτά που προέκυπταν κατὰ λογική άκολουθία. Ἐπομένως ἄς ξαναπάρομε πάλι τὴ σειρά μας: νομίζω ότι ὁ λόγος του που προεκθέσαμε άποδείχτηκε ικανοποιητικά με ὅσα εἶπαμε ότι δεν άντιστρατεύεται πρὸς τὴν ἀλήθεια μόνο ἀλλὰ και πρὸς τὸν
- 112 ἑαυτό του. Ἄν δηλαδή κατ' αὐτοὺς ή φυσική σχέση με τὸν Πατέρα θεμελιώνεται με τὴν ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ και ή σχέση με τὸ γεννητόρα με τὴν ὀνομασία γέννημα, επειδή ή σοφία τούτων ἐδῶ σύμφωνα με μιὰ γραμματική φλυαρία παραχαράζει σε ἀπλὸ σχῆμα ὀνομάτων τὶς λέξεις που δηλώνουν τὴ θεία φύση, κανείς πιά δεν μπορεῖ ν' ἀμφιβάλλει ότι ή σχέση τῶν ὀνομάτων μεταξύ τους που θεμελιώνεται ἀπὸ τὴ φύση τους ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς οικειότητάς τους κατὰ τὴν οὐσία ἢ μάλλον τῆς ταυτότητάς τους.
- 113 Ἄλλὰ ἄς πάρει ὁ λόγος μου τὴν αντίθετη φωνή, ὥστε να μη νομίζεται ότι ή διδασκαλία τῆς ὀρθῆς πίστες ἐνισχύεται μόνο ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῶν ἀντιπάλων μας, ἀλλὰ έχει τὴν ἰσχὺ μέσα της. Ὅσο λοιπὸν εἶναι δυνατό, ἄς βεβαιώσομε μ' ἐντονότερη συνηγορία τὸν ἀντίπαλο λόγο, γιά να γίνει ἀντιληπτή ή ὑπερέχουσα δύναμη με πολλή πεποίθηση και ἔμεῖς ἄς ὑποβάλομε σ' ἀκριβή ἔλεγχο τῆς ἀλήθειας ὅσα παραμελήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους. Θά πει ἴσως ὁποιος ὑποστηρίζει τὰ ἀντίθετα, ότι ὅπως και να ἔναι τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ και τοῦ γεννήματος δὲ δείχνουν τὴν οικειότητα τῆς φύ-
- 114 σης. Γιατί στὴ Γραφή λέγεται κάποιος και τέκνο τῆς ὀργῆς⁷³, και

- καὶ γέννημα ἐχίδνης, καὶ οὐ δήπου κοινότης τις φύσεως τοῖς τοιούτοις ὀνόμασι συνανεφάνη. Οὐ γὰρ ταυτόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ Ἰούδας, ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὀνομασμένος, καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ νοούμενον ἢ ἀπώλεια. Ἄλλο γὰρ τοῦ κατὰ τὸν Ἰούδαν ἀνθρώπου καὶ ἕτερον τῆς 5 ἀπωλείας τὸ σημαινόμενον.
- 115 Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὴν Ἰσὴν κατασκευὴν ὁ λόγος ἔχει. Υἱοὶ γὰρ φωτὸς τινες καὶ υἱοὶ ἡμέρας λεγόμενοι οὐ ταυτόν εἰσι τῷ φωτὶ καὶ τῇ ἡμέρᾳ κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως, καὶ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ οἱ λίθοι γίνονται, ὅταν διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων τὴν 10 συγγένειαν τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειώσωσιν, καὶ οἱ τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἀγόμενοι, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, Υἱοὶ Θεοῦ λέγονται, οὐ ταυτόν ὄντες τῷ Θεῷ κατὰ τὴν φύσιν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἐστὶν ἀναλέξασθαι, δι' ὧν ἡ ἀπάτη καθάπερ εἰκῶν τις ἐπηνθισμένη ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις τὸ τῆς ἀληθείας εἰ- 15 δωλον ὑποκρίνεται.
- 116 Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς τοῦτο φαμεν; Οἶδεν ἡ θεία Γραφή κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν κεχρησθαι τοῦ Υἱοῦ τῇ φωνῇ, ὥστε τισὶ μὲν ἐκ φύσεως, τισὶ δὲ ἐπισκευαστὴν καὶ ἐπίκτητον εἶναι τὴν τοιαύτην προσηγορίαν. Ὅταν μὲν γὰρ υἱοὺς ἀνθρώπων καὶ υἱοὺς λέγῃ κριῶν, τὴν 20 κατ' οὐσίαν τοῦ γεννηθέντος πρὸς τὸν ἐξ οὗ γέγονε σχέσιν ἀποσημαίνει· ὅταν δὲ 'υἱοὺς δυνάμεως' ἢ 'τέκνα' λέγῃ 'Θεοῦ', τὴν ἐκ προαιρέ- 117 σεως γινομένην ἀγχιστείαν παρίστησι. Καὶ μέντοι καὶ κατὰ τὴν ἐναντίαν διάνοιαν οἱ αὐτοὶ καὶ υἱοὶ Ἥλει καὶ υἱοὶ λοιμοὶ ὀνομάσθησαν, πρὸς ἑκάτερον νόημα τῆς τῶν υἱῶν προσηγορίας εὐαρμόστως ἐχού- 25 σης. Τῷ μὲν γὰρ υἱοὶ τοῦ Ἥλει κληθῆναι τὸ κατὰ τὴν φύσιν συγγενὲς πρὸς ἐκεῖνον ἔχειν ἐμαρτυρήθησαν, λοιμοὶ δὲ υἱοὶ κατονομασθέντες ἐπὶ τῇ τῆς προαιρέσεως μοχθηρίᾳ κατηγορήθησαν, ὡς οὐχὶ τὸν Πατέρα ζηλοῦντες τῷ βίῳ, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ τὴν προαίρεσιν ἑαυτῶν οἰκειώσαντες.
- 118 Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κάτω φύσεως καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων

74. Ἰω. 17,12. Ματθ. 3,7.

75. Ἰω. 12,36. Α' Θεσ. 5,5.

76. Ματθ. 3,9.

77. Ρωμ. 8,14.

γιός τῆς ἀπώλειας καὶ γέννημα τῆς ἐχιδνας⁷⁴ καὶ μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲν ἔγινε φανερὴ καμιὰ κοινότητα στὴ φύση τους. Δὲν εἶναι βέβαια ἴδιος μὲ τὸ ὑποκείμενο ὁ Ἰούδας, ποὺ ὀνομάζεται γιός τῆς ἀπώλειας, καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀπώλεια σύμφωνα μὲ τὸ νόημά της. Γιατὶ εἶναι ἄλλο τὸ σημαινόμενο τοῦ Ἰούδα ὡς ἀνθρώπου καὶ ἄλλο τῆς ἀπώλειας.

115 Ἄλλὰ ὁμοία ὁ λόγος ἔχει τὴν ἴδια ἀπόδειξη καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο. Μερικοὶ ποὺ λέγονται γιοὶ τοῦ φωτὸς καὶ γιοὶ τῆς ἡμέρας⁷⁵ δὲν ταυτίζονται μὲ τὸ φῶς καὶ μὲ τὴν ἡμέρα κατὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς φύσης τους. Καὶ οἱ πέτρες γίνονται παιδιὰ τοῦ Ἀβραάμ⁷⁶, ὅταν ἀποχτήσουν τὴ συγγένεια μαζί του μέσω τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων. Καὶ ὁσοὶ καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, λέγονται υἱοὶ τοῦ Θεοῦ⁷⁷, ἐνῶ δὲν ταυτίζονται μὲ τὸ Θεὸ στὴ φύση. Καὶ πολλὰ τέτοια μποροῦμε νὰ συλλέξουμε ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφή, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ ἀπάτη ὑποκρίνεται τὸ ὁμοίωμα τῆς ἀλήθειας σὰ μιὰ εἰκόνα στολισμένη μὲ τὰ ἄνθη τῶν μαρτυριῶν ἀπὸ τὴ Γραφή.

116 Τί θ' ἀπαντήσουμε ἐμεῖς σ' αὐτό; Ἡ Ἁγία Γραφή γνωρίζει νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ μὲ τίς δύο ἔννοιες, ὥστε σὲ μερικοὺς ἡ ὀνομασία αὐτὴ νὰ εἶναι ἐκ φύσεως καὶ σὲ μερικοὺς πρόσθετη ἀπὸ κατασκευὴ καὶ ἐπίκτητη. Ὅταν μιλάει γιὰ υἱοὺς ἀνθρώπων καὶ υἱοὺς κριῶν⁷⁸ δηλώνει τὴν κατ' οὐσίαν σχέση τοῦ τέκνου πρὸς αὐτὸν ποὺ τὸ γέννησε. Ὅταν ὁμως λέει 'υἱοὶ δυνάμεως' ἢ 'τέκνα τοῦ Θεοῦ'⁷⁹ δείχνει τὴ συγγένεια ποὺ ἔγινε ἀπὸ προαίρε-

117 ση. Ὡστόσο τὰ ἴδια πρόσωπα ὀνομάστηκαν καὶ μὲ τὸ ἀντίθετο νόημα 'γιοὶ τοῦ Ἥλει' καὶ 'γιοὶ τῆς ἀπώλειας'⁸⁰ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ υἱοῦ εὐαρμοστεῖ καὶ στὶς δύο ἔννοιες. Ὅταν τοὺς εἶπαν γιοὺς τοῦ Ἥλει τοὺς ἀπέδωσαν τὴ φυσικὴ τους συγγένεια μ' ἐκεῖνον, ὅταν πάλι ὀνομάστηκαν γιοὶ τῆς ἀπώλειας κατηγορήθηκαν γιὰ τὴν κακία τῆς προαίρεσής τους, γιατί δὲν μμήθησαν στὴ ζωὴ τους τὸν πατέρα τους ἀλλὰ ἔδωσαν τὴν προαίρεσή τους μὲ τὴν κακία.

118 Στὴν ἀνθρώπινη λοιπὸν φύση ἐδῶ κάτω καὶ στὰ ἀνθρώπινα

78. Β' Ἐσδ. 6,9.

79. Α' Βασ. 14,52 καὶ Φιλ. 2,15.

80. Α' Βασ. 2,12.

διὰ τὸ πρὸς ἑκάτερον ἐπιρρεπῶς τὸ ἀνθρώπινον ἔχειν, πρὸς κακίαν λέγω καὶ ἀρετὴν, ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ἢ νυκτὸς ἢ ἡμέρας υἱὸς γενέσθαι, μενούσης κατὰ τὸ προηγούμενον ἐν τοῖς ἰδίῳις ὄροις τῆς φύσεως. Οὐτε γὰρ ὁ διὰ κακίαν ὄργῆς τέκνον γενόμενος τῆς ἀνθρωπίνης ἡλλοτριώθη γεννήσεως, οὔτε ὁ τῷ ἀγαθῷ διὰ προαιρέσεως ἑαυτὸν οἰκειώσας τὸ ἐξ ἀνθρώπων φῦναι διὰ τῆς ἀστείότητος τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπόσωτο, ἀλλὰ τῆς φύσεως ὁμοίως ἐφ' ἑκατέρων ἐστώσης αἱ κατὰ τὰς προαιρέσεις διαφοραὶ τὰ ὀνόματα τῆς οἰκειότητος ὑποδύονται, ἢ Θεοῦ τέκνα δι' ἀρετῆς ἢ τοῦ ἀντικειμένου διὰ κακίας γινόμεναι.

119 Ἐπὶ δέ γε τῶν θείων δογμάτων ὁ τὴν φυσικὴν διασώζων τάξιν Ἐυνόμιος (αὐτοῖς γὰρ χρῆσθαι τοῦ λογογράφου τοῖς ῥήμασι) καὶ τοῖς ἀνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένων καὶ γεννητὸν ὄντα γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμενος, τῆς γεννηθείσης αὐτῆς, ὡς φησιν, οὐσίας καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέ-
15 σιν', πῶς ἄλλοτριῶ τῆς κατ' οὐσίαν οἰκειότητος τὸ γεννηθὲν τοῦ γεν-
120 νήσαντος; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ διαβολῇ λεγομένων υἱῶν ἢ γεννημάτων ἢ πάλιν ἐφ' ὧν ἐπαινὸς τις παρομαρτεῖ τοῖς τοιοῦτοις ὀνόμασιν οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι ἀληθῶς τις παρὰ τῆς ὄργῆς γεννηθεὶς τέκνον τῆς ὄργῆς προσηγόρευται, οὐδ' αὖ πάλιν ἡμέραν τις σωματικῶς ἔσχεν
20 ἑαυτοῦ μητέρα, ὥστε υἱὸς ταύτης ὀνομασθῆναι, ἀλλ' ἢ τῶν προαιρέσεων διαφορὰ ποιεῖται τὰ τῆς τοιαύτης συγγενείας ὀνόματα. Ἐνταῦθα δέ φησιν ὁ Ἐυνόμιος ὅτι 'γεννητὸν ὄντα τὸν Υἱὸν γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμεθα, τῆς γεννηθείσης', φησίν, 'οὐσίας καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων σχέσιν οἰκειουμένης'.

121 Εἰ οὖν διὰ τὸ ἀληθῶς 'γέννημα' εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμολογεῖ 'τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων ὀκειοῦσθαι σχέσιν', πῶς ἔχει καιρὸν ἐφαρμόζειν τὴν τοιαύτην αἰτίαν τῶν ὀνομάτων τοῖς τε κατὰ μεταφορὰν ἐκ καταχρήσεως λεγομένοις καὶ οἷς ἢ φυσικῆς σχέσις, καθὼς φησιν ὁ Ἐυνόμιος, τὴν τοιαύτην οἰκειοῦται κλησιν; Οὐκοῦν ἐπὶ μόνων ἀληθῆς
30 τὸ τοιοῦτόν ἐστιν οἷς μεθόριος πρὸς ἀρετὴν τε καὶ κακίαν ἢ φύσις, ἐφ' ὧν πολλακίς τὰ ἐναντία τις ἀντιμεταλαμβάνει τῶν ὀνομάτων, νῦν μὲν

πράγματα, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ρέπουν καὶ πρὸς τὰ δύο, θέλω νὰ πῶ τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετὴ; εἶναι στὴν ἐξουσία μας νὰ γίνομε υἱοὶ τῆς νύχτας ἢ τῆς ἡμέρας⁸¹, ἐνῶ ἡ φύση παραμένει ὅπως πρῶτα στὰ ἴδια πλαίσια. Οὐτε αὐτὸς ποὺ ἐξαιτίας τῆς κακίας του ἐγίνε 'τέκνο τῆς ὀργῆς' ἀποξενώθηκε ἀπὸ ἀνθρώπινη γέννηση οὔτε ὁποῖος προσκολλήθηκε μὲ τὴν προαίρεσή του στὸ ἀγαθὸ δὲν ἀπέβαλε τὴν ἀνθρώπινη γέννησή του ἐξαιτίας τῆς εὐγένειας τῶν ἔργων του. Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ φύση του παραμένει ἡ ἴδια καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση, οἱ διαφορὲς στὶς προαιρέσεις τους ὑποδύονται τὰ ὀνόματα ποὺ τοὺς ταιριάζουν καὶ γίνονται εἴτε μὲ τὴν ἀρετὴ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ εἴτε τοῦ ἀντιπάλου μὲ τὴν κακία.

- 119 Ἐρχόμαστε ὁμως στὴ θεία διδασκαλία. Πῶς ὁ Εὐνόμιος 'ποὺ θέλει νὰ διασώσει τὴν τάξη τῆς φύσης' (θὰ χρησιμοποιήσω τίς ἴδιες λέξεις τοῦ λογογράφου) 'καὶ ποὺ ἐπιμένει στὶς ἀποφάσεις τοῦ οὐρανοῦ καὶ δὲν παύει νὰ τὸν λέει γέννημα, ἐπειδὴ εἶναι γεννητός, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ οὐσία ποὺ γεννήθηκε καὶ ἡ προσηγορία τοῦ Υἱοῦ ἰδιοποιῦνται τὴ σχέση ποὺ δηλώνουν τὰ ὀνόματα', πῶς ἀποξενώνει ἀπὸ τὴν οἰκειότητα κατὰ τὴν οὐσία αὐτὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ
- 120 γεννήτορά του; Ὅπου λέμε κάποιους γιουὺς ἢ γεννήματα γιὰ νὰ τοὺς κατηγορήσομε ἢ σ' ὁποῖους πάλι συνοδεύει κάποιος ἔπαινος τὰ ὀνόματα αὐτά, δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι λέγεται κάποιος παιδί τῆς ὀργῆς, ἐπειδὴ γεννήθηκε στ' ἀλήθεια ἀπὸ τὴν ὀργή· οὔτε πάλι εἶχε κάποιος μητέρα σωματικὰ τὴν ἡμέρα, ὥστε νὰ ὀνομαστῆι γιὸς τῆς, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα αὐτά τῆς συγγένειας τὰ προκαλεῖ ἡ διαφορὰ τῶν προαιρέσεων. Ἐδῶ λέει ὁ Εὐνόμιος 'δὲν πάυομε νὰ τὸν λέμε γέννημα, ἐπειδὴ εἶναι γεννητός, ἀφοῦ λέει ἡ οὐσία ποὺ γεννήθηκε καὶ ἡ προσηγορία τοῦ υἱοῦ οἰκειοποιῦνται τὴ σχέση ποὺ δηλώνουν τὰ ὀνόματα'.

- 121 Ἄν λοιπὸν ὁμολογεῖ ὅτι 'οἰκειοποιῦνται τὴ σχέση αὐτὴ τὰ ὀνόματα, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι γέννημα ἀληθινὸ, πῶς ἔχει τὴν εὐχέρεια νὰ ἐφαρμόζει τὴν αἰτία αὐτὴ τῶν ὀνομάτων σὲ ὅσα λέγονται μεταφορικὰ καὶ καταχρηστικὰ καὶ ποὺ ἡ φυσικὴ τους σχέση, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, οἰκειοποιεῖται τὴν ὀνομασία αὐτή; Ἐπομένως τοῦτο ἀληθεύει σ' ἐκεῖνα μονάχα ποὺ ἡ διαχωριστικὴ τους γραμμὴ ἀνάμεσα στὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία εἶναι ἡ φύση, ὅπου κανένας χρησιμοποιεῖ τὰ ἀντίθετα ὀνόματα καὶ γίνεται τῶρα τοῦ φωτὸς κι

- φωτός, πάλιν δὲ σκότους διὰ τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἢ πρὸς τὸ ἐναντίον
 122 προσκλίσεως τέκνον γινόμενος. Ὅπου δὲ τὸ ἐναντίον χώραν οὐκ
 ἔχει, οὐκέτ' ἂν τις τοῦ Υἱοῦ τὴν φωνὴν ἐκ μεταφορᾶς ἐπιφημίζεσθαι
 λέγοι καθ' ὁμοιότητα τῶν διὰ προαιρέσεως οἰκειουμένων τὴν κλῆσιν.
 5 Οὐ γὰρ ἂν εἰς τοῦτον ἔλθοι τὸν λόγον, ὅτι ὡσερ ἄνθρωπος ἀποθέμε-
 νος τὰ ἔργα τοῦ σκότους διὰ τῆς εὐσχήμονος ζωῆς φωτὸς γίνεται τέ-
 κνον, οὕτω καὶ ὁ Μονογενὴς Θεὸς ἐκ μεταβολῆς ἐκ τοῦ χείρονος ἀν-
 τιλαμβάνει τὸ προτιμότερον.
- 123 Ἄνθρωπος μὲν γὰρ τις ὢν Υἱὸς Θεοῦ γίνεται διὰ τῆς πνευματι-
 10 κῆς γεννήσεως Χριστῶ συναπτόμενος· ὁ δὲ τὸν ἄνθρωπον δι' ἑαυτοῦ
 Θεοῦ υἱὸν ποιῶν αὐτὸς ἄλλου υἱοῦ τοῦ χαριζομένου αὐτῷ τὴν υἱοθε-
 σίαν οὐκ ἐπιδέεται, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν καὶ ὀνομάζεται. Ἄν-
 θρωπος μὲν αὐτὸς ἑαυτὸν ἀμείβει, τοῦ παλαιοῦ τὸν νέον ἀνταλλασσό-
 μενος· Θεὸς δὲ εἰς τί ἀλλαγῆσεται, ὥστε ὁ μὴ ἔχει προσκτήσασθαι;
- 124 Ἄνθρωπος μὲν ἑαυτὸν ἀπεκδυσάμενος τὴν θείαν ἐπενδύεται φύσιν· ὁ
 δὲ αἰὶ ὡσαύτως ἔχων τί ἀποτίθεται ἢ τί περιβάλλεται; Ἄνθρωπος
 μὲν υἱὸς Θεοῦ γίνεται προσλαβὼν ἃ οὐκ ἔχει καὶ ἀποβαλὼν ἃ ἔχει· ὁ
 δὲ μηδέποτε γεγωνὸς ἐν κακίᾳ οὔτε ὁ λάβῃ οὔτε ὁ καταλίπη ἔχει. Πά-
 λιν ὁ ἄνθρωπος δύναται πῆ μὲν ἀληθῶς υἱὸς τινος λέγεσθαι, ὅταν
 20 πρὸς τὴν φύσιν βλέπων τις λέγῃ, πῆ δὲ ἐκ καταχρήσεως, ὅταν ἢ τοῦ
 βίου προαίρεσις ἐπιβάλλῃ τὸ ὄνομα.
- 125 Ὁ δὲ Θεὸς ἐν ὧν ἀγαθὸν ἐν ἀπλῇ τε καὶ ἀσυνθέτῳ τῇ φύσει
 πάντοτε πρὸς τὸ αὐτὸ βλέπει καὶ οὐδέποτε ταῖς τῆς προαιρέσεως ὀρ-
 μαῖς μεταβάλλεται, ἀλλ' αἰὶ καὶ βούλεται ὅπερ ἐστὶν καὶ ἐστὶ πάντως
 25 ὁ καὶ βούλεται, ὥστε δι' ἀμφοτέρων Υἱὸς Θεοῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς
 ὀνομάζεσθαι, τῆς τε φύσεως ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀγαθὸν ἐχούσης τῆς τε προ-
 αιρέσεως οὐκ ἀπερρωγυῖας τοῦ κρείττονος, ὡς μὴ ἂν ἐκ καταχρήσε-
 ως αὐτῷ τὴν φωνὴν ταύτην ἐπικληθῆναι. Οὐκοῦν οὐδεμίαν ἔχει
 χώραν, ὅπερ ἐκ προσώπου τῶν ἐναντίων ἑαυτοῖς ἀντεθήκαμεν, ταῦ-
 30 τα ἐπὶ παραγραφῇ τῆς κατὰ φύσιν οἰκειότητος παρὰ τῶν ἐναντίων
 προφέρεσθαι.
- 126 Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἢ διότι μισοῦντες τε καὶ ἀποστρεφόμενοι
 τὴν ἀλήθειαν Υἱὸν μὲν αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ὡς δ' ἂν μὴ τὸ κατ' οὐ-
 σίαν κοινὸν διὰ τῆς φωνῆς ταύτης μαρτυρηθεῖν, τῆς ἐγκειμένης τῷ

ὕστερα τοῦ σκότους παιδὶ ἀνάλογα μὲ τὴ ροπή του στὸ καλὸ ἢ τὸ
 122 ἀντίθετο. Ἀλλὰ ὅπου δὲν ἔχει θέσει τὸ ἀντίθετο, ἐκεῖ δὲν μπορεῖ
 νὰ λέει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ ἀποδίδεται μεταφορικὰ ὁμοια μ' ἐκεί-
 νους πού οἰκειοποιοῦνται τὴν ὀνομασία ἀπὸ προαίρεση. Δὲ θὰ φτά-
 σει βέβαια σ' αὐτὸ τὸ λόγο, ὅτι ὅπως ἓνας ἄνθρωπος πού ἔχει ἀπο-
 θέσει τὰ ἔργα τοῦ σκότους γίνεται παιδὶ τοῦ φωτός μὲ τὴν εὐπρεπῆ
 ζωὴ του, ἔτσι καὶ ὁ μονογενὴς Θεὸς ἀπὸ μεταβολὴ ἀπὸ τὸ χειρότε-
 ρο παίρνει ὡς ἀμοιβὴ τὸ πιὸ τιμητικόν.

123 Ἔνας πού εἶναι ἄνθρωπος γίνεται υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώνεται
 μὲ τὸ Χριστὸ μὲ τὴν πνευματικὴ γέννηση. Ἐνῶ ἐκεῖνος πού μὲ τὴ
 δική του δύναμη κάνει τὸν ἄνθρωπο υἱὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς δὲν ἔχει
 ἀνάγκη ἀπὸ ἄλλον υἱὸ πού χαρίζει τὴν υἰοθεσία. Ὁ ἄνθρωπος ἀλ-
 λάζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του, ἀλλάζοντας τὸν παλαιὸ μὲ τὸ νέο· ὁ
 Θεὸς ὁμως σὲ τί νὰ μεταβληθεῖ, ὥστε ν' ἀποκτήσει κάτι πού δὲν
 124 ἔχει; Ὁ ἄνθρωπος ὅταν ξεντυθεῖ τὸν ἑαυτό του, ντύνεται τὴ θεία
 φύση. Ἐκεῖνος ὁμως πού τὴν ἔχει πάντοτε τί ξεντύνεται καὶ τί ντύ-
 νεται; Ὁ ἄνθρωπος γίνεται υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀφοῦ προσλάβει ὅ,τι δὲν
 ἔχει καὶ ἀποβάλλει ὅ,τι ἔχει. Αὐτὸς πού ποτὲ δὲν εἶχε κακία, δὲν
 ἔχει οὔτε τί νὰ λάβει οὔτε τί ν' ἀφήσει. Καὶ πάλι· μπορεῖ ὁ ἄνθρω-
 πος σὲ μιὰ περίπτωση νὰ λέγεται σι' ἀλήθεια κάποιου υἱός, ὅταν
 κάποιος τὸν λέει ἔτσι ἀποβλέποντας στὴ φύση καὶ σὲ ἄλλα κατα-
 χρηστικά, ὅταν ἐπιβάλλει τὸ ὄνομα ἢ ἐκλογὴ τοῦ βίου.

125 Ὁ Θεὸς ὁμως πού εἶναι ἀγαθὸ ἓνα καὶ μὲ ἀπλή κι ἀσύνθετη
 φύση εἶναι προσηλωμένὸς πάντοτε στὸ ἴδιο καὶ οὐδέποτε μεταβάλ-
 λεται στίς παρορμήσεις τῆς προαίρεσης ἀλλὰ πάντοτε καὶ ἐπιθυμεῖ
 αὐτὸ πού εἶναι καὶ εἶναι ἀσφαλῶς ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ὥστε καὶ μὲ τίς δύο
 ἔννοιες νὰ ὀνομάζεται Θεός, κύρια καὶ ἀληθινά· καὶ ἡ φύση του πε-
 ριέχει μέσα της τὸ ἀγαθὸ καὶ ἡ προαίρεση δὲν ἔχει ἀποσπαστεῖ
 ἀπὸ τὸ καλῦτερο, ὥστε νὰ μὴν ἀποδοθεῖ σ' αὐτὸν ἡ ὀνομασία αὐτὴ
 καταχρηστικά. Ἐπομένως εἶναι ὀλότελα ἀβάσιμο αὐτὸ πού ἐκ μέ-
 ρους τῶν ἀντιπάλων μας ἀντιπαραθέσαμε στὸν ἑαυτό μας, νὰ τὰ
 προβάλλουν οἱ ἀντίθετοί μας μὲ σκοπὸ νὰ παραγραφεῖ ἡ οἰκειότη-
 τα τῆς φύσης.

126 Ἀλλὰ δὲν ξέρω πῶς καὶ γιατί, ἐνῶ μισοῦν καὶ ἀποστρέφονται
 τὴν ἀλήθεια, τὸν ὀνομάζουν Υἱό, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ μαρτυρηθεῖ μὲ τὸ
 ὄνομα αὐτὸ ἡ κοινότητα τῆς οὐσίας, ἀφοῦ χῶρισαν τὸν ἦχο τοῦ

ὀνόματι σημασίας τὴν φωνὴν χωρίσαντες κενὸν τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ
 καὶ ἀσημαντον τῷ Μονογενεῖ καταλείπουσι, μόνον αὐτῷ τὸν ψόφον
 τῆς φωνῆς χαρίζομενοι. Καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω καὶ οὐ παραστο-
 χάζομαι τοῦ σκοποῦ τῶν ὑπεναντίων, φανερώς ἔστιν ἐξ αὐτῶν ὧν
 127 κατεπιχειροῦσι τῆς ἀληθείας μαθεῖν. Τοιαῦτα γάρ ἐστιν ἃ παρ' αὐτῶν
 ἐπὶ κατασκευῇ τῆς βλασφημίας προφέρεται, 'ὅτι πολλὰ τοῦ Μονογε-
 νοῦς ὀνόματα παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν, λίθον, ἀξίνην, πέ-
 τραν θεμέλιον, ἄρτον, ἄμπελον, θύραν, ὁδόν, ποιμένα, πηγὴν, ζύλον,
 ἀνάστασιν, διδάσκαλον, φῶς καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ, ἀλλ' οὐδὲν
 10 τούτων κατὰ τὴν πρόχειρον σημασίαν εὐσεβές ἐστιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου
 128 νοοῦντας λέγειν. Ἥ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀτοπωτάτων τὸ ἀσώματόν τε καὶ
 ἄϋλον ἀπλοῦν τε καὶ ἀσχημάτιστον ταῖς ἐμφαινομέναις τισὶ τῶν ὀνο-
 μάτων σημασίαις διαμορφοῦσθαι νομίζειν, ὥστε ἀξίνην ἀκούσαντας
 τὸ τοιόνδε σχῆμα τοῦ σιδήρου νοεῖν ἢ φῶς τὸ ἐναέριον ἢ ἄμπελον τὴν
 15 ἐκ φυτείας κλημάτων ἢ τι τῶν ἄλλων ἕκαστον, καθὼς ἢ συνήθεια
 νοεῖν ὑποτίθεται· ἀλλ' ἐπὶ τὸ θεοπρεπέστερον τὰς τῶν ὀνομάτων τού-
 των μετενεγκόντες ἐμφάσεις ἄλλο τι νοοῦμεν, κἂν οὕτω κατονομά-
 ζωμεν, οὐχ ὡς ὄντα τι τούτων κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως, ἀλλ' ὡς
 ταῦτα μὲν λεγόμενον, ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα διὰ τῶν λεγομένων νο-
 129 οοῦμενον. Εἰ δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων καὶ ἀληθῶς ἐπιλέγεται τῷ
 Μονογενεῖ Θεῷ καὶ τῆς φύσεως οὐ περιέχει τὴν ἐνδειξιν, ἀκόλουθον
 εἶναι λέγουσι μηδὲ τοῦ υἱοῦ τὸ σημαινόμενον κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν
 συνήθειαν εἰς τὴν τῆς φύσεως ἐρμηνείαν παραλαμβάνειν, ἀλλ' ἐξευρί-
 σκειν τινὰ σημασίαν καὶ ταύτης τῆς φωνῆς ἐτέραν παρὰ τὴν κοινήν τε
 25 καὶ πρόχειρον'. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφοῦσι πρὸς κατασκευὴν
 130 τοῦ μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν ὅπερ ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Ἡμῖν δὲ πρὸς ἕτερον
 μὲν ἦν σπεύδων ὁ λόγος, τὴν πρόσφατον τοῦ Εὐνομίου λογογραφίαν
 δεῖξαι ψευδῆ καὶ ἀσύστατον καὶ οὐτε πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐτε πρὸς
 ἑαυτὴν συμφωνοῦσαν. Ἐπεὶ δὲ δι' ὧν κατηγοροῦμεν τοῦ δόγματος
 30 αὐτῶν οἶδόν τις συνηγορία τῆς βλασφημίας ἐπεισῆχθη τῷ λόγῳ, κα-
 λῶς ἂν ἔχοι περὶ τούτου πρότερον ἐν ὀλίγῳ διαλαβεῖν, εἴθ' οὕτως ἐπὶ
 τὴν ἀκολουθίαν τῶν γεγραμμένων ἐπανελθεῖν.

131 Τί τοίνυν ἔστιν εἰπόντας πρὸς τὰ τοιαῦτα μὴ διαμαρτεῖν τοῦ προσ-
 ἤκοντος; Ὅτι πολλῶν ὄντων, καθὼς κάκεῖνοί φασί, τῶν ὀνομά-

- ὀνόματος ἀπὸ τῆ σημασία πού ἔχει, ἀφήνουν στὸν Μονογενῆ κού-
 φιο καὶ δίχως σημασία τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ, χαρίζοντας σ' αὐτὸν τὸν
 ἦχο μόνο τοῦ φωνήματος. Ὅτι αὐτὰ πού λέω εἶναι ἀλήθεια καὶ δὲν
 παρασημαδεύω τὸ στόχο τῶν ἀντιπάλων, εἶναι δυνατὸ νὰ γίνεи σα-
 127 φές ἀπὸ ὅσα μηχανεύονται κατὰ τῆς ἀλήθειας. Γιὰ νὰ κατασκευά-
 σουν τὴ βλασφημία τους προβάλλουν παρόμοια μὲ τὰ ἐξῆς: "Ἀπὸ
 τὴν ἀγία Γραφή διδαχτήκαμε πολλὰ ὀνόματα γιὰ τὸν Μονογενῆ,
 λιθάρι, ἀξίνη, πέτρα θεμελιακή, ψωμί, κλῆμα, θύρα, δρόμο, ποιμέ-
 να, πηγὴ, δέντρο, ἀνάσταση, δάσκαλο, φῶς καὶ πολλὰ ἄλλα παρό-
 μοια, ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀποτελεῖ εὐσέβεια νὰ τὸ λέμε γιὰ
 128 τὸν Κύριο μὲ τὴν πρώτη σημασία του. Θὰ ἦταν βέβαια πολὺ παρά-
 λογο νὰ νομίζομε ὅτι διαμορφώνεται τὸ ἀσῶματο καὶ τὸ αὐλο, τὸ
 ἀπλὸ καὶ ἀσχημάτιστο μὲ κάποιες ἀπὸ τίς φαινόμενες σημασίες
 τῶν ὀνομάτων, ὥστε ὅταν ἀκούσομε ἀξίνη νὰ ἐννοοῦμε τὸ γνωστὸ
 σχῆμα τοῦ σιδήρου ἢ τὸ φῶς τῆς ἀτμόσφαιρας ἢ τὸ κλῆμα ἀπὸ τὸ
 ἀμπέλι ἢ κάτι ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὅπως μᾶς ὑποδεικνύει νὰ ἐννοοῦμε ἢ
 συνήθεια. Ἄλλὰ δίνοντας στίς σημασίες τῶν ὀνομάτων αὐτῶν κά-
 ποια θεοπρεπέστερη χροιά ἐννοοῦμε κάτι διαφορτικὸ κι ἄς λέμε
 τὸ ἴδιο ὄνομα, ὅχι γιὰτὶ εἶναι κάτι ἀπὸ αὐτὰ κατὰ τὴ φύση του ἀλλὰ
 γιὰτὶ αὐτὰ εἶναι ἀπλῆς ὀνομασίες του, μὲ τὸ ὅ,τι ὅμως λέμε ἐννοεῖ-
 129 ται κάτι διάφορο ἀπὸ αὐτὰ. "Ἄν ὅμως τὰ ὀνόματα αὐτὰ, ἐνῶ στ'
 ἀλήθεια ἀναφέρονται στὸν Μονογενῆ Θεό, δὲν περιέχουν ὡστόσο
 τὴ δήλωση τῆς φύσης του, εἶναι λογικὸ ἐπακόλουθο', λένε, 'καὶ ἢ
 ἐννοια τοῦ Υἱοῦ νὰ μὴν παραλαμβάνεται, ὅπως συνηθίζεται, στὴν
 ἐρμηνεία τῆς φύσης του, ἀλλὰ νὰ βρίσκουν κι αὐτῆς τῆς λέξης μιὰ
 σημασία διάφορη ἀπὸ τὴν κοινὴ καὶ πρόχειρη'. Αὐτὰ καὶ τὰ παρό-
 μοια φιλοσοφοῦν, γιὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι αὐτὸ πού
 130 εἶναι καὶ λέγεται. Ἄλλὰ ὁ στόχος τοῦ δικοῦ μου λόγου ἦταν ἄλλος,
 ἤθελε νὰ δείξει ψευδῆ καὶ ἀβάσιμη τὴ λογογραφία τοῦ Εὐνομίου κι
 ὅτι δὲ συμφωνεῖ οὔτε μὲ τὴν ἀλήθεια οὔτε μὲ τὸν ἑαυτὸ της κι ἐπει-
 δὴ μὲ τίς κατηγορίες κατὰ τῆς διδασκαλίας τους, σὰ νὰ περαιοῦ-
 σεν κάποια συνηγορία τῆς βλασφημίας, ἐπιβάλλεται νὰ μιλήσο-
 με πρῶτα λίγο γι' αὐτὸ τὸ θέμα κι ἐπειτα νὰ ἐπανέλθομε στὴ συνέ-
 χεια τῶν γραφῶν του.
- 131 Τί μποροῦμε νὰ ποῦμε γι' αὐτὰ καὶ νὰ μὴν ἀποτύχομε σ' αὐτὸ
 πού πρέπει νὰ λεχθεῖ; Ὅτι ἐνῶ εἶναι πολλὰ τὰ ὀνόματα, ὅπως λένε

των, ἃ τῷ Μονογενεῖ παρὰ τῆς Γραφῆς ἐπιλέγεται, οὐδὲν τῶν ἄλλων τῇ πρὸς τὸν γεγεννηκότα φαμέν ἀναφορᾷ τὸ προσφυῆς ἔχειν. Οὐ γὰρ ὡσπερ υἱὸν τοῦ πατρὸς, οὕτως ἢ λίθον ἢ ἀνάστασιν ἢ ποιμένα ἢ φῶς ἢ τι τῶν ἄλλων ἐπὶ τὸν Θεὸν τῶν ὄλων ἐπαναφέροντες λέγομεν, ἀλλ' ἔστιν οἷον τέχνη τι καὶ κανόνι διχῇ διελέσθαι τῶν θείων ὀνομάτων τὴν σημασίαν. Τὰ μὲν γὰρ τῆς ὑψηλῆς τε καὶ ἀφράστου δόξης τὴν ἐνδειξιν ἔχει, τὰ δὲ τὸ ποικίλον τῆς προνοητικῆς οἰκονομίας ἐνδείκνυται· ὥστε καθ' ὑπόθεσιν εἰ μὴ τὸ εὐεργετούμενον εἴη, μηδὲ τὰς φωνὰς ταύτας ἐπ' αὐτοῦ τετάχθαι αἱ τὴν εὐεργεσίαν ἐνδείκνυται. Ὅσοι δὲ τὸ θεοπρεπὲς ἐρμηνεύουσι, καὶ δίχα τῶν οἰκονομουμένων προσφυῶς καὶ κυρίως ἐφαρμύζονται τῷ μονογενεῖ Θεῷ. Ὡς δ' ἂν ἐναργέστερον ἡμῖν ἐκκαλυφθεῖ τὸ τοιοῦτον δόγμα, ἐπ' αὐτῶν ἔσται τῶν ὀνομάτων ἡ θεωρία.

133 Οὐκ ἂν ἄμπελος ὠνομάσθη ὁ Κύριος, εἰ μὴ τῆς φυτείας χάριν τῶν ἐν αὐτῷ ριζουμένων, οὐδ' ἂν ποιμήν, εἰ μὴ τὰ πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ ἀπολώλει, οὐδ' ἰατρός, εἰ μὴ τῶν νοσοῦντων χάριν, οὐδὲ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων ἐφ' ἑαυτοῦ κατεδέχето, μὴ διὰ τινος προνοητικῆς ἐνεργείας προσφόρως ἐπὶ τῶν εὐεργετουμένων τὰς φωνὰς οἰκειούμενος. Τί γὰρ δεῖ τὰ καθ' ἕκαστον λέγοντα μηκύνειν ἐν τοῖς ὁμο-
20 λογουμένοις τὸν λόγον; Υἱὸς δὲ καὶ δεξιὰ καὶ Μονογενῆς καὶ Λόγος καὶ Σοφία καὶ δύναμις καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὅσα πρὸς τι λέγεται, καθάπερ ἐν συζυγίᾳ τινὶ σχετικῇ τῷ Πατρὶ πάντως συνονομαζόμενος
134 λέγεται. Θεοῦ γὰρ δύναμις ὀνομάζεται καὶ Θεοῦ δεξιὰ καὶ Θεοῦ σοφία καὶ Πατὴρ Υἱὸς καὶ Μονογενῆς καὶ Λόγος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὅσα
25 τοιαῦτα. Οὐκοῦν ἀκόλουθον ἐκ τῶν εἰρημένων ἐκάστου τῶν ὀνομάτων κατάλληλόν τινα τῷ ὑποκειμένῳ καὶ πρέπουσαν ἐνθεωρεῖν σημασίαν, ὡς ἂν μὴ τῷ διαμαρτεῖν τῆς ὀρθῆς διανοίας περὶ τὸν τῆς εὐσεβείας πλημμελήσαιμεν λόγον.

135 Ὡσπερ τοίνυν τῶν ἄλλων ἕκαστον πρὸς τὸ θεοπρεπὲς μεταλαβόντες ἀθετοῦμεν τὴν πρόχειρον ἐπ' αὐτῶν ἐννοίαν, ὡς μήτε φῶς ὑλικὸν μήτε πατουμένην ὁδὸν μήτε ἄψυχον λίθον μήτε τὸν ἐκ γεωργίας ἄρτον μήτε τὸν διὰ ρημάτων λόγον, ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐκεῖνα ὀνομάζειν ὅσα τὸ μεγαλεῖον τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ Λόγου παρίστησιν, οὕτως εἴ τις ἀθετοίη τοῦ Υἱοῦ τὴν συνήθη καὶ κατὰ φύσιν σημασίαν,

κι εκείνοι, πού ἀποδίδονται ἀπὸ τὴ Γραφὴ στὸν Μονογενῆ, κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὑποστηρίζομε, δὲν ἔχει τὴν κατάλληλη ἀναφορὰ στὸ γεννήτορα. Γιατὶ ὅπως λέμε τὸν Υἱὸ τοῦ Πατέρα, δὲ λέμε ἢ τὸ λιθάρι ἢ τὴν ἀνάστασις ἢ τὸν ποιμένα ἢ τὸ φῶς ἢ κάτι ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀναφέροντάς τα στὸ Θεὸ τῶν ὄλων ἀλλὰ μποροῦμε μὲ μιὰ τέχνη κι ἓνα κανόνα νὰ χωρίσομε σὲ δύο τὴ σημασία τῶν θείων ὀνομάτων.

132 Ἄλλα ὀνόματα δείχνουν τὴν ὑψηλὴ καὶ ἄφραστη δόξα κι ἄλλα φανερώνουν τὴν ποικιλία τῆς οἰκονομίας γιὰ τὴν πρόνοια· ὥστε ἂν ὑποθέσομε ὅτι δὲν ὑπάρχει αὐτὸ πού εὐεργετεῖται, δὲ θὰ εἶχαν ὀριστεῖ γι' αὐτὸ μήτε τὰ ὀνόματα πού σημαίνουν τὴν εὐεργεσία. Καὶ ὅσα ὀνόματα ἐρμηνεύουν τὸ θεϊκὸ καὶ χωρὶς αὐτὰ πού περιλαμβάνει ἢ οἰκονομία ἐφαρμόζονται στὸν Μονογενῆ Θεὸ ἀρμόδια καὶ κύρια. Γιὰ ν' ἀποκαλυφθεῖ μὲ περισσότερη ἐνάργεια ἢ ἀποψη αὐτῆ, ἢ ἐξέτασή μας θὰ γίνεῖ πάνω στὰ ἴδια τὰ ὀνόματα.

133 Ὁ Κύριος δὲ θὰ ὀνομαζόταν ἀμπέλι, ἂν ὄχι γιὰ χάρις τοῦ φυτέματος ὅσων ριζώνουν μέσα του· οὔτε ποιμένας, ἂν δὲν εἶχαν χαθεῖ τὰ πρόβατα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους· οὔτε γιατρός, ἂν ὄχι γιὰ χάρις τῶν ἄρρωστων, οὔτε θὰ δεχόταν ἐπάνω του τὰ ὑπόλοιπα ὀνόματα, ἂν δὲν οἰκειοποιόταν τὰ ὀνόματα ἀπὸ μιὰ κατάλληλη ἐνέργεια πρόνοιας. Τί χρειάζεται δηλαδὴ νὰ παρατείνω τὸ λόγο μιλώντας γιὰ πράγματα ἀποδεκτά; Λέγεται Υἱὸς καὶ δεξιὸ χέρι καὶ Μονογενῆς καὶ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμη καὶ ὅλα αὐτὰ τ' ἀποκαλούμενα 'πρὸς τι'. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ τὰ συμερίζεται ὅπωςδήποτε μὲ τὸν

134 Πατέρα σὲ μιὰ συζυγία σχέσης. Ὀνομάζεται δηλαδὴ δύναμη Θεοῦ καὶ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸς τοῦ Πατέρα καὶ Μονογενῆς καὶ Λόγος πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὅσα ἄλλα ὁμοία. Τὸ ἀκόλουθο λογικὰ συμπέρασμα ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν εἶναι· γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα νὰ βλέπομε μιὰ κατάλληλη καὶ πρέπουσα στὸ ὑποκείμενό τους σημασία, γιὰ νὰ μὴν κάνομε λάθος στὸ ὀρθὸ νόημα καὶ πλανηθοῦμε στὸ λόγο τῆς πίστεως.

135 Ὅπως λοιπὸν καθένα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀφοῦ τὸ ἐκλάβομε πρὸς τὴ θεϊκὴ ἀρνούμαστε τὴν ἐπιφανειακὴ σημασία τους, ὥστε νὰ μὴν τὸν ὀνομάζομε μήτε ὑλικὸ φῶς μήτε πολυσύχναστο δρόμο μήτε ἄψυχη πέτρα μήτε τὸ ψωμί τοῦ γεωργοῦ μήτε τὸν προφορικὸ λόγος, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ τοῦ ἀπευθύνουμε ἐκεῖνα τὰ ὀνόματα πού δείχνουν τὴ μεγαλειώδη δύναμη τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἔτσι ἂν κάποιος ἀρνεῖται τὴ

- δι' ἧς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ γεγεννηκότος μανθάνομεν, πρὸς τινα θεοπρεπεστέραν ἐρμηνείαν μεταλήψεται πάντως τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων ἐκάστου πρὸς τὸ ἐνδοξότερον ἢ μετάληψις γινομένη πρὸς τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐνδειξιν ἤρμωσεν, ἀκόλουθον πάντως 5 ἐστὶ καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον μετενεχθῆναι τὸ
- 136 σημαίνόμενον. Τίς ἂν οὖν γένοιτο θεοπρεπεστέρα διάνοια ἐπὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας, εἰ ἀθετοῖτο κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων ἢ φυσικὴ πρὸς τὸν γεννήσαντα σχέσις; Τάχα γὰρ οὕτως οὐδεὶς πρὸς ἀσέβειαν τολμηρός, ὡς ἐν τοῖς περὶ τῆς θείας φύσεως λόγοις τὸ ταπεινὸν
- 10 καὶ χαμαίζηλον τῶν ὑψηλῶν τε καὶ μεγάλων ἀρμοδιώτερον οἶσθαι.
- 137 Οὐκοῦν εἰ μὲν τινα ταύτης μεγαλοφρεστέραν' διάνοιαν ἐξευρίσκουσιν, ὡς ἀνάξιον εἶναι δοκεῖν περὶ τοῦ Μονογενοῦς νοεῖν τὸ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἶναι, εἰπάτωσαν εἰ τι γινώσκουσι κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτῶν σοφίαν τῆς πατρικῆς φύσεως ὑψηλότε-
- 15 ρον, ὥστε πρὸς ἐκεῖνο τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἐπάραντας τῆς πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως αὐτὸν ὑπερᾶραι· εἰ δὲ παντὸς ὕψους ὑπέρκειται καὶ πᾶσαν δύναμιν θαυμαστικὴν ὑπερβαίνει τῆς θείας φύσεως τὸ μεγαλειον, τίς ὑπολείπεται λόγος ἐπὶ τὸ μείζον φέρων τῆς τοῦ Υἱοῦ κλήσε-
- 138 ως τὴν ἐρμηνείαν; Ἐπειδὴ τοίνυν ὁμολογεῖται πᾶσαν περὶ τοῦ Μονογενοῦς σημαντικὴν λέξιν, κἂν ἐκ τῆς κάτω συνηθείας ὀνομάζεται, πρὸς τὸ μεγαλειότερον ταῖς ἐννοίαις μετατεθεῖσαν κυρίως λέγεσθαι, δεικνυταὶ δὲ μὴ δύνασθαι τινα μεγαλοφρεστέραν ἐννοίαν τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας εὐρεῖν ταύτης, ἢ τὸ γνήσιον πρὸς τὸν γεγεννηκότα παρί-
- 25 στῆσι, οὐδὲν οἶμαι χρῆναι πλέον ἐπιδιατρίβειν τῷ τόπῳ, ἰκανῶς διὰ τῶν εἰρημένων ἀποδειχθέντος ὅτι οὐ προσήκει καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν ὀνομάτων καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ προσηγορίαν μεθερμηνεύεσθαι.
- 139 Ἄλλ' ἐπὶ τὸ βιβλίον πάλιν ἐπανακτέον τὴν θεωρίαν. Οὐκ ἔστι τῶν αὐτῶν τὸν γεννητὸν 'γέννημα λέγειν μὴ παραιτεῖσθαι' (τοῖς γὰρ ἐκείνων χρήσομαι ῥήμασιν), 'τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς
- 30 τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειομένης σχέσιν', καὶ πάλιν μετατιθέναι τὰς προσφθεῖς ὀνομασίας εἰς τροπικὰς μεταλήψεις· ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ τὸ πρότερον τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῖς διαπέπτωκε καὶ μάτην καταφεύγουσι πρὸς τὴν ἐκ φύσεως τάξιν

- συνήθη και φυσική σημασία του Υιού, που μᾶς λέει την προέλευση από την ουσία, θα ἐκλάβει τὸ ὄνομα ὅπωςδήποτε με μιὰ ἔννοια πὶο θεοπρεπῆ. Ἐπειδὴ σὲ καθένα ἀπὸ τὰ ἄλλα δίνομε λαμπρότερο ὄνομα γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὴ φανέρωση τῆς θείας δύναμης, εἶναι ἐπόμενο ὅπωςδήποτε ὅτι ἡ σημασία καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος θα
- 136 μεταφερθεῖ στὸ ἀνώτερο. Ποιά λοιπὸν πὶο θεοπρεπῆς ἔννοια μπορεῖ νὰ δοθεῖ στὸ ὄνομα τοῦ Υιού, ἂν ἀθετούσαμε κατὰ τὴν ὑπόδειξη τῶν ἀντιθέτων τὴ φυσικὴ σχέση με τὸ γεννήτορά του; Πιθανῶς δὲν εἶναι κανένας τόσο τολμηρὸς στὴν ἀσέβεια, ὥστε νὰ θεωρεῖ στοὺς λόγους γιὰ τὴ θεία φύση πὶο ἀρμόδιο γι' αὐτὴν τὸ ταπεινὸ καὶ προσκολλημένο στὴ γῆ ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ καὶ μεγάλα.
- 137 Ἄν λοιπὸν βρίσκουν κάποια ἔννοια ὑψηλότερη ἀπὸ αὐτὴν, ὥστε νὰ φαίνεται πὼς εἶναι ἀνάξια γιὰ τὸν Μονογενῆ ἢ προέλευσή του ἀπὸ τὴ φύση τοῦ Πατέρα, ἂς μᾶς ποῦμε ἂν ἡ ἀνείπωτη σοφία τους τοὺς ἔχει μάθει κάτι ἀνώτερο ἀπὸ τὴν πατρικὴ φύση, ὥστε ὑψώνοντας σ' αὐτὸ τὸν Μονογενῆ Θεὸ νὰ τὸν ἀνεβάσουν ψηλότερα ἀπὸ τὴ σχέση πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄν ὁμως τὸ μεγαλεῖο τῆς θείας φύσεως εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὕψος καὶ ὑπερβαίνει κάθε δύναμη ἄξια θαυμασμοῦ, ποιὸς λόγος ἀπομένει ἀκόμα πὸν πρέπει νὰ δώσει
- 138 μιὰ ὑψηλότερη ἐρμηνεία, τῆς ὀνομασίας τοῦ Υιού; Ἐπειδὴ λοιπὸν γίνεται ἀποδεκτὸ ὅτι κάθε λέξη πὸν σημαίνει τὸν Μονογενῆ κυριολεκτεῖται γι' αὐτόν, ὅταν τῆς δώσουμε ὑψηλότερο νόημα, ἔστω κι ἂν ἀνήκει στὴν καθημερινὴ χρῆση καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ ὑψηλότερη ἔννοια ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ Υιού, πὸν δείχνει τὴ γνησιότητα ὡς πρὸς τὸν Πατέρα, δὲ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀπασχολοῦμαι περισσότερο με τὸ σημεῖο αὐτό. Μὲ ὅσα εἰπώθηκαν ἀποδείχτηκε ὅτι δὲν πρέπει ὅπως κάνομε με τὰ ἄλλα ὀνόματα νὰ δώσουμε ἄλλη ἐρμηνεία στὴν ὀνομασία τοῦ Υιού.
- 139 Ἄς ἐπαναφέρομε ὁμως τὴν ἐξέτασή μας στὸ κείμενο. Δὲν ἔχουν οἱ ἴδιοι τὸ δικαίωμα ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ μὴν ἀρνοῦνται νὰ λένε γέννημα ἐκεῖνον πὸν γεννήθηκε (χρησιμοποιοῦ τὰ ἴδια τους τὰ λόγια), ἐπειδὴ ἡ ἴδια ἢ οὐσία πὸν γεννήθηκε καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ Υιού οἰκειοποιεῖται τὴ σχέση αὐτῆ τῶν ὀνομάτων, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ μετατρέπουν τὶς κατάλληλες ὀνομασίες σὲ μεταφορικές ἐκδοχές. Ὡστε θὰ συμβεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ πέφτει τὸ πρῶτο ἐπιχείρημά τους καὶ καταφεύγουν ἀδίκως στὴ φυσικὴ τάξη γιὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι

εἰς κατασκευὴν τοῦ δεῖν 'γέννημα' τὸν γεννηθέντα προσαγορεύειν, ἢ εἰ τοῦτο κατὰ τὸ προσῆκον λέγεται, ὁ ἕτερος λόγος ὑπὸ τῶν προκάτεσκευασμένων διαλυθήσεται. Ὁ γὰρ διὰ τὸ γεννηθῆναι 'γέννημα' κατ' ἐκείνους λεγόμενος δι' αὐτὸ τοῦτο 'ποίημα' καὶ 'κτίσμα' λέγεσθαι φύσιν οὐκ ἔχει.

140 Πλεῖστον γὰρ δῆπου διενήνοχεν ἑκατέρου τῶν ὀνομάτων τὸ σημαϊνόμενον, καὶ προσῆκει τὸν λελογισμένως ταῖς φωναῖς κεχρημένον πρὸς τὸ ὑποκείμενον βλέποντα κεχρηῆσθαι τοῖς ῥήμασιν, ὡς ἂν μὴ τινα σύγχυσιν περὶ τὰς ἐννοίας πάθοιμεν, ἀνοικεῖως τοῖς σημαϊνομένοις τὰς φωνὰς ἐπαλλάσσοντες. Διὰ τοῦτο τεχνίτου μὲν ἔργον τὸ διὰ τῆς τέχνης ἀπεργασθὲν ὀνομάζομεν, Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου τὸν ἐξ ἐκείνου φύντα προσαγορεύομεν, οὔτε δὲ τὸ ἔργον Υἱὸν οὔτε τὸν Υἱὸν ἔργον τῶν σωφρονούντων εἶποι τις ἂν· συγγέοντος γὰρ ἐστὶ καὶ ἀναθολούοντος ἐν τῇ πεπλανημένῃ τῶν ὀνομάτων χρήσει τὴν ἀληθῆ σημαϊσίαν.

141 Ὡστε τῶν δύο τούτων τὸ ἕτερον ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς ἀληθεύειν ἐπάναγκες, εἰ μὲν Υἱός ἐστίν, 'κτίσμα' μὴ λέγεσθαι, εἰ δὲ κτιστός, τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας ἀλλοτριουῖσθαι, καθάπερ καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα κτίσματα ὄντα τὴν τοῦ υἱοῦ κλησίν οὐχ ὑποδύεται. Ἄλλ' ἐπειδὴ μαρτυρεῖ γεννητὸν εἶναι τὸν Μονογενῆ Θεὸν ὁ Εὐνόμιος, ἰσχυροτέρα δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας σύστασιν ἢ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρία, καὶ τὸ μὴ κτιστὸν εἶναι πάντως διὰ τοῦ τὸ γεννητὸν εἶπεῖν εἶναι συνεμαρτύρησεν. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα. Πολλῶν γὰρ ἡμῖν λόγων ἐπιρρεόντων, ὡς ἂν μὴ τὸ πλῆθος εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσοι, τούτοις περὶ τῶν προτεθέντων ἀρκεσθησόμεθα.

πρέπει να ονομάζεται γέννημα αὐτὸς ποὺ γεννήθηκε ἢ ἂν αὐτὸ ἀνταποκρίνεται στὸ ὀρθό, τὸ ἄλλο τοὺς ἐπιχείρημα θὰ καταπέσει ἀπὸ ὅσα προαποδείχτηκαν. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ κατ' ἐκείνους λέγεται γέννημα, ἐπειδὴ ἔχει γεννηθεῖ, εἶναι ἄτοπο νὰ λέγεται ποίημα καὶ κτίσμα.

140 Γιατὶ βέβαια διαφέρει πάρα πολὺ ἡ σημασία τοῦ κάθε ὀνόματος καὶ πρέπει ὁποῖος χρησιμοποιεῖ λογικὰ τὰ ὀνόματα, νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ ἀποβλέποντας σ' αὐτὸ ποὺ ἀναφέρονται, γιὰ νὰ μὴν πάθουμε κάποια σύγχυση στὶς ἐννοιες, ὑποκαθιστώντας ἀνεπίτρεπτα τὰ ὀνόματα στὶς σημασίες. Γι' αὐτὸ ὅ,τι ἀπεργάστηκε μιὰ τέχνη τὸ λέμε ἔργο τεχνίτη καὶ υἱὸ ἀνθρώπου ὀνομάζομε αὐτὸν ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ ἄνθρωπο· οὔτε τὸ ἔργο θὰ πεῖ κάποιος στοχαστικὸς υἱὸ οὔτε τὸν υἱὸ ἔργο. Γιατὶ μὲ τὴν πλανημένη χρῆση τῶν ὀνομάτων συγχέεται καὶ θολώνεται ἡ ἀληθινὴ σημασία.

141 Ἄρα, ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ὑποχρεωτικὸ ν' ἀληθεύει τὸ ἓνα γιὰ τὸν Μονογενῆ· ἂν εἶναι Υἱὸς νὰ μὴ λέγεται κτίσμα· ἂν ἔχει κτιστεῖ ν' ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν προσωνομία τοῦ Υἱοῦ. Ὅπως γίνεται καὶ μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ μὲ καθένα ἀπὸ τὰ πάντα· ἐπειδὴ εἶναι κτίσματα δὲ δέχονται τὴν ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Εὐνόμιος ὁμολογεῖ πὼς εἶναι γεννητὸς ὁ Μονογενὴς Θεὸς καὶ ἡ μαρτυρία τῶν ἐχθρῶν ἔχει μεγαλύτερη ἰσχὺ γιὰ νὰ σταθεῖ ἡ ἀλήθεια, στὴν περίπτωσι αὐτὴ βεβαίωσε μαζὶ καὶ τὸ ὅτι δὲν εἶναι κτιστὸς, λέγοντάς τον γεννητό. Φτάνουν τόσα γι' αὐτά. Μὲ κατακλύζουν πολλοὶ λόγοι ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ξεπεράσει τὸ πλῆθος τοὺς τὸ μέτρο, ὡς περιοριστοῦμε σ' αὐτὰ γιὰ τὸ θέμα ποὺ εἴχαμε θέσει. 27. 1.4 3 2.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Β'

1 Καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ τὴν περὶ τοῦ γεννήματος φυσιολογίαν τὴν
ἐπιμελῶς αὐτῷ φιλοσοφηθεῖσαν ἐξετάσαι τῷ λόγῳ. Φησὶ τοίνυν
(ἐρῶ δὲ κατὰ λέξιν τὸν καλλιγραφηθέντα λόγον αὐτῷ κατὰ τῆς ἀλη-
θείας): 'τίς γὰρ οὕτως ἀμελῆς καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἀνεπίσκε-
5 πτος, ὡς ἀγνοεῖν ὅτι τῶν σωμάτων, ὅσα περὶ γῆν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ
γεννᾶσθαι, ποιεῖν τε καὶ πάσχειν ἐξεταζόμενα τὰ τε γεννῶντα μεταδί-
δωσι τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ τὰ γεννώμενα τῆς αὐτῆς μεταλαμβάνειν πέ-
φυκεν, ἅτε κοινῆς οὐσῆς τῆς ὑλικῆς αἰτίας καὶ τῆς ἐξωθεν ἐπιρρεού-
σης χορηγίας, τὰ τε γεννώμενα γεννᾶται κατὰ πάθος καὶ τὰ γεννῶντα
10 κατὰ φύσιν οὐ καθαρὰν ἴσχει τὴν ἐνέργειαν διὰ τὸ παντοίοις πάθεσι
2 συνεξεῦχθαι τὴν φύσιν'. Ὅρατε πῶς πρεπόντως τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος
Λόγου Θεοῦ διαλαμβάνει τῇ θεωρίᾳ τὴν προαιώνιον γέννησιν ὃ τὴν
τῶν ὄντων φύσιν δι' ἀκριβείας ἐπισκεπτόμενος, σώματα περὶ γῆν καὶ
ὑλικὴν αἰτίαν καὶ πάθος γεννῶντων τε καὶ γεννωμένων καὶ πάντα τὰ
15 τοιαῦτα, δι' ὧν ἐρυθριάσειεν ἄγ τις τῶν νοῦν ἐχόντων, κἂν περὶ ἡμῶν
λέγηται, στηλιτευομένης τῷ λόγῳ τῆς ἐμπαθοῦς ἡμῶν φύσεως. Ἄλλ'
ἢ μὲν λαμπρὰ τοῦ λογογράφου περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ φυσιολογία
τοιαύτη.

3 Ἡμεῖς δὲ τὸ σχετλιάζειν ἀφέντες (τί γὰρ ἂν καὶ πλέον ὁ στανα-
20 γμὸς ἡμῖν πρὸς κατάλωσιν τῆς τῶν ἐχθρῶν κακίας συναγωνίσαιτο;)
τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων, ὅπως ἂν οἰοί τε ὦμεν, δημοσιεύσωμεν, περὶ
ποίου γεννήματος ἢ θεωρία προῦκειται, τοῦ κατὰ σάρκα συνισταμένου
4 ἢ τοῦ κατὰ τὸν Μονογενῆ Θεόν. Διπλῆς γὰρ οὐσῆς τῆς θεωρίας, ἐπί

* Στὴν PG φέρεται ὡς Λόγος Δ'.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΛΟΓΟΣ Γ'

ΜΕΡΟΣ Β'

- 1 Καιρός είναι νά εξετάσομε καί τή θεωρία του γιά τή φύση τοῦ γεννήματος πού κατάρτισε μ' ἐπιμέλεια. Λέει λοιπόν (καί θά μεταφέρω αὐτούσιο τὸ λόγο πού φιλοτέχνησε κατὰ τῆς ἀληθείας): 'Ποιός εἶναι τόσο ἀμελής καί τόσο ἀνίδεος γιά τή φύση τῶν ὄντων, ὥστε ν' ἀγνοεῖ πῶς ἀπὸ ὄσα σώματα στῆ γῆ ἐπάνω ἐξετάζονται πού εἴτε γεννοῦν εἴτε γεννιοῦνται, εἴτε ἐνεργοῦν εἴτε πάσχουν, κι αὐτὰ πού γεννοῦν μεταδίδουν τὴν ἴδια τους τὴν οὐσία καί ὄσα γεννιοῦνται εἶναι στῆ φύση τους νά κοινωνοῦν τὴν ἴδια οὐσία: γιατί ἡ ὑλική αἰτία εἶναι κοινὴ καί ἡ ἀπ' ἐξω συντρέχουσα βοήθεια καί ὄσα γεννιοῦνται ἀπὸ τὸ πάθος κι ὄποια γεννοῦν σύμφωνα μὲ τὴ φύση δὲν ἐνεργοῦν καθαρὰ, ἐπειδὴ ἡ φύση εἶναι συ-
- 2 ζευγμένη μὲ κάθε λογῆς πάθη'. Βλέπετε μὲ πόσο ἀρμόδιο τρόπο φιλοσοφεῖ γιά τὴν προαιώνια γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου πού ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχή, αὐτὸς πού ἐξετάζει ἀκριβῶς τὴ φύση τῶν ὄντων καί τὰ γύρω στῆ γῆ σώματα καί τὴν ὑλική τους αἰτία καί τὸ πάθος ὄσων γεννοῦν καί γεννιοῦνται καί ὄλα τὰ παρόμοια; Γι' αὐτὸ θά κοκκινίσει ἀπὸ ντροπὴ ὄποιος ἔχει νοῦ, ἂν τ' ἀκούσει νά λέγονται ἀκόμα καί γιά μᾶς καί νά στηλιτεύεται ἡ φύση μας μὲ τὰ πάθη της. Αὐτὸς εἶναι ὁ λαμπρὸς λόγος τοῦ λογογράφου γιά τὸν Μονογενῆ Θεό.
- 3 Ἐμεῖς ὅμως ὡς ἀφήσομε τὸ θρῆνο. Σὲ τί θά βοηθοῦσαν περισσότερο οἱ στεναγμοὶ μας γιά νά διαλυθεῖ ἡ κακία τῶν ἐχθρῶν μας; Θάπραγματευθοῦμε ὅμως τὸ νόημα ὄσων εἰπώθηκαν, ὅπως μπορούμε: ποιὸ γέννημα δηλαδὴ ἀφοροῦσε ἡ θεωρία, αὐτὸ μὲ τὴ
- 4 σαρκικὴ φύση ἢ τὸν Μονογενῆ Θεό; Ἐπειδὴ ἡ ἀνάπτυξή του εἶ-

τε τῆς θείας καὶ ἀπλῆς καὶ ἀύλου ζωῆς καὶ ἐπὶ τῆς ὑλικῆς τε καὶ ἐμπαθοῦς ὑποστάσεως, καὶ ὁμοίως λεγομένης ἐπ' ἀμφοῖν τῆς γεννήσεως ἀναγκαῖον ἂν εἴη τρανῆν καὶ ἀσύγχυτον τὴν διαστολὴν τῶν σημαυνομένων ποιήσασθαι, μὴ πη τὴν ἀλήθειαν ἢ τῆς γεννήσεως ὁμωνυμία 5 παραλογίσηται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἢ μὲν διὰ σαρκὸς εἰς τὸ εἶναι πάροδος ὑλικὴ τίς ἐστὶ καὶ διὰ πάθους προάγεται, τὸ δὲ ἀσώματον καὶ ἀναφῆς καὶ ἀνείδεον καὶ τῆς ὑλώδους ἐπιμιξίας ἐλεύθερον πάσης διαθέσεως ἐμπαθοῦς ἡλλοτριώται, θεωρῆσαι προσήκει περὶ ποίας γεννήσεως ἢ ζήτησις ἦν, τῆς ἀκηράτου καὶ θείας ἢ τῆς ἐμπαθοῦς καὶ ρυπώσης.

5 Ἄλλ' οὐκ ἂν τις ἀντείποι τὸ μὴ περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν προκεῖσθαι τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. Τί οὖν ἐμφιλοχωρεῖ τῇ σωματικῇ ταύτῃ φυσιολογίᾳ, ἐν τῇ βδλευρᾷ τοῦ λόγου διασκευῇ καταρρυπαίνων τὴν φύσιν καὶ τὰ περὶ τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν πάθη δημοσιεύων, καταλιπὼν τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν; Οὐ γὰρ 15 τὴν ζώωδη ταύτην γέννησιν τὴν διὰ σαρκὸς συνισταμένην μαθεῖν ἐδέεόμεθα. Τίς γὰρ οὕτως ἡλίθιος, ὡς ἑαυτὸν βλέπων καὶ νοῶν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἄλλον ἐρμηνεῖα τῆς ἑαυτοῦ ζητεῖν φύσεως καὶ δεῖσθαι μαθεῖν τὰ ἀναγκαῖα πάθη, ὅσα τῇ γεννήσει συνθεωρεῖται τοῦ σώματος, ὅτι ἄλλως μὲν ὁ τίκτων, ἐτέρως δὲ τὸ τικτόμενον ἐν πάθει 20 γίνεται, ὡς ἂν μάθοι ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης ὁ ἀνθρωπος, ὅτι αὐτός τε διὰ πάθους γεννᾷ καὶ πάθος αὐτῷ τῆς γεννήσεως ἤρξατο; Ταῦτα γὰρ καὶ σιωπώμενα καὶ λεγόμενα τὸ ἴσον ἔχει, κἂν τις διεξίη δημοσιεύων τὰ κρύφια, κἂν συγκαλύπτῃ τῇ σιωπῇ τὰ ἀπόρρητα, τὸ διὰ πάθους προῖεναι τὴν φύσιν ἡμῶν οὐκ ἠγνοήσαμεν. Ζητοῦμεν δὲ 25 περὶ τῆς ὑψηλῆς τε καὶ ἀφράστου τοῦ Μονογενοῦς ὑπάρξεως, καθ' ἣν ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι πεπίστευται, σαφηνισθῆναι τὸν λόγον.

8 Ταύτης τοίνυν προκειμένης τῆς ἐξετάσεως ὁ καινὸς θεολόγος ρεῦσιν καὶ πάθος καὶ ὑλικὴν αἰτίαν καὶ ἐνέργειάν τινα ρύπου μὴ καθαρύουσιν καὶ ἐξῶθεν ἐπιρρέουσιν χορηγίαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα 30 τῷ λόγῳ προστίθησιν, οὐκ οἶδα τί παθῶν ὁ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σοφίας μηδὲν τῶν ἀλήπτων ἐξῶ τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως κατελείπεσθαι λέγων καὶ τὴν ἄρρητον τοῦ Υἱοῦ γέννησιν ἐρμηνεύειν ἐπαγγελλόμε-

ναι διττή τόσο για τη θεία και άπλη και άωλη ζωή όσο και για την ύλική κι έμπαθή ύπόσταση κι έπειδή άφορᾶ και τὰ δύο είδη τῆς γέννησης, είναι ανάγκη νά κάνομε εύκρινή και ασύγχυτη τη διάκριση τῶν έννοιῶν, μήπως ἡ όμωνομία τῆς γέννησης δημιουργήσει έσφαλμένη ιδέα για την αλήθεια. Έπειδή λοιπόν ἡ είσοδος στην ύπαρξη μέσω τῆς σάρκας είναι ύλική και πραγματοποιείται μέσω του πάθους, ένῶ τὸ άσώματο και άναφές και άμορφο από την ύλική έπιμειξία είναι ξένο πρὸς κάθε έμπαθή διάθεση, πρέπει νά εξετάσομε για ποιά γέννηση συζητοῦμε, την άθάνατη και θεία ἢ την έμπαθή κι ακάθαρτη.

- 5 'Αλλά κανένας δὲ θά φέρει αντίρρηση ὅτι δὲν είναι αντικείμενο του λόγου μας ἢ προαιώνια ύπαρξη του μονογενοῦς Θεοῦ. Γιατί λοιπόν εύχαριστεῖται μ' αὐτὴ τὴ σωματικὴ φυσιοθεωρία καταρρυπαίνοντας τὴ φύση μὲ τὴν ἀηδὴ έκζήτηση του λόγου και κοινολογώντας τὰ ἀνθρώπινα πάθη τὰ σχετικὰ μὲ τὴ γέννηση, αφήνοντας τὸ θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ; Δὲν εἶχαμε ανάγκη νά μάθομε για τὴ ζωώδη αὐτὴ γέννηση πού πραγματοποιεῖται μὲ τὴ σάρκα.
- 6 Ποιός είναι τόσο ἡλίθιος, ὥστε ένῶ βλέπει τὸν έαυτό του και έννοεῖ τὸ ἀνθρώπινο μέσα στὸν έαυτό του νά ἀναζητεῖ ἄλλον ἐξηγητὴ τῆς φύσης του; Και τί ἔχει ανάγκη νά πληροφορηθεῖ τὰ πάθη πού ἀπαραίτητα παρατηροῦνται κατὰ τὴ γέννηση του σώματος ὅτι ἄλλο είναι τὸ πάθος αὐτοῦ πού γεννᾶ κι ἄλλο ἐκείνου πού γεννιέται, για νά μάθει ὁ ἀνθρωπος ἀπὸ τὸ μάθημα αὐτὸ ὅτι κι αὐτὸς
- 7 μέσω πάθους γεννᾶ και μὲ πάθος ἄρχισε ἡ γέννησή του; Αὐτὰ ἔχουν τὴν ἴδια σημασία εἴτε ἀποσιωποῦνται εἴτε λέγονται κι ἂν κανένας μιλάει για τὰ κρυφὰ και τὰ κοινολογεῖ κι ἂν σκεπάζει μὲ τὴ σιωπὴ του τ' ἀπόρρητα, δὲν ἀγνοήσαμε ὅτι ἡ φύση μας προχωρεῖ μέσω του πάθους. Ἐπιδιώκομε νά διασαφηνιστεῖ ὁ λόγος για τὴν ὑψηλὴ και ἄφραστη ύπαρξη του Μονογενοῦς πού μᾶς κάνει νά πιστέψομε ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα.

- 8 Μολονότι λοιπόν ἔχομε ἐμπρὸς μας αὐτὴ τὴν εξέταση, ὁ νέος θεολόγος προσθέτει στὸ λόγο τὴ ροή και τὸ πάθος και τὴν ύλικὴ αἰτία και μιὰ ἐνέργεια ὄχι καθαρὴ ἀπὸ ρύπο και μιὰ ἀφθονία πού ἔρχεται ἀπ' ἔξω και ὅσα ὅμοια. Δὲν ξέρω τί ἔπαθε αὐτὸς πού μὲ τὴν ὑπερβολικὴ σοφία του λέει ὅτι δὲ μένει κανένα ἀπὸ τὰ ασύλληπτα ἔξω ἀπὸ τὴ γνώση του και πού ὑπόσχεται ὅτι ἐξηγεῖ τὴ

νος, ἀποστάς τῶν προκειμένων ἐγγέλως δίκην εἰς τὸν ἰλυώδη βόρβορον τῶν λογισμῶν καταδύεται κατὰ τὸν νυκτερινὸν ἐκεῖνον Νικόδημον, ὃς τὴν ἄνωθεν γέννησιν τοῦ Κυρίου διδάσκοντος πρὸς τὸν ἐν μήτρᾳ κῶλον τοῖς λογισμοῖς κατεσύρετο, καὶ πῶς ἂν ἐκ δευτέρου 5 πάλιν ἐντὸς τῆς νηδύος γένοιτο διηπόρει λέγων, «πῶς δύναται τοῦτο γενέσθαι;», νομίζων τῷ μὴ δύνασθαι τὸν πρεσβύτερον διὰ σπλάγγου πάλιν κυφορηθῆναι μητρῶου τὴν πνευματικὴν γέννησιν διελέγξειν ἄσύστατον.

9 Ἄλλὰ κάκεινου τὴν πεπλανημένην ὑπόληψιν διορθοῦται ὁ Κύριος, 10 ἄμικτα λέγων εἶναι τὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Πνεύματος ἰδιώματα, καὶ οὗτος ἑαυτὸν ἐν τοῖς ὁμοίοις, εἰ βούλεται, διορθοῦσθω. Δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν φροντιστὴν τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν ἰδίων θεωρεῖν τὸ προκειμενον, μὴ διὰ τῆς τῶν ὑλικῶν κατηγορίας διαβάλλειν τὸν αὔλον. Εἰ γὰρ 15 ἀνθρωπος ἢ βοῦς ἢ ἄλλο τι τῶν διὰ σαρκὸς τικτομένων οὐ καθαρεῖται πάθους γεννῶν ἢ γεννώμενος, τί τοῦτο πρὸς τὴν ἀπαθῆ καὶ ἀκήρατον 10 φύσιν; Οὐδὲ γὰρ τὸ θνητοῦς ἡμᾶς εἶναι τὴν ἀθανασίαν τοῦ Μονογενοῦς παραγράφεται οὐδὲ ἢ πρὸς κακίαν τροπὴ τῶν ἀνθρώπων ἀμφίβολον ἐπὶ τῆς θείας φύσεως εἶναι παρασκευάζει τὸ ἄτρεπτον οὐδὲ 20 ἄλλο τι τῶν ἡμετέρων καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν μεταφέρεται, ἀλλὰ τις ἀμικτός ἐστι καὶ ἀκοινώνητος ἢ ἰδιότης τῆς ἀνθρωπίνης τε καὶ τῆς θείας ζωῆς καὶ παρήλλακται παντάπασιν τὰ γνωριστικὰ ἰδιώματα, ὡς μήτε ταῦτα ἐπ' ἐκείνης μήτε τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ ταύτης ἐκεῖνα καταλαμβάνεσθαι.

11 Πῶς οὖν ὁ Εὐνόμιος, τῆς θείας προκειμένης τῷ λόγῳ γεννήσεως, 25 ἀφείς τὸ προκειμένον τὰ ἐν τῇ γῆ διεξέρχεται, οὐδεμιᾶς ἡμῖν περὶ τούτων πρὸς αὐτὸν οὐσης ἀμφισβητήσεως; Ἄλλὰ πρόδηλος ὁ σκοπὸς τοῦ τεχνίτου, ἵνα τῇ πρὸς τὸ πάθος διαβολῆ περιγράψῃ τοῦ Κυρίου 12 τὴν γέννησιν. Ἐφ' οἷς ἐγωγε τὸ κατὰ τὴν βλασφημίαν παρὲς θαυμάζω τῆς ἀγχινοίας τὸν ἀνθρωπον, πῶς μέμνηται τῆς οἰκείας σπουδῆς, 30 ὃς τὸ δεῖν γέννημα τὸν Υἱὸν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι διὰ τῶν προειρημένων κατασκευάσας νῦν περὶ τοῦ μὴ χρῆναι γέννησιν περὶ αὐτὸν νοεῖν ἀγωνίζεται. Εἰ γὰρ πᾶσα γέννησις, καθὼς οὗτος οἶεται, συνεζευγμένην ἔχει τὴν κατὰ τὸ πάθος διάθεσιν, ἀνάγκη πᾶσα διὰ τούτων ὁμολογεῖσθαι, ὅτι τὸ τοῦ πάθους ἀλλότριον συναλλοτριοῦται πάντως

ἀνέκφραστη γέννηση τοῦ Υἱοῦ. Ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ θέμα καὶ σὰ νὰ ἦταν χέλι βουτάει μέσα στὴν ἰλὺ καὶ τὸ βουῖρκο τῶν λογισμῶν, ὅπως ὁ υἡκερινὸς ἐκεῖνος Νικόδημος, πού ἐνῶ ὁ Κύριος διδασκε τὴ γέννηση στὸν οὐρανό, αὐτὸς παρασυρόταν ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς τοῦ στοὺς πόνους τῆς μήτρας καὶ ἀποροῦσε πῶς θὰ ἔμπαινε γιὰ δεύτερη φορὰ μέσα στὴν κοιλιὰ λέγοντας «πῶς μπορεῖ νὰ γίνεῖ αὐτό;»¹. Νόμιζε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ἀποδείξει ἀνύπαρκτη τὴ πνευματικὴ γέννηση ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἡλικιωμένου νὰ κυοφορηθεῖ ξανά στὰ μητρικὰ σπλάχνα.

- 9 Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος διορθώνει καὶ τὴ λανθασμένη γνώμη ἐκεῖνου λέγοντας ὅτι εἶναι ἄσχετες οἱ ιδιότητες τῆς σάρκας καὶ τοῦ πνεύματος· καὶ τοῦτος πού εἶναι σὲ παρόμοια κατάσταση ἂν θέλει ἄς διορθωθεῖ. Πρέπει νομίζω ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἀλήθειας νὰ δεῖ τὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὰ στοιχεῖα πού αὐτὸ δίνει καὶ νὰ μὴ διαβάλλει τὸν ἄνθρωπο. Ἄν δηλαδὴ ἓνας ἄνθρωπος ἢ ἓνα βόδι ἢ κάποιον ἄλλο πού ἔχει γέννηση σωματικὴ δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ πάθος ὅταν γεννᾷ ἢ γεννιέται, τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὴν ἀπαθὴ καὶ ἀθάνατη φύση; Οὔτε ἡ θνητότητά μας διαγράφει τὴν ἀθανασία τοῦ Μονογενοῦς οὔτε ἡ μεταβολὴ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν κακία καθιστᾷ ἀμφίβολο τὸ ἀμετάβλητο τῆς θείας φύσης οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ δικά μας μεταφέρεται στὸ Θεό. Ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς ἀνθρώπινης καὶ τῆς θείας ζωῆς ἔχει κάτι ἄσχετο καὶ ἀκοινωνητο καὶ εἶναι ἐντελῶς διάφορα τὰ χαρακτηριστικὰ τοὺς γνωρίσματα, ὥστε μήτε αὐτὰ ν' ἀναζητοῦμε σ' ἐκείνην μήτε ἐκεῖνα σ' αὐτήν.
- 11 Πῶς λοιπὸν ὁ Εὐνόμιος, ἐνῶ ὁ λόγος μας ἀναφέρεται στὴ θεία γέννηση, ἀφήνει τὸ θέμα μας καὶ ἐκθέτει ὅ,τι συμβαίνει στὴ γῆ, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἐκ μέρους μας πρὸς αὐτὸν καμιά ἀμφισβήτηση γι' αὐτά; Εἶναι ὅμως πρόδηλος ὁ σκοπὸς τοῦ τεχνίτη, νὰ μειώσει τὴ γέννηση τοῦ Κυρίου μὲ τὴ διαβολὴ γιὰ πάθος. Γι' αὐτὸ ἐγὼ παραβλέποντας τὴ βλασφημία θαυμάζω τὴν ὀξύτητα τῆς ἀντίληψης τοῦ ἀνθρώπου, πῶς δὲν τοῦ διαφεύγει καθόλου ὁ στόχος του· ἔχει ἀποδείξει μὲ τὰ προηγούμενα ὅτι ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγεται γέννημα, ἐνῶ τώρα ἀγωνίζεται γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ νοοῦμε γι' αὐτὸν γέννηση. Ἄν δηλαδὴ, ὅπως νομίζει τοῦτος, ἢ κάθε γέννηση ἔχει δευμένο μαζί της τὸ πάθος, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ὁμολογηθεῖ μὲ αὐτὰ πῶς ὅ,τι εἶναι ἀλλότριον ἀπὸ τὸ πάθος

καὶ τῆς γεννήσεως. Εἰ γὰρ ταῦτα μετ' ἀλλήλων συνημμένως νοεῖται, τὸ πάθος τε καὶ ἡ γέννησις, ὁ τοῦ ἐνὸς τούτων ἀμέτοχος οὐδ' ἂν πρὸς
 12 τὸ ἕτερον τὴν κοινωνίαν ἔχοι. Πῶς οὖν γέννημα διὰ τὴν γέννησιν λέ-
 γει τὸν ὅτι οὐκ ἐγεννήθη διὰ τῶν νῦν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἀποδει-
 5 κνύμενον, καὶ ὑπὲρ τίνος μάχεται πρὸς τὸν διδάσκαλον ἡμῶν τὸν
 συμβουλευόντα μὴ κατατολμᾶν ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων τῆς ὀνομα-
 τοποιίας, ἀλλὰ γεγενῆσθαι μὲν ὁμολογεῖν, μὴ παρασχηματίζειν δὲ
 τὴν ἔννοιαν ταύτην εἰς ὀνόματος τύπον, ὥστε 'γέννημα' τὸν γεννηθέν-
 τα προσαγορεύειν, ἰδίως τῆς φωνῆς ταύτης ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἢ ἐπὶ
 10 τῶν εἰς εἰκόνα πονηρίας παρειλημμένων ὑπὸ τῆς Γραφῆς τεταγμένης;

14 'Ἄλλ' ὅταν μὲν παρ' ἡμῶν λέγεται τὸ δεῖν σιωπᾶσθαι τὴν φωνὴν
 τοῦ 'γεννήματος' τὴν ἄμαχον ἐκείνην ρητορικὴν προχειρίζεται, συμ-
 παραλαμβάνων εἰς συμμαχίαν καὶ τὴν γραμματικὴν ψυχρολογίαν καὶ
 διὰ τῆς τεχνικῆς τῶν ὀνομάτων εἴτε παραγωγῆς εἴτε παρωνυμίας εἴτε
 15 οὐκ οἶδ' ὅπως δὴ λέγειν ταῦτα προσήκει, διὰ τούτων τοὺς συλλογι-
 σμοὺς συμπεραίνει 'γέννημα' τὸν γεννηθέντα λέγειν οὐ παραιτούμε-
 15 νος. Ἐπειδὴν δὲ τοῦτο δεξάμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν θεωρή-
 σωμεν, ὡς τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἐντεῦθεν συνενδεικνυμένου, πάλιν
 ἀνατίθεται τὰς ἰδίας φωνὰς καὶ περὶ τοῦ μὴ γεννηθῆναι τὸ 'γέννημα'
 20 διατείνεται, τῇ ρυπώσῃ φυσιολογίᾳ τοῦ σωματικοῦ τόκου τὴν καθα-
 ράν τε καὶ θείαν καὶ ἀπαθῆ τοῦ Κυρίου παραγραφόμενος γέννησιν, ὡς
 οὐκ ἐνδεχόμενον τὰ δύο κατὰ ταῦτὸν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ συνδραμεῖν, τό τε
 πρὸς τὸν Πατέρα γνήσιον καὶ τὴν ἀπάθειαν τῆς φύσεως, ἀλλ' εἰ μὲν
 τὸ ἀπαθὲς εἶη, μὴ εἶναι τὴν γέννησιν, εἰ δὲ τὸ γνήσιόν τις ὁμολογοίη,
 25 καὶ πάθος τῇ γεννήσει πάντως συμπαράδεχσθαι.

16 Οὐχ οὕτως ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, οὐχ οὕτως ἐκείνη ἡ βρονταία
 φωνὴ τὸ τῆς θεολογίας κηρύσσει μυστήριον, ὃς καὶ Υἱὸν ὀνομάζει
 Θεοῦ καὶ πάσης ἐμπαθοῦς ὑπολήψεως ἐκκαθαίρει τὸ κήρυγμα. Ἴδου
 γὰρ πῶς προθεραπεύει τὴν ἀκοὴν ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ εὐαγγελίου.
 30 Ὅση γὰρ ἐν τῷ διδασκάλῳ προμήθεια τοῦ μὴ τίνα τῶν ἀκούοντων
 εἰς ταπεινὰς ὑπολήψεις καταπεσεῖν, πρὸς ἀτόπους τινὰς ὑπονοίας ἐξ
 17 ἀμαθίας ὑπολισθήσαντα. Ὡς γὰρ ἂν μάλιστα πόρρω πάθους ἀπαγά-
 γοι τὴν ἀγύμναστον ἀκοὴν, οὐχ Υἱὸν εἶπεν ἐν προοιμίοις, οὐ Πατέρα,

- εἶναι μαζί ὀπωσδήποτε ἀλλότριο κι ἀπὸ τὴ γέννηση. Γιατὶ ἂν αὐτὰ νοοῦνται δεμένα μεταξύ τους, τὸ πάθος καὶ ἡ γέννηση, ὁ ἀμέτοχος τοῦ ἐνὸς ἀπὸ αὐτὰ, δὲ θὰ ἔχει σχέση οὔτε μὲ τὸ ἄλλο.
- 13 Πῶς λοιπὸν ἀποκαλεῖ γέννημα ἐξαιτίας τῆς γέννησης αὐτὸν ποὺ ἀποδεικνύεται μὲ ὅσα λέει τώρα ὅτι δὲν ἔχει γεννηθεῖ; Καὶ γιὰ ποιὸ πράγμα πολεμᾷ τὸ δάσκαλό μας, ἀφοῦ αὐτὸς συμβουλεύει νὰ μὴν εἶμαστε ὑπερτολμηροὶ στὸ πλάσιμο ὀνομάτων σχετικὰ μὲ τὰ θεῖα δόγματα· νὰ ὁμολογοῦμε βέβαια ὅτι ἔχει γεννηθεῖ, νὰ μὴ παραποιῦμε ὅμως τὴν ἔννοια αὐτὴ δίνοντάς της τὸν τύπο ἐνὸς ὀνόματος, ὥστε νὰ ὀνομάζουμε γέννημα αὐτὸν ποὺ γεννήθηκε, ἐνῶ τὸ ὄνομα αὐτὸ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὴ Γραφή γιὰ τὰ ἄψυχα ἢ γιὰ ὄσους προβάλλει ὡς παραδείγματα πονηρίας;
- 14 Ἄλλὰ ὅταν λέμε ἐμεῖς ὅτι πρέπει ν' ἀποσιωπᾶται ἡ λέξις γέννημα, τότε χρησιμοποιεῖ τὴν ἀκαταμάχητη ἐκείνη ρητορική παίρνοντας ὡς σύμμαχο μαζί καὶ τὰ ψυχρὰ γραμματικά του καὶ μὲ τὴν τεχνολογία τῶν ὀνομάτων, τὰ παράγωγα καὶ τὰ παρώνυμα καὶ δὲν ξέρω πῶς πρέπει νὰ τὰ λέω αὐτὰ, βγάζει τὰ συμπεράσματα τῶν συλλογισμῶν του καὶ δὲν παύει ν' ἀποκαλεῖ γέννημα αὐτὸν ποὺ
- 15 γεννήθηκε. Κι ὅταν αὐτὸ τὸ δεχτοῦμε καὶ ἐξετάσουμε τὴν ἔννοια τοῦ ὀνόματος, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἀνιχνεύεται ἡ κοινότητα τῆς οὐσίας, ἐπαναθέτει πάλι τὰ ἴδια ὀνόματα καὶ διατείνεται ὅτι τὸ γέννημα δὲν ἔχει γεννηθεῖ· ἔτσι μὲ τὴν ἀκάθαρτη περιγραφή τῆς φύσης τοῦ σωματικοῦ τοκετοῦ διαγράφει τὴν καθαρὴ καὶ θεῖα καὶ ἀπαθὴ γέννηση τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ συμπέσουν αὐτὰ τὰ δύο, ἡ γνησιότητα σὲ σχέση μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἡ ἀπάθεια τῆς φύσης, ἀλλὰ ἂν ὑπάρχει ἡ ἀπάθεια νὰ μὴ χωρεῖ γέννηση κι ἂν δέχεται κανένας τὴ γνησιότητα νὰ παραδέχεται μαζί μὲ τὴ γέννηση ἀσφαλῶς καὶ τὸ πάθος.
- 16 Ὅχι ὅμως ἔτσι· ὁ οὐράνιος Ἰωάννης, ἡ φωνὴ ἐκείνη τῆς βροντῆς, δὲν κηρύσσει ἔτσι τὸ μυστήριον τῆς θεολογίας· αὐτὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸν ὀνομάζει καὶ τὸ κήρυγμά του τὸ καθαίρει ἀπὸ κάθε ὑπόνοια πάθους. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο προασφαλίζει τὴν ἀκοὴ στὸ προοίμιον τοῦ Εὐαγγελίου του. Εἶναι μεγάλη ἡ πρόνοια τοῦ δασκάλου νὰ μὴν παρασυρθεῖ κανένας ἀκροατῆς του σὲ ταπεινὲς
- 17 ιδέες, γλιστρώντας ἀπὸ ἀμάθεια σὲ ἄτοπες ὑπόνοιες. Καὶ γιὰ ν' ἀπομακρύνει ὅσο γίνεται μακρύτερα ἀπὸ τὸ πάθος τὴν ἀγύμναστη

οὐ γέννησιν, ἵνα μὴ τις ἐν πρώτοις ἢ Πατρὸς ἀκούσας κατασυρῆ πρὸς τὴν πρόχειρον ἔμφασιν τοῦ ὀνόματος, ἢ Υἱὸν μαθὼν κηρυσσόμενον κατὰ τὴν ὧδε συνήθειαν νοήσῃ τὸ ὄνομα, ἢ προσπταίσῃ τῷ ῥήματι τῆς γεννήσεως ὡς λίθῳ προσκόμματος· ἀλλ' ἀντὶ μὲν Πατρὸς «ἀρ-
5 χῆν» ὀνομάζει, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐγεννήθη τὸ «ἦν», ἀντὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸν «Λόγον», καὶ φησιν «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ποῖον ἐν τούτοις πάθος, εἰπέ μοι, 'ἀρχῆ' καὶ 'ἦν' καὶ 'Λόγος'; Μὴ πάθος ἢ 'ἀρχῆ'; Μὴ ἐν πά-
18 θει τὸ 'ἦν'; Μὴ διὰ πάθους ὁ 'Λόγος'; Ἦ ἐπειδὴ πάθος ἐν τοῖς εἰρη-
μένοις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ τὸ οἰκεῖον συνεμφαίνεται τῷ κηρύγματι; Καί-
10 τοι γε πῶς ἂν ἐτέρως μᾶλλον διαφανεῖ τὸ κατ' οὐσίαν κοινὸν τε καὶ γνήσιον καὶ τὸ συναϊδιάζον τοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἀρχὴν ἢ διὰ τούτων τῶν λόγων; Οὐ γὰρ εἶπεν 'ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐγεννήθη ὁ Λόγος', ἵνα μὴ
τινι παρατατικῶ νοήματι τῆς ἀρχῆς διαζευξῆ τὸν Λόγον, ἀλλ' ὁμοῦ τῇ
ἀρχῇ καὶ τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ συνεκέρυξε, κοινὸν εἰπὼν τῆς ἀρχῆς τε καὶ
15 τοῦ Λόγου τὸ ἦν, ἵνα μὴ ἐφυστερῆσῃ μετὰ τὴν ἀρχὴν ὁ Λόγος, ἀλλὰ
φθάσῃ τὴν ἀκοὴν τῷ κηρύγματι, πρὶν μόνην τὴν ἀρχὴν ἐφ' ἑαυτῆς
παραδέξασθαι, τῇ περὶ τῆς ἀρχῆς πίστει συνεισελθῶν.

19 Εἰτά φησι, «καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Ἔτι δέδοικεν ἡμῶν ὁ Εὐαγγελιστῆς τὸ ἀγύμναστον, ἔτι φοβεῖται ἡμῶν τὸ νηπιῶδες
20 τε καὶ ἀπαίδευτον, οὐπω καταπιστεύει τῇ ἀκοῇ τὴν τοῦ Πατρὸς προσηγορίαν, ἵνα μὴ τις τῶν σαρκωδεστέρων πατέρα μαθὼν καὶ μητέρα κατὰ τὸ ἀκόλουθον διὰ τῆς διανοίας ἀνατυπώσῃται. 'Ἄλλ' οὐδέπω οὐδὲ Υἱὸν ὀνομάζει ἐν τῷ κηρύγματι· ὑποπεύει γὰρ ἔτι ἡμῶν τὴν πρὸς τὴν κάτω φύσιν συνήθειαν, μὴ τις υἱὸν ἀκούσας ἐξανθρω-
20 πίσῃ τὸ θεῖον δι' ἔμπαθοῦς ὑπολήψεως. Διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνων τὸ κήρυγμα Λόγον πάλιν ὠνόμασε, σοὶ ταῦτα φυσιολογῶν τῷ ἀπίστῳ. Ὡς γὰρ ὁ σὸς λόγος καὶ ἐκ τοῦ νοῦ ἀναφαίνεται καὶ οὐ μεσι-
τεύεται πάθει, οὕτω κάκει Λόγον ἀκούσας καὶ τὸ ἐκ τίνος νοήσεις καὶ οὐ νοήσεις τὸ πάθος. Διὰ τοῦτο φησιν ἀναλαβὼν πάλιν τὸ κήρυγμα

2. Ρωμ. 9,23-33.

3. Ἰω. 1,1.

4. Ὁ λόγος τοῦ Γρηγορίου στὶς σελίδες αὐτὲς παίρνει μιὰ ἄλλη πνοή· γίνε-
ται ἐντονότερος καὶ πῶς ζωηρὸς καὶ σὲ παίρνει μαζί του.

- ἀκοή οὔτε γὰρ Υἱὸς ἀνέφερε στὸ προοίμιο οὔτε γὰρ Πατέρα οὔτε γὰρ γέννηση, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἴτε γὰρ Πατέρα καὶ συρθεῖ στὴν πρόχειρη ἔννοια τοῦ ὀνόματος εἴτε μαθαίνοντας νὰ κηρῦσσεται ὁ Υἱὸς ἀντιληφθεῖ τὸ ὄνομα μὲ τὸ νόημα ποῦ συνηθίζεται σ' ἐμᾶς εἴτε σκοντάψει στὸ ὄνομα τῆς γέννησης ὅπως σὲ μιὰ πέτρα². Ἀλλὰ αὐτὴ Πατέρα χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη «ἀρχή», ἀντὶ γεννήθηκε τὸ «ἦταν», κι ἀντὶ τὸν Υἱὸ τὸ «Λόγος» καὶ λέει «στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Λόγος»³. Ποιὸ πάθος βρίσκεις στὶς λέξεις 'ἀρχή', 'ἦταν' καὶ 'Λόγος'; πές μου. Ἡ 'ἀρχή' εἶναι τὸ πάθος; Μήπως τὸ 'ἦταν' ὑπάρχει μέσα στὸ πάθος; Μήπως 'ὁ Λόγος' εἰ-
- 18 πώθηκε μέσω πάθους; Ἡ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει πάθος σὲ ὅσα εἶπαμε, δὲ φανερώνεται μαζὶ στὸ κήρυγμα καὶ ἡ οἰκειότητα; Καὶ ὅμως, πῶς θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ καλύτερα μὲ ἄλλο τρόπο ἢ κοινότητα στὴν οὐσία καὶ ἡ γνησιότητα καὶ ἡ συναιωνιότητα τοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἀρχή, ἂν ὄχι μὲ τὰ λόγια αὐτά; Δὲν εἶπε βέβαια 'ὁ Λόγος γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή', γιὰ νὰ μὴ διαχωρίσει τὸ Λόγο ἀπὸ τὴν Ἀρχὴ μὲ μιὰ ἔννοια χρονικοῦ διαστήματος, ἀλλὰ ἐκήρυξε μαζὶ μὲ τὴν Ἀρχὴ κι Αὐτὸν ποῦ ἦταν μέσα στὴν Ἀρχὴ κι ἀπέδωσε ἀπὸ κοινού τὸ ἦταν στὴν Ἀρχὴ καὶ στὸ Λόγο, γιὰ νὰ μὴν παρουσιαστεῖ μεταγενέστερος ὁ Λόγος μετὰ τὴν Ἀρχὴ ἀλλὰ κατὰ τὸ κήρυγμα νὰ προλάβει τὴν ἀκοή, πρὶν γίνεῖ παραδεκτὴ ἡ Ἀρχὴ μόνη τῆς καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ νὰ εἰσέλθει μαζὶ κι αὐτὸς στὴν πίστη πρὸς τὴν Ἀρχή⁴.
- 19 Ἐπειτα λέει: «καὶ ὁ Λόγος ἦταν μὲ τὸ Θεό». Φοβᾶται ἀκόμα ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι εἶμαστε ἀνάσκητοι, φοβᾶται ἀκόμα τὴ νηπιακὴ μας κατάσταση καὶ ὅτι εἶμαστε ἀπαιδευτοὶ· δὲν ἐμπιστεύεται ἀκόμα στὴν ἀκοή μας τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα, μὴν τυχὸν κάποιος πιὸ προσκολλημένος στὴ σάρκα ἀκούοντας Πατέρα σκεφτεῖ μὲ τὸ νοῦ του κατ' ἀκολουθία καὶ τὴ μητέρα. Ἀλλὰ ἀκόμα στὸ κήρυγμά του δὲν λέει οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ. Γιατὶ ὑποπτεύεται ἀκόμα τὸ σύνδεσμός μας μὲ τὴν κάτω φύση, μήπως ἀκούσει κάποιος τὴ λέξη
- 20 Υἱὸς καὶ ἐξανθρωπίσει τὴ θεότητα μὲ μιὰ ἰδέα ἐμπαθῆ. Γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνοντας τὸ κήρυγμά του ξαναεἶπε πάλι Λόγο, μιλώντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο γιὰ τὴ φύση τοῦ Μονογενοῦς σ' ἐσένα τὸν ἀπιστο. Ὅπως δηλαδὴ ὁ δικός σου λόγος κι ἀπὸ τὸ νοῦ σου φανερώνεται καὶ δὲ μεσολαβεῖ πάθος, ἔτσι κι ἐδῶ ἀκούοντας Λόγο καὶ τὸ

«καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Ὡ πῶς παραμετρεῖ τῷ Θεῷ τὸν Λόγον, μᾶλλον δὲ πῶς συμπαρατείνει τῷ ἀπειρῷ τὸ ἀπειρον· «ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν», πρὸς ὅλον τὸν Θεὸν πάντως ὅλος ὁ Λόγος. Οὐκοῦν ὅσος ὁ Θεός, τοσοῦτος δηλαδὴ καὶ ὁ Λόγος ὁ πρὸς αὐτὸν ὢν, 5 ὥστε εἰ ὁ Θεὸς περιώρισται, καὶ ὁ Λόγος πάντως ἐν ὄρω, εἰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἡ ἀπειρία διαβαίνει τὸν ὄρον, οὐδὲ ὁ τούτῳ συνθεωρούμενος Λόγος ὄροις καὶ μέτροις διαλαμβάνεται.

21 Οὐ γὰρ ἂν τις εἴποι μὴ πάση τοῦ Πατρὸς τῇ θεότητι συνθεωρεῖσθαι τὸν Λόγον, ὡς ἂν μὴ τοῦ Θεοῦ τὸ μὲν ἐν Λόγῳ εἴη, τὸ δὲ γυμνὸν 10 τοῦ Λόγου ἐλέγχοιτο. Πάλιν ἡ πνευματικὴ τοῦ Ἰωάννου φωνή, πάλιν τῶν νηπιαζόντων τιθνεῖται τὴν ἀκοὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς τῷ κηρύγματι· οὐπω τοσοῦτον ηὔξηθημεν ἐν ταῖς πρώταις φωναῖς, ὡς Υἱὸν 22 ἀκούσαντες ἀνολίσθητοι μείναι διὰ τῆς συνήθους ἐμφάσεως. Διὰ τοῦτο πάλιν ὁ κήρυξ ἀναβοῶν ἐν τῇ τρίτῃ φωνῇ ἔτι Λόγον, οὐχ Υἱὸν ἀνε- 15 κήρυξεν, εἰπὼν «καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος». Πρῶτον εἶπεν 'ἐν ᾧ ἦν', εἶτα 'πρὸς τίνα ἦν', ὡν 'τί ἐστὶ' λέγει, διὰ τῆς τρίτης ἐπαναλήψεως τελειῶν τὸν σκοπὸν τοῦ κηρύγματος. Οὐ γὰρ λόγον, φησί, τινὰ τῶν κατὰ τὸ πρόχειρον νοουμένων, ἀλλὰ Θεὸν κηρύσσω ἐν τῷ τοῦ λόγου προσρήματι· οὗτος γὰρ ὁ Λόγος, ὃς ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, 23 οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸν Θεὸν ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Θεὸς ἦν. Καὶ συνεχῶς διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ἐπακμάζων ταῖς μεταλοφωνίαις ὁ κήρυξ τοῦτον λέγει τὸν Θεόν, τὸν ἐν τῷ κηρύγματι προδηλούμενον, τοῦτον εἶναι δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ ζῶν εἶναι καὶ φῶς ἀνθρώπων καὶ φῶς ἀληθινὸν ἐν σκοτίᾳ λάμπον καὶ ὑπὸ τῆς σκοτίας οὐκ ἀμαυρούμενον, 25 τοῖς ἰδίῳ ἐπιδημοῦντα καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων οὐ λαμβανόμενον καὶ σάρκα γενόμενον καὶ διὰ τῆς σαρκὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ κατασκηνοῦντα φύσει. Καὶ τοσαῦτα προδιεξελθὼν καὶ τοιαῦτα τότε Πατέρα λέγει καὶ Μονογενῆ ὀνομάζει, ὅτε οὐκέτι κίνδυνος ἦν τις τῷ διὰ τοσοῦτων κεκαθαρμένῳ πρὸς τίνα ρυπῶσαν κατολισθησαί διάνοιαν ἐκ τῆς τοῦ

‘ἀπό κάποιον’ νὰ ἐννοήσεις ἀλλὰ καὶ τὸ πάθος νὰ μὴ σκεφτεῖς. Γι’ αὐτὸ λέει συνεχίζοντας τὴ διδασκαλία του «καὶ ὁ Λόγος ἦταν μὲ τὸ Θεό». Ὡ πῶς παραλληλίζει τὸ Λόγο μὲ τὸ Θεὸ ἢ μᾶλλον μᾶς συμπαρατείνει τὸ ἄπειρο στὸ ἄπειρο. Ὁ Λόγος ἦταν μὲ τὸ Θεό, ἀσφαλῶς μὲ ἀκέραιο τὸ Θεὸ ἀκέραιος ὁ Λόγος. Ἐπομένως ὅσος εἶναι ὁ Θεός, τόσος εἶναι καὶ ὁ Λόγος πού εἶναι μ’ αὐτόν. Ὡστε ἂν ὁ Θεὸς περιγράφεται ἀπὸ ὄρια, εἶναι ἀσφαλῶς καὶ ὁ Λόγος μέσα σὲ ὄρια, ἂν ὁμως ἡ ἀπειρία τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνει τὸ πλάισιο, τότε ἐπίσης καὶ ὁ Λόγος πού τὸν νοοῦμε μαζί του δὲν περιλαμβάνεται σὲ ὄρια καὶ μέτρα.

- 21 Γιατὶ βέβαια δὲ θὰ πεῖ κανένας ὅτι ὁ Λόγος δὲ νοεῖται μαζί μὲ ὅλη τὴ θεότητα τοῦ Πατέρα, ὥστε νὰ μὴ βρίσκεται μέρος τοῦ Θεοῦ μέσα στὸ Λόγο καὶ ἓνα μέρος του νὰ ἐμφανίζεται γυμνὸ ἀπὸ Λόγο. Πάλι ὁ πνευματικὸς λόγος τοῦ Ἰωάννη, πάλι ὁ Εὐαγγελιστῆς μὲ τὸ κήρυγμά του τρέφει μὲ γάλα τὴν ἀκοή ὄσων νηπιάζουν. Δὲ μεγαλώσαμε ἀκόμα τόσο μὲ τὶς πρῶτες λέξεις, ὥστε ὅταν ἀκούσαμε τὴ λέξη υἱός, νὰ μὴ μᾶς παρασύρει ἡ συνηθισμένη
- 22 σημασία. Γι’ αὐτὸ καὶ πάλι φωνάζοντας ὁ κήρυκας γιὰ τρίτη φορὰ τὸν ἀνακηρύσσει Λόγο καὶ ὄχι Υἱὸ λέγοντας «καὶ ὁ Λόγος ἦταν Θεός». Πρῶτα εἶπε ‘σὲ ποιόν’ ἦταν, δεύτερο ‘μὲ ποιόν’ ἦταν καὶ τώρα λέει ‘τί εἶναι’ μὲ τὴν τρίτη ἐπανάληψη ὀλοκληρώνει τὸ σκοπὸ τῆς ἐπανάληψης. Μᾶς λέει: Μὲ τὴν προσωνομία τοῦ Λόγου δὲν κηρύσσω ἓνα λόγο ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐννοοῦμε ἔτσι πρόχειρα ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Αὐτὸς δηλαδὴ ὁ λόγος εἶναι ὁ Λόγος πού ἦταν στὴν ἀρχή, καὶ πού ἦταν μὲ τὸ Θεὸ καὶ πού δὲν ἦταν τί-
- 23 ποτε ἄλλο ἀπὸ Θεὸς ἀλλὰ ἦταν κι ὁ ἴδιος Θεός. Καὶ μὲ τὴ συνεχῆ ἐπανάληψη ἐπιμένοντας στὴ μεγαλοπρεπὴ ἐξαγγελία ὁ κήρυκας λέει αὐτὸν τὸ Θεό, πού φανερώνεται μὲ τὸ κήρυγμα, ὅτι εἶναι αὐτὸς πού μέσω του δημιουργήθηκαν τὰ πάντα καὶ εἶναι ζωὴ καὶ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ πού λάμπει στὸ σκότος καὶ πού τὸ σκότος δὲν τὸ θαμπώνει κι ἔρχεται στοὺς δικούς του καὶ οἱ δικοὶ του δὲν τὸ δέχονται, πού ἐγινε σάρκα καὶ ὡς σάρκα κατοικεῖ μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση. Κι ἀφοῦ πρῶτα διεξῆλθε τόσα καὶ τέτοια, τότε λέει τὴ λέξη Πατέρας καὶ ἀναφέρει τὸ ὄνομα Μονογενῆς, ὅταν πιά δὲν ὑπάρχει κίνδυνος γι’ αὐτὸν πού εἶχε καθαρθεῖ μὲ τόσες ἐννοίες νὰ γλιστρήσει ἀπὸ τὴ σημασία τοῦ Πα-

Πατρός σημασίας. «Ἐθεασάμεθα» γάρ, φησί, «τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός».

24 Εἶπε πρὸς ταῦτα τῷ Εὐαγγελιστῇ, εἶπε τὰ σοφά σου ταῦτα, Εὐνόμιε, ὅτι πῶς Πατέρα καὶ πῶς Μονογενῆ κατονομάζεις τῷ Λόγῳ, 5 πάσης σωματικῆς γεννήσεως διὰ πάθους ἐνεργουμένης; Ἀποκρίνεται σοι πάντως ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἄλλο θεολογίας ἐστὶ μυστήριον καὶ ἄλλη τῶν ρευστῶν σωμάτων φυσιολογία. Πολλῶ τῷ μέσῳ ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα διατετείχιστα. Τί συνάπτεις διὰ τοῦ λόγου τὰ ἄμικτα; Πῶς τῷ ρυπόντι λόγῳ τὸ καθαρὸν μολύνεις τῆς θείας γεννήσεως; 10 Πῶς διὰ τῶν παθῶν τοῦ σώματος τεχνολογεῖς τὸ ἀσώματον; Μὴ ἐκ 25 τῶν κάτω φυσιολογεῖ τὰ ἄνω. Υἱὸν Θεοῦ κηρύσσω τὸν Κύριον, ὅτι καὶ τὸ ἐξ οὐρανῶν εὐαγγέλιον διὰ τῆς φωτεινῆς νεφέλης οὕτως ἐκήρυξεν «Οὗτος» γάρ, φησὶν, «ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός». Οὐ μὴν ἐπειδὴ Υἱὸν ἐδιδάχθη, πρὸς τὰς ὧδε τοῦ Υἱοῦ σημασίας καθειλκῦσθην ἐκ 15 τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς οἶδα καὶ ἐκ τοῦ πάθους οὐκ οἶδα. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσθήσω, ὅτι οἶδά τινα καὶ σωματικὴν γέννησιν καθαρεύουσαν πάθους, ὡς καὶ ἐν τούτῳ ψευδῆ τοῦ Εὐνομίου τῆς σωματικῆς γεννήσεως τὴν φυσιολογίαν ἀπελεγχθῆναι, εἴπερ εὐρεθεῖν σώματος τόκος πάθος οὐ προσδεξάμενος.

26 Εἶπε γάρ, ἐγένετο σὰρξ ὁ Λόγος ἢ οὐχί; Οὐκ ἂν εἴποις μὴ γεγενῆσθαι. Γέγονε τοίνυν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀρνούμενος. Πῶς οὖν «ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ ὁ Θεός»; Διὰ τόκου πάντως ἐρεῖς. Ποίου οὖν τούτου μνησθεῖς; Ἡ δῆλον ὅτι τῆς παρθενίας, καὶ ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἦν καὶ ὅτι ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν 27 καὶ ἔτεκε καὶ οὐδὲν ἦττον ἢ ἀφθαρσία συνδιεφυλάχθη τῷ τόκῳ. Εἴτα τὴν μὲν ἐκ γυναικὸς γέννησιν·καθαρὰν πάθους εἶναι πιστεύεις, εἶγε πιστεύεις, τὴν δὲ θείαν τε καὶ ἀκήρατον ἐκ τοῦ Πατρὸς οὐ δέχη, ἵνα μὴ πάθος νοήσης περὶ τὴν γέννησιν; Ἀλλ' οἶδα σαφῶς ὅτι οὐχὶ τὸ πάθος αὐτῷ φευκτόν ἐστιν ἐν τῷ δόγματι, ὃ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐνορᾷ τῇ 30 θείᾳ τε καὶ ἀκήρατῳ φύσει· ἀλλ' ὅπως ἂν ὁ ποιητὴς πάσης τῆς κτίσε-

5. Ἰω. 1,14.

5. Ματθ. 3,17.

6. Α' Τιμ. 3,16.

7. Ματθ. 1,20. Λουκᾶ 2,6.

τέρα σὲ μιὰ ἀκάθαρτη ἔννοια. Γιατὶ μᾶς λέει: «καὶ εἶδαμε τὴ δόξα του, τὴ δόξα ποὺ ἔχει ἀπὸ τὸν Πατέρα του ὡς Μονογενῆς»⁵.

- 24 Ἀπάντησε γι' αὐτὰ στὸν Εὐαγγελιστὴ, πὲς αὐτὲς τὶς σοφίες σου, Εὐνόμιε, πῶς δηλαδὴ τὸν ὀνομάζεις μὲ τὸ λόγο σου Πατέρα καὶ πῶς Μονογενῆ, ἀφοῦ κάθε σωματικὴ γέννηση πραγματοποιεῖται μὲ τὸ πάθος; Σοῦ ἀπαντᾷ ὁπωσδήποτε γιὰ λογαριασμό του ἡ ἀλήθεια, ὅτι διαφέρει τὸ μυστήριό τῆς θεολογίας ἀπὸ τὴ φυσιολογία τῶν σωμάτων ποὺ βρίσκονται σὲ ροή. Μεγάλῃ ἀπόστασι χωρίζει τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Πῶς συνάπτεις μὲ τὸν λόγο σου τὰ ἀσύναπτα; Πῶς μὲ τὸν ἀκάθαρτο λόγο σου μολύνεις τὴν καθαρότητα τῆς θείας γέννησης; Πῶς μὲ τὰ πάθη τοῦ σώματος κάνεις γραμματικὴ τεχνολογία γιὰ τὸ ἀσῶματο; Μὴν κάνεις λόγο γιὰ τὴ
- 25 φύση τῶν ἄνω ἔχοντας ὑπόψη τὰ κάτω. Ἀνακηρύττω τὸν Κύριο Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, γιατί καὶ ἡ φωνὴ ποὺ ἤρθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ φωτεινὴ νεφέλη ἔτσι τὸν κήρυξε: «Αὐτὸς εἶναι», λέγει, «ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»^{5α}. Κι ἐπειδὴ ἄκουσα τὴ λέξη Υἱός, δὲ θὰ πεῖ ὅτι ἀπὸ τὸ ὄνομα παρασύρθηκα στὶς σημασίες τοῦ υἱοῦ ποὺ ἐννοοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα γνωρίζω ὅτι προῆλθε καὶ δὲν ἀναγνωρίζω ὅτι προῆλθε μὲσω τοῦ πάθους. Ἐγὼ σὲ ὅσα εἰπώθηκαν θὰ προσθέσω καὶ τοῦτο: γνωρίζω καὶ κάποια σωματικὴ γέννηση καθαρὴ ἀπὸ πάθος, ὥστε καὶ μὲ τοῦτο νὰ ἐλεγχθεῖ ψευδῆς καὶ ἡ φυσιολογία γιὰ σωματικὴ γέννηση, ἂν βρεθεῖ γέννηση σώματος ποὺ δὲ δέχτηκε πάθος.

- 26 Πὲς μου, ἔγινε ὁ Λόγος σάρκα ἢ ὄχι; Δὲ θὰ πεῖς ὅτι δὲν ἔγινε. Ἐχει γίνεи λοιπὸν καὶ δὲν τὸ ἀρνεῖται κανένας. Πῶς λοιπὸν «φανερώθηκε ὁ Θεὸς μὲ σάρκα»⁶; Ὅπωςδήποτε, θ' ἀπαντήσεις, μὲ γέννηση. Καὶ ποιά γέννηση θὰ θυμηθεῖς; Δὲ θὰ θυμηθεῖς, εἶναι φανερό, τὴ γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ ὅτι αὐτὸ ποὺ συνελήφθηκε μέσα τῆς ἥταν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὅτι συμπληρώθηκαν οἱ μέρες τῆς κυοφορίας τῆς καὶ γέννησε καὶ παρὰ τὸν τοκετὸ
- 27 διαφυλάχθηκε ἡ παρθενία⁷; Κι ἔπειτα πιστεύεις ὅτι ἡ γέννησή του ἀπὸ γυναίκα εἶναι καθαρὴ ἀπὸ πάθη —ἂν βέβαια πιστεύεις— ἀλλὰ δὲ δέχεσαι τὴ θεία καὶ ἀθάνατη γέννηση ἀπὸ τὸν Πατέρα, γιὰ νὰ μὴν ἐννοήσεις πάθος στὴ γέννηση αὐτή; Ἀλλὰ πιστεύω ἀκράδαντα ὅτι αὐτὸς δὲ θέλει ν' ἀποφύγει στὴ διδασκαλία του τὸ πάθος ποὺ μὴτε στὴν ἀρχὴ δὲν τὸ βλέπει μέσα στὴ θεία κι ἀθάνατη

ως μέρος νομισθείη τῆς κτίσεως, ταῦτα κατασκευάζει πρὸς ἄρνησιν τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ, τῇ ἐσχηματισμένῃ περὶ τὸ πάθος εὐλαβείᾳ συνεργῶ χρώμενος.

28 Καὶ τοῦτο δείκνυσι περιφανῶς δι' ὧν τοῖς εἰρημένοις ἐπαγωνίζε-
5 ται λέγων ἡγενησθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν. Οὐ
κατὰ ἕκτασιν προβληθεῖσαν, οὐ κατὰ ρεῦσιν ἢ διαίρεσιν τῆς τοῦ γεν-
νήσαντος συμφυῖας ἀποσπασθεῖσαν, οὐ κατὰ ἀξῆσιν τελειωθεῖσαν,
οὐ κατὰ ἀλλοίωσιν μορφωθεῖσαν, μόνῃ δὲ τῇ βουλήσει τοῦ γεννήσαν-
τος τὸ εἶναι λαχοῦσαν'. Τίς γὰρ ἀγνοεῖ διὰ τούτων τῶν μὴ παντελῶς
10 μεμυκότων τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, ὅτι μέρος τῆς κτίσεως ὁ Υἱὸς
29 εἶναι διὰ τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Εὐνομίου κατασκευάζεται; Τί γὰρ
κωλύει ταῦτα πάντα, καθὼς ἐστίν, ἐπὶ λέξεως καὶ περὶ τῶν ἄλλων
ἐκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων εἰπεῖν; Καὶ εἰ δοκεῖ, συναρ-
μόσωμέν τινι τῶν κατὰ τὴν κτίσιν φαινομένων τὸν λόγον, κἂν μὴ τὴν
15 αὐτὴν ἀκολουθίαν ἔχη, καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξοίσομεν ὡς
ἐπηρεαστικῶς καὶ οὐ μετὰ τῆς πρεπούσης τῇ ἀληθείᾳ φροντίδος ἐξε-
ταζόντων τὸν λόγον. Ὑπαλλάξαντες τοίνυν τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τὸν
ὄλον ἐπὶ λέξεων ἀναγνωσόμεθα λόγον.

30 Ἐφαμέν γὰρ ἡγενησθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς τῆς γῆς τὴν οὐσίαν,
20 οὐ κατ' ἕκτασιν ἢ διαίρεσιν τῆς τοῦ γεννήσαντος συμφυῖας ἀποσπα-
σθεῖσαν, οὐδὲ κατὰ ἀξῆσιν τελειωθεῖσαν, οὐ κατὰ ἀλλοίωσιν προ-
βληθεῖσαν, μόνῃ δὲ τῇ βουλήσει τοῦ γεννήσαντος τὸ εἶναι λαχοῦσαν'.
Μὴ τίς ἐστι τῶν εἰρημένων πρὸς τὴν τῆς γῆς ὑπόστασιν ἀναρμοστία;
31 Οὐδένα ἂν οἶμαι τοῦτο εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἕκταθεις ὁ Θεὸς τὴν γῆν προ-
25 ἐβάλετο οὔτε ρυεῖς ἢ τεμῶν ἑαυτὸν τῆς πρὸς ἑαυτὸν συμφυῖας τὴν οὐ-
σίαν ταύτης ὑπέστησεν οὔτε ἐκ μικροῦ πρὸς μέγεθος διὰ τῆς κατ' ὀλί-
γον ἀξήσεως ἐτελείωσεν οὔτε τινὰ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ὑποστὰς εἰς
τὸ τῆς γῆς εἶδος διεμορφώθη, ἀλλ' ἤρκεσεν αὐτῷ πρὸς ὑπόστασιν τῆς
τῶν γεγονότων οὐσίας ἢ βούλησις· «αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθη-
30 σαν», ὥστε καὶ τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα μὴ ἀπάρδει τῆς κατὰ τὴν γῆν
32 ὑποστάσεως. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν μορίων τοῦ κόσμου ταῦτα λέγειν ἀληθές
ἐστι, τίς ἔτι λείπεται περὶ τοῦ δόγματος τῶν ἐναντίων ἀμφιβολία, ὅτι

φύση. Ἄλλὰ αὐτὰ τὰ κατασκευάζει γιὰ νὰ νομιστεῖ μέρος τῆς κτίσης ὁ ποιητὴς ὅλης τῆς κτίσης, γιὰ ν' ἀρνηθεῖ τὸν Μονογενῆ Θεὸ ἔχοντας συνεργὸ τοῦ ἑνα ὑποκριτικὸ δισταγμὸ γιὰ τὸ πάθος.

- 28 Τὸ δείχνει αὐτὸ ὀλοφάνερα πολεμώντας ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ μὲ τοὺς λόγους ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Δὲν ἀποτελεῖ προέκταση οὔτε ἔχει ἀπορρεύσει ἢ διαιρεθεῖ, ἀφοῦ ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὴν ἔνωσή της μὲ τὸ γεννητὴ της οὔτε ὀλοκληρώθηκε μὲ αὐξηση οὔτε πῆρε μορφή ἔπειτ' ἀπὸ κάποια ἀλλοίωση ἀλλὰ ἔλαχε τὸ εἶναι μόνο μὲ τὴ θέληση ἐκείνου ποὺ τὴ γέννησε'. Μὲ τίς διατυπώσεις αὐτὲς ποιὸς ἀγνοεῖ ἀπὸ ὄσους δὲν ἔχουν ὀλότελα κλειστὰ τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς ὅτι μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς πάει ν' ἀποδειχτεῖ ἀπὸ τὸν Εὐνόμιο ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι
- 29 μέρος τῆς κτίσης; Τί ἐμποδίζει δηλαδὴ ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ πούμε κατὰ λέξη ἔτσι ὅπως εἶναι καὶ καθένα ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ παρατηροῦμε μέσα στὴ φύση; Καὶ ἂν νομίζεις, ὡς ἐφαρμόσομε τὸ λόγο αὐτὸ σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς κτίσης κι ἂν δὲν ἰσχύει τὸ ἴδιο σ' αὐτά, τότε θὰ ψηφίσω τὴν καταδίκη μου, ἐπειδὴ ἐξετάζω τὸν λόγο μου κυριολεκτικὰ καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀπαιτούμενη φροντίδα γιὰ τὴν ἀλήθεια. Τώρα θ' ἀντικαταστήσομε τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ θὰ διαβάσομε κατὰ λέξη ὅλο τὸν λόγο του.

- 30 Ἡ οὐσία τῆς γῆς ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Δὲν ἀποτελεῖ προέκταση οὔτε ἔχει διαιρεθεῖ μὲ ἀπόσπασή της ἀπὸ τὴν ἔνωσή της μὲ τὸ γεννητὴ της οὔτε ὀλοκληρώθηκε μὲ αὐξηση οὔτε διαμορφώθηκε ἔπειτ' ἀπὸ κάποια ἀλλοίωση ἀλλὰ ἔλαχε τὸ εἶναι μόνο μὲ τὴ θέληση ἐκείνου ποὺ τὴ γέννησε'. Μήπως εἶναι κάτι ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ὑπόστασιν τῆς γῆς; Νο-
- 31 μίζω κανένας δὲ θὰ τὸ πεῖ. Οὔτε μὲ προέκτασή του ὁ Θεὸς ἔκανε τὴ γῆ οὔτε μὲ κάποια ἀπορροή ἢ ἀποκόπτοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ συνένωση μὲ τὸν ἑαυτό του ἔδωσε ὑπόστασιν στὴν οὐσία της οὔτε τὴν ὀλοκλήρωσε ἀπὸ μικρὴν εἰς μέγεθος μὲ τὴ βαθμιαία αὐξήσιν της οὔτε διαμορφώθηκε στὴ γῆ παθαίνοντας κάποια μεταβολή ἢ ἀλλαγὴ ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσει ὑπόστασιν στὴν οὐσία τῶν γεγονότων τοῦ στάθηκε ἀρκετὴ ἡ θέλησίν του, γιὰτι «αὐτὸς εἶπε καὶ ἔγιναν»⁸: ὥστε τὸ ὄνομα τῆς γέννησης νὰ μὴν ἀπάδει στὴν ὑπό-
- 32 στασιν τῆς γῆς. Ἄν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ ὅταν λέγεται γιὰ τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ποιά ἀμφιβολία ἀπομένει ἀκόμα γιὰ τὴ διδα-

μέχρι ρημάτων τὸν Υἱὸν ὀνομάζοντες ἐν τῶν διὰ κτίσεως γεγονότων εἶναι κατασκευάζουσι, μόνοις τοῖς κατὰ τὴν τάξιν πρεσβείοις προτεταγμένον τῶν ἄλλων;

33 Καθάπερ ἐπὶ τῆς χαλκευτικῆς ἔστιν εἰπεῖν πάντα μὲν ἐκ ταύτης εἶναι τὰ ἐκ σιδήρου κατασκευάσματα, προγεγενῆσθαι δὲ τῆς τῶν λοιπῶν ἀπεργασίας τό τε τῆς πυράγγρας καὶ τὸ τῆς σφύρας ὄργανον, δι' ὧν τυποῦται πρὸς τὴν χρεῖαν ὁ σίδηρος, οὐ μὴν ἐπειδὴ προτερεῖται τοῦτο τῶν ἄλλων, ἤδη τις καὶ διαφορὰ κατὰ τὴν ὕλην ἐστὶ τοῦ τε ἐκτυποῦντος ὄργανου καὶ τοῦ σχηματιζομένου σιδήρου κατὰ τὸ ὄργανον (σίδηρος γὰρ καὶ τοῦτο κάκεινο), τὸ δὲ σχῆμα προγενέστερον τοῦ ἐτέρου τὸ ἕτερον· τοιαύτη τῆς αἰρέσεως ἢ περὶ τοῦ Υἱοῦ θεολογία, τὸ μηδὲν οἶσθαι διαφέρειν κατ' οὐσίαν αὐτὸν τε τὸν Κύριον καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ γεγονότα πλὴν τῆς κατὰ τὴν τάξιν διαφορᾶς.

34 Τίς τοίνυν τῶν καὶ ὀπωσοῦν εἰς Χριστιανοὺς συντελούντων τῶν 15 τε μορίων τοῦ κόσμου καὶ τοῦ πεποικηκότος τὸν κόσμον τὸν αὐτὸν εἶναι τῆς οὐσίας λόγον συνθήσεται; Ἐγὼ μὲν γὰρ φρίττω τὴν βλασφημίαν, εἰδὼς ὅτι ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτός, τούτων πάντως οὐδὲ ἡ φύσις διάφορος. Ὡς γὰρ Πέτρου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ὁ τε λόγος τῆς οὐσίας κοινὸς καὶ ἡ φύσις μία, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰ ὡσαύτως 20 ἔχει κατὰ τὴν φύσιν ὁ Κύριος τοῖς τοῦ κόσμου μέρεσιν, ἅπερ ἂν ἐν ἐκείνοις κατανοήσωσι, τούτοις ὑποκεῖσθαι καὶ τοῦτον κατ' ἀνάγκην 35 ὁμολογήσουσιν. Ἄλλὰ μὴν ὁ κόσμος οὐκ εἰσαεὶ διαμενεῖ· ἄρα κατ' αὐτοὺς καὶ ὁ Κύριος μετὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς παρελεύσεται, εἴπερ ὁμογενῶς ἔχει τῷ κόσμῳ. Εἰ δὲ αὐτὸς ἀίδιος ὁμολογεῖται, 25 ἀνάγκη πᾶσα μηδὲ τὸν κόσμον τῆς θείας φύσεως ἁμοιρον οἶσθαι, εἴπερ τῷ Μονογενεῖ κατὰ τὴν κτίσιν συμβαίνοι. Ὅρᾳς πρὸς ὅ,τι φέρεται διὰ τῆς καλῆς ταύτης ἀκολουθίας ὁ λόγος, οἷόν τις λίθος ἀπορραγεὶς ἀκρωρείας καὶ ἐπὶ τὸ πρᾶνὲς ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους συνελανόμενος. Ἀνάγκη γὰρ ἢ καὶ τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα κατὰ τὴν ἑλληνικὴν 30 ματαιότητα σεβάσματα φαίνεσθαι ἢ μηδὲ τὸν Υἱὸν προσκυνεῖσθαι.

σκαλία τῶν ἀντιπάλων ὅτι φτάνοντας μονάχα ὡς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ ἀποδεικνύουν ὅτι εἶναι ἓνα ἀπὸ ὅσα ἐγιναν μὲ κτίση, καὶ προηγεῖται ἀπὸ τὰ ἄλλα μόνο κατὰ τὴν προτεραιότητα;

33 Ὅπως στὴν τέχνη τῆς σιδηρουργίας εἶναι δυνατό νὰ ποῦμε ὅτι ὅλα τὰ σιδηρένια κατασκευάσματα προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὅτι προηγοῦνται ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τῶν λοιπῶν ἢ πυράγρα καὶ ἡ σφύρα, πού συντελοῦν στὴ διαμόρφωση τοῦ σιδήρου σὲ χρῆσιμα ἀντικείμενα, κι ὄχι ἐπειδὴ προηγεῖται αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα θὰ πεῖ ὅτι δημιουργεῖται καὶ κάποια διαφορὰ στὴν ὕλη τοῦ ὄργανου πού διαμορφώνει καὶ τοῦ σιδήρου πού διαμορφώνεται ἀπὸ τὸ ὄργανο (σίδηρος εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο) καὶ μόνο κατὰ τὸ σχῆμα προηγεῖται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Αὐτὴ εἶναι ἡ θεολογία τῆς αἵρεσης γιὰ τὸν Υἱό· δὲν πιστεύουν πῶς διαφέρει κατὰ τὴν οὐσία ὁ ἴδιος ὁ Κύριος κι ἐκεῖνα πού ἐγιναν ἀπὸ αὐτὸν ἔξω ἀπὸ τὴν διαφορὰ τῆς τάξης.

34 Ποιὸς λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς πού καὶ μόνο ἀνήκουν στοὺς Χριστιανούς θὰ συμφωνήσῃ πῶς ἔχουν τὴν ἴδια οὐσία τὰ μόρια τοῦ κόσμου καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ κόσμου; Ἐγὼ τουλάχιστο νιώθω φρίκη γιὰ τὴ βλασφημία, ἐπειδὴ γνωρίζω ὅτι ὅσα ἔχουν τὸν ἴδιο ὄρισμό ὅπως δὴποτε δὲν ἔχουν οὔτε τὴ φύση διάφορη. Ὅπως δηλαδὴ στὸν Πέτρο καὶ στὸν Ἰωάννη καὶ στοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους καὶ ὁ ὄρισμός τῆς οὐσίας τους εἶναι ὁ ἴδιος καὶ ἡ φύση τους μία, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἂν εἶναι ὁμοῖος κατὰ τὴ φύση ὁ Κύριος μὲ τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅ,τι ἐννοήσουν πῶς ἔχουν ἐκεῖνα, θὰ ὁμολογήσουν ὅτι σ'

35 αὐτὸ ὑπόκειται κι ἐκεῖνος ἀναγκαστικά. Ὁ κόσμος ὅμως δὲν παραμένει παντοτινὰ· ἄρα κατὰ τὴ γνώμη ἐκείνων μαζί μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ θὰ παρέλθῃ καὶ ὁ Κύριος⁹, ἂν ἀνήκει στὸ ἴδιο γένος μὲ τὸν κόσμον. Ἄν πάλι ὁ Κύριος ὁμολογεῖται αἰδιος, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ μὴ θεωρεῖται μήτε ὁ κόσμος ἀμέτοχος τῆς θείας φύσης, ἂν συμφωνεῖ μὲ τὸν Μονογενῆ κατὰ τὴν κτίση. Βλέπεις πὺ ὁδηγεῖται ὁ λόγος μὲ τὴν καλὴ αὐτὴ ἀκολουθία, σὰν ἓνας βράχος πὺ ἀποσπάστηκε ἀπὸ μιὰ ἀκρώρεια καὶ κατρακυλᾷ στὴν κατηφοριὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἴδιου τοῦ βάρους του. Εἶναι δηλαδὴ ἀνάγκη ἢ νὰ φαίνονται σεβαστὰ καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου κατὰ τὴ μάταιη πίστη τῶν Ἑλλήνων ἢ νὰ μὴν προσκυνοῦμε μήτε τὸν Υἱό.

36 Οὕτωςι δὲ σκοπήσωμεν. Ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν φαμέν τὴν τε νοητὴν καὶ ὄση τῆς αἰσθητῆς ἐστὶ φύσεως· ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Κυρίου κηρύσσουσι. **Θελήματι Θεοῦ πάντα συστήναι τὰ γε- γονότα λέγομεν· ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς διεξέρχονται.** Οὐκ ἐκ 5 τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ πεποιηκότος οὔτε τὴν ἀγγελικὴν κτίσιν οὔτε τὴν ἐγκόσμιον πεπιστεύκαμεν· κἀκεῖνον ὁμοίως τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀλλοτριούσι. Δουλεύειν τὰ σύμπαντα τῷ θελήματι τοῦ πεποιηκότος ὁμολογοῦμεν· ταύτην ἔχουσι καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς τὴν διάνοιαν.

37 Οὐκοῦν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα περ ἂν ἐπὶ ταύτης νοήσω- 10 σι, ταῦτα καὶ τῷ Μονογενεῖ ἐφαρμόσουσι, καὶ ὅπερ ἂν ἐν ἐκείνῳ πιστεύσωσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὑπόληψονται· ὥστε, εἰ Θεὸν ὁμολογοῦσι τὸν Κύριον, καὶ τὴν λοιπὴν κτίσιν θεοποιήσουσιν, εἰ δὲ ταῦτα τῆς θείας φύσεως ἀμοιρεῖν διορίζονται, τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς οὐκ ἀρνήσονται. Ἄλλὰ μὴν οὐδεὶς τῶν 15 σωφρονούντων τῇ κτίσει προσμαρτυρεῖ τὴν θεότητα· οὐκ ἄρα ..., καὶ σιωπῶ τὸ λειπόμενον, ὡς ἂν μὴ χρίσαιμι τῇ τῶν ἐχθρῶν βλασφημίᾳ τὴν γλῶσσαν· ἐκεῖνοι λεγέτωσαν τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἐπιφερόμενον, 38 οἷς τὸ στόμα πρὸς τὴν βλασφημίαν καταγεγύμνασται. Ὁ δὲ λόγος καὶ σιωπῶντων δῆλός ἐστι. Τῶν δύο γὰρ τὸ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ἔσται· ἢ 20 φανερώς ἀποχειροτονήσουσι τὸν Μονογενῆ Θεόν, ὥστε μηκέτι παρ' ἐκείνοις καὶ εἶναι τοῦτο καὶ λέγεσθαι· ἢ εἰ προσμαρτυροῦσιν αὐτῷ τὴν θεότητα, καὶ πάσῃ τῇ κτίσει τὸ ἴσον προσμαρτυρήσουσιν· ἢ τὸ λειπόμενον, φεύγοντες τὴν ἐφ' ἑκάτερα προφαινομένην ἀσέβειαν ἐπὶ τὸν εὐσεβῆ καταφεύζονται λόγον καὶ τὸ μὴ κτιστὸν αὐτὸν εἶναι πάντως 25 συγκαταθήσονται, ἵνα Θεὸν αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι ὁμολογήσωσι.

39 Τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγοντα διατρίβειν ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὅσα κατ' ἀνάγκην ὑπεσι τῷ λόγῳ τὰ βλάσφημα; Συνήσει γὰρ διὰ τῶν εἰρημέ- των ὁ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπων, ὅτι καὶ ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ, ὁ τοῦ θανάτου δημιουργός, ὁ τῆς κακίας εὐρετής, κτιστὸς ὢν ἐν νοερᾷ 30 τε καὶ ἀθανάτῳ καὶ ἀσωμάτῳ τῇ φύσει, οὐκ ἐκωλύθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ μεταβολῆς γενέσθαι ὅπερ ἐστὶ. Τὸ γὰρ τρεπτὸν τῆς οὐσίας ἐφ' ἑκάτερον κατ' ἐξουσίαν κινούμενον ἀκολουθοῦσαν ἔχει τῇ τῆς προαιρέσεως ροπῇ τὴν τῆς φύσεως δύναμιν, ὥστε ἐκεῖνο γενέσθαι πρὸς

- 36 Ἄς ἐξετάσῃμε τὸ πρᾶγμα μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο. Λέμε ὅτι ἡ κτίση, τόσο ἡ νοητὴ ὅσο καὶ ἡ αἰσθητὴ, ἔχουν γίνεαι ἀπὸ τὸ μηδέν· αὐτὰ διδάσκουν καὶ γιὰ τὸν Κύριο. Λέμε ἐξᾴλλου ὅτι ὅλα ὅσα ἐγιναν ἔλαβαν ὑπαρξὴ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· αὐτὰ διδάσκουν καὶ γιὰ τὸν Μονογενῆ. Ἐχομε πιστέψει πῶς οὔτε ἡ ἀγγελικὴ οὔτε ἡ κοσμικὴ κτίσις προέρχονται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Ποιητῆ τους· ὁμοιοῦμε ὅτι τὰ σύμπαντα εἶναι δοῦλα στὸ θέλημα τοῦ δημιουργοῦ
- 37 τους· ἔτσι σκέφτονται καὶ γιὰ τὸν Μονογενῆ. Ἐπομένως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα σκεφτοῦν γι' αὐτὸν αὐτὰ θὰ τ' ἀποδώσουν καὶ στὸν Μονογενῆ καὶ ὅ,τι πιστέψουν γιὰ κεῖνον τὸ ἴδιο θὰ νομίσουν καὶ γιὰ τὴν κτίσις. Ὡστε ἂν παραδέχονται τὸν Κύριο ὡς Θεό, θὰ θεοποιήσουν καὶ τὴν κτίσις, ἂν ὁμως ὀρίζουν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄμοιρα τῆς θείας φύσης, δὲ θ' ἀρνηθοῦν τὴν ἴδια ιδέα καὶ γιὰ τὸν Μονογενῆ. Κανένας φρόνιμος ὁμως δὲν ἀποδίδει θεότητα στὴν κτίσις. Ἐπομένως δὲν... δὲν τελειώνω τὴ φράσις μου, γιὰ νὰ μὴ μολύνω τὴ γλώσσα μου μὲ τὴ βλασφημία τῶν ἐχθρῶν. Ἄς ποῦν ἐκεῖνοι πού τὸ στόμα τους εἶναι ἐξαιρέτα ἀσκημένο στὴ βλασφημία ὅ,τι
- 38 συνεπάγεται ἡ ἀκολουθία· καὶ ὁ λόγος εἶναι φανερός ἀκόμα καὶ τίποτε νὰ μὴν ποῦν. Κατ' ἀνάγκη θὰ συμβεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ θὰ καθαιρέσουν ἀναφανδὸν τὸν Μονογενῆ Θεό, ὥστε γι' αὐτοὺς μῆτε νὰ ὑπάρχει κάτι τέτοιο μῆτε νὰ λέγεται ἢ ἂν ἀποδίδουν σ' αὐτὸν τὴ θεότητα ν' ἀποδώσουν τὴν ἴδια τιμὴ καὶ σ' ὅλη τὴν κτίσις· ἢ τὸ τρίτο πού ἀπομένει· ἀποφεύγοντας τὴν ἀσέβεια πού προβάλλουν καὶ τὰ δύο νὰ καταφύγουν στὸν εὐσεβῆ λόγο καὶ θὰ συγκατατεθοῦν στὴ γνώμη ὅτι αὐτὸς ὅπως ὅποτε δὲν εἶναι δημιούργημα, γιὰ νὰ ὁμολογήσουν ὅτι εἶναι ἀληθινὰ Θεός. 18.1.
- 39 Τί χρειάζεται νὰ χρονοτριβῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ λέγοντας τις ἄλλες βλασφημίες πού ἀκολουθοῦν κατ' ἀνάγκη; Μὲ ὅσα εἰπώθηκαν θὰ καταλάβει ὁποῖος προσέχει στὴ συνέπειαι, ὅτι καὶ ὁ πατέρας τοῦ ψεύδους, ὁ δημιουργὸς τοῦ θανάτου, ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας, ἐνῶ εἶναι κτίσμα μὲ νοερὴ καὶ ἀθάνατη καὶ ἀσώματη φύσις, δὲν ἐμποδίστηκε ἀπὸ τὴ φύσις του νὰ γίνεαι αὐτὸ πού εἶναι. Γιατὶ τὸ μεταβλητὸ τῆς οὐσίας πρὸς τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, ἐπειδὴ εἶναι ἀπότοκο τῆς ἐλευθερίας τῆς, ἔχει τὴ δύναμη τῆς φύσης σύμφωνα μὲ τὴν κλίσις τῆς προαίρεσις, ὥστε νὰ γίνεαι ἐκεῖνο στὸ ὅποῖο θὰ κα-

40 ὅπερ ἂν ἡ προαίρεσις αὐτῆς ἀφηγήσῃται. Οὐκοῦν δεκτικὸν καὶ τῶν ἐναντίων τὸν Κύριον διορίσονται, ὡς πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ὁμοτιμίαν αὐτὸν κατασπῶντες διὰ τῆς κτίσεως. Ἄλλ' ἀκουσάτωσαν τῆς μεγάλης τοῦ Παύλου φωνῆς. Πῶς μόνον τοῦτον Υἱὸν κεκλησθῆναι φησι; 5 Διὰ τὸ εἶναι οὐχὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ τῆς κρείττονος φύσεως. Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων «Υἱός μου εἶ σύ;» καὶ ὅταν πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει «καὶ προσκυνησάτω- 41 σαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ». Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, «ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ 10 πυρὸς φλόγα»· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, «ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ράβδος εὐθύτητος ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου», καὶ ὅσα ἄλλα μετὰ τούτων ἡ προφητεία θεολογοῦσα διέξεισι. Προστίθῃσι δὲ καὶ ἀφ' ἑτέρας ὑμνωδίας τὰ πρόσφορα τὸ «σὺ κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, Κύριε, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί», καὶ 15 τὰ ἐφεξῆς πάντα ἕως τοῦ, «σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι», δι' ὧν τὸ ἀναλλοιώτόν τε καὶ τὸ αἰδίδιον ὑπογράφει τῆς φύσεως.

42 Εἰ οὖν τοσοῦτον ὑπέρκειται τῆς ἀγγελικῆς φύσεως τοῦ Μονογενοῦς ἢ θεότης, ὅσον διαφέρει τῶν δούλων ὁ κεκτημένος, πῶς κοινο- 20 πιοῦσιν ἢ πρὸς τὴν αἰσθητὴν κτίσιν τὸν τῆς κτίσεως Κύριον ἢ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων φύσιν τὸν ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενον, ταῦτα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ διεξιόντες, ἃ τοῖς καθ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων κυρίως ἐφαρμοσθήσεται, καθὼς ἤδη τὸν ἀποδοθέντα περὶ τοῦ Κυρίου λόγον ὑπὸ τῆς αἰρέσεως τῇ κατασκευῇ 43 τῆς γῆς προσφυῶς ἔχοντι καὶ οἰκείως ἐδείξαμεν; Ἄλλ' ὡς ἂν εἴη καὶ τοῦτο τοῖς ἐξητασμένοις παρ' ἡμῶν προστεθῆναι. Ἐροῦσι γὰρ ἴσως ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν, ὧν ἡμεῖς ἐπεμνήσθημεν, ὅτι πῶς ἂν πρωτότοκος κτίσεως ὀνομάσθῃ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν ὅπερ ἡ κτίσις ἐστὶ; Πᾶς γὰρ πρωτότοκος οὐ τῶν ἑτεροφυῶν, ἀλλὰ τῶν ὁμογενῶν ἐστὶ 30 πρωτότοκος, ὡς ὁ Ρουβὶμ τῶν μετ' ἐκείνον ἀριθμουμένων προτερεύων κατὰ τὸν τόκον πρωτότοκος ἦν ἀνθρώπων ἄνθρωπος, καὶ ἄλλοι 44 πολλοὶ τῶν συναριθμουμένων ἀδελφῶν πρωτότοκοι λέγονται. Λέ-

- 40 τευθύνει ἢ προαίρεσή της. Ἐπομένως θὰ καθορίσουν τὸν Κύριο ὡς δεκτικὸ καὶ τῶν ἀντίθετων, ἀφοῦ μὲ τὴ δημιουργία τους τὸν κατατάσσουν διὰ τῆς βίας σὲ ὁμοτιμία μὲ τοὺς ἀγγέλους. Ἀλλὰ ὡς ἀκούσουν τὸ μεγαλόφωνο Παῦλο¹⁰. Πῶς λέει ὅτι μόνο αὐτὸς ἔχει κληθεῖ υἱός; Ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν ἀγγελικὴ φύση ἀλλὰ μιὰ φύση ἀνώτερη. Σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπε ποτὲ «εἶσαι υἱός μου»; Καὶ ὅταν πάλι εἰσαγάγει τὸν Πρωτότοκο στὸν κόσμον, λέει «ὡς
- 41 τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ». Κι ἐνῶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους λέει «αὐτὸς ποὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους του πνοὲς ἀνέμων καὶ τοὺς λειτουργοὺς του φλόγα φωτιᾶς», στὸν Υἱὸ λέει, «ἢ βασιλεία σου, Θεέ, θὰ εἶναι αἰώνια, τὸ σκῆπτρο τῆς ἐξουσίας σου εἶναι σκῆπτρο δικαιοσύνης» καὶ ὅσα ἄλλα μαζί μ' αὐτὰ ἀναφέρει ἢ προφητεία θεολογώντας. Ἀπὸ ἄλλον ψαλμὸ προσθέτει πάλι ὅσα εἶναι πρόσφορα. Γιὰ παράδειγμα τὸ «ἐσὺ Κύριε στὴν ἀρχὴ θεμελίωσες τὴ γῆ καὶ οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν σου» καὶ ὅλα ὅσα ἀκολουθοῦν ὡς ἐκεῖνο τὸ «ἐσὺ ὅμως εἶσαι ὁ αὐτὸς καὶ δὲ θὰ τελειώσουν τὰ χρόνια σου». Μ' αὐτὰ τονίζει τὸ ἀμετάβλητο καὶ τὴν αἰωνιότητα τῆς φύσης.
- 42 Ἄν λοιπὸν ἢ θεότητα τοῦ Μονογενοῦς εἶναι τόσο ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴ φύση, ὅσο διαφέρει ὁ δούλος ἀπὸ τὸν κύριό του, πῶς ἐξισώνουν μὲ τὴν αἰσθητὴ κτίση τὸν Κύριο τῆς κτίσης ἢ μὲ τὴν ἀγγελικὴ φύση αὐτὸν ποὺ οἱ ἄγγελοι προσκυνοῦν; Αὐτὰ θ' ἀποδοθοῦν ἔγκυρα σὲ ὅσα ἐπὶ μέρους παρατηροῦνται στὴν κτίση, ὅπως ἤδη ἔχομε δείξει ὅτι ὁ λόγος ποὺ διατύπωσε ἢ αἵρεση γιὰ τὸν Κύριο ἔχει στενὴ οἰκειότητα μὲ τὴν κατασκευὴ τῆς γῆς.
- 43 Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν ἀπομείνει κάποια ἀμφιβολία σὲ ὅσους διαβά-
ζουν τὰ πονήματά μου ἀπὸ ὅσα σημεῖα ὑποστηρίζουν τὰ αἰρετικὰ δόγματα ἀξίζει νὰ προστεθεῖ καὶ τοῦτο ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή σὲ ὅσα ἐξετάσαμε. Θὰ προβάλλουν ἴσως μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ χωρία τῶν Ἀποστόλων ποὺ ἀναφέραμε τοῦτο· πῶς ὀνομάστηκε πρωτότοκος τῆς κτίσης, ἂν δὲν ἦταν ὅ,τι εἶναι καὶ ἡ κτίσις; Γιατὶ κάθε πρωτότοκος δὲν εἶναι πρωτότοκος διαφορετικῶν κατὰ τὴ φύση ἀλλὰ ὁμοφυῶν, ὅπως ὁ Ρουβὶμ, ποὺ ἦταν πρῶτος ἀπὸ ὅσους ἀριθμοῦμε ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν, ἦταν κατὰ τὴ γέννηση ἄνθρωπος πρωτότοκος ἄλλων ἀνθρώπων. Κι ἄλλοι πολλοὶ ἀπὸ συναριθμοῦμενους
- 44 ἀδελφοὺς ὀνομάζονται πρωτότοκοι. Λένε λοιπὸν· αὐτὴ ποὺ θὰ ἐν-

γουσι τοίνυν ὅτι ἤνπερ ἂν πάσης τῆς κτίσεως οὐσίαν νοήσωμεν, καὶ τὸν ταύτης πρωτότοκον τῆς αὐτῆς εἶναι λέγομεν. Εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων ἢ πᾶσα κτίσις, τοῦτο καὶ τὸν πρωτότοκον αὐτῆς εἶναι οὐκ ἀρνησόμεθα· εἰ δὲ διαφέρει κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς 5 κτίσεως ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀνάγκη πᾶσα μηδὲ τὸν πρωτότοκον ταύτης κοινωνεῖν τῷ Θεῷ τῆς οὐσίας λέγειν. Ἡ μὲν οὖν τῆς ἀντιθέσεως κατασκευὴ τοιαύτη, οὐδὲν ἀγενέστερον, οἴμαι, παρ' ἡμῖν ἀντιτεθεῖσα τῷ λόγῳ ἢ ὡς εἰκὸς ἦν ἀντεπενεχθῆναι παρὰ τῶν μαχομένων ἡμῖν. Ἐὰ δὲ πρὸς ταῦτα γινώσκειν χρή, νῦν ὡς ἂν οἴοι τε ὤμεν τῷ λόγῳ 10 σαφηνισθήσεται.

45 Τετράκις εἰρηται παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ τοῦ πρωτότοκου τὸ ὄνομα, διαφόρως δὲ καὶ οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦ ὀνόματος τούτου τὴν μνήμην πεποιήται. Νῦν μὲν γὰρ φησι πρωτότοκον πάσης τῆς κτίσεως, πάλιν δὲ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, 15 εἶτα πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ ἀπόλυτόν ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ μνημονευθὲν τοῦ πρωτότοκου τὸ ὄνομα. Λέγει γὰρ οὕτως· «ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην», λέγει, «καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐ- 46 τοῦ». Οὕτω δὲ τούτων διηρημένων, καλῶς ἂν ἔχοι ἕκαστον τούτων 20 ἐφ' ἑαυτοῦ διελέσθαι χωρὶς, πῶς τῆς κτίσεως ἐστὶ πρωτότοκος καὶ πῶς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς καὶ πῶς ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ πῶς ἐφ' ἑαυτοῦ χωρὶς ἑκάστου τούτων μνημονευθεὶς, ὅταν πάλιν εἰσαγῆται εἰς τὴν οἰκουμένην, προσκυνεῖται ὑπὸ πάντων τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἀπὸ τῶν τελευταίων, εἰ δοκεῖ, τῆς τῶν προκειμένων θεωρίας 25 ἀρξώμεθα.

47 «Ὅταν πάλιν εἰσαγάγῃ», φησί, «τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην». Ἡ τοῦ 'πάλιν' προσθήκη τὸ μὴ πρῶτως γίνεσθαι τοῦτο διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην σημασίας ἐνδείκνυται· ἐπὶ γὰρ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἀπαξ γεγονότων τῇ λέξει ταύτῃ κεχρήμεθα. Οὐκοῦν τὴν 30 ἐπὶ τῷ τέλει τῶν αἰώνων φοβερὰν τοῦ κριτοῦ ἐπιφάνειαν σημαίνει τῷ λόγῳ, ὅτε οὐκέτι ἐν τῇ τοῦ δούλου καθορᾶται μορφῇ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας μεγαλοπρεπῶς προκαθήμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἀγ- 48 γέλων πάντων τῶν περὶ αὐτὸν προσκυνούμενος. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπαξ

11. Κολ. 1,15.

12. Ρωμ. 8,29.

13. Κολ. 1,18.

14. Ἑβρ. 1,6.

νοήσομε ὡς οὐσία ὄλης τῆς κτίσης λέμε ὅτι καὶ ὁ πρωτότοκος τῆς κτίσης εἶναι τῆς ἴδιας αὐτῆς οὐσίας. Ἐὰν λοιπὸν ἡ κτίσις ὄλη εἶναι ὁμοούσια μὲ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων, δὲ θ' ἀρνηθοῦμε ὅτι καὶ ὁ πρωτότοκος τῆς εἶναι ὁμοούσιός του. Ἐὰν ὁμοῦς ὁ Θεὸς τῶν ὄλων διαφέρει κατὰ τὴν οὐσία ἀπὸ τὴν κτίσις, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ποῦμε ὅτι μήτε ὁ πρωτότοκος τὴν ἔχει κοινὴ μὲ τὸ Θεὸ αὐτὴν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ κατασκευὴ τῆς ἀντίθεσης ποὺ τὴν ἀντιτάξαμε στὴ διδασκαλία μας μὲ καθόλου πιὸ λίγη τέχνη ἀπὸ ὅ,τι ἦταν φυσικὸ ν' ἀντιπαρατεθεῖ ἐναντίον μας ἀπὸ τοὺς πολέμιους μας. Τί πρέπει νὰ γνωρίζομε γι' αὐτά, θὰ τὸ ἀποσαφηνίσομε τῶρα μὲ τὸ λόγο μας ὅσο μποροῦμε.

45 Σὲ ὄλους τοὺς λόγους τοῦ ὁ Ἀπόστολος ἀνέφερε τέσσερις φορὲς τὸ ὄνομα τοῦ Πρωτότοκου καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὄνόματος ἔγινε μὲ διάφορο κι ὄχι τὸν ἴδιο τρόπο. Ἄλλοτε τὸν λέει Πρωτότοκο ὄλης τῆς κτίσης¹¹, πάλι Πρωτότοκο ἀπὸ πολλοὺς ἀδελφοὺς¹², ἔπειτα Πρωτότοκο ἀπὸ τοὺς νεκροὺς¹³. στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἑβραίους κάνει ἀπόλυτη χρῆσις τοῦ ὄνόματος τοῦ Πρωτότοκου. Μιλᾷει ὡς ἔξῃς: «ὅταν εἰσαγάγει πάλι τὸν Πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη, λέει, 'καὶ ἄς τὸν προσκυνήσουν ὄλοι οἱ ἄγγελοί του'»¹⁴. Ταξινομημένα μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶναι καλὸ νὰ ἐξετάσομε χωριστὰ τὸ καθένα, πῶς εἶναι δηλαδὴ πρωτότοκος τῆς κτίσης καὶ πῶς ἀπὸ πολλοὺς ἀδελφοὺς καὶ πῶς ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ πῶς ὅταν ἀναφέρεται ἔτσι ἀπόλυτα χωρὶς καθένα ἀπὸ τοὺς προσδιορισμοὺς του, ὅταν εἰσάγεται γιὰ δευτέρη φορὰ στὴν οἰκουμένη καὶ προσκυνεῖται ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀγγέλους του. Ἄς ἀρχίσομε, ἂν νομίζεις, τὴν ἐξέταση ἀπὸ ὄσα ἀναφέραμε τελευταῖα.

47 «Ὅταν εἰσαγάγει», λέει, «πάλι τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη». Ἡ προσθήκη τοῦ 'πάλι' δείχνει ὅτι ἡ εἰσαγωγή αὐτὴ δὲ γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὴν καταλέξιση σημασία. Τὴ λέξις αὐτὴ τὴν χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ ἐπαναλάβομε κάτι ποὺ ἔχει γίνει ἤδη. Ἐπομένως σημαίνει τὴ φοβερὴ παρουσία τοῦ κριτῆ στο τέλος τῶν αἰώνων, ὅποτε δὲ φαίνεται πᾶ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ δούλου ἀλλὰ καθεται μεγαλόπρεπα πάνω στο θρόνο τῆς βασιλείας¹⁵ καὶ τὸν προ-
48 σκυνοῦν ὄλοι οἱ γύρω του ἄγγελοι¹⁶. Γι' αὐτὸ ὁ Πρωτότοκος ποὺ

15. Ματθ. 19.28.

16. Ἐβρ. 1.6.

εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκουμένην πρωτότοκος γενόμενος ἐκ τῶν νεκρῶν
 τε καὶ ἀδελφῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ὅταν πάλιν εἰσέρχηται εἰς
 τὴν οἰκουμένην, ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ,
 κωθῶς ἢ προφητεία λέγει, οὐκ ἀποβάλλει τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα,
 5 δ' ἅπαξ ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο, ἀλλ' ὡς ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ
 κάμπτει τῷ ὑπὲρ πᾶν ὄντι ὄνομα, οὕτω καὶ τὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ
 πρωτοτόκου γενόμενον προσκυνεῖ ἅπαν τῶν ἀγγέλων τὸ πλήρωμα,
 τῇ ἀνακλήσει τῶν ἀνθρώπων ἐπευφραινόμενον, ἦν διὰ τοῦ γενέσθαι
 ἡμῶν πρωτότοκος πάλιν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν ἀνεκαλέσατο.

49 Ἐπειδὴ γὰρ χαρὰ γίνεται τοῖς ἀγγέλοις ἐπὶ τοῖς ἀνασωζομένοις
 ἐξ ἁμαρτίας, διότι μέχρι τοῦ νῦν συστενάζει ἡ κτίσις ἐκείνη καὶ συνω-
 δίνει τῇ καθ' ἡμᾶς ματαιότητι, ζημίαν οἰκείαν κρίνουσα τὴν ἡμετέραν
 ἀπώλειαν, ὅταν ἡ ἀποκάλυψις γένηται τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, ἦν ὑπὲρ
 ἡμῶν αἰὶ καταδοκοῦσι καὶ ἀπεκδέχονται, καὶ ὅταν ἀποσωθῇ τῇ ἀνω
 15 ἑκατοντάδι τὸ πρόβατον (ἡμεῖς δὲ πάντως ἐσμέν, ἢ ἀνθρωπίνη φύσις,
 τοῦτο τὸ πρόβατον, ὃ διὰ τοῦ γενέσθαι πρωτότοκος ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν
 ἀνεσώσατο), τότε διαφερόντως ἐν ἐπιτεταμένη τῇ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαρι-
 στία προσάξουσι τῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν τῷ διὰ τῆς πρωτοτοκίας
 ἀνακαλεσαμένῳ τὸν τῆς πατρῴας ἐστίας ἀποφοιτήσαντα.

50 Τούτων δὲ οὕτως ἡμῖν νοηθέντων οὐκέτ' ἂν τις περὶ τῶν λοι-
 πῶν ἀμφιβάλλοι, ὅτου χάριν ἢ ἐκ νεκρῶν γίνεται πρωτότοκος ἢ κτί-
 σεως ἢ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν αὐτὸν σκο-
 πὸν βλέπει, κἂν ἐκάστῳ τι κατὰ τὸ ἰδιάζον ἐμφαίνεται νόημα.
 Πρωτότοκος γὰρ ἐκ νεκρῶν γίνεται ὁ πρῶτος δι' ἑαυτοῦ τὰς ὠδῖνας
 25 τοῦ θανάτου λύσας, ἵνα καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσῃ τὸν ἐξ ἀναστάσεως τό-
 51 κον. Ἐν ἀδελφοῖς δὲ πάλιν πρωτότοκος γινόμενος ὁ τοῦ καινοῦ τῆς
 παλιγγενεσίας τόκου προγεννηθεὶς ἐν τῷ ὕδατι, οὗ τὰς ὠδῖνας ἢ
 πτήσις τῆς περιστερᾶς ἐμαιεύσατο, δι' οὗ τοὺς συμμετασχόντας αὐτῷ
 τῆς ὁμοίας γεννήσεως ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ ποιεῖ, καὶ πρωτότοκος γίνε-
 30 ται τῶν μετ' αὐτὸν γεννωμένων ἐκ τοῦ ὑδάτός τε καὶ τοῦ Πνεύματος·

17. Ψαλμ. 95,13.

18. Φιλ. 2,10.

19. Ματθ. 18,13. Λουκᾶ 15,7

20. Ρωμ. 8,22.

21. Ρωμ. 8,19.

22. Ματθ. 18,12.

ἦρθε μιὰ φορὰ στὴν οἰκουμένη κι ἔγινε πρωτότοκος τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν κι ὀλης τῆς κτίσης, ὅταν εἰσέρχεται πάλι στὴν οἰκουμένη, αὐτὸς ποὺ κρίνει τὴν οἰκουμένη μὲ δικαιοσύνη, ὅπως λέει ἡ προφητεία¹⁷, δὲν ἀποβάλλει τὸ ὄνομα τοῦ Πρωτότοκου, ποὺ γιὰ χάρη μας μιὰ φορὰ καταδέχτηκε. Ἀλλὰ ὅπως στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ γονατίζουν τὰ πάντα σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα¹⁸, ἔτσι κι αὐτὸν ποὺ ἦρθε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πρωτότοκου τὸν προσκυνεῖ ὄλο το σύνολο τῶν ἀγγέλων, νιώθοντας χαρὰ γιὰ τὴν ἀνάκληση τῶν ἀνθρώπων· μὲ τὸ νὰ γίνεῖ πρωτότοκός μας μᾶς ἀνακάλεσε πάλι στὴν ἀρχικὴ χάρη.

49 Ἐπειδὴ οἱ ἀγγελοὶ χαίρονται γι' αὐτοὺς ποὺ σώζονται ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες¹⁹ κι ἐπειδὴ μέχρι τώρα ἡ κτίση ἐκείνη στενάζει μαζί μας καὶ ὑποφέρει γιὰ τὴ ματαιότητά μας²⁰, θεωρώντας δική της ζημία τὴν δική μας ἀπώλεια, ὅταν γίνεῖ ἡ ἀποκάλυψη τῶν υἰῶν τοῦ θεοῦ²¹, ποὺ πάντα προσδοκοῦν καὶ περιμένουν καὶ ὅταν σωθεῖ τὸ πρόβατο γιὰ τὴν συμπλήρωση τῆς οὐράνιας ἑκατοντάδας (καὶ τὸ ἑκατοστὸ αὐτὸ πρόβατο εἴμαστε ἐμεῖς, ἡ ἀνθρώπινη φύση, ποὺ μᾶς ἔσωσε ὁ ἀγαθὸς βοσκὸς μὲ τὸ νὰ γίνεῖ Πρωτότοκος²²), τότε πιά ἐξαιρετικὰ μὲ ἐκτενὴ γιὰ μᾶς εὐχαριστία θὰ προσφέρουν στὸ Θεὸ τὴν προσκύνησή τους, ποὺ ὡς Πρωτότοκός κάλεσε κοντὰ του αὐτὸν ποὺ ἀποσκίρτησε ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἐστία²³.

50 Ἔτσι ποὺ ἐμεῖς τὰ σκεφτήκαμε αὐτά, ἄς μὴν ἀμφιβάλλει πιά κανένας γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, γιατί γίνεται πρωτότοκος εἴτε τῶν νεκρῶν εἴτε τῆς κτίσεως εἴτε πολλῶν ἀδελφῶν. Ὅλα αὐτὰ δηλαδὴ ἀποβλέπουν στὸν ἴδιο σκοπὸ, κι ἄς ἐμφανίζει καθένα ἓνα ἰδιάζον νόημα. Πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς γίνεται ὁ πρῶτος ποὺ μὲ τὸν ἑαυτό του κατάργησε τοὺς πόνους τοῦ θανάτου²⁴, γιὰ νὰ ἀνοίξει σὲ ὄλους τὸ δρόμο τῆς γέννησης μὲ τὴν ἀνάσταση. Πρωτότοκος πάλι μέσα στοὺς ἀδελφούς, αὐτὸς ποὺ προηγήθηκε στὴ νέα γέννα τῆς παλιγγενεσίας μὲ τὸ νερό, ὅπου στοὺς πόνους παρουσιάσθηκε ὡς μαία τὸ περιστέρι²⁵ καὶ ἔτσι κάνει ἀδελφούς τοὺς ὄσους μετέχουν μαζί του στὴν ὁμοία γέννηση καὶ γίνεται πρωτότοκος σ' αὐτοὺς ποὺ γεννιοῦνται ἔπειτα μὲ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ Πνεῦμα²⁶. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσω σύντομα· ἔχομε νὰ περάσουμε τρεῖς

23. Λουκᾶ 15,23-24.

25. Λουκᾶ 3,22.

24. Πράξ. 2,24.

26. Ἰω. 3,5.

καὶ συνελόντι φάναι, τριῶν οὐσῶν ἐν ἡμῖν τῶν γεννήσεων, δι' ὧν ζωοποιεῖται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῆς μὲν ἀπὸ σώματος, τῆς δὲ κατὰ τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον, τῆς δὲ διὰ τῆς ἐλπίζομένης ἐκ τῶν νεκρῶν πάλιν ἀναστάσεως, ἐν ταῖς τρισὶ πρωτότοκος γίνεται, τῆς μὲν 5 διπλῆς παλιγγενεσίας τῆς δι' ἀμφοτέρων ἐνεργουμένης, διὰ τε τοῦ βαπτίσματος καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως, αὐτὸς γενόμενος ἀρχηγὸς καθ' ἑκάτερον· ἐν δὲ τῇ σαρκὶ πρωτότοκος γίνεται πρῶτος καὶ μόνος τὸν ἀγνωστον τῇ φύσει τόκον ἐφ' ἑαυτοῦ διὰ τῆς παρθενίας καινοτομήσας, οὐ μὴδεὶς ἐν ταῖς τοσαύταις τῶν ἀνθρώπων γενεαῖς καθηγήσα- 10 το.

52 Εἰ ταῦτα τοίνυν κατὰ λόγον νενόηται, οὐδὲ τὸ τῆς κτίσεως σημαινόμενον, ἧς πρωτότοκός ἐστιν, ἀγνοηθήσεται. Διπλὴν γὰρ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν κτίσιν ἐγνώκαμεν, τὴν τε πρώτην καθ' ἣν ἐπλάσθημεν καὶ τὴν δευτέραν καθ' ἣν ἀνεπλάσθημεν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἦν τῆς 15 δευτέρας ἡμῶν κτίσεως χρεία, εἰ μὴ τὴν πρώτην διὰ τῆς παρακοῆς 53 ἠχρειώσαμεν. Ἐκείνης τοίνυν παλαιωθείσης τε καὶ ἀφανισθείσης ἔδει καινῆν ἐν Χριστῷ γενέσθαι κτίσιν, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὃς οὐδὲν ἐτι τῶν πεπαλαιωμένων ἐπὶ τῆς δευτέρας κτίσεως ἀξιοὶ βλέπειν, «ἀπεκδυσάμενοι», λέγων, «τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσι» 20 καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, «ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα», καὶ «εἰ τις ἐν Χριστῷ», φησί, «καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά»· εἷς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ποιητὴς καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ τὸ μετὰ 54 ταῦτα. Τότε λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς τὸν ἄνθρωπον ἐπλασε, πάλιν 25 λαβὼν τὸν ἐκ τῆς παρθενίας χοῦν οὐχ ἀπλῶς τὸν ἄνθρωπον ἐπλασεν, ἀλλ' ἑαυτῷ περιέπλασε· τότε ἔκτισε, μετὰ ταῦτα ἐκτίσθη· τότε ὁ Λόγος σὰρκα ἐποίησε, μετὰ ταῦτα ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα μετασκευάσῃ πρὸς Πνεῦμα τὴν ἡμετέραν σὰρκα διὰ τοῦ συμμετασχεῖν ἡμῖν σαρκός τε καὶ αἵματος. Ταύτης τοίνυν τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ κτί- 30 σεως, ἧς αὐτὸς καθηγήσατο, πρωτότοκος ὠνομάσθη, πάντων ἀπαρχῆ γενόμενος καὶ τῶν εἰς ζωὴν γεννωμένων καὶ τῶν δι' ἀναστάσεως

27. Κολ. 3,9.

28. Ἐφ. 4,24.

29. Β' Κορ. 5,17.

30. Γεν. 2,7.

γεννήσεις, με τις όποιες ζωοποιείται ή ανθρώπινη φύση, ή μία σωματική, ή δεύτερη σύμφωνα με τὸ μυστήριο τῆς παλιγγενεσίας, ή τρίτη πάλι με τὴν ἀνάσταση ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ποὺ ἐλπίζομε. Γίνεται Πρωτότοκος καὶ στίς τρεῖς· στή διπλή παλιγγενεσία ποὺ πραγματοποιεῖται με τὶς δύο γεννήσεις, με τὸ βάπτισμα καὶ με τὴν ἀνάσταση, ἔγινε ὁ ἴδιος ἀρχηγὸς καὶ στίς δύο. Στή σωματικὴ γέννηση γίνεται πρωτότοκος πρῶτος καὶ μόνος ποὺ καινοτόμησε διαμέσου τῆς Παρθένου ἐπάνω στὸν ἑαυτὸ του τὴν ἄγνωστη γέννηση στή φύση καὶ ποὺ κανένας ἀπὸ τίς τόσες γενεές τῶν θνητῶν δὲν προηγήθηκε.

- 52 Ἄν αὐτὰ ἔχουν κατανοηθεῖ λογικά, δὲ θὰ ἀγνοηθεῖ ὅτι ἡ δημιουργία τῆς φύσης μας εἶναι διπλή, ἡ πρώτη κατὰ τὴν ὁποία πλαστήκαμε καὶ ἡ δεύτερη ὅποτε ἀναπλαστήκαμε· ἀλλὰ δὲ θὰ εἶχαμε ἀνάγκη ἀπὸ τῆς δεύτερης δημιουργίας μας, ἂν δὲν εἶχαμε ἀχρη-
- 53 στέψει τὴν πρώτη με τὴν παρακοή μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκείνη εἶχε παλαιωθεῖ καὶ ἀφανιστεῖ, ἔπρεπε νὰ γίνεῖ νέα κτίσις στο ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ποὺ τίποτε πλέον δὲν κρίνει ἀξιο νὰ βλέπει στή δεύτερη δημιουργία ἀπὸ ὅσα ἔχουν παλαιωθεῖ. Λέγοντας, «ἀφοῦ ξενυθῆκατε τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο με τὶς πράξεις»²⁷ καὶ τὶς ἐπιθυμίες του, «ντυθεῖτε τὸ νέο ἄνθρωπο ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»²⁸, καὶ «ἂν κάποιος ἀνήκει στὸ Χριστό», λέει, «εἶναι νέα δημιουργία, τὰ παλιὰ παρῆλθαν, ἰδοὺ ἔχουν γίνεῖ τὰ πάντα καινούρια»²⁹. Γιατὶ εἶναι ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ στήν
- 54 ἀρχὴ καὶ στή συνέχεια. Τότε πήρε χῶμα ἀπὸ τὴ γῆ κι ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο³⁰· καὶ πάλι ἀφοῦ ἔλαβε τὸ χῶμα ἀπὸ τὴν Παρθένο, δὲν ἔπλασε ἀπλῶς τὸν ἄνθρωπο ἀλλὰ τὸν περι-ἔπλασε γύρω στὸν ἑαυτὸ του. Τότε ἔκτισε, ἔπειτα κτίστηκε ὁ ἴδιος. Τότε ὁ Λόγος ἔκανε τὴ σάρκα, ἔπειτα ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα³¹, γιὰ νὰ μεταβάλεῖ σὲ πνεῦμα τὴ σάρκα μας με τὴ συμμετοχὴ του στή σάρκα καὶ στὸ αἷμα μας. Αὐτῆς λοιπὸν τῆς καινῆς στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ κτίσις, ποὺ αὐτὸς ἔκανε τὴν ἀρχὴ της, ὀνομάστηκε πρωτότοκος, ἐπειδὴ ἔγινε ἡ ἀπαρχὴ ὄλων³² καὶ ὄσων γεννιοῦνται στή ζωὴ αὐτῆ καὶ τῶν νεκρῶν ποὺ ζωοποιοῦνται με τὴν ἀνάσταση, γιὰ νὰ γίνεῖ κύ-

31. Ἰω. 1,14.

32. Α' Κορ. 15,20.

νεκρῶν ζωοποιουμένων, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ καὶ ὅλον διὰ τῆς ἐν ἑαυτῷ ἀπαρχῆς συναγιάσῃ τὸ φύραμα.

55 Ὅτι γὰρ οὐ κατὰ τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν ἐφαρμόζεται τῷ Υἱῷ τὸ πρωτότοκον, ἢ τοῦ Μονογενοῦς προσηγορία διαμαρτύρεται. Ὁ γὰρ ἀληθῶς μονογενῆς ἀδελφοῦς οὐκ ἔχει. Πῶς γὰρ ἂν τις εἶη μονογενῆς ἐν ἀδελφοῖς ἀριθμούμενος; Ἀλλ' ὡς λέγεται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, Υἱὸς Θεοῦ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, μορφή γὰρ Θεοῦ καὶ μορφή δούλου, τὰ μὲν κατὰ τὴν ὑπερέχουσαν φύσιν ὦν, τὰ δὲ κατὰ τὴν φιλόανθρωπον οἰκονομίαν γενόμενος, οὕτω καὶ Μονογενῆς Θεὸς ὦν πρωτότοκος 10 πάσης κτίσεως γίνεται, Μονογενῆς μὲν ὁ ὦν ἐν τῷ πατρῷῳ κόλπῳ, ἐν δὲ τοῖς διὰ τῆς καινῆς κτίσεως σφζομένοις πρωτότοκος τῆς κτίσεως καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος. Εἰ δέ, καθὼς ἢ αἵρεσις βούλεται, διὰ τὸ προκατεσκευάσθαι τῆς λοιπῆς κτίσεως πρωτότοκος λέγεται, οὐ συμφωνεῖ τοῖς παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ κατασκευα- 15 ζομένοις τὸ ὄνομα. Οὐ γὰρ τοῦτο φασιν, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁμοίως ὁ τε Υἱὸς καὶ τὰ πάντα ἐγένετο, ἀλλὰ 'ποίημα' μὲν τοῦ Πατρὸς τὸν Μονογενῆ Θεὸν λέγουσιν, τοῦτου δὲ τὰ ἄλλα πάντα.

57 Ὡς τοίνυν λόγῳ κτισθῆναι τὸν Υἱὸν δογματίζοντες Πατέρα τοῦ κτίσματος τὸν Θεὸν ὀνομάζουσι, τῷ αὐτῷ λόγῳ πάντως παρὰ τοῦ 20 Μονογενοῦς Θεοῦ τὰ πάντα κατεσκευάσθαι λέγοντες οὐ πρωτότοκον τῶν δι' αὐτοῦ γεγενημένων, ἀλλὰ Πατέρα κυριώτερον αὐτὸν ὀνομάσουσι, τῆς αὐτῆς ἐπ' ἀμφοτέρων πρὸς τὰ κτίσματα σχέσεως τὴν αὐτὴν κατὰ τὸ ἀκόλουθον προσηγορίαν ποιούσης. Εἰ γὰρ κυρίως τοῦ ἰδίου κτίσματος ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς οὐ πρωτότοκος, ἀλλὰ Πατὴρ 25 ὀνομάζεται, τῷ αὐτῷ λόγῳ πάντως καὶ τῶν ἰδίων κτισμάτων Πατὴρ ὁ Μονογενῆς Θεός, οὐ πρωτότοκος κυρίως ὀνομασθήσεται, ὡς ἄκυρον κατὰ πάντα καὶ παρέλκουσαν εἶναι τοῦ πρωτοτόκου τὴν προσηγορίαν, ἐπὶ τῆς αἰρετικῆς ἐννοίας χώραν οὐκ ἔχουσαν.

58 Ἀλλ' ἐπανιτέον πρὸς τοὺς τῇ θείᾳ γεννήσει τὸ πάθος συνάπτον- 30 τας καὶ διὰ τοῦτο ἀπαρνούμενους τὸ ἀληθῶς γεννηθῆναι τὸν Κύριον, ἵνα μὴ πάθος νοήσωσι. Τὸ γὰρ λέγειν, ὅτι 'συνέζευκται' πάντως 'τῇ γεννήσει τὸ πάθος', καὶ διὰ τοῦτο χρῆναι τῆς κατὰ τὴν γέννησιν ὑπολήψεως ἀλλοτριῶς ἔχειν τὸν Υἱὸν οἶεσθαι, ὡς ἂν καθαρῶς ἐξω πά-

33. Ρωμ. 14,9.

34. Ρωμ. 11,16.

ριος ὄλων καὶ νεκρῶν καὶ ζωντανῶν³³ καὶ μὲ τὴν ἀπαρχὴ πού ἀποτελεῖ ἐκεῖνος νὰ συναγαθίσει μαζί ὄλη τὴ ζύμη³⁴.

- 55 Ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀποδίδεται τὸ 'Πρωτότοκος' στὸν Υἱὸ σύμφωνα μὲ τὴν προαιώνια ὑπαρξὴ του, τὸ μαρτυρεῖ ἡ ὄνομασία τοῦ Μονογενοῦς. Ὁ ἀληθινὰ μονογενὴς δὲν ἔχει ἀδελφούς. Πῶς θὰ εἶναι κανένας μονογενὴς, ὅταν περιλαμβάνεται σ' ἓναν ἀριθμὸ ἀδελφῶν; Ἀλλὰ ὅπως λέγεται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, υἱὸς Θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπων, μορφὴ Θεοῦ καὶ μορφὴ δούλου, κι ἄλλες ἀπὸ τίς ὄνομασίες αὐτὲς τίς ἔχει κατὰ τὴν ὑπερέχουσα φύση του καὶ τίς ἄλλες τίς πῆρε σύμφωνα μὲ τὴ φιλόανθρωπη οἰκονομία, ἔτσι καὶ ἐνῶ εἶναι Θεὸς Μονογενὴς γίνεται Πρωτότοκος ὄλης τῆς κτίσης· Μονογενὴς εἶναι μέσα στοὺς πατρικοὺς κόλπους, καὶ σ' ἐκείνους πού σώζονται μὲ τὴν νέα κτίση ἔγινε καὶ λέγεται Πρωτότοκος
- 56 ὄλης τῆς κτίσης. Ἄν ὅμως, ὅπως θέλει ἡ αἵρεση, λέγεται Πρωτότοκος, ἐπειδὴ ἔχει κτιστεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλλη κτίση, τὸ ὄνομα δὲ συνάδει μὲ τοὺς συλλογισμοὺς τοὺς γιὰ τὸν Μονογενὴ Θεό. Δὲ λένε τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἔγιναν ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁμοία ὁ Υἱὸς καὶ τὰ πάντα, ἀλλὰ λένε τὸν Μονογενὴ Υἱὸ ποίημα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄλα τὰ ἄλλα.

- 57 Γιὰ ὅποιο λόγο λοιπὸν δογματίζοντας ὅτι κτίστηκε ὁ Υἱὸς ὄνομάζουν τὸ Θεὸ Πατέρα τοῦ κτίσματος, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο διδάσκοντας ὅτι τὰ πάντα κατασκευάστηκαν ἀπὸ τὸν Μονογενὴ Θεό, θὰ τὸν ὄνομάσουν ἀσφαλῶς κυριολεκτικότερα πατέρα καὶ ὄχι πρωτότοκο ὄσων ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἐπειδὴ ἡ ἴδια καὶ τῶν δύο σχέση πρὸς τὰ πράγματα δημιουργεῖ κατ' ἀκολουθία καὶ τὴν ἴδια ὄνομασία. Ἄν δηλαδὴ κυριολεκτικὰ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων δὲν ὄνομάζεται πρωτότοκος ἀλλὰ πατέρας τοῦ δημιουργήματός του, γιὰ τὸν ἴδιο ἀσφαλῶς καὶ ὁ Μονογενὴς Θεὸς θὰ ὄνομαστεῖ κυριολεκτικὰ πατέρας τῶν κτισμάτων του καὶ ὄχι πρωτότοκος, ἐπειδὴ εἶναι ἄκυρη σὲ ὄλα καὶ παρέλκει ἡ ὄνομασία τοῦ πρωτότοκου καὶ δὲν ἔχει θέση μὲ τὸ αἰρετικὸ τῆς νόημα.

- 58 Ἄς ἐπανεῖθουμε ὅμως σ' ἐκείνους πού συνάπτουν τὸ πάθος στὴ θεία γέννηση καὶ γιὰ τοῦτο ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Κύριος γεννήθηκε ἀληθινὰ, γιὰ νὰ μὴ δεχτοῦν τὸ πάθος. Ὁ λόγος τοὺς ὅτι 'τὸ πάθος εἶναι ὄπως ὄποτε συνδεδεμένο μὲ τὴ γέννηση' καὶ ὅτι γι' αὐτὸ πρέπει νὰ πιστεύουμε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ξένος πρὸς κάθε ἰδέα

θους διαμένοι τὸ θεῖον, τοῖς μὲν εὐεξαπατήτοις ἴσως ἂν τινα λόγον
 ἔχειν δοκοίη, τοῖς δὲ πεπαιδευμένοις τὰ θεῖα μυστήρια πρόχειρος ἐκ
 59 τῶν ὁμολογουμένων ὁ ἔλεγχος. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡ γέννησις
 ἡμᾶς εἰς τὴν ἀληθινὴν τε καὶ μακαρίαν ἀνάγει ζωὴν, οὐχ ἡ αὐτὴ οὐσα
 5 τῇ ἐξ αἱμάτων καὶ θελήματος σαρκὸς συνισταμένη, ἐν ἧ καὶ ρύσις καὶ
 μεταβολὴ καὶ ἡ κατ' ὀλίγον πρὸς τελείωσιν αὐξήσις καὶ ὅσα ἄλλα
 περὶ ταύτην θεωρεῖται τὴν γέννησιν· ἡ δὲ ἕτερα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ-
 ράνιος καί, καθὼς φησί που τὸ εὐαγγέλιον, ἄνωθεν εἶναι πεπιστευμέ-
 νη, ἣτις τὰ σαρκὸς καὶ τὰ αἵματος οὐ παραδέχεται πάθη; Ἡ τολμη-
 10 σάτωσαν οἱ ἐναντίοι τῶν δύο τὸ ἕτερον ἀποφῆνασθαι, ἢ μὴ εἶναι τὴν
 ἄνωθεν γέννησιν ἢ διὰ πάθους εἶναι.

60 Ἄλλὰ μὴν καὶ εἶναι συντίθενται καὶ τὸ πάθος ἐπ' αὐτῆς οὐχ εὐρί-
 σκουσιν. Οὐκοῦν οὐ πᾶσα γέννησις τῷ πάθει συμπέφυκεν, ἀλλ' ἐμπα-
 θῆς μὲν ἡ ὕλική, καθαρὰ δὲ πάθους ἡ αὐλός. Τίς οὖν ἡ ἀνάγκη τὰ τῆς
 15 σαρκὸς ἴδια τῇ ἀκηράτῳ τοῦ Υἱοῦ γεννήσει προστρίβασθαι καὶ διὰ
 τοῦ κωμωδεῖν τὴν κάτω γέννησιν τῇ ἀσχήμονι φυσιολογίᾳ τῆς πατρι-
 61 κῆς ὀκειότητος τὸν Υἱὸν ἀποκλείειν; Εἰ γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν γέννησις
 μὲν ἑκατέρας καθηγεῖται ζωῆς, ἀλλ' ἡ μὲν διὰ σαρκὸς ἐμπαθῶς, ἡ δὲ
 πνευματικὴ καθαρῶς, καὶ οὐκ ἂν τις ἀντίποι τῷ λόγῳ τῶν καὶ ὁπω-
 20 σοῦν ἐν Χριστιανοῖς ἀριθμουμένων, πῶς ἔστιν ἐπὶ τῆς ἀκηράτου φύ-
 σεως γέννησιν ἐννοήσαντα πάθος ὑπολογιζέσθαι;

62 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν. Εἰ διὰ τὸ
 περὶ τὴν σάρκα πάθος ἀπιστοῦσι τῇ ἀπαθείᾳ τῆς θείας γεννήσεως, ἐκ
 τῶν αὐτῶν ὑποδειγμάτων, τῶν ἐν ἡμῖν λέγω, μηδὲ δημιουργεῖν ἀπα-
 25 θῶς τὸν Θεὸν πιστευέτωσαν. Εἰ γὰρ πρὸς τὰ ἡμέτερα τὸ θεῖον κρί-
 νουσι, οὔτε γενῶν τὸν Θεὸν οὔτε κτίζειν ὁμολογήσουσι· τούτων γὰρ
 63 οὐθέτερον ἐν ἡμῖν ἀπαθῶς ἐνεργεῖται. Ἡ οὖν ἀμφοτέρα τῆς θείας φύ-
 σεως χωριζέτωσαν, τὴν κτίσιν τε καὶ τὴν γέννησιν, ἵνα δι' ἑκατέρων
 τῷ Θεῷ τὴν ἀπάθειαν φυλάξωσι, καὶ καθόλου τὴν εἰς τὸν Μονογενῆ
 30 πίστιν ἐκ τοῦ δόγματος αὐτῶν ἐκβαλλέτωσαν, ὡς ἂν ἐξω πάθους ὁ

35. Ἰω. 1,13.

36. Ἰω. 3,3 καὶ 3,7.

γέννησης, γιὰ νὰ παραμένει τὸ θεῖο καθαρὸ ἔξω ἀπὸ τὸ πάθος, ὁ λόγος αὐτὸς ἴσως βρίσκει δικαιολογία σὲ ὄσους παρασύρονται ὄσοι ὁμως εἶναι καταρτισμένοι στὰ θεῖα μυστήρια τὸν ἐλέγχουν
 59 πρόχειρα ἀπὸ ὄσα παραδεχόμεστε. Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι ἡ γέννηση μᾶς πηγαίνει στὴν ἀληθινὴ καὶ μακάρια ζωὴ· ὅτι δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴ γέννηση ποὺ γίνεται μὲ αἵματα καὶ θέλημα τῆς σάρκας³⁵, ὅπου ὑπάρχει καὶ ροὴ καὶ μεταβολὴ καὶ ἡ βαθμιαία τελειοποίηση καὶ ὄσα ἄλλα παρατηροῦμε σ' αὐτή; Ἐνῶ ἡ ἄλλη εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ οὐράνια καὶ ὅπως λέει κάπου τὸ Εὐαγγέλιο μᾶς ἔχει παραδοθεῖ ἀπὸ ἄνω καὶ δὲν παραδέχεται τὰ πάθη τῆς σάρκας καὶ τοῦ αἵματος³⁶; Ἄς τολμήσουν οἱ ἀντίθετοι νὰ διακηρύξουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ἢ ὅτι ἡ γέννηση δὲν εἶναι ἀπὸ ἄνω ἢ ὅτι εἶναι μέσω πάθους. 1

60 Ἄλλὰ καὶ ὅτι εἶναι παραδέχονται καὶ τὸ πάθος δὲ βρίσκουν σ' αὐτή. Ἐπομένως δὲν εἶναι κάθε γέννηση σύμφυτη μὲ τὸ πάθος· δεμένη μὲ τὸ πάθος εἶναι ἡ ὑλική, ἐνῶ ἡ ἄυλη εἶναι καθαρὴ ἀπὸ πάθος. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ ἀνάγκη ὅ,τι ἰδιάζει στὴ σάρκα νὰ τὸ προσάπτουν στὴν ἀθάνατη γέννηση τοῦ Υἱοῦ καὶ γελοιοποιῶντας τὴν κάτω γέννηση μὲ χυδαία φυσιολογία ν' ἀποκλείουν τὸν Υἱὸ
 61 ἀπὸ τῆ σχέσης μὲ τὸν Πατέρα; Ἄν καὶ σ' ἐμᾶς καὶ στίς δύο ὄψεις τῆς ζωῆς μας προηγεῖται γέννηση, ἀλλὰ ἡ σαρκικὴ συνοδεύεται ἀπὸ πάθος, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ εἶναι καθαρὴ καὶ δὲ θὰ φέρει ἀντίρρηση κανένας ποὺ ἔχει ἀπλῶς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, πῶς εἶναι δυνατὸ ὅταν μιλάς γιὰ τὴ γέννηση τῆς ἀθάνατης φύσης νὰ σκέφτεσαι τὸ πάθος;

62 Μαζὶ μὲ ὄσα εἶπαμε ἄς ἐξετάσουμε καὶ τοῦτο. Ἄν ἐξαιτίας τοῦ σαρκικοῦ πάθους δυσπιστοῦν ὡς πρὸς τὴν ἀπάθεια τῆς θείας γέννησης, ἀπὸ τὰ ἴδια, τὰ δικά μας ἐννοῶ παραδείγματα, μῆτε νὰ πιστεύουν πῶς ὁ Θεὸς δημιουργεῖ ἀπαθῶς. Γιατὶ ἂν συγκρίνουν τὴ θεότητα μὲ τὰ δικά μας θὰ ὁμολογήσουν ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε γεννᾷ οὔτε κτίζει. Γιατὶ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲ γίνεται σ' ἐμᾶς δίχως πά-
 63 θος. Ἡ λοιπὸν νὰ τ' ἀποχωρίσουν καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὴ θεία φύση, τὴν κτίση καὶ τὴ γέννηση, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν καὶ μὲ τὰ δύο στὸ Θεὸ τὴν ἀπάθεια καὶ νὰ ἐξοστρακίσουν ἐντελῶς ἀπὸ τὴ διδασκαλία τους τὴν πίστη στὸν Μονογενῆ, ὥστε νὰ διαφυλαχθεῖ ὁ Πατέρας ἔξω ἀπὸ τὰ πάθη, μῆτε δηλαδὴ νὰ κουράζεται κτίζοντας μῆτε

Πατήρ φυλάσσοιτο, μήτε κάμνων ἐν τῷ κτίζειν μήτε ἐν τῷ γεννᾶν μολυνόμενος· ἢ εἰ τὸ ἕτερον ἀπαθῶς ἐνεργεῖσθαι συγχωροῦσι παρὰ τῆς θείας δυνάμεως, μηδὲ περὶ τοῦ ἄλλου ζυγομαχεῖτωσαν· εἰ γὰρ κτίζει δίχα πόνου καὶ ὕλης, καὶ γεννᾷ πάντως δίχα πόνου καὶ ρύσθως.

64 Ἐχῶ δὲ πάλιν καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον συνηγοροῦντά μοι τὸν Εὐνόμιον. Λέξω δὲ συντεμῶν ἐν ὀλίγῳ τὴν φλυαρίαν αὐτοῦ, πᾶσαν διὰ βραχέων ἐπιδραμῶν τὴν διάνοιαν ὅτι 'οἱ ἄνθρωποι οὐ τὰς ὕλας ἡμῖν κατασκευάζουσιν, ἀλλὰ τὸ εἶδος μόνον ἐπιτεχνῶνται τῇ ὕλῃ' αὕτη τῶν παρ' αὐτοῦ ρηθέντων διὰ πολλῆς φλυαρίας ἐστὶν ἡ διάνοια.

65 Εἰ οὖν ἐν τῇ κάτω γεννήσει σύλληψιν καὶ διάπλασιν ἐννοῶν ἀπαγορεύει διὰ τοῦτο τὴν καθαρὰν τῆς γεννήσεως ἐννοίαν, ἀκολουθῶς κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον τῆς ὧδε κτίσεως περὶ τὸ εἶδος πονούσης, ὕλην δὲ συνεκπορίζειν τῷ εἶδει μὴ δυναμένης, ἀπαγορευέτω διὰ τοῦτο καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν Πατέρα οἶσθαι. Εἰ δὲ μὴ βούλεται κατὰ τὸ ἀν-
15 θρώπινον τῆς δυνάμεως μέτρον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὴν κτίσιν νοεῖν, μηδὲ τὴν θείαν γέννησιν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων διαβαλλέτω.

66 Ὡς δ' ἂν μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἀκριβές τε καὶ περισκεμμένον ἐν τοῖς λεγομένοις φανερὸν κατασταίῃ, μικρόν τι τῶν παρ' αὐτοῦ ρηθέντων πάλιν ἐπαναλήψομαι. Φησὶ γὰρ 'τὰ ποιοῦντα καὶ πάσχοντα κοινωνεῖν
20 ἀλλήλοις τῆς φύσεως', καὶ μετὰ τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν 'τὰς τεχνικὰς ἐπὶ τῶν ὑλῶν δημιουργίας' ἐκτίθεται. Σκεψάσθω τοίνυν ὁ ἀγγίλους ἀκροατὴς διὰ τούτων πῶς ἐκπίπτει τοῦ ἰδίου σκοποῦ, τοῖς δὲ κατὰ τὸ συμβᾶν παρευρισκομένοις ἐπιπλανώμενος. Τὸ ποιοῦν καὶ πάσχον ἐν τοῖς διὰ σαρκὸς γινομένοις ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄρᾳ, ὡς
67 τοῦ μὲν μεταδιδόντος τῆς οὐσίας, τοῦ δὲ μετέχοντος. Οὕτως οἶδε δι' ἀκριβείας ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει ὄρᾳ τὴν ἀλήθειαν, ὥστε χωρίζειν τῆς οὐσίας τὸν μεταδιδόντα καὶ τὸν μετέχοντα καὶ ἄλλον ἐφ' ἑαυτοῦ δίχα τῆς οὐσίας εἶναι λέγειν τούτων ἐκάτερον. Ὁ γὰρ μεταλαμβάνων ἢ μεταδιδὸς ἕτερος πάντως ἐστὶ παρὰ τὸ μετεχόμενον τε καὶ διδόμε-
30 νον, ὡς δεῖν πρότερον ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖσθαι τίνα καθ' ὑπόστασιν ἰδίαν ὀρώμενον, εἴθ' οὕτω λέγειν περὶ αὐτοῦ ἢ διδόναι ὃ ἔχει ἢ ὃ μὴ ἔχει προσίεσθαι.

νά μολύνεται γεννώντας· ἢ, ἂν συμφωνοῦν ὅτι τὸ ἓνα πραγματο-
ποιεῖται ἀπαθῶς, ἄς μὴ φιλονικοῦν γιὰ τὸ ἄλλο. Ἐὰν δηλαδὴ κτί-
ζει χωρὶς κόπο καὶ ὑλικά, πρέπει ὅπωςδήποτε καὶ νὰ γεννᾷ χωρὶς
πόνον καὶ ροὴ αἵματος.

- 64 Καὶ σ' αὐτὸ τὸ λόγο πάλι ἔχω συνήγορό μου τὸν Εὐνόμιο. Θὰ
μιλήσω συντομεύοντας σὲ λίγα λόγια τὶς φλυαρίες του καὶ θὰ ἐκ-
θέσω περιληπτικὰ τὴ γνώμη ὅτι 'οἱ ἄνθρωποι σ' ἐμᾶς δὲν κατα-
σκευάζουν τὰ ὑλικά ἀλλὰ μόνο ἐπιβάλλουν στὴν ὕλη τὴ μορφή·
αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα ὄλων ἐκείνων πού εἶπε μὲ πολλὴ φλυαρία.
- 65 Ἐὰν λοιπὸν ἔχοντας ὑπόψη στὴν κάτω γέννηση τὴ σύλληψη καὶ
τὴ διάπλαση τοῦ ἐμβρύου, ἀποκρούει γι' αὐτὸ τὴν καθαρὴ ἔννοια
τῆς γέννησης, κατὰ ἀκολουθία σύμφωνα μὲ τὸ λόγο του, ἐπειδὴ ἡ
δημιουργία ἐδῶ κοπιᾶζει γύρω στὸ εἶδος ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ
προμηθεύσει μαζὶ καὶ τὴν ὕλη, ἄς ἀποκλείσει γι' αὐτὸ καὶ τὴν
ιδέα ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι δημιουργός. Ἐὰν ὁμοῦς δὲ θέλει νὰ σκέ-
πτεται τὴν κτίση προκειμένου γιὰ τὸ Θεὸ μὲ τὰ μέτρα τῆς ἀνθρώ-
πινης δυνατότητας, ἄς μὴ διαβάλλει καὶ τὴ θεία γέννηση κατὰ τὰ
ἀνθρώπινα δεδομένα.
- 66 Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ φανερὴ ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ περίσκεψή του
στὰ λεγόμενά του, θὰ ἐξετάσω πάλι ἓνα μικρὸ σημεῖο ἀπὸ ὅσα
εἶπε. Λέει δηλαδὴ 'αὐτὰ πού ἐνεργοῦν κι αὐτὰ πού πάσχουν μετέ-
χουν τὸ ἓνα τὴ φύση τοῦ ἄλλου' κι ἔπειτα ἀπὸ τὴ σωματικὴ γέν-
νηση ἐκθέτει τὶς τεχνικὲς ἐργασίες ἐπάνω στὴν ὕλη. Ἐὰς ἐξετάσει
λοιπὸν ὁ ὀξύνοος ἀκροατὴς πῶς μὲ αὐτὰ χάνει τὸ σκοπὸ του πα-
ραπλανημένος πάντοτε ἀπὸ ὅσα τυχαίνει νὰ συμβοῦν. Σὲ ὅσα γί-
νονται ἀπὸ τὴ σάρκα βλέπει μὲ τὴν ἴδια οὐσία κι αὐτὸ πού ἐνεργεῖ
κι αὐτὸ πού πάσχει, ἐπειδὴ τὸ ἓνα μεταδίδει τὴν οὐσία καὶ τὸ
67 ἄλλο τὴ δέχεται. Ἐτσι γνωρίζει νὰ βλέπει μὲ ἀκρίβεια τὴν ἀλή-
θεια μέσα στὴ φύση τῶν ὄντων, ὥστε νὰ διακρίνει ἀπὸ τὴν οὐσία
αὐτὸν πού μεταδίδει κι αὐτὸν πού μετέχει καὶ νὰ λέει ὅτι χωρὶς
τὴν οὐσία καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι διάφορο. Γιατὶ αὐτὸς πού
μετέχει κι αὐτὸς πού μεταδίδει εἶναι ὅπωςδήποτε ἄλλος ἀπὸ ὅ,τι
μετέχεται καὶ ὅ,τι δίδεται, ὥστε νὰ πρέπει πρῶτα νὰ νοοῦμε κανέ-
να βλέποντάς τον καθ'αυτὸν σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ του ὑπόσταση
κι ἔπειτα νὰ λέμε γι' αὐτὸν ἢ ὅτι δίνει αὐτὸ πού ἔχει ἢ ὅτι δέχεται
αὐτὸ πού τοῦ λείπει.

68 Καὶ τοῦτον οὕτως ἐπιγελάστως ἐκπτύσας τὸν λόγον τῷ ἐφεξῆς
 πάλιν ἑαυτὸν ἀνατρέπων ὁ σοφὸς οὐκ αἰσθάνεται. Καὶ γὰρ ὁ τὴν ὑπο-
 κειμένην ὕλην διὰ τῆς τέχνης πρὸς τὸ δοκοῦν σχηματίζων ποιεῖ τι
 πάντως διὰ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἡ ὕλη παρὰ τοῦ ἐνεργοῦτος τὴν τέχνην
 5 ἐν τῷ πάσχειν τὸν σχηματισμὸν ἀναδέχεται· οὐ γὰρ ἀπαθῆς καὶ ἀντί-
 69 τυπος ἢ ὕλη μένουσα τὴν ἐκ τῆς τέχνης μορφήν παραδέχεται. Εἰ τοί-
 νυν καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τέχνην ἐνεργουμένων οὐκ ἂν τι γένοιτο μὴ πά-
 θους καὶ ἐνεργείας συνδεδραμηκότων ἀλλήλοις πρὸς τὸ γινόμενον,
 πῶς ἔστι διὰ τούτων ἐφεστάναι τοῖς παρ' ἑαυτοῦ λεγομένοις τὸν λο-
 10 γογράφον οἶεσθαι, ὃς ἐν πάθει καὶ ἐνεργείᾳ τὴν κοινωνίαν τῆς οὐσίας
 ἀποφαινόμενος κινδυνεύει μὴ μόνον τῷ γεννηθέντι προσμαρτυρεῖν
 πῶς πρὸς τὸν γεγεννηκότα τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν
 κτίσιν τῷ πεποιηκότι ποιεῖν ὁμοούσιον, εἴπερ τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πά-
 σχον ὁμογενῶς ἔχειν ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν ὀρίζεται.

70 Οὐκοῦν δι' ὧν κατασκευάζεται ὁ βούλεται, διὰ τούτων ἀνατρέπει
 τὸ σπουδαζόμενον, ἰσχυροτέραν τῇ παρ' ἑαυτοῦ μάχῃ ποιῶν τὴν τοῦ
 «ὁμοουσίου» δόξαν. Εἰ γὰρ ἢ μὲν ἕκ τινος γέννησις τὴν τοῦ γεγεννη-
 κότος οὐσίαν ἐν τῷ γεννηθέντι δείκνυσιν, ἢ δὲ τεχνικὴ κατασκευὴ δι'
 ἐνεργείας τε καὶ πάθους ἀποτελουμένη κατὰ τὸν τούτου λόγον εἰς κοι-
 20 νωνίαν οὐσίας ἄγει τὸ ποιοῦν τε καὶ τὸ γινόμενον, γεγεννησθαι τὸν
 Κύριον πολλαχῇ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων ὁ λογογράφος κατασκευά-
 71 ζων, ἄρα δι' ὧν ἀλλοτριοῖ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸν Κύριον, διὰ
 τούτων αὐτῷ προσμαρτυρεῖ τὴν συνάφειαν. Εἰ γὰρ μήτε διὰ γεννήσε-
 ως μήτε διὰ κατασκευῆς κατὰ τὸν τούτου λόγον ὁ τῆς οὐσίας χωρι-
 25 σμὸς καθορᾶται, ὅπερ ἂν δῶ εἶναι τὸν Κύριον, εἴτε κτιστὸν εἴτε γέν-
 νημα, δι' ἀμφοῖν τὸ κατ' οὐσίαν οἰκείον προσεμαρτύρησεν ὁ ἐν τῷ
 ποιοῦντι καὶ πάσχοντι, γεννῶντι καὶ γεννωμένῳ τὴν τῆς φύσεως κοι-
 νωνίαν τεχνολογήσας.

72 Ἄλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου τραπώμεθα. Παραιτοῦμαι δὲ
 30 τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ δυσχεραίνειν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς ἐξετάσεως εἰς
 πλῆθος ἀκούσιον προαγούσῃ τὸν λόγον. Οὐ γὰρ περὶ τῶν τυχόντων ὁ
 κίνδυνος, ὥστε τι παραδραμόντας τῶν φιλοπονωτέρας δεομένων τῆς
 θεωρίας ἐν ὀλίγῳ τὴν ζημίαν παθεῖν, ἀλλ' αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ τῆς

- 68 Κι αφού ξεστόμισε έτσι αυτό το γελοίο λόγο, δὲν καταλαβαίνει ὅτι μὲ τὸν ἐπόμενον ἀνατρέπει πάλι τὸν ἑαυτό του. Γιατί κι αὐτὸς ποὺ μὲ τὴν τέχνη του διαμορφώνει τὸ ὕλικό του σύμφωνα μὲ τὴ φαντασία του, ἐνεργεῖ πάντως καὶ κάνει κάτι καὶ ἡ ὕλη δέχεται τὴ διαμόρφωσή της πάσχοντας ἀπὸ τὸ τεχνίτη· γιατί ἡ ὕλη δὲν δέχεται τὴ μορφή ἀπὸ τὴν τέχνη μένοντας ἀπαθῆς καὶ σκληρή.
- 69 Ἄν λοιπὸν δὲν γίνεται τίποτα ἀπὸ τὰ τεχνικὰ κατασκευάσματα χωρὶς νὰ συμπέσουν τὸ πάθος καὶ ἡ ἐνέργεια σ' αὐτὸ ποὺ γίνεται, πῶς νὰ πιστέψουμε ὅτι μὲ τούτα ὁ λογογράφος προσέχει σὲ ὅσα λέει, ποὺ διακηρύσσοντας τὴν κοινότητα τῆς οὐσίας στὸ πάθος καὶ τὴν ἐνέργεια κινδυνεύει ὄχι μονάχα ν' ἀποδώσει τὴν κοινότητα τῆς οὐσίας τοῦ γεννηθέντος πρὸς ἐκείνην ποὺ τὸν ἔχει γεννήσει ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρη τὴν κτίση νὰ τὴν κάνει ὁμοούσια μὲ τὸν κτίστη της, ἂν ὀρίζει ὅτι αὐτὸς ποὺ ποιεῖ κι αὐτὸς ποὺ πάσχει ἀνήκουν καὶ οἱ δύο στὸ ἴδιο γένος κατὰ τὴν οὐσία;
- 70 Ἐπομένως μὲ ὅσα ἀποδεικνύει αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμεῖ, μὲ αὐτὰ ἀνατρέπει τὸ ἐπιδιωκόμενο, ἐνισχύοντας μὲ τὴν πολεμικὴ του τὴ γνώμη γιὰ τὸ ὁμοούσιο. Ἄν δηλαδή ἡ γέννηση ἀπὸ κάποιον δηλώνει τὴν οὐσία τοῦ γεννήτορα μέσα σ' ἐκεῖνον ποὺ γεννήθηκε, ἐνῶ ἡ τεχνικὴ κατασκευὴ ποὺ ὀλοκληρώνεται μὲ ἐνέργεια καὶ πάθος, ὅπως ἐκεῖνος μᾶς λέει, ὀδηγεῖ σὲ κοινότητα οὐσίας ἐκεῖνο ποὺ δημιουργεῖ κι ἐκεῖνο ποὺ δημιουργεῖται, ἀποδείχνοντας ὁ λογογράφος σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν συγγραμμάτων του ὅτι ὁ Κύριος
- 71 ἔχει γεννηθεῖ, ἄρα μὲ ὅσα ἀλλοτριώνει τὸν Κύριο ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα, μὲ αὐτὰ βεβαιώνει τὴ συνάφειά του. Γιατί ἂν ὁ χωρισμὸς τῆς οὐσίας δὲ διαπιστώνεται οὔτε μὲ τὴ γέννηση οὔτε μὲ τὴν τεχνικὴ κατασκευὴ, ὅ,τι κι ἂν δεχτεῖ πῶς εἶναι ὁ Κύριος, εἴτε κτίσμα εἴτε γέννημα καὶ μὲ τὰ δύο βεβαιώνει τὴν οἰκειότητα τῆς οὐσίας αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὴν τεχνολογία τῆς φυσικῆς κοινωνίας ἀνάμεσα σ' αὐτὸ ποὺ ποιεῖ καὶ σ' αὐτὸ ποὺ πάσχει, σ' αὐτὸ ποὺ γεννᾷ καὶ σ' αὐτὸ ποὺ γεννιέται.
- 72 Ἄλλ' ἄς στραφοῦμε στὴ συνέχεια τοῦ λόγου του· καὶ παρακαλῶ τοὺς ἀναγνῶστες μου νὰ μὴ δυσαρεστοῦνται μὲ τὴ λεπτομερῆ ἐξέταση ποὺ μὲ ὀδηγεῖ σὲ ἀκούσια πολυλογία. Γιατί ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι γιὰ τυχαῖα πράγματα, ὥστε νὰ εἶναι μικρὴ ἢ ζημία ἂν παρακάμψουμε κάτι ποὺ χρειάζεται ἐπιμελέστερη ἀνάπτυξη· δια-

ἐλπίδος ἐγκινδυνεύομεν. Πρόκειται γὰρ ἡ Χριστιανὸς εἶναι, μὴ συμ-
 παρνεχθέντας ὑπὸ τῆς αἰρετικῆς ἀπωλείας, ἢ πάντως πρὸς ἰουδαί-
 73 κάς τε καὶ ἑλληνικάς ὑπολήψεις κατασυρῆναι. Ὡς ἂν οὖν μηθέτερον
 πάθοιμεν τῶν ἀπειρημένων, μήτε διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἀληθῶς γεν-
 5 νηθέντος Υἱοῦ τοῖς ἰουδαϊκοῖς δόγμασι συμπερόμενοι, μήτε διὰ τῆς
 τοῦ κτίσματος προσκυνήσεως τῷ πτώματι τῶν εἰδωλολατρούντων
 συγκαταπίπτοντες, ἀναγκαίως προσδιατρίψομεν τῷ περὶ τούτων
 λόγῳ, θέντες αὐτὴν τοῦ Εὐνομίου τὴν ρῆσιν ἔχουσαν οὕτως· 'οὕτω δὲ
 τούτων διηρημένων, εἰκότως φαίη τις ἂν τὴν κυριωτάτην καὶ
 10 πρῶτην καὶ μόνην ἐνεργεῖα τοῦ Πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν
 δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγο-
 ρίας· καὶ μετ' ὀλίγα· 'μόνος δὲ ὁ Υἱός', φησί, 'τῆ τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖα
 συστάς ἀκοινώνητον ἔχει τὴν τε φύσιν καὶ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα
 74 σχέσιν'. Τὰ μὲν οὖν εἰρημένα τοιαῦτα. Ἡμεῖς δὲ πρῶτον μὲν τῶν
 15 ἐχθρῶν τὴν πρὸς ἑαυτοὺς μάχην κατανοήσωμεν, οἷόν τινες θεαταὶ
 πολεμίῳ γενόμενοι πρὸς ἀλλήλους στασιαζόντων, εἴθ' οὕτως ἀντι-
 παραδείξομεν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. 'Μόνος', φησὶν, 'ὁ Υἱὸς
 τῆ τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖα συστάς ἀκοινώνητον ἔχει τὴν πρὸς τὸν γεγεν-
 νηκότα σχέσιν'. Ἐν δὲ τοῖς πρὸ τούτου τὸν γεννητὸν γέννημα λέγειν
 20 μὴ παραιτεῖσθαι φησὶ, 'τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας' καὶ τῆς τοῦ
 'υἱοῦ' προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν.
 75 Οὕτω τοίνυν προδήλου τῆς ἐν τοῖς εἰρημένοις οὐσης ἐναντιότη-
 τος, θαυμάζειν ἔπεισέ μοι τῆς ἀγχινοίας τοῦς ἐπαινέτας τούτου τοῦ
 δόγματος. Ἄπορον γὰρ ἂν εἶη πρὸς ὅ,τι τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῦ
 25 τραπέντες οὐκ ἂν πλημμελοῖεν εἰς τὸ λειπόμενον. Ὁ πρότερος κατε-
 σκεύαζε λόγος αὐτῷ 'τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν' καὶ τὴν τοῦ 'υἱοῦ'
 προσηγορίαν τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειοῦσθαι σχέσιν. Ἡ νῦν
 τεχνολογία τὸ ἐναντίον φησὶν, 'ἀκοινώνητον ἔχειν τὸν Υἱὸν τὴν πρὸς
 τὸν γεγεννηκότα σχέσιν'. Ἐὰν τῷ πρῶτῳ πιστεύσωσι, οὐ παραδέξον-
 30 ται πάντως τὸ δεῦτερον· ἔαν πρὸς τοῦτο ρέψωσι, κατὰ τῆς προτέρας
 76 ὑπολήψεως στήσονται. Τίς αὐτοῖς διαλύσει τὴν μάχην, τίς μεσιτεύσει
 τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ, τίς συμβιβάσει πρὸς συμφωνίαν τὴν στάσιν,

κινδυνεύεται τὸ ἴδιο τὸ θεμέλιο τῆς ἐλπίδας μας. Ἀντιμετωπίζομε τὸ δίλημμα ἢ νὰ εἴμαστε Χριστιανοὶ καὶ δὲν μᾶς πῆρε στὸν κατήφορό της ἢ αἰρετικὴ ἀπώλεια ἢ νὰ παρασυρθοῦμε σὲ ἰουδαϊκὲς
 73 καὶ ἑλληνικὲς ἀντιλήψεις. Γιὰ νὰ μὴ πάθομε λοιπὸν κανένα ἀπὸ τὰ ἀνεπίτρεπτα αὐτά, μῆτε δηλαδὴ νὰ συμπορευθοῦμε μὲ τὰ ἰουδαϊκὰ δόγματα ἀποκρούοντας τὸν Υἱὸ ποῦ γεννήθηκε ἀληθινά, μῆτε μὲ τὴν προσκύνηση τοῦ κτίσματος νὰ πέσομε κι ἐμεῖς ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες, θὰ ἐπιμείνομε ἀναγκαστικὰ στὸ λόγο γι' αὐτά, παραθέτοντας τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου ποῦ εἶναι ὁ ἐξῆς: Ἀφοῦ τὰ διαιρέσαμε αὐτά ἔτσι, θὰ πεῖ κάποιος δικαιολογημένα ὅτι ἡ κυριότητα καὶ πρώτη καὶ μόνη οὐσία ποῦ ἔλαβε ὑπαρξη μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πατέρα, δέχεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τις προσηγορίες τοῦ γεννήματος, τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ κτίσματος'. Καὶ λίγο παρακάτω λέει: Ἐμὸν ὁ Υἱὸς ποῦ ἔλαβε ὑπόσταση μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πατέρα δὲν ἔχει κοινὴ μ' ἐκεῖνον ποῦ τὸν γέννησε οὔτε τὴ φύση
 74 οὔτε τὴ σχέση'. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι του. Ἐμεῖς ὡς ἐννοήσομε πρῶτα τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν ἐχθρῶν μας, σὰν νὰ γίναμε θεατὲς ἐχθρῶν ποῦ στασιάζουν μεταξύ τους: ἔπειτα ὡς ἀντιπαραθέσομε τὴν ἀλήθεια τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἐμὸνος', λέει, ὁ Υἱὸς ποῦ ἔλαβε ὑπόσταση μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πατέρα δὲν ἔχει κοινὴ σχέση μὲ τὸ γεννήτορά του'. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ὁμοίως γράφει ὅτι δὲν παραιτεῖται νὰ λέει τὸ γεννητὸ γέννημα, ἐπειδὴ ἡ ἴδια ἡ 'οὐσία ποῦ γεννήθηκε' καὶ ἡ προσηγορία τοῦ 'Υιοῦ' ἰδιοποιοῦνται τὴν σχέση αὐτῆ τῶν ὀνομάτων

75 Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσο πρόδηλη ἢ ἀντίφαση σὲ ὅσα ἔχει πεῖ, θὰ ἤθελα νὰ ἐκδηλώσω τὸ θαυμασμό μου γιὰ τὴν ὀξύνοια ἐκείνων ποῦ ἐπαινοῦν αὐτὴ τὴ διδασκαλία. Γιατὶ εἶναι ἄξιο ἀπορίας σὲ ποῖο ἀπὸ ὅσα εἶπε νὰ στραφοῦν, ὥστε νὰ μὴ σφάλουν στὸ ἄλλο. Ὁ προηγούμενος λόγος του ἤθελε νὰ δείξει ὅτι ἡ ἴδια ἡ οὐσία ποῦ γεννήθηκε καὶ ἡ προσηγορία τοῦ Υἱοῦ οἰκειοποιοῦνται τὴν σχέση αὐτῆ τῶν ὀνομάτων. Ἡ τωρινὴ τεχνολογία του λέει τὸ ἀντίθετο, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει κοινὴ σχέση μὲ τὸ γεννήτορά του. Ἄν πιστέψουν τὸ πρῶτο, δὲ θ' ἀποδεχτοῦν τὸ δεύτερο: ἂν κλίγουν σ' αὐτό, θὰ βρεθοῦν ἀντιμέτωποι μὲ τὴν προηγούμενη πίστη
 76 τους. Ποιὸς θὰ σταματήσει τὴ μάχη τους; Ποιὸς θὰ μεσολαβήσει στὸν ἐμφύλιον πόλεμό τους; Ποιὸς θὰ τοὺς συμβιάσει γιὰ νὰ ὀδη-

αὐτῆς τῆς ψυχῆς πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τῶν λεγομένων μεριζομένης καὶ πρὸς τὴν ἐναντιότητα τῶν δογμάτων διελκομένης; Ἦ τοῦτο τῆς προφητείας ἐστὶ τάχα τὸ αἰνίγμα, ὃ περὶ τῶν Ἰουδαίων φησὶν ὁ Δαβὶδ ὅτι «διεσχίσθησαν καὶ οὐ κατενύγησαν». Ἴδου γὰρ οὐδὲ πρὸς τὴν ἐναντίωσιν τῶν δογμάτων διασχιζόμενοι τὴν τοῦ πλημμελήματος αἰσθησὶν ἔχουσιν, ἀλλὰ φέρονται διὰ τῶν ὧτων, ἀμφορέων δίκην πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ μετατιθέντι περιαιγόμενοι.

77 Ἦρεσεν αὐτῷ τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν προσφυῶς τὴν τοῦ Υἱοῦ προσηγορίαν ἔχειν εἰπεῖν· εὐθὺς καθάπερ οἱ νυστάζοντες τοῖς εἰρημέ-
10 νοις ἐπένευσαν. Μετέθετο πάλιν πρὸς τὸναντίον τὸν λόγον καὶ ἀρνεῖται τοῦ Υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν· πάλιν οἱ φίλτατοι καὶ τούτῳ συνανανεύουσιν, ὡσπερ αἱ τῶν σωμάτων σκιαὶ τῇ αὐτομάτῳ μιμήσει πρὸς τὴν τοῦ προάγοντος συμμετασχηματίζονται κίνησιν, ὀπηπερ ἂν ἐθέλη, πρὸς τοῦτο ρέποντες, κἂν ἑαυτῷ μάχηται, καὶ
15 τοῦτο καταδεχόμενοι. Ἄλλος τις οὗτος ὀμηρικὸς κυκεῶν, οὐ τὰ σώματα τῶν φαρμακευομένων ἀλλάσσωσιν εἰς ἀλόγων μορφάς, ἀλλὰ κατὰ τῶν ψυχῶν ἐνεργῶν τὴν ἐπὶ τὸ ἄλογον αὐτῶν μεταμόρφωσιν.
78 Περὶ μὲν γὰρ ἐκείνων ὁ λόγος φησὶν ὅτι βέβαιος αὐτοῖς ὁ νοῦς ἦν, ἀλλοιωθέντος πρὸς τὸ θηριῶδες τοῦ εἶδους· ἐνταῦθα δὲ τῶν σωμάτων
20 αὐτοῖς ἐν τῷ κατὰ φύσιν διαμενόντων πρὸς τὸ ἄλογον αἱ ψυχαὶ μεταπλάσσονται. Καὶ ὡσπερ ἐκεῖ φησὶν ἡ ποιητικὴ τερατεία εἰς διαφόρων θηρίων εἶδη τοὺς φαρμακευθέντας ἀλλάσσεσθαι κατὰ τὸ ἀρέσκον τῇ παρασοφίζομένῃ τὴν φύσιν, τὰ αὐτὰ καὶ νῦν γίνεται παρὰ τοῦ Κιρκαίου τούτου κρατῆρος.

79 Οἱ γὰρ ἐμπίνοντες τῆς γεγοητευμένης ἀπάτης ἐκ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος εἰς διαφόρους δογμάτων μορφάς ἀλλοιοῦνται, νῦν μὲν τούτῳ, πάλιν δὲ τῷ ἑτέρῳ μορφούμενοι. Καὶ ἐπὶ τούτοις οἱ γλυκύτατοι κατὰ τὴν τοῦ μύθου διασκευὴν ἀγαπῶσιν ἔτι τὸν τῆς τοιαύτης ἀλογίας αὐτοῖς ἐξηγούμενον καὶ οἶόν τινα καρπὸν κρανεΐας ἢ βάλανον
30 τοὺς διαρριπτουμένους παρ' αὐτοῦ λόγους ὑποκεκυφότες ἐκλέγουσιν,

37. Ψαλμ. 34,15.

38. Αὐτιά (λαβῆς) ἔχουν οἱ ἀμφορεῖς, αὐτιά ἔχουν καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τοῦτοι κι ἐκεῖνοι ἀπὸ τὰ αὐτιά μεταφέρονται. Ὁ Γρηγόριος γράφει σὲ καλῆς στιγμῆς.

39. Βλ. Ὁμ. Ὀδύσσεια κ 316.

γηθεῖ ἡ στάση σὲ συμφωνία, ὅταν ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ στασιάζει κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ τῆς ἀπὸ τὰ λεγόμενα καὶ τῆ σέρνουν τὰ δόγματα στῆ διελκυστίδα τους; Ἡ εἶναι τάχα τοῦτο τὸ αἰνίγμα τῆς προφητείας πού λέει ὁ Δαβὶδ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ὅτι «διασκορπίστηκαν καὶ δὲ συναισθάνθησαν»³⁷. Νὰ λοιπόν, μόλο πού εἶναι σκορπισμένοι καὶ τώρα ἀπὸ τὴν ἐναντίωσή τους κατὰ τῶν δογμάτων, δὲν ἔχουν αἴσθησι τῆς παράβασής τους, ἀλλὰ μεταφέρονται ἀπὸ τὰ αὐτιά τους ὅπως οἱ ἀμφορεῖς πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ ὅπως θέλει αὐτὸς πού τοὺς μεταφέρει³⁸.

77 Βρῆκε ὠραῖο νὰ μπορεῖ νὰ πεῖ ὅτι ἡ οὐσία πού γεννήθηκε ἔχει ταιριαστὰ τὴν προσηγορία τοῦ Υἱοῦ, καὶ εὐθύς, ὅπως οἱ νυσταγμένοι, κατένευσαν στοὺς λόγους του. Μεταβάλλει πάλι τὸ λόγο του στὸ ἀντίθετο καὶ ἀρνεῖται τὴ σχέση τοῦ Υἱοῦ πρὸς αὐτὸν πού τὸν γέννησε. Τὸ ἀρنيοῦνται καὶ τοῦτο μαζί του οἱ φίλτατοί του, ὅπως οἱ ἴσκιοι τῶν σωμάτων μιμοῦνται αὐτόματα καὶ μετασηματίζονται σύμφωνα μὲ τὴν κίνηση τοῦ σώματος πού προηγεῖται, πηγαίνοντας ὅπου αὐτὸ θέλει, κι ἂν πολεμᾷ μὲ τὸν ἑαυτό του, τὸ κάνουν ἀκόμα κι αὐτό. Ἄλλος ὁμηρικὸς Κυκεώνας τοῦτο³⁹ δὲν ἀλλάζει τὰ σώματα πού τὸ χρησιμοποιοῦν σὲ μορφὲς ζῶων ἀλλὰ ἐνεργεῖ πάνω στὶς ψυχὲς γιὰ νὰ τὶς μεταμορφώσῃ σὲ

78 ψυχὲς ἄλογες. Γιὰ κείνους ὁ λόγος λέει ὅτι ὁ νοῦς τους ἔμενε στῆ θέση του καὶ εἶχαν μονάχα πάρει τὴν ὄψη θηρίου· ἀντίθετα ἐδῶ τὰ σώματά τους παραμένουν στῆ φυσικὴ τους κατάσταση καὶ οἱ ψυχὲς τους εἶναι πού μεταπλάθονται σὲ ἄλογες. Καὶ ὅπως λέει τὸ ποιητικὸ παραμῦθι⁴⁰ ὅτι ἐκεῖ αὐτοὶ πού ἤπιαν τὸ φάρμακο ἀλλάξαν καὶ πῆραν τὴ μορφή διαφόρων θηρίων ὅπως ἤθελε ἐκείνη πού παραβίαζε μὲ τὴν τέχνη τῆς τῆ φύση, τὰ ἴδια γίνονται καὶ τώρα μὲ τοῦτον ἐδῶ τὸν κρατήρα τῆς Κίρκης.

79 Ὅσοι πίνουν τὴ μαγικὴ ἀπάτη ἀπὸ τὸ ἴδιο σύγγραμμα ἀλλάζουν διάφορες μορφὲς δογμάτων, τώρα μ' αὐτὸ κι ἔπειτα μὲ τὸ ἄλλο. Καὶ μὲ αὐτὰ λιγωμένοι κατὰ τὴν ἐξήγησι τοῦ παραμυθιοῦ ἀγαποῦνε ἀκόμα τὸν ὁδηγό τους σ' αὐτὸν τὸν παραλογισμό καὶ σὰν νὰ εἶναι καρποὶ κρانيᾶς ἢ βελανιδιάς σκύβουν καὶ μαζεῦουν τοὺς λόγους πού τοὺς σκορπᾷ καὶ σᾶ νὰ ἴναι χοῖροι τρέχουν μὲ

συῶν δίκην πρὸς τὰ χαμαιριφῆ τῶν δογμάτων λαϊμάργως ἐπιτρέ-
 χοντες, τοῖς δὲ ὑψηλοῖς τε καὶ οὐρανίοις ἐνατενίζειν φύσιν οὐκ ἔχον-
 τες. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπὶ τὰ ἐναντία τοῦ λόγου παρατροπὴν οὐχ ὀρώσιν,
 80 ἀλλὰ τὸ ἐπ' αὐτοὺς ἐλθὼν ἀνεξετάστως ἀρπάζουσιν, οἷον δὴ ἂν ἦ· καὶ
 5 καθάπερ φασὶ τῶν διὰ μανδραγόρου κεκαρωμένων κώματί τινι καὶ
 δυσκινησίᾳ κρατεῖσθαι τὰ σώματα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τούτοις διά-
 κειται τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀπάτης ἀπο-
 ναρκήσαντα. Δεινὸν μὲν οὖν καὶ τοῖς κεκρυμμένοις δόλοισι ἐκ τινος
 παραλογισμοῦ κατὰ τὸ λεληθὸς ἐνσχεθῆναι, πλὴν ἀλλὰ συγγνωστὸν
 10 τὸ ἀτύχημα, ὅταν ἀκούσιον ἦ· τὸ δ' ἐκ προνοίας τινὸς καὶ σπουδῆς
 τοῦ κακοῦ τὴν πείραν ἐφέλκεσθαι, μὴ ἀγνοοῦντα τὴν συμφορὰν, πᾶ-
 σαν ὑπερβολὴν δυστυχημάτων παρέρχεται.

81 Πῶς γὰρ οὐκ ἀξίον σχετλιάζειν, ὅταν ἀκούωμεν ὅτι καὶ τῶν
 ἰχθύων οἱ λίχνοι γυμνὸν μὲν προσεγγίζοντα τὸν σίδηρον φεύγουσι,
 15 πρὸς δὲ τὸ δέλεαρ ἀπατώμενοι τροφῆς ἐλπίδι κατασπῶσι τὸ ἄγκι-
 στρον, ἐν οἷς δὲ πρόδηλόν ἐστι τὸ κακὸν αὐτομολεῖν ἐκουσίως ἐπὶ τὸν
 δλεθρον τοῦτον καὶ τῆς τῶν ἰχθύων ἀλογίας ἐστὶν ἀθλιώτερον. Οἱ
 μὲν γὰρ πρὸς τὸν κεκαλυμμένον διὰ γαστριμαργίας ὑπήχθησαν δλε-
 θρον, οἱ δὲ γυμνὸν περιχαινοῦσι τῆς ἀσεβείας τὸ ἄγκιστρον, διὰ τινος
 20 ἀλόγου προσπαθείας ἀγαπῶντες τὸν δλεθρον. Τί γὰρ ἂν ταύτης τῆς
 ἐναντιότητος γένοιτο προδηλότερον ἢ τὸ λέγειν, ὅτι ὁ αὐτὸς καὶ ἐγεν-
 νήθη καὶ κτίσμα ἐστὶ καὶ τὸ προσφυὲς ἔχει τῆς τοῦ Υἱοῦ κλήσεως καὶ
 πάλιν ἀλλοτριοῦται τῆς τοῦ Υἱοῦ σημασίας; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς το
 σοῦτον.

82 Χρήσιμος δ' ἂν ἴσως εἴη τῆς παρατεθείσης ἡμῖν τοῦ Εὐνομίου
 ρήσεως πᾶσαν ἀκολούθως ἰδεῖν τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδρα-
 μόντας τοῦ λόγου. Τὰ γὰρ νῦν ἐξετασθέντα διὰ τὸ προφανὲς τῆς τῶν
 εἰρημένων ἐναντιότητος προχειρώς ἡμᾶς ἐκίνησεν ἐκ τῶν τελευταίων
 τῆς ἀντιρρήσεως ἀρξασθαι. Εἴρηται τοίνυν κατὰ τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ
 30 Εὐνομίου ταῦτα· οὕτω δὲ τούτων διηρημένων, εἰκότως φαίη τις ἂν
 τὴν κυριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην ἐνεργεῖα τοῦ Πατρὸς ὑποστᾶ-
 σαν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος
 83 καὶ κτίσματος προσηγορίας· Πρῶτον τοίνυν ὑπομνησθῆναι τοὺς τῶ
 λόγῳ προσέχοντας βούλομαι ὅτι 'κυριωτάτην' εἶναι καὶ τὴν τοῦ Πα-

λαιμαργία στὰ πεταγμένα κάτω δόγματα ἀλλὰ ἡ φύση τους δὲν εἶναι τέτοια ὥστε ν' ἀτενίζουν τὰ ὑψηλὰ κι οὐράνια. Γι' αὐτὸ δὲν βλέπουν τὴν παρεκτροπὴ τοῦ λόγου στὸ ἀντίθετο ἀλλὰ ἀρπάζουν
 80 ἀνεξέταστα ὅ,τι τοὺς πέσει, ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι. Καὶ ὅπως λένε ὅτι τὰ σώματα τῶν ναρκωμένων ἀπὸ τὸ μανδραγόρα⁴¹ βρίσκονται σὲ κῶμα καὶ δυσκινησία, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο στὴν ἴδια μ' αὐτὰ καταστασιὴ βρίσκονται καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς σχετικὰ μὲ τὴ σύνεση, ναρκωμένα ἀπὸ τὴν ἀπάτη. Εἶναι βέβαια φοβερὸ ἀπὸ κάποια ἀπροσεξία νὰ πιαστεῖς χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθεῖς σὲ κρυμμένη παγίδα, εἶναι ὅμως ἀτύχημα συγγνωστό, ὅταν εἶναι ἀκούσιο. Νὰ ἐπισύρεις ὅμως τὸ κακὸ ἀπὸ μιὰ προμελέτη καὶ ἐπιδίωξη νὰ τὸ δοκιμάσεις, ἐνῶ δὲ σοῦ διαφεύγει ἡ συμφορὰ, ξεπερνᾷ καὶ τὸ μεγαλύτερο δυστύχημα.

81 Πῶς δὲν ἀξίζει τὰ δάκρυα μας, ὅταν ἀκοῦμε ὅτι καὶ τὰ πιὸ λαίμαργα ψάρια ἐνῶ φεύγουν τὸ γυμνὸ σίδερο, καταπίνουν ὅμως τὸ ἀγκίστρι μὲ τὸ δόλωμα ἐλπίζοντας κάποια τροφή, ἐνῶ ἀντίθετα αὐτοὶ ποὺ βλέπουν ὀλοφάνερο τὸ κακὸ τρέχουν θεληματικὰ σ' αὐτὸν τὸν ὄλεθρο; Εἶναι χειρότερο κι ἀπὸ τὰ χωρὶς λογικὸ ψάρια. Ἐκεῖνα παρασύρθηκαν ἀπὸ λαίμαργία στὸ συγκαλυμμένο ὄλεθρο, ἐνῶ αὐτοὶ χάφτουν γυμνὸ τὸ ἀγκίστρι τῆς ἀσέβειας, ἀγαπώντας τὸν ὄλεθρο μ' ἓνα παράλογο πάθος. Τί ἄλλο μ' ἔμπορευσε νὰ εἶναι πιὸ πρόδηλη ἀποδείξη τῆς ἀντίφασης αὐτῆς ἀπὸ τὸ λόγο ὅτι ὁ ἴδιος καὶ γεννήθηκε καὶ εἶναι κτίσμα καὶ ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ ποὺ τοῦ ταιριάζει καὶ πάλι ἀποξενώνεται ἀπὸ τὴν ἐννοια τοῦ Υἱοῦ; Φτάνουν αὐτὰ ὡς ἐδῶ. 2.ε.1.

82 Θὰ ἦταν ἴσως χρήσιμο νὰ προσέξομε στὴ συνέχεια στὸ σύνολο του τὸ νόημα τοῦ λόγου τοῦ Εὐνόμιου ποὺ παραθέσαμε ἀνατρέχοντας στὴν ἀρχὴ του. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν ὁ Εὐνόμιος εἶπε τὰ ἐξῆς: "Ἀφοῦ αὐτὰ ἔχουν διαιρεθεῖ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, δικαιολογημένα θὰ πεῖ κανένας ὅτι ἡ κυριότατη καὶ πρώτη καὶ μόνη οὐσία ποὺ ἔλαβε ὑπόστασι μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πατέρα δέχεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς τίς προσηγορίες τοῦ γεννήματος, τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ
 83 κτίσματος". Πρῶτα λοιπὸν θέλω νὰ θυμηθοῦν ὅσοι προσέχουν τὸ λόγο ὅτι στὸν πρῶτο λόγο λέει πῶς 'κυριότατη' εἶναι καὶ ἡ οὐσία τοῦ Πατέρα, διατυπώνοντας τὸ λόγο του μὲ τοῦτα τὰ λόγια ὅτι

τὸς οὐσίαν ἐν τῇ πρώτῃ λογογραφίᾳ φησί, διὰ τούτων προαγαγῶν τῶν ρημάτων τὸν λόγον διτι 'πᾶς ὁ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων συμπληροῦται λόγος ἐκ τῆς ἀνωτάτω καὶ κυριωτάτης οὐσίας'. Καὶ ἐνταῦθα 'κυριωτάτην' λέγει καὶ 'πρώτην' τοῦ Μονογενοῦς τὴν οὐσίαν. Οὐκοῦν 5 συνθέντες ἀφ' ἑκατέρου βιβλίου τὰς Εὐνομίου φωνὰς αὐτὸν τοῦτον παρασησόμεθα μάρτυρα τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας τὸν ἐτέρωθί που τὸ τοιοῦτον ἀποφηνάμενον, διτι ὧν αἱ αὐταὶ προσηγορίαι, τούτων οὐδὲ ἡ φύσις διάφορος'.

84 Οὐ γὰρ ἂν διεστῶτα τῇ φύσει τῇ ταυτότητι τῶν προσηγοριῶν 10 διεσήμαινεν ὁ αὐτῷ μαχόμενος. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἷς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ ὁ τῆς οὐσίας λόγος, διὰ τοῦτο πάντως κυριωτάτην μὲν ἐκείνην, κυριωτάτην δὲ καὶ ταύτην εἶναι φησι. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων συνήθεια, μηδεὶν τὸ κυριώτατον ἐφαρμόζουσα, ᾧ μὴ συναληθεύεται τῇ φύσει τὸ ὄνομα. Οἷον ἀνθρωπον ἐκ καταχρήσεως τὸ 15 ὁμοίωμα λέγομεν, ἀλλὰ κυρίως τῇ φωνῇ ταύτῃ κατανομάζομεν τὸ ζῶον τὸ ἐν τῇ φύσει δεικνύμενον· καὶ Θεὸν ὡσαύτως εἰδωλὸν τε καὶ δαιμόνιον καὶ κοιλίαν οἶδεν ὁ τῆς Γραφῆς λόγος προσαγορεύειν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν Κύριον ἢ κλησίς ἔχει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν 85 τρόπον. Βεβρωκένας τις κατὰ τὴν ἐνύπνιον φαντασίαν λέγεται, ἀλλ' 20 οὐκ ἔστι κυρίαν βρῶσιν τὴν φαντασίαν εἰπεῖν. Ὡσπερ τοίνυν ἐπίσης ἐπὶ δύο τινῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν ὑφεστηκότων ἑκάτερον αὐτῶν κυρίως τῇ φωνῇ τοῦ ἀνθρώπου προσαγορεύομεν, εἰ δὲ τὴν ἄψυχόν τις εἰκόνα πρὸς τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἀνθρωπον συνθεῖς ἀριθμήσειε, δύο μὲν ἀνθρώπους ἴσως ἂν εἶποι τὸν τε ἀληθῶς ὄντα καὶ τὸ ὁμοίω- 25 μα, οὐκέτι δ' ἂν καὶ τὸ κύριον ἀμφοτέροις προσμαρτυρήσειεν, οὕτως εἴπερ ἄλλο τι παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν ἢ τοῦ Μονογενοῦς φύσις ὑπεννοεῖτο, οὐκ ἂν 'κυριωτάτην' ἑκατέραν τῶν οὐσιῶν ὁ λογογράφος ὠνόμασε. Πῶς γὰρ ἂν τις τὰ διαφέροντα τῇ φύσει τῇ ταυτότητι τῶν ὀνομάτων σημάνειεν;

86 Ἄλλ' ἔοικεν ἢ ἀλήθεια καὶ διὰ τῶν πολεμούντων αὐτῇ φανεροῦσθαι, μὴ δυναμένου καθάπαξ μηδὲ ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν φωναῖς ὑπερισχύειν τῆς ἀληθείας τοῦ ψεύδους. Διὰ τοῦτο τῷ στόματι τῶν ἀντικειμένων καὶ μὴ εἰδόντων ἢ λέγουσιν ὁ τῆς εὐσεβείας ἀνακηρύσσεται λόγος· καθάπερ καὶ ὑπὸ τοῦ Καιάφα τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Κυ-

‘ὄλη ἡ δική μας διδασκαλία τῶν δογμάτων ὀλοκληρώνεται ἀπὸ τὴν ὑπέρτατη καὶ κυριότατη οὐσία’. Κι ἐδῶ ‘κυριότατη’ καὶ ‘πρώτη’ λέει τὴν οὐσία τοῦ Μονογενοῦς. Ἀφοῦ λοιπὸν συγκεντρώσομε τίς μαρτυρίες τοῦ Εὐνομίου ἀπὸ κάθε βιβλίο του θὰ παρουσιάσομε αὐτὸν τὸν ἴδιο ὡς μάρτυρα τῆς κοινότητος τῆς οὐσίας, αὐτὸν ποῦ σ’ ἓνα σημεῖο εἶπε τὸ ἐξῆς: ὅτι ‘ὅποια ἔχουν ἴδια ὀνόματα, αὐτῶν οὔτε ἡ φύση δὲν εἶναι διαφορητική’.

84 Γιατὶ δὲ θὰ δήλωνε μὲ τὴν ταυτότητα τῶν ὀνομασιῶν πράγματα ποῦ διαφέρουν στὴ φύση ἐκεῖνος ποῦ αὐτοαντικρούεται. Ἄλλὰ ἐπειδὴ ὁ ὀρισμὸς τῆς οὐσίας εἶναι ἴδιος γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, γι’ αὐτὸ ὅπωςδῆποτε λέει ὅτι κι’ ἐκεῖνη εἶναι κυριότατη, ἀλλὰ κυριότατη εἶναι κι’ αὐτή. Τὸ λόγο τὸν ἐπιβεβαιώνει καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, ποῦ δὲν ἀποδίδει σὲ κανένα τὸ χαρακτηρισμὸ κυριότατο, ἀν τὸ ὄνομα δὲν ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὴ φύση. Γιὰ παράδειγμα: λέμε καταχρηστικὰ ἄνθρωπο τὸ ὁμοίωμά του ἀλλὰ μὲ τὴ λέξη αὐτὴ ὀνομάζομε κυρίως τὸ ζῶο ποῦ παρατηροῦμε στὴ φύση. Ἐπίσης ὁ λόγος τῆς Γραφῆς προσαγορεύει Θεὸ τὸ εἶδωλο καὶ τὸ δαιμόνιο καὶ τὴν κοιλιά⁴²: ἀλλὰ τὸ ὄνομα δὲν κυριολεκτεῖται

85 καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Λέμε ὅτι κάποιος ἔφαγε στὸ δνειρό του, δὲν μπορούμε ὅμως νὰ ποῦμε φαγητὸ κυριολεκτικὰ τὴ φαντασία. Ὅπως λοιπὸν σὲ καθένα ἀπὸ δύο ἀνθρώπους ποῦ ὑπάρχουν κατὰ φύση ἀποδίδομε κυριολεκτικὰ τὸ ὄνομα ἄνθρωπος καὶ ἂν συνάψει κανένας τὴν ἄψυχη εἰκόνα μὲ τὸν ἀληθινὸ ἄνθρωπο καὶ τὴν ἀριθμήσει μαζί, θὰ πεῖ ἴσως δύο ἀνθρώπους, τὸν ἀληθινὸ καὶ τὸ ὁμοίωμά του, δὲ θ’ ἀποδώσει ὅμως καὶ στίς δύο μαζί καὶ τὴν κυριολεξία, ἔτσι ἂν ὑπονοούσαμε ὅτι ἡ φύση τοῦ Μονογενοῦς εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα, δὲ θὰ ὀνομάζε ὁ λογογράφος κυριότατη τὴ μία καὶ τὴν ἄλλη οὐσία. Πῶς μπορεῖ νὰ δηλώσει ὅποια διαφέρουν στὴ φύση μὲ τὴν ταυτότητα τῶν ὀνομάτων;

86 Ἄλλὰ φαίνεται πῶς ἡ ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται καὶ διαμέσου τῶν πολεμιῶν της καὶ δὲν μπορεῖ μῆτε μία φορὰ ἀκόμα καὶ μέσα στοὺς λόγους τῶν ἐχθρῶν νὰ ὑπερισχύσει τὸ ψέμα κατὰ τῆς ἀλήθειας. Γι’ αὐτὸ μὲ τὸ στόμα τῶν ἀντιπάλων ποῦ δὲ γνωρίζουν τί λένε ἀνακηρύσσεται ὁ λόγος τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἐτσι προαναγγέλθηκε ἀπὸ τὸν Καϊάφα καὶ τὸ σωτήριο γιὰ χάρη μας πάθος τοῦ

ρίου πάθος προηγόρευτο, οὐκ εἰδότης δ λέγει. Οὐκοῦν εἰ κοινὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τῆς οὐσίας τὸ 'κυριώτατον', τοῦ Πατρὸς λέγω καὶ τοῦ Υἱοῦ, τίνα χώραν ἔχει τὸ 'παρηλλάχθαι τὰς οὐσίας' ἀλλήλων λέγειν; Ἡ πῶς ἐν αὐταῖς ἢ πρὸς τὸ δυνατώτερον τε καὶ μείζον καὶ προτιμότερον ἐνθεωρεῖται διαφορὰ, τῆς κυριωτάτης οὐσίας οὐδεμίαν παραδε-
87χομένης ἐλάττωσιν; Τὸ γὰρ ἀτελῶς ὄν, ὅτι περ ἂν ἦ, κυρίως οὐκ ἔστιν, οὐ φύσις, οὐ δύναμις, οὐκ ἀξίωμα, οὐκ ἄλλο τι τῶν καθ' ἕκα-
στον θεωρουμένων οὐδέν, ὥστε ἢ κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ὑπεροχὴ, καθὼς ἢ αἵρεσις βούλεται, τὸ ἀτελὲς τῆς οὐσίας τοῦ Μονογενοῦς διε-
10λέγχει. Εἰ οὖν ἀτελής, οὐ κυρία· εἰ δὲ 'κυριωτάτη', καὶ τελεία πάν-
τως· τέλειον γὰρ τὸ ἐλλίπεδς ὀνομάζεσθαι φύσιν οὐκ ἔχει. Ἄλλ' οὐδὲ συγκριτικῶς ἀντιπαρτιθεμένου τελείου πρὸς τέλειον, διαφορὰν τίνα κατὰ πλεονασμὸν ἢ ἔλλειψιν γινομένην δυνατόν ἐστιν ἐπινοῆσαι· μία γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὡσπερ ἐπὶ κανόνος ἢ τελειότητος οὔτε κοιλαινομένη τῷ
15λείποντι οὔτε ἀνωμαλοῦσα τῷ πλεονάζοντι.

88 Τὴν μὲν οὖν ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος τοῦ Εὐνομίου συνηγο-
ρίαν ἰκανῶς ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστιν ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σπουδὴν, ἀλλὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν μάχην. Δι' ὧν γὰρ τὸ ἡμέτερον δόγμα τοῖς ἰδίους συνίστησι λόγοις, καθ' ἑαυτοῦ τρέπει τὰ μηχανήμα-
20τα. Ἡμεῖς δὲ πάλιν τοῖς γεγραμμένοις κατ' αὐτὴν τὴν λέξιν ἀκολουθή-
σωμεν, ὡς ἂν φανερόν γένοιτο πᾶσιν ὅτι πλὴν τοῦ βούλεσθαι κα-
κουργεῖν οὐδεμίαν ἰσχὸν πρὸς τὴν κακίαν ὁ παρ' αὐτῶν λόγος ἔχει.

89 Ἀκούσωμεν τοίνυν τῶν εἰρημένων· 'εἰκότως φαίη τις ἂν τὴν κυ-
ριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην ἐνεργεῖα τοῦ Πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐ-
25σίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτί-
σματος προσηγορίας'. Τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τὸ χωρίζον ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τὴν Ἐκκλησίαν ἢ τοῦ κτίσματος ἐστὶ φωνὴ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ λεγόμενη; Οὐκοῦν ὁμολογουμένης παρὰ πᾶσι τῆς κατὰ τὸ δόγμα διαφορᾶς, τὸν ἐπιχειροῦντα δεικνύειν τῶν ἡμετέρων τὰς ἰδίας ὑπολήψεις ἀληθεστέ-
30ρας τί πράττειν εὐλογώτερον ἦν, κατασκευάζειν δηλονότι τὸν ἴδιον λόγον, δι' ὧν οἶόν τε ἦν, ἀποδεικνύντα κτιστὸν τὸν Κύριον εἶναι δεῖν οἶεσθαι, ἢ τοῦτον παρέντα νομοθετεῖν τοῖς ἀκούουσιν ὡς ὁμολογού-

Κυρίου⁴³. Ἐπομένως, ἂν εἶναι κοινὸ γινώρισμα τῆς οὐσίας καὶ τῶν δύο τὸ κυριότατο, τοῦ Πατέρα δηλαδή καὶ τοῦ Υἱοῦ, τί θέσῃ ἔχει νὰ λέει ὅτι εἶναι 'διαφορετικὲς οἱ οὐσίαι τους'; Ἡ πῶς παρατηρεῖται σ' αὐτὲς ἡ διαφορὰ στὸ ἰσχυρότερο, τὸ μεγαλύτερο καὶ τὸ βασικότερο, ὅταν ἡ κυριότατη οὐσία δὲν ἐπιδέχεται καμὴν ἐλάτ-
87 τωση; Γιατὶ αὐτὸ πού εἶναι ἀτελές, ὅ,τι καὶ νὰ ἴναι, δὲν εἶναι κατὰ κύριο λόγο φύση, δύναμη, ἀξίωμα, τίποτε ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο παρατηρεῖται στὰ ἐπὶ μέρους, ὥστε ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Πατέρα κατὰ τὴν οὐσία, ὅπως θέλει ἡ αἴρεση, φανερώνει τὴν ἀτέλεια στὴν οὐσία τοῦ Μονογενῆ. Κι ἂν εἶναι ἀτελής, δὲν εἶναι κύρια. Ἄν ὁμως εἶναι κυριότατη, εἶναι ἀσφαλῶς καὶ τέλεια. Γιατὶ δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ ὀνομάζεται τέλειο τὸ ἐλλιπές. Ἄλλὰ κι οὔτε ἂν ἀντιπαραβάλομε σὲ σύγκριση ἓνα τέλειο μὲ ἄλλο τέλειο, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐννοήσομε διαφορὰ τους πού συμβαίνει κατὰ πλεονασμὸ ἢ ἔλλειψη. Γιατὶ εἶναι μία ὅπως σὲ κανόνα, ἡ τελειότητά τους πού οὔτε ἡ ἔλλειψη τῆ βαθουλώνει οὔτε τὸ πλεόνασμα τῆς δημιουργεῖ κάποια ἐξόγκωση.

88 Ἄπὸ ὅσα λοιπὸν εἰπώθησαν μποροῦμε νὰ διαπιστώσομε ἱκανοποιητικὰ τὴ συνηγορία τοῦ Εὐνομίου γιὰ τὸ δόγμα μας καὶ πὼς πολὺ νὰ δοῦμε ὄχι τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ μᾶς ἀλλὰ τὴ μάχη μὲ τὸν ἑαυτὸ του. Γιατὶ μὲ τὰ ἐπιχειρήματα πού ἐπιβεβαιῶνει τὸ δικό μας δόγμα, στρέφει τὶς ἐφευρέσεις του κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐμεῖς ἄς ἀκολουθήσομε πάλι τὰ γραφτά του κατὰ λέξη, γιὰ νὰ γίνῃ φανερὸ σὲ ὅλους ὅτι ἐξω ἀπὸ τὴν πρόθεση γιὰ κακὸ ὁ λόγος τους δὲν ἔχει γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ κακοῦ καμὴν δύναμη.

89 Ἄς ἀκούσομε λοιπὸν τί εἶπε: 'δικαιολογημένα θὰ ἔλεγε κανένας ὅτι ἡ κυριότατη καὶ πρώτη καὶ μόνη οὐσία πού ἔλαβε ὑπαρξιν μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πατέρα δέχεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ γεννήματος, πού ποιήματος καὶ τοῦ κτίσματος'. Ποιὸς δὲν ξέρει ὅτι αὐτὸ πού χωρίζει τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν αἴρεση εἶναι ἡ λέξις κτίσμα, ὅταν λέγεται γιὰ τὸν Υἱό; Ἐπομένως, ἀφοῦ ὁμολογοῦν ὅλοι τὴ διαφορὰ στὸ δόγμα, τί θὰ ἦταν πὼς εὐλόγο νὰ κάνει ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὶς ἀντιλήψεις του ἀληθινότερες ἀπὸ τὶς δικές μας; Νὰ κατασκευάσῃ δηλαδή τὸ λόγο του μὲ ὅ,τι θὰ ἦταν δυνατό, ἔτσι ὥστε ν' ἀποδεικνύει πῶς πρέπει νὰ νομίζομε τὸν Κύριο κτιστὸ ἢ νὰ τὸ ἀφήσῃ αὐτὸ καὶ νὰ

90 μενα τὰ ἀμφιβαλλόμενα λέγειν; Ἐγὼ μὲν ἐκεῖνό φημι· τάχα δὲ καὶ πάντες, οἷς μέτεστι διανοίας, τοῦτο παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων ἐπιζητήσουσι, τὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου πρῶτον ἐπὶ τινος ἀναντιρρήτου βάσεως στήσαντας οὕτω τοῖς ἀκολουθοῦσι ἐναγωνίζεσθαι.

91 Οὗτοσι τοίνυν ἀφείς τὴν περὶ τοῦ χρῆναι κτιστὸν αὐτὸν οἰεσθαι κατασκευὴν τὰ ἐφεξῆς διεξέρχεται, τῷ ἀνυποστάτῳ λήμματι τὴν τῶν λογισμῶν ἀκολουθίαν ἀρμόζων, οἷόν τι πάσχουσιν οἱ ταῖς ματαιαῖς ἐπιθυμίαις κατὰ ψυχὴν ἐμβαθύνοντες, ἢ πρὸς βασιλείαν ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν σπουδαζομένων ταῖς ἐννοίαις διαχεόμενοι· οὐχ ὅπως ἂν γένοι-
10 τό τι τῶν σπουδαζομένων αὐτοῖς ἐπινοοῦσιν, ἀλλ' ὥς τούτου παρόντος διατιθέασιν ἑαυτοῖς καὶ οἰκονομοῦσι πρὸς τὸ δοκοῦν τὸ εὐτύχημα,
92 διὰ τινος ἡδονῆς τοῖς ἀνυπάρκτοις ἐπιπλανώμενοι. Οὕτως ἡμῖν καὶ ὁ σοφὸς λογογράφος τὴν πολυθρύλητον ἑαυτοῦ διαλεκτικὴν οὐκ οἶδα ὅπου κατακοιμίσας, πρὶν ἀποδείξει περὶ τοῦ ζητουμένου, καθάπερ
15 τισὶ παιδίῳ διαμυθολογεῖται τὴν ἀπατηλὴν ταύτην καὶ ἀκατάσκευον τοῦ καθ' ἑαυτὸν δόγματος φλυαρίαν οἷον διήγημά τι παροίνιον ἐκτιθέμενος.

93 Λέγει γὰρ 'τὴν ἐνεργείᾳ τοῦ Πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν δέχεσθαι τὴν τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίαν'. Τίς
20 ἀπέδειξε λόγος ἐνεργείᾳ τινὶ κατασκευαστικῇ τὸν Υἱὸν ὑποστῆναι, τὴν δὲ φύσιν τοῦ Πατρὸς ἀνερέργητον ὥς πρὸς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ μεῖναι; Τὸ γὰρ ἀμφιβαλλόμενόν τε καὶ ζητούμενον τοῦτο ἦν, εἴτε ἢ οὐσία τοῦ Πατρὸς ἐγέννησε τὸν Υἱὸν εἴτε τι τῶν ἐξωθεν παρεπομέ-
94 νων τῇ φύσει τοῦτον εἰργάσατο. Τῆς τοίνυν Ἐκκλησίας κατὰ τὴν
25 θείαν διδασκαλίαν ἀληθῶς Θεὸν εἶναι τὸν Μονογενῆ πιστευούσης, τὴν δὲ τῆς πολυθείας δεισιδαιμονίαν βδελυσομένης καὶ διὰ τοῦτο τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν οὐ προσδεχομένης, ὥς ἂν μὴ τῇ παραλαγῇ τῶν οὐσιῶν ὑπὸ ἀριθμὸν αἱ θεότητες πίπτοιεν, ὅπερ οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον ἢ τὴν πολυθεῖαν πάλιν ἐπεισάγειν τῷ βίῳ, ταῦτα τοίνυν τῆς
30 Ἐκκλησίας ἰδιωτικῶς διδασκούσης, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀληθινὸς Θεὸς κατ' οὐσίαν ὁ Μονογενῆς ἐστὶ Θεός, τὸν ἀντιβαίνοντα τοῖς ἐγνωσμένοις πῶς ἀνατρέπειν ἔδει τὴν προειλημμένην ὑπόληψιν; Οὐχὶ τῷ κατασκευάζειν τὸν ἀντικείμενον λόγον, διὰ τινος

νομοθετεῖ στοὺς ἀκροατές του νὰ λένε ὡς ὁμολογούμενα τὰ ἀμφισβητούμενα; Ἐγὼ βέβαια προτείνω τὸ πρῶτο. Ἴσως καὶ ὅλοι, ὅποιοι ἔχουν νοῦ, θὰ ἐπιζητήσουν ἀπὸ ὄσους ἀντιλέγουν, ἀφοῦ σταθοῦν πρῶτα σὲ μιὰ ἀναμφίλεκτη βάση, νὰ ἐπιδοθοῦν ἔπειτα στὴν ἀπόκρουση ὄσων ἀκολουθοῦν.

- 91 Αὐτὸς ὁμοίως ἀφήνει τὴν ἀπόδειξη τοῦ ὅτι πρέπει νὰ τὸν θεωροῦμε κτιστὸ καὶ ἀναπτύσσει τὰ ἐπόμενα στηρίζοντας τὴν ἀκολουθία τῶν συλλογισμῶν του σὲ ἀνύπαρκτη ἀρχικὴ θέση, πράγμα πού παθαίνουν ὄσοι βουλιάζουν στίς μάταιες ἐπιθυμίες τῆς ψυχῆς, διασκορπίζοντας τοὺς λογισμοὺς τους ἢ σὲ βασιλικὸ ἀξίωμα ἢ σὲ κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκονται. Δὲν προσπαθοῦν νὰ σκεφτοῦν πῶς θὰ ἐπιτύχουν κάποιο στόχο τους ἀλλὰ σὰ νὰ τὸν ἔχουν ἤδη ἐπιτύχει παραδίνουν στὸν ἑαυτό τους τὸ εὐτυχὲς ἀπόκτημά τους καὶ τὸ διαχειρίζονται κατὰ πῶς τοὺς ἄρέσει, περιπλανώμενοι μὲ
- 92 ἡδονὴν σὲ ἀνύπαρκτες φαντασίες. Ἔτσι καὶ σ' ἐμᾶς ὁ σοφὸς λογογράφος δὲν ξέρω πού ἔβαλε νὰ κοιμηθεῖ ἡ θρυλικὴ διαλεκτικὴ του, προτοῦ ἀποδείξει τὸ ζητούμενο, καὶ σὰ νὰ εἴμαστε παιδιὰ μᾶς παραμυθιάζει μὲ τὴν ἀπατηλὴ καὶ ἀμέδοθη φλυαρία τοῦ δόγματός του, σὰ μιὰ ἀφήγηση γιὰ μεθυσμένους.
- 93 Γιατὶ μᾶς λέει· ἡ οὐσία πού ἔλαβε ὑπαρξὴ μὲ ἐνέργεια τοῦ Πατέρα δέχεται τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ γεννήματος, τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ κτίσματος'. Ποιὸς λόγος ἔδειξε ποτὲ ὅτι ὁ Υἱὸς ἔλαβε ὑπαρξὴ ἀπὸ κάποια κατασκευαστικὴ ἐνέργεια, ἐνῶ ἡ φύση τοῦ Πατέρα ἔμεινε ἀδρανῆς στὴν ὑποστατοποίησιν τοῦ Υἱοῦ; Γιατὶ αὐτὸ ἦταν πού ἀμφισβητούσαμε καὶ ζητούσαμε· ἂν γέννησε τὸν Υἱὸ ἡ οὐσία τοῦ Πατέρα ἢ τὸν ἔκανε κάποιο ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ πα-
- 94 ρεπόμενα τῆς φύσης. Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν πιστεύει σύμφωνα μὲ τὴ θεία διδασκαλία ὅτι ὁ Μονογενὴς εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ἐνῶ ἀποστρέφεται τὴ δεισιδαιμονία τῆς πολυθείας, καὶ γι' αὐτὸ δὲ δέχεται τὴ διαφορὰ τῆς φύσης, γιὰ νὰ μὴν καταλήξουν οἱ θεότητες νὰ ἀριθμοῦνται ἐξαιτίας τῆς παραλλαγῆς τῶν οὐσιῶν. Αὐτὸ δὲ σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ ἐκ νέου εἰσαγωγὴ στῆ ζωὴ μας τῆς πολυθείας, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ἀπλὰ τούτῃ τὴν ἀλήθεια, ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς πού προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Πῶς ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἀνατρέψει τὴν ἰσχύουσα ἀπὸ παλαιὰ ἀντίληψη ὁ ἀντίθετος στὰ παραδεγμένα; Ὅχι κατασκευάζοντας τὸν ἀντίθετο λόγο, πού διαμέσου μιᾶς ὁμολογούμενης ἀρ-

ὁμολογουμένης ἀρχῆς συναποδεικνύοντα τὸ ἀμφίβολον; Οὐκ ἂν οἶμαι
τινα τῶν νοῦν ἔχόντων ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα ζητῆσαι.

95 Ἄλλ' οὗτος ἀπὸ τῶν ἀμφισβητουμένων ἀρχεται καὶ ὡς ἀποδε-
δειγμένον τὸ ἀμφιβαλλόμενον ἀρχὴν τῷ ἐφεξῆς δίδωσι λόγῳ. Ἀπο-
5 δειχθέντος γὰρ πρότερον ὅτι διὰ τινος ἐνεργείας ὁ Υἱὸς ὑπέστη, τίς ἂν
ἦν μάχη πρὸς τὸ ἐπόμενον, τὸ εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὴν τοῦ ποιήματος
προσηγορίαν λέγειν τὴν δι' ἐνεργείας τινὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν; Ἔως
δ' ἂν ἀκατάσκευον ἦ τὸ προηγούμενον, πῶς ἰσχὸν ἔχει τὸ ἐφεπόμε-
96 νον, εἰπάτωσαν οἱ τῆς ἀπάτης συνήγοροι. Καὶ γὰρ εἴ τις πτηνὸν γενέ-
10 σθαι καθ' ὑπόθεσιν δοῖη τὸν ἀνθρωπον, περὶ τῶν ἐφεξῆς οὐκέτι μα-
χῆσεται. Καὶ πτήσεται γὰρ πῶς ὁ πτηνὸς γενόμενος καὶ ἄνω τῆς γῆς
ἑαυτὸν ἀνάξει, μετάρσιος ἐπὶ πτερυγῶν δι' ἀέρος φερόμενος. Ἀλλὰ
σκεπτέον πῶς ἂν γένοιτο πτηνὸς ὁ τὴν φύσιν οὐ λαχὼν ἐναέριον, τού-
97 του δὲ μὴ ὄντος, μάταιον τὸ μετὰ τοῦτο διεξιέναι. Κάκεινος τοίνυν
15 τοῦτι πρῶτον ἐπιδειξάτω, τὸ μάτην πεπιστευκέναι τὴν Ἐκκλησίαν
ἀληθῶς εἶναι τὸν Μονογενῆ Υἱόν, οὐ κατὰ θέσιν εἰσποιηθέντα ψευ-
δωνύμῳ πατρί, ἀλλὰ κατὰ φύσιν γεννητῶς ἐκ τοῦ ὄντος ὄντα, μὴ
ἀπεξενωμένον τῆς τοῦ γεννήσαντος φύσεως. Ταῦτα πρῶτον ὡς ψευ-
δῆ διελεγξάτω, καὶ τότε περὶ τῶν ἀκολουθῶν διεξιῶν πιθανὸς ἔσται.
20 Ἔως δ' ἂν τὸ πρῶτον ἀναπόδεικτον ἦ, φλυαρίας ἔστιν ἐμφιλοχωρεῖν
τοῖς δευτέροις.

98 Καὶ μοι μηδεὶς ὑποκρουέτω καὶ τὸ παρ' ἡμῶν διομολογούμενον
διὰ κατασκευῆς κυρωθῆναι· ἀρκεῖ γὰρ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἡμετέρου λό-
γου τὸ πατρόθεν ἦκειν πρὸς ἡμᾶς τὴν παράδοσιν, οἷόν τινα κληρὸν δι'
25 ἀκολουθίας ἐκ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν ἐφεξῆς ἀγίων παραπεμφθέν-
99 τα. Οἱ δὲ πρὸς τὴν καινότητα ταύτην μετατιθέντες τὰ δόγματα πολλῆς
ἂν δέοιντο τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας, εἰ μέλλοιεν μὴ τοὺς κο-
νοιορτώδεις τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐριπίστους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμβριθεῖς
τε καὶ βεβηκότας ταῖς διανοίαις προσάγεσθαι· ἔως δ' ἂν ἀκατάσκευος
30 αὐτοῖς καὶ ἀναπόδεικτος ὁ λόγος προφέρηται, τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ
κτηνώδης, ὡς τῶν εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ τῶν καθεξῆς
ἐν ταῖς ἐκκλησίαις διαλαμψάντων ἀσθενεστέραν τὴν διδασκαλίαν τῆς
ἀναποδείκτου φλυαρίας ποιήσασθαι;

χῆς ἀποδεικνύει τὸ ἀμφισβητούμενο; Δὲ νομίζω πῶς κάποιος φρόνιμος θὰ ζητήσει τίποτα ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ. 29.1.

- 95 Τοῦτος ὁμοῦς ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ ἀμφισβητούμενα καὶ τὸ ἀμφισβητούμενο τὸ κάνει ἀφετηρία στὸν ἐπόμενο λόγο του. Ἐν εἶχε ἀποδειχθεῖ προηγούμενα ὅτι ὁ Υἱὸς ἔλαβε ὑπαρξὴ ἀπὸ κάποια ἐνέργεια, τί χρειάζεται ἡ φιλονικία γιὰ τὸ ἐπόμενο, νὰ λέει, ὅτι δέχεται στὸν ἑαυτὸ τῆς τὴν προσηγορία τοῦ ποιήματος ἡ οὐσία ποὺ ἔλαβε ὑπαρξὴ μὲ κάποια ἐνέργεια; Ὅσο παραμένει ἀναπόδεικτο τὸ προηγούμενο, πῶς θὰ ἔχει κύρος τὸ ἐπόμενο, ἂς μᾶς τὸ ποῦν οἱ δικηγό-
- 96 ροὶ τῆς ἀπάτης. Γιατί ἂν κάνει κάποιος τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πτηνό, δὲ θ' ἀντιδικήσει γιὰ τὰ ἐπόμενα· ὅτι ὁ φτερωτὸς ἄνθρωπος καὶ θὰ πετάξει κατὰ κάποιο τρόπο καὶ θὰ ἀνυψώσει τὸν ἑαυτὸ του πάνω ἀπὸ τὴ γῆ πετώντας ψηλὰ στὸν ἀέρα μὲ τὶς φτεροῦγες του. Πρέπει ὁμοῦς νὰ ἐξετάσουμε πῶς εἶναι δυνατό νὰ γίνει πτηνὸ αὐτὸς ποὺ δὲν ἔλαχε τὴ φύση νὰ πετᾷ, κι ὅταν αὐτὸ δὲ συμβαίνει, εἶναι ἄσκοπο νὰ ἀσχολεῖσαι μὲ τὸ ἐπόμενο. Ἐὰς μᾶς δεῖξει
- 97 λοιπὸν κι αὐτὸς τοῦτο πρῶτα, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀβάσιμη ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀληθινὴ ὑπαρξὴ τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ ποὺ δὲν ἔγινε μὲ υἰοθεσία γιὸς ψευδώνυμου Πατέρα ἀλλὰ ὅτι κατὰ φύση προέρχεται μὲ γέννηση ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ὑπάρχει, καὶ δὲν ἔχει ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ γεννήτορά του. Ἐὰς ἀποδείξει αὐτὰ πρῶτα ὡς ψεῦδη καὶ τότε ἀναπτύσσοντας τὰ ἐπόμενα θὰ γίνει πιστευτὸς. Ὅσο ὁμοῦς τὸ πρῶτο μένει ἀναπόδεικτο, στὰ δεῦτερα θὰ ἐμφλοχωροῦν φλυαρίες.

- 98 Κι ἂς μὴ μοῦ ἐπιμένει κανένας ν' ἀποδειχθεῖ μὲ συλλογισμὸ κι αὐτὸ ποὺ δεχόμαστε ἐμεῖς. Φτάνει ν' ἀποδείξει τὸ λόγο μας ὅτι ἡ πίστη μας μᾶς ἔχει παραδοθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα, σὰν μιὰ κληρονομία ποὺ περνοῦσε ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους στοὺς
- 99 μετέπειτα ἀγίους. Ὅσοι ὁμοῦς δίνουν στὰ δόγματα αὐτῆ τῆ νέας μορφῆς θὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ συμμαχία τῶν συλλογισμῶν, ἂν ἔχουν σκοπὸ νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους ὄχι τοὺς ἐλαφροὺς καὶ εὐρίπιστους ἀνθρώπους ἀλλὰ τοὺς σοβαροὺς καὶ μὲ φρονήματα σταθερά. Ἐωσότου ὁμοῦς ὁ λόγος τους ἐκφράζεται χωρὶς συνέπεια ἀποδεικτικὴ, ποιὸς εἶναι τόσο ἠλίθιος ὅπως ἓνα ζῶο, ὥστε νὰ θεωρήσει τὴ διδασκαλία τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν ἀποστόλων κι ὁσων ἔλαμψαν στίς ἐκκλησίες ἀσθενέστερη ἀπὸ τὴν ἀναπόδεικτη φλυαρία;

- 100 Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ δυσφωρατότατον τῆς ἀγχινοίας τοῦ λογογράφου, ὅπως τῇ περιουσίᾳ τῆς διαλεκτικῆς ἐμπειρίας πρὸς τὸναντίον εὐμηχάνως τοὺς ἀκεραιότερους ἐφέλκεται. Προσέρριψε τῇ τοῦ 'ποιήματος' καὶ 'κτίσματος' προσηγορίᾳ καὶ τὴν φωνὴν τοῦ 'γεννήματος', εἰπὼν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰ ὀνόματα ταῦτα τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν, καὶ ὡσπερ ἐν μεθυόντων συνεδρίῳ δημηγορῶν οἴεται μηδενὶ κατάφωρον ἑαυτοῦ τὴν περὶ τὸ δόγμα κακουργίαν γενήσεσθαι. Τῷ γὰρ συνάψαι τὸ γέννημα τῷ κτίσματι τε καὶ τῷ ποιήματι ἐκκλέπτειν ἡγεῖται τὴν κατὰ τὸ σημαινόμενον τῶν ὀνομάτων διαφορὰν διὰ τῆς τῶν ἀκοι-
10 νωνήτων συντάξεως. Ταῦτα τὰ σοφὰ τῆς διαλεκτικῆς μηχανήματα.
- 101 'Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ ἰδιῶται τῷ λόγῳ τὸ μὲν εἶναι τοῦτο κατὰ τὴν φωνὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, ὅπερ ὁ λόγος περὶ ἡμῶν δείκνυσιν, οὐκ ἀρνούμεθα, ὡτία δέ, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, κατηρτίσθαι καὶ ἡμῖν πρὸς ἀκοὴν εὐσύνετον ὁμολογοῦμεν. Διόπερ οὐδὲν διὰ τῆς συναφείας
15 τῶν ἀκοινωνήτων ὀνομάτων εἰς τὴν τῶν σημαιομένων σύγχυσιν ὑπαγόμεθα· ἀλλὰ κἂν ὁ μέγας ἀπόστολος κατὰ ταῦτὸν ὀνομάσῃ ξύλα καὶ χόρτον καὶ καλάμην χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μνημονευθέντων ἐπὶ κεφαλαίου συλλογιζόμεθα, καὶ τὴν φύσιν ἐκάστου τῶν κατωνομασμένων ἰδιαζόντως οὐκ ἀγνοήσο-
20 μεν.
- 102 Οὕτω καὶ νῦν 'γεννήματος' καὶ 'ποιήματος' κατὰ ταῦτὸν μνημονευθέντων, ἐκ τῶν φωνῶν ἐπὶ τὰ σημαινόμενα μεταβάντες οὐ τὴν αὐτὴν ἐκάστῳ τῶν ὀνομάτων ἐνθεωροῦμεν διάνοιαν· ἄλλο γάρ τι τὸ κτίσμα καὶ ἕτερον σημαίνει τὸ γέννημα, ὥστε κἂν ἐκεῖνος μιγνύῃ τὰ
25 ἄμικτα, ὁ συνετὸς ἀκροατὴς διακεκριμένως ἀκούσεται καὶ δείξει τῶν ἀδυνάτων εἶναι τὴν τοῦ 'γεννήματος' καὶ τὴν τοῦ 'κτίσματος' προσηγορίαν μίαν τινὰ φύσιν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι. Εἰ γὰρ τὸ ἕτερον ἀληθεύοιτο τούτων, ψεῦδος ἐξ ἀνάγκης ἔσται τὸ ἕτερον, ὥστε εἰ 'κτίσμα' εἶη, μὴ εἶναι 'γέννημα', καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἰ 'γέννημα' λέγοιτο, ἄλλο-
30 τριοῦσθαι τῆς ἐπωνυμίας τοῦ 'κτίσματος'.
- 103 'Ἀλλὰ φησιν ὁ Εὐνόμιος 'εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας'. Μὴ τι διὰ τῶν ὑπολοίπων κατησφαλίσατο τὸν ἀκέφαλον τοῦτον καὶ ἄρριζον λόγον (ὡς οὐδεμία διὰ τῶν πρώτων κατεβλήθη πρὸς τὸ κα-

- 100 Ἄς δοῦμε καὶ τὴν ἀκαμάχητη ὀξύνοια τοῦ λογογράφου, πόσο πολυμήχανα προσπαθεῖ νὰ τραβήξει στὴν ἀντίθετη ἄποψη τοὺς πιὸ ἀκέραιους μὲ τὸν πλοῦτο τῆς διαλεκτικῆς του. Ἔβαλε μαζί μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ 'ποιήματος' καὶ τοῦ 'κτίσματος' καὶ τὸ ὄνομα 'γέννημα', λέγοντας ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ δέχεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς τὰ ὀνόματα αὐτὰ καὶ σὰ νὰ ἀπευθύνεται σὲ ὀμήγυρη μεθυσμένων φαντάζεται πὼς κανένας δὲ θ' ἀνακαλύψει τὸ σχετικὸ μὲ τὸ δόγμα δόλο του. Μὲ τὸ νὰ συνάψει τὸ 'γέννημα' μὲ τὸ 'κτίσμα' καὶ τὸ ποίημα νομίζει ὅτι περνᾷ ἀπαρατήρητη τὴ διαφορά στὴ σημασία τῶν ὀνομάτων μὲ τὴ συμπαράταξη τῶν ἄσχετων. Αὐτὰ εἶναι τὰ σοφὰ ἐφευρήματα τῆς διαλεκτικῆς.
- 101 Ἐμεῖς ὅμως οἱ ἄπειροι στὴ διαλεκτικὴ δὲν ἀρνούμαστε ὅτι εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ λέξη καὶ τὴν προφορά αὐτὸ πού ὁ λόγος δείχνει γιὰ μᾶς, ὁμολογοῦμε ὅμως, ὅπως λέει ὁ προφήτης⁴⁴, ὅτι ἔχομε κι ἐμεῖς αὐτιὰ γιὰ ν' ἀκοῦμε καὶ νὰ ἐννοοῦμε. Γι' αὐτὸ δὲν πέφτομε καθόλου σὲ σύγχυση τῶν ἐννοιῶν μὲ τὴ συνάφεια τῶν ἄσχετων ὀνομάτων. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος⁴⁵ ἂν ὀνομάσει μαζί ξύλα, χόρτα, καλάμια, χρυσὸ κι ἀσήμι καὶ πολύτιμες πέτρες, συλλογιζόμεστε καὶ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ ὧσων ἀναφέρει ἀλλὰ καὶ τὴ φύση καθενὸς ἰδιαιτέρως ὧσων ὀνομάστηκαν δὲ θὰ ἀγνοήσομε.
- 102 Ἔτσι καὶ τώρα πού ἀναφέρθηκαν μαζί τὸ 'γέννημα' καὶ τὸ 'ποίημα', ὅταν μεταβοῦμε ἀπὸ τὶς λέξεις στὰ σημαινόμενα, δὲ βρίσκομε σὲ κάθε ὄνομα τὸ ἴδιο νόημα. Ἄλλο νόημα ἔχει τὸ κτίσμα κι ἄλλο τὸ γέννημα, ὥστε κι ἂν ἐκεῖνος σμίγει τὰ ἄσμιχτα, ὁ συνεισὸς ἀκροατῆς θὰ τ' ἀκούσει χωριστὰ καὶ θὰ δείξει ὅτι εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ δεχτεῖ ἡ ἴδια φύση τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ 'γεννήματος' καὶ τοῦ 'κτίσματος'. Ἄν ἀληθεύει τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτά, κατ' ἀνάγκη τὸ ἄλλο θὰ ψεῦδεται, ὥστε ἂν εἶναι κτίσμα δὲ θὰ εἶναι γέννημα καὶ τὸ ἀντίθετο, ἂν λεγόταν γέννημα θὰ ἔχανε τὴν προσωνομία τοῦ κτίσματος. *v. l.*
- 103 Ἄλλὰ ὁ Εὐνόμιος λέει, 'ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ δέχεται στὸν ἑαυτὸ τῆς τὶς προσηγορίες τοῦ γεννήματος, τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ κτίσματος'. Μήπως μὲ τὰ ὑπόλοιπα διασφάλισε τὸν ἀκέφαλο καὶ ἄρριζο αὐτὸν λόγο (ἐπειδὴ μὲ τὰ πρῶτα δὲν ἀσκήθηκε καμιά δύναμη

- τασκευαζόμενον δύναμις) ἢ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς αὐτῆς ἔχεται ματαιότη-
 τος, οὐκ ἀπὸ τινος τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας τὴν ἰσχὺν προσ-
 λαβόντα, ἀλλὰ διεξοδικὴν τε καὶ ἀκατάσκευον ὡσπερ ἐπὶ τῆς τῶν
 104 ὄνειρων διηγήσεως τὴν τῆς βλασφημίας ἔκθεσιν ἔχοντα; Λέγει γὰρ
 5 τοῖς εἰρημένοις ἐπισυνάψας ταῦτα ὅτι ἄμεσίτευτον μὲν ἔχουσιν τὴν
 γέννησιν, ἀμερίστως δὲ σφύζουσιν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ πε-
 ποιηκότα καὶ κτίσαντα σχέσιν'. Εἰ γὰρ τὸ ἄμεσίτευτόν' τε καὶ ἄμερι-
 στον' καταλιπόντες αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς θεωρήσασθαι τὴν τῶν ρημάτων
 διάνοιαν, εὐρήσομεν ὅτι πανταχοῦ τὸ ληρῶδες τῆς διδασκαλίας δι'
 10 οὐδενὸς ἰσχυροποιούμενον λόγου ταῖς ἀκοαῖς τῶν ἀπατωμένων
 προσρίπτεται. 'Τὸν γεγεννηκότα', φησί, 'καὶ κτίσαντα καὶ ποιήσαντα'.
 105 Ταῦτα κὰν τρία δοκῆ, δύο νοημάτων περιέχει τὴν σημασίαν, τῷ
 τὰς δύο φωνὰς ἰσοδυναμεῖν ἀλλήλαις κατὰ τὴν ἔννοιαν. Τὸ γὰρ 'ποιή-
 σαι' τῷ 'κτίσαι' ταῦτόν ἐστιν, ἕτερον δὲ παρὰ τὰ εἰρημένα ἢ γέννησις.
 15 Τῆς οὖν κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπολήψεως πρὸς διαφόρους ἐννοίας
 ἐκ τῆς τῶν ρημάτων σημασίας μεριζομένης, τίς ἡμῖν ἐπέδειξε λόγος
 ταῦτόν εἶναι τῇ γεννήσει τὸ ποίημα, ἵνα τὴν μίαν οὐσίαν τῇ τῶν ρημά-
 110 των διαφορᾷ προσαρμόσωμεν; Ἔως γὰρ ἂν ἡ συνήθης κρατῆ σημα-
 σία τῶν λέξεων καὶ μηδεὶς εὐρίσκηται λόγος ὁ μετασκευάζων εἰς τὸ
 20 ἐναντίον τὰς τῶν ρημάτων ἐμφάσεις, οὐκ ἐνδέχεται μίαν τινὰ φύσιν
 πρὸς τὴν τοῦ 'ποιήματος' καὶ 'γεννήματος' ἔννοιαν διασχισθῆναι.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ λεγόμενον τούτων ἐκάτερον ἰδιάζουσιν ἔχει
 τὴν ἐρμηνείαν, ἀνάγκη πᾶσα οἰκείαν τε καὶ συγγενῆ τοῖς ὀνόμασι συν-
 107 ἐπινοεῖσθαι καὶ τὴν σχετικὴν συζυγίαν. Καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ τῶν πρὸς
 25 τι λεγομένων οὐ πρὸς τὸ ἀλλότριόν τε καὶ ἀκατάλληλον ἔχει τὴν οἰ-
 κειότητα, ἀλλὰ κὰν σιωπηθῆ πρὸς ὃ λέγεται, αὐτομάτως μετὰ τοῦ
 πρωτοτύπου καὶ τὸ συνεζευγμένον ἀκούεται· ὅϊον δημιουργός, δοῦ-
 λος, φίλος, υἱός καὶ τὰ τοιαῦτα. Πάντα γὰρ ὅσα τῇ πρὸς ἕτερον ἀνα-
 30 συγγένειαν διὰ τῆς προσηγορίας παρίστησιν, ἄμικτον ἔχοντα τὴν πρὸς
 τὸ ἕτερογενὲς κοινωνίαν.
 108 Οὔτε γὰρ τοῦ δημιουργοῦ τὸ ὄνομα τῷ υἱῷ συνζευκται οὔτε ἢ
 τοῦ δούλου φωνῆ πρὸς τὸν δημιουργὸν ἀναφέρεται οὔτε ὁ φίλος τὸν
 δοῦλον ἐδήλωσεν οὔτε ὁ υἱὸς τὸν δεσπότην, ἀλλὰ φανεράν καὶ διακε-
 35 κριμένην τούτων ἐκάστου τὴν πρὸς τὸ κατάλληλον συζυγίαν ἐπιγινώ-

σ' αὐτὸ πού εἶναι ν' ἀποδειχθεῖ) ἢ εἶναι ἐξίσου μάταια καὶ τὰ λοιπά, ἀφοῦ δὲν ἐνισχύθηκαν ἀπὸ κάποια συμμαχία τῶν λογισμῶν ἀλλὰ παρέχουν τὴν ἔκθεση τῆς βλασφημίας τους, ὅπως μιὰ διήγηση
 104 ὄνειρων, γεμάτη λεπτομέρειες καὶ ἀσυνάρτητη; Σὲ ὅσα εἶπε ἐπισυνάπτει τοῦτα: 'ὅτι ἡ γέννησή της ἐγίνε χωρὶς μεσολάβηση καὶ ὅτι διασώζει ἀμέριστη τὴ σχέση της μὲ τὸ γεννήτορα, τὸν ποιητὴ καὶ τὸν κτίστη της'. "Ἄν ἀφήσουμε τὸ 'χωρὶς μεσολάβηση' καὶ τὸ 'ἀμέριστο' καὶ ἐξετάσουμε καθ'αυτὴν τὴν ἔννοια τῶν λέξεων, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι σὲ ὅλα τὰ σημεῖα ἐκσφενδονίζεται ἡ φλυαρία τῆς διδασκαλίας στὶς ἀκοῆς ὧσων ἐξαπατᾷ χωρὶς νὰ παίρνει τὸ κύρος τῆς λογικῆς. 'Τὸν γεννήτορα', λέει, 'καὶ τὸν κτίστη καὶ τὸν ποιητὴ'.

105 Αὐτὰ μόλο πού φαίνονται τρία οὐσιαστικά εἶναι δύο νοήματα, ἐπειδὴ οἱ δύο λέξεις ἰσοδυναμοῦν μεταξύ τους στὴ σημασία. Τὸ 'ἐποίησε' δηλαδὴ ταυτίζεται μὲ τὸ 'ἔκτισε', διαφοροποιεῖται ἀπὸ αὐτὰ 'ἡ γέννηση'. Ἡ κοινὴ λοιπὸν πίστη τῶν ἀνθρώπων χωρίζεται σὲ διάφορες ἔννοιες ἀνάλογα μὲ τὴ σημασία τῶν λέξεων, ἀλλὰ ποιὸς λόγος μᾶς ἔδειξε ὅτι τὸ ποίημα ταυτίζεται μὲ τὴ γέννηση, γιὰ
 106 νὰ ἀποδώσουμε στὴ μία οὐσία τὴ διαφορὰ τῶν λέξεων. Γιατὶ ἐωσότου ἐπικρατεῖ ἡ συνηθισμένη σημασία τῶν λέξεων καὶ δὲ βρίσκεται κανένας λόγος πού νὰ μεταστρέφει στὸ ἀντίθετο τὶς σημασίες τῶν λέξεων, δὲν ἐνδέχεται μιὰ ὅποια φύση νὰ διασχιστεῖ στὴν ἔννοια τοῦ 'ποιήματος' καὶ τοῦ 'γεννήματος'. Ἐπειδὴ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ὅταν τὸ λέμε καθ' ἑαυτὸ ἔχει τὴ δική του ἐρμηνεία, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ἐπινοεῖται μαζὶ οἰκεία καὶ συγγενῆς καὶ ἡ σχετικὴ
 107 συζυγία. Γιατὶ καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ ὅσα λέγονται σὲ σχέση μὲ κάτι δὲν ἔχουν οἰκειότητα μὲ τὸ ἀλλότριο καὶ τὸ ἀκατάλληλο ἀλλὰ ἀκόμα καὶ νὰ ἀποσιωπηθεῖ πρὸς ποιὸ λέγεται, ἀκούγεται αὐτόματα μαζὶ μὲ τὸ πρωτότυπο καὶ ὅποιο εἶναι δεμένο μαζὶ στὸ ζυγὸ ὅπως δημιουργός, δούλος, φίλος, γιὸς καὶ τὰ ὅμοια. Γιατὶ ὅλα ὅσα γίνονται νοητὰ μὲ τὴν ἀναφορά τους στὸ ἄλλο, παριστάνει καθένα τὴ δική του καὶ συνδεδεμένη συγγένεια τοῦ δηλουμένου μὲ τὴν ὀνομασία κι ἔχουν καθαρὴ κοινωνία μὲ τὸ ἕτερογενές.

108 Γιατὶ οὔτε τοῦ Δημιουργοῦ τὸ ὄνομα ἔχει συζευχθεῖ μὲ τὸν Υἱὸ οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ δούλου ἀναφέρεται στὸ δημιουργὸ οὔτε ὁ φίλος φανερώνει τὸ δούλο οὔτε ὁ γιὸς τὸν κύριο ἀλλὰ στὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἀναγνωρίζομε φανερὴ καὶ καθορισμένη τὴ συζυγία του

σκομεν, νοοῦντες διὰ μὲν τοῦ φίλου ἕτερον φίλον, διὰ δὲ τοῦ δούλου τὸν κύριον, τὸ δὲ ἔργον διὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα πρὸς τι τὴν κυρίαν ἔμφασιν ἔχει. Οὐκοῦν συνέζευκται τῷ μὲν γεννήματι ὁ γεννήσας, ὁ δὲ 5 κτίσας τῷ κτίσματι, καὶ δεῖ πάντως, εἴγε μὴ μέλλομεν σύγχυσίν τινα τῶν πραγμάτων διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ὑπαλλαγῆς ἐμποιεῖν, σῶζειν ἐκάστῳ τῶν πρὸς τι λεγομένων τὸ οἰκείως συσσημαινόμενον.

109 Φανεράς οὖν οὔσης τῆς τῶν λέξεων τούτων ἐννοίας πρὸς ὅ,τι βλέπει, πῶς ὁ διὰ τῆς λογικῆς τεχνολογίας προάγων τὰ δόγματα τὴν 10 οἰκείαν τῶν πρὸς τι διάνοιαν ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τούτων οὐ κατενόησεν, ἀλλ' ἀρμόζειν δεῖν οἴεται τῷ πεποηκῶτι τὸ γέννημα καὶ τῷ γεγεννηκῶτι τὸ ποίημα, λέγων 'τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας, ἀμέριστον δὲ σῶζειν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκῶτα καὶ ποιήσαντα καὶ κτίσαν-

110 τα σχέσιν'; Τὸ γὰρ ἐν πρᾶγμα πρὸς διαφόρους σχέσεις καταμερισθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς τῷ Πατρὶ προσωκείωται καὶ τὸ γεννηθὲν τῷ γεννήσαντι, τὸ δὲ ποίημα πρὸς τὸν πεποηκῶτα τὴν ἀναφορὰν ἔχει· πλὴν εἰ μὴ τινα κατάχρησιν ἐν ἀδιαφόρῳ τινὶ συνηθείᾳ ρημάτων κυριωτέραν ἡγοῦτό τις εἶναι τῆς προσφυοῦς σημασίας.

111 Τίσιν οὖν λογισμοῖς καὶ ποίαις κατασκευαῖς κατὰ τὴν ἁμαχὸν διαλεκτικὴν ἐκείνην εἰς τὸναντίον τὰς δόξας τῶν πολλῶν μεταστήσας ταῦτα κατ' ἐξουσίαν διέξεισιν, ὅτι τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ καὶ κτίστου καὶ Πατρὸς νοουμένου τε καὶ λεγομένου ὁ Υἱὸς πρὸς ἀμφοτέρας τὰς προσηγορίας ἐπιτηδείως ἔχει, καὶ 'κτίσμα' καὶ 'γέννημα' κατὰ τὸ 112 ἴσον λεγόμενος; Τῆς γὰρ τοῦ λόγου συνηθείας τε καὶ ἀκριβείας οἰκείως διακρινούσης τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων καὶ τὸ μὲν τῆς γεννήσεως ὄνομα ἐπὶ τῶν ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας γεννωμένων λεγοῦσης, τὸ δὲ τῆς κτίσεως ἐπὶ τῶν ἐξωθεν τῆς τοῦ κατασκευάζοντος φύσεως συνισταμένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν θείων δογμάτων ἐν τῇ παραδόσει 30 τῆς θεογνωσίας Πατέρα καὶ Υἱὸν παραδεδωκότων, οὐ κτίστην καὶ ἔργον, ὡς ἂν μὴ τις γένοιτο παραφθορὰ πρὸς τὸ βλάσφημον, εἰς τὸ ἀλλότριόν τε καὶ ξένον τῆς τοιαύτης προσηγορίας τὸν Υἱὸν ἀπωθούσης, μηδέ τινα πάροδον λάβοι τὰ ἄθεα δόγματα τὰ τῆς κατ' οὐσίαν οἰκειότητος τὸν Μονογενῆ τοῦ Πατρὸς ἀφορίζοντα, ὁ λέγων τῷ Υἱῷ 35 τὴν τοῦ ποιήματος ἀρμόζειν προσηγορίαν ἐρεῖ πάντως κατὰ τὸ ἀκό-

μέ τὸ κατάλληλο κι ἐννοοῦμε μέ τὸ φίλο τὸν ἄλλο φίλο, μέ τὸν δοῦλο τὸν κύριο, τὸ ἔργο μέ τὸ δημιουργὸ και μέ τὸ γιὸ τὸν πατέρα. Τὸ ἴδιο λοιπὸν και τὸ γέννημα και τὸ ποίημα ἔχουν μιὰ κύρια σημασία πού ἀναφέρεται σέ κάτι. Ὁ γεννητὸς λοιπὸν ἔχει συζευχτεῖ μέ τὸ γέννημα, ὁ κτίστης μέ τὸ κτίσμα και ἂν δὲν σκοπεύομε νὰ προκαλέσομε μέ τὴν ἀμοιβαία ἀντικατάσταση τῶν ὀνομάτων κάποια σύγχυση στὰ πράγματα, πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ σώσομε γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ ὄσα λέγονται ἀναφορικὰ μέ κάτι τὸ ἀντίστοιχο σημαινόμενὸ του.

- 109 Ἄφοῦ λοιπὸν εἶναι φανερὸ πού ἀναφέρεται ἡ σημασία τῶν λέξεων αὐτῶν, πῶς αὐτὸς πού ἐξηγεῖ μέ τὴ λογικὴ τεχνολογία τὰ δόγματα, δὲν κατάλαβε τὴν ἀναφορικὴ ἀντιστοιχία τοῦ νοήματος μεταξὺ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἀλλὰ νομίζει ὅτι πρέπει ν' ἀντιστοιχίσει τὸ γέννημα στὸν ποιητὴ και τὸ ποίημα στὸ γεννήτορα, λέγοντας ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ δέχεται στὸν ἑαυτὸ της τις προσηγορίες τοῦ γεννήματος, τοῦ ποιήματος και κτίσματος και διασώζει ἀμέριστη
- 110 τὴ σχέση πρὸς τὸ γεννήτορα και ποιητὴ και κτίστη; Τὸ νὰ καταμεριστεῖ τὸ ἓνα πράγμα σὲ διάφορες σχέσεις εἶναι ἄτοπο. Ἐκτὸς μόνο ἂν νομίζει κανένας πῶς μιὰ καταχρηστικὴ σημασία σὲ μιὰ ἀδιάφορη καθημερινὴ χρῆση τῶν λέξεων εἶναι κυριότερη ἀπὸ τὴν κατάλληλη σημασία.
- 111 Μὲ ποιούς συλλογισμοὺς λοιπὸν και ποιῆς ἀποδείξεις σύμφωνα μέ τὴν ἀκαταμάχητη ἐκείνη διαλεκτικὴ μεταστρέφοντας τις γνώμες τῶν πολλῶν πῆρε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκθέσει αὐτὲς τις ιδέες, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων και ποιητὴ και Πατέρα, ὅπως νοοῦμε και λέμε τὸ Θεό, προσφέρεται και γιὰ τοὺς δύο χαρακτηρισμοὺς
- 112 και λέγεται ἐξίσου και 'κτίσμα' και 'γέννημα', γιὰτὶ ὁ συνήθης και ἀκριβὴς λόγος διακρίνει τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὅπως τοὺς ἀρμόζει και ἀποδίδει τὸ ὄνομα τῆς γέννησης σὲ ὄσα γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν οὐσία και τὸ ὄνομα τῆς κτίσης σὲ ὄσα συγκροτοῦνται ἔξω ἀπὸ τὴ φύση τοῦ κατασκευαστῆ τους. Καὶ γι' αὐτὸ ἡ θεία διδασκαλία ὅταν μᾶς παρέδιδε τὴ θεογνωσία μᾶς μίλησε γιὰ Πατέρα και Υἱό, ὄχι γιὰ κτίστη και τὸ ἔργο του πρῶτα, γιὰ νὰ μὴ γίνεи κάποια παραφθορὰ πρὸς τὴ βλασφημία, ἐπειδὴ ἡ ὀνομασία αὐτὴ ἀπωθεῖ τὸν Υἱὸ στὴν ἄλλοτριότητα και τὴν ἀποξένωση, και δεύτερο γιὰ νὰ μὴν παρεισφρήσουν τὰ ἄθεα δόγματα πού χωρίζουν τὸν Μονογενῆ ἀπὸ

λουθον και ἐπὶ τοῦ ποιήματος τὴν τοῦ Υἱοῦ κλήσιν προσφυῶς ἔχειν, ὥστε, εἰ ὁ Υἱὸς κτίσμα και ὁ οὐρανὸς υἱὸς και τὰ καθ' ἕκαστον τῶν γεγονότων κυρίως κατὰ τὸν λογογράφον τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ κατονομάζεται.

113 Εἰ γὰρ ἐκεῖνος οὐχὶ τῷ κοινωνεῖν τῷ γεγεννηκότῃ τῆς φύσεως ἔχει τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καθὼς κτιστός ἐστι, κατὰ τοῦτο Υἱὸς ὀνομάζεται, ὁ αὐτὸς δώσει λόγος και ἀμνὸν και κύνα και βάτραχον και πάντα, ὅσα θελήματι τοῦ πεποικηκότος ὑπέστη, τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ κατονομάζεσθαι. Εἰ δὲ τούτων ἕκαστον διὰ τὸ ἐξω τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως
10 εἶναι Υἱὸς οὐκ ἐστὶν οὐδὲ Θεὸς λέγεται, κατὰ τὸ ἀκόλουθον πάντως ὁ κυρίως Υἱὸς διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς εἶναι τοῦ γεγεννηκότος τῆς φύσεως Υἱός
114 ἐστὶ και Θεὸς εἶναι ὁμολογεῖται. Ἀλλὰ μυσάττεται τὴν τῆς γεννήσεως ἔννοιαν και ἀφορίζει τῶν θείων δογμάτων τῇ σαρκῶδει φυσιολογίᾳ διαβάλλων τὸ ὄνομα. Ἀλλ' ἰκανῶς ὑπὲρ τούτων ἐν τοῖς φθάσασιν ὁ
15 λόγος ἀπέδειξεν ὅτι κατὰ τὸν προφήτην φοβοῦνται φόβον ὅπου οὐκ ἐστὶ φόβος. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων οὐ πᾶσα γέννησις ἐδείχθη κατὰ πάθος συνισταμένη, ἀλλ' ἢ μὲν ὑλικῆ διὰ πάθους, ἢ δὲ πνευματικῆ καθαρὰ και ἀκήρατος (τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμα και οὐχὶ σὰρξ γίνεται, τῷ δὲ Πνεύματι οὐδεμία παθητικὴ
20 συνθεωρεῖται διάθεσις), ἐπειδὴ διὰ τῶν καθ' ἡμᾶς ὑποδειγμάτων ἀναγκαῖον ἐφάνη τῷ λογογράφῳ τὴν θείαν ἐπιλογίζεσθαι δύναμιν, πεισάτω ἑαυτὸν ἐκ τοῦ ἐτέρου τῆς γεννήσεως τρόπου τὸ περὶ τὴν θείαν γέννησιν ἀπαθὲς ἔννοεῖν.

115 Ἀλλὰ τὰς τρεῖς ταύτας μετ' ἀλλήλων προσηγορίας συγχέας, ἐξ
25 ὧν ἰσοδυναμοῦσιν αἱ δύο, συναρπάζειν οἴεται τοὺς ἀκούοντας διὰ τῆς τῶν δύο φωνῶν κατὰ τὸ σημαίνόμενον κοινωνίας τὸ και τὴν τρίτην ὡσαύτως οἴεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἢ τοῦ ποιήματος και κτίσματος προσηγορία ἐξω τῆς τοῦ πεποικηκότος φύσεως εἶναι τὸ πεποικημένον ἐνδεικνύται, προσάπτει τούτοις τὴν φωνὴν τοῦ γεννήματος, ὡς ἂν και
30 τοῦτο τοῖς προειρημένοις συνερμηνεύοιτο. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ

46. Ἐνας πλήρης συλλογισμός: Ὁ Υἱὸς - κτίσμα
 Ὁ οὐρανὸς - κτίσμα
 Ὁ οὐρανὸς - Υἱός.

Ὁ Γρηγόριος γνωρίζει ἀπὸ σάτιρα.

47. Ψαλμ. 13,5.

48. Ἰω. 3,6.

τὴν κατὰ φύσιν συγγένειά του μὲ τὸν Πατέρα. Ἔτσι ὁποῖος λέει ὅτι ἀρμόζει στὸν Υἱὸ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ποιήματος, θὰ πεῖ ὀπωσδήποτε κατὰ λογικὴ ἀκολουθία ὅτι εἶναι κατάλληλη καὶ γιὰ τὸ κτίσμα ἢ προσωνυμία τοῦ Υἱοῦ.

- 113 Καὶ τὸ συμπέρασμα⁴⁶. Ἄν ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ ὁ οὐρανὸς εἶναι Υἱὸς καὶ στὰ ἐπιμέρους δημιουργήματα ἀποδίδεται, κατὰ τὸ λογογράφο, κυριολεκτικὰ ἢ προσηγορία τοῦ Υἱοῦ. Ἄν δηλαδὴ ἐκεῖνος δὲν ἔχει τὸ ὄνομά του ἐπειδὴ ἔχει κοινὴ μὲ τὸ γεννήτορά του φύσιν ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι κτίσμα γι' αὐτὸ ὀνομάζεται Υἱός, ὁ ἴδιος συλλογισμὸς θὰ ἐπιτρέψει νὰ ὀνομάσομε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ ἀρνὶ καὶ τὸ σκυλί καὶ τὸ βάτραχο καὶ ὅλα ὅσα ἔλαβαν ὑπαρξὴ μὲ τὸ θέλημα τοῦ κατασκευαστῆ τους. Ἄν ὁμοῦ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐπειδὴ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι υἱὸς οὔτε λέγεται θεός, κατὰ λογικὴ πάντως ἀκολουθία ὁ κυρίως Υἱὸς ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύσιν τοῦ γεννήτορά του εἶναι
- 114 Υἱὸς καὶ ὁμολογεῖται πὼς εἶναι καὶ Θεός. Σιχαίνεται ὁμοῦ τὴν ἔννοια τῆς γέννησης καὶ τὴ διαχωρίζει ἀπὸ τὰ θεῖα δόγματα διαβάλλοντας τὸ ὄνομα γιὰ τὴ σαρκικὴ του φύσιν. Δείξαμε ὁμοῦ στὰ προηγούμενα ὅτι κατὰ τὸν προφήτη, ἔνωσαν φόβου, ὅπου δὲν ἔχει θέσιν ὁ φόβος⁴⁷. Φάνηκε δηλαδὴ πάνω στοὺς ἀνθρώπους ὅτι δὲ συμμετέχει τὸ πάθος σὲ κάθε γέννηση ἀλλὰ συμμετέχει στὴν ὑλική, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ εἶναι καθαρὴ καὶ ἀθάνατη· ὅ,τι γεννήθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα γίνεται πνεῦμα καὶ ὄχι σὰρκα καὶ στὸ Πνεῦμα δὲ νοεῖται καμιά διάθεση πάθους⁴⁸. Ἄν εἶναι ἔτσι, ἐπειδὴ φάνηκε καλὸ στὸ λογογράφο νὰ σκεφτεῖ τὴ θεῖα δύναμι μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴ δική μας ζωὴ, ὅς πείσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸν ἄλλο τρόπο τῆς γέννησης νὰ ἐννοεῖ τὴν ἀπάθεια τῆς θεῖας γέννησης.
- 115 Ἄλλὰ συγγέοντες μεταξύ τους τὶς τρεῖς αὐτὲς ἔννοιες, ποὺ οἱ δύο τους ταυτίζονται⁴⁹, φαντάζεται πὼς συναρπάζει τοὺς ἀκροατὲς του, ὥστε νὰ νομίζουν ἐξ αἰτίας τῆς σχέσης κατὰ τὴ σημασία τῶν δύο ὀνομάτων πὼς καὶ ἡ τρίτη σημαίνει τὸ ἴδιο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἢ προσηγορία τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ κτίσματος δείχνει ὅτι τὸ κατασκευάσμα εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ κατασκευαστῆ του, τοὺς προσάπτει τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ γεννήματος, γιὰ ν' ἀποδοθεῖ καὶ σ'

49. Ταυτίζονται οἱ ἔννοιες κτίσμα καὶ ποίημα.

λόγου κακουργία καὶ ἀπάτη καὶ φενακισμὸς ὀνομάζεται, οὐ πεφροντι-
 116 σμένη καὶ τεχνικὴ τις ἀπόδειξις. Μόνη γὰρ ἢ διὰ τῶν ὁμολογουμένων
 φανεροῦσα τὸ ἀγνοούμενον ἀπόδειξις λέγεται, τὸ δὲ παραλογίζεσθαι
 διὰ κακουργίας καὶ ὑπεκκλέπτειν τὸν ἔλεγχον καὶ συγχεῖν ἐν ταῖς ἐπι-
 5 πολαίοις ἀπάταις τὴν διάνοιαν τῶν, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατε-
 φθαρμένων τὸν νοῦν οὐκ ἂν τις τῶν σωφρονούντων ἀπόδειξιν τεχνι-
 κὴν ὀνομάσειεν.

117 Ἄλλὰ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν μετέλθωμεν. Ἐμείψαντες δὲ φησιν
 εἶναι ἑκείνης οὐσίας τὴν γέννησιν καὶ ἀμερίστως σώζειν τὴν πρὸς τὸν γε-
 118 γεννηκῶτα καὶ ποιήσαντα καὶ κτίσαντα σχέσιν. Εἰ μὲν οὖν τὸ ἀμερι-
 στόν τε καὶ ἀμείψαντες εἰπὼν τῆς οὐσίας ἐν τούτῳ τὸν λόγον ἔστη-
 σεν, οὐκ ἂν τῆς εὐσεβοῦς ὑπολήψεως παρετράπη, ἐπεὶ καὶ παρ' ἡμῶν
 ὁμολογεῖται τοῦ Υἱοῦ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα συναφές τε καὶ ἀμείψαν-
 τος, ὡς μηδὲν εἶναι τὸ διὰ μέσου τούτων παρεννεύμενον, ὃ μεταξὺ
 15 τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα συναφείας εὐρίσκεται, μὴ διαστηματι-
 κόν τι νόημα, μὴ αὐτὸ τὸ ἀκαρές τε καὶ ἄτομον, ὃ διχῆ τεμνομένου
 τοῦ χρόνου τῷ παρωχηκότῳ τε καὶ τῷ μέλλοντι κατὰ τὸ ἐνεστώως ἀμε-
 ρῶς ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖται, οὔτε τοῦ παρωχηκότος οὔτε τοῦ μέλλοντος
 μέρος γενέσθαι δυνάμενον διὰ τὸ εἶναι καθόλου ἀδιάστατόν τε καὶ
 20 ἄτομον καὶ ὧπερ ἂν προστεθῆ ἀνεπίδηλον. Τὸ οὖν καθαρῶς ἀμείψαντες
 οὐδενὶ τοιούτῳ μεσιτεύεσθαι λέγομεν.

119 Οὐ γὰρ ἂν ἔτι ἀμείψαντες εἴη τὸ μέσῳ τινὶ διεργόμενον· εἰ τοίνυν
 κάκεινος ἀμείψαντες εἶναι εἰπὼν τοῦ Υἱοῦ τὴν γέννησιν μηδὲν τῶν
 εἰρημένων ἐπήνεγκε, τὴν εὐσεβῶς νοουμένην τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πα-
 25 τέρα συνάφειαν ἐδογματίζεν. Ἐπειδὴ δὲ καθάπερ μεταμεληθεὶς ἐφ'
 οἷς εἰρηκεν εὐθὺς ἐπήγαγεν ὅτι ἑκείνη τὴν πρὸς τὸν γεννηκῶτα καὶ
 πεποιηκῶτα καὶ κτίσαντα σχέσιν, ἐμόλυνε τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα,
 120 τῷ καθαρῷ λόγῳ τὴν βλάσφημον φωνὴν ἐπεμέσας. Δῆλον γὰρ ὅτι
 κάκει τὸ ἀμείψαντες οὐ πρὸς τὸ εὐσεβὲς βλέπει, ἀλλ' ὡς ἂν τις λέγοι
 30 μεταξὺ τοῦ ἡλου καὶ τοῦ χαλκέως μεσιτεύειν τὴν σφύραν, ταύτης δὲ
 εἶναι τὴν κατασκευὴν ἀμείψαντες, οἴσῃ γὰρ τῶν ὀργάνων ὑπὸ τῆς
 τέχνης ἐξευρημένων, ἐπινοίᾳ τινὶ τὴν σφύραν, οὐ δι' ἑτέρου τινὸς ὀρ-

αὐτὸ τὸ ἴδιο μὲ τὸ προηγουμένο νόημα. Ἄλλὰ ἡ τέτοια χρῆση τοῦ λόγου ὀνομάζεται κακοποίησις καὶ ἀπάτη καὶ φενακισμὸς, ὄχι
 116 μὴ ἐπιμελημένη καὶ κανονικὴ ἀπόδειξις. Γιατὶ ἀπόδειξις εἶναι μόνον ὁ τρόπος πού ἀπὸ τὸ ὁμολογούμενο ἀποδεικνύει τὸ ἄγνωστο. Ἄλλὰ νὰ παρακάμπτετε τὴ λογικὴ δόλια καὶ νὰ ὑποκλέπτετε τὸ συμπέρασμα καὶ νὰ συγγέειτε μὲ ἀπατηλὰς ἐνδείξεις τὴ σκέψη ἀνθρώπων μὲ χαλασμένο μυαλό, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁵⁰, κανένας φρόνιμος δὲ θὰ τὴν ὀνομάσει ἀπόδειξις κανονικὴ.

117 Ἄς γυρίσομε στὴ σειρὰ τοῦ λόγου μας. Ἡ γέννησις τῆς οὐσίας εἶναι λέει ἄχωρὶς μεσολάβησις καὶ διατηρεῖ ἀμέριστη τὴ σχέση
 118 σὴ πρὸς τὸν γεννήτορα καὶ ποιητὴ καὶ κτίσις. Ἄν λοιπὸν λέγοντας ἄμέριστη καὶ ἄχωρὶς μεσολάβησις γέννησις τῆς οὐσίας σταματοῦσε τὸ λόγο του ὡς ἐδῶ, δὲ θὰ παρέβαινε τὴν εὐσεβῆ ἀντίληψιν· γιατί κι ἐμεῖς ὁμολογοῦμε τὴ συνάφεια πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὴν ἀπουσία ἐνδιάμεσου, ἐπειδὴ δὲν παρεμβάλλεται μετὰξὺ τους κανένα ἐνδιάμεσο, πού νὰ βρῖσκεται ἀνάμεσα στὸ σύνδεσμο τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καμιά ἐννοια διαστήματος οὔτε κι αὐτὸ τὸ ἀκαριαῖο καὶ ἀδιάσπαστο, πού στὴ διττὴ τομὴ τοῦ χρόνου σὲ παρελθὸν καὶ μέλλον νοεῖται στὸ παρὸν ἀσύνθετο καὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ πού δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τμῆμα οὔτε τοῦ παρελθόντος οὔτε τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴ εἶναι ὀλότελα ἀδιάστατο καὶ ἀδιαίρετο καὶ ἀνεπαίσθητο σ' ὅποιον προστεθεῖ. Αὐτὸ λοιπὸν πού εἶναι ἄμεσο καθαρὰ λέμε ὅτι δὲ δέχεται τὴ μεσολάβησις κανενὸς τέτοιου.

119 Πραγματικὰ δὲ θὰ ἦταν πιά ἄμεσο, ὅποιον θὰ ἐμποδιζόταν ἀπὸ ἓνα ἐνδιάμεσο. Ἄν λοιπὸν κι ἐκεῖνος λέγοντας πῶς ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἐγένετο ἄχωρὶς μεσολάβησις δὲν πρόσθετε τίποτα ἄλλο, θὰ δίδασκε τὴ συνάφεια τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα μὲ τὴν εὐσεβῆ τῆς ἐννοια. Ἐπειδὴ ὅμως σὰ νὰ μετάνοιωσε γιὰ ὅτι εἶπε, πρόσθεσε ἄμεσως ὅτι ἄδιασπαστο τὴ σχέση πρὸς τὸν γεννήτορα καὶ ποιητὴ του, μὲ αὐτὰ τὰ δεῦτερα μόνον τὰ πρῶτα ἐξεμώντας τὸ βλάσφημο λόγο
 120 τοῦ ἐπάνω στὸν καθαρὸ. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι τὴν ἔλλειψιν ἐνδιάμεσου κι ἐκεῖ δὲν τὴ βλέπει σὲ σχέση μὲ τὴν εὐσέβεια, ἀλλὰ ὅπως θὰ ἔλεγε κανένας ὅτι ἀνάμεσα στὸ καρφί καὶ στὸ σιδηρουργὸ μεσολαβεῖ ἡ σφύρα καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς ἐγένετο ἄχωρὶς μεσολάβησις, γιατί δὲν εἶχε βρεῖ ἀκόμα ἡ τέχνη τὰ συνέργα τῆς, παρὰ μὲ μὴ σκέψη μόνον κι ὄχι μὲ ἄλλο ὄργανο ἐγένετο πρώτη ἀπὸ τὸν τεχνίτη κι ἔτσι

γάνου, παρὰ τοῦ τεχνίτου πρώτην γενέσθαι καὶ οὕτω διὰ ταύτης τὰ ἄλλα, ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς νοεῖν ἢ τοῦ ἄμεσιτεύτου λέξις τὸν λογογράφον ἐνδείκνυται.

121 Καὶ οὐ μόνος ἐν τούτῳ πεπλάνηται κατὰ τὴν ἄτοπίαν τοῦ δόγμα-
5 τος ὁ Εὐνόμιος, ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τοῖς Θεογνώστω πεπονημένοις τὸ
ἴσον εὐρεῖν, ὃς φησι 'τὸν Θεὸν βουλόμενον τόδε τὸ πᾶν κατασκευάσαι
πρῶτον τὸν Υἱὸν τινα κανόνα τῆς δημιουργίας προὔποστήσασθαι',
οὐδὲ ἐκεῖνος συνιδῶν ἐν τῷ λόγῳ τὸ ἄτοπον, ὅτι τὸ μὴ ἑαυτοῦ χάριν,
ἀλλὰ δι' ἄλλο τι γινόμενον ἀτιμότερόν ἐστι πάντως τοῦ δι' ὃ γίνεται,
10 ὡς τὸ γεωργικὸν ἐργαλεῖον τῆς ζωῆς χάριν ἐπιτηδεύομεν, οὐ μὴν ἐπί-
122 σης τιμᾶται τῇ ζωῇ καὶ τὸ ἄροτρον. Οὕτω τοίνυν καὶ εἰ διὰ τὸν κό-
σμον ὁ Κύριος, καὶ οὐχὶ δι' ἐκεῖνον τὰ πάντα, προτιμότερα ἂν εἴη τοῦ
Κυρίου τὰ πάντα ὧν χάριν ἐκεῖνον γενέσθαι λέγουσι. Τοῦτο καὶ νῦν
διὰ τοῦ λόγου κατασκευάζουσι, δι' ὧν ἄμεσίτευτον ἔχειν τὸν Υἱὸν τὴν
15 πρὸς τὸν κτίσαντα καὶ πεπονηκότα σχέσιν διίσχυρίζονται.

123 Ἄλλα φιλανθρωπεύεται τοῖς ὑπολοίποις καὶ φησιν 'οὐδενὶ τῶν
δι' αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν γενομένων συγκρίνεσθαι'. Τοιαῦτα δωροφο-
ροῦσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ τῷ Κυρίῳ δι' ὧν περιφανέστερον ἢ
βλασφημία κατακευάζεται. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τῶν ὑπολοίπων, ὅσα
20 κατὰ τὴν κτίσιν ἐστί, τὴν πρὸς ἑκάτερον σύγκρισιν ἔχει, καθόλου τῆς
ἐν ἐκάστῳ φαινομένης ιδιότητος οὐ προσιεμένης τὴν πρὸς τὰ ἑτερο-
γενῆ κοινωνίαν; Οὐκ οὐρανῷ πρὸς γῆν ἐστὶν ἢ σύγκρισις, οὐ ταύτη
πρὸς τοὺς ἀστέρας, οὐ πρὸς τὰ πελάγη τοῖς ἄστροις, οὐ πρὸς τὸν λί-
θον τῷ ὕδατι, οὐ πρὸς τὰ δένδρα τοῖς ζώοις, οὐ πρὸς τὰ πτηνὰ τοῖς
25 χερσαίοις, οὐ πρὸς τὰ νηκτὰ τοῖς τετράποσιν, οὐ πρὸς τὰ λογικὰ τοῖς
124 ἀλόγοις. Καὶ τί ἂν τις περὶ τῶν καθ' ἕκαστον λέγων διατριβοί, δει-
κνὺς ὅτι ταῦτ' ἐστὶν ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων εἰ-
πεῖν, ὅπερ ὡς ἐξαιρετόν τῷ Μονογενεῖ προσερρίφη, τὸ πρὸς μηδὲν
τῶν μετ' αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ γεγενημένων τὴν σύγκρισιν ἔχειν; Φανε-
30 ρὸν γάρ ἐστὶν ὅτι πᾶν, ὅπερ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ νοήσης, ἀσύγκριτόν ἐστι
τῷ παντί τε καὶ τοῖς καθ' ἕκαστον· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ τυχόντος κτίσμα-
τος ἀληθῶς ἐστὶν εἰπεῖν ὡς ἰκανόν ἐστι, τοῦτο καὶ αὐταρκες εἰς τιμὴν

μέσω αὐτῆς ἐγιναν τὰ ἄλλα, αὐτὰ ἡ ἔκφραση 'χωρὶς μεσολάβηση' παρουσιάζει τὸ λογογράφο νὰ ἔχει στὸ νοῦ του καὶ γιὰ τὸν Μονογενή.

- 121 Καὶ δὲν παραπλανήθηκε ὁ Εὐνόμιος σὲ τοῦτο αὐτὸς μονάχα σχετικὰ μὲ τὸν παραλογισμό τῆς διδασκαλίας ἀλλὰ μπορεῖς νὰ βρεῖς τὸ ὁμοιο καὶ στίς συγγραφές τοῦ Θεογνώστου, πού λέει: 'ὁ Θεὸς θέλοντας νὰ κατασκευάσει αὐτὸ ἐδῶ τὸ σύμπαν ἔδωσε πρῶτα ὑπόσταση στὸν Υἱὸ γιὰ νὰ εἶναι ἓνα εἶδος κανόνα τῆς δημιουργίας'. Οὔτε ἐκεῖνος δὲν εἶχε ἀντιληφθεῖ τὴν ἀτοπία τοῦ λόγου του, ὅτι ὅποιο δὲ γίνεται γιὰ χάρη τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ἀλλὰ γιὰ κάτι ἄλλο εἶναι πῶ ἀνάξιο ἀπὸ ἐκεῖνο πού γιὰ χάρη του γίνεται ὅπως τὸ ἐργαλεῖο τῆς γεωργίας πού τὸ φροντίζομε γιὰ χάρη τῆς ζωῆς, ἀλλὰ δὲν
- 122 τιμοῦμε τὸ ἀλέτρι ἐξίσου μὲ τὴ ζωῆ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἂν ἐγινε ὁ Κύριος γιὰ τὸν κόσμον καὶ δὲν ἐγιναν τὰ πάντα γιὰ ἐκεῖνον, θὰ ἦταν προτιμότερα ἀπὸ τὸν Κύριο τὰ πάντα πού γιὰ χάρη τους λένε ὅτι ἐκεῖνος ἐγινε. Αὐτὸ κατασκευάζουν καὶ τώρα μὲ τὸ λόγο τους μὲ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τους ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει χωρὶς ἐνδιάμεσο τὴ σχέση μὲ τὸν ποιητὴ καὶ κατασκευαστὴ του.
- 123 Ἄλλὰ στὰ ὑπόλοιπα στέκεται μὲ συμπάθεια καὶ λέει ὅτι 'δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ ὅσα ἐγιναν ἀπὸ αὐτὴν κι ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν'. Τέτοια δῶρα κάνουν στὸν Κύριο οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας, μὲ τὰ ὅποια ἡ βλασφημία ἀποδεικνύεται πῶ λαμπρά. Πὲς μου ποῖο ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ὅσα ὑπάρχουν στὴν κτίση συγκρίνεται τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, ἀφοῦ ἡ ιδιότητα πού παρατηροῦμε στὸ καθένα ἀποκρούει τὴ σχέση μὲ τὰ διαφορετικοῦ γένους; Δὲν συγκρίνεται ὁ οὐρανὸς μὲ τὴ γῆ, οὔτε αὐτὴ μὲ τ' ἄστρα, οὔτε τ' ἄστρα μὲ τὰ πέλαγα, οὔτε τὸ νερὸ μὲ τὴν πέτρα, τὰ ζῶα μὲ τὰ δέντρα, τὰ χερσαῖα μὲ τὰ φτερωτά, τὰ τετράποδα μὲ ὅσα κολυμποῦν, τὰ ἄλογα μὲ τὰ λογικά.
- 124 Ἄλλὰ γιὰ νὰ χρονοτριβεῖ κανένας στὰ ἐπιμέρους, προσπαθώντας νὰ δείξει ὅτι μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ καθένα ἀπὸ ὅσα παρατηροῦμε στὴν κτίση τὸ ἴδιο μ' ἐκεῖνο πού ἔχει ἀποδοθεῖ στὸν Μονογενὴ ὡς ἐξαίρεση, ὅτι δηλαδὴ δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ ὅσα ἐγιναν ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ αὐτόν; Γιατὶ εἶναι φανερὸ πὼς ὅτι κι ἂν νοήσεις γι' αὐτόν δὲ συγκρίνεται οὔτε μὲ τὸ ὅλο οὔτε μὲ τὰ ἐπιμέρους. Καὶ ὅποιο μπορεῖς νὰ πεῖς ἀληθινὰ ὅτι εἶναι ἀρκετὸ γιὰ ἓνα

καὶ δόξαν τῷ Μονογενεῖ Θεῷ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ἀποκληροῦται.

125 Καὶ τοιαῦτα κατασκευάσας πάλιν ἐν τοῖς ὑπολοίποις ταῖς διακένο-
νοῖς αὐτὸν ἀποσεμνύνει τιμαῖς, 'Κύριον', καὶ 'Μονογενῆ' προσειπὼν
5 ἀλλ' ὡς ἂν μὴ τις εὐσεβῆς διάνοια διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων τοῖς
ἀκηκοῦσιν ἐγγένοιτο, εὐθὺς καταμίγνυσι τοῖς εὐσημοτέροις τὰ βλά-
σφημα. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις. "Ἄτε δὴ", φησί, 'μῆτε τῆς γεννηθεί-
σης οὐσίας ἐτέρῳ τινὶ χώραν εἰς κοινωνίαν καταλιπούσης· Μονογε-
126 νῆς γάρ· μῆτε τῆς τοῦ ποιήσαντος ἐνεργείας κοινῆς θεωρουμένης'. Ὡ-
10 τῆς ὕβρεως· ὡς ἐν ἀλόγοις ἢ ἀνοήτοις δημηγορῶν, οἷς οὐκ ἔστι σύνε-
σις, κατ' ἐξουσίαν διὰ τῶν ἐναντίων περιάγει τὸν λόγον, μᾶλλον δὲ
ταῦτὸν πάσχει τοῖς ἐστερημένοις τῶν ὄψεων, ἐπεὶ κάκεινοι πολλάκις
ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν βλεπόντων ἀσχημονοῦσι, διὰ τὸ μὴ βλέπειν αὐτοὶ
τὸ μηδὲ ὄρᾶσθαι ὑποτιθέμενοι.

127 Τίνος γὰρ οὐκ ἔστιν συνιδεῖν τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐναντιότητα;
'Διὰ τὸ γεννηθῆναι', φησὶν, 'ἡ οὐσία χώραν εἰς κοινωνίαν ἐτέροις οὐ
καταλείπει· Μονογενῆς γάρ'. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ἢ
μὴ βλέπων αὐτὸς ἢ μὴ νομίζων ὄρᾶσθαι τὰ μηδεμίαν ἔχοντα κοινω-
νίαν ὡς συστοιχοῦντα τοῖς εἰρημένοις προστίθησι, τῇ τοῦ Μονογενοῦς
128 οὐσίᾳ τὴν τοῦ πεποιηκότος ἐνέργειαν ἐφαρμόσας. Ὁ γὰρ γεννηθεὶς
πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ ὁ Μονογενῆς πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ τὸ
ἀκόλουθον πάντως τὴν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέ-
πων οὐ πεποιηκότος ἐνέργειαν, ἀλλὰ γεννήσαντος φύσιν ἐν τῇ τοῦ
Υἱοῦ θεωρεῖ συστοιχίᾳ.

129 Ὁ δὲ καθάπερ φυτῶν ἢ σπερμάτων ἢ τινος ἄλλου τῶν κατὰ τὴν
κτίσιν ἐπιμνησθεὶς τὴν τοῦ ποιήσαντος ἐνέργειαν τῇ ὑποστάσει τοῦ
Μονογενοῦς παρατίθησιν. Εἰ μὲν γὰρ λίθος ἢ ξύλον ἢ ἄλλο τι τοιοῦ-
τον τῇ θεωρίᾳ προέκειτο, ἀκόλουθον ἦν προεπινοεῖν τὴν τοῦ πεποιη-
κότος ἐνέργειαν· εἰ δὲ ὁμολογεῖται καὶ παρὰ τῶν ὑπαναντίων ὁ Μο-
30 νογενῆς Θεὸς Υἱὸς τε εἶναι καὶ γεννητῶς ὑποστῆναι, πῶς ἀρμόζουσιν
αὐταὶ φωναὶ τοῦτω καὶ τοῖς ἐσχάτοις τῶν μορίων τῆς κτίσεως, καὶ
ὅπερ περὶ τοῦ μύρμηκος ἢ τοῦ κώνωπος ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν, τοῦτο

τυχόν κτίσμα, αὐτὸ ἀπονέμεται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀλήθειας καὶ ὡς ἐπαρκὲς γιὰ νὰ τιμηθεῖ καὶ νὰ δοξαστεῖ ὁ Μονογενὴς Θεός.

125 Κι ἀφοῦ κατασκεύασε αὐτὰ τὰ πράγματα, τοῦ προσφέρει πάλι παρακάτω κούφιεσ τιμές, προσαγορεύοντάς τον 'Κύριο' καὶ 'Μονογενή'. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ κάποια εὐσεβὴς σκέψη στὴν ψυχὴ τῶν ἀκροατῶν ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ, ἀμέσως ἀναμιγνύει μὲ τὰ τιμητικὰ τὰ βλάσφημα. Τὰ λόγια του εἶναι τοῦτα. "Ἐπειδὴ", λέει, 'μῆτε ἡ οὐσία ποὺ γεννήθηκε ἔχει ἀφήσει σὲ κάποιο ἄλλο περιθώρια γιὰ σχέση μαζὶ του, ἀφοῦ εἶναι Μονογενὴς, μῆτε ἡ ἐνέργεια
126 τοῦ ποιητῆ θεωρεῖται κοινὴ καὶ στοὺς δύο'. Αὐτὴ εἶναι ἡ βλασφημία: σὰ νὰ κάνει ἀγόρευση σὲ ἄλογα ἢ σὲ ἀνόητους, ποὺ δὲν ἔχουν ἀντίληψη, περιστρέφει τὸ λόγο διαμέσου τῶν ἀντιθέσεων ὅπως τοῦ ἀρέσει, ἢ μᾶλλον παθαίνει ὅ,τι καὶ οἱ ἀόμματοι· γιατί κι ἐκεῖνοι πολλὰς φορὲς ἀσχημονοῦν μπροστὰ στὰ μάτια ἐκείνων ποὺ βλέπουν· δὲ βλέπουν οἱ ἴδιοι καὶ νομίζουν πῶς δὲν τοὺς βλέπουν καὶ οἱ ἄλλοι.

127 Ποιὸς δὲν μπορεῖ ν' ἀντιληφθεῖ τὴν ἀντίφαση σ' ὅσα εἰπώθηκαν, 'ἐπειδὴ', λέει, 'ἡ οὐσία ἔχει γεννηθεῖ, γι' αὐτὸ δὲν ἔχει ἀφήσει περιθώρια γιὰ σχέση μὲ τὰ ἄλλα, ἀφοῦ εἶναι Μονογενὴς'. Μὲ τὸ λόγο αὐτόν, σὰ νὰ ἦταν ἀληθινός, ἢ ὁ ἴδιος μὴ βλέποντας ἢ νομίζοντας ὅτι δὲν τὸν βλέπουν προσθέτει σὲ ὅσα εἰπώθηκαν ὡς σύστοιχὰ τοὺς αὐτὰ ποὺ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μαζὶ τους, ἀποδίδοντας
128 στὴν οὐσία τοῦ Μονογενοῦς τὴν ἐνέργεια τοῦ ποιητῆ του. Γιατὶ ἀσφαλῶς ὅποιος γεννήθηκε ἀναφέρεται στὸ γεννήτορά του καὶ ὁ Μονογενὴς στὸν Πατέρα του, κατὰ συνέπεια καὶ ὅποιος ἀποβλέπει στὴν ἀλήθεια δὲ θεωρεῖ στὴ συστοιχία τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐνέργεια τοῦ ποιητῆ ἀλλὰ τὴ φύση τοῦ γεννήτορα.

129 Αὐτὸς ὁμοίως, σὰ νὰ ἔχει ὑπόψη του τίποτε φυτὰ ἢ σπόρους ἢ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν κτίση, παραθέτει τὴν ἐνέργεια τοῦ ποιητῆ στὴν ὑπόστασι τοῦ Μονογενῆ. Ἄν ἡ θεωρία εἶχε νὰ κάνει μὲ μιὰ πέτρα ἢ μ' ἓνα ξύλο ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο, ἦταν ἐπὶ ὁμοίως νὰ σκεφτεῖ πρῶτα τὴν ἐνέργεια τοῦ ποιητῆ. Ἄν ὁμοίως καὶ οἱ ἀντίθετοι ἀκόμη ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς καὶ Υἱὸς ὑπάρχει καὶ μὲ γέννηση ἔλαβε ὑπαρξιν, πῶς ἀρμόζουν τὰ ὀνόματα αὐτὰ καὶ σ' ἐκεῖνον καὶ στὰ ἔσχατα μέρη τῆς κτίσεως; Καὶ πῶς ὅ,τι εἶναι ἀληθινὸ νὰ τὸ πεῖ κανεὶς γιὰ τὸ μυρμηγκι ἢ τὸ κουνούπι, θεωρεῖται εὐσέβεια

130 καὶ περὶ τοῦ Κυρίου λέγειν εὐσεβὲς εἶναι νομίζουσιν· Εἴ γάρ τις καταμάθοι τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν οἷς ἰδιάζει πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ζώων, οὐκ ἂν ἐξω τῆς ἀληθείας εἴποι τὴν τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἐνέργειαν κοινὴν πρὸς τὰ ἄλλα μὴ θεωρεῖσθαι.

131 Ἄ τοίνυν ἐπὶ τῶν τοιούτων λέγεται, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς ἀποφαίνονται· καὶ καθάπερ οἱ θηρεύοντες λέγονται βόθροις τισὶν ὑπολαμβάνειν τῶν θηρίων τὴν πάροδον, κρύπτειν δὲ τὴν ἐπιβουλὴν διὰ σαθρῶν τινῶν καὶ ἀνυποστάτων τὰ στόμια τῶν βόθρων ἐπικαλύπτοντες, ὡς ἂν ἰσόπεδον φαίνοιτο τῷ παρακειμένῳ τὸ βάραθρον, 10 τοιοῦτόν τι μηχανᾶται κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἢ αἵρεσις, τὸν βόθρον τῆς ἀσεβείας διὰ τῶν εὐφήμων τούτων καὶ εὐσεβῶν ὀνομάτων οἷον διὰ τινος ἐπιπολαίου στέγης ἐπικαλύπτουσα, ὥστε τοὺς ἀλογωτέρους, ταῦτόν εἶναι τῇ ἀληθινῇ πίστει τὸ τούτων κήρυγμα διὰ τῆς τῶν ρημάτων ὁμολογίας νομίζοντας, πρὸς ψιλὸν τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 15 Μονογενοῦς ἐπιδραμόντας, κενεμβατῆσαι τῷ βόθρῳ, τῆς τῶν προσηγοριῶν σημασίας οὐχ ὑπεριδούσης αὐτῶν τὴν βάσιν, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Χριστοῦ βάραθρον καταφερούσης. Διὰ τοῦτο ἔγεννηθείσης οὐσίας μέμνηται μηδενὶ χώραν εἰς κοινωνίαν καταλιπούσης καὶ Ἐπιπολαίου ὀνομάζει ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ βόθρου καλύμματα.

132 Ἐπειδὴν δὲ τις παραστάς, πρὶν ὑποληφθῆναι τῷ χάσματι, καθάπερ τινὰ χεῖρα τὴν διὰ τοῦ λόγου πείραν ἐπαγάγη τῷ λόγῳ, βλέπει τὸν τῆς εἰδωλολατρίας ὄλεθρον ὑπορωρυγμένον τῷ δόγματι. Ὡς γὰρ Θεῷ καὶ Υἱῷ Θεοῦ προσερχόμενος κτίσμα Θεοῦ εὐρίσκει τῇ λατρείᾳ προκειμένον. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τὸ ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς πε- 25 ριφέρουσιν, ἔν' εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀπατωμένοις ὁ ὄλεθρος, ὡς εἴ τις ἄρτω τὸ δηλητήριον-καταμίξας θανάτῳ τοὺς δεομένους τῆς τροφῆς δεξιῶσται, οὐκ ἂν δεξαμένους γυμνὸν προσέσθαι τὸ φθοροποιὸν δηλητήριον, μὴ δελεασθέντας πρὸς τὸ φαινόμενον. Σοφῶς τοί- 133 νυν κατὰ γε τὸν ἑαυτοῦ νοῦν πρὸς τὸ σπουδαζόμενον βλέπει. Εἴ γὰρ 30 παντελῶς ἐξέβαλε τοῦ καθ' ἑαυτὸν δόγματος τοῦ Υἱοῦ τὴν φωνήν, ἀπαράδεκτος ἢ ἀπάτη τοῖς ἀνθρώποις ἐγένετο, φανερῶς διαβωμένης τῆς ἀρνήσεως ἐν προδήλῳ κηρύγματι· νυνὶ δὲ καταλιπὼν μόνον τὸ ὄνομα, τὸ δὲ σημαίνόμενον πρὸς τὴν τῆς κτίσεως ἔννοιαν μεταγαγὼν καὶ κατορθοῖ τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ ὑποκλέπτει τὸν ἔλεγχον.

134 Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ χεῖλεσι τιμᾶν τὸν Θεὸν προσετάχθημεν οὐδὲ ἐν

130 νὰ τὸ πεῖ καὶ γιὰ τὸν Κύριο; Ἐὰν μάθει κανένας τὴ φύση τοῦ μυρμηγκιοῦ τί τὸ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ λοιπὰ ζῶα, δὲ θὰ βρεθεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ἂν πεῖ νὰ μὴ θεωρεῖται ἡ ἐνέργεια ἐκείνου ποῦ τὸ δημιούργησε κοινὴ μὲ τὰ ἄλλα.

131 Ὅ,τι λοιπὸν λένε γι' αὐτὰ, αὐτὸ τὸ ἀποδίδουν καὶ στὸ Μονογενή. Καὶ ὅπως λένε γιὰ τοὺς κυνηγοὺς ὅτι περιμένουν τὸ πέρασμα τῶν θηραμάτων σὲ κάποιους λάκκους καὶ κρύβουν τὸν ὑποῦλο σκοπὸ τους σκεπάζοντας τοὺς λάκκους μὲ χόρτα σαθρὰ κι ἀδύναμα, ὥστε ὁ λάκκος νὰ φαίνεται ὁμοίος μὲ τὰ γύρω, κάτι παρόμοιο μηχανεύεται ἡ αἴρεση κατὰ τῶν ἀνθρώπων· καλύπτει μ' ἓνα εἶδος ψευτοστέγης τὸ λάκκο τῆς ἀσέβειας χρησιμοποιοῦντας τὰ τιμητικὰ αὐτὰ καὶ εὐσεβῆ ὀνόματα, ὥστε οἱ πῶ ἐπιπόλαιοι νομίζοντας ὅτι τὸ κήρυγμά τους μὲ τὴν παραδοχὴ τῶν λέξεων ταυτίζεται μὲ τὴν ἀληθινὴ πίστη, ὀρμώντας στὸ κούφιο ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Μονογενοῦς νὰ πατήσουν στὸν κενὸ λάκκο, ἀφοῦ ἡ σημασία τῶν ὀνομάτων δὲν ὑποβαστάζει τὴ βάση τους ἀλλὰ τοὺς ρίχνει στὸ βάραθρο τῆς ἀρνήσεως τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ θυμᾶται ἡ οὐσία ποῦ γεννήθηκε καὶ δὲν ἀφήνει σὲ τίποτε περιθώρια σχέσης καὶ τὴν ὀνομάζει Ἐκείνη. Αὐτὰ εἶναι τὰ καλύμματα τοῦ λάκκου.

• 132 Ὅταν ὁμοῦ πλησιάσει κανένας προτοῦ πέσει στὸ χαντάκι κι ἀπλώσει στὴ διδασκαλία τὴν πείρα ἀπὸ τὸ λόγο σὰν κανένα χέρι, βλέπει τὸν ὄλεθρο τῆς εἰδωλολατρίας σκαμμένο στὴ διδασκαλία. Ἐνῶ δηλαδὴ πλησιάζει στὸ Θεὸ καὶ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, βρίσκει ἓνα κτίσμα τοῦ Θεοῦ ἕτοιμο νὰ δεχτεῖ τὴν προσκύνησή του. Γι' αὐτὸ ἀνεβοκατεβάζουν τὸ ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς, γιὰ νὰ παραδεχτοῦν εὐκολὰ τὸν ὄλεθρό τους ὅσοι ξεγελοῦνται. Ἐτσι ἀνακατεύοντας κάποιο δηλητήριον στὸ ψωμὶ ὁδηγεῖ στὸ θάνατο ὅσους ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τροφή, ἀλλὰ δὲ θὰ δέχονταν νὰ πάρουν ἔτσι γυμνὸ τὸ θανατηφόρο δηλητήριον ἂν δὲν εἶχαν ἀπατηθεῖ ἀπὸ τὸ δόλωμα. Σοφὰ λοιπὸν ἀντιμετωπίζει αὐτὸ ποῦ ἐπιδιώκει, ὅπως ἐκεῖνος σκέφτεται. Ἐὰν ἀπομάκρυνε ἐντελῶς ἀπὸ τὴ διδασκαλία του τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ, δὲ θὰ παραδέχονταν οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀπάτη, ἀφοῦ θὰ διαλαλοῦσε ρητὰ τὴν ἀρνήση σὲ κήρυγμα ὀλοφάνερο. Τώρα ὁμοῦ ἀφήνει τὸ ὄνομα μόνον καὶ μεταθέτοντας τὸ νόημα στὴν ἐννοια τῆς

ἤχω φωνῆς ἢ εὐσέβεια κρίνεται, ἀλλὰ χρῆ πρῶτον τῇ καρδίᾳ πιστευ-
θῆναι τὸν Υἱὸν εἰς δικαιοσύνην καὶ τότε ὁμολογηθῆναι τῷ στόματι εἰς
σωτηρίαν, καὶ οἱ ἐν καρδίᾳ λέγοντες μὴ εἶναι Θεόν, κἂν τῷ στόματι
Κύριον ὁμολογῶσι, «διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν», καθὼς ἡ προ-
5 φητεία φησί, διὰ τοῦτό φημι χρῆναι πρὸς τὸν νοῦν βλέπειν τῶν προ-
βαλλομένων δῆθεν τὰ τῆς πίστεως ρήματα, μὴ πρὸς τὰς φωνὰς δελε-
135 ἄζεσθαι. Εἰ οὖν Υἱὸν λέγων οὐ πρὸς κτίσμα βλέπει διὰ τῆς λέξεως,
ἡμέτερος καὶ οὐχὶ τῶν ἐναντίων ἐστί· εἰ δέ τις υἱοῦ ὄνομα τῇ κτίσει
τίθεται, ἐν τοῖς εἰδωλολάτραις τετάζεται. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καὶ τὸν Δα-
10 γῶν καὶ τὸν Βῆλ καὶ τὸν δράκοντα θεὸν ὠνόμαζον, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο
καὶ τὸν Θεὸν προσεκύνουν. Οὐ γὰρ θεὸς τὸ ξύλον καὶ ὁ χαλκὸς καὶ τὸ
θηρίον.

136 Ἄλλὰ τί χρῆ καταστοχαζομένους τῆς διανοίας ἀνακαλύπτειν τῷ
λόγῳ τὴν κεκρυμμένην ἀπάτην καὶ παρέχειν ἴσως ἀφορμὰς τοῖς
15 ἀκούουσιν, ὡς οὐκ ἀληθῶς ἡμῶν ταῦτα τοῖς ἐχθροῖς προφερόντων;
Ἴδου γὰρ γυμνὴν ἡμῖν ἐκτίθεται τὴν βλασφημίαν, δι' οὐδενὸς προκα-
λύμματος τὸν δόλον ἐπικρυπτόμενος, ἀλλ' ἐμπαρησιαζόμενος τοῖς
137 ἀτόποις ἐλευθέρῳ φωνῇ. Οὕτω δὲ ἔχει τὰ γεγραμμένα. Ἐμεῖς μὲν
οὖν, φησὶν, οὐδὲν ἕτερον εὐρίσκοντες παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ τὸ
20 δεχόμενον τὴν γέννησιν, ἐπ' αὐτῆς τῆς οὐσίας τάττειν οἴομεθα δεῖν
τὰς προσηγορίας, ἢ μάτην γε καὶ ψιλοῖς ρήμασι λέγομεν Υἱὸν καὶ γεν-
νητόν, εἴ γε ταῦτα τῆς οὐσίας χωρίσαιμεν. Ἐκ τούτων ὀρμώμενοι καὶ
138 τὸ παρηλλάχθαι τὰς οὐσίας ἀλλήλων πιστούμεθα. Οὐδὲν οἴμαι
χρῆναι τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀτοπίαν διὰ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχεσθαι
25 λόγων· αὐτὴ γὰρ ἢ τῶν γεγραμμένων ἀνάγνωσις ἰκανὴ στηλιτεῦσαι
τὴν βλασφημίαν. Οὕτως δὲ διασκοπήσωμεν. Ἐπαρηλλάχθαι' λέγει
'τὰς οὐσίας ἀλλήλων τοῦ Υἱοῦ τε καὶ τοῦ Πατρός'. Τί τοίνυν διὰ τοῦ
'παρηλλαγμένου' σημαίνεται; Πρῶτον αὐτὴν τὴν τῆς λέξεως ἔμφασιν
ἐφ' ἑαυτῆς ἐξετάσωμεν, ὡς ἂν μᾶλλον διὰ τῆς τοῦ ρήματος ἐρμηνείας
30 ἐκκαλυφθεῖ τὸ βλάσφημον.

139 Λέγεται τοίνυν ἐν τῇ καταχρήσει τῆς συνηθείας τὸ ρῆμα τῆς πα-
ραλλαγῆς ἐπὶ σωμάτων μὲν, ὅταν ἐκ παραλύσεως ἢ τινος ἑτέρου πά-
θους παρατραπῆ τι μέλος τῆς φυσικῆς ἀρμονίας· ἐκ γὰρ τῆς πρὸς τὸ

53. Ρωμ. 10,10.

54. Ψαλμ. 13,1 καὶ 52,1.

- ἡ εὐσέβεια κρίνεται ἀπὸ τὸν ἤχο τῆς φωνῆς ἀλλὰ πρέπει πρῶτα ἡ καρδιά μας νὰ πιστέψει στὸν Υἱὸ γιὰ νὰ δικαιωθοῦμε καὶ τότε νὰ ὁμολογήσει τὸ στόμα μας γιὰ νὰ σωθοῦμε⁵³. Κι ὅποιοι λένε μέσα στὴν καρδιά τους ὅτι «δὲν ὑπάρχει Θεός», ἀκόμη κι ἂν τὸν ὁμολογῶν με τὸ στόμα ὡς Κύριο, αὐτοὶ «ἔχουν διαφθαρεῖ καὶ ἐγιναν σιχαμένον», ὅπως λέει ἡ προφητεία⁵⁴. Γι' αὐτὸ λέω ὅτι πρέπει ν' ἀποβλέπομε στὴ σκέψη ἐκείνων ποὺ προβάλλουν τάχα τοὺς λόγους
- 135 τῆς πίστεως καὶ νὰ μὴ δελεαζόμαστε ἀπὸ τὰ ὀνόματα. Ἄν λοιπὸν λέγοντας Υἱὸς δὲν ἀποβλέπει με τὴ λέξη σ' ἓνα κτίσμα, τότε εἶναι δικός μας καὶ ὄχι τῶν ἀντιπάλων μας· ἂν ὅμως δίνει τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ στὴν κτίση, θὰ καταταχθεῖ στοὺς εἰδωλολάτρες. Γιατὶ ἐκεῖνοι ὀνόμαζαν θεὸ καὶ τὸν Δαγῶν καὶ τὸν Βῆλ καὶ τὸν δράκοντα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν τοὺς ἔκανε νὰ προσκυνοῦν τὸ Θεό· γιατί δὲν εἶναι θεὸς τὸ ξύλο καὶ ὁ χαλκὸς καὶ τὸ θηρίο.
- 136 Τί χρειάζεται ὅμως νὰ κάνομε εἰκασίες γιὰ τὴ σκέψη του καὶ ν' ἀνακαλύπτομε με τὸ λόγο τὴν κρυμμένη ἀπάτη καὶ νὰ παρέχομε ἴσως ἀφορμὲς στοὺς ἀκροατὲς μας ὅτι δὲν κατηγοροῦμε γι' αὐτὰ ἀληθινὰ τοὺς ἐχθροὺς μας; Δεῖτε πῶς ἐκθέτει γυμνῆ τὴ βλασφημία, χωρὶς νὰ κρύβει με κάποιο προκάλυμμα τὸ δόλο του ἀλλὰ ἐκθέτει θαρραλέα τὶς ἀτοπίες του μ' ἐλεύθερη φωνή. Ἴδου τί ἔχει γράψει
- 137 Ἐμεῖς λοιπὸν', λέει, 'ἐπειδὴ δὲ βρίσκομε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Υἱοῦ ποὺ νὰ δέχεται γέννηση, νομίζομε ὅτι πρέπει νὰ θέτομε τὶς προσηγορίες σ' αὐτὴ τὴν οὐσία, ἀλλιῶς λέμε μάταια καὶ με κούφιας λέξεις τὰ ὀνόματα Υἱὸς καὶ γεννητός, ἂν βέβαια αὐτὰ τὰ χωρίσομε ἀπὸ τὴν οὐσία. Ξεκινῶντας ἀπὸ αὐτὰ βεβαιῶνο-
- 138 με καὶ τὸ ὅτι οἱ οὐσίες παραλλάσσουν μεταξὺ τους'. Νομίζω δὲ χρειάζεται νὰ ἀσκήσω τὸ δικό μου ἔλεγχον στὴν ἀτοπία τῶν λόγων αὐτῶν. Ἡ ἀνάγνωσή τους μονάχα ἀρκεῖ γιὰ τὸ στιγματισμὸ τῆς βλασφημίας. Ἄς σκεφτοῦμε ὡς ἐξῆς: Λέει ὅτι 'παραλλάσσουν μεταξὺ τους οἱ οὐσίες τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατέρα'. Τί θέλει νὰ δηλώσει με αὐτὸ τὸ 'παραλλάσσουν'; Ἄς ἐξετάσομε πρῶτα αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴ σημασία τῆς λέξης, γιὰ ν' ἀποκαλυφθεῖ ἡ βλασφημία ὅσο γίνεται περισσότερο.
- 139 Λέγεται λοιπὸν ἡ λέξη παραλλαγή στὴν καθημερινὴ χρῆση συνήθως γιὰ σώματα, ὅταν ἓνα μέλος ἀπὸ κάποια παράλυση ἢ κάποιο ἄλλο πάθημα ξεφυγεῖ ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἁρμονία. Ἀπὸ τὴν ἀντι-

ὕγιαῖνον τοῦ πεπονθότος ἀντιπαραθέσεως τὴν πρὸς τὸ χειρὸν παρα-
τροπὴν τοῦ παραδεξαμένου τὸ πάθος παραλλαγὴν ὀνομάζομεν· ἐπὶ δὲ
τῶν ἐν ἡθελ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν διαφερόντων, ὅταν ὁ ἀκόλαστος
βίος ἀντιπαρατιθέμενος τῷ καθαρῷ τε καὶ σώφρονι ἢ τῷ δικαίῳ ὁ
5 ἄδικος ἢ πρὸς τὸν πρῶτον τε καὶ εἰρηνικὸν καὶ ἡσύχιον ὁ θυμώδης τε
καὶ πολεμικὸς καὶ τὴν ὀργὴν ἀταμίευτος καὶ πᾶν ὅλως τὸ τῆ παραθέ-
σει τοῦ κρείττονος ἐν κακίᾳ κατηγορούμενον παρηλλάχθαι λέγεται,
τῷ μὴ συμβαίνειν ἀλλήλοις τὰ ἐπ' ἀμφοτέρων γνωρίσματα, τοῦ τε
140 καλοῦ φημὶ καὶ τοῦ χειρόνος. Ἔτι παρηλλάχθαι φημὲν καὶ τὰς ἐπὶ
10 τῶν στοιχείων θεωρουμένας ποιότητας, ὅσαι κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντι-
στοιχοῦσιν ἀλλήλαις, φθαρτικὴν κατ' ἀλλήλων ἔχουσαι δύναμιν, οἷον
τὸ θερμὸν τε καὶ τὸ ψυχρὸν ἢ τὸ ξηρὸν τε καὶ τὸ ὑγρὸν ἢ ὅλως εἴ τι
τῷ ἐτέρῳ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντικαθέστηκε καὶ τὸ ἐν τούτοις ἀσύμβα-
τον τῷ τῆς παραλλαγῆς διερμηνεύομεν ῥήματι, καὶ πᾶν ὅλως τὸ δια-
15 φωνοῦν πρὸς τὸ ἕτερον ἐν τοῖς ἐπιθεωρουμένοις γνωρίσμασι τῶν πα-
ρηλλαγμένων ἐστίν, ὡς ὑγίεια πρὸς νόσον καὶ πρὸς θάνατον ἢ ζωὴ
καὶ πρὸς εἰρήνην ὁ πόλεμος καὶ ἀρετὴ πρὸς κακίαν καὶ ὅσα τούτοις
ἐστὶν ὁμοίωτροπα.

141 Τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω διευκρινηθέντων, κατανοήσωμεν καὶ ἐπὶ
20 τοῦ λογογράφου, πῶς 'παρηλλάχθαι λέγει τὰς οὐσίας ἀλλήλων' ἐπὶ
τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ. Τί τοῦτο λέγων; Ἄρ' ὡς τοῦ Πατρὸς
142 μὲν ὄντος κατὰ φύσιν, τοῦ δὲ Υἱοῦ παρηλλαγμένου τῆς φύσεως; Ἡ
τὴν τῆς ἀρετῆς παρατροπὴν τῷ ῥήματι τούτῳ διερμηνεύει, χωρίζων
τῷ τῆς παραλλαγῆς ὀνόματι τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ κρείττονος, ὡς ταύτην
25 μὲν ἐν τῷ καλῷ τὴν οὐσίαν βλέπειν, ἐν δὲ τῷ ἐναντίῳ τὴν ἀλλήν; Ἡ
κατὰ τὸν λόγον τῆς τῶν στοιχείων ἐναντιώσεως καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν
παρηλλάχθαι τὴν ἐτέραν ἐκ τῆς ἐτέρας διίσχυρίζεται; Ἡ ὡς ἔχει
πρὸς εἰρήνην ὁ πόλεμος καὶ πρὸς θάνατον ἢ ζωὴ καὶ τὴν πρὸς τὰ
τοιαῦτα πάντα τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μάχην ἐνορᾷ ταῖς οὐσίαις, ὡς μὴ
30 αὐτὰς μετ' ἀλλήλων συμβῆναι, τῷ τὴν μίξιν τῶν ἐναντίων δαπανητι-
κὴν κατὰ τῶν μιγνυμένων ἔχειν τὴν δύναμιν, καθὼς φησι περὶ τοῦ
τοιούτου δόγματός ἢ παροιμιώδης σοφία ὅτι «ὔδωρ καὶ πῦρ οὐ μὴ εἴ-
πωσιν», ἀρκεῖ, τὴν ἰσοπαλῆ τε καὶ ἰσοστάσιον τῶν ἐναντίων φύσιν

- παράθεση τοῦ ἄρρωστου μέλους πρὸς τὸ ὑγιές, ὀνομάζομε παραλλαγή τὴν παρέκκλιση στὸ χειρότερο τοῦ μέλλους πού ἀρρώστησε. Σ' ἐκείνους τώρα πού διαφέρουν στὸ θέμα τοῦ ἤθους ὡς πρὸς τὴν ἀρετή· ὅταν ὁ ἀκόλαστος βίος ἀντιπαρτίθεται στὸν καθαρὸ καὶ φρόνιμο ἢ ὁ ἄδικος στὸ δίκαιο ἢ στὸν πρᾶο καὶ εἰρηνικὸ καὶ ἡρεμο ὁ θυμῶδης καὶ πολεμικὸς καὶ ἀσυγκράτητος στὴν ὀργή του καὶ γενικὰ κάθετι πού μὲ τὴν παράθεση τοῦ καλύτερου κατηγορεῖται ὡς κακό, τότε λέμε ὅτι ὑπάρχει παραλλαγή, ἐπειδὴ δὲ συνάδουν μεταξύ τους τὰ γνωρίσματα τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, ἐννοῶ τοῦ καλοῦ
- 140 καὶ τοῦ χειρότερου. Λέμε ἀκόμα ὅτι ἐπαθαν παραλλαγή καὶ οἱ ποιότητες πού παρατηροῦμε στὰ στοιχεῖα, ὅσες ἀντιστοιχοῦν μεταξύ τους κατὰ ἀντίθεση κι ἔχουν μιὰ ἀλληλοφθαρτικὴ δύναμη μεταξύ τους, ὅπως τὸ θερμὸ καὶ τὸ ψυχρὸ ἢ τὸ ξηρὸ καὶ τὸ ὑγρὸ ἢ γενικὰ ἂν κάτι ὑποκαταστάθηκε σ' ἓνα ἄλλο ἀντίθετό του· καὶ τὴν ἀσυμβατότητά τους τὴν ἐκφράζομε μὲ τὴ λέξη παραλλαγή καὶ γενικὰ κάθετι πού διαφωνεῖ μὲ τὸ ἄλλο κατὰ τὰ γνωρίσματα πού ἔχουν ἀνήκει σ' αὐτὰ πού παραλλάσσουν, ὅπως ἡ ὑγεία πρὸς τὴν ἀρρώστια καὶ ἡ ζωὴ πρὸς τὸ θάνατο, καὶ ὁ πόλεμος πρὸς τὴν εἰρήνη καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν κακία καὶ ὅσα βρίσκονται στὴν ἴδια σχέση μ' αὐτά.
- 141 Μετὰ τὶς διευκρινήσεις αὐτὲς πού κάναμε, ἄς σκεφτοῦμε καὶ γιὰ τὸ λογογράφῳ πῶς λέει ὅτι ἐπαθαν παραλλαγή μεταξύ τους οἱ οὐσίαι τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Γιατὶ τὸ λέει αὐτό; Μήπως τάχα ἐπειδὴ ὁ Πατέρας εἶναι σύμφωνος μὲ τὴ φύση του, ἐνῶ ὁ Υἱὸς πα-
- 142 ραλλάσσει ἀπὸ τὴ φύση αὐτή; Ἡ μὲ τὴ λέξη αὐτὴ ἐκφράζει τὴν παρέκκλιση τῆς ἀρετῆς, χωρίζοντας μὲ τὸ ὄνομα τῆς παραλλαγῆς τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ καλύτερο, ἐπειδὴ αὐτὴ τὴν οὐσία τὴ βλέπει μέσα στὸ καλὸ καὶ τὴν ἄλλη στὸ ἀντίθετο; Ἡ ἀνάλογα μὲ τὴν ἐναντιότητα τῶν στοιχείων ἰσχυρίζεται ὅτι καὶ ἡ θεία οὐσία παραλλάσσει ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη; Ἡ μήπως ὅπως μάχονται μεταξύ τους ὁ πόλεμος μὲ τὴν εἰρήνη καὶ ἡ ζωὴ μὲ τὸ θάνατο καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, βλέπει μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ τὴ μάχη ἀνάμεσα στὶς οὐσίαι, ὥστε νὰ μὴ συμβιβαστοῦν αὐτὲς μεταξύ τους, ἐπειδὴ ἡ ἀνάμιξη τῶν ἀντίθετων ἔχει καταλυτικὴ δύναμη γιὰ ὅσα ἀναμιγνύονται, ὅπως λέει γιὰ τὴν περίπτωσι αὐτὴ ἡ σοφία τῶν Παρομιῶν ὅτι «νερό καὶ φωτιά δὲ θὰ ποῦνε»⁵⁵, φτάνει ἐρμηνεύοντας μὲ τὴν αἰνιγματικὴ φράση τὴν

καὶ τὴν κατ' ἀλλήλων φθορὰν διὰ τοῦ αἰνίγματος ἐρμηνεύουσα; Ἡ κατ' οὐδὲν τούτων εἶναι λέγει τὴν ἐν ταῖς οὐσίαις ἐκείναις παραλλαγὴν καθορᾶν;

143 Οὐκοῦν εἰπάτω τὸ παρὰ ταῦτα νοούμενον. Ἄλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν
 5 ἔχοι, κἂν τὰ συνήθη λέγῃ, ὅτι ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν γεγεννηκότα παρήλλα-
 κται· τούτω γὰρ καὶ μᾶλλον ἢ ἀτοπία τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων
 ἐλέγχεται. Τί γὰρ οὕτω προσφωῶς τε καὶ ἀρμοδίως ἄλλο ἄλλω ἐμφύ-
 10 εταί τε καὶ ἐναρμόζεται ὡς ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ
 σημασία; Ἀπόδειξις δὲ τούτου ὅτι κἂν μὴ τὰ δύο ρηθῆ ταῦτα ὀνόμα-
 10 τα, τῷ ἐνὶ καὶ τὸ παρεθὲν συσσημαίνεται· οὕτως ἐγκείται καὶ ἐνήρμο-
 σται τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον καὶ ἐν τῷ ἐνὶ καθορᾶται ἀμφοτέρα, ὡς μὴ
 144 ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ νοηθῆναι τούτων τι χωρὶς τοῦ ἄλλου. Τὸ δὲ παρηλλαγα-
 μένον ἐξ ἐναντίου τῷ ἀρμόζοντι πάντως καὶ νοεῖται καὶ λέγεται, οἷον
 ἢ σπάρτος πρὸς τὴν εὐθειᾶν ἀρμοδίως ἔχει, τὸ δὲ σκολιὸν τῷ εὐθεῖ
 15 παρατιθέμενον οὐχ ἀρμόζεται, καὶ τοῖς μουσικοῖς σύνηθες τὴν συμ-
 φωνίαν τῶν τόνων ἀρμονίαν προσαγορεύειν, ἀνάρμοστον δὲ τὸ
 ἔκτροπὸν τε καὶ ἀπρόσχοδρον. Οὐκοῦν ταῦτόν ἐστι παρηλλαγμένον τε
 εἰπεῖν καὶ ἀνάρμοστον.

145 Εἰ οὖν παρήλλακται κατὰ τὸν τῆς αἰρέσεως λόγον πρὸς τὴν τοῦ
 20 Πατρὸς οὐσίαν ἢ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ φύσις, οὐδὲ ἀρμόζεται πάν-
 τως· τὸ δὲ ἀνάρμοστον οὐκ ἂν γένοιτο ἐν ἐκείνῳ ᾧ ἐναρμοσθῆναι οὐ
 146 δύναται. Ὡσπερ γὰρ μιᾶς οὐσης μορφῆς ἐπὶ τε τοῦ κηροῦ καὶ τῆς ἐν
 τῇ σφενδόνη γλυφίδος, ὅταν ἐντεθῆ πάλιν τῇ σφενδόνη ὁ ἐκτυπωθεὶς
 παρὰ ταύτης κηρός, ἐναρμόζει τὸν περὶ ἑαυτὸν χαρακτῆρα τῷ περιέ-
 25 χοντι, τοὺς ἰδίους καταλαμβάνων τύπους ἐν τῷ χαράγματι, πρὸς τε τὰ
 κοῖλα διαδύομενος καὶ τὰς ἐξοχὰς τῆς γλυφῆς τοῖς ἰδίους ἀναδεχόμε-
 νος τύποις, εἰ δὲ ξένος τις καὶ ἀλλότριος τύπος ἐντεθεῖη τῇ γλυφῇ τῆς
 σφενδόνης, τραχύνει καὶ συγχεῖ τὴν ἰδίαν μορφήν τοῖς ἀνοικείοις χα-
 147 ράγμασι περιγλύφω τὸ εἶδος. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Θεοῦ
 30 ὑπάρχων οὐκ ἄλλω τινὶ χαρακτῆρι παρὰ τὸν Πατέρα μεμόρφωται,
 χαρακτῆρ ὦν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως· ἡ δὲ μορφή τοῦ Θεοῦ
 ταῦτόν τῇ οὐσίᾳ πάντως ἐστίν. Ὡς γὰρ ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου γενό-

55. Σφενδόνη: «στεφάνη δακτυλίου ἐν ᾗ δένεται ἡ πέτρα» ἀπὸ Λεξικό.

57. Φιλ. 2,6.

58. Ἐβρ. 1,3.

ισόπαλη και ισοδύναμη φύση τῶν ἀντίθετων και τῇ μεταξύ τους φθαρτικῇ ἐνέργεια; Ἡ λέει ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ παρατηρήσεις στίς οὐσίαις αὐτὲς καμιὰ ἀνάλογη μ' αὐτὰ παραλλαγή;

- 143 Ἄς πεῖ λοιπὸν τί ἄλλο ἐννοεῖ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ. Δὲ θὰ μπορούσε ὅμως νὰ πεῖ, ἀκόμη κι ἂν λέει τὰ συνηθισμένα, ὅτι ὁ Υἱὸς παραλλάσσει ἀπὸ τὸ γεννήτορά του· γιατί πολὺ περισσότερο μ' αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἡ ἀτοπία τῶν λόγων του. Ποιὸ ἄλλο τόσο συναπτὰ και ἀρμοστά προσκολλᾶται και συνάπεται ὅπως ἡ ἐννοια σχέσης τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα; Κι ἀπόδειξη ὅτι κι ἂν ἀκόμα δὲν εἰπωθοῦν μαζί τὰ δύο ὀνόματα, μὲ τὸ ἓνα δηλώνεται μαζί κι ὁποιο παραλείφθηκε· τόσο πολὺ εἶναι τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο κι ἔχει ἐνωθεῖ μαζί του και μέσα στὸ ἓνα παρατηροῦνται και τὰ δύο, ὥστε νὰ μὴν μπο-
- 144 ρεῖ νὰ νοηθεῖ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ μόνο του χωρὶς τὸ ἄλλο. Κι αὐτὸ πού ἔχει πάθει παραλλαγή τὸ ἐννοοῦμε ὅπως ὅποτε και τὸ λέμε σ' αὐτὸ πού ἀρμόζει ἐκ τοῦ ἀντιθέτου, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ νῆμα τῆς στάθμης ἀρμονίζεται μὲ τὴν εὐθεία, ἐνῶ ὅταν βάλομε τὸ σκολιὸ κοντὰ στὴν εὐθεία δὲν ἀρμονίζεται και οἱ μουσικοὶ συνηθίζουν νὰ ὀνομάζουν τὴ συμφωνία τῶν τόνων ἀρμονία και δυσαρμονία ὅ,τι ξεφεύγει ἀπὸ τὸ ρυθμὸ και τοὺς μουσικοὺς φθόγγους. Γι' αὐτὸ εἶναι τὸ ἴδιο νὰ πεῖς παραλλαγμένο ἢ ἀνάρμοστο.

- 145 Ἄν λοιπὸν παραλλάσσει, ὅπως λέει ὁ αἰρετικὸς λόγος, ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα ἢ φύση τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ, ἀσφαλῶς και δὲν συναρμόζεται μ' αὐτόν. Κι ὅ,τι δὲν συναρμόζεται δὲν μπορεῖ νὰ
- 146 βρεθεῖ μέσα σ' ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο δὲν μπορεῖ νὰ συναρμοστεῖ. Ἄς πάρομε τὴν ἴδια μορφή πού εἶναι στὸ κερὶ και στὴ σφενδόνη⁵⁶ τοῦ δαχτυλιδιοῦ· ὅταν ἐναποτεθεῖ πάλι στὴ σφενδόνη τοῦ δαχτυλιδιοῦ τὸ κερὶ πού ἔχει σφραγιστεῖ ἀπὸ αὐτὴ προσαρμόζει τὸ σφράγισμά του στὴ σφραγίδα καταλαμβάνοντας τὰ ἴδια σημάδια στὴ σφραγίδα, εἰσχωρεῖ στίς κοιλότητες και δέχεται τίς ἐξοχές τῆς γλυφῆς στὰ δικά του σημάδια· ἂν ὅμως ἐναποτεθεῖ στὴ γλυφὴ τοῦ δαχτυλιδιοῦ ἓνα ξένο και ἄσχετο ἀποτύπωμα κακοποιεῖ και συγχέει τὴν ἴδια του μορφή ἀλλοιώνοντάς τὴν μὲ ἀταίριαστά τῆς χαράγματα.
- 147 Αὐτὸς ὅμως πού ἔχει τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ⁵⁷ δὲν ἔχει πάρει τὴ σφραγίδα κανενὸς ἄλλου ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ εἶναι τὸ ἀποτύπωμα τῆς ὑπόστασης τοῦ Πατέρα⁵⁸. Καὶ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅπως ὅποτε ἡ ἴδια ἢ οὐσία του. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν πῆρε ἐπάνω

μενος τῇ οὐσίᾳ τοῦ δούλου ἐνεμορφώθη, οὐ ψιλὴν ἀναλαβὼν ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν μορφήν οὐδὲ τῆς οὐσίας διεzeugμένην, ἀλλ' ἡ οὐσία τῇ μορφῇ συσσημαίνεται, οὕτω πάντως καὶ ὁ εἰπὼν αὐτὸν «ἐν μορφῇ Θεοῦ εἶναι» τὴν οὐσίαν διὰ τῆς μορφῆς ἐνεδείξατο.

- 148 Εἰ οὖν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὧν ἐσφράγισται τῇ πατρῷᾳ δόξῃ, καθὼς φησιν ἡ τοῦ Εὐαγγελίου φωνὴ ἢ λέγουσα, «τοῦτον ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός», διὸ καὶ «ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ὄρα τὸν Πατέρα», ἢ τῆς ἀγαθότητος εἰκὼν καὶ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα καὶ πάντα ὅσα τοιαῦτα τὸ μὴ ἀναρμόστως ἔχειν τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν Πατέρα μαρτύρεται, ἄρα προδήλως τὸ τῆς βλασφημίας τῶν ἀντικειμένων ἀσύστατον διὰ τῶν εἰρημένων ἐλέγχεται.
- 149 Εἰ γὰρ τὰ παρηλλαγμένα οὐ συναρμόζεται, ὁ δὲ σφραγισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὧν καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔχων ἐκεῖνον διὰ πάντων δείκνυσι τὸ συμφυῆς καὶ εὐάρμοστον, ἄρα διὰ τούτων ἡ ἀτοπία τῶν ἐναντίων κατὰ κράτος ἐλέγχεται. Ὡς γὰρ ἐδείχθη τὸ παρηλλαγμένον ἀνάρμοστον, οὕτω τὸ ἔμπαλιν ἀναντιρρήτως ὁμολογεῖται τὸ εὐάρμοστον ἀπαράλλακτον πάντως. Ὡς γὰρ τὸ παρηλλαγμένον οὐχ ἀρμόζεται, οὕτω τὸ ἀρμοζόμενον οὐ παρηλλακταὶ ὁ δὲ λέγων τῆς ἀγαθῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὴν τοῦ Μονογενοῦς παραλλάττειν φύσιν, ἐν αὐτῷ τῷ ἀγαθῷ τὴν παραλλαγὴν πάντως βλέπει. Τὸ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ παρηλλαγμένον τί ἐστι, «νοήσατε οἱ ἄκακοι τὴν πανουργίαν», ἢ παροιμία φησὶν.
- 151 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὡς πρόδηλον ἔχοντα τὴν ἀτοπίαν παραδραμοῦμαι τῷ λόγῳ, τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν ἐξετάσωμεν. 'Οὐδέν' φησιν ἕτερον εὐρίσκεσθαι παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ τὸ δεχόμενον τὴν γέννησιν'. Τί νοῶν ταῦτα λέγει; Δύο γὰρ ἀπ' ἀλλήλων διακρίνας ὀνόματα καὶ τὰ δι' αὐτῶν σημαινόμενα συνδιαχωρίσας τῷ λόγῳ, ἐφ' ἑαυτοῦ ἑκάτερον ἰδιαζόντως ἐκτίθεται. Ἐν ὄνομα ἢ γέννησις' καὶ ἕτερον ὄνομα ἢ οὐσία'. Δέχεται, φησὶν, ἢ οὐσία τὴν γέννησιν, ἄλλο τι οὐσα δηλονότι παρὰ τὴν γέννησιν. Εἰ γὰρ ἡ γέννησις οὐσία ἦν, ὅπερ δὴ συνεχῶς ἀποφαίνεται, ὥστε τὰς δύο προσηγορίας ἰσοδυναμεῖν ἀλλήλαις κατὰ

59. Φιλ. 2,7.

60. Ἰω. 6,27.

61. Ἰω. 14,9.

62. Παρ. 8,5.

του ψιλῆ τῆ μορφῆ τοῦ δούλου⁵⁹ ἦταν μὲ τὴν οὐσία τοῦ δούλου πού πῆρε τὴ μορφῆ· δὲν πῆρε ἐπάνω του ψιλῆ τῆ μορφῆ οὔτε χωρισμένη ἀπὸ τὴν οὐσία. Ἀλλὰ μαζί μὲ τὴ μορφῆ σημαίνεται καὶ ἡ οὐσία· ἔτσι κι αὐτός πού εἶπε πῶς εἶναι μὲ τὴ μορφῆ τοῦ Θεοῦ, ὅπως δῆποτε μὲ τὴ μορφῆ δήλωσε τὴν οὐσία.

- 148 Ἄν λοιπὸν εἶναι μὲ τὴ μορφῆ τοῦ Θεοῦ κι ἐνῶ εἶναι μέσα στὸν Πατέρα ἔχει δεχτεῖ τὴ σφραγίδα τῆς πατρικῆς δόξας, ὅπως λέει τὸ χωρίο τοῦ Εὐαγγελίου, «αὐτὸν τὸν σφράγισε ὁ Θεὸς ὁ Πατέρας του»⁶⁰, γι' αὐτὸ κι «ὅποιος βλέπει τὸν Υἱὸ βλέπει τὸν Πατέρα»⁶¹, ἡ εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας καὶ ὅλα τὰ παρόμοια μαρτυροῦν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ δὲ βρίσκεται σὲ ἀσυμφωνία μὲ τοῦ Πατέρα· ἄρα μὲ ὅσα εἶπαμε ἀποδεικνύεται πόσο
- 149 μετέωρη εἶναι ἡ βλασφημία τῶν ἀντιπάλων μας. Γιατί ἂν ὅσα παραλλάσσουν δὲν συνάδουν κι ἂν τὸ ἀποτύπωμα τοῦ Πατέρα, πού δείχνει μὲ τὸν ἑαυτό του τὸν Πατέρα καὶ εἶναι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ἔχει ἐκεῖνον μέσα του δείχνει μὲ ὅλα τὴ συμφύτα καὶ τὴν εὐαρμοστία, ἄρα μὲ αὐτὰ ἀποδεικνύεται ἀναφανδόν ἡ ἀτοπία τῶν ἐναντιῶν μας. Ὅπως δηλαδὴ ἀποδείχτηκε ὅτι ὅποιο παραλλάσσει δὲ συναρμόζεται, ἔτσι ὁμολογεῖται ἀναμφισβήτητα καὶ τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδὴ ὅποιο συναρμόζεται εἶναι ὅπως δῆποτε ἀπαράλλακτο.
- 150 Ὅπως δηλαδὴ ὅποιο παραλλάσσει δὲν συναρμόζεται, ἔτσι κι ὅποιο συναρμόζεται δὲν παραλλάσσει. Κι ὅποιος λέει ὅτι ἡ φύση τοῦ Μονογενοῦς παραλλάσσει ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ οὐσία τοῦ Πατέρα, βλέπει τὴν παραλλαγή μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἀγαθό. Καὶ ποιό ἀποτελεῖ παραλλαγή ἀπὸ τὸ ἀγαθό «σκεφεῖτε οἱ ἄκακοι τὴν πανουργία»⁶², μᾶς λένε οἱ Παροιμίες.
- 151 Αὐτῶν ὅμως ἡ ἀτοπία εἶναι πρόδηλη καὶ θὰ τὰ παρέλθω μὲ τὸ λόγο μου· θὰ ἐξετάσω τὰ πρὶν ἀπὸ αὐτά. 'Δὲ βρίσκεται', λέει, 'καθένα ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Υἱοῦ πού δέχεται τὴ γέννηση'. Τί ἐννοεῖ μὲ τοὺς λόγους αὐτούς; Διακρίνοντας δύο ὀνόματα μεταξὺ τους καὶ κάνοντας μαζί καὶ διαχωρισμὸ μὲ τὸ λόγο ὅσων αὐτὰ σημαίνουν, ἐκθέτει τὸ καθένα καθεαυτὸ μὲ τὸ δικό του τρόπο. Ἔχομε δύο διάφορα ὀνόματα, 'γέννηση' καὶ 'οὐσία'. Ἡ οὐσία, λέει, 'δέχεται' τὴ γέννηση, ἐπειδὴ εἶναι ὅπως δῆποτε κάτι διάφορο
- 152 ἀπὸ τὴ γέννηση. Ἄν δηλαδὴ ἡ γέννηση ἦταν οὐσία, ἀπόφανση πού δὲν παῦει νὰ κάνει ὥστε τὰ δύο ὀνόματα νὰ ἰσοδυναμοῦν κατὰ τὴ

τὴν ἔμφασιν, οὐκ ἂν εἶπεν ὅτι 'δέχεται' ἡ οὐσία τὴν γέννησιν· ἴσον γὰρ ἂν ἦν τῷ εἰπεῖν ὅτι τὴν οὐσίαν ἢ οὐσία ἢ ὅτι τὴν γέννησιν ἢ γέννησις δέχεται, εἴπερ ταῦτόν ἦν τῇ οὐσίᾳ ἢ γέννησις. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν τι νοεῖ τὴν γέννησιν, ἄλλο δέ τι τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν γέννησιν δέχεται. Οὐ γὰρ 5 ἂν ἦν ταῦτόν τῷ ὑποδεχομένῳ τὸ λαμβανόμενον. Τοῦτο μὲν οὖν ἡ σοφὴ τοῦ λογογράφου τεχνολογία φησίν. Εἰ δέ τις ἐγκεῖται νοῦς τοῖς εἰρημένοις, ὁ κρίνειν ἐπεσκεμμένος ἐπισκεψάσθω τὸν λόγον. Πάλιν δὲ τὸ ρηθὲν ἀναλήψομαι.

153 'Οὐδὲν ἕτερον εὐρίσκειν' λέγει 'παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ τὸ δε-
10 χόμενον τὴν γέννησιν'. 'Ἀλλὰ τὸ μηδεμίαν ἐγκεῖσθαι τοῖς εἰρημένοις διάνοιαν παντὶ δῆλόν ἐστι τῷ καὶ ὁπωσοῦν ἐπαίοντι λόγων· ὑπόλοιπον δὲ ἂν εἴη τὴν βλασφημίαν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγεῖν, ἦν διὰ τῶν ἀδιανοήτων τούτων κατασκευάζει ρημάτων. Βούλεται γάρ, εἰ καὶ μὴ δύναται διὰ τὴν ἐρμηνευτικὴν ἀτονίαν, ταύτην ἐμποιῆσαι τοῖς ἀκροα-
15 ταῖς τὴν διάνοιαν, ὅτι κατασκευαστὴ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ ἢ οὐσία· 'γέννησιν' δὲ τὴν κατασκευὴν ὀνομάζει, τῇ εὐσημοτάτῃ φωνῇ τὸ φορικτὸν περιστέλλων τῆς βλασφημίας, ὡς ἂν εὐπαράδεκτος γένοιτο ἢ τοῦ ἐκτίσθαι τὸν Κύριον συγκατάθεσις, τῇ τῆς 'γεννήσεως' λέξει τῆς κατασκευῆς δηλουμένης.

154 Λέγει τοίνυν ὅτι 'ἡ οὐσία τὴν γέννησιν δέχεται', ἴν', ὡσπερ ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ πράγματι πᾶσα κατασκευὴ θεωρεῖται (οὐ γὰρ ἂν τις εἴποι κατεσκευάσθαι ὃ μὴ ὑφέστηκεν), οὕτως οἷόν τι κατασκευάσμα τὴν τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ φύσιν προτεῖνας τῷ λόγῳ τὴν 'ποίησιν'. 'Εἰ τοίνυν τὴν γέννησιν δέχεται ταύτην', φησί, τοιοῦτο σημάδι βου-
25 λόμενος, ὅτι οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ κατεσκευάσθη. Τί δὲ ἄλλο τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἐστὶ μὴ γενόμενον; Οὐρανός, ἀήρ, γῆ, θάλαττα, πᾶν ὅτιπερ ἐστὶ, γενόμενον πάντως ἐστίν· ὧν οὐδὲν ἂν ἦν, εἰ μὴ γενό-
155 μενον ἦν. Πῶς οὖν ὡς ἐξαιρετόν τι τῇ τοῦ Μονογενοῦς ἐνεθεώρησε φύσει τὸ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀναδέχασθαι τὴν γέννησιν (οὕτω γὰρ 30 τὴν κατασκευὴν ὀνομάζει, ὡς τοῦ βομβυλιοῦ καὶ τοῦ κώνωπος οὐκ εἰς ἑαυτόν, ἀλλ' εἰς ἕτερόν τι παρ' ἑαυτὸν δεξαμένου τὴν γέννησιν); Οὐκοῦν ὁμολογεῖται διὰ τῶν γεγραμμένων ὅτι καὶ πρὸς τὰ μικρότατα τῆς κτίσεως μόρια κοινοποιεῖται παρ' αὐτῶν τοῦ Μονογενοῦς ἢ οὐσία

σημασία, δὲ θὰ ἔλεγε ὅτι ἡ οὐσία δέχεται τὴ γέννηση, ἐπειδὴ θὰ ἦταν ἴδιο σὰ νὰ ἔλεγε ἡ οὐσία δέχεται τὴν οὐσία ἢ ἡ γέννηση δέχεται τὴ γέννηση· δὲ θὰ μπορούσε βέβαια νὰ εἶναι ἴδιο αὐτὸ πού λαμβάνεται μ' αὐτὸ πού λαμβάνει. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι πού λέει ἡ σοφὴ γραμματικὴ τοῦ λογογράφου. Ἐάν ὑπάρχει κάποιον νόημα στὶς διατυπώσεις αὐτές, ἄς σκεφεῖ τὸ λόγο ὁποῖος σκέφτηκε νὰ κρίνει· θὰ ἐπαναλάβω τὴν ἐξέταση τοῦ λόγου του.

153 Ἐάν βρῖσκει· λέει ἕτιποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Υἱοῦ πού νὰ δέχεται τὴ γέννηση'. Ἀλλὰ εἶναι φανερό στὸν καθένα πού κάπως γνωρίζει ἀπὸ λόγους ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν κανένα νόημα. Ἐκεῖνο πού ἀπομένει εἶναι ν' ἀποκαλύψομε τὴ βλασφημία, πού κατασκευάζει μὲ τὶς ἀκατανόητες αὐτές λέξεις. Θέλει δηλαδὴ, ἂν καὶ τὸν ἐμποδίζει ἡ ἐρμηνευτικὴ του ἀδυναμία, νὰ δημιουργήσει στοὺς ἀκροατὲς τοῦ τὴν ἰδέα ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ εἶναι κατασκευασμένη· καὶ τὴν κατασκευὴ τὴν ὀνομάζει 'γέννηση', περιορίζοντας τὴ φρικτὴ βλασφημία μὲ τὸ σαφέστατο ὄνομα, γιὰ νὰ ἐκμαιευτεῖ εὐκολὰ ἡ συγκατάθεση ὅτι ὁ Κύριος ἔχει κτιστεῖ, μὲ τὸ νὰ δηλώνει ἡ λέξις 'γέννηση' τὴν κατασκευὴ.

154 Λέει λοιπὸν ὅτι ἡ οὐσία δέχεται τὴ γέννηση· καὶ ὁ σκοπὸς του: ὅπως κάθε κατασκευὴ νοεῖται σ' ἓνα ἀντικείμενον (δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ πεί κανένας, ὅτι ἔχει κατασκευαστεῖ αὐτὸ πού δὲν ὑπάρχει), ἔτσι νὰ παρουσιάσει σὰν ἓνα εἶδος κατασκευάσμα τὴ φύση τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦπροτείνοντας μὲ τὸν λόγο του τὴν 'ποίηση'. Λέει λοιπὸν τὸ ἂν δέχεται αὐτὴ τὴ γέννηση' θέλοντας νὰ σημαίνει κάτι τέτοιο· ὅτι δὲ θὰ ὑπῆρχε, ἂν δὲν εἶχε κατασκευαστεῖ. Ποιὸ ἄλλο ἀπὸ ὅσα παρατηροῦμε στὴν κτίση ὑπάρχει πού δὲν ἔχει γίνε; Ὁ οὐρανός, ὁ ἀέρας, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα, ὅτιδήποτε ὑπάρχει, ἀσφαλῶς ἔχει γίνε. Ἀπὸ αὐτὰ δὲ θὰ ὑπῆρχε κανένα, ἂν δὲν εἶχε γί-

155 νει. Πῶς λοιπὸν ἀπόδωσε στὴ φύση τοῦ Μονογενοῦς ὡς ἀποκλειστικὸ γνῶρισμα τὸ ὅτι δέχεται στὴν ἴδια του οὐσία τὴν γέννηση; (Γέννηση ὀνομάζει τὴν κατασκευὴ, σὰ νὰ μὴν ἔχουν δεχτεῖ ὁ βομβυλῖος καὶ τὸ κουνούπι τὴ γέννηση στὸν ἑαυτὸ τους ἀλλὰ σὲ κάτι ἄλλο ἐξω ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια). Ὡστε ὅσα λοιπὸν γράφει ὁμολογεῖται ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Μονογενοῦς εἶναι κοινὴ σ' αὐτὸν καὶ στὰ μικρότατα μέρη τῆς κτίσης καὶ κάθε ἐπιχείρημα, μὲ τὸ ὅποιο ἐπιχειρεῖται

καὶ πᾶν ἐπιχείρημα, δι' οὗ κατασκευάζεται ἢ πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ
 Υἱοῦ ἀλλοτριώσις, τὴν ἴσην ἰσχὺν καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἔχει.

156 Τίς οὖν αὐτῷ χρεῖα τῆς ποικίλης ταύτης λεπτοουργίας εἰς κατα-
 σκευὴν τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριότητος, δέον τὴν σύντομον τῆς ἀρ-
 5 νήσεως ὁδὸν τραπήναι τῷ φανερώς ἀπειπεῖν μὴ δεῖν ὁμολογεῖσθαι
 τοῦ Υἱοῦ τὸ ὄνομα μηδὲ τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἐν ταῖς ἐκκλησιαίς
 κηρύσσεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἰουδαϊκὴν λατρείαν κυριωτέραν τῆς τῶν Χρι-
 στιανῶν κρίνειν ὁμολογίας, καὶ μόνον κτίστην καὶ δημιουργὸν ὁμολο-
 γοῦντας τὸν Πατέρα τὰ λοιπὰ πάντα τῷ τῆς κτίσεως ὑπάγειν ὀνόματι
 10 τε καὶ νοήματι, ἐν δὲ τούτοις τὸ τῶν ἄλλων προτεταγμένον ἔργον
 'ποίημα' λέγειν διὰ τινος κατασκευαστικῆς ἐνεργείας γενόμενον, καὶ
 πρωτόκτιστον ἀντὶ Μονογενοῦς Θεοῦ καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ προσαγο-
 157 ρεύοντας; Τούτων γὰρ κεκρατηκότων, εὐκολία πολλὴ πρὸς τὸν σκο-
 πὸν αὐτῶν συμπερανθῆναι τὰ δόγματα, πάντων κατὰ τὸ εἶκος ἐκ τῆς
 15 τοιαύτης ἀρχῆς πρὸς τὸ ἀκόλουθον ὀδηγουμένων, ὅτι τὸν μῆτε γεννη-
 θέντα μῆτε Υἱὸν ὄντα, διὰ δὲ τινος ἐνεργείας ὑποστάντα κοινωνεῖν τῷ
 Θεῷ τῆς οὐσίας οὐχ οἷόν τε. "Ἐως δ' ἂν κρατῶσιν αἱ τῶν εὐαγγελίων
 φωναί, δι' ὧν Υἱὸς καὶ Μονογενῆς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ
 Θεοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα κηρύσσεται, μάτην ληρήσει, ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς
 20 καθ' ἑαυτὸν διὰ τῶν τοιούτων φληνάφων παρακρουόμενος.

158 Τὴν γὰρ ἀληθῆ πρὸς τὸν Πατέρα σχέσιν τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγο-
 ρίας βοώσης, τίς οὕτως ἡλίθιος, ὡς Ἰωάννου καὶ Παύλου καὶ τοῦ
 λοιποῦ χοροῦ τῶν ἁγίων τὰς γνησίας ταύτας φωνὰς καὶ τῆς οἰκειότη-
 τος ἐνδεικτικὰς κηρυσσόντων μὴ πρὸς ἐκείνους βλέπειν, ἀλλὰ τοῖς
 25 διακένους κροτάλοις τῶν Εὐνομίου σοφισμάτων διδασκαλίαν τῶν διὰ
 τοῦ Πνεύματος λαλούντων μυστήρια καὶ Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς φερόν-
 των Εὐνόμιον ἀληθέστερον οἶεσθαι; Τίνα τοῦτον Εὐνόμιον; Τὸν πό-
 159 θεν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι Χριστιανῶν ἐπαρθέντα; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐά-
 σθω, καὶ ὡς ἐστὶ δυνατόν ἢ περὶ τὰ προκειμένα σπουδῆ καταλαινέ-
 30 τω τὴν καρδίαν ἡμῖν ζήλω τῆς πίστεως κατὰ τῶν βλασφημούντων
 ὑπεροδιδάουσαν. Πῶς γὰρ ἐστὶ μὴ παρακινήθῆναι πρὸς ὀργὴν καὶ

νά αποδειχτεί ἡ ἄλλοτριώση τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα, εἶναι ἐξί-
σου ἰσχυρὸ καὶ στὰ καθέκαστον.

156 Τί τοῦ χρειάζεται λοιπὸν ἡ ποικίλη αὐτῆ λεπτουργική, γιὰ ν'
ἀποδείξει τὴν ἀποξένωση κατὰ τὴ φύση; Ἐπρεπε ν' ἀκολουθήσει
τὸ σύντομο δρόμο τῆς ἀρνησης, ἀπαγορεύοντας φανερά νά ὁμολο-
γεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ νά κηρῦσσεται ὁ Μονογενῆς Θεὸς
στὶς ἐκκλησίες καὶ κρίνοντας τὴν ἰουδαϊκὴ λατρεία ἐγκυρότερη
ἀπὸ τὴν ὁμολογία τῶν Χριστιανῶν. Κι ἔπρεπε ὁμολογώντας μόνο
κτίστη καὶ δημιουργὸ τὸν Πατέρα ν' ἀποδίδουν σέ ὄλα τὰ ἄλλα τὸ
ὄνομα καὶ τὴν ἔννοια τῆς κτίσης καὶ τὸ ἔργο ποὺ προηγεῖται ἀπὸ τὰ
ἄλλα νά τὸ λένε ποίημα, ἀφοῦ ἔγινε μὲ κάποια ἐνέργεια κατα-
σκευαστική καὶ νά τὸν προσφωνοῦν πρωτόκτιστο κι ὄχι μονογενῆ
157 Θεὸ καὶ ἀληθινὸ Υἱό. Ἄν εἶχαν ἰσχύσει αὐτά, θὰ ἦταν πολὺ εὐκο-
λο νά ὀδηγηθεῖ ἡ διδασκαλία τους σὲ μιὰ κατάληξη σύμφωνη μὲ τὸ
σκοπὸ τους, ἀφοῦ ὄλα ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀρχὴ θὰ κατευθύν-
ονται πρὸς τὴ συνέπειά τους, ὅπως εἶναι εὐλογο, ὅτι ὁποῖος μῆτε
γεννήθηκε μῆτε εἶναι υἱὸς ἀλλὰ ἔλαβε ὑπόσταση ἀπὸ κάποια ἐνέρ-
γεια, δὲ γίνεται νά ἔχει κοινὴ μὲ τὸ Θεὸ οὐσία. Ἀλλὰ ὄσο ἰσχύουν
οἱ λέξεις τῶν εὐαγγελίων, μὲ τίς ὁποῖες κηρῦσσεται ὁ Υἱὸς καὶ
Μονογενῆς καὶ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ
τὰ παρόμοια, θὰ φλυαρεῖ μάταια, παραπλανώντας μὲ τὰ φληναφή-
ματα αὐτὰ τόσο τὸν ἑαυτὸ του ὄσο καὶ τοὺς γύρω του.

158 Ὄταν ἡ ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ βοᾷ τὴν ἀληθινὴ σχέση μὲ τὸν
Πατέρα, ποιὸς εἶναι τόσο ἠλίθιος, ὥστε, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦ-
λος καὶ ὁ λοιπὸς χορὸς τῶν ἁγίων φωνάζουν τὰ γνήσια αὐτὰ ὀνό-
ματα ποὺ δείχνουν τὴν οἰκειότητα, νά μὴν ἀποβλέπει σ' ἐκείνους
ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς διδασκαλίας ποὺ συγκροτεῖται μὲ τὰ κούφια κρό-
ταλα τῶν σοφισμάτων τοῦ Εὐνομίου νά θεωρεῖ τὸν Εὐνόμιο ἀληθέ-
στερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐξαγγέλλουν τὰ μυστήρια μὲ τὴ χάρη τοῦ
Πνεύματος καὶ ἔχουν μέσα τους τὸ Χριστό; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ
Εὐνόμιος; Ἀπὸ ποῦ ἡ ἐπαρσή του νά γίνει καθοδηγὸς τῶν Χριστια-
159 νῶν; Ἀλλὰ ἄς τὰ ἀφήσομε αὐτὰ καὶ ὄσο γίνεται ἄς μαλακῶσει ἡ
καρδιά μας ἀπὸ τὴ σπουδὴ γιὰ τὸ θέμα μας ποὺ εἶναι φλογισμένη
ἀπὸ τὸ ζῆλο τῆς πίστεως ἐναντίον ὄσων βλασφημοῦν. Πῶς γίνεται
νά μὴν κυριευθεῖ ἀπὸ θυμὸ καὶ ἀπέχθεια, ὅταν ὁ Θεὸς καὶ Κύριος

ἀπέχθειαν ἐν τῷ τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ Δεσπότην καὶ ζωοποιὸν καὶ σωτῆρα παρὰ τῶν ἀνθρωπίσκων τούτων προπηλακίζεσθαι;

160 Εἰ γάρ μοι τὸν τῆς σαρκὸς ἑλοιδόρει Πατέρα ἢ πρὸς τὸν εὐεργέτην εἶχε τὸν ἐμὸν δυσμενῶς, ἄρα δυνατόν ἦν ἀπαθῶς βαστάζειν τὴν 5 κατὰ τῶν ἀγαπωμένων ὀργήν; Εἰ δὲ ὁ τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς Κύριος, ὁ μὴ οὖσαν αὐτὴν ὑποστήσας καὶ δουλωθεῖσαν ἐξαγοράσας, ὁ τῆς τε παρουσίας γεύσας ζωῆς καὶ τὴν μέλλουσαν παρασκευάσας, ὁ πρὸς βασιλείαν καλῶν καὶ ὅπως ἂν φεύγοιμεν τὴν τῆς γεέννης κατάκρισιν παρεγγυῶν —μικρὰ λέγω ταῦτα καὶ οὐπω τῆς τοῦ κοινοῦ Δεσπότη 10 μεγαλωσύνης ἐπάξια—, ὁ ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως προσκυνούμενος, ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καταχθονίων, ᾧ παρεστήκασιν αἱ ἀναρίθμητοι τῶν κατ' οὐρανὸν λειτουργῶν μυριάδες, πρὸς ὃν ἐπέστραπται πᾶν ὄσον ὧδε διοικεῖται καὶ τοῦ καλοῦ τὴν ἔφεσιν ἔχει, εἰ οὗτος ἐκκεῖται πρὸς λοιδορίαν ἀνθρώποις, οἷς οὐκ ἀρκεῖ μόνον τὸ ἑαυτοῦς τῇ μερίδι 15 τοῦ ἀποστάτου προσοικειῶσαι, ἀλλὰ ζημίαν ποιοῦνται τὸ μὴ καὶ ἄλλους εἰς τὸ αὐτὸ βάραθρον μεθ' ἑαυτὸν ἐφελκύσασθαι διὰ τῆς λογογραφίας, ὡς ἂν μὴ λείποι τοῖς ἐπιγινομένοις ἢ πρὸς τὸν δλεθρον χειράγωγία, ἄρα τις μέμφεται τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργήν;

161 Ἄλλὰ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἐπαναδράμωμεν. Διαβάλλει γὰρ ἐν 20 τοῖς ἐφεξῆς πάλι ἡμᾶς ὡς ταῖς ἀνθρωπίναις ὁμοιότησιν ἀτιμάζοντας τοῦ Υἱοῦ τὴν γέννησιν, καὶ μέμνηταί γε τῶν γεγραμμένων τῷ ἡμετέρῳ πατρὶ περὶ τούτων, ἐν οἷς φησι δύο σημαυνομένων ἐκ τῆς τοῦ Υἱοῦ φωνῆς, τῆς τε διὰ πάθους συστάσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν γεγεννηκότα γνησιότητος, τὸ μὲν ἀπρεπὲς καὶ σαρκῶδες ἐν τοῖς θεοῖς μὴ 25 προσίεσθαι λόγοις, τὸ δὲ ὄσον εἰς μαρτυρίαν τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξ 162 ξης ἐστὶ, τοῦτο μόνον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς παραλαμβάνεσθαι δόγμασι. Τίς οὖν ἀτιμάζει ταῖς ἀνθρωπίναις ὑπολήψεσι τοῦ Υἱοῦ τὴν γέννησιν, ὁ ἐξορίζων τῆς θείας γεννήσεως τὸ παθητὸν καὶ ἀνθρώπινον, ἀπαθῶς δὲ συνάπτων τὸν Υἱὸν τῷ γεννήσαντι, ἢ ὁ κοινοποιῶν πρὸς τὴν κάτω 30 κτίσιν τὸν τὰ πάντα παραγαγόντα εἰς γένεσιν; Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτον, ὡς ἔοικεν, ἢ καινὴ αὕτη σοφία πρὸς ἀτιμίαν οἰεται βλέπειν, τὸ τῇ μεγα-

63. Ματθ. 23,33.

64. Φιλ. 2,10.

καὶ δεσπότης καὶ ζωοπάροχος καὶ σωτήρας μας προπηλακίζεται ἀπὸ τὰ ἀνθρωπάρια αὐτά;

160 Ἄν μοῦ ὕβριζε τὸν σαρκικὸ πατέρα ἢ στρεφόνταν ἐχθρικά κατὰ τοῦ εὐεργέτη μου, ἦταν ἄραγε δυνατὸ νὰ κρατηθῶ ἀπαθῆς μπροστὰ στὴν ἐπίθεση κατὰ τῶν ἀγαπητῶν μου; Κι ἂν τώρα ὁ Κύριος τῆς ψυχῆς μου, ποῦ δὲν ὑπῆρχε καὶ τῆς ἐδῶσε ὑπαρξή καὶ ποῦ τὴν ἐξαγόρασε ὅταν εἶχε ὑποδουλωθεῖ, αὐτὸς ποῦ τῆς ἐδῶσε νὰ γευθεῖ τὴν παρούσα ζωὴ καὶ τῆς ἐτοίμασε τὴ μέλλουσα, αὐτὸς ποῦ μᾶς καλεῖ στὴ βασιλεία του καὶ μᾶς παραγγέλλει πῶς νὰ ἀποφύγομε τὴν καταδίκη στὴ γέεννα⁶³ –μικρὰ εἶναι αὐτὰ ποῦ ἀναφέρω καὶ ὄχι ἀντάξια τῆς μεγαλοσύνης τοῦ κοινοῦ μας Κυρίου– αὐτὸς ποῦ τὸν λατρεῖ δλη ἡ κτίσις⁶⁴, τὰ ἐπουράνια, τὰ ἐπίγεια, τὰ ὑποχθόνια, ποῦ τοῦ παραστέκονται οἱ ἀναρίθμητες μυριάδες τῶν οὐράνιων ὑπηρετῶν του⁶⁵, πρὸς τὸν ὁποῖο στρέφονται ὅλα ὅσα ἐδῶ κυβερνᾶ κι ἔχουν τὴν ἐφεση τοῦ καλοῦ, ἂν λέγω αὐτὸς εἶναι ἐκτεθειμένος στὶς λοιδορίες τῶν ἀνθρώπων, ποῦ δὲν τοὺς φτάνει νὰ λάβουν μόνο γιὰ λογαριασμὸ τους τὸ μερίδιο τοῦ ἀποστάτη ἀλλὰ θεωροῦν ζημίαι τους νὰ μὴν παρασύρουν μὲ τὴ λογογραφία τους καὶ ἄλλους μαζί τους στὸ ἴδιο βάραθρο, γιὰ νὰ μὴ στερηθοῦν οἱ μεταγενέστεροι τὴ χειραγώγησι στὸν ὄλεθρο, ποιὸς τάχα θὰ κατηγορήσει τὴν ὄργη γιὰ ὅλα αὐτά;

161 Ἄς ἐπιστρέψομε στὴ συνέχεια. Μᾶς κατηγορεῖ πάλι στὰ παρακάτω, γιὰ τὴν ἐξευτελίζομε τὴ γέννησι τοῦ Υἱοῦ μὲ ἀνθρώπινες ὁμοιότητες καὶ ἀναφέρει τί ἔγραψε γι' αὐτὰ ὁ πατέρας μας. Ἐκεῖ λέει ὅτι ἀπὸ τίς δύο ἐννοίαις ποῦ ἔχει ἡ λέξι Υἱός, τὴ συνοδευμένη μὲ πάθος ὑπαρξή καὶ τὴ γνησιότητα πρὸς τὸ γεννήτορά του νὰ μὴ γίνεται δεκτὴ στοὺς λόγους γιὰ τὸ Θεὸ ἢ ἀνάρμοστη καὶ σαρκική, ἀλλὰ ὅποια ἀναφέρεται στὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς αὐτῆ
162 μόνο νὰ χρησιμοποιεῖται στὴ θεία διδασκαλία. Ποιὸς λοιπὸν προσβάλλει τὴ γέννησι τοῦ Υἱοῦ μὲ ἀνθρώπινες ἀντιλήψεις, αὐτὸς ποῦ ἐξορίζει ἀπὸ τὴ θεία γέννησι τὸ πάθος καὶ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο καὶ συνάπτει τὸν Υἱὸ μ' ἐκεῖνον ποῦ τὸν γέννησε ἢ αὐτὸς ποῦ κατεβάζει στὸ ἐπίπεδο τῆς κάτω κτίσις ἐκεῖνον ποῦ ὀδήγησε τὰ πάντα στὴ γένεσι; Ἀλλὰ ἡ νέα αὐτῆ σοφία ὅπως φαίνεται, νομίζει ὅτι ἀποβλέπει στὴν ἀτιμία τοῦτο, τὸ νὰ συνδέσομε τὸν Υἱὸ μὲ τὸ

65. Ἐβρ. 12,22.

λειότητι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν οἰκειῶσαι, μέγα δὲ καὶ ὑψηλὸν τὸ καταγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὁμοτιμίαν τῆς ἡμῖν ὁμοδούλου κτίσεως.

163 Ὡς κενῶν ἐγκλημάτων· Βασίλειος ὡς ἀτιμάζων τὸν Υἱὸν διαβάλλεται, ὁ τιμῶν αὐτὸν καθὼς τιμᾶται ὁ Πατὴρ, καὶ Εὐνόμιος τῆς 5 τιμῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑπερμάχεται, ὁ τῆς ἀγαθῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς ἀφορίζων. Τοιαύτην ἔσχε καὶ Παῦλος αἰτίαν παρ' Ἀθηναίοις ποτέ, πρὸς αὐτῶν ἐκείνων κατηγορούμενος ὡς ζένα καταγγέλλων δαιμόνια, ὅτε τὴν περὶ τοὺς δαίμονας πλάνην τῶν εἰδωλομανούντων διήλεγε καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐχειραγῶγει, καταγγέλλων ἐν τῷ Ἰη- 10 σοῦ τὴν ἀνάστασιν. Ταῦτα καὶ νῦν οἱ νέοι Στωϊκοὶ καὶ Ἐπικουρῆοι τῷ μιμητῇ τοῦ Παύλου προφέρουσιν, οἱ εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαιροῦντες, καθὼς περὶ τῶν Ἀθηναίων ἡ ἱστορία φησὶν, ἢ εἰς τὸ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον.

164 Τί γὰρ ἂν εὐρεθῆι τούτων καινότερον· Υἱὸς ἐνεργείας καὶ Πα- 15 τὴρ κτίσματος καὶ Θεὸς πρόφατος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀναφύμενος καὶ ἀγαθὸν ἀγαθοῦ παρηλλαγμένον; Οὗτοί εἰσιν οἱ διὰ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν λέγειν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ γεννησαντος φύσις, τιμᾶν προσποιούμενοι ταῖς καθηκούσαις τιμαῖς. Ἄρ' αἰδεῖται τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης τιμῆς ὁ Εὐνόμιος, εἰ μὴ πρὸς τὸν Πατέρα λέγοι τις αὐτὸν ὠκειῶσθαι τῇ φύ- 165 σει, ἀλλὰ πρὸς τι τῶν ἑτερογενῶν τὴν κοινωνίαν ἔχειν; Εἰ γὰρ ὁ πρὸς τὴν κτίσιν κοινοποιῶν τὸν τῆς κτίσεως Κύριον τιμᾶν ἐν τούτοις αὐτὸν διορίζεται, τιμάσθω καὶ οὗτος πρὸς τὸ ἄλογον ἢ ἀναίσθητον κατὰ τὴν φύσιν κοινοποιούμενος· εἰ δὲ τούτῳ χαλεπὸν καὶ ἐφύβριστον ἢ πρὸς τὸ χειρόν ἐστὶ κοινωνία, πῶς αἰ δεσποτεύοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ 25 τοῦ αἰῶνος, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, τιμὴ ἐστὶ τὸ τῇ ὑποχειρίῳ καὶ δουλευούσῃ φύσει συγκατατάττεσθαι; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

μεγαλειῶ τοῦ Πατέρα, ἐνῶ εἶναι μέγα καὶ ὑψηλὸ νὰ τὸν κατεβάσει στὴν ἰσοτιμία μὲ τὴν ὁμόδουλή μας κτίση.

163 Ὡ ἐγκλήματα κενά! Ὁ Βασιλεὺς διαβάλλεται, γιατί τάχα ἀτιμάζει τὸν Υἱό, ἐνῶ τὸν τιμᾶ ἐξίσου μὲ τὸν Πατέρα⁶⁶, καὶ ὁ Εὐνόμιος ὑπεραμύνεται τῆς τιμῆς τοῦ Μονογενοῦς, πού τὸν χωρίζει ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ φύση τοῦ Πατέρα. Γιὰ κάτι παρόμοιο κάποτε κατηγορήθηκε καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους· τὸν κατηγοροῦσαν, ἐπειδὴ τάχα τοὺς μιλοῦσε γιὰ ξένα δαιμόνια⁶⁷, ὅταν ὑπέβαλλε σὲ ἔλεγχον τὴν πλάνη τῶν εἰδωλολυσσασμένων σχετικὰ μὲ τοὺς δαίμονες καὶ τοὺς χειραγωγοῦσε στὴν ἀλήθεια ἀναγγέλλοντας τὴν ἀνάσταση στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτὰ καὶ τώρα οἱ νέοι στωικοὶ καὶ ἐπικουρικοὶ ἐπιρρίπτουν κατὰ τοῦ μμητῆ τοῦ Παύλου, αὐτοὶ πού γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν εὐκαιροῦν, ὅπως λέει ἡ Γραφή γιὰ τοὺς Ἀθηναίους⁶⁸, παρὰ μόνο νὰ λένε καὶ ν' ἀκοῦνε κάτι καινούργιο.

164 Καὶ ἀπὸ τοῦτο τί πὶο καινούργιο μπορεῖ νὰ βρεθεῖ; Υἱὸς κάποιας ἐνέργειας, πατέρας τοῦ κτίσματος, θεὸς πρόσφατος πού ξεφυτρώνει ἀπὸ τὸ μηδέν, ἀγαθὸ πού παραλλάσσει ἀπὸ τὸν ἀγαθό; Αὐτοὶ εἶναι πού λένε ἔλαβε ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ μὴ εἶναι καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ θεία φύση καὶ προσποιοῦνται ὅτι τὸν τιμοῦν μὲ τίς τιμὲς πού τοῦ ἀρμόζουν. Σέβεται τάχα τὸ εἶδος τῆς τιμῆς αὐτῆς ὁ Εὐνόμιος, ἂν λέει κάποιος ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν Πατέρα του κατὰ τὴν φύση ἀλλὰ σχετίζεται μὲ κάποιον ἄλλου γένους; Ἄν δηλαδὴ αὐτὸς πού ἐξισώνει μὲ τὴν κτίση τὸν Κύριο τῆς κτίσης βεβαιώνει ὅτι ἔτσι τὸν τιμᾶ, ἃς θεωρεῖ καὶ ὁ ἴδιος τιμὴ του νὰ ἐξισώνεται ἡ φύση του μὲ τὰ ἄλογα καὶ τὰ ἀναίσθητα. Ἄν ὁμως εἶναι γι' αὐτὸν ἐνοχλητικὸ καὶ προσβλητικὸ νὰ κοινωνεῖ μὲ τὸ χειρότερο, πῶς γιὰ τὸν Κύριο πού κυριαρχεῖ στὴν αἰωνιότητα, ὅπως λέει ὁ προφήτης⁶⁹ εἶναι τιμὴ νὰ κατατάσσεται μαζί μὲ τὴν ὑποχείρια καὶ ὑπόδουλη φύση; Ἀλλὰ γι' αὐτὰ ὡς ἐδῶ. 29 ἰ

66. Ἰω. 5,23.

67. Πράξ. 17,17.

68. Πράξ. 17,16-21.

69. Ψαλμ. 65,7.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Γ'

1 Περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς καιρὸς ἂν εἴη φιλο-
πονώτερον διεξετάσαι τὰ εἰρημένα αὐτῷ τε τῷ Εὐνομίῳ καὶ τῷ ἡμε-
τέρῳ Πατρὶ περὶ τούτου. Εἰ δὲ εἰς πλῆθος ἐκτεῖνοι τὸν λόγον ἢ ἀκρι-
βῆς θεωρία, συγγνώσεται πάντως ὁ εὐγνώμων ἀκροατῆς, οὐχ ἡμᾶς
5 ἄδολεσχεῖν αἰτιώμενος, ἀλλ' ἐπὶ τὸν τὴν ἀφορμὴν δεδωκότα τὴν αἰ-
τίαν ἐπαναφέρων. Καὶ μοι συγκεχωρήσθω βραχέα τινὰ προδιεξελθεῖν
τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, οὐδὲ ταῦτα τυχὸν τοῦ σκοποῦ τῶν
σπουδαζομένων ἀπάδοντα.

2 Οὐδὲν τῶν διὰ κτίσεως γεγονότων σεβάσιμον εἶναι τοῖς ἀνθρώ-
10 ποις ὁ θεῖος ἐνομοθέτησε λόγος, ὡς ἐκ πάσης μικροῦ δεῖν ἔστι τῆς
θεοπνεύστου Γραφῆς τὸ τοιοῦτο μαθεῖν. Ὁ Μωϋσῆς, αἱ πλάκες, ὁ νό-
μος, οἱ καθεξῆς προφηταί, τὰ Εὐαγγέλια, τῶν ἀποστόλων τὰ δόγμα-
τα, πάντες ἐπίσης ἀπαγορεύουσι τὸ πρὸς τὴν κτίσιν βλέπειν. Καὶ μα-
κρὸν ἂν εἴη τὰ καθ' ἕκαστον ἐφεξῆς παρατίθεσθαι τῶν εἰς τοῦτο φε-
15 ρόντων· ἀλλὰ κἂν ὀλίγας τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς μαρτυρίας ἐκ πολ-
λῶν παραθώμεθα, ἐπίσης πάντως ὁ λόγος τὸ ἀξιόπιστον ἔχει, διότι
τῶν θείων ἕκαστον εἰς φανέρωσιν ἀληθείας τὸ ἴσον ἔχει, κἂν ἐλάχι-
στον ᾗ.

3 Διχῆ γὰρ διηρημένης τῆς περὶ τῶν ὄντων ὑπολήψεως, εἰς τε τὴν
20 κτίσιν καὶ εἰς τὴν ἄκτιστον φύσιν, ἐὰν ἐπικρατήσῃ τὸ παρὰ τῶν ἐναν-
τίων νῦν σπουδαζόμενον, ὥστε κτιστὸν εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέ-
γειν, ἀνάγκη πᾶσα ἢ ἀθετεῖσθαι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ μὴ προ-
σκυνεῖσθαι τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λόγον Θεὸν διὰ τὸ μὴ δεῖν προσάγειν
τὴν λατρείαν τῇ κτίσει, ἢ εἴπερ δυσωποῖη τὰ ἐν εὐαγγελίοις θαύμα-

* Στὴν PG φέρεται ὡς Λόγος Ε΄.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Γ'

- 1 'Αναφορικά με τὸ λόγο τοῦ Πέτρου¹ εἶναι καιρὸς τώρα νὰ ἐξετάσομε προσεκτικότερα τί εἶπε τόσο ὁ ἴδιος ὁ Εὐνόμιος ὅσο καὶ ὁ δικός μας Πατέρας γιὰ αὐτόν. Κι ἂν ἡ λεπτομερὴς ἐξέταση κάνει τὸ λόγο μου πληθωρικό, θὰ μὲ συγχωρέσει ἀσφαλῶς ὁ ἐπεικὴς ἀκροατής· δὲ θὰ κατηγορήσει τὴ δική μου φλυαρία ἀλλὰ θὰ θεωρήσει αἴτιο αὐτόν πού ἔδωσε τὴν ἀφορμή. Ἄς μοῦ συγχωρεθῆ νὰ κάνω προκαταβολικά μερικὲς σκέψεις πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξέταση πού εἶπαμε καὶ πού κι αὐτὲς ἴσως δὲν εἶναι ἀσχετες μετὰ τὸ στόχο τοῦ θέματός μας.
- 2 Κανένα ἀπὸ ὅσα ἐγίναν μετὰ δημιουργία δὲ νομοθέτησε ὁ θεῖος λόγος νὰ προσκυνῶν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως εἶναι εὐκολο νὰ πληροφορηθῆτε ἀπὸ ὅλη σχεδὸν τὴ θεόπνευστη Γραφή. Ὁ Μωϋσῆς, οἱ πλάκες, ὁ νόμος, οἱ προφῆτες στὴ συνέχεια, τὰ εὐαγγέλια, ἡ διδασκαλία τῶν ἀποστόλων, ὅλοι ἀπαγορεύουν ἐξίσου νὰ προσβλέπομε στὴν κτίση. Καὶ θὰ μᾶς πῆγαινε μακριὰ νὰ παραθέσομε ὅλα τὰ χωρία πού ὀδηγοῦν σ' αὐτό. Ἀλλὰ καὶ λίγες μόνο ἀπὸ τίς πολλὰς μαρτυρίες νὰ παραθέσομε, ὁ λόγος μας ὅπωςδῆποτε θὰ ἔχει τὴν ἴδια ἀξιοπιστία· διότι ὅλες οἱ θεῖες μαρτυρίες, ἀκόμα καὶ ἡ πιὸ μικρή, ἔχουν τὴν ἴδια δύναμη γιὰ τὴ φανέρωση τῆς ἀλήθειας.
- 3 Ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι τὰ ὄντα διαιροῦνται σὲ δύο κατηγορίες, τὴν κτιστὴ καὶ τὴν ἀκτιστὴ φύση. Ἄν ἐπικρατήσῃ αὐτὸ πού ἐπιδιώκουν ὁ ἐχθρὸς μας, ὥστε νὰ λένε κτίσμα τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, θ' ἀντιμετωπίσομε ὑποχρεωτικὰ τὸ ἐξῆς· ἢ ν' ἀθετοῦμε τὸ εὐαγγελικὸ κήρυγμα καὶ νὰ μὴν προσκυνῶμε τὸ Θεὸ Λόγο πού ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀφοῦ δὲν πρέπει νὰ προσφέρομε λατρεία στὴν κτίση ἢ ἂν

1. Πράξ. 2,36.

τα, δι' ὧν πρὸς τὸ σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖν τὸν ἐν ἐκείνοις δηλούμενον ἐναγόμεθα, εἰς ὁμοτιμίαν ἄγειν τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον, εἴπερ κατὰ τὸ δόγμα τῶν ὑπεναντίων καὶ ὁ κτιστὸς προσκυνοῖτο Θεός, οὐδεμίαν ἐν τῇ φύσει τὴν προτίμησιν ἔχων τῆς ἄλλης κτίσεως καὶ εἰ 5 τοῦτο κρατήσειεν, εἰς ἀναρχίαν τινὰ πάντη καὶ δημοκρατικὴν αὐτονομίαν τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας μετενεχθήσεται. Ὅταν γὰρ μὴ μίαν εἶναι τὴν προσκυνουμένην φύσιν πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἰς διαφόρους θεότηας ταῖς ἐννοίαις ἀπενεχθῶσιν, οὐκ ἔστιν ὃ στήσει τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν προῖοῦσαν διὰ τῆς κτίσεως, ἀλλὰ τὸ νομι- 10 σθὲν ἐν τῇ κτίσει θεῖον ἀφορμὴ πρὸς τὴν ἴσῃν ὑπόληψιν τῷ μετ' ἐκείνο θεωρουμένῳ γενήσεται κάκεινο τῷ ἐφεξῆς, καὶ διὰ πάντων ἐκ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἢ πλάνῃ διενεχθήσεται, τῆς πρώτης ἀπάτης διὰ τῶν παρακειμένων μέχρι τῶν ἐσχάτων διεξιούσης.

5 Καὶ ὅτι οὐκ ἔξω τι τοῦ εἰκότος παραστοχάζομαι, ἀξιόπιστον τοῦ 15 λόγου παραστήσομαι μάρτυρα τὴν μέχρι τοῦ νῦν ἐπικρατοῦσαν ἐν τοῖς Ἑλλησι πλάνην. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπαιδεύτω καὶ μικροφυεῖ διανοίᾳ πρὸς τὰ τῆς κτίσεως κάλλη θαυμαστικῶς διετέθησαν, οὐ χειραγωγῶ τε καὶ ὀδηγῶ τῷ θαύματι τῶν φαινομένων πρὸς τὴν τοῦ ὑπερκειμένου κάλλους κατανόησιν συγχρησάμενοι, ἀλλὰ μέχρι τῶν καταλαμβανο- 20 μένων ἔστησαν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν καὶ ἕκαστον τῆς κτίσεως μέρος ἰδιαζόντως ἐθαύμασαν, διὰ τοῦτο οὐκ ἐν ἐνί τινι μόνῳ τῶν φαινομένων τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν ἔστησαν, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐν τῇ κτίσει 6 βλεπόμενον θεῖον ἐνόμισαν. Καὶ οὕτω τοῖς μὲν Αἰγυπτίοις περὶ τὰ νοερά πλεῖον ἐνεργηθείσης τῆς πλάνης αἱ μυρίαὶ τῶν δαιμόνων μορφαὶ 25 εἰς φύσεις θεῶν ἠριθμήθησαν, τοῖς δὲ Βαβυλωνίοις ἢ ἀπλανῆς τοῦ πόλου περιφορὰ θεὸς ἐνομίσθη, ὃν καὶ Βῆλ ὠνόμασαν. Οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἐφεξῆς ἑπτὰ ἢ ἑλληνικὴ ματαιότης ἰδιαζόντως θεοποίησασα ἄλλῳ ἄλλως κατὰ τινὰ τῆς ἀπάτης ἰδιάζοντα λόγον ὑπέκυψε. Πάντας γὰρ τούτους ἐν ἀλλήλοις ἀναστρεφόμενους τοὺς κύκλους κατανοή- 30 σαντες, ἐπειδὴ περὶ τὸ ἀκρότατον ἐπλανήθησαν, δι' ἀκολουθίου καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου τὴν αὐτὴν πλάνην συνδιεσώσαντο.

7 Καὶ πρὸς τούτοις αὐτὸν τε τὸν αἰθέρα καὶ τὸν ὑποκεχυμένον

μᾶς κάνουν νὰ σεβόμαστε καὶ νὰ προσκυνοῦμε αὐτὸν ποὺ φανερώ-
 γουν, νὰ βάζομε στὸ ἴδιο ἐπίπεδο τὴν κτιστὴ καὶ τὴν ἄκτιστη φύση,
 ἂν σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἀντιπάλων μας λατρεύεται καὶ ὁ
 κτιστὸς Θεός, χωρὶς νὰ ξεχωρίζει καθόλου κατὰ τὴ φύση ἀπὸ τὴν
 ἄλλη κτίση. Κι ἂν ἐπικρατήσῃ αὐτό, ἡ διδασκαλία τῆς ὀρθῆς πί-
 4 στης θὰ μεταφερθεῖ ὅπωςδῆποτε στὸ πεδίο μιᾶς ἀναρχίας καὶ
 ὀχλοκρατικῆς αὐτονομίας. Ὅταν δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι πιστέψουν
 πὼς δὲν εἶναι μία ἡ φύση ποὺ λατρεύουν ἀλλὰ φανταστοῦν διάφο-
 ρες θεότητες, δὲ θὰ βρεθεῖ αὐτὸ ποὺ θὰ σταματήσῃ τὴν ἀντίληψη
 γιὰ τὸ θεῖο, νὰ προχωρεῖ διαμέσου τῆς κτίσεως, ἀλλὰ ὅ,τι θεωρή-
 θηκε μέσα στὴν κτίση θεῖο θὰ γίνῃ ἀφορμὴ νὰ θεωρηθεῖ ἴδια θεῖο
 καὶ ὅποιο τοποθετεῖται ἔπειτ' ἀπὸ κεῖνο κι αὐτὸ πάλι γιὰ τὸ ἐπόμε-
 νο καὶ ἡ πλάνη αὐτὴ θὰ μεταφερθεῖ μὲ τὴ σειρὰ αὐτὴ διαμέσου
 ὄλων καὶ ἡ πρώτη ἀπάτη θὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ παρακείμενα ὡς τὰ
 ἔσχατα.

5 Καὶ ὅτι δὲν παρασύρομαι σὲ σκέψεις ἔξω ἀπὸ τὸ εὐλογο θὰ
 φέρω ἓνα ἀξιόπιστο μάρτυρα στοὺς λόγους μου, τὴν πλάνη ποὺ ἐπι-
 κρατεῖ ὡς τώρα στοὺς ἐθνικούς. Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ τὴν ἀκαλλιέρ-
 γητη καὶ κοντόφθαλμη διάνοιά τους γέμισαν ἀπὸ θαυμασμὸ μπρο-
 στά στίς ὁμορφιᾶς τῆς κτίσεως καὶ δὲ χρησιμοποίησαν τὰ θαυμαστά
 αὐτὰ φαινόμενα ὡς χειραγωγοὺς καὶ ὁδηγοὺς γιὰ νὰ κατανοήσουν
 τὸ ὑπερκείμενο κάλλος ἀλλὰ σταμάτησαν τὴν κίνηση τοῦ νοῦ τους
 ὡς ἐκεῖ ποὺ καταλάβαιναν καὶ θαύμασαν ξεχωριστὰ καθένα μέρος
 τῆς κτίσεως, γι' αὐτὸ δὲν περιορίσαν τὴν πίστη τους γιὰ τὸ Θεὸ σ'
 ἓνα μόνο ἀπὸ τὰ φαινόμενα ἀλλὰ ὅ,τι ἔβλεπαν μέσα σὴν κτίση τὸ
 6 θεώρησαν Θεό. Κι ἔτσι οἱ Αἰγύπτιοι, ποὺ ἡ πλάνη τους στράφηκε
 κυρίως γύρω ἀπὸ τὰ νοερά, ὑπολόγισαν ὡς φύσεις θεῶν τὰ ἄπειρα
 εἶδη τῶν δαιμόνων, οἱ Βαβυλώνιοι νόμισαν θεότητα τὴν ἀλάθητη
 περιφορὰ τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ τὸν ὀνόμασαν καὶ Βήλ. Ἔτσι καὶ τοὺς
 κατώτερους ἐφτὰ κύκλους ἡ εἰδωλολατρικὴ ματαιοφροσύνη, ἀφοῦ
 τοὺς θεοποίησε μὲ ξεχωριστὸ τρόπο, ὑποτάχθηκε διαφορετικὰ
 στὸν καθένα κατὰ ἓνα διάφορο λόγο τῆς ἀπάτης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ
 κατάλαβαν ὅτι ὅλοι οἱ κύκλοι αὐτοὶ στρέφονται ὁ ἓνας μέσα στὸν
 ἄλλο, ἀφοῦ ἐξαπατήθηκαν ὡς πρὸς τὸ ἀνώτατο, κατ' ἀκολουθίαν
 διατήρησαν αὐτὴ τὴν πλάνη ὡς τὸ ἔσχατο.

7 Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὸν ἴδιο τὸν αἰθέρα καὶ τὸν ἀέρα ποὺ

ἀέρα τὴν τε γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ὑποχθόνιον λῆξιν καὶ αὐ-
 τῆς δὲ τῆς γῆς ὅσα χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐστὶ
 5 ζῶν οὐδὲν ὅ,τι τῆς θείας ἀπόκληρον εἶναι φύσεως ἐδογμάτισαν, ἀλλ'
 ἑκάστῳ τούτων ὑπέκωψαν, δι' ἑνός τινος τῶν ἐν τῇ κτίσει προφαινο-
 μένων πᾶσιν ἑαυτοὺς τοῖς ἐφεξῆς τῆς κτίσεως μορίοις καταδουλώ-
 σαντες, ὡς εἶγε κάκεινοις ἀθέμιτον ἐξ ἀρχῆς κατεφάνη τὸ πρὸς τὴν
 κτίσιν βλέπειν, οὐκ ἂν εἰς τὴν πολύθεον ταύτην ἀπάτην ἀπεπλανήθη-
 8 σαν. Ὡς ἂν οὖν μὴ ταῦτα πάθοιμεν καὶ ἡμεῖς οἱ πρὸς τὴν ἀληθινὴν
 θεότητα βλέπειν παρὰ τῆς Γραφῆς διδασκόμενοι, πᾶν τὸ κτιστὸν ἐξω
 τῆς θείας φύσεως νοεῖν ἐπαιδεύθημεν, μόνην δὲ τὴν ἄκτιστον φύσιν
 λατρεύειν τε καὶ σεβάζεσθαι, ἧς χαρακτῆρ ἐστὶ καὶ γνώρισμα τὸ μῆτε
 ἀρχεσθαι τοῦ εἶναι ποτε μῆτε παύεσθαι, οὕτω τοῦ μεγάλου Ἡσαίου
 15 διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ φωνῆς περὶ τῶν δογμάτων τούτων θεολογή-
 σαντος, ὃς ἐκ τοῦ θείου προσώπου φησίν, «Ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ
 μετὰ ταῦτα καὶ ἔμπροσθέν μου Θεὸς οὐκ ἐγένετο καὶ μετ' ἐμὲ Θεὸς
 οὐκ ἔσται».

9 Πάντων γὰρ μᾶλλον ἀκριβῶς εἰδῶς τὸ τῆς εὐαγγελικῆς εὐσε-
 20 βείας μυστήριον ὁ μέγας οὗτος προφήτης, ὁ καὶ τὸ παράδοξον ἐκεῖνο
 σημεῖον ἐπὶ τῆς Παρθένου μηνύσας καὶ τοῦ παιδίου τὴν γέννησιν
 εὐαγγελισάμενος καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα ἐκείνῳ σαφῶς παραστήσας,
 οὗτος τοίνυν ὁ πᾶσαν ἐμπειριληφῶς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν ἑαυτῷ
 τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἂν μάλιστα πᾶσι γένοιτο δῆλος ὁ τῆς θείας φύσεως
 25 χαρακτῆρ, δι' οὗ τὸ ὄντως ὄν διακρίνομεν ἀπὸ τοῦ γενομένου, τοῦτό
 φησιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ὅτι «Ἐγὼ εἰμι πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ
 ταῦτα καὶ ἔμπροσθεν ἐμοῦ Θεὸς οὐ γέγονε καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται».

10 Ἐπεὶ οὖν οὔτε τὸ πρὸ τοῦ Θεοῦ θεὸς οὔτε τὸ μετὰ τὸν Θεὸν θεός
 (τὸ μὲν γὰρ μετὰ τὸν Θεὸν κτίσις, τὸ δὲ ἐπέκεινα τοῦ Θεοῦ οὐδέν, τὸ
 30 δὲ οὐδὲν Θεὸς οὐκ ἔστιν, μᾶλλον δὲ τὸ ἐπέκεινα τοῦ Θεοῦ αὐτὸς ἐκεῖ-
 νος, ἐν τῇ ἀδίῳ μακαριότητι πρὸς οὐδὲν ὀριζόμενος), ἐπεὶ οὖν Θεοῦ
 ἢ φωνῆ αὐτῆ ἢ πνευματικῆ ἐν τῷ προφητικῷ στόματι λαληθεῖσα,
 δόγμα διὰ τούτου μανθάνομεν ὅτι μία τίς ἐστὶν ἡ θεία φύσις συνεχῆς
 πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀδιάσπαστος, τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐφ' ἑαυτῆς οὐ

ἀπλώνεται ἀπὸ κάτω καὶ τῆ γῆ καὶ τῆ θάλασσα καὶ τὴν ὑπόγεια περιοχὴ καὶ ὄσα ἀπὸ τὴν ἴδια τῆ γῆ εἶναι χρειαζόμενα καὶ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, δογματίσαν ὅτι κανένα δὲν ἔχει ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τῆ θεῖα φύση ἀλλὰ ὑποτάχθησαν σὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ κι ἔκαναν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ καθένα ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους φαινόμενα τῆς κτίσεως δοῦλο στὰ ἐπόμενα μέρη τῆς φύσης. Ἔτσι ἂν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ θεωροῦσαν κι αὐτοὶ ἀθέμιτο νὰ προσβλέπουν στὴν κτίση, δὲ θὰ πα-

8 ρασύρονταν στὴν πλάνη τῆς πολυθεΐας. Γιὰ νὰ μὴν πάθουμε λοιπὸν τὰ ἴδια κι ἐμεῖς ποὺ διδασκόμαστε ἀπὸ τὴ Γραφὴ ν' ἀπευθυνόμαστε στὴν ἀληθινὴ θεότητα, μάθαμε νὰ νοοῦμε κάθε κτίσμα ἔξω ἀπὸ τὴ θεῖα φύση καὶ μόνο νὰ λατρεύουμε καὶ νὰ σεβόμαστε τὴν ἄκτιστη φύση, ποὺ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς γνώρισμα εἶναι ὅτι δὲν ἔχει μῆτε ἀρχὴ μῆτε τέλος τοῦ εἶναι τῆς. Ἔτσι ἔχει θεολογήσει ὁ μέγας Ἡσαΐας μὲ τὸν ὑψηλὸ του λόγο γιὰ τὰ δόγματα αὐτὰ μιλώντας ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ: «ἐγὼ εἶμαι ὁ πρῶτος καὶ ἐγὼ ἔπειτα· δὲν ὑπῆρξε θεὸς πρὶν ἀπὸ μένα οὔτε θὰ ὑπάρξει μετὰ ἀπὸ μένα»².

9 Γνωρίζοντας ἀκριβέστερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸ μυστήριον τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως ὁ μέγας αὐτὸς προφήτης ποὺ φανέρωσε τὸ παράδοξο ποὺ θὰ γινόταν στὴν Παρθένο καὶ εὐαγγελίστηκε τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ὄνόμασε υἱό, αὐτὸς ποὺ συμπεριέλαβε στὸ πνεῦμα τοῦ ὀλόκληρη τὴν ἀλήθεια, γιὰ νὰ γίνεῖ ὄσο ἦταν δυνατό φανερὸς σὲ ὄλους ὁ χαρακτήρας τῆς θεῖας φύσης ποὺ μᾶς κάνει νὰ διακρίνομε τὸ ἀληθινὸ δὲν ἀπὸ τὸ δημιουργημά του, εἶπε τὸ λόγο τοῦτο ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ: «ἐγὼ εἶμαι ὁ πρῶτος κι ἐγὼ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὰ· δὲν ὑπῆρξε θεὸς πρὶν ἀπὸ ἐμένα κι οὔτε μετὰ ἀπὸ ἐμένα θὰ ὑπάρξῃ».

10 Πρὶν ἀπὸ τὸ Θεὸ λοιπὸν δὲν ὑπάρχει θεὸς οὔτε ὑπάρχει θεὸς μετὰ τὸ Θεὸ (γιατὶ πῶς ἐδῶ ἀπὸ τὸ Θεὸ εἶναι ἡ κτίση καὶ ἐπέκεινα τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε, καὶ τὸ τίποτε δὲν εἶναι θεὸς καὶ μᾶλλον ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἐπέκεινα ἀπὸ αὐτό, ποὺ δὲν τὸν περιορίζει τίποτε μέσα στὴν αἰδία μακαριότητά του). Κι ἀφοῦ λοιπὸν ἦταν ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀκούστηκε ἀπὸ τὰ προφητικὰ χεῖλη μαθαίνομε τὴν ἐξῆς ἀλήθεια: ὅτι ἡ θεῖα φύση εἶναι μία σὲ συνοχὴ μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ ἀδιάσπαστη, ποὺ δὲ δέχεται ἐπάνω τῆς τὸ πρῶτα καὶ

2. Ἡσ. 44,6.

προσιεμένη, κὰν ἐν τριάδι κηρύσσεται, οὔτε πρεσβύτερόν τι τῶν ἐν αὐτῇ θεωρουμένων οὔτε μεταγενέστερον ἔχουσα.

- 11 Ἐπεὶ οὖν Θεοῦ ἡ φωνή, εἰάν τε τοῦ Πατρὸς δῶς εἶναι τὸν λόγον εἰάν τε τοῦ Υἱοῦ, ἐπίσης δι' ἑκατέρου τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας κρατύνεται. Ἐὰν μὲν γὰρ ὁ Πατήρ ταῦτα λέγῃ, μαρτυρεῖ τῷ Υἱῷ τὸ μὴ μετ' αὐτὸν εἶναι· εἰ γὰρ Θεὸς μὲν ὁ Υἱός, πᾶν δὲ τὸ μετὰ τὸν Πατέρα θεὸς οὐκ ἔστι, δῆλον ὅτι τὸ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ μὴ μετὰ τὸν Πατέρα τὸν Υἱὸν εἶναι ὁ λόγος μαρτύρεται· εἴτε τοῦ Υἱοῦ δοίῃ τις εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην, τὸ «οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν μου» διδασκαλία σαφῆς ἔσται τῇ τῆς ἀρχῆς ἀιδιότητι συγκαταλαμβάνεσθαι καὶ τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ θεωρούμενον. Εἴ τι οὖν μετὰ τὸν Θεὸν ἔστι, κτίσις τοῦτο καὶ οὐ θεὸς διὰ τῶν εἰρημένων εὐρίσκεται. Τὸ γὰρ μετ' ἐμὲ ὄν, φησί, θεὸς οὐκ ἔστι.
- 12 Ταύτης τοίνυν προεκτεθείσης ἡμῖν τῆς περὶ τῶν ὄντων θεωρίας, καιρὸς ἂν εἴη τὸν προκείμενον ἐξετάσαι λόγον. Οὐκοῦν εἴρηται μὲν 15 παρὰ τοῦ Πέτρου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι «Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». Λέγεται δὲ παρ' ἡμῶν οὐ πρὸς τὸ θεῖον τοῦ Μονογενοῦς εὐσεβὲς εἶναι τὸ «ἐποίησεν» ἀναφέρειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ δούλου μορφήν τὴν κατὰ καιρὸν τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας οἰκονομικῶς γενομένην. Οἱ δὲ 20 πρὸς τὸναντίον τὸν λόγον βιαζόμενοι τὴν προαιώνιον τοῦ Υἱοῦ γέννησιν τῇ 'ἐποίησεν' φωνῇ παρὰ τοῦ ἀποστόλου διασημαίνεσθαι λέγουσι.
- 13 Προθέντες τοίνυν ἐν τῷ μέσῳ τὸν λόγον καὶ δι' ἀκριβείας ἀμφοτέρας τὰς ὑπολήψεις ἐπισκεψάμενοι τῷ ἀκροατῇ τὴν κρίσιν τοῦ ἀληθούς καταλείψομεν. Ἀλλὰ τῆς μὲν τῶν ἐναντίων διανοίας ἰκανὸς ἂν εἴη συνηγόρος αὐτὸς ὁ Εὐνόμιος οὐκ ἀγεννῶς ἐν τούτοις ἀγωνισάμενος, ὥστε τὸν ἐκείνου λόγον ἐπὶ λέξεως διεξελλόντες ἐντελῶς τὸν ὑπὲρ τῶν μαχομένων ἡμῖν λόγον διελευσόμεθα· τοῦ δὲ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατόν προστησόμεθα, τοῖς παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου προεκτεθεῖσιν ὅπως ἂν οἰοί τε ὤμεν κατ' ἔχνος ἐπόμενοι. Οἱ δὲ τῇ ἀληθείᾳ διὰ τῆς ἀναγνώσεως δικάζοντες, καθὼς φησί 30 14νοί. Οἱ δὲ τῇ ἀληθείᾳ διὰ τῆς ἀναγνώσεως δικάζοντες, καθὼς φησί τις τῶν προφητῶν, «κρίμα δίκαιον κρίνατε», μὴ ταῖς φιλονείκοις

3. Πράξ. 2,36.

4. Ζαχ. 7,9.

τὸ ἔπειτα κι ἂν κηρῦσσεται ὡς τριάδα, δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ δ,τι θεωροῦμε σ' αὐτὴν οὔτε προγενέστερο οὔτε μεταγενέστερο.

- 11 Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ λόγια εἶναι τοῦ Θεοῦ, εἴτε στὸν Πατέρα ἀποδώσεις τὸ λόγο εἴτε στὸν Υἱό, καὶ μὲ τὸν ἕνα καὶ μὲ τὸν ἄλλο ἰσχυροποιεῖται ἡ διδασκαλία τῆς ἀλήθειας. Ἐὰν δηλαδὴ αὐτοὶ εἶναι λόγοι τοῦ Πατέρα μαρτυρεῖ γιὰ τὸν Υἱό ὅτι δὲν εἶναι μεταγενέστερός του. Γιατὶ ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι Θεὸς καὶ τίποτε ἔπειτ' ἀπὸ τὸν Πατέρα δὲν εἶναι Θεός, εἶναι φανερό ὅτι ὁ λόγος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι μέσα κι ὄχι ἔπειτα ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἐὰν πάλι ἀποδώσει κανένας τοὺς λόγους αὐτοῦς, ὅτι «δὲν ὑπῆρξε πρὶν ἀπὸ μένα» στὸν Υἱό εἶναι δίδαγμα σαφές ὅτι μαζί μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς αἰδιότητος συνυπονοεῖται κι αὐτὸς ποὺ νοεῖται στὴν ἀρχή. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχει κάτι πρὸ ἐδῶ ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸ ἀποδεικνύεται μὲ ὅσα εἶπαμε κτίσμα καὶ ὄχι θεός. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει, λέει, ἔπειτ' ἀπὸ μένα δὲν εἶναι θεός.

- 12 Ἐπειτα ἀπὸ τὴν προκαταβολικὴ αὐτὴ ἀνάλυσή μας γιὰ τὰ ὄντα, εἶναι καιρὸς νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ θέμα μας. Εἶπε λοιπὸν ὁ Πέτρος στοὺς Ἰουδαίους ὅτι «ὁ Θεὸς ἔκανε Κύριο καὶ Χριστόν, αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ ποὺ ἐσεῖς σταυρώσατε»³. Ἐγὼ λέω ὅτι δὲν ἀποτελεῖ εὐσέβεια πρὸς τὴ θεότητα τοῦ Μονογενοῦς ἢ ἀναφορὰ ποὺ ἔκανε ἀλλὰ συμφωνεῖ μὲ τὴ μορφή τοῦ δούλου ποὺ οἰκονομήθηκε γι' αὐτὸν κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐνσαρκῆς παρουσίας του. Ὅσοι παραβιάζουν τὸ λόγο στὸ ἀντίθετο νόημα, ὑποστηρίζουν ὅτι μὲ τὴ λέξη 'ἔκανε' ὁ Ἀπόστολος δηλώνει τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ.

- 13 Ἐὰς φέρομε λοιπὸν τὸ λόγο μπροστά μας κι ἀφοῦ ἐξετάσαμε λεπτομερῶς καὶ τις δύο γνώμες, ἅς ἀφήσουμε στὸν ἀκροατὴ ν' ἀποφασίσει γιὰ τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τὴ γνώμη τῶν ἀντιθέτων μας καλὸς συνήγορος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Εὐνόμιος, ποὺ ἀγωνίστηκε γι' αὐτὰ γενναῖα, ὥστε ἂν διεξέλθομε κατὰ λέξη τὸ δικό του λόγο, θὰ ἔχομε διεξέλθει τὴ συνηγορία ὑπὲρ τῶν ἀντιπάλων μας. Τὴ δική μας διδασκαλία θὰ τὴν ὑπερασπιστῶ ἐγὼ κατὰ τὸ δυνατό, ἀκολουθώντας

- 14 καταπόδας ὅσο μπορῶ αὐτὰ ποὺ ἔχει πεῖ ὁ μέγας Βασίλειος. Καὶ ὅσοι ἀποφασίζετε γιὰ τὴν ἀλήθεια ἀφοῦ διαβάσετε πρῶτα, «βγάλετε δίκαιη ἀπόφαση»⁴, ὅπως λέει κάποιος ἀπὸ τοὺς προφῆτες, ὄχι μὲ προδιάθεση γιὰ φιλονικία ἀλλὰ ἀποδώσετε τὰ νικητήρια στὴν

προλήψεσιν, ἀλλὰ τῇ δεικνυμένη διὰ τῆς ἐξετάσεως ἀληθείᾳ δόντες τὰ νικητήρια. Καὶ παρίτω γε πρῶτος ὁ τῶν ἡμετέρων κατήγορος, ὡσπερ ἐν δικαστηρίῳ τὰ γεγραμμένα λέγων.

- 15 'Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸ Ἐποίησεν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ
5 Υἱοῦ λαβεῖν παραιτούμενος ὁμοῦ τε τῷ σταυρῷ ἐπαισχυνόμενος τίθη-
σι μὲν τοῖς ἀποστόλοις ἃ μηδεὶς μηδὲ τῶν εἰς σκαιὰ βλασφημεῖν αὐ-
τοὺς ἐσπουδακότων, δύο δὲ σαφῶς Χριστοὺς καὶ δύο Κυρίου ἐπεισ-
άγει τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι καὶ λόγοις· φησὶ γὰρ ὡς οὐ τὸν ἐν ἀρχῇ
ὄντα Λόγον Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἀλλὰ τὸν κενώσαν-
16 τα ἑαυτὸν εἰς μορφήν δούλου καὶ σταυρωθέντα ἐξ ἀσθενείας. Γράφει
δὲ διαρρήδην οὕτως· «ἔτι δὲ οὐδὲ ἡ τοῦ ἀποστόλου διάνοια τὴν πρὸ
αἰῶνος ὑπόστασιν τοῦ Μονογενοῦς ἡμῖν παρίστησι, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν
τῷ παρόντι· οὐ γὰρ περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ ἐν
ἀρχῇ ὄντος πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ περὶ τοῦ κενώσαντος ἑαυτὸν ἐν τῇ
15 τοῦ δούλου μορφῇ καὶ γενομένου συμμόρφου τῷ σώματι τῆς ταπει-
νώσεως ἡμῶν καὶ σταυρωθέντος ἐξ ἀσθενείας σαφῶς διαλέγεται.
Καίτοι τοῦτο παντὶ γνώριμον τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι τῆς ἀποστο-
λικῆς λέξεως τῷ βουλήματι, ὅτι οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι
τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους παρεισάγει. Κύριον γὰρ αὐ-
20 τόν, φησί, καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς
ἐσταυρώσατε, τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ καὶ βλε-
πόμενον πᾶσι προδήλως ἐπερειδόμενος».
- 17 'Ταῦτα μὲν οὖν ὁ τῷ τῶν ἀποστόλων βουλήματι τὸν ἑαυτοῦ νοῦν
ὑπαλλάξας, οὐ γὰρ δὴ θέμις εἰπεῖν ἐπιστήσας· μὴ ποτέ τις τοσαύτην
25 καταψηφίσαιτο παράνοιαν ἀνδρῶν ὀσίων καὶ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας
κήρυγμα λογάδων, ὥστε τὴν ἐκείνων διασκαλίαν εἰς τοσαύτην ὑπερ-
βολὴν ἀπολείπουσαν εἰς ὕβριν. Οἱ τὸν ἑαυτῶν λῆρον εἰς τὴν τῶν
ὀσίων μνήμην ἀναφέροντες ποίας οὐ μεστοὶ ταραχῆς; Ποίας οὐκ ἀτο-
πίας γέμοντες οἱ τὸν ἀνθρωπον εἰς ἀνθρωπον κεκενωῶσθαι δοξάζον-
30 τες καὶ διὰ τούτου τὸν ἐξ ὑπακοῆς ἑαυτὸν ταπεινώσαντα τῇ τοῦ δού-
λου μορφῇ σύμμορφον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὶν ταύτην ἀναλα-

5. Ὁ κατήγορος τῆς πίστεως εἶναι ὁ Εὐνόμιος.

6. Ἡ § 16 εἶναι λόγοι τοῦ μεγάλου Βασιλείου μέσα στοὺς λόγους τοῦ Εὐνομίου, ποὺ μεταφέρει ἐδῶ ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης.

ἀλήθεια πού θ' ἀποδειχθεῖ ἀπό τὴν ἐξέταση. Κι ἄς ἔρθει πρῶτος στοὺς βῆμα ὁ κατήγορος τῆς πίστεως μας⁵, διαβάζοντας τὸ γραπτό του ὅπως στοὺς δικαστήριο.

- 15 “Ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν ἀρνούμενος νὰ δεχτεῖ τὸ ἐποίησε ἐπάνω στὴν οὐσία τοῦ Υἱοῦ καὶ συνάμα νιώθοντας ντροπὴ γιὰ τὸ σταυρὸ ἀποδίδει στοὺς ἀποστόλους ὅσα δὲν τοὺς ἀποδίδει κανένας μῆτε ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐπιχειροῦν ἐναντίον τοὺς βλασφημίες βαριῆς ἀλλὰ εἰσάγει δύο Χριστοὺς ἢ δύο κυρίους μὲ ὅσα διδάσκει καὶ λέει. Ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔκανε ὁ Θεὸς Κύριο καὶ Χριστὸ τὸ Λόγο πού ἦταν στὴν ἀρχὴ ἀλλὰ αὐτὸν πού κένωσε τὸν ἑαυτὸ του στὴ μορφὴ τοῦ δούλου καὶ σταυρώθηκε ἀπὸ ἀδυναμία. Νὰ τί γραφεῖ
- 16 ρητά⁶: «κι ἀκόμα οὔτε ἡ σκέψη τοῦ Ἀποστόλου μᾶς παρουσιάζει τὴν πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς, στὴν ὁποία ἀφορᾷ ὁ παρῶν λόγος. Γιατί δὲν ἀναφέρεται στὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ Λόγου πού ἦταν στὴν ἀρχὴ μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ μιᾶ σαφῶς γι' αὐτὸν πού κένωσε τὸν ἑαυτὸ του στὴ μορφὴ τοῦ δούλου κι ἔγινε σύμμορφος μὲ τὴν ταπεινότητα τοῦ σώματός μας καὶ σταυρώθηκε ἀπὸ ἀδυναμία. Ἀλλὰ τοῦτο βέβαια εἶναι γνωστὸ σὲ καθένα πού ἔστω καὶ λίγο πρόσεξε τὸ νόημα τῆς ἀποστολικῆς λέξης, ὅτι δὲ μᾶς παραδίδει τὸν τρόπο νὰ θεολογοῦμε ἀλλὰ κάνει λόγο γιὰ τὴν πραγματοποιηθεῖσα οἰκονομία. Γιατί, λέει, ὁ Θεὸς ἔκανε Κύριο καὶ Μεσσία τοῦτον τὸν Ἰησοῦν πού ἐσεῖς σταυρώσατε· εἶναι φανερὸ ὅτι μὲ τὴ δεικτικὴ λέξη τοῦτος ἀποβλέπει στὴν ἀνθρώπινὴ του μορφὴ πού βλέπουν ὅλοι».

- 17 Ἄυτὰ μᾶς λέει ἐκεῖνος πού ὑποκατέστησε τὴ δική του σκέψη στὴ θέληση τῶν ἀποστόλων· δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πῶ ἐπέβαλε, μῆπως καθένας καταλογίσει τόση παραφροσύνη σὲ ἄνδρες ὁσίους κι ἐξαιρετικούς στοὺς κήρυγμα τῆς εὐσέβειας, ὥστε νὰ θεωρήσουν τὴ διδασκαλία ἐκείνων τόσο ὑπερβολικὴ ὅσο καὶ βλάσφημη⁷. Αὐτοὶ πού μεταφέρουν τὴ φλυαρία τους στὴ μνήμη τῶν ὁσίων, σὲ τί βαθμὸ ταραχῆς βρίσκονται; Δὲν ξεχειλίζει ἡ ἀνοησία τους, ὅταν ἔχουν τὴ γνώμη ὅτι ἔχει κενωθεῖ ὁ ἄνθρωπος σὲ ἄνθρωπο καὶ μὲ αὐτὴν τὴ σκέψη ἀποδεικνύουν ὅτι αὐτὸς πού ἀπὸ ὑπακοῆς ταπεινώσε τὸν ἑαυτὸ του στὴ μορφὴ τοῦ δούλου ἦταν σύμμορφος μὲ τοὺς

7. Στὸ σημεῖο αὐτό, ὅπως σημειώνει ὁ ἐκδότης, ὑπάρχει χάσμα καὶ ἡ μετάφραση εἶναι κατὰ ἓνα μέρος ἀπὸ εἰκασία.

- 18 βεῖν τὴν μορφήν κατασκευάζοντες; Καὶ τίς, ὧ πάντων ὑμεῖς ραθυμότατοι, μορφήν ἔχων δούλου μορφήν ἀναλαμβάνει δούλου; Πῶς δ' ἄν τις ἑαυτὸν εἰς τοῦτο κενώσκειν ὅπερ ἐστίν; Οὐ μὲν οὖν εὐρήσετε τούτων τινὰ μηχανὴν καίπερ ὄντες τολμηροὶ λέγειν καὶ φρονεῖν ἀμήχανα.
- 5 Πῶς δὲ οὐκ ἐλείποντάτοι πάντων ὑμεῖς ἀνθρώπων ὑπὲρ ἀπάντων ἀνθρώπων πεπονθέναι δοξάζοντες καὶ τούτῳ τὴν ἑαυτῶν ἀνατιθέντες λύτρωσιν; Εἰ γὰρ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος Λόγου καὶ Θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος ἑαυτὸν, καθὼς φησι Βασίλειος, ἐκένωσεν δὲ ὁ βλεπόμενος ἀνθρω-
- 10 πος ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτὸν, ὁ βλεπόμενος ἀνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτὸν.
- 19 "Ἄλλ' ἀντιμάχεται μὲν τούτοις καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἢ φύσις, ἀντιφθέγγεται δὲ περιφανῶς καὶ αὐτὸς ὁ τῆ θεολογία τὴν οἰκονομίαν
- 15 ταύτην ὑμνήσας, οὐ τὸν βλεπόμενον ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λόγον καὶ Θεὸν ὄντα σάρκα ἀνειληφέναι λέγων, ὅπερ ἄλλαις φωναῖς ἴσον ἐστὶ τῷ μορφήν δούλου λαβεῖν. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα νομίζετε πιστά, μετάθεσθε τοῦ πλάνου, παύσασθε τὸν ἀνθρώπων εἰς
- 20 ἀνθρώπων κεκενώσθαι δοξάζοντες. Εἰ δὲ οὐχ ἱκανοὶ ἐστε πείθειν ἀπίστους, ἐτέρᾳ φωνῇ καὶ δευτέρᾳ ψήφῳ τὴν ἀπιστίαν λύσατε. Ὑπομνήσθητε τοῦ φήσαντος, «ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφήν δούλου λαβών». Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ὃς τοῦτον οἰκειώσεται
- 25 τὸν λόγον. Οὐδεὶς τῶν πώποτε γενομένων ἁγίων μονογενῆς ἦν Θεός, γενόμενος ἀνθρώπων. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν μορφῇ Θεοῦ τυχάνοντα μορφήν δούλου λαβεῖν.
- 21 'Εἰ τοίνυν περὶ τοῦ κενώσαντος ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἐκένωσεν δὲ ἑαυτὸν εἰς δούλου
- 30 μορφήν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ὁ δὲ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἐστὶν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν Λόγος καὶ Θεὸς ὢν Μονογενῆς, περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ Θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, καὶ τοῦτον ἐκδι-

8. Μὲ τὴ λέξη τότε εἰσάγεται τὸ συμπέρασμα τοῦ ὑποθετικοῦ στερεῖται ποῦ περιέχει ἢ παράγραφος αὐτή. Βλ. καὶ πῶς κάτω § 20.

18 **ἀνθρώπους** και πρὶν ἀναλάβει τὴ μορφὴ τους; Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτός, ὃ βραδυκίνητα μυαλά, πού ἐνῶ ἔχει ἤδη τὴ μορφὴ τοῦ δούλου παίρνει τὴ μορφὴ τοῦ δούλου; **Καὶ πῶς θὰ κενώσει κανένας τὸν ἑαυτό** του σ' αὐτὸ πού ἤδη εἶναι; Δὲ θὰ βρεῖτε βέβαια κάποιο δυνατό τρόπο γι' αὐτά, μολονότι τολμᾶτε νὰ λέτε και νὰ δοξάζετε τ' ἀδύνατα; Καὶ πῶς δὲν εἶστε οἱ πιὸ ἀξιολύπητοι ἀπὸ ὄλους ἐσεῖς νὰ πιστεύετε σ' ἓνα ἄνθρωπο πού ἔπαθε γιὰ χάρη ὄλων τῶν ἀνθρώπων και ν' ἀναθέτετε σ' αὐτὸν τὴ λύτρωσή σας; Ἐν δηλαδή ὁ μακάριος Πέτρος δὲ μιλά γιὰ τὸ Λόγο πού εἶναι στὴν ἀρχὴ και πού εἶναι Θεὸς ἀλλὰ μιλά γι' αὐτὸν πού βλέπομε και πού κένωσε τὸν ἑαυτό του, ὅπως τάχα λέει ὁ Βασίλειος, και φυσικὰ κένωσε ὁ ἄνθρωπος πού βλέπομε τὸν ἑαυτό του στὴ μορφὴ τοῦ δούλου, κι αὐτὸς πού κένωσε τὸν ἑαυτό του στὴ μορφὴ τοῦ δούλου, τὸν κένωσε γιὰ νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος, τότε⁸ ὁ ἄνθρωπος πού βλέπομε κένωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος.

19 Ἐν αὐτὰ βέβαια ἀντιμάχεται και ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν πραγμάτων και λέει τ' ἀντίθετα διαρρήδην κι αὐτὸς πού ὑμνησε αὐτὴ τὴν οἰκονομία με τὴ θεολογία του, λέγοντας ὅτι δὲν ἦταν βέβαια ὁ ὀρατὸς ἄνθρωπος ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Λόγος πού ἦταν στὴν ἀρχὴ πού ἔλαβε σάρκα, πράγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο ἀλλὰ με ἄλλες λέξεις με τό, 'ἔλαβε δούλου μορφὴ'. Ἐν λοιπὸν ὅσα λέγω σᾶς φαίνονται λογικά, ἀφήσετε τὴν πλάνη σας, πάψετε νὰ πιστεύετε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει κενωθεί σὲ ἄνθρωπο. Ἐν ὅμως δὲν εἶστε ἱκανοὶ νὰ πείσετε αὐτοὺς πού δὲν πείθονται, με ἓνα ἄλλο χωρίο και δεῦτερο ἐπιχείρημα διαλύσετε τὴν ἀπιστία τους. Θυμηθεῖτε αὐτὸν πού εἶπε «αὐτὸς ἄν και ἦταν με μορφὴ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησε τὴν ἰσότητά του με τὸ Θεὸ ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς ἀλλὰ ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του και πῆρε μορφὴ δούλου». Κανένας ἄνθρωπος δὲ θὰ διεκδικήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ λόγο αὐτό. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἁγίους πού ἔχουν ζήσει ποτε δὲν ἦταν Θεὸς Μονογενῆς, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος. Αὐτὸ βέβαια σημαίνει τὸ ὅτι ἐνῶ ὑπῆρχε με μορφὴ Θεοῦ, ἔλαβε μορφὴ δούλου.

21 Ἐν λοιπὸν ὁ μακάριος Πέτρος ὀμιλεῖ γι' αὐτὸν πού κένωσε τὸν ἑαυτό του αὐτὸς πού ὑπάρχει με μορφὴ Θεοῦ κι ἄν αὐτὸς πού ὑπάρχει με μορφὴ Θεοῦ εἶναι ὁ Λόγος πού ὑπάρχει στὴν ἀρχὴ και πού εἶναι Μονογενῆς Θεός, τότε ὁ μακάριος Πέτρος μιλά γι' αὐτὸν πού ὑπάρχει στὴν ἀρχὴ και πού εἶναι Θεός και γι' αὐτὸ μᾶς διδά-

- 22 δάσκει γεγονέναι Κύριον καὶ Χριστόν. Ταύτην μέντοι τὴν μάχην αὐτὸς
 πρὸς ἑαυτὸν ἀναστρέφει Βασίλειος καὶ δείκνυται σαφῶς οὔτε τῷ βουλή-
 10 ματι τῶν ἀποστόλων τὸν ἑαυτοῦ νοῦν ἐπιστήσας οὔτε τῶν οἰκείων λό-
 γων φυλάττων τὴν ἀκολουθίαν· ἐξ ὧν ἢ συναισθόμενος τῆς ἀνωμαλίας
 5 συγχωρήσει τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λόγον καὶ Θεὸν ὄντα γεγονέναι
 Κύριον, ἢ μαχομένοις μαχόμενα συνάπτων καὶ τούτοις παραμένων
 φιλονείκως ἕτερα προσθήσει πολεμιώτερα, δύο κατασκευάζων εἶναι
 Χριστοῦ καὶ δύο Κυρίου. Εἰ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἐν ἀρχῇ ὧν Θεὸς Λό-
 γος, ἕτερος δὲ ὁ κενώσας ἑαυτὸν καὶ μορφήν δούλου λαβὼν, Κύριος
 10 δὲ καὶ ὁ Θεὸς Λόγος δι' οὗ τὰ πάντα, Κύριος δὲ καὶ Χριστὸς οὗτος ὁ
 Ἰησοῦς ὁ σταυρωθεὶς μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ πάντα, δύο κατ' αὐτὸν Κύ-
 ριοι καὶ Χριστοί.
- 23 Τούτον μὲν οὖν οὐδεὶς παραιτήσεται λόγος τῆς οὕτω περιφανοῦς
 βλασφημίας. Εἰ δέ τις τούτῳ συνιστάμενος φαίη τὸν αὐτὸν μὲν εἶναι
 15 τὸν ἐν ἀρχῇ Λόγον καὶ γενόμενον Κύριον, κατὰ δὲ τὴν ἐν σαρκὶ πα-
 ρουσίαν γεγενῆσθαι Κύριον καὶ Χριστόν, ἀναγκασθήσεται πάντως εἰ-
 πεῖν πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν Κύριον. Ἀλλὰ γὰρ
 εἰ καὶ Βασιλεῖω καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ἀπίστοις δύο Κύριοι καὶ Χριστοί
 καταγγέλλονται ψευδῶς, ἀλλ' ἡμῖν γε εἷς Κύριος καὶ Χριστὸς δι' οὗ
 20 τὰ πάντα γέγονεν, οὐ κατὰ προκοπὴν γενόμενος Κύριος, ἀλλὰ πρὸ
 πάσης κτίσεως καὶ πρὸ πάντων αἰώνων ὑποστάς Κύριος Ἰησοῦς, δι'
 οὗ τὰ πάντα, τοῦτο πάντων ἡμᾶς τῶν ἀγίων συμφώνως ἐκδιδασκόν-
 των καὶ καταγγειλάντων τῶν δογμάτων τὸ κάλλιστον.
- 24 Ὁ τε γὰρ μακάριος Ἰωάννης τὸν Θεὸν Λόγον δι' οὗ τὰ πάντα γέ-
 25 γονεν ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι διδάσκει λέγων, «καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένε-
 το», ὃ τε θαυμασιώτατος Παῦλος εἰς ταπεινοφροσύνην ἐνάγων τοῦς
 προσέχοντας αὐτῷ τὸν νοῦν Χριστὸν Ἰησοῦν λέγει τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ
 ὑπάρχοντα καὶ κενώσαντα ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν καὶ ταπεινω-
 θέντα μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις «Κύ-
 30 ριον τῆς δόξης» ὀνομάζει τὸν σταυρωθέντα. «Εἰ γὰρ ἔγνωσαν»,
 φησὶν, «οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν». Καὶ πολὺ γε τού-
 του γυμνότερον αὐτὴν τὴν οὐσίαν ὀνομάζει Κύριον εἰπὼν «ὁ δὲ Κύ-
 ριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν». Εἰ τοίνυν ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος, καθὼ Πνεῦμα, Κυ-

22 σκει ὅτι ἔγινε Κύριος καὶ Χριστός. Αὐτὴ τὴ μάχη λοιπὸν στρέφει ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του ὁ ἴδιος ὁ Βασιλεῖος καὶ παρουσιάζεται σαφῶς οὔτε τὴ βούληση τῶν ἀποστόλων νὰ ἔχει προσέξει, οὔτε νὰ φυλάει τὴ συνέπεια τῶν λόγων του. Ἐπὶ τοὺς ὁποίους ἢ συναισθανόμενος τὴν ἀνωμαλία θὰ δεχτεῖ ὅτι ὁ Λόγος ποὺ εἶναι στὴν ἀρχὴ καὶ ποὺ εἶναι Θεὸς ἔγινε Κύριος ἢ συνάπτοντας ἀντιμαχόμενα πράγματα κι ἐπιμένοντας σ' αὐτὰ μὲ διάθεση φιλόνηκη, θὰ προσθέσει ἄλλα πρὸ ἀντίμαχα κατασκευάζοντας δύο Χριστοὺς καὶ δύο Κυρίους. Γιατὶ ἂν εἶναι ἄλλος αὐτὸς ποὺ ὑπῆρχε Θεὸς Λόγος καὶ ἄλλος αὐτὸς ποὺ κένωσε τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἔλαβε μορφὴ δούλου κι ἂν ἀκόμα εἶναι Κύριος καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ποὺ σταυρώθηκε, ἀφοῦ ἔγιναν ὅλα αὐτὰ, θὰ ὑπάρχουν κατὰ τὴν ἀποψὴ του δύο Κύριοι καὶ Χριστοί.

23 Ἄυτὸν λοιπὸν δὲ θὰ τὸν ἀπαλλάξει κανένας λόγος ἀπὸ τὴν τόσο καταφάνερη βλασφημία κι ἂν παίρνει κανένας τὸ μέρος του καὶ λέει ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος ποὺ ὑπάρχει στὴν ἀρχὴ καὶ ποὺ ἔγινε Κύριος καὶ κατὰ τὴν ἔνσαρκη παρουσία του ἔχει γίνῃ Κύριος καὶ Χριστός, θ' ἀναγκαστεῖ ὅπως οἷον νὰ πεῖ ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνσαρκη παρουσία του ὁ Υἱὸς δὲν ἦταν Κύριος. Ἀλλὰ ἂν ὁ Βασιλεῖος καὶ οἱ ἄπιστοι ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν κηρύσσουν ψευδῶς δύο Κυρίους καὶ δύο Χριστοὺς, γιὰ μᾶς ὥστόσο εἶναι ἓνας Κύριος καὶ Χριστὸς μέσω τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα, ποὺ δὲν ἔγινε Κύριος ἐπειδὴ προόδευσε στὴν ἀρετὴ ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ κάθε κτίσμα καὶ πρὶν ἀπὸ ὄλους καὶ αἰῶνες ὑπῆρξε Κύριος Ἰησοῦς, μέσω τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα καὶ τοῦτο μᾶς διδάσκουν σὲ συμφωνία ὅλοι οἱ ἅγιοι καὶ μᾶς κήρυξαν αὐτοὶ τὴν πρὸ ὠραία ἀπὸ ὅλες διδασκαλία.

24 Ἐπειδὴ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ποὺ ἔκανε τὰ πάντα ἔλαβε σάρκα, λέγοντας «καὶ ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα». Καὶ ὁ ἑξαίσιος Παῦλος διδάσκοντας τὴν ταπεινοφροσύνη σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀκούγαν μιᾶ γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ποὺ ὑπάρχει μὲ μορφὴ Θεοῦ καὶ ποὺ κένωσε τὸν ἑαυτὸ του σὲ μορφὴ δούλου καὶ ταπεινώθηκε μέχρι τὸ θάνατο καὶ μάλιστα θάνατο σταυρικό· καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα πάλι ὀνομάζει τὸν ἐσταυρωμένο «Κύριο τῆς δόξας».

25 «Ἐὰν τὸν καταλάβαιναν», λέει, «δὲ θὰ σταύρωναν τὸν Κύριο τῆς δόξας». Καὶ πρὸ καθαρὰ ἀπὸ αὐτὸ ὀνομάζει Κύριο τὴν ἴδια τὴν οὐσία, λέγοντας, «ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα». Ἐὰν λοιπὸν ὁ Λόγος

ριος καὶ τῆς δόξης Κύριος, τοῦτον δὲ τὸν Κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Θεὸν Λόγον ἐποίησεν ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἄλλον τινὰ Κύριον, ὃν ὄνειροπολεῖ Βασιλείος'.

26 Ἡ μὲν δὴ κατηγορία τοιαύτη. Δοκεῖ δέ μοι χρῆναι πρῶτον ἐπὶ κε-
5 φαλαίων ἕκαστον τῶν ἐπενηγεμένων ἐν ὀλίγῳ διεξελθεῖν, εἴθ' οὖ-
τως εὐθῦναι τῷ λόγῳ τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν τοῖς τε κρίνουσι τὴν ἀλή-
θειαν εὐμνημόνευτος ἢ καθ' ἡμῶν εἴη γραφή, πρὸς ἣν ἀπολογήσα-
σθαι χρή, καὶ ἡμεῖς ἐν τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐγκλημάτων ἕκαστον
διαλύσαιμεν. Ἐπαισχύνεσθαι φησὶν ἡμᾶς τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ
10 καὶ κακηγορεῖν τοὺς ἀγίους καὶ ἀνθρωπον εἰς ἀνθρωπον κεκενωσθαι
λέγειν καὶ πρὸ τῆς διὰ σαρκὸς παρουσίας τὴν τοῦ δούλου μορφήν
ἔχειν τὸν Κύριον οἶεσθαι καὶ ἀνθρώπῳ ἀνατιθέναι τὴν λύτρωσιν καὶ
δύο Χριστούς τε καὶ Κυρίους ἐν τῷ δόγματι λέγειν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, πρὸ
27 τοῦ πάθους μὴ λέγειν εἶναι τὸν Μονογενῆ Χριστόν τε καὶ Κύριον. Ὡς
15 ἂν οὖν φύγοιμεν τὴν βλασφημίαν ταύτην, πεποιῆσθαι φησι δεῖν τοῦ
Υἱοῦ τὴν οὐσίαν ὁμολογεῖν, ὡς καὶ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τὸ τοιοῦτο
δόγμα τῇ ἰδίᾳ βεβαιούντος φωνῇ. Ταῦτα τῆς κατηγορίας ἐστὶ τὰ κε-
φάλαια· τὰ γὰρ ὅσα πρὸς τὴν καθ' ἡμῶν αὐτῷ λοιδορίαν πεφιλοπόνη-
ται ὡς οὐδὲν συντελοῦντα πρὸς τὸν σκοπὸν σιωπήσομαι. Τάχα γὰρ ἢ
20 τοιαύτη τῶν λόγων καταφορὰ κατὰ τινὰ τεχνικὴν θεωρίαν συνήθης
ἐστὶ τοῖς ρητορεύουσι, πρὸς μείζονα κατηγορίας ὄγκον ἐξευρημένη.

28 Ὑβριζέτω τοίνυν διὰ τὴν τέχνην ὁ σοφιστὴς καὶ τοῖς καθ' ἡμῶν
ὄνειδέσειν ἐνακμαζέτω, μεταξὺ τῶν ἀγώνων ταῖς καταφοραῖς ἐμπομ-
πεύων καλεῖτω 'λήρους', καλεῖτω 'πάντων ραθυμοτάτους καὶ πάν-
25 των ἔλεεινοτάτους, ταραχῆς τε καὶ ἀτοπίας πλήρεις' καὶ πᾶν ὃ, τι βού-
λεται· φωνιζέτω κατ' ἐξουσίαν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ἀνεξόμεθα· αἰσχύνη
γὰρ ἐστὶ τῷ γε νοῦν ἔχοντι οὐ τὸ λοιδοροῦντος ἀκοῦειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ
ρηθὲν ἐπιστρέφειν, ἔχει δέ τι καὶ χρήσιμον ἴσως τὸ καθ' ἡμῶν αὐ-
τὸν κεχρησθαι τῇ φύσει· τάχα γὰρ τὴν κακήγορον αὐτοῦ γλῶσσαν εἰς
30 ἡμᾶς ἀσχολήσας μικρὰν γοῦν ἐκεχειρίαν τῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ μάχης
ποιήσεται.

29 Οὐκοῦν ἐμπορείσθω κατ' ἐξουσίαν τῶν ὕβρεων, καὶ ὁ ἀντιλέγων
οὐκ ἔσται. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἀτοπον καὶ δυσῶδες πνέοι κατὰ σωματι-

πού ήταν στην αρχή, ὡς Πνεῦμα, εἶναι Κύριος καὶ Κύριος τῆς δόξας κι αὐτὸν τὸν Κύριο καὶ Χριστὸ τὸν ἔκανε ὁ Θεός, τότε ὁ Θεὸς ἔκανε Κύριο τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ Θεὸ Λόγο καὶ ὄχι κάποιον ἄλλο, πού ὄνειρεύεται ὁ Βασίλειος'.

- 26 Αὐτὸ εἶναι τὸ κατηγορητήριο τοῦ Εὐνομίου. Νομίζω πὼς πρέπει πρῶτα νὰ διεξέλθω σύντομα καθένα ἰδιαίτερος ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἀναφερθεῖ. Ἔτσι ἔπειτα νὰ ἐλέγξω μὲ τὸ λόγο μου ὅσα εἰπώθηκαν, ὥστε καὶ νὰ μπορεῖ νὰ μνημονευθεῖ εὐκολα ἀπὸ ὄσους κρίνουν τὴν ἀλήθεια ἢ ἐναντίον μας κατηγορία, στὴν ὁποία πρέπει ν' ἀπολογηθοῦμε ἀλλὰ κι ἐμεῖς ν' ἀντικρούσομε μὲ τάξη καὶ σειρά κάθε μία ἀπὸ τίς κατηγορίες. Μᾶς κατηγορεῖ ὅτι ντρεπόμαστε τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, νομίζομε πὼς ὁ Κύριος εἶχε τὴ μορφή τοῦ δούλου πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνσαρκη παρουσία του, ὅτι ἀναθέτομε τὴ λύτρωσή μας σὲ ἄνθρωπο καὶ ὅτι περιλαμβάνομε στὸ δόγμα μας δύο Χριστοὺς καὶ δύο Κυρίους κι ἂν ὄχι αὐτό, λέμε ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος ὁ
- 27 Μονογενὴς δὲν ἦταν Χριστὸς καὶ Κύριος. Γιὰ ν' ἀποφύγομε λοιπὸν αὐτὴν τὴν βλάβη, πρέπει λέει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἔχει δημιουργηθεῖ, ἀφοῦ καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐπιβεβαιώνει τὴ διδασκαλία αὐτὴ μὲ τοὺς δικούς του λόγους. Αὐτὰ εἶναι τὰ σημεῖα τῆς κατηγορίας. Θ' ἀποσιωπήσω ὅσα ἔχει συνθέσει ἐναντίον μας γιὰ νὰ μᾶς ὑβρίσει, γιατί δὲν βοηθοῦν καθόλου στὸ σκοπὸ μας. Ἡ ἐπίθεση αὐτὴ μὲ τοὺς λόγους σύμφωνα μὲ κάποιο κανὸν τῆς τέχνης τοὺς εἶναι συνηθισμένη σ' ὄσους ἀσχολοῦνται μὲ τὴ ρητορικὴ κι ἔχει βρεθεῖ γιὰ νὰ μεγαλοποιεῖ τὴν κατηγορία.
- 28 Ἄς μᾶς ὑβρίξει λοιπὸν ὁ δάσκαλος μὲ τὴν τέχνη του κι ἂς μὴ φεῖδεται τίς ἐναντίον μας προσβολές κι ἂς ἀλαζονεύεται μὲ τίς ἐπιθέσεις του στὰ ἐνδιάμεσα τῶν ἀγώνων καλώντας μας 'φλύαρους' καὶ καλώντας μας 'μυαλὰ βραδυνίκτη καὶ ἀπ' ὄλους πρὸ ἐλεεινοῦς γεμάτους ταραχὴ κι ἀνοησία' καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλει. Ἄς μᾶς ἐξευτελίξει σὰν ἀφέντης κι ἐμεῖς θὰ τὸ ἀνεχθοῦμε. Εἶναι ντροπὴ γιὰ τὸ φρόνιμο ὄχι ν' ἀκούει τίς προσβολές ἀλλὰ ν' ἀνταπαντᾷ κι ἴσως εἶναι καὶ ὠφέλιμο νὰ ἐκδηλώνει ἐναντίον μας τὸ φυσικὸ του. Ἀπασχολώντας δηλαδὴ ἐναντίον μας τὴ βλάβη γλώσσα του θὰ σταματήσει γιὰ λίγο τὴ μάχη του κατὰ τοῦ Θεοῦ.
- 29 Ἔχει λοιπὸν τὸ δικαίωμα νὰ χορτάσει ἀπὸ ὑβρεῖς καὶ κανένας δὲ θὰ τοῦ τίς ἀνταποδώσει. Γιατὶ κι ἂν κάποιοι ἀποπνέει μιὰ ἄσχη-

- κὴν δυσκρασίαν ἢ κατὰ τινα λοιμώδη καὶ δύστροπον ἀρρωστίαν, προκαλέσαιο ἂν τὸν ὑγιαίνοντα πρὸς ζῆλον τοῦ δυστυχήματος, ὡς ἐλέσθαι τινὰ τῶ Ἰσῶ κακῶ δι' οἰκείας νόσου τὴν τοῦ ὀδωδότος ἀηδίας ἀμύνεσθαι. Ἐλεεῖν γάρ, οὐ μιμεῖσθαι τοὺς τοιοῦτους ἢ κοινῇ 5 συμβουλευεῖ φύσις. Οὐκοῦν παρέντες ὅσα τοιαῦτα κατὰ σπουδὴν τῶ λόγῳ κατέμιξε σκώπτων, σχετλιάζων, ἀγανακτῶν, λοιδορούμενος, μόνον τὸν περὶ τῶν δογμάτων ἐπισκεψώμεθα λόγον. Ἀναλαβόντες τοῖνυν ἐξ ἀρχῆς ἐν μέρει πρὸς ἕκαστον τῶν ἐγκλημάτων στησόμεθα.
- 30 Ἀρχὴ τῆς κατηγορίας ἦν τὸ ἐπαισχύνεσθαι ἡμᾶς τῶ σταυρῶ τοῦ 10 ὑπὲρ ἡμῶν καταδεξαμένου τὸ πάθος'. Ἄρα μὴ καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον πρεσβεῦειν ἡμᾶς αἰτιάσεται; Τῶν γὰρ πρὸς τὴν τοιαύτην παρατραπέντων ὑπόληψιν οἰκειότερον ἂν εἶη τὸ ἐγκλημα τοῦ κατασκευάζειν ἐν αἰσχύνῃ τὸν σταυρὸν ποιεῖσθαι. Εἰ γὰρ ὁμοίως μὲν παρ' ἀμφοτέρων ἢ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία πεπίστευται, ἡμεῖς δὲ τὸν διὰ 15 τοῦ σταυροῦ φανερωθέντα Θεὸν οὕτω τιμᾶν οἴομεθα δεῖν καθὼς τιμᾶται ὁ Πατήρ, τοῖς δὲ τὸ πάθος ἐμπόδιον γίνεται πρὸς τὸ δοξάζειν τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἐπίσης τῶ γεγεννηκότι Πατρί, ἄρα περιτρέπεται πρὸς τὸν ἀντικείμενον τῶ σοφιστῇ τὰ ἐγκλήματα, καὶ δι' ὧν κατηγορεῖν ἡμῶν οἶεται, τὴν ἰδίαν δημοσιεῦει κατὰ τῶν δογμάτων ἀσέβειαν.
- 31 Δῆλον γὰρ ὅτι τούτου χάριν ὑπερτίθησι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα καὶ ταῖς 20 μείζουσιν ἀποσεμνύνει τιμαῖς, ὅτι ἢ κατὰ τὸν σταυρὸν αἰσχύνῃ περὶ αὐτὸν οὐχ ὁρᾶται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ χειρὸν παρηλλάχθαι τοῦ Υἱοῦ τὴν φύσιν διίσχυρίζεται, ὅτι τοῦ σταυροῦ τὸ δνειδος εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται μόνον, τοῦ Πατρὸς οὐχ ἀπτόμενον. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με μόνῃ 25 τῇ κατὰ τὸν νοῦν ἀκολουθίᾳ τῆς λογογραφίας ἐπόμενον ταῦτα λέγειν.
- 32 Προδιελθὼν γὰρ τοῦ λόγου πᾶσαν τὴν φιλοπόνως συγκειμένην ἐν αὐτῶ βλασφημίαν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα σαφῶς εὔρον γυμνῇ τῇ λέξει ταύτην ἐκτεθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τὴν βλασφημίαν. Καὶ εἰ δοκεῖ παραθήσομαι τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐμῶν λόγων τὰ παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα 30 ἔχοντα οὕτω. Φησὶ γὰρ 'εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι καὶ ἐπὶ πάντων Θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμε-

μη, βρωμερή μυρωδιά από κάποιο ελάττωμα του οργανισμού ή από κάποια δυσθεράπευτη μόλυνση, δε θα προκαλέσει τον ύγιη να μιμηθεί το μειονέκτημα αυτό, ώστε να θελήσει εκείνος με το ίδιο κακό της δικής του νόσου να πολεμήσει την αηδία της κακοσμίας του άλλου. Γιατί η κοινότητα της φύσης μᾶς προτρέπει να ἐλεοῦμε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς κι ὄχι νὰ τοὺς μιμούμαστε. Παραβλέποντας λοιπὸν ὅσα τέτοια ἀνάμιξε μὲ μίσος στοὺς λόγους του γιὰ νὰ μᾶς χλευάσει, νὰ μᾶς ἐλεεινολογήσει, νὰ μᾶς ἐρεθίσει, νὰ μᾶς περιγελάσει, ἄς ἐξετάσουμε μόνο τὸ λόγο του γιὰ τὰ δόγματα. Ἐπιναλάβομε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μία-μία τὶς κατηγορίες κι ἄς σταθοῦμε στὴν κάθε μιὰ τους.

30 Ἡ πρώτη κατηγορία του ἦταν ὅτι ἔντροπώμαστε γιὰ τὸ σταυρὸ ἐκείνου ποὺ γιὰ χάρη μας δέχτηκε τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ. Θὰ μᾶς κατηγορήσει ἄραγε καὶ γιὰ τὸ ὅτι πρεσβεύομε τὴν ἀνομοιότητα τῆς οὐσίας; Γιατί, σ' ὅποιους ἔχουν παρεκκλίνει στὴ δοξασία αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ πῶς ταιριαστὰ ἡ κατηγορία ὅτι θεωροῦν ντροπὴ τοὺς τὸ σταυρὸ. Ἐὰν δηλαδὴ ὁμοια κι οἱ δύο μᾶς πιστεύομε τὴν οἰκονομία τῆ σχετικῆ μὲ τὸ πάθος κι ἐμεῖς νομίζομε πῶς πρέπει νὰ τιμοῦμε τὸ Θεὸ ποὺ φανερώθηκε μὲ τὸ σταυρὸ ὅπως τιμοῦμε τὸν Πατέρα, ἐνῶ ἐκείνους τοὺς ἐμποδίζει τὸ πάθος νὰ θεωροῦν τὸν Υἱὸ Θεοῦ ἐξίσου μὲ τὸν Πατέρα ποὺ τὸν γέννησε, ἄρα οἱ κατηγορίες ἀντιστρέφονται ἐναντίον τῶν σοφιστῶν. Καὶ μὲ τὶς κατηγορίες ποὺ νομίζει ὅτι μᾶς ἀφοροῦν, δημοσιοποιεῖ τὴ δική του ἀσέβεια κατὰ
31 τῶν δογμάτων. Εἶναι δηλαδὴ φανερὸ ὅτι γι' αὐτὸ ὑψώνει τὸν Πατέρα πάνω ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ τοῦ ἀποδίδει τὶς πῶς μεγάλες τιμές, γιὰτὶ αὐτὸς δὲν ἔχει τὴν ντροπὴ τοῦ σταυροῦ. Καὶ γι' αὐτὸ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ φύση τοῦ Υἱοῦ ἔχει μεταβολὴ πρὸς τὸ χειρότερο, γιὰτὶ τὸ δνειδος τοῦ σταυροῦ ἀναφέρεται μόνο σ' αὐτὸν καὶ δὲν ἀγγίζει τὸν Πατέρα. Κι ἄς μὴ νομίσει κανένας ὅτι τὰ ὑποστηρίζω αὐτὰ σύμφωνα μὲ τὴ νοσηματικὴ ἀκολουθία τῆς λογογραφίας του μόνο.

32 Διάβασα πρῶτα ὅλη τὴ βλασφημία ποὺ ἔχει συγκεντρωθεῖ μ' ἐπιμέλεια μέσα στὸ λόγο καὶ βρῆκα νὰ τὴν ἔχει ἐκθέσει στὰ παρακάτω μὲ ἀπροκάλυπτες λέξεις. Κι ἂν νομίζετε θὰ παραθέσω ἀμέσως στοὺς λόγους μου ὅσα ἔχει γράψει ποὺ εἶναι τὰ ἐξῆς. Δηλαδὴ λέει: Ἐὰν μπορεῖ νὰ δείξει ἓνα Θεὸ πάνω ἀπὸ ὅλα, ποὺ εἶναι φῶς ἀπρόσιτο, ποὺ νὰ φανερώθηκε μέσα στὴ σάρκα ἢ ποὺ μπορεῖ νὰ

νον ἐπ' ἐξουσίαν ἐλθεῖν, προστάγμασιν ὑπακοῦσαι, νόμοις ἀνθρωπί-
 νοις πολιτεύσασθαι, σταυρὸν ἐνεγκεῖν, Ἰσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς',
 33 τίς οὖν ὁ ἐπαισχυνόμενος τῷ σταυρῷ; ὁ καὶ μετὰ τὸ πάθος προσκυ-
 νῶν Ἰσα Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἢ ὁ καὶ πρὸ τοῦ πάθους ὑβρίζων οὐ μόνον τῇ
 5 πρὸς τὴν κτίσιν ὁμοτιμία, ἀλλὰ καὶ τῷ κατασκευάζειν τῆς ἐμπαθοῦς
 αὐτὸν εἶναι φύσεως, μὴ ἂν ἐλθόντα πρὸς τὴν τῶν παθημάτων πείραν,
 34 εἰ μὴ δεκτικὴν εἶχε τῶν τοιούτων τὴν φύσιν; Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ τὸ
 σῶμα, ᾧ τὸ πάθος ἐδέξατο, τῇ θείᾳ φύσει κατακραθὲν ἐκεῖνο πεποι-
 ῆσθαι φαμεν διὰ τῆς ἀνακράσεως, ὅπερ ἢ ἀναλαβοῦσα φύσις ἐστὶ το-
 10 σοῦτον ἀπέχομεν τοῦ μικρὸν τι περὶ τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἐννοεῖν, ὡς
 εἰ τι καὶ τῆς κάτω φύσεως διὰ τὴν φιλάνθρωπον προσελήφθη οἰκο-
 νομίαν, καὶ τοῦτο πιστεύειν μεταπεποιῆσθαι πρὸς τὸ θεῖον τε καὶ
 ἀκήρατον· ὁ δὲ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ ταπεινότερον κατ' οὐσίαν
 παραλλαγῆς τὸ περὶ τὸν σταυρὸν πάθος πεποιῆται, οὐκ οἶδα ὅπως
 15 τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς δυνάμεως ἐνέργειαν, καθ' ἣν καὶ τοῦτο ἠδυν-
 νήθη, τεκμήριον ἀσθενείας ποιούμενος, οὐδὲ τοῦτο συνείς, ὅτι οὐδὲν
 κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν κινούμενον ὡς ἐπὶ παραδόξῳ θαυμάζεται,
 ἀλλ' ὅσα τοὺς ὄρους ἐκβαίνει τῆς φύσεως, ταῦτα μάλιστα πάντων ἐν
 θαύματι γίνεται καὶ πρὸς ταῦτα πᾶσα μὲν ἐπιστρέφεται ἀκοή, πᾶσα δὲ
 20 διάνοια τείνεται τὸ παράδοξον θαυμάζουσα.

35 Διὸ καὶ πάντες οἱ τὸν λόγον κηρύσσοντες ἐν τούτῳ τὸ θαῦμα τοῦ
 μυστηρίου καταμηνύουσιν ὅτι «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί», ὅτι «ὁ
 Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ὅτι «τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἔλαμψεν», ὅτι «ἡ
 ζωὴ θανάτου ἐγεύσατο», καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα βοῶσιν οἱ κήρυκες, δι'
 25 ὧν πλεονάζεται τὸ θαῦμα τοῦ διὰ τῶν ἔξω τῆς φύσεως τὸ περιὸν τῆς
 36 δυνάμεως ἑαυτοῦ φανερώσαντος. Ἀλλὰ κἂν ἐκείνοις ὑβρίζειν διὰ
 ταῦτα δοκῆ καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοτιμίας διὰ τὴν περὶ τὸν
 σταυρὸν οἰκονομίαν τὸν Υἱὸν ἀποσχοινίζωσιν, ἡμεῖς καθὼς παρέδω-
 καν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου γενόμενοι διὰ
 30 τῶν ἁγίων Γραφῶν πεπιστεύκαμεν ὅτι ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν Θεός, «μετὰ
 ταῦτα», καθὼς φησιν ὁ Βαρούχ, «ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώ-

9. Α' Τιμ. 3,16.

10. Ἰω. 1,14.

11. Ἰω. 1,5.

12. Ἐβρ. 2,9.

13. Βαρούχ. 3,38.

συμβεῖ νὰ ἔλθει ὡς ὑπήκοος, νὰ ὑπακούσει σὲ διαταγές, νὰ ζήσει σύμφωνα μὲ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους, νὰ ὑποφέρει τὸ σταυρό, ἄς
 33 πεῖ τὸ φῶς μὲ τὸ φῶς ἴσο'. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ποὺ ντρέπεται τὸ σταυρό; Αὐτὸς ποὺ καὶ μετὰ τὸ πάθος προσκυνεῖ τὸν Υἱὸ Ἰσα μὲ τὸν Πατέρα ἢ ἐκεῖνος ποὺ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος τὸν ὑβρίζει ὄχι μόνο κἀνοντάς τον ἰσότιμο μὲ τὴ φύση ἀλλὰ καὶ κατασκευάζοντάς τον νὰ ἔχει φύση ἐμπαθῆ, ἐνῶ δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἔλθει σὲ πείρα τῶν
 34 παθημάτων, ἂν ἡ φύση του δὲν ἦταν ἐπιδεικτικὴ σ' αὐτά; Ἐμεῖς καὶ τὸ σῶμα, μὲ τὸ ὁποῖο δέχτηκε τὸ πάθος, ἀναμιγμένο μὲ τὴ θεία φύση λέμε ὅτι μὲ τὴν ἀνάμιξη ἐγινε ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἡ φύση ποὺ τὸ ἀνέλαβε. Εἴμαστε τόσο μακριὰ νὰ σκεφτοῦμε κάτι ταπεινὸ γιὰ τὸ Μονογενὴ Θεό, ὥστε κι ἂν ἀκόμα προσέλαβε κάτι ἀπὸ τὴν κατώτερη φύση ἐξαιτίας τῆς φιλάνθρωπης οἰκονομίας του, νὰ πιστεύομε ὅτι καὶ αὐτὸ ἔχει μεταβληθεῖ σὲ θεῖο κι ἀθάνατο. Αὐτὸς ὅμως θεώρησε δεῖγμα τῆς μεταβολῆς του κατὰ τὴν οὐσία πρὸς τὸ κατώτερο τὸ σταυρικὸ του πάθος. Ἄγνοῶ πῶς τὴν ὑπέρτατη ἐνέργεια τῆς δυνάμεώς του, μὲ τὴν ὁποία ἐπέτυχε καὶ τὸ πάθος, τὴ θεωρεῖ ἀπόδειξη ἀδυναμίας καὶ δὲν ἐννοεῖ μῆτε τοῦτο, ὅτι κανένα πράγμα ποὺ ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του δὲ θαυμάζεται ὡς παράδοξο ἀλλὰ αὐτὰ θαυμάζονται περισσότερο ἀπὸ ὅλα, ὅσα ὑπερβαίνουν τὰ ὄρια τῆς φύσης καὶ σ' αὐτὰ στρέφεται κάθε ἀκοὴ καὶ ὑψώνεται κάθε διάνοια θαυμάζοντας τὸ παράδοξο.

35 Γι' αὐτὸ καὶ ὅλοι οἱ κήρυκες τοῦ θεοῦ λόγου σ' αὐτὸ ἐπικεντρώνουν τὸ θαῦμα τοῦ μυστηρίου, ὅτι «ὁ Θεὸς φανερώθηκε μέσα στὴ σάρκα»⁹, ὅτι «ὁ Λόγος ἐγινε σάρκα»¹⁰, ὅτι «τὸ φῶς ἔλαμψε μέσα στὸ σκότος»¹¹, ὅτι «ἡ ζωὴ γεύθηκε τὸ θάνατο»¹². Καὶ οἱ κήρυκες φωνάζουν ὅλα αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα τονίζεται τὸ θαῦμα ἐκεῖνου ποὺ φανέρωσε τὸν πλοῦτο τῆς δυνάμεώς του μὲ στοιχεῖα ποὺ εἶ-
 36 ναι ἔξω ἀπὸ τὴ φύση του. Ἄλλὰ κι ἂν αὐτοὶ θέλουν γι' αὐτὰ νὰ ὑβρίζουν καὶ ν' ἀποχωρίζουν τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴν ὁμοτιμία του μὲ τὸν Πατέρα ἐξαιτίας τῆς οἰκονομίας τῆς σχετικῆς μὲ τὸ σταυρό, ἐμεῖς ὅπως μᾶς παρέδωσαν ὅσοι ἐγιναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτόπτες καὶ διάκονοι τοῦ κηρύγματος, πιστέψαμε μέσω τῶν ἁγίων Γραφῶν ὅτι ὁ Θεὸς ποὺ ὑπῆρχε στὴν ἀρχὴ «ἐπειτα», ὅπως λέει ὁ Βαρούχ¹³, «φάνηκε πάνω στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε τοὺς ἀνθρώπους» κι ἀφοῦ ἐγινε ἀντάλλαγμα τοῦ θανάτου μας, διέλυσε μὲ τὴν ἀνάστασιν του

ποις συναναστρέφη», ἀντάλλαγμα τε τοῦ ἡμετέρου θανάτου γενόμενος ἔλυσε διὰ τῆς ἰδίας ἀναστάσεως τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου καὶ ὠδοποίησε πάση σαρκὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν ἀνάστασιν, ὁμόθρονός τε καὶ ὁμόδοξος ὦν τῷ ἰδίῳ Πατρὶ κατ' ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐποίσει τὴν ψῆφον τοῖς κρινομένοις.

37 Ταῦτα περὶ τὸν ἐσταυρωμένον ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ διὰ τοῦτο ὑπερυψοῦντες κατὰ τὸ ἡμέτερον τῆς δυνάμεως μέτρον οὐκ ἀπολήγομεν, ὅτι ὁ μηδενὶ χωρητὸς διὰ τὴν ἀφραστον αὐτοῦ καὶ ἀπρόσιτον μεγαλειότητα πλὴν ἑαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, οὐ-
38 τος καὶ πρὸς κοινωνίαν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν κατελεθεῖν ἠδυνήθη· οἱ δὲ ταύτην ἀπόδειξιν τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριότητος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ποιοῦνται, τὸ διὰ σαρκὸς καὶ σταυροῦ φανερωθῆναι τὸν Κύριον, ὡς τῆς μὲν φύσεως τοῦ Πατρὸς καθαρῶς ἐν ἀπαθείᾳ διαμενουσῆς καὶ μηδενὶ τρόπῳ τὴν πρὸς τὸ πάθος κοινωνίαν ἀναδέξασθαι
15 δυναμένης, τοῦ δὲ Υἱοῦ διὰ τὸ πρὸς τὸ ταπεινότερον παρηλλάχθαι τὴν φύσιν, πρὸς σαρκὸς τε καὶ θανάτου πείραν οὐκ ἀδυνατοῦντος ἔλθειν, ὡς οὐ πολλῆς γινομένης τῆς μεταστάσεως, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον ἐκ τοῦ ὁμοίου μεταχωρούσης διὰ τοῦ κτιστὴν μὲν τὴν ἀνθρωπίνην, κτιστὴν δὲ καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὑποτίθεσθαι
20 φύσιν.

39 Τίς τοίνυν εἰκότως ἐπαισχύνεσθαι τῷ σταυρῷ κατηγορεῖται, ὁ τὰ ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ λέγων ἢ ὁ περὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἀγωνιζόμενος; Οὐκ οἶδα εἰ τῆς Παύλου μεγαλοφωνίας ὁ κατήγορος ἤκουσεν ὁ οὕτω κατασμικρύνων τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γνωρισθέντα Θεόν, οἷα καὶ ὅσα
25 ἐκεῖνος τῷ ὑψηλῷ στόματι περὶ τοῦ σταυροῦ διεξέρχεται. Ὁ γὰρ διὰ τοσούτων καὶ τοιούτων θαυμάτων ἑαυτὸν γνωρίζειν ἔχων, «μὴ γένοιτο», φησὶν, «ἐπὶ τινὶ ἄλλῳ καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ», καὶ πρὸς Κορινθίους λέγει «τὸν λόγον τοῦ σταυροῦ δύναμιν Θεοῦ τοῖς σωζομένοις» εἶναι.

40 Ἐφεσίοις δὲ τὴν τὸ πᾶν διακρατοῦσάν τε καὶ συνέχουσαν δύναμιν τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ καταγράφει, ἐν οἷς βούλεται αὐτοὺς ὑψωθέντας γινῶναι τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν τῆς δυνάμεως ταύτης, ὕψος καὶ πλάτος καὶ βάθος καὶ μῆκος κατονομάζων, ἐκόστην κεραίαν τῶν

14. Γαλ. 6,14.

15. Α' Κορ. 1,18.

τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου καὶ ἀνοίξε μὲ τὸν ἑαυτό του γιὰ κάθε ἀνθρωπο τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀνάσταση. Κι ὅπως μοιράζεται μὲ τὸν Πατέρα του τὸν ἴδιο θρόνο καὶ τὴν ἴδια δόξα θ' ἀποφασίσει κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως γιὰ ὄσους θὰ κρίνονται ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τῶν ἔργων τους.

- 37 Αὐτὰ ἔχομε πιστέψει ἑμεῖς γιὰ ἐκεῖνον ποὺ σταυρώθηκε καὶ γι' αὐτὸ δὲν παύομε νὰ τὸν ὑπερυψώνομε κατὰ τὰ μέτρα τῆς δυνάμης μας ὅτι αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ τίποτε χωρητὸς ἐξαιτίας τοῦ ἄρρητου καὶ ἀπρόσιτου μεγαλείου του παρὰ μονάχα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν Πατέρα του καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, αὐτὸς μπόρεσε νὰ
- 38 κατεβεῖ γιὰ νὰ κοινώνῃσει τὴν ἀσθένειά μας. Ἐκεῖνοι ὁμως θεωροῦν ἀπόδειξη τῆς διαφορᾶς στὴ φύση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα τὸ ὅτι ὁ Κύριος φανερώθηκε μὲ τὴ σάρκα καὶ τὸ σταυρὸ, ἐπειδὴ ἡ φύση τοῦ Πατέρα παραμένει καθαρὴ ἔξω ἀπὸ τὸ πάθος, ἐνῶ ἡ φύση τοῦ Υἱοῦ ἔχει ὑποστῆ μεταβολὴ πρὸς τὸ κατώτερο καὶ δὲν τοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ δοκιμάσει τὴ σάρκα καὶ τὸ θάνατο, ἀφοῦ δὲν εἶναι καὶ μεγάλη ἡ μεταβολή, ἀλλὰ μεταβαίνει κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ τὸ ὁμοιο στὸ συγγενικὸ καὶ ὁμόφυλο μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς κτιστῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ τῆς κτιστῆς φύσης τοῦ Μονογενοῦς.

- 39 Ποιὸς λοιπὸν κατηγορεῖται δικαιολογημένα ὅτι ντρέπεται τὸ σταυρὸ, αὐτὸς ποὺ τὸν ὑποβιβάζει μὲ τοὺς λόγους του ἢ ἐκεῖνος ποὺ μάχεται γιὰ τὰ πιδ ὑψηλά; Δὲ γνωρίζω ἂν ὁ κατήγορος ποὺ μικραίνει τόσο τὸ Θεὸ ποὺ φανερώθηκε πάνω στὸ σταυρὸ, ἂν ἄκουσε τὸ μεταλόφωνο Παῦλο νὰ μιλάει ὅπως μιλάει καὶ νὰ λέει τόσα γιὰ τὸ σταυρὸ. Αὐτὸς ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς γνωρίσει τὸν ἑαυτό του μὲ τόσα καὶ τέτοια θαυμαστὰ κατορθώματα «μὴ γένοιτο», λέει, «νὰ καυχηθῶ γιὰ κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ»¹⁴· καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους πάλι λέει ὅτι «ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ εἶναι δύναμη γιὰ ὄσους σώζονται»¹⁵.

- 40 Στοὺς Ἐφεσίους¹⁶ πάλι παρουσιάζει μὲ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ τὴ δύναμη ποὺ διακρατεῖ καὶ συνέχει τὸ πᾶν, γιὰ νὰ τοὺς ἀνεβάσει ἐκεῖ ποὺ θέλει καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ὑπερβολικὴ δόξα αὐτῆς τῆς δυνάμης, μιλώντας γιὰ ὕψος καὶ πλάτος καὶ βάθος καὶ μήκος καὶ ὀνομάζοντας μὲ δικό του ὄνομα κάθε ἄκρη τοῦ σταυροῦ· τὸ ἄνω

16. Ἐφ. 3,18-19.

κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ θεωρουμένων ἰδίους προσαγορευῶν ὀνόμασιν, ὡς τὸ μὲν ἄνω μέρος ὕψος εἶπεῖν, βάθος δὲ τὸ μετὰ τὴν συμβολὴν ὑποκείμενον, τὴν δὲ ἐγκάρσιον καθ' ἑκάτερον κεραίαν τῷ τοῦ μήκους τε καὶ πλάτους ὀνόματι διασημαίνων, ὡς ἂν διὰ τούτου φανερωθεῖ τὸ μέγα μυστήριον, ὅτι καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ καταχθόνια καὶ πάντα τῶν ὄντων τὰ πέρατα διακρατεῖται καὶ συνέχεται παρὰ τοῦ τὴν ἀπόρρητον καὶ μεγάλην ταύτην δύναμιν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ παραδειξάντος. Ἄλλ' οὐδὲν οἶμαι δεῖν πλέον ταῖς αἰτίαις ταύταις ἐναγωνίζεσθαι, περιττὸν κρίνων ἐμφιλοτιμεῖσθαι τοῖς κατὰ τῆς συκοφαν-
10 τίας ἐλέγχους, καὶ δι' ὀλίγον τῆς ἀληθείας δειχθείσης. Οὐκοῦν πρὸς ἕτερον ἔγκλημα τῷ λόγῳ μετέλθωμεν.

- 41 Ἐπισημασθῆναι λέγει παρ' ἡμῶν τοὺς ἀγίους. Ἄλλ' εἰ μὲν αὐτὸν ἀκήκοε, λεγέτω τὰ ῥήματα τῆς κατηγορίας· εἰ δὲ πρὸς ἑτέρους εἰρηκέναι λέγει, δειξάτω διὰ τῶν μαρτυρούντων ἀληθῆ τὴν αἰτίαν· εἰ δὲ
15 ἀφ' ὧν γεγραφήκαμεν ἀποδείκνυσιν, ἀναγνώτω τὰ εἰρημένα, καὶ τὴν αἰτίαν δεξόμεθα. Ἄλλ' οὐκ ἂν τι τοιοῦτον προσενεγκεῖν ἔχοι· πρόκειται γὰρ παντὶ τῷ βουλομένῳ τὰ παρ' ἡμῶν εἰς ἐξέτασιν. Εἰ δὲ μήτε πρὸς αὐτὸν εἰρηται μήτε ἑτέρων ἀκήκοε μήτε διὰ τῶν γεγραμμένων ἔχει τὸν ἔλεγχον, σιγᾶν οἶμαι χρῆναι τὸν ὑπὲρ τούτων ἀπολογούμενον.
- 42 Πρὸς γὰρ τὸ ἀνυπόστατον ἔγκλημα πρέπουσα πάντως ἐστὶν ἀπολογία ἢ σιωπή. Πέτρος φησὶν ὁ ἀπόστολος «Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». Ἡμεῖς ταῦτα παρ' αὐτοῦ μεμαθηκότες φάμεν περὶ ἐν πᾶσαν βλέπειν τῶν εἰρημένων τὴν σύμφρασιν, αὐτὸν τε τὸν σταυρὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα
25 καὶ τὸ δεικτικὸν τῆς φωνῆς· δύο γὰρ πράγματα περὶ ἐν πρόσωπον ὁ τῆς Γραφῆς λόγος γεγενῆσθαι φησι, παρὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων τὸ πάθος, παρὰ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν τιμὴν, οὐχ ὡς ἄλλου μὲν πεπονθότος, ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἀνυψώσεως τετιμημένου.

- 43 Καὶ σαφέστερον ἐφερμηνεύει λέγων διὰ τῶν ἐφεξῆς· «τῇ δεξιᾷ»
30 γάρ, φησί, «τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς». Τίς οὖν ὑψώθη; Ὁ ταπεινὸς ἢ ὁ ὑψιστός; Τί δὲ τὸ ταπεινὸν εἰ μὴ τὸ ἀνθρώπινον; Τί δὲ ἄλλο παρὰ τὸ θεῖον ἐστὶν ὁ ὑψιστός; Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς ὑψωθῆναι οὐ δέεται ὑψιστός ὢν. Ἄρα τὸ ἀνθρώπινον ὁ ἀπόστολος ὑψῶσθαι λέγει, ὑψώθη δὲ διὰ τοῦ Κυρίου καὶ Χριστοῦ γενέσθαι. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ πάθος ἐγένε-

τμήμα τὸ λέει ὕψος, τὸ κατῶτερο βάθος καὶ καθένα ἀπὸ τὰ ὀριζόντια τμήματα τὰ δηλώνει μὲ τὰ ὀνόματα μῆκος καὶ πλάτος, ὥστε μ' αὐτὸ νὰ φανερωθεῖ τὸ μέγα μυστήριον, ὅτι δηλαδὴ καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ὑποχθόνια καὶ ὅλα τὰ πέρατα τῶν ὄντων διακρατοῦνται καὶ συνέχονται ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ φανέρωσε μὲ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ αὐτὴν τὴν ἀνείπωτη καὶ μεγάλη δύναμη. Ἄλλὰ νομίζω δὲν πρέπει πιά νὰ πολεμῶ τις κατηγορίες αὐτές· θεωρῶ περιττὴ φιλοτιμία τὸν ἔλεγχον τῆς συκοφαντίας, ἀφοῦ ἡ ἀλήθεια ἀποδείχτηκε καὶ μὲ λίγα. Ἄς περάσομε λοιπὸν σὲ ἄλλη κατηγορία.

- 41 Μᾶς κατηγορεῖ ὅτι 'διαβάλλομε τοὺς ἁγίους ἀποστόλους'. Ἄν μᾶς ἄκουσε ὁ ἴδιος, ἄς πεῖ τις λέξεις τῆς κατηγορίας· ἂν λέει ὅτι τοὺς διεβάλαμε σὲ ἄλλους, ἄς ἀποδείξει μὲ μάρτυρες ὅτι ἡ κατηγορία εἶναι ἀληθινή. Ἄν χρησιμοποιεῖ ὡς ἀπόδειξη ὁ,τι ἔχομε γράψει, ἄς διαβάσει ὅσα εἶπαμε καὶ θὰ δεχτοῦμε τὴν κατηγορία. Τέτοια ἀπόδειξη ὁμως δὲν μπορεῖ νὰ προσκομίσει· γιατί ὅσα γράψαμε εἶναι στὴ διάθεση καθενός, μήτε τὸ ἔχει ἀκούσει ἀπὸ ἄλλους μήτε ἔχει τις ἀποδείξεις τοῦ ἀπὸ τὰ γραπτὰ μας· πρέπει νομίζω νὰ
- 42 σωμαίνει αὐτὸς ποῦ ἔχει ἀναλάβει τὴν ὑπεράσπιση. Γιατί σὲ μιὰ ἀνυπόστατη κατηγορία, ἡ πρέπουσα ὑπεράσπιση εἶναι ἡ σιωπὴ. Ὁ Πέτρος ὁ ἀπόστολος λέει «ὁ Θεὸς ἔκανε Κύριο καὶ Χριστὸ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ ποῦ ἐσεῖς σταυρώσατε»¹⁷. Ἐμεῖς ποῦ τὰ ἔχομε μάθει αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖνον λέμε ὅτι ὅλα τὰ συμφραζόμενα ἀποβλέπουν σὲ ἓνα, τὸν ἴδιο τὸ σταυρὸ καὶ τὸ ἀνθρώπινο ὄνομα καὶ τὴ δεικτικὴ δύναμη τῆς λέξης. Ὁ λόγος τῆς Γραφῆς δηλαδὴ λέει ὅτι ἔχουν γίνονται δύο πράγματα γύρω ἀπὸ ἓνα πρόσωπο: τὸ πάθος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ἡ τιμὴ καὶ δὲν εἶναι ἄλλος ἐκεῖνος ποῦ ἔχει πάθει κι ἄλλος αὐτὸς ποῦ ἔχει ἀνυψωθεῖ καὶ τιμηθεῖ.
- 43 Δίνει σ' αὐτὰ σαφέστερη ἐξήγηση μὲ τὰ παρακάτω· «ἐξυψώθηκε», λέει, «μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ»¹⁸. Ποιὸς ἐξυψώθηκε; Ὁ ταπεινὸς ἢ ὁ ὑψιστός; Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ ταπεινὸν ὄν ὄχι τὸ ἀνθρώπινο; Κι ὁ ὑψιστός τί ἄλλο εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θεό; Ὁ Θεὸς ὁμως δὲ χρειάζεται νὰ ὑψωθεῖ ἀφοῦ εἶναι ὑψιστός. Ἄρα ὁ Ἀπόστολος λέει ὅτι ὑψώθηκε τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο καὶ ὑψώθηκε μὲ τὸ νὰ γίνῃ

18. Πράξ. 2,33.

το. Οὐκοῦν οὐ τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ 'εποίησε' ρήματος παρίστησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ τὴν τοῦ ταπεινοῦ πρὸς τὸ ὑψηλὸν μεταποίησιν τὴν διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ γεγενημένην, σαφηνίζεται γὰρ καὶ διὰ τοῦτου τοῦ ρήματος τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον.

44 Ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι «τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς», φανερώς ἐκκαλύπτει τὴν ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου οἰκονομίαν, ὅτι ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ ἡ ποιητικὴ πάντων τῶν ὄντων, ἣτις ἐστὶν ὁ Κύριος δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ οὐ χωρὶς ὑπέστη τῶν ὄντων οὐδέν, αὐτὴ τὸν ἐνωθέντα πρὸς αὐτὴν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἴδιον ὕψος ἀνήγαγε, διὰ τῆς ἀνα-
10 κράσεως, ὅπερ ἐστὶν αὐτὴ κατὰ τὴν φύσιν, κἀκεῖνον ποιήσασα· ἐστὶ δὲ αὐτὴ Κύριος καὶ βασιλεὺς· Χριστὸς γὰρ ὁ βασιλεὺς ὀνομάζεται ταῦτα κἀκεῖνον ἐποίησεν. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ ὑψίστῳ γενόμενος ὑπερρωσώθη, οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐγένετο, ἐν τῷ ἀθανάτῳ ἀθάνατος, ἐν τῷ φωτὶ φῶς, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ ἀφθαρτος, ἐν τῷ ἀοράτῳ ἀόρατος,
15 ἐν τῷ Χριστῷ Χριστός, ἐν τῷ Κυρίῳ Κύριος.

45 Πέφυκε γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀνακράσεων, ὅταν πολλῶν τῷ μέτρῳ τὸ ἕτερον πλεονάζῃ μέρος, πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν πάντως μεταποιεῖσθαι τὸ ἐλαττούμενον. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ λόγου σαφῶς διὰ τῆς τοῦ Πέτρου φωνῆς διδασκόμεθα, ὅτι τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐξ
20 ἀσθενείας σταυρωθέντος· ἡ δὲ ἀσθένεια τὴν σάρκα δηλοῖ, καθὼς
46 παρὰ τοῦ Κυρίου ἠκούσαμεν. Τοῦτο δὲ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀπειρόν τε καὶ ἀόριστον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνακράσεως οὐκέτι ἔμεινεν ἐν τοῖς οἰκείοις μέτροις καὶ ἰδιώμασιν, ἀλλὰ τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ συνεπήρθη καὶ ἐγένετο ἀντὶ δούλου Κύριος, ἀντὶ ὑποχειρίου Χριστὸς βασιλεὺς, ἀντὶ ταπει-
25 νοῦ ὑψιστος, ἀντὶ ἀνθρώπου Θεός. Τίνα τοίνυν ὁ ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων πολεμεῖν ἡμῖν σχηματιζόμενος εὔρεν ἐκ τῶν γεγραμμένων κατὰ τῶν ἀγίων λαβὴν; Ἀλλὰ σιωπάσθω καὶ τοῦτο τὸ ἐγκλημα· μικρὸν γὰρ οἶμαι καὶ ἀγεννὲς εἶναι πρὸς τὰ ψευδῆ τε καὶ ἀναπόδεικτα τῶν λεγομένων ἴστασθαι. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ σφοδρότερον τῆς κατηγορίας μετέλ-
30 θωμεν.

47 Φησὶ 'τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενωσθαι' λέγειν ἡμᾶς καὶ 'τὸν ἐξ ὑπακοῆς ἑαυτὸν ταπεινώσαντα τῇ τοῦ δούλου μορφῇ σύμμορφον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὶν ταύτην ἀναλαβεῖν τὴν μορφήν'. Οὐδὲν ὑψημείφθη τῆς λέξεως, ἀλλ' αὐτὰ τὰ ρήματα παρ' ἡμῶν μετεν-

19. Φιλ. 2,9.

20. Ματθ. 26,41 καὶ Μάρκ. 14,38.

Κύριος και Χριστός. Και γι' αυτό έγινε μετά τὸ πάθος. Δὲν παριστάνει ὁ Ἀπόστολος τὴν προαιώνια ὑπαρξὴ τοῦ Κυρίου μὲ τὸ ρῆμα 'ἐποίησε', ἀλλὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ ταπεινοῦ πρὸς τὸ ὑψηλὸ πού έγινε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Μὲ αὐτὸ τὸ ρῆμα διασαφηνίζεται τὸ μυστήριον τῆς ὀρθῆς πίστεως.

44 Αὐτὸς δηλαδὴ πού εἶπε ὅτι «ψώθηκε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ», παρουσιάζει φανερά τὴν ἀπόρρητη οἰκονομία τοῦ μυστηρίου, ὅτι ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι πού δημιούργησε ὅλα τὰ ὄντα κι αὐτὴ εἶναι ὁ Κύριος μέσω τοῦ ὁποῖου έγιναν τὰ πάντα καὶ πού χωρὶς αὐτὴν δὲν ἔλαβε ὑπόσταση κανένα ὄν· αὐτὴ ἀνέβασε στὸ δικό της ὕψος τὸν ἄνθρωπο πού ἐνώθηκε μαζί της μὲ τὴν ἀνάκρασή του μ' αὐτήν, κι ἔκανε κι ἐκεῖνον ὅ,τι ἦταν ἐκεῖνη κατὰ τὴ φύση. Αὐτὴ εἶναι Κύριος καὶ Βασιλέας. Ὁ Βασιλέας ὀνομάζεται Χριστός. Αὐτὸ ἔκανε κι ἐκεῖνον. Ὅπως λοιπὸν ὑπερψώθηκε¹⁹ φτάνοντας στὸν ὕψιστο, ἔτσι καὶ φτάνοντας στὸν ἀθάνατο έγινε ἀθάνατος, φτάνοντας στὸ φῶς έγινε φῶς, στὸν ἀφθαρτο ἀφθαρτος, στὸν ἀόρατο ἀόρατος, στὸ Χριστὸ Χριστός, στὸν Κύριο Κύριος.

45 Γιατὶ εἶναι φυσικὸ καὶ στίς σωματικὲς ἀναμίξεις, ὅταν τὸ ἓνα στοιχεῖο πλεονάζει μὲ μεγάλη διαφορά, νὰ μεταβάλλεται αὐτὸ πού ὑστερεῖ σ' ἐκεῖνο πού ἐπικρατεῖ. Αὐτὸ διδασκόμαστε σαφῶς γιὰ τὸ μυστικὸ λόγο μὲ ὅ,τι εἶπε ὁ Πέτρος ὅτι ἡ ταπεινώση εἶναι ἐκεῖνου πού σταυρώθηκε ἀπὸ ἀσθένεια· ἡ ἀσθένεια δηλώνει τὴ σάρκα,

46 ὅπως ἀκούσαμε ἀπὸ τὸν Κύριο²⁰. Αὐτὸ μὲ τὴν ἀνάκραση, μὲ τὸ ἄπειρο καὶ ἀόριστο τοῦ ἀγαθοῦ, δὲν ἔμεινε στὰ δικά του μέτρα καὶ ιδιώματα ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ συναυψώθηκε καὶ έγινε ἀπὸ δούλος Κύριος, ἀντὶ ὑποχείριος Χριστὸς Βασιλέας, ἀντὶ ταπεινὸς ὕψιστος, ἀντὶ ἄνθρωπος Θεός. Τὴ ἀφορμὴ λοιπὸν βρῆκε κατὰ τῶν ἀγίων αὐτὸς πού ὑποκρίνεται ὅτι πολεμᾷ γιὰ χάρη τῶν ἀποστόλων; Ἀλλὰ ἅς σωπάσομε καὶ γι' αὐτὴν τὴν κατηγορία· εἶναι νομίζω μηδαμινὸ καὶ μικροπρέπεια ν' ἀντικρούεις ψευδεῖς κι ἀναπόδεικτους λόγους. Ἄς μεταβοῦμε στὴν πιὸ φοβερὴ κατηγορία.

47 Ἰσχυρίζεται ὅτι 'εμεῖς λέμε πῶς ὁ ἄνθρωπος ἔχει κενωθεῖ σὲ ἄνθρωπο καὶ ὅτι αὐτὸς πού ἀπὸ ὑπακοὴ ταπεινώθηκε στὴ μορφὴ τοῦ δούλου ἦταν σύμμορφος μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ προτοῦ λάβει αὐτὴ τὴ μορφὴ'. Δὲν ἀλλάξαμε τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶπε ἀλλὰ μεταφέ-

ήνεκται ἀπὸ τῶν ἐκείνου λόγων πρὸς τὸν ἡμέτερον. Εἰ μὲν ἔστι τι τοιοῦτον ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν γεγραμμένοις (ἡμέτερα γὰρ τὰ τοῦ διδασκάλου φημί), μηδεὶς ἐγκαλεῖτω συκοφαντίαν τῷ ρήτορι· πᾶσαν αὐτῷ φροντίδα τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς μαρτυρήσομεν. Εἰ δὲ τούτων 48 μὲν ἔστιν ἐν τοῖς γεγραμμένοις οὐδέν, ὁ λόγος δὲ οὐκ αἰτίαν ἐπάγει ψιλλήν, ἀλλ' ὡς ἐπιφανῶς ἀποδεδειγμένοις ἀγανακτεῖ καὶ ὀργίζεται 'τε-
 5 ρατείας καὶ λήρους καὶ ταραχῆς πλήρεις καὶ ἀνωμαλίας' καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν, τί χρῆ πράττειν οὐ συνορῶ. Καθάπερ οἱ πρὸς τὰς ἀπροφασίστους ὀργὰς τῶν φρενιτιζόντων ἀμηχανοῦντες οὐκ ἔχουσιν
 10 δ, τι βουλευσονται, οὕτως οὐδὲ αὐτὸς ἐξευρίσκω τινὰ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν ταύτην ἐπίνοιαν. Φησὶν ὁ διδάσκαλος (πάλιν γὰρ ἐπὶ λέξεως αὐτοῦ τὸν λόγον ἐπαναλήψομαι) ὅτι «οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους».

49 Ὁ δὲ κατηγορὸς ἐκ τούτων ὀρμηθεὶς 'ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον
 15 κεκενῶσθαι' λέγει κατασκευάζειν ἡμᾶς. Τίς κοινωνία τούτων κάκεινων; Εἰ φαμεν τὸν ἀπόστολον μὴ θεολογίας ἡμῖν παραδεδωκέναι τρόπον, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίαν ὑποδείξει τῷ λόγῳ, διὰ τοῦτο 'ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον κένωσιν καὶ δούλου μορφήν προαιώνιον' καὶ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας πρεσβύτερον τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρω-
 20 πον λέγειν διαβαλλόμεθα; Ἄλλὰ περιττὸν οἶμαι τοῖς ὁμολογουμένοις
 50 ἐνδιατρίβειν, αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀφεισίσης ἡμᾶς τοῦ ἐγκλήματος. Τότε γὰρ χρῆ τοῖς κατηγοροῦσιν ἀντικαθίστασθαι, ὅταν τις παράσχη καθ' ἑαυτοῦ τῷ συκοφάντῃ λαβήν· ἐφ' ὧν δὲ κίνδυνος ἔστιν οὐδεὶς ὑπονοηθῆναι τι τῶν ἀτόπων, οὐ, τῆς τοῦ συκοφαντουμένου διαβολῆς,
 25 ἀλλὰ τῆς τοῦ κατηγοροῦντος μανίας ἔλεγχος ἢ κατηγορία καθίσταται. Ἄλλ' ὡσπερ 'ἐπαισχύνεσθαι τῷ σταυρῷ' τὴν αἰτίαν ἔχοντες ἐδειξάμεν διὰ τῶν ἐξήτασμένων εἰς τὸναντίον περιτρεπόμενον τῷ κατηγορῷ τὸ ἔγκλημα, οὕτω καὶ τὴν αἰτίαν ταύτην εἰς αὐτοὺς τοὺς κατηγοροὺς ἐπαναστρέφουσαν δείξομεν, ὡς ἐκείνων, οὐχ ἡμῶν τὴν ἐξ
 30 ὁμοίου πρὸς τὸ ὅμοιον τοῦ Υἱοῦ μετάστασιν ἐν τῇ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίᾳ δογματιζόντων·

ραμε στο λόγο μας από το λόγο εκείνου τις ίδιες τις λέξεις του. "Αν υπάρχει κάτι τέτοιο σε όσα έχουμε γράψει εμείς (δικά μου λέγω τα γραπτά του δασκάλου), δε μὴν κατηγορήσει κανένας το ρήτορα ότι μᾶς συκοφαντεῖ. Θὰ γίνουμε κι εμείς μάρτυρες του ότι έχει ὄλο τὸ
 48 ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀλήθεια. "Αν ὅμως δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ στὰ γραπτά μας, ἐνῶ ὁ λόγος του δὲ μᾶς ἀποδίδει μιὰ κατηγορία ἐλαφριά ἀλλὰ ἀγανακτεῖ γιὰ πράγματα τάχα ὀλοφάνερα ἀποδειγμένα καὶ ὀργίζεται καὶ μᾶς ἀποκαλεῖ 'ἀπατεῶνες καὶ φλύαρους καὶ γεμάτους ἀπὸ ταραχὴ καὶ ἀκαταστασία' καὶ τὰ ὅμοια, δὲ βλέπω τί πρέπει νὰ κάνω, ὅπως ἐκείνοι πού στέκονται ἀμήχανα μπροστὰ σὲ θυμοὺς ἀναιτιολόγητους ἀνθρώπων πού παραφρόνησαν καὶ δὲν ξέρουν τί νὰ σκεφτοῦν γι' αὐτούς. Λέει ὁ δάσκαλος (θὰ ἐπαναλάβω πάλι τὸ λόγο του κατὰ λέξη) ὅτι «δὲν μᾶς παραδίδει ἕνα τρόπο νὰ θεολογήσουμε, ἀλλὰ τοὺς λόγους τῆς οἰκονομίας».

49 Ὁ κατηγορὸς μας ὅμως ξεκινῶντας ἀπὸ αὐτὰ λέει ὅτι εμείς πᾶμε ν' ἀποδείξουμε ὅτι 'ἕνας ἄνθρωπος ἔχει κενωθεῖ σὲ ἄνθρωπο'. Τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μ' ἐκεῖνα; "Αν λέμε ὅτι ὁ Ἀπόστολος δὲ μᾶς ἔχει παραδῶσει τρόπο νὰ θεολογοῦμε ἀλλὰ μᾶς ἔχει ὑποδείξει μὲ τὸ λόγο του τὴ σχετικὴ μὲ τὸ πάθος οἰκονομία, μᾶς συκοφαντεῖ γι' αὐτὸ πῶς διδάσκομε τὴν 'κένωση ἀνθρώπου σὲ ἄνθρωπο καὶ τὴν προαιῶνια μορφὴ δούλου' καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος υἱὸς τῆς Μαρίας εἶναι προγενέστερος ἀπὸ τὴν ἔνσαρκη παρουσία του; Εἶναι νομίζω περιττὸ νὰ χρονοτριβῶ σὲ πράγματα πού ὁμολογοῦν ὄλοι, ἀφοῦ
 50 μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν κατηγορία ἢ ἴδια ἢ ἀλήθεια. Τότε πρέπει ν' ἀντιστέκεται κανένας στοὺς κατηγοροὺς του, ὅταν δῶσει λαβὴ στὸ συκοφάντη κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. "Οπου ὅμως δὲν χωρεῖ ὑπόνοια γιὰ κάτι ἄτοπο ἢ κατηγορία προκαλεῖ τὴν ἀποκάλυψη τῆς κακίας τοῦ κατηγοροῦ καὶ δὲ φανερῶνει τὴ διαβολὴ κατὰ τοῦ συκοφαντουμένου. Ἀλλὰ ὅπως, ὅταν μᾶς κατηγοροῦσε πῶς ντρεπόμαστε ἐξαιτίας τοῦ σταυροῦ, ἀποδείξαμε μὲ τὸν ἔλεγχο πού κάναμε ὅτι ἡ κατηγορία στρέφεται κατὰ τοῦ κατηγοροῦ, ἔτσι θὰ δείξουμε ὅτι καὶ ἡ κατηγορία αὐτὴ ἐπιστρέφει στοὺς κατηγοροὺς, ἐπειδὴ εἶναι ἐκείνοι πού δογματίζουν κι ὄχι εμείς τὴ μετάσταση τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸ ὅμοιο στὸν ὅμοιο κατὰ τὴν οἰκονομία τοῦ πάθους.

51 Ἡ ἐξέτασή μας θὰ γίνει μὲ ἀντιπαράθεση τοῦ ἐνὸς στὸ ἄλλο

51 Ἐξετάσωμεν γὰρ παρ' ἄλληλα θέντες ἐπὶ κεφαλαίου τὰ παρ' ἑκατέρων λεγόμενα. Ἡμεῖς φαμεν τὸν Μονογενῆ Θεὸν δι' ἑαυτοῦ παραγαγόντα τὰ πάντα εἰς γένεσιν ἐν αὐτῷ περικρατεῖν τὰ πάντα, ἐν δὲ τῶν παρ' αὐτοῦ γεγονότων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἧς πρὸς κακίαν ἀπορρυσίσης καὶ διὰ τοῦτο γενομένης ἐν τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ, 5 πάλιν αὐτὴν δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐφέλκυσασθαι, διὰ τοῦ ἀνθρώπου ᾧ κατεσκήνωσεν ὄλον ἀναλαβόντα πρὸς ἑαυτὸν τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τὴν ζωοποιὸν ἑαυτοῦ δύναμιν τῇ θνητῇ καὶ ἐπικήρῳ καταμίξαι φύσει καὶ τὴν ἡμετέραν νέκρωσιν διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀνα- 52 κράσεως εἰς ζωτικὴν μεταποιῆσαι χάριν καὶ δύναμιν. Καὶ τοῦτο φαμεν εἶναι τὸ κατὰ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου μυστήριον, ὅτι ὁ ἄτρεπτος ἐν τῷ τρεπτῷ γίνεται, ἵνα πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσας καὶ μεταβαλὼν ἐκ τοῦ χείρονος τὴν ἐμμιχθεῖσαν τῇ τρεπτῇ διαθέσει κακίαν ἐξηφανίσῃ ἀπὸ τῆς φύσεως ἐν ἑαυτῷ τὸ κακὸν δαπανήσας. «Ὁ γὰρ Θεὸς 15 ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν», ᾧ ἐναφανίζεται πᾶσα κακίας ὕλη. Οὗτος ὁ ἡμέτερος λόγος, ὁ δὲ κατήγορος τί φησι; Οὐ τὸν ἄτρεπτόν τε καὶ ἄκτιστον τῷ διὰ κτίσεως γεγονότι καὶ διὰ τοῦτο πρὸς κακίαν ἀλλοιωθέντι καταμιχθῆναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν κτιστὸν ὄντα πρὸς τὸ συγγενὲς ἔλθειν ἑαυτῷ καὶ ὁμόφυλον, οὐκ ἐξ ὑπερεχούσης φύσεως διὰ φι- 20 λανθρωπίαν τὴν ταπεινότεραν ὑποδύντα φύσιν, ἀλλ' ὅπερ ἦν, τοῦτο γενόμενον.

53 Τῷ γὰρ γενικῷ τῆς προσηγορίας ἐν κατὰ πάντων ἐστὶ τῶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑποστάντων τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα, αἱ δὲ μερικαὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων διαφοραὶ ταῖς τῶν ιδιωμάτων παραλλαγαῖς ἐτέ- 25 ρα τῆς ἐτέρας διεννηόχασιν· ὥστε εἰ κτιστὸς μὲν ἐκεῖνος, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἐκενώθη κατὰ τὴν Εὐνομίου φωνήν, καὶ οὐ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ὁμότιμον μετεχώρησε, πλὴν τῆς κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον 54 ιδιότητος. Πρὸς τίνα τοίνυν ἢ δικαία τῶν δικαζόντων ἐνεχθήσεται 30 ψῆφος ἢ τίς τοῖς ἐγκλήμασιν ἐκείνοις ὑπεύθυνος ἀναφανήσεται; Ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀκτίστου τὸν κτιστὸν σεσωσθαι λέγων ἢ ὁ τῷ κτίσματι τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀνατιθεὶς τὴν αἰτίαν; Ἄλλ' οὐκ ἀδηλος τῶν εὐσεβοῦντων ἢ κρίσις. Ὁ γὰρ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος τὴν διαφο-

κατὰ κεφάλαιο ὄσων λέμε καὶ λένε. Ἐμεῖς ὑποστηρίζομε ὅτι ὁ Μο-
νογενὴς Θεὸς ἔφερε ὁ ἴδιος τὰ πάντα στὴ γένεση καὶ περικρατεῖ
μέσα του τὰ πάντα, κι ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔκανε εἶναι καὶ ἡ ἀνθρώπι-
νη φύση. Αὐτὴν ποὺ παραξέκλινε πρὸς τὴν κακία καὶ βρέθηκε μέσα
στὴ φθορὰ τοῦ θανάτου, τὴν τράβηξε πάλι μέσω τοῦ ἑαυτοῦ του
πρὸς τὴν ἀθάνατη ζωὴ, μέσω τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν ὁποῖο κατα-
σκήνωσε ἀναλαμβάνοντας στὸν ἑαυτό του ὄλο τὸ ἀνθρώπινο καὶ
ἀνάμιξε τὴ ζωοποιό του δύναμη μὲ τὴ θνητὴ καὶ φθαρτὴ φύση καὶ
μετέβαλε μὲ τὴν ἀνάκραση πρὸς τὸν ἑαυτό του τὴ νέκρωσή μας σὲ
52 ζωτικὴ χάρη καὶ δύναμη. Τοῦτο ἀκριβῶς λέμε πὼς εἶναι τὸ μυστή-
ριο τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Κυρίου, ὅτι ὁ ἄτρεπτος εἰσέρχεται μέσα
στὸ τρεπτό, ὥστε, ἀφοῦ ἀλλάξει καὶ μεταβάλλει ἀπὸ τὸ χειρότερο
στὸ καλύτερο, νὰ ἐξαφανίσει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση τὴν κακία
ποὺ ἀναμίχθηκε μὲ τὴ μεταβλητὴ διάθεση, δαπανώντας τὸ κακὸ
μέσα στὸν ἑαυτό του. Γιατὶ «ὁ Θεὸς μας εἶναι φωτιὰ ποὺ κατατρῶ-
γει»²¹, μέσα στὴν ὁποία ἀφανίζονται τὰ ξύλα κάθε κακίας. Αὐτὸ
λέμε ἐμεῖς· καὶ ὁ κατήγορός μας τί ἰσχυρίζεται; Δέ λέει ὅτι ἀναμί-
χθηκε ὁ ἄτρεπτος καὶ ἄκτιστος μὲ αὐτὸν ποὺ προῆλθε ἀπὸ κτίση
καὶ γι' αὐτὸ ἀλλοιώθηκε κι ἔγινε κακός· ἀλλὰ ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἦταν
κτιστός καὶ εἰσῆλθε στὸ συγγενικὸ καὶ ὁμόφυλό του, ποὺ δὲ ντύθη-
κε ἀπὸ φιλανθρωπία κατώτερη φύση ἀπὸ τὴν ἀνώτερη ποὺ εἶχε,
ἀλλὰ ὅτι ἔγινε αὐτὸ ποὺ ἦταν.

53 Γιατὶ μὲ μιὰ γενικὴ προσηγορία ὄλα τὰ ὄντα ποὺ προῆλθαν
ἀπὸ τὸ μὴ ὄν πῆραν τὸ ὄνομα τῆς κτίσεως καὶ οἱ μερικὲς διαφορὲς
ποὺ παρατηροῦμε στὴν κτίση διαφέρουν μεταξύ τους ἀνάλογα μὲ
τὴν παραλλαγὴ τῶν ἰδιαίτερων γνωρισμάτων. "Ὡστε ἂν ἐκεῖνος εἶ-
ναι κτιστός καὶ εἶναι κτιστός καὶ ὁ ἄνθρωπος, τότε 'κενώθηκε ὁ
ἴδιος στὸν ἑαυτό του' κατὰ τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου καὶ δὲν κατέβηκε
στὸ ταπεινὸ ἀπὸ τὸ ἀνώτερο ἀλλὰ πῆγε ἀπὸ τὸ ὄμοιο στὸ ὁμότιμο,
54 ἐκτός ἀπὸ τὴ διαφορὰ ποὺ ἔχει τὸ σῶμα πρὸς τὸ ἀσώματο. Σὲ
ποιὸν λοιπὸν θὰ ρίξουν οἱ δικαστές τὴ δίκαιη ψῆφο τους ἢ ποιὸς θ'
ἀποδειχτεῖ ἔνοχος γιὰ τὶς κατηγορίες αὐτές; Ἐκεῖνος ποὺ λέει ὅτι ὁ
κτιστός ἔχει σωθεῖ ἀπὸ τὸν ἄκτιστο Θεὸ ἢ αὐτὸς ποὺ ἀποδίδει τὴν
αἰτία τῆς σωτηρίας μας στὸ κτίσμα; Δὲν εἶναι ὅμως ἀσαφὴς ἡ κρί-
ση τῶν πιστῶν. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ γνωρίζει ἀκριβῶς τὴ διαφορὰ

ρὰν τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ἀκτιστον, ὧν ἡ παραλλαγή κυριότητι καὶ δουλεία χαρακτηρίζεται, τοῦ μὲν ἀκτίστου Θεοῦ δεσπόμενος ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, πάντων δὲ τῶν ἐν τῇ κτίσει δουλευόντων κατὰ τὴν τοῦ αὐτοῦ προφήτου φωνήν, 5 ἢ φησιν ὅτι «τὰ σύμπαντα δοῦλα σὰ», ὁ ταῦτα τοίνυν δι' ἐπιμελείας κατανοήσας οὐκ ἀγνοεῖ πάντως τὸν ἐκ δουλείας εἰς δουλείαν τὸν Μονογενῆ μετοικίζοντα.

55 Εἰ γὰρ δουλεύει μὲν ἡ κτίσις πᾶσα κατὰ τὸν Παῦλον, κτιστὴ δὲ κατ' Εὐνόμιον τοῦ Μονογενοῦς ἡ οὐσία, οὐ δεσπότην καταμιχθῆναι 10 δούλοις, ἀλλὰ δοῦλον ἐν δούλοις γενέσθαι διὰ τῶν δογμάτων οἱ ἐναντίοι πάντως κατασκευάζουσιν. Ἀλλὰ μὴν τὸ πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἐν δούλου μορφῇ λέγειν εἶναι τὸν Κύριον Ἰσον ἐστὶ τῷ διαβάλλειν ἡμᾶς ὡς μέλανας τοὺς ἀστέρας καὶ ζοφώδη τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανὸν χθαμαλὸν καὶ τὸ ὕδωρ ξηρὸν καὶ πάντα λέγοντας τὰ τοιαῦτα.

56 Ὁ γὰρ οὐκ ἐξ ὧν ἀκήκοέ τι κατασκευάζων, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν ὁρμὴν τὸ δοκοῦν ἀναπλάσσωσιν μηδὲ τῶν τοιούτων φειδέσθω καθ' ἡμῶν ἐγκλημάτων. Ἴσον γὰρ ἐστὶν ὑπὲρ γε τούτων ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐθύνεσθαι τῷ μηδὲν τούτων τὰς ἀρχὰς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔχειν. Ὁ γὰρ ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς δόξῃ τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν εἶναι διοριζόμενος πῶς 20 ἂν ἐν δούλου μορφῇ τὴν αἰώνιον τοῦ Μονογενοῦς δόξαν ὑβρίζοι; Ἐπειδὴ τοίνυν δοκεῖ τῷ λογογράφῳ λέγειν κακῶς, φροντίζει δὲ τοῦ δοκεῖν εὐπροσώπους τὰς αἰτίας κατασκευάζειν, οὐδὲν περιττὸν ἂν εἴη καὶ ἀχρηστον τοῖς ἀσυστάτοις τῶν ἐγκλημάτων ἐναγωνίζεσθαι.

57 Καὶ γὰρ ἡ ἐφεξῆς κατηγορία παραπλήσιον τὸ παράλογον ἔχει. 25 Ἄλλο γὰρ Ἰσοῦ καὶ δύο Κυρίου καὶ λέγειν ἡμᾶς ἡτιέσατο, οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχειν τὴν αἰτίαν ἔχων, ἀλλὰ πρὸς τὸ δοκοῦν κατ' ἐξουσίαν τῷ ψεύδει χρώμενος. Ἐπεὶ οὖν ἐπ' αὐτῷ ποιεῖται τὸ λέγειν ἃ βούλεται, τί μικρολόγως φέρει τὸ ψεῦδος, δύο μόνους Ἰσοῦ λέγεσθαι παρ' ἡμῶν κατασκευάζων; Λεγέτω κατ' ἐξουσίαν εἰ δοκεῖ καὶ 30 δέκα Ἰσοῦ πρεσβεύειν ἡμᾶς καὶ δεκάκις τοσοῦτους καὶ εἰς χιλίους τὸν ἀριθμὸν ἐκτεινέτω, ὡς ἂν νεανικώτερον τῆς συκοφαντίας 58 ἀντιλαμβάνοιτο. Ἡ τε γὰρ βλασφημία καὶ ἐπὶ δύο καὶ ἐπὶ πλείονων

22. Ψαλμ. 65,7.

23. Ψαλμ. 118,91.

24. Ρωμ. 8,21.

τοῦ κτιστοῦ ἀπὸ τὸ ἄκτιστο, πού τὴν παραλλαγή τους τὴ χαρακτηρίζουν ἢ κυριότητα καὶ ἢ δουλεία, ἀφοῦ ὁ ἄκτιστος Θεὸς εἶναι ὁ κυρίαρχος καὶ ὁ δυνάστης τῶν αἰῶνων, ὅπως λέει ὁ προφήτης²² καὶ ὅλη ἡ κτίσις εἶναι ὑπόδουλη κατὰ τὸ λόγο τοῦ ἰδίου προφήτη, πού λέει ὅτι «τὰ σύμπαντα εἶναι δούλοι του»²³, αὐτὸς λοιπὸν πού φρόντισε καὶ τὰ γνωρίζει αὐτά, δὲν ἀγνοεῖ ὅπως ὅποτε ἐκεῖνον πού μεταφέρει τὸν Μονογενῆ ἀπο τὴ μιὰ δουλεία στὴν ἄλλη.

- 55 Ἄν εἶναι ὑπόδουλη ὅλη ἡ κτίσις κατὰ τὸν Παῦλο²⁴ καὶ κατὰ τὸν Εὐνόμιο εἶναι κτιστὴ ἢ οὐσία τοῦ Μονογενοῦς, τότε οἱ ἀντίθετοί μας θέλουν ν' ἀποδείξουν ἀσφαλῶς μὲ τὴ διδασκαλία τους ὅτι δὲν ἀναμίχθηκε ὁ Κύριος μὲ τοὺς δούλους ἀλλὰ ὅτι βρέθηκε δούλος μέσα σὲ δούλους. Ἄλλὰ ἂν λέμε ὅτι ὁ Κύριος ἦταν σὲ κατάστασι δουλείας πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνσαρκη παρουσία του εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ μᾶς διαβάλλει ὅτι λέμε μαῦρα τ' ἀστέρια καὶ ζοφερὸ τὸν ἥλιο καὶ τὸν οὐρανὸ χαμηλὸ καὶ τὸ νερὸ ξηρὸ καὶ ὅλα τὰ ὅμοια.
- 56 Γιατὶ αὐτὸς πού ἀποδεικνύει κάτι ὄχι ἀπὸ ὅ,τι ἄκουσε ἀλλὰ τὸ πλάθει κατὰ τὴ γνώμη καὶ τὴν ὀρεξὴ του, ἂς μὴ διστάσει νὰ μᾶς ἀπευθύνει κι αὐτὲς τὶς κατηγορίες. Εἶναι τὸ ἴδιο νὰ εὐθυνόμαστε καὶ γι' αὐτὰ καὶ γιὰ κείνα, ἐπειδὴ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴ του στοὺς δικούς μας λόγους. Γιατὶ αὐτὸς πού ὀρίζει ὅτι ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς ὑπάρχει μέσα στὴ δόξα τοῦ Πατέρα, πῶς μπορεῖ νὰ περιορίσει προσβλητικὰ τὴν αἰώνια δόξα τοῦ Μονογενοῦς στὴ μορφή τοῦ δούλου; Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λογογράφος θεωρεῖ σωστὸ νὰ κακολογεῖ καὶ φροντίζει νὰ κατασκευάζει καὶ τὶς εὐσχημες κατηγορίες, δὲν εἶναι καθόλου περιττὸ καὶ ἄχρηστο νὰ ἀντικρούει κανεὶς τὰ ἀνυπόστατα ἐγκλήματα. 29.1.

- 57 Ἡ ἐπόμενη κατηγορία ἔχει παρόμοιο παραλογισμό. Μᾶς κατηγορήσε ὅτι διδάσκομε δύο Χριστοὺς καὶ δύο Κυρίους· καὶ δὲν ἔχει ἀφορμὴ στὸν ἔλεγχό του κάτι ἀπὸ τὰ δικά μας ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ψέμα ὅπως νομίζει καὶ θέλει. Ἀφοῦ λοιπὸν θεωρεῖ δικαίωμα του νὰ λέει ὅ,τι θέλει, γιατί προβάλλει τσιγγούνικα τέτοιο μικρὸ ψέμα, κατασκευάζοντας ὅτι ἐμεῖς μιλοῦμε γιὰ δύο μόνο Χριστοὺς;
- 58 Ἄς πεῖ κατὰ τὸ δικαίωμα πού ἔχει ἂν θέλει ὅτι πιστεύομε σὲ δέκα Χριστοὺς καὶ δέκα φορές τόσους κι ἂς ἀνεβάσει τὸν ἀριθμὸ καὶ στοὺς χίλιους, γιὰ νὰ εἶναι ἡ συκοφαντία του πὸ παλικαρίσια. Ἡ βλασφημία δηλαδὴ γιὰ δύο ἢ καὶ γιὰ περισσότερους Χριστοὺς εἶ-

Χριστῶν τὸ ἴσον ἔχει καὶ τὸ ἀναπόδεικτον τῶν ἐγκλημάτων ὡσαύτως ἴσον ἐστί. Δείξας τοίνυν τὸ δύο λέγειν ἡμᾶς κυρίους καὶ δύο Χριστούς, ὡς περὶ μυρίων τὸν ἔλεγχον ποιησάμενος τὴν καθ' ἡμῶν ψῆφον ἐχέτω. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμᾶς διαλέγχειν φησί. Πάλιν 5 τὰ εἰρημένα τῷ διδασκάλῳ διασκεψώμεθα, δι' ὧν οὗτος οἴεται κινεῖν καθ' ἡμῶν τὰ ἐγκλήματα.

59 'Οὐ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον», φησίν, «ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους ὁ λέγων ὅτι «Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε», τῇ δεικτικῇ φωνῇ 10 πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ καὶ βλεπόμενον πᾶσιν ἐπερειδόμενος'. Τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα ταῦτα. Οἱ δὲ δύο Χριστοὶ πόθεν παρὰ τοῦ Εὐνομίου διὰ τοῦ εἰρημένου εἰσεκυκλήθησαν; Ἴρα τὸ τὴν δεικτικὴν φωνὴν πρὸς τὸ φαινόμενον εἰπεῖν ἀπεριδεσθαι, τοῦτο τῆς τῶν δύο 60 Χριστῶν κατασκευῆς τὴν ἀπόδειξιν ἔχει; Οὐκοῦν ἀρνεῖσθαι προσήκει 15 καὶ τὸ ὑπερυψωθῆναι παρ' αὐτοῦ μετὰ τὸ πάθος τὸν Κύριον, ὡς ἂν μὴ καὶ δύο ὑψίστους λέγειν αἰτιαθῆμεν, εἴπερ ὑψιστος μὲν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν Λόγος Θεός, ὑπερυψώθη δὲ μετὰ τὸ πάθος ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος. Τῶν δύο γὰρ ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης ἐλέσθαι τὸ ἕτερον, ἢ λέγοντας ὑπερυψῶσθαι μετὰ τὸ πάθος, ὅπερ ἴσον ἐστί τῷ 20 Κύριον γενόμενον καὶ Χριστόν, ἀσεβείας παρὰ τῷ Εὐνομίῳ φεύγειν γραφήν, ἢ τὴν κατηγορίαν ἐκκλίνοντας ἀρνεῖσθαι τὴν ὁμολογίαν τῆς τοῦ παθόντος ὑπερυψώσεως.

61 Ἄλλὰ χρὴ πρὸς ταῦτα πάλιν τὸν τοῦ κατηγοροῦ λόγον συνήγορον τῆς ἡμετέρας ἀπολογίας προστήσασθαι. Οὐκοῦν ἐροῦμεν ἐπὶ λέξεως 25 τὰ παρ' ἐκείνου τεθέντα, δι' ὧν ὁ ἡμέτερος συνίσταται λόγος, τοῦτον τὸν τρόπον. 'Ὁ μακάριος', φησίν, 'Ἰωάννης τὸν Θεὸν Λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι διδάσκει λέγων «καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Ἴρα συνιεις ἃ γράφει ταῦτα τῷ ἰδίῳ λόγῳ προστίθησιν; Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι τὸν αὐτὸν καὶ τὴν τούτων εἰδέναί διάνοιαν 30 καὶ πρὸς τὸν ἡμέτερον διαμάχεσθαι λόγον. Εἰ γὰρ τις ἀκριβῶς ἐπισκέψαιτο τὰ λεγόμενα, οὐδεμίαν ἐν τούτοις εὐρήσει πρὸς ἄλληλα τῶν 62 τε παρ' ἡμῶν καὶ τῶν παρ' ἐκείνου λεγομένων τὴν μάχην. Ἡμεῖς τε

25. Φιλ. 2,9.

26. Ἰω. 1,14.

ναι τὸ ἴδιο, καθὼς ἐπίσης εἶναι ἴδιες καὶ οἱ ἀναπόδεικτες κατηγορίες. Ἐὰν ἀποδείξει λοιπὸν ὅτι ἡμεῖς διδάσκομε δύο Κυρίου καὶ δύο Χριστοῦς, ὡς μᾶς καταδικάσει σὰ νὰ ἀποκάλυψε ὅτι διδάσκομε ἄπειρους. Λέει ὁμοίως ὅτι μᾶς ἐλέγχει ἀπὸ ὅσα ἡμεῖς εἶπαμε. Θὰ ἐξετάσομε πάλι ὅσα εἶπε ὁ δάσκαλός μας μὲ βάση τὰ ὁποῖα νομίζει τοῦτος ἐδῶ ὅτι κινεῖ ἐναντίον μας τὶς κατηγορίες.

- 59 «Δὲ μᾶς παραδίδου», λέει, «ἓνα τρόπο νὰ θεολογοῦμε ἀλλὰ τοὺς λόγους τῆς οἰκονομίας, αὐτὸς πού λέει ὅτι 'ὁ Θεὸς ἔκαμε Κύριο καὶ Χριστό, αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ πού ἐσεῖς σταυρώσατε', ἀποβλέποντας μὲ τὴ δεικτική λέξη στὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο πού εἶναι ὁρατὸ σ' ὄλους». Αὐτὰ εἶναι τὰ γραπτά. Ἐκ τῆς ἀπορίας τῆς ἐκείνου πού λέει ὅτι ὁ Εὐνόμιος ἀπὸ τὸ λόγο αὐτὸν ἐριξε στὴ μέση καὶ ἀνεβοκατεβάζει τοὺς δύο Χριστούς; Λέγοντας τάχα ὅτι ἡ δεικτική λέξη στηρίζεται στὸ φαινόμενο, αὐτὸ περιέχει τὴν ἀπόδειξη τῆς κατασκευῆς δύο Χριστῶν;
- 60 Πρέπει λοιπὸν ν' ἀρνηθοῦμε καὶ ὅτι ὁ Κύριος μετὰ τὸ πάθος ὑπερυψώθηκε ἀπὸ αὐτὸν, γιὰ νὰ μὴν μᾶς κατηγορήσει ὅτι προτεινόμενοι δύο ὑψίστους, ἀφοῦ ὑψιστος ἦταν ὁ Θεὸς Λόγος πού ὑπῆρχε στὴν ἀρχὴ καὶ μετὰ τὸ πάθος ὑπερυψώθηκε ὁ ἀναστημένος ἀπὸ τοὺς νεκροῦς, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος²⁵. Ὑποχρεωτικά, ἀπὸ τὰ δύο πρέπει νὰ διαλέξομε τὸ ἓνα· ἢ νὰ λέμε δηλαδὴ ὅτι μετὰ τὸ πάθος ἔχει ὑπερυψωθεῖ, πού σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἔγινε Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ νὰ ὑποστοῦμε τὴν δίωξη γιὰ ἀσέβεια ἀπὸ τὸν Εὐνόμιο ἢ, γιὰ ν' ἀποφύγομε τὴν κατηγορίαν, ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπερύψωση τοῦ σταυρωμένου.

- 61 Σ' αὐτὰ ὁμοίως πρέπει ν' ἀντιτάξομε ὡς συνήγορο τῆς ὑπεράσπισης μας τὸν λόγο τοῦ κατηγοροῦ μας. Θὰ ποῦμε λοιπὸν κατὰ λέξη ἐκεῖνα πού ἔθεσε ὁ ἴδιος, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύεται ὁ δικός μας λόγος, πού εἶναι τὰ ἑξῆς. «Ὁ μακάριος», λέει, «Ἰωάννης διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος μέσω τοῦ ὁποῖου ἐγιναν τὰ πάντα παρουσιάστηκε μέσα στὴ σάρκα λέγοντας, «καὶ ὁ Λόγος ἐγινε σάρκα»²⁶. Ἐχει τάχα συναίσθησιν τοῦ τί γράφει, ὅταν κάνει αὐτὴ τὴν προσθήκη; Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος καὶ τὴν ἐννοια τῆς φράσης αὐτῆς ἐννοεῖ καὶ καταπολεμεῖ τὸ δικό μας λόγο. Ἐὰν ἐξετάσει κανένας τὰ λεγόμενα ἀκριβῶς, δὲ θὰ βρεῖ καμιά διαφορὰ ἀνάμεσα σ'
- 62 αὐτὰ πού λέμε ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνος. Ἐμεῖς δηλαδὴ καὶ ὅσα ἐγιναν μὲ τὴν σάρκα τὰ βλέπομε ἰδιαίτερος καὶ τὴν θεῖαν δύναμιν τὴν νοοῦμε καθε-

γὰρ καὶ τὰ διὰ σαρκὸς οἰκονομηθέντα κατ' ἰδίαν ὁρῶμεν καὶ τὴν
 θεῖαν δύναμιν ἐφ' ἑαυτῆς νοοῦμεν, ἐκεῖνός τε παραπλησίως ἡμῖν τὸν
 ἐν ἀρχῇ Λόγον ἐν σαρκὶ πεφανερῶσθαι λέγει, καὶ οὔτε ἄλλος τις αὐ-
 τὸν οὔτε αὐτὸν ἑαυτὸν ἠτιάσατο πώποτε ὡς δύο Λόγους κηρύσσοντα,
 5 τὸν τε ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ τὸν σάρκα γενόμενον, οἶδε γὰρ πάντως ὅτι ὁ
 μὲν Λόγος ὁ αὐτός ἐστι τῷ Λόγῳ ὁ ἐν σαρκὶ φανείς τῷ πρὸς τὸν
 Θεὸν ὄντι. Ἡ δὲ σὰρξ οὐχ ἡ αὐτὴ τῆ θεότητι πρὶν μεταποιηθῆναι καὶ
 ταύτην πρὸς τὴν θεότητα, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἄλλα μὲν ἐφαρμόζειν τῷ
 Θεῷ Λόγῳ, ἕτερα δὲ ᾗ τοῦ δούλου μορφῇ.

63 Εἰ οὖν ἐκεῖνος οὐκ ἐγκαλεῖ αὐτῷ διὰ τῆς τοαύτης ὁμολογίας διὰ
 τὴν τῶν Λόγων δυνάδα, πῶς ἡμεῖς πρὸς δύο Χριστοὺς διαμερίζειν τὴν
 πίστιν διαβαλλόμεθα, οἱ τὸν ἐκ τοῦ πάθους ὑπερυνωθέντα τοῦτον
 Κύριόν τε καὶ Χριστὸν γεγενῆσθαι λέγοντες διὰ τῆς πρὸς τὸν ὄντως
 Κύριον καὶ Χριστὸν ἐνώσεως, εἰδότες δι' ὧν μεμαθήκαμεν, ὅτι ἡ μὲν
 15 θεία φύσις αἰετὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα, ἡ δὲ σὰρξ καθ'
 ἑαυτὴν μὲν ἐστὶ τοῦτο ὅπερ καταλαμβάνει περὶ αὐτῆς ὁ λόγος τε καὶ ἡ
 αἴσθησις, ἀνακραθεῖσα δὲ πρὸς τὸ θεῖον οὐκέτι ἐν τοῖς ἑαυτοῖς ὄροις
 τε καὶ ἰδιώμασι μένει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν τε καὶ ὑπερέχον ἀνα-
 λαμβάνεται, διαμένει δὲ ἀσύγχυτος τῶν τε τῆς σαρκὸς καὶ τῶν τῆς
 20 θεότητος ἰδιωμάτων ἢ θεωρία, ἕως ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρῆται τούτων
 64 ἐκάτερον; Οἷόν τι λέγω· ὁ Λόγος πρὸ τῶν αἰώνων ἦν, ἡ σὰρξ δὲ ἐπὶ
 τῶν ἐσχάτων ἐγένετο χρόνων, καὶ οὐκ ἂν τις ἀναστρέψας εἰποι ἢ
 ταύτην προαιώνιον εἶναι ἢ ἐν τοῖς ἐσχάτοις γεγενῆσθαι τὸν Λόγον· ἡ
 σὰρξ παθητικῆς ἐστὶ φύσεως, ἐνεργητικῆς δὲ ὁ Λόγος, καὶ οὔτε αὐτὴ
 25 δημιουργικῆ τῶν ὄντων οὔτε ἡ θεότης παθητικὴν ἔχει τὴν δύναμιν· ἐν
 ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὁ Λόγος, ἐν τῇ τοῦ θανάτου πείρᾳ ὁ ἄνθρωπος,
 καὶ οὔτε ἐξ αἰδίου τὸ ἀνθρώπινον οὔτε θνητὸν τὸ θεῖον.

65 Καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν θεωρεῖται τρόπον· οὔτε ζωο-
 ποιεῖ τὸν Λάζαρον ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσις οὔτε δακρῦει τὸν κείμενον ἢ
 30 ἀπαθῆς ἐξουσία, ἀλλ' ἴδιον τοῦ μὲν ἀνθρώπου τὸ δάκρυον, ἡ δὲ ζωὴ
 τῆς ὄντως ζωῆς· οὔτε τρέφει τὰς χιλιάδας ἢ ἀνθρωπίνῃ πτωχεῖα οὔτε
 τρέχει ἐπὶ τὴν συκῆν ἢ παντοδύναμος ἐξουσία. Τίς ὁ κοπιῶν ἐκ τῆς
 ὁδοιπορίας καὶ τίς ὁ ἀπόνως ὄλον τὸν κόσμον ὑποστήσας τῷ λόγῳ;
 66 Τί τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα, τί τὸ τοῖς ἡλοῖς διαπειρόμενον; Ποία
 μορφὴ ἐπὶ τοῦ πάθους ραπίζεται καὶ ποία ἐξ αἰδίου δοξάζεται;

αυτή· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος παραπλήσια μ' ἐμᾶς λέει ὅτι ὁ Λόγος πού ἦταν στὴν ἀρχὴ φανερώθηκε μὲ σάρκα καὶ οὔτε ἄλλος κανένας τὸν κατηγοροῦσε ποτὲ οὔτε καὶ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτοῦ, γιὰ τὴν τάχα κηρύσσει δύο Λόγους, αὐτὸν πού ὑπῆρχε στὴν ἀρχὴ κι αὐτὸν πού σαρκώθηκε· γιὰ τὴν ὅπως ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸ Λόγο, αὐτὸς πού φανερώθηκε μὲ τὴν σάρκα μ' ἐκεῖνον πού εἶναι Θεός. Ἐνῶ ἡ σάρκα δὲν ἦταν ἡ ἴδια μὲ τὴν θεότητα πρὶν μεταβληθεῖ κι αὐτὴ πρὸς τὸ θεῖο, ἐπειδὴ ἄλλα ἀρμόζουν στὸ Θεὸ Λόγο, κι ἄλλα στὴ μορφή τοῦ δούλου. 31.1.

- 63 Ἄν λοιπὸν ἐκεῖνος δὲν κατηγορεῖ τὸν ἑαυτοῦ γιὰ πίστη σὲ δύο Λόγους μὲ αὐτὴ τὴν ὁμολογία του, πῶς συκοφαντεῖ ἐμᾶς ὅτι χωρίζομε τὴν πίστη μας σὲ δύο Χριστοὺς, ἐμεῖς πού λέμε ὅτι αὐτὸς πού ὑπερυψώθηκε μὲ τὸ πάθος ἔχει γίνει Κύριος καὶ Χριστὸς μὲ τὴν ἔνωσή του μὲ τὸν ἀληθινὸ Κύριο καὶ Χριστό, γνωρίζοντας ἀπὸ ὅσα διδαχτήκαμε ὅτι ἡ θεία φύση εἶναι πάντοτε μία καὶ ἡ αὐτὴ καὶ πάντοτε ἴδια, ἐνῶ ἡ σάρκα εἶναι καθεαυτὴ ὅ,τι ἐννοεῖ γι' αὐτὴν ἡ λογικὴ καὶ ἡ αἴσθησις, κι ὅταν ἀναμιχθεῖ μὲ τὸ θεῖο δὲν παραμένει πᾶς μέσα στὰ δικά της ὄρια καὶ τὰ δικά της γνωρίσματα ἀλλὰ ἀναχωνεῦται μέσα στὸ ἰσχυρότερο κι ἀνώτερο καὶ ἡ θεωρία τῶν ιδιωμάτων τῆς σάρκας καὶ τῶν ιδιωμάτων τῆς θεότητος μένει ἀσύγχυτη,
- 64 ἐωςὸς καθένα ἀπὸ αὐτὰ θεωρεῖται καθεαυτὸ; Νά, πῶς τὸ λέγω· Ὁ Λόγος ἦταν πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, ἐνῶ ἡ σάρκα ἐγίνετο τοὺς τελευταίους καιροὺς. Ἡ σάρκα ἔχει φύση παθητικὴ, ὁ λόγος ἐνεργητικὴ, καὶ οὔτε ἡ σάρκα ἔχει δημιουργήσει τὰ ὄντα οὔτε ἡ θεότητα ἔχει δύναμη παθητικὴ. Ὁ Λόγος ἦταν στὴν ἀρχὴ μὲ τὸ Θεό, ὁ ἄνθρωπος ζοῦσε μὲ τὴν γεύση τοῦ θανάτου καὶ οὔτε ἦταν τὸ ἀνθρώπινο ἀπὸ πάντα οὔτε τὸ θεῖο ἦταν θνητό.
- 65 Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο νοοῦνται καὶ ὅλα τὰ ἄλλα· οὔτε ἡ ἀνθρώπινη φύση ζωοποιεῖ τὸ Λάζαρο οὔτε ἡ ἀπαθὴς ἐξουσία κλαίει τὸ νεκρὸ ἀλλὰ τὸ δάκρυ εἶναι γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ γνῶρισμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς ἢ ζωῆς. Οὔτε ἡ ἀνθρώπινη φτώχεια τρέφει τίς χιλιάδες οὔτε ἡ παντοδύναμη ἐξουσία σκαρφαλώνει στὴ μουριά. Ποιὸς κουράζεται ὅταν ὁδοιπορεῖ, καὶ ποιὸς ἔδωσε ὑπόστασις στὸν κόσμον μὲ τὸν λόγο του χωρὶς κόπο; Ποιὸ εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς δό-
- 66 ξας καὶ ποιὸς διαπερνᾶται μὲ τὰ καρφιά; Ποιὸ πρόσωπο δέχεται τὸ ράπισμα κατὰ τὸ πάθος καὶ ποιὰ μορφή δοξολογεῖται ἀπὸ τὰ βῆθη

Φανερά γὰρ ταῦτα κἄν μὴ τις ἐφερμηνεύσῃ τῷ λόγῳ, ὅτι αἱ μὲν πληγαὶ τοῦ δούλου ἐν ᾧ ὁ Δεσπότης, αἱ δὲ τιμαὶ τοῦ Δεσπότητος περὶ ὃν ὁ δούλος· ὡς διὰ τὴν συνάφειάν τε καὶ συμφύτην κοινὰ γίνεσθαι τὰ ἑκατέρας ἀμφοτέρα, τοῦ τε Δεσπότητος τοὺς δουλικοὺς μύλωπας εἰς 5 ἑαυτὸν ἀναλαμβάνοντος καὶ τοῦ δούλου τῇ δεσποτικῇ δοξαζομένου τιμῇ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης ὁ σταυρὸς λέγεται καὶ πᾶσα γλῶσσά εξομολογεῖται ὅτι «Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός.

67 Εἰ δὲ χρῆ καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὸν αὐτὸν διελεῖν τρόπον, σκεψώ-
10 μεθα τί τὸ ἀποθνήσκον καὶ τί τὸ καταλύον τὸν θάνατον, τί τὸ ἀνακαι-
νούμενον καὶ τί τὸ 'κενούμενον'. Κενοῦται μὲν γὰρ ἡ θεότης, ἵνα
χωρητῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γένηται, ἀνακαινοῦται δὲ τὸ ἀνθρώπι-
νον, διὰ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἀνακράσεως θεῖον γινόμενον. Ὡς γὰρ οὐ
κρατεῖται πνεῦμα ἐν ὕδατι, ὅταν τινὲ τῶν βαρυτέρων συγκατασπασθῆν
15 ἐναποληφθῇ τῷ βάθει τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ συγγενὲς ἀνατρέχει, τὸ
δὲ ὕδωρ πολλάκις τῇ ἀναδρομῇ τοῦ πνεύματος συνεπαίρεται, ἐν
λεπτῇ τινι καὶ ὑμένῳδει τῇ ἐπιφανείᾳ τῷ ἀερώδει κύκλῳ περικυρ-
τούμενον, οὕτω καὶ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τῆς ἐγκειμένης τῇ σαρκὶ πρὸς
20 θη, ὑπὸ τῆς θεϊκῆς ἀθανασίας ἀπὸ τῆς φθορᾶς συνανωσθεῖσα ἐπὶ τὸ
ἄφθαρτον.

68 Καὶ ὡσερ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ πῦρ ἐντὸς πολλάκις τῆς ἐπιφανείας
κρυπτόμενον λανθάνει τῶν ὀρώντων ἢ καὶ τῶν ἀπτομένων τὴν αἴ-
σθησιν, ἀναζωπυρούμενον δὲ φανεροῦται, οὕτω καὶ ἐν τῷ θανάτῳ
25 ὧν πεποιῆται κατ' ἐξουσίαν ὁ διαζεύξας τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος,
ὁ εἰπὼν πρὸς τὸν ἴδιον Πατέρα, ὅτι «ἐν ταῖς χερσὶ σου παρατίθεμαι τὸ
Πνεῦμά μου», ὁ καθὼς φησιν «ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι αὐτὴν καὶ ἐξου-
σίαν ἔχων πάλιν λαβεῖν αὐτήν»· οὗτος ὁ τῆς ἐν ἀνθρώποις αἰσχύνης
καταφρονήσας διὰ τὸ εἶναι τῆς δόξης Κύριος, οἶονεὶ συγκαλύψας τὸ
11 τῆς ζωῆς ἐμπύρευμα τῇ φύσει τοῦ σώματος ἐν τῇ κατὰ τὸν θάνατον
οἰκονομίᾳ πάλιν ἀνήψε τε καὶ ἀνεζωπύρησε τῇ δυνάμει τῆς ἰδίας θεό-
τητος, τὸ νεκρωθὲν ἀναθάψας καὶ οὕτω τῷ ἀπίρῳ τῆς θεϊκῆς δυ-
νάμεως τὴν βραχεῖαν ἐκείνην τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπαρχὴν ἀναχέας,

27. Α' Κορ. 2,8. καὶ Φιλ. 2,10.

28. Λουκᾶ 23,46.

29. Ἰω. 10,18.

τῶν αἰώνων; Αὐτὰ εἶναι φανερά κι ἄς μὴν τὰ ἐξηγήσει κανένας μὲ λέξεις, ὅτι οἱ πληγές εἶναι τοῦ δούλου μέσα στὸν ὅποιο εἶναι ὁ Κύριος καὶ οἱ τιμές ἀνήκουν στὸ δεσπότη πού πῆρε τὴ μορφή τοῦ δούλου, ὥστε ἐξαιτίας τῆς συνάφειας καὶ τὴν συμφύτας γίνονται κοινὰ καὶ στίς δύο φύσεις ὅσα ἔχει ἰδιαιτέρως καθεμία, δέχεται δηλαδὴ ἐπάνω του ὁ Κύριος τὰ χτυπήματα τοῦ δούλου καὶ ὁ δοῦλος δοξάζεται μὲ τὴ δεσποτικὴ τιμή. Γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι τοῦ Κυρίου τῆς δόξας καὶ κάθε ἄνθρωπος ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ Πατέρα²⁷.

67 Ἄν πρέπει καὶ τὰ λοιπὰ νὰ ἀναλύσομε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἄς ἐξετάσομε ποιὸ εἶναι πού πεθαίνει καὶ ποιὸ πού καταλύει τὸ θάνατο, ποιὸ εἶναι πού ἀνακαινίζεται καὶ ποιὸ αὐτὸ πού 'κενώνεται'. Κενώνεται ἡ θεότητα, γιὰ νὰ χωρῆσει μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ἀνακαινίζεται τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο καὶ γίνεται θεῖο μὲ τὴν ἀνάμιξή του μὲ τὴ θεότητα. Ὅπως δηλαδὴ δὲν συγκρατεῖται ὁ ἀέρας μέσα στὸ νερό, ὅταν παρασυρμένος ἀπὸ κάτι βαρύτερο πιαστεῖ στὸ βάθος τοῦ νεροῦ ἀλλὰ ἀνεβαίνει πρὸς τὸ συγγενικὸ του στοιχεῖο καὶ μαζί του συνανυψώνεται πολλές φορές καὶ τὸ νερὸ μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ ἀέρα μὲ μιὰ λεπτὴ σὰν μεμβράνη ἐπιφάνεια κυρτωμένο ἀπὸ ἀέρινο κύκλο, ἔτσι καθὼς ἀνυψώθηκε καὶ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ πού ὑπάρχει μέσα στὴ σάρκα πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς ἐπειτ' ἀπὸ τὸ πάθος, συνανυψώθηκε μαζί καὶ ἡ γύρω τῆς σάρκα σπρωγμένη ἀπὸ τὴ θεϊκὴ ἀθανασία πρὸς τὴν ἀφθαρσία πάνω ἀπὸ τὴ φθορά.

68 Καὶ ὅπως ἡ φωτιά πού εἶναι μέσα στὸ ξύλο κρυμμένη κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια διαφεύγει πολλές φορές ἐκείνους πού βλέπουν ἢ καὶ ἐκείνους πού ἀγγίζουν, φανερώνεται ὁμως ὅταν ἀναζωπυρωθεῖ, ἔτσι ἔγινε εὐρισκόμενος μέσα στὸ θάνατο αὐτεξούσιος αὐτὸς πού χῶρισε τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ εἶπε στὸν Πατέρα του «στὰ χέρια σου ἀφήνω τὸ πνεῦμα μου»²⁸, αὐτὸς πού «εἶχε ἐξουσία νὰ θυσιάσει τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν ξαναπάρει»²⁹. Αὐτὸς πού περιφρόνησε τὴν ντροπὴ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ εἶναι Κύριος τῆς δόξας, σὰ νὰ συγκάλυψε τὸ ζῶπυρο τῆς ζωῆς μὲ τὴ μάζα τοῦ σώματος κατὰ τὸ θάνατο πού εἶχε κατ' οἰκονομία δεχτεῖ, τὸ ἀναψε πάλι καὶ τὸ ἀναζωπύρωσε μὲ τὴ δύναμη τῆς ἴδιας του θεότητας, ἀναζωογονώντας τὸ νεκρωμένο καὶ ἔτσι κατακλύζοντας μὲ τὴν ἀπειρία τῆς θεϊκῆς

ὅπερ αὐτὸς ἦν, τοῦτο κάκεινο ἐποίησε, τὴν δουλικὴν μορφήν Κύριον καὶ τὸν ἀνθρώπον τὸν ἐκ Μαρίας Χριστὸν καὶ τὸν σταυρωθέντα ἐξ ἀσθενείας ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ πάντα, ὅσα ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ κατὰ τὸ εὐσεβὲς θεωρεῖται, καὶ ἐν τῷ ἀναληφθέντι παρὰ τοῦ Λόγου ποιήσας· ὡς μὴ κατὰ τινα διαίρεσιν ἰδιαζόντως ἐφ' ἑκατέρου ταῦτα δοκεῖν εἶναι, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἀνακράσει κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἀναποηθεῖσαν τὴν ἐπίκληρον φύσιν μεταλαβεῖν τὴν τῆς θεότητος δύναμιν, ὡς εἰ τις λέγοι ὅτι τὴν σταγόνα τοῦ ὄξους ἐμμιχθεῖσαν τῷ πελάγει θάλασσαν ἢ μίξις ἐποίησε τῷ μηκέτι τὴν κατὰ φύσιν ποιότητα τοῦ ὕγρου τούτου ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ ἐπικρατοῦντος συμμενεῖν.

69 Οὗτος ὁ ἡμέτερος λόγος, οὐκ ἀριθμὸν Χριστῶν, καθὼς κατηγορεῖ ὁ Εὐνόμιος, ἀλλὰ ἔνωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον πρεσβεύων, τὴν τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον καὶ τὴν τοῦ δούλου πρὸς τὸν Κύριον καὶ τὴν τῆς ἀμαρτίας πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν τῆς κατάρας πρὸς τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Χριστὸν μεταστοιχείωσιν 'ποίησιν' ὀνομάζων. Τίς οὖν ἐτι τοῖς συκοφάνταις ὑπολείπεται λόγος, ὡς δύο Χριστοὺς ἡμῶν ἐν τῷ δόγματι κηρυσσόντων, εἰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀκτίστως ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντα Κύριον καὶ Χριστὸν καὶ Λόγον καὶ Θεὸν οὐ λέγομεν 'πεποιῆσθαι', τὸν δὲ μακάριον Πέτρον ἐν 20 βραχεῖ τὸ κατὰ τὴν σάρκα μυστήριον παροδικῶς ἐνδεικνύμενον λέγειν διοριζόμεθα κατὰ τὴν προαποδεδειγμένην διάνοιαν, ὅτι τὸ σταυρωθὲν ἐξ ἀσθενείας καὶ αὐτὸ διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν τοῦ ἐνοικήσαντος δύναμιν ἐκεῖνο γέγονεν, ὅπερ ὁ ἐνοικήσας ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται, ὀνομάζεται δὲ Χριστὸς καὶ Κύριος, καθὼς εἰρήκαμεν;

δύναμης τὴν ἐλάχιστη ἐκεῖνη σπιθαμὴ τῆς φύσης μας, τὴν ἔκανε ὅ,τι ἦταν κι ἐκεῖνος, καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, δηλαδή Κύριο τῆ μορφῆ τοῦ δούλου, καὶ Χριστὸ τὸν ἄνθρωπο ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Μαρία, κι αὐτὸν ποὺ σταυρώθηκε ἀπὸ ἀδυναμία τὸν ἔκανε ζωὴ καὶ δύναμη καὶ ὅλα ὅσα ὁ εὐσεβὴς λόγος διαπιστώνει στὸ Θεὸ Λόγο καὶ στὴ σάρκα ποὺ ὁ Λόγος ἀνέλαβε. "Ὡστε νὰ μὴ νομίζομε ὅτι αὐτὰ εἶναι χωριστὰ καὶ ἰδιαίτερα στὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο ἀλλὰ ἀλλαγμένη πρὸς τὸ ἰσχυρότερο μὲ τὴν ἀνάμιξή της μὲ τὸ θεῖο ἢ φθαρτὴ φύση κοινώθηκε τῆ δύναμη τῆς θεότητος. "Ὅπως θὰ ἔλεγε κανένας ὅτι τὴ σταγόνα τοῦ ξιδιοῦ ποὺ ἀναμίχθηκε μὲ τὸ πέλαγος ἢ ἀνάμιξη τὴν ἔκανε θάλασσα, ἐπειδὴ ἡ φυσικὴ ποιότητα τῆς σταγόνας αὐτῆς δὲ μένει πιά ἐνωμένη μέσα στὴν ἀπειρία τοῦ στοιχείου ποὺ ἐπικρατεῖ.

Ὁ δικὸς μας λόγος δὲν πρεσβεύει ἓνα ἀριθμὸ Χριστοῦς, ὅπως μᾶς κατηγορεῖ ὁ Εὐνόμιος, ἀλλὰ πρεσβεύοντας τὴν ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ θεῖο, ὀνομάζει 'ποίησι' τὴ μεταστοιχείωση τοῦ θνητοῦ στὸ ἀθάνατο, τοῦ δούλου στὸν Κύριο, τῆς ἁμαρτίας στὴ δικαιοσύνη, τῆς κατάρως στὴν εὐλογία καὶ τοῦ ἀνθρώπου στὸ Χριστό. Ποιὰ λοιπὸν δικαιολογία ἀπομένει ἀκόμα στοὺς συκοφάντες μας ὅτι τάχα κηρύττομε στὴ διδασκαλία μας δύο Χριστοῦς, ἂν δὲ λέμε πὼς κτίστηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ Λόγος καὶ Θεὸς καὶ ἂν βεβαιώνομε ὅτι ὁ μακάριος Πέτρος κάνει παροδικὰ σύντομη ἐνδειξη γιὰ τὸ μυστήριον τῆς σάρκωσης καὶ λέει σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοια ποὺ προείπαμε ὅτι τὸ στοιχεῖο ποὺ σταυρώθηκε ἀπὸ ἀσθένεια ἐγίνε κι αὐτό, μὲ τὴν ὑπερίσχυση τῆς δύναμης ἐκεῖνου ποὺ κατοίκησε μέσα του, ὅ,τι ἦταν ὁ ἴδιος ποὺ κατοίκησε μέσα του καὶ ὅ,τι ὀνομάζεται; Καὶ ὀνομάζεται Χριστὸς καὶ Κύριος, ὅπως εἶπαμε.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Δ'

1 'Ἄλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος ἐμφιλοχωρήσας τῷ τόπῳ, τῆς ἀνάγκης τῶν νοημάτων πρὸς τὴν θεωρίαν ἡμᾶς ταύτην ἐξαπαγούσης· ἐπαναληπτέον δὲ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐγκλημάτων, ὡς ἂν μηδὲν τῶν ἐπενεχθέντων ἡμῖν ἀναπολόγητον παραδράμοιμεν. Καὶ 5 πρῶτον εἰ δοκεῖ τοῦτο σκεψώμεθα, ὅπως ἡμᾶς αἰτιᾶται κοινὸν ἄνθρωπον τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίαν ἐνηργηκέναί λέγειν. Τοῦτο γὰρ εἰ καὶ διὰ τῶν ἐζητασμένων μετρίως ἤδη προαποδέδεικται, ἀλλ' ὡς ἂν διὰ πάντων ἐκκαθαρθεῖ τῶν ἐκ διαβολῆς κρινόντων ἡμᾶς ἢ ὑπόλη- 2 ψις, ἐν ὀλίγῳ πάλιν διαληψόμεθα. Ἡμεῖς τοσοῦτον ἀπέχομεν εἰς κοι- 10 νὸν ἄνθρωπον τῆς μεγάλης καὶ ὑπὲρ λόγον χάριτος τὴν αἰτίαν ἀνάγειν, ὥστε κἂν εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον ἢ εἰς οὐράνιον ἄγγελον ἀναφέρῃ τις τὴν τοιαύτην εὐεργεσίαν, ἀνάθεμα λέγειν τοῦτον κατὰ τὸν Παύλου νόμον. Οὐτε γὰρ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν οὔτε εἰς ἀνθρώπινον ἐβαπτίσθημεν ὄνομα. Οὐ μὴν ἐπειδὴ κρείττω τῆς ἀνθρω- 15 πίνης φύσεως εἶναι τὴν σωτήριον τοῦ Χριστοῦ δύναμιν ὁμολογοῦμεν, ἤδη τὸ δόγμα τῶν ὑπεναντίων τὸ κατὰ τῆς ἀληθείας κρατῦνεται.

3 Τοῖς μὲν γὰρ σκοπός ἐστι διὰ πάντων κατασκευάσαι τὴν τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς ἀλλοτριώσιν, καὶ οὐ μόνον τῇ τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον διαστολῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ παθητοῦ πρὸς 20 τὸ ἄπαθες ἀντιθέσει τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον ἀποδεικνύειν σπουδά- ζουσι. Καὶ τοῦτο γυμνότερον μὲν ἐν τοῖς τελευταίοις τοῦ λόγου κατα-

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Δ*

- 1 Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι χρονοτρίβησα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε στὸ σημεῖο αὐτὸ, παρασυρμένος στὴν ἀνάλυση αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν νοημάτων. Ἀλλὰ ὅς ἐπαναλάβομε τὴ συνέχεια τῶν κατηγοριῶν, ὥστε νὰ μὴν ἀφήσομε ἀναπάντητο κανένα ἀπὸ ὅσα μᾶς κατηγορεῖ. Ἄς ἐξετάσομε, ἂν θέλεις, τοῦτο πρῶτα· πῶς μᾶς κατηγορεῖ ὅτι λέμε πῶς τὴ σωτηρία τοῦ παντός τὴν πραγματοποίησε ἓνας κοινὸς ἄνθρωπος. Τοῦτο βέβαια τὸ ἔχω προαποδείξει ὡς ἓνα σημεῖο μὲ ὅσα ἐξετάσα, ὥστόσο θὰ τὸ ἐπανεξετάσω σύντομα γιὰ νὰ ξεκαθαρίσει σὲ ὅλα τὰ σημεῖα ἢ γνώμη ὅσων μᾶς κρίνουν μὲ
- 2 διάθεση διαβολῆς. Ἐμεῖς ἀπέχομε τόσο πολὺ ν' ἀποδώσομε τὴν αἰτία τῆς μεγάλης καὶ ὑπέρλογης εὐεργεσίας σὲ κοινὸ ἄνθρωπο, ὥστε ἂν ἀποδώσει κανένας ἀκόμα καὶ στὸν Πέτρο ἢ στὸν Παῦλο ἢ σ' ἓναν ἄγγελο τοῦ οὐρανοῦ τὴ δωρεὰ αὐτὴ, θὰ τὸν θεωρήσομε καταραμένο κατὰ τὸ νόμο τοῦ Παύλου. Γιατὶ βέβαια οὔτε ὁ Παῦλος σταυρώθηκε γιὰ χάρι μας οὔτε βαπτιστήκαμε στ' ὄνομα κάποιου ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ ὅμως ὁμολογοῦμε ὅτι ἡ σωτηρία δύναμη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, γι' αὐτὸ ἐντείνεται ἡ διδασκαλία τῶν ἀντιθέτων μας κατὰ τῆς ἀλήθειας.
- 3 Σκοπὸς ἐκείνων εἶναι ν' ἀποδείξουν μὲ κάθε τρόπο τὴν ἄλλοτριότητα τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τοῦ Πατέρα καὶ ἐπιχειροῦν ν' ἀποδείξουν τὴν ἀνομοιότητα τῆς οὐσίας τους ὄχι μόνον μὲ τὴ διαστολή τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητο ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀντίθεση τοῦ παθητοῦ πρὸς τὸ ἀπαθές. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται πιὸ σαφῶς πρὸς

* Στὴν PG φέρεται ὡς Λόγος ΣΤ'.

σκευάζεται, φανερόν δὲ καὶ διὰ τῶν νῦν λεγομένων οὐχ ἥττον ἔστιν.

4 Εἰ γὰρ αἰτιᾶται τοὺς τὸ πάθος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀνατιθέοντας, βού-
 λεται πάντως αὐτὴν τῷ πάθει ὑπαγαγεῖν τὴν θεότητα. Διπλῆς γὰρ οὐ-
 σης καὶ ἀμφιβόλου τῆς ὑπολήψεως, εἴτε τὸ θεῖον εἴτε τὸ ἀνθρώπινον
 5 ἐν πάθει γέγονεν, ἢ τοῦ ἐνός κατηγορία κατασκευῆ πάντως τοῦ λειπο-
 μένου γίνεται. Εἰ τοίνυν αἰτιῶνται τοὺς τὸ πάθος περὶ τὸν ἀνθρώπον
 βλέποντας, ἐπαινοῦσι πάντως τοὺς ἐμπαθῆ λέγοντας τοῦ Υἱοῦ τὴν θε-
 ότητα, τὸ δὲ διὰ τούτων κατασκευαζόμενον συνηγορία τῆς τοῦ δόγμα-
 τος αὐτῶν ἀτοπίας γίνεται.

5 Εἰ γὰρ πάσχει μὲν κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν τοῦ Υἱοῦ ἢ θεότης, ἢ
 δὲ τοῦ Πατρὸς ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ φυλάσσεται, ἢ ἀπαθὴς ἄρα φύσις
 πρὸς τὴν παραδεχομένην τὸ πάθος κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριῶς ἔχει.
 Ἐπειδὴ τοίνυν βραχὺ μὲν ὄσον ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ρημάτων ἔστι τὸ
 λεγόμενον, πάσης δὲ τῆς περὶ τὸ δόγμα κακίας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
 15 ὑποθέσεις παρέχεται, δίκαιον ἂν εἴη τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ τὸ σύντο-
 μον τῆς ἀποκρίσεως, ἀλλὰ τὸ ἀσφαλὲς ἀπαιτεῖν. Ἡμεῖς τοίνυν οὔτε
 ἀνθρώπῳ τὴν σωτηρίαν ἑαυτῶν ἀνατίθεμεν οὔτε τὴν ἀκήρατον καὶ
 θεῖαν φύσιν ἐμπαθῆ καὶ ἐπίκηρον εἶναι καταδεχόμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ
 χρῆ πάντως πιστεῦειν ταῖς θείαις φωναῖς, αἱ Θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα
 20 Λόγον κηρύσσουνσι, μετὰ ταῦτα δὲ τὸν λόγον σάρκα γενόμενον ἐπὶ τῆς
 γῆς ὄφθῆναι καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, τὰ πρόσφορα τῆς
 θείας φωνῆς νοήματα τῇ πίστει δεχόμεθα.

7 Ὅταν μὲν γὰρ ἀκούωμεν ὅτι φῶς ἔστι καὶ δύναμις καὶ δικαιο-
 σύνη καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, πάντα
 25 ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πιστὰ ποιούμεθα εἰς τὸν Λόγον τὸν Θεὸν ἀναφέ-
 ροντες, ὅταν δὲ λύπην καὶ ὕπνον καὶ ἔνδειαν καὶ ταραχὴν καὶ δεσμὰ
 καὶ ἥλους καὶ λόγῃην καὶ αἷμα καὶ τραύματα καὶ ταφὴν καὶ μνημεῖον
 καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, κἂν ὑπεναντίως ἔχη τοῖς προαποδοδομένοις,
 οὐδὲν ἥττον πιστὰ τε καὶ ἀληθῆ εἶναι δεχόμεθα πρὸς τὴν σάρκα βλέ-
 30 ποντες, ἦν τῇ πίστει μετὰ τοῦ λόγου παρεδεξάμεθα. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι
 τὰ τῆς σαρκὸς ἰδιώματα τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι ἐπιθεωρηθῆναι Λόγῳ, οὐ-
 τως αὖ πάλιν οὐδὲ τὰ τῆς θεότητος ἴδια ἐν τῇ τῆς σαρκὸς φύσει κατα-
 γνωῆσαι. Διὸ μεμιγμένης τῆς εὐαγγελικῆς περὶ τοῦ Κυρίου διδασκα-

τὸ τέλος τοῦ λόγου ἀλλὰ δὲν εἶναι λιγότερο φανερὸ μὲ ὅσα λέγο-
 4 νται τώρα. Ἐν δηλαδὴ κατηγορεῖ αὐτοὺς ποὺ ἀποδίδουν τὸ πάθος
 στὴν ἀνθρώπινη φύση, ἐκεῖνος θέλει ὀπωσδήποτε νὰ ὑποτάξει στὸ
 πάθος τὴν ἴδια τὴ θεότητα. Ἄφου ἡ ἀποψη εἶναι διπλὴ κι ἀμφίβολη
 ὅτι εἴτε τὸ θεῖο εἴτε τὸ ἀνθρώπινο δέχεται τὸ πάθος, ἡ κατηγορία
 τοῦ ἐνὸς γίνεται ἀσφαλῶς ἀπόδειξη τοῦ ἄλλου. Ἐν λοιπὸν κατη-
 5 γοροῦν ἐκείνους ποὺ βλέπουν τὸ πάθος στὸν ἄνθρωπο, ἐπαινοῦν
 ὀπωσδήποτε αὐτοὺς ποὺ λένε ὅτι ἡ θεότητα τοῦ Υἱοῦ ὑπόκειται
 στὸ πάθος καὶ ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ γίνεται συνηγορία τῆς ἀβάσμη-
 6 δασκαλίας τους.

5 Ἐν δηλαδὴ κατὰ τὸ λόγο τους εἶναι παθητὴ ἡ θεότητα τοῦ
 Υἱοῦ, ἐνῶ τοῦ Πατέρα φυλάγεται μακριὰ ἀπὸ κάθε πάθος, τότε ἡ
 ἀπαθὴς φύση βρίσκεται σὲ ἀλλοτριότητα ἀπὸ ἐκείνην ποὺ δέχεται
 τὸ πάθος στὴν οὐσία της. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ πράγμα εἶναι σύντομο
 ὡς γιὰ νὰ περιγραφεῖ μὲ τὰ λόγια, παρέχει ὁμως τὶς ἀρχές καὶ τὶς
 λαβές ὅλης τῆς κακῆς διδασκαλίας τους, εἶναι σωστὸ ὅσοι τὰ δια-
 6 βάζουν αὐτὰ νὰ μὴ ζητοῦν τὴ συντομία ἀλλὰ τὴν ὀρθότητα. Ἐμεῖς
 λοιπὸν δὲν ἀναθέτομε τὴν σωτηρία μας σὲ ἄνθρωπο οὔτε παραδε-
 χόμαστε ὅτι ἡ ἀφθαρτὴ θεία φύση εἶναι θνητὴ καὶ φθαρτὴ. Ἐπειδὴ
 ὁμως πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ ἐμπιστευόμαστε τοὺς θεοὺς λόγους,
 ποὺ ἀνακηρύττουν Θεὸ τὸ Λόγο ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἔπειτα
 ποὺ ὁ Λόγος ἐγίνε σάρκα, παρουσιάστηκε στὴ γῆ καὶ ἐζησε μαζί
 μὲ τοὺς ἀνθρώπους¹, δεχόμαστε πιστεύοντας τὶς ἀρμόδιες ἐννοιες
 στὸ θεῖο αὐτὸ λόγο.

7 Ὅταν δηλαδὴ ἀκοῦμε ὅτι εἶναι φῶς καὶ δύναμη καὶ δικαιοσύ-
 νη καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ ὅτι ὅλα τὰ δημιουργήσε αὐτός, ὅλα
 αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια τὰ βεβαιώνομε ἀποδίδοντάς τα στὸ Λόγο· κι
 ὅταν ἀκοῦμε λύπη καὶ ὕπνο καὶ ἔλλειψη καὶ ταραχὴ καὶ δεσμὰ καὶ
 καρφιά καὶ λόγχη καὶ αἷμα καὶ πληγὴ καὶ ταφὴ καὶ μνημεῖο καὶ τὰ
 παρόμοια, ἀκόμα κι ἂν εἶναι ἀντίθετα σ' αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε
 πρῶτα, ὥστόσο καθόλου λιγότερο τὰ δεχόμαστε ὡς ἀξιοπίστευτα
 καὶ ἀληθινὰ ἔχοντας ὑπόψη τὴ σάρκα ποὺ δεχτήκαμε στὴν πίστη
 μαζί μὲ τὸ Λόγο. Ὅπως δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παρατηρήσο-
 8 με τὰ γνωρίσματα τῆς σάρκας ἐπάνω στὸ Λόγο ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ
 τὴν ἀρχὴ, οὔτε πάλι πρέπει τὰ γνωρίσματα τῆς θεότητας νὰ τὰ ἐν-
 8 νοήσομε στὴ φύση τῆς σάρκας. Γι' αὐτὸ ἐνῶ ὑπάρχει ἀνάμιξη στὴν

λίας διά τε τῶν ὑψηλῶν τε καί θεοπρεπῶν καί διὰ τῶν ταπεινῶν τε καί ἀνθρωπίνων ἑκάτερον τῶν νοημάτων ἑκατέρω τῶν ἐν τῷ μυστηρίῳ νοουμένων καταλλήλως ἀρμόζομεν, τὸ μὲν ἀνθρώπινον τῷ ἀνθρωπίνῳ τὸ δὲ ὑψηλὸν τῇ θεότητι, καί φαμεν ὅτι, καθὼς Θεὸς ὁ 5 Υἱός, ἀπαθὴς πάντως ἐστὶ καὶ ἀκήρατος, εἰ δὲ τι πάθος ἐν τῷ Ἐυαγγελίῳ περὶ αὐτοῦ λέγοιτο, διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πάντως τοῦ δεχομένου τὸ πάθος τὸ τοιοῦτον ἐνήργησεν.

9 Ἐνεργεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ θεότης διὰ τοῦ περὶ αὐτὴν σώματος τὴν τοῦ παντός σωτηρίαν, ὡς εἶναι τῆς μὲν σαρκὸς τὸ πάθος, τοῦ δὲ 10 Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν· κἂν τὸν ἀπόστολον εἰς συνηγορίαν τινὲς τοῦ ἐναντίου καθέλκωσι δόγματος λέγοντα ὅτι «τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο» καὶ ὁ «Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν ἐπεμψεν» καὶ ὅσα τοιαῦτα πρὸς τὴν θείαν φύσιν ἐν τῇ τοῦ πάθους οἰκονομίᾳ καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον βλέπειν δοκεῖ, οὐδὲν ἦττον τῶν ὑγιῶν δογμάτων οὐκ ἀφεξόμ- 15 θα, αὐτοῦ τοῦ Παύλου γυνώτερον τὸ περὶ τούτου σαφηνίσαντος ἡμῖν 10 μυστήριον. Πανταχοῦ γὰρ τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει τοῦ Χριστοῦ τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν προσμαρτυρεῖ λέγων, «ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν», καὶ «ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν 20 ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί»· «ἐν τῇ σαρκί» γὰρ φησὶν, οὐκ ἐν τῇ θεότητι· καὶ «ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας» (τὴν σάρκα διὰ τῆς ἀσθενείας σημαίνων), «ζῆ δὲ ἐκ δυνάμεως» (τὸ θεῖον διὰ τῆς δυνάμεως ἐνδεικνύμενος), καὶ «ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ» (τουτέστιν τῷ σώματι), «ζῆ δὲ τῷ Θεῷ» (τουτέστι τῇ θεότητι)· ὥστε διὰ τούτων κατασκευάζεσθαι ὅτι ὁ 25 μὲν ἀνθρώπος τοῦ θανάτου ἐγεύσατο, ἡ δὲ ἀθάνατος φύσις τὸ κατὰ θάνατον οὐ παρεδέξατο πάθος, καὶ «τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν», φησὶν, «ἁμαρτίαν ἐποίησε», πάλιν ἁμαρτίαν ὀνομάζων τὴν σάρκα.

11 Τοῦτο δὲ κἂν ἐκ παρόδου λέγωμεν, οὐκ ἀχρηστότερον ἴσως δο- 30 κεῖ τοῦ προκειμένου τὸ ἐπεισόδιον. Ἐπειδὴ γὰρ εἰπόντος τοῦ ἁγίου Πέτρου «Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν», καὶ πάλιν τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς Ἑβραίους ὅτι «ἱερέα ἐποίησεν», ἀρπάζει τὴν

2. Ρωμ. 8,32.

3. Ρωμ. 8,3.

4. Α' Κορ. 15,21.

5. Ρωμ. 8,3.

6. Β' Κορ. 13,4.

7. Ρωμ. 6,10.

8. Β' Κορ. 5,21.

9. Πράξ. 2,36.

10. Ἐβρ. 3,1-2.

εὐαγγελικὴ διδασκαλία γιὰ τὸν Κύριο τόσο μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ θεϊκὰ ὄσο καὶ μὲ τὰ ταπεινὰ καὶ ἀνθρώπινα, καθένα ἀπὸ τὰ δύο εἶδη τῶν ἐννοιῶν τὰ ἐφαρμόζομε ἀντίστοιχα σὲ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ποῦ νοοῦμε στὴν μυστηριώδη ἔνωση, τὴν ἀνθρώπινη ἐννοια στὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο καὶ τὴν ὑψηλὴ στὴ θεότητα. Καὶ λέμε ὅτι ὁ Υἱὸς ὡς Θεὸς εἶναι ὅπως ὅποτε ἀπαθὴς κι ἀθάνατος κι ἂν ἀναφέρεται κάποιο πάθος γι' αὐτὸν στὸ εὐαγγέλιο, αὐτὸ τὸ πραγματοποιήσε ἀσφαλῶς μὲ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο του ποῦ δέχεται τὸ πάθος.

- 9 Γιατὶ ἡ θεότητα ἐνεργεῖ ἀληθινὰ μέσω τοῦ σώματος, ποῦ ἔχει περιβληθεῖ, τὴ σωτηρία τοῦ παντός, ὥστε νὰ εἶναι τὸ πάθος τῆς σάρκας ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Κι ἂν μερικοὶ σέρνουν τὸ Ἀπόστολο νὰ συνηγορήσει στὸ ἀντίθετο δόγμα λέγοντας ὅτι «δὲ λυπήθηκε τὸν ἴδιο τὸν Υἱό του»² καὶ ὅτι «ὁ Θεὸς ἔστειλε τὸν Υἱό του»³ καὶ ὄσα ἄλλα παρόμοια, πρέπει νὰ τὰ ἀποδεχόμαστε στὴν οἰκονομία τοῦ πάθους σχετικὰ μὲ τὴ θεία φύση κι ὄχι μὲ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο, ὡστόσο δὲ θ' ἀποστοῦμε καθόλου ἀπὸ τὰ ὀρθὰ δόγματα, γιατί τὸ μυστήριό αὐτὸ μᾶς τὸ διασαφήνισε ὄσο γίνεται σαφέστερα
- 10 ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος. Σὲ ὄλα τὰ σημεῖα μαρτυρεῖ τὴν οἰκονομία τοῦ πάθους στὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τοῦ Χριστοῦ λέγοντας· «ἐπειδὴ ὁ θάνατος ἦρθε μέσω τῶν ἀνθρώπων, μέσω ἀνθρώπων ἐγινε ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν⁴· καὶ τοῦτο· «ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἔστειλε τὸν Υἱό του ἔχοντας ὁμοία μὲ τὴ δική μας ἁμαρτωλὴ σάρκα, καταδίκασε τὴν ἁμαρτία μέσα στὴ σάρκα»⁵· μέσα στὴ σάρκα λέει, ὄχι μέσα στὴ θεότητα· καὶ «σταυρώθηκε ἀπὸ ἀδυναμία» (μὲ τὴ λέξη ἀδυναμία σημαίνει τὴ σάρκα) «καὶ ζεῖ ἀπὸ δύναμη»⁶ (μὲ τὴ δύναμη δηλώνει τὸ θεῖο)· καὶ ἐπίσης «πέθανε ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας» (δηλαδὴ τοῦ σώματος) «καὶ ζεῖ γιὰ χάρις τοῦ Θεοῦ»⁷ (δηλαδὴ τῆς θεότητος). Μὲ αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεύθηκε τὸ θάνατο, ἐνῶ ἡ ἀθάνατη φύση δὲ δέχτηκε τὸ πάθος τοῦ θανάτου. Λέει καὶ τοῦτο· «αὐτὸν ποῦ δὲ γνώρισε τὴν ἁμαρτία, τὸν ἔκαμε γιὰ χάρις μας ἁμαρτία»⁸, καὶ πάλι ὀνομάζοντας ἁμαρτία τὴ σάρκα.

- 11 Ἐδῶ ἄς κάνομε καὶ μιὰ παρέκβαση, ποῦ νομίζω δὲν εἶναι ἴσως πιὸ ἀχρηστὴ ἢ παρεμβολὴ ἀπὸ τὸ προκειμένο θέμα. Εἶπε δηλαδὴ ὁ ἅγιος Πέτρος «τὸν ἔκανε Κύριο καὶ Χριστό»⁹, καὶ πάλι ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶπε στοὺς Ἑβραίους ὅτι «τὸν ἔκαμε ἱερέα»¹⁰. Ἐπειδὴ ὁ Εὐνόμιος ἐκλαμβάνει τὴ λέξη 'ἐποίησε' ὡς ἐνδειξὴ τῆς προαιώ-

‘έποίησε’ φωνήν ὁ Εὐνόμιος ὡς ἐνδεικτικὴν τῆς προαιωνίου υπάρξεως καὶ διὰ τούτου ‘ποίημα’ εἶναι τὸν Κύριον κατασκευάζειν οἰεται δεῖν, ἀκουσάτω τοῖνον τοῦ Παύλου λέγοντος ὅτι «τὸν μὴ γνόντα 12 ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν». Εἰ τὸ ‘έποίησεν’ ἐπὶ τοῦ 5 Κυρίου ἐκ τε τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς καὶ ἐκ τῆς Πέτρου φωνῆς εἰς τὸ προαιώνιον ἀναπέμπει νόημα, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ τὴν ἐνταῦθα φωνήν, ἣ φησιν ὅτι «ἁμαρτίαν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν», εἰς τὴν πρῶτην τῆς οὐσίας ἀνάγειν ὑπόστασιν καὶ διὰ τοῦτο ‘πεποιῆσθαι’ αὐτὸν καθ’ ὁμοιότητα τῶν ἄλλων μαρτυριῶν ἀποδεικνύειν πειρᾶσθαι, 10 ἵνα τὴν ‘έποίησεν’ λέξιν εἰς τὴν οὐσίαν ἀνερέγκοι, ἀκολουθῶς ἑαυτῶ ποιῶν, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ οὐσίᾳ βλέποι. Εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὸ περιφανὲς τῆς ἀτοπίας αἰσχύνοιτο καὶ τὴν ἐπ’ ἐσχάτων οἰκονομίαν διὰ τοῦ εἰπεῖν «ἁμαρτίαν ἐποίησε» ἐνδείκνυσθαι τὸν ἀπόστολον λέγοι, πεισάτω ἑαυτὸν διὰ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας κάκει τὸ ‘έποίησε’ πρὸς 15 τὴν οἰκονομίαν βλέπειν.

13 Ἄλλ’ ἐπανελέθωμεν πάλιν ὅθεν ἐξέβημεν. Μυρία γὰρ πρὸς τούτοις ἄλλα δυνατόν ἐστιν ἐκ τῆς αὐτῆς γραφῆς πρὸς τὸν σκοπὸν ἀναλέξασθαι. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω τὸν θεῖον ἀπόστολον καθ’ ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἐναντία μερίζεσθαι καὶ τοῖς μαχομένοις κατὰ τὰ δόγματα πρὸς τὴν εἰς 20 ἑκάτερον ἐπιχειρήσιν ἐκ τοῦ Ἰσοῦ παρέχειν διὰ τῶν ἰδίων τὰς ὕλας. Εὗροι γὰρ ἂν τις ἀκριβῶς ἐξετάζων ὅτι πρὸς ἐν αὐτῶ βλέπει δι’ ἀκριβείας ὁ λόγος. Καὶ οὐκ ἐπιδιστάζει ταῖς ἐπινοίαις· πανταχοῦ γὰρ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ θεῖον ἀνάκρασιν κηρύσσων οὐδὲν ἤττον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἴδιον καθορᾷ, ὡς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας διὰ 25 τῆς πρὸς τὸ ἀκηράτον κοινωνίας πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιωθείσης καὶ τῆς θείας δυνάμεως οὐ συγκαταπιπτούσης τῇ πρὸς τὸ ταπεινὸν συναφείᾳ τῆς φύσεως.

14 Ὅταν οὖν λέγῃ ὅτι «τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο», τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν ἀντιδιαστέλλει τοῖς ἄλλοις υἱοῖς τοῖς γεννηθεῖσι καὶ ὑψωθεῖσι 30 καὶ ἀθετήσασι, τούτοις λέγω τοῖς διὰ προστάγματος παραχθεῖσιν εἰς γένεσιν, τῇ τοῦ ἰδίου προσθήκῃ τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον ἐπισημαίνων. Καὶ ὡς ἂν μὴ τις τῇ ἀκηράτῳ φύσει τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθος προστρέβοιτο, δι’ ἐτέρων τρανότερον τὴν τοιαύτην ἐπανορθοῦται πλάνην, μεσίτην αὐτὸν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀνθρωπον καὶ Θεὸν ὄνο-

νιας ὑπαρξῆς του και με αὐτὴν πάλι νομίζει ὅτι πρέπει νὰ ἀποδεικνύει τὸν Κύριο ὡς δημιουργημα, γι' αὐτὸ ἄς ἀκούσει λοιπὸν τὸν Παῦλο νὰ λέει «αὐτὸν ποὺ δὲν γνώρισε ἁμαρτία τὸν ἔκανε γιὰ χάρη 12 μας ἁμαρτία». Ἐν τὸ 'ἐποίησε' παραπέμπει στὴν προαιώνια ἐννοια τοῦ Κυρίου και στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ἑβραίους και στὸ λόγο τοῦ Πέτρου, δὲν ἦταν καλὸ και τὸν ἐδῶ λόγο ποὺ λέει ὅτι «ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε ἁμαρτία» νὰ τὸν ἀποδίδει στὴν πρώτη ὑπόστασι τῆς οὐσίας και γι' αὐτὸ ν' ἀποπειρᾶται ν' ἀποδεικνύει ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα και τῶν ἄλλων μαρτυριῶν ὅτι αὐτὸς ἔχει δημιουργηθεῖ, γιὰ ν' ἀποδώσει τὴ λέξη 'ἐποίησε' στὴν οὐσία, συμφωνώντας με τὸν ἑαυτὸ του, και νὰ δεῖ τὴν ἁμαρτία μέσα στὴν οὐσία. Ἐν τοῦτο ντρέπεται νὰ τὸ δεχτεῖ γιὰ τὴν ὀλοφάνερη ἀτοπία του και λέει ὅτι ὁ Ἀπόστολος με τὴν ἔκφραση «τὸν ἔκανε ἁμαρτία» ἐννοεῖ τὴν οἰκονομία τῶν τελευταίων καιρῶν, ἄς πειστεῖ ὅτι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο κι ἐκεῖ τὸ 'ἐποίησε' ἀποβλέπει στὴν οἰκονομία.

13 Ἐς γυρίσομε ὁμως στὸ σημεῖο ποὺ ἀρχίσαμε τὴν παρέκβασή μας. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ και ἄπειρα ἄλλα μπορούμε νὰ συλλάβομε γιὰ τὸ σκοπὸ μας ἀπὸ τὴν ἴδια Γραφή. Κι ἄς μὴ νομίζει κανένας ὅτι ὁ θεὸς Ἀπόστολος διχάζεται στα ἀντιθετα κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του και ὅτι σ' αὐτοὺς ποὺ μάχονται γιὰ τὰ δόγματα γιὰ τὴν προσπάθεια τοῦ κάθε ἀντίμαχου παρέχει ἐξίσου ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραπτά. Μπορεῖ νὰ βρεῖ κανένας ἐξετάζοντας λεπτομερῶς ὅτι ὁ λόγος του ἀποβλέπει σὲ ἓνα. Καὶ δὲν ταλαντεύεται στίς ἐννοιες. Κηρύττοντας παντοῦ τὴν ἀνάμιξη τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου με τὸ θεῖο, δὲ βλέπει λιγότερο τὸ ἰδιαίτερο τοῦ καθενός· ὅτι και ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία μεταβλήθηκε πρὸς τὸ ἀνώτερο με τὴν ἐπαφή τῆς πρὸς τὸ ἀθάνατο και ἡ θεία δύναμη δὲν ὑφίσταται κι αὐτὴ κατὰπτωσι τῆς φύσης τῆς με τὴ συνάφειά τῆς με τὸ κατώτερο στοιχεῖο:

14 Ὅταν λοιπὸν λέει ὅτι «δὲ λυπήθηκε τὸν ἴδιο του Υἱό»¹¹, ἀντιδιαστέλλει τὸν ἀληθινὸ Υἱὸ πρὸς τοὺς ἄλλους υἱοὺς ποὺ γεννήθηκαν και ὑψώθηκαν και ἔκαναν τὴν παράβασι, ἐπισημαίνοντας τὴν οἰκειότητα τῆς φύσης τους με τὴν προσθήκη τῆς λέξης, 'τὸν ἴδιο'. Καὶ γιὰ νὰ μὴν προστρίβει κανένας στὴν ἀκήρατη φύσι τὸ σταυρικὸ πάθος, ἐπανορθώνει με περισσότερη σαφήνεια και με ἄλλες διατυπώσεις τὴν πλάνη αὐτὴ, ὀνομάζοντάς τον «μεσίτη Θεοῦ και

μάζων, ἵνα ἐκ τοῦ τὰ δύο περὶ τὸ ἐν λέγεσθαι τὸ πρόσφορον νοοῖτο περὶ ἑκάτερον, περὶ μὲν τὸ θεῖον ἢ ἀπάθεια, περὶ δὲ τὸ ἀνθρώπινον ἢ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία.

15 Τῆς οὖν ἐπινοίας διαιρούσης τὸ κατὰ φιλανθρωπίαν μὲν ἠνωμέ-
5 νον, τῷ δὲ λόγῳ διακρινόμενον, ὅταν μὲν τὸ ὑπερκειμένον τε καὶ ὑπε-
ρέχον πάντα νοῦν κηρύσσει, τοῖς ὑψηλοτέροις κέχρηται τῶν ὀνομά-
των, ἐπὶ πάντων Θεὸν καὶ μέγαν Θεὸν καὶ δύναμιν Θεοῦ καὶ σοφίαν
καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν· πᾶσαν δὲ τὴν ἀναγκαίως διὰ τὸ ἡμέτερον
ἀσθενὲς συμπαραληφθεῖσαν τῶν παθημάτων πείραν ὑπογράφων τῷ
10 λόγῳ ἐκ τοῦ ἡμετέρου κατονομάζει τὸ συναμφοτέρον, 'ἀνθρωπον' αὐ-
τὸν προσαγορεύων, οὐ κοινοποιῶν πρὸς τὴν λοιπὴν φύσιν διὰ τῆς
φωνῆς τὸ δηλούμενον, ἀλλ' ὥστε περὶ ἑκάτερον τὸ εὐσεβὲς φυλαχθῆ-
ναι, τοῦ τε ἀνθρώπινου διὰ τῆς ἀναλήψεως δοξαζομένου καὶ τοῦ
θείου διὰ τῆς συγκαταβάσεως μὴ μολυνομένου, ἀλλὰ διδόντος μὲν
15 τοῖς παθήμασιν τὸ ἀνθρώπινον μέρος, ἐνεργοῦντος δὲ τὴν τοῦ πεπον-
16 θότος ἀνάστασιν διὰ τῆς θείας δυνάμεως. Καὶ οὕτως οὔτε ἢ τοῦ θα-
νάτου πείρα ἐπὶ τὸν κεκοινωνηκότα τῆς ἐμπαθοῦς φύσεως ἀναφέρε-
ται διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν, καὶ τὰ ὑψηλά τε καὶ
θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸν ἀνθρωπον καταβαίνει, ὡς καὶ Κύ-
20 ριον τῆς δόξης τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φανέντα κατονομάζεσθαι, τῇ τῆς
φύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἀνακράσει καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων
χάριτος ἐκ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συμμετελθούσης.

17 Διὰ τοῦτο ποικίλως καὶ διαφόρως αὐτὸν παραδίδωσι, νῦν μὲν
τὸν ἐξ οὐρανῶν κατελθόντα, νῦν δὲ τὸν ἐκ γυναικὸς γεννηθέντα, καὶ
25 Θεὸν προαιώνιον καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ἀνθρωπον· οὕτω καὶ
ἀπαθῆς ὁ Μονογενὴς Θεὸς καὶ παθητὸς ὁ Χριστὸς εἶναι πιστεύεται,
καὶ ὁ λόγος διὰ τῶν ἐναντίων οὐ ψεύδεται τὸ πρόσφορον ἑκατέρῳ
τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς νοήμασιν ἐφαρμόζων. Εἰ οὖν ταῦτα φρονεῖν ἐκ
τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας ἐμάθομεν, πῶς ἀνθρώπῳ κοινῶ τὴν
30 αἰτίαν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀνατίθεμεν; Εἰ δὲ τὴν τοῦ μακαρίου Πέ-
τρου τὴν 'ἐποίησεν' φωνὴν οὐκ εἰς τὸ προαιώνιον τῆς ὑποστάσεως,
ἀλλ' εἰς τὸ πρόσφατον τῆς οἰκονομίας βλέπειν διοριζόμεθα, τί τοῦτο
18 κοινώνει τῷ ἐγκλήματι; Ὁ γὰρ μέγας οὗτος ἀπόστολος τὸ περὶ τὴν
τοῦ δούλου μορφήν ὀρώμενον ἐκεῖνο διὰ τῆς ἀναλήψεως, «πεποιτῆ-

ἀνθρώπων» και «ἄνθρωπο» και «Θεό», ὥστε ἀπὸ τὰ δύο πού λέγονται γιὰ τὸ ἓνα νὰ νοεῖται τὸ κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα, γιὰ τὸ θεῖο ἢ ἀπάθεια, γιὰ τὸ ἀνθρώπινο ἢ οἰκονομία σχετικὰ μὲ τὸ πάθος.

- 15 Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ σκέψη διαιρεῖ ὁ,τι ἡ φιλανθρωπία ἔνωσε και διακρίνει ὁ λόγος, ὅταν κηρύττει ὁ,τι ὑπέρκειται και ὑπερέχει κάθε νοῦ, χρησιμοποιεῖ τὰ ὑψηλότερα ὀνόματα και τὸν καλεῖ «Θεὸ τῶν ὄλων» και «μεγάλο Θεὸ» και «δύναμη Θεοῦ» και «σοφία» και τὰ ὁμοια. Ὡλη τῶρα τὴν ἐμπειρία τῶν παθημάτων πού ὑποχρεωτικὰ ἀπόκτησε ἐξαιτίας τῆς δικῆς μας ἀσθένειας τονίζοντάς τὴν μὲ τὸ λόγο ὀνομάζει τὴ σύνθεση τῶν δύο ἀπὸ τὸ δικό μας ὄνομα, χρησιμοποιώντας τὸ ὄνομα 'ἄνθρωπος'. Δὲν καθιστᾷ κοινὸ μὲ τὴ λοιπὴ φύση ὁ,τι δηλώνει τὸ ὄνομα, ἀλλὰ στὸ σημεῖο μόνο νὰ διατηρηθεῖ ἢ εὐσεβῆς ἀποψη σχετικὰ μὲ καθένα, ὅτι τὸ ἀνθρώπινο μὲ τὴν πρόσληψή του δοξάζεται και ὅτι τὸ θεῖο δὲ μολύνεται μὲ τὴ συγκατάβασή του ἀλλὰ παραχωρεῖ στὰ παθήματα τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο και μὲ τὴ θεῖα δύναμη πραγματοποιεῖ τὴν ἀνάσταση τοῦ στοιχείου
- 16 πού ἔπαθε. Καὶ ἔτσι ἡ ἐμπειρία τοῦ θανάτου ἀναφέρεται σ' αὐτὸν πού κοινώνησε τὴν ἐμπαθὴ φύση ἐξαιτίας τῆς ἔνωσης τοῦ ἀνθρώπου μαζί του ἀλλὰ και ὅσα ὑψηλὰ και θεϊκὰ ὀνόματα ὑπάρχουν κατέρχονται στὸν ἄνθρωπο, ὥστε κι αὐτὸς πού φάνηκε ἐπάνω στὸ σταυρὸ νὰ ὀνομάζεται Κύριος τῆς δόξας μὲ τὴν ἀνάμιξη τῆς φύσης του μὲ τὸ ταπεινὸ στοιχεῖο και μὲ τὴ μετάβαση τῆς δωρεᾶς τῶν ὀνομάτων ἀπὸ τὸ θεῖο στὸ ἀνθρώπινο.

- 17 Γι' αὐτὸ μὲ πολλοὺς και διαφόρους τρόπους τὸν παραδίδει ἄλλοτε ὡς αὐτὸν πού κατέβηκε ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς κι ἄλλοτε ὡς αὐτὸν πού γεννήθηκε ἀπὸ γυναίκα ἀλλὰ και προαιώνιο Θεὸ και ἄνθρωπο στὸ τέλος τῶν καιρῶν. Ἐτσι πιστεύομε ὅτι και ἀπαθῆς εἶναι ὁ Μονογενὴς Θεὸς και παθητὸς ὁ Χριστὸς και ὁ λόγος διαμέσου τῶν ἀντιθέτων δὲν ψεύδεται, ἀν ἐφαρμόζει τὸ κατάλληλο νόημα σὲ καθένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα. Ἄν λοιπὸν μάθαμε νὰ πρεσβεύομε αὐτὰ ἀπὸ τὴ θεόπνευστη διδασκαλία, πῶς ἀποδίδομε τὴν αἰτία τῆς σωτηρίας μας σ' ἓνα κοινὸ ἄνθρωπο: Κι ἂν ὀρίζομε ὅτι τὴ λέξη 'ἐποίησε' τοῦ μακαρίου Πέτρου δὲν τὴ βλέπομε στὴν πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ὑπόστασή του ἀλλὰ στὸ πρόσφατο μυστήριον τῆς οἰκονομίας, τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὴν κατηγορία; Ὁ μέγας αὐτὸς ἀπόστολος λέει ὅτι ἡ μορφή τοῦ δούλου πού βλέπομε 'ἐποιήθη' μὲ τὴν

σθαι» φησιν, ὅπερ ὁ ἀναλαβὼν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἦν. Καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ τὸ ἴσον ἔστι παρὰ τοῦ Παύλου μαθεῖν, λέγοντος «ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τὸν Ἰησοῦν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν». Κάκει γὰρ τὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἱερατικῶς ἰλεωσάμενον ἀρχιερέα κατονομάσας οὐ τὴν πρώτην τοῦ Μονογενοῦς ὑπόστασιν διὰ τῆς ἐποίησεν λέξεως ἀπαγγέλλει, ἀλλὰ τὴν συνήθως ἐπὶ τῆς τῶν ἱερέων ἀναδείξεως ὀνομαζομένην χάριν παραστήσαι θέλων φησὶ τὸ ἐποίησεν.

19 Ἰησοῦς γάρ, καθὼς φησὶ Ζαχαρίας, «ὁ ἀρχιερεὺς ὁ μέγας», ὁ τὸν ἰδιὸν ἀμνόν, τουτέστι τὸ ἰδιὸν σῶμα, ὑπὲρ τῆς κοσμικῆς ἁμαρτίας ἱερουργήσας, ὁ διὰ τὰ παιδία τὰ κεκοινωνηκότα σαρκός τε καὶ αἵματος καὶ αὐτὸς παραπλησίως συμμετασχὼν τοῦ αἵματος, οὐ καθὸ ἐν ἀρχῇ ἦν, Λόγος ὢν καὶ Θεὸς καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων καὶ ὢν Ἰσα Θεῷ, ἀλλὰ καθὸ ἐκένωσεν ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καὶ προσ-
15 ἤγαγε προσφορὰν καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, οὕτως ἐγένετο ἱερεὺς πολλαῖς ὕστερον γενεαῖς «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Οἶδε δὲ πάντως τὸ περὶ τούτου μυστήριον ὁ μὴ παρέργως τῷ πρὸς Ἑβραίους καθομιλήσας λόγῳ.

20 Ὅμοίως οὖν ἐνταῦθά τε ἱερεὺς καὶ ἀπόστολος κάκει Κύριος καὶ
20 Χριστὸς ἐποιοῦσθαι λέγεται, τὸ μὲν ὡς πρὸς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, τὸ δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον τοῦ ἀνθρωπίνου μεταβολὴν τε καὶ μεταποίησιν. Ποίησιν γὰρ ὁ ἀπόστολος λέγει τὴν μεταποίησιν. Οὐκοῦν πρόδηλος ἢ συκοφαντία τῶν ἐναντίων τὰ τῆς οἰκονομίας ῥήματα εἰς τὴν προαιώνιον ὑπόστασιν ἐπηρεαστικῶς ἀρπαζόντων. Οὐδὲ
25 γὰρ ὁμοίως ἐμάθομεν παρὰ τοῦ ἀποστόλου γινώσκειν Χριστοῦ νῦν τε καὶ πρότερον, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου ὅτι «εἰ καὶ ἐγνώκαμὲν ποτε κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν», ὡς ἐκείνης μὲν τῆς γνώσεως τὴν πρόσκαιρον οἰκονομίαν δηλούσης, ταύτης δὲ τὴν αἰδιὸν ὑπαρξιν. Οὐκοῦν μετρίως ἡμῖν ὁ λόγος ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιάζοντων ἀπολελόγηται τὸ μῆτε δύο νομίζειν Χριστοὺς ἢ Κυρίου μῆτε ἐπαισχύνεσθαι τῷ σταυρῷ μῆτε κοινὸν ἀνθρώπον ὑπὲρ τοῦ κόσμου πεπονθέναι δοξάζειν μῆτε μὴν τὸ «ἐποίησεν» εἰς τὴν τῆς οὐσίας κατασκευὴν οἴεσθαι φέρειν.

12. Ἑβρ. 3,1-2.

13. Α' Ἰω. 2,2.

14. Ζαχ. 3,1.

15. Ἑβρ. 5,6 καὶ 7,14.

16. Β' Κορ. 5,16.

ανάληψή της εκείνο πού ήταν κατά τή φύση αὐτός πού τήν ανέλαβε. Γιατί στήν ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ἑβραίους μπορούμε νὰ μάθομε τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸν Παῦλο πού λέει ὅτι «ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν Ἰησοῦ ἀπόστολο καὶ ἀρχιερέα καὶ ὅτι ἦταν πιστὸς σ' ἐκεῖνον πού τὸν ἔκανε»¹². Κι ἐκεῖ αὐτὸν πού σὰν ἱερέας μᾶς ἐξιλίωσε γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας μὲ τὸ δικό του αἷμα,¹³ ὀνομάζοντάς τον ἀρχιερέα, δὲν ἀναφέρει μὲ τὴ λέξη 'ἐποίησε' τὴν πρώτη ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλὰ χρησιμοποίησε τὸ 'ἐποίησε' θέλοντας νὰ παρουσιάσει τὴ χάρη πού συνήθως ἐπικαλούμαστε κατὰ τὴν ἀνάδειξη τῶν ἱερέων.

19 Ὁ Ἰησοῦς, «ὁ ἀρχιερέας ὁ μέγας», ὅπως λέει ὁ Ζαχαρίας¹⁴, πού θυσίασε τὸν ἀμνό του, δηλαδὴ τὸ ἴδιο του τὸ σῶμα, γιὰ τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου, πού γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν του πού μετέχουν σάρκα καὶ αἷμα κοινώνησε παρόμοια κι αὐτὸς αἷμα, ὄχι ὡς αὐτὸ πού ἦταν στήν ἀρχή, δηλαδὴ Λόγος καὶ Θεὸς πού ὑπῆρχε μὲ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ καὶ ἦταν ἴσος μὲ τὸ Θεὸ ἀλλὰ ὅπως 'ἐκένωσε' τὸν ἑαυτό του στή μορφή τοῦ δούλου καὶ προσκόμισε γιὰ μᾶς προσφορά καὶ θυσία, ἔτσι ἔγινε ἱερέας πολλὰς γενιῆς ὑστερότερα κατὰ τὴν τάξη τοῦ Μελχισεδέκ¹⁵. Γνωρίζει ἀσφαλῶς τὸ μυστήριον αὐτὸ ὅποιος δὲν ἀσχολήθηκε πάρεργα μὲ τὴν ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ἑβραίους.

20 Ὅμοια λοιπὸν λέγεται ἐδῶ ὅτι ἔγινε «ιερέας καὶ ἀπόστολος» κι ἐκεῖ «Κύριος καὶ Χριστός», τὸ ἓνα γιὰ τὴν οἰκονομία γιὰ χάρη μας, τὸ ἄλλο γιὰ τὴ μεταβολὴ καὶ τὴ μετατροπὴ τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου στὸ θεῖο. Ὁ Ἀπόστολος δηλαδὴ λέγοντας 'ποίησι' ἐννοεῖ τὴ μεταποίησι. Εἶναι λοιπὸν πρόδηλη ἡ διαβολὴ τῶν ἀντιθέτων πού μεταφέρουν συκοφαντικὰ στήν προαιώνια ὑπαρξὴ τὶς λέξεις πού ἀναφέρονται στήν οἰκονομία. Οὔτε βέβαια μάθαμε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο νὰ βλέπομε τὸ Χριστὸ ὅπως τώρα ἔτσι καὶ προηγουμένως, ἀπὸ αὐτὰ πού λέγει, «κι ἂν κάποτε γνωρίσαμε τὸ Χριστὸ κατὰ σάρκα, τώρα ὁμως δὲν τὸν γνωρίζομε»¹⁶ ἡ γνώσι ἐκείνη δηλώνει τὴν πρόσκαιρη οἰκονομία, ἐνῶ αὐτὴ τὴν αἰώνια ὑπαρξὴ. Ὁ λόγος μας λοιπὸν ἀντέκρουσε σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τὶς κατηγορίες καὶ οὔτε δέχτηκε δύο Χριστοὺς ἢ Κυρίους οὔτε νιώθει ντροπὴ γιὰ τὸ σταυρὸ οὔτε πιστεῦει ὅτι ἔχει δεχτεῖ τὸ πάθος γιὰ χάρη τοῦ κόσμου ἓνας κοινὸς ἄνθρωπος οὔτε καὶ νομίζει πῶς τὸ 'ἐποίησε' μᾶς ὀδηγεῖ στὸν τρόπο κατασκευῆς τῆς οὐσίας.

21 Τῆς δὲ τοιαύτης ἡμῶν ὑπολήψεως οὐ μικρὰν ἔχει παρ' αὐτοῦ τοῦ κατηγοροῦ τὴν συμμαχίαν ὁ λόγος, ἐν οἷς μεταξὺ καταφορικῶς ἡμῖν ἐπελαύνων τὴν γλῶσσαν καὶ τοῦτο προφέρει δτι· ταύτην μέντοι τὴν μάχην αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀναφέρει Βασίλειος καὶ δείκνυται σα-
5 φῶς οὔτε τῷ βουλήματι τῶν ἀποστόλων ἑαυτὸν ἐπιστήσας οὔτε τῶν οἰκείων λόγων φυλάττων τὴν ἀκολουθίαν· ἐξ ὧν ἢ συναισθόμενος τῆς ἀνωμαλίας συγχωρήσει τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λόγον καὶ Θεὸν ὄντα γερονέναι Κύριον, ἢ μαχομένοις μαχόμενα συνάπτει'. Οὗτος γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ὃν φησι καὶ ὁ Εὐνόμιος, ὁ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λόγον καὶ
10 Θεὸν ὄντα γερονέναι Κύριον λέγων.

22 Ὡν γὰρ ὅπερ ἦν, καὶ Θεὸς καὶ Λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς χάρις τε καὶ ἀλήθεια καὶ Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ πᾶν ὑψηλόν τε καὶ θεῖον ὄνομα, ἐν τῷ προσληφθέντι ἀνθρώπῳ, ὃς οὐδὲν τούτων ἦν, τὰ τε
15 ἄλλα ἐγένετο, ὅσα ὁ Λόγος ἦν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος κατὰ τε τὴν διδασκαλίαν Πέτρου καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Εὐνομίου, οὐχὶ τῆς θεότητος κατὰ προκοπὴν τι προσλαμβάνουσης, ἀλλὰ τῇ φύσει τῇ θείᾳ πάσης ὑψηλῆς ἀξίας ἐνθεωρουμένης· οὕτω γί-
νεται καὶ Κύριος καὶ Χριστός, οὐ τῇ θεότητι ἐπὶ τὴν τῆς χάριτος προσθήκην ἐρχόμενος (ἀνελλιπῆς γὰρ ἀγαθοῦ παντὸς ἢ τῆς θεότητος
20 ὡμολόγηται φύσις), ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰς τὴν τῆς θεότητος μετου-
σίαν ἄγων, ἢ διὰ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τοῦ Κυρίου σημαίνεται.

23 Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀπόχρη. Τὸ δ' ἐπὶ διαβολῇ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος παρὰ τοῦ Εὐνομίου λεγόμενον ὡς εἰς ἑαυτὸν τοῦ Χριστοῦ κενωθέντος ἤδη μὲν ἱκανῶς διὰ τῶν εἰρημένων ἐξήτασται, δι' ὧν
25 ἀποδέδεικται τὴν ἑαυτοῦ βλασφημίαν τῷ ἡμετέρῳ δόγματι προστρι-
βόμενος. Οὐ γὰρ ὁ τὴν ἀτρεπτον φύσιν ὁμολογῶν ὑποδῦναι τὴν κτι-
στὴν καὶ ἐπίκτητον τὴν ἐκ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ὁμοιον μεταχώρησιν λέγει, ἀλλ' ὁ μηδεμίαν μετάστασιν ἀπὸ τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεως ἐπὶ
τὸ ταπεινότερον ἐννοῶν. Εἰ γὰρ κτιστὸς μὲν ἐκεῖνος κατὰ τὸν λόγον
30 αὐτῶν, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος, διεκλάπη πάντως τὸ θαῦμα τοῦ λό-
γου καὶ παράδοξον ἐν τοῖς λεγομένοις ἔστιν οὐδέν, τῆς κτίσεως αὐτῆς ἐν ἑαυτῇ γενομένης.

- 21 Ἡ ἀντίληψή μας αὐτὴ δὲ βρίσκει ἀσήμαντη συμμαχία στὸ λόγο τοῦ ἀντιπάλου, πού μέσα στὴν ἀκράτητη καταφορὰ τῆς γλώσσας του ἐναντίον μας, διατυπώνει καὶ τοῦτο. Ἀυτὴ ὁμως τῆ μάχη ὁ Βασίλειος τὴν ἀναφέρει ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτὸ του καὶ ἀποδεικνύει ὀλοφάνερα ὅτι οὔτε πρόσεξε τὴ βούληση τῶν ἀποστόλων οὔτε τηρεῖ τὴν ἀκολουθία τῶν δικῶν του λόγων. Ἀπὸ αὐτὰ ἢ συναισθανόμενος τὴν ἀνωμαλία θὰ παραδεχτεῖ ὅτι ἔχει γίνεи Κύριος αὐτὸς πού ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ Λόγος καὶ Θεὸς ἢ ἀλλιῶς, συνδέει πράγματα πού πολεμοῦν μεταξύ τους'. Αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Εὐνόμιου εἶναι καὶ ὁ δικός μας λόγος, πού λέει ὅτι αὐτὸς πού ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ Λόγος καὶ Θεὸς ἔγινε Κύριος.
- 22 Ἦταν αὐτὸ πού ἦταν, Θεὸς καὶ Λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς, χάρις καὶ ἀλήθεια καὶ Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ μὲ ὅποιο ὑψηλὸ καὶ θεῖο ὄνομα μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει προσληφθεῖ, πού δὲν ἦταν κανένα ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἔγινε καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ἦταν ὁ Λόγος καὶ μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἔγινε καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος κατὰ τὴν διδασκαλία τοῦ Πέτρου¹⁷ καὶ κατὰ τὴν ὁμολογία τοῦ Εὐνόμιου, ὅχι γιατί ἡ θεότητα προσλαμβάνει κάτι ἐπειδὴ προοδεύει ἀλλὰ ἐπειδὴ μέσα στὴ θεία φύση παρατηρεῖται κάθε ὑψηλὴ ἀξία. Ἔτσι εἶπε πού γίνεται καὶ Κύριος καὶ Χριστὸς, ὅχι ἐρχόμενος μὲ τὴ θεότητά του γιὰ νὰ τοῦ προστεθεῖ χάρις (γιατὶ εἶναι παραδεκτὸ ὅτι ἡ θεότητα δὲν ἔχει ἔλλειψη κανενὸς ἀγαθοῦ) ἀλλὰ ὀδηγώντας τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο του στὴ μετουσία τῆς θεότητος, πού σημαίνεται μὲ τὸ Χριστὸς καὶ τὸ Κύριος.
- 23 Ἀρκετὰ εἶπαμε γι' αὐτὰ. Τὸ ἄλλο πού προβάλλει ὁ Εὐνόμιος γιὰ νὰ διαβάσει τὴ διδασκαλία μας, ὅτι τάχα ὁ Χριστὸς 'κενώθηκε' στὸν ἑαυτὸ του, τὸ σχολιάσαμε ἱκανοποιητικὰ μὲ ὅσα εἶπαμε καὶ μ' αὐτὰ ἀποδείχτηκε ὅτι τὴ δικὴ του βλασφημία τὴν προσάπτει στὴ δικὴ μας διδασκαλία. Γιατὶ αὐτὸ πού δέχεται ὅτι ἡ ἀμετάβλητη φύση ντύθηκε τὴν κτιστὴ καὶ θνητὴ, δὲν ἐννοεῖ βέβαια τὴ μετάσταση ἀπὸ τὸ ὅμοιο πρὸς τὸ ὅμοιο ἀλλὰ ἐκεῖνος πού δὲν ἐννοεῖ καμιά μετάσταση ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσης στὸ πῶς ταπεινὸ. Ἄν δηλαδὴ ἐκεῖνος, κατὰ τὸ λόγο τους, εἶναι κτιστὸς καὶ εἶναι κτιστὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος, παραβιάστηκε τὸ θαῦμα τοῦ λόγου καὶ δὲν ὑπάρχει στὴ διδασκαλία κανένα παράδοξο, ἀφοῦ ἡ κτίσις ἢ ἴδια μεταβαίνει στὸν ἑαυτὸ της.

24 Ἄλλ' ἡμεῖς μεμαθηκότες παρὰ τῆς προφητείας τὴν ἀλλοίωσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου (δεξιὰν δὲ τοῦ Πατρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ λέγομεν δύναμιν τὴν ποιητικὴν τοῦ παντός, ἣτις ἐστὶν ὁ Κύριος, οὐχ ὡς μέρος ἐξηρητημένη τοῦ ὄλου, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου μὲν οὕσα, ἐφ' ἑαυτῆς δὲ 5 κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν θεωρουμένη), τοῦτό φαμεν ὅτι οὔτε ἡ δεξιὰ κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως ἐκείνου παρήλλακται, οὐδ' ἐστὶ δεξιὰ, οὔτε ἀλλοίωσις αὐτῆς ἄλλη τις παρὰ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν λέγεσθαι δύναται. Ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ αὐτὸς ὁ ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς Θεός, δι' αὐτῆς τῆς σαρκὸς τοῖς διορατικοῖς καθορώμενος, 10 καθὼ μὲν ἐποίει τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὢν καὶ νοοούμενος, ἐν ᾧ δὲ περιείχετο τῷ τῆς σαρκὸς προκαλύμματι κατὰ τὸ βλεπόμενον, ἀλλοῖος παρ' ὃ τῆ φύσει ἦν θεωρούμενος.

25 Διὰ τοῦτο πρὸς Φίλιππον λέγει τὸν πρὸς μόνον τὸ ἀλλοιωθὲν ἀτενίζοντα ὅτι βλέπε διὰ τοῦ ἀλλοιωθέντος τὸ ἀναλλοιώτον, κὰν τοῦ- 15 το Ἰδῆς, αὐτὸν τὸν Πατέρα, ὃν ζητεῖς ἰδεῖν, ἑωρακῶς ἔση· ὁ γὰρ ἑωρακῶς ἐμέ, οὐ τὸν ἐν τῇ ἀλλοίωσει φαινόμενον, ἀλλὰ τὸν ἀληθῶς ἐμέ τὸν ἐν τῷ Πατρὶ ὄντα, αὐτὸν ἐκεῖνον ἑωρακῶς ἔσται τὸν ἐν ᾧ εἰμι, τῷ τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς θεότητος ἐπ' ἀμφοῖν καθορᾶσθαι. Τὴν οὖν ἀκήρατον καὶ ἀπαθῆ καὶ ἄκτιστον φύσιν ἐν τῷ παθητῷ τῆς κτί- 20 σεως γεγενῆσθαι πιστεύοντες καὶ ἐν τούτῳ νοοῦντες τὴν ἀλλοίωσιν, πῶς αὐτὸν εἰς ἑαυτὸν κεκενῶσθαι λέγειν κατηγορούμεθα παρὰ τῶν 26 τὸν ἴδιον λόγον τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἐπιθρυλούντων; Τοῦ γὰρ κτιστοῦ πρὸς τὸ κτιστὸν ἢ κοινωνία οὐδεμία δεξιᾶς ἐστὶν ἀλλοίωσις. Κτιστὴν γὰρ τὴν δεξιὰν τῆς ἀκτίστου φύσεως λέγειν Εὐνομίῳ μόνου 25 καὶ τῶν τὰ ὁμοία τούτῳ φρονούντων ἐστίν. Ὁ γὰρ ὀφθαλμὸν ἔχων πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέποντα οἷον τὸν Ὑψίστον ὄρᾶ, τοιαύτην καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Ὑψίστου κατόψεται, ἄκτιστον ἀκτίστου, ἀγαθοῦ ἀγαθῆν, αἰδίου αἰδίου, μηδὲν τὴν αἰδιότητα τοῦ γεννητῶς εἶναι αὐτὴν ἐν τῷ Πατρὶ καταβλάπτοντος· ὥστε λέληθεν ἑαυτὸν ὁ κατήγορος τοῖς ἰδίους 30 ὀνειδέσει καθ' ἡμῶν χρώμενος.

27 Πρὸς δὲ τοὺς τῷ πάθει προσπταίοντας καὶ διὰ τούτου κατα-

18. Ψαλμ. 76,11.

19. Α' Τιμ. 3,16.

20. Ἰω. 14,9.

24 Ἐμεῖς ὁμως ἔχομε διδασχεῖ ἀπὸ τὴν προφητεία τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεξιᾶς τοῦ Κυρίου¹⁸ (δεξιὰ τοῦ Πατέρα λέμε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ποὺ δημιούργησε τὸ σύμπαν καὶ ποὺ εἶναι ὁ Κύριος, ὄχι σὰν μέρος ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἓνα ὄλο ἀλλὰ ποὺ προέρχεται βέβαια ἀπὸ αὐτὸ ἀλλὰ νοεῖται κατ' ἑαυτὴν μὲ δική της ὑπόσταση). Γι' αὐτὸ λέμε τοῦτο· οὔτε ἡ δεξιὰ ἔχει ἀλλάξει κατὰ τὸ λόγο τῆς φύσης ἐκείνου στὸν ὁποῖο ἀνήκει οὔτε μιὰ ἀλλοίωση διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν οἰκονομία τῆς ἐνσάρκωσης μπορεῖ νὰ λεχθεῖ. Γιατὶ ἀληθινὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ποὺ φανερώθηκε μὲ σάρκα¹⁹ καὶ ποὺ τὸν βλέπουν μὲ αὐτὴ τὴ σάρκα, καὶ ποὺ τὸν βλέπουν ὅσοι βλέπουν μὲ αὐτὴ τὴ σάρκα, καὶ ποὺ καθόσον δημιουργοῦσε τὰ ἔργα τοῦ Πατέρα, καὶ ἦταν καὶ νοοῦνταν ὡς δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ καθόσον περιβαλλόταν τὸ ὄρατὸ προκάλυμμα τῆς σάρκας, νοοῦνταν διάφορος ἀπὸ ὅ,τι ἦταν κατὰ τὴ φύση.

25 Γι' αὐτὸ λέει στὸ Φίλιππο²⁰ ποὺ παρατηροῦσε μόνο ὅ,τι εἶχε ἀλλοιωθεῖ, βλέπε μέσω αὐτοῦ ποὺ ἀλλοιώθηκε τὸ ἀναλλοίωτο· κι ἂν τὸ δεῖς αὐτό, τότε θὰ ἔχεις δεῖ τὸν ἴδιο τὸν Πατέρα, ποὺ ζητεῖς νὰ δεῖς. Γιατὶ ὅποιος εἶδε ἐμένα ὄχι ὅπως φαίνομαι μέσα στὴν ἀλλοίωση ἀλλὰ ἐμένα ποὺ ἀληθινὰ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα, θὰ δεῖ ἐκεῖνον τὸν ἴδιο μέσα στὸν ὁποῖο εἶμαι μὲ τὸ νὰ βλέπει τὴ ἴδια σφραγίδα τῆς θεότητος καὶ στοὺς δύο. Πιστεύοντας λοιπὸν ὅτι ἡ ἀθάνατη καὶ ἀπαθὴς καὶ ἄκτιστη φύση ἔχει εἰσελθεῖ στὴν κτίση ποὺ ὑπόκειται στὸ πάθος καὶ νοώντας τὴν ἀλλοίωση σ' αὐτὴν τὴν κτίση, πῶς μᾶς ψέγουν ὅτι διδάσκομε 'τὴν κένωσή του στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του' ἐκεῖνοι ποὺ ἀρθρώνουν τὸ λόγο τους μὲ βάση τὴ δι-
 26 δασκαλία τὴ δική μας; Γιατὶ ἡ κοινωνία τοῦ κτιστοῦ μὲ τὸ κτιστὸ δὲν εἶναι καμιὰ ἀλλοίωση ἀπὸ τὴ δεξιὰ τοῦ Κυρίου. Γιατὶ ὁ Εὐνόμιος μόνο καὶ οἱ ὁμόδοξοί του μπορεῖ νὰ λένε ὅτι εἶναι κτιστὴ ἡ δεξιὰ τῆς ἄκτιστης φύσης. Ὅποιος ἔχει μάτια ποὺ ἀτενίζουν τὴν ἀλήθεια, ὅπως βλέπει τὸν Ὑψιστο ἔτσι θὰ δεῖ καὶ τὴ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου, ἄκτιστο ἐκεῖνον ἄκτιστη κι αὐτὴ, ἀγαθὸν ἐκεῖνον καὶ ἀγαθὴ κι αὐτὴ, αἰδίο ἐκεῖνον καὶ αἰδία κι αὐτὴ, χωρὶς νὰ βλάπτει καθόλου τὴν αἰδιότητά της τὸ ὅτι ὑπάρχει μὲ γέννηση μέσα στὸν Πατέρα. Ὡστε δὲν καταλαβαίνει ὁ κατήγορός μας ὅτι χρησιμοποιοῖ ἐναντίον μας τὰ δικά του ὄνειδη.

27 Σ' ἐκείνους ποὺ σκοντάφτουν στὸ πάθος καὶ γι' αὐτὸ θέλουν ν'

σκευάζοντας τὴν τῶν οὐσιῶν ἑτερότητα, ὡς τοῦ Πατρὸς μὲν διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς φύσεως οὐ παραδεχομένου τὸ πάθος, τοῦ Υἱοῦ δὲ διὰ τὸ καταδεῆς καὶ παρηλλαγμένον πρὸς τὴν τῶν παθημάτων κοινωνίαν συγκατιόντος, ταῦτα προσθεῖναι βούλομαι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι οὐδὲν 5 κατὰ ἀλήθειαν πάθος ἐστίν, ὃ μὴ εἰς ἁμαρτίαν φέρει, οὐδὲ κυρίως ἂν τις τὸν ἀναγκαῖον τῆς φύσεως εἰρμόν πάθος λέγοι, βλέπων ὁδῶ προιοῦσαν ἐν τάξει τινὶ καὶ ἀκολουθίᾳ τὴν σύνθετον φύσιν. Ἡ γὰρ τῶν ἑτεροφυῶν στοιχείων πρὸς ἀλληλα συνδρομὴ κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευὴν σύνθεσις τίς ἐστι διὰ πλειόνων ἀνομοίων 28 ἁρμοζομένη. Ἐκκληθείσης δὲ τῷ καθήκοντι καιρῷ τῆς συνδεούσης τὴν τῶν στοιχείων συνδρομὴν ἁρμονίας πάλιν τὸ σύνθετον εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκεν ἀναλύεται. Ἔργον οὖν ἐστὶ τοῦτο μᾶλλον καὶ οὐχὶ πάθος τῆς φύσεως. Μόνον γὰρ τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀπαθείᾳ νοούμενον κυρίως προσαγορευόμενον πάθος, οὐ καὶ ἐν τῇ κοι- 15 νωνίᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀμέτοχον διαμεῖναι τὸν τὴν σωτηρίαν ἡμῖν χαριζόμενον πεπιστεύκαμεν, τὸν «πεπειραμένον κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας».

29 Τοῦ μὲν οὖν κατὰ ἀλήθειαν πάθους, ὃ προαιρέσεώς ἐστι νόσος, οὐκ ἐκοινώνησεν. «Ἄμαρτίαν» γὰρ, φησὶν, «οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέ- 20 θη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»· τῶν δὲ τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιωμάτων, ἃ διὰ τινος συνηθείας καὶ καταχρήσεως ὁμωνύμως λέγεται πάθη, τούτων μετασχεῖν ὁμολογοῦμεν τὸν Κύριον, γεννήσεως καὶ τροφῆς καὶ ἀυξήσεως ὕπνου τε καὶ κόπου καὶ ὄσα πρὸς τὰς σωματικὰς ἀχθηδόνας ἢ ψυχὴ φυσικῶς συνδιατίθεσθαι πέφυκε (τὴν τοῦ ἐν- 25 δέοντος ἔφεσιν ἐκ τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῆς ὀρέξεως διατεινούσης), καὶ λύπης αἰσθησιν καὶ δειλίαν πρὸς θάνατον καὶ ὄσα τοιαῦ- 30 τα, πλὴν εἰ μὴ τι πρὸς ἁμαρτίας ἀκολουθίαν φέρει. Ὡσπερ τοίνυν τὴν διὰ πάντων αὐτοῦ διήκουσαν δύναμιν κατανοοῦντες ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἀέρι καὶ γῆ καὶ θαλάσῃ καὶ εἴ τι ἐπουράνιον καὶ εἴ τι καταχθόνιον, 30 πανταχοῦ μὲν καὶ διὰ πάντων αὐτὸν εἶναι πιστεύομεν, οὐδὲν δὲ τούτων τῶν ἐν οἷς ἐστὶν ἐκεῖνον εἶναι φαμεν (οὐ γὰρ οὐρανός ἐστιν ὁ διεληφώς αὐτὸν τῇ περικρατητικῇ τοῦ παντός σπιθαμῇ, οὐδὲ γῆ ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, οὐδὲ ὕδωρ πάλιν ὁ τὴν ὑγρὰν περιέχων

21. Ἐβρ. 4,15.

22. Α' Πέτρ. 2,22.

23. Τὰ πάθη, ὅπως ξέρομε, εἶναι δύο εἰδῶν, τὰ διαβλητὰ καὶ τὰ ἀδιάβλη-

ἀποδείξουν τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν, ἐπειδὴ ὁ Πατέρας δὲ δέχεται τὸ πάθος ἐξαιτίας τῆς ὑπεροχῆς τῆς φύσης του, ἐνῶ ὁ Υἱὸς ἐξαιτίας τῆς κατωτερότητας τάχα καὶ τῆς παραλλαγῆς του, κατεβαίνει στὴν ἐμπειρία τῶν παθημάτων, σ' αὐτοὺς θέλω κοντὰ σὲ ὅσα εἶπα νὰ προσθέσω καὶ τοῦτο· ὅτι ἀληθινὰ δὲν ὑπάρχει κανένα πάθος ποὺ δὲν ὀδηγεῖ στὴν ἁμαρτία κι οὔτε μπορεῖ νὰ ὀνομάσει κανένας κυριολεκτώντας πάθος τὴν ὑποχρεωτικὴ φυσικὴ ἀκολουθία, βλέποντας τὴ σύνθετη φύση νὰ προχωρεῖ μὲ κάποια τάξη καὶ κά-
 28 ποια σειρά. Ἡ σύνδεση δηλαδὴ μεταξύ τους εἶναι κάποια σύνθεση ποὺ ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἀπὸ περισσότερα ἀνόμοια στοιχεῖα. Ὅταν διαλυθεῖ τὸν ὀρισμένο καιρὸ ἡ ἁρμονία ποὺ συγκρατεῖ τὸ σύνδεσμο τῶν στοιχείων, τὸ σύνθετο διαλύεται πάλι σ' ἐκεῖνα ποὺ τὸ ἀπέτελεσαν. Ἐπομένως αὐτὸ εἶναι ἐνέργεια μᾶλλον κι ὄχι πάθος τῆς φύσης. Γιατὶ μόνο τὸ ἀντίθετο στὴν ἀπάθεια τῆς ἀρετῆς καλοῦμε πάθος κυριολεκτικὰ κι ἀπὸ αὐτὸ πιστεύομε ὅτι ἔμεινε ἀμέτοχος ὅταν κοινώνησε τὴ δική μας φύση αὐτὸς ποὺ μᾶς χάρισε τὴ σωτηρία μας, «ποὺ δοκιμάστηκε σὲ ὅλα ὅμοια μ' ἐμᾶς ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτία»²¹.

29 Δὲν κοινώνησε λοιπὸν τὸ πάθος, ποὺ εἶναι νόσος τῆς προαιρέσεως. Γιατὶ λέει, «δὲν ἔπραξε ἁμαρτία οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»²². Τὶς ιδιότητες ὅμως τῆς φύσης μας ποὺ ἀπὸ συνήθεια λέγονται καταχρηστικὰ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα πάθη²³, αὐτὲς δεχόμεστε ὅτι τὶς κοινώνησε μαζί μας ὁ Κύριος, τὴ γέννηση, τὴν τροφὴ καὶ τὴν αὔξηση, τὸν ὕπνο καὶ τὸν κόπο καὶ ὅσα νιώθει φυσικὰ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοὺς σωματικούς πόνους (ἐπειδὴ ἡ ὄρεξη ἐπεκτείνει τὴν ἔφεση ἐκείνου ποὺ μᾶς λείπει ἀπὸ τὸ σῶμα στὴν ψυχὴ), τὴν αἴσθηση τῆς λύπης καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια ἐκτὸς ἀπὸ
 30 ὅσα ὀδηγοῦν στὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Κατανοώντας λοιπὸν τὴ δύναμή του ποὺ διατρέχει τὰ πάντα στὸν οὐρανὸ, τὸν ἀέρα, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα καὶ ὅποιο ἐπουράνιο καὶ ὅποιο ὑποχθόνιο, πιστεύομε ὅτι ὑπάρχει παντοῦ καὶ μέσα σὲ ὅλα ἀλλὰ ὅτι δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ αὐτὰ μέσα στὰ ὁποῖα βρίσκεται (δὲν εἶναι δηλαδὴ οὐρανὸς αὐτὸς ποὺ περιέχει τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ φούχτα ποὺ περικρατεῖ τὸ σύμπαν, οὔτε εἶναι γῆ αὐτὸς ποὺ κατέχει τὸ γύρο τῆς γῆς, οὔτε καὶ νερὸ αὐ-

τα. Οἱ ἁμαρτίες γενικὰ εἶναι τὰ διαβλητὰ πάθη, ἐνῶ τὰ ἀδιάβλητα εἶναι ἡ πείνα, ἡ δίψα κ.λ.π.

φύσιν), οὕτως οὐδὲ διὰ τῶν λεγομένων τῆς σαρκὸς παθημάτων ἐλθόντα ἐμπαθῆ αὐτὸν εἶναι φαμεν, ἀλλ' ὡς τῶν ὄντων αἴτιον καὶ τοῦ παντὸς περιδεδραγμένον καὶ τῇ ἀφράστῳ δυνάμει τῆς ἰδίας μεγαλειότητος πᾶν τό τε κινούμενον οἰακίζοντα καὶ τὸ ἐστὼς ἐν παγίᾳ συντησ-
5 ροῦντα τῇ βάσει, καὶ ἐν ἡμῖν γεγενῆσθαι φαμεν ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν νόσου, καταλλήλως τῷ πάθει τὴν ἐνέργειαν τῆς ἱατρικῆς ἁρμοσάμενον, ὡς ἥδει συμφέρειν τῷ ἀρρωστοῦντι μέρει τῆς κτίσεως, οὕτως ἐπαγαγόντα τὴν ἴασιν.

31 Συνέφερε δὲ τῇ ἐπαφῇ τὸ πάθος ἰάσασθαι· οὕτω καὶ ἰασάμενον
10 οὐ μὴν ἐπειδὴ ἱατρεῦει τὴν ἀρρωστίαν, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐμπαθῆς γεγενῆσθαι νομίζεται· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον λέγειν ἢ συνήθεια δίδωσι. Τὸν γὰρ θεραπευτικῶς ἀπτόμενον τοῦ νενοσηκώ-
τος οὐκ αὐτὸν μετέχειν τῆς ἀρρωστίας φαμέν, ἀλλὰ καὶ τῷ νοσοῦντι
χαρίζεσθαι τὴν εἰς ὑγίειαν ἐπάνοδον καὶ μὴ μετέχειν τῆς ἀρρωστίας
15 φαμέν· οὐδὲ γὰρ ἐκείνου τὸ πάθος, ἀλλὰ τὸ ἔμπαλιν ἐκεῖνος τοῦ ἀρ-
32 ρωστήματος ἀπτεται. Εἰ οὖν ὁ διὰ τῆς τέχνης ἀγαθόν τι τοῖς σώμασιν ἐνεργῶν οὐχὶ νωθρός τε καὶ ἀρρωστος, ἀλλὰ φιλόανθρωπος τε καὶ εὐ-
εργέτης καὶ ὅσα τοιαῦτα κατονομάζεται, τί ὡς ταπεινόν τε καὶ ἄδοξον
τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν διαβάλλοντες διὰ ταύτης πρὸς τὸ χειρὸν
20 παρηλλάχθαι τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν κατασκευάζουσιν, ὡς τῆς τοῦ Πα-
τρὸς μὲν φύσεως ἀνωτέρας τῶν παθημάτων οὐσης, τῆς δὲ τοῦ Μονο-
γενοῦς οὐ καθαρουσύσης τοῦ πάθους; Εἰ γὰρ ὁ σκοπὸς τῆς διὰ σαρκὸς
οἰκονομίας οὐ τὸ ἐμπαθῆ γενέσθαι τὸν Κύριον, ἀλλὰ τὸ φιλόαν-
θρωπον ἐπιδειχθῆναι, φιλόανθρωπος δὲ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι οὐκ ἀμφι-
25 βάλλεται, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστὶν ἄρα τῷ Υἱῷ ὁ Πατὴρ, εἰ πρὸς τὸν σκο-
πὸν τις ἐθέλοι βλέπειν.

33 Εἰ δὲ οὐχ ὁ Πατὴρ ἐνήργησε τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν, θαυ-
μάσης μηδέν. Καὶ γὰρ καὶ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ αὐτὸς
κρίνων οὐδένα, οὐ τῷ μὴ δύνασθαι ἢ σῶσαι τὸν ἀπολόμενον ἢ κρῖναι
30 τὸν ἁμαρτήσαντα διὰ τοῦ Υἱοῦ ταῦτα ποιῶν, ἀλλὰ τῷ διὰ τῆς ἰδίας
δυνάμεως, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, καὶ ταῦτα ποιεῖν· δύναμις δὲ τοῦ
Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός. Οὐκοῦν οἱ διὰ τοῦ Υἱοῦ σωθέντες τῇ δυνάμει
τοῦ Πατρὸς ἐσώθησαν, καὶ οἱ παρὰ τούτου κρινόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ

24. Ἦσ. 40,12.

25. Ἰω. 5,22.

τὸς πού περιέχει τὴν ὑγρὴ φύση²⁴). Ἔτσι οὔτε ἐπειδὴ πέρασε ἀπὸ τὰ λεγόμενα πάθη τῆς σάρκας τὸν λέμε ἐμπαθῆ ἀλλὰ ἀφοῦ εἶναι αἷτιος τῶν ὄντων καὶ περικρατεῖ τὸ πᾶν καὶ πού μὲ τὴν ἀφραστη δύναμη τῆς μεγαλοσύνης του καὶ κατευθύνει κάθετι πού κινεῖται καὶ κάθετι πού στέκεται τὸ φυλάει σὲ σταθερὴ βάση, λέμε ὅτι ἦρθε καὶ σ' ἐμᾶς γιὰ νὰ θεραπεύσει τὴ νόσο τῆς ἁμαρτίας, ἐφαρμολύοντας στὸ πάθος τὴν κατάλληλη ἰατρικὴ ἐνέργεια, προκαλώντας τὴν ἴαση ἔτσι ὅπως ἤξερε ὅτι συμφέρει στὸ ἄρρωστο μέρος τῆς κτίσης.

- 31 Καὶ συνέφερε νὰ θεραπεύσει τὸ πάθος μὲ τὴν ἐπαφή, κι ἔτσι καὶ τὸ θεράπευσε. Ἀλλὰ βέβαια ἐπειδὴ θεραπεύει τὴν ἀσθένεια, δὲ θεωρεῖται γι' αὐτὸ πὼς εἶναι καὶ ἐμπαθῆς. Γιατὶ ἡ συνήθεια δὲν τὸ ἐπιτρέπει αὐτὸ οὔτε καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅποιος ἀσχολεῖται μὲ τὸν ἄρρωστο μὲ σκοπὸ τὴν θεραπεία δὲ λέμε ὅτι εἶναι κι αὐτὸς ἄρρωστος παρὰ λέμε ὅτι καὶ στὸν ἄρρωστο χαρίζει τὴν ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας του καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ἀμέτοχος ἀπὸ τὴν ἀσθένεια. Γιατὶ δὲν προσβάλλει τὸ πάθος ἐκεῖνον ἀλλὰ ἀντίθετα αὐτὸς πολε-
- 32 μᾶ τὴ νόσο. Ἄν λοιπὸν αὐτὸς πού προκαλεῖ κάποια ὠφέλεια στὸ σῶμα δὲ χαρακτηρίζεται ἀναίσθητος καὶ ἄρρωστος ἀλλὰ φιλόανθρωπος καὶ εὐεργέτης καὶ ἄλλα παρόμοια, γιατί διαβάλλουν ὡς ταπεινὴ καὶ ἄδοξη τὴ σχετικὴ μ' ἐμᾶς οἰκονομία καὶ πλάθουν ἔτσι ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἔχει ἀλλαχτεῖ πρὸς τὸ χειρότερο, ἀφοῦ ἡ φύση τοῦ Πατέρα εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὰ παθήματα, ἐνῶ τοῦ Μονογενοῦς δὲν εἶναι καθαρὴ ἀπὸ πάθος; Ἄν ὁ σκοπὸς τῆς ἐνσαρκῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι νὰ ὑποταχθεῖ ὁ Κύριος στὸ πάθος ἀλλὰ νὰ μᾶς δείξει τὴ φιλελεῖναι του καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι φιλόανθρωπος εἶναι καὶ ὁ Πατέρας, ἄρα ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς ἐπιδώκουν τὰ ἴδια, ἂν θέλει κάποιος ν' ἀποβλέψει πρὸς τὸ σκοπὸ.

- 33 Ἄν δὲν πραγματοποιήσε τὴν κατάργηση τοῦ θανάτου ὁ Πατέρας, νὰ μὴ θαυμάσεις καθόλου. Γιατὶ καὶ τὴν κρίση τὴν παρέδωσε ὀλόκληρη στὸν Υἱό²⁵ κι ὁ ἴδιος δὲν κρίνει κανένα. Καὶ δὲν πράττει ἔτσι ἐπειδὴ ἀδυνατεῖ ἢ νὰ σώσει τὸν ἀπολεσμένο ἢ νὰ καταδικάσει τὸν ἁμαρτωλὸ· τὰ πράττει κι αὐτὰ μὲ τὴ δική του δύναμη μὲ τὴν ὁποία πράττει τὰ πάντα καὶ ἡ δική του δύναμη εἶναι ὁ Υἱός²⁶. Ἐπομένως ὅσοι σώθηκαν ἀπὸ τὸν Υἱό, σώθηκαν ἀπὸ τὸν Πατέρα, κι ὅποιοι δικάζονται ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ὑπόλογοι στὴ δικαιοσύνη τοῦ

34 τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν ὑπέχουσιν. «Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη ἡ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἀποκαλυπτομένη», καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, κἂν εἰς τὸν κόσμον ἴδῃς ὄλον κἂν εἰς τὰ μέρη τοῦ κόσμου τὰ συμπληροῦντα τὸ ὄλον, πάντα ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστιν ἔργα, τῆς 5 δυνάμεως αὐτοῦ ἔργα γενόμενα, καὶ οὕτως ἀληθεύει δι' ἀμφοτέρων ὁ λόγος καὶ πάντα τὸν Πατέρα ἐργάζεσθαι λέγων καὶ χωρὶς τοῦ Υἱοῦ γίνεσθαι τῶν ὄντων οὐδέν· ἡ γὰρ τῆς δυνάμεως ἐνέργεια εἰς τὸν οὐρανὸν ἐστιν ἡ δύναμις τὴν ἀναφορὰν ἔχει. Ἐπεὶ οὖν δύναμις τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, πάντα τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς ἐστιν ἔργα.

35 Ὅτι γὰρ οὐχὶ φύσεως ἀσθενεῖα πρὸς τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν, ἀλλ' ἐξουσία θελήματος ἔρχεται, μυρίας ἐστὶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου παραθέσθαι φωνάς, ἃς παρήσω διὰ τὸ πρόδηλον, ὡς ἂν μὴ τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβων ὁ λόγος μηκύνοιτο. Εἰ μὲν οὖν κακὸν τὸ 15 γενόμενον, οὐ τὸν Πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ κακοῦ χωρίστέον· εἰ δὲ ἀγαθὸν ἢ σωτηρία τῶν ἀπολωλότων καὶ οὐ πάθος, ἀλλὰ φιλανθρωπία τὸ γεγενημένον ἐστὶ, τί ἄλλοτριοῖς τὸν Πατέρα τῆς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν εὐχαριστίας, τὸν διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἣτις ἐστὶν ὁ Χριστός, τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἐλευθερίαν τοῖς ἀνθρώποις κατεργασάμενον; Ἄλλ' ἐπανιτέον πάλιν ἐπὶ τὸν σφοδρὸν λογογράφον καὶ τὴν 20 σύντονον ἐκείνην καθ' ἡμῶν ρητορείαν ἀναληπτέον ἡμῖν.

36 Αἰτιᾶται τὸ μὴ λέγειν πεποιῆσθαι τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν ἡμᾶς ὡς ἐναντιούμενους τῇ φωνῇ Πέτρου· «Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε», καὶ πολὺς ἐστὶν ἀγανακτῶν ἐπὶ τούτοις καὶ λοιδορούμενος καὶ κατασκευάζει γε δι' ὧν 25 οἴεται διελέγχειν τὸν ἡμέτερον λόγον. Ἴδωμεν τοίνυν τῶν ἐπιχειρημάτων τὴν δύναμιν. 'Καὶ τίς', 'φησὶν, 'ὦ πάντων ὑμεῖς ραθυμότατοι, μορφήν ἔχων δούλου μορφήν ἀναλαμβάνει δούλου;' Οὐδεὶς τῶν νοῦν ἔχόντων, πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν ἡμεῖς, τὸ τοιοῦτον ἂν εἴποι, πλὴν εἰ μὴ 37 τινες καθόλου τῆς ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν ἠλλοτριῶνται. Οὗτοι δὲ 30 ἐστε ὑμεῖς οἱ ἐγκαλοῦντες ραθυμίαν ἡμῖν, ὅτι μὴ κτιστὸν λέγειν τὸν κτίστην καταδεχόμεθα. Εἰ γὰρ μὴ ψεύδεται διὰ τοῦ προφήτου λέγον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅτι «τὰ σύμπαντα δοῦλα σά», καὶ «πᾶσα ἡ κτίσις

27. Ρωμ. 1,17.

28. Ψαλμ. 118,91.

34 Θεοῦ. Γιατί «ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ποῦ ἀποκαλύπτεται στοῦ Εὐαγγέλιο εἶναι ὁ Χριστός»²⁷, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, κι ἂν παρατηρήσεις τὸν κόσμο ὁλόκληρο ἢ τὰ μέρη τοῦ κόσμου ποῦ ἀποτελοῦν τὸ ὄλο, ὄλα αὐτὰ εἶναι ἔργα τοῦ Πατέρα, ποῦ ἔγιναν ἔργα τῆς δυνάμης του. Καὶ ἔτσι ἀληθεύει καὶ στὰ δύο ὁ λόγος ποῦ λέει ὅτι ὄλα τὰ ἔπραξε ὁ Πατέρας καὶ ὅτι χωρὶς τὸν Υἱὸ δὲ γίνεται κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα. Γιατί ἡ ἐνέργεια τῆς δυνάμης ἔχει τὴν ἀναφορά της σ' ἐκεῖνον ποῦ ἀνήκει ἡ δύναμη. Ἀφοῦ λοιπὸν δύναμη τοῦ Πατέρα εἶναι ὁ Υἱός, ὄλα τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἔργα τοῦ Πατέρα.

35 Ὅτι βέβαια προβαίνει στὴν οἰκονομία τοῦ πάθους ὄχι ἀπὸ ἀδυναμία τῆς φύσης του ἀλλὰ μὲ τὴν αὐτεξούσια θέλησή του, μποροῦμε νὰ παραθέσομε ἄπειρα χωρία ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο· δὲ θὰ τὸ κάνω ὁμως, ἐπειδὴ τὸ πράγμα εἶναι ὀλοφάνερο, γιὰ νὰ μὴν μακραίνει ὁ λόγος σὲ πράγματα ἀποδεκτά. Ἄν ὄ,τι ἔγινε εἶναι κακό, δὲν πρέπει νὰ χωρίσομε ἀπὸ τὸ κακὸ μόνο τὸν Πατέρα ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸ. Ἄν ὁμως ἡ σωτηρία τῶν πλανημένων εἶναι ἀγαθὸ καὶ ὄχι πάθος ἀλλὰ ὄ,τι ἔγινε εἶναι φιλανθρωπία, γιατί ἀποξενώνεις τὸν Πατέρα ἀπὸ τὰ εὐχαριστήρια γιὰ τὴ σωτηρία σου, αὐτὸν ποῦ μὲ τὴ δύναμή του – δηλαδὴ τὸ Χριστὸ – πραγματοποίησε τὴν ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ θάνατο; Ἀλλὰ ἄς ἐπιστρέψομε πάλι στὸν ἀκατάσχετο λογογράφου κι ἄς ξαναδοῦμε τὴν ἐντονη ρητορεία τοῦ ἐναντίου μας.

36 Μᾶς κατηγορεῖ ποῦ δὲ λέμε ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἔχει δημιουργηθεῖ, γιατί τάχα ἐναντιωνόμαστε στοῦ λόγου τοῦ Πέτρου «αὐτὸν τὸν ἔκανε Κύριο καὶ Χριστό, αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ ποῦ ἐσεῖς σταυρώσατε» κι ἐκφράζει μεγάλη ἀγανάκτηση καὶ ὑβρίζει καὶ χαλκεύει ὄσα νομίζει πὼς ἀντικρούουν τὸ λόγο μας. Ἄς δοῦμε λοιπὸν τὴ δύναμη τῶν ἐπιχειρημάτων του. Ἐκαὶ ποιός, λέει, ὄ πὸ ἀπερίσκεπτοι ἀπὸ ὄλους, ποῦ ἐνῶ ἔχει μορφή δούλου ξαναπαίρνει μορφή δούλου; Κανένας φρόνιμος δὲ θὰ πεῖ κάτι παρόμοιο, θὰ τοῦ ἀπαντήσομε, ἐκτὸς ἂν κάποιος εἶναι ὄλοτελα ξένος ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῶν Χριστιανῶν. Κι αὐτοὶ εἴστε ἐσεῖς ποῦ μᾶς κατηγορεῖτε γιὰ ἀπερισκεψία, ἐπειδὴ ἀρνούμαστε νὰ δεχτοῦμε ὄς κτιστὸ τὸν κτίστη. Ἄν δὲν ψεύδεται τὸ Πνεῦμα ποῦ λέει μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη, «ὄλα τὰ πάντα εἶναι δούλοι του»²⁸, καὶ «ὄλη ἡ κτίση εἶναι δού-

δουλεύει», κτιστὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ Υἱός, ὁμόδουλός ἐστι πάντως τοῖς σύμπασιν, τῷ κοινωνεῖν τῆς κτίσεως εἰς τὸ κοινωνεῖν καὶ τῆς δουλείας συγκαθελκόμενος. Τῷ δὲ δουλεύοντι πάντως ὑμεῖς καὶ τὴν δουλικὴν μορφήν περιθήσετε. Οὐ γὰρ δὴ δοῦλον ὁμολογοῦντες τῇ φύσει 5 τῷ προσωπεῖω τῆς δουλείας ἐπαισχυνθήσεσθε.

38 Τίς οὖν, ὡ δριμύτατε ρητόρων, ὁ ἐκ τῆς δουλικῆς μορφῆς τὸν Υἱὸν εἰς ἄλλην δούλου μεταβιβάζων μορφήν, ὁ τὸ ἄκτιστον αὐτῷ προσμαρτυρῶν ᾧ καὶ τὸ μὴ δουλεύειν συναποδείκνυται ἢ μᾶλλον οἱ διαρρήδην βοῶντες ὑμεῖς δοῦλον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ πρὸ 10 τῆς τοῦ δούλου μορφῆς καὶ ὑπ' αὐτοῦ κυριεύεσθαι; Οὐ δέομαι δικαστῶν ἑτέρων, σοὶ τὴν περὶ τούτων ἐπιτρέπω ψῆφον. Οἶμαι γὰρ μὴ ἂν οὕτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀναιδῶς τινας ἔχειν, ὥστε τοῖς ὁμολογουμένοις δι' ἀναισχυντίας ἐνίστασθαι. Πρόδηλον γὰρ παντὶ τὸ λεγόμενον, ὅτι τὸ δοῦλον τῇ φύσει τοῖς ἰδιώμασι τῆς δουλείας χαρακτηρίζεται· 15 ἴδιον γὰρ δουλείας ἢ κτίσις. Ὁ οὖν δοῦλον αὐτὸν ὄντα τὴν ἡμετέραν λέγων ὑπεληλυθῆναι μορφήν, ἐκεῖνός ἐστι πάντως ὁ ἐκ δουλείας εἰς δουλείαν τὸν Μονογενῆ μετοικίζων.

39 Ἄλλ' ἐπαγωνίζεται τοῖς εἰρημένους καὶ φησι μικρὸν ὑποβᾶς (τὰ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ διὰ τὸ μετρίως ἐν τοῖς προάγουσιν ἐξετασθῆναι νῦν 20 ὑπερβῆσομαι) ὡς 'τολμηροῦς εἰς τὸ λέγειν καὶ φρονεῖν ἀμήχανα' διαβάλλων 'ἐλεεινοτάτους' τε προσαγορευσας ταῦτα προστίθησιν· 'εἰ γὰρ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος Λόγου καὶ Θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος ἑαυτὸν, καθώς φησιν ὁ Βασίλειος, ἐκένωσε δὲ ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἑαυτὸν 25 εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτὸν, ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτὸν'. Τάχα μὲν οὖν εὐθὺς ἐκ τῶν ἀνεγνωσμένων προπεφώραται τῇ κρίσει τῶν ἀκούοντων τῆς τοῦ λόγου κατασκευῆς ἢ τε κακουργία καὶ τὸ ἀνόητον· πλὴν δι' ὀλίγων καὶ παρ' 30 ἡμῶν ὁ τῶν εἰρημένων ἐλεγχος προστεθήσεται, οὐκ εἰς ἀνατροπὴν τοσοῦτον τοῦ ἀπαιδεύτου σοφίσματος, ὃ καὶ δι' ἑαυτοῦ παρὰ τοῖς

λη»²⁹, καὶ ἂν κατὰ τὴν ἀποψή σας ὁ Υἱὸς εἶναι κτιστός, τότε ἀσφαλῶς εἶναι σύνδουλος τῶν πάντων, καθὼς ἡ συμμετοχὴ τῆς κτίσης τὸν συμπαρασύρει καὶ στὴν συμμετοχὴ μαζί τους στὴ δουλεία. Καὶ αὐτὸν ποὺ ὑπακούει δουλικά, θὰ τὸν περιβάλετε ἀσφαλῶς καὶ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ δούλου. Μιὰ καὶ τὸν ὁμολογεῖτε δοῦλο κατὰ τὴ φύση, δὲ θὰ ντραπεῖτε καὶ τὸ περίβλημα τῆς δουλείας.

38 Ποιὸς λοιπὸν, ὃ ἀκαταμάχητε ρήτορα, εἶναι αὐτὸς ποὺ μεταφέρει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴ μιὰ δουλικὴ μορφὴ σὲ ἄλλη μορφὴ δούλου, αὐτὸς ποὺ ἀποδίδει τὴν ιδιότητα τοῦ ἄκτιστου – ποὺ μαζί του ἀποδεικνύεται καὶ τὸ ὅτι δὲν εἶναι δοῦλος – ἢ μᾶλλον ποιοὶ εἴστε ἐσεῖς ποὺ διακηρύσσετε καὶ φωνάζετε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δοῦλος τοῦ Πατέρα, προτοῦ ἀκόμα λάβει τὴ δουλικὴ μορφὴ, καὶ ὑποτάσσεται σ' αὐτόν; Δὲ χρειάζομαι ἄλλους νὰ μᾶς δικάσουν, ἀφήνω ν' ἀποφασίσεις ἐσύ. Νομίζω ὅτι δὲ θὰ βρεθοῦν κάποιοι τόσο ἀναιδεῖς πρὸς τὴν ἀλήθεια, ὥστε ἀπὸ ἀναισχυντία νὰ θελήσουν ν' ἀντισταθοῦν σὲ πράγματα παραδεκτά. Εἶναι πρόδηλος στὸν καθένα ὁ λόγος, ὅτι ὁποιοὺ ἔχει δουλικὴ φύση χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ιδιότητα τῆς δουλείας· γνῶρισμα τῆς δουλείας εἶναι τὸ ὅτι ἔχει κάτι κτιστεῖ. Ὅποιος λοιπὸν λέει ὅτι ἐνῶ ἦταν δοῦλος ἔλαβε τὴ δική μας μορφὴ, αὐτὸς ἀσφαλῶς εἶναι ποὺ μεταφέρει τὸν Μονογενῆ ἀπὸ δουλεία σὲ δουλεία. 31.†.

39 Ἄλλὰ προσβάλλει ὅσα ἔχουν λεχθεῖ καὶ λέει λίγο πιὸ κάτω (τὰ ἐνδιάμεσα τὰ ἐξέτασα στὰ προηγούμενα ὅσο ἔπρεπε καὶ θὰ τὰ παρατρέξω) διαβάλλοντάς μας ὡς τολμηροὺς στοὺς λόγους μας καὶ ὑπερβολικοὺς στὰ φρονήματά μας· κι ἀφοῦ μᾶς χαρακτήρισε ἄνθρωπος ἡ ἀνάθημα τῆς ἐξῆς: Ἐνῶ ὁ μακάριος Πέτρος δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τὸ Λόγο ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ποὺ ἦταν Θεὸς ἀλλὰ γι' αὐτὸν ποὺ βλέπομε καὶ ποὺ ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του, ὅπως λέει ὁ Βασίλειος, καὶ ἂν εἶναι ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ποὺ ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του στὴ μορφὴ τοῦ δούλου κι ἐκεῖνος ποὺ ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του στὴ μορφὴ τοῦ δούλου, τὸν ἐκένωσε γιὰ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, τότε ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος'. Ἴσως εὐθὺς μὲ τὴν ἀνάγνωση ἐγίνε φανερὴ γιὰ τὴν κρίση τῶν ἀκροατῶν ἡ κακότητά καὶ ἡ ἀνοησία τῆς κατασκευῆς τοῦ λόγου. Ἄλλὰ θὰ προσθέσω κι ἐγὼ τὸ δικό μου σύντομο ἔλεγχον γιὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ, ὄχι γιὰ ν' ἀντικρούσω τὸ χονδροειδὲς σόφισμα,

ἔχουσιν ἀκοήν ἀνατέτραπται, ἀλλ' ὡς ἂν μὴ δοκοίημεν ἐν προσήματι τοῦ καταφρονεῖν τῆς εὐτελείας τοῦ λόγου περιορᾶν τὸ προτεθὲν ἀνεξέταστον. Οὕτωςι τοίνυν τὸν λόγον ἐπισκεψώμεθα.

- 41 Τίς ἐστὶν ἡ τοῦ ἀποστόλου φωνή; «Γνωστὸν ἔστω», φησὶν, «ὅτι 5 Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός». Εἶτα ὡς ἂν πυθομένον τινός, 'περὶ τίνα γέγονεν ἡ τοιαύτη χάρις', οἶονεὶ δακτύλῳ τὸ ὑποκείμενον δεικνύει «τοῦτον», εἰπὼν, «τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». Τί περὶ τούτου φησὶν ὁ Βασίλειος; "Ὅτι ἡ δεικτικὴ τοῦ λόγου φωνὴ τοῦτον πεποιῆσθαι Χριστὸν λέγει καὶ Κύριον τὸν παρ' αὐτῶν 10 τῶν ἀκουόντων ἐσταυρωμένον. Ὑμεῖς γὰρ ἐσταυρώσατε, φησί· καὶ εἰκὸς ἦν τοὺς αἰτησαμένους τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ἀκροατὰς εἶναι τοῦ λόγου· οὐδὲ γὰρ πολλὸς ἦν ὁ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πρὸς τὴν δημηγορίαν 42 τοῦ Πέτρου χρόνος. Τί οὖν πρὸς ταῦτα προφέρει ὁ Εὐνόμιος; 'Εἰ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος Λόγου καὶ Θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται 15 Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος ἑαυτὸν, καθὼς φησὶν ὁ Βασίλειος, ἐκένωσε δὲ ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν'—ἐπίσχες, τίς τοῦτό φησιν, ὅτι 'πάλιν ἑαυτὸν ἐκένωσεν ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς δούλου μορφήν'; "Ἡ τίς κατασκευάζει διτι πρὸ τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιφανείας τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν γέγονε 20 πάθος; Οὐτε γὰρ ὁ σταυρὸς πρὸ τοῦ σώματος οὔτε τὸ σῶμα πρὸ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς.
- 43 'Ἄλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἐν σαρκὶ φανεροῦται, ἡ δὲ σὰρξ ἡ τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῇ δείξασα μετὰ τὸ πληρῶσαι δι' ἑαυτῆς τὸ μέγα τοῦ θανάτου μυστήριον μεταποιεῖται πρὸς τὸ ὑψηλὸν τε καὶ θεῖον, δι' ἀνακράσεως 25 Χριστὸς γενομένη καὶ Κύριος, εἰς ἐκεῖνο μετατεθεῖσα καὶ ἀλλαγεῖσα, ὅπερ ἦν ὁ ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ ἑαυτὸν φανερώσας. 'Ἄλλ' εἰ ταῦτα λέγομεν, πάλιν ἡμᾶς τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δειχθέντα εἰς ἄλλου ἀνθρώπου γένεσιν κεκενωῆσθαι λέγειν ὁ προαγωνιστῆς οὗτος τῆς ἀληθείας κατασκευάζει, συντιθεὶς οὕτωςι κατὰ τὴν λέξιν τὸ σόφισμα: 'εἰ ὁ βλε- 30 πόμενος', φησὶν, 'ἄνθρωπος ἐκένωσεν ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν'.
- 44 "Ὡ πῶς μέμνηται τῆς προκειμένης σπουδῆς; Πῶς κατὰ σκοπὸν συμπεραίνει τὸν λόγον; Χριστὸν πεποιῆσθαι καὶ Κύριον τὸν βλεπόμε-

πού ανατρέπεται μόνο του εϋθϋς μόλις ἀκουστῆ, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομιστῆ ὅτι μὲ πρόσχημα τὴν ἀσημαντότητα τοῦ ἐπιχειρήματος τὸ ἀφήνω ἀνεξέταστο. Ἔτσι λοιπὸν ἄς δοῦμε τὸ λόγο.

- 41 Τί μᾶς λέει ὁ Ἀπόστολος; «Ἄς γίνῃ γνωστό», λέει, «ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε Κύριο καὶ Χριστό». Ἐπειτα σὰ νὰ ρωτοῦσε κάποιος 'σέ ποιὸν ἔγινε αὐτὴ ἡ χάρις', δείχνει μὲ τὸ δάχτυλό του κατὰ κάποιον τρόπο αὐτὸν γιὰ τὸν ὁποῖο πρόκειται, λέγοντας «τοῦτον τὸν Ἰησοῦ πού ἐσεῖς σταυρώσατε». Ὅτι ἡ δεικτικὴ ἀντωνυμία τοῦ λόγου τοῦ 'τοῦτον' λέει ὅτι ἔγινε Κύριος καὶ Χριστὸς ἐκεῖνος πού σταυρώθηκε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀκροατῆς τοῦ λόγου του. Γιατὶ δὲν εἶχε βέβαια μεσολαβῆσει καὶ πολὺς χρόνος ἀπὸ τὴ σταύρωση
- 42 ὡς τὴ δημηγορία τοῦ Πέτρου. Τί λέει λοιπὸν σ' αὐτὰ ὁ Εὐνόμιος; Ἄν ὁ μακάριος Πέτρος δὲν ὀμιλεῖ γιὰ τὸν Λόγο πού ἦταν στὴν ἀρχὴ καὶ πού ἦταν Θεός, ἀλλὰ γιὰ τὸν ὁρατὸ πού ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του, ὅπως λέει ὁ Βασίλειος καὶ ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος στὴ μορφή τοῦ δούλου' -στάσου' ποιὸς τὸ λέει τοῦτο, ὅτι 'πάλι ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος στὴ μορφή τοῦ δούλου'; Ἡ ποιὸς πάει ν' ἀποδείξει ὅτι τὸ σταυρικὸ πάθος πραγματοποιήθηκε πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνσαρκη παρουσία του; Οὔτε ὁ σταυρὸς ἦταν πρὶν ἀπὸ τὸ σῶμα, οὔτε τὸ σῶμα πρὶν ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ δούλου.
- 43 Ἄλλὰ ὁ Θεὸς φανερῶνεται μέσα στὴ σάρκα καὶ ἡ σάρκα πού ἔδειξε μὲ τὸν ἑαυτό της τὸ Θεὸ μετὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ μεγάλου μυστηρίου τοῦ θανάτου της μετατρέπεται στὸ ὑψηλὸ καὶ θεῖο στοιχεῖο καὶ μὲ τὴν ἀνάμιξη γίνεται Χριστὸς καὶ Κύριος· μεταφερμένη καὶ ἀλλαγμένη σ' ἐκείνη τὴν κατάστασι στὴν ὁποία ἦταν αὐτὸς πού φανερώθηκε μέσω ἐκείνης τῆς σάρκα. Ἄλλὰ ἂν λέμε αὐτά, μᾶς κάνει πάλι ὁ πρόμαχος τοῦτος τῆς ἀλήθειας νὰ λέμε ὅτι αὐτὸς πού ἀνέβηκε στὸ σταυρὸ 'ἐκενώθηκε' γιὰ νὰ γίνῃ ἄλλος ἄνθρωπος, συνθέτοντας τὸ σόφισμα ἔτσι ἀκριβῶς: Ἄν', λέει, 'ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του στὴ μορφή τοῦ δούλου καὶ αὐτὸς πού ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του στὴ μορφή τοῦ δούλου, ἐκενώθηκε γιὰ νὰ γίνῃ ἄλλος ἄνθρωπος, ἄρα ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴ γέννησι ἄλλου ἀνθρώπου'.
- 44 Πῶς δὲν ξεχνᾷ καθόλου τὸ θέμα πού τὸν ἀπασχολεῖ; πῶς βγάζει τὸ συμπέρασμα πού θέλει; Ὁ Βασίλειος λέει, «ὁ Ἀπόστολος

νον ἀνθρωπὸν φησιν εἰρηκέναι τὸν ἀπόστολον ὁ Βασίλειος· ὁ δὲ δει-
 νὸς οὗτος καὶ ἀγχίνους τῶν εἰρημένων ἀνατροπεύς, 'εἰ μὴ τὴν οὐ-
 σίαν', φησί, 'τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος πεποιῆσθαι λέγει ὁ Πέτρος, ἐκένωσεν
 δὲ ἑαυτὸν ὁ βλεπόμενος ἀνθρωπος εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας
 5 ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ
 βλεπόμενος ἀνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν'.
 45 Ἐττήμεθα τῆς ἀμάχου ταύτης σοφίας, Εὐνόμει. Ἀπελήλεγκται κατὰ
 κράτος τὸ μὴ πρὸς τὸν ἐξ ἀσθενείας σταυρωθέντα βλέπειν τοῦ ἀπο-
 στόλου τὸν λόγον, δι' ὧν ἐμάθομεν ὅτι, ἂν τοῦτο οὕτως ἔχει πιστεύ-
 10 σωμεν, πάλιν ὁ βλεπόμενος ἀνθρωπος ἕτερος ἀνθρωπος γίνεται, εἰς
 ἄλλην ἀνθρώπου 'κενούμενος' γένεσιν. Οὐ παύση ποτὲ παιζῶν κατὰ
 τῶν ἀτολμήτων; Οὐκ ἐρυθριάσεις ἐν οὕτω γελοίοις σοφίσμασι τὸν
 τῶν θείων μυστηρίων ἐκλύων φόβον; Οὐκ ἐπιστραφήση νῦν γοῦν εἰ
 καὶ μὴ πρότερον πρὸς τὸ γινῶναι ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς
 15 κόλποις τοῦ Πατρὸς Λόγος ὢν καὶ βασιλεὺς καὶ Κύριος καὶ πᾶν ὑψη-
 λὸν ὄνομά τε καὶ νόημα οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν γενέσθαι προσδέεται, αὐ-
 τὸς ὢν τῶν ἀγαθῶν πάντων τὸ πλήρωμα, ὁ δὲ εἰς τι μεταβαλλόμενος
 ἐκεῖνο γίνεται ὃ μὴ πρότερον ἦν;
 46 Ὡσπερ οὖν ὁ μὴ γνοὺς ἀμαρτίαν ἀμαρτία γίνεται, ἵνα ἄρη τὴν
 20 ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, οὕτω πάλιν ἡ δεξαμένη τὸν Κύριον σὰρξ Χρι-
 στὸς καὶ Κύριος γίνεται, ὃ μὴ ἦν τῇ φύσει, εἰς τοῦτο μεταποιουμένη
 διὰ τῆς ἀνακράσεως. Δι' ὧν μανθάνομεν ὅτι οὐτ' ἂν ἐν σαρκὶ ὁ Θεὸς
 ἐφανερῶθη, εἰ μὴ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐτ' ἂν μετεποιήθη πρὸς τὸ
 θεῖον ἢ περὶ αὐτὸν τοῦ ἀνθρώπου σὰρξ, εἰ μὴ τὸ φαινόμενον ἐγένετο
 47 Χριστὸς τε καὶ Κύριος. Ἀλλὰ διαπτύουσι τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦ ἡμετέ-
 ρου κηρύγματος οἱ τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν συλλογισμῶν ἐμβατεύ-
 οντες καὶ βούλονται τὸν πάντα τὰ ὄντα διὰ κτίσεως παραγαγόντα εἰς
 γένεσιν αὐτὸν ἀποδειξάι μέρος ὄντα τῆς κτίσεως, καὶ σύμμαχον τῆς
 30 τοιαύτης σπουδῆς τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου πρὸς κατασκευὴν τῆς βλα-
 ἔστω παντὶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν

30. Β' Κορ. 5,21.

31. Ἰω. 1,29.

32. Α' Τιμ. 3,16. Ἰω. 1,14.

- εἶπε ὅτι ἔκανε Χριστὸ καὶ Κύριο τὸν ὁρατὸ ἄνθρωπο». Ἀλλὰ ὁ δεινὸς τοῦτος καὶ ἐξυπνος ἀνατροπέας ὄσων εἰπώθησαν ἰσχυρίζεται: "Ἄν ὁ Πέτρος ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἔχει γίνει ἡ οὐσία ἐκείνου ποῦ ἦταν στήν ἀρχή καὶ ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του στή μορφὴ τοῦ δούλου κι αὐτὸς ποῦ ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του στή μορφὴ τοῦ δούλου, ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ γίνει ἄλλος ἄνθρωπος, ἄρα ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ γίνει ἄνθρωπος'.
- 45 Μᾶς κατατρόπωσε ἡ ἀκαταμάχητη αὐτὴ σοφία, Εὐνόμιε. Δέχτηκε συντριπτικὸ ἔλεγχο ἢ ἀποψη ὅτι ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου δὲν ἀφορᾷ σ' αὐτὸν ποῦ σταυρώθηκε ἀπὸ ἀδυναμία, μαθαίνοντας ὅτι, ἂν πιστέψομε πῶς αὐτὸ εἶναι σωστὸ, ὁ ὁρατὸς ἄνθρωπος γίνεται ἄλλος ἄνθρωπος πάλι καὶ 'κενώνεται' γιὰ μιὰ ἄλλη γένεση ἀνθρώπου. Μὰ δὲ θὰ σταματήσεις νὰ παίζεις μὲ τὰ φοβερὰ; Δὲ θὰ ντραπῆς νὰ διαλύεις τὸ φόβο γιὰ τὰ θεῖα μυστήρια μὲ τέτοια γελοῖα σοφίσματα; Δὲ θὰ ἀλλάξεις νοοτροπία τώρα τουλάχιστο ἀφοῦ δὲν τὸ ἔκανες πρωτότερα γιὰ νὰ καταλάβεις ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς ποῦ εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα, ποῦ εἶναι Λόγος καὶ Βασιλέας καὶ Κύριος καὶ κάθε ὑψηλὸ ὄνομα καὶ νόημα δὲν ἔχει ἀνάγκη κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι τὸ πλήρωμα ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ἐνῶ αὐτὸς ποῦ μεταβάλλεται σὲ κάτι γίνεται ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἦταν πρωτότερα;
- 46 "Ὅπως λοιπὸν αὐτὸς ποῦ δὲ γνώρισε ἁμαρτία γίνεται ἁμαρτία³⁰, γιὰ νὰ σηκώσει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου³¹, ἔτσι καὶ ἡ σάρκα ποῦ δέχτηκε τὸν Κύριο γίνεται Χριστὸς καὶ Κύριος, πράγμα ποῦ δὲν ἦταν ἀπὸ τὴν φύση της, ἀλλὰ μεταβάλλεται μὲ τὴν ἀνάμιξη. Ἀπὸ αὐτὰ μαθαίνομε ὅτι οὔτε ὁ Θεὸς θὰ φανερονόταν μὲ σάρκα, ἂν δὲν γινόταν σάρκα ὁ Λόγος³², οὔτε θὰ μεταβαλλόταν στὸ θεϊκὸ στοιχεῖο ἢ σάρκα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὸν περιέβαλε, ἂν αὐτὸ ποῦ
- 47 ἦταν ὁρατὸ δὲν γινόταν Χριστὸς καὶ Κύριος. Ἀλλὰ περιφρονοῦν τὴν ἀπλότητα τοῦ κηρύγματός μας αὐτοὶ ποῦ εἰσέρχονται μὲ τοὺς συλλογισμοὺς τους μέσα στήν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ θέλουν αὐτὸν ποῦ μὲ τὴ δημιουργία ἔφερε στή γένεση ὅλα τὰ ὄντα ν' ἀποδείξουν πῶς εἶναι μέρος τῆς κτίσης. Γι' αὐτὸ σέρνουν πρὸς τὸ μέρος τους σύμμαχό τους στήν ἐπιδίωξη τους αὐτὴ γιὰ νὰ κατασκευάσουν τὴ βλασφημία τους τὸ λόγο τοῦ Πέτρου, ποῦ εἶπε στοὺς Ἰουδαίους, «ὡς γίνει γνωστὸ σ' ὅλο τὸ Ἰσραηλιτικὸ ἔθνος, ὅτι ὁ Θεὸς ἔκανε

ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». Ταύτην τοῦ κτιστὴν εἶναι τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ τὴν οὐσίαν προβάλλονται τὴν ἀπόδειξιν.

48 Τί οὖν, εἶπέ μοι, μὴ πρὸ αἰῶνος οἱ Ἰουδαῖοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος
5 ἐγένετο; Μὴ προκόσμιος ὁ σταυρός; μὴ πρὸ πάσης κτίσεως ὁ Πιλάτος; μὴ πρῶτον Ἰησοῦς καὶ μετὰ ταῦτα λόγος; μὴ πρεσβυτέρα ἡ σὰρξ
τῆς θεότητος; μὴ πρὸ τοῦ κόσμου ὁ Γαβριὴλ τὴν Μαρίαν εὐαγγελίζε-
ται; Οὐχ ὁ μὲν κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου τὴν
ἀρχὴν λαμβάνει διὰ γεννήσεως, ὁ δὲ ἐν ἀρχῇ ὢν Λόγος Θεὸς βασι-
10 λεὺς ἡμῶν προαιώνιος, καθὼς ἡ προφητεία μαρτύρεται; Οὐχ ὄρας
49 ὅταν ἐπάγεις τῷ λόγῳ τὴν σύγχυσιν τὰ ἄνω κάτω κατὰ τὴν παροιμίαν
κυκῶν; Πεντηκοστὴ μετὰ τὸ πάθος ἡμέρα ἦν ὅτε ταῦτα τοῖς Ἰου-
δαίοις ἐδημηγόρει ὁ Πέτρος λέγων ὅτι «τοῦτον ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε
Χριστὸν καὶ Κύριον ὁ Θεὸς ἐποίησεν». Οὐ προσέχεις τῇ τάξει τοῦ λό-
15 γου, τί πρότερον καὶ τί δεύτερον ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐστίν; Οὐ γὰρ εἶ-
πεν ὅτι «ὃν ὁ Θεὸς ἐποίησε Κύριον, ὑμεῖς ἐσταυρώσατε», ἀλλ' «ὃν
ὑμεῖς», φησὶν, «ἐσταυρώσατε, τοῦτον ἐποίησεν ὁ Θεὸς Χριστὸν τε
καὶ Κύριον», ὡς δῆλον ἐκ τούτων εἶναι ὅτι οὐ τὸ πρὸ τῶν αἰώνων,
ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν οἰκονομίαν ὁ Πέτρος λέγει.

50 Πῶς οὖν οὐχ ὄρας ὄλην περὶ τὸ δεικνύμενον ἀναστρεφομένην
τοῦ λόγου τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ γελοιάζεις ἐν τῇ μειρακιώδει πλοκῇ τοῦ
σοφίσματος λέγων, «εἰ τὸν φαινόμενον Χριστὸν τε καὶ Κύριον πεποιῆ-
σθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ πεπιστεύκαμεν, ἀνάγκη εἶναι πάλιν εἰς ἄνθρω-
πον μετακενοῦσθαι τὸν Κύριον καὶ δευτέραν ὑποδύεσθαι γέννησιν»;
25 Τί μᾶλλον διὰ τούτων τὸ καθ' ἡμᾶς δόγμα κρατύνεται; Πῶς διὰ τῶν
εἰρημένων ἢ τοῦ βασιλέως τῆς κτίσεως οὐσία κτιστὴ ἀποδεικνύται;
51 Ἐγὼ μὲν γὰρ τούναντίον φημί τὰ ἡμέτερα διὰ τῶν μαχομένων ἡμῖν
συναγορεύεσθαι καὶ ὑπὸ τῆς ἀγαν προσοχῆς μὴ συνεωρακέναι τὸν
ρήτορα ὅτι πρὸς τὸ ἄτοπον δῆθεν ἐξωθῶν τὸν λόγον, δι' ὧν ἀνατρέ-
30 πειν ἐπιχειρεῖ, διὰ τούτων τοῖς πολεμουμένοις συναγωνίζεται. Εἰ γὰρ
ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος πρὸς τὸ ταπεινὸν πιστεύειν χρή γεγενῆσθαι τοῦ
Υἱοῦ τὴν μετάστασιν, μόνη δὲ ὑπέρκειται τῆς κτίσεως ἡ θεία τε καὶ
ἄκτιστος φύσις, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος, τάχα διαβλέψας διὰ τοῦ ἰδίου

Κύριο καὶ Χριστὸ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ πού ἐσεῖς σταυρώσατε»³³. Αὐτὴ τὴν ἀποδείξη προβάλλουν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ εἶναι κτιστή.

- 48 Πές μου λοιπόν· μήπως οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τοὺς ὁποίους εἰπώθηκε ὁ λόγος ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα; Μήπως ὁ Πιλάτος ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ ὅλη τὴ κτίση; Μήπως πρῶτα ἦταν ὁ Ἰησοῦς κι ἔπειτα ἐγινε ὁ Λόγος; Μήπως ἡ σάρκα εἶναι προγενέστερη ἀπὸ τὴ θεότητα; Μήπως ὁ Γαβριὴλ εὐαγγελίζεται στὴ Μαρία πρὶν γίνει ὁ κόσμος; Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀνθρώπου μήπως δὲν ἀρχίζει μὲ τὴ γέννησή του ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου, καὶ δὲν εἶναι ὁ Θεὸς Λόγος, πού ὑπῆρχε στὴν ἀρχή, ὁ προαιώνιος Βασιλιάς μας, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ προφητεία; Δὲ βλέπετε τί σύγχυση προκαλεῖς μὲ τὸ λόγο
- 49 σου φέρνοντας κατὰ τὴν παροιμία τὰ ἐπάνω κάτω; Ἦταν ἡ πεντηκοστὴ ἡμέρα μετὰ τὸ πάθος πού μιλοῦσε γι' αὐτὸ ὁ Πέτρος στοὺς Ἰουδαίους, κι ἔλεγε ὅτι «αὐτὸν πού ἐσεῖς σταυρώσατε τὸν ἔκανε ὁ Θεὸς Χριστὸ καὶ Κύριο». Δὲν προσέχεις τὴ σειρά τοῦ λόγου, ποιὸ ἀπὸ ὅσα εἶπε εἶναι πρῶτο καὶ ποιὸ δεύτερο; Δὲν εἶπε 'αὐτὸν πού ὁ Θεὸς ἔκανε Κύριο, ἐσεῖς τὸν σταυρώσατε', ἀλλὰ «αὐτόν», λέει, «πού ἐσεῖς σταυρώσατε, αὐτόν ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε Χριστὸ καὶ Κύριο», ὥστε ἀπὸ αὐτὸ νὰ δηλωθεῖ ὅτι ὁ Πέτρος δὲν ἐννοεῖ τὸ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν οἰκονομία τῆς ἐνσάρκωσης.
- 50 Πῶς λοιπόν δὲ βλέπετε σ' αὐτὸ πού πᾶς νὰ ἀποδείξετε ὅτι ἀντιστρέφεται ὅλο τὸ νόημα τοῦ λόγου ἀλλὰ ἀστειεύεσαι μὲ τὴν παιδικὴ σύνθεση τοῦ σοφίσματός σου λέγοντας, ἂν πιστεύομε ὅτι ὁ ὄρατός ἐγινε Χριστός καὶ Κύριος ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι ἀνάγκη νὰ μετακινηθεῖ πάλι σὲ ἄνθρωπο καὶ νὰ ὑποβληθεῖ σὲ δεύτερη γέννηση; Κατὰ τί μ' αὐτὰ ἐνισχύεται περισσότερο τὸ δικό σας δόγμα; Πῶς μὲ ὅσα εἰπώθηκαν ἀποδεικνύεται κτιστὴ ἡ οὐσία τοῦ βασιλιᾶ τῆς
- 51 κτίσης; Ἐγὼ ὑποστηρίζω τὸ ἀντίθετο, ὅτι οἱ πεποιθήσεις μας ἔχουν συνήγορό τους ὅσα μᾶς ἀντιμάχονται καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ προσοχὴ δὲν πρόσεξε ὁ ρήτορας ὅτι ἐξωθώντας πρὸς τὸ ἄτοπο τάχα τὸ λόγο, μὲ αὐτὰ πού προσπαθεῖ νὰ μᾶς ἀνατρέψει μὲ αὐτὰ συμμαχεῖ μὲ τοὺς ἐχθρούς του. Ἄν δηλαδή πιστεύει ὅτι ἡ μετὰσταση τοῦ Υἱοῦ πρέπει νὰ γίνει ἀπὸ τὸ ἀνώτερο στὸ ταπεινὸ καὶ ἂν ἡ μόνη πού ὑπέρεκειται στὴν κτίση εἶναι ἡ θεία καὶ ἄκτιστη φύση καὶ ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶναι κτιστός, ἴσως διαβλέποντας διαμέσου τοῦ

λόγου πρὸς τὴν ἀλήθειαν μετατάζεται, συνθέμενος ἐν τῷ κτιστῷ κατὰ φιλανθρωπίαν γεγενῆσθαι τὸ ἄκτιστον.

52 Εἰ δὲ οἴεται κτιστὸν ἀποδεικνύειν τὸν Κύριον διὰ τοῦ δεῖξαι Θεὸν ὄντα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετεσχηκέναι, πολλὰ τοιαῦτα 5 πρὸς τὴν τοῦ Ἰσοῦ κατασκευὴν εὑρεθήσεται ἐκ τοῦ ὁμοίου τὴν συνηγορίαν πληροῦντα τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ ἐπειδὴ Λόγος ἦν καὶ Θεὸς ἦν, μετὰ ταῦτα δέ, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, «ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη», ἐν τῶν κτισμάτων εἶναι διὰ τούτων ἀποδειχθήσεται. Εἰ δὲ ταῦτα πόρρω τῶν ζητουμένων, οὐδὲ τὰ ὅμοια 10 πάντως τοῖς προκειμένοις ὤκειώται. Ἴσον γὰρ ἐστὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λόγον μετὰ ταῦτα πεφανερῶσθαι τοῖς ἀνθρώποις διὰ σαρκὸς λέγειν καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὑποδύεσθαι. Ὡν εἰ τὸ ἕτερον εἰς κατασκευὴν τῆς βλασφημίας ἀνόνητον, συναποβαλεῖν ἀνάγκη καὶ τὸ λειπόμενον.

53 Ἀλλὰ συμβουλευεὶ φιλανθρώπως ἡμῖν μεταθέσθαι τοῦ πλάνου καὶ ὑποδείκνυσιν ἦν αὐτὸς κατασκευάζει ἀλήθειαν. Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ὄντα Λόγον καὶ Θεὸν, τοῦτον πεποιῆσθαι διδάσκει ὁ ἀπόστολος Πέτρος. Ἀλλ' εἰ μὲν ὄνειρους ἡμῖν ὑπεκρίνετο καὶ τὴν ἐνύπνιον ἐπηγγέλλετο μαντικὴν, κίνδυνος ἦν ἴσως οὐδεὶς πρὸς τὸ δοκοῦν συγ- 20 χωρεῖν αὐτῷ παραγαγεῖν τὰ τῆς φαντασίας αἰνίγματα· ἐπεὶ δὲ τὰς θείας φωνὰς ἐξηγεῖσθαι φησιν, οὐκέτ' ἀσφαλὲς ἡμῖν κατ' ἐξουσίαν αὐτῷ διδόναι παρερμηνεύειν τὰ ρήματα. Τί φησιν ἡ Γραφή; Ὅτι «Κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς 54 ἐσταυρώσατε». Οὐκοῦν πάντων κατὰ ταῦτον συνδραμόντων, τῆς δει- 25 κτικῆς φωνῆς τοῦ ἀνθρωπίνως ὠνομασμένου, τῆς τῶν μαιφονησάντων κατηγορίας, τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθους, ἐξ ἀνάγκης ἢ διάνοια πρὸς τὸ φαινόμενον βλέπει. Ὁ δὲ φησὶ ταῦτα μὲν λέγειν Πέτρον, ἐνδείκνυσθαι δὲ διὰ τῆς ἐποίησε λέξεως τὴν προαιώνιον οὐσίαν. Ἀλλὰ τίτθαι μὲν ἢ γραϊδίοις ἀκίνδυνον συγχωρεῖν παίζειν πρὸς τὰ μεϊράκια 30 καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν μετάγειν τὰς τῶν ἐνυπνίων ἐμφάσεις· τῆς δὲ θεοπνεύστου φωνῆς προκειμένης ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν, κωλύει ὁ μέγας ἀπόστολος τὰς γραῶδεις κενοφωνίας προσίεσθαι.

55 Σταυρὸν γὰρ ἀκούσας τὸν σταυρὸν νοῶ, καὶ ἀνθρώπινον ὄνομα

34. Βαρούχ 3,38.

35. Ἰω. 1,1.

36. Α' Τιμ. 3,16.

37. Φιλπ. 2,6.

δικού του λόγου θά μεταστῆι πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀλήθειας, συμφωνώντας δι τὸ ἄκτιστο εἰσηλθε μέσα στὸ κτιστὸ ἀπὸ φιλανθρωπία.

52 Ἄν ὁμως νομίζει δι ἀποδεικνύει τὸν Κύριο κτιστὸ μὲ τὸ νὰ δείξει δι ἐνῶ εἶναι Θεὸς ἔχει λάβει τὴν ἀνθρώπινη φύση, θὰ βρεθῶν πολλὰ τέτοια γὰ νὰ κατασκευαστῆι ἡ ἴδια ἀπόδειξη πού πληροῦν τοὺς ὅρους τῆς συνηγορίας ἐκ τοῦ ὁμοίου. Ἐπειδὴ ἦταν Λόγος καὶ ἦταν Θεὸς κι ἔπειτα, ὅπως λέει ὁ προφήτης, φάνηκε πάνω στὴ γῆ κι ἔζησε μὲ τοὺς ἀνθρώπους³⁴, θ' ἀποδειχτῆι μ' αὐτὰ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ κτίσματα. Ἄν ὁμως αὐτὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ ὅσα ζητοῦμε, τότε οὔτε τὰ ὅμοια δὲν ἔχουν ἀσφαλῶς σχέση μ' αὐτὰ πού μᾶς ἀπασχολοῦν. Γιατὶ ἔχει τὴν ἴδια σημασία νὰ πεῖς δι 'ὁ Λόγος πού ἦταν στὴν ἀρχῆ³⁵ ἔπειτα φανερώθηκε μὲ σάρκα στοὺς ἀνθρώπους³⁶, ὅπως καὶ νὰ πεῖς δι 'αὐτὸ πού ὑπῆρχε μὲ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ ἐπῆρε τὴ μορφή τοῦ δούλου³⁷'. Ἄν τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀνώφελο στὴν κατασκευὴ τῆς βλασφημίας, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀπορρίψομε καὶ τὸ ἄλλο.

53 Ἄλλὰ μᾶς συμβουλεύει νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν πλάνη μας καὶ μᾶς προτείνει τὴν ἀλήθεια πού ἀποδεικνύει ἐκεῖνος. Ὁ Λόγος καὶ Θεὸς πού ἦταν στὴν ἀρχῆ, αὐτὸς διδάσκει ὁ ἀπόστολος Πέτρος δι 'ἔγινε'. Ἄν ὁμως αὐτὸς μᾶς ἐξηγοῦσε ὄνειρα καὶ εἶχε σὰν ἐπάγγελμα τὴ μαντικὴ τῶν ὀνείρων, δὲ θὰ ὑπῆρχε ἴσως κίνδυνος νὰ τοῦ ἐπιτρέψομε νὰ παρουσιάσει ὅπως θέλει τὰ αἰνίγματα τῆς φαντασίας. Ἐπειδὴ ὁμως πρέπει νὰ ἐρμηνεύσει τοὺς θεῖους λόγους, δὲν εἶναι ἀκίνδυνο γὰ μᾶς νὰ τοῦ δώσομε τὴν ἐξουσία νὰ παρερμηνεύει τοὺς λόγους. Ἡ Γραφή τί λέει; «Κύριο καὶ Χριστὸ ἔκανε ὁ Θεὸς αὐτὸν

54 τὸν Ἰησοῦ, πού ἐσεῖς σταυρώσατε». Ἐπομένως, ἀφοῦ ὄλα συνέπεσαν στὸ ἴδιο, ἡ δεικτικὴ ἀντωνυμία ἐκείνου πού ἔπαιρνε ὄνομα ἀνθρώπου, ἡ κατηγορία τῶν δολοφόνων, τὸ σταυρικὸ πάθος, κατ' ἀνάγκη νὸ νοῦς ἀποβλέπει στὸ ὄρατό. Ἐκεῖνος ὁμως λέει δι τὸ Πέτρος ναί, αὐτὸ ἐννοεῖ, ἀλλὰ μὲ τὴ λέξη 'ἐποίησε' ὑποδεικνύει τὴν προαιώνια οὐσία. Εἶναι ἀκίνδυνο ν' ἀφήνεις νὰ παίζουσιν οἱ παραμάνες καὶ οἱ γιαγιάδες μὲ τὰ παιδάκια καὶ νὰ ἐξηγοῦν τὰ ὄνειρα ὅπως τοὺς ἀρέσει. Ὅταν ὁμως πρόκειται νὰ ἐξηγήσομε τὸ θεόπνευστο λόγο, μᾶς ἐμποδίζει ὁ μεγάλος Ἀπόστολος ν' ἀκοῦμε τὴ φλυαρία τῶν γιαγιάδων.

55 Ὅταν δηλαδὴ ἀκούσω τὴ λέξη σταυρός, ἐννοῶ τὸ σταυρὸ κι

διδαχθεὶς ὁρῶ τὴν δηλουμένην ὑπὸ τοῦ ὀνόματος φύσιν. Τοῦτον οὖν
 μαθὼν πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ Πέτρου Κύριον καὶ Χριστὸν τὸν ἐν
 ὀφθαλμοῖς ἡμῶν γεγενημένον λέγειν οὐκ ἀμφιβάλλω, ἐπειδὴ καὶ συμ-
 φωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄγιοι τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι καὶ περὶ τοῦτο
 5 τὸ μέρος. Ὡς γὰρ αὐτὸς τὸν ἐσταυρωμένον Κύριον πεποιῆσθαι λέγει,
 οὕτω καὶ Παῦλός φησιν αὐτὸν ὑπερυψῶσθαι μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν
 56 ἀνάστασιν, οὐ καθὼ Θεὸς ἐστὶ, κατ' ἐκεῖνο ὑψούμενον (τί γὰρ ὑπέρ-
 κείται τοῦ θεοῦ ὕψους ἀνώτερον, ὥστε πρὸς ἐκεῖνο λέγειν τὸν Θεὸν
 ὑψοῦσθαι;) ἀλλὰ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπερυψοῦσθαι
 10 λέγει, δεικνύντος οἶμαι τοῦ λόγου τὴν τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου
 πρὸς τὸ ὕψος τῆς θείας φύσεως ἐξομοίωσίν τε καὶ ἕνωσιν. Τοῦτο
 τοίνυν σημαίνει καὶ τὸν μέγαν πεπιστεύκαμεν Πέτρον ἐν τῷ λέγειν
 Κύριον τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γεγενῆσθαι, διὰ τῆς κατὰ πάντα πρὸς τὸ
 θεῖον ἐνώσεως ἐκεῖνο γενόμενον ὃ τὸ θεῖον ἐστίν. Εἰ δέ τις καὶ συγ-
 15 χωρήσειεν αὐτῷ παρεξηγεῖσθαι τὴν θείαν φωνήν, οὐδὲ οὕτω πρὸς
 τὸν σκοπὸν τῆς αἰρέσεως ὁ λόγος συμπερανθήσεται.

57 Δεδόσθω γὰρ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λέγειν τὸ Πέτρον ὅτι «Κύ-
 ριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυ-
 ρώσατε»· εὐρίσκομεν γὰρ οὐδὲ διὰ τούτου τὴν βλασφημίαν ἰσχύν τινα
 20 κατὰ τῆς ἀληθείας λαμβάνουσιν. «Κύριον», φησὶν, «αὐτὸν καὶ Χρι-
 στὸν ἐποίησεν ὁ Θεός». Εἰς τί τοίνυν τῶν εἰρημένων ἐπαναφέρειν
 χρῆ τὸ 'ἐποίησεν'; Τίτι τῶν ἐν τῇ φράσει κειμένων τὴν φωνὴν ἐφαρ-
 μόσομεν; Τρία γὰρ εἰσὶ τὰ προκειμένα, 'οὗτος', καὶ 'Κύριος' καὶ 'Χρι-
 στός'. Τίτι τούτων τὴν 'ἐποίησε' συζεύξει φωνήν; 'Ἄλλ' οὐδεὶς οὕτω
 25 κατὰ τῆς ἀληθείας θρασῶς ὡς εἰπεῖν ὅτι μὴ πρὸς τὸν Χριστὸν τε καὶ
 Κύριον τὸ 'ἐποίησεν' βλέπει· ὄντα γὰρ αὐτὸν ὃ,τι ποτὲ ἦν Χριστὸν καὶ
 Κύριον γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Πέτρος φησὶν.

58 Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μαχομένου τῷ λόγῳ. Φησὶ
 γὰρ ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς προκειμένοις ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν οὕτωςι τοῖς
 30 ῥήμασι λέγων· 'περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ Θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος
 διαλέγεται Πέτρος καὶ τοῦτον ἐκδιδάσκει γεγονέναι Κύριον καὶ Χρι-
 στὸν'. Οὐκοῦν τὸν ὄντα ὃ,τι ποτὲ καὶ ἦν Χριστὸν γεγονέναι καὶ Κύ-
 ριον ὁ Εὐνόμιος λέγει, οἷα δὴ καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ ἡ ἱστορία φησὶν, ὅτι

δταν πληροφορηθῶ τὸ ὄνομα ἑνὸς ἀνθρώπου, βλέπω μπροστὰ μου αὐτὸ πού δηλώνει τὸ ὄνομα. Ἀκούοντας λοιπὸν ἀπὸ τὸν Πέτρο δτι «αὐτὸς ἔγινε Κύριος καὶ Χριστός», δὲν ἀμφιβάλλω δτι λέει αὐτὸν πού ἐμφανίστηκε μπροστὰ στὰ μάτια μας, ἀφοῦ ἐξάλλου οἱ ἅγιοι συμφωνοῦν μεταξύ τους σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ὅπως καὶ στὸ χωρίο αὐτό. Ὅπως δηλαδὴ ὁ Πέτρος λέει δτι Κύριος ἔχει γίνεῖ ὁ σταυρωμένος, τὸ ἴδιο κι ὁ Παῦλος λέει δτι αὐτὸς ὑπερυψώθηκε μετὰ τὸ πάθος καὶ 56 τὴν ἀνάσταση³⁸ ὄχι πὼς ὑψώνεται κατὰ τὴ θεία του ὑπόσταση (γιατὶ ἀπὸ τὸ θεῖο ὕψος τί ὑπάρχει πὸ ψηλά, ὥστε νὰ λέμε πὼς ὑψώνεται πρὸς αὐτὸ ὁ Θεός;). Ἐννοεῖ ὅμως δτι ὑπερυψώνεται τὸ ταπεινὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ νομίζω πὼς ὁ λόγος δηλώνει τὴν ἐξομοίωση καὶ τὴν ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου πού ἀνέλαβε ὁ Υἱὸς στὸ ὕψος τῆς θείας φύσεως. Αὐτὸ λοιπὸν πιστεύομε πὼς δηλώνει καὶ ὁ μεγάλος Πέτρος λέγοντας πὼς ὁ ὑψωμένος στὸ σταυρὸ ἔγινε Κύριος· μετὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἔνωσή του μετὰ τὸ θεῖο ἔγινε ὅ,τι εἶναι τὸ θεῖο. Κι ἂν κάποιος τοῦ συγχωρήσει τὴν παρερμηνεία τοῦ θεϊκοῦ λόγου, οὔτε ἔτσι δὲ θὰ καταλήξει ὁ λόγος σύμφωνα μετὰ τὸ σκοπὸ τῆς αἵρεσης.

57 Ἄς δεχτοῦμε δτι ὁ Πέτρος λέει γιὰ κεῖνον πού ἦταν στὴν ἀρχὴ δτι «ἔκανε Κύριο καὶ Χριστὸ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ πού ἐσεῖς σταυρώσατε». Οὔτε μ' αὐτὸ δὲν βρίσκομε ν' ἀποχτᾶ ἡ βλασφημία κάποια ἰσχύ εἰς βάρος τῆς ἀλήθειας. «Κύριο», λέει, «καὶ Χριστὸ τὸν ἔκανε ὁ Θεός». Σὲ ποιὸ ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν πρέπει νὰ ἀναφέρομε τὸ 'ἐποίησε'. Μὲ ποιὸν ὄρο τῆς πρότασης θὰ συνδέσομε τὴ λέξη; Οἱ ὄροι πού μᾶς ἐνδιαφέρουν εἶναι τρεῖς: 'τοῦτος', 'Κύριος' καὶ 'Χριστός'. Μὲ ποιὸν ἀπὸ αὐτοὺς θὰ συνδέσει τὸ 'ἐποίησε'; Κανένας δὲν εἶναι τόσο θρασύς κατὰ τῆς ἀλήθειας ὥστε νὰ πεῖ πὼς τὸ 'ἐποίησε' δὲν ἀφορᾷ στὸ Χριστὸ καὶ στὸν Κύριο. Ὁ Πέτρος δηλαδὴ μᾶς λέει πὼς ὅ,τι κι ἂν ἦταν αὐτός, τὸν ἔκανε ὁ Πατέρας Χριστὸ καὶ Κύριο.

58 Ὁ λόγος δὲν εἶναι δικός μου ἀλλὰ τοῦ ἴδιου τοῦ πολέμιου τοῦ λόγου. Λέει σ' αὐτὰ ἀκριβῶς πού ἔχομε νὰ ἐξετάσομε μετὰ αὐτὲς τὶς λέξεις: 'Γι' αὐτὸν πού ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἦταν Θεός μιλάει ὁ μακάριος Πέτρος καὶ διδάσκει δτι αὐτὸς ἔγινε Κύριος καὶ Χριστός'. Ὁ Εὐνόμιος λοιπὸν λέει δτι αὐτὸς πού ἦταν κάποτε ὅ,τι κι ἂν ἦταν, ἔγινε Χριστὸς καὶ Κύριος, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς λέει ἡ ἱστορία

υἱὸς ὧν τοῦ Ἰεσοῦ καὶ τῶν ποιμνίων ἐπιστατῶν εἰς βασιλέα ἐχρίσθη, οὐκ ἄνθρωπον αὐτὸν τηρικαῦτα ποιούσης τῆς χρίσεως, ἀλλ' ὄντα κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὅπερ ἐτύγγανεν ἐξ ἰδιώτου πρὸς βασιλέα μετατιθείσης.

- 59 Τί οὖν μᾶλλον διὰ τούτων τὸ πεποιῆσθαι τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν κατασκευάζεται, εἰ, καθὼς φησὶν ὁ Εὐνόμιος, ἐν ἀρχῇ αὐτὸν ὄντα καὶ Θεὸν ὄντα καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν; Ἡ γὰρ 'κυριότης' οὐχὶ οὐσίας ὄνομα, ἀλλ' ἐξουσίας ἐστὶ, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται, ἄλλος δὲ τῆς βασιλείας καὶ ἕτερος ὁ 10 τῆς φύσεως λόγος. Ἄλλὰ μὴν ταῦτα περὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι φησὶν ἡ Γραφή. Οὐκοῦν ἐπισκεψώμεθα τὸ μᾶλλον εὐσεβὲς καὶ ἀκόλουθον. Τίνα κατὰ προκοπὴν μετέχειν τινὸς τῶν ὑψηλοτέρων εὐαγές ἐστὶ λέγειν, τὸν Θεὸν ἢ τὸν ἄνθρωπον; Τίς οὕτω παῖς τὴν διανοίαν ὡς οἶσθαι τὸ θεῖον ἐκ προσθήκης ἐπὶ τὸ τέλειον φέρεσθαι;
- 60 Περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τοιοῦτον ὑπονοεῖν οὐκ ἐξω τοῦ εἰκότος ἐστὶ, σαφῶς τῷ Κυρίῳ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐξῆσιν προσμαρτυρούσης: «Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτεν», φησὶν, «ἡλικία καὶ σοφία καὶ χάριτι». Τί τοίνυν εὐλογώτερον ἐστὶν ἐκ τῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς ὑποτίθεσθαι, τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα 20 Θεὸν ἐκ προκοπῆς Κύριον γενέσθαι ἢ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐκ τῆς πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίας εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀξίας ἀναλαμβάνεσθαι; Καὶ γὰρ ὁ προφήτης Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου φησὶν ὅτι «ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ», παραπλή- 61 σιον λέγων τῷ 'Χριστὸς ἐγενόμην'. Καὶ πάλιν ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς 25 πρὸς τὸν Κύριον, «κατακυριεὺς», φησὶν, «ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου», ταῦτον λέγων τῷ Πέτρῳ τῷ 'Κύριος γίνου τῶν ἐχθρῶν σου'. Ὡςπερ τοίνυν ἡ τῆς βασιλείας σημαίνει κατάστασις οὐ τὴν τῆς οὐσίας κατασκευήν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἀξίωμα πρόοδον, καὶ ὁ κατακυριεῦειν ἐγκελευόμενος οὐ τότε γίνεσθαι τὸ μὴ ὄν κελεύει, ἀλλὰ τῷ ὄντι δίδωσι 30 τὴν κατὰ τῶν ἀπειθούντων ἀρχήν, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Πέτρος «Χριστὸν» τουτέστι βασιλέα «πάντων γεγενῆσθαι» λέγων προσέθηκε τὸ «αὐτόν», ἵνα χωρίσῃ τῆς τε οὐσίας καὶ τῶν περὶ ταύτην θεωρουμένων τὸν λόγον. Ὅντα γὰρ ὅπερ ἐστὶ τὰ εἰρημένα ἐποίησεν.

39. Λουκᾶ 2,12.

40. Ψαλμ. 2,6.

για τὸ Δαβίδ· ὅτι ἐνῶ ἦταν γιὸς τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὑπεύθυνος τῶν κοπαδιῶν, χρίστηκε βασιλιάς καὶ δὲν τὸν ἔκανε τότε τὸ χρίσμα ἀνθρώπο ἀλλὰ ὅ,τι κι ἂν ἦταν σύμφωνα μὲ τὴ φύση του τὸν μετέβαλε ἀπὸ ἓνα ἰδιώτη σὲ βασιλιά.

59 Κατὰ τί ἀποδεικνύεται καλύτερα μ' αὐτὰ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἔχει γίνει, ἂν ἐνῶ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἐνῶ ἦταν Θεός, τὸν ἔκανε ὁ Θεὸς Κύριο καὶ Χριστό; Ἡ 'κυριότητα' δὲν εἶναι ὄνομα οὐσίας ἀλλὰ δηλώνει ἐξουσία, καὶ ἄλλος εἶναι ὁ λόγος τῆς βασιλείας καὶ ἄλλος ὁ λόγος τῆς φύσης. Αὐτὰ λέει ἡ Γραφὴ ὅτι ἔγιναν γύρω ἀπὸ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ. Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν τὸ εὐσεβέστερο καὶ πιὸ λογικό. Ποιὸς εἶναι ὁσιον νὰ ποῦμε ὅτι μὲ τὴν προκοπὴ του μετέχει κάποιον ἀπὸ τὰ πιὸ ὑψηλά, ὁ Θεὸς ἢ ὁ ἀνθρώπος; Ποιὸς εἶναι τόσο παιδὶ στὴ σκέψη, ὥστε νὰ νομίζει ὅτι ὁ Θεὸς φτάνει στὴν τελειότητα μὲ κάποια προσθήκη;

60 Νὰ κάνουμε ὁμῶς γιὰ τὸν ἀνθρώπο μιὰ τέτοια σκέψη δὲν εἶναι ἐξω ἀπὸ τὸ φυσικό, ἀφοῦ ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου ἀποδίδει στὸν Κύριο τὴν αὐξησὴ μὲ τὰ ἀνθρώπινα δεδομένα. «Ὁ Ἰησοῦς», λέει, «προόδευε στὸ ἀνάστημα, στὴ σοφία καὶ στὴ θεία χάρις»³⁹. Ποιὸ εἶναι λοιπὸν πιὸ λογικὸ νὰ σκεφτοῦμε ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου; Ὅτι ὁ Θεὸς ποῦ ἦταν στὴν ἀρχὴ ἔγινε προοδεύοντας Κύριος ἢ ἡ ταπεινὴ ἀνθρώπινη φύση μεταφέρεται σὲ ὑψηλὸ ἀξίωμα ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ τῆς μὲ τὸ θεῖο; Ὁ προφήτης Δαβίδ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Κυρίου λέει «ἐγὼ καταστάθην βασιλιάς ἀπὸ τοῦτον»⁴⁰· καὶ λέει

61 κάτι παραπλήσιο μὲ τὸ 'ἔγινα Χριστός'. Καὶ πάλι ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πατέρα λέει πρὸς τὸν Κύριο «κατακυριάρχησε ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς σου»⁴¹ ποῦ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ αὐτὸ ποῦ λέει ὁ Πέτρος, τὸ 'γινοῦ Κύριος τῶν ἐχθρῶν σου'. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἐγκατάστασις στὴ βασιλεία δὲ σημαίνει τὴν κατασκευὴ τῆς οὐσίας ἀλλὰ τὴν πρόοδο στὸ ἀξίωμα κι ὁποῖος δίνει διαταγὴ νὰ κατακυριαρχήσῃ δὲν διατάζει τότε νὰ γίνει κάτι ποῦ δὲν ἦταν ἀλλὰ παρέχει σ' αὐτὸ ποῦ εἶναι τὴν ἐξουσία κατὰ τῶν ἀνυπάκουων, ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Πέτρος λέγοντας ὅτι «ἔχει γίνει Χριστός» δηλαδὴ Βασιλέας, πρόσθεσε τὸ 'αὐτός', γιὰ νὰ χωρίσῃ τὸν λόγο τόσο ἀπὸ τὴν οὐσία ὅσο κι ἀπὸ τὴν ιδιότητές τῆς. Γιατί ὅσα εἰπώθηκαν τὸν ἔκαναν αὐτὸ ποῦ εἶναι.

41. Ψαλμ. 109,2.

62 *Εἰ μὲν οὖν εὐαγὲς ἦν ἐπὶ τῆς ὑπερεχούσης φύσεως τὸ κατὰ προκοπήν τι γενέσθαι λέγειν οἷον ἐξ ἰδιώτου βασιλέα καὶ ἐκ ταπεινοῦ ὑψηλὸν καὶ ἐκ δούλου κύριον, ἔπρεπεν ἴσως καὶ τὴν τοῦ Πέτρου φωνὴν τῇ θεῖα τοῦ Μονογενοῦς ἐφαρμόζειν οὐσίᾳ· ἐπεὶ δὲ τὸ θεῖον, 5 δ, τι ποτὲ εἶναι πεπίστευται, πάντοτε ὡσαύτως ἔχει, προσθήκης μὲν πάσης ἀνώτερον, μειώσεως δὲ ἀνεπίδεκτον, ἀνάγκη πᾶσα πρὸς τὸ 63 ἀνθρώπινον ἄγειν τὸν λόγον. Ὁ γὰρ Θεὸς Λόγος, ὅπερ ἐν ἀρχῇ ἦν, τοῦτο καὶ νῦν ἐστὶ καὶ εἰσαεὶ διαμένει, δεῖ βασιλεὺς, δεῖ Κύριος, ὑψιστος δεῖ καὶ Θεός, οὐδὲν τούτων ἐκ προκοπῆς γενόμενος, ἀλλὰ πάντα 10 ὧν ἐν τῇ δυνάμει τῆς φύσεως ὅσα καὶ λέγεται· ὁ δὲ ἐξ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀναλήψεως πρὸς τὸ θεῖον ὑψωθείς, ἄλλο τι ὧν καὶ ἄλλο γινόμενος, κυρίως καὶ ἀληθῶς Χριστὸς καὶ Κύριος γεγενῆσθαι λέγεται. Ἐκ δούλου γὰρ αὐτὸν Κύριον καὶ ἐξ ὑποχειρίου βασιλέα καὶ Χριστὸν ἐξ ὑπηκόου ἐποίησε καὶ τὸ ταπεινὸν ὑπερύψωσε καὶ τῷ τὸ ἀνθρώπινον 15 ἔχοντι ὄνομα ἐχαρίσατο τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.*

64 *Καὶ οὕτω γέγονεν ἡ ἄρρητος ἐκείνη μίξις καὶ σύνοδος, τῆς ἀνθρωπίνης βραχύτητος πρὸς τὸ θεῖον μέγεθος ἀνακραθείσης. Διὸ καὶ τὰ μεγάλα καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων τῷ ἀνθρωπίνῳ κυρίως ἐφήρμοσται καὶ τὸ ἐμπαλιν διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἢ θεότης κατονομά- 20 ζεται. Ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἔχει καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ τῷ κατὰ Ἰησοῦν ὀνόματι παρὰ πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως. «Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι», φησὶν, «Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς». Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς το- 25 σοῦτον.*

- 62 "Αν επομένως ήταν θεμιτό να λέγεται ότι ή ανώτερη φύση έλαβε κάτι κατά προκοπή, όπως ότι από απλός πολίτης έγινε βασιλιάς κι από άσημαντος σπουδαίος κι από δούλος κύριος, θα ήταν ίσως πρόπον να λεχθεί για τη θεία ουσία του Μονογενοῦς ο λόγος του Πέτρου. Αφού όμως το θείο οτιδήποτε πιστεύομε πως είναι, παραμένει πάντοτε το ίδιο, περισσότερο από κάθε προσθήκη κι ανεπίδεκτο μειώσεως, είναι απόλυτη ανάγκη ν' αποδοθεί ο λόγος
- 63 στο ανθρώπινο στοιχείο. Γιατί ο Θεός Λόγος δ,τι ήταν στην αρχή αυτό είναι και τώρα και παραμένει πάντα πάντοτε βασιλιάς, πάντοτε Κύριος, πάντοτε Ύψιστος και Θεός και τίποτε από αυτά δέν το έλαβε προοδευοντας αλλά όσα του αποδίδομε τὰ έχει με τη δύναμη της φύσης του. Εκείνος όμως που υψώθηκε με την ανάληψη του στο θείο, επειδή ήταν άλλο και έγινε άλλο, λέγεται ότι έχει γίνει αληθινά Χριστός και Κύριος. Ήταν δηλαδή δούλος και τον έκανε Κύριο και ήταν υποχείριος και τον έκανε Βασιλέα και Χριστό από υπήκοο και υπερήψωσε το ταπεινό και σ' εκείνον που είχε όνομα ανθρώπου χάρισε το όνομα το υπέρτατο.
- 64 Και έτσι έγινε ή ανείπωτη εκείνη ανάμιξη και σύμπτωση, όταν αναμίχθηκε ή ανθρώπινη έλαχιστότητα με τη θεϊκή μεγαλοσύνη. Και γι' αυτό τὰ μεγάλα και θεία όνόματα αποδίδονται κυρίως στην ανθρώπινη διάσπαση του και αντίθετα ή θεότητά του ονομάζεται με τὰ ανθρώπινα. Γιατί ο ίδιος έχει και το υπέρτατο όνομα αλλά και με το ανθρώπινο όνομα Ίησούς τον λατρεύει όλη ή κτίση. «Στο όνομα του Ίησού», λέει, «θα γονατίσει κάθε έπουράνια κι επίγεια και υποχθόνια ύπαρξη και κάθε γλώσσα θα όμολογήσει ότι ο Ίησούς Χριστός είναι ο Κύριος, για να δοξάζεται ο Θεός Πατέρας»⁴². 'Αλλά γι' αυτά ως εδώ.

42. Φίλιπ. 2,9-10.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Ε'

1 Ἐπει δὲ φησι τὴν 'Κύριος' λέξιν τῆς οὐσίας τοῦ Μονογενοῦς, οὐ
τῆς ἀξίας κατηγορεῖσθαι, καὶ τὸν ἀπόστολον τούτοις ἐπιμαρτύρεται
λέγοντα πρὸς Κορινθίους «ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν», εὐκαιρον
ἀν εἶη μηδὲ ταύτην αὐτοῦ τὴν πλάνην περιῦδειν ἀδιόρθωτον. Τὴν 'Κύ-
5 ριος' λέξιν τῆς οὐσίας εἶναι σημαντικὴν διορίζεται καὶ εἰς ἀπόδειξιν
τῆς ὑπολήψεως ταύτης ἐπάγει τὸν ρηθέντα λόγον. Ἴδωμεν τοίνυν εἴ
τι κοινὸν τοῦτο πρὸς τὸ προκείμενον ἔχει. «Ὁ Κύριος», φησί, «τὸ
Πνεῦμά ἐστιν». Ὁ δὲ τὴν Γραφὴν πρὸς τὸ δοκοῦν ἐξηγουόμενος οὐ-
σίαν ὀνομάζει τὴν κυριότητα καὶ διὰ τῶν εἰρημένων οἴεται τὸν λόγον
2 εἰς ἀπόδειξιν ἄγειν. Ἄλλ' εἰ μὲν εἶρητο παρὰ τοῦ Παύλου 'ὁ δὲ Κύριος
οὐσία ἐστί', καὶ ἡμεῖς τοῖς λεγομένοις ἀν συνεδράμομεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ
μὲν θεόπνευστος λόγος «τὸ Πνεῦμά» φησιν «εἶναι τὸν Κύριον», ὁ δὲ
Εὐνόμιος 'οὐσίαν' λέγει τὴν κυριότητα, οὐκ οἶδα πόθεν ὁ λόγος αὐτῶ
τὴν ἰσχὺν ἔχει, εἰ μὴ τάχα πάλιν καὶ τὴν τοῦ 'Πνεύματος' λέξιν ἀντὶ
15 τῆς 'οὐσίας' λέγοι παρὰ τῇ Γραφῇ κεῖσθαι. Ἐξετάσωμεν τοίνυν εἴ που
τῇ 'τοῦ Πνεύματος' λέξει χρησάμενος ὁ ἀπόστολος 'τὴν οὐσίαν' διὰ
τῆς φωνῆς ἐνεδειξάτο. «Αὐτό», φησί, «τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῶ
πνεύματι ἡμῶν», καὶ «οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα
τὸ ἐν αὐτῶ», καὶ «τὸ γράμμα ἀποκτέννει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ»,
20 καὶ «εἰ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε», καὶ
«εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχοῦμεν», καὶ τίς ἀν ἐξαριθμη-

1. Β' Κορ. 3,17.

2. Ρωμ. 8,16.

3. Α' Κορ. 2,11.

4. Β' Κορ. 3,6.

5. Ρωμ. 8,13.

6. Γαλ. 5,25.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Ε*

1 Ἐπειδὴ ὁμοῦ διδάσκει ὅτι ἡ λέξις Κύριος ἀποδίδεται στήν οὐσία τοῦ Μονογενοῦς καὶ ὄχι στὸ ἀξίωμα του καὶ καλεῖ ὡς μάρτυρά του καὶ τὸν Ἀπόστολο πού λέει στοὺς Κορινθίους ὅτι «ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα»¹, γι' αὐτὸ εἶναι εὐκαιρία νὰ μὴν ἀφήσομε ἀδιόρθωτη κι αὐτὴ του τὴν πλάνη. Ἡ λέξις Κύριος ὀρίζει πῶς σημαίνει τὴν οὐσία καὶ γιὰ ν' ἀποδείξει τὴν ἀποψή του αὐτὴ προσκομίζει τὸ λόγο πού εἶπαμε. Ἄς δοῦμε ἂν αὐτὸ ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸ θέμα μας. «Ὁ Κύριος», λέει, «εἶναι τὸ Πνεῦμα». Αὐτὸς ὁμοῦ πού ἐξηγεῖ τὴ Γραφή ὅπως τοῦ ἀρέσει ὀνομάζει οὐσία τὴν κυριότητα καὶ μέ
2 ὅσα λέει νομίζει ὅτι ἀποδεικνύει τὸ λόγο του. Ἀλλὰ ἂν ὁ Παῦλος εἶχε πεῖ ὅτι «Ὁ Κύριος εἶναι οὐσία», θὰ συμφωνούσαμε κι ἐμεῖς μὲ τὰ λεγόμενά του. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ θεόπνευστος λόγος ἀπὸ τὴ μιὰ λέει ὅτι «ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα» καὶ ὁ Εὐνόμιος ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐνοεῖ τὴν κυριότητα ὡς οὐσία, δὲν βλέπω ἀπὸ πού ὁ λόγος του ἀντλεῖ δύναμη, ἐκτὸς πάλι ἂν λέει ὅτι καὶ ἡ λέξις 'πνεῦμα' ἀπαντᾷ στὴ Γραφή ἀντὶ τῆς λέξεως 'οὐσία'. Ἄς ἐξετάσομε λοιπὸν μήπως σὲ κάποιον σημεῖο ὁ Ἀπόστολος χρησιμοποιώντας τὴ λέξις 'πνεῦμα' δήλωσε μ' αὐτὸ τὴν οὐσία. «Τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», λέει, «δίνει μαρτυρία στὸ δικό μας πνεῦμα»². «ποῖός ἄνθρωπος γνωρίζει τὰ μυστικά τοῦ ἄλλου ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πνεῦμα πού ὑπάρχει μέσα του»³. «τὸ γράμμα φονεύει, ἐνῶ τὸ πνεῦμα δίνει ζωὴ»⁴. «Ἄν μὲ τὸ πνεῦμα θανατώνετε τίς πράξεις τοῦ σώματος, θὰ ζήσετε»⁵ καὶ «ἂν ζοῦμε σύμφωνα μὲ τὸ Πνεῦμα, πρέπει καὶ νὰ τὸ ἀκολουθοῦμε»⁶.

* Στὴν PG φέρεται ὡς Λόγος Ζ'.

σαιτο τὰς τοῦ ἀποστόλου περὶ τοῦτου φωνάς, ἐν αἷς οὐδαμοῦ τὴν οὐσίαν διὰ τῆς λέξεως ταύτης σημαιομένην εὐρίσκομεν.

3 Ὁ γὰρ λέγων ὅτι «αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν», οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ ἄγιον ἐνδείκνυται Πνεῦμα τὸ τῆ διανοίᾳ
5 τῶν πιστῶν ἐγγινόμενον· καὶ γὰρ καὶ τὸν νοῦν πολλαχῆ τῶν ἑαυτοῦ λόγων πνεῦμα κατονομάζει, οὐ δεξαμένου τὴν κοινωνίαν τοῦ Πνεύματος παραγίνεται τοῖς δεξαμένοις τὸ τῆς υἰοθεσίας ἀξίωμα. Καὶ τῷ «οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ», εἰ καὶ ὁ
4 ἄνθρωπος ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι κατασκευάζεται. Ὁ δὲ «τὸ γράμμα 10 λέγων ἀποκτινύναι, ζωοποιεῖν δὲ τὸ πνεῦμα», οὐκ οἶδ' ὅπως οὐσίαν ἀντιδιαστέλλει τῷ γράμματι. Ἡ πάλιν πῶς οὗτος οἴεται λέγοντα τὸν Παῦλον πνεύματι δεῖν τὰς πράξεις τοῦ σώματος ἀναιρεῖν ἐπὶ τὴν οὐσίαν ἄγειν τὸ τοῦ πνεύματος σημαινόμενον; Τὸ δὲ ζῆν πνεύματι καὶ στοιχεῖν πνεύματι, τοῦτο καὶ παντάπασιν ἔξω διανοίας ἂν εἴη, εἰ πρὸς
15 τὴν οὐσίαν τὸ τοῦ πνεύματος σημαινόμενον φέροιτο. Τίτι γὰρ ἄλλω καὶ οὐχὶ τῆ οὐσίᾳ τοῦ ζῆν μετέχομεν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ ζῆν ὄντες; Εἶτα περὶ τοῦτου συμβουλήν ἡμῖν ὁ ἀπόστολος κατατίθεται οὐσία ζῆν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν ὅτι δι' ὑμῶν αὐτῶν καὶ μὴ δι' ἑτέρων τῆς ζωῆς μετέχετε;

5 Εἰ οὖν οὐδαμοῦ ταύτην κυρίως ἔστι παραληφθῆναι τὴν ἐννοιαν, 20 πῶς ἐνταῦθα πάλιν τοὺς ὑποκριτὰς τῶν ὀνείρων μιμούμενος ἀντὶ τῆς οὐσίας κελεύει τὸ πνεῦμα παραλαμβάνεσθαι, ἵνα συμπεράνη συλλογιστικῶς τὸ κατὰ τῆς οὐσίας συγκεῖσθαι τὴν 'Κύριος' λέξιν; Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα οὐσία ἐστίν, ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ὁ Κύριος οὐσία πάντως εὐρίσκεται. Ὡς πῶς ἀνανταγώνιστος ἢ τοῦ ἐπιχειρήματος δύ-
6 ναμῖς. Πῶς ἔστιν ἐκδῦναι καὶ ἀναλῦσαι τὴν ἀμήχανον ταύτην τῶν ἀποδείξεων ἀνάγκην; Ὁ Κύριος, φησί, κατὰ τῆς οὐσίας λέγεται, πῶς τοῦτο κατασκευάζω; Ὅτι φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι». Τί οὖν τοῦτο πρὸς τὴν οὐσίαν; Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα κε-
λεύων ἀντὶ τῆς οὐσίας τετάχθαι. Αὐταὶ τῶν ἀποδεικτικῶν ἐφόδων αἱ
30 τέχναι, ταῦτα τῆς Ἀριστοτελικῆς τεχνολογίας τὰ κατορθώματα, διὰ

Ποιός μπορεί ν' απαριθμήσει όλα τὰ σχετικά χωρία τοῦ Ἀποστόλου, ὅπου δὲ βρίσκομε πουθενά νὰ σημαίνεται μὲ τὴ λέξη αὐτὴ ἡ οὐσία.

3 Ἀὐτὸς δηλαδὴ ποὺ λέει «τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα δίνει μαρτυρία στὸ δικό μας πνεῦμα», δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποὺ εἰσέρχεται στὴ διάνοια τῶν πιστῶν. Γιατὶ σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ τὴν ἐννοια τῶν λόγων του τὴν ὀνομάζει 'πνεῦμα' κι ὅταν αὐτὴ κοινωνήσει τὸ Πνεῦμα τότε ἔρχεται σ' ὅποιους τὸ δεχτοῦν τὸ ἀξίωμα τῆς υἰοθεσίας. Καὶ τὸ «κανένας δὲ γνωρίζει τὰ μυστικά τοῦ ἀνθρώπου ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πνεῦμα ποὺ ὑπάρχει μέσα του», ἂν καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀποδίδεται στὴν οὐσία καθὼς καὶ τὸ πνεῦμα, ἀπὸ αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι δύο οὐσίες. Κι αὐτὸς πάλι ποὺ λέει ὅτι «τὸ γράμμα φονεύει, ἐνῶ τὸ πνεῦμα δίνει ζωὴ», δὲν γνωρίζω μὲ ποιοῦ τρόπο ἀντιδιαστέλλει τὴν οὐσία πρὸς τὸ γράμμα. Ἡ πάλι πῶς αὐτὸς νομίζει, ὅταν ὁ Παῦλος λέει πῶς πρέπει ν' ἀναιροῦμε τὶς πράξεις τοῦ σώματος μὲ τὸ πνεῦμα, ὅτι ἀναφέρει τὴ σημασία τοῦ πνεύματος στὴν οὐσία; Τὸ νὰ ζεῖς πάλι σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα καὶ νὰ στοιχεῖς σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα, αὐτὸ πιά θὰ ἦταν ἔξω ἀπὸ κάθε νόημα, ἂν ἡ σημασία τοῦ πνεύματος δοθεῖ στὴν οὐσία. Γιατὶ μὲ τί ἄλλο ἂν ὄχι μὲ τὴν οὐσία μετέχομε τὴ ζωὴ, ὅσοι βρισκόμαστε στὴ ζωὴ; Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος μᾶς συμβουλεῖ νὰ ζοῦμε μὲ τὴν οὐσία, σὰ νὰ μᾶς ἔλεγε νὰ μετέχετε σεῖς οἱ ἴδιοι τὴ ζωὴ καὶ ὄχι μὲσω ἄλλων;

5 Ἄν λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λάβομε τὴν ἐννοια αὐτὴ, πῶς ἐδῶ πάλι ἀκολουθώντας τοὺς ἐξηγητὲς τῶν ὀνειρων, διατάζει νὰ χρησιμοποιήσομε τὸ πνεῦμα στὴ θέση τῆς οὐσίας, γιὰ νὰ συμπεράνει μὲ τοὺς συλλογισμοὺς του ὅτι ἡ λέξη κύριος ἀποδίδεται στὴν οὐσία; Ἄν δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα εἶναι οὐσία καὶ ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα, τότε ὁ Κύριος βρίσκεται νὰ εἶναι ὀπωσδήποτε οὐσία.

6 Πόσο ἀκαταμάχητη εἶναι ἡ δύναμη τοῦ ἐπιχειρήματος. Πῶς εἶναι δυνατὸ ν' ἀποφύγεις καὶ νὰ διαλύσεις αὐτὴν τὴν ἀπολέμητη συνέπεια τῶν ἀποδείξεων; Ἡ ἐννοια Κύριος, λέει, ἀποδίδεται στὴν οὐσία· πῶς τὸ ἀποδεικνύει αὐτό; Ἐπειδὴ ὁ Ἀπόστολος λέει «ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα». Τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὴν οὐσία; Ἀλλὰ προστάζει νὰ τεθεῖ τὸ Πνεῦμα στὴ θέση τῆς οὐσίας. Αὐτὰ εἶναι τεχνάσματα τῶν ἀποδεικτικῶν μεθόδων, αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα

τοῦτο ἔλεεινοὶ μὲν ἡμεῖς κατὰ τὸν σὸν λόγον οἱ τῆς σοφίας ταύτης ἀμύητοι, μακαριστὸς δὲ σὺ πάντως ὁ διὰ τῆς τοιαύτης ἐφόδου τάληθες ἀνιχνεύων. Οὕτω νοεῖς τὸν ἀπόστολον, ὡς ἀντὶ τῆς οὐσίας τοῦ
 7 Μονογενοῦς οἶσθαι τὸ Πνεῦμα παρ' αὐτοῦ τετάχθαι; Πῶς οὖν ἀρμό-
 5 σεις κατὰ τὸ ἀκόλουθον; Οὐ γὰρ τούτοις τὸ νόημα περιγράφεται. Εἰ-
 πὼν γὰρ ὁ Παῦλος «ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ἐπήγαγεν· «οὐ δὲ
 τὸ Πνεῦμα Κυρίου ἐλευθερία». Εἰ οὖν Κύριός ἐστιν ἡ οὐσία, οὐσία δὲ
 τὸ Πνεῦμα, τίς πάλιν ἡ τῆς οὐσίας οὐσία; Μία γὰρ οὐσία τὸ Πνεῦμα
 κατὰ τὸν λόγον τὸν σὸν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Κύριος. Πάλιν τοῦ Κυρίου, ὃς
 10 ἐστὶν τὸ Πνεῦμα, ἕτερον λέγει πνεῦμα, τούτέστιν ἄλλην οὐσίαν κατὰ
 τὴν σὴν ἐρμηνείαν. Οὐδὲν οὖν ἄλλο κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον ἢ οὐσίαν
 οὐσίας νοεῖ ὁ ἀπόστολος, Κύριον Πνεῦμα καὶ Πνεῦμα Κυρίου διαρρη-
 ῥη γράφων.

8 Ἄλλ' Εὐνομίῳ μὲν ἐχέτω τὰ γεγραμμένα κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ,
 15 δ δὲ ἡμεῖς περὶ τούτων γινώσκουμεν, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἡ θεόπνευστος
 Γραφή, καθὼς ὁ θεῖος ἀπόστολος αὐτὴν ὀνομάζει, τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
 τός ἐστι Γραφή, τὸ δὲ βούλημα ταύτης ἢ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ὠφέ-
 λεια. «Πᾶσα» γάρ, φησί, «Γραφή θεόπνευστος» καὶ ὠφέλιμος, ποικί-
 λη δὲ καὶ πολυειδῆς ἢ ὠφέλεια, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος· πρὸς δι-
 20 δασκαλίαν, πρὸς ἐλεγμόν, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν
 9 δικαιοσύνῃ. Τὸ δὲ τοῦτο κέρδος οὐκ ἐκ τοῦ προχείρου λαβεῖν ἐστι
 τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλ' οἷον παραπετάσματί τινι τῷ σώματι τῆς
 Γραφῆς τὸ θεῖον ὑποκρύπτεται βούλημα, νομοθεσίας τινὸς ἢ ἱστορίας
 τῶν κατὰ τὸν νοῦν θεωρουμένων προβεβλημένης. Διὰ τοι τοῦτο τοὺς
 25 πρὸς τὸ σῶμα βλέποντας τῆς Γραφῆς ὁ ἀπόστολος κάλυμμα ἐπὶ τῆς
 καρδίας ἔχειν φησὶ καὶ μὴ δύνασθαι πρὸς τὴν δόξαν διαβλέψαι τοῦ
 πνευματικοῦ νόμου, κωλυομένους διὰ τοῦ ἐπιβεβλημένου τῷ προσω-
 10 πείῳ τοῦ νομοθέτου καλύμματος. Διὸ φησὶ, «τὸ γράμμα ἀποκτείνει,
 τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ», δεικνὺς ὅτι πολλαχῆ τῶν γεγραμμένων ἢ
 30 πρόχειρος ἐρμηνεία, εἰ μὴ κατὰ τὸν προσήκοντα νοῦν ἐκκληφθεῖη, τῇ
 διὰ τοῦ Πνεύματος ὑποδεικνυμένη ζωῇ τὸ ἐναντίον ποιεῖ, τοῦ μὲν τὸ
 τέλειον τῆς ἀρετῆς ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ τοῖς ἀνθρώποις νομοθετοῦντος,

7. Ἀσφαλῶς ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται στὴ Λογικὴ ἐπιστήμη καὶ καλ-
 λέργησε ἀνάμεσα σὲ ἄλλα ὁ Ἀριστοτέλης. Τὰ συγγράμματά του γι' αὐτὰ εἶ-
 ναι τὸ γνωστὸ ὄργανο, τὸ μέσο δηλαδὴ γιὰ τὴ σωστὴ σκέψη.

8. Β' Κορ. 3,17.

τῆς τεχνικῆς τοῦ Ἀριστοτέλη⁷, γι' αὐτὸ εἴμαστε ἐμεῖς ἐλεεινοί, οἱ ἀμύητοι στὴ σοφία αὐτῆ, καὶ μακάριος ἀσφαλῶς ἐσὺ ποὺ ἀνιχνεύεις τὴν ἀλήθεια μ' αὐτὴ τὴ μέθοδο. Ἔτσι ἀντιλαμβάνεσαι, ὥστε νομίζεις ὅτι τὸν Ἀπόστολο ἐθεσε τὸ Πνεῦμα ἀντὶ τῆς οὐσίας τοῦ 7 Μονογενοῦς; Πῶς θὰ τὸ ἐντάξεις στὴν ἀκολουθία; Γιατὶ τὸ νόημα δὲν περιγράφεται μὲ αὐτά. Ὅταν εἶπε ὁ Παῦλος, «ὁ Κύριος εἶναι τὸ πνεῦμα», πρόσθεσε «ὅπου εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἐκεῖ ὑπάρχει ἐλευθερία»⁸. Ἄν λοιπὸν ὁ Κύριος εἶναι ἡ οὐσία καὶ οὐσία τὸ Πνεῦμα, ποιά εἶναι πάλι ἡ οὐσία τῆς οὐσίας; Γιατὶ κατὰ τὸ λόγο σου μιὰ οὐσία εἶναι τὸ Πνεῦμα, ποὺ εἶναι ὁ Κύριος. Καὶ πάλι λέει ἄλλο Πνεῦμα τοῦ Κυρίου, ποὺ εἶναι πνεῦμα, δηλαδὴ ἄλλη οὐσία κατὰ τὴν ἔρμηνεία σου. Κατὰ τὴ δική σας λοιπὸν ἀποψη, ὁ Ἀπόστολος δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ οὐσία τῆς οὐσίας, γράφοντας σαφῶς γιὰ Πνεῦμα Κύριο καὶ Πνεῦμα Κυρίου.

8 Ὁ Εὐνόμιος ὡς ἐξηγεῖ τίς Γραφές ὅπως νομίζει, ἡ δική μας ὁμῶς γνώμη εἶναι ἡ ἐξῆς. Ἡ θεόπνευστη Γραφή, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, εἶναι Γραφή τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ πρόθεσή της εἶναι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀνθρώπων. «Κάθε Γραφή», λέει, «εἶναι θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη»⁹ καὶ ἡ ὠφέλειά της εἶναι ποικίλη καὶ πολυειδής, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος διδάσκει, ἐλέγχει, ἐπανορθώνει, παιδεύει στὴ δικαιοσύνη. Τὸ κέρδος αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ τὸ βγάλουν ὅσοι τὴ διαβάζουν ἔτσι πρόχειρα, ἀλλὰ σὰν μέσα σὲ παραπέτασμα στὸ σῶμα τῆς Γραφῆς ὑποκρύπτεται ἡ βούληση τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ προβάλλεται ὡς προκάλυμμα κάποια νομοθεσία ἢ κάποια διήγηση ποὺ ἀντιλαμβάνεται ὁ νοῦς. Γι' αὐτὸ ὅσοι ἀποβλέπουν στὸ σῶμα τῆς Γραφῆς, λέει ὁ Ἀπόστολος πῶς ἔχουν ἓνα κάλυμμα ἐπάνω στὴν καρδιά τους¹⁰ καὶ δὲν μποροῦν νὰ διαβλέψουν τὴ λάμψη τοῦ πνευματικοῦ νόμου, ἐπειδὴ τοὺς ἐμποδίζει τὸ κάλυμμα 10 ποὺ ἔχει ἐπιθέσει στὴν ὄψη τους ὁ νομοθέτης. Γι' αὐτὸ λέει «τὸ γράμμα ἀποκτείνει, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα δίνει ζωή»¹¹, δείχνοντας ὅτι πολλὰ σημεῖα τῆς Γραφῆς, ἂν δὲν ἐκκληφθοῦν μὲ τὸ νόημα ποὺ πρέπει, βλάπτουν τὴ ζωὴ ποὺ ὑποδεικνύει τὸ Πνεῦμα· γιατί αὐτὸ νομοθετεῖ στοὺς ἀνθρώπους τὴν τέλεια ἀρετὴ τῆς τέλειαις ἀπάθειας, ἐνῶ

9. Β' Τιμ. 3,16.

10. Β' Κορ. 3,13.

11. Β' Κορ. 3,6.

τῆς δὲ τῶν γεγραμμένων ἱστορίας ἔστιν ὅπου καὶ ἀπεμφαινόντων πραγμάτων τινῶν περιεχούσης τὴν ἔκθεσιν καὶ οἰονεὶ συντρέχειν νομιζομένης τοῖς τῆς φύσεως πάθεσιν, οἷς εἴ τις προσέχοι κατὰ τὸ πρόχειρον, θανάτου διδασκαλίαν τὸ γράμμα ποιήσεται.

- 11 Τῶν μὲν οὖν σωματικώτερον τοῖς γεγραμμένοις ἐντυγχανόντων προβεβλήσθαι φησι τῶν τῆς ψυχῆς αἰσθητηρίων τὸ κάλυμμα, τῶν δὲ εἰς τὸ νοητὸν τὴν θεωρίαν τρεπόντων οἶον προσωπείου τινὸς γυμνωθεῖσαν ἀνακαλύπτεσθαι τὴν ἐγκειμένην δόξαν τῷ γράμματι. Τὸ δὲ διὰ τῆς ὑψηλοτέρας κατανοήσεως εὐρισκόμενον Κύριον εἶναι φησιν, ὅπερ
10 ἔστι τὸ Πνεῦμα. Ἦνίκα γὰρ ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖσθαι λέγει τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι. Λέγει δὲ τοῦτο τῇ δουλείᾳ τοῦ γράμματος τὴν τοῦ Πνεύματος ἀντιδιαίρων κυριότητα.
- 12 Ὡς γὰρ τῷ ἀποκτινύντι τὸ ζωοποιῶν ἀντιτίθεται, οὕτως ἀντιδιαστέλλει τῇ δουλείᾳ τὸν Κύριον. Καὶ ὡς ἂν μὴ τινα σύγχυσιν πάθοιμεν
15 περὶ τοῦ ἁγίου διδασκόμενοι Πνεύματος, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς πρὸς τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὑπόνοιαν ἐναγόμενοι, διὰ τοῦτο τῇ ἐπαναλήψει τὸν λόγον κατασφαλίζεται καὶ Κύριον τὸ Πνεῦμα εἰπὼν καὶ Πνεῦμα Κυρίου προσαγορεύσας, ἵνα τῷ τιμίῳ τῆς κυριότητος τὸ τῆς φύσεως ὑπερέχον ἐνδείξῃται καὶ τὸ τῆς ὑποστάσεως ἰδιάζον μὴ συγ-
20 χέῃ τῷ λόγῳ.

- 13 Ὁ γὰρ καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Κυρίου Πνεῦμα εἰπὼν ἰδίον τι παρὰ τὸν Μονογενῆ διδάσκει νοεῖν· ὥσπερ καὶ ἐτέρωθι Χριστοῦ Πνεῦμα λέγει, τὸ αὐτὸ τοῦτο καλῶς καὶ μυστικῶς τὸ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ δόγματος εὐσεβὲς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν ὑπογράφων.
- 25 Οὕτως ἡμεῖς ὅτι πάντων ἐλεεινότατοι· παρὰ τοῦ ἀποστόλου μυσταγωγούμενοι ἐκ τοῦ ἀποκτινύντος γράμματος πρὸς τὸ ζωοποιῶν μεταβαίνομεν Πνεῦμα, μαθόντες παρὰ τοῦ μνηθέντος ἐν παραδείσῳ τὰ ἄρρητα ὅτι ὅσα ἡ θεία Γραφή λέγει, τοῦ Πνεύματός εἰσι τοῦ ἁγίου
14 φωναί. «Καλῶς γὰρ προεφήτευσεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Τοῦτο πρὸς
30 τοῦς κατὰ Ρώμην Ἰουδαίους εἰπὼν τὰς Ἑσαίου φωνὰς ἐπιφέρει καὶ πρὸς Ἑβραίους τὸ Πνεῦμα προτάξας ἐν οἷς φησιν ὅτι «διὸ καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», ἐπάγει τὰ τῆς ψαλμωδίας ῥήματα τὰ ἐκ προσώπου Θεοῦ διεξοδικῶς εἰρημένα· καὶ παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Κυρίου

12. Β' Κορ. 3,16.

13. Φιλ. 1,19.

14. Πράξ. 28,25.

15. Ἑβρ. 3,7.

16. Ψαλμ. 94,8.

ή διήγηση τῆς Γραφῆς περιέχει κάπου-κάπου καὶ τὴν ἔκθεση μερικῶν σημείων ποὺ ἀπάδουν καὶ μοιάζει νὰ συντελεῖ κατὰ κάποιο τρόπο στὰ πάθη τῆς φύσεως κι ἂν προσέχει κανένας σ' αὐτὰ εὐθὺς ἀμέσως θὰ κάνει τὸ γράμμα νὰ γίνει διδασκαλία θανάτου.

- 11 Σὲ ὄσους λοιπὸν διαβάζουν πνευματικότερα τὰ ἐξιστορούμενα, τοποθετεῖται λέει τὸ κάλυμμα μπροστὰ στὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς, σὲ ὄσους ὁμως ὑποβάλλουν ὅ,τι βλέπουν στὴ νοερὴ ἐξέταση παρουσιάζεται ἡ δόξα ποὺ κρύβει τὸ γράμμα γυμνῆ ἀπὸ τὸ προσωπεῖο. Αὐτὸ ποὺ βρίσκεται μὲ τὴν ὑψηλότερη κατανόηση εἶναι λέει κύριο, κι αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα¹². Ὅταν στραφεῖ λέει στὸν Κύριο, ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα. «Ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα». Αὐτὸ τὸ λέει ἀντιθέτοντας τὴν κυριότητα τοῦ Πνεύματος στὴ δουλεία τοῦ γράμματος.
- 12 Ὅπως δηλαδὴ τὸ ζωοποιὸ ἀντιτίθεται σ' αὐτὸ ποὺ φονεύει, ἔτσι ἀντιδιαστέλλει τὸν Κύριο στὴ δουλεία. Καὶ γιὰ νὰ μὴν πάθομε καμιά σύγχυση, ὅταν ἀκοῦμε γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, μεταφερόμενοι ἀπὸ τὸ ὄνομα Κύριος στὴν ἔννοια τοῦ Μονογενοῦς, γι' αὐτὸ διασφαλίζει τὸ λόγο μὲ τὴν ἐπανάληψη καὶ λέγοντας τὸ Πνεῦμα Κύριο καὶ χαρακτηρίζοντάς το Πνεῦμα Κυρίου, γιὰ νὰ δείξει μὲ τὴν ἄξια τιμῆς κυριότητα τὴν ὑπεροχὴ τῆς φύσης του καὶ γιὰ νὰ μὴ συγχέει μὲ τὸ λόγο του τὴν ξεχωριστὴ ὑπόστασή του.
- 13 Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ εἶπε τὸ 'Πνεῦμα Κύριο' καὶ 'Πνεῦμα τοῦ Κυρίου', διδάσκει νὰ νοοῦμε κάτι χωριστὸ ἀπὸ τὸν Μονογενῆ. Ὅπως κι ἄλλοῦ μιλάει γιὰ Πνεῦμα Χριστοῦ¹³, ὑπογραμμίζοντας κατὰ τὴν εὐαγγελικὴ παράδοση αὐτὸ τὸ ἴδιο ὀρθὰ καὶ μυστικά, ὅ,τι δηλαδὴ εἶναι εὐσεβὲς ὅπως ἐπιβάλλει ἡ πίστη μας. Ἐτσι ἐμεῖς οἱ πὶδ ἀξιολύπητοι ἀπὸ ὄλους, μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου μεταβαίνομε ἀπὸ τὸ γράμμα ποὺ φονεύει στὸ Πνεῦμα ποὺ ζωοποιεῖ, μαθαίνοντας ἀπὸ αὐτὸν ποὺ μὴήθηκε στὸν παράδεισο τὰ ἄρρητα, ὅτι ὅσα περιέχει ἡ θεία Γραφὴ εἶναι λόγοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
- 14 «Τὸ ἅγιο Πνεῦμα προφήτευσε κατὰλληλα»¹⁴. Αὐτὸ τὸ εἶπε στοὺς Ἰουδαίους τῆς Ρώμης καὶ ἀναφέρει ἀκόμα καὶ τοὺς λόγους τοῦ Ἡσαΐα. Καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ἑβραίους, ἀφοῦ προέταξε τὸ Πνεῦμα λέγοντας ὅτι «γι' αὐτό, ὅπως λέει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο»¹⁵, προσθέτει τοὺς λόγους τῶν ψαλμῶν εἰπωμένους ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ διεξοδικά¹⁶. Τὸ αὐτὸ μάθαμε κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, ὅτι ὁ Δαβὶδ δὲν ἦταν στὸν ἑαυτό του, δὲ μιλοῦσε δηλαδὴ μὲ τὴν ἀνθρώ-

τὸ ἴσον ἐμάθομεν, ὅτι «Δαβὶδ οὐκ ἐν ἑαυτῷ μὲν ὦν», τουτέστιν οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν φθεγγόμενος, τὰ οὐράνια διεξήκει μυστήρια (πῶς γὰρ ἂν τις ἀνθρώπος ὦν τὸν ὑπερουράνιον διάλογον τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν γνοίη;) ἀλλ' ἐν πνεύματι ὦν καὶ Κύριον εἶπε 5 τῷ Κυρίῳ λαλεῖν ἢ εἶρηκεν.

15 Εἰ γὰρ Δαβὶδ ἐν Πνεύματι, φησί, καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστίν; Οὐκοῦν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος οἱ θεοφορούμενοι τῶν ἁγίων ἐμπνέονται καὶ διὰ τοῦτο «πᾶσα Γραφή θεόπνευστος» λέγεται, διὰ τὸ τῆς θείας ἐμπνεύσεως εἶναι διδασκαλίαν. Εἰ περιαιρε-
10 θείῃ τὸ σωματικὸν τοῦ λόγου προκάλυμμα, τὸ λειπόμενον Κύριός ἐστι καὶ ζωὴ καὶ Πνεῦμα κατὰ τε τὸν μέγαν Παῦλον καὶ κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν. Ὁ μὲν γὰρ Παῦλος τῷ ἐπιστρέψαντι ἐκ τοῦ γράμματος πρὸς τὸ Πνεῦμα οὐκέτι τὴν ἀναιροῦσαν δουλείαν, ἀλλὰ Κύριον
16 εἶπε καταλαμβάνεσθαι, ὅς τὸ ζωοποιὸν Πνεῦμά ἐστι. Τὸ δὲ ὑψηλὸν
15 Εὐαγγέλιόν φησι «τὰ ρήματα δὲ ἐγὼ λαλῶ Πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστίν», ὡς γυμνὰ ὄντα τοῦ σωματικοῦ προκαλύμματος. Οὐσίαν δὲ τοῦ Μονογενοῦς τὸ Πνεῦμα νοεῖν τοῖς ὄνειροπόλοις ἀφήσομεν, μᾶλλον δὲ κατὰ περιουσίαν πολλὴν καὶ τοῖς ἐκείνων χρησόμεθα καὶ διὰ τῶν ἐναντίων βελῶν καθοπλίσομεν τὴν ἀλήθειαν. Ἐξεστι γὰρ συλα-
20 γωγεῖσθαι παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὸν Αἰγύπτιον καὶ ποιῆσαι τὸν ἐκεί-
17 νων πλοῦτον ἡμέτερον κόσμον· εἰ Πνεῦμα λέγεται τοῦ Υἱοῦ ἢ οὐσία, Πνεῦμα δὲ καὶ ὁ Θεὸς (οὕτω γὰρ λέγει καὶ τὸ Εὐαγγέλιον), καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς οὐσία πάντως λέγεται Πνεῦμα. Ἀλλὰ εἰ μόνων ἐκείνων λό-
γος ἐστὶ τὰ ἀνομοίως προφερόμενα καὶ κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοίως
25 ἔχειν, συνάγεται πάντως τὰ ὡσαύτως λεγόμενα μηδὲ κατὰ τὴν φύσιν ἠλλοτριῶσθαι πρὸς ἀλλήλα. Ἐπεὶ οὖν κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν Πνεῦμα λέγεται τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἢ οὐσία, τὸ μὴ εἶναι τῆς οὐσίας διαφορὰν διὰ τούτων σαφῶς ἀποδέδεικται.

18 Μικρὸν γὰρ μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Εὐνόμιος ὅτι τῶν παρηλλαγμέ-
30 νων οὐσιῶν παρηλλαγμένοι πάντως καὶ αἱ σημαντικαὶ τῆς οὐσίας εἰσὶ προσηγορίαι ἐφ' ὧν δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ φωνή. Ἐν πάντως ἔσται καὶ τὸ τῇ αὐτῇ προσηγορίᾳ δηλούμενον. Ὡστε διὰ πάντων «ὁ δρα-
σόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν» τοὺς μακροὺς πόνους

17. Ματθ. 22,45.

18. Β' Τιμ. 3,16.

19. Ἰω. 6,63.

πινη φύση του, όταν ἐξιστοροῦσε τὰ οὐράνια μυστήρια, ἀλλὰ ἦταν ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ποῦ εἶπε ὅτι ὁ Κύριος εἶπε στὸν Κύριο μου νὰ πεί ὅσα εἶπε. Γιατί πῶς ἓνας ἄνθρωπος θὰ μποροῦσε νὰ κατανοήσῃ τὸν ὑπερουράνιο διάλογο ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό;

- 15 «Ἐὰν δηλαδὴ», μᾶς λέει, «ὁ Δαβὶδ κινημένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τὸν καλεῖ Κύριο, πῶς εἶναι Υἱός του»¹⁷. Ἐμπνέονται λοιπὸν ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος οἱ θεοφόρητοι ἅγιοι καὶ γι' αὐτὸ κάθε Γραφή λέγεται θεόπνευστη¹⁸, ἐπειδὴ εἶναι διδασκαλία μὲ ἐμπνευση ἀπὸ τὸ Θεό. Ἐὰν ἀφαιρεθεῖ τὸ σωματικὸ προκάλυμμα τοῦ λόγου, αὐτὸ ποῦ μένει εἶναι Κύριος καὶ ζωὴ καὶ Πνεῦμα κατὰ τὸν μεγάλο Παῦλο καὶ κατὰ τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Παῦλος δηλαδὴ αὐτὸς ποῦ στράφηκε ἀπὸ τὸ γράμμα στὸ Πνεῦμα, δὲν εἶπε νὰ νοεῖται ὡς
- 16 δουλεία ποῦ φονεῦει ἀλλὰ ὡς Κύριος ποῦ εἶναι τὸ ζωοποιὸ Πνεῦμα. Καὶ τὸ θεῖο Εὐαγγέλιο λέει: «οἱ λόγοι ποῦ λέω ἐγὼ εἶναι Πνεῦμα καὶ ζωὴ»¹⁹, ἐπειδὴ εἶναι γυμνοὶ ἀπὸ τὸ σωματικὸ προκάλυμμα. Θ' ἀφήσομε τοὺς ὄνειρευόμενους νὰ ἀντιλαμβάνονται τὸ Πνεῦμα ὡς οὐσία τοῦ Μονογενοῦς ἢ μᾶλλον θὰ χρησιμοποιήσομε ἀφθονα καὶ τὸ ὄπλοστάσιο ἐκείνων καὶ μὲ τὰ ὄπλα τῶν ἀντιπάλων μας θὰ ἐξοπλίσουμε τὴν ἀλήθεια. Γιατί ἐπιτρέπεται στοὺς Ἰσραηλίτες νὰ λαφυραγωγοῦν τοὺς Αἰγύπτιους καὶ νὰ κάνουν δικό μας στολισμὸ
- 17 τὸν πλοῦτο ἐκείνων. Ἐὰν ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ λέγεται Πνεῦμα καὶ εἶναι Πνεῦμα καὶ ὁ Θεὸς (ἔτσι λέει τὸ Εὐαγγέλιο²⁰) καὶ ἡ οὐσία τοῦ Πατέρα λέγεται ὅπωςδήποτε Πνεῦμα. Ἀλλὰ ἂν εἶναι δικὸς τους μόνον λόγος ὅτι ὅσα ἔχουν διάφορη προφορά, ἔχουν καὶ φύση ἀνόμοια, συνάγεται ἀσφαλῶς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὅσα ἀκούγονται ἴδια, δὲν εἶναι ξένα μεταξύ τους καὶ κατὰ τὴ φύση. Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὸ λόγο τους ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατέρα λέγεται Πνεῦμα, ἔχει ἀποδειχθεῖ σαφῶς μὲ αὐτὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφορὰ οὐσίας.
- 18 Λίγο πῖδὸ κάτω ὁ Εὐνόμιος λέει: ὅτι 'τῶν διαφορετικῶν οὐσιῶν παραλλάσσουν ὅπωςδήποτε καὶ οἱ ὀνομασίες ποῦ σημαίνουν τὴν οὐσία: ὅπου ὁμως ὑπάρχει ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα, θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἓνα κι αὐτὸ ποῦ δηλώνεται μὲ τὴν ἴδια ὀνομασία'. Ὡστε μὲ ὅλα «αὐτὸς ποῦ συλλαμβάνει τοὺς σοφοὺς ἐπάνω στὴν πανουργία

20. Ἰω. 4,24.

τοῦ λογογράφου καὶ τοὺς μυρίους ἐπὶ τοῖς πονηθεῖσιν ἰδρῶτας πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος περιήγαγεν. Εἰ γὰρ Πνεῦμα μὲν ὁ Θεὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγεται, Πνεῦμα δὲ τοῦ Μονογενοῦς ἡ οὐσία παρὰ τοῦ Εὐνομίου κατασκευάζεται, τῷ ὀνόματι πρὸς τὸ ὄνομα μηδεσμιᾶς ὑπόουσης διαφορᾶς, οὐδὲ τὰ σημαινόμενα πάντως ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν διενεχθήσεται. Καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν τὴν ἀδρανῆ ταύτην καὶ ἀπληκτον σκιαμαχίαν ἐλέγξαντα τὴν ἐφεξῆς αὐτῷ συγγεγραμμένην πρὸς κατηγορίαν τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων παραδραμεῖν ἀνεξέταστον. Ἐλεγχος γὰρ ἰκανὸς τῆς τῶν εἰρημένων ἐστὶ ματαιότητος αὐτοῦ ὁ λόγος δι' ἑαυτοῦ βοῶν τὴν ἀσθένειαν. Τὸ δὲ τοῖς τοιοῦτοις ἐν ἀγωνίᾳ συμπλέκεσθαι ἴσον ἐστὶ τῷ καὶ νεκροῖς ἐπεμβαίνειν.

20 Ἐκθέμενος γὰρ ἐκ πολλῆς πεποιθήσεως ρῆσιν τοῦ διδασκάλου τινὰ καὶ προδιαβαλὼν καὶ διαπτύσας καὶ ἀντὶ τοῦ μηδενὸς εἶναι δεῖξι-
 15 ξιν ἐπαγγειλάμενος ταῦτόν ἔπαθε τοῖς νηπίοις τῶν παιδῶν, οἷς τὸ ἀτελὲς καὶ ἄωρον τῆς διανοίας καὶ τὸ τῶν αἰσθητηρίων ἀγύμναστον οὐκ ἀκριβῆ δίδωσι τῶν φαινομένων τὴν κατανόησιν· διὰ τοῦτο πολ-
 λάκις μικρὸν ὑπὲρ κεφαλῆς εἶναι τοὺς ἀστέρας νομίζοντες βώλοισι τι-
 σὶν ὑπὸ παιδικῆς ἀνοίας προφανέντας καταλιθάζουσιν, εἶτα καταπε-
 20 σοῦσης τῆς βώλου σὺν κρότῳ καὶ γέλῳτι πρὸς τοὺς ἡλικιώτας μεγα-
 21 λουχοῦσιν ὡς ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ἀστέρας τῆς βολῆς ἐνεχθείσης. Τοιοῦ-
 τος ὁ τῷ βέλει τῶν νηπίων τὴν ἀλήθειαν βαλὼν, ὃς καθάπερ ἀστέρας τινὰς τοὺς ὑπερλαμπεῖς ἐκείνους τοῦ διδασκάλου προεκθέμενος λό-
 γους χαμόθεν ἐκ τῆς πεπατημένης καὶ χαμερποῦς διανοίας τοὺς γεώ-
 δεις τε καὶ ἀστάτους ἔρριψε λόγους, οἱ τοσοῦτον ὑψωθέντες, ὅσον μὴ
 25 ἔχειν ὅθεν πέσωσιν αὐτομάτως, τῷ ἑαυτῶν βάρει περιετράπησαν. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ρῆσις οὕτω κατὰ τὴν λέξιν ἔχει. «Καίτοι τίς ἂν τῷ λόγῳ τούτῳ σωφρονῶν πρόσθοιτο, ὅτι ὦν τὰ ὀνόματά ἐστὶ διάφορα, τούτων παρηλλάχθαι καὶ τὰς οὐσίας ἀνάγκη; Πέ-
 22 τρου γὰρ καὶ Παύλου καὶ ἀπαξαπλῶς ἀνθρώπων προσηγοῖαι μὲν
 διάφοροι, οὐσία δὲ πάντων μία. Διόπερ ἐν τοῖς πλείστοις οἱ αὐτοὶ ἀλ-
 λήλοις ἐσμέν, τοῖς δὲ ἰδιώμασι μόνοις τοῖς περὶ ἕκαστον θεωρουμέ-

τους»²¹, τοὺς παρατεταμένους κόπους τοῦ λογογράφου καὶ τοὺς ἀπειρους ἰδρῶτες του ἐξαιτίας τῶν ἐργασιῶν του τοὺς γύρισε στὴ στερέωση τῆς δικῆς μας πίστεως. Ἄν ὁ Θεὸς λέγεται μέσα στὸ Εὐαγγέλιο Πνεῦμα καὶ ὁ Εὐνόμιος ἀποδεικνύει πνεῦμα τὴν οὐσία τοῦ Μονογενοῦς, ἀφοῦ δὲν ὑπείσέρχεται καμιὰ διαφορὰ τοῦ ὀνόματος μὲ τὸ ἄλλο ὄνομα, ὅπως δῆποτε οὔτε οἱ σημασίες τῶν ὀνομάτων θὰ διαφέρουν μεταξύ τους κατὰ τὴν οὐσία. Καὶ μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι καλά, ἀφοῦ ἐλέγξω αὐτὴν τὴν δίχως δρᾶση καὶ χτυπήματα σκιαμαχία, αὐτὴν ποὺ ἔχει συγγράψει στὴ συνέχεια γιὰ νὰ κατηγορήσει τοὺς λόγους τοῦ δασκάλου νὰ τὴν ἀφήνω ἀνεξέταστη. Γιατὶ ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ ἔλεγχο τῆς ματαιότητος ὧσων λέχθησαν ὁ ἴδιος ὁ λόγος ποὺ ἀπὸ μόνος του φωνάζει τὴν ἀδυναμία. Τὸ νὰ ἐμπλέκεσαι σὲ ἀγώνα μὲ τέτοια πράγματα εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ πολεμᾷς μὲ τοὺς νεκρούς.

20 Ἐκθέτοντας δηλαδὴ μὲ πολλὴ πεποίθησι μιὰ κάποια ῥῆσι τοῦ δασκάλου κι ἀφοῦ τὴ διέβαλε ἀπὸ πῶς μπροστὰ καὶ τὴν ἀρνήθηκε καὶ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ τὴν δείξει ἴση μὲ τὸ μηδέν, ἔπαθε ὅτι καὶ τὰ νήπια, στὰ ὁποῖα ἡ ἀτέλεια καὶ ἡ ἀνωριμότητα τῆς διάνοιας καὶ τὸ ἀγύμναστο τῶν αἰσθητηρίων δὲν ἐπιτρέπει ἀκριβῆ κατανόηση τῶν φαινομένων. Γι' αὐτὸ νομίζοντας πολλὰ φορὲς πὼς τὰ ἀστέρια εἶναι λίγο πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους πετοῦν πρὸς αὐτὰ πέτρες μόλις ἀνατείλουν, ἀπὸ παιδικὴ ἀνοησία, κι ὅταν ἔπειτα πέσει ἡ πέτρα χειροκροτῶντας καὶ γελώντας, καυχιοῦνται στοὺς συνομηλικούς τους, ὅτι ἡ βολὴ τους ἔφτασε ὡς τὰ ἀστρα. Τέτοιος εἶναι αὐτὸς ποὺ μὲ βέλη νηπίων χτύπησε τὴν ἀλήθεια, ὁ ὁποῖος σὰ νὰ ἦταν κάποια ἀστέρια ἀφοῦ ἐξέθεσε τοὺς ὑπέρλαμπρους ἐκείνους λόγους τοῦ δασκάλου μας πέταξε ἐναντίον τους ἀπὸ χάμω ἀπὸ τὴ χιλιοπατημένη καὶ χαμηρπὴ διάνοια τοὺς γήινους καὶ ἄστατους λόγους, ποὺ ἀνέβηκαν σὲ τόσο ὕψος, ὥστε μὴ ἔχοντας ποῦ νὰ πέσουν, ἀναποδογύρισαν αὐτόματα ἀπὸ τὸ ἴδιο τους τὸ βάρος. Ὁ λόγος τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἶναι κατὰ λέξιν ὁ ἐξῆς: «Ἀλλὰ βέβαια ποιὸς ἀνθρώπος φρόνιμος θὰ ἐναντιωθεῖ στὸ λόγο τοῦτο, ὅτι ὅποια ἔχουν ἀνόμοια ὀνόματα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουν καὶ οὐσίες ποὺ παραλλάσσουν; Τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου, ὄλων γενικὰ τῶν ἀνθρώπων, οἱ

22 ὀνομασίες διαφέρουν, ἢ οὐσία ὅλων ὄλων εἶναι μία. Γι' αὐτὸ στὰ περισσότερα σημεῖα εἴμαστε μεταξύ μας ὁ ἴδιος καὶ μόνος στίς ἀτο-

νοις ἕτερος ἑτέρου διενηνόχαμεν. Ὅθεν καὶ αἱ προσηγορίαι οὐχὶ τῶν οὐσιῶν εἰσι σημαντικαί, ἀλλὰ τῶν ἰδιότητων, αἱ τὸν καθ' ἓνα χαρακτηρίζουσι. Ὅταν οὖν ἀκούσωμεν Πέτρον, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ νοοῦμεν ἐκ τοῦ ὀνόματος (οὐσίαν δὲ λέγω νῦν οὐ τὸ ὑλικὸν ὑποκειμένον), ἀλλὰ τῶν ἰδιωμάτων τῶν περὶ αὐτὸν θεωρουμένων τὴν ἔννοιαν ἐντυπούμεθα».

23 Ταῦτα μὲν ὁ μέγας φησίν. Ὁ δὲ μαχόμενος τοῖς εἰρημένοις οἷα κέχρηται καθ' ἡμῶν τῇ εὐστοχίᾳ, ὄτω σχολῇ τοῖς ἀνοήτοις ἐνευκαίρειν, ἐξ αὐτῆς τοῦ Εὐνομίου τῆς συγγραφῆς διδασκέσθω. Οὐ γάρ μοι 10 φίλον τοῖς ἐμοῖς παρεντιθέναι πόνοις τὴν ναυτιώδη φλυαρίαν τοῦ ρήτορος καὶ τὸ ἀμαθὲς αὐτοῦ καὶ ἀνόητον διὰ μέσου τῶν ἐμῶν λόγων 24 ἐνστηλιτεύεσθαι. Ἔπαινον γάρ τινα διεξέρχεται ἄλογων τῶν σημαντικῶν τὸ ὑποκείμενον φανερούντων καὶ διὰ τῆς συνήθους ἑαυτοῦ λέξεως συντίθησι καὶ διακολλᾷ τὰ ἐν τριόδοις ἀπερριμμένα τῶν λεξει- 15 δίων ρακώματα, καὶ πάλιν ὁ τλήμων Ἰσοκράτης περιεσθίεται ρήματά τε καὶ σχήματα πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ προκειμένου παρατιλλόμενος, ἔστι δὲ ὄπου καὶ ὁ Ἑβραῖος Φίλων τὰ ἴσα πάσχει, ἐκ τῶν ἰδίων πό- 25 νων συνερανίζων αὐτῶ τὰ λεξείδια. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἐξειργάσθη τὸ πολυκέντητον τοῦτο καὶ πολύχρωμον τῶν λόγων ἐξύφασμα, ἀλλὰ 20 πᾶν ἐπιχείρημα καὶ πᾶσα προβολὴ νοημάτων καὶ πᾶσα παρασκευὴ τεχνικὴ αὐτῇ περὶ ἑαυτὴν κατερρῦη καὶ οἷόν τι περὶ τὰς παμφόλυγας συμβαίνειν εἰωθεν, ὅταν πρὸς τι διὰ σύστασιν ὑδάτων ἄνωθεν αἱ σταγόνες φερόμεναι τὰς ἀφρώδεις ἐπαναστάσεις ἐργάζωνται, αἱ ὁμοῦ τε 25 συνέστησαν καὶ παραχρῆμα διέπεσον, μηδὲν τῆς ἰδίας συστάσεως τοῖς ὕδασι ἴχνος ὑπολείπόμεναι, τοιαῦται τῶν τοῦ λογογράφου νοημάτων αἱ φουσαλίδες ὁμοῦ τῶ προβληθῆναι δίχα τῶν ἀπτομένων κατασβεννύμεναι.

26 Μετὰ γὰρ τὰς ἀλύτους ἐκεῖνας κατασκευὰς καὶ τὴν ἐνύπνιον φιλοσοφίαν, δι' ἧς ταῖς τῶν ὀνομάτων παραλλαγαῖς τὸ διηρημένον εἶπε 30 τῆς οὐσίας καταλαμβάνεσθαι, καθάπερ τις ἀφρώδης ὄγκος κατὰ ροῦν ἀπαγόμενος ἐνσεισας τινὶ τῶν στερροτέρων διέπεσεν, οὕτω κατὰ τὸ αὐτόματον ὁ λόγος φερόμενος καὶ ἀπροόπτως τῇ ἀληθείᾳ προσενεχθεὶς τὴν ἀνυπόστατον ταύτην καὶ παμφολυγώδη τοῦ ψεύδους σύστα-

22. Ἦσως ἀντὶ ἔπαινο, θά ἐπρεπε νὰ γραφεῖ ἔρανο'. Κάποια ἐνδειξη γ' αὐτὸ ὑπάρχει λίγο παρακάτω μὲ τὴ λέξη 'συνερανίζονται' καὶ τὰ ὄλα συμφραζόμενα.

μικῆς διαφορῆς διαφέρομε ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ὀνομασίες δὲ σημαίνουν τίς οὐσίες ἀλλὰ τίς ιδιότητες, πὺ χαρακτηρίζουν τὸν καθένα. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσομε τὸ ὄνομα Πέτρος, δὲν ἐννοοῦμε ἀπὸ τὸ ὄνομα τὴν οὐσία του (καὶ οὐσία δὲν ἐννοῶ τῶρα τὸ ὑλικὸ ὑπόβαθρο) ἀλλὰ ἐντυπώνομε τὴν ἐννοια τῶν ιδιοτήτων πὺ παρατηροῦμε σ' αὐτόν.

23 Αὐτὰ λέγει ὁ μεγάλος. Κι ὁ πολέμιος ὅσων εἰπώθησαν πόση ἐπιδεξιότητα δείχνει ἐναντίον μας, πόσο καιρὸ βρίσκει ν' ἀσχολεῖται μὲ ἀνώφελα πράγματα, ἄς τὸ μάθει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ συγγραφὴ τοῦ Εὐνομίου. Γιατὶ δὲ μοῦ ἀρέσει νὰ παρεμβάλλω μέσα στὴ δική μου ἐπίπονη ἐργασία τὴ φλυαρία τοῦ ρήτορα πὺ προκαλεῖ ναυτία καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς λόγους μου νὰ στηλιτεύω τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν
24 ἀνοησία του. Κάνει ἕνα 'ἔπαινο²² λόγων σημαντικῶν, πὺ φανερῶνουν τὴν πρόθεσή του' καὶ μὲ τὸ συνηθισμένο του λεκτικὸ τρόπο συγκολλᾷ ράκη λέξεων πὺ εἶναι παραπεταμένα στοὺς δρόμους καὶ ροκανίζεται πάλι ὁ δύστυχος Ἰσοκράτης ἀπὸ λέξεις καὶ σχήματα πὺ τὰ μαδάει γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ λόγου του' ἀνάμεσα παθαίνει τὸ ἴδιο καὶ ὁ Ἑβραῖος Φίλων συγκεντρώνοντας γιὰ χάρη του κατάλ-
25 ληλα λεξειδία ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ πονήματα. Ἀλλὰ οὔτε ἔτσι δὲν τελειοποιήθηκε αὐτὸ τὸ παρδαλὸ πολύχρωμο ὕφασμα τῶν λόγων καὶ κάθε ἐπιχείρημα καὶ κάθε ἀντίκρουση ἐννοιῶν καὶ κάθε τεχνικὴ προετοιμασία ἔχει καταρρεύσει ἀπὸ μόνη της. Κι ὅ,τι συνήθως συμβαίνει μὲ τίς φυσαλίδες, ὅταν πέφτουν ἀπὸ ψηλὰ οἱ σταγόνες τῆς βροχῆς σὲ μιὰ συγκέντρωση νεροῦ καὶ δημιουργοῦν τίς ἀναπηδήσεις τοῦ ἀφροῦ, πὺ μόλις σχηματίζονται σὲ μιὰ στιγμή διαλύονται χωρὶς ν' ἀφήσουν μῆτε ἶχνος, τέτοιες πομφόλυγες σχηματίζουν καὶ τὰ νοήματα τοῦ λογογράφου καὶ μόλις διατυπωθοῦν, πρὶν τὰ ἀγγίξει κανένας διαλύονται.

26 Ἐπειτα δηλαδὴ ἀπὸ τίς δυσερμῆνευτες ἐκεῖνες ἀποδείξεις καὶ τὴ νυσταλέα φιλοσοφία πὺ μᾶς δίδαξε ὅτι τὸ χωριστὸ τῆς οὐσίας ἀποδεικνύεται ἀπὸ τίς παραλλαγές τῶν ὀνομασιῶν πὺ κυλάει σὰν ἀφρισμένος ὄγκος νεροῦ καὶ διαλύεται ὅταν προσκρούσει σὲ κάτι στερεότερο, ἔτσι κι ὁ λόγος του ὀρμώντας ἀνεξέλεγκτος καὶ προσκρούοντας ἀπρόβλεπτα πάνω στὴν ἀλήθεια ἐξαφάνισε ὅλον αὐτόν τὸν ἀνυπόστατο καὶ πομφολυγώδη ὄγκο τοῦ ψεύδους. Λέει τὰ

σιν εἰς τὸ μὴ ὄν διεσκέδασεν. Λέγει γὰρ τοῖς ῥήμασι τούτοις· 'τίς οὐ-
 τως ἡλίθιος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως ἐκτός, ὡς περὶ ἀν-
 θρώπων διαλεγόμενος τὸν μὲν εἰπεῖν ἄνθρωπον, τὸν δὲ ἵππον καλεῖν
 συγκρίνων;' Εἴποιμι ἂν πρὸς αὐτὸν ἐγὼ· Καλῶς ὀνομάζεις ἡλίθιον
 5 τὸν οὕτω περὶ τὰς φωνὰς ἀμαρτάνοντα, καὶ χρήσομαι γε πρὸς συνη-
 27 γορίαν τῆς ἀληθείας μάρτυρι σοί. Εἰ γὰρ τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἡλιθιότη-
 τος τὸν μὲν ἵππον τὸν δὲ ἄνθρωπον λέγειν, εἴπερ ἄνθρωποι κατὰ
 ἀλήθειαν εἶεν ἀμφοτέροι, τῆς ἰσῆς πάντως παραπληξίας ἐστί, Θεοῦ
 μὲν τοῦ Πατρὸς, Θεοῦ δὲ τοῦ Υἱοῦ εἶναι πεπιστευμένου, τὸν μὲν κτι-
 10 στὸν τὸν δὲ ἄκτιστον λέγειν, ὡς ἐκεῖ τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτω καὶ
 ἐνταῦθα τῆς θεότητος οὐκ ἐπιδεχομένης τὴν πρὸς τὸ ἑτερογενὲς πα-
 ρατροπῆν τοῦ ὀνόματος. Ὁ γὰρ ἐστὶν τὸ ἄλογον πρὸς τὸν ἄνθρωπον,
 τοῦτο καὶ ἡ κτίσις πρὸς τὴν θεότητα, κατὰ τὸ ἴσον μὴ δυναμένη τὸν
 αὐτὸν ἐπιδέξασθαι τῷ προάγοντι λόγον.

28 Καὶ ὡς οὐκ ἔστι τὸν αὐτὸν ἐφαρμόσαι ὄρον τῷ λογικῷ τε καὶ τῷ
 τετράποδι (δίσταται γὰρ φυσικῶς ἐκότερον ἀπὸ τοῦ ἐτέρου τῷ ἰδιά-
 ζοντι), οὕτως οὐδὲ τὴν κτιστὴν τε καὶ ἄκτιστον οὐσίαν διὰ τῶν αὐτῶν
 ἐρμηνεύσεις, τῶν ἐπὶ ταύτης λεγομένων τῆς οὐσίας οὐκ ἐφευρισκομέ-
 νων τῇ ἄλλῃ. Ὡς γὰρ οὐχ εὐρίσκεται τὸ λογικὸν ἐν ἵππῳ οὐδὲ ἐν ἀν-
 20 θρώπῳ τὸ μονώνυχον, οὕτως οὐτε τῇ κτίσει ἡ θεότης ἐνθεωρεῖται
 οὐτε τῇ θεότητι τὸ διὰ κτίσεως εἶναι· ἀλλ' εἰ Θεός, πάντως καὶ ἄκτι-
 στος, εἰ δὲ κτιστός, οὐ θεός, εἰ μὴ τις ἄρα διὰ καταχρήσεώς τινος καὶ
 συνηθείας λόγων ψιλὸν ἐπὶ τὴν κτίσιν ἄγοι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα,
 καθάπερ καὶ ἵπποις τισὶ τὰ ἀνθρώπινα τῶν ὀνομάτων παρὰ τῶν ἵπ-
 25 πικῶν ἐπιβέβληται· ἀλλ' οὐτε ὁ ἵππος ἄνθρωπος, κἂν ἀνθρωπίνῃ
 προσηγορίᾳ κατονομάζηται, οὐτε τὸ κτίσμα θεός, κἂν προσημαρτυρῶ-
 σιν αὐτῷ τινες τὴν φωνὴν τῆς θεότητος, φθόγγον διάκενον ἐν δυάδι
 29 συλλαβῶν χαριζόμενοι. Ἐπεὶ οὖν συνηνέχθη κατὰ τὸ αὐτόματον ὁ τῆς
 αἰρέσεως λόγος πρὸς τὴν ἀλήθειαν, αὐτὸς ἑαυτῷ συμβουλευσάτω
 30 τοῖς οἰκείοις ἐμμένειν καὶ μηδενὶ τρόπῳ τὰς ἑαυτοῦ φωνὰς ἀνατίθε-
 σθαι, ἀλλὰ τῷ ὄντι νομίζειν ἡλίθιον εἶναι καὶ παρεξεστηκότα τὸν τὸ
 ὑποκείμενον μὴ ὡς ἐστὶν ὀνομάζοντα, ἀλλ' ἀντὶ ἀνθρώπου ἵππον καὶ
 ἀντὶ οὐρανοῦ θάλασσαν καὶ ἀντὶ Θεοῦ λέγοντα κτίσμα. Καὶ μηδεὶς

ἐξῆς: 'ποιός εἶναι τόσο ἡλίθιος κι ἔξω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πλαίσια, ὥστε μιλώντας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους νὰ πεῖ ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς ἀνθρωπο καὶ παραλληλίζοντας ἕναν ἄλλον νὰ τὸν πεῖ ἄλογο;' Θὰ τοῦ ἀπαντοῦσα ἐγὼ: ὀρθὰ ὀνομάζεις ἡλίθιο αὐτὸν ποὺ κάνει τέτοια λάθη γύρω ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ θὰ χρησιμοποίησω τὴ μαρτυρία σου γιὰ 27 τὴν ὑπεράσπιση τῆς ἀλήθειας. Ἐν μαρτυρεῖ τὸ ἔσχατο ὄριο τῆς ἡλιθιότητος νὰ πεῖς τὸν ἕνα ἀνθρωπο καὶ τὸν ἄλλον ἄλογο, ἂν εἶναι βέβαια στὴν πραγματικότητα ἀνθρωποι καὶ οἱ δύο, εἶναι ἐξάπαντος ἡ ἴδια παραφροσύνη, ἐνῶ πιστεύομε ὅτι εἶναι Θεὸς καὶ ὁ Πατέρας, Θεὸς καὶ ὁ Υἱός, νὰ λέμε ὅτι ὁ ἕνας εἶναι κτιστὸς καὶ ὁ ἄλλος ἄκτιστος, ἐπειδὴ σ' ἐκεῖνον ἡ ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ σὲ τοῦτον ἡ ιδιότητα τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπιδέχεται τὴν παρεκτροπὴ τοῦ ὀνόματος σὲ ὄνομα ἄλλου γένους. Ὅ,τι δηλαδὴ εἶναι τὸ ἄλογο σὲ σχέση μὲ τὸν ἀνθρωπο, εἶναι ἡ κτίσις πρὸς τὴ θεότητα, μὴ μπορώντας νὰ δεχθεῖ τὸν ἴδιο μὲ τὸν προηγούμενο λόγο.

28 Κι ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐφαρμόσομε τὸν ἴδιο ὀρισμὸ στὸ λογικὸ καὶ στὸ τετράποδο (γιατὶ ὑπάρχει διάσταση ἀνάμεσά τους ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματά τους), ἔτσι δὲ θὰ ἐξηγήσεις τὴν κτιστὴ καὶ ἄκτιστη οὐσία ἀπὸ τίς ἴδιες ιδιότητες, ἐπειδὴ ὁ,τι λέμε γιὰ τὴ μία οὐσία δὲν τὰ βρίσκομε στὴν ἄλλη. Ὅπως δηλαδὴ δὲν ἀπαντᾷ τὸ λογικὸ στὸ ἄλογο, οὔτε τὸ μονώνυχο στὸν ἀνθρωπο, ἔτσι οὔτε ἡ θεότητα παρατηρεῖται στὴν κτίσις οὔτε στὴν θεότητα ἡ ὑπαρξὴ ἀπὸ δημιουργία. Ἐν εἶναι Θεὸς εἶναι ἀξιέπαινος καὶ ἄκτιστος κι ἂν εἶναι κτιστὸς δὲν εἶναι θεός, ἐκτὸς ἂν κάποιος ἀπὸ ἐσφαλμένη χρῆσις καὶ συνήθεια στὴν ὁμιλία ἀναφέρει σ' ἕνα κτίσμα τὸ ὄνομα τῆς θεότητας ψιλό, ὅπως καὶ σὲ κάποια ἄλογα βάζουν ὅσοι τὰ περιποιοῦνται ἀνθρώπινα ὀνόματα. Οὔτε βέβαια ὁ ἵππος εἶναι ἀνθρωπος κι ἄς τοῦ δίνομε ἀνθρώπινο ὄνομα, οὔτε καὶ τὸ κτίσμα εἶναι θεός κι ἄς τοῦ ἀποδίδουν κάποιοι τὸ ὄνομα θεός, χαρίζοντάς του ἕνα κούφιο ἦχο μὲ δύο συλλαβές. Ἐφοῦ λοιπὸν αὐτόματα συναντήθηκε ὁ λόγος τῆς αἵρεσις μὲ τὴν ἀλήθεια, ἄς συμβουλευεῖ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του νὰ μείνει στὰ δικά του καὶ νὰ μὴν ἀνακαλεῖ μὲ κανένα τρόπο τοὺς χαρακτηρισμοὺς του ἀλλὰ νὰ νομίζει πραγματικὰ πὼς εἶναι ἡλίθιος καὶ ὄχι στὰ καλά του αὐτὸς ποὺ δὲν ὀνομάζει τὸ πράγμα μὲ τὸ ὄνομά του ἀλλὰ λέει τὸν ἀνθρωπο ἄλογο, τὸν οὐρανὸ θάλασσα καὶ τὸ Θεὸ κτίσμα. Ἐς μὴ νομίζει κανένας

οιέσθω παράλογον αντιδιαριεῖσθαι τῷ Θεῷ τὴν κτίσιν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς προφήτας καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους βλέπετω.

30 Ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς ὅτι «ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα», χεῖρα τὴν τοῦ Μονογενοῦς δύναμιν ἐν αἰνίγματι λέγων, ὁ δὲ ἀπόστολος «ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὰ πάντα καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα» λέγει. Συμβαίνει δὲ πως τὸ προφητικὸν Πνεῦμα τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ταύτῃ διὰ Πνεύματος γενομένη· ἐκεῖ τε γὰρ τὰ πάντα τῆς χειρὸς ἔργα τοῦ ἐπὶ πάντων ὁ προφήτης εἰπὼν διαστέλλει τὴν τῶν γεγονότων φύσιν πρὸς τὸν ποιήσαντα, 10 ὁ δὲ ποιήσας ἐστὶ διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τὰ πάντα ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, 31 τὴν μὲν χεῖρα ἔχων, τὰ δὲ πάντα δι' αὐτῆς ἐργαζόμενος. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ὁ ἀπόστολος τὴν αὐτὴν ποιεῖται τῶν ὄντων τομὴν, τὰ πάντα μὲν τῆς ποιητικῆς ἐξάπτων αἰτίας, οὐκ ἐν τοῖς πᾶσι δὲ τὸ ποιοῦν ἐξαριθμήσας, ὡς σαφῶς διὰ τούτων τὸ τῆς φύσεως διάφορον τοῦ κτι- 15 στοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον διδαχθῆναι, καὶ ἄλλο μὲν τὸ ποιοῦν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἕτερον δὲ τὸ γινόμενον δείκνυσθαι. Ἐπεὶ οὖν τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸς δὲ ὁ Υἱός, καλῶς ἢ κτίσις ἀντιδιαστέλλεται τῇ θεότητι, τοῦ δὲ Μονογενοῦς ἄλλο τι παρὰ τὴν τῶν πάντων ὄντος φύσιν καὶ οὐδὲ τῶν μαχομένων τῇ ἀληθείᾳ πρὸς τοῦτο ἐνισταμένων, ἀνάγκη 20 πᾶσα καὶ τῷ Υἱῷ κατὰ τὸ ἴσον ἀντιδιαριεῖσθαι τὴν κτίσιν, εἴπερ μὴ ψεύδονται δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα τῶν ἁγίων αἰ φωναὶ μαρτυροῦμαι.

32 Θεοῦ τοίνυν τοῦ Μονογενοῦς ἐν ταῖς θείαις κηρυττομένου Γραφαῖς, νοησάτω τὸν ἴδιον λόγον Εὐνόμιος καὶ καταγνώτω πᾶσαν ἡλι- 25 θιότητα τοῦ τὸ θεῖον τῷ κτιστῷ καὶ ἀκτίστῳ καταμερίζοντος καθ' ὁμοιότητα τοῦ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἵππον διαιροῦντος καὶ ἄνθρωπον. Λέγει γὰρ αὐτὸς μετὰ τὴν διὰ μέσου φλυαρίαν μικρὸν ὑποβάς ὅτι 'ἀμετάθετος ἢ προσφυῆς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέσις'. Τούτῳ καὶ αὐτὸς ἐπισηφίζων τῷ λόγῳ τὸ πάγιον εἶναι τὴν ἀληθῆ 33 τῶν προσηγοριῶν πρὸς τὸ ὑποκείμενον οἰκειότητα. Εἰ οὖν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τῷ Μονογενεῖ Θεῷ προσφυῶς ἐπικέκληται, συνθήσεται δὲ πάντως, κἂν πρὸς ἡμᾶς ἐθέλη διαπληκτίζεσθαι, τὸ μὴ ψεύδεσθαι τὴν Γραφὴν μηδὲ ἀπῆλθον τῆς φύσεως ἐπικεῖσθαι τῷ Μονογενεῖ τὴν τῆς θεότητος κλήσιν, πεισάτω διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτὸν ὅτι εἰ

23. Ἦσ. 66,2.

24. Α' Κορ. 11,12. Ἰω. 1,31.

πώς είναι παράλογο να αντιτίθεται ή κτίση στο Θεό· ἄς κοιτάξει τοὺς προφήτες καὶ τοὺς ἀποστόλους.

30 Ὁ προφήτης ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ λέει· «τὸ χέρι μου τὰ δημιούργησε ὅλα αὐτῶν»²³· καὶ χέρι ὀνομάζει αἰνιγματικά τὴ δύναμη τοῦ Μονογενοῦς· κι ὁ Ἀπόστολος λέει, «ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἔγιναν μέσω τοῦ Υἱοῦ»²⁴. Τὸ πνεῦμα τοῦ προφήτη συμφωνεῖ κάπως μὲ τὴν ἀποστολικὴ διδασκαλία, ἐπειδὴ κι αὐτὴ γίνεται μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος. Κι ἐκεῖ λέγοντας ὁ προφήτης πὼς ὅλα εἶναι ἔργα τοῦ χεριοῦ τοῦ Κυρίου τῶν ὄλων, διαστέλλει τὴ φύση ὄσων ἔγιναν πρὸς τὸν ποιητὴ κι ὁ ποιητὴς ὄλων μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων· ἔχει τὸ χέρι καὶ μ' αὐτὸ κάνει τὰ

31 πάντα. Καὶ ἐδῶ πάλι ὁ Ἀπόστολος κάνει τὴν ἴδια τομὴ τῶν ὄντων, ἐξαρτώντας τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ποιητικὴ τους αἰτία, δὲ συγκαταλέγει ὁμοῦς τὸ ποιητικὸ τους αἴτιο μαζί μὲ τὰ πάντα, ὥστε νὰ διδαχθεῖ σαφῶς μ' αὐτὰ ἡ διαφορετικὴ φύση τοῦ κτιστοῦ ἀπὸ τὸ ἄκτιστο καὶ νὰ φανεῖ πὼς εἶναι ἄλλο κατὰ τὴ φύση τὸ ποιητικὸ αἴτιο καὶ ἄλλο τὸ δημιούργημα. Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεὸ κι ἀφοῦ ὁ Υἱὸς εἶναι Θεός, ὀρθὰ ἀντιδιαστέλλεται ἡ κτίση ἀπὸ τὴ θεότητα· ἀλλὰ κι ὁ Μονογενὴς ἐπειδὴ εἶναι κάτι διάφορο πέρα ἀπὸ τὴ φύση τῶν πάντων καὶ σ' αὐτὸ δὲ διαφωνοῦν οὔτε οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ εἶναι καὶ στὸν Υἱὸ ἀντίθετη ἡ κτίση, ἂν βέβαια δὲν εἶναι ψευδὴς ἡ μαρτυρία τῶν ἁγίων ὅτι αὐτὸς ἔκανε τὰ πάντα.

32 Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Μονογενὴς ἀνακηρύσσεται στίς θεῖες Γραφές Θεός, ἄς σκεφθεῖ τὸ λόγο του ὁ Εὐνόμιος κι ἄς καταλογίσει ὀλη τὴν ἠλιθιότητα σ' αὐτὸν ποὺ χωρίζει τὸ θεῖο σὲ κτιστὸ καὶ ἄκτιστο ὁμοια μ' ἐκεῖνον ποὺ διαιρεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο καὶ ἵππο. Ἐπειτα ἀπὸ τὴ φλυαρία αὐτὴ λέει ὁ ἴδιος λίγο παρακάτω, ὅτι 'εἶναι ἀμετάθετη ἡ συνδετικὴ σχέση τῶν ὀνομάτων μὲ τὰ πράγματα', ἐπιδοκιμάζοντας κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ λόγο του αὐτὸν ὅτι εἶναι μόνιμη ἡ

33 ἀληθινὴ οἰκειότητα τῶν ὀνομάτων μὲ τὸ ὑποκείμενο. Ἄν λοιπὸν τὸ ὄνομα τῆς θεότητας δόθηκε κατάλληλα στὸν Μονογενὴ Θεὸ (θὰ συμφωνήσει ἀσφαλῶς, κι ἄς θέλει νὰ φιλονικεῖ μαζί μας, ὅτι ἡ Γραφή δὲν ψεύδεται οὔτε ἀπάδει νὰ δίδεται στὴ φύση τοῦ Μονογενοῦς ἡ κλήση τῆς θεότητας), ἄς πείσει τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ δικά του ἐπιχειρήματα ὅτι ἂν εἶναι ἀμετάθετη ἡ σχέση ποὺ συνδέει κατάλ-

ἀμετάθετος ἢ προσφυῆς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέσις· Θεὸς δὲ ὁ Κύριος λέγεται, οὐ δύναται διαφορὰν τινα κατὰ τὴν θεότητος ἔννοιαν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐννοῆσαι, ἐπεὶπερ κοινὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τοῦτο τὸ ὄνομα· μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ 5 πολὺς ἐστὶν ὀνομάτων κατάλογος οἷς ἀπαρράλλακτως ὁ Μονογενὴς τῷ Πατρὶ συνονομάζεται, ἀγαθός, ἀφθαρτός, δίκαιος, κριτής, μακρόθυμος, ἐλεήμων, ἀίδιος, ἀτελεύτητος, πάντα ὅσα τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεώς τε καὶ τῆς δυνάμεως τὴν σημασίαν ἐνδείκνυται, οὐδεμιᾶς ὑποστολῆς κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐννοίας ἐν τινὶ τῶν ὀνομάτων ἐπ' αὐ- 10 τοῦ γινομένης.

34 Ἄλλὰ τὸν τοσοῦτον ἀριθμὸν τῶν θείων προσηγοριῶν οἷον μεμυκῶτι τῷ ὀφθαλμῷ παροδεύων πρὸς ἓν μόνον διαβλέπει τὸ 'γεννητὸν' καὶ 'ἀγέννητον', λεπτῶ τε καὶ ἀσθενεῖ τῷ πείσματι τὸ κλυδωνιζόμενόν τε καὶ περιφερόμενον τοῖς πνεύμασι τῆς πλάνης δόγμα καταπι- 15 στεύσας. Φησὶ γὰρ 'μηδένα τῶν τῆς ἀληθείας πεφροντικώτων οὔτε τῶν γεννητῶν οὐδὲν ὀνομάζειν ἀγέννητον οὔτε τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν 35 Υἱὸν ἢ γεννητὸν'. Τοῦτο δὲ οὐκέτι τῶν ἡμετέρων ἐπιδέεται λόγων πρὸς ἔλεγχον· οὐδὲ γὰρ προκαλύμμασί τισι κατὰ τὸ σῆθηες αὐτῷ περισκεπεί τὸν δόλον, ἀλλ' ἴσην ποιεῖται τοῦ ἀτόπου τὴν ἀναστροφὴν ἐν 20 τῷ λέγειν μῆτε τῶν γεννητῶν λέγεσθαι τι ἀγέννητον μῆτε τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν Υἱὸν ἢ γεννητὸν ὀνομάζεσθαι, οὐδὲν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῇ Μονογενεῖ τοῦ Υἱοῦ θεότητι παρὰ τὰ λοιπὰ τῶν γεννητῶν ἀποκρίνας, ἀλλ' ὁμοτίμως ποιεῖται τὴν πρὸς Θεὸν διαστολὴν πάντων τῶν γεγνότων, οὐκ ἐξελὼν τὸν Υἱὸν τῶν πάντων· καὶ διὰ τῆς τῶν ἀτόπων 25 δῆθεν ἀναστροφῆς φανερώς τὸν Υἱὸν τῆς θείας ἀφίστησι φύσεως, λέγων μῆτε τι τῶν γεννητῶν ἀγέννητον μῆτε τὸν Θεὸν Υἱὸν ἢ γεννητὸν λέγεσθαι, τῇ ἀντιδιαίρεσει σαφῶς τὸ φρικτὸν ἐκκαλύπτων τῆς βλασφημίας.

36 Διαστείλας γὰρ τὰ γεγονότα πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐν τῇ κατὰ τὸ ἀν- 30 τίστροφον ἐπαγωγῇ οὐκέτι τὸν ἀγέννητον, ἀλλὰ τὸν Θεὸν εἶπεν Υἱὸν ἢ γεννητὸν ἀδύνατον εἶναι λέγειν, δεικνὺς διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ μὴ ἀγέννητον θεὸς οὐκ ἔστι καὶ ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ὁ Μονογενὴς Θεὸς διὰ τὸ γεννητὸς εἶναι τοῦ εἶναι Θεός, ὅσον καὶ ὁ ἀγέννητος τοῦ γεννητὸς εἶναι ἢ λέγεσθαι. Οὐ γὰρ ἀγνοίᾳ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀκολου- 35 θίας ἀσύμφωνόν τε καὶ ἀνάρμοστον ποιεῖται τῶν τεθέντων τὴν ἀνα-

ληλα τὰ ὀνόματα μὲ τὰ πράγματα' καὶ ἂν ὁ Κύριος λέγεται Θεός, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐννοήσομε κάποια διαφορὰ κατὰ τὴν ἔννοια τῆς θεότητος ἀνάμεσα στὸν Υἱὸ καὶ στὸν Πατέρα, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα θεὸς εἶναι κοινὸ καὶ γιὰ τοὺς δύο. Καὶ μᾶλλον ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ εἶναι μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ὀνομάτων' μὲ τὰ ὁποῖα ὀνομάζεται ἀπὸ κοινοῦ ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέρα ἀγαθός, ἀφθαρτος, δίκαιος κριτής, μακρόθυμος, ἐλεήμων, αἰώνιος, ἀτελεύτητος, ὅλα τὰ ὀνόματα ποὺ δείχνουν τὴ μεγαλοσύνη τῆς φύσης του καὶ τῆς δυνάμεώς του, χωρὶς νὰ γίνεται καμιά μείωση ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἔννοιας σὲ κάποιο ὄνομα προκειμένου γι' αὐτόν.

34 Ἄλλὰ προσπερνᾷ τὸν μεγάλο αὐτὸν ἀριθμὸ σὰ νὰ ἔχει κλειστὰ τὰ μάτια του καὶ ἀποβλέπει σ' ἓνα μονάχα, τὴν ἀντίθεση γεννητοῦ-ἀγέννητο, ἐμπιστευόμενος τὸ κλυδωνιζόμενο καὶ θαλασσοδάρτο στοὺς ἀνέμους τῆς πλάνης δόγμα σὲ λεπτὸ κι ἀδύνατο κάβο. Νὰ τί λέει· 'κανένας ἀπὸ ὄσους ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀλήθεια νὰ μὴν ὀνομάζει ἀγέννητο κάποιο ἀπὸ τὰ γεννητὰ οὔτε Υἱὸ ἢ γεννητὸ τὸ

35 Θεὸ τῶν ὄλων'. Αὐτὸ ὁμως δὲν χρειάζεται τοὺς δικούς μας λόγους γιὰ νὰ ἐλεγχθεῖ. Γιατὶ οὔτε σκεπάζει τώρα τὸ δόλο κατὰ τὴ συνήθειά του μὲ κάποια προκαλύμματα· ἀλλὰ κάνει ἴση ἀντιστροφή τοῦ ἄτοπου προτείνοντας μῆτε νὰ λέγεται ἀγέννητο κάτι ἀπὸ τὰ γεννητὰ μῆτε ὁ Θεὸς τῶν ὄλων νὰ ὀνομάζεται Υἱὸς ἢ γεννητός, χωρὶς νὰ ἐπισημαίνει κανένα ξεχωριστὸ γνώρισμα γιὰ τὴ μονογενῆ θεότητα πέρα ἀπὸ τὰ λοιπὰ γεννητὰ ἀλλὰ κάνοντας ἰσότιμη διαστολὴ πρὸς τὸ Θεὸ ὄλων ὅσα ἔγιναν χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖ ἀπὸ ὅλα τὸν Υἱό. Καὶ μὲ τὴν ἀντιστροφή τάχα τῶν ἀτόπων ἀπομακρύνει φανερά τὸν Υἱὸ ἀπὸ τῆς θείας φύσης προτείνοντας μῆτε κάποιο γεννητὸ νὰ λέγεται ἀγέννητο μῆτε ὁ Θεὸς νὰ λέγεται γεννητός ἢ Υἱὸς ἀποκαλύπτοντας σαφῶς μὲ τὴν ἀντίθεση τὴ φρικτὴ του βλασφημία.

36 Διαστελλόντας δηλαδὴ τὰ δημιουργήματα ἀπὸ τὸ ἀγέννητο μὲ τὸ συμπέρασμα του κατὰ τὸ ἀντίστροφο δὲν ἀνέφερε πιά τὸν ἀγέννητο ἀλλὰ εἶπε εἶναι ἀδύνατο νὰ λέγεται γεννητός· ἢ Υἱὸς ὁ Θεός. Μὲ ὅτι εἶπε δείχνει ὅτι τὸ μὴ ἀγέννητο δὲν εἶναι Θεός, καὶ ὁ μονογενὴς Θεός, ἐπειδὴ εἶναι γεννητός, ἀπέχει τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι Θεός ὅσο ἀπέχει καὶ ὁ ἀγέννητος ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ἢ νὰ λέγεται γεννητός. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀπὸ ἀγνοία τῆς λογικῆς ἀκολουθίας ποὺ κάνει ἀσύμφωνη καὶ ἀνάρμοστη τὴν ἀντιστροφή τῶν προτάσεων

στροφῆν, ἀλλὰ κακουργῶν τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον ἀντιδιαστέλλει τῷ γεννητῷ τὴν θεότητα, τοῦτο δι' ὧν λέγει κατασκευάζων, ὅτι τὸ μὴ 37 ἀγέννητον θεὸς οὐκ ἔστιν. Ἡ γὰρ ἀληθῆς ἀκολουθία τοῦ λόγου τίς ἦν; Εἰπόντα μὴδὲν τῶν γεννητῶν εἶναι ἀγέννητον, ἐπαγαγεῖν ὅτι οὐδὲ εἰ 5 τι κατὰ φύσιν ἔστιν ἀγέννητον, γεννητὸν εἶναι δύναται. Ὁ γὰρ τοιοῦτος λόγος καὶ τὸ ἀληθὲς ἔχει καὶ τῆς βλασφημίας κεχώρισται. Νῦν δὲ τῷ προθεῖναι μὲν ὅτι τῶν γεννητῶν οὐδὲν ἔστιν ἀγέννητον, ἐπαγαγεῖν δὲ ὅτι οὐδὲ γεννητὸς ὁ Θεός, σαφῶς τοῦ εἶναι Θεὸν τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἀφορίζει, διὰ τοῦ μὴ ἀγέννητον αὐτὸν εἶναι τὸ μὴδὲ Θεὸν αὐτὸν 10 εἶναι κατασκευάζων. Ἄρ' οὖν ἐτέρων ἔτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐκτόπου ταύτης βλασφημίας τῶν ἐλέγχων δεόμεθα καὶ οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο μόνον ἀντὶ στήλης γενέσθαι τῷ χριστομάχῳ τῷ κατασκευάζοντι διὰ τῶν εἰρημένων μὴ εἶναι Θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λόγον Θεόν;

38 Τί οὖν ἔτι χρὴ πρὸς τοὺς τοιούτους συμπλέκεσθαι; Οὐδὲ γὰρ τοῖς 15 περὶ τὰ εἰδῶλα καὶ τὸν ἐπιβώμιον λύθρον ἀσχολουμένοις διαπλεκόμεθα, οὐχὶ τῷ συντίθεσθαι τῇ ἀπωλείᾳ τῶν εἰδωλομανούντων, ἀλλὰ τῷ βαρυτέραν εἶναι τὴν νόσον αὐτῶν τῆς παρ' ἡμῶν θεραπείας. Ὡσπερ τοίνυν τὴν εἰδωλολατρίαν αὐτὸ καταμηνύει τὸ ἔργον καὶ προλαμβάνει τῶν κατηγορῶν τὸν ἔλεγχον τὸ κακὸν ἐν παρρησίᾳ τολμῶ- 20 μενον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα σιγᾶν οἴμαι δεῖν τὸν τῆς εὐσεβείας συνήγορον πρὸς τὸν βοῶντα καθ' ἑαυτοῦ περιφανῶς τὴν ἀσέβειαν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν τῷ καρκινώδει πάθει κεκρατημένων ἀπρακτος ἢ ἰατρικῆ μένει διὰ τὸ ὑπερισχύειν τῆς τέχνης τὴν νόσον.

39 Πλὴν ἐπειδὴ τι μετὰ τὰ εἰρημένα καὶ ἰσχυρότερον ἐπαγγέλλεται 25 λέγειν, ὡς ἂν μὴ φόβῳ τῶν δυνατωτέρων καθυφίεναι δοκοίημεν τὴν ἀντίρρησιν, κάκεινο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν. 'Εἰ δὲ ἔδει', φησί, 'πάντων ἀφέμενον ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον χωρῆσαι λόγον, ἐκεῖνα φῆσαιμι ἂν, ὅτι καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἔλεγχον προβληθέντων ὀνομάτων παραδεχθέντων οὐδὲν ἤττον ἀληθῆς ὁ παρ' ἡμῶν φανερωθή- 30 σεται λόγος. Εἴπερ ἢ παραλλαγῇ τῶν τὰς ιδιότητος σημαινόντων

25. Ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τῆς ἀντίθεσης: 'ὅ,τι εἶναι γεννητὸ δὲν εἶναι ἀγέννητο' καὶ τὸ ἀντίθετο 'ὅ,τι εἶναι ἀγέννητο δὲν εἶναι γεννητό'. Ἡ ἀντίθεση γίνεται ἀνάμεσα σὲ δύο ἔννοιες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ὅταν τίθεται ἢ μία, ἢ ἄλλη ἀφαιρεται.

ἀλλὰ κακοποιώντας τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας ἀντιδιαστέλλει τὴ θεότητα ἀπὸ τὸ γεννητὸ θέλοντας ν' ἀποδείξει μὲ ὄσα λέει ὅτι τὸ μὴ
 37 ἀγέννητο δὲν εἶναι Θεός. Ποιὸ θὰ ἦταν τὸ ὀρθὸ συμπέρασμα τοῦ συλλογισμοῦ; Ἄφου εἶπε ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ γεννητὰ δὲν εἶναι ἀγέννητο, νὰ συμπεράνει ὅτι κι ἂν εἶναι κανένα ἀγέννητο κατὰ τὴ φύση, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι γεννητὸ²⁵. Ὁ συλλογισμὸς αὐτὸς καὶ τὴν ἀλήθεια ἐξασφαλίζει καὶ δὲν περιέχει βλασφημία. Τώρα ὁμοῦς βάζοντας ὡς προκείμενη πρόταση ὅτι ἀπὸ τὰ γεννητὰ δὲν εἶναι κανένα ἀγέννητο νὰ συμπεράνει ὅτι οὔτε ὁ Θεὸς δὲν εἶναι γεννητός, ἀποκλείει σαφῶς τὸν Μονογενῆ Θεὸ νὰ εἶναι Θεός· ἀποδεικνύοντας ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶναι ἀγέννητος ὅτι δὲν εἶναι καὶ Θεός. Ἄρα λοιπὸν χρειάζομαστε κι ἄλλους ἐλέγχους ἀκόμα, γιὰ ν' ἀποδείξομε τὴν ἀλλόκοτη αὐτῆ βλασφημία καὶ δὲ φτάνει αὐτὸ μονάχα νὰ γίνῃ στήλη κατηγορίας γιὰ τὸν χριστομάχο πού μὲ ὄσα λέει προσπαθεῖ ν' ἀποδείξει ὅτι δὲν εἶναι Θεὸς ὁ Θεὸς Λόγος πού ἦταν στὴν ἀρχή;

38 Τί χρειάζεται νὰ συμπλεκόμεστε μὲ τέτοιους ἀνθρώπους; Γιατί δὲ συμπλεκόμεστε μῆτε μ' αὐτοὺς πού ἀσχολοῦνται μὲ τὰ εἰδῶλα καὶ τὸ χυμένο στοὺς βωμοὺς αἷμα, ὄχι γιατί συμφωνοῦμε μὲ τὴν ὀλέθρια διδασκαλία τῶν φανατισμένων εἰδωλολατρῶν ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ἀσθένειά τους εἶναι βαρύτερη ἀπὸ τὴ θεραπευτικὴ μας δραστηριότητα. Ὅπως λοιπὸν τὸ ἴδιο τὸ ἔργο μαρτυρεῖ τὴν εἰδωλολατρία τους καὶ τὸ κακὸ αὐτὸ πού τολμᾶται στὰ φανερά προλαμβάνει τὸν ἔλεγχον τῶν κατηγορῶν τους, ἔτσι κι ἐδῶ ὁ συνήγορος τῆς εὐσέβειας νομίζω ὅτι πρέπει νὰ σωπάσει μπροστὰ σ' ἐκεῖνον πού φωνάζει ἀνοιχτὰ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του τὴν ἀσέβειά του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ μπροστὰ σ' αὐτοὺς πού ὑποφέρουν ἀπὸ τὴ νόσον τοῦ καρκίνου ἢ ἰατρικὴ μένει ἀνίκανη, ἐπειδὴ ἡ ἀσθένεια ὑπερβάλλει τὴν ἐπιστήμη.

39 Ἐπειδὴ ἐπειτ' ἀπὸ αὐτὰ πού εἶπε ὑπόσχεται ὅτι θὰ πεῖ κάτι πιὸ ἰσχυρό, γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε ὅτι ὑποστέλλομε τὴν ἀντίρρησή μας ἀπὸ φόβο τῶν πιὸ δυνατῶν, ὡς ἐξετάσομε κι ἐκεῖνο ἐκτὸς ἀπὸ ὄσα εἰπώθηκαν. Λέει λοιπὸν ἄν ἔπρεπε ἀφήνοντας ὅλα τὰ ἄλλα νὰ προχωρήσω στὸν ἰσχυρότερο λόγο, θὰ ἔλεγα ἐκεῖνα ὅτι, κι ἂν ἀκόμα παραδεχόμεον τὰ ὀνόματα πού πρότεινε γιὰ ἔλεγχον, ὁ δικὸς μας λόγος θὰ φανεῖ ἐξίσου ἀληθινός. Ἄν ἡ παραλλαγὴ τῶν ὀνομά-

ονομάτων τὴν παραλλαγὴν ἐμφαίνει τῶν πραγμάτων, ἀνάγκη δὴπου
 συγχωρεῖν καὶ τῇ παραλλαγῇ τῶν τὰς οὐσίας σημαινόντων συνεμφαι-
 νεσθαι τὴν παραλλαγὴν τῶν οὐσιῶν. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πάντων οὕτως
 ἔχον εὐροὶ τις ἂν, λέγω δὲ οὐσιῶν, ἐνεργειῶν, χρωμάτων, σχημάτων,
 40 τῶν ἄλλων ποιότητων. Πῦρ τε γὰρ καὶ ὕδωρ, διαφόρους οὐσίας, πα-
 ρηλλαγμέναις σημαίνομεν προσηγορίαις, ἀέρα τε καὶ γῆν, ψυχρόν τε
 αὖ καὶ θερμόν, λευκόν τε καὶ μέλαν ἢ τρίγωνον καὶ περιφερές· τί γὰρ
 δεῖ περὶ τῶν νοητῶν λέγειν οὐσιῶν, ὡς καταλέγων ὁ ἀπόστολος τῇ
 διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων τὴν παραλλαγὴν ἐνέφηγε τῶν οὐσιῶν; Τίς
 10 οὐκ ἂν καταπλαγεῖ πρὸς τὴν ἀνανταγώνιστον ταύτην τοῦ ἐπιχειρή-
 ματος δύναμιν; Ὑπὲρ τὴν ἐπαγγελίαν ὁ λόγος, φοβρωτέρα τῆς ἀπει-
 λῆς ἢ πείρα. Ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον, φησὶν, ἤξω τῶν λόγων.

41 Τίς οὗτός ἐστιν; Ὅτι τῆς τῶν ἰδιωμάτων διαφορᾶς διὰ τῶν ὀνο-
 μάτων γινωσκομένης τῶν σημαινόντων τὰς ἰδιότητας ἀνάγκη δὴπου
 15 συγχωρεῖν, φησί. καὶ τὰς τῶν οὐσιῶν διαφορὰς ἐν ταῖς τῶν ὀνομά-
 των παραλλαγαῖς ἐρμηνεύεσθαι. Τίνες οὖν αἱ τῶν οὐσιῶν προσηγο-
 ρίαι δι' ὧν ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ παρηλλαγμένον ἐδιδάχθη τῆς φύ-
 σεως; Πῦρ λέγει καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν, ψυχρόν τε καὶ θερμόν,
 λευκόν τε καὶ μέλαν, τρίγωνον καὶ περιφερές. Νενίκηκε τοῖς ὑπο-
 20 δεγμασιν, ὑπερέσχε κατὰ κράτος τῷ λόγῳ· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀντιλέγω
 τὰ διὰ πάντων ἀκοινώνητα τῶν ὀνομάτων τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν
 42 συνενδεικνύσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον οὐκ εἶδεν ὁ ὀξύς καὶ διορατικὸς
 τὴν διάνοιαν, ὅτι ἐνταῦθα ὁ τε Πατὴρ Θεὸς καὶ ὁ Υἱὸς Θεὸς δίκαιός
 τε καὶ ἀφθαρτος καὶ πάντα τὰ τῆς θεολογίας ὀνόματα κατὰ τὸ ἴσον
 25 ἐπὶ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται, ὥστε εἰ τὸ παρηλλαγμένον
 τῶν προσηγοριῶν τὴν διαφορὰν σημαίνει τῶν φύσεων, ἢ κοινότης
 τῶν ὀνομάτων τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας πάντως ἐνδείξεται.

43 Καὶ εἰ χρῆ συνθέσθαι τὴν θεϊαν οὐσίαν δι' ὀνομάτων μνηύεσθαι,
 πρέπον ἂν εἴη τὰς ὑψηλὰς ταύτας καὶ θεοπρεπεῖς φωνὰς ἐφορμῶζειν
 30 τῇ φύσει μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ 'γεννητοῦ' καὶ 'ἀγεννήτου' ἐπωνυμίαν, ὅτι

των πού δηλώνουν ιδιότητες φανερώνει την παραλλαγή τῶν πραγμάτων, εἶναι ἀσφαλῶς ἀνάγκη νὰ δεχτοῦμε ὅτι καὶ μὲ τὴν παραλλαγή ἐκείνων πού σημαίνουν τὶς οὐσίες συμφανερόνεται καὶ ἡ παραλλαγή τῶν οὐσιῶν. Κι αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ συναντήσῃ κανένας νὰ συμβαίνει ἔτσι σὲ ὄλα, ἐννοῶ οὐσίες, ἐνέργειες, χρώματα, σχήματα καὶ τὶς ἄλλες ποιότητες. Τῆ φωτιά δηλαδὴ καὶ τὸ νερό, οὐσίες
 40 διαφορικές, τὶς σημαίνομε μὲ ὀνομασίες πού παραλλάσσουν· τὸ ἴδιο καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὴ γῆ, τὸ ψυχρὸ ἐπίσης καὶ τὸ θερμὸ, τὸ λευκὸ καὶ τὸ μαῦρο ἢ τὸ τρίγωνο καὶ τὸν κύκλο. Τί χρειάζεται νὰ ποῦμε γιὰ τὶς νοητὲς ὑπάρξεις, τὶς ὁποῖες ἀναφέροντας ὁ Ἀπόστολος ἀποκάλυψε μὲ τὴ διαφορὰ τῶν ὀνομάτων τὴν παραλλαγή τῶν οὐσιῶν τους; Ποιὸς δὲ θὰ ἔμεινε κατάπληκτος μπροστὰ στὴν ἀκαταγώνιστη αὐτὴ δύναμη τοῦ ἐπιχειρήματος; Ὁ λόγος εἶναι πάνω ἀπὸ ὅ,τι μᾶς τὸν εἶχε ἐξαγγείλει, τώρα πού τὸν δοκιμάσαμε εἶναι φοβερότερος ἀπὸ ὅ,τι ὄταν μᾶς ἀπειλοῦσε. Θὰ σᾶς πῶ, λέει, τὸ πιὸ ἰσχυρὸ μου ἐπιχείρημα.

41 Ποιὸ εἶναι αὐτό; Ὅτι, ἐπειδὴ ἡ διαφορὰ τῶν ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων καθενὸς διαπιστώνεται μὲ τὰ ὀνόματα πού σημαίνουν τὶς ιδιότητες, εἶναι μᾶς λέει ἀνάγκη νὰ δεχτοῦμε ὅτι καὶ οἱ διαφορὲς τῶν οὐσιῶν ἐρμηνεύονται μὲ τὶς παραλλαγὲς τῶν ὀνομάτων. Ποιὲς εἶναι λοιπὸν οἱ ὀνομασίες τῶν οὐσιῶν πού μᾶς ἔμαθαν σχετικὰ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ τὴν παραλλαγή τῆς φύσης τους; Λέει τῆ φωτιά καὶ τὸ νερό, τὸν ἀέρα καὶ τὴ γῆ, τὸ ψυχρὸ καὶ τὸ θερμὸ, τὸ λευκὸ καὶ τὸ μαῦρο, τὸ τρίγωνο καὶ τὸν κύκλο. Νίκησε μὲ τὰ παραδείγματα, ἡ ὑπεροχὴ του κατὰ τοῦ λόγου εἶναι συντριπτική. Οὔτε κι ἐγὼ ἀντιλέγω ὅτι τὰ ἄσχετα μεταξὺ τους σὲ ὄλα
 42 τὰ σημεῖα ὀνόματα, φανερόνουν τὴ διαφορὰ τῶν φύσεων. Τοῦτο μόνον δὲν εἶδε ὁ ὀξυδερκὴς καὶ διορατικὸς στὸ νοῦ ὅτι ἐδῶ καὶ ὁ Πατέρας εἶναι Θεὸς καὶ ὁ Υἱὸς Θεός, καὶ δίκαιος καὶ ἀφθαρτος καὶ ὄλοι οἱ χαρακτηρισμοὶ πού γίνονται ἀπὸ τὴ θεολογία λέγονται ἐξίσου τόσο γιὰ τὸν Πατέρα ὅσο καὶ γιὰ τὸν Υἱό, ὥστε ἂν ἡ παραλλαγή τῶν ὀνομασιῶν σημαίνει τὴ διαφορὰ τῶν φύσεων, ἡ κοινότητα τῶν ὀνομάτων θὰ δείξει ἀσφαλῶς τὸ κοινὸ τῆς οὐσίας.

43 Κι ἂν πρέπει νὰ συμφωνήσομε ὅτι τῆ θεία οὐσία τὴ δείχνουν τὰ ὀνόματα, θὰ εἶναι περισσότερο πρέπον νὰ ἐφαρμόζομε στὴ θεία φύση τὶς ὑψηλὲς αὐτὲς καὶ θεῖες ὀνομασίες παρὰ τὴν ἐπωνυμία τοῦ

τὸ μὲν ἀγαθὸν τε καὶ ἀφθαρτον, δίκαιόν τε καὶ σοφὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα
 μόνῃ προσφυῶς τῇ ὑπερεχούσῃ πάντα νοῦν ἐφαρμόζεται φύσει, τὸ δὲ
 γεννητὸν καὶ πρὸς τὰ εὐτελεῖ τῆς κάτω κτίσεως τὴν ὁμωνυμίαν ἔχει.
 Γεννητὸν γάρ φαμεν καὶ κῦνα καὶ βάτραχον καὶ πάντα ὅσα διὰ γεννή-
 5 σεως ἔχει τὴν πάροδον· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγέννητον ὄνομα οὐ μόνον ἐπὶ
 τοῦ ἀνευ αἰτίας ὑφεστῶτος λέγεται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον
 44 ἔχει τὴν οἰκειότητα. Ἄγέννητος λέγεται καὶ ὁ σκινδαψός, ἀγέννητον
 καὶ τὸ βλίτυρι, ἀγέννητος ὁ Μινώταυρος, ὁ Κύκλωψ, ἡ Σκύλλα, ἡ
 Χίμαιρα, οὐ τῷ ἀγεννήτως εἶναι, ἀλλὰ τῷ μὴ γενέσθαι ὄλως. Εἰ οὖν
 10 τὰ θειότερα τῶν ὀνομάτων κοινὰ τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, τὰ δὲ
 ὅσα ἢ πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἢ ὡς πρὸς τὰ ταπεινὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἔχει,
 ταῦτα παρήλλακται, τὸ γεννητὸν ἔστω καὶ τὸ ἀγέννητον, ἢ ἰσχυρὰ τοῦ
 Εὐνόμιου καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσις αὐτὴ κρατύνει τῆς ἀληθείας τὸ δό-
 γμα, μηδεμίαν εἶναι κατὰ τὴν φύσιν διαφορὰν μαρτυροῦσα διὰ τὸ μηδὲ
 15 τοῖς ὀνόμασί τινα παραλλαγὴν καθορᾶσθαι. Εἰ δὲ ἐν τῷ γεννητῷ καὶ
 ἀγεννήτῳ τὸ διάφορον τῆς οὐσίας τίθεται καὶ οὕτως οἶεται τὰ ὀνόμα-
 τα καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐν τοῖς ὑποδείγμασιν εἰρημένων διακεῖσθαι
 ὡς τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι πρὸς ἄλληλα, πάλιν ἐνταῦθα τὸ φρικτὸν τῆς
 45 βλασφημίας καὶ σιωπῶντων ἡμῶν φανερωθήσεται. Τὸ πῦρ γάρ καὶ
 20 τὸ ὕδωρ φθαρτικὴν κατ' ἀλλήλων τὴν φύσιν ἔχει καὶ ἴσως ἐκάτερον
 ἐν τῷ ἑτέρῳ γενόμενον τῇ ἐπικρατήσει τοῦ πλεονάζοντος φθείρεται.
 Εἰ οὖν οὕτω διεστάναι τοῦ ἄγεννήτου τὴν φύσιν πρὸς τὴν τοῦ Μονο-
 γενοῦς δογματίζει, πάντως ὅτι καὶ τὴν φθαρτικὴν ταύτην ἐναντιότητα
 τῇ παραλλαγῇ τῶν οὐσιῶν ἐνυπάρχειν κατὰ τὸ ἀκόλουθον δίδωσιν,
 25 ὡς ἀσύμβατον αὐτῶν διὰ τοῦτου καὶ ἀκοινωνήτων εἶναι τὴν φύσιν καὶ
 ἐνδapanᾶσθαι τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον, εἰ ἐν ἀλλήλοις ἀμφοτέρα ἢ μετ'
 ἀλλήλων γένοιντο.

46 Πῶς οὖν ἐν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς καὶ οὐ φθείρεται, καὶ πῶς ἐν τῷ
 Υἱῷ ὁ Πατὴρ ὦν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀντέχει μὴ δαπανώμενος, εἴπερ ἢ
 30 τοῦ πυρὸς πρὸς τὸ ὕδωρ ἰδιότης καὶ ἐν τῇ τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέν-
 νητον διασώζεται σχέσει, καθὼς φησιν ὁ Εὐνόμιος; Ἄλλ' οὐδὲ γῆς
 πρὸς ἀέρα κοινωνίαν ὁ λόγος βλέπει· ἢ μὲν γὰρ σταθερὰ καὶ ἐμβριθῆς
 καὶ ἀντίτυπος καὶ κατωφερῆς καὶ βαρεῖα, τῷ δὲ ἀέρι ἐκ τῶν ἐναν-

- 'γεννητοῦ' καὶ τοῦ 'ἀγέννητου', ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ ἀφθαρτο, τὸ δίκαιο καὶ τὸ σοφὸ καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια ἀρμόζουν ἀπόλυτα μόνο στὴ φύση ποῦ ὑπερέχει κάθε νοῦ, ἐνῶ τὸ γεννητὸ ἔχει μία ταυτότητα ὀνόματος καὶ πρὸς τὰ ταπεινά ὄντα τῆς κάτω κτίσης. Γεννητὸς δηλαδὴ λέμε πῶς εἶναι καὶ ὁ σκύλος καὶ ὁ βάτραχος καὶ ὅλα ὅσα δημιουργοῦνται μὲ τὴ γέννηση. Ἄλλὰ καὶ ἡ λέξις 'ἀγέννητο' δὲ λέγεται μόνο γι' αὐτὸ ποῦ ὑπάρχει χωρὶς αἰτία παρὰ σχετιζέ-
- 44 ται καὶ πρὸς τὸ ἀνύπαρκτο. Ἀγέννητος λέγεται καὶ ὁ σκινδαψός, ἀγέννητο καὶ τὸ βλίτυρι, ἀγέννητος ὁ Μινώταυρος, ὁ Κύκλωπας, ἡ Σκύλλα, ἡ Χίμαιρα ὅχι ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἀγέννητα ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲ δημιουργήθηκαν καθόλου. Ἐάν λοιπὸν τὰ πιὸ θεϊκὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα εἶναι κοινὰ στὸν Πατέρα καὶ στὸν Υἱό, ἐνῶ ὅσα ἐκφράζουν τὸ ἀνύπαρκτο ἢ δίνονται στὰ ταπεινά, αὐτὰ εἶναι ποῦ παραλλάσσουν, ὅπως τὸ γεννητὸ καὶ τὸ ἀγέννητο, τότε αὐτὴ ἡ ἰσχυρὴ ἐπίθεση τοῦ Εὐνομίου ἐναντίον μας ἰσχυροποιεῖ τὴν ἀληθινὴ πίστη, μαρτυρώντας ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιά διαφορὰ κατὰ τὴν οὐσία, ἐπειδὴ μῆτε στὰ ὀνόματα δὲν παρατηρεῖται κάποια παραλλαγὴ. Ἐάν ὅμως ἡ διαφορὰ τῆς οὐσίας ἐγκκεῖται στὸ γεννητὸ καὶ ἀγέννητο καὶ νομίζει ὅτι τὰ ὀνόματα βρῖσκονται σὲ ὅμοια σχέση μὲ τὰ ὀνόματα τῶν παραδειγμάτων, ὅπως ἡ φωτιὰ καὶ τὸ νερὸ μεταξύ τους, πάλι κι ἐδῶ ἡ φρικτὴ βλασφημία θ' ἀποκαλυφθεῖ ἀκόμα καὶ ἂν ἐμεῖς σωπάσομε.
- 45 Ἡ φωτιὰ δηλαδὴ καὶ τὸ νερὸ ἔχουν φύση ἀλληλοφθαρτικὴ καὶ ἴσως ὅταν τὸ ἓνα βρεθεῖ μέσα στὸ ἄλλο καταστρέφεται μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ περισσότερου. Ἐάν λοιπὸν δογματίζει ὅτι βρῖσκεται σ' αὐτὴ τὴ διάσταση ἡ φύση τοῦ ἀγέννητου μὲ τοῦ γεννητοῦ, παραχωρεῖ ὅπωςδήποτε νὰ ἐνυπάρχει ἡ φθαρτικὴ αὐτὴ ἀντίθεση κατὰ ἀκολουθία καὶ στὴν παραλλαγὴ τῶν οὐσιῶν. Ὡστε γι' αὐτὸ καὶ ἡ φύση τους εἶναι ἀσύμπτωτη καὶ ἀσχετη καὶ τὸ ἓνα δαπανᾷται μέσα στὸ ἄλλο, ἂν βρεθοῦν τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο ἢ μαζὶ μὲ τὸ ἄλλο.
- 46 Πῶς λοιπὸν εἶναι ὁ Υἱὸς μέσα στὸν Πατέρα καὶ δὲ φθεῖρεται καὶ πῶς ἐνῶ ὑπάρχει ὁ Πατέρας μέσα στὸν Υἱὸ ἀντέχει στὸ διηνεκές καὶ δὲν ἀναλίσκεται, ἂν ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρας τῆς φωτιᾶς σὲ σχέση μὲ τὸ νερὸ διατηρεῖται καὶ μέσα στὴ σχέση τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητο, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος; Ἄλλὰ ὁ λόγος δὲν ἀναφέρεται οὔτε στὴ σχέση τῆς γῆς πρὸς τὸν ἀέρα. Ἡ γῆ εἶναι σταθερὴ, μεστή, σκληρὴ, ῥέπει πρὸς τὰ κάτω κι εἶναι βαρεῖα, ἡ φύση ὅμως

τίων ἢ φύσις. Ὁμοίως τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ἐν τῇ ἐναντιότητι τῶν
 χρωμάτων εὐρίσκεται καὶ τῷ τριγώνῳ τὸ περιφερὲς μὴ ταῦτὸν εἶναι
 συντίθεται· ἐκεῖνο γάρ ἐστιν ἐκάτερον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ σχήματος,
 47 ὅπερ οὐκ ἔστι τὸ ἕτερον. Ἐπὶ δὲ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ τοῦ Μο-
 5 νογενοῦς Υἱοῦ κατὰ τί βλέπει τὴν ἐναντίωσιν οὐχ εὐρίσκω. Ἀγαθότης
 μία, σοφία, δικαιοσύνη, φρόνησις, δύναμις, ἀφθαρσία, τὰ ἄλλα πάντα,
 ὅσα τῆς ὑψηλῆς ἐστὶ σημασίας, ἐφ' ἐκατέρου ὡσαύτως λέγεται καὶ
 τρόπον τινὰ ἐν τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον τὴν ἰσχὺν ἔχει· ὁ τε γὰρ Πατὴρ διὰ
 τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα ποιεῖ, ὁ τε Μονογενὴς δύναμις ὢν τοῦ Πατρὸς ἐν
 10 ἑαυτῷ τὸ πᾶν κατεργάζεται. Τίνα τοίνυν χρεῖαν πληροῖ πῦρ τε καὶ
 ὕδωρ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐπὶ Υἱοῦ τε καὶ Πατρὸς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλ-
 λοτριότητος; Καὶ τίς ὁ ἰσχυρὸς ἐκεῖνος καὶ ἀπόρρητος λόγος ὁ διὰ
 τούτων ἀποδεικνύμενος;

48 Ἄλλὰ 'τολμηροῦς' ἡμᾶς ὀνομάζει Πέτρου καὶ Παύλου τὴν τε τῆς
 15 φύσεως ἐνότητα καὶ τὴν τῶν ὑποστάσεων διαφορὰν παραστήσαντας
 καὶ δεινά φησι παρ' ἡμῶν τολμᾶσθαι, εἰ τοῖς ὑλικοῖς ὑποδείγμασι τῇ
 τῶν νοητῶν θεωρίᾳ τὸν λόγον προσάγομεν. Καλῶς ὁ διορθωτὴς τῶν
 ἡμετέρων πταισμάτων, καλῶς ἐπικαλεῖ τὴν τόλμαν ἡμῖν τοῖς τὸ θεῖον
 49 διὰ τῶν ὑλικῶν ἐρμηνεύουσι. Τί οὖν περὶ τῶν στοιχείων ἐρεῖς, ὁ στα-
 20 θερός τε καὶ περισκεμμένος, ἄῦλον τὴν γῆν, νοητὸν τὸ πῦρ, ἀσώμα-
 τον τὸ ὕδωρ, ἐξω τῆς αἰσθητῆς ἀντιλήψεως τὸν ἀέρα; Οὕτω συντέ-
 τακταί σοι πρὸς τὸν σκοπὸν ἢ διάνοια, οὕτω πανταχόθεν ὀξυωπεῖς,
 ἀληπτον τοῖς ἀντιτεταγμένοις διεξάγων τὸν λόγον, ὡς μὴ βλέπειν ἐν
 σεαυτῷ τὰ κατὰ τῶν κατηγορουμένων ἐγκλήματα; Ἦ σοὶ μὲν διὰ τῆς
 25 ὕλης τὸ κατ' οὐσίαν ἀλλότριον κατασκευάζοντι συγχωρήσομεν, ἡμεῖς
 δὲ διὰ τῶν χωρητῶν ἡμῖν ὑποδειγμάτων τὸ οἰκεῖον τῆς φύσεως ἀπο-
 δεικνύντες ἀπόβλητοι;

50 Ἄλλὰ Πέτρος, φησί, καὶ Παῦλος παρὰ ἀνθρώπων κατωνομά-
 σθησαν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μεταθεῖναι τὰς προσηγορίας ἐπ' αὐτῶν δυ-
 30 νατὸν γέγονε. Τί δὲ τῶν ὄντων οὐ παρὰ ἀνθρώπων ὀνόμασται; Σὲ
 μάρτυρα τοῦ λόγου προτάγομαι. Εἰ γὰρ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάθεσιν
 σημεῖον ποιῆ τοῦ παρὰ ἀνθρώπων κατωνομάσθαι τὰ πράγματα, συν-

τοῦ ἀέρα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀντίθετα. Ὅμοια τὸ λευκὸ καὶ τὸ μαῦρο διαπιστώνεται στὴν ἐναντιότητα τῶν χρωμάτων καὶ εἶναι δεκτὸ ὅτι ὁ κύκλος δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ τρίγωνο. Καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶ-
 47 ναι στὸ σχῆμα ὅ,τι δὲν εἶναι τὸ ἄλλο. Προκειμένου ὁμοῦς γιὰ τὸ
 Θεὸ Πατέρα καὶ γιὰ τὸ Θεὸ Μονογενῆ Υἱὸ δὲ βρίσκω ὡς πρὸς
 ποιὸ σημεῖο βλέπει τὴ διαφορὰ. Ἡ ἀγαθοσύνη τους εἶναι μία, ἡ σο-
 φία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ φρόνηση, ἡ δύναμη, ἡ ἀφθαρσία, ὅλα τὰ ἄλλα,
 ὅσα ἀναφέρονται στίς ὑψηλές ἐννοιες λέγονται ὁμοια γιὰ καθένα
 ἀπὸ τὰ δύο καὶ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ἓνα ἔχει τὴν ἰσχύ του μέσα
 στὸ ἄλλο. Γιατὶ καὶ ὁ Πατέρας κάνει τὰ πάντα μέσω τοῦ Υἱοῦ καὶ ὁ
 Μονογενής, ἀφοῦ εἶναι δύναμη τοῦ Πατέρα, μέσα σ' αὐτὸν πραγ-
 ματοποιεῖ τὸ πᾶν. Ποιὰ ἀνάγκη λοιπὸν θεραπεύει ἡ φωτιὰ καὶ τὸ
 νερὸ γιὰ ν' ἀποδειχτεῖ ἡ ἀλλοτριότητα κατὰ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα
 μὲ τὸν Υἱό; Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ἰσχυρὸς καὶ ἀπόρρητος λόγος
 ποῦ ἀποδεικνύεται μ' αὐτὰ;

48 Ἄλλὰ μᾶς ὀνομάζει 'τολμηροῦς', γιατί παρουσιάσαμε τόσο
 τὴν ἐνότητα τῆς φύσης ἀνάμεσα στὸν Πέτρο καὶ τὸν Παῦλο ὅσο
 καὶ τὴ διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων. Μᾶς κατηγορεῖ λοιπὸν ὅτι τολ-
 μοῦμε φοβερὰ πράγματα, ἐπειδὴ ὠθοῦμε τὸ λόγο στὴ θεωρία τῶν
 νοητῶν μέσω παραδειγμάτων ὑλικῶν. Καλὰ κάνει ὁ τιμητῆς τῶν
 σφαλμάτων μας, καλὰ μᾶς ἐγκαλεῖ γιὰ τὴν τόλμη μας νὰ ἐρμηνεύο-
 49 με τὸ θεῖο μέσω τῶν ὑλικῶν. Τί θὰ πεῖς ὁμοῦς γιὰ τὰ στοιχεῖα, ἐσὺ ὁ
 σταθερὸς καὶ στοχαστικὸς; Ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἄυλη, ἡ φωτιὰ νοητή,
 τὸ νερὸ ἀσῶματο καὶ ὁ ἀέρας μακριὰ ἀπὸ αἴσθησις; Ἐτσι τακτο-
 ποιεῖς τὴ σκέψη σου ἐνόψει τοῦ σκοποῦ σου, τόσο δυνατὰ βλέπεις
 παντοῦ, κάνοντας τὸ λόγο σου ἀκατάληπτο γιὰ τοὺς ἀντίθετους,
 ὥστε νὰ μὴ βλέπεις σ' ἐσένα τίς κατηγορίες ποῦ ἀποδίδεις στοὺς
 ἀντιπάλους σου; Ἡ νὰ σοῦ συγχωρήσουμε ἐσένα ποῦ κατασκευά-
 ζεις τὴν ἀλλοτριότητα κατὰ τὴν οὐσία μέσω ὑλικῶν πραγμάτων,
 ἐμεῖς ὁμοῦς ποῦ ἀποδεικνύομε τὴν οἰκειότητα τῆς φύσης τους μὲ
 παραδείγματα ποῦ κατανοοῦμε πρέπει ν' ἀποβληθοῦμε;

50 Ἄλλὰ ὁ Πέτρος, λέει, καὶ ὁ Παῦλος δέχτηκαν τὰ ὀνόματά τους
 ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ γι' αὐτὸ ἐγινε δυνατό ἀκόμα καὶ νὰ ἀλλά-
 ξουν σ' αὐτοὺς οἱ ὀνομασίες τους. Μὰ ποιὸ ὄν δὲν ἔχει λάβει τὸ
 ὄνομά του ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐσένα ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τοῦ
 λόγου μου. Ἄν δηλαδὴ θεωρεῖς τὴ ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων σημεῖο

θήση διὰ τούτου πάντως πᾶν ὄνομα παρ' ἡμῶν τεθεῖσθαι τοῖς οὖσιν ἐκ τοῦ μὴ τὰς αὐτὰς τῶν ὑποκειμένων προσηγορίας παρὰ πᾶσι κεν-
 51 κρατηκέσαι. Ὡς γὰρ Παῦλος ὁ πρότερον Σαῦλος καὶ Πέτρος ἐκ Σί-
 μωνος, οὕτω γῆ τε καὶ οὐρανὸς καὶ ἀῆρ καὶ θάλασσα καὶ πάντα τὰ
 5 τῆς κτίσεως μέρη οὐχ ὁμοίως παρὰ πᾶσιν ὠνόμασται, ἀλλ' ἑτέρως
 μὲν παρ' Ἑβραίοις, ἑτέρως δὲ παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ἑκάστοις τῶν
 ἔθνῶν διαφοροῖς ταῖς προσηγορίαις κατονομάζεται. Εἰ οὖν ἰσχύει τῷ
 Εὐνομίῳ τὸ ἐπιχείρημα Πέτρον καὶ Παῦλον διὰ τοῦτο μετακεκλή-
 σθαι κατασκευάζοντι διὰ τὸ παρ' ἀνθρώπων αὐτοῖς τὰς προσηγορίας
 10 τεθεῖσθαι, ἰχύσει πάντως καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τῶν ὁμοίων ὁρμώ-
 μενος ὁ πάντα παρ' ἡμῶν κατονομάσθαι λέγων διὰ τὸ πάντων τὰς
 προσηγορίας κατὰ τὰς τῶν ἔθνῶν διαφορὰς ἐνηλλάχθαι.

52 Εἰ δὲ τὰ πάντα οὕτως, οὐδὲ τὸ γεννητὸν πάντως καὶ ἀγεννητον
 ἄλλως· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τῶν μετονομαζομένων ἐστί. Τὸ γὰρ ἐγγενό-
 15 μενον ἡμῖν περὶ τὸ ὑποκείμενον νόημα εἰς ὀνόματος τύπον μεταλαμ-
 βάνοντες ἄλλοτε ἄλλοις ῥήμασι τὸ νοηθὲν ἐξαγγέλομεν, οὐχὶ ποιούν-
 τες τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ σημαίνοντες δι' ὧν ὀνομάζομεν. Τὰ μὲν γὰρ
 πράγματα, καθὼς ἂν ἔχη φύσεως, ἐφ' ἑαυτῶν μένει, ἡ δὲ διάνοια τῶν
 ὄντων ἐφαπτομένη δι' ὧν ἂν γένηται δυνατὸν ῥημάτων ἐκκαλύπτει τὸ
 20 νόημα. Καὶ ὥσπερ οὐ συμμετεβλήθη τῇ μεταβολῇ τοῦ ὀνόματος ἡ οὐ-
 σία τοῦ Πέτρον, οὕτως οὐδὲ ἄλλο τι τῶν θεωρουμένων ἐν τῇ τῶν
 53 ὀνομάτων ἐπαλλαγῇ μεταβάλλεται. Διὸ καὶ τὴν τοῦ 'ἀγεννήτου'
 φωνὴν παρ' ἡμῶν ἐπιτεθεῖσθαι φάμεν τῷ ἀληθινῷ καὶ πρώτῳ Πατρὶ
 τῷ τοῦ παντὸς αἰτίῳ καὶ μηδεμίαν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὑποκειμένου γί-
 25 νεσθαι βλάβην, εἰ ἐξ ἑτέρας φωνῆς τὸ ἴσον γνωρίσαιμεν· ἐξεσι γὰρ
 ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν 'ἀγεννητον' πρῶτον αἴτιον αὐτὸν προσεῖπεῖν ἢ Πατέρα
 τοῦ Μονογενοῦς ἢ ἐκ μηδεμιάς αἰτίας ὑφειρηκῶτα καὶ πολλὰ τοιαῦτα
 ὄσα πρὸς τὴν αὐτὴν διάνοιαν φέρει· ὥστε καὶ δι' ὧν ἐγκαλεῖ λόγων
 κρατύνει τὰ ἡμέτερα δόγματα, ὅτι ὄνομα τῆς θείας φύσεως σημαντι-
 30 κὸν οὐκ ἐμάθομεν.

54 Ἄλλὰ τὸ μὲν εἶναι αὐτὴν ἐδιδάχθημεν, δύναμιν δὲ προσηγορίας

51 δι τὰ πράγματα ἔχουν δεχθεῖ τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τότε θὰ συμφωνήσεις ὅπωςδήποτε δι κάθε ὄνομα ἔχει δοθεῖ στὰ πράγματα ἀπὸ ἐμᾶς ἀπὸ τὸ γεγονός δι δὲν ἔχουν ἰσχύσει σὲ ὄλους γενικὰ τὰ ἴδια ὀνόματα γιὰ τὰ πράγματα. Ὅπως δηλαδή ὁ Παῦλος, ὁ προηγούμενος Σαῦλος, καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ τὸ παλαιὸ Σίμων, ἔτσι καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἀέρας καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὅλα τὰ μέρη τῆς κτίσης, δὲν ὀνομάστηκαν μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ἀπὸ ὄλους παρὰ ἀλλιῶς· τὰ ὀνομάζουν οἱ Ἑβραῖοι κι ἀλλιῶς ἐμεῖς καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς διάφορους λαοὺς. Ἄν λοιπὸν ἰσχύει τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Εὐνομίου πού ἀποδεικνύει δι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος μετονομάστηκαν ἐπειδὴ τὸ ὄνομά τους τοὺς δόθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἰσχύει πάντως καὶ ὁ δικός μας λόγος πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἴδια βάση καὶ λέει δι ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν ὀνομαστεῖ ἀπὸ ἐμᾶς, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα ὄλων παραλλάσσουν ἀνάλογα μὲ τὶς διαφορὲς τῶν λαῶν.

52 Κι ἂν εἶναι ὅλα ἔτσι, ἀσφαλὴ οὔτε τὸ γεννητὸ οὔτε τὸ ἀγέννητο θὰ εἶναι ἀλλιῶς, γιατί κι αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ μετονομαζόμενα. Γιατί παίρνοντας μὲ τὴ μορφή τοῦ ὀνόματος τὸ νόημα πού δημιουργεῖται μέσα μας γιὰ τὸ πράγμα, ἀνακοινῶμε τὸ νόημα αὐτὸ κάθε φορὰ μὲ ἄλλο ὄνομα· καὶ δὲ δημιουργοῦμε βέβαια τὸ πράγμα ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα πού τοῦ δίνουμε τὸ σημαίνομε. Γιατί τὰ πράγματα παραμένουν στὴ φύση πού ἔχουν, ἡ διάνοιά μας ὁμως ἐρχόμενη σ' ἐπαφή μὲ τὰ ὄντα ἀποκαλύπτει τὸ νόημά τους μὲ ὁποιες λέξεις μπορέσει. Καὶ ὅπως μὲ τὴ μεταβολὴ τοῦ ὀνόματός του δὲ συµμεταβλήθηκε καὶ ἡ οὐσία τοῦ Πέτρου, ἔτσι καὶ ὁποιο ἄλλο ἀπὸ ὅσα νοοῦμε δὲ
53 μεταβάλλεται μὲ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ 'ἀγέννητος' λέμε ὅτι τὸ δώσαμε ἐμεῖς στὸν ἀληθινὸ καὶ πρῶτο Πατέρα, τὸν αἴτιο τοῦ παντός καὶ δὲν παθαίνει καμιά βλάβη ἢ οὐσία του χαρακτηριζόμενου, ἂν τοῦ ἀναγνωρίσομε τὸ ἴσο μὲ κάποιον ἄλλο ὄνομα. Ἐπιτρέπεται δηλαδή ἀντὶ νὰ τὸν ποῦμε 'ἀγέννητο' νὰ τὸν προσαγορεύσομε πρῶτο αἴτιο ἢ Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς ἢ ὅτι δὲν ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του σὲ καμιά αἰτία καὶ πολλὰ τέτοια ὅσα ὀδηγοῦν στὴν ἴδια ἔννοια. Ὅστε καὶ μὲ τὶς κατηγορίες πού μᾶς προσάπτει ἰσχυροποιεῖ τὴ δική μας διδασκαλία, ὅτι δὲ μάθαμε ἓνα ὄνομα πού νὰ σημαίνει τὴ θεία φύση.

54 Ἄλλὰ διδασχτήκαμε ὅτι αὐτὴ ὑπάρχει, ἡ δύναμη ὁμως μιᾶς τέ-

τοιαύτης, δι' ἧς ἐμπεριλαμβάνεται ἡ ἀφραστός τε καὶ ἀόριστος φύσις, ἢ οὐκ εἶναι καθόλου φαμέν ἢ πάντως ἡμῖν ἀγνωστον εἶναι. Ὡστε παρ-
 ρεις τὴν συνήθη μυθολογίαν δεικνύτω τὰς σημαντικὰς τῶν οὐσιῶν
 55 ὑποκειμένον. Ἔως δ' ἂν ὁ τῆς Γραφῆς ἀληθεὺς λόγος, ὅτι Ἀβραὰμ
 καὶ Μωϋσῆς οὐκ ἐχώρησαν τὴν τοῦ ὀνόματος γνῶσιν, καὶ ὅτι «Θεὸν
 οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε», καὶ εἶδεν αὐτὸν ἀνθρώπων οὐδεὶς οὐδὲ
 ἰδεῖν δύναται, καὶ ὅτι τὸ περὶ αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτον καὶ τῆς μεγαλω-
 σύνης αὐτοῦ πέρας οὐκ ἔστιν, ἔως ἂν ταῦτα λαλῆται παρ' ἡμῖν καὶ πι-
 10 στεύηται, πᾶς λόγος ὁ περιλήψιν τινα καὶ ἐρμηνείαν τῆς ἀορίστου φύ-
 σεως διὰ τῆς ὀνοματικῆς σημασίας ἐπαγγελλόμενος ὁμοίος ἐστὶ τῷ
 διὰ τῆς ἰδίας παλάμης πᾶσαν ἐμπεριλαμβάνειν οἰομένῳ τὴν θάλασ-
 σαν. Ὁ γάρ ἐστι χειρὸς κοτύλη πρὸς πέλαγος ὄλον, τοῦτο πᾶσα δύ-
 ναμὶς λόγων πρὸς τὴν ἀφραστόν τε καὶ ἀπερίληπτον φύσιν.

56 Ταῦτα δὲ φαμεν οὐχ ὡς ἀρνούμενοι τὸ ἀγεννήτως εἶναι τὸν Πα-
 τέρα οὐδ' ὡς μὴ συντιθέμενοι τὸ γεννητὸν εἶναι τὸν Μονογενῆ Θεόν,
 ἀλλὰ καὶ οὗτος γεγέννηται κάκεινος οὐ γεγέννηται. Τί δὲ κατὰ τὴν φύ-
 σιν ἐστὶν ὁ δίχα γεννήσεως ὢν καὶ ὁ γεγεννησθαι πεπιστευμένος, ἐκ
 τῆς τοῦ γεννηθῆναι καὶ μὴ γεννηθῆναι σημασίας οὐκ ἐδιδάχθημεν. Εἰ-
 20 πόντες γὰρ ὅτι οὗτος ἢ γεγέννηται ἢ οὐ γεγέννηται, διπλῆν ἐντυπούμε-
 θα διὰ τῶν εἰρημένων διάνοιαν, τῷ μὲν δεικτικῷ τοῦ λόγου πρὸς τὸ
 ὑποκειμένον βλέποντες, τῷ δὲ γεγέννηται ἢ οὐ γεγέννηται τὸ τῷ ὑπο-
 κειμένῳ προσθεωρούμενον διδασκόμενοι, ὡς ἄλλο μὲν τι περὶ τοῦ
 57 ὄντος νοεῖν, ἄλλο δὲ τι περὶ τοῦ ἐπιθεωρουμένου τῷ ὄντι. Ἀλλὰ καὶ
 25 παντὶ ὀνόματι τῷ περὶ τὴν θεῖαν λεγομένῳ φύσιν τὸ ἐστὶ πάντως συν-
 υπακούεται, οἷον δίκαιος, ἀφθαρτος, ἀθάνατός τε καὶ ἀγέννητος καὶ
 εἴ τι ἕτερον λέγεται· κἂν μὴ τῆ φωνῆ συμπαρομαρτοῦν τύχη τὸ ρῆμα
 τοῦτο, ἀλλ' ἡ διάνοια πάντως τοῦ φθεγγομένου καὶ τοῦ ἀκούοντος τῷ
 ἐστὶ προσπαρτίζει τὸ ὄνομα, ὡς εἰ μὴ τοῦτο προσκείτο, κατὰ κενὸν
 30 τὴν προσηγορίαν πίπτειν. Οἷον (κρεῖττον γὰρ ἐν ὑποδείγματι παρα-
 στήσαι τὸν λόγον) εἰπόντος τοῦ Δαβὶδ ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ

26. Ἔξ. 6,3 καὶ 3,6.

27. Ἰω. 1,18.

28. Α' Τμ. 6,16.

τοιας όνομασίας, πού μπορεί νά περικλείσει τήν άφραστη και άπεριόριστη φύση λέμε ἢ ὅτι δέν ὑπάρχει καθόλου ἢ ὅπως και νά 'ναι σ' ἑμᾶς εἶναι άγνωστη. "Ὡστε αφήνοντας τούς συνηθισμένους μύθους του ἄς μᾶς δείξει τὰ ὀνόματα πού σημαίνουν τίς οὐσίες και μέ τήν παραλλαγή τῶν ὀνομάτων ἄς διαφοροποιήσει μαζί και τὸ ὑποκείμενό τους. Ἐωσότου ἀληθεύει ὁ λόγος τῆς Γραφῆς, ὅτι ὁ Ἄβραάμ και ὁ Μωϋσῆς δέν ἀντιλήφθηκαν τῇ γνώση τοῦ ὀνόματος²⁶ και ὅτι «τὸ Θεὸ ποτὲ ὡς τώρα δέν τὸν εἶδε κανένας»²⁷ και ὄχι μόνο δέν τὸν εἶδε κανένας ἀπὸ τούς ἀνθρώπους ἀλλὰ και μήτε μπορεί νά τὸν δεῖ²⁸ και ὅτι εἶναι ἀπρόσιτο τὸ γύρω του φῶς και δέν ὑπάρχει ὄριο τῆς μεγαλοσύνης του, ἔωσότου λοιπὸν ὁμολογοῦμε και πιστεύομε αὐτὰ τὰ πράγματα, κάθε λέξη πού ὑπόσχεται ὅτι με μιὰ ὀνοματικὴ σημασία θὰ περιλάβει και θὰ ἐρμηνεύσει τὴν ἀπεράντη φύση μοιάζει μ' ἐκεῖνον πού νομίζει ὅτι θὰ περιλάβει μέσα στὴ φούχτα του ὄλη τὴ θάλασσα. Γιατί ὅ,τι εἶναι ἢ φούχτα ἑνὸς χεριοῦ μπροστὰ σὲ ὀλόκληρο πέλαγος, αὐτὸ ἀκριβῶς ἀντιπροσωπεύει ὄλη ἢ δύναμη τῶν λόγων μπροστὰ στὴν ἀφραστη και ἀπερίληπτη φύση.

56 Αὐτὰ δέν τὰ λέμε ἐπειδὴ ἀρνούμαστε ὅτι ὁ Πατέρας ὑπάρχει χωρὶς γέννηση οὔτε ἐπειδὴ δὲ συμφωνοῦμε ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς εἶναι γεννητός· και ὁ δεῦτερος ἔχει γεννηθεῖ και ὁ πρῶτος δέν ἔχει γεννηθεῖ. Τί εἶναι ὅμως κατὰ τὴ φύση αὐτὸς πού ὑπάρχει χωρὶς γέννηση κι αὐτὸς πού πιστεύομε ὅτι ἔχει γεννηθεῖ, δέν τὸ διδαχτήκαμε ἀπὸ τὴ σημασία τῆς γέννησης και τῆς μὴ γέννησης. "Ὅταν δηλαδὴ λέμε ὅτι αὐτὸς ἔχει γεννηθεῖ ἢ δέν ἔχει γεννηθεῖ, σχηματίζομε διπλὴ ἔννοια μέσα μας με τούς λόγους· με τὴ δεικτικὴ λέξη 'οὗτος' ἀποβλέπομε στὸ ὑποκείμενο και με τὸ «ἔχει γεννηθεῖ» ἢ «δέν ἔχει γεννηθεῖ» μαθαίνομε μιὰ ιδιότητα τοῦ ὑποκειμένου, γιατί εἶναι ἄλλο νά νοεῖς κάτι γιὰ τὸ δν και ἄλλο γιὰ ὅ,τι παρατηροῦμε

57 στὸ δν. Ἄλλὰ και με κάθε ὄνομα πού λέγεται γιὰ τὴ θεία φύση συνυπακούεται ὅπωςδῆποτε και τὸ εἶναι· γιὰ παράδειγμα δίκαιος, ἀφθαρτος, ἀθάνατος και ἀγέννητος και ὅποιο ἄλλο. Κι ἂν τύχει νά μὴ συνυπάρχει με τὸ ὄνομα αὐτὸ τὸ ρῆμα, ὁ νοῦς πάντως ἐκεῖνου πού μιλάει κι ἐκεῖνου πού ἀκούει συναπαρτίζει τὸ ὄνομα μαζί με τὸ εἶναι, ὥστε ἂν δὲ συνοδεύει και τοῦτο, ἢ ὀνομασία πέφτει στὸ κενό. Τὸ παράδειγμα θὰ παραστήσει τὸ λόγο καλύτερα. "Ὅταν εἶπε ὁ Δαβὶδ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος και ἰσχυρὸς και μακρόθυμος, ἂν

- ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, εἰ μὴ συνυπακούοιτο τῶν κατειλημμένων ὀνομάτων ἐκάστῳ τὸ 'ἐστὶ', ματαία δόξει καὶ ἀνυπόστατος ἢ τῶν προσηγοριῶν ἀπαρίθμησις, πρὸς οὐδὲν ὑποκείμενον ἐρειδομένη· συνυπακουομένου δὲ τοῦ 'ἐστὶν' ἐκάστῳ τῶν ὀνομάτων, ἰσχύσει πάν-
5 τως τὰ εἰρημένα περὶ τὸ ὄν θεωρούμενα.
- 58 Ὡσπερ τοίνυν εἰπόντες ὅτι 'κριτῆς ἐστὶ' διὰ μὲν τῆς κρίσεως ἐνέργειάν τινα περὶ αὐτὸν ἐνοήσαμεν, διὰ δὲ τοῦ 'ἐστὶ' τῷ ὑποκει-
μένῳ τὸν νοῦν ἐπεβάλομεν, σαφῶς διδασκόμενοι διὰ τούτων μὴ τὸν
αὐτὸν νομίζειν τῇ ἐνεργείᾳ τὸν τοῦ 'εἶναι' λόγον, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ εἰ-
10 πεῖν ὅτι γεννητὸς ἢ ἀγέννητος ἐστὶ μερίζομεν πρὸς διπλῆν ὑπόληψιν
τὴν διάνοιαν, διὰ μὲν τοῦ 'ἐστὶ' νοοῦντες τὸ ὑποκείμενον, διὰ δὲ τοῦ
'γεννητὸς' ἢ 'ἀγέννητος' τὸ προσὸν τῷ ὑποκειμένῳ καταλαμβάνοντες.
- 59 Καθάπερ τοίνυν κριτὴν ἢ μακρόθυμον παρὰ τοῦ Δαβὶδ εἶναι τὸν Θεὸν
διδαχθέντες οὐ τὴν θεϊαν οὐσίαν, ἀλλὰ τι τῶν περὶ αὐτὴν θεωρουμέ-
15 νων ἐμάθομεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ μὴ γεγενῆσθαι ἀκούσαντες οὐ
τὸ ὑποκείμενον διὰ τῆς ἀπεμφάσεως ἔγνωμεν, ἀλλὰ τί οὐ χρὴ περὶ τὸ
ὑποκείμενον νοεῖν ὠδηγήθημεν, τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ὁ,τι ποτέ ἐστὶν οὐ-
δὲν ἦττον ἐν ἀδήλω μένει, οὕτω καὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς τὰ μὲν λοιπὰ
τῶν θείων ὀνομάτων κατὰ τοῦ ὄντος κατηγορούσης, αὐτὸ δὲ τὸ ὄν
20 ἀκατονόμαστον τῷ Μωϋσῆ παραδούσης. Ὁ τοίνυν τοῦ ὄντος ἐκκαλύ-
πτων τὴν φύσιν μὴ τὰ περὶ τὸ ὄν διεξίτω, ἀλλ' αὐτὴν ἡμῖν φανερούτω
δι' ὧν λέγει τὴν φύσιν.
- 60 Πᾶν γὰρ ὅτι περ ἂν εἴπῃς ὄνομα περὶ τὸ ὄν ἐστὶν, οὐκ ἐκεῖνό
ἐστὶν, ἀγαθός, 'ἀγέννητος', ἀφθαρτός· ἀλλὰ τὸ 'ἐστὶν' ἐκάστῳ τούτων
25 οὐκ ἀπολείπεται. Τούτου τοίνυν τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ καὶ ὄντος 'ἀγεννή-
του', καθὼς ἐστὶ, τὸν λόγον τις ἀποδώσειν ἐπαγγελάμενος μάταιος ἂν
εἴη τὰ μὲν ἐπιθεωρούμενα λέγων, αὐτὴν δὲ σιωπῶν τὴν οὐσίαν ἢ
ἐρμηνεύειν τῷ λόγῳ κατεπαγγέλλεται. Τὸ γὰρ ἀγεννήτως εἶναι ἐν
τῶν ἐπιθεωρουμένων ἐστὶ τῷ ὄντι, ἄλλος δὲ τοῦ 'εἶναι' καὶ ἄλλος
30 'τοῦ πως εἶναι' ὁ λόγος· ὁ μέχρι τοῦ νῦν ἀρρητὸν τε καὶ ἀνερμήνευτον
ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν. Οὐκοῦν φανερωσάτω πρότερον ἡμῖν τὰ τῆς
οὐσίας ὀνόματα, καὶ τότε τῇ παραλλαγῇ τῶν προσηγοριῶν διατεμένε-
τω τὴν φύσιν· ἕως δ' ἂν τὸ ζητούμενον ἀνεκφώνητον μένη, μάτην
αὐτῷ τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων τετεχνολόγηται, τῶν ὀνομάτων οὐκ ὄν-
των.

δὲν συνυπακούοιεν μὲ καθένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῆς πρότασης τὸ 'εἶναι', θὰ φαινόταν ἄσκοπη καὶ ἀδικοιολόγητη ἡ ἀπαρίθμηση τῶν ὀνομασιῶν χωρὶς στήριγμα σὲ κάποιο ὑποκείμενο. Ὅταν ὁμοῦς συνυπακούεται μὲ κάθε ὄνομα καὶ τὸ 'εἶναι', θ' ἀποκτῆσουν ὅσα λέμε τὴ δύναμη νὰ τὰ νοοῦμε γιὰ τὸ ὄν.

58 Ὅπως λοιπὸν ὅταν εἶπαμε ὅτι 'εἶναι κριτῆς', μὲ τὴν κρίση ἐνοήσαμε μιὰ ἐνέργεια σχετικὴ μὲ αὐτὸν καὶ μὲ τὸ 'εἶναι' συνδέσαμε τὸ νόημα μὲ τὸ ὑποκείμενο, μαθαίνοντας μὲ τοῦτο σαφῶς νὰ μὴ νομίζομε ὅτι ἡ ἐννοια τοῦ 'εἶναι' ταυτίζεται μὲ τὴν ἐνέργεια, ἔτσι κι ἀπὸ τὸ λόγο ὅτι εἶναι 'γεννητὸς' ἢ 'ἀγέννητος' χωρίζομε τὴ σκέψη μας σὲ διπλὴ γνώμη· μὲ τὸ 'εἶναι' ἐννοοῦμε τὸ ὑποκείμενο, μὲ τὸ 'γεννητὸς' ἢ 'ἀγέννητος' καταλαβαίνομε τὴν ιδιότητα τοῦ ὑποκει-
59 μένου. Ὅπως λοιπὸν ὅταν ὁ Δαβὶδ μᾶς εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κριτῆς ἢ μακρόθυμος, δὲ μάθαμε γιὰ τὴ θεία οὐσία του ἀλλὰ γιὰ κάτι ποῦ παρατηρεῖται σχετικὰ μ' αὐτή, ἔτσι κι ἐδῶ ὅταν ἀκούσαμε ὅτι 'δὲν ἔχει γεννηθεῖ', δὲ γνωρίσαμε μὲ τὴν ἄρνηση τὸ ὑποκείμενο ἀλλὰ ὁδηγηθήκαμε στὸ τί δὲν πρέπει νὰ νοοῦμε σχετικὰ μὲ τὸ ὑποκείμενο, τί εἶναι ὁμοῦς κατὰ τὴν οὐσία ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἐξίσου ἀδῆλο, ἔτσι καὶ ἡ ἀγία Γραφή ἀποδίδει ὅλα τὰ ἄλλα ὀνόματα στὸ ὄν, παραδίδει ὁμοῦς δίχως ὄνομα τὸ ἴδιο τὸ ὄν. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ ἀποκαλύπτει τὴ φύση τοῦ ὄντος ἅς μὴν ἀπασχολεῖται μὲ τὰ γύρω ἀπὸ τὸ ὄν ἀλλὰ ἅς μᾶς φανερώσει κι ὅσα λέει τὴν ἴδια τὴ φύση του.

60 Ὅποιο ὄνομα δηλαδὴ κι ἂν πεῖς εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ ὄν, ὄχι τὸ ἴδιο τὸ ὄν, ὅπως ἀγαθός, ἀγέννητος, ἀφθαρτος. Δὲν ἀπολείπεται ὁμοῦς τὸ εἶναι ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτά. Ὅταν λοιπὸν κανένας ὑποσχεθεῖ ὅτι θὰ δώσει τὸν ὄρισμό αὐτοῦ ποῦ εἶναι ἀγαθός καὶ ποῦ εἶναι ἀγέννητος στὴν οὐσία του, ματαιοπονεῖ, γιατί λέει αὐτὰ ποῦ ἀναφέρονται σ' αὐτόν, ἀποσιωπᾷ ὁμοῦς τὴν ἴδια τὴν οὐσία ποῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ ἐρμηνεύσει. Γιατὶ τὸ νὰ ὑπάρχει χωρὶς γέννηση εἶναι μιὰ ιδιότητα τοῦ ὄντος καὶ ἄλλος εἶναι ὄρισμός τοῦ 'εἶναι' καὶ ἄλλος τοῦ 'εἶναι μ' ἓνα τρόπο'. Κι αὐτὸ εἶναι ἀπὸ ὅσα εἶπαμε ὡς τώρα ἀνεῖπωτο καὶ ἀνερμήνευτο. Ἄς μᾶς φανερώσει λοιπὸν πρῶτα τὰ ὀνόματα τῆς οὐσίας κι ἅς κομματιάσει τότε τὴ φύση μὲ τὴν παραλλαγὴ τῶν ὀνομασιῶν. Ὡστόσο ὁμοῦς τὸ ζητούμενο μένει ἀνονόμαστο, εἶναι ἄσκοπη ἡ τεχνολογία του γύρω ἀπὸ τὰ ὀνόματα, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα δὲν ἔχουν ὑπαρξή.

- 61 Ἡ μὲν οὖν ἴσχυροτέρα τῶν Εὐνομίου κατὰ τῆς ἀληθείας λαβῆ
 τοιαύτη, πολλῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς λογογραφίας σιωπηθέντων
 δογμάτων. Δοκεῖ γάρ μοι πρέπειν τοῖς τὸν ἐνόπλιον τοῦτον κατὰ τῶν
 ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας τρέχουσι δρόμον πρὸς τοὺς πεφραγμένους πο-
 5 σῶς τῇ πιθανότητι τοῦ ψεύδους ὀπλίζεσθαι, τοῖς δὲ νεκροῖς καὶ ὀδω-
 δόσι τῶν νοημάτων μὴ ἐμμολύνειν τὸν λόγον. Τὸ γὰρ οἶεσθαι ἅπαντα
 ὄσα τῷ τῆς οὐσίας ἤνωται λόγῳ πάντως ἐν σώμασιν εἶναι καὶ φθορᾷ
 συνεζευχθαι (τοῦτο γὰρ ἐν τῷ μέρει τούτῳ φησὶν) ὡς νεκρῶδη δυ-
 σωδιαν ἐκὼν ὑπερβήσομαι, παντὸς οἶμαι τοῦ γε νοῦν ἔχοντος ἐκ τοῦ
 10 προχείρου κατιδεῖν δυναμένου τὸ τεθνηκός τε καὶ διαπεπτωκός τοῦ
 62 λόγου. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι πλῆθος μὲν ἀπειρον τῶν ἀνθρωπίνων
 ἐστὶ ψυχῶν, οὐσία δὲ πάσαις ὑπόκειται μία καὶ τὸ ὁμοούσιον ὑποκεί-
 μενον ἐν αὐταῖς τῆς σωματικῆς διαφθορᾶς ἡλλοτριῶται; Ὡστε
 νηπίοις φανερόν εἶναι τὸν λόγον, ὅτι τὰ σώματα οὐ διὰ τὸ ὁμοούσια
 15 εἶναι ἀλλήλοις διὰ τοῦτο φθείρεται τε καὶ διαλύεται, ἀλλὰ διὰ τὸ σύν-
 θετον εἰληφέναι τὴν φύσιν. Ἄλλος δὲ τοῦ συνθέτου καὶ ἕτερος τοῦ
 κοινοῦ τῆς οὐσίας λόγος· ὥστε τὸ μὲν ὁμοούσια τὰ φθαρτὰ σώματα
 λέγειν ἀληθές ἐστίν, ἡ δὲ ἀναστροφή τὸ ἀληθές οὐκ ἔχει· εἴ τι ὁμοού-
 20 σιον, τοῦτο καὶ φθαρτόν ἐστι πάντως, ὡς ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀποδείκνυ-
 νται, ὧν καὶ οὐσία μία καὶ φθορὰ τῇ κοινότητι τῆς οὐσίας οὐ πρόσε-
 στιν.
- 63 Ὁ δὲ περὶ τῶν ψυχῶν ἀποδοθεὶς λόγος καὶ περὶ πάσης νοερᾶς
 ὑποστάσεως τῆς ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένης οἰκείως ἂν ἔχοι. Οὐ γάρ,
 καθὼς Εὐνόμιος βούλεται, αἱ παρὰ τοῦ Παύλου κατειλεγμένοι φωναὶ
 25 τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων φύσεις τινὰς ἀλλήλων παρηλλαγμένας
 σημαίνουσιν, ἀλλ' ἡ τῶν προσηγοριῶν σημασία σαφῶς ἐγδείκνυται
 τὸ μὴ φύσεων διαφορὰς, ἀλλὰ τῆς ἐπουρανίου στρατιᾶς τὰς ποικίλας
 τῶν ἐνεργειῶν ιδιότητας τῷ λόγῳ παρίστασθαι. «Ἀρχαί» γάρ, φησί,
 «καὶ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις καὶ κυριότητες». Ταῦτα δὲ τὰ
 30 ὀνόματα τοιαῦτά ἐστιν ὡς αὐτόθεν παντὶ πρόδηλον εἶναι τὸ κατ' ἐνε-
 64 γείας τινὸς τετάχθαι τὰ σημαίνόμενα. Τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ τὸ ἐξουσιάζειν
 καὶ τὸ κυριεῦειν καὶ τὸ θρόνον εἶναι τινος, ταῦτα πάντα οὐκ ἂν ὁ

- 61 Αυτό είναι τὸ ἰσχυρότερο κρατούμενο τοῦ Εὐνομίου κατὰ τῆς ἀλήθειας, ἐνῶ ἔχω στὸ μέρος τοῦτο τῆς συγγραφῆς παρατρέξει πολλὰ δόγματα. Πρέπει νομίζω αὐτοὶ ποὺ ἐμπαιζονται στὸν ἐνοπλο τοῦτο δρόμο κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀλήθειας νὰ στρέφουν τὰ ὄπλα τους ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶναι κάπως θωρακισμένοι μὲ κάποιο πιθανὸ ψεῦδος ἀλλὰ νὰ μὴ μολύνουν τὸ λόγο τους μὲ δύσοσμα νοήματα. Γιατὶ σὰ δυσωδία ἀπὸ πτώμα θὰ παρακάμψω τὴ γνώμη ὅτι ὅσα ἐνώνονται μὲ τὸν ὀρισμὸ τῆς οὐσίας ὑπάρχουν ὅπωςδῆποτε μέσα σὲ σώματα κι ἔχουν συζευχθεῖ μὲ τὴ φθορὰ (αὐτὸ λέει στὸ μέρος τοῦτο), γιατί καθένας ποὺ ἔχει νοῦ νομίζω μπορεῖ ἀμέσως νὰ διακρίνει σὲ ποιά σημεῖα ὁ λόγος εἶναι νεκρὸς καὶ καταρρέει.
- 62 Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι ἐνῶ ὑπάρχει ἓνα ἄπειρο πλῆθος ψυχῶν, ὑπόκειται σὲ ὅλες μίᾳ οὐσία κι αὐτὸ τὸ ὑποκείμενο τῆς ἴδιας οὐσίας μέσα σ' αὐτὲς εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴ σωματικὴ διαφθορὰ; Ὡστε ὁ λόγος εἶναι διαφανῆς καὶ στὰ νήπια, ὅτι τὰ σώματα δὲ φθείρονται καὶ διαλύονται ἐπειδὴ εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας ὅλα ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχουν σύνθετη φύση. Καὶ βέβαια ἀλλιῶς ὀρίζεται τὸ σύνθετο κι ἀλλιῶς ἡ κοινότητα τῆς οὐσίας. Ὡστε τὸ νὰ λέμε ὅτι τὰ φθαρτὰ σώματα εἶναι ὁμοούσια εἶναι ἀλήθεια, ὄχι ὅμως καὶ τὸ ἀντίστροφο, ὅτι δηλαδή, τὸ ὁμοούσιο εἶναι ὅπωςδῆποτε φθαρτό. Αὐτὸ φαίνεται στὶς ψυχὲς ποὺ ἐνῶ ἔχουν ἴδια οὐσία δὲν ὑπόκεινται ὡστόσο στὴ φθορὰ ἐξαιτίας τῆς κοινῆς οὐσίας τους.
- 63 Ὁ ὀρισμὸς ὅμως ποὺ δόθηκε στὶς ψυχὲς μπορεῖ νὰ εἶναι οἰκεῖος καὶ σὲ κάθε νοερῇ ὑπόστασι ποὺ παρατηρεῖται μέσα στὴν κτίσι. Γιατὶ τὰ ὀνόματα ποὺ κατονομάζει ὁ Παῦλος τῶν ὑπερκόσμιων δυνάμεων δὲ σημαίνουν καθὼς ἐπιθυμεῖ ὁ Εὐνόμιος κάποιες φύσεις ποὺ παραλλάσσουν μεταξύ τους· ἀπεναντίας ἡ σημασία τῶν ὀνομάτων δείχνει μὲ σαφήνεια ὅτι ὁ λόγος δὲν παριστάνει διαφορὲς φύσεων ἀλλὰ τίς ποικίλες καὶ προσιδιάζουσες σὲ κάθε οὐράνια τάξη ἐνέργειες. Μιλᾷει «γιά ἀρχὲς καὶ θρόνους καὶ ἐξουσίες καὶ δυνάμεις καὶ κυριότητες»²⁹. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι τέτοια, ὥστε εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι οἱ ἐννοίες ἔχουν ταξινομηθεῖ ἀνάλογα μὲ τὸ λει-
- 64 τούργημά τους. Τὸ ὅτι ἀρχοὺν καὶ ἐξουσιάζουσιν καὶ κυριαρχοῦν καὶ εἶναι θρόνοι κάποιου, αὐτὰ ὅλα ὁ λογικὸς ἄνθρωπος δὲ θὰ τὰ μετα-

λελογισμένος εἰς οὐσιῶν διαφορὰς ἀπαγάγοι, προδήλως τῆς ἐνεργείας ὑφ' ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημαινομένης. Ὡστε ὁ λέγων φύσεων διαφορὰς ἐν τοῖς κατειλεγμένοις ὀνόμασι παρὰ τοῦ Παύλου σημαίνεσθαι φρεναπατᾶ ἑαυτόν, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, «μὴ εἰδὼς μήτε 5 ἂ λέγει μήτε περὶ τίνων διαβεβαιούται», σαφῶς ἐνδεικνυμένης τῆς τῶν ὀνομάτων σημασίας, ὅτι ἀξιωματῶν τινῶν διαφορὰς ὁ ἀπόστολος ἐν ταῖς νοηταῖς δυνάμεσιν οἶδεν, οὐκ οὐσιῶν ἑτερότητας διὰ τῶν ὀνομάτων ἐνδείκνυται.

φέρει σέ διαφορές ούσιῶν, ἀφοῦ κάθε ὄνομα δηλώνει ὀλοφάνερα τὴν ἐνέργεια. Ὡστε ὁποῖος στὰ ὄνόματα ποῦ ἀναφέρθηκαν βλέπει ὅτι ὁ Παῦλος σημαίνει διαφορές φύσεων ἕξαπατᾶ τὸν ἑαυτό του³⁰, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, καὶ δὲν γνωρίζει μήτε τί λέει μήτε γιὰ ποιά πράγματα μᾶς διαβεβαιώνει³¹· ἡ σημασία τῶν ὀνομάτων δείχνει σαφῶς ὅτι ὁ Ἀπόστολος γνῶρισε στίς νοητὲς δυνάμεις τίς διαφορὲς κάποιων ἀξιωμάτων καὶ δὲν ὑποδεικνύει τίς διαφορὲς τῶν ούσιῶν.

30. Γαλ. 6,3.

31. Α' Τιμ. 1,7.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Σ'

1 Τὰ μὲν οὖν ἰσχυρὰ τῶν Εὐνομίου ταῦτα. Ἐγὼ δὲ τῶν ἐν ἐπαγγελίᾳ δυνάμεως οὕτω σαθρῶν τε καὶ ἀνυποστάτων ἐπιδειχθέντων τῷ λόγῳ, σιωπᾶν οἶμαι δεῖν ἐπὶ τῶν ὑπολοίπων, τοῖς κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ἐλέγχοις καὶ τῶν ἄλλων τῇ δυνάμει συναπελεγχθέντων· καθάπερ ἐπὶ 5 τῶν πολέμων συμβαίνει, τοῦ δυνατωτέρου τῶν ἄλλων καταπεσόντος μηκέτι τὸ λειπόμενον τῆς στρατιᾶς ἐν λόγῳ τινὶ τοῖς κεκρατηκόσι τοῦ ἰσχύοντος γίνεσθαι. Ἄλλ' οὐκ ἐὰ σιωπᾶν τὸ κεφάλαιον τῆς βλασφημίας ἐν τοῖς ἐφεξῆς τοῦ λόγου προκείμενον· τὴν γὰρ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τοῦ Μονογενοῦς πάροδον, τοῦτο δὴ τὸ φρικτόν τε καὶ ἄθεον 10 καὶ πάσης ἀσεβείας φευκτότερον δόγμα τοῦ Εὐνομίου, νῦν τῇ ἀκοιουθίᾳ τοῦ λόγου κατασκευάζει. Καὶ ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης γεγοητευμένοις ἔτοιμον ἐπὶ γλώσσης ἔστιν εἰς κατασκευὴν τοῦ ἐκ μὴ ὄντος εἶναι τὸν ἡμᾶς καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐξ οὐκ ὄντων ποιήσαντα τὸ λέγειν εἰ ἦν, οὐ γεγέννηται, καὶ εἰ γεγέννηται, οὐκ ἦν, καὶ 15 πολλὴν ἔχει διὰ τούτων ἡ ἀπάτη τὴν συμμαχίαν, τῶν μικροψυχωτέρων ἐν τῇ ἐπιπολαίῳ ταύτῃ πιθανότητι στενοχωρουμένων καὶ πρὸς συγκατάθεσιν τῆς βλασφημίας ὑπαγομένων, ἀνάγκη μὴ παρελθεῖν τὴν ρίζαν τῆς πικρίας τοῦ δόγματος, ἵνα μὴ, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀνω φύουσα διοχλῆ. Πρῶτον δὲ φημι δεῖν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν 20 λόγον κατανοῆσαι δίχα τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους μάχης, εἴθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τε καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκτεθέντων ἔλθεῖν.

3 Ἐν γνώρισμα τῆς ἀληθινῆς θεότητος ὁ τῆς ἀγίας Γραφῆς ὑπο-

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Σ*

1 Αὐτὰ εἶναι τὰ ἰσχυρὰ ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Εὐνομίου . Ἐγὼ ὁμῶς ἀφοῦ ἔδειξα μὲ τὸ λόγο μου πόσο σαθρὰ καὶ ἀνυπόστατα ἦταν αὐτὰ ποὺ διαφήμισε ὡς ἰσχυρὰ, πρέπει νομίζω νὰ σωπάσω μὲ τὰ υπόλοιπα, ἐπειδὴ ἔφθασε ὁ ἔλεγχος τῶν ἰσχυρῶν γιὰ νὰ ἐλεγχθοῦν μαζὶ καὶ τὰ ἄλλα. "Ὅ,τι γίνεται δηλαδὴ στοὺς πολέμους· ὅταν καμφθεῖ τὸ ἰσχυρότερο τμῆμα, ἡ υπόλοιπη στρατιὰ δὲν ἔχει πιά καμιὰ ἀξία γιὰ τοὺς νικητές. Δὲ μ' ἀφήνει ὁμῶς νὰ σωπάσω τὸ ἄκρον ἄωτο τῆς βλασφημίας ποὺ ἐκτίθεται στὰ ἐπόμενα τοῦ λόγου. Γιατὶ τώρα στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μηχανεύεται τὸ πέρασμα τοῦ Μονογενοῦς ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξη, αὐτὴ τὴ φρικτὴ καὶ ἄθρη διδασκαλία τοῦ Εὐνομίου, ποὺ πρέπει ν' ἀποφεύγεται περισ-
2 σότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀσεβεία του. Κι ἐπειδὴ ὅλοι ὄσοι ἔχουν μαγευτεῖ μὲ αὐτὴ τὴν ἀπάτη ἔχουν ἔτοιμο στὴ γλώσσα τους ν' ἀποδείξουν ὅτι βγῆκε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία αὐτὸς ποὺ ἔκανε ἐμᾶς κι ὅλη τὴν κτίση, διατυπώνοντας τὸν συλλογισμό 'ἂν ὑπῆρχε δὲν γεννήθηκε κι ἂν γεννήθηκε δὲν ὑπῆρχε' κι ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀπάτη βρίσκει σ' αὐτὰ πολλὴ συμμαχία, ἐπειδὴ οἱ πῖο λιγόψυχοι πιέζονται ἀπὸ τὴν ἐπιπόλαιη αὐτὴ πιθανοφάνεια καὶ παρασύρονται σ' ἀποδοχὴ τῆς βλασφημίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴν παραβλέψομε τὴν πικρὴ πηγὴ τῆς διδασκαλίας, γιὰ νὰ μὴν ἀναβλαστήσει, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, καὶ δημιουργήσει προβλήματα¹. Πρῶτα πρέπει νὰ σκεφτοῦμε τὸ λόγο καθ' ἑαυτὸν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀντιμαχία μὲ τοὺς ἀντιπάλους μας κι ἔπειτα νὰ προχωρήσομε στὴν ἐξέταση καὶ τὸν ἔλεγχο ὅσων ἔχουν ἐκτεθεῖ.

3 Ὁ λόγος τῆς ἁγίας Γραφῆς ὑποδεικνύει ἓνα γνώρισμα τῆς

* Στὴν PG φέρεται ὡς Λόγος Η'.

δείκνυσι λόγος, ὃ διὰ τῆς ἀνωθεν φωνῆς ἐδιδάχθη ὁ Μωϋσῆς ἀκούσας τοῦ εἰπόντος ὅτι «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν». Οὐκοῦν τοῦτο μόνον θεῖον εἶναι ὡς ἀληθῶς πιστεύειν οἰόμεθα δεῖν, ὃ κατὰ τὸ ἀίδιον τε καὶ ἀόριστον ἐν τῷ εἶναι καταλαμβάνεται, καὶ πᾶν τὸ περὶ αὐτὸ θεωρούμενον 5 δεῖ ὡσαύτως ἔχει, οὔτε προσγιγνόμενον οὔτε ἀπογιγνόμενον. Ὡστε εἴ τις λέγοι περὶ Θεοῦ ὅτι πρότερον μὲν ἦν νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἢ ὅτι νῦν μὲν ἔστι πρότερον δὲ οὐκ ἦν, ἐπίσης ἄθεον κρίνομεν τῶν εἰρημένων ἑκάτερον· κολοβοῦται γὰρ ὁμοίως δι' ἀμφοτέρων ὁ τῆς αἰδιότητος λόγος καθ' ἑκάτερον μέρος ὁμοίως τῷ ἀνυπάρκτῳ περισκεπόμενος, 10 εἴτε προθεωροῖη τις τὸ μὴ ὄν τοῦ ὄντος εἴτε καταλήγειν τὸ ὄν εἰς τὸ μὴ ὄν ἀποφαίνοιτο, καὶ οὐδὲν παραμυθεῖται τὴν ἀσεβῆ περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν ἐν πρώτοις ἢ τελευταίοις ἐπιθρυλούμενον τῷ Θεῷ τὸ ἀνυπαρκτον.

4 Διὰ τοῦτο τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι ποτε τὸν ὄντως ὄντα κατασκευὴν 15 ἀρησιῶν τε καὶ ἀθέτησιν τῆς ἀληθινῆς θεότητος εἶναι διοριζόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν διὰ τοῦ φωτὸς ἑαυτὸν τῷ Μωϋσῆϊ δείξας ὄντα ἑαυτὸν ὀνομάζει λέγων «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν», Ἡσαίας δὲ καθάπερ ὄργανον τοῦ ἐν αὐτῷ φθεγγομένου γενόμενος ἐκ προσώπου λέγει τοῦ ὄντος ὅτι «ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα», ὡς διὰ τούτου νοεῖσθαι καθ' 20 ἑκατέραν ἔννοιαν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀίδιον, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Μανωὲ γενομένη φωνὴ τὸ ἀπερίληπτον εἶναι διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σημασίας τὸ θεῖον ἐνδείκνυται, ὅτε μαθεῖν ἀξιούντος τοῦ Μανωὲ τὸ ὄνομα, ὡς προελθούσης εἰς ἔργον τῆς ἐπαγγελίας ἐπ' ὀνόματος δοξάση τὸν εὐεργέτην, λέγει πρὸς αὐτὸν «τί τοῦτο ἐρωτᾷς;». Καὶ αὐτὸ ἐστὶν θαν- 25 μαστόν, ὡς διὰ τούτου μαθεῖν ὅτι ἐν ἔστιν σημαντικὸν τῆς θείας φύσεως ὄνομα, τὸ ἀρρητῶς περὶ αὐτῆς ἡμῖν θαῦμα κατὰ ψυχὴν ἐγγινόμενον, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν λόγοις τὸ Ἰσον βοᾷ, ὡς πάσης μὲν τῆς κτίσεως ὑπ' αὐτοῦ παραχθείσης εἰς γένεσιν, μόνου δὲ τοῦ Θεοῦ ὡσαύτως δεῖ τε ὄντος καὶ εἰσαεὶ διαμένοντος, 30 ἐν οἷς φησι «σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι»· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεοφορουμένων ἀκούοντες πᾶν, ὃ μὴ ἐξ αἰ-

2. Ἐξ. 3,14.

3. Ἡσ. 44,6.

4. Ἡ ὑπαρξὴ γιὰ νὰ εἶναι αἰδία πρέπει νὰ ἐκτείνεται ἀπὸ τῆ μιᾶ ἐπ' ἀπειρο πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπ' ἀπειρο πρὸς τὸ μέλλον. Αὐτὲς εἶναι οἱ δύο ἔννοιες τῆς αἰωνιότητος.

ἀληθινῆς θεότητας, πού τὸ διδάχτηκε ὁ Μωυσῆς ἀπὸ τὴν ἐξ οὐρανοῦ φωνή, ὅταν ἄκουσε τὸ «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὢν»². Πρέπει λοιπὸν νομίζω νὰ πιστεύουμε ὅτι τὸ ἀληθινὰ θεῖο εἶναι τοῦτο μονάχα, πού βρίσκεται στὸ εἶναι αἰώνια καὶ ἀπειρα κι ὅ,τι νοοῦμε γύρω σ' αὐτὸ εἶναι πάντα τὸ ἴδιο χωρὶς οὔτε νὰ τὸ ἀποκτᾷ οὔτε νὰ τὸ χάνει. Ὡστε ἂν λέει κάποιος περὶ Θεοῦ ὅτι πρῶτα ἦταν ἀλλὰ τώρα δὲν εἶναι ἢ τώρα εἶναι ἀλλὰ πρῶτα δὲν ἦταν, θεωρῶ καὶ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη διατύπωση ἐξίσου ἄθεες. Γιατὶ ἐξίσου καὶ μὲ τις δύο κολοβώνεται ἡ αἰδιότητα ἐμποδιζόμενη καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία εἴτε προθεωρεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ ὄν τὸ μὴ ὄν εἴτε διδάσκει ὅτι τὸ ὄν καταλήγει στὸ μὴ ὄν καὶ δὲ διασκεδάζει καθόλου τὴν ἀσεβὴ γνώμη γιὰ τὸ θεῖο εἴτε στὴν ἀρχὴ εἴτε στὸ τέλος ἀναφέρομε στὸ Θεὸ τὴν ἀνυπαρξία.

- 4 Γι' αὐτὸ καὶ ἡ προσπάθεια ν' ἀποδειχτεῖ ὅτι κάποτε δὲν ὑπῆρχε ὁ ἀληθινὰ ὑπάρχων ὑποστηρίζω πῶς εἶναι ἄρνηση κι ἀθέτηση τῆς ἀληθινῆς θεότητας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸς πού φανερώθηκε στὸν Μωυσῆ μὲ τὸ φῶς ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ του λέγοντας «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων», ὁ Ἡσαίας πού ἐγινε ἓνα εἶδος ὄργάνου ἐκείνου πού μιλοῦσε μέσα του λέει ὡς ἐκπρόσωπος Ἐκείνου πού ὑπάρχει «ἐγὼ πρῶτος κι ἐγὼ ἔπειτα»³, ὥστε μ' αὐτὸ νὰ γίνῃ νοητὴ ἡ αἰδιότητα περὶ θεοῦ σύμφωνα καὶ μὲ τις δύο ἐννοιες⁴, καὶ ἐπίσης καὶ ἡ φωνὴ πού ἄκουσε ὁ Μανωὲ δείχνει ὅτι τὸ θεῖο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιληφθεῖ ἀπὸ τὴ σημασία τοῦ ὀνόματος· ὅταν ὁ Μανωὲ ζητοῦσε νὰ μάθει τὸ ὄνομα, γιὰ νὰ δοξάσει μὲ τὸ ὄνομά του τὸν εὐεργετὴ πού πραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεσή του, τοῦ εἶπε «τί τὸ ρωτᾷς αὐτό; καὶ τοῦτο εἶναι θαυμαστό»⁵, γιὰ νὰ μάθει μὲ τοῦτο ὅτι ἓνα εἶναι μονάχα τὸ ὄνομα πού σημαίνει τὴ θεία φύση, ὁ θαυμασμὸς πού γεννιέται ἀνέκφραστα μέσα στὴν ψυχὴ μας γι' αὐτὴν· καὶ ἐπίσης κι ὁ μέγας Δαβὶδ τὸ ἴδιο φωνάζει μὲ ὅσα λέει, ὅτι ἐκεῖνος ἔφερε στὴ γένεση ὅλη τὴν κτίση καὶ μόνο ὁ Θεὸς εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ παραμένει πάντοτε, κατὰ τοὺς λόγους του, «ἐσύ εἶσαι ὁ ἴδιος καὶ οἱ χρόνοι σου δὲ θὰ τελειώσουν ποτέ»⁶· ἀκούοντας λοιπὸν αὐτὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς θεοφόρους ἄνδρες, κάθε τι πού δὲν ὑπάρχει ἀπὸ πάντο-

5. Κριτ. 13,18.

6. Ψαλμ. 101,26.

δίου ἐστίν, ὡς πρόσφατόν τε καὶ ἀλλότριον τῆς ἀληθινῆς θεότητος τοῖς εἰδωλολάτραις προσκυνεῖν καταλείπομεν.

6 Τὸ γὰρ νῦν ὄν, πρότερον δὲ μὴ ὄν, πρόσφατόν ἐστι πάντως καὶ οὐκ ἀίδιον, τὸ δὲ πρὸς τι τῶν προσφάτων ὄρᾶν δαιμόνων λατρείαν ὁ 5 Μωϋσῆς ὀνομάζει λέγων «ἔθυσαν δαιμονίους καὶ οὐ Θεῶν», θεοῖς οἷς οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, καινοὶ καὶ πρόσφατοι ἦκασιν. Εἰ οὖν πᾶν τὸ πρόσφατον ἐν σεβάσματι δαιμόνων ἐστὶ λατεῖα καὶ τῆς ἀληθινῆς θεότητος ἠλλοτριῶται, ὃ δὲ νῦν μὲν ἐστίν, δεῖ δὲ οὐκ ἦν, πρόσφατόν ἐστι καὶ οὐκ ἀίδιον, ἀναγκαιῶς πρὸς τὸ ὄν βλέποντες τοὺς τὸ 10 μὴ ὄν τῷ ὄντι συνθεωροῦντας καὶ λέγοντας, ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν, τοῖς θεο-7 ραπευταῖς τῶν εἰδώλων ἐγκαταλέγομεν. Καὶ γὰρ ὁ μέγας Ἰωάννης τὸν Μονογενῆ Θεὸν τῷ ἰδίῳ καταγγέλλων κηρύγματι παντοίως τὸν ἑαυτοῦ κατασφαλίζει λόγον, ὡς μὴ τινα πάροδον τῆν τοῦ μὴ εἶναι ὑπόληψιν κατὰ τοῦ ὄντος λαβεῖν. Λέγει γὰρ ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν' καὶ πρὸς 15 τὸν Θεὸν ἦν καὶ Θεὸς ἦν καὶ φῶς ἦν καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ πάντοτε ἦν καὶ οὐδὲν οὐδέποτε τι τῶν καλῶν οὐκ ἦν ὁ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ πλήρωμα ὢν καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ὢν.

8 Εἰ τοίνυν Μωϋσῆς μὲν οἶόν τινα χαρακτῆρα τῆς ἀληθινῆς θεότη-20 τος ἡμῖν νομοθετεῖ τὸ μηδὲν ἄλλο περὶ Θεοῦ γινώσκειν ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐστὶ (τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται τὸ «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν»), Ἡσαίας δὲ τὸ πανταχόθεν ἀόριστον τοῦ ὄντος βοᾷ τῷ κηρύγματι, μήτε δι' ἀρχῆς μήτε διὰ τέλους βλέπων τὸν ὄν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὀριζόμενον (ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι «ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα», ἐν οὐθετέρῳ τὸν ὄρον τῆς αἰ-25 διότητος ἴστησιν, ὡς μήτε πρὸς τὴν ἀρχὴν ὀρῶντας εὐρεῖν τι σημεῖον, ἀφ' οὗ ἐστὶ καὶ μεθ' ὃ οὐκ ἦν, μήτε πρὸς τὸ ἐφεξῆς τὴν διάνοιαν ἀνάγοντας ὄρω τινὲ διακόπτειν τοῦ ὄντος τὴν ἐπὶ τὸ ἀίδιον πρόοδον), τοῦ δὲ προφήτου Δαβὶδ πρόσφατόν τε καὶ ἀλλότριον θεὸν προσκυνεῖσθαι ἀπαγορευόντος, ὢν ἐκάτερον ἐν τοῖς δόγμασιν ἐστὶ τῆς αἰρέσεως (ἐν 30 μὲν τῷ μὴ αἰδίῳ τὸ πρόσφατον, ἐν δὲ τῷ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ φύ-9 σεως ἀπεξενῶσθαι τὸ ἀλλότριον σαφῶς ἐπιδείκνυται)· τούτων οὖν

7. Δευτ. 32,17.

8. Ἰω. 1,1 ἐέ.

9. Ἔξ. 3,14.

10. Ἠσ. 44,6.

11. Ψαλμ. 80,10.

τε, ὡς πρόσφατο καὶ ξένο ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ θεότητα ἀφήνομε νὰ τὸ προσκυνοῦν οἱ εἰδωλολάτρες.

6 Γιατὶ αὐτὸ ποῦ εἶναι τώρα, ἐνῶ πρωύτερα δὲν ὑπῆρχε, εἶναι ὅπως δὴποτε πρόσφατο καὶ ὄχι αἰδίο καὶ τὸ νὰ κρύβεσαι σὲ κάτι πρόσφατο ὁ Μωυσῆς τὸ ὀνομάζει λατρεία δαμονικὴ λέγοντας, «θυσίασαν στὰ δαμόνια καὶ ὄχι στὸ Θεό, σὲ θεοὺς ποῦ δὲν γνώριζαν οἱ πατέρες τους ἀλλὰ ἦταν νέοι καὶ πρόσφατοι»⁷. Ἐν ἑπομένῳ λοιπὸν κάθε πρόσφατὴ προσκύνησις εἶναι λατρεία δαμονικὴ καὶ ξένη ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ θεότητα, κι ἂν αὐτὸ ποῦ τώρα εἶναι ἀλλὰ δὲν ἦταν πάντοτε εἶναι πρόσφατο καὶ ὄχι παντοτινὸ, ἀποβλέποντας στὸ ὄν κατατάσσομε ὑποχρεωτικὰ στὴν πίστιν τῶν εἰδώλων ἐκείνους ποῦ 7 συνδέουν τὸ μὴ ὄν μὲ τὸ ὄν καὶ λένε, ὅτι κάποτε τὸ ὄν δὲν ἦταν. Ὁ μέγας Ἰωάννης κηρύσσει στὸ εὐαγγέλιό του τὸν Μονογενῆ Θεὸ διασφαλίζει μὲ πολλοὺς τρόπους τὸ λόγο του, γιὰ νὰ μὴν εἰσχωρήσει ἀπὸ πουθενὰ σὲ βάρος τοῦ ὄντος ἢ ἰδέα ὅτι δὲν ὑπῆρχε. Λέει δηλαδὴ ὅτι ἦταν στὴν ἀρχὴ καὶ ὅτι ἦταν μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἦταν Θεὸς καὶ ἦταν φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ πάντοτε ἦταν ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ποτὲ δὲν ὑπῆρξε περίπτωσις νὰ μὴν εἶναι κάτι καλὸ αὐτὸς ποῦ εἶναι τὸ πλήρωμα ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ βρῖσκεται στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα του⁸.

8 Ἐν ἑπομένῳ ὁ Μωυσῆς νομοθετεῖ γιὰ μᾶς σὰ μιὰ σφραγίδα τῆς ἀληθινῆς θεότητας νὰ μὴ γνωρίζομε τίποτε ἄλλο γιὰ τὸ Θεὸ παρὰ μονάχα τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει (αὐτὸ δηλώνει τὸ «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὢν»⁹) κι ἂν ὁ Ἡσαΐας κηρύσσει στὴν προφητεία του τὴν ἀπὸ παντοῦ ἀπειροσύνην τοῦ ὄντος, ἀφοῦ δὲν βλέπει τὸ ὄν στὸ Θεὸ νὰ περιορίζεται μήτε ἀπὸ ἀρχὴ μήτε ἀπὸ τέλος (γιατὶ αὐτὸς ποῦ εἶπε ὅτι «ἐγὼ εἶμαι ἢ ἀρχὴ καὶ ἐγὼ ἔπειτα ἀπὸ αὐτό»¹⁰), δὲ σταματᾷ τὴν αἰδιότητα σὲ κάποιον ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα, ὥστε μήτε βλέποντας στὴν ἀρχὴ νὰ βροῦμε ἓνα σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀρχίζει κι ἔπειτα ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἦταν, μήτε στρέφοντας τὴ σκέψη μας πρὸς τὸ ἔπειτα, νὰ διακόψομε μ' ἓνα ὄριο τὴν προχώρησις τοῦ ὄντος μέσα στὴν αἰωνιότητα) κι ἂν ὁ Δαβὶδ ἀπαγορεύει νὰ προσκυνοῦμε πρόσφατο καὶ ξένο θεὸ¹¹, καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα συγκαταλέγεται στὰ δόγματα τῆς αἵρεσις (τὸ πρόσφατο στὸ μὴ αἰώνιο, καὶ τὸ ξένο πάλι τὸ παρουσιάζει σαφῶς στὴν ἀλλοτρίωσις ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ).

9 Ὅταν λοιπὸν αὐτὰ εἶναι ἔτσι ὅλη τὴ μεθόδευσις γιὰ τὸ ὅτι ὁ ἀληθι-

οὕτως ἐχόντων πᾶσαν τὴν διὰ τῶν σοφισμάτων κατασκευὴν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι ποτε τὸν ὄντως ὄντα οὐδὲν ἄλλο ἢ παράβασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τροπὴν εἰς εἰδωλολατρίαν εἶναι διοριζόμεθα. Τοῦ γὰρ εὐαγγελιστοῦ διὰ τῆς θεολογίας πανταχόθεν ἐξορίσαντος τὸ μὴ ὄν ἐκ 5 τοῦ ὄντος καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς τοῦ ἦν ἐπαναλήψεως τὴν τοῦ μὴ εἶναι ὑπόνοιαν ἐπιμελῶς ἐξαλείψαντος, Μονογενῆ δὲ Θεὸν καὶ Λόγον Θεοῦ καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Ἰσον Θεῷ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατονομάσαντος, παγία ἔχομεν ταύτην ἐν ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν καὶ ἀμετάθετον, ὅτι εἰ Θεός ἐστιν ὁ Μονογενῆς Υἱός, δεῖ χρῆ πιστεῦειν αὐτὸν εἶναι, 10 τὸν Θεὸν πεπιστευμένον.

10 Ἄλλὰ μὴν εἰ ἀληθῶς ἐστὶ Θεός, καὶ δεῖ πάντως ἐστὶ καὶ οὐδέποτε ἐν τῷ μὴ εἶναι καταλαμβάνεται. Θεὸς γάρ, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν, εἰ νῦν ἐστὶ, καὶ δεῖ πάντως ἦν, εἰ δέ ποτε μὴ ἦν, οὐδὲ νῦν ἐστὶν ὄλωσ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ Υἱὸν εἶναι τὸν Μονογενῆ Θεὸν καὶ εἰσαεῖ 15 διαμένειν καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖται, τοῦτο φάμεν ὅτι ἐν τῷ Πατρὶ ὧν οὐ καθ' ἐν μόνον ἐστὶν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ κατὰ πάντα ὅσα νοεῖται ὁ Πατήρ, διὰ πάντων ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Ὡς οὖν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ Πατρὸς ὧν ἀφθαρτός ἐστι καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀγαθὸς καὶ ἐν τῷ δυνατῷ δυνατός καὶ ἐν ἐκάστῳ ὧν τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐν τῷ 20 Πατρὶ νοουμένων ἐκεῖνό ἐστιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ αἰδίῳ πάντως αἰδῖος. 11 Ἡ δὲ τοῦ Πατρὸς αἰδιότης ἐν τῷ μήτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀρξασθαι μήτε εἰς τὸ μὴ ὄν καταλήγειν γνωρίζεται. Οὐκοῦν ὁ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων καὶ ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς θεωρούμενος ὡσπερ ἐν τῷ ἀτελευτήτῳ τοῦ Πατρὸς ὧν ζωῆς τέλος οὐκ ἔχει, οὕτω καὶ ἐν τῷ 25 ἀνάρχῳ τοῦ Πατρὸς ὧν ἀρχὴν ἡμερῶν οὐκ ἔχει, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ καὶ ἐν τῇ αἰδιότητι τοῦ Πατρὸς καθορᾶται, καὶ τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ τὸ διὰ πάντων τῆς εἰκόνης ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν οὐ ἐστὶν εἰκὼν θεωρεῖται, καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος ἐν τούτοις εὐρίσκεται ὁ εἰπὼν ὅτι «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν 30 Πατέρα».

12 Ἄλλὰ καὶ τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον οὕτως ἂν μάλιστα

12. Ἐβρ. 7,3.

13. Ἰω. 14,9.

νά υπάρχουν δὲν ὑπῆρχε πάντοτε δὲν τὴ χαρακτηρίζομε τίποτε ἄλλο παρὰ μονάχα παράβαση τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ παρέκκλιση στὴν εἰδωλολατρία. Ἄφοῦ ὁ Εὐαγγελιστὴς μὲ τὸ κήρυγμά του γιὰ τὸ Θεὸ ἐξόρισε τὸ μὴ ὄν ἀπὸ τὸ ὄν καὶ μὲ τὴ συνεχῆ ἐπανάληψη τοῦ ἦταν' ἐξαφάνισε μ' ἐπιμέλεια τὴν ὑπόνοια ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ τοῦ ἔδωσε τὰ ὀνόματα Μονογενῆς Θεὸς καὶ Λόγος Θεοῦ καὶ Ὑἱὸς Θεοῦ καὶ Ἰσος μὲ τὸ Θεὸ καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, ἔχομε μέσα μας μόνη καὶ ἀμετάθετη τὴν ἀπόφαση ὅτι ἂν ὁ Μονογενῆς Ὑἱὸς εἶναι Θεός, πρέπει νὰ πιστεύομε ὅτι ὑπάρχει πάντοτε αὐτὸς πού τὸν πιστεύομε Θεό.

- 10 "Ἄν ὁμοῦ εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς καὶ πάντοτε ἀσφαλῶς ὑπάρχει καὶ οὐδέποτε νοεῖται ὅτι δὲν ὑπάρχει. Γιατὶ ἂν εἶναι τώρα Θεός, ὅπως εἶπαμε πολλές φορές, ὅπως δὴποτε ἦταν πάντοτε, κι ἂν δὲν ὑπῆρχε ποτὲ οὔτε τώρα ὑπάρχει καθόλου. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἀκόμα καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Ὑἱὸς εἶναι Μονογενῆς Θεὸς καὶ ὑπάρχει πάντοτε, διδάσκουμε τὸ ἐξῆς· ὅτι, ἀφοῦ εἶναι μέσα στὸν Πατέρα, δὲν εἶναι μέσα σ' αὐτὸν κατὰ μία ἄποψη μόνο ἀλλὰ σύμφωνα μὲ ὅλα ὅσα νοοῦμε γιὰ τὸν Πατέρα μὲ ὅλα αὐτὰ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτόν. Ὅπως λοιπὸν εἶναι ἀφθαρτος ἐπειδὴ εἶναι μέσα στὴν ἀφθαρσία τοῦ Πατέρα κι ἐπειδὴ εἶναι μέσα στὴν ἀγαθότητα εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἐπειδὴ εἶναι μέσα στὴ δύναμη εἶναι δυνατὸς κι ἐπειδὴ εἶναι σὲ κάθε τι ἀνώτερο πού νοοῦμε γιὰ τὸν Πατέρα εἶναι κι ὁ ἴδιος αὐτὸ τὸ ἀνώτερο, ἔτσι κι ἐπειδὴ βρίσκεται μέσα στὴν
- 11 αἰδιότητα τοῦ Πατέρα εἶναι ἀσφαλῶς αἰδιος. Ἡ αἰδιότητα τοῦ Πατέρα ἔχει τὸ γνῶρισμα ὅτι μὴτε ἀπὸ τὸ μὴ ὄν ἄρχισε μὴτε στὸ μὴ ὄν καταλήγει. Αὐτὸς λοιπὸν πού ἔχει ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ Πατέρα καὶ πού νοεῖται μέσα στὴ δόξα τοῦ Πατέρα, ὅπως ἐπειδὴ βρίσκεται καὶ μέσα στὴν ἀτελεύτητη ζωὴ τοῦ Πατέρα δὲν ἔχει τέλος, ἔτσι ἐπειδὴ βρίσκεται καὶ μέσα στὴν χωρὶς ἀρχὴ ζωὴ τοῦ Πατέρα, δὲν ἔχει ἀρχὴ ζωῆς¹², ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα ἔχει τὴν ὑπαρξὴ καὶ μέσα στὴν αἰδιότητα τοῦ Πατέρα νοεῖται καὶ μ' αὐτόν κυρίως τὸν τρόπο γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ εἰκόνα εἶναι ὁλότελα ἀπαράλλαχτη μ' ἐκεῖνον πού ἀποτελεῖ εἰκόνα του καὶ ἀποδεικνύεται ἀληθινὸς ὁ λόγος πού εἶπε ὅτι «ὁποῖος ἔχει δεῖ ἔμένα, ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα»¹³.

- 12 Ἄλλὰ κι αὐτὸ πού εἶπε ὁ Ἀπόστολος ἔτσι μπορούμε νὰ κατα-

νοηθεί καλῶς καὶ προσφυνῶς ἔχον, τὸ «ἀπαύγασμα εἶναι τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως» τὸν Υἱόν. Τοῖς γὰρ ἀδυνατοῦσιν ἐπὶ τὸ ὄψος τῆς θεογνωσίας τὸν λογισμὸν ἀγαγεῖν διὰ τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας, τούτοις ἐκ τῶν τῇ αἰσθήσει προφαινομένων ἐμποιεῖ τινα
 13 τοῖς ἀκούουσιν ὁ ἀπόστολος τοῦ ἀληθοῦς φαντασίαν. Ὡς γὰρ τὸ ἡλιακὸν σῶμα ὄλω τῷ περιέχοντι κύκλῳ χαρακτηρίζεται καὶ ὁ τὸν κύκλον ἰδὼν ὄλου τοῦ κατὰ τὸ βάθος ὑποκειμένου τὴν ὑπόστασιν διὰ τοῦ φαινομένου ἀνελογίσαστο, οὕτως εἶπεν ἐν τῷ μεγέθει τῆς τοῦ Υἱοῦ
 10 δυνάμεως τὸ τοῦ Πατρὸς μεγαλεῖον χαρακτηρίζεσθαι, ἵνα ὅσον τοῦτο γινώσκεται, τοσοῦτον εἶναι κάκεινο πιστευῆται· καὶ πάλιν ὡς ἐκ παντὸς τοῦ ἡλιακοῦ κύκλου ἢ τοῦ φωτὸς λαμπηδῶν ἀπαυγάζεται (οὐ γὰρ τὸ μὲν τι λάμπει, τὸ δὲ ἀλαμπές ἐστὶ τοῦ κύκλου), οὕτως ὄλη ἢ δόξα, ἣτις ἐστὶν ὁ Πατήρ, τῷ ἐξ ἑαυτῆς ἀπαυγάζεσθαι, τουτέστι τῷ ἀληθινῷ φωτὶ πανταχόθεν περιαυγάζεται· καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου μὲν ἐστὶν ἡ
 15 ἀκτίς (οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀκτίς, εἰ μὴ ἥλιος ἦν), οὐ μὴν ποτε χωρὶς τῆς ἀπαυγαζομένης ἀκτίνος ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖται ὁ ἥλιος, οὕτω τὸ συναφές τε καὶ ἀίδιον τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως τοῦ Μονογενοῦς παραδιδὸς ὁ ἀπόστολος «ἀπαύγασμα δόξης» τὸν Υἱὸν κατωνόμασε.

15 Τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διηρημένων οὐκέτ' ἂν τις ἀμφιβάλλοι
 20 πῶς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενὴς εἶναι πεπίστευται καὶ αἰδίως ἐστὶ, κἂν δοκῇ κατὰ τὴν πρόχειρον ἐνοσίαν μὴ συμβαίνειν ὁ λόγος τῷ λόγῳ ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἶναι λέγων τῷ μαρτυροῦντι αὐτῷ τὸ ἀίδιον. Εἰ δὲ χρῆ καὶ δι' ἐτέρων τὸν λόγον πιστώσασθαι, δυνατόν ἂν γένοιτο νοῆσαι τὸ περὶ τούτου δόγμα διὰ τινῶν τῶν κατὰ τὴν αἰσθη-
 25 σιν ἡμῖν γνωριζομένων. Μηδεὶς δὲ ἐπηρεαζέτω τῷ λόγῳ μὴ δυνάμενῳ τοιαύτην ἐν τοῖς οὖσιν εὐρεῖν εἰκόνα τοῦ ζητουμένου, ἢ διὰ πάντων ἀρκέσει δι' ἀναλογίας τινὸς καὶ ὁμοιότητος πρὸς τὴν τοῦ προκει-
 16 μένου παράστασιν. Βουλόμεθα γὰρ τοὺς λέγοντας πρότερον βεβουλεῦσθαι τὸν Πατέρα, εἴθ' οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ γενέσθαι Πατέρα καὶ
 30 διὰ τούτου τὸ μεταγενέστερον τῷ λόγῳ κατασκευάζοντας πείσαι δι' ὧν ἂν γένοιτο δυνατόν ἡμῖν ὑποδειγμάτων μετάγειν πρὸς τὸ εὐσεβὲς τὴν διάνοιαν. Οὐτε γὰρ ἡ ἀμεσος αὐτῆ συνάφεια ἐκθλίβει τὴν βούλη-

- λάβομε πῶς εἶναι ὀρθὸ καὶ κατάλληλο, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας καὶ ἡ σφραγίδα τῆς ὑπόστασης¹⁴. Σὲ ὁποιους εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑψώσουν τὴ σκέψη τους στὸ ὕψος τῆς θεογνωσίας μετὰ τὴ θεωρία τῶν νοητῶν, σ' αὐτοὺς ὁ Ἀπόστολος ἀπὸ ὅ,τι ἀντιλαμβάνονται οἱ αἰσθήσεις δημιουργεῖ κάποια φαντασία τοῦ ἀληθοῦς.
- 13 Ὅπως δηλαδὴ τὸ ἡλιακὸ σῶμα χαρακτηρίζεται ἀπὸ ὅλο τὸν κύκλο πού τὸ περιέχει κι ὁποιος εἶδε τὸν κύκλο ἀναλογίστηκε, μετὰ ὅ,τι εἶδε, τὴν ὑπόσταση ὅλου ἐκείνου πού ὑπάρχει στὸ βάθος, μετὰ τὸ ἴδιον ὄνομα εἶπε ὅτι μετὰ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως τοῦ Υἱοῦ χαρακτηρίζεται ἡ μεγαλοσύνη τοῦ Πατέρα, ὥστε ὅσο ἀναγνωρίζεται πῶς εἶναι
- 14 αὐτό, τόσο νὰ πιστεύεται πῶς εἶναι κι ἐκεῖνο. Καὶ πάλι ὅπως ἡ λάμψη τοῦ φωτὸς ἀκτινοβολεῖται ἀπὸ ὅλο τὸν ἡλιακὸ κύκλο (γιατὶ ὁ κύκλος δὲ λάμπει ἐδῶ κι ἐκεῖ σκοτεινιάζει), ἔτσι ὅλη ἡ δόξα, πού εἶναι ὁ Πατέρας, περιλάμπεται ὁλόγυρα ἀπὸ τὸ ἀπαύγασμά της, δηλαδὴ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Καὶ ὅπως ἡ ἀκτίνα προέρχεται ἀπὸ τὸν ἥλιο (ἂν δὲν ὑπῆρχε ἥλιος δὲ θὰ ὑπῆρχε ἀκτίνα) ἀλλὰ ποτέ δὲ νοεῖται ὁ ἥλιος μόνος του χωρὶς τὴ λάμψη πού ἀκτινοβολεῖ, ἔτσι παραδίδοντας ὁ Ἀπόστολος τὴ συνάφεια καὶ τὴν ἀδιόττητα τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα ὀνόμασε τὸν Υἱὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας.
- 15 Ἐπειτα ἀπὸ τὴ διάκριση πού κάναμε σ' αὐτά, δὲν μπορεῖ ν' ἀμφιβάλλει κανένας πῶς ἀπὸ τὸν Πατέρα πιστεύομε πῶς προῆλθε ὁ Μονογενὴς ἀλλὰ καὶ πῶς αἰώνια ὑπάρχει, ἀκόμη κι ἂν στὴν πρώτη σκέψη φαίνεται ὅτι δὲ συμφωνεῖ ὁ λόγος πού λέει ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα μετὰ τὸ λόγο πού τοῦ ἀποδίδει τὴν ἀιδιότητα. Ἄν χρειάζεται νὰ βεβαιώσομε καὶ μετὰ ἄλλα ἐπιχειρήματα τὸν λόγο, θὰ ἦταν δυνατό νὰ καταλάβομε τὸ δόγμα αὐτὸ μετὰ κάποια δεδομένα τῶν αἰσθήσεων. Κι ἂς μὴν κατηγορεῖ κανένας τὸν λόγο, ἂν δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ μέσα στὰ ὄντα μιὰ τέτοια εἰκόνα γιὰ τὸ ζητούμενο, πού θὰ ἐξαρκέσει γιὰ νὰ παραστήσει σὲ ὅλα του τὰ σημεῖα μετὰ
- 16 κάποια ἀναλογία καὶ ὁμοιότητα ὅ,τι μᾶς ἀπασχολεῖ. Ἐκείνους δηλαδὴ πού λένε ὅτι πρῶτα σκέφτηκε ὁ Πατέρας κι ἔπειτα ἔφτασε νὰ γίνῃ Πατέρας καὶ μετὰ τὸν συλλογισμό αὐτὸν προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν τὸ μεταγενέστερο τοῦ Υἱοῦ, θέλομε νὰ τοὺς πείσομε μετὰ ὅσα παραδείγματα μπορέσομε νὰ στρέψουν τὴ σκέψη τους πρὸς τὴν εὐσέβεια. Οὔτε βέβαια ἡ ἄμεση αὐτὴ συνάφεια ἐξορίζει τὴ

σιν τοῦ Πατρὸς ὡς κατὰ τινα φύσεως ἀνάγκην ἀπροαιρέτως τὸν Υἱὸν ἐσχηκότος, οὔτε ἡ βούλησις διίστησι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὡς τι διάστημα μεταξὺ παρεπίπτουσα, ὡς μήτε ἐκβάλλειν τοῦ δόγματος τὴν ἐπὶ τῷ Υἱῷ βούλησιν τοῦ γεννήσαντος, ὅλον στενοχωρουμένην ἐν τῇ συναφείᾳ τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητος, μήτε μὴν τὴν ἀδιάστατον διαλύειν συνάφειαν, ὅταν ἐνθεωρῆται τῇ γεννήσει ἡ βούλησις.

17 Τοῦτο γὰρ τῆς βαρείας ἡμῶν καὶ δυσκινήτου φύσεώς ἐστὶν ἴδιον, τὸ μὴ ἐν ταύτῳ πολλάκις παρεῖναι ἡμῖν καὶ τὸ ἔχειν τι καὶ τὸ βούλεσθαι, ἀλλὰ νῦν μὲν βουλόμεθά τι ἔχειν ὧν οὐκ ἔχομεν, μετὰ ταῦτα δὲ 10 τυγχάνομεν ὧν τυχεῖν ἠβουλήθημεν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀπλῆς καὶ παντοδυνάμου φύσεως ὁμοῦ τὰ πάντα καὶ κατὰ ταῦτὸν νοεῖται, καὶ τὸ θέλειν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἔχειν ὅπερ ἠθέλησε. Πάντοτε γὰρ ἐνεργὸν καὶ ἐνούσιον καὶ ἐνυπόστατον τῇ διδίδῳ φύσει τὸ ἀγαθὸν τε καὶ τὸ ἀίδιον ἐνθεωρεῖται θέλημα, οὔτε ἀπὸ τινος ἰδιαζούσης ἀρχῆς ἐγγινόμενον οὔτε 18 δίχα τοῦ θελητοῦ νοηθῆναι δυνάμενον. Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται παρὰ τῷ Θεῷ ἢ τὸ ἀγαθὸν θέλημα μὴ εἶναι ἢ μὴ συνεῖναι τὸ θελητὸν τῷ βουλήματι, οὐδεμιᾶς αἰτίας οὔτε τὸ πρέπον τῷ Πατρὶ μὴ πάντοτε εἶναι μὴ οὐσης οὔτε πρὸς τὸ ἔχειν τὸ βουλητὸν ἐμποδιζούσης. Ἐπεὶ οὖν φύσει τὸ ἀγαθὸν, μᾶλλον δὲ παντὸς ἀγαθοῦ ἐπέκεινα ὁ Μονογενὴς 20 Θεός, οὐκ ἀβούλητον δὲ τῷ Πατρὶ τὸ ἀγαθὸν, φανερωῶς ἀποδεικνύται διὰ τούτων ὅτι καὶ ἀμεσός ἐστι τοῦ Υἱοῦ ἢ πρὸς τὸν Πατέρα συνάφεια καὶ οὐκ ἐξωθεῖται οὐδὲ ἐξείργεται ὑπὸ τῆς ἀδιαστάτου συναφείας τὸ βούλημα τὸ τῇ ἀγαθῇ φύσει διὰ παντὸς ἐνυπάρχον. Εἰ δέ τις ἀνεπηρέδως ἀκούει τοῦ λόγου, καὶ τοιοῦτόν τι τοῖς εἰρημένοις 25 προσθεῖναι βούλομαι.

19 Ὡσπερ εἰ τις (λέγω δὲ καθ' ὑπόθεσιν) προαιρετικὴν τινα τῇ φλογὶ δύναμιν δοίη, δῆλον ἂν εἶη ὅτι ὁμοῦ τῷ εἶναι ἢ φλόξ καὶ τὴν αὐγὴν ἐκλάμπειν ἀφ' ἑαυτῆς θελήσει, θελήσασα δὲ πάντως οὐκ ἀδυνατήσει, τῆς φυσικῆς δυνάμεως ἐπιτελὲς ποιούσης ὁμοῦ τῷ συστήναι 30 τὴν φλόγα τὸ περὶ τὴν αὐγὴν βούλημα, ὡς ἀναντιρρήτως εἰ τοῦτο δοθῆι τὸ προαιρετικῶς κινεῖσθαι τὴν φλόγα, πάντων κατὰ ταῦτὸν τὴν συνδρομὴν νοεῖσθαι, τῆς τε τοῦ πυρὸς ἐξάψεως καὶ τοῦ περὶ τὴν αὐγὴν θελήματος καὶ αὐτῆς τῆς αὐγῆς, ὡς μηδὲν τῆς προαιρετικῆς κινή-

βούληση τοῦ Πατέρα, ἐπειδὴ τάχα ἀπόκτησε τὸν Υἱὸ χωρὶς νὰ τὸ θέλει, κατὰ μιὰ φυσικὴ ἀναγκαιότητα, οὔτε πάλι καὶ ἡ βούληση χωρίζει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὸν Πατέρα παρεμβαίνοντας σὰν ἕνα χρονικὸ διάστημα μεταξύ τους, ὥστε μήτε νὰ ἀποβάλλομε ἀπὸ τὴν πίστη μας τὴ βούληση τοῦ Πατέρα κατὰ τὴ γέννηση, σὰ νὰ συνθλίβεται τάχα ἀπὸ τὴ στενὴ ἔνωση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ διαλύομε τὴ δίχως διάσταση συνάφεια νοώντας τὴ βούληση κατὰ τὴ γέννηση.

- 17 Αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς βαρειᾶς καὶ δυσκίνητης φύσης μας, τὸ ὅτι δὲν ἔχομε πολλὰς φορὲς ταυτόχρονα καὶ τὴν κατοχὴ κάποιου καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἀλλὰ ἄλλοτε θέλομε νὰ ἔχομε κάτι ποῦ δὲν ἔχομε κι ἔπειτα ἀποχτοῦμε αὐτὸ ποῦ θελήσαμε ν' ἀποχτήσομε. Στὴν ἀπλὴ ὁμῶς καὶ παντοδύναμη φύση νοοῦνται ὅλα μαζί καὶ ταυτόχρονα καὶ ἡ θέληση τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἡ κτήση αὐτοῦ ποῦ θέλησε. Γιατὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ θεῖο θέλημα τὸ νοοῦμε πάντοτε μέσα στὴν ἀδιάφωτη φύση ἐνεργὸ καὶ οὐσιωμένο καὶ ἐνυπόστατο, χωρὶς νὰ προέρχεται ἀπὸ κάποια ἰδιάζουσα ἀρχὴ οὔτε νὰ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ χωρισμένο
- 18 ἀπὸ αὐτὸ ποῦ θέλει. Γιατὶ οὔτε ποῦ εἶναι κἂν ἐνδεχόμενο νὰ λείπει ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ ἀγαθὸ θέλημα ἢ νὰ μὴ συνδέεται τὸ θέλημα μὲ τὸ θελητὸ καὶ δὲν ὑπάρχει καμιά αἰτία ποῦ νὰ μὴν εἶναι πάντοτε στὸν Πατέρα ὅ,τι πρέπει οὔτε νὰ ἐμποδίζει νὰ ἔχει αὐτὸ ποῦ θέλει. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Μονογενὴς Θεὸς εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του τὸ ἀγαθὸ ἢ μᾶλλον ἐπέκεινα ἀπὸ κάθε ἀγαθὸ καὶ ὁ Πατέρας δὲν εἶναι ποτὲ χωρὶς τὴ βούληση τοῦ ἀγαθοῦ, ἀποδεικνύεται μὲ αὐτὰ φανερά ὅτι καὶ ἡ συνάφεια τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα εἶναι ἕμμεση καὶ ἡ ἀδιάστατη συνάφεια οὔτε ἐκδιώκει οὔτε ἐμποδίζει τὴ θέληση ποῦ ἐνυπάρχει γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀγαθὴ φύση. Κι ἂν ἀκούει κανένας τὸ λόγο χωρὶς νὰ ἐνοχλεῖται θέλω νὰ προσθέσω καὶ αὐτὰ.
- 19 Ὅπως (κάνω μιὰ ὑπόθεση) ἂν δώσει κάποιος στὴ φλόγα δύναμη προαιρετικὴ, θὰ εἶναι φανερό ὅτι μὲ τὸ ποῦ θὰ γίνῃ φλόγα θὰ θελήσει καὶ ν' ἀκτινοβολεῖ τὴ λάμψη τῆς κι ἂν θελήσει, δὲ θὰ σταθεῖ σίγουρα ἀδύνατη, γιατί ἡ φυσικὴ δύναμη προκαλεῖ μαζί μὲ τὴ φλόγα καὶ τὴ θέληση γιὰ τὴ λάμψη, ὥστ', ἂν παραχωρηθεῖ ἡ προαιρετικὴ κίνηση τῆς φλόγας, νὰ νοεῖται ἀναμφίβολα καὶ ἡ ταυτόχρονη συνδρομὴ ὄλων καὶ τὸ ἀνάμμα τῆς φλόγας καὶ ἡ θέληση γιὰ λάμψη καὶ ἡ ἴδια ἢ λάμψη, ἀφοῦ ἡ προαιρετικὴ κίνηση δὲν ἐμποδί-

σεως πρὸς τὴν ὀξεϊάν τῆς αὐγῆς ὑπόστασιν ἐμποδιζούσης, οὕτω κατὰ τὸ ρηθὲν ἡμῖν ὑπόδειγμα καὶ τῷ Πατρὶ τὸ ἀγαθὸν θέλημα συνομολο-
20 γῶν οὐκ ἀποστήσεις διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἐστὶ τὸ τοῦ εἶναι αὐτὸν βούλημα ἐμπόδιον τοῦ εὐθύς εἶναι 5 γίνεσθαι, ἀλλ' ὡσπερ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τό τε βλέπειν καὶ τὸ θέλειν βλέπειν τὸ μὲν φύσεώς ἐστὶν ἐνέργεια τὸ δὲ ὁρμῆ προαιρέσεως, οὐ μὴν ἀναβολὴν ἐμποιεῖ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ βλέπειν πρὸς αὐτὸ τοῦτο τῆς προαιρέσεως ἢ κινήσεως (ἰδίᾳ γὰρ τούτων ἐκάτερον καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρεῖται, οὐδὲν ἐμπόδιον πρὸς τὸ εἶναι τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ γινόμενον,
10 ἀλλὰ τὰ δύο τρόπον τινὰ μετ' ἀλλήλων ἐστί, τῆς τε φυσικῆς ἐνεργείας τῇ προαιρέσει παρομαρτούσης καὶ τῆς προαιρέσεως πάλιν τοῦ κατὰ φύσιν οὐκ ἀπολιμπανομένης κινήματος).

21 Ὡς οὖν τῷ ὀφθαλμῷ ἡ κατανόησις συμφυῆς ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ὁρᾶν βούλησις οὐδεμίαν ὑπέρθεσιν πρὸς αὐτὸ τὸ ὁρᾶν ἐνεποίησεν, ἀλλὰ
15 καὶ θέλει αὐτῷ εἶναι τὴν δρασιν καὶ ὁ θέλει ἐστίν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἐννοίαν φύσεως πάντων ἅμα κατὰ ταῦτὸν ἐγγίνεται ἡμῖν ἡ διάνοια, τῆς τε αἰδίου τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως καὶ τοῦ περὶ τὸν Υἱὸν θελήματος καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ, καθὼς φησὶν ὁ Ἰω-
22 ἀννης, ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος καὶ οὐ μετὰ τὴν ἀρχὴν νοουμένου· ἀρχὴ δὲ 20 τοῦ παντός ὁ Πατήρ. Ἄλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι κεκήρυκται ἐκεῖνο ὧν κατὰ τὴν φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀρχή. Θεὸς γὰρ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ ὧν Λόγος Θεὸς ἐστίν. Τῆς δὲ ἀρχῆς τὸ αἰδίου ἐνδεικνυμένης καλῶς ὁ Ἰωάννης τῇ ἀρχῇ συνάπτει τὸν Λόγον ἐν αὐτῇ εἶναι λέγων τὸν Λόγον, τοῦτο ὡς οἶμαι κατασκευάζων, ἵνα μὴ φθάσῃ
25 μόνη καθ' ἑαυτὴν ἐγγενέσθαι ἡ ἀρχὴ τῷ ἀκούσαντι, ἀλλὰ πρὶν ταύτην ἐντυπωθῆναι τῇ διανοίᾳ συγκατανοηθῆ τῇ ἀρχῇ καὶ ὁ Λόγος ὁ ἐν ἐκείνῃ ὧν, συνεισελθὼν μετ' αὐτῆς εἰς τὴν τοῦ ἀκούοντος ἐννοίαν καὶ μετὰ τῆς ἀρχῆς τῇ ἀκοῇ ἐγγενόμενος.

23 Οὕτως δὲ τοῦ δόγματος ἡμῖν διευκρινηθέντος καιρὸς ἂν εἴη καὶ
30 τὸν ἐναντίον προθεῖναι καὶ θεωρῆσαι λόγον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἡμετέρας ὑπολήψεις ἀντεξετάζοντα. Λέγει δὲ οὕτως· 'δύο γὰρ ὄντων', φησί, 'τῶν ὑφ' ἡμῶν εἰρημένων, τοῦ τε πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι, οὐθέτερον τῶν εἰρημένων ἐλέγχει ψεῦδος. Οὐτε γὰρ ὡς πρὸ τῆς

ζει καθόλου τὴ δυνατὴ ὑπόσταση τῆς λάμψης, ἔτσι κατὰ τὸ παράδειγμά μας ὁμολογώντας καὶ τὸ ἀγαθὸ θέλημα γιὰ τὸν Πατέρα δὲ θ' ἀπομακρύνεις μὲ τὸ θέλημα τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Γιατὶ οὔτε εὐλογο εἶναι νὰ γίνεται ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἄμεση ὑπαρξή του τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι θέλημα. Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ μάτι. Ἐδῶ τὸ νὰ βλέπει καὶ τὸ νὰ θέλει νὰ βλέπει τὸ ἓνα εἶναι φυσικὴ ἐνέργεια καὶ τὸ ἄλλο ὁρμὴ τῆς προαίρεσης· δὲν προκαλεῖ ὁμως ἀναβολὴ στὴν ἐνέργεια τῆς ὄρασης ἢ κίνηση τῆς προαίρεσης· (γιατὶ ἰδιαίτερος καθένα ἀπὸ αὐτὰ παρατηρεῖται καὶ καθεαυτὸ καὶ δὲ γίνεται τὸ ἓνα ἐμπόδιο στὸ ἄλλο ἀλλὰ τὰ δυὸ κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, ἡ φυσικὴ ἐνέργεια συνυπάρχει στὴν προαίρεση καὶ ἡ προαίρεση πάλι δὲν ἀπολείπει τὴ φυσικὴ τῆς κίνηση).

21 Ὅπως λοιπὸν ἡ ὄραση εἶναι σύμφυτη καὶ ἡ θέληση γιὰ ὄραση δὲν προκάλεσε καμιὰ ἀναβολὴ τῆς ἴδιας τῆς ὄρασης ἀλλὰ καὶ θέλει νὰ ἔχει τὴν ὄραση κι ἔχει αὐτὸ ποὺ θέλει, ἔτσι καὶ στὴν ἀνείπωτη καὶ ὑπέρνοη φύση τὰ συλλαμβάνει ὅλα μαζί ὁ νοῦς μας, καὶ τὴν αἰδία ὑπαρξὴ τοῦ Πατέρα, καὶ τὴ θέλησή του γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Υἱό, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης, ὅτι ἦταν στὴν ἀρχή¹⁵ καὶ δὲ νοεῖται
22 μετὰ τὴν ἀρχή. Κι ἀρχὴ τοῦ παντὸς εἶναι ὁ Πατέρας. Ἀλλὰ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ἔχει κηρυχθεῖ ὅτι εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ εἶναι κατὰ τὴ φύση ὅ,τι εἶναι καὶ ἡ ἀρχή. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ Λόγος ποὺ εἶναι στὴν ἀρχὴ εἶναι Θεός. Κι ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ δεῖχνει τὴν αἰδιότητα ὀρθὰ ὁ Ἰωάννης συνάπτει τὸ Λόγο μὲ τὴν ἀρχὴ λέγοντας ὅτι ὁ Λόγος εἶναι μέσα της, θέλοντας ν' ἀποδείξει ὅπως νομίζω τοῦτο· νὰ μὴν προλάβει νὰ σχηματισθεῖ στὸν ἀκροατὴ ἡ ἐννοια τῆς ἀρχῆς μόνη καθεαυτὴν ἀλλὰ προτοῦ ἐντυπωθεῖ στὴν ψυχὴ νὰ συγκατανοηθεῖ μαζί μὲ τὴν ἀρχὴ καὶ ὁ Λόγος ποὺ εἶναι μέσα της, εἰσδύοντας μαζί της στὸ νοῦ τοῦ ἀκροατῆ καὶ φτάνοντας στὴν ἀκοὴ μαζί μὲ τὴν ἀρχή.

23 Ἀφοῦ πιά διευκρινίσαμε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴ διδασκαλία μας, εἶναι καιρὸς νὰ ἐκθέσουμε καὶ νὰ ἐξετάσουμε καὶ τὸν ἀντίθετο λόγο, ἀντιπαράθετοντάς τον παράλληλα μὲ τὶς δικές μας γνώμες. Λέει τὰ ἐξῆς· Ἄντο ἀπόψεις προτείναμε ἐμεῖς, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Μονογενοῦς δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ ὅτι γεννήθηκε πρὶν ἀπὸ κάθε τι· καὶ καμιὰ ἀπὸ αὐτὲς δὲν βρῖσκει ψευδῆ. Οὔτε βέβαια τόλμησε νὰ πεῖ ὅτι ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν ἀνώτατη γέννηση καὶ σύ-

άνωτάτω γεννήσεως καὶ συστάσεως ἣν εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἀντιπι-
 πτοῦσης τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως καὶ τῆς τῶν σωφρονούντων κρίσε-
 ως. Τίς γὰρ ἂν καὶ παραδέξαιτο σωφρονῶν Υἱὸν ὄντα καὶ γεννητὸν
 πρὸ τῆς ἀνωτάτω γεννήσεως, μὴ δεομένου γεννήσεως πρὸς τὸ εἶναι δ
 24 ἔστι τοῦ χωρὶς γεννήσεως ὄντος'. Εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει τὸν διδάσκα-
 λον ἡμῶν μηδὲν ἠγωνίσθαι λέγων πρὸς τὰς ἀντιθέσεις, εἶδεῖεν ἂν
 πάντες ὅσοι τοῖς λόγοις ἐκείνου καθωμιλήκασιν. Ἐγὼ δὲ (μικρὸν γὰρ
 εἰς ἀπόδειξιν κακίας τὸν ἔλεγχον τῆς περὶ ταῦτα συκοφαντίας εἶναι
 λογιζομαι) καταλιπὼν τὸ δεῖξαι μὴ ἀνεξέταστον παρεωρᾶσθαι τὸ μέ-
 10 ρος τοῦτο παρὰ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῶν προτεθέντων,
 ὅπως ἂν οἷόν τε ἦ, τρέψω τὸν λόγον. Δύο φησὶν ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν εἰ-
 ρηκέναι λόγῳ ἐν μὲν τὸ πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν
 τοῦ Μονογενοῦς, ἕτερον δὲ τὸ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι.

25 'Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐ καινὴ τις οὐσία παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐγενήθη ἐξω
 15 τῆς ἐν αὐτῷ τῷ Πατρὶ θεωρουμένης, ἱκανῶς οἶμαι διὰ τῶν προειρη-
 μένων ἡμῖν ἀποδοδεῖχθαι καὶ μηδὲν χρήζειν ἡμᾶς, ὡς πρώτως ἡμῖν
 προενεχθέντος τοῦ λόγου, πρὸς τὴν τοιαύτην βλασφημίαν συμπλέκε-
 σθαι, πρὸς τοῦτο δὲ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι τὴν σπουδὴν γενέσθαι τῷ
 λόγῳ, πρὸς τὴν ἄθεον αὐτοῦ λέγω καὶ φρικώδη φωνὴν τὴν φανερώς
 26 εἰποῦσαν περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὅτι 'οὐκ ἦν'. Ἄλλὰ καὶ περὶ ταύτης
 τῆς βλασφημίας ἐν τοῖς προειρημένοις μετρίως διαλαβόντος τοῦ λό-
 γου τάχα περιττὸν ἂν εἴη πάλιν διὰ τῶν ὁμοίων θεωρημάτων τὰ προ-
 αποδεδειγμένα κατασκευάζειν. Τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ προεῖρηται
 παρ' ἡμῶν ἐκεῖνα, ὡς τῆς εὐσεβοῦς διανοίας προεντυπωθείσης τοῖς
 25 ἐντυγχάνουσιν καταφανεστέραν γενέσθαι τῶν ἐναντίων τὴν βλασφη-
 μίαν τῶν ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι κατασκευα-
 ζόντων πρεσβύτερον.

27 Δοκεῖ δὲ μοι καλῶς ἔχειν αὐτὸ τῆς γεννήσεως τὸ σημαινόμενον
 δι' ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως διασκοπῆσαι τῷ λόγῳ. Ὅτι μὲν οὖν τὸ
 30 ἐξ αἰτίας εἶναι τινος τὸ ὄνομα τοῦτο παρίσθησι, παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ
 οὐδὲν οἶμαι χρῆναι περὶ τούτου διαγωνίζεσθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ διάφορος
 τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστηκότων ἐστὶν ὁ λόγος, τοῦτ' οἶμαι προσήκειν διὰ
 τινος τεχνικῆς διαιρέσεως σαφηνισθῆναι τῷ λόγῳ. Τῶν τοίνυν ἐκ τι-
 28 νος γινομένων ταύτας τὰς διαφορὰς κατειλήφαμεν. Τὰ μὲν γὰρ ἐξ

- στασή του, επειδή είναι αντίθετη ή φύση τοῦ Πατέρα και ἡ γνώμη τῶν φρονίμων. Γιατί ποιὸς φρόνιμος θὰ μπορούσε νὰ δεχτεῖ ὅτι εἶναι Υἱὸς καὶ γεννητὸς πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνώτατη γέννηση, ἐνῶ δὲ χρειάζεται γέννηση, γιὰ νὰ εἶναι ὅ,τι εἶναι τὸ ὄν χωρὶς γέννηση;
- 24 Ἄν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ πὸν λέει ὅτι ὁ δάσκαλός μας δὲν ἀντέκρουσε καθόλου τὶς ἀντίθετες ἀπόψεις, μποροῦν νὰ τὸ ξέρουν ὅλοι ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τοὺς λόγους ἐκεῖνου. Ἐγὼ ὁμως... (σκεφτομαὶ πὼς εἶναι ἀνεπαρκὴς ὁ ἔλεγχος γιὰ ν' ἀποδειχτεῖ ἡ συκοφαντία σχετικὰ μὲ αὐτά). Γι' αὐτὸ ἀφήνοντας τὴν ἀπόδειξη ὅτι ὁ δάσκαλός μας δὲν παραμέρισε ἀνεξέταστα τὸ μέρος τοῦτο, θὰ στρέψω τὸ λόγο μου, ὅσο γίνεται, στὴν ἐξέταση ὧν παράθεσε πρὶν. Δύο πράγματα λέει ὅτι εἶπε στὸ λόγο του, ἓνα ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἡ οὐσία τοῦ Μονογενοῦς πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ δεύτερο ὅτι γεννήθηκε καὶ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὰ πάντα.
- 25 Ὅτι ὁμως δὲ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα κάποια νέα οὐσία πέρα ἀπὸ αὐτὴν πὸν νοεῖται μέσα στὸν ἴδιο του Πατέρα τὸ ἀπέδειξα νομίζω ἱκανοποιητικὰ μὲ ὅσα ἀνέπτυξα προηγουμένως κι ἐπομένως δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀνάγκη, επειδὴ πρῶτοι ἐμεῖς διατυπώσαμε τὸ λόγο μας, νὰ συγκρουόμαστε μὲ τὴ βλασφημία αὐτή. Τοῦτο μονάχα εἶναι ἀνάγκη νὰ σπουδάσουμε στὸ λόγο μας, ἐννοῶ τὴν ἄθεη καὶ φρικτὴ ἀπόφασή του πὸν διακήρυξε φανερὰ γιὰ τὸ Θεὸ
- 26 Λόγο ὅτι δὲν ὑπῆρχε. Ἀλλὰ επειδὴ καὶ γιὰ τὴ βλασφημία αὐτὴ ἀσχοληθήκαμε ὅσο ἔπρεπε στὰ προηγούμενα, θὰ ἦταν ἴσως περιττὸ μὲ ὁμοία ἐπιχειρήματα νὰ θέλομε ν' ἀποδείξομε τ' ἀποδεδειγμένα. Τὰ προηγούμενα ὁμως διατυπώθηκαν ἀπὸ ἐμένα γι' αὐτὸ τὸ λόγο, νὰ ἐντυπωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στοὺς ἀναγνώστες τους τὸ εὐσεβὲς νόημα καὶ νὰ γίνει καταφανέστερη ἡ βλασφημία τῶν ἀντιπάλων κατὰ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ ὅταν κατασκευάζουν γι' αὐτὸν τὸ μὴ εἶναι νὰ προηγεῖται ἀπὸ τὸ εἶναι.
- 27 Ἐπιβάλλεται νομίζω νὰ ἐξετάσουμε ἐπιμελέστερα τὴν ἴδια τὴ σημασία τῆς γέννησης. Καθένας καταλαβαίνει ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλώνει τὴν προέλευση ἀπὸ κάποια αἰτία καὶ δὲ χρειάζεται ν' ἀγωνιστοῦμε γι' αὐτό. Ἀλλὰ επειδὴ γιὰ διάφορο λόγο ἔχει λάβει τὸ καθένα ὑπόσταση ἀπὸ κάποια αἰτία, τοῦτο νομίζω ὅτι πρέπει νὰ διασαφηνίσω μὲ μιὰ τεχνικὴ διαίρεση. Γι' αὐτὰ πὸν γίνονται ἀπὸ κά-
- 28 ποια αἰτία διαπιστώσαμε τὶς παρακάτω διαφορές. Ἄλλα εἶναι ἀπὸ

ὑλης ἐστὶ καὶ τέχνης, ὡς αἱ τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἔργων κατασκευαὶ διὰ τῆς καταλλήλου ὑλης γινόμεναι, ὧν καθηγεῖται τις τέχνη πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν τῶν γινομένων τὸ προτεθὲν συμπεραίνουσα, τὰ δὲ ἐξ ὑλης καὶ φύσεως· τὰς γὰρ ἐξ ἀλλήλων γενέσεις 5 τῶν ζῶων ἢ φύσις οἰκοδομεῖ διὰ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ὑλικῆς ὑποστάσεως τὸ ἑαυτῆς ἐνεργοῦσα τὸ δὲ ἐξ ὑλικῆς ἀπορροίας, ἐφ' ὧν καὶ τὸ προηγούμενον μένει οἶόν ἐστι καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ρέον ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖται, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτίνος ἢ ἐπὶ τῆς λαμπάδος καὶ τῆς αὐγῆς ἢ ἐπὶ τῶν ἀρωμάτων τε καὶ μύρων καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐκδιδομέ- 10 νης ποιότητος. Ταῦτα γὰρ ἐφ' ἑαυτῶν ἀμειώτα μένοντα εὐθὺς ἔχει συμπαρομαρτοῦσαν ἕκαστον τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐκδιδομένην φυσικὴν ἰδιότητα, οἶον ὁ μὲν ἡλῖος τὴν ἀκτίνα, ἢ δὲ λαμπὰς τὴν αὐγὴν, τὰ δὲ 29 ἀρώματα τὴν τῷ ἀέρι ἐξ αὐτῶν ἐντικτομένην εὐωδίαν. Ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος παρὰ ταῦτα γεννήσεως, οὗ ἢ μὲν αἰτία ἄλλός ἐστι καὶ ἀσώ- 15 ματος, ἢ δὲ γέννησις αἰσθητῆ τε καὶ διὰ σώματος, λέγω δὲ τὸν ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενον λόγον· ἀσώματος γὰρ ὧν καθ' ἑαυτὸν ὁ νοῦς διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀργάνων τίκτει τὸν λόγον. Τοσαύτας γεννήσεων διαφορὰς οἶον ἐν γενικῇ τινι θεωρίᾳ κατενοήσαμεν.

30 Τὰ γὰρ ὄσα θαυματουργεῖται παρὰ τῆς φύσεως τῆς σώματα 20 ζῶων τινῶν εἰς ἑτεροφυῆ τινὰ μεταβαλλούσης ἢ ἀπὸ τινος τῶν ὑγρῶν ἀλλοιώσεως ἢ σπερμάτων φθορᾶς ἢ ξύλων σηπεδόνης ζῳά τινὰ δημιουργούσης ἢ ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς συμπιλήσεως τὸν ψυχρὸν ἐκ τῶν δαλῶν ἀτμὸν ἐναποληφθέντα τῷ βάθει πρὸς ζῶου γένεσιν μετα- 31 ποιούσης, ὃ σαλαμάνδραν προσαγορεύουσιν, κἂν ἔξω τῶν διορισθέντων εἶναι δοκῆ, οὐδὲν ἤττον ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ. Διὰ γὰρ σωμα- 32 των ἢ φύσις τὰ ποικίλα ταῦτα τῶν ζῶων εἶδη τεχνάζεται· ἢ γὰρ ποιᾷ τοῦ σώματος τροπὴ τοιῶσδε παρὰ τῆς φύσεως διατεθεῖσα τόδε τι τοῦ ζῳοῦ τὸ εἶδος ἐδημιούργησεν· ὅπερ οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν εἶδος γεννήσε- 30 τως παρὰ τὸ ἐκ φύσεως καὶ ὅλης ἀποτελούμενον. Τούτων τοίνυν τῶν 30 τῆς γεννήσεως τρόπων φανερῶν τοῖς ἀνθρώποις ὄντων ἢ φιλόανθρωπος τοῦ ἀγίου Πνεύματος οἰκονομία παραδιδούσα ἡμῖν τὰ θεῖα μυστήρια διὰ τῶν ἡμῖν χωρητῶν τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται τῶν ὑπὲρ λόγον, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀπασι τοῦτο ποιεῖ, ὅταν σωματικῶς διαγράφη τὸ θεῖον, ὀφθαλμὸν καὶ βλέφαρα καὶ οὖς καὶ δακτύλους καὶ

κάποια ὕλη καὶ τέχνη, ὅπως τὰ οἰκοδομήματα καὶ τ' ἄλλα κατασκευάσματα, πού γίνονται ἀπὸ κατάλληλο ὑλικό· κάποια τέχνη ὀδηγεῖ κι ὀλοκληρώνει κάθε ἐνέργεια σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ πού ἔχει θέσει. Ἐνῶ ἄλλα εἶναι ἀπὸ ὕλη καὶ φύση· τὴ γένεση δηλαδὴ τῶν ζώων τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴ ρυθμίζει πραγματοποιώντας τὸ σχέδιό της μὲ τὴν ὑλικὴ ὑπόσταση τῶν σωμάτων. Ἐνῶ προέρχεται ἀπὸ ὑλικὴ ἀπορροια, ὅπου τὸ ἀρχικὸ μένει ὅπως ἦταν κι αὐτὸ πού ἀπορρέει ἀπὸ ἐκεῖνο νοεῖται καθεαυτὸ, ὅπως γίνεται μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὴ λάμψη του, μὲ τὸ φανάρι καὶ τὸ φῶς του, ἢ μὲ τὰ ἀρώματα καὶ τὰ μύρα καὶ τὴν εὐωδία πού ἀναδίδουν· αὐτὰ παραμένουν ἀμείωτα καθεαυτὰ, ἐμφανίζεται ὅμως καὶ συνοδεύει τὸ καθένα εὐθὺς ἀμέσως ἢ φυσικὴ ιδιότητα πού ἐκπέμπουν. Ὁ ἥλιος τὴ λάμψη του, τὸ φανάρι τὸ φῶς του καὶ τὰ ἀρώματα τὴν εὐωδιά πού σκορ-
 29 πούν στὸν ἀέρα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχει κι ἓνα ἄλλο εἶδος γεννήσεως· αὐτὸ ἔχει αἰτία ἄυλη καὶ ἀσώματη, ἢ γέννησή του ὅμως εἶναι αἰσθητὴ καὶ διαμέσου σώματος. Ἀναφέρομαι στὸ λόγο πού γεννιέται ἀπὸ τὸ νοῦ. Μόλο πού ὁ νοῦς εἶναι καθεαυτὸν ἀσώματος, γεννᾷ τὸ λόγο μὲ τὰ αἰσθητὰ ὄργανα. Τόσες διαφορὲς στὴ γέννηση διαπιστώσαμε σὲ μιὰ γενικὴ θεώρηση.

30 Πολλὰ θαυμαστὰ ἐνεργεῖ ἡ φύση: μεταβάλλει τὰ σώματα μερικῶν ζώων σὲ σώματα ἄλλης φύσης, δημιουργεῖ κάποια ζῶα ἢ ἀπὸ κάποια ἀλλοίωση τῶν ὑγρῶν ἢ ἀπὸ διαφθορὰ τῶν σπερμάτων ἢ ἀπὸ τὸ σάπισμα τῶν ξύλων, μετατρέπει τὸν ψυχρὸ ἀπὸ τοὺς δαυλοὺς ἀτμό, πού ἔχει κλειστῆ στὸ βάθος τοῦ ζώου ἀπὸ τὴ συμπύληση τῆς φωτιᾶς, πρὸς γένεση τοῦ ζώου, πού λέγεται σαλαμάντρα.
 31 Αὐτὰ κι ἂν φαίνονται πῶς εἶναι ἐξω ἀπὸ ὅσα καθορίσαμε προηγουμένως, ὥστόσο περιλαμβάνονται σ' αὐτά. Γιατὶ ἡ φύση μηχανεύεται αὐτὰ τὰ ποικίλα εἶδη τῶν ζώων διαμέσου τῶν σωμάτων. Ἡ μετατροπὴ δηλαδὴ τοῦ σώματος, χρησιμοποιημένη ἀνάλογα ἀπὸ τὴ φύση, δημιουργεῖ αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο εἶδος τοῦ ζώου. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι βέβαια ἓνα ἄλλο εἶδος γεννήσεως, κοντὰ σ' αὐτὸ πού γί-
 32 νεται ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴν ὕλη. Ἐπειδὴ αὐτοὶ οἱ τρόποι γεννήσεως ἦταν γνωστοὶ στοὺς ἀνθρώπους, τὸ φιλάνθρωπο ἅγιο Πνεῦμα οἰκονόμησε παραδίδοντάς μας τὰ θεῖα μυστήρια, ὥστε νὰ μᾶς διδάσκει τὰ ὑπέρογα μὲ ὅ,τι μπορούμε νὰ καταλάβομε ἐμεῖς, ὅπως κάνει τὸ ἴδιο καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅταν περιγράφει τὸ θεῖο μὲ στοιχεῖα τοῦ

χειρα και δεξιαν και βραχίονα και πόδας και υποδήματα και τα τοιαῦτα περι Θεοῦ διεξιούσα, ὧν οὐδὲν κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν ἐν τῇ θείᾳ καταλαμβάνεται φύσει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἡμῖν εὐσύνοπτον τὴν διδασκαλίαν ἀνάγουσα ταῖς τετριμμέναις ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν ἀνθρώπων φωναῖς τὰ ὑπὲρ πᾶσαν σημασίαν πράγματα διορίζει, ἀναλογικῶς ἡμῶν δι' ἐκάστου τῶν περι Θεοῦ λεγομένων πρὸς τινα ἀναγομένων ὑψηλοτέραν ὑπόνοιαν.

33 Οὕτως οὖν και τὰ πολλὰ τῆς γεννήσεως εἶδη παρὰ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας εἰς παράστασιν τῆς ἀρρήτου τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως παραλαμβάνει, τοσοῦτον ἀφ' ἐκάστου λαμβάνουσα ὅσον 10 εὐαγές ἐστίν εἰς τὰς περι τοῦ Θεοῦ ὑπολήψεις παραληφθῆναι. Ὡς γὰρ ἢ τῶν δακτύλων μνήμη ἐπὶ τοῦ Θεοῦ και τῆς χειρὸς και τοῦ βραχίονος οὐ τὴν ἐξ ὀστέων, νεύρων και σαρκῶν και συνδέσμων τοῦ μέλους κατασκευὴν ὑπογράφει τῷ λόγῳ, ἀλλὰ τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ και 15 ἐνεργητικὴν δύναμιν τῷ τοιούτῳ διασημαίνει ὀνόματι και δι' ἐκάστου τῶν ἄλλων τὰ κατάλληλα τῶν περι Θεοῦ νοουμένων ἐνδείκνυται, οὐ συμπαραδεχομένη τὰς σωματικὰς τῶν ὀνομάτων ἐμφάσεις, οὕτω και τὰ τῶν γεννήσεων τούτων εἶδη λέγει μὲν ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, οὐ 35 μὴν οὕτω λέγει ὡς νοεῖν οἶδεν ἢ καθ' ἡμᾶς συνηθεια. Ὅταν μὲν γὰρ 20 περι τῆς κατασκευαστικῆς λέγῃ δυνάμεως, γέννησιν μὲν ὀνομάζει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν διὰ τὸ δεῖν πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἡμετέρας δυνάμεως καταβῆναι τὸν λόγον, οὐ μὴν ἐνδείκνυται τὰ ὅσα παρ' ἡμῖν τῇ κατασκευαστικῇ γενέσει συνθεωρεῖται, οὐ τόπον, οὐ χρόνον, οὐχ ὕλης παρασκευῆν, οὐκ ὀργάνων συνεργίαν, οὐ τὸν ἐπὶ τοῖς γινομένοις κό- 25 πον, ἀλλὰ ταῦτα ἡμῖν καταλιποῦσα μεγαλοφυῶς και ὑψηλῶς τῷ Θεῷ προσμαρτυρεῖ τῶν ὄντων τὴν γένεσιν ἐν οἷς φησιν ὅτι «αὐτὸς εἶπε και ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο και ἐκτίσθησαν».

36 Πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρρητόν τε και ὑπὲρ λόγον τοῦ Μονογενοῦς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασιν ἐρμηνεύῃ, διὰ τὸ ἀχώρητον εἶναι τὴν ἀνθρω- 30 πίνην πτωχείαν τῶν ὑπὲρ λόγον τε και ἔννοιαν διδαγμάτων κάκει τοῖς ἡμετέροις συγκέχρηται και Υἱὸν ὀνομάζει, ὅπερ ἢ παρ' ἡμῖν συνηθεια τοῖς ἀπὸ ὕλης και φύσεως ἀποκτικομένοις ὄνομα τίθεται. Ἄλλ' ὡσπερ τὴν τῆς κτίσεως γένεσιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὁ λόγος εἰπὼν τὸ διά τινος ὕλης γίνεσθαι αὐτὴν οὐ προσέθηκεν, οὐσίαν ὕλης και τόπον και χρόνον και πάντα τὰ τοιαῦτα τὴν τοῦ θελήματος δύναμιν εἶναι ἀποφη-

σώματος ἀναφέροντας περὶ Θεοῦ μάτι καὶ βλέφαρα καὶ αὐτί καὶ δάχτυλα καὶ χέρι καὶ δεξιὰ καὶ βραχίονα καὶ πόδι καὶ ὑποδήματα καὶ τὰ ὅμοια, πὺ κανένα τους μὲ πρῶτο νόημα δὲ νοεῖται μέσα στὴ θεία φύση. Ἄλλὰ γὰρ νὰ μᾶς κάνει τὴ διδασκαλία του εὐσύνοπτη, καθορίζει τὰ πάνω ἀπὸ σημασία πράγματα μὲ τὶς πολυμεταχειρισμένες ἀπὸ μᾶς λέξεις καὶ ἀναλόγως μὲ κάθε τι πὺ λέγεται περὶ Θεοῦ ὑψωνόμαστε σὲ κάποια ἀνώτερη ἀντίληψη.

33 Ἔτσι λοιπὸν χρησιμοποιοεῖ καὶ τὰ πολλὰ εἶδη τῆς γέννησης γὰρ νὰ παραστήσει τὴν ἀνέκφραστη ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς, παίρνοντας ἀπὸ τὸ καθένα τόσο μόνο, ὅσο ἐπιτρέπεται νὰ παραλη-
34 φθεῖ στὴ γνώμη γὰρ τὸ Θεό. Ἡ ἀναφορὰ δηλαδὴ τῶν δαχτύλων προκειμένου γὰρ τὸ Θεό καὶ τοῦ χεριοῦ καὶ τοῦ βραχίονα δὲν ὑπογραμμίζει στὸ λόγο τὴν κατασκευὴ τους ἀπὸ κόκκαλα καὶ νεῦρα καὶ σάρκες καὶ συνδέσμους τοῦ μέλους ἀλλὰ δηλώνει μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ τὴν πρακτικὴ καὶ εὐεργετικὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα δείχνει ὅσα κατάλληλα νοοῦμε περὶ τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ συμπεριλαμβάνει τὰ σωματικὰ συμφραζόμενα τῶν ὀνομάτων, ἔτσι καὶ τὰ εἶδη αὐτὰ τῆς γεννήσεως τὰ ἀναφέρει γὰρ τὴ θεία φύση, δὲν τοὺς δίνει ὁμως τὸ νόημα μὲ τὸ ὁποῖο τὸ ἀντιλαμβανόμαστε στὶς
35 καθημερινές μας σχέσεις. Ὅταν δηλαδὴ μιλάει γὰρ τὴ δημιουργικὴ δύναμη, τὴν ἐνέργεια αὐτὴ τὴν ὀνομάζει γέννηση, ἐπειδὴ πρέπει ὁ λόγος νὰ κατεβεῖ στὴ μηδαμινότητα τῆς δικῆς μας δυνάμεις, δὲν δηλώνει ὁμως ὅσα ἐμεῖς νοοῦμε μαζὶ μὲ τὴν ἀπὸ κατασκευὴ γένεση, τόπο, χρόνο, προετοιμασία τοῦ ὕλικου, βοήθεια ἐργαλείων, τὸν ἀπαιτούμενο κόπο· τ' ἀφήνει αὐτὰ σ' ἐμᾶς καὶ μ' ἓνα μεγαλόπρεπο καὶ ὑπέρτατο τρόπο ἀποδίδει στὸ Θεό τὴ γέννηση τῶν ὄντων μὲ τὴ φράση του «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγέναν, αὐτὸς διέταξε καὶ δημιουργήθηκαν»¹⁶.

36 Ὅταν πάλι ἐρμηνεύει τὴν ἀπόρρητη καὶ ὑπέρλογη ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρώπινη φτώχεια δὲν μπορεῖ νὰ περιλάβει τὰ πάνω ἀπὸ λόγο καὶ ἐννοια διδάγματα, ἐκεῖ τότε χρησιμοποιοεῖ καὶ τὰ δικά μας καὶ τὸν ὀνομάζει Υἱό, ὄνομα πὺ ἐμεῖς θέτομε συνήθως σ' ἐκεῖνα πὺ γεννιοῦνται ἀπὸ ὕλη καὶ φύση. Ἄλλὰ ὅπως ὅταν ὁ λόγος εἶπε σχετικὰ μὲ τὸ Θεό τὴ γένεση τῆς κτίσης, δὲν πρόσθεσε τὸ ὅτι αὐτὴ γίνεται ἀπὸ κάποια ὕλη, δηλώνοντας ὅτι οὐσία τῆς ὕλης καὶ τόπος καὶ χρόνος καὶ ὅλα αὐτὰ

νάμενος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα υἱὸν εἰπὼν ἀφήκε πάντα τὰ τε ἄλλα ὅσα
περὶ τὴν κάτω γέννησιν ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσιν ὀρθῶς, πάθῃ λέγω καὶ δια-
θέσεις καὶ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου συνεργίαν καὶ τὴν τοῦ τόπου χρείαν καὶ
πρὸ πάντων τὴν ὕλην, ὧν ἄνευ ἀπάντων ἢ κάτω γέννησις ἐκ τῆς φύ-
σεως οὐ συνίσταται.

37 Πάσης δὲ τοιαύτης ἐννοίας ὑλικῆς τε καὶ διαστηματικῆς μὴ συμ-
παραληφθείσης ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ σημασίᾳ, μόνῃ ὑπελείφθη ἡ φύσις, καὶ
διὰ τοῦτο τῇ τοῦ Υἱοῦ φωνῇ τὸ οἰκεῖον καὶ γνήσιον τῆς ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς ἀναδείξεως ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐρμηνεύεται. Καὶ ἐπειδὴ οὐχ
10 ἴκανὸν ἦν τὸ τοιοῦτο τῆς γεννήσεως εἶδος ἀρκοῦσαν ἡμῖν ἐμποιῆσαι
περὶ τῆς ἀρρήτου τοῦ Μονογενοῦς ὑπάρξεως τὴν φαντασίαν, συμπαρα-
λαμβάνει καὶ ἕτερον τῆς γεννήσεως εἶδος πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ
Υἱοῦ θεολογίας τὸ ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀπορροίας, καὶ φησιν ἀπαύγασμα
δόξης καὶ ὁσμὴν μύρου καὶ ἀτμίδα Θεοῦ, ἅπερ ἐν τῇ προεκτεθείσῃ
15 παρ' ἡμῶν τεχνολογίᾳ ἢ καθ' ἡμᾶς συνήθεια ὑλικὴν ἀπόρροϊαν ὀνο-
38 μάζει. Ἄλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς προειρημένοις οὔτε ἡ τῆς κτίσεως ποιήσις
οὔτε ἡ τοῦ Υἱοῦ σημασία χρόνον ἢ ὕλην ἢ τόπον ἢ πάθος συμπαραδέ-
ξατο, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάσης τῆς ὑλικῆς ἐννοίας ἐκκαθάρας τὴν τοῦ
ἀπαυγασματος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν μνημονευθέντων σημασίαν, μό-
20 νον τὸ θεοπρεπὲς τοῦ τοιοῦτου τῆς γεννήσεως εἶδους ὁ λόγος παρα-
λαβὼν ἐνδείκνυται τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτοῦ νοεῖσθαι διὰ τῆς
κατὰ τὴν λέξιν ταύτην ἐμφάσεως.

39 Οὔτε γὰρ ἡ ἀτμίς τὴν εἰς ἀέρα διάχυσιν ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης
παρίστησιν οὔτε ἡ ὁσμὴ τὴν ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ μύρου γινομένην
25 πρὸς τὸν ἀέρα μετάστασιν οὔτε τὸ ἀπαύγασμα τὴν ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ
σώματος διὰ τῶν ἀκτίνων ἀπόρροϊαν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐκ πάντων,
καθὼς εἴρηται, διὰ τοῦ τοιοῦτου τῆς γεννήσεως τρόπου δηλοῦται, τὸ
ἐξ ἐκείνου τε εἶναι καὶ μετ' ἐκείνου νοεῖσθαι, μηδενὸς διαστήματος
μεταξὺ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μεσιτευόντος. Ἐπεὶ δὲ διὰ πλειο-
30 να φιλανθρωπίαν ἢ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάρις πολλαχόθεν ἡμῖν ἐγ-
γενέσθαι τὰς θείας περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὑπολήψεις ὠκονομήσατο,
προσέθηκεν καὶ τὸ λειπόμενον τῶν ἐν γεννήσει θεωρουμένων εἶδος,
τὸ ἐκ τοῦ νοῦ φημι καὶ τοῦ λόγου.

40 Ἄλλὰ πλείονι χρῆται τῇ προμηθείᾳ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὡς
35 μήποτε ὑπὸ ἀτονίας τε καὶ μικροψυχίας καταπεσεῖν τὸν ἀκούοντα
πρὸς κοινὴν ἐννοίαν λόγου, ὡς φθόγγον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν νομι-

εἶναι ἡ δύναμη τοῦ θελήματος, ἔτσι κι ἐδῶ ὅταν εἶπε τὸν Υἱὸ παρέ-
λειψε ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ἡ ἀνθρώπινη φύση παρατηρεῖ στὴν ἐπίγεια
γέννηση, ἐννοῶ τὰ πάθη καὶ τὶς διαθέσεις καὶ τὴ συμμετοχὴ τοῦ
χρόνου καὶ τὴν ἀνάγκη τοῦ τόπου καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα τὴν ὕλη, πὺ
δίχως ὅλα αὐτὰ δὲ γίνεται ἡ ἐπίγεια γέννηση ἀπὸ τὴ φύση μόνο.

- 37 Ἄφοῦ ὁμοῦς κάθε τέτοια ἐννοια ὑλικὴ καὶ χρονικὴ δὲν ἔχει πα-
ραληφθεῖ στὴ σημασία τοῦ Υἱοῦ, ἔμεινε ἡ φύση μόνο καὶ γι' αὐτὸ
μὲ τὸ ὄνομα Υἱὸς ἐκφράζεται γιὰ τὸ Μονογενὴ τὸ οἰκεῖο καὶ
γνήσιο τῆς ἀποδείξεώς του ἀπὸ τὸν Πατέρα κι ἐπειδὴ δὲν ἦταν
ἐπαρκὲς τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς γεννήσεως γιὰ νὰ μᾶς δημιουργήσῃ μιὰ
εἰκόνα τῆς ἄρρητης ὑπαρξῆς τοῦ Μονογενοῦς, συμπεριλαμβάνει
καὶ ἓνα ἄλλο εἶδος γεννήσεως γιὰ τὴν ἐπισήμανση τῆς θεολογίας
γιὰ τὸν Υἱό, τὸ εἶδος δηλαδὴ τῆς ὑλικῆς ἀπόρροιας, καὶ ἀναφέρει
τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας, τὴν ὁσμὴ τοῦ μύρου, τὴν ἀτμίδα τοῦ
Θεοῦ· αὐτὰ στὴν τεχνολογικὴ διαίρεση πὺ προεκθέσαμε συνηθί-
38 σαμε νὰ τὰ ὀνομάζομε ὑλικὴ ἀπόρροια. "Ὅπως ὁμοῦς στὰ προηγού-
μενα οὔτε ἡ δημιουργία τῆς κτίσης οὔτε ἡ ἐννοια τοῦ Υἱοῦ ἀποδέ-
χτηκε τὸ χρόνο, τὴν ὕλη, τὸν τόπο, τὸ πάθος, ἔτσι κι ἐδῶ ἀπάλλαξε
ἀπὸ κάθε ὑλικὸ ρῦπο τὴν ἐννοια τοῦ ἀπαυγίσματος καὶ ὅσων ἄλ-
λων μνημονεύσαμε, κρατώντας ὁ λόγος μόνο ὅ,τι ἄρμοζε στὸ Θεὸ
ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς γεννήσεως, δείχνει μὲ τὴ σημασία τῆς λέξεως
αὐτῆς ὅτι νοεῖται ἀπὸ αὐτὸν καὶ μαζὶ μὲ αὐτόν.

- 39 Οὔτε δηλαδὴ ἡ ἀτμίδα παριστάνει τὴ διάχυση στὸν ἀέρα ἀπὸ
μιὰ ὕλη οὔτε τὸ ἀπαύγασμα τὴν ἀπόρροια τῶν ἀκτίνων ἀπὸ τὸ ἡλια-
κὸ σῶμα ἀλλὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τοῦτο μόνο ὅπως εἶπα δηλώνεται μὲ
αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς γεννήσεως, ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ
νοεῖται μαζὶ μ' ἐκεῖνον, χωρὶς νὰ παρεμβάλλεται κανένα χρονικὸ
διάστημα ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ τὸν προερχόμενο ἀπὸ αὐτόν.
Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἀπὸ περίσσια φιλανθρωπία ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος οἰκονόμησε νὰ δημιουργηθοῦν μέσα μας ἀπὸ πολλὰς ἀφορ-
μὲς οἱ θεῖες ἀντιλήψεις γιὰ τὸν Μονογενή, πρόσθεσε καὶ τὸ ὑπό-
λοιπο ἀπὸ τὰ θεωρούμενα εἶδη γεννήσεως, ἐννοῶ τὴ γέννηση ἀπὸ
τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγος .

- 40 Φροντίζει περισσότερο ὁ οὐράνιος Ἰωάννης, νὰ μὴν ξεπέσει ὁ
ἀκροατὴς ἀπὸ ἐξασθένηση καὶ ὀλιγοψυχία στὴν κοινὴ ἐννοια τοῦ
λόγου, ὥστε νὰ νομίσει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι φωνὴ τοῦ Πατέρα. Γι' αὐτὸ

σθῆναι. Διὰ τοῦτο ἐν οὐσίᾳ βλέπειν τὸν Λόγον παρασκευάζει τῷ
 πρώτῳ κηρύγματι καὶ ἐν οὐσίᾳ οὐκ ἀποξενωμένη τινὶ καὶ ἀπερρω-
 γυία τῆς ὄθεν ἐστίν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ καὶ μακαρία φύσει. Ταῦτα
 γὰρ διδάσκει λέγων ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ
 41 Θεός, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ αὐτὸς ὢν. Ὅτι γὰρ περὶ τῆς
 ἀιδιότητος τοῦ Μονογενοῦς θεολογῶν διεξέρχεται. Τούτων τοίνυν
 τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων ἦτοι τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστηκότων ἐν τῇ
 καθ' ἡμᾶς συνηθείᾳ γινωσκομένων, παραληφθέντων δὲ καὶ παρὰ τῆς
 ἀγίας Γραφῆς πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων διδασκαλίαν οὕτως ὡς εἰ-
 10 κός ἐστι πρὸς παράστασιν τῶν θείων ὑπολήψεων ἕκαστον τούτων
 μεταληφθῆναι, κρινάτω δικαίαν κρίσιν ὁ ἐντυγχάνων τῷ λόγῳ, εἴ τι
 τῶν παρὰ τῆς αἰρέσεως φερομένων ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας
 ἔχει.

42 Προθήσω δὲ πάλιν αὐτὴν ἐπὶ λέξεως τοῦ ἐναντίου τὴν ρῆσιν
 15 ἔχουσαν οὕτω. Ἄνυο, φησί, ὄντων τῶν παρ' ἡμῶν εἰρημένων, τοῦ τε
 πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦ
 γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι. Ποῖον γεννήσεως εἶδος ὁ δογματι-
 στῆς ἡμῖν προτείνεται; Ἄρα τὸ πρέπον ἐπὶ Θεοῦ νοεῖν τε καὶ λέγειν;
 43 Καὶ τίς οὕτως ἄθεος ὥστε προεπινοεῖν τοῦ Θεοῦ τὸ μὴ εἶναι; Ἀλλὰ
 20 δῆλον ὅτι πρὸς τὴν ὑλικὴν ταύτην γένεσιν βλέπων τὴν κάτω φύσιν
 τῆς περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ ὑπολήψεως ποιεῖται διδάσκαλον, καὶ
 ἐπειδὴ βούς ἢ ὄνος ἢ κάμηλος πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως οὐκ ἐστι, τοῦ-
 το καὶ ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς βούλεται λέγειν, ὃ ἐπὶ τῶν ζώων ἢ ἀκο-
 λουθία τῆς κάτω φύσεως δίδωσι βλέπειν, οὐδὲ τοῦτο νοῶν ὁ σωμα-
 25 τικὸς θεολόγος, ὅτι τὸ μονογενὲς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενον αὐτῷ τῷ ρήματι
 τὸ πρὸς πᾶσαν γένεσιν ἀκοινωνητόν τε καὶ ἰδιάζον ἀποσημαίνει.

44 Πῶς γὰρ ἂν εἴη μονογενὴς αὕτη ἡ γέννησις, εἰ κοινωνίαν κατὰ
 τὴν ἔμφασιν καὶ ταυτότητα πρὸς ἄλλην γέννησιν ἔχοι; Τὸ γὰρ μόνον
 κατ' ἐξαιρετόν ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι, ὃ οὐκ ἐστὶν ἐπ' ἄλλης κατανοῆσαι
 30 γεννήσεως, κυρίως τε καὶ προσφωῶς τῷ προσρήματι τοῦ ἴσονομο-
 νοῦς ἐρμηνεύεται ὡς εἴ γέ τι τῆς κάτω γεννήσεως καὶ ἐπ' αὐτοῦ θε-

17. Ἰω. 1,1.

18. Ὁ μονογενὴς ἐδῶ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἐντελῶς διάφορου ἀπὸ ὅλα τὰ
 ἄλλα γεννήματα, τοῦ μοναδικοῦ.

- τὸν προετοιμάζει μὲ τὸ πρῶτο κήρυγμά του νὰ βλέπει τὸ Λόγο μὲ οὐσία, μιὰ οὐσία ὄχι ἀποξενωμένη καὶ ἀποσπασμένη ἀπὸ ὅποια προῆλθε ἀλλὰ μὲ αὐτὴ τὴν πρώτη καὶ μακάρια φύση. Αὐτὰ διδάσκει λέγοντας ὅτι «ὁ Λόγος ἦταν στὴν ἀρχὴ καὶ ἦταν μαζί μὲ τὸ
- 41 Θεὸ καὶ Θεὸς»¹⁷ καὶ ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ὅλα ὅσα εἶναι ἢ ἀρχή. Ἔτσι ἐκφράζεται θεολογώντας γιὰ τὴν ἀιδιότητα τοῦ Μονογενοῦς. Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ τρόποι γεννήσεως, δηλαδὴ οἱ γεννήσεις ποὺ ὑπάρχουν ἀπὸ κάποια αἰτία, καὶ ποὺ ἐμεῖς γνωρίζομε ὡς συνηθισμένους καὶ ποὺ τοὺς παρέλαβε ἡ ἀγία Γραφή, γιὰ νὰ διδάξει τὰ πάνω ἀπὸ ἐμᾶς, ἔτσι ὅπως εἶναι ὀρθό, νὰ χρησιμοποιηθεῖ καθέννας τους καὶ γιὰ τὴν παράσταση τῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὸ θεῖο. Κι ἄς κρίνει δίκαια ὁ ἀναγνώστης τοῦ λόγου ἂν κάτι ἀπὸ ὅσα προβάλλει ἡ αἵρεση ἔχει κάποια ἰσχὺ κατὰ τῆς ἀλήθειας.
- 42 Θὰ ἐκθέσω πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπιλέξει τὴ διατύπωση τοῦ ἀντιπάλου μας ποὺ εἶναι ἡ ἐξῆς: 'δύο πράγματα', λέει, 'ἐμεῖς ἔχομε πεῖ, καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἡ οὐσία τοῦ Μονογενοῦς πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ ποὺ γεννήθηκε καὶ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ ὅλα'. Ποιὸ εἶδος γεννήσεως μᾶς προτείνει ὁ δογματιστής; Αὐτὸ ποὺ ἀρμύζει τάχα νὰ νοοῦμε καὶ νὰ λέμε γιὰ τὸ Θεό; Καὶ ποιὸς εἶναι τόσο ἄθεος,
- 43 ὥστε νὰ θέτει πρὶν ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ μὴ εἶναι; Ἀλλὰ εἶναι φανερὸ ὅτι ἔχοντας ὑπόψη τὴν ὑλικὴ αὐτὴ γέννηση χρησιμοποιεῖ ὡς δάσκαλο τῆς ἀντίληψης γιὰ τὸν Μονογενῆ Θεὸ τὴν κάτω φύση. Καὶ ἐπειδὴ τὸ βόδι ἢ ὁ ὄνος ἢ ἡ καμήλα δὲν ὑπάρχουν πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή τους, αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ καὶ γιὰ τὸν Μονογενῆ, πράγμα ποὺ στὰ ζῶα μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τὸ παρατηροῦμε ἢ νομοτέλεια τῆς κάτω φύσης. Καὶ δὲ σκέφτεται μήτε τοῦτο αὐτὸς ὁ σωματικὸς θεολόγος, ὅτι ἡ ἔννοια 'μονογενῆς' ὅταν λέγεται γιὰ τὸ Θεό, μὲ τὴν ἴδια τὴ λέξη σημαίνει τὸ ἄσχετο ἀπὸ κάθε γένεση καὶ ξεχωριστό.
- 44 Πῶς θὰ εἶναι μονογενῆς αὐτὴ ἡ γέννηση, ἂν ἔχει σχέση σημασιολογικὴ καὶ ταυτότητα μὲ μιὰ ἄλλη γέννηση; Τὸ νὰ νοεῖται κατ' ἐξαίρεση σ' αὐτὸν μόνο, αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι νοητὸ σὲ ἄλλη γέννηση, ἐξηγεῖται κυρίως καὶ κατάλληλα μὲ τὴν προσηγορίαν τοῦ 'Μονογενοῦς'¹⁸. Γιατὶ ἂν μπορούμε νὰ παρατηρήσομε καὶ σ' αὐτὸν κάτι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη γέννηση, δὲ θὰ ἦταν πιά Μονογενῆς, αὐτὸς θὰ εἶχε κοινὰ πρὸς τὰ ἄλλα γεννημένα ὄντα κάποια γνωρίσματα τῆς γέννησης. Ἄν λέγονταν τὰ ἴδια καὶ γι' αὐτὸν, ὅσα λέγονται καὶ γιὰ

ωροῖτο, οὐκέτ' ἂν εἴη Μονογενῆς ὁ τισι τῆς γεννήσεως ἰδιώμασι πρὸς 45 τὰ λοιπὰ τῶν γεννηθέντων κοινοποιούμενος. Εἰ γὰρ τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τούτου λέγοιτο, ἃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν διὰ γεννήσεως εἰς τὸ εἶναι προϊόντων λέγεται, εἰς ἀδελφικὴν τινα σχέσιν τὸ τοῦ μονογενοῦς 5 σημαίνόμενον μετασκευάσει ὁ λόγος. Οὐκοῦν εἰ τὸ ἄμικτόν τε καὶ ἀκοινώνητον πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν γινομένων ἐνδείκνυται τὸ τοῦ Μονογενοῦς σημαίνόμενον, οὐδὲν τῶν περὶ τὴν κάτω γέννησιν ὀρωμένων καὶ ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ νοεῖσθαι καταδεξόμεθα. Ἀλλὰ μὴν ἴδιον πάντων τῶν διὰ γεννήσεως ὑφεστηκότων τὸ 10 μὴ εἶναι πρὸ τῆς γεννήσεως· ἀλλότριον ἄρα τοῦτο τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἰδιότητος ὧς μηδὲν τοῦ τρόπου τῆς κοινῆς γεννήσεως εἶδους τὸ πεπλανημένον προσεῖναι ἢ τοῦ μονογενοῦς ἐπωνυμία μαρτύρεται.

46 Οὐκοῦν πιστωθήτω ὁ ὑλικὸς οὗτος καὶ τῇ αἰσθήσει φίλος διὰ τοῦ ἐτέρου τῆς γεννήσεως εἶδους τὸ πεπλανημένον τῶν ὑπολήψεων 15 αὐτοῦ διορθώσασθαι. Τί γὰρ ἐρεῖς, ὅταν ἀπαύγασμα πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως; Ἀλλ' ὅταν τοῦτο εἴπῃς, οὐδὲ τὴν δόξαν πάντως εἶναι δώσεις οὔτε τὸ μύρον· οὐ γὰρ ἔστιν ἢ τυφλὸν ἐφ' ἑαυτῆς καὶ ἀλαμπῆ ποτε νομισθῆναι τὴν δόξαν εἶναι ἢ τὸ μύρον τῆς εὐπνοίας ἀγονον· ὥστε, εἰ τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἦν, οὐδὲ ἡ δόξα ἦν πάντως, καὶ τῆς 47 ὁσμῆς μὴ οὐσης τὸ μηδὲ τὸ μύρον εἶναι συναπεδειχθη. Εἰ δὲ φοβεῖ τινα ταῦτα παρὰ τῆς Γραφῆς παραληφθέντα τὰ ὑποδείγματα ὡς οὐκ ἀκριβῶς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μονογενοῦς παριστῶντα διὰ τὸ μὴ ταῦτον εἶναι τῶ ὑποκειμένῳ κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ τὸν ἀτμὸν τῶ μύρω ἢ τὴν 25 ἀκτῖνα τῶ ἡλίῳ, ὁ ἀληθινὸς Λόγος διορθώσάσθω τὸν φόβον ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ ὧν καὶ πάντα ὧν ὅσα ἔστιν ἡ ἀρχὴ καὶ τοῦ παντὸς προὔπαρχων, οὕτως ἐν τῶ κηρύγματι τοῦ Ἰωάννου βοήσαντος ὅτι καὶ «πρὸς τὸν Θεὸν ἦν ὁ Λόγος καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος».

48 Εἰ οὖν Θεὸς μὲν ὁ Πατήρ, Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱός, τίς ἔτι καταλείπεται πρὸς τὴν ἀκριβῆ τοῦ Μονογενοῦς θεολογίαν ἀμφιβολία, ὅταν τῇ 30 μὲν τοῦ Υἱοῦ σημασίᾳ τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον γνωρίζηται, τῶ δὲ ἀπαυγάσματι τὸ συναφές τε καὶ ἀδιάστατον, τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ προσηγορία κατὰ τὸ ἴσον ἐφηρμοσμένη Πατρί τε καὶ Υἱῶ τὸ διὰ πάντων ὁμότιμον, ὁ δὲ χαρακτήρ πάσῃ τῇ ὑποστάσει τοῦ Πατρὸς ἐπιθεωρούμενος τὸ ἀνελλιπὲς τοῦ ἰδίου μεγέθους διασημαίνῃ, καὶ ἡ μορφὴ τοῦ

- τὰ ἄλλα πού ἐρχονται στό εἶναι μέ γέννηση, ὁ λόγος θά μεταποιοῦ-
45 σε τή σημασία τοῦ 'μονογενοῦς' σέ μιὰ σχέση πρὸς ἀδελφούς. Ἄν
 λοιπὸν ἡ σημασία τοῦ 'μονογενοῦς' φανερώνει τὸ ἄσχετο καὶ ἀκοι-
 νώνητο μέ ὅσα ἄλλα ἔχουν γίνει, δὲ θά δεχτοῦμε κανένα ἀπὸ ὅσα
 παρατηροῦμε στὴν κάτω γέννηση νὰ νοεῖται καὶ γιὰ τὴν ὑπόσταση
 τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἄλλὰ εἶναι ἰδιαίτερο γνώρισμα ὅλων
 ὅσα ἔχουν ὑπάρξει μέ γέννηση νὰ μὴν ὑπάρχουν πρὶν ἀπὸ τὴ γέννη-
 σή τους. Ἐπομένως τοῦτο εἶναι ξένο ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ 'μονογε-
 νοῦς', στὸν ὁποῖο ἡ ἐπωνυμία τοῦ 'μονογενοῦς' μαρτυρεῖ ὅτι δὲν
 συμφωνεῖ κανένα στοιχεῖο ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς κοινῆς γέννησης. 2|2
- 46** Ἄς ἐγγυηθεῖ λοιπὸν αὐτὸς ὁ ὑλικὸς καὶ φίλος τῆς αἴσθησης,
 ὅτι θά διορθώσει τὴν πλάνη τῶν δοξασιῶν του μέ τὸ ἄλλο εἶδος τῆς
 γέννησης. Τί θά πεῖς ὅταν ἀκούσεις ἀπαύγασμα δόξας καὶ εὐωδιὰ
 μύρου; Ὅτι τὸ ἀπαύγασμα δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του;
 Ὅταν τὸ πεῖς αὐτὸ δὲ θά δεχτεῖς οὔτε ὅτι ἡ δόξα ὑπάρχει οὔτε τὸ
 μύρο. Γιατί δὲ γίνεται νὰ θεωρηθεῖ ποτὲ ἡ δόξα τυφλὴ καὶ δίχως
 λάμψη καὶ τὸ μύρο ὅτι δὲν σκορπᾷ εὐωδιά. Ὡστε ἂν δὲν ἦταν τὸ
 ἀπαύγασμα, ἀσφαλῶς δὲ θά ὑπῆρχε μήτε ἡ δόξα καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει
- 47** ἡ εὐωδιὰ δὲ μπορούμε νὰ μιλοῦμε καὶ γιὰ μύρα. Κι ἂν τὰ παραδειγ-
 ματα πού χρησιμοποίησε ἡ Γραφή φοβίζουσιν κάποιον, ὅτι τάχα δὲν
 παριστάνουν ἀκριβῶς τὸ μεγαλεῖο τοῦ Μονογενοῦς, ἐπειδὴ δὲν εἶ-
 ναι τὸ ἴδιο μέ τὸ ὑποκειμένό τους κατὰ τὴν οὐσία ἢ ἡ εὐωδιὰ μέ τὸ
 μύρο ἢ ἡ λάμψη μέ τὸν ἥλιο, ἃς διορθώσει τὸ φόβο του ὁ ἀληθινὸς
 Λόγος, ὁ Λόγος πού εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ πού εἶναι ὅλα ὅσα νο-
 οῦνται μέ τὴν ἀρχὴ καὶ πού προϋπάρχει ἀπὸ τὸ πᾶν· ἔτσι βροντο-
 φώναξε στὸ κήρυγμά του ὁ Ἰωάννης ὅτι «καὶ μαζί μέ τὸ Θεὸ ἦταν ὁ
 Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦταν Θεός»¹⁹.
- 48** Ἄν λοιπὸν ὁ Πατέρας εἶναι Θεὸς καὶ ἂν Θεὸς εἶναι καὶ ὁ
 Υἱός, ποιά ἀμφιβολία ἀπομένει ἀκόμα γιὰ τὴν ὀρθὴ θεολογία τοῦ
 Μονογενοῦς, ὅταν μέ τὴν ἔννοια τοῦ Υἱοῦ ἀναγνωρίζεται ἡ κατὰ τὴ
 φύση οἰκειότητά τους, μέ τὴν ἔννοια τοῦ ἀπαυγασματος ἢ συνά-
 φεια καὶ ἡ σύνδεσή τους καὶ μέ τὴν προσηγορία τοῦ Θεοῦ πού ἀπο-
 δίδεται ἐξίσου στὸν Πατέρα καὶ στὸν Υἱὸ ἢ ὁμοτιμία τους σὲ ὅλα;
 Κι ἀκόμα ὅταν ἡ σφραγίδα πού παρατηρεῖται σ' ὅλη τὴν ὑπόσταση
 τοῦ Πατέρα φανερώνει τὸ ἀμείωτο τοῦ μεγέθους τοῦ καὶ ἡ μορφὴ

19. Ἰω. 1,1.

Θεοῦ τὴν διὰ πάντων καταμηνυή ταυτότητα τῷ πάντα δεικνύειν ἐφ' ἑαυτῆς, δι' ὧν ἡ θεότης χαρακτηρίζεται.

49 Πάλιν τοίνυν προθῶμεν τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον. 'Οὐκ ἦν', φησί, 'πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως'. Τίς οὐτός ἐστιν ὃν οὐκ εἶναι λέγει; Εἰπάτω 5 τὰ θεῖα ὀνόματα, οἷς ὁ κατ' Εὐνόμιον ποτε μὴ ὦν ὀνομάζεται. Οὐκοῦν φῶς ἐρεῖ καὶ μακαριότητα, ζωὴν τε καὶ ἀφθαρσίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀγιασμόν καὶ δύναμιν καὶ ἀλήθειαν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ τοίνυν 'πρὸ τῆς γεννήσεως' λέγων αὐτὸν 'μὴ εἶναι' ἀντικρυς ταῦτα βοᾷ 10 ὅτι οὐκ ἦν ἀλήθεια ὅτε ἐκεῖνος οὐκ ἦν, οὐκ ἦν ζωὴ, οὐκ ἦν φῶς, οὐκ ἦν δύναμις, οὐκ ἦν ἀφθαρσία, οὐκ ἄλλο τι τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων οὐδέν, καὶ τὸ ἔτι τούτων παραλογώτερον καὶ εἰς ἀσέβειαν 50 χαλεπώτερον, οὐκ ἦν ἀπαύγασμα, οὐκ ἦν χαρακτήρ. Ἐν γὰρ τῷ μὴ εἶναι λέγειν ἀπαύγασμα τὸ μηδὲ τὴν ἀπαυγάζουσαν δύναμιν εἶναι συγκατασκευάζεται πάντως, ὡς ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν λύχνον ἐστὶν 15 ὑποδείγματος. Ὁ γὰρ τὴν αὐγὴν τοῦ λύχνου εἰπὼν καὶ τὸ λάμπειν τὸν λύχνον συνενεδείξατο, καὶ ὁ μὴ εἶναι τὴν αὐγὴν λέγων τὴν σβέσιν τοῦ φωτίζοντος συνεσήμανεν. Ὡστε, ὅταν ὁ Υἱὸς μὴ εἶναι λέγηται, καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς ἀνυπαρξία κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐκ τοῦ ἀκολούθου διὰ τούτων κατασκευάζεται.

51 Εἰ γὰρ συνημμένως ἔχεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ὁ τὸ ἕτερον τῶν συνημμένων μὴ εἶναι λέγων τῇ τοῦ ἐνὸς ἀναιρέσει συνανεῖλε πάντως καὶ τὸ λειπόμενον· ὥστε τοῦ ἀπαυγάσματος μὴ ὄντος ὁμολογεῖσθαι μὴ εἶναι μηδὲ 25 τὴν ἀπαυγάζουσαν φύσιν, καὶ τοῦ χαρακτήρος μὴ ὑφειστώτος μηδὲ τὴν χαρακτηριζομένην εἶναι ὑπόστασιν, σοφίας δὲ καὶ δυνάμεως Θεοῦ μὴ οὔσης μηδὲ ἐκεῖνον πάντως εἶναι ὁμολογεῖσθαι τὸν δίχα σοφίας 52 φίας τε καὶ δυνάμεως ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ νοούμενον. Εἰ οὖν οὐκ ἦν ὁ Μονογενὴς Θεὸς πρὶν γενέσθαι, καθὼς φησιν ὁ Εὐνόμιος, Χριστὸς δὲ 30 Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία καὶ χαρακτήρ καὶ ἀπαύγασμα, οὐκ ἦν πάντως οὐδὲ ὁ Πατὴρ, οὐδ' ὁ Υἱὸς δυνάμεις ἐστί καὶ σοφία καὶ χαρακτήρ καὶ ἀπαύγασμα· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπινοῆσαι τῷ λόγῳ οὔτε ὑπόστα-

τοῦ Θεοῦ δηλώνει τὴν ταυτότητα διὰ μέσου δλων, μὲ τὸ νὰ δείχνει στὸν ἑαυτὸ της τὰ πάντα ὅσα χαρακτηρίζουν τὴ θεότητα.

49 Ἄς φέρομε πάλι μπροστά μας τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου. Ἐν ὑπῆρχε', λέει, ἔριν ἀπὸ τὴ γέννησή του'. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ μᾶς λέει ὁ Εὐνόμιος, ὅτι δὲν ὑπῆρχε; Ἄς μᾶς πει τὰ θεῖα ὀνόματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὀνομάζεται αὐτὸς ποὺ κατὰ τὸν Εὐνόμιο δὲν ὑπῆρχε. Θὰ τὸν ὀνομάσω λοιπὸν φῶς καὶ μακαριότητα, ζωὴ καὶ ἀφθαρσία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμὸ καὶ δύναμη καὶ ἀλήθεια καὶ τὰ παρόμοια. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ λέει ὅτι ἔριν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του', φωνάζει τοῦτο πέρα ὡς πέρα, ὅτι αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε ἀλήθεια ὅταν ἐκεῖνος δὲν ὑπῆρχε· δὲν ἦταν ζωὴ, δὲν ἦταν φῶς, δὲν ἦταν δύναμη, δὲν ἦταν ἀφθαρσία καὶ τίποτε ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ποὺ νοοῦμε. Τὸ ἀκόμα πιὸ παράλογο ἀπὸ τὰ παραπάνω καὶ τὸ βαρύτερο σὲ ἀσέ-
50 βεια ὅτι δὲν ἦταν ἀπαύγασμα οὔτε σφραγίδα. Γιατὶ λέγοντας ὅτι δὲν εἶναι ἀπαύγασμα ἀποδεικνύει μαζὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει μῆτε ἡ πηγὴ ποὺ ἀπαυγάζει, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ λύχνου. Ὅποιος ἀναφέρει τὸ φῶς τοῦ λύχνου, δηλώνει μαζὶ καὶ τὸ ὅτι ὁ λύχνος εἶναι ποὺ λάμπει. Κι ὅποιος λέει ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ φῶς, σημαίνει μαζὶ ὅτι ἔσβησε καὶ ἡ φωτεινὴ πηγὴ. Ὡστε ὅταν λένε ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁ Υἱός, τότε κατὰ ἀπόλυτη ἀνάγκη καὶ κατὰ λογικὴ ἀκολουθία κατασκευάζεται ἡ ἀνυπαρξία τοῦ Πατέρα.

51 Γιατὶ ἂν, κατὰ τὴν ἀποστολικὴ μαρτυρία²⁰, συνάπτονται στενὰ τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας καὶ ἡ σφραγίδα τῆς ὑπόστασης καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ὅποιος λέει ὅτι τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο συζευγμένα δὲν ὑπάρχει, μὲ τὴν ἀναίρεση αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς συναναιρεῖ καὶ τὸ ἄλλο. Ὡστε, ἂν δὲν ὑπάρχει ἀπαύγασμα, ὁμολογεῖται ὅτι δὲν ὑπάρχει μῆτε ἡ φύση ποὺ ἀπαυγάζει καὶ ὅτι ἂν δὲν ὑπάρχει ἡ σφραγίδα, δὲν ὑπάρχει μῆτε ἡ ὑπόσταση ποὺ σφραγίζεται, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει σοφία καὶ δύναμη τοῦ Θεοῦ, τότε ὅπως δὲν ἦταν δὲν ὁμολογοῦμε μῆτε ἐκεῖνον ποὺ δὲ νοεῖται καθεαυτὸν χωρὶς
52 σοφία καὶ δύναμη. Ἄν λοιπὸν ὁ Μονογενὴς Θεὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθεῖ, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Εὐνόμιος, ἂν δὲν ὑπῆρχε ὁ Χριστός, ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σφραγίδα καὶ τὸ ἀπαύγασμα, δὲ θὰ ὑπῆρχε ὅπως δὲν ἦταν οὔτε ὁ Πατέρας ποὺ ὁ Υἱός του εἶναι δύναμη καὶ σοφία καὶ σφραγίδα καὶ ἀπαύγασμα. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σκεφτοῦμε οὔτε ὑπόσταση δίχως σφραγίδα οὔτε

σιν ἀχαρακτήριστον οὔτε ἀλαμπῆ δόξαν οὔτε ἀσοφον Θεόν, οὐκ ἀχει-
ρα δημιουργόν, οὐκ ἄλογον ἀρχήν, οὐκ ἄπαιδα Πατέρα, ἀλλὰ πάντα
τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τε τῶν ὁμολογούντων καὶ ἐπὶ τῶν ἀθετούντων καὶ ἀλ-
λήλοις συναναφαίνεται καὶ διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς ἀναιρέσεως καὶ τὸ συν-
5 ἠμμένον συναφανίζεται.

53 Ἐπειδὴ τοίνυν κατασκευάζεται παρ' αὐτῶν τὸ μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν
πρὸ τοῦ γενέσθαι δ' εἰ τινα ἀπαύγασμα δόξης, ἢ δὲ ἀκολουθία συνανα-
ρεῖ τῆ τοῦ ἀπαυγασμοῦ ἀνυπαρξία καὶ τὴν τῆς δόξης ἀδιότιτα,
δόξα δὲ ὁ Πατὴρ, ὅθεν τὸ Μονογενὲς φῶς ἀπηυγάσθη, νοησάτωσαν
10 οἱ περιττοὶ τὴν σοφίαν ὅτι σύμμαχοι τῶν Ἐπικουρείων δογμάτων
ἀναπεφήνασιν, ἐν προσήματι Χριστιανισμοῦ τὴν ἀθείαν πρεσβεύον-
54 τες. Διπλῆς τοίνυν κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἀτοπίας ἀναφανείσης, ἢ
καθόλου μὴ εἶναι τὸν Θεὸν λέγειν ἢ μὴ ἀνάρχως εἶναι, ἐλέσθωσαν τὸ
δοκοῦν ἐκ τῶν φανέντων, ἢ ἄθεοι λέγεσθαι ἢ μηκέτι ἀναρχον εἶναι
15 τῷ Πατρὶ τὴν ζωὴν λέγειν. Ἀλλὰ μὴν φεύγειν εἰκὸς αὐτοῦ τὸ ἀθέους
νομίζεσθαι· οὐκοῦν λείπεται τὸ μὴ εἶναι ἀίδιον τὸν Θεὸν κατασκευά-
ζειν. Εἰ δὲ τοῦτο ἢ τῶν ἀποδείχθέντων ἀκολουθία συναναγκάζει, ποῦ
αἱ ποικίλαι καὶ εὐστροφοὶ τῶν ὀνομάτων ἀντιστροφαί; ποῦ ἢ ἀμήχα-
νος τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκη διὰ τῆς τοῦ ἀγεννήτου πρὸς τὸ γεννη-
20 τὸν διαστολῆς τὰς γραῶδεις ἀκοὰς περικομποῦσα;

55 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Καλῶς δ' ἂν ἔχοι μηδὲ τὸ ἐφεξῆς
παριδεῖν ἀνεξέταστον· σιωπάσθω δὲ τὰ διὰ μέσου παίγνια, οἷς ὁ δε-
νὸς οὗτος ρήτωρ μεираκιωδῶς ἐναβρύνεται εἴτε παίζων εἴτε σπουδά-
ζων ἐν ταῖς καθ' ἡμῶν λοιδορίαις, ὡς διὰ τούτου κρείττων κατὰ τὸν
25 λόγον ἐσόμενος. Οὐ γὰρ δὴ βιάσεται τις ἡμᾶς ἢ τοῖς λοξοῖς τὰ ὅμματα
συνδιαστρέφειν τὰς ὄψεις ἢ τοῖς ὑπὸ δαιμονίας νόσου παραπεπληγῶσι
συνδιαστρεβλοῦσθαι καὶ συνεξάλλεσθαι καὶ συγκαταπίπτειν τῷ
σώματι. Ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἐλεήσομεν, ἡμεῖς δὲ τοῦ καθεστηκότος
56 οὐκ ἐκστησόμεθα. Φησὶ τοίνυν στρέψας πρὸς τὸν διδάσκαλον ἡμῶν
30 τὸν ἐν τῷ πράγματι λόγον, ὡς δὴ κατὰ πρόσωπον τὴν μάχην ποιού-
μενος ὅτι 'τοῖς ἰδίους ἀλώση πτεροῖς'. Ἐκείνου γὰρ εἰρηκότος τὸ κα-
λὸν αἰεὶ παρεῖναι τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ, καλὸν δὲ τὸ τοιούτου παιδὸς
εἶναι Πατέρα· οὐκοῦν μηδέποτε τὸ καλὸν ἀπειναι αὐτοῦ μηδὲ ἀνευ

21. 'Θὰ παστεῖ τοξευμένους με βέλη ἀπὸ τὰ ἴδια του φτερά', εἶναι τὸ
πλήρες νόημα. Αἰσχύλος, ἀπόσπ. 139.

δόξα πού δὲ λάμπει οὔτε Θεὸ ἄσοφο οὔτε δημιουργὸ χωρὶς χέρια οὔτε ἀρχὴ ἄλογη οὔτε πατέρα χωρὶς παιδί ἀλλὰ ὄλα αὐτὰ καὶ γιὰ ὄσους τὰ παραδέχονται καὶ γιὰ ὄσους τὰ ἀθετοῦν παρουσιάζονται μαζί καὶ μὲ τὴν ἀναίρεση τοῦ 'ἐνὸς' συναφανίζεται καὶ τὸ συνδεδεμένο μαζί του.

53 Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτοὶ πλάθουν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας καὶ ἡ συνέπεια ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία τοῦ ἀπαυγάσματος προχωρεῖ στὴν ἄρνηση τῆς αἰδιότητος τῆς δόξας, καὶ δόξα εἶναι ὁ Πατέρας, ἀπὸ τὸν ὅποιο 'ἀπαυγάσθηκε' τὸ μονογενὲς φῶς, ἅς καταλάβουν οἱ πλημμυρισμένοι ἀπὸ σοφία, ὅτι παρουσιάζονται σύμμαχοι τῶν διδασμάτων τοῦ Ἐπίκουρου καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ Χριστιανισμοῦ

54 πρεσβεῦουν τὴν ἀθεΐα. Ἀφοῦ λοιπὸν φάνηκε ἀπὸ τὴ λογικὴ ἀκολουθία διπλὴ ἡ ἀτοπία ἢ νὰ ποῦμε πῶς δὲν ὑπάρχει καθόλου Θεὸς ἢ ὅτι δὲν εἶναι δίχως ἀρχή, ἅς διαλέξουν ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ὅποιο νομίζουν, ἢ δηλαδὴ νὰ λέγονται ἄθεοι ἢ νὰ ἀποδέχονται ὅτι ὁ Πατέρας δὲν ἔχει ζωὴ χωρὶς ἀρχή. Ἀλλὰ εἶναι φυσικὸ ν' ἀποφεύγουν τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ ἄθεου. Ἀπομένει λοιπὸν τὸ ὅτι θέλουν ν' ἀποδείξουν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἰδιος. Κι ἂν ἡ συνέπεια τῶν ἀποδείξεων τοὺς ὀδηγεῖ ἀναγκαστικὰ σ' αὐτό, ποῦ πῆγαν οἱ ποικίλες κι εὐστροφες ἀντιστροφές τῶν ὀνομάτων; Ποῦ εἶναι ἡ ἀκαταμάχητη ἀναγκαιότητα τῶν συλλογισμῶν πού περιβομβεῖ στίς ἀκοές τῶν γραϊδίων μὲ τὴ διαστολὴ τοῦ ἀγεννήτου πρὸς τὸ γεννητό;

55 Τόσα γι' αὐτὰ. Καλὸ θὰ εἶναι νὰ μὴν ἀφήσομε ἀνεξέταστο καὶ τὸ παρακάτω. Τὰ ἐνδιάμεσα παιγνίδια ἅς ἀποσιωπηθοῦν, γιὰ τὰ ὅποια ὁ δεινὸς μας ρήτορας καμαρώνει σὰν παιδάκι, ἐκτοξευόντάς μας ἄστεϊα καὶ σοβαρὰ λοιδορίες, γιὰ νὰ γίνει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καλύτερος στὸ λόγο. Δὲ θὰ μᾶς ὑποχρεώσει κανένας νὰ συστρέψομε κι ἐμεῖς τὰ μάτια μας μαζί μ' αὐτοὺς πού ἀλλοιθωρίζουν ἢ μαζί μ' αὐτοὺς πού δαιμονίζονται νὰ διαστρεβλώνομε τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ νὰ πηδοῦμε καὶ νὰ σωριαζόμαστε. Ἐκείνους θὰ τοὺς λυπη-
56θοῦμε ἀλλὰ κι ἀπὸ τίς δικές μας θέσεις δὲ θὰ βγοῦμε. Στρέφοντας λοιπὸν τὸ λόγο του γι' αὐτὰ στὸ δάσκαλό μας σὰ νὰ κάνει κατὰ μέτωπο μάχη, λέει ὅτι 'θὰ πιαστεῖ ἀπὸ τὰ ἴδια του φτερά'²¹. Ἐκείνους ἔχει πεῖ ὅτι τὸ καλὸ εἶναι πάντοτε μέσα στὸ Θεὸ τῶν ὄλων καὶ καλὸ εἶναι τὸ νὰ εἶναι Πατέρας τέτοιου Υἱοῦ κι ἐπομένως ποτὲ δὲ

Υἱοῦ τὸν Πατέρα θελήσαι εἶναι, θελήσαντα δὲ μὴ ἀδυνατῆσαι, δυνάμενον δὲ καὶ βουλόμενον ἐν τῷ κατὰ γνώμην εἶναι καὶ δεῖ ἔχειν τὸν Υἱὸν διὰ τὸ δεῖ θέλειν τὸ ἀγαθὸν (πρὸς τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια τῶν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν εἰρημένων βλέπει), ταῦτα προδιασύρας ὁ Εὐνόμιος 5 ἐκ τῆς ἐξωθεν σοφίας ἐπεισαχθεῖσαν τοιαύτην τινὰ ρῆσιν πρὸς ἀνατροπὴν τῶν εἰρημένων προβάλλεται καὶ φησι.

57 Ἔτις γενήσῃ, λέγοντός τινος, τῶν τοῖς τοιούτοις λόγοις ἐμμελετηκότων, ὡς εἶπερ τὸ δημιουργεῖν καλὸν καὶ Θεῷ πρέπον, πῶς οὐκ ἀνάρχως αὐτῷ τὸ καλὸν καὶ πρέπον παρῆν, εἶπερ ἀναρχος ὁ Θεός; 10 Καὶ ταῦτα μήτε ἀγνοίας κωλυούσης μήτε ἀσθενείας ἐμποδιζούσης ἢ πρὸς τὸ δημιουργεῖν ἡλικίας καὶ ὅσα συμφορήσας κακῶς σεαυτοῦ κατέχεας· οὐ γὰρ δὴ τοῦ Θεοῦ θέμις εἰπεῖν· Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατὸν αὐτὸν τὸν διδάσκαλον πρὸς τὸ ἐρωτηθῆν ἀποκρίνασθαι, ἔδειξεν ἂν τῷ Εὐνομίῳ ἔτις ἂν ἐγένετο, καθὼς οὗτος ἠρώτησε, διὰ τῆς θεοπαι- 15 δεύτου γλώττης τό τε θεῖον ἐκκαλύπτων μυστήριον καὶ μαστίζων τοῖς ἐλέγχοις τοὺς τῆς ἀπάτης προστάτας, ὥστε φανερὸν γενέσθαι πᾶσιν, ὅσον τὸ μέσον ἐστὶ μεταξὺ διακόνου μυστηρίων Χριστοῦ καὶ 58 μίμου γελοίων ἢ ποιητοῦ καινῶν τε καὶ ἀλλοκότων δογμάτων. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, «ἀποθανὼν τῷ Θεῷ λαλεῖ», ὁ 20 δὲ ὡς οὐκ ὄντος τοῦ ἀντεροῦντος τοιαῦτα προβάλλει, κἂν μὴ τὸ ἴσον ἢ παρ' ἡμῶν ἀπόκρισις ἔχη ὡς πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου φωνήν, πλὴν ἐν παρρησίᾳ ταῦτα πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα φήσομεν, ὅτι μαρτυρία τοῦ ἀληθεύειν ἡμᾶς ἐν οἷς τὸ δόγμα τῆς ἀσεβείας ἐλέγχομεν ὁ σὸς γίνεται λόγος ὁ ἐπὶ ἀνατροπῇ τῶν ἡμετέρων προφερόμενος λό- 25 γων.

59 Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τοσοῦτον ἡμεῖς αἰτιώμεθα ἢ τὸ μηδὲν οἶεσθαι διαφέρειν ὑμᾶς τοῦ κοινοῦ τῆς κτίσεως τὸν Δεσπότην τῆς κτίσεως, καὶ τὸ παρ' ὑμῶν προτεινόμενον κατασκευὴ ἐστὶν ὧν ἡμεῖς αἰτιώμεθα. Εἰ γὰρ ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως βλέπεις, τοῦτο δεῖ ἐφαρμόζειν καὶ 30 τῷ Μονογενεῖ Θεῷ, πέρασ ἔχει τὸ παρ' ἡμῶν σπουδαζόμενον· ἀπελήλεκται γὰρ διὰ τῶν σῶν λόγων τὸ ἀτοπον καὶ πᾶσι γέγονε καταφανές, ὅτι τε ἡμεῖς ἐν ἀληθείᾳ τὸν λόγον εὐθύνομεν καὶ ὅτι σοὶ ἢ περι

λείπει τὸ καλὸ ἀπὸ αὐτὸν μῆτε θὰ θελήσει ὁ Πατέρας νὰ εἶναι χωρὶς τὸν Υἱὸ κι ὅταν θελήσει δὲ θὰ τοῦ σταθεῖ ἀδύνατο ἀλλὰ μπορεῖ καὶ θέλει νὰ μένει στὴ γνώμη του καὶ νὰ ἔχει τὸν Υἱό, ἐπειδὴ πάντα θέλει τὸ ἀγαθὸ (σ' αὐτὸ ἀποσκοπεῖ τὸ νόημα ὧσων ἔχει πεῖ ὁ πατέρας μας). Αὐτὰ ὁ Εὐνόμιος τὰ διασύρει προκαταβολικὰ καὶ προβάλλει, εἰσάγοντάς την ἀπὸ τὴν ἔξω σοφία, γιὰ ν' ἀνατρέψει τοὺς λόγους του, τὴν ἐξῆς ρήση.

- 57 "Ὅταν ρωτᾶει κάποιος πὺ ἔχει μελετήσῃ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ποιὸς θὰ γίνεις μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ἂν τὸ δημιουργεῖν εἶναι καλὸ κι ἀρμόζει στὸ Θεό, πῶς δὲν εἶχε ὁ Θεὸς χωρὶς ἀρχὴ τὸ καλὸ καὶ τὸ πρέπον, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος; Καὶ σ' αὐτὰ δὲν ὑπάρχει μῆτε τὸ κῶλυμα τῆς ἀγνοίας μῆτε τὸ ἐμπόδιο τῆς ἀσθένειας ἢ τῆς ἡλικίας γιὰ τὴ δημιουργία μῆτε ὅσα συγκέντρωσες κακῶς καὶ ἔριξες ἐπάνω στὸν ἑαυτὸ σου· δὲν εἶναι ὀρθὸ νὰ πεῖς ἐπάνω στὸ Θεό'. Ἄν ἦταν δυνατὸ ν' ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα —ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος, θὰ ἔδειχνε στὸν Εὐνόμιο, ποιὸς θὰ γινόταν κατὰ τὴν ἐρώτησή του καὶ θ' ἀποκάλυπτε μὲ τὴ θεοδίδακτη γλῶσσα του τὸ θεῖο μυστήριον. Ἄλλὰ καὶ θὰ μαστίγωνε μὲ τοὺς ἐλέγχους του τοὺς πρόμαχους τῆς ἀπάτης, ὥστε νὰ γίνῃ φανερὸ σὲ ὅλους πόση ἀπόστασις ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ διάκονο τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ καὶ στὸ γελωτο-
- 58 ποῖδ ἢ τὸν κατασκευαστὴ νέων καὶ ἀλλόκοτων δογμάτων. Ἄλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸς πέθανε καὶ ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος μιλάει στὸ Θεό²², ἐνῶ τοῦτος, μιὰ καὶ δὲν ὑπάρχει ποιὸς νὰ τὸν ἀντικρούσῃ, προβάλλει τέτοια, ἐγώ, κι ἂς μὴν μπορεῖ νὰ φτάσῃ ἢ ἀπάντησῃ μου τὸ λόγο τοῦ μεγάλου Βασιλείου, θ' ἀποκριθῶ ὡστόσο μὲ θάρρος σ' αὐτὸν πὺ μᾶς ρώτησε καὶ θὰ τοῦ πῶ μάρτυρας ὅτι ἀληθεύει ὁ ἐλεγχὸς μας γιὰ τὸ δόγμα τῆς ἀσέβειας εἶναι ὁ δικὸς σου λόγος πὺ διατυπώνεται γιὰ ν' ἀνατρέψει τοὺς δικούς μας.

- 59 Οὔτε κατηγοροῦμε τόσο τίποτε ἄλλο παρὰ τὴ γνώμη σας ὅτι δὲν διαφέρει καθόλου ὁ δημιουργὸς τῆς κτίσεως ἀπὸ τὴν κτίσις κι αὐτὸ πὺ προτείνετε σεῖς εἶναι ἀπόδειξις τῶν κατηγοριῶν μας. Ἄν δηλαδὴ αὐτὸ πὺ παρατηρεῖς στὴν κτίσις, αὐτὸ πρέπει ν' ἀποδίδεις καὶ στὸν Μονογενῆ Θεό, ὅ,τι μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ παίρνει τέλος. Γιατὶ μὲ τοὺς λόγους σου ἀποκαλύφθηκε τὸ ἄτοπο κι ἔγινε κατάδηλο σὲ ὅλους ὅτι ἐμεῖς ἐπιδιώκομε μὲ τὸ λόγο μας τὴν ἀλήθεια καὶ

τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ ὑπόληψις τοιαύτη ἐστίν, ὅσα καὶ περὶ τὰ λοιπὰ τῶν κτισμάτων.

- 60 Περὶ τίνος ἡ ἀμφισβήτησις ἦν; Οὐ περὶ τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ πάσης τῆς κτίσεως, εἴτε αἶψ' ἦν εἴτε ὕστερον τῷ Πατρὶ προσεγένετο; Τί οὖν περὶ τούτου φησὶν ἢ τοῦ διδασκάλου φωνή; "Ὅτι τὸ τῆ φύσει καλὸν οὐκ εὐαγές ἐστι μὴ αἶψ' ἐν τῷ Θεῷ πιστεῦειν εἶναι. Μηδὲ γὰρ αἰτίαν ὄραν τινα, καθ' ἣν εἰκός ἐστι τὸ ἀγαθὸν τῷ ἀγαθῷ μὴ παρεῖναι, μήτε κατὰ δυνάμειος ἔλλειπιν μήτε κατὰ τὴν τῆς βουλήs ἀτονίαν. Τί πρὸς ταῦτά φησὶν ὁ τοῖς εἰρημένοις μαχόμενος; "Ὅτι 'ἐὰν τὸν Θεὸν Λόγον δῶs ἐξ αἰδίου πιστεῦεσθαι, καὶ περὶ 61 τῶν δημιουργημάτων τὸ ἴσον δώσεις'. "Ὡ πῶs οἶδε διακρίνειν τῷ λόγῳ τῶν δημιουργημάτων φύσιν καὶ θείαν μεγαλειότητα, πῶs ἐπίσταται περὶ ἐκατέρου τὰ πρόσφορα, ὅσα τε περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅσα περὶ τῆς κτίσεως εὐσεβές ἐστὶν οἰεσθαι. 'Εἰ ὁ δημιουργός', φησὶν, 15 'ἀπὸ χρόνου τῆς δημιουργίας ἀρχεται': οὐ γὰρ ἄλλω τινὶ τὴν τῶν γεγονότων ἀρχὴν ἔστι σημειώσασθαι, μὴ ἐν τῷ ἰδίῳ διαστήματι τοῦ χρόνου τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη τοῖς γινομένοις ὀρίζοντος.
- 62 Διὰ τοῦτό φησι δεῖν καὶ τὸν ποιητὴν τῶν χρόνων ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἀρχῆς τοῦ εἶναι ἀρξασθαι. 'Ἄλλ' ἢ μὲν κτίσις ἀρχὴν τοὺς αἰῶνας ἔχει, 20 τοῦ δὲ ποιητοῦ τῶν αἰώνων ποίαν ἐπινοήσεις ἀρχὴν; Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τις λέγοι, ὁ Πατήρ ἐστὶν ἐκεῖ τὸ δηλούμενον, ᾧ συνημμένως καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ ὁμολογία συναναδείκνυται, καὶ οὐκ ἐστὶ τὸν ἐν τῷ Πατρὶ ὄντα, καθὼς φησὶν ὁ Κύριος, ἀπὸ τίνος σημείου τοῦ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀρξασθαι. Εἰ δὲ ἄλλην τις ἀρχὴν παρ' ἐκείνην λέγοι, εἰπά- 25 τω τὸ ὄνομα ᾧ σημειοῦται τὴν τοιαύτην ἀρχὴν, μηδενὸς καταλαμβάνομένου πρὸ τῆς τῶν αἰώνων συστάσεως.
- 63 Οὐκοῦν οὐδὲν ἡμᾶς παρακινήσει τῆς εὐσεβοῦς περὶ τὸν Μονογενῆ Θεὸν ὑπολήψεως ὁ τοιοῦτος λόγος, κἂν ἐπικροτῶσιν αἱ γράες ὡς ἰσχυρῶ τῷ προβλήματι. Μένομεν γὰρ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐγνωσμένων 30 ἐρρητισμένων ἔχοντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας τὸν λόγον ὅτι, ὅσα περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ λέγειν ὁ τῆς εὐσεβείας ὑποτίθεται λόγος, οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὴν κτίσιν τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ πολλῶ τῷ μέσῳ διώρισται

ὅτι ἐσὺ ἔχεις γιὰ τὸν Μονογενῆ Θεὸ τὴ γνώμη πού ἔχομε γιὰ ὅλα τὰ κτίσματα.

60 Σὲ τί ἀφοροῦσε ἡ ἀμφισβήτησή μας; Δὲν ἦταν γιὰ τὸν Μονογενῆ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ δημιουργὸ ὅλης τῆς κτίσεως, ἂν ὑπῆρχε πάντοτε ἢ ἂν τὸν ἀπόκτησε ἀργότερα ὁ Πατέρας του; Τί λέει λοιπὸν γι' αὐτὸ ὁ λόγος τοῦ δασκάλου μας; Πῶς δὲν εἶναι θεμιτό, ὅ,τι εἶναι καλὸ ἀπὸ τὴ φύση του νὰ μὴν πιστεύομε ὅτι ὑπάρχει πάντοτε μέσα στὸ Θεό. Καὶ νὰ μὴ βρίσκει κανένας κάποιο λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ εἶναι δικαιολογημένη ἡ ἀπουσία τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὸ ἀγαθό, οὔτε ἀπὸ ἔλλειψη δύναμης οὔτε ἀπὸ ἀδυναμία τοῦ θελήματος. Τί ἀπαντᾷ σ' αὐτὰ ὁ πολέμιος ὄσων ἔχουν λεχτεῖ; "Ὅτι ἂν δεχθεῖς ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ὑπάρχει ἀπὸ πάντοτε, θὰ παραδεχθεῖς τὸ ἴδιο καὶ γιὰ 61 τὰ δημιουργήματα καὶ τὴ θεία μεγαλειότητα'. Πολὺ καλὰ ξέρει νὰ διακρίνει μὲ τὸ λόγο του τὴ φύση τῶν δημιουργημάτων καὶ τὴ θεία μεγαλειότητα, πολὺ καλὰ γνωρίζει τὰ κατάλληλα γιὰ τὸ καθένα, ὅσα ἢ εὐσέβεια ἀπαιτεῖ γιὰ τὸ Θεὸ καὶ ὅσα γιὰ τὴν κτίση. "Ἄν λέει 'ὁ δημιουργὸς ἀρχίζει νὰ δημιουργεῖ ἀπὸ κάποια χρονικὴ στιγμή'. Δὲν μπορούμε βέβαια νὰ ἐπισημάνομε μὲ ἄλλο τρόπο τὴν ἀρχὴ τῶν δημιουργημάτων, ἂν ὁ χρόνος δὲν περιορίσει μέσα στὴν περιοχὴ του τίς ἀρχὲς καὶ τὰ τέλη ὄσων ἔχουν γίνεῖ.

62 Γι' αὐτὸ λέει ὅτι κι ὁ δημιουργὸς τῶν χρόνων θ' ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ὁμοία ἀρχὴ τοῦ εἶναι. Ἄλλὰ ἡ κτίση ἔχει ὡς ἀρχὴ τῆς τοῦς αἰῶνες, ποιά ἀρχὴ ὁμοῦ θὰ ἐπινοήσεις γιὰ τὸν ποιητὴ τῶν αἰώνων; "Ἄν κάποιος ἀναφερθεῖ στὴν 'ἀρχὴ' τοῦ εὐαγγελίου, τὸ δηλούμενο ἐκεῖ εἶναι ὁ Πατέρας καὶ δεμένη μαζί του φανερώνεται καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Υἱοῦ καὶ δὲ γίνεται αὐτὸς πού εἶναι μέσα στὸν Πατέρα, ὅπως λέει ὁ Κύριος²³, ν' ἀρχίσει νὰ ὑπάρχει ἀπὸ κάποιο σημεῖο μέσα σ' αὐτόν. "Ἄν ὁμοῦ ἐννοεῖ μιὰ ἄλλη ἀρχὴ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτήν, ἅς μᾶς πεῖ τὸ ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο σημαίνει αὐτὴ τὴν ἀρχὴ, γιὰτὶ πρὶν ἀπο τὴ σύσταση τῶν αἰώνων τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ.

63 Καθόλου λοιπὸν δὲ θὰ μᾶς μετακινήσει ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ πίστη μας σχετικὰ μὲ τὸν Μονογενῆ Θεὸ ὁ λόγος αὐτὸς κι ἅς ἐπικροτοῦν θορυβωδῶς τὰ γραῖδια, ὅτι ἡ πρόταση εἶναι ἰσχυρὴ. Παραμένομε στὶς ἀρχικὲς μας ἀποφάσεις στηρίζοντας τὸν λόγο μας ἐπάνω στὴν ἀλήθεια, ὅτι ὅσα ὑποδεικνύει ὁ λόγος τῆς εὐσέβειας νὰ λέμε γιὰ τὸν Μονογενῆ Θεὸ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μὲ τὴν κτίση ἀλλὰ

τοῦ τε πάντα πεποηκός καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ τὰ γνωρίσματα. Εἰ μὲν οὖν ἐν ἑτέροις τισὶν εἶχε τινα κοινωνίαν ὁ Υἱὸς πρὸς τὴν κτίσιν, ἔδει πάντως μηδὲ κατὰ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον παρηλλάχθαι λέ-
 64 γειν· εἰ δὲ ἄμοιρος ἢ κτίσις τῶν τοιούτων ἐστὶ τῶν ὄσα περὶ τὸ Υἱὸν
 5 μεμαθήκαμεν, ἀναγκαῖον πάντως μηδὲ κατὰ τοῦτο λέγειν τὴν κοινω-
 νίαν ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν ἢ κτίσις οὔτε πρὸς τὸν Θεὸν ἦν οὔτε
 Θεὸς ἦν, οὐ ζωὴ, οὐ φῶς, οὐκ ἀνάστασις, οὐ τὰ λοιπὰ τῶν θεοπρε-
 πῶν ὀνομάτων οἷον ἀλήθεια, δικαιοσύνη, ἀγιασμός, κριτῆς δίκαιος,
 ποιητῆς τοῦ παντός, ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰῶνων, βασιλεύων τὸν αἰῶ-
 10 να καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, οὐκ ἀπαύγασμα δόξης ἢ κτίσις, οὐ χαρα-
 κτήρ ὑποστάσεως, οὐκ ἀγαθότητος εἰκῶν, οὐ χάρις, οὐ δύνამις, οὐκ
 ἀλήθεια, οὐ σωτηρία, οὐκ ἀπολύτρωσις, οὐδὲ τι τοιοῦτον ὅλως τῶν
 εἰς δόξαν τοῦ Μονογενοῦς παρὰ τῆς Γραφῆς λεγομένων οὐδὲν ἐπὶ τῆς
 κτίσεως οὔτε ἐστὶν οὔτε λέγεται, ἵνα τὰς ὑψηλοτέρας παρῶμεν
 15 φωνάς, τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», καὶ «ὁ ἑωρακὼς
 ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», καὶ «οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ».
 65 Εἰ μὲν οὖν εἶχε τὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα προσμαρτυρεῖν ὁ λόγος
 τῇ κτίσει, καλῶς ἂν τὸ περὶ ταύτην θεωρούμενον καὶ ταῖς περὶ τοῦ
 Μονογενοῦς ὑπολήψεσιν ἐφαρμόζειν ᾤετο δεῖν, ἐκ τῶν ὁμοφύλων
 20 πρὸς τὸ συγγενὲς γινομένης τῆς παραθέσεως· εἰ δὲ πάντα τὰ τοιαῦτα
 νοήματά τε καὶ ὀνόματα πρὸς μὲν τὸν Πατέρα τὴν κοινωνίαν ἔχει, τῆς
 δὲ περὶ τὴν κτίσιν ὑπονοίας ὑπέρκειται, ἄρ' οὐ καταδύσεται ὑπ' αἰ-
 σχύνης ὁ σοφὸς καὶ ἀγχίνους διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων φυ-
 σιολογῶν τὸν τῆς κτίσεως Κύριον, οὐπω συνιεις ὅτι ἄλλα τῆς θείας
 25 φύσεως καὶ ἄλλα τῆς κτίσεως ἐστὶ τὰ γνωρίσματα.
 66 Τῶν γὰρ ὄντων πάντων ἢ ἀνωτάτω διαίρεσις εἰς τὸ κτιστὸν καὶ
 ἄκτιστον τὴν τομὴν ἔχει, τὸ μὲν ὡς αἴτιον τοῦ γεγονότος, τὸ δὲ ὡς
 ἐκεῖθεν γενόμενον. Διηρημένης τοίνυν τῆς τε κτιστῆς φύσεως καὶ τῆς
 θείας οὐσίας καὶ οὐδεμίαν ἐπιμιζίαν ἐχούσης κατὰ τὰς γνωριστικὰς
 30 ιδιότητας, ἀνάγκη πᾶσα μὴ διὰ τῶν ὁμοίων ἑκατέραν νοεῖν μηδὲ τὰ
 αὐτὰ γνωρίσματα τῶν διεστηκόντων κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον ἀνα-

24. Ἰω. 10, 38.

25. Ἰω. 14,9.

26. Ματθ. 11,27.

χωρίζει μεγάλη απόσταση τὰ γνωρίσματα τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὄλων ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῶν ἔργων του. Ἐὰν λοιπὸν μὲ κάποια ἄλλα γνωρίσματα εἶχε κάποια σχέση ὁ Υἱὸς μὲ τὴν κτίση, ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ λέμε ὅτι δὲν παραλλάσσει μήτε κατὰ τὸν τρόπο τῆς 64 ὑπαρξῆς. Ἐὰν ὁμοῦς ἡ φύση εἶναι ἀσχετὴ ἀπὸ ὅσα ἔχομε διδαχθεῖ γιὰ τὸν Υἱό, εἶναι ἀσφαλῶς ἀνάγκη νὰ λέμε ὅτι δὲ σχετίζεται μήτε κατὰ τοῦτο. Ἡ κτίση δηλαδὴ οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν οὔτε ἦταν μαζί μὲ τὸ Θεὸ οὔτε ἦταν Θεὸς οὔτε ζωὴ οὔτε φῶς οὔτε ἀνάστασις οὔτε τὰ λοιπὰ ὀνόματα ποῦ πρέπουν στὸ Θεό, ὅπως ἀλήθεια, δικαιοσύνη, ἀγιασμός, δίκαιος κριτής, ποιητὴς τοῦ παντός, ὁ ὑπάρχων πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, ὁ Βασιλέας τῆς αἰωνιότητος στοὺς αἰῶνες καὶ πέρα ἀπὸ αὐτούς· δὲν ἦταν ἡ κτίσις ἀπαύγασμα τῆς δόξας οὔτε σφραγίδα τῆς ὑπόστασης οὔτε εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος, χάρις, δύναμις, ἀλήθεια, σωτηρία, ἀπολύτρωση, τίποτε γενικὰ ἀπὸ ὅσα λέγει ἡ Γραφή γιὰ νὰ δοξάζεται ὁ Μονογενής, κανένα δὲν ἰσχύει οὔτε λέγεται γιὰ τὴν κτίση· γιὰ ν' ἀφήσομε τοὺς ὑψηλότερους ἐκείνους λόγους, ὅπως τὸ «ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μέσα σ' ἐμένα»²⁴, τὸ «ὁποῖος εἶδε ἐμένα ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα»²⁵ καὶ τὸ «κανένας δὲν γνωρίζει τὸν Υἱὸ παρά μόνο ὁ Πατέρας»²⁶.

65 Ἐὰν ὁ λόγος μποροῦσε νὰ ἀποδώσει αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια στὴν κτίση, θὰ νόμιζε ὀρθὰ ὅτι πρέπει ἡ θεωρία γι' αὐτὴν νὰ ἔχει ἐφαρμογὴ καὶ στίς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν Μονογενή, ἀφοῦ ἡ ἐφαρμογὴ θὰ γινόταν ἀπὸ ὄντα ἰδίας τάξης στὸ ὁμόφυλό τους. Ἐὰν ὁμοῦς ὅλες αὐτὲς οἱ ἐννοιες καὶ τὰ ὀνόματα ἔχουν σχέση μὲ τὸν Πατέρα καὶ εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ κάθε σκέψη γιὰ τὴν κτίση, δὲ θὰ ἐξαφανιστεῖ τάχα ἀπὸ ντροπὴ ὁ ὀξύνοος τοῦτος σοφὸς ποῦ θέλει νὰ μεταφέρει τὴ θεωρία καὶ τὴ φυσιολογία τῆς κτίσης στὸν Κύριο τῆς κτίσης, μὴ ἔχοντας ἀκόμα καταλάβει ὅτι ἄλλα εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς θείας φύσης κι ἄλλα τῆς κτίσης.

66 Γιατὶ ἡ ἀνώτατη διαίρεσις ὄλων τῶν ὄντων ἔχει τὴν τομὴ τῆς ἀνάμεσα στὸ κτιστὸ καὶ στὸ ἄκτιστο, ἐπειδὴ τὸ ἓνα εἶναι αἰτία ἐκείνου ποῦ ἐγίνε καὶ τὸ ἄλλο ἐπειδὴ ἐγίνε ἀπὸ αὐτό. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι χωρισμένες ἡ κτιστὴ φύσις καὶ ἡ θεία οὐσία καὶ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐπιμειξία τῶν γνωρισμάτων τους, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ μὴ χαρακτηρίζομε τὴ μία καὶ τὴν ἄλλη μὲ ὁμοία γνωρίσματα οὔτε ν' ἀναζητοῦμε τὰ αὐτὰ γνωρίσματα γιὰ ὅσα δίστανται κατὰ τὸ

67 ζητεῖν. Τῆς τοίνυν ἐν τῇ κτίσει φύσεως, καθὼς φησί που τῆς παναρέ-
του σοφίας ὁ λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τέλος καὶ μεσότητα χρόνων ἐφ' ἑαυ-
τῆς δεικνυούσης καὶ πᾶσι συμπαρατεινομένης τοῖς χρονικοῖς διαστή-
μασι, ταύτην τὴν ιδιότητα οἷόν τινα χαρακτῆρα τοῦ ὑποκειμένου λαμ-
5 βάνομεν ἐν τῷ πάντως τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τινα τῆς συστάσεως βλέπειν
καὶ πρὸς τὸ μέσον ὄραν καὶ πρὸς τὸ πέρας ταῖς ἐλλίπσι συμπαρατείνε-
σθαι. Μεμαθήκαμεν γὰρ ὅτι οὔτε ἐξ αἰδίου ἦν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
οὔτε εἰς τὸ αἶδιον ἔσται, ὡς ἐκ τούτου δῆλον εἶναι ὅτι καὶ ἀπὸ ἀρχῆς
τινος τὰ ὄντα ἤρξατο καὶ εἰς τι πάντως καταλήξει πέρας. Ἡ δὲ θεία
10 φύσις κατ' οὐδὲν μέρος περατουμένη, ἀλλὰ πανταχόθεν ἐν τῷ ἀο-
ρίστῳ πάντα περασμὸν διαβαίνουσα πόρρωθεν ἔστι τῶν ἐπὶ τῆς κτί-
σεως εὐρισκομένων σημείων.

68 Ἡ γὰρ ἀδιάστατος καὶ ἀποσος καὶ ἀπερίγραπτος δύναμις ἐν
ἑαυτῇ τοὺς αἰῶνας καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τούτοις ἔχουσα κτίσιν καὶ παν-
15 ταχόθεν τῆς τῶν αἰώνων ἀπειρίας τῇ αἰδιότητι τῆς ἰδίας ὑπερεκπί-
πτουσα φύσεως ἢ οὐδὲν ἔχει σημεῖον τὸ καταμηνύον τῇ φύσιν ἢ ἄλλο
τι πάντως καὶ οὐχ ὅπερ ἡ κτίσις ἔχει. Ἐπεὶ οὖν ἴδιον τῆς κτίσεως τὸ
ἀρχὴν ἔχειν, ἀλλότριον ἂν εἴη τῆς ἀκτίστου φύσεως τὸ τῆς κτίσεως
ἴδιον. Εἰ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῆς κτίσεως καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς
20 ὑπαρξιν ἐκ τινος καταλαμβανομένης ἀρχῆς ὑποτίθεσθαι τις ἀξιώσειε,
κατ' ἀνάγκην πάντως καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀκολουθίαν τῷ περὶ τοῦ
69 Υἱοῦ λόγῳ συνεφαρμόσει. Οὐ γὰρ ἔστι τῆς ἀρχῆς δοθείσης μὴ συνο-
μολογῆσαι καὶ τὸ ἐπόμενον. Ὡσπερ γὰρ εἰ τις ἀνθρωπον εἶναι δοίη
τινά, πάντα τὰ τῆς φύσεως ἴδια τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ συνήρτησε, καὶ
25 ζῶον αὐτὸν καὶ λογικὸν εἶναι λέγων καὶ εἰ τι ἄλλο νοεῖται περὶ τῶν
ἀνθρωπον κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἰ ἔν τι τῶν περὶ τὴν κτίσιν ἰδιωμά-
των ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας κατανοήσαιμεν, οὐκέτ' ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ
λοιπὸν κατάλογον τῶν ἐπ' αὐτῆς θεωρουμένων μὴ ἐφαρμόσαι τῇ
ἀκηράτῳ φύσει· ἢ γὰρ ἀρχὴ βιαίως τε καὶ ἀναγκαίως τὸ μεθ' ἑαυτὴν
30 ἀκόλουθον ἐπιζητήσει.

70 Ἡ γὰρ οὕτω νοουμένη ἀρχὴ τῶν μετ' αὐτὴν ἔστιν ἀρχή, ὥστε εἰ
ἐκεῖνα εἴη, καὶ ταύτην εἶναι, εἰ δὲ ἀναιροῖτο τὰ συνημμένα, μηδὲ τὸ
προηγούμενον μένειν. Τῆς τοίνυν σοφίας καὶ μεσότητα καὶ τέλος τῇ
ἀρχῇ προστιθείσης, εἰ λάβομεν ἐπὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς φύσεως ἀρ-

67 λόγο τῆς φύσης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ κτιστὴ φύση, καθὼς μᾶς λέει κά-
 που ὁ λόγος τῆς παντοδύναμης σοφίας²⁷, δείχνει ἐπάνω τῆς τὴν
 ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος καὶ τὴ μεσότητα τῶν χρόνων καὶ συμπαρατείνε-
 ται μὲ ὄλα τὰ χρονικὰ διαστήματα, συλλαμβάνομε αὐτὴ τὴν ιδιότη-
 τα σὰν μιὰ σφραγίδα τοῦ ὑποκειμένου στὸ ὅτι διακρίνομε ὀπωσδή-
 ποτε καὶ κάποια ἀρχὴ στὴν ὑπαρξὴ τῆς καὶ κάποια μεσότητα βλέ-
 πομε καὶ ἐλπίζομε ὅτι παρατείνεται πρὸς τὸ τέλος. Ἐχομε διδα-
 χθεῖ ὅτι οὔτε ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἦταν ἀπὸ πάντα οὔτε θὰ εἶναι πα-
 ντοτινά, ὥστε ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ὅτι τὰ ὄντα κι ἀπὸ κάποια
 ἀρχὴ ἔχουν ἀρχίσει καὶ σὲ κάποιο τέλος θὰ καταλήξουν ἀσφαλῶς.
 Ἡ θεία φύση ὁμῶς ἐπειδὴ δὲν περατώνεται σὲ κανένα μέρος ἀλλὰ
 ἀπὸ παντοῦ ξεπερνᾷ κάθε πέρας μὲ τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς, εἶναι
 μακριὰ ἀπὸ σημεῖα ποὺ παρατηροῦνται στὴν κτίση.

68 Ἡ ἀδιάστατη καὶ ἄποση καὶ ἀπερίγραφη δύναμη περιέχοντας
 τοὺς αἰῶνες καθὼς καὶ τὴν μέσα τους κτίση καὶ ὑπερκαλύπτοντας
 ἀπὸ παντοῦ τὴν ἀπειρία τῶν αἰώνων μὲ τὴν ἀιδιότητα τῆς ἴδιας τῆς
 φύσης ἢ δὲν ἔχει κανένα σημεῖο ποὺ νὰ μαρτυρεῖ τὴ φύση ἢ ἔχει
 κάτι ἄλλο ὀπωσδήποτε καὶ ὄχι αὐτὸ ποὺ ἔχει ἡ κτίση. Ἐπειδὴ λοι-
 πὸν τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς κτίσης εἶναι ὅτι ἔχει ἀρχή, θὰ ἦταν
 ἀλλότριον τῆς ἄκτιστης φύσης τὸ ἴδιο τῆς κτίσης. Ἄν δηλαδὴ
 ἀξιῶσει κανένας νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι ὁμοια μὲ τὴν κτίση γίνεται ἀντι-
 ληπτὴ καὶ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Μονογενοῦς ἀπὸ κάποια ἀρχή, κατ' ἀνά-
 69 γκη θ' ἀποδώσει στὸν Υἱὸ καὶ ὄλα τὰ ἐπακόλουθα. Γιατὶ δὲ γίνεται
 ὅταν γίνῃ δεκτὴ ἡ ἀρχὴ νὰ μὴ συνομολογήσεις καὶ ὅ,τι ἔπεται.
 Ὅπως δηλαδὴ ὅταν χαρακτηρίσει κανένας κάποιον ὡς ἄνθρωπο
 μαζί μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτὸν συνέδεσε καὶ ὄλα τὰ ιδιώματα τῆς
 φύσης τῶν ἀνθρώπων καὶ λέει πῶς εἶναι καὶ ζῶο λογικὸ καὶ ὅ,τι
 ἄλλο νοοῦμε σχετικὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἂν νομίσσο-
 με γιὰ τὴ θεία οὐσία ἓνα ἀπὸ τὰ ιδιώματα τῆς κτίσης, δὲ θὰ ἔχομε
 πιά δικαίωμα νὰ μὴν ἀποδώσομε στὴν ἀθάνατη φύση καὶ τὰ λοιπὰ
 γνῶρισματα ποὺ παρατηροῦμε στὴν κτίση. Γιατὶ ἡ ἀρχὴ θὰ ἐπιζη-
 τήσει ἀπαιτητικὰ καὶ βίαια τὸ ἐπακόλουθόν τῆς.

70 Ἡ ἀρχὴ ποὺ νοεῖται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶναι ἀρχὴ τῶν
 ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν, ὥστε ἂν ὑπάρχουν ἐκεῖνα, νὰ ὑπάρχει κι αὐτή, ἂν
 ὁμῶς ἀναιροῦνται τὰ συνεπόμενά τους, δὲ μένει μήτε τὸ προηγού-
 μενο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ σοφία προσθέτει στὴν ἀρχὴ καὶ μεσότητα

χὴν τινα ἀπὸ τίνος σημείου ὀριζομένην τῆς ὑποστάσεως, καθὼς δογματίζει ἢ αἵρεσις, οὐ συγχωρήσει πάντως ἢ σοφία μὴ καὶ τὸ πέρασ 71 καὶ τὸ μέσον τῇ ἀρχῇ συναρτῆσαι. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, εὐρεθήσεται ἡμῖν ὁ Θεολόγος θνητὸν τοῖς ἐπιχειρήμασιν ἀποδεικνύων τὸ θεῖον. Εἰ 5 γὰρ τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος κατὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον ἀναγκαιῶς ἐφέπεται καὶ τὸ μέσον ἐνθεωρεῖται τοῖς πέρασιν, ὁ τὸ ἐν δοῦς τῇ δυνάμει καὶ τὰ ἄλλα συγκατεσκεύασε, μέτρα καὶ πέρασ ζωῆς ὀρίζων τῇ ἀορίστῳ φύσει. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβές τε καὶ ἀτοπον, τῆς Ἰσης ἢ καὶ μεῖζονος ἀξιον κατηγορίας ἐστὶ τὸ ἀρχὴν δοῦναι τῷ λόγῳ τῷ εἰς ἀσέβειαν 10 λήγοντι· ἀρχὴ δὲ τῆς τοιαύτης ἀτοπίας ἐφάνη τὸ ἐν ἀρχῇ τινι περιγεγραμμένην τοῦ Υἱοῦ τὴν ζωὴν νομίσαι.

72 Ὡστε δυοῖν θάτερον, ἢ μεταθήσονται πρὸς τὸν ὑγιαίνοντα λόγον ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀναγκαζόμενοι καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς ἀιδιότητι τὸν ἐξ ἐκείνου συνθεωρήσουσιν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο βούλοιντο, καθ' ἑκάτερον 15 περατώσουσι τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀίδιον, τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει τὸ ἀπειρον 73 αὐτοῦ τῆς ζωῆς εἰς τὸ ἀνύπαρκτον ἄγοντες. Εἰ δὲ ἀτελεύτητος καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀγγέλων ἢ φύσις καὶ οὐδὲν κωλύεται εἰς τὸ ἀίδιον προῖέναι διὰ τοῦ καὶ κτιστὴ εἶναι καὶ ἀπὸ τίνος τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως ἐσχηκέναι, ὡς διὰ τούτου δύνασθαι ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ 20 τοῦ τὸ ἴσον τοὺς ὑπεναντίους εἰπεῖν, ὡς μήτε ἐ ἀϊδίου ὄντος καὶ εἰς τὸ ἀτελεύτητον παρατείνοντος, ὁ ταῦτα προσφέρων κάκεινο λογιζέσθω, ὅσω τῷ μεταξὺ τῆς κτίσεως ἢ θεότης διέστηκε τοῖς ἰδιώμασι. 74 Τῆς μὲν γὰρ θεότητος ἴδιον τὸ ἀνευθεὲς παντὸς τοῦ κατὰ τὸ ἀγαθὸν θεωρουμένου νοήματος, ἢ δὲ κτίσις ἐκ μετοχῆς τοῦ βελτίονος ἐν τῷ 25 καλῷ γίνεται, ἥτις οὐ μόνον τοῦ εἶναι ἤρξατο, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν τῷ καλῷ εἶναι πάντοτε διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπαυξήσεως ἐν τῷ ἀρχεσθαι καταλαμβάνεται. Διότι οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ κατειλημμένου ἴσται, ἀλλὰ πᾶν τὸ κτισθὲν διὰ τῆς μετουσίας ἀρχὴ τῆς πρὸς τὸ μεῖζον ἀνόδου γίνεται καὶ κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν οὐδέποτε παύεται τοῖς ἐμ- 30 προσθεν ἐπεκτεινομένη καὶ λήθην ποιουμένη τῶν ὀπισθεν.

75 Ἐπεὶ οὖν ἢ μὲν θεότης αὐτοζωή ἐστι, Θεὸς δὲ ὁ Μονογενῆς

καὶ τέλος, ἂν θεωρήσουμε στὴ φύση τοῦ Μονογενοῦς κάποτε ἀρχὴ καὶ ὀρίσουμε τὴν ὑπαρξὴ του ἀπὸ κάποιο χρονικὸ σημεῖο, ὅπως δογματίζει ἡ αἵρεση, ἡ σοφία ἀσφαλῶς δὲ θὰ ἐπιτρέψει νὰ μὴ συν-
71 ἀρτήσουμε μὲ τὴν ἀρχὴ τόσο τὸ πέρασ ὅσο καὶ τὸ μέσον. Κι ἂν γί-
νει τοῦτο, θὰ συλληφθεῖ ὁ θεολόγος μας ν' ἀποδεικνύει μὲ τὰ ἐπι-
χειρήματά του τὸ θεῖο θνητό. Ἐν δηλαδὴ κατὰ τὸ λόγο τῆς σοφίας
στὴν ἀρχὴ ἐπακολουθεῖ ὑποχρεωτικὰ τὸ τέλος κι ἂν ἀνάμεσα στὰ
πέρατα νοεῖται τὸ μέσο, ὅποιος δεχτεῖ τὸ ἕνα, μὲ τὴ δύναμὴ του
συναποδίδει καὶ τὸ ἄλλο κι ἔτσι ὀρίζει μέτρα καὶ πέρασ γιὰ τὴν
ἀπεριόριστη φύση. Κι ἂν τοῦτο ἀποτελεῖ ἀσέβεια καὶ παραλογι-
σμό, εἶναι ἐξίσου καὶ περισσότερο ἄξιο κατηγορίας ν' ἀρχίσουμε
μιὰ συζήτηση πού καταλήγει στὴν ἀσέβεια. Καὶ ἀρχὴ γιὰ τὸν πα-
ραλογισμό αὐτὸν φάνηκε τὸ νὰ νομίσουμε ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Υἱοῦ εἶναι
περιγραμμένη μέσα σὲ κάποια ἀρχή.

72 Ὡστε ἔχουν νὰ ἐκλέξουν ἀνάμεσα σὲ δύο· ἢ ὑποχρεωμένοι
ἀπὸ ὅσα εἰπώθησαν νὰ μετατεθοῦν πρὸς τὸν ὀρθὸ λόγο καὶ νὰ νοή-
σουν καὶ τὸν Υἱὸ μὲ τὴν αἰδιότητα τοῦ Πατέρα ἢ, ἂν δὲν θέλουν
τοῦτο, νὰ περατώσουν τὴν αἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὰ δύο ἄκρα
της, ὀδηγώντας στὴν ἀνυπαρξία τὸ ἄπειρο τῆς ζωῆς του μὲ τὴν
73 ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἐν ὁμως εἶναι δίχως τέλος ἡ φύση καὶ τῶν ψυ-
χῶν καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ δὲν τὴν ἐμποδίζει τίποτε νὰ προχωρήσει
στὴν αἰδιότητα μὴ μὲ καὶ κτιστὴ εἶναι καὶ ἀπὸ κάποιο σημεῖο
ἔλαβε ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς ὥστε ἀπὸ τοῦτο νὰ μποροῦν οἱ ἀντίθετοι
νὰ ποῦν τὸ αὐτὸ καὶ γιὰ τὸ Χριστό, ἀφοῦ μῆτε ὑπάρχει ἀπὸ πάντοτε
ἀλλὰ παρατείνει τὴν ὑπαρξὴ του στὸ ἀτελεύτητο, αὐτὸς πού διατυ-
πώνει τέτοιες σκέψεις ἄς σκεφεῖ κι ἐκεῖνο, πόσο ἀπέχει ὡς πρὸς
74 τὰ γνωρίσματα ἢ θεότητα ἀπὸ τὴν κτίση. Ἰδίωμα τῆς θεότητος εἶ-
ναι ὅτι δὲν ἔχει ἔλλειψη καμιάς ἐννοιας πού νοεῖται μαζὶ μὲ τὸ ἀγα-
θὸ, ἐνῶ ἡ κτίση καταντᾷ στὸ ἀγαθὸ μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ καλύτερου
καὶ δὲν ἄρχισε μόνον τὴν ὑπαρξὴ της ἀλλὰ καὶ ἡ παραμονὴ της στὸ
καλὸ μὲ τὴ συνεχὴ πρόοδό της ἐννοεῖται μέσα στὸ ἀρχίνισμα. Για-
τὶ οὐδέποτε στέκεται σ' ὅ,τι ἔχει ἐπιτύχει· κάθε τι πού ἐπιτυγχάνει
μὲ τὸ νὰ τὸ μετέχει γίνεται ἀρχὴ τῆς ἀνόδου της πρὸς τὸ μεγαλύτε-
ρο. Καὶ κατὰ τὸν λόγο τοῦ Παύλου οὐδέποτε σταματᾷ νὰ προχωρεῖ
πρὸς τὰ ἐμπρὸς λησιμονώντας τὰ περασμένα²⁸.

75 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ θεότητα εἶναι αὐτοζωὴ καὶ ὁ Μονογενῆς

Θεὸς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ πᾶν εἴ τι ὑψηλὸν καὶ θεοπρεπές ἐστὶ νόημα, ἡ δὲ κτίσις ἐκεῖθεν τῶν ἀγαθῶν λαμβάνει τὴν χορηγίαν, φανερόν ἐκ τούτων ἂν εἴη ὅτι εἴπερ μετέχουσα τῆς ζωῆς ἐν τῷ ζῆν ἐστὶ, καὶ εἰ παύσαιτο τῆς μετουσίας, καὶ τοῦ ἐν τῷ ζῆν εἶναι παύσεται πάντως. Εἰ μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ ταῦτα λέγειν τολμῶσιν, ὅσα περὶ τῆς κτίσεως ἀληθές ἐστὶ λέγειν, καὶ τοῦτο μετὰ πάντων λεγέτωσαν, ὅτι ὁμοίως τῇ κτίσει καὶ τοῦ εἶναι ἀρχεται καὶ ἐν τῷ ζῆν 76 καθ' ὁμοιότητα τῶν ψυχῶν διαμένει. Εἰ δὲ ὁ μὲν αὐτοζωή ἐστὶ καὶ τοῦ ἐπέισακτον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν οὐ προσδέεται, τὰ δὲ ἄλλα 10 πάντα οὐχὶ ζωὴ ἐστὶν, ἀλλὰ μεθεκτικὰ τῆς ζωῆς γίνεται, τίς ἀνάγκη διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει βλεπομένων παραγράφεσθαι τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀίδιον; Τὸ μὲν γὰρ δεῖ ὡσαύτως κατὰ τὴν φύσιν ἔχον ἀπαράδεκτόν ἐστὶ τοῦ ἐναντίου καὶ τῆς πρὸς τὸ ἕτερον μεταβολῆς ἀνεπίδεκτον· οἷς δὲ ἡ φύσις μεθόριος, τούτοις ἐπαμφοτερίζει πρὸς ἐκάτερον ἢ ροπή, κατ' 15 ἐξουσίαν τοῖς κατὰ γνώμην προσκλινομένη. Εἰ οὖν ἡ ὄντως ζωὴ ἐν τῇ θεῷ τε καὶ ὑπερκειμένη θεωρεῖται φύσει, ἡ ἀπόπτωσις ταύτης πρὸς τὸ ἀντικείμενον πάντως κατὰ τὸ εἶκος καταλήξει.

77 Πολύσημος δὲ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἡ ἔννοια καὶ οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν νοουμένη τρόπον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σαρκὸς ἡ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων ἐνέργειά τε καὶ κινήσις ζωὴ λέγεται καὶ τὸ ἔμπαλιν ἡ σβέσις αὐτῶν καὶ διάλυσις θάνατος ὀνομάζεται· ἐπὶ δὲ τῆς νοερᾶς φύσεως ἡ πρὸς τὸ θεῖον οἰκείωσις ἡ ἀληθής ἐστὶ ζωὴ καὶ ἡ τούτου ἀπόπτωσις θάνατον ἔχει τὸ ὄνομα. Διὸ καὶ τὸ ἀρχέγονον κακὸν ὁ διάβολος καὶ θάνατος λέγεται καὶ εὐρετῆς θανάτου, ἀλλὰ καὶ κράτος 78 ἔχειν θανάτου παρὰ τοῦ ἀποστόλου λέγεται. Οὐκοῦν διπλῆς, καθὼς εἴρηται, τῆς τοῦ θανάτου σημασίας ἐκ τῶν Γραφῶν νοουμένης, ὁ μὲν ἀληθῶς ἀτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος μόνος ἔχει τὴν ἀθανασίαν καὶ φῶς οἰκεῖ τῷ ζῳφῷ τῆς κακίας ἀπρόσιτόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον· ὅσα δὲ τοῦ θανάτου μετέχει, τῆς ἀθανασίας διὰ τῆς ἐπὶ τὸ ἐναντίον 30 ροπῆς πόρρω γινόμενα, εἰ δὲ ἀπορρυεῖ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, δέξαιτο ἂν τῷ τρεπτῷ τῆς φύσεως τὴν κοινωνίαν τοῦ χείρονος, ὅπερ οὐδὲν ἕτερόν ἐστὶν ἢ θάνατος, ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὸν σωματικὸν θάνατον ἔχων.

79 Ὡς γὰρ ἐνταῦθα τῶν τῆς φύσεως ἐνεργημάτων ἡ σβέσις θάνατος

29. Ἐβρ. 2,14.

30. Α' Τιμ. 6,16.

Θεός είναι Θεός και ζωή και αλήθεια και ὁποιο ὑψηλό και θεοπρεπές νόημα, ἐνῶ ἡ κτίση παίρνει ἀπὸ ἐκεῖ τὴ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, μπορεῖ νὰ γίνει φανερό ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ἂν ζεῖ ἐπειδὴ μετέχει τὴ ζωῆ, τότε ἂν παύσει νὰ μετέχει, θὰ παύσει ὅπωςδῆποτε νὰ βρῖσκεται καὶ στὴ ζωῆ. Ἐν ἄλλοι πούν αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ γιὰ τὸν Μονογενῆ Θεό, ὅσα ἀληθεύουν λεγόμενα γιὰ τὴν κτίση, ὡς τὸ πούν κι αὐτὸ μαζὶ μὲ ὅλα, ὅτι καὶ τὴ ζωῆ του ἀρχίζει ὁμοία μὲ τὴν κτίση καὶ στὴ ζωῆ παραμένει ὁμοία μὲ τὶς ψυχές. Ἐν ἄλλοι δὲ εἶναι αὐτοζωῆ καὶ δὲ χρειάζεται νὰ ἔχει μέσα του ἐπέισακτη τὴ ζωῆ, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα δὲν εἶναι ζωῆ ἀλλὰ γίνονται μέτοχα τῆς ζωῆς, ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ διαγράφομε τὴν αἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ μέσω αὐτῶν πού βλέπομε στὴ φύση; Αὐτὸ πού πάντοτε εἶναι τὸ αὐτὸ κατὰ τὴ φύση, δὲν παραδέχεται τὸ ἀντίθετο καὶ δὲν ἐπιδέχεται τὴ μεταβολή του στὸ ἄλλο. Ὅποια ὁμοία εἶναι παραπλήσια σ' αὐτὰ ἡ ροπή ἐπαμφοτερίζει στὸ ἓνα καὶ στὸ ἄλλο καὶ κλίνει δικαιωματικὰ στὰ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῆς. Ἐν ἄλλοι πού ἡ ἀληθινῆ ζωῆ παρατηρεῖται στὴ θεία καὶ ὑπέρτατη φύση, ἡ ἀπώλεια τῆς θὰ καταλήξει ὅπωςδῆποτε στὸ ἀντίθετο, ὅπως εἶναι φυσικό.

77 Ἡ ἐννοία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου εἶναι πολυσήμαντη καὶ δὲ νοεῖται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἐπάνω στὴ σάρκα ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ κίνηση τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων λέγεται ζωῆ κι ἀντίθετα ὁ μαρασμός τους καὶ ἡ διάλυση ὀνομάζεται θάνατος. Στὴ νοερὴ φύση ἡ ἀληθινῆ ζωῆ εἶναι ἡ οἰκείωση πρὸς τὸ Θεὸ καὶ θάνατος καλεῖται ἡ ἀπώλεια αὐτῆς τῆς οἰκείωσης. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀρχέγονο κακό, ὁ διάβολος, καὶ θάνατος λέγεται κι ἐφευρέτης τοῦ θανάτου, ἀλλὰ ὁ

78 Ἀπόστολος λέει ὅτι ἔχει καὶ τὴ δύναμη τοῦ θανάτου²⁹. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅπως εἶπαμε ὁ θάνατος νοεῖται στὴ Γραφή μὲ διπλὸ νόημα, ὁ ἀληθινὰ ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτος μόνος αὐτὸς ἔχει τὴν ἀθανασία καὶ κατοικεῖ στὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτο³⁰ καὶ ἀπροσπέλαστο ἀπὸ τὸ ζόφο τῆς κακίας. Ὅσα πάλι μετέχουν τὸ θάνατο ἐξαιτίας τῆς ροπῆς τους πρὸς τὸ κακὸ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἀθανασία, κι ἂν χάσουν τὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ ἐξαιτίας τῆς μεταβολῆς τῆς φύσης τους, μπορεῖ νὰ δεχτοῦν τὴ μετοχὴ τοῦ χειρότερου, πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ θάνατος κι ἔχει κάποια ἀναλογία πρὸς τὸ σωματικὸ θάνατο.

79 Ὅπως δηλαδὴ ἐδῶ τὸ σταμάτημα τῶν φυσικῶν ἐνεργημάτων

κέκληται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς νοερᾶς οὐσίας ἢ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀκίνησία θάνατός ἐστι καὶ ζωῆς ἀναχώρησις· ὡς μὴ ἀντιπίπτειν τῷ λόγῳ τῷ τὴν αἰρετικὴν ἀτοπίαν ἐλέγχοντι τὸ περὶ τὴν ἀσώματον κτίσιν νοου-
 5 χωρισμὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν ζωὴν ὀνομάζομεν, οὐδὲ ταύτης τῆς φύσεως τῇ δυνάμει κεχώρισται. Ἡ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάροδος τὸ τρεπτὸν καταμηνύει τῆς φύσεως. Ὡς δὲ συγγενῆς ἢ ἀλλοίωσις, τοῦτο χάριτι
 τοῦ ἐνισχύοντος τῆς τοῦ ἐναντίου ἐν τῷ ἀγαθῷ μένει· τὸ δὲ τοιοῦτον
 80 οὐκ αἰδίων. Εἰ οὖν καὶ ἀληθεύει λέγων μὴ δεῖν διὰ τῶν αὐτῶν τὴν
 10 θείαν οὐσίαν καὶ τὴν κτιστὴν φύσιν ἀναλογίζεσθαι μηδὲ διὰ τινος ἀρ-
 χῆς περιγράφειν τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι, ὡς ἂν μὴ τούτου δοθέντος καὶ τὰ
 λοιπὰ τῆς κτίσεως ἴδια τῇ τοῦ ἐνὸς ὁμολογίᾳ συμπαρεισέλθοι, ἐλέγχε-
 τι προδήλως ἢ ἀτοπία τοῦ τὸν Μονογενῆ Θεὸν διὰ τῶν περὶ τῆς κτί-
 σεως λεγομένων τῆς τοῦ Πατρὸς αἰδιότητος ἀποσχίζοντος. Ὡς γὰρ
 15 οὐδὲν ἄλλο τῶν χαρακτηριζόντων τὴν κτίσιν περὶ τὸν ποιητὴν καθο-
 ρᾶται τῆς κτίσεως, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀπ' ἀρχῆς τινος εἶναι ταύτην ἀπό-
 δειξις γίνεται μὴ πάντοτε εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ὅς ἐστι σοφία
 τε καὶ δύναμις καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ πάντα ὅσα ἐν τῷ πατρικῷ θεω-
 ρεῖται κόλπῳ.

ονομάστηκε θάνατος, έτσι και στη νοερή ουσία ή ακινησία πρὸς τὸ ἀγαθὸ εἶναι θάνατος καὶ χωρισμὸς ἀπὸ τῆ ζωῆ. Ὡστε ὅ,τι νοοῦμε γιὰ τὴν ἀσώματη φύση δὲν ἀντίκειται στὸ λόγο πού ἐλέγχει τὸν αἰρετικὸ παραλογισμό. Ὁ κατάλληλος γιὰ τὴ νοερὴ φύσει θάνατος, δηλαδή ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὸ Θεὸ πού τὴν λέμε ζωῆ, δὲν ἔχει ἀποκλειστεῖ οὔτε ἀπὸ τὴ φύση αὐτῆ. Γιατὶ ἡ προέλευση ἀπὸ τὸ μηδὲν δηλώνει τὸ μεταβλητὸ τῆς φύσης καὶ ὁποιο ἔχει σύμφυτη τὴν ἀλλοίωση τοῦτο ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴ μετῶσσία τοῦ χειρότερου μὲ τὴ χάρη ἐκείνου πού τὸ ἐνισχύει, δὲ μένει μέσα στὸ ἀγαθὸ μὲ τὴ δύναμη τῆς δικῆς του φύσης κι αὐτὸ δὲν εἶναι αἰδίο. Ἄν καὶ ἀληθεύει λοιπὸν ὅταν λέει ὅτι δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ ἴδια μέτρα γιὰ τὴ θεία οὐσία καὶ τὴν κτιστὴ φύση μήτε νὰ περιορίζομε τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ μὲ κάποια ἀρχή, μήπως ἂν παραχωρηθεῖ τὸ ἓνα μὲ τὴν ἀποδοχὴ αὐτοῦ τοῦ ἐνὸς εἰσέλθουν μαζί καὶ τὰ λοιπὰ γνωρίσματα τῆς κτίσης, φανερώνεται ἀμέσως ὁ παραλογισμὸς ἐκείνου πού ἀποχωρίζει τὸν Μονογενῆ Θεὸ ἀπὸ τὴν αἰδιότητα τοῦ Πατέρα μὲ ὅσα λέει γιὰ τὴν κτίση. Ὅπως δηλαδή κανένα ἀπὸ ὅσα χαρακτηρίζουν τὴν κτίση δὲν παρατηρεῖται σχετικὰ μὲ τὸν ποιητὴ τῆς κτίσης, ἔτσι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ ἀρχίζει νὰ ὑπάρχει ἀπὸ κάποια ἀρχὴ δὲ γίνεται ἀπόδειξη ὅτι δὲν ἦταν πάντοτε μέσα στὸν Πατέρα ὁ Υἱός, πού εἶναι σοφία καὶ δύναμη καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ ὅλα ὅσα νοοῦνται μέσα στὸν κόλπο τοῦ Πατέρα.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Ζ'

- 1 'Αλλ' ἐπὶ τοὺς ὑψηλοτέρους μετέρχεται λόγους καὶ μετεωρίσας
ἑαυτὸν καὶ ὀγκώσας ἐν διακένῳ φουσηματι λέγειν ἐπιχειρεῖ τι τῆς του
Θεοῦ μεγαλοπρεπείας ἐπάξιον. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. 'Θεὸς γὰρ
ῶν', φησί, 'τὸ πάντων ἐξοχώτατον ἀγαθὸν καὶ πάντων κράτιστον καὶ
5 πάσης ἀνάγκης ἐλεύθερον'. Καλῶς ὁ γεννάδας καθάπερ τι πλοῖον
ἀνερμάτιστον αὐτομάτως ὑπὸ τῶν τῆς ἀπάτης κυμάτων τῶ λιμένι
τῆς ἀληθείας ἐγκαθορμίζει τὸν λόγον. 'Πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐξοχώ-
2 τατόν' ἐστὶν ὁ Θεός. 'Υπέρευγε τῆς ὁμολογίας. Πάντως δὲ τὸν μέγαν
'Ιωάννην οὐκ ἂν γράψαιτο παρανόμων γραφήν, παρ' οὗ Θεὸς ὁ Μο-
10 νογενῆς ἐν ὑψηλῷ τῶ κηρύγματι διαγγέλλεται, ὁ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν
ῶν καὶ Θεὸς ῶν. Οὐκοῦν εἰ ἀξιοπίστος τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος
κῆρυξ ἐκεῖνος, 'ὁ δὲ Θεὸς τὸ ἐξοχώτάτον ἐστὶν ἀγαθόν', ὁ Υἱὸς ἄρα
τὸ ἐξοχώτατον ἀγαθὸν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς δόξης αὐτοῦ μεμαρτύρη-
ται. Τῆς δὲ τοιαύτης φωνῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἀρμοζούσης, τὸ
15 ὑπερθετικὸν τῆς τοῦ ἐξοχωτάτου ἐμφάσεως οὐδεμίαν ἐκ συγκρίσεως
παραδέχεται μείωσιν ἢ ὑπέρθεσιν. Τούτων δὲ ἡμῖν παρὰ τῆς τῶν
ἐχθρῶν μαρτυρίας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης παρει-
λημμένων, προσθετέον εἰς σύμμαχίαν τοῦ υγιαίνοντος λόγου καὶ τὸν
ἐφεξῆς αὐτοῦ λόγον.
- 3 Φησὶ γὰρ ὅτι 'τὸ ἐξοχώτατον ἀγαθόν, ὁ Θεός, ἅτε μῆτε φύσεως
ἐμποδιζούσης μῆτε αἰτίας ἀναγκαζούσης μῆτε χρείας κατεπειγούσης,
γεννᾷ τε καὶ δημιουργεῖ κατὰ τὴν τῆς ἰδίας ἐξουσίας ὑπεροχὴν τὴν
βούλησιν ἀρκοῦσαν ἔχων δύναμιν πρὸς τὴν τῶν γινομένων σύστασιν.
Εἰ τοίνυν πᾶν καλὸν κατὰ τὴν τούτου βούλησιν, οὐ μόνον τὸ γενόμε-

1. Βλ. Πλάτωνος Θεαίτητος 144A.

2. Ἰω. 1,1.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Ζ'

1 Ὡστόσο μεταβαίνει στοὺς ὑψηλότερους λόγους καὶ μετεωριζόμενος στὰ ὕψη καὶ φουσκωμένος ἀπὸ κούφια ὑπερηφάνεια, ἐπιχειρεῖ νὰ πεῖ κάτι ἀντάξιο τῆς μεγαλοπρέπειας τοῦ Θεοῦ. Καὶ νὰ ποιοῦ εἶναι αὐτὸ πὺ λέει: "Ἐπειδὴ εἶναι Θεὸς εἶναι τὸ ἐξοχότατο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ ἀνώτερο κι ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε ἀνάγκη". Ὡραῖα ὁ παλληκαρὰς προσορμίζει αὐτόματα τὸ λόγο του στὸ λιμάνι τῆς ἀλήθειας ὅπως ἓνα ἀνερμάτιστο πλοῖο¹, βγάζοντάς το ἀπὸ τὰ κύματα τῆς ἀπάτης. "Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἐξοχότατο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ²". Συγχαρητήρια γιὰ τὴν ὁμολογία! Πάντως δὲ θὰ μπορούσε νὰ καταγγεῖλει τὸ μεγάλο Ἰωάννη γιὰ εἰσαγωγή παράνομου ψηφίσματος, ὅταν κηρύσσει στὸ Εὐαγγέλιό του ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς εἶναι μαζί μὲ τὸν Θεὸ καὶ εἶναι Θεός². Ἄν λοιπὸν ἐκεῖνος εἶναι ἀξιοπίστος δάσκαλος τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς καὶ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἐξοχότατο ἀγαθὸ³, ἐπομένως ὁ Υἱὸς ἔχει τὴ μαρτυρία τοῦ ἐχθροῦ τῆς δόξας του ὅτι εἶναι τὸ ἐξοχότατο ἀγαθὸ. Αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς ἀρμόζει καὶ στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἐπίθετο ἐξοχότατος μὲ τὴν ὑπερθετικὴ του σημασία δὲν ἐπιδέχεται συγκρινόμενο καμιά μείωση ἢ αὐξηση. Αὐτὰ τὰ πήραμε ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῶν ἐχθρῶν μας γιὰ νὰ ἀποδείξομε τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς ὡς προσθέσομε ὁμως γιὰ ἐνίσχυση τοῦ ἀληθινοῦ λόγου καὶ τὰ παρακάτω λόγια του.

Λέει ὅτι "τὸ ἐξοχότατο ἀγαθὸ, ὁ Θεός, ἐπειδὴ μῆτε ἡ φύση τὸν ἐμποδίζει μῆτε τὸν ἀναγκάζει κάποια αἰτία μῆτε τὸν πιέζει κάποια ἀνάγκη, γεννᾷ καὶ δημιουργεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἐξουσίας του, ἔχοντας στὴ βούλησή του δύναμη ἐπαρκὴ γιὰ τὴ δημιουργία ὅσων ἐγίναν". Ἄν λοιπὸν κάθε καλὸ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴ θέλη-

4 τον ὀρίζει καλόν, ἀλλὰ καὶ ὅτε γενέσθαι καλόν, εἶπερ ἄρα ἀσθενείας
 5 τὸ ποιεῖν ὃ μὴ βούλεται'. Μέχρι τούτου παραληπτέος ἡμῖν πρὸς σύ-
 στασιν τῶν εὐσεβῶν δογμάτων ὃ ἐκ ρυπαρῶν τε καὶ παρακεκομμέ-
 νων λεξειδίων διαπεπορημένος τῶν ἐναντίων λόγος. Ὁ γὰρ 'κατὰ
 6 τὴν τῆς ἰδίας ἐξουσίας ὑπεροχὴν τὴν βούλησιν ἀρκοῦσαν ἔχων δύνα-
 μιν πρὸς τὴν τῶν γινομένων σύστασιν', ὃ τὰ πάντα κτίσας 'μῆτε φύ-
 σεως ἐμποδιζούσης μῆτε αἰτίας ἀναγκαζούσης, οὐ μόνον τὸ γενόμε-
 7 νον ὀρίζει καλόν, ἀλλὰ καὶ ὅτε γενέσθαι καλόν'. Ὁ δὲ πάντα ποιῶν ὃ
 8 Μονογενὴς ἐστὶ Θεός, καθὼς κηρύσσει τὸ εὐαγγέλιον. Οὗτος ὅτε
 9 ἠθέλησε, τότε καὶ τὴν κτίσιν ἐποίησεν, τότε περιέσχε τῷ οὐρανίῳ
 10 σώματι διὰ τῆς κυκλοφορουμένης οὐσίας πάντα τὸν ἐντὸς τοῦ σχήμα-
 τος ἀπειλημμένον κόσμον· ὅτε καλῶς ἔχειν ᾤηθη τοῦτο γενέσθαι,
 11 τότε ἀνέδειξε τὴν ξηρὰν, τότε τὰ ὕδατα τοῖς κοίλοις ἐγκατέκλεισε
 12 χώροις· τότε βλαστήματα, τότε καρποί, τότε ζῶων γένεσις, τότε ἀν-
 13 θρώπου πλάσις, ὅτε τούτων ἕκαστον εὐκαιρον ἐδόκει τῇ σοφίᾳ τοῦ
 14 κτίσαντος.

6 Ὁ δὲ τὰ πάντα ποιήσας (πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν ἐπαναλήψομαι λό-
 γον) ὃ Μονογενὴς ἐστὶ Θεὸς ὃ τοὺς αἰῶνας ποιήσας. Τοῦ γὰρ διαστη-
 7 ματος τῶν αἰώνων προκαταβεβλημένου τῶν ὄντων, εὐκαιρὸν ἐστὶν
 8 20 εἰπεῖν τὸ χρονικὸν τοῦτο ἐπίρρημα, ὅτι 'τότε' ἐβουλήθη καὶ 'τότε'
 9 ἐποίησεν. Αἰῶνος δὲ οὐκ ὄντος οὐδέ τις διαστηματικῆς ἐννοίας
 10 περὶ τὴν θεῖαν φύσιν τὴν ἀποσόν τε καὶ ἀδιάστατον θεωρουμένης, ἀρ-
 11 γεῖν ἀνάγκη πάντως τὰς τῶν χρονικῶν ἐπιρρημάτων ἐμφάσεις.
 12 Ὡστε τῇ μὲν κτίσει τὴν χρονικὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ ἀρέσαν τῇ σοφίᾳ τοῦ
 13 25 τὰ πάντα πεποικηκός δεδόσθαι λέγειν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστίν·
 14 αὐτὴν δὲ τὴν θεῖαν φύσιν ἐν παρατάσει τινὶ διαστηματικῇ θεωρεῖν μόν-
 15 νων τῶν τὴν νέαν σοφίαν πεπαιδευμένων ἐστίν. Οἷον γὰρ· κάκεινο
 16 τοῖς εἰρημένοις ἐγκείμενον ὑπερέβην ἐκῶν, πρὸς τὸ προκειμένον
 17 σπεύδων, ὃ νῦν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀγχινοίας τοῦ λογογράφου ἐπαναλα-
 18 30 βῶν ἀναγνώσομαι.

8 Ὁ γὰρ ἐξοχώτατος αὐτοῦ Θεὸς πρὸ τῶν ἄλλων' φησίν, 'ὅσα
 9 γεννητά, τῆς αὐτοῦ κρατεῖ δυνάμεως'. Ὁ μὲν λόγος ἐπ' αὐτῆς τῆς λέ-
 10 ξεως ἀπὸ τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἑβραίου μετενήνεκται παρὰ τοῦ λογο-

4 σή τούτου, δὲν ὀρίζει μόνο ὡς καλὸ αὐτὸ πού δὲ θέλει'. Ὡς τὸ σημεῖο αὐτὸ μπορούμε νὰ υἰοθετήσουμε κι ἐμεῖς γιὰ τὴν κατάρτιση τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας μας τὸ λόγο τῶν ἀντιθέτων μας, ὕφασμα πιασμένο μὲ τὶς πόρπες ρυπαρῶν καὶ συγκεκομμένων λεξειδίων. Γιατὶ αὐτὸς πού σύμφωνα μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἐξουσίας του ἔχοντας τὴ βούληση ὡς ἐπαρκὴ δύναμή του γιὰ τὴ δημιουργία ὄσων ἔγιναν, αὐτὸς πού ἔκτισε τὰ πάντα ἄχωρίς νὰ τὸν ἐμποδίζει ἡ φύση του μήτε νὰ τὸν ἀναγκάζει κάποια αἰτία δὲν ὀρίζει ὡς καλὸ μόνο

5 αὐτὸ πού ἔγινεν ἤδη ἀλλὰ καὶ τότε ἦταν καλὸ νὰ γίνεῖ'. Κι αὐτὸς πού δημιουργεῖ τὰ πάντα εἶναι ὁ Μονογενὴς Θεός, ὅπως κηρύσσει τὸ Εὐαγγέλιο. Αὐτὸς ὅταν θέλησε, τότε ἔκανε καὶ τὴν κτίση, τότε περιέλαβε μὲ τὴν περικυκλούμενη οὐσία τοῦ οὐράνιου σώματος ὅλον τὸν κόσμον πού ἔχει περιληφθεῖ μέσα στὸ σχῆμα. Ὅταν νόμιζε ὅτι αὐτὸ εἶχε γίνεῖ καλά, τότε ἐμφάνισε τὴν ξηρὰ, τότε ἔκλεισε τὸ νερὸ μέσα στοὺς βαθουλοὺς χώρους· τότε ἄρχισαν νὰ γίνονται τὰ φυτὰ, τότε οἱ καρποὶ, τότε ἡ γένεση τῶν ζώων, τότε ἡ δημιουργία τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ὁ δημιουργὸς μὲ τὴ σοφία του ἔκρινε πῶς ἦταν καιρὸς.

6 Κι αὐτὸς πού δημιούργησε τὰ πάντα (θὰ ἐπαναλάβω τὸν ἴδιον λόγο) εἶναι ὁ Μονογενὴς Θεός πού ἔκανε τοὺς αἰῶνες. Ἐπειδὴ ἡ διάσταση τῶν αἰῶνων εἶχε τεθεῖ προκαταβολικὰ πρὶν ἀπὸ τὰ ὄντα, εἶναι κατάλληλο νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ χρονικὸ αὐτὸ ἐπίρρημα καὶ νὰ ποῦμε, τότε θέλησε καὶ τότε ἔκανε. Ἀφοῦ ὅμως δὲν ὑπάρχει ἡ διάσταση τοῦ αἰῶνα οὔτε νοεῖται καμιά ἐννοια διάρκειας γύρω ἀπὸ τὴ θεία φύση πού εἶναι ἄποση καὶ ἀδιάστατη, εἶναι ἀνάγκη ὅπωςδὴποτε νὰ ἀργοῦν οἱ ἐννοίες τῶν χρονικῶν ἐπίρρημάτων.

7 Ὡστε δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ λογικὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ χρονικὴ ἀρχὴ δόθηκε στὴν κτίση, ὅπως φάνηκε καλὸ στὸ σοφὸ δημιουργὸ τῶν ὄλων· ἐνῶ τὸ νὰ νοεῖται ἡ ἴδια ἡ θεία φύση σὲ μιὰ χρονικὴ διάρκεια εἶναι προνόμιο μόνο ὄσων κατέχουν τὴ νέα σοφία. Ποιὸ εἶναι κι ἐκεῖνο πού περιέχεται στὰ εἰπωμένα κι ἐγὼ τὸ παράκαμψα, σπεύδοντας στὸ προκείμενο, αὐτὸ τώρα θὰ τὸ διαβάσω ἄλλη μιὰ φορὰ γιὰ ν' ἀποδειχτεῖ ἡ ὀξύνοια τοῦ λογογράφου.

8 Ὁ ἐξοχότατος Θεός του, λέει, ἄπρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα γεννητὰ κυριαρχεῖ στὴ δική του δύναμη. Τὸ χωρίο τὸ ἔχει μεταφέρει ἐπιλέξει ὁ λογογράφος ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Φίλωνα τοῦ Ἰουδαίου στὸ δικό

γράφου ἐπὶ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ὄτω φίλον, ἐξ αὐτῶν τῶν πεπονημένων τῷ Φίλωνι κατάφωρος ἢ κλοπὴ τοῦ Εὐνομίου γενήσεται. Ἐγὼ δὲ τοῦτο παρεσημνήαμην ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐ τοσοῦτον τὴν πτωχείαν τῶν ἰδίων λόγων τε καὶ νοημάτων τῷ λογογράφῳ ἐπονειδίζων, ὅσον 5 δειξάι τοῖς ἐντυγχάνουσι θέλων τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς Ἰουδαίων 9 λόγους τῶν Εὐνομίου δογμάτων. Οὐ γὰρ ἂν ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως τοῖς τούτου νοήμασιν ὁ τοῦ Φίλωνος ἐνηρμόσθη λόγος, εἰ μὴ τις ἦν καὶ τῆς διανοίας τούτου πρὸς τὴν ἐκεῖνου συγγένεια. Οὕτω γὰρ ἐστιν εὐρεῖν κείμενον παρὰ τῷ Ἑβραίῳ τὸν λόγον τὸ 'ὁ Θεὸς πρὸ τῶν ἄλ- 10 λων ὄσα γεννητά', τὸ δὲ ἐφεξῆς ἐκ τῆς νέας ἰουδαϊκῆς προσερρίφη τὸ 'τῆς ἰδίας κατακρατεῖ δυνάμεως'. Τοῦτο δὲ ὄσῃ τὴν ἀτοπίαν ἔχει, δειξάι σαφῶς ὁ λόγος ἐξεταζόμενος. 'Ὁ Θεός', φησί, 'κρατεῖ τῆς ἰδίας δυνάμεως'. Τί ὦν, εἰπέ μοι, τίνος κρατεῖ; Ἄλλο τι παρὰ τὴν δύναμιν ὦν αὐτὸς ἄλλο τι ὄσῃς κατακρατεῖ τῆς δυνάμεως; Οὐκοῦν ἠττάται 15 τῆς ἀδυναμίας ἢ δύναις.

10 Τὸ γὰρ ἄλλο τι παρὰ τὴν δύναμιν ὄν δύναις πάντως οὐκ ἐστιν καὶ οὕτως εὐρίσκεται καθὼ δύναις οὐκ ἐστιν, κατ' ἐκεῖνο κρατῶν τῆς δυνάμεως. Ἄλλὰ δύναις ὦν ὁ Θεὸς πάλιν ἄλλην ἐν ἑαυτῷ δύναμιν ἔχει καὶ ταύτη κατακρατεῖ τῆς ἑτέρας. Καὶ τίς ἢ μάχη καὶ ἢ διά- 20 στασις, ὥστε μερίσαντα τὸν Θεὸν τὴν ἐνυπάρχουσαν ἰσχὺν ἑαυτῷ τῷ ἐνὶ τμήματι τῆς δυνάμεως καταπαλαίειν τὸ ἕτερον; Οὐ γὰρ ἂν κρατή- σαιε τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ, μὴ συμμαχούσης αὐτῷ πρὸς τοῦτο μείζο- νός τινος καὶ βιαιοτέρας δυνάμεως. Τοιοῦτος ὁ Εὐνομίου Θεός, διφυ- ἡς τις ἢ πολυσύνθετος, αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν μεριζόμενος, ἀσύμφωνον 25 ἔχων τῇ δυνάμει τὴν δύναμιν, ὡς ταύτη μὲν πρὸς ἀταξίαν ἐκφέρε- σθαι, τῇ δὲ ἑτέρα κωλύειν τὸ πλημμελὲς τῆς κινήσεως.

11 Τί δὲ καὶ βουλόμενος κρατεῖ πρὸς γέννησιν ὀρμῶσαν τὴν δύναμιν, μὴ τί γένηται κακὸν ἐκ τοῦ μὴ κωλυθῆναι τὴν γέννησιν, μᾶλλον δὲ πρὸ τούτου τί τῇ φύσει τὸ κρατούμενόν ἐστιν, ἐρμηνεύσάτω. Τὸ 30 γὰρ λεγόμενον ὀρμητικὴν τινα καὶ προαιρετικὴν ὑποδείκνυσι κίνησιν ἐφ' ἑαυτῆς ἰδιαζόντως θεωρουμένην. Ἄλλο γάρ τι τὸ κρατοῦν καὶ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ κρατούμενον. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Θεὸς τῆς δυνάμεως τί ὄσῃς, αὐτοπροαιρέτου τινὸς φύσεως ἢ ἄλλο τι παρὰ τοῦ- 12 το; Ὀρμώσεως πρὸς ἐνέργειαν ἢ ἀτρεμούσεως; Εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖν ὑποτίθεται, τὸ ἡσυχάζον τοῦ κρατοῦντος οὐκ ἐπιδέεται· εἰ δὲ κρατεῖν

του λόγο κι ὁποιος ἐπιθυμεῖ θὰ πιστοποιήσει τὴν κλοπὴ ὀλοφάνερα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ συγγράμματα τοῦ Φίλωνα. Ἐγὼ τὸ σημείωσα γιὰ τὴν ὄρα ὄχι κατηγορώντας τὸν λογογράφου γιὰ τὴ φτώχεια τοῦ λόγου καὶ τῶν νοημάτων του ἀλλὰ θέλησα νὰ δείξω στοὺς ἀναγνώστες μου τὴν οἰκειότητα τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐνομίου μὲ τοὺς λόγους τῶν Ἰουδαίων. Γιατὶ δὲ θὰ συμφωνοῦσε αὐτολεξεῖ μὲ τὰ νοήματά του ὁ λόγος τοῦ Φίλωνα, ἂν δὲν ὑπῆρχε καὶ κάποια διανοητικὴ συγγένεια μεταξύ τους. Ἔτσι μπορούμε νὰ συναντήσουμε στὸ κείμενο τοῦ Ἑβραίου τὸ λόγο 'ὁ Θεὸς πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα γεννητὰ', ἐνῶ ἡ συνέχειά του συνδέθηκε ἀπὸ τὴ νέα ἰουδαϊκὴ γραμματεία ὅτι 'κυριαρχεῖ στὴν ἴδια του δύναμη'. Πόσο παράλογο εἶναι τοῦτο θὰ φανεῖ σαφῶς ἀπὸ τὴν ἐξέταση τοῦ λόγου. Πές μου, ποιὸς εἶναι καὶ ποιου κυριαρχεῖ; Εἶναι αὐτὸς κάτι ἄλλο πέρα ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ κυριαρχεῖ στὴ δύναμη ποὺ εἶναι κάτι ἄλλο; Ἡτᾶται λοιπὸν ἡ δύναμη ἀπὸ τὴν ἀδυναμία.

10 Γιατὶ ὅ,τι εἶναι διάφορο ἀπὸ τὴ δύναμη, δύναμη ὅπως δὴποτε δὲν εἶναι· κι ἔτσι βρίσκομε, κατὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι δύναμη, σύμφωνα μ' αὐτὸ νὰ κυριαρχεῖ στὴ δύναμη. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς εἶναι δύναμη κι ἔχει πάλι μέσα του ἄλλη δύναμη καὶ μὲ αὐτὴν κυριαρχεῖ στὴν ἄλλη. Καὶ ποιά εἶναι ἡ μάχη καὶ ἡ διάσταση, νὰ διαιρέσει ὁ Θεὸς τὴ δύναμη ποὺ ἔχει μέσα του καὶ μὲ τὸ ἓνα τμῆμα νὰ καταβάλλει τὸ ἄλλο; Γιατὶ βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ νικήσει τὴ δύναμή του, ἂν δὲ συμμαχεῖ μαζί του μιὰ μεγαλύτερη καὶ ἰσχυρότερη δύναμη. Τέτοιος εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Εὐνομίου, διφυῆς ἢ πολυσύνθετος, ποὺ διαιρεῖ τὸν ἑαυτό του σὲ δύο τμήματα κι ἔχει ἀντίμαχη δύναμη στὴ δύναμή του, ὥστε μὲ τὴ μία νὰ ξεφεύγει στὴν ἀταξία καὶ μὲ τὴν ἄλλη νὰ ἐμποδίζει τὴν κίνηση νὰ ἐκτραπεῖ.

11 Τί θέλει τώρα καὶ συγκρατεῖ τὴ δύναμη ποὺ ὁρμᾷ νὰ ξεσπάσει, μήπως προκληθεῖ κάποιο κακό, ὅταν δὲν παρεμποδισθεῖ ἡ γέννησή της ἢ μᾶλλον πρὶν ἀπὸ αὐτό, ποιά εἶναι ἡ φύση αὐτοῦ ποὺ καταβάλλεται; Ἄς μᾶς ἐξηγήσει. Γιατὶ ὁ λόγος αὐτὸς ὑποδηλώνει μιὰ παρορμητικὴ καὶ προαιρετικὴ κίνηση ποὺ νοεῖται καθεαυτὴν μὲ ἰδιάζοντα τρόπο. Βέβαια ἄλλο εἶναι αὐτὸ ποὺ κυριαρχεῖ κι ἄλλο τὸ κυριαρχούμενο. Κυριαρχεῖ λοιπὸν ὁ Θεὸς στὴ δύναμη ποὺ εἶναι τί 12 πράγμα; Εἶναι φύση αὐτοπροαίρετη ἢ εἶναι κάτι διάφορο; Ὅρμᾷ πρὸς ἐνέργεια ἢ μένει ἀσάλευτη; Ἄν ὑποτεθεῖ ὅτι ἡρεμεῖ, ὅ,τι ἡσυ-

φησι, δηλονότι κινουμένοι τε καὶ ὀρμῶντος κρατεῖ. Τοῦτο δὲ ἄλλο τι τῇ φύσει παρὰ τὸν ἐπικρατοῦντα πάντως ἐρεῖ. Τί οὖν νοεῖ τοῦτο, φανερωσάτω τῷ λόγῳ. Ἄλλο τι παρὰ τὸν Θεὸν ἐν ὑποστάσει θεωρούμενον; Καὶ πῶς ἂν εἴη ἐν τῷ Θεῷ τὸ ἀλλότριον; Ἡ ἔξιν τινὰ κατὰ τὸ 5 ἀνυπόστατον ἐν τῇ θείᾳ φύσει θεωρουμένην; Ἄλλ' οὐκ ἂν εἴποι τοῦτο.

13 Τὸ γὰρ μὴ ὑφεστῶς οὐκ ἔστι, τὸ δὲ μὴ ὄν οὔτε κρατεῖται οὔτε ἀφίεται. Τίς οὖν ἡ κρατουμένη δύναμις ἐκείνη καὶ κωλομένη πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν, ἕως ἔμελλεν ὁ καιρὸς τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως 10 ἐπιστάς ἀκώλυτον ἀφιέναι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν φέρεσθαι; Τίς δὲ ἡ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀναβολῆς αἰτία, δι' ἣν ὁ Θεὸς τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὑπερέθετο γέννησιν, οὕτω καλὸν εἶναι οἰόμενος τὸ γενέσθαι Πατῆρ; Τί δὲ τὸ μέσον τοῦτο ὁ μεταξὺ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ζωῆς παρενίρεται; Οὐ χρόνος, οὐ τόπος, οὐ δια- 14 στηματικόν τι νόημα, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν. Πρὸς τί τοίνυν ὁ ὄξυς καὶ διορατικὸς ὀφθαλμὸς ἀτενίζων ἐνορᾷ τῆς ζωῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς ζωὴν τὴν διάστασιν; Ἄλλὰ πανταχόθεν συνελαινώμενος οὐδὲν μὲν εἶναι τὸ μεταξὺ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνάγκης συντίθεται. Μηδενὸς δὲ ὄντος τοῦ μεσιτεύοντος, ἄμεσον καὶ συναφῆ τὴν κοινω- 20 νίαν εἶναι οὐ καταδέχεται;

15 Ἄλλ' ὑποκαταβαίνει πρὸς τὰ ἡμέτερα τῆς γνώσεως μέτρα καὶ ἀνθρωπικῶς ἡμῖν ὡς εἰς ἡμῶν καὶ αὐτὸς διαλέγεται ὑφομολογῶν ἡρέμα τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν καὶ καταφεύγων ἐπὶ τὸν λόγον ὃν Ἄριστοτέλης τε καὶ οἱ κατ' αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν. Ἐπεὶ γάρ, φησί, 25 ἄκαλόν καὶ πρέπον γεννηῆσαι τὸν Υἱόν, ὅτε ἐβούλετο, μηδεμιᾶς ἐκ τούτου ζητήσεως ἐγγινομένης τοῖς σώφροσιν τοῦ διὰ τί μὴ πρότερον'. Τί ταῦτα, Εὐνόμειε; Καὶ σὺ περσεύεις κατὰ τοὺς ἰδιώτας ἡμᾶς καὶ καταλιπὼν τὰς τεχνικὰς περιόδους ἐπὶ τὴν ἄλογον συγκατάθεσιν καὶ αὐτὸς καταφεύγεις ὁ πολλὰ τοῖς ἀνευ λογικῆς ἐντρεχείας ἐπιχειροῦσι τῷ 30 γράφειν ἐπονειδίσας, ὁ πρὸς Βασίλειον λέγων ὅτι 'δι' ὧν ἀδύνατον τοῖς ἀνθρώποις εἶναι λέγεις τὰς ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν λόγων εὐθύνας, τὴν ἰδίαν ἐλέγχεις ἄγνωϊαν', καὶ πάλιν ἐτέρωθι τὸ ἴσον προφέρων ὅτι 'τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν κοινοποιεῖς, τὸ σοὶ μὴ δυνατόν πασιν ἀδύνατον ἀποφαινόμενος'; Ὅ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων οὕτω προσάγεις

χάζει δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ κρατηθεῖ. Κι ἂν λέει ὅτι συγκρατεῖ εἶναι φανερό ὅτι συγκρατεῖ κάποιο πού κινεῖται μὲ τὸ λόγο του. Εἶναι μιὰ ἄλλη ὑπόσταση ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ πῶς μέσα στὸ Θεὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ξένο ἀπὸ αὐτόν; Ἡ ἐννοεῖ μιὰ δίχως χωριστὴ ὑπόσταση ἐξῆς μέσα στὴ θεία φύση; Ἀλλὰ βέβαια δὲ θὰ πεῖ αὐτό.

- 13 Γιατὶ τὸ δίχως ὑπόσταση δὲν ὑπάρχει κι ὅποιο δὲν ὑπάρχει οὔτε τὸ κρατοῦμε οὔτε τὸ ἀφήνομε. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν αὐτὴ ἡ δύναμη πού συγκρατιόταν κι ἐμποδιζόταν νὰ ἐκδηλώσει τὴν ἐνέργειά της, ὥσπου ἐπρόκειτο νὰ φτάσει ὁ καιρὸς νὰ γεννηθεῖ ὁ Υἱὸς καὶ ν' ἀφήσει τὴ δύναμη νὰ κινήθῃ ἀνεμπόδιστη στὴ σύμφωνη μὲ τὴ φύση της ἐνέργεια; Καὶ ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία πού μεσολάβησε, ὥστε ν' ἀναβάλει ὁ Θεὸς τὴ γέννηση τοῦ Μονογενοῦς, νομίζοντας ὅτι δὲν ἦταν καλὸ νὰ γίνῃ Πατέρας; Καὶ τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἐνδιάμεσο πού παρεμβάλλεται ἀνάμεσα στὴ ζωὴ τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ; Δὲν ἦταν χρόνος, τόπος, μιὰ χρονικὴ ἐννοια, κάτι ἄλλο ὅμοιο. Σὲ τί λοιπὸν ἀτενίζει αὐτὸ τὸ δυνατὸ καὶ διαπεραστικὸ μάτι καὶ βλέπει τὴ διάσταση τῆς ζωῆς τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Πατέρα; Ἀλλὰ πιεζόμενος ἀπὸ παντοῦ συμφωνεῖ κι αὐτὸς κατ' ἀνάγκη ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε μεταξὺ. Κι ἐνῶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἐνδιάμεσο, δὲν παραδέχεται πῶς ἡ σχέση τους εἶναι ἄμεση καὶ στενὴ.

- 15 Ἀλλὰ κατεβαίνει στὰ μέρη τῆς δικῆς μας γνώσης καὶ μιᾶ σὰν ἄνθρωπος μαζί μας, σὰν ἕνας ἀπὸ ἐμᾶς, ὁμολογώντας ἀδιαμαρτύρητα τὴν ἀσθένεια τῶν συλλογισμῶν καὶ καταφεύγοντας στὸ λόγο πού δὲν ἐδίξαν ὁ Ἀριστοτέλης κι οἱ μαθητὲς του. 'Τότε', λέει, 'ἦταν καλὸ καὶ πρέπον νὰ γεννήσῃ τὸν Υἱὸ του, ὅταν ἤθελε, κι ἀπὸ αὐτὸ ἄς μὴ γεννηθεῖ καμιά ἀπορία στὸ νοῦ τῶν φρόνιμων, γιατί ὄχι πρῶτα'; Τί σημαίνουν, Εὐνόμει, αὐτά; Κατεβαίνεις κι ἐσὺ στὸ δικό μας χαμηλὸ ἐπίπεδο κι ἀφήνοντας τίς τεχνικὲς περιόδους καταφεύγεις στὴν ἄλογη συγκατάθεση; Μὰ δὲν ἐψεφες ἐσὺ ὅποιους ἐπιδίδονται στὴ συγγραφὴ χωρὶς λογικὴ ἐπιτηδειότητα; Δὲν ἔλεγες στὸ Βασιλεῖο ὅτι μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ του πῶς εἶναι ἀδύνατο οἱ ἄνθρωποι ν' ἀναλάβουν τὴν εὐθύνη πνευματικῶν λόγων, ἀποδείκνυε τὴ δικὴ του ἄγνοια; Καὶ ἀλλοῦ πάλι δὲ λὲς τὸ ἴδιο ὅτι 'κάνεις γνωστὴ τὴν ἴδια σου ἀδυναμία, ἀποφαινόμενος ὅτι εἶναι σὲ δόλους ἀδύνατο ὅ,τι δὲν εἶναι δυνατὸ σ' ἐσένα; Ἐσὺ πού λὲς αὐτά καὶ τὰ παρόμοια ἔτσι προσελκύεις τὴν ἀκοὴ αὐτοῦ πού ἐπιζητεῖ τὴν αἰτία,

τὴν ἀκοὴν τοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν αἰτίαν καθ' ἣν ἀναβάλλεται τοιοῦτου γενέσθαι Πατὴρ ὁ Πατήρ; Ἀρκεῖν οἶει πρὸς ἀπόδειξιν τὸ εἰπεῖν ὅτι τότε ἐγέννησεν ὅτε ἐβούλετο, καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζήτησις;

16 Οὕτω σοι πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν δογμάτων ἠσθένησεν ἡ κα-
5 ταληπτικὴ φαντασία; Ποῦ αἱ διλήμματοι προτάσεις; ποῦ αἱ βίαιοι κα-
τασκευαί; πῶς σοι φροῦδα καὶ ἀνυπόστατα διαρρυσθέντα τῆς τέχνης οἴ-
χεται τὰ φοβερά τε καὶ ἀφουκτα τῶν συλλογισμῶν συμπεράσματα;
'Τότε ἐγέννησε τὸν Υἱὸν ὅτε ἐβούλετο, καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου
ζήτησις'. Ταῦτα τῶν πολλῶν ἰδρώτων, ταῦτα τῶν ὑπερόγκων ἐπαγ-
10 γελμάτων τὰ ἀποτελέσματα; Τί τὸ ἐρώτημα ἦν; Εἰ καλὸν καὶ πρέπον
Θεῷ τοιοῦτον ἔχειν Υἱόν, διὰ τί μὴ αὐτὸ καλὸν μετ' αὐτοῦ εἶναι πι-
στεύεται; Τίς ἡ ἀπόκρισις ἦν ἐξ αὐτῶν ἡμῖν τῶν ἀδύτων τῆς φιλοσο-
17 φίας πεποιῆται, ταῖς ἀλύτοις ἀνάγκαις διασφίγγας τὸν λόγον; Τότε
ἐποίησε τὸν Υἱὸν ὅτε ἐβούλετο, μηδεμία δὲ περὶ τούτου ζήτησις
15 ἔστω, διὰ τί μὴ πρότερον. Εἰ δὲ περὶ τῶν ἀλόγων τινὸς ἡ σκέψις
προέκειτο τῶν κατὰ τινα φυσικὴν ὁρμὴν ἐνεργούντων, διὰ τί μὴ πρό-
τερον τὸ δοκοῦν κατειργάσατο ἢ ὁ ἀράχνης τὰ νήματα ἢ τὸ κηρίον ἢ
μέλιττα ἢ τὴν καλιὰν ἢ τρυγῶν, τί ἂν ἕτερον εἰπεῖν ἔσχες; Ἥ οὐκ
αὕτη πρόχειρος ἂν ἦν ἡ ἀπόκρισις ὅτι τότε ἐποίησεν ὅτε ἐβούλετο,
20 καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζήτησις;

18 Ἀλλὰ καὶ περὶ πλάστου τινὸς ἢ ζωγράφου τὸ δοκοῦν διὰ τῆς μι-
μητικῆς ἐνεργούντος τέχνης ἢ ἐν γραφαῖς ἢ ἐν πλάσμασιν, ὅταν μὴ
ὑποχείριος ὢν ἐξουσία τινὶ πρὸς ἐνέργειαν ἀγῆ τὴν τέχνην, ἀρμόζειν
οἶμαι τὴν τοιαύτην φωνὴν ἐπὶ τοῦ μαθεῖν ἐθέλοντος, διὰ τί μὴ πρότε-
25 ρον ἐνεργὸν τὴν τέχνην ἐποίησεν, ὅτι οὐκ ἔχων ἀνάγκην καιρὸν τῆς
ἐνεργείας πεποιῆται τὴν προαίρεσιν. Ἄνθρωποι γὰρ διὰ τὸ μῆτε δεῖ
ταῦτά βούλεσθαι μῆτε συνεργοῦσαν ἔχειν ὡς τὰ πολλὰ τῇ βουλήσει
τὴν δύναμιν τότε ποιοῦσί τι τῶν κατὰ γνώμην, ὅταν αὐτοῖς ἢ τε προ-
19 αἵρεσις πρὸς τὸ ἔργον ρέψῃ καὶ μηδὲν κωλύῃ τῶν ἐξωθεν. Τὸ δὲ δεῖ
30 ὡσαύτως ἔχον, ᾧ ἐπίκτητον τῶν ἀγαθῶν ἔστιν οὐδέν, ἐν ᾧ πᾶσα
διαφορὰ βουλευμάτων ἢ κατὰ τὸ ἐναντίον κατὰ τινα πλάνην καὶ
ἀγνοίαν ἐγγινομένη χώραν οὐκ ἔχει, ὃ οὐδὲν ἐκ μεταβολῆς γίνεται ὃ
μὴ πρότερον ἦν, μηδὲ αἰρεῖται τι μετὰ ταῦτα ὃ μὴ ἐξ ἀρχῆς ὡς ἀγαθὸν

για την όποια αναβάλλει ο Πατέρας να γίνει Πατέρας τέτοιου Υιού; Φτάνει νομίζεις για την απόδειξη να πεις ότι γέννησε τότε, όταν ήθελε και να μη δημιουργηθεί καμιά άπορία γι' αυτό;

- 16 Τόσο έξασθένησε στην απόδειξη των δογμάτων ή αντίληπτική σου ικανότητα; Πού είναι οι διλημματικοί συλλογισμοί, πού οι άκαταμάχητες αποδείξεις; Πώς χάθηκαν και σκόρπισαν κούφια και ανυπόστατα τὰ φοβερά και άκατανίκητα συμπεράσματα των συλλογισμών σου; 'Τότε γέννησε τον Υιό όταν ήθελε και άς μην υπάρξει καμιά αντίρρηση γι' αυτό'. Αὐτὰ είναι τὰ άποτελέσματα των πολλών ιδρώτων και των υπέρογκων υποσχέσεων; Ποιό ήταν τὸ ἐρώτημα; "Αν είναι καλό και πρόπον για τὸ Θεὸ να έχει τέτοιο Υιό, γιατί να μην πιστεύουμε ότι αὐτὸ τὸ καλὸ ήταν πάντα μαζί του; Ποιά είναι ἡ ἀπάντηση πὸν την ανέσυρε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔγκατα τῆς φιλοσοφίας, δεσμεύοντας τὸ λόγο με ἀδιάλυτα δεσμά; Τότε ἔκανε τὸν Υιὸ του, όταν ήθελε, και να μη γίνει γι' αὐτὸ καμιά ἐρώτηση γιατί δὲν τὸν ἔκανε πρωτύτερα. "Αν ήταν να ἐξετάσουμε κάποιον ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα πὸν ἐνεργοῦν ἀπὸ μιά φυσικὴ ὁρμή, γιατί δὲν πραγματοποίησαν πρωτύτερα αὐτὸ πὸν ήθελαν, ἡ ἀράχνη τὸν ἰστό της, ἡ μέλισσα τὸ κηρί, τὸ τρυγόνι τὴ φωλιά του, τί ἄλλο θὰ εἶχες να πεις; "Ἡ δὲ θὰ ήταν πρόχειρη αὐτὴ ἡ ἀπάντηση ότι τὰ ἐφτιαζαν τότε, όταν ήθελαν, και άς μη γίνει γι' αὐτὸ καμιά συζήτηση;
- 18 'Αλλά νομίζω και στὸν κεραμιστὴ και στὸ ζωγράφο ἔκτελώνοντας τὴν ἔμπνευσή του με τὴν τέχνη του, με τὰ χρώματα ἢ τὸν πηλὸν όταν ἔκτελεῖ ἀνεξάρτητα τὴν τέχνη του, ταιριάζει νομίζω γι' αὐτὸν πὸν θέλει να μάθει ἡ ἐρώτηση αὐτὴ, γιατί δὲν ἄσκησε τὴν τέχνη του πρωτύτερα· ἐπειδὴ δὲν τὸν ἐπίεξε καμιά ἀνάγκη ἄφησε τὴν προαίρεσή του να διαλέξει τὸν καιρὸ τῆς ἐνέργειάς του. Οἱ ἄνθρωποι δηλαδή, ἀπὸ τὴ μιά γιατί δὲν θέλουν πάντα τὰ ἴδια ἄλλα και ἀπὸ τὴν ἄλλη γιατί ἡ δύναμή τους δὲ βοηθᾷ τὴ θέλησή τους, πραγματοποιοῦν τότε αὐτὸ πὸν θέλουν, όταν ἡ θέλησή τους κλίνει πρὸς τὸ
- 19 ἔργο και δὲν ὑπάρχει κανένα ἐξωτερικὸ ἐμπόδιο. Τὸ δὲν ὁμως πὸν εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο και πὸν κανένα ἀγαθὸ δὲν εἶναι σ' αὐτὸ ἐπίκτητο και μέσα στὸ ὅποιο δὲν έχει θέση καμιά διαφορά σκέψης πὸν προκαλεῖται κατ' ἀντίθεση ἀπὸ κάποιον πλάνη και ἄγνοια, τὸ ὅποιο δὲν γίνεται ἀπὸ μεταβολὴ τίποτε πὸν δὲν ήταν πρῶτα, μήτε ἐπιλέγει κάτι ἀργότερα πὸν δὲν τὸ εἶδε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς ἀγαθὸ, γι'

κατενόησε, περὶ τούτου λέγειν μὴ δεῖ τὸ καλὸν ἔχειν, ἀλλ' ὕστερον ἐλέσθαι τι ἔχειν ὃ μὴ πρότερον εἴλετο, ταῦτα τῆς ὑπερβαλλούσης ἡμᾶς σοφίας ἐστίν.

20 Ἡμεῖς γὰρ ἐμάθομεν ὅτι τὸ θεῖον δεῖ παντὸς ἀγαθοῦ πλήρως
5 ἐστίν, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ τὸ πλήρωμα δεῖ καὶ οὐδεμιᾶς
προσθήκης εἰς τελείωσιν δέεται, ἀλλ' αὐτὸ τῆ ἑαυτοῦ φύσει ἢ τοῦ
ἀγαθοῦ τελειότης ἐστὶ· τὸ δὲ τέλειον ἐπίσης ἀυξήσεώς τε καὶ μειώσε-
ως ἡλλοτριῶται· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιθεωρουμένην τῆ θείᾳ φύσει
τῶν ἀγαθῶν τελειότητα πάντοτε φαμεν τὴν αὐτὴν εἶναι, καθ' ὅπερ ἂν
10 τὴν διάνοιαν ἑαυτῶν ἐπεκτείνωμεν, ἐκεῖ τοιαύτην καταλαμβάνοντες.

21 Οὐκοῦν οὐδέποτε κενὸν ἀγαθοῦ τὸ θεῖον. Ἀλλὰ μὴν ἀγαθοῦ παντὸς
πλήρωμα ὁ Υἱός· πάντοτε ἄρα ἐν τῷ Πατρὶ θεωρεῖται, ᾧ φύσις ἢ ἐν
παντὶ ἀγαθῷ τελειότης. Ἀλλὰ, φησί, 'μηδεμία ἔστω ζήτησις, διὰ τί
μὴ πρότερον'. Πρὸς ὃν ἐροῦμεν ἡμεῖς ὅτι ἄλλο ἐστίν, ὧ σοφώτατε, τὸ
15 νομοθετεῖν τι τῶν κατὰ γνώμην ἐξ ἐπιτάγματος καὶ ἕτερον τὸ λόγῳ
περὶ τῶν ἀμφιβαλλομένων προσάγεσθαι. Ἔως ἂν τοίνυν μηδεμίαν
ἔχῃς αἰτίαν εἰπεῖν, καθ' ἣν εὐσεβές ἐστὶν ὕστερον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν
προσγεγενῆσθαι λέγειν, ἀργήσει σοι τὸ ἐπίταγμα παρὰ τοῖς σωφρο-
νοῦσιν.

22 Οὕτω μὲν οὖν ἡμῖν ἐκ τῆς τεχνικῆς ἐφόδου τὴν ἀλήθειαν Εὐνό-
μιος εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγει. Ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ σὺνηθες ἡμῖν τὸν ἐκείνου
λόγον πρὸς κατασκευὴν τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων οἰκειωσώμεθα,
ὡς ἂν καὶ διὰ τούτου γένοιτο δῆλον ὅτι πανταχοῦ κατὰ τὸ ἀκούσιον
ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι τῷ καθ' ἡμᾶς συναγορεύουσι
25 λόγῳ. Εἰ γὰρ 'τότε ἐγέννησε τὸν Υἱὸν ὅτε ἐβούλετο', καθὼς φησὶν ὁ
ἀντίπαλος, ἐβούλετο δὲ τὸ ἀγαθὸν δεῖ, σύνδρομος δὲ τῆ βουλήσει ἢ
δύναμις, δεῖ ἄρα ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς νοηθήσεται τοῦ δεῖ καὶ βου-
23 λομένου τὸ καλὸν καὶ δυναμένου ἔχειν ὃ βούλεται. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τὸν
ἐφεξῆς αὐτοῦ λόγον προσαγαγεῖν τῆ ἀληθείᾳ, ρᾶδιόν ἐστι καὶ τοῦτον
30 τῷ καθ' ἡμᾶς συναρμόσαι δόγματι ὅτι 'μηδεμία περὶ τούτου ζήτησις
ἔστω τοῖς σώφροσιν, διὰ τί μὴ πρότερον'. Ἡ γὰρ τοῦ 'πρότερον' λέξις
χρονικὴν τινα τὴν ἔνδειξιν ἔχει, ἀντιδιαστελλομένη πρὸς τὸ μετὰ ταῦ-
τα καὶ ὕστερον· ὅταν δὲ χρόνος μὴ ᾗ, συναναιρεῖται πάντως καὶ τῆς

αὐτὸ τὸ ὄν νὰ μὴ λέμε ὅτι ἔχει πάντοτε τὸ καλὸ ἀλλὰ διάλεξε ἀργότερα νὰ ἔχει κάτι ποῦ δὲν τὸ εἶχε διαλέξει πρῶτύτερα, αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα μιᾶς σοφίας ποῦ ξεπερνᾷ τὴ δική μας δύναμη. ♪ ♪ .

- 20 Ἐμεῖς δηλαδὴ διδασχτήκαμε ὅτι τὸ θεῖο εἶναι πάντοτε γεμάτο ἀπὸ κάθε ἀγαθὸ ἢ μᾶλλον εἶναι τὸ ἴδιο πλήρωμα τῶν ἀγαθῶν καὶ δὲ χρειάζεται καμιά προσθήκη γιὰ νὰ τελειοποιηθεῖ ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἴδιο μὲ τὴ δική του φύση εἶναι τὸ τέλειο ἀγαθὸ. Καὶ τὸ τέλειο εἶναι ἐξί- σου ξένο καὶ ἀπὸ αὐξηση καὶ ἀπὸ μείωση. Γι' αὐτὸ καὶ λέμε ὅτι ἡ τελειότητα τῶν ἀγαθῶν ποῦ νοοῦμε στὴ θεία φύση εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή, κι ὅπου ἐπεκτείνουμε τὴ διάνοιά μας πάντοτε ἴδια τὴν ἀντι-
21 λαμβανόμεσχε. Ἐπομένως τὸ θεῖο δὲν εἶναι οὐδέποτε κενὸ ἀπὸ ἀγαθὸ. Ὁ Υἱὸς λοιπὸν εἶναι τὸ πλήρωμα κάθε ἀγαθοῦ· νοεῖται ἄρα πάντοτε μέσα στὸν Πατέρα, ποῦ φύση του ἀποτελεῖ ἡ τελειότητα σὲ κάθε ἀγαθὸ. Ἀλλὰ μᾶς λέει· ἄς μὴ διατυπωθεῖ καμιά ἀπορία, γιατί δὲ γέννησε πρῶτύτερα'. Θὰ τοῦ ἀπαντήσουμε ἄλλο εἶναι, ὦ πάνσοφε, νὰ νομοθετεῖς τὴ γνώμη σου μὲ διαταγὲς καὶ ἄλλο νὰ κερδίζεις μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα ὅποιον ἀμφιβάλλει. Ἐωσότου λοιπὸν δὲν ἔχεις νὰ προβάλλεις καμιά αἰτιολογία, ποῦ νὰ αἰτιολογεῖ μ' εὐσέβεια τὴ μεταγενέστερη ἀπόκτηση τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα, θὰ μείνει ἀνεκτέλεστη ἡ διαταγή σου ἀπὸ τοὺς σώφρονες.
- 22 Ἐτσι λοιπὸν ὁ Εὐνόμιος ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν τεχνική μέθοδο. Ἐγὼ σύμφωνα μὲ τὴ συνήθειά μου θὰ οἰκειωθῶ τὸ δικό του λόγο γιὰ ν' ἀποδείξω τὴν ἀλήθεια τῶν δογμάτων μας, ὥστε νὰ γίνεῖ φανερὸ καὶ μὲ τοῦτα ὅτι σὲ κάθε περίπτωση ἀναγκα- σμένοι ἀπὸ τὴν ἀλήθεια συμφωνοῦν χωρὶς νὰ θέλουν μὲ τὴ διδα- σκαλία μας. Ἐν δηλαδὴ γέννησε τότε τὸν Υἱό, ὅταν ἤθελε', ὅπως λέει ὁ ἀντίπαλος, θέλει ὅμως πάντοτε τὸ ἀγαθὸ καὶ ἡ δύναμή του συμπορεύεται μὲ τὴ θέλησή του, ἄρα ὁ Υἱὸς θὰ νοηθεῖ ὅτι εἶναι πάντοτε μὲ τὸν Πατέρα ποῦ πάντοτε καὶ θέλει τὸ καλὸ καὶ μπορεῖ νὰ
23 ἔχει ὅποιο θέλει. Ἐν ὅμως πρέπει νὰ ἀντιπαραθέσουμε στὴν ἀλή-θεια καὶ τὸν ἐπόμενο λόγο του, εἶναι εὐκολο νὰ τὸν συνταιριάσουμε μὲ τὴν πίστη μας, τὸ λόγο δηλαδὴ 'νὰ μὴ διατυπωθεῖ καμιά ἀπορία ἀπὸ τοὺς φρόνιμους γιατί δὲ γέννησε πρῶτύτερα'. Ἡ λέξη 'πρῶτ-υ-τερα' ἔχει βέβαια χρονική σημασία κι ἀντιδιαστέλλεται μὲ τὴ λέξη 'ἀργότερα' ποῦ ἀκολουθεῖ. Ὅταν δὲν ὑπάρχει χρόνος, συναναιροῦνται ἀσφαλῶς καὶ τὰ ὀνόματα τῆς χρονικῆς διάστασης. Ὁ Κύριος

χρονικῆς διαστάσεως τὰ ὀνόματα. Ἀλλὰ μὴν πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων ὁ Κύριος· ἀχρηστος ἄρα τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων ἢ τοῦ πρότερον καὶ ὕστερον ζήτησις· κενὰ γὰρ πάσης διανοίας ἐστὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων μὴ ἐπὶ χρόνου λεγόμενα.

- 24 Ἐπεὶ οὖν πρὸ τῶν χρόνων ὁ Κύριος, τὸ πρότερον πάντως καὶ τὸ ὕστερον ἐπ' αὐτοῦ χώραν οὐκ ἔχει. Τάχα μὲν ἀπόρη καὶ ταῦτα πρὸς ἀνατροπὴν τῶν οὐ δεομένων τοῦ προσπαλαίοντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀτονίας καταπιπτόντων. Τίς γὰρ τοσοῦτον εἰσχυλός ἐκ τῶν τοῦ βίου φροντίδων ὡς ἐπὶ τοσοῦτον ἑαυτὸν δοῦναι τῇ ἀκροάσει τῆς
- 10 τε ματαιότητος τῶν ὑπεναντίων λόγων καὶ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὰ μάταια πράγματα μάχης; Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς προειλημμένοις τῇ ἀσεβείᾳ καθάπερ τις δευσοποῖς βαφῆ καὶ δυσέκνιπτος ἢ ἀπάτη καὶ διὰ βάθους ταῖς καρδίαις ἐγκέκασται, μικρὸν ἔτι τῷ λόγῳ προσδιατρίψωμεν, εἴ πως δυνηθῆμεν τῆς πονηρᾶς αὐτῶν ταύτης κηλίδος τὰς ψυ-
- 25 χὰς ἀπορρῦσαι. Εἰπὼν γὰρ τὰ εἰρημένα καὶ ἐπαγαγὼν τούτοις κατὰ τὸν παιδευτὴν αὐτοῦ Προῦνικὸν ἀσυναρτήτους τινὰς καὶ ἀναρμόστους ὕβρεων τε καὶ λοιδορημάτων ὀκτάδας ἐπὶ τὸν κολοφῶνα τῶν ἐπιχειρημάτων μετέρχεται καὶ καταλιπὼν τὴν ἀσυλλόγιστον τῆς ματαιότητος ἔκθεσιν ἄλλοις τοῖς κέντροις τῆς διαλεκτικῆς καθοπλίσας τὸν λό-
- 20 γον συλλογιστικῶς, ὡς οἴεται, καθ' ἡμῶν κατασκευάζει τὸ ἄτοπον,
- 26 Ἐχει δὲ οὕτως ἡ λέξις· πάσης γεννήσεως οὐκ ἐπ' ἀπειρον ἐκτεινομένης, ἀλλ' εἰς τι τέλος καταληγούσης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς παραδεξαμένους τοῦ Υἱοῦ τὴν γέννησιν ποτὲ πεπαῦσθαι τοῦτον γεννώμενον μηδὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀπίστως ἔχειν, τῶν παυσαμένων τοῦ
- 25 γεννᾶσθαι καὶ ἀρξαμένων πάντως· ἢ γὰρ τοῦ γεννᾶσθαι παῦλα πιστοῦται τῆς τε γεννήσεως καὶ τοῦ γεννᾶσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ τούτοις ἀπιστεῖν οὐκ ἔστιν ἐκ τε τῆς φύσεως αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν θείων νόμων'. Ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τὴν σοφίαν τῶν τὰ τοιαῦτα δεινῶν τὸ καθόλου προθεῖς ἐπαγωγικῶς κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖ τὸ προκειμένον,
- 30 ἐμπεριλαμβάνων τῇ γενικῇ προτάσει τὴν ἐπὶ μέρος ἀπόδειξιν, πρότερον τὸ καθόλου κατανοήσωμεν, εἴθ' οὕτω τὴν τῶν ἐπαγομένων
- 27 ἐξετάσωμεν δύναμιν. Ἄρ' εὐσεβὲς ἐστὶν ἐκ πάσης γεννήσεως καὶ τοῦ Υἱοῦ τεκμήρασθαι τὴν προαιώνιον γέννησιν, καὶ τὴν κοινὴν φύσιν δι-

3. Ἐπαγωγικά: κατὰ τὸ γνωστὸ τρόπο τῆς ἀπόδειξης τοῦ γενικοῦ ἀπὸ τὰ μερικά (inductio) ἢ ἀπόδειξη τοῦ μερικοῦ ἀπὸ τὸ γενικὸ εἶναι ἢ παραγωγή ἢ ἀπαγωγή (deductio).

δμως εἶναι πρὶν ἀπὸ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς αἰῶνες. Ἄρα γιὰ τοὺς φρόνιμους εἶναι ἄχρηστη ἡ ἐρώτηση γιὰ τὸ 'πρωτύτερα' καὶ τὸ 'ἀργότερα' προκειμένου γιὰ τὸν ποιητὴ τῶν αἰώνων. Γιατὶ τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι δίχως νόημα, ἀν δὲ λέγονται γιὰ τὸ χρόνο.

- 24 Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τοὺς χρόνους, δὲν ἔχει ἀσφαλῶς θέση σ' αὐτὸν τὸ 'πρωτύτερα' καὶ τὸ 'ἀργότερα'. Ἴσως δὲ χρειάζονταν μῆτε αὐτὰ γιὰ ν' ἀνατραποῦν ὅσα δὲ χρειάζονται ἀντίπαλο ἀλλὰ καταρρέουν ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴν ἀδυναμία. Ποιὸς ἔχει τόσο καιρὸ στὴ διάθεσή του ἀπὸ τίς φροντίδες τοῦ βίου, ὥστε ν' ἀφεθεῖ τόσο πολὺ στὴν ἀκρόαση τόσο τῶν μάταιων λόγων τῶν ἀντιπάλων μας ὅσο καὶ στὴ δική μας λογομαχία γιὰ μάταια πράγματα; Ἐπειδὴ δμως γιὰ ὅποιους ἔχουν ἤδη συλληφθεῖ ἀπὸ τὴν ἀσέβεια, σὰ μιὰ δυνατὴ καὶ ἀνεξίτηλη βαφὴ σφράγισε τὴν καρδιά τους τὸ καυτὸ σίδηρο τῆς ἀπάτης, θὰ ἐπιμείνομε λίγο ἀκόμα στὸ λόγο μῆπως μπορέσομε νὰ καθαρίσομε τίς ψυχὰς ἀπὸ τὸν ἀσε-
- 25 βῆ αὐτὸν ρύπο. Ἀφοῦ λοιπὸν διατύπωσε ὅσα εἰπώθηκαν καὶ ἀκολουθώντας τὸ δάσκαλό του τὸν Προῦνικο πρόσθεσε καὶ κάποιες ὀχτάδες ἀπὸ ἀσυνάρτηρες κι ἀντικρουόμενες ὕβρεις καὶ κατηγορίες, φτάνει στὸν κολοφῶνα τῶν ἐπιχειρημάτων κι ἀφοῦ ἀφήσει τὴν ἀνόητη ἔκθεση μάταιων πραγμάτων, ἐξοπλίζοντας καὶ πάλι τὸ λόγο του μὲ τὰ ἀγκάθια τῆς διαλεκτικῆς ἀποδεικνύει καθὼς νομίζει μὲ τὴ λογικὴ τὸν παραλογισμό μας.
- 26 Ἡ διατύπωσή του εἶναι ἡ ἐξῆς: 'ἐπειδὴ κάθε γέννηση δὲν ἐκτείνεται στὸ ἀπειρο ἀλλὰ κατατείνει σὲ κάποιο τέλος, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη κι ὅσοι παραδέχτηκαν τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ νὰ δεχτοῦν διὰ κάποτε θὰ παύσει αὐτὸς νὰ γεννιέται καὶ νὰ μὴν ἀμφιβάλλουν γιὰ τὴν ἀρχὴ διὰ ὅσοι ἔπαυσαν νὰ γεννιοῦνται ἔχουν ὅπως δὴποτε ἀρχίσει. Ἡ παύση νὰ γεννιοῦνται ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀρχὴ τόσο νὰ γεννᾷ κάποιος ὅσο καὶ νὰ γεννιέται σ' αὐτὰ δὲν μποροῦμε ν' ἀπιστοῦμε τόσο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση ὅσο κι ἀπὸ τοὺς θεῖους νόμους'. Ἐπειδὴ λοιπὸν σύμφωνα μὲ τὴ σοφία τῶν δεινῶν σ' αὐτὰ τὰ πράγματα θέτοντας τὸ γενικὸ ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδείξει ἐπαγωγικὰ³ ὅ,τι ἔθεσε, ὡς καταλάβομε προηγουμένως τὸ γενικὸ κι ἔπειτα ὡς
- 27 ἐξετάσομε τί θέλουν νὰ ποῦν ὅσα ἀκολουθοῦν. Ἀποτελεῖ τάχα εὐσέβεια ἀπὸ ὅποια γέννηση νὰ συμπεραίνομε καὶ γιὰ τὴν προαιώνια

δάσκαλον τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑπάρξεως προβάλλεσθαι χρή; Ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἔλθειν τινα μανίας ἐλπίζομαι, ὡς τοιοῦτό τι κατὰ τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φαντασθῆναι γεννήσεως. Πᾶσα, φησί, 'γέννησις οὐκ ἐπ' ἀπειρον ἐκτείνεται'. Τί τὸ τῆς γεννήσεως ἐστὶ 5 σημαινόμενον; Τὴν σαρκώδη καὶ σωματικὴν ἀποκύησιν λέγει ἡ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀψύχων;

28 Ἄλλὰ τῶν μὲν σωματικῶν γεννήσεων φανερά τὰ πάθη, ἅπερ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τὴν θείαν γέννησιν μεταφέρει. Καὶ ὡς ἂν μὴ τὰ τῆς φύσεως ἔργα διαγράφων ὁ λόγος παρέλκειν δοκοίη, σιωπῇ τὰ τοιαῦτα 10 παρελευσόμεθα, παντὸς οἶμαι τοῦ γε νοῦν ἔχοντος ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκοντος τὰς αἰτίας καθ' ἃς ἡ γέννησις παρατείνεται καὶ ἀρχομένη καὶ λήγουσα· μακρὸν γὰρ ἂν εἴη καὶ περιττὸν ἅμα πάντα δι' ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι, τὴν σύνοδον τῶν γεννῶντων, τὴν ἐν τοῖς σπλάγχχοις τοῦ γεννωμένου διάπλασιν, τὴν ὠδῖνα, τὸν τόκον, τὸν χρόνον, ὧν ἀνευ 15 οὐκ ἔστι συστήναι σώματος γέννησιν· ἅπερ ἐπίσης πάντα τῆς θείας 29 γεννήσεως τοῦ Μονογενοῦς ἡλλοτρίωται. Εἰ γὰρ ἐν τι τούτων δοθείη, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα κατ' ἀνάγκην συνεισελεύσεται. Ὡς ἂν οὖν καθαρῆνοι πάσης ἐμπαθοῦς διανοίας ἡ θεία γέννησις, οὐδὲ τὴν διαστηματικὴν παράτασιν ἐπ' ἐκείνης νοήσομεν. Τὸ γὰρ ἀρχόμενον καὶ παύόμε- 20 νον ἐν παρατάσει τινὶ θεωρεῖται πάντως. Πᾶσα δὲ παράτασις χρόνον διαμετρεῖται· χρόνου δὲ μὴ ὄντος, ὧ καὶ τέλος τοῦ τόκου καὶ ἀρχὴν σημειούμεθα, μάταιον ἂν εἴη τέλος καὶ ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ἀδιαστάτου γεννήσεως ἐννοεῖν, οὐδενὸς εὐρισκομένου σημειωτικοῦ νοήματος οὔτε ἐν ὧ ἀρχεται οὔτε εἰς ὃ καταλήγει.

30 Εἰ δὲ πρὸς τὰ ἄψυχα τῶν κτισμάτων ὀρᾷ, καὶ ἐπ' ἐκείνων ὡσαύτως καὶ τόπος καὶ χρόνος καὶ ὕλη καὶ παρασκευὴ καὶ δύναμις τοῦ τεχνιτεύοντος καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνδραμόντα τελεσιουργεῖ τὸ γινόμενον. Καὶ ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς γινομένοις συμπαρατείνεται πάντως ὁ χρόνος καὶ αἱ κατασκευαστικαὶ πρὸς τὸ γινόμενον ἀφορμαὶ συνεπινο- 30 οῦνται παντὶ τῷ κτιζομένῳ, κἂν ἐμψυχόν τι κἂν ἄψυχον ἦ, φανερὰς ἔστιν εὐρεῖν ἐπὶ τούτων καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς τελευτὰς τῆς συστάσε-

γέννηση και πρέπει να προβάλλομε ὡς πρότυπο για τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Μονογενοῦς τὴν κοινὴ φύση; Ἐγὼ δὲν θέλω νὰ ἐλπίζω πὼς θὰ ἴφτανε κανένας σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς μανίας, ὥστε νὰ φανταστεῖ κάτι τέτοιο σὲ βάρος τῆς θείας κι ἀθάνατης γέννησης. Ἐκάθε γέννηση λέει δὲν ἐκτείνεται στὸ ἀπειρο' Τί σημασία δίνει στὴ γέννηση; Ἐννοεῖ τὴν κατὰ σάρκα καὶ σωματικὴ γέννηση ἢ τὴν κατασκευὴ τῶν ἀψύχων;

28 Ἄλλὰ εἶναι φανερὰ τὰ πάθη τῶν σωματικῶν γεννήσεων, ποῦ δὲ θὰ τὰ μεταφέρει κανένας στὴ θεία γέννηση. Καὶ γιὰ νὰ μὴ δώσει ὁ λόγος τὴν ἐντύπωση ὅτι μακραίνει περιγράφοντας τὰ ἔργα τῆς φύσεως, αὐτὰ θὰ τὰ περάσω σιωπηρά, γιατί νομίζω ὅποιος ἔχει νοῦ γνωρίζει ἀπὸ μόνος του τίς αἰτίες ποῦ κάνουν τὴ γέννηση νὰ παρατείνεται, ἀρχίζοντας κι ἔπειτα τελειώνοντας. Θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε μακριὰ καὶ θὰ ἦταν ταυτόχρονα περιττὸ νὰ ἐκθέσομε τὰ πάντα μὲ λεπτομέρειες, τὴ συνέντευξη τῶν γονέων, τὴ διάπλαση τοῦ ἐμβρύου μέσα στὰ σπλάχνα, τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ καὶ τὸν τοκετὸ, τὸ χρόνο, ποῦ χωρὶς αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει γέννηση σωματικὴ καὶ ποῦ ὅλα αὐτὰ πάλι εἶναι ξένα ἀπὸ τὴ θεία γέννηση τοῦ Μονογε-
29 νοῦς. Ἄν δηλαδὴ γίνεαι δεκτὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, κατ' ἀνάγκη θὰ συνυπείσθουν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιὰ νὰ εἶναι λοιπὸν ἡ θεία γέννηση καθαρὴ ἀπὸ κάθε ἐμπαθὴ σκέψη, δὲ θὰ νοήσομε γι' αὐτὴν οὔτε τὴ χρονικὴ διάρκεια· γιατί ὅποιο ἀρχίζει καὶ παύει τὸ βλέπομε πάντως μὲ κάποια διάρκεια. Καὶ κάθε διάρκεια τὴ μετροῦμε μὲ τὸ χρόνο· ὅταν ὁμοῦ χρόνος δὲν ὑπάρχει, σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιο σημειώνομε τὸ τέλος ὅσο καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς γέννησης, θὰ ἦταν μάταιο νὰ ἐννοήσομε ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ γιὰ τὴν ἀχρονη γέννηση, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καμιά ἐννοια ποῦ νὰ σημειώνει, οὔτε σὲ ποῖο χρόνο ἀρχίζει οὔτε ποῦ τελειώνει.

30 Ἄν ὁμοῦ ἀποβλέπει στὰ ἄψυχα κτίσματα, ὁμοια καὶ σ' αὐτὰ ὀλοκληρῶνουν αὐτὸ ποῦ γίνεται καὶ τόπος καὶ χρόνος καὶ ὕλη καὶ προετοιμασία καὶ ἡ ἰκανότητα αὐτοῦ ποῦ τὸ ἐπιχειρεῖ. Καὶ ἐπειδὴ σὲ ὅλα ὅσα γίνονται συμπαρατείνεται πάντως ὁ χρόνος καὶ μαζὶ μὲ κάθε τι ποῦ δημιουργεῖται συνεπινοοῦνται καὶ ὅλες οἱ ἀφορμὲς ποῦ συντελοῦν σ' αὐτὸ ποῦ γίνεται, εἴτε εἶναι ἐμψυχο εἴτε ἄψυχο, μποροῦμε νὰ βροῦμε σ' αὐτὰ φανερὰ καὶ τίς ἀρχές καὶ τὰ τέλη τῆς ὑπαρξῆς. Καὶ ἡ ὑπαρξὴ δηλαδὴ τῆς ὕλης γίνεται ἀρχὴ γι' αὐτὸ ποῦ

ως· καὶ γὰρ καὶ ὕλης πορισμὸς ἀρχὴ τοῦ κατασκευάσματος γίνεται καὶ τοπικόν τι σημεῖον καὶ ἀκολουθία χρόνου. Πάντα ταῦτα τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη τοῖς γινομένοις ὀρίζει, καὶ οὐκ ἂν τις εἴποι κοινωνίαν ἔχειν τινὰ ταῦτα πρὸς τὴν προαιώνιον τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ ὑπαρξίν, ὥστε διὰ τῶν ὧδε θεωρουμένων ἀρχὴν τινὰ καὶ τέλος ἐπὶ τῆς γεννήσεως ἐκείνης ἀναλογίζεσθαι.

31 Τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διηρημένων πάλιν τὸν λόγον τῶν ἐναντίων κατανοήσωμεν. 'Πάσης', φησί, 'γεννήσεως οὐκ ἐπ' ἀπειρον ἐκτεινομένης, ἀλλ' εἰς τι τέλος καταληγούσης'. Ἐπειδὴ τοίνυν νενόη-
10ται τὸ τῆς γεννήσεως σημαινόμενον καθ' ἑκατέραν ἔννοιαν, εἴτε τὴν ἀποκύψιν τῶν σωματικῶν εἴτε τὴν κατασκευὴν ἐθέλοι τῶν κτισμάτων τῷ τοιοῦτῳ σημαίνειν ὄνοματι, ὧν οὐδέτερον ἐπὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως τὴν κοινωνίαν ἔχει, ἀλλοτρία δέδεικται τοῦ προκειμένου ἢ
32 πρῶτασις. Οὐ γάρ, ἐπειδὴ πᾶσα ποιήσις τε καὶ γέννησις εἰς τι καταλή-
15 γει πέρασ, ἀνάγκη πᾶσα, καθὼς ἐκεῖνος κατασκευάζει, καὶ τοὺς παραδεξαμένους τοῦ Υἱοῦ τὴν γέννησιν διπλοῖς αὐτὴν πέρασι περιγράφειν, ἀρχὴν καὶ τέλος ἐπ' αὐτῆς ἐννοοῦντας. Μόνα γὰρ τὰ πηλικότητι περιγεγραμμένα τινὶ καὶ ἀρχεται γινόμενα καὶ εἰς πέρασ λήγει, καὶ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον τῷ ποσῷ τοῦ γεννωμένου παρατεινόμενον τὴν
20 ἀρχὴν τοῦ τέλους διίστησι τῷ μεταξὺ διαστήματι. Τὸ δὲ ἄποσον καὶ ἀδιάστατον πῶς ἂν τις ἢ μετρήσειεν ἢ διαστήσειεν; Ποῖον ἐπὶ τοῦ
33 ἀπόσου μέτρον εὐρῶν ἢ ποῖον ἐπὶ τοῦ ἀδιαστάτου διάστημα; Πῶς δέ τις τὸ ἀόριστον τέλει καὶ ἀρχῇ διαλήψεται; Ἀρχὴ γὰρ καὶ τέλος τῶν διαστηματικῶν περάτων ἐστὶν ὀνόματα. Διαστάσεως δὲ μὴ οὐσης
25 οὐδὲ τὸ πέρασ ἐστίν. Ἀλλὰ μὴν ἀδιάστατος ἢ θεία φύσις, ἀδιάστατος δὲ οὐσα πέρασ οὐκ ἔχει, τὸ δὲ ἀπεράτωτον ἀπειρόν ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Μάταιον ἄρα τὸ ἀπειρον ἀρχῇ καὶ τελευτῇ περιγράφειν· τὸ γὰρ περιγεγραμμένον ἀπειρον εἶναι οὐ δύναται. Πόθεν οὖν ὁ πλατωνικὸς οὗτος Φαῖδρος τὰ περὶ ψυχῆς ἐκεῖ φιλοσοφηθέντα τῷ Πλάτῳ τοῖς
30 ἰδίῳις δόγμασιν ἀσυναρτήτως ἐρράπτει;

34 Ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐκεῖ παῦλαν εἶπε κινήσεως, οὕτω παῦλαν γεννήσεως· καὶ οὗτος εἶπεῖν ἐπεθύμησεν, ὥς ἂν τοὺς ἀπείρους τούτων

κατασκευάζεται κι ένα σημείο τοπικό και χρονικό. "Όλα αυτά όρίζουν και τις αρχές και τὰ τέλη για όσα γίνονται και δὲ θὰ πεῖ κάποιος ότι αὐτὰ σχετίζονται κάπως με τὴν προαιώνια ὕπαρξη τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ, ὥστε με αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξετάσεως νὰ ἀναλογιζόμαστε και σχετικὰ με τὴ γέννηση ἐκείνη κάποια ἀρχὴ και κάποιο τέλος.

31 "Ἐπειτα ἀπὸ τὴ διαίρεση αὐτὴ ἄς προσπαθήσομε νὰ καταλάβομε πάλι τὸ λόγο τῶν ἀντιθέτων. 'Κάθε γέννηση', λέει, 'δὲν ἐκτείνεται στὸ ἄπειρο ἀλλὰ καταλήγει σ' ἓνα τέλος'. Ἐπειδὴ ἔχομε ἀντιληφθεῖ τὸ σημαινόμενο τῆς γέννησης στὸ διπλό του νόημα, εἴτε θέλει νὰ σημαίνει με τὴ λέξη αὐτὴ τὴν ἀποκύηση σωματικῶν γεννημάτων εἴτε τὴν κατασκευὴ τεχνικῶν δημιουργημάτων, πὸ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει σχέση με τὴν ἀθάνατη φύση, ἡ δὴλωση αὐτὴ

32 φαίνεται ἄσχετη με τὸ συζητούμενο. Ἐπειδὴ κάθε κατασκευὴ και κάθε γέννηση καταλήγει σὲ κάποιο πέρασ, δὲν εἶναι ὑποχρεωτικό, ὅπως θέλει ν' ἀποδείξει ἐκεῖνος, κι ὅσοι παραδέχτηκαν τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ, νὰ τὴν περιορίζουν ἀνάμεσα σὲ δύο πέρατα, ἐννοώντας ἐπάνω σ' αὐτὴν ἀρχὴ και τέλος. Γιατὶ ἐκεῖνα μόνο πὸ περιγράφονται σὲ κάποια ποσότητα αὐτὰ μόνο και ἀρχίζουν νὰ γίνονται και καταλήγουν σ' ἓνα πέρασ και τὸ χρονικό μέτρο ἐκτεινόμενο παράλληλα με τὸ ποσὸ αὐτοῦ πὸ γεννιέται χωρίζει με τὸ ἐνδιάμεσο διάστημα τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ τέλος. Τὸ δίχως ποσὸ ὅμως και χωρὶς διάρ-
32 κεια πῶς θὰ τὸ μετρήσει ἢ πῶς θὰ τὸ ὑπολογίσει; Ποιὸ θὰ εἶναι τὸ μέτρο για τὸ δίχως ποσὸ και ποιὸ τὸ διάστημα για τὸ δίχως διάρ-
32 κεια; Καὶ πῶς θὰ περιλάβει κανένας τὸ ἀπεριόριστο με τὸ τέλος και τὴν ἀρχή; Ἡ ἀρχὴ βέβαια και τὸ τέλος εἶναι ὀνόματα για τὰ πέρατα τῶν διαστημάτων. "Ἄν ὅμως δὲν ὑπάρχει διάστημα δὲν ὑπάρχει μήτε τὸ πέρασ. Ἡ θεία φύση ὅμως εἶναι ἀδιάστατη και σὰν ἀδιάστατη δὲν ἔχει πέρασ και τὸ δίχως πέρασ εἶναι και λέγεται ἄπειρο. Εἶναι λοιπὸν ἄσκοπο νὰ θέλει κανεὶς νὰ περιγράψει τὸ ἄπειρο με ἀρχὴ και τέλος; ὅποιο περιγράφεται δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄπειρο. Ἄπὸ πὸ λοιπὸν ὁ πλατωνικός αὐτὸς Φαῖδρος παρεμβάλλει ἀσυνάρτητα στὴ διδασκαλία του ὅσα φιλοσόφησε ἐκεῖ ὁ Πλάτων *περὶ ψυχῆς*⁴;

34 "Ὅπως ἐκεῖνος δηλαδὴ μίλησε ἐκεῖ για παῦλα κινήσεως, ἔτσι ἐπιθύμησε και τοῦτος νὰ πεῖ 'παῦλα γεννήσεως', ὥστε νὰ παραπλα-

ταῖς πλατωνικαῖς καλλιφωναίαις περικομπήσειε. 'Καὶ τούτοις ἀπιστεῖν οὐκ ἔστι', φησί, 'ἔκ τε τῆς φύσεως αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν θείων νόμων'. 'Ἄλλ' ἡ μὲν φύσις ἐκ τῶν εἰρημένων οὐκ ἀξιοπίστος εἰς διδασκαλίαν τῆς θείας γεννήσεως ἡμῖν ἀναπέφηνεν, οὐδὲ εἰ τὸν κόσμον 5 τις αὐτὸν εἰς ὑπόδειγμα φέροι τοῦ λόγου, ἐπεὶ καὶ τῇ τούτου κτίσει, καθὼς ἐν τῇ κοσμογενεῖᾳ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐμάθομεν, συνδιεξήει τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον, ρηταῖς ἡμέραις τε καὶ νυξίν ἐκάστῳ τῶν γινομένων κατὰ τινα τάξιν καὶ ἀκολουθίαν παραμετρούμενον. "Ὅπερ ἐπὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῶν ἐναντίων δέ- 35 χεται λόγος, ὁμολογῶν πρὸ χρόνων αἰωνίων εἶναι τὸν Κύριον. 'Υπόλοιπον δ' ἂν εἴη τὴν 'ἐκ τῶν θείων νόμων' συνηγορίαν τοῦ προκειμένου κατανοῆσαι, δι' ἧς ἐπαγγέλλεται καὶ τέλος καὶ ἀρχὴν τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἀποδεικνύειν. 'Βουληθεῖς', φησίν, 'ὁ Θεὸς τοῖς Ἑβραίοις τὸν περὶ τῆς δημιουργίας ἐντυπωθῆναι νόμον, οὐ τὴν 15 πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν τῷ τέλει τῆς δημιουργίας ἐναπέθετο καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν πίστιν· οὐ γὰρ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν ἐβδόμην, ἐν ἣ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων, ἔδωκε τὴν ὑπόμνησιν τῆς δημιουργίας'.

36 "Ἀρὰ τις πεισθήσεται παρ' ἐκείνου ταῦτα γεγράφθαι καὶ οὐχὶ 20 παρ' ἡμῶν ἐπὶ διαβολῇ τοῦ συγγράμματος παρεντεθεῖσθαι τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν καταγέλαστος δοκοῖη τοῖς ἐντυγχάνουσιν, τὰ μὴδὲν κοινουοῦντα τοῖς ζητουμένοις εἰς ἀπόδειξιν τῶν προκειμένων ἐπισυρόμενος; Τὸ γὰρ ζητούμενον ἦν δεῖξαι, καθὼς ἐπηγγείλατο, μὴ ὄντα τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἀρχὴν τε λαβεῖν γεννήσεως καὶ λῆξαι γεννώ- 25 μενον, οἷόν τινος ὠδίνος ἐν χρόνῳ παρατεινούσης τὴν γέννησιν. Ἡ δὲ εἰς τοῦτο κατασκευὴ τίς; Τὸ σαββατίζειν ἐκ νόμου κατὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν τὸν Ἑβραίων λαόν. Ὡ πόση συμφωνία τῆς μαρτυρίας πρὸς 37 τὸ προκειμένον. Ἐπειδὴ τιμᾶται τῇ ἀργίᾳ παρὰ τοῦ Ἰουδαίου τὸ σάββατον, ἀποδέδεικται τὸ τὸν Κύριον, καθὼς οὗτος λέγει, ἀρχὴν τε λα- 30 βεῖν τοῦ τόκου καὶ τικτόμενον παύσασθαι. Πόσαι καὶ ἄλλαι πρὸς τοῦτο μαρτυρίαι τῷ λογογράφῳ παρεῖθησαν οὐδὲν τῆς εἰρημένης πρὸς σύστασιν τοῦ ζητουμένου λειπόμεναι; Ἡ κατὰ τὴν ὀγδόην περιτομή, ἡ τῶν ἀζύμων ἐβδομάς, τὸ ἐν τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τοῦ σεληναίου δρό-

νήσει τοὺς ἀπειροὺς σ' αὐτὰ μὲ τὴν πλατωνικὴ καλλιπέεια. 'Σ' αὐτὰ δὲν μποροῦμε', λέει, 'ν' ἀπιστήσομε κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση κι ἀπὸ τοὺς θείους νόμους'. 'Αλλὰ ἀπὸ ὅσα εἶπαμε ἡ φύση δὲν ἀποδείχτηκε ἀξιόπιστος δάσκαλος τῆς θείας γέννησης, οὔτε κι ἂν φέρει κανένας ὡς παράδειγμα στὸ λόγο τὸν ἴδιο τὸν κόσμο, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅπως μάθαμε στὴ κοσμογονία τοῦ Μωυσῆ, πῆγαινε τὸ χρονικὸ μέτρο μὲ ρητὲς μέρες καὶ νύχτες παράλληλα μὲ κάθε δημιουργούμενο μὲ μιὰ σειρὰ καὶ μιὰ ἀκολουθία. Αὐτὸ γιὰ τὴν ὑπόστασι τοῦ Μονογενοῦς δὲν τὸ δέχεται μήτε ὁ λόγος τῶν ἀντιθέτων, ὁμολογώντας ὅτι ὁ Κύριος ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ 35 αἰῶνες καὶ χρόνους. Ἀπομένει νὰ προσπαθήσομε νὰ καταλάβομε πῶς συνηγοροῦν ὁ θεῖοι νόμοι στὸ προκείμενο σημεῖο, πού μ' αὐτὸ ὑπόσχεται ὅτι θ' ἀποδείξει καὶ τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς γέννησης τοῦ Υἱοῦ. "Ἐπειδὴ, λέει, 'ὁ Θεὸς θέλησε νὰ ἐντυπωθεῖ στοὺς Ἑβραίους ὁ νόμος περὶ τῆς δημιουργίας [ἴσχι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς γέννησης] στήριξε ἐπάνω στὸ τέλος τῆς δημιουργίας καὶ τὴν πίστη γιὰ τὴν ἀρχή. Γιατὶ δὲν ἔδωσε τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς γέννησης γιὰ ὑπόμνησι τῆς δημιουργίας ἀλλὰ τὴν ἑβδομὴ ὁπότε σταμάτησε τὰ ἔργα του'.

36 Ἄραγε θὰ πειστεῖ κανένας ὅτι αὐτὰ τὰ ἔγραψε ἐκεῖνος καὶ δὲν τὰ παρεμβάλαμε ἐμεῖς ὅσα εἰπώθηκαν γιὰ νὰ διαβάλομε τὴ συγγραφὴ του, ὥστε νὰ παρουσιάζεται στοὺς ἀναγνώστες ὡς καταγέλαστος, πού γιὰ ν' ἀποδείξει τὰ προκείμενα ἐπισύρει ὅσα δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τὰ ζητούμενα; Τὸ ζητούμενο ἦταν νὰ δείξει, ὅπως ὑποσχόταν, ὅτι ὁ Υἱὸς γεννήθηκε χωρὶς νὰ ὑπάρχει προηγουμένως ἀλλὰ ἔλαβε ἀρχὴ γέννησης κι ἔληξε νὰ γεννιέται, σὰν νὰ παράτεινε μέσα στὸ χρόνο τὴ γέννησι κάποιος πόνος τοκετοῦ. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀπόδειξι γι' αὐτό; Τὸ ὅτι ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς ἀναπαύοταν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τὴν ἑβδόμη ἡμέρα. Πόσο ἡ μαρτυρία συμφωνεῖ μὲ τὸ προ-
37 κείμενο; Ἐπειδὴ ὁ Ἰουδαῖος τιμᾷ τὸ Σάββατο μὲ ἀργία, ἀποδεικνύεται ὅπως λέει αὐτὸς ὅτι ὁ Κύριος ἔλαβε ἀρχὴ τῆς γέννησης καὶ ἔπαυσε νὰ γεννιέται. Πόσες κι ἄλλες παρόμοιες μαρτυρίες παρέλειψε ὁ λογογράφος πού δὲν ὑπολείπονται καθόλου ἀπὸ αὐτὴν πού ἀναφέρθηκε πρὸς στήριξι τοῦ ζητουμένου; Ἡ περιτομὴ τὴν ὄγδοη ἡμέρα, ἡ ἑβδομάδα τῶν ἀζύμων, ἡ ἑορτὴ τῆς δέκατης τέταρτης

μου μυστήριον, αἱ τοῦ καθαρισμοῦ θυσίαι, ἡ περὶ τῶν λεπρῶν παρατήρησις, ὁ κριός, ὁ μόσχος, ἡ δάμαλις, ὁ ἀποπομπαῖος χίμαρος.

- 38 Εἰ δὲ ταῦτα πόρρω τῶν προκειμένων ἐστίν, πῶς ἐντὸς ἐκεῖνο τοῦ ζητουμένου, λεγέτωσαν οἱ ζηλωταὶ τῶν ἰουδαϊκῶν μυστηρίων.
- 5 Ἡμεῖς γὰρ μικροπρεπὲς τε καὶ ἀνανδρον τὸ τοῖς κειμένοις ἐπεμβαίνειν νομίζοντες ἀναζητήσομεν ἐκ τῆς τῶν γεγραμμένων ἀκολουθίας εἴ τι τοιοῦτόν ἐστιν οἷον ἰδρῶτα κινῆσαι τῷ προσπαλαίοντι. Ὅσα τοίνυν ἐν τοῖς ἐφεξῆς περὶ τοῦ μὴ δεῖν μέσον τι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐννοεῖν κατασκευάζων διέξεισιν, ὡς συμβαίνοντά πως τῷ καθ' ἡμᾶς
- 39 δόγματι παρελεύσομαι. Ἀδιακρισίας γὰρ ἂν εἴη καὶ ἀγνωμοσύνης ἅμα μὴ διακρίνειν ἐν τοῖς λεγομένοις τὸ ἀνεύθυνόν τε καὶ τὸ ὑπαίτιον, ἐπειδὴ τοῖς ἰδίους μαχόμενος οὐκ ἀκολουθεῖ τοῖς ὁμολογουμένοις, καὶ τὸ ἄμεσον λέγων καὶ τὸ συναφὲς οὐ δεχόμενος, καὶ τὸ μὴ εἶναι τι πρὸ τοῦ Μονογενοῦς ἐννοῶν καὶ τὸ εἶναι Υἱὸν ὑπονοῶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ
- 15 ὄντα γεγενῆσθαι διαμαχόμενος. Μικρὸν οὖν ἐν τούτοις ἀσχοληθέντες διὰ τὸ τοῖς φθάσαιον ἰκανῶς ἤδη προκατεσκευάσθαι τὸν λόγον τῶν προκειμένων ἐξόμεθα.
- 40 Οὐκ ἐστι τοῦ αὐτοῦ καὶ μηδὲν ὑπερτιθέναι τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως καὶ μὴ εἶναι λέγειν πρὸ τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ τότε γεγεν-
- 20 νῆσθαι ὅτε ὁ Πατὴρ ἠβουλήθη· τὸ γὰρ 'τότε' καὶ 'ὅτε' κυρίως καὶ προσφυῶς ἐπὶ τὴν χρονικὴν δεῖξιν τὴν σημασίαν φέρει κατὰ τε τὴν κοινὴν τῶν ὑγιῶς φθεγγομένων συνήθειαν καὶ κατὰ τὴν ἐν τῇ Γραφῇ σημασίαν. «Τότε ἐροῦσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι», καὶ «ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς», καὶ «τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία», καὶ μυρία τοιαῦτα διὰ πάσης
- 25 ἐστι τῆς Γραφῆς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου λαβεῖν, ὅτι τοῖς τοιούτοις τοῦ λόγου μορίοις τὸν χρόνον ἐπισημειοῦται τῆς Γραφῆς ἡ συνή-
- 41 θεια. Εἰ οὖν χρόνος οὐκ ἦν, καθὼς ὁ ἀντιλέγων συντίθεται, συνανήρηται πάντως καὶ ἡ χρονικὴ σημασία· ταύτης δὲ μὴ οὐσης τὸ ἄβδιον τῆς ἐννοίας κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἀντεισελεύσεται. Τῇ γὰρ τοῦ μὴ εἶ-
- 30 ναι φωνῇ καὶ τὸ 'ποτέ' πάντως συνυπακούεται. Εἰ γὰρ χωρὶς τοῦ 'ποτέ' τὸ 'μὴ εἶναι' λέγοι, οὐδὲ νῦν εἶναι δώσει· εἰ δὲ τὸ νῦν διδοῦς

5. Ψαλμ. 125,2.

6. Λουκᾶ 22,35.

ἡμέρας τῆς σελήνης, οἱ θυσιές τοῦ ἐξαγνισμοῦ, ἡ παρατήρηση τῶν λεπρῶν, ὁ κριός, ὁ μόσχος, ἡ δαμαλίδα, ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος.

38 Ἄν αὐτὰ εἶναι πέρα ἀπὸ ὅσα μᾶς ἀπασχολοῦν, πῶς εἶναι ἐκεῖνο μέσα στὸ θέμα μας, ἃς μᾶς ποῦνε οἱ ζηλωτὲς τῶν ἰουδαϊκῶν μυστηρίων. Ἐμεῖς θεωροῦμε μικροπρέπεια κι ἀνάξιο γι' ἄντρες νὰ καταπατοῦμε ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ καὶ θ' ἀναζητήσουμε ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῶν γραπτῶν ἂν τὸ πράγμα εἶναι τέτοιο πού μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὸν ἰδρώτα τοῦ ἀνταγωνιστῆ. Ὅσα λοιπὸν στὴ συνέχεια ἐκθέτει γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐννοοῦμε κάποιον ἐνδιάμεσο ἀνάμεσα στὸν Υἱὸ καὶ στὸν Πατέρα, αὐτὰ ἐπειδὴ συμφωνοῦν κάπως μὲ τὴν

39 δική μας πίστη θὰ τὰ παρακάμψουμε. Θὰ ἦταν ἀνικανότητα καὶ μαζί ἀγνωμοσύνη νὰ μὴ διακρίνομε στὰ λεγόμενα ποιὸ εἶναι τὸ ἀντίθετο καὶ ποιὸ τὸ ὑπεύθυνο, ἐπειδὴ ἂν καὶ μάχεται τὶς ἴδιες του ἀπόψεις δὲν ἀκολουθεῖ τὰ ὁμολογούμενα κι ἐνῶ μιλάει γιὰ τὸ ἐνδιάμεσο δὲν δέχεται τὴ συνάφεια κι ἐνῶ δέχεται πῶς δὲν ἦταν κάτι ἄλλο πρὶν γίνεи Μονογενῆς καὶ ἐνῶ ὑπονοεῖ πῶς εἶναι Υἱός, ὥστόσο μάχεται γιὰ τὸ ὅτι ἔχει γεννηθεῖ χωρὶς νὰ ὑπάρχει. Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ ὅσα εἶπαμε προηγουμένως ὁ λόγος ἔχει λάβει ἀπόδειξη ἱκανοποιητική, θ' ἀσχοληθοῦμε λίγο μ' αὐτὰ καὶ θὰ περάσουμε στὰ ἐπόμενα.

40 Δὲν μπορεῖ ὁ ἴδιος ταυτόχρονα καὶ τίποτε νὰ μὴν προϋποθέτει ἀπὸ τὴν ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς καὶ νὰ λέει ὅτι δὲν ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση ἀλλὰ γεννήθηκε τότε, ὅταν θέλησε ὁ Πατέρας. Τὸ 'τότε' καὶ τὸ 'ὅταν' στρέφει τὴ σημασία κύρια καὶ κατάλληλα στὴν κατάδειξη τοῦ χρόνου καὶ κατὰ τὴ συνήθεια ὧσων μιλοῦνε ὀρθὰ καὶ κατὰ τὴ σημασία τους στὴ Γραφή. «Τότε θὰ ποῦν οἱ ἔθνικοι»⁵ καὶ «ὅταν σᾶς ἔστειλα»⁶ καὶ «τότε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι ὁμοια»⁷ καὶ ἄπειρα παρόμοια ὑπάρχουν σ' ὅλη τὴ Γραφή ὡς ἀποδείξεις γιὰ τὸ θέμα μας, ὅτι μὲ τὰ μόρια αὐτὰ τοῦ λό-

41 γου ἡ Γραφή συνήθως ἐπισημαίνει τὸ χρόνο. Ἄν λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε χρόνος, ὅπως συμφωνεῖ ὁ ἀντίθετος, ἐξαφανίζεται πάντως καὶ ἡ χρονικὴ σημασία. Κι ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτή, θὰ καταλάβει ὑποχρεωτικὰ τὴ θέση τῆς ἡ ἀιδιότητα τῆς ἐννοιας. Γιατὶ μαζί μὲ τὴν ἐννοια τοῦ 'μὴ εἶναι', συνυπακούεται ἀσφαλῶς καὶ τὸ 'κάποτε'. Ἄν δέχεται δηλαδὴ τὸ 'μὴ εἶναι' χωρὶς τὸ 'κάποτε', τότε δὲ θὰ δεχτεῖ οὔτε τώρα πῶς εἶναι. Ἄν ὁμως δεχόμενος τὸ τώρα μάχεται τὴν αἰ-

7. Ματθ. 25,1.

πρὸς τὸ αἰδῖον μάχεται, πάντως οὐ τὸ 'καθόλου μὴ εἶναι', ἀλλὰ τὸ 'ποτὲ μὴ εἶναι' διανενόηται.

- 42 Τῆς δὲ φωνῆς ταύτης ἀνυποστάτου παντάπασιν οὔσης, εἰ μὴ πρὸς τὴν τοῦ χρόνου σημασίαν ἐρείδοιτο, ἀνόητον ἂν εἶη καὶ μάταιον 5 τὸ μῆτε τι πρὸ τοῦ Υἱοῦ εἶναι λέγειν μῆτε πάντοτε τὸν Υἱὸν εἶναι κατασκευάζειν. Εἰ γὰρ μῆτε τόπος μῆτε χρόνος μῆτε τις ἑτέρα κτίσις ἐστὶν ἐν ᾗ οὐκ ἔστιν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν Λόγος, πανταχόθεν τοῦ δόγματος τῆς εὐσεβείας ἐξήρηται τὸ ποτὲ μὴ εἶναι τὸν Κύριον. Οὐκοῦν οὐχ ἡμῖν, ἀλλ' ἐαυτῶ διαμάχεται ὁ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸν Μονογενῆ 10 δογματίζων. Ἐν γὰρ τῷ ὁμολογεῖν μηδενὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα διαιρεῖσθαι συνάφειαν τὸ αἰδῖον αὐτῷ πάντως προσμεμαρτυρη-
- 43 κεν. Εἰ δὲ ἐν τῷ Πατρὶ λέγοι μὴ εἶναι τὸν Υἱόν, τῷ τοιούτῳ λόγῳ οὐκ ἀντεροῦμεν αὐτοί, ἀλλὰ τὴν Γραφὴν ἀντιθήσομεν, ἣ φησιν ἐν τῷ Πατρὶ τε εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ ἐν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα, τὸ 'πότε' ἢ 'ὄτε' 15 ἢ 'τότε' μὴ προστιθεῖσα τῷ λόγῳ, ἀλλὰ τῇ ἀποφατικῇ ταύτῃ καὶ ἀπολύτῳ φωνῇ τὸ αἰδῖον αὐτῷ μαρτυρήσασα.
- 44 Τὸ δὲ κατασκευάζειν αὐτὸν ἀγέννητον παρ' ἡμῶν λέγεσθαι τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν ὅτι καὶ γεννητὸν εἶναι τὸν Πατέ- 45 ρα διοριζόμεθα. Τῆς γὰρ αὐτῆς ἀτοπίας, μᾶλλον δὲ βλασφημίας ἐκά- 20 τερον ὥστε, εἰ μὲν συκοφαντεῖν ἔγνωκε, προστιθέτω καὶ τὸ ἕτερον ἔγκλημα, μηδενὸς φειδόμενος δι' ὧν ἂν ἢ δυνατὸν χαλεπώτερον ἐκτραχύνειν καθ' ἡμῶν τοὺς ἀκούοντας. Εἰ δὲ τὸ ἕτερον τούτων διὰ τὸ περιφανὲς τῆς συκοφαντίας οὐκ αἰτιᾶται, ἀφιέτω καὶ τὸ λειπόμε- 46 νον· ἴσον γὰρ εἰς ἀσέβειαν, καθὼς εἴρηται, καὶ τὸν Υἱὸν ἀγέννητον λέγειν καὶ γεννητὸν τὸν Πατέρα. Εἰ μὲν οὖν εὐρίσκεται τις ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν γεγραμμένοις φωνῇ τοιαύτῃ, δι' ἧς ἀγέννητος ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται, καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ἐσχάτην ψῆφον ἐξοίσομεν· εἰ δὲ ψευ- 30 τοῖς γε νοῦν ἔχουσι καὶ αὐτῇ τῆς ἐν ἡμῖν εὐσεβείας ἀπόδειξις, ὅτι τῆς ἀληθείας ἡμῶν ὑπερμαχούσης τὸ ψεῦδος εἰς κατηγορίαν τοῦ δόγμα- 47 τος ἡμῶν προεστήσατο, ἀλλοτρίαν τοῦ ἡμετέρου λόγου κατασκευά-

διότητα, ὡπωσδήποτε δὲν σκέφτηκε τὸ μὴ εἶναι γενικὰ ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι κάποτε.

- 42 Ὅταν ὁμως ἡ ἔννοια αὐτὴ εἶναι ὀλότελα ἀνύπαρκτη ἂν δὲ στηρίζεται ἐπάνω στὴν ἔννοια τοῦ χρόνου, θὰ ἦταν δίχως νόημα καὶ σκοπὸ καὶ νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο πρὶν γίνει Υἱὸς καὶ νὰ μὴν ἀποδεικνύει ὅτι ἦταν πάντοτε Υἱός. Γιατὶ ἂν δὲν ὑπάρχει μῆτε τόπος μῆτε χρόνος μῆτε καμιὰ ἄλλη κτίση ὅπου δὲν ὑπάρχει ὁ Λόγος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀπὸ κάθε σημεῖο τῆς διδασκαλίας μας ἐξαιρέθηκε ἡ ἀποψη ὅτι κάποτε ὁ Κύριος δὲν ὑπῆρχε. Ἐπομένως δὲν πολεμᾷ ἐναντίον μας ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του αὐτὸς ποὺ δογματίζει ὅτι καὶ εἶναι καὶ δὲν εἶναι ὁ Μονογενής. Ὁμολογώντας δηλαδὴ ὅτι μὲ τίποτε δὲ διασπᾶται ἡ συνάφεια τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα, ἀποδίδει ὡπωσδήποτε σ' αὐτὸν τὴν αἰδιότητα.
- 43 Ἄν ὁμως λέει ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπάρχει μέσα στὸν Πατέρα, σ' αὐτὸ τὸ λόγο ἐμεῖς δὲ θὰ φέρομε ἀντίρρηση ἀλλὰ θὰ παρουσιάσομε τὴν ἀντίθεση τῆς Γραφῆς, ποὺ λέει ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μέσα στὸν Υἱὸ⁸ χωρὶς νὰ προσθέτει οὔτε 'πότε' οὔτε 'ὅταν' οὔτε 'τότε' στὰ γραφόμενα ἀλλὰ μὲ τὴ ρητὴ καὶ ἀπόλυτη αὐτὴ διατύπωση ἀπέδωσε σ' αὐτὸν τὴν αἰδιότητα.
- 44 Τὸ νὰ κατασκευάζει ὁμως ὅτι ἐμεῖς θεωροῦμε ἀγέννητο τὸν Μονογενῆ Θεὸ ἰσοῦται μὲ τὸ νὰ καθορίζομε καὶ τὸν Πατέρα ὡς
- 45 γεννητό. Ἐξίσου παράλογο ἢ μᾶλλον βλάσφημο εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Ὡστε ἂν ἀποφάσισε νὰ συκοφαντήσῃ, ἄς προσθέσῃ καὶ τὸ ἄλλο ἔγκλημα κι ἄς μὴ διστάσῃ μπροστὰ σὲ τίποτα προκειμένου νὰ ἐξοργίσει ὅσο γίνεται περισσότερο ἐναντίον μας τοὺς ἀκροατές. Ἄν ὁμως δὲ χρησιμοποιεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἐπειδὴ εἶναι ὀλοφάνερα συκοφαντικό, ἄς ἀφήσῃ καὶ τὸ ἄλλο. Εἶναι ἐξίσου ἀσεβές, ὅπως εἶπαμε, καὶ τὸν Υἱὸ νὰ λέμε ἀγέννητο καὶ τὸν Πατέρα
- 46 γεννητό. Ἄν βρίσκεται λοιπὸν στὰ δικά μας γραπτὰ τέτοια ἔννοια κατὰ τὴν ὁποία ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται ἀγέννητος, θὰ καταδικάσομε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας στὴν ἔσχατη τῶν ποινῶν. Ἄν ὁμως πλάθει μὲ τὸ ἔτσι θέλω ψευτικὲς κατηγορίες καὶ συκοφαντίες, παρουσιάζοντας ὡς συλλογισμό τὴν προσωπικὴ του ἀποψη γιὰ νὰ διαβάει τὴ διδασκαλία μας, ἴσως μπορεῖ γιὰ τοὺς φρόνιμους νὰ γίνῃ καὶ τοῦτο ἀπόδειξη τῆς εὐσέβειάς μας· ἂν καὶ ἔχομε πρόμαχο τὴν ἀλήθεια, ἀντιπαρέταξε ἐναντίον μας τὸ ψεῦδος, ἀποδεικνύοντας ἔτσι

ζων την τῆς ἀσεβείας γραφήν. Ἄλλ' ἔστιν ἐν συντόμῳ πρὸς τὰς αἰτίας ταύτας ἀπολογήσασθαι.

- 47 Ὡς γὰρ ἡμεῖς τὸν ἀγεννήτως εἶναι λέγοντα τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἐπάρατον κρίνομεν, οὕτω κάκεῖνος ἐπαράσθω τὸν μὴ εἶναι ποτε τὸν 5 ἐν ἀρχῇ ὄντα διοριζόμενον. Ἐκ γὰρ τοῦ τοιοῦτου δειχθήσεται τρόπον ὃ τε καὶ κατὰ ἀλήθειαν καὶ ὁ συκοφαντικῶς τὰς αἰτίας ἐπάγων. Εἰ δὲ ἡμεῖς ἀρνούμεθα τὰ ἐγκλήματα, καὶ Πατέρα λέγοντες τῇ φωνῇ Υἱὸν συνεπινοοῦμεν, καὶ Υἱὸν ὀνομάσαντες ἀληθῶς εἶναι φαμεν ὃ λέγεται, γεννητῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς ἀπαυγασθέντα, πῶς οὐ πρόδηλος 10 ἢ συκοφαντία τῶν ἀγέννητον λέγειν ἡμᾶς τὸν Μονογενῆ θρυλούντων; Οὐ μὴν ἐπειδὴ γεννητῶς αὐτὸν εἶναι φαμεν, τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν ποτε 48 διὰ τούτου παραδεξόμεθα. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἄμεσός ἐστιν ἢ κατὰ τὸ σημαινόμενον ἐναντίωσις τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, ὥστε τὴν τοῦ ἐτέρου τῶν εἰρημένων θεσιν ἀναίρεσιν τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι πάν- 15 τως, καὶ ὅτι καθάπερ τὸ εἶναι κατὰ πάντα χρόνον ταυτόν ἐστιν, ἐν ᾧ περ ἂν τις ὑφεστάναι τι τῶν ὄντων ὑπόθῃται (οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν ἐστιν οὐρανὸς καὶ ἄστρα καὶ ἥλιος καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὄντων ἢ χθὲς καὶ πρόην καὶ ἐν παντὶ τῷ προάγοντι χρόνῳ), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸ σημαινόμενον ἐπίσης ἐν παντὶ τὸ ἀνύπαρκτον ἔχει, 20 εἴτε κατὰ τὸ πρότερόν τις εἴτε κατὰ τὸ ὕστερον λέγοι.
- 49 Οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν τι τῶν ὑφεστώτων οὐκ ἐστιν ἢ εἰ πρότερον ἀνύπαρκτον ἦν, ἀλλὰ εἷς ὁ τοῦ μὴ εἶναι λόγος ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος ἐν παντὶ χρονικῷ διαστήματι. Διὸ καὶ ἐπὶ τῶν ζώων τὴν τε τοῦ γεγονό- 25 τος εἰς τὸ μὴ ὄν ἀνάλυσιν καὶ τοῦ μηδέπω τὴν εἰς τὸ γενέσθαι πάρο- δον ἐσχηκότος ὀνόμασι μὲν διτιφόροις τὴν ἀνυπαρξίαν σημαίνομεν, ἢ μὴ γεγενῆσθαι τὴν ἀρχὴν ἢ τεθάναι τὸ γενόμενον λέγοντες, ἐπίσης δὲ 50 δι' ἐκατέρας φωνῆς τὸ ἀνύπαρκτον παριστῶμεν τῷ λόγῳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ ἡμέρα νυκτὶ περιέχεται καθ' ἐκάτερον μέρος, λέγεται δὲ οὐχ ὡσαύτως τὰ περιέχοντα, ἀλλὰ τὸ μὲν μετὰ τὴν ἐσπέραν, τὸ δὲ πρὸ 30 τοῦ ὀρθρου νῆξ δὲ τὸ δηλούμενόν ἐστι κατ' ἀμφοτέρα, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰ ἐκ τοῦ παραλλήλου πρὸς τὸ ὄν ἀντιθεωροῖται τις τὸ μὴ ὄν, κατονομάσει μὲν διαφόρως τὸ τε πρὸ τῆς συστάσεως καὶ τὸ μετὰ τὴν τοῦ συστάντος διάλυσιν, ἐν δὲ νοήσει δι' ἀμφοτέρων τὸ σημαινόμενον τὸ

πὼς εἶναι ἄσχετη μ' ἐμᾶς ἡ κατηγορία γι' ἀσέβεια. Μπορῶ ὁμως ν' ἀπολογηθῶ σύντομα γιὰ τὶς κατηγορίες αὐτές.

- 47 Ὅπως δηλαδὴ ἐμεῖς θεωροῦμε κατάρατο ὅποιον διδάσκει ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς ὑπάρχει χωρὶς γέννηση, ἔτσι ὡς εἶναι κατάρατος κι ἐκεῖνος ποὺ διδάσκει ὅτι κάποτε δὲν ὑπῆρχε αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἀπὸ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ φανεῖ ὅποιος κατηγορεῖ ἀληθινὰ καὶ ποιὸς συκοφαντεῖ. Ἄν ὁμως ἐμεῖς ἀρνούμαστε τὶς κατηγορίες καὶ λέγοντας Υἱὸ ὑποστηρίζομε ὅτι εἶναι ἀληθινὰ ὅ,τι τὸν λέμε, ποὺ ἀπαυγάσθηκε μὲ τὴ γέννηση ἀπὸ τὸ ἀγέννητο φῶς, πὼς δὲν εἶναι πρόδηλη ἡ συκοφαντία ὄσων διαδίδουν πὼς ἐμεῖς λέμε τὸ Μονογενὴ ἀγέννητο; Ἐπειδὴ ὑποστηρίζομε ὅτι ὑπάρχει ἀπὸ γέννηση, δὲ θὰ πεῖ ὅτι θὰ παραδεχτοῦμε μὲ τοῦτο πὼς κάποτε δὲν
- 48 ὑπῆρχε. Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι ἡ ἐναντίωση τοῦ ὄντος μὲ τὸ μὴ ὄν ὡς πρὸς τὴ σημασία εἶναι ἄμεση, ὥστε ἡ θέση τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύο ποὺ εἶπαμε νὰ γίνεται ὅπωςδῆποτε ἀναίρεση τοῦ ἀντίθετου, καὶ ὅτι ὅπως τὸ εἶναι παραμένει τὸ αὐτὸ σὲ ὅποιοδῆποτε χρόνον ὑποθέσει κάποιος ὅτι ὑπάρχει κάποιο ὄν (δὲν εἶναι βέβαια τώρα περισσότερο οὐρανὸς καὶ ἄστρα καὶ ἥλιος καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα ἀπὸ ὅ,τι ἦταν χτῆς καὶ πρῶτα καὶ σ' ὄλο τὸ παρελθόν), μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὸ σημαίνόμενο 'μὴ εἶναι' εἶναι ἐπίσης ἀνύπαρκτο σὲ κάθε χρόνον εἴτε στὸ παρελθόν ἀναφέρεται κανένας εἴτε στὸ μέλλον;
- 49 Γιατὶ βέβαια δὲν εἶναι τώρα κάτι ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν πῶς ἀνύπαρκτο ἀπὸ ὅ,τι ἦταν προηγουμένως ἀλλὰ ὁ ὀρισμὸς τοῦ μὴ εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ δὲν ὑπάρχει εἶναι ἕνας γιὰ κάθε χρονικὴ στιγμή. Γι' αὐτὸ καὶ στὰ ζῶα τὴν ἀποσύνθεση στὸ μὴ ὄν ὅποιου γεννήθηκε καὶ τὴν ἀνυπαρξία ἐκείνου ποὺ δὲν ἔλαβε ἀκόμη εἴσοδο στὸ γίγνεσθαι τὴν ἐπισημαίνομε μὲ διαφορετικὰ ὀνόματα· λέμε δηλαδὴ ἢ ὅτι δὲ γεννήθηκε καθόλου ἢ ὅτι αὐτὸ ποὺ ὑπῆρξε πέθανε. Ἐπίσης μὲ τὴ
- 50 μιά καὶ τὴν ἄλλη ἔννοια ἐκφράζομε τὸ ἀνύπαρκτο. Ὅπως δηλαδὴ ἡ ἡμέρα παριέχεται στὴ νύχτα ἀπὸ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο ἄκρο τῆς ἀλλὰ τὰ χρονικὰ μέρη ποὺ τὴν περιέχουν δὲ λέγονται μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, παρὰ τὸ ἕνα μετὰ τὴν ἑσπέρα καὶ τὸ ἄλλο πρὶν ἀπὸ τὴν αὐγή, καὶ στὰ δύο ὁμως αὐτὰ μέρη δηλώνεται ἡ νύχτα, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἂν παραλληλίσαι τὸ ὄν μὲ τὸ μὴ ὄν, θὰ δώσει διαφορετικὸ ὄνομα στὸ διάστημα πρὶν ἀπὸ τὴ σύστασή του καὶ στὸ διάστημα μετὰ τὴ διάλυσή του ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ δύο ὀνόματα θὰ ἐννοήσεις τὸ

τε πρὸ τῆς συστάσεως καὶ τὸ μετὰ τὴν τοῦ συστάντος διάλυσιν. Τὸ γὰρ μὴ εἶναι τοῦ τε μὴ γεννηθέντος καὶ τοῦ τεθνηκότος πλὴν τῆς διαφορᾶς τῶν ὀνομάτων ἴσον ἐστὶν ὑπεξηρημένου τοῦ κατὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως λόγου.

- 51 Ἐπειδὴ τοίνυν ἀρχηγὸν ζωῆς καὶ αὐτοζωῆν τὸν Μονογενῆ Θεὸν παρὰ τῆς Γραφῆς μεμαθήκαμεν καὶ φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ πᾶν ὅτι πέρ ἐστὶν ἐν ὀνόματι καὶ νοήματι τίμιον, ἄτοπον καὶ δυσσεβὲς εἶναι φαμεν τῷ ὄντως ὄντι συνθεωρεῖν καὶ τὸ ἐξ ἐναντίου νοοῦμενον, ἢ διάλυσιν εἰς φθορὰν ἢ ἀνυπαρξίαν πρὸ τῆς συστάσεως, ἀλλὰ πανταχόθεν πρὸς 10 τὸ ἐφεξῆς καὶ πρὸς τὸ προαιώνιον ἐπεκτείνοντες ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν οὐδαμοῦ πρὸς τὸ μὴ ὄν ταῖς ἐννοίαις λήγομεν, ἴσον εἰς ἀσεβειαν κρίνοντες οἰώδηποτε χρόνῳ δι' ἀνυπαρξίας περικόπτειν τὸ θεῖον. Ταῦτὸν γὰρ ἐστὶν καὶ θνητὴν εἰπεῖν τὴν ἀθάνατον ζωὴν καὶ ψευδῆ τὴν 52 ἀλήθειαν καὶ σκοτεινὸν τὸ φῶς καὶ μὴ εἶναι τὸ ὄν. Ὁ τοίνυν τὸ μὴ 15 ἔσσεσθαι ποτε μὴ διδοῦς, οὐδὲ τὸ μὴ εἶναι ποτε συνθήσεται κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, τὴν αὐτὴν ἀτοπίαν φεύγων καθ' ἑκάτερον μέρος· ὡς γὰρ τὸ ἀτελεύτητον τῆς ζωῆς τοῦ Μονογενοῦς οὐκ ἐπικόπτει θάνατος, οὕτως οὐδὲ κατὰ τὸ ἄνω ἢ ἀνυπαρξία στήσει πρὸς τὸ αἰδῖον αὐτοῦ τὴν ζωὴν προϊῶσαν, ὡς ἂν πανταχόθεν καθαρεύοι τὸ ὄντως ὄν 20 τῆς πρὸς τὸ μὴ ὄν κοινωνίας. Διὰ τοῦτο πόρρω γίνεσθαι τῆς τοιαύτης πλάνης τοὺς μαθητὰς θέλων ὁ Κύριος, ὡς ἂν μὴ ποτε καὶ αὐτοὶ τὸ πρεσβύτερον τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως ἀναζητοῦντες πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον τοῖς λογισμοῖς ἀπενεχθεῖεν. «Ἐγὼ», φησὶν, «ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», ὡς οὔτε τοῦ μὴ ὄντος ἐν τῷ ὄντι νοουμένου 25 οὔτε τοῦ ὄντος ἐν τῷ μὴ ὄντι. Καὶ αὕτη δὲ ἡ τοῦ λόγου τάξις τὸ εὔσεβες ἐρμηνεύει τοῦ δόγματος.
- 53 Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ Ἰοῦ ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ 30 Ἰός, διὰ τοῦτο πρῶτόν φησιν «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ», δεικνὺς τὸ μὴ ἄλλως ἀλλ' ἐξ ἐκείνου εἶναι, εἶτα ἀναστρέφει τὸν λόγον δι' «καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», σημαίνων ὅτι ὁ ὑπερβὰς τὸν Ἰὸν τῇ πολυπραγμοσύνῃ καὶ τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς ἐννοίαν συμπαρέχεται. Ὁ γὰρ ἐν τινι ὧν

9. Πράξ. 3,15 καὶ Ἰω. 14,6 ἔ.

10. Ἰω. 14,10.

ἴδιο σημαινόμενο και στο διάστημα πριν από τη σύστασή του και στο διάστημα μετά τη διάλυσή του. Γιατί τὸ μὴ εἶναι κι αὐτοῦ ποὺ δὲ γεννήθηκε και ἐκείνου ποὺ πέθανε εἶναι ἴσα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διαφορά τῶν ὀνομάτων μ' ἐξαίρεση τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης.

51 Ἐπειδὴ λοιπὸν διδασχτήκαμε ἀπὸ τὴν Γραφή⁹ τὸν Μονογενὴ Θεὸ ὡς ἀρχηγὸ τῆς ζωῆς και αὐτοζωῆ και φῶς και ἀλήθεια και ὅ,τι τιμητικὸ ὑπάρχει στὴ γλώσσα και στὴ νόηση, ὑποστηρίζομε πῶς εἶναι παραλογισμὸς κι ἀσέβεια νὰ νοοῦμε μαζί με τὸ ἀληθινὸ ὄν και τὸ ἀντίθετό του, διάλυση στὴ φθορά ἢ ἀνυπαρξία προτοῦ συσταθεῖ προεκτείνοντας τὴ διάνοιά μας ἀπὸ παντοῦ, πρὸς τὸ μέλλον και στὸ πριν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, δὲ σταματᾶμε πουθενὰ τὴ σκέψη μας στὸ μὴ ὄν, θεωρώντας ἴσως ἀσέβεια νὰ περικόπομε τὸ θεῖο με ἀνυπαρξία σ' ὀποιοδήποτε χρόνο. Γιατί εἶναι ἴδιο σὰ νὰ λὲς θνητὴ τὴν ἀθάνατη ζωὴ, ψεύτικη τὴν ἀλήθεια, τὸ φῶς σκοτάδι και ὄν τὸ

52 μὴ ὄν. Ὅποιος λοιπὸν δὲ δέχεται ὅτι κάποτε δὲ θὰ εἶναι, δὲ θὰ συμφωνήσει και στὸ ὅτι κάποτε δὲν ἦταν σύμφωνα με τὸ δικὸ μας λόγο, ἀποφεύγοντας τὸν ἴδιο παραλογισμό κι ἀπὸ τὸ ἓνα κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ὅπως δηλαδὴ τὴν ἀτελεύτητη ζωὴ τοῦ Μονογενοῦς δὲν τὴ διακόπτει ὁ θάνατος, ἔτσι οὔτε και πρὸς τὰ ἐμπρὸς δὲ θὰ σταματήσει ποτὲ ἢ ἀνυπαρξία τὴ ζωὴ του νὰ προχωρεῖ πρὸς τὴν αἰωνιότητα, ὥστε νὰ καθαρεῖ ἀπὸ κάθε ἀποψη τὸ ἀληθινὸ ὄν ἀπὸ κάθε ἐπιμίξια του με τὸ μὴ ὄν. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος θέλοντας νὰ σταθοῦν οἱ μαθητές του μακριὰ ἀπὸ τὴν πλάνη αὐτὴ, ὥστε ἀναζητῶντας κάτι πρὸςβύτερο ἀπὸ τὴν ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς ν' ἀπομακρυνθοῦν με τοὺς λογισμοὺς τοὺς πρὸς τὴν ἀνυπαρξία, λέει «ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα μου και ὁ Πατέρας μου μέσα σ' ἐμένα»¹⁰, ἐπειδὴ μήτε τὸ μὴ ὄν νοεῖται μέσα στὸ ὄν οὔτε τὸ ὄν μέσα στὸ μὴ ὄν. Ἀλλὰ και ἡ σειρά ἢ ἴδια τοῦ λόγου ἐρμηνεύει τὴν εὐσέβεια τοῦ δόγματος.

53 Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν προέρχεται ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν Υἱὸ ἀλλὰ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, γι' αὐτὸ λέει πρῶτα «ἐγὼ μέσα στὸν Πατέρα», θέλοντας νὰ δεῖξει ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ ἄλλον παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνον κι ἔπειτα ἀναστρέφει τὸ λόγο λέγοντας «και ὁ Πατέρας μέσα σ' ἐμένα», δηλώνοντας ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔχει ξεπεράσει τὸν Υἱὸ στὴν πολυπραγμοσύνη, ξεπερνᾷ μαζί και τὴν ἐννοια γιὰ τὸν Πατέρα. Γιατί αὐτὸς ποὺ εἶναι μέσα σὲ κάτι, δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ ἐξω

ἔξω τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶν εὐρεθῆναι οὐ δύναται· ὥστε μάταιος ὁ ἐν τῷ Υἱῷ
 μὲν εἶναι τὸν Πατέρα μὴ ἀντιλέγων, ἔξω δὲ τοῦ Υἱοῦ κατειληφέναι τι
 54 τοῦ Πατρὸς φανταζόμενος, καὶ μάτην διαπλανᾶται τῶν πολεμούντων
 ἡμῖν ἢ περὶ τὸ ρῆμα τῆς 'ἀγεννησίας' σκιαμαχία διὰ τῶν ἀνυπάρκτων
 5 κενεμβατοῦσα.

55 Μᾶλλον δὲ εἰ χρή πᾶσαν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγεῖν τὴν ἀτοπίαν τοῦ
 λόγου, μικρὸν ἔτι συγχωρηθῆτω προσδιατρίψαι τῷ θεωρήματι. Τοῦ
 γὰρ Μονογενοῦς Θεοῦ ὕστερον μετὰ τὸν Πατέρα γεγεννησθαι παρ'
 αὐτῶν λεγομένου, εὐρίσκεται κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγέννητον αὐτῶν, ὃ τι
 10 ποτὲ καὶ εἶναι φαντάζονται, τῶν κακῶν τὴν ἐννοιαν συνεμφαῖνον. Τίς
 γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ὡσπερ τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν ἀντιδιαιρεῖται, οὕτω καὶ
 παντὶ ἀγαθῷ πράγματί τε καὶ ὀνόματι τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον, ὅσον
 τῷ καλῷ τὸ κακὸν καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, τῷ φωτὶ τὸ σκότος καὶ
 πάντα ὅσα τούτοις ὁμοιοτρόπως πρὸς τὸ ἐναντίον ἀλλήλοις ἀντικαθί-
 15 σταται, ἐφ' ὧν ἄμεσός ἐστιν ἡ ἐναντίωσις καὶ οὐκ ἐνδέχεται κατὰ
 ταῦτόν τὰ δύο μετ' ἀλλήλων εἶναι, ἀλλ' ἢ τε παρουσία τοῦ ἐνὸς ὑπε-
 ξαιρεῖ τὸ ἀντίθετον καὶ ἐν τῇ τοῦ ἐτέρου ὑποχωρήσει γίνεται τοῦ
 ἐναντίου ἢ γένεσις.

56 Τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω διωμολογημένων κάκεινο παντὶ δῆλόν
 20 ἐστίν, ὅτι ὡσπερ φησὶ Μωϋσῆς σκότος εἶναι πρὸ φωτὸς κτί-
 σεως, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, εἰ κατὰ τὸν λόγον τῆς αἰρέσεως τότε
 ἐποίησεν αὐτὸν ὁ Πατὴρ ὅτε ἠθέλησε, πρὶν ποιῆσαι αὐτὸν οὐκ ἦν
 ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅπερ ἐστὶν ὁ Υἱός. Φωτὸς δὲ μήπω ὄντος οὐκ ἐνδέχε-
 ται μὴ τὸ ἀντικείμενον εἶναι. Καὶ γὰρ διὰ τῶν ἄλλων ἐμάθομεν ὅτι
 25 οὐδὲν εἰκῆ τῶν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγονότων ἐστίν, ἀλλὰ τὸ λεί-
 πον ἐπεισάγεται τοῖς οὐσι διὰ τῆς κτίσεως. Δῆλον οὖν ἐστὶ πάντως
 ὅτι εἴπερ ἐποίησε τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, διὰ τὸ λείπειν τῇ φύσει τῶν ὄντων
 57 ἐποίησεν. Ὡσπερ οὖν τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς λείποντος σκότος ἦν καί,
 εἰ μὴ ἐγεγόνει τὸ φῶς, ἐπεκράτει πάντως τὸ σκότος, οὕτω καὶ τοῦ
 30 Υἱοῦ μήπω ὄντος αὐτό τε τὸ ἀληθινὸν φῶς καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ
 Υἱός οὐπω ἦν. Τὸ γὰρ ὄν καὶ κατὰ τὴν τῆς αἰρέσεως μαρτυρίαν τοῦ

11. Ἡ εὐθεία ἐναντίωσις εἶναι ἀλλιῶς ἢ ἀντιφατικὴ ἀντίθεσις, ὅταν δηλα-
 δῆ ἀπὸ δύο ἀντίθετα τιθεταὶ τὸ ἓνα καὶ αἰρεταὶ τὸ ἄλλο καὶ ἀντιθέτως. Ὅταν
 μπορεῖ νὰ εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ δύο ἔχομε τὴν ἐναντία ἀντίθεση.

ἀπὸ αὐτό. Ὡστε ματαιολογεῖ αὐτὸς ποὺ δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι μέσα στὸ Υἱό, φαντάζεται ὅμως ὅτι μπορεῖ νὰ συλλάβει
54 κάτι ἔξω ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ μάταια περιπλανᾶται ἡ σκιαμαχία τῶν πολεμίων μας γύρω ἀπὸ τὴ λέξη 'ἀγεννησία' ἀεροβατώντας ἀνάμεσα ἀπὸ πράγματα ἀνύπαρκτα.

55 Ἄλλὰ καλύτερα, ἂν πρέπει ν' ἀποκαλύψω ὄλο τὸν παραλογισμό τῶν ἰσχυρισμῶν του, ἄς μοῦ συγχωρηθεῖ νὰ ἐπιμείνω λίγο ἀκόμη στὴν ἐξέτασή μου. Ἐπειδὴ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς γεννήθηκε ἔπειτα μετὰ τὸν Πατέρα, ἀποδεικνύεται κατ' ἀνάγκη τὸ 'ἀγέννητό' τους, ὅτιδῆποτε φαντάζονται πὼς εἶναι, νὰ φανερώνει μαζὶ καὶ τὴν ἐννοια τῶν κακῶν. Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι ὅπως τὸ ἀντίθετο στὸ ὄν εἶναι τὸ μὴ ὄν, ἔτσι καὶ σὲ κάθε ἀγαθὸ πρᾶγμα καὶ ὄνομα νοεῖται τὸ ἀντίθετό του, ὅπως τὸ κακὸ στὸ καλὸ, τὸ ψεῦδος στὴν ἀλήθεια, τὸ σκότος στὸ φῶς καὶ ὅλα τὰ ὁμοιά τους ἀντιτίθενται μεταξύ τους κατὰ τὸ ἀντίθετο, σ' αὐτὰ ποὺ ἡ ἐναντίωσή τους εἶναι εὐθεία¹¹ καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ τεθοῦν μαζὶ καὶ τὰ δύο ἀλλὰ ἡ παρουσία τοῦ ἐνὸς ἀπομακρύνει τὸ ἀντίθετο καὶ μὲ τὴν ἀναίρεση τοῦ ἄλλου ἐμφανίζεται τὸ ἐναντίο.

56 Ἔτσι παραδεχόμαστε ἐμεῖς αὐτὰ τὰ πράγματα· ἀλλὰ εἶναι φανερό στὸν καθένα ἐκεῖνο· ὅπως λέει ὁ Μωυσῆς¹² ὅτι ὑπάρχει σκοτάδι πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ φωτός, ἔτσι καὶ στὸν Υἱό, ἂν ὅπως ὑποστηρίζει ἡ αἵρεση ὁ Πατέρας τὸν δημιούργησε ὅταν θέλησε, προτοῦ τὸν δημιουργήσει δὲν ὑπῆρχε ἐκεῖνο τὸ φῶς, ποὺ εἶναι ὁ Υἱός. Κι ὅταν δὲν ὑπάρχει φῶς δὲν εἶναι δυνατό νὰ ὑπάρχει τὸ ἀντίθετο. Γιατὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔχομε μάθει ὅτι τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔκανε ὁ δημιουργὸς δὲν ὑπάρχει χωρὶς λόγο ἀλλὰ συμπληρώνεται μὲ δημιουργία μιὰ ἐλλειψη μέσα στὰ ὄντα. Εἶναι λοιπὸν ὅπωςδῆποτε φανερό ὅτι ἂν ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν Υἱό, τὸν δημιούργησε γιατί
57 ἔλειπε ἀπὸ τὴ φύση τῶν ὄντων. Ὅπως λοιπὸν ὅταν ἔλειπε τὸ αἰσθητὸ φῶς, ἦταν σκοτάδι κι ἂν δὲν εἶχε γίνεи τὸ φῶς, ἐπικρατοῦσε ὅπωςδῆποτε τὸ σκοτάδι, ἔτσι καὶ ὅταν δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ὁ Υἱός, τότε δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη καὶ τὸ ἴδιο τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα εἶναι ὁ Υἱός. Γιατὶ ὅποιο ὑπάρχει ἀκόμα καὶ κατὰ τὴ μαρτυρία τῆς αἵρεσης δὲ χρειάζεται νὰ γίνεи. Ἄν λοιπὸν δημιούργησε,

γενέσθαι οὐ δέεται. Οὐκοῦν εἰ ἐποίησε, τὸ μὴ ὄν πάντως ἐποίησε. Πρὶν οὖν γενέσθαι κατ' αὐτοῦς τὸν Υἱὸν οὐδὲ ἡ ἀλήθεια δηλονότι ἐγγεγόνει οὔτε τὸ νοητὸν φῶς οὔτε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς οὔτε τινὸς καθόλου καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ φύσις.

58 Ἀλλὰ μὴν τούτων ἐκάστου τῇ ὑπεξαίρεσει τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον παρυφίσταται, καὶ φωτὸς μὴ ὄντος οὐκ ἔστι μὴ σκότος εἶναι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως ἀνθ' ἐκάστου τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων, ὅταν μὴ παρῇ τι τούτων, οὐκ ἐνδέχεται μὴ τὸ ἐναντίον πάντως εἶναι ἀντὶ τοῦ λείποντος. Ἀνάγκη οὖν πᾶσα, ὡς ἐμελλε θέλειν ὁ
10 Πατὴρ τὸν Υἱὸν 'ποιῆσαι' κατὰ τὸν τῆς αἰρέσεως λόγον, μηδενὸς ὄντος τῶν ὅσα ὁ Υἱὸς ἐστίν, πάντα τὰ ἐναντία περὶ αὐτὸν εἶναι λέγειν, ἀντὶ τοῦ φωτὸς τὸ σκότος, ἀντὶ τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, ἀντὶ τῆς
59 ζωῆς τὸν θάνατον, ἀντὶ τοῦ καλοῦ τὸ κακόν. Ὁ γὰρ κτίζων τὰ μὴ ὄντα κτίζει: 'τῷ γὰρ ὄντι', καθὼς φησὶν ὁ Εὐνόμιος, 'οὐ δεῖ γεννησέ-
15 ως'. Τῶν δὲ κατὰ ἀντίθεσιν θεωρουμένων οὐκ ἔστιν ἄλλως τὰ κρεῖττω μὴ εἶναι ἢ ἐκ τοῦ τὰ χεῖρονα εἶναι. Ταῦτα τοίνυν ἡ σοφία τῆς αἰρέσεως δωροφορεῖ τῷ Πατρὶ δι' ὧν ἀτιμάζει τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀίδιον, τὸν τῶν κακῶν κατάλογον πρὸ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀναδειξεως προσάγουσα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

60 Καὶ μηδεὶς ἐκ τῆς ἄλλης κτίσεως ἀνατρέπειν οἰέσθω τὴν ἐκ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἀναδειχθεῖσαν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος. Ἐρεῖ γάρ τις ἴσως ὅτι ὡσπερ τοῦ οὐρανοῦ μὴ ὄντος οὐδὲν ἐναντίον τούτῳ, οὕτω καὶ τοῦ Υἱοῦ μήπω γενομένου, ὅς ἐστιν ἀλήθεια, οὐ πάντως ἀναγκαζόμεθα τὸ ἐναντίον εἶναι συντίθεσθαι. Πρὸς ὃν ἔστιν εἰπεῖν ὅτι οὐ-
25 ρανῶ μὲν τὸ ἀντικείμενον ἔστιν οὐδέν, εἰ μὴ ἄρα τῷ εἶναι αὐτὸν τὸ μὴ εἶναι τις λέγοι ἀντίθετον. Τῇ δὲ ἀρετῇ τὸ κατὰ κακίαν πάντως ἀντικαθέστηκεν, ἀρετὴ δὲ ὁ Κύριος, ὥστε οὐρανοῦ μὲν μὴ ὄντος οὐδὲν
61 ἦν, ἀγαθοῦ δὲ μὴ ὄντος τὸ ἐναντίον ἦν. Ὁ οὖν τὸ ἀγαθὸν λέγων μὴ εἶναι τὸ κακὸν εἶναι καὶ μὴ βουλόμενος πάντως συνθήσεται. Ἄλλα καὶ
φρὸ Πατὴρ', φησί, 'καὶ παντελής ἐστίν ἀρετὴ καὶ ζωὴ καὶ ἀπρόσιτον φῶς καὶ πάντα τὰ ὑψηλὰ νοήματά τε καὶ ὀνόματα: ὡς μὴ εἶναι ἀνάγ-

ὄπωσδήποτε δημιούργησε τὸ μὴ ὄν. Προτοῦ λοιπὸν γίνεи ὁ Υἱὸς κατὰ τὴ γνώμη τους, εἶναι φανερὸ πὼς δὲν εἶχε γίνεи μήτε ἡ ἀλήθεια μήτε τὸ νοητὸ φῶς μήτε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς μήτε γενικὰ ἡ φύση ὁποιοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ.

58 Ἄλλὰ μὲ τὴν ἀφαίρεση καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ παρουσιάζεται δ,τι νοεῖται κατ' ἀντίθεση. Καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει φῶς, δὲ γίνεται νὰ μὴν ὑπάρχει σκότος, τὸ ἴδιο καὶ στὰ ἄλλα· γὰρ καθένα ἀπὸ ὅσα ἀνώτερα νοοῦμε, ὅταν λείπει κάποιον ἀπὸ αὐτὰ, δὲ γίνεται νὰ μὴν ὑπάρχει ὄπωσδήποτε τὸ ἀντίθετο στὴ θέση αὐτοῦ ποῦ λείπει. Εἶναι λοιπὸν ἀπόλυτη ἀνάγκη, ὅταν ἐμελλε νὰ θέλει ὁ Πατέρας νὰ 'ποιήσει' τὸν Υἱό, κατὰ τὸ λόγο τῆς αἵρεσης, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶναι ὁ Υἱός, νὰ λέμε ὅτι ὑπῆρχαν ὅλα τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτόν· ἀντὶ τοῦ φωτὸς δηλαδὴ ὑπῆρχε σκότος, ἀντὶ τῆς ἀλήθειας τὸ ψέμα, ἀντὶ 59 τῆς ζωῆς ὁ θάνατος, ἀντὶ τοῦ καλοῦ τὸ κακό. Αὐτὸς ποῦ δημιουργεῖ, δημιουργεῖ βέβαια αὐτὰ ποῦ δὲν ὑπάρχουν. Γιατὶ ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, 'τὸ ὄν δὲ χρειάζεται νὰ γεννηθεῖ'. Σὲ ὅσα ὁμοῦ νοοῦνται κατ' ἀντίθεση δὲν εἶναι ἄλλος τρόπος νὰ μὴν ὑπάρχουν τὰ καλύτερα παρὰ νὰ ὑπάρχουν τὰ χειρότερα. Αὐτὰ τὰ δῶρα προσφέρει στὸν Πατέρα ἡ σοφία τῆς αἵρεσης, μὲ τὰ ὁποῖα ἀτιμάζει τὴν αἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ, προσφέροντας στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα τὸν κατάλογο τῶν κακῶν πρὶν ἀπὸ τὴ φανέρωση τοῦ Υἱοῦ.

60 Καὶ ἂς μὴ νομίζει κανένας ὅτι ἀπὸ τὴν ἄλλη κτίση ἀνατρέπει τὸν παραλογισμὸ τοῦ δόγματος ποῦ ἀποδείχτηκε ἀπὸ τὸ συλλογισμὸ αὐτό. Ἴσως θὰ παρατηρήσει κανένας: ὅπως ὅταν δὲν ὑπῆρχε οὐρανὸς δὲν ὑπῆρχε κανένα ἀντίθετο σ' αὐτόν, ἔτσι κι ὅταν δὲν εἶχε γίνεи ἀκόμα ὁ Υἱός, ποῦ εἶναι ἡ ἀλήθεια, δὲν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ συμφωνήσομε ὅτι ὑπάρχει ὄπωσδήποτε τὸ ἀντίθετο. Σ' αὐτὸν μπορούμε νὰ ποῦμε· ὁ οὐρανὸς δὲν ἔχει κάποιον ἀντίθετό του, ἐκτὸς ἂν ἐννοεῖ ὡς ἀντίθετο στὸ ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει τὸ νὰ μὴν ὑπάρχει. Ἐνῶ στὴν ἀρετὴ ἀντιτίθεται πάντως δ,τι συμφωνεῖ μὲ τὴν κακία καὶ ἀρετὴ εἶναι ὁ Κύριος, ὥστε ὅταν δὲν ἦταν ὁ οὐρανὸς δὲν ἦταν τίποτε, ἐνῶ ὅταν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἀγαθὸ, ὑπῆρχε τὸ ἀντίθετό 61 του. Ὅποιος λοιπὸν λέει ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ, θὰ δεχτεῖ ὄπωσδήποτε καὶ χωρὶς νὰ θέλει ὅτι ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ. Ἄλλὰ ὑποστηρίζει 'καὶ ὁ Πατέρας εἶναι καὶ ἀρετὴ τέλεια καὶ ζωὴ καὶ φῶς ἀπόρσιτο καὶ ὑψηλὴ ἐννοια καὶ ὄνομα. Ὡστε δὲν εἶναι ἀνάγκη,

κην, ὅτε τὸ μονογενὲς φῶς οὐπω ἦν, τὸ κατάλληλον ἐκ τοῦ ἐναντίου νοεῖσθαι σκότος. Ἄλλ' οὗτος ὁ ἐμός ἐστι λόγος, ὅτι οὐδέποτε σκότος ἦν. Οὐδὲ γὰρ ἦν ποτε ὅτε τὸ φῶς οὐκ ἦν· αἰεὶ γὰρ ἐν τῷ φωτὶ πάντως ἐστὶ τὸ φῶς, καθὼς ἡ προφητεία λέγει.

62 Εἰ δὲ κατὰ τὸν λόγον τῆς αἰρέσεως ἄλλο τὸ ἀγεννητον καὶ ἔτερον τὸ γεννητόν ἐστι φῶς καὶ τὸ μὲν ἐξ αἰδίου τοῦτο δὲ μετὰ ταῦτα γενόμενον, ἀνάγκη πᾶσα τῷ μὲν αἰδίῳ φωτὶ μηδέποτε χώραν εὐρεῖν ἀντικαταστήναι τὸ ἀντικείμενον· αἰεὶ γὰρ λάμποντος τοῦ φωτὸς ἡ ἐνέργεια τοῦ σκότους ἐπ' αὐτοῦ χώραν οὐκ ἔχει· ἐπὶ δὲ τοῦ μετὰ ταῦ-
10 τα, καθὼς ἐκεῖνοί φασι, γεγονότος ἀμήχανον εἶναι μὴ ἐκ σκότους τὸ φῶς λάμπαι, ἀλλὰ πάντῃ καὶ πάντως τοῦ τε αἰδίου φωτὸς καὶ τοῦ
63 ὕστερον γενομένου σκότος τὸ μέσον διαληφθήσεται. Οὐ γὰρ ἂν τῆς κατασκευῆς τοῦ μετὰ ταῦτα φωτὸς χρεῖα ἐγένετο, εἰ μὴ πρὸς τι χρήσιμον ἦν τὸ κτιζόμενον. Μία δὲ φωτὸς χρήσις τοῦ λύεσθαι δι' αὐτοῦ τὸν
15 ἐπικρατοῦντα ζόφον. Τὸ μὲν οὖν ἀκτίστως ὄν φῶς αὐτὸ δι' ἑαυτὸ ἐστὶν ὅπερ ἐστὶν τῇ φύσει, τὸ δὲ κτιζόμενον διὰ τι γίνεται πάντως. Οὐκοῦν προϋπάρχειν ἀνάγκη τὸ σκότος, οὗ χάριν ἀναγκαίως δημιουργεῖται τὸ φέγγος, καὶ οὐκ ἐστὶν οὐδενὶ λόγῳ παραμυθήσασθαι τὸ μὴ προτερεύειν τῆς τοῦ γεννητοῦ φωτὸς ἀναδείξεως τὸ σκότος,
20 ὅταν μετὰ ταῦτα κατεσκευάσθαι πιστεύηται.

64 Ἄλλὰ μὴν πάσης ἀσεβείας τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἐπέκεινα. Ἄρα σαφῶς πεφανέρωται ὅτι οὐχὶ μὴ οὐσαν τὴν ἀλήθειαν ὁ Πατὴρ τῆς ἀληθείας ἐποίησεν, ἀλλὰ πηγὴ ὢν φωτὸς καὶ ἀληθείας καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ μονογενὲς φῶς τῆς ἀληθείας ἀπηύρασε, δι' οὗ πάν-
25 τοτε ἡ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ δόξα χαρακτηρίζεται, ὡς πανταχόθεν τῶν ὕστερον τῷ Θεῷ διὰ κτίσεως τὸν Υἱὸν προγεγενῆσθαι λεγόντων τὴν βλασφημίαν ἐλέγχεσθαι.

ὅταν τὸ Μονογενὲς Φῶς δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη, νὰ νοεῖται τὸ ἀντίστοιχο σκοτάδι κατ' ἀντίθεση'. Ὁ δικός μου ὅμως λόγος εἶναι τοῦτος, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρχε σκοτάδι. Γιατὶ δὲν ἦταν ποτὲ πού τὸ φῶς δὲν ὑπῆρχε· πάντοτε δηλαδὴ τὸ φῶς εἶναι μέσα στὸ φῶς, ὅπως λέει ἡ προφητεία.

62 Ἄν ὅμως σύμφωνα μὲ ὅσα λέει ἡ αἵρεση ἄλλο εἶναι τὸ ἀγέννητο κι ἄλλο τὸ γεννητὸ φῶς καὶ τὸ ἓνα ὑπάρχει ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἐγινε ἀργότερα, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη ὅτι δὲ θὰ βρεῖ ποτὲ θέση ν' ἀντιτεθεῖ στὸ αἰώνιο φῶς τὸ ἀντίθετό του. Ἐπειδὴ τὸ φῶς λάμπει πάντοτε, δὲν ἔχει θέση πάνω σ' αὐτὸ νὰ ἐνεργήσει τὸ σκότος. Σ' αὐτὸ πού ἐγινε ἔπειτ' ἀπὸ αὐτά, ὅπως λένε ἐκεῖνοι, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ λάμπει ἀπὸ τὸ σκοτάδι τὸ φῶς ἀλλὰ παντοῦ καὶ μὲ κάθε τρόπο ἀνάμεσα στὸ αἰώνιο φῶς καὶ σ' αὐτὸ πού

63 ἐγινε ἀργότερα, θὰ μεσολαβήσει τὸ σκότος. Δὲ θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη νὰ δημιουργηθεῖ τὸ μετέπειτα φῶς, ἂν αὐτὸ τὸ κτιζόμενο δὲν ἦταν χρήσιμο σὲ κάτι καὶ ἡ χρῆση τοῦ φωτός εἶναι μία, νὰ διαλύει τὸ ζόφο πού ἐπικρατεῖ. Αὐτὸ λοιπὸν πού εἶναι φῶς ἄκτιστο, εἶναι αὐτὸ καθεαυτὸ ὅ,τι εἶναι κατὰ τὴ φύση, ἐνῶ τὸ κτιζόμενο φῶς γίνεται πάντως γιὰ κάτι. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προϋπάρχει τὸ σκότος, πού γιὰ χάρη του δημιουργεῖται τὸ φῶς καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μᾶς πείσει ὅτι δὲν προηγεῖται τὸ σκότος ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ γεννητοῦ φωτός, ὅταν πιστεύεται ὅτι δημιουργήθηκε μετέπειτα. Αὐτὸ ξεπερνᾷ κάθε ἀσέβεια.

64 Ἐπομένως φάνηκε σαφῶς ὅτι ὁ Πατέρας τῆς Ἀλήθειας ἔκανε τὴν Ἀλήθεια ὄχι χωρὶς νὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι πηγὴ τοῦ φωτός καὶ τῆς Ἀλήθειας καὶ κάθε ἀγαθοῦ ἔκανε ν' ἀπαυγασθεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὸ Μονογενὲς Φῶς τῆς Ἀλήθειας, πού χαρακτηρίζει πάντοτε τὴ δόξα τῆς ὑπόστασής του. Ἔτσι ἐλέγχεται ἀπὸ κάθε ἀποψη ἢ βλασφημία ἐκείνων πού ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει γί-
νει πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλλη κτίση ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ δημιουργία.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Η'

1 Ἀλλὰ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα. Μικρὸν γὰρ προελθὼν δια-
μάχεται πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας ἀσθενεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν
πρὸς τὴν τῶν ἀλήπτων περίνοιαν καὶ τοιαῦτά τινα μεγαλαυχούμενος
διεξέρχεται, τὸ καθ' ἡμᾶς εὐτελίζων τούτοις τοῖς ῥήμασιν· 'οὐδὲ γὰρ
5 εἶ τινοσ ὁ νοῦς διὰ κακόνοιαν ἐσκοτωμένος καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν μῆτε
τῶν πρόσω μῆτε τῶν ὑπὲρ κεφαλὴν ἰδεῖν δυνάμενος μετρίως ἔχει
πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, διὰ τοῦτο οἶεσθαι χρὴ μὴδὲ τοῖς
2 ἄλλοις ἀνθρώποις ἐφικτὴν εἶναι τὴν τῶν ὄντων εὐρεσιν'. Ἀλλ' εἴ-
ποιμ' ἂν πρὸς αὐτὸν ὅτι ὁ 'ἐφικτὴν εἶναι' λέγων 'τὴν τῶν ὄντων εὐρε-
10 σιν' ὁδῶ τινι πάντως καὶ ἀκολουθίᾳ διὰ τῆς τῶν ὄντων γνώσεως
προήγαγεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ τοῖς εὐλήπτοις τε καὶ μικροτέροις
ἐγγυμασθεῖς διὰ τῆς καταλήψεως οὕτω καὶ τοῖς ἐπέκεινα πάσης ἐν-
νοίας ἐπέβαλεν ἑαυτοῦ τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν.

3 Οὐκοῦν ὁ τὴν περὶ τῶν ὄντων εἶδησιν κατειληφέναι μεγαλαυχού-
15 μενος τὸ μικρότατον τῶν προφαινομένων ἡμῖν ὅπως ἔχει φύσεως ἐρ-
μηνευσάτω, ὡς ἂν διὰ τοῦ γνωρίμου καὶ περὶ κεκρυμμένου πιστώ-
σαιτο, καὶ τίς ἢ τοῦ μύρμηκος φύσις ἐρμηνευσάτω τῷ λόγῳ, εἰ πνεύ-
ματι καὶ ἄσθηματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωὴ, εἰ σπλάγχχνος σίκονομεῖται
παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ζώοις, εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα περιείληπται, εἰ
20 μυελῶ τὰ κοῖλα τῶν ὀστέων κατὰ τὸ ἐντὸς, εἰ νεύροις καὶ συνδέσμοις
τὰς ἀρμονίας τετόνωται, εἰ μυῶν περιβολαῖς καὶ ἀδένων ἢ τῶν νεύ-
ρων περικρατεῖται θέσις, εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγμα-
τος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς παρατείνεται, εἰ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώ-

* Στὴν PG φέρεται ὡς Λόγος I.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Η*

- 1 Ἄλλὰ ἄς μείνομε στὸ θέμα μας. Προχωρώντας λίγο στήνει διαμάχη μ' αὐτοὺς ποὺ ὁμολογοῦν ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἀσθενής στὴν κατανόηση τῶν ἀκατανοήτων καὶ κάνει κάτι τέτοιες μεγαλαυχίες ἐξευτελίζοντας τὸ δικό μας δόγμα μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: 'οὔτε ἂν ὁ νοῦς κάποιου σκοτισμένου ἀπὸ κακὴ ἀντίληψη καὶ μὴ μπορώντας γι' αὐτὸ νὰ πεῖ τίποτε μῆτε μπροστὰ μῆτε πᾶνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μας ἔχει μέτρια ἰκανότητα γιὰ νὰ καταλάβει τὴν ἀλήθεια, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ νομίζομε ὅτι καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ εὕρεση τῶν ὄντων'. Θὰ ἔλεγα ὅμως σ' αὐτὸν ὅτι ὁποῖος λέει πῶς εἶναι ἐφικτὴ ἡ εὕρεση τῶν ὄντων μὲ κάποια μέθοδο πάντως καὶ μὲ μιὰ ἀκολουθία, διαμέσου τῆς γνώσης τῶν ὄντων ἄσκησε τὴ διάνοιά του καὶ γυμνασμένος στὰ εὐκολονόητα καὶ τὰ μικρότερα μὲ τὴν κατανόηση, ἄπλωσε ἔτσι τὴν ἀντιληπτικὴ του φαντασία καὶ στὰ πέρα ἀπὸ κάθε ἔννοια.
- 3 Ἐπομένως αὐτὸς ποὺ κομπάζει ὅτι ἔχει κατακτήσει τὴ γνώση τῶν ὄντων, ἄς μᾶς ἐξηγήσει ποιά εἶναι ἡ φύση τοῦ πιὸ μικροῦ ἀπὸ ὅσα βλέπομε, ὥστε μὲ τὸ γνωστὸ νὰ μᾶς κάνει νὰ πιστέψομε καὶ τὸ κρυμμένο. Ἄς μᾶς ἐξηγήσει ἀκόμα ποιά εἶναι ἡ φύση τοῦ μυρμηγκιοῦ, ἂν ἡ ζωὴ του διατηρεῖται μὲ τὴν εἴσπνοή καὶ τὴν ἔκπνοή, ἂν ἔχει παρόμοια σπλάχνα μὲ τὰ ἄλλα ζῶα, ἂν τὸ σῶμα στηρίζεται σὲ ὀστέινο σκελετό, ἂν οἱ κοιλότητες τῶν ὀστῶν εἶναι γεμάτες μὲ μυελό, ἂν ἐνισχύονται οἱ ἀρθρώσεις μὲ νεῦρα καὶ συνδετικὸ ἰστό, ἂν ἡ θέση τῶν νεύρων ἐξασφαλίζεται μὲ τὴν περικάλυψή τους ἀπὸ μύες καὶ ἀδένες, ἂν ὁ νωτιαῖος μυελὸς ἐκτείνεται στοὺς σπονδύλους ἀπὸ τὸ βρεγματικὸ ὡς τὸν κόκκυγα, ἂν μὲ τὸ περίβλημα τοῦ

δους ὑμένοσ τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὀρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν, εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἥπαρ καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος νεφροὶ τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαί καὶ φλέβες, ὑμένες τε καὶ φρένες καὶ διαφράγματα, καὶ εἰ ψιλόν ἔστιν ἢ τετριχῶται, καὶ εἰ πρὸς τὸ ἄρ-
 5 ρεν τε καὶ θῆλυ διαμερίζεται, ἐν τίνι τε μέρει τοῦ σώματος τὸ ὀπτικὸν ἢ τὸ ἀκουστικὸν ἐγκαθίδρυται, καὶ εἰ τῆς ὄσφραντικῆς μετέχει αἰσθή-
 σεως, εἰ μονώνυχόν ἔστιν ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις, πόσον δὲ βιοῦ χρόνον καὶ τίς ὁ τρόπος αὐτοῖς τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως, ἐπὶ πόσον δὲ κυίσκεται τὸ τικτόμενον καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύρ-
 10 μηκες οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων· εἰ-
 4 σίν, οἱ δὲ διαέριοι φέρονται. Ὁ τοίνυν τῶν ὄντων κατειληφέναι τὴν γνῶσιν κομπάζων τέως ἡμῖν τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν φανερωσάτω, εἴθ' οὕτω φυσιολογεῖτω τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν. Εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύρμηκος οὐπω περιέλαβε τῇ γνώσει τὴν φύσιν, πῶς
 15 τὸν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν περικρατοῦντα τὴν κτίσιν τῷ καταληπτικῷ πε-
 ριειληφέναι λόγῳ μεγαλαυχεῖται καὶ τοὺς τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐφ' ἑαυτῶν ὁμολογοῦντας 'ἐσκοτῶσθαι' λέγει τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια 'καὶ μήτε τινὸς τῶν πρόσω μήτε τῶν ὑπὲρ κεφαλὴν' ἐφι-
 κνεῖσθαι:

5 'Ἄλλ' ὁ τὴν γνῶσιν ἔχων τῶν ὄντων ἴδωμεν τί παρὰ τοὺς ἄλλους ἐπίσταται, ἀκούσωμεν τῆς ὑπερόγκου φωνῆς. "Ἡ μάτην ἂν ὁ Κύριος ἑαυτὸν ὠνόμασεν θύραν', φησί, 'μηδενὸς ὄντος τοῦ διῶντος πρὸς κα-
 τανόησιν καὶ θεωρίαν τοῦ Πατρός, μάτην δ' ἂν ὀδόν, μηδεμίαν παρέ-
 χων εὐμάρειαν τοῖς ἐλθεῖν πρὸς τὸν Πατέρα βουλομένοις· πῶς δ' ἂν
 25 εἶη φῶς, μὴ φωτίζων τοὺς ἀνθρώπους, μὴ καταλάμπων τὸ τῆς ψυχῆς
 ὄμμα πρὸς κατανόησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ ὑπερκειμένου φωτός;' Εἰ μὲν οὖν οἴκοθεν τινὰς λογισμὸς διεξῆι ἐκφεύγοντας τῇ λεπτότητι τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν, δυνατόν ἂν ἦν ἴσως παρακρουσθῆναι τῇ περινοίᾳ τοῦ λόγου, διαδριδράσκοντος πολλακίς τοῦ ἐγκειμένου
 6 νοήματος τὸν ἀκούοντα. Ἐπεὶ δὲ τὰ θεῖα προβάλλεται ῥήματα, πάν-
 τως οὐδεὶς καταμέμψεται τοὺς τὴν θεόπνευστον διδασκαλίαν πᾶσι κοι-
 νὴν προκειῖσθαι πεπιστευκότας. Ἐπειδὴ τοίνυν θύρα, φησίν, ὠνομά-
 σθη ὁ Κύριος, ἐκ τούτου κατασκευάζεται τὸ καταληπτὴν εἶναι τοῦ

νευρικού ὑμένα ἐμβάλλει στὰ κινούμενα μέλη τὴν κινητικὴ δύναμη, ἂν ὑπάρχει σ' αὐτὸ τὸ συκῶτι, ἢ χοληδόχος κύστη πάνω στὸ συκῶτι, τὰ νεφρὰ καὶ ἡ καρδιὰ καὶ οἱ ἀρτηρίες καὶ οἱ φλέβες, οἱ μεμβράνες καὶ οἱ φρένες καὶ τὰ διαφράγματα, κι ἂν εἶναι ἄτριχο ἢ τριχωτὸ, κι ἂν χωρίζεται σ' ἀρσενικὸ καὶ θηλυκὸ, σὲ ποιο μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἔχει ἐγκατασταθεῖ ἡ ὄραση ἢ ἡ ἀκοή, ἂν ἔχει τὴν αἴσθησι τῆς ὄσφρησης, ἂν εἶναι μονώνυχο ἢ εἶναι τὰ πόδια τοῦ σχιστά, πόσο χρόνο ζεῖ, μὲ ποιο τρόπο πολλαπλασιάζονται, πόσο χρόνο κρατεῖ ἢ κύσῃ τους, πῶς δὲν βαδίζουν ὅλα τὰ μυρμηγκία οὔτε πάλι ἔχουν ὅλα φτερὰ ἀλλὰ μιὰ κατηγορία βαδίζουν στὴ γῆ καὶ 4 ἄλλη διασχίζει τὸν ἀέρα. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κομπάζει ὅτι ἔχει κατακτήσει τὴ γνώση τῶν ὄντων, ἄς μᾶς φανερώσει τώρα τὴ φύση τῶν μυρμηγκιῶν κι ἔπειτα ἄς περιγράψει τὴ φύση τῆς δύναμης ποὺ ὑπερβαίνει κάθε νοῦ. Ἐὰν ὅμως δὲν ἔχει ἀκόμα συλλάβει μὲ τὴ γνώση τοῦ τῆ φύση τοῦ ἐλάχιστου μυρμηγκιοῦ, πῶς καυχησιολογεῖ ὅτι ἔχει περιλάβει στὸ γνωστικὸ λόγο τοῦ αὐτὸν ποὺ περικλείει μέσα του ὅλη τὴν κτίση, ἐνῶ ὅσοι ὁμολογοῦν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους τὴν ἀσθένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης λέει ὅτι ἔχουν 'σκοτισμένα' τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς καὶ ὅτι δὲν πλησιάζουν 'μῆτε ὅσα εἶναι μπροστά τους μῆτε ὅσα εἶναι πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους';

- 5 Ἐὰς δοῦμε ὅμως τί περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους γνωρίζει αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴ γνώση τῶν ὄντων, ἄς ἀκούσομε τίς κομπορημοσύνες του. Ἐὰν ὁ Κύριος θὰ εἶχε ὀνομάσει ἀνώφελα τὸν ἑαυτὸ του θύρα, ἂν δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ προχωρήσει στὴν κατανόηση καὶ στὴ θεώρηση τοῦ Πατέρα καὶ μάταια καὶ ὁδό, ἂν δὲν ἔδινε καμιὰ εὐκολία σ' αὐτοὺς ποὺ ἤθελαν νὰ πᾶνε πρὸς τὸν Πατέρα; Πῶς ὅμως θὰ μπορούσε νὰ εἶναι φῶς, ἂν δὲ φώτιζε τοὺς ἀνθρώπους, ἂν δὲν καταύγαζε τὴν ψυχὴ γιὰ νὰ κατανοῆσει αὐτὸν τὸν ἴδιο καὶ τὸ ὑπερκεῖμενο φῶς; Ἐὰν διατύπωνε κάποιους αὐτοσχέδιους λογισμοὺς ποὺ νὰ ξέφευγε μὲ τὴ λεπτότητα τους τὴ διανοητικὴ ἰκανότητα τῶν ἀκροατῶν, θὰ ἦταν ἴσως δυνατὸ νὰ παρανοήσουν τὰ λεγόμενα μὲ 6 τὸ νὰ ξεφεύγει πολλὰς φορὲς τὸ νόημα ἀπὸ τὸν ἀκροατὴ. Ἐπειδὴ ὅμως προβάλλει τοὺς θεῖους λόγους, κανένας ἀσφαλῶς δὲν θὰ κατηγορήσει ὅσους πίστεψαν πῶς ἡ θεόπνευστη διδασκαλία εἶναι στὴ διάθεση ὄλων ἀπὸ κοινοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν λέει, ὅτι ὁ Κύριος ὀνομάσθηκε θύρα, ἀπὸ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ

Θεοῦ τὴν οὐσίαν. Ἄλλ' οὐ δέχεται τὴν διάνοιαν ταύτην τὸ Εὐαγγέλιον. Αὐτῆς γὰρ ἀκούσωμεν τῆς θείας φωνῆς. «Ἐγὼ εἰμι», φησί, «ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ εἴαν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὐρήσει».

7 Τί τοίνυν ἐκ τούτων ἢ γνῶσις τῆς οὐσίας ἐστίν; Πλειόνων γὰρ ὄντων τῶν εἰρημένων καὶ ἰδίαν ἐκάστου διάνοιαν κατὰ τὸ σημαίνονον ἔχοντος, οὔτε πάντα δυνατόν ἐστιν τῷ τῆς οὐσίας ἐντίθεσθαι λόγῳ, ὡς ἂν μὴ σύμμικτον ἐκ διαφόρων νοηθεῖ τὸ θεῖον, καὶ τὸ μᾶλλον κυρίως ἐφαρμόσαι τῷ προκειμένῳ δυνάμενον οὐκ ἔστιν εὐ-
10 κόλως ἐκ τῶν κατειλεγμένων εὐρεῖν. Ἡ θύρα ὁ Κύριος· «δι' ἐμοῦ», φησί, «εἴαν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὐρήσει». Τὴν εἰσοδὸν εἰπωμεν ἀντὶ τῆς οὐσίας λέγειν αὐτὸν ἢ τὴν σωτηρίαν τῶν εἰσιόντων ἢ τὴν ἐξοδὸν ἢ τὴν νομὴν ἢ τὴν εὐρεσιν; Ἐκαστὸν γὰρ τούτων ἰδιάζει τῷ σημαυνομένῳ καὶ οὐ συμ-
5 φωνεῖ πρὸς τὸ ἕτερον. Τὸ γὰρ ἐντὸς γενέσθαι τῷ ἐξελθεῖν ἐναντίον ἐκ τοῦ προχείρου δοκεῖ καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. Ἄλλο γάρ τι τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἐστὶν ἢ νομῆ, ἕτερον δέ τι παρὰ τοῦτο ἢ εὐρεσις. Τί οὖν ἐκ τούτων ἢ τοῦ Πατρὸς οὐσία νομιζέται; Οὐ γὰρ δὴ τὰ πάντα τις εἰπὼν μὴ συμφωνοῦντα τῇ σημασίᾳ πρὸς ἀλληλα τὴν ἀπλήν τε καὶ ἄσύνθετον
20 οὐσίαν διὰ τῶν ἀσυμφώνων ἐνδείζεται. Πῶς δ' ἂν ἀληθεῖς ὁ λόγος ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε», καὶ «ὃν εἶδεν ἀνθρώπων οὐδεὶς οὐδὲ ἰδεῖν δύναται», καὶ ὅτι «οὐκ ἔστιν ὃς ὄψεται τὸ πρόσωπον Κυρίου καὶ ζήσεται», εἴπερ ἢ τὸ ἐντὸς τῆς θύρας ἢ τὸ ἐκτὸς ἢ τῆς νομῆς
9 ἢ εὐρεσις οὐσία τοῦ Πατρὸς εἴη; Οὐ μὴν ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀρ-
25 γόν τε καὶ ἄσημον ἐπὶ τοῦ Κυρίου τὸ ὄνομα τῆς θύρας ὑπονοήσομεν. Ἀληθῶς γὰρ ὁ αὐτός ἐστι καὶ «θύρα περιοχῆς καὶ οἶκος καταφυγῆς», καθὼς ὁ Δαβὶδ ὀνομάζει, καὶ δι' ἑαυτοῦ τοὺς εἰσιόντας δέχεται καὶ ἐν ἑαυτῷ τοὺς ἐνδον γενομένους σώζει καὶ πάλιν δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν νομὴν τῶν ἀρετῶν προάγει καὶ πάντα γίνεται τοῖς σωζομένοις, ἵνα
30 ἐκάστῳ πρόσφορον ἑαυτὸν ποιῆσῃ, καὶ ὁδὸς καὶ ὁδηγὸς καὶ «θύρα περιοχῆς» καὶ «οἶκος καταφυγῆς» καὶ «ὔδωρ ἀναπαύσεως» καὶ «τόπος χλόης», ἦν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ νομὴν ὀνομάζει· ὁ δὲ καινὸς θεολό-

1. Ἰω. 10,9.

2. Ἰω. 1,18.

3. Α' Τιμ. 6,16.

4. Ἐξ. 33,20.

5. Ψαλμ. 140, 3- 30,3.

είναι καταληπτή. Τὸ εὐαγγέλιο ὁμως δὲ δέχεται αὐτὸ τὸ νόημα. Ἦς ἀκούσομε τὴν ἴδια τὴ θεία φωνή. «Ἐγώ», λέει, «εἶμαι ἡ θύρα· ἂν εἰσέλθει κανένας ἀπὸ ἐμένα, θὰ σωθεῖ· θὰ εἰσέλθει καὶ θὰ ἐξέλθει καὶ θὰ βρεῖ βοσκή»¹.

- 7 Ποιά εἶναι ἡ γνώση τῆς οὐσίας πού βγαίνει ἀπὸ αὐτὰ; Ἐπειδὴ ὅσα εἰπώθηκαν εἶναι περισσότερα καὶ τὸ καθένα ἔχει τὸ δικό του νόημα σύμφωνα μὲ τὸ σημαϊνόμενό του, οὔτε ὅλα εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποδοθοῦν στὸ λόγο τῆς οὐσίας, γιὰ νὰ μὴ φανταστοῦμε τὸ θεῖο ἓνα μίγμα ἀπὸ διάφορα, ἀλλὰ καὶ ποιὸ μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ κυριότερα σ' αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ εὐκολα ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε. Ἡ θύρα εἶναι ὁ Κύριος. «Ἀπὸ μένω», λέει, «ὅποιος περάσει, θὰ σωθεῖ· θὰ εἰσέλθει καὶ θὰ ἐξέλθει καὶ θὰ βρεῖ βοσκή». Νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸς ἀντὶ νὰ πεῖ οὐσία λέει εἰσοδοὴ ἢ σωτηρία ὅσων μπαίνουν ἢ τὴν ἐξοδό τους ἢ τὴ βοσκή ἢ τὴν εὕρεση; Καθένα ἀπὸ αὐτὰ ταιριάζει στὸ σημαϊνόμενο καὶ δὲ συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἄλλο· γιὰ τὸ νὰ εἰσέλθει φαίνεται ἀντίθετο ἀμέσως στὸ νὰ ἐξέλθει, ἐπίσης καὶ τὰ
- 8 ἄλλα. Ἦ ἄλλο εἶναι ἡ βοσκή κατὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς καὶ ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ ἢ εὕρεση. Τί νομίζεται λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ πῶς εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Πατέρα; Ἦ ἂν πεῖ βέβαια κάποιος τὰ πάντα πού δὲ συμφωνοῦν μεταξὺ τους κατὰ τὴ σημασία, δὲ θὰ ἀποκαλύψει μὲ αὐτὰ τὰ ἀσύμφωνα τὴν ἀπλή κι ἀσύνθετη οὐσία. Καὶ πῶς μπορεῖ ν' ἀληθῆψει ὁ λόγος «κανεὶς ποτὲ δὲν ἔχει δεῖ τὸ Θεὸν»² καὶ «αὐτὸν πού δὲν εἶδε κανένας ἀνθρώπος δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ τὸν δεῖ»³ καὶ «δὲν ὑπάρχει αὐτὸς πού θὰ δεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου καὶ θὰ ζήσει»⁴, ἂν βέβαια εἶτε τὸ μέσα ἀπὸ τὴ θύρα εἶτε τὸ ἐξω εἶτε ἢ εὕρεση τῆς βοσκῆς εἶναι ἡ οὐσία
- 9 τοῦ Πατέρα; Ὡστόσο ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει αὐτό, δὲ θὰ πεῖ πῶς ὑπονοήσαμε ὅτι τὸ ὄνομα τῆς θύρας εἶναι ἀργὸ καὶ χωρὶς νόημα προκειμένου γιὰ τὸν Κύριο. Γιὰ τὴ ἀληθινὰ ὁ ἴδιος εἶναι καὶ θύρα πού ἀσφαλιζει καὶ σπίτι γιὰ καταφυγή⁵, ὅπως μᾶς λέει ὁ Δαβὶδ καὶ πού ἀπ' αὐτὴ δέχεται ὅσους μπαίνουν καὶ σώζει μέσα του ὅσους εἰσέλθουν καὶ πάλι μέσω τοῦ ἑαυτοῦ του τοὺς ὁδηγεῖ στὴ βοσκή τῶν ἀρετῶν καὶ γίνεται τὰ πάντα γι' αὐτοὺς πού σώζονται, γιὰ νὰ κάνει τὸν ἑαυτό του κατάλληλο γιὰ τὸν καθένα· γίνεται καὶ ὁδὸς καὶ ὁδηγὸς καὶ θύρα πού ἀσφαλιζει καὶ σπίτι γιὰ καταφυγή καὶ νερὸ πού ἀναπαύει καὶ λιβάδι χλοερό⁶, πού μέσα στὸ εὐαγγέλιο τὸ λέει βο-

6. Ψαλμ. 22, 1-2.

γος διὰ τὴν γνῶσιν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας θύραν φησὶν ὠνομάσθαι τὸν Κύριον.

- 10 Τί οὖν οὐχὶ καὶ τὴν πέτραν καὶ τὸν λίθον καὶ τὴν πηγὴν καὶ τὸ ξύλον καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων πρὸς τὴν αὐτὴν ἔλκει διάνοιαν, ὡς 5 ἂν τῷ πλήθει τῶν ἀλλοκότων μαρτυριῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα πιστώσαιτο, δυνάμενος ἐκάστῳ τούτων τὸν αὐτὸν ἐφαρμόσαι λόγον ὃν περὶ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς θύρας καὶ τοῦ φωτὸς διεξήλαθε; Ἐγὼ δὲ τοῦτο παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διδαχθεὶς θαρσῶν ἀποφαινομαι, ὅτι ὁ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὧν ἡμῖν πολυὺν ὄνομα γίνεται κατὰ τὰς τῶν εὐεργεσιῶν 10 ποικιλίας ὀνομαζόμενος, φῶς μὲν ὅταν ἐξαφανίζῃ τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον, ζωὴ δὲ ὅταν τὴν ἀθανασίαν χαρίζεται, ὁδὸς δὲ ὅταν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς πλάνης χειραγωγήσῃ· οὕτω καὶ πύργος ἰσχύος καὶ πόλις περιοχῆς καὶ πηγὴ καὶ πέτρα καὶ ἀμπελος καὶ ἰατρὸς καὶ ἀνάστασις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ὀνομάζεται, ποικίλως ἑαυτὸν 11 ταῖς ἡμετέραις εὐεργεσίαις καταμερίζων. Τὰς δὲ οὐσίας διὰ τῶν ὀνομάτων ἐρμηνεύοντες οἱ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὀξυωποῦντες, οἱ τὸ μὲν ἀκατάληπτον βλέποντες, τὸ δὲ καταληπτὸν παραβλέποντες, «ὃν οὔτε εἶδέ τις ἀνθρώπων οὔτε ἰδεῖν δύναται», τοῦτον οὐ μόνον ὀρᾶν, ἀλλὰ καὶ μετρεῖν διαβεβαιοῦνται, τὴν δὲ πίστιν οὐ βλέπουσι τῷ 20 τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, ὅπερ δὴ μόνον σύμμετρόν ἐστι τῇ ἡμέτερᾳ κατανοήσει, τὴν ἐκ τῶν λογισμῶν ἐπίγνωσιν ἐπίπροσθεν ταύτης ποιούμενοι.
- 12 Οὕτως ἤκουσα τῆς ἱστορίας τῶν υἱῶν Βενιαμὶν κατηγορούσης, οἱ πρὸς μὲν τὸν νόμον οὐκ ἔβλεπον, κατὰ δὲ τριχὸς ἐτοξάζοντο, 25 δηλοῦντος οἷμαι τοῦ λόγου τὴν περὶ τὸ μάταιον αὐτῶν ἀσχολίαν, ὅτι τῶν μὲν ἀνωφελῶν καὶ ἀνυποστάτων ἐκηβόλοι τινὲς ἦσαν καὶ εὐφροεῖς στοχασταί, τῶν δὲ προδήλως ὠφελούντων ἀμαθεῖς τε καὶ ἀμελέτητοι· ἐπάγει γὰρ τοῖς εἰρημένοισι ἡ ἱστορία τὴν κατ' αὐτοὺς συμφορὰν, ὅπως πρὸς τὴν Σοδομιτικὴν παρανομίαν λυσσήσαντες πανστρα- 30 τιᾷ τοῦ Ἰσραηλίτου λαοῦ κατ' αὐτῶν ὀπλισθέντος ἐξεπορθήθησαν. Καί μοι δοκεῖ φιλόανθρωπον εἶναι γνώμην εἰσηγήσασθαι τοῖς νέοις τοξόταις, μὴ κατὰ τριχὸς ἐθέλειν τοξάζεσθαι, τὴν δὲ θύραν μὴ βλέπειν τῆς πίστεως, ἀλλὰ παρέντας τὴν περὶ τὸ ἀληπτον ματαιοπονίαν μὴ ζημιοῦσθαι τὸ πρόχειρον κέρδος τὸ διὰ μόνης τῆς πίστεως εὐρισκόμενον.

σκή. Ὁ νέος θεολόγος γιὰ τὴ γνώση τῆς οὐσίας τοῦ Πατέρα λέει ὅτι ὀνομάστηκε θύρα ὁ Κύριος.

10 Γιατί λοιπὸν δὲν σύρει στὸ ἴδιο νόημα καὶ τὸ βράχο καὶ τὸ λιθάρι καὶ τὴν πηγὴ καὶ τὸ ξύλο καὶ τὰ λοιπὰ ὀνόματα, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ διδασκαλία του με τὸ πλῆθος τῶν ἀλλόκοτων μαρτυριῶν, ἀφοῦ μπορεῖ σὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ ἔκανε γιὰ τὴν ὁδὸ καὶ τὴ θύρα καὶ τὸ φῶς; Ἀλλὰ ἐγὼ τὸ ἔμαθα αὐτὸ ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφὴ καὶ κηρῦττω μὲ θάρρος, ὅτι αὐτὸς ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα παίρνει ἀπὸ μᾶς χίλια ὀνόματα ἀνάλογα μὲ τὴν ποικιλία τῶν εὐεργεσιῶν· ὀνομάζεται φῶς ὅταν ἐξαφανίζει τὸ ζόφο τῆς ἀγνοίας, ζωὴ ὅταν χαρίζει τὴν ἀθανασία, ὁδὸς ὅταν χειραγωγῆσῃ τοὺς πλανημένους πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ἔτσι ὀνομάζεται γιὰ μᾶς καὶ πύργος ἰσχυρὸς καὶ πόλη περίφρακτη καὶ πηγὴ καὶ πέτρα καὶ κλῆμα καὶ γιατρὸς καὶ ἀνάσταση καὶ ὅλα τὰ ὅμοια, μοιράζοντας τὸν ἑαυτὸ του ἀνάλογα μὲ τὶς ποικίλες πρὸς 11 ἐμᾶς εὐεργεσιές του. Κι αὐτοὶ ποὺ τὸ βλέμμα τους ξεπερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα ὄρια ἐρμηνεύοντας τὶς οὐσίες μέσω τῶν ὀνομάτων, αὐτοὶ ποὺ βλέπουν τὸ ἀκατάληπτο ἀλλὰ παραβλέπουν τὸ καταληπτό, διαβεβαιώνουν ὄχι μόνο πῶς βλέπουν αὐτὸν ποὺ κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶδε οὔτε μπορεῖ νὰ δεῖ⁷ ἀλλὰ καὶ πῶς τὸν ὑποβάλλουν σὲ μέτρα, διαβλέπουν ὅμως τὴν πίστη μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, ἐνῶ αὐτὸ μόνο εἶναι στὰ μέτρα τῆς κατανοητικῆς μας ἰκανότητος, προτιμῶντας τὴν ἐπίγνωση μέσω τῶν λογισμῶν.

12 Ἔτσι ἄκουσα τὴ Γραφὴ νὰ κατηγορεῖ τοὺς υἱοὺς τοῦ Βενιαμίν, ποὺ δὲν ἐβλεπαν τὸ νόμο ἀλλὰ τόξευαν τὴν τρίχα· κι ὁ λόγος νομίζω δὴλωνε τὴν ἀσχολία τους μὲ ματαιότητες, ἐπειδὴ μερικοὶ ἦταν σκοπευτὲς πραγμάτων ἀνώφελων καὶ ἀνυπόστατων ποὺ χτυποῦσαν μ' ἐπίδειξιότητα ἀπὸ μακριά, ἐνῶ ἦταν ἄπειροι καὶ ἀγύμναστοι σὲ πράγματα ὀλοφάνερα ὠφέλιμα. Καὶ προσθέτει ἡ Γραφὴ στὴν ἱστορία τῆ συμφορὰ τους, πῶς ἀφανίστηκαν ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ποὺ ὀπλίστηκε ἐναντίον τους γιὰ τὴ λύσσα τους κατὰ τὴ σοδομιτικὴ ἐκείνη παρανομία⁸. Εἶναι νομίζω φιλανθρωπία νὰ προτείνω μιὰ γνώμη στοὺς νέους τοξότες νὰ μὴ θέλουν νὰ τοξεύουν τὴν τρίχα καὶ νὰ μένουν τυφλοὶ μπροστὰ στὴ θύρα τῆς πίστεως· ἀφήνοντας τὴ ματαιοπονία τους σχετικὰ μὲ τὸ ἀκατάληπτο, ἅς μὴ χάσουν τὸ σίγουρο κέρδος ποὺ μόνο μὲ τὴν πίστη πετυχαίνεται.

- 13 Ἄλλὰ τὰ λειπόμενα τῆς λογογραφίας ἐπισκεψάμενος ὁκνῶ προ-
 αγαγεῖν περαιτέρω τὸν λόγον, φρίκης τινὸς ἐκ τῶν λεγομένων τὴν
 καρδίαν ὑποδραμούσης. Βούλεται γὰρ ἄλλο τι δεῖξαι παρὰ τὴν αἰω-
 νίαν ζωὴν τὸν Υἱὸν ὄντα, ἧτις εἰ μὴ ἐν τῷ Μονογενεῖ θεωροῖτο, «μα-
 5 ταῖα μὲν ἢ πίστις» ἀποδειχθήσεται, «κενὸν δὲ τὸ κήρυγμα», περιττὸν
 δὲ τὸ βάπτισμα, εἰς οὐδὲν δὲ τῶν μαρτύρων οἱ πόνοι, ἀχρηστοὶ δὲ καὶ
 14 ἀνόνητοι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων οἱ τῶν ἀποστόλων ἰδρῶτες. Τί γὰρ
 κατήγγειλαν τὸν Χριστόν, ἐν ᾧ τῆς αἰωνίας ζωῆς κατ' Εὐνόμιον οὐκ
 ἔστιν ἡ δύναμις; Εἰς τί δὲ τῷ ὀνόματι Χριστοῦ τοὺς πεπιστευκότας
 10 κατονομάζουσιν, εἰ μὴ διὰ τοῦτου τῆς αἰωνίας μέλλοιεν μετέχειν
 ζωῆς; «Ὁ γὰρ νοῦς», φησί, «τῶν εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκότων πᾶσαν
 αἰσθητὴν καὶ νοητὴν οὐσίαν ὑπερκύψας οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννή-
 15 σεως ἴστασθαι πέφυκεν, ἐπέκεινα δὲ καὶ ταύτης ἵεται, πόθω τῆς αἰω-
 νίου ζωῆς ἐντυχεῖν τῷ πρώτῳ γλιχόμενος'. Τί τῶν εἰρημένων πλέον
 15 ὀδύρωμαι, τὸ μὴ εἶναι τὴν αἰωνίαν ζωὴν ἐν τῷ Υἱῷ τοὺς δειλαιούς
 νομίζειν ἢ τὸ χθαμαλὴν οὕτω καὶ πρόσγειον βλέπειν τὴν τοῦ Μονογε-
 νοῦς ὑπόστασιν, ὥστε τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς ἐπιβάντας
 'ὑπερκύπτειν' ἄνω τῆς τοῦ Υἱοῦ ζωῆς τῇ ἑαυτῶν διανοίᾳ φαντάζε-
 σθαι καὶ καταλιπόντας κάτω πῦρ τοῦ Κυρίου τὴν γέννησιν ἐπέκεινα
 20 ταύτης ἴεσθαι πόθω τῆς αἰωνίου ζωῆς; Ταύτην γὰρ τὰ εἰρημένα τὴν
 διάνοιαν ἔχει, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν διερευ-
 νώμενος καὶ τῆς αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς κτίσεως ἑαυτὸν ὑπεράρας
 καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν κατώτερον ἑαυτοῦ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα Λό-
 γον Θεὸν καταλείπει, καὶ ἐν ᾧ οὐκ ἦν ὁ Θεὸς Λόγος, ἐν ἐκείνῳ αὐτὸς
 25 γίνεται, διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης τοῦ νοῦ τοῖς ὑπερκειμένοις τῆς τοῦ
 Υἱοῦ ζωῆς ἐμβατεύων, ἐκεῖ τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐρευνώμενος, ὅπου ὁ
 Μονογενὴς Θεὸς οὐκ ἔστιν.
- 16 Πόθω γὰρ τῆς αἰωνίας, φησί, ζωῆς εἰς τὰ ἐπέκεινα τοῦ Υἱοῦ τῷ
 νῷ φέρεται, ὡς ἐν τῷ Υἱῷ πάντως μὴ εὐρών τὸ ζητούμενον. Εἰ οὖν
 30 οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Υἱῷ ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἄρα ψευδὴς ἀλώσεται ὁ εἰπὼν
 ὅτι «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ», ἢ ζωὴ μὲν ἔστιν, οὐκ αἰώνιος δέ; Ἄλλὰ τὸ μὴ
 αἰώνιον πρόσκαιρον πάντως, τὸ δὲ τοιοῦτο τῆς ζωῆς εἶδος κοινὸν καὶ
 τῶν ἀλόγων ἔστιν. Ποῦ τοίνυν τὸ μεγαλεῖον τῆς ὄντως ζωῆς, εἰ μετέ-

9. Α' Κορ. 15,17.

10. Ἰω. 14,6.

13 Είδα όμως τὰ υπόλοιπα τῆς λογογραφίας του καὶ διστάζω νὰ συνεχίσω τὸ λόγο μου, γιατί νιώθω νὰ μπαίνει κάποια φρίκη στὴν ψυχὴ μου ἀπὸ τὰ λεγόμενά του. Θέλει νὰ δείξει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ποῦ ἂν δὲν τὴν ἐπισημάνομε στὸν Μονογενή, θ' ἀποδειχθεῖ μάταιη ἢ πίστη μας, τὸ κήρυγμά μας κενό, τὸ Βάπτισμα περιττό⁹, ἀνώφελα τὰ βασανιστήρια τῶν μαρτύρων, ἄχρηστοι κι ἀνώφελοι οἱ ἰδρῶτες τῶν ἀποστόλων γιὰ τὴ ζωὴ τῶν

14 ἀνθρώπων. Γιατί κήρυξαν τὸ Χριστό, ἀφοῦ κατὰ τὸν Εὐνόμιο δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸν ἡ δύναμη τῆς αἰώνιας ζωῆς; Καὶ γιατί νὰ δίνουν σ' αὐτοὺς νὰ πιστεύουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἂν δὲν πρόκειται μ' αὐτὸ νὰ κοινωνήσουν τὴν αἰώνια ζωὴ; "Ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων", λέει, 'ποῦ πίστεψαν στὸν Κύριο ὑπερβαίνοντας κάθε αἰσθητὴ καὶ νοητὴ οὐσία, δὲν εἶναι φυσικό του νὰ σταματᾷ οὔτε στὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀλλὰ ὀρμᾷ κι ἀπὸ αὐτὴν πρὸ πέρα, ποθώντας νὰ συναντή-

15 σαι τὸ πρῶτο ἀπὸ ἐπιθυμία τῆς αἰώνιας ζωῆς'. Γιὰ ποιὸ ἀπὸ ὅσα εἰπώθησαν θρηνῶ περισσότερο; Ἐπειδὴ νομίζουν οἱ δυστυχεῖς ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ αἰώνια ζωὴ μέσα στὸν Υἱὸ ἢ γιατί βλέπουν τόσο χαμηλὰ καὶ γήινα τὴν ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς, ὥστε φτάνοντας μὲ τοὺς συλλογισμοὺς τους στὴν ἀρχὴ του φαντάζονται ὅτι ὑψώνονται πάνω ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Υἱοῦ μὲ τὴ σκέψη τους κι ὅτι ἀφήνοντας κάπου χαμηλὰ τὴ γέννηση τοῦ Κυρίου ὀρμοῦνε πέρα ἀπὸ αὐτὴν ἀπὸ τὸν πόθο τῆς αἰώνια ζωῆς; "Ὅσα μᾶς λέει ἔχουν αὐτὸ τὸ νόημα: ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐρευνώντας τὴ γνώση τῶν ὄντων, ὑψωνόμενος πάνω ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ καὶ νοητὴ κτίση θὰ ἐγκαταλείψει χαμηλότερα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του ὅπως τὰ ἄλλα ὄντα καὶ τὸ Θεὸ Λόγο ποῦ ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ φτάνει ἐκεῖνος ἐκεῖ ὅπου δὲν ἦταν ὁ Θεὸς Λόγος εἰσχωρώντας μὲ τὴν ἐφευρετικότητά του σὲ ὅσα ὑπερβαίνουν τὴ ζωὴ τοῦ Υἱοῦ, ἐρευνώντας γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ ἐκεῖ ποῦ δὲν εἶναι ὁ Μονογενὴς Θεός.

16 Γιατί ἀπὸ τὸν πόθο, λέει, τῆς αἰώνιας ζωῆς κατευθύνεται μὲ τὸ νοῦ του στὴν περιοχή τὴν πέρα ἀπὸ τὸν Υἱό, ἐπειδὴ δὲ βρῆκε μέσα στὸν Υἱὸ ὅ,τι ζητοῦσε. "Ἄν λοιπὸν ἡ αἰώνια ζωὴ δὲν εἶναι μέσα στὸν Υἱό, θὰ συλλάβομε τάχα νὰ ψεύδεται αὐτὸς ποῦ εἶπε, «ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»¹⁰ ἢ μήπως εἶναι ζωὴ ὄχι όμως καὶ αἰώνια; Τὸ μὴ αἰώνιο όμως εἶναι πρόσκαιρο καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ζωῆς εἶναι κοινὸ καὶ στὰ ζῶα. Ποῦ εἶναι λοιπὸν τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ἂν συμ-

χοι ταύτης καὶ ἡ ἄλογος φύσις; Πῶς δὲ ταῦτὸν ἔσται τῇ ζωῇ ὁ Λόγος, 17 εἰ τῇ ἀλόγῳ φύσει διὰ τῆς προσκαιροῦ ζωῆς εἰσοικίζοιτο; Εἰ γὰρ κατὰ τὸν μέγαν Ἰωάννην ζωὴ μὲν ἔστιν ὁ Λόγος, πρόσκαιρος δὲ αὐτῆ καὶ οὐκ αἰώνιος, καθὼς τῇ αἰρέσει δοκεῖ, γίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἢ πρόσκαιρος, τί κατὰ τὸ ἀκόλουθον συμπεραίνεται; Ἡ λογικὰ εἶναι τὰ ἄλογα ἢ ἄλογον ὁμολογεῖσθαι τὸν Λόγον. Ἄρ' ἔτι λόγων πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐξαγίστου καὶ πονηρᾶς αὐτῶν βλασφημίας δεόμεθα; Μὴ γὰρ τοιαῦτα τὰ λεγόμενα, ὡς κεκρυμμένην ἔχειν τὴν συμβουλὴν 18 τῆς τοῦ Κυρίου ἀρνήσεως; Εἰ γὰρ φανερώς μὲν ὁ ἀπόστολος λέγει τὸ 10 μὴ αἰώνιον πρόσκαιρον, οὗτοι δὲ ἐν μόνῃ τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς τὴν αἰώνιον ὀρῶσι ζωὴν, τὸν δὲ Υἱὸν τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως ἄλλοτριοῦντες συναποτέμνουσι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ ἀρνησίς ἐστιν περιφανῆς καὶ ἀθέτησις τῆς εἰς τὸν Κύριον πίστεως, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος τοὺς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον ἐν Χριστῷ 15 ἠλικιότας ἐλεεινοτάτους ἀπάντων εἶναι; Εἰ οὖν ζωὴ μὲν ὁ Κύριος, οὐκ αἰώνιος δέ, πρόσκαιρος πάντως ἐστὶν ἢ ζωὴ καὶ ἐφήμερος ἢ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ἐνεργουμένη, ἐν ἧ τὸς ἐλπίζοντας ὁ ἀπόστολος κατοικίτιζεται ὡς τῆς ἀληθινῆς ἀφαιμαρτόντας ζωῆς.

19 Ἄλλὰ μὴν τοῦτον διαβάντες οἱ κατ' Εὐνόμιον πεφωτισμένοι εἰς 20 τὸ ἐπέκεινα τοῦ Υἱοῦ τοῖς λογισμοῖς φέρονται, ἐν τῷ ἔξω τοῦ Μονογενοῦς θεωρουμένῳ τὴν αἰώνιον ἀναζητοῦντες ζωὴν. Τί χρὴ λέγειν ἐπὶ τῶν τοιούτων κακῶν ἄλλο πλὴν εἰ τι θρῆνον ἐκκαλεῖται καὶ δάκρυον. Ὡ πῶς ἂν ἐπιστενάζαιμεν τῇ δειλαίᾳ ταύτῃ καὶ ἐλεεινῇ γενεᾷ, τοιούτων δὲ κακῶν ἐξενεγκοῦση φορὰν; Ἐθρήνησέ ποτε τὸν Ἰσραηλῆ 25 λίτην λαὸν ὁ ζηλωτὴς Ἰερεμίας, ὅτε τῷ Ἰεχονία τῆς εἰδωλολατρίας καθηγουμένῳ πρὸς τὸ κακὸν συνεφρόνησαν καὶ ἀντὶ τῆς εἰς τὴν θρησκείαν παρανομίας τὴν εἰς Ἀσσυρίους αἰχμαλωσίαν κατεδικάσθησαν, ἐξοικισθέντες τοῦ ἀγιάσματος καὶ πόρρω τῆς τῶν πατέρων κληρονομίας γενόμενοι. Τούτους μοι δοκεῖ νῦν τοὺς θρῆνους οἰκειότερον ἄδε- 30 σθαι, ὅτε ὁ μιμητὴς τοῦ Ἰεχονίου πρὸς τὸ καινὸν τοῦτο τῆς εἰδωλολατρίας εἶδος τοὺς ἀπατωμένους ἐφέλκεται, τῆς πατρικῆς ἐξοικίζων κληρονομίας, τῆς πίστεως λέγω. Οἷς ἀτεχνῶς κατὰ τὴν ἱστορίαν εἰς Βαβυλωνίους ἢ μετανάστασις γίνεται ἀπὸ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν σύγχυσιν ταύτην τῶν

11. Ἰω. 1,4.

13. Α' Κορ. 15,19.

12. Β' Κορ. 4,18.

14. Ἱερ. 24,1· 34,17.

- μετέχει σ' αὐτὴ καὶ ἡ φύση τῶν ἀλόγων; Καὶ πῶς ὁ Λόγος θὰ ταυ-
 τιστεῖ μὲ τὴ ζωὴ, ἂν μὲ τὴν πρόσκαιρη ζωὴ εὔρισκε κατοικία μέσα
 17 στὴν ἀλογη φύση; Ἐὰν δηλαδὴ κατὰ τὸ μεγάλο Ἰωάννη ὁ Λόγος εἶ-
 ναι ζωὴ¹¹ καὶ αὐτὴ εἶναι πρόσκαιρη καὶ ὄχι αἰώνια, ὅπως πιστεύει ἡ
 αἵρεση, ποῖο εἶναι τὸ λογικὸ συμπέρασμα; Ἡ ὅτι τὰ ἄλογα εἶναι
 λογικὰ ἢ ὅτι δεχόμεστε ἄλογο τὸ Λόγο. Χρειάζεται νὰ συνεχίσουμε
 γιὰ νὰ ἀποκαλύψουμε τὴν ἀνίερη καὶ ὑπουλη βλασφημία τους;
 18 Μήπως μιλάει μὲ τρόπο πού νὰ κρύβει τὴ συμβουλὴ τῆς ἄρνησης
 τοῦ Κυρίου; Ἐὰν ὁ Ἀπόστολος βεβαιώνει ρητὰ ὅτι τὸ μὴ αἰώνιο εἶ-
 ναι πρόσκαιρο¹² καὶ αὐτοὶ ἐδῶ βλέπουν τὴν αἰώνια ζωὴ μόνο στὴν
 οὐσία τοῦ Πατέρα, ἐνῶ ἀλλοτριώνοντας τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ
 Πατέρα τὸν ἀποκόπτουν καὶ ἀπὸ τὴν αἰώνια ζωὴ, τί ἄλλο εἶναι ἂν
 ὄχι καταφάνερη ἄρνηση καὶ ἀθέτηση τῆς πίστεως στὸν Κύριο, παρό-
 λο πού ὁ Ἀπόστολος δηλώνει σαφῶς πῶς εἶναι οἱ πιὸ ἀξιολύπητοι
 ἀπὸ ὄλους ὅσοι πιστεύουν στὸ Χριστὸ μόνο γιὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ¹³; Ἐὰν
 λοιπὸν ὁ Κύριος εἶναι ἡ ζωὴ ἀλλὰ δὲν εἶναι αἰώνιος, εἶναι ὅπως δὴ-
 ποτε πρόσκαιρη καὶ ἐφήμερη ἡ ζωὴ πού ζοῦμε κατὰ τὸν παρόντα
 αἰῶνα καὶ πού σὲ ὅσους ἐλπίζουν σ' αὐτὴ δείχνει ἀπέραντο οἶκτο ὁ
 Ἀπόστολος, ἐπειδὴ ἔχουν χάσει τὴν ἀληθινὴ ζωὴ.
- 19 Αὐτοὶ ὅμως οἱ φωτισμένοι ἀπὸ τὸν Εὐνόμιο τὸν προσπερνοῦν
 καὶ κατευθύνονται μὲ τὴ σκέψη τους στὸ πέρα ἀπὸ τὸν Υἱό, ἀναζη-
 τώντας τὴν αἰώνια ζωὴ σὲ περιοχὴ πού νοεῖται ἐξω ἀπὸ τὸν Υἱό. Τί
 ἄλλο πρέπει νὰ ποῦμε γιὰ τὶς συμφορὰς αὐτὲς ἐκτὸς ἀπὸ ὅ,τι προ-
 καλεῖ τὸ θρῆνο καὶ τὰ δάκρυά μας; Πῶς νὰ θρηνήσουμε τὴν ἀξιολύ-
 πητη καὶ δύστυχη αὐτὴ γενεά, πού προκάλεσε τέτοιο ἀνάβρυσμα
 κακῶν; Κάποτε θρήνησε μὲ τὸν Ἰουδαϊκὸ λαὸ ὁ ζηλωτὴς Ἰερε-
 μίας¹⁴, ὅταν ὁμόνοιασαν γιὰ τὸ κακὸ μὲ τὸν Ἰερονία, ἀρχηγὸ τῆς εἰ-
 δωλολατρίας, καὶ γιὰ τὴν παρανομία τους στὴ θρησκεία καταδικά-
 στηκαν στὴν ἀσσυριακὴ αἰχμαλωσία ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὸ ἀγία-
 20 σμα καὶ ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὴν πατρικὴ κληρονομιά. Αὐτὰ νομίζω
 τὰ θρηνητικὰ τραγούδια εἶναι καταλληλότερα, τώρα πού ὁ μιμητὴς
 τοῦ Ἰερονία παρασύρει στὸ νέο αὐτὸ εἶδος τῆς εἰδωλολατρίας
 ὅσους ξεγελοῦνται, ἀπομακρύνοντάς τους ἀπὸ τὴν πατρικὴ κληρο-
 νομιὰ, ἐννοῶ τὴν πίστη. Αὐτοὶ ὅπως καὶ στὴ Γραφὴ μεταναστεύουν
 στὴ Βαβυλώνα ἀπὸ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλη-
 σία τοῦ Θεοῦ μετατοπίζονται σ' αὐτὴ τὴ σύγχυση τῆς πονηρῆς δι-

πονηρῶν δογμάτων μεθισταμένοις· σύγχυσις γὰρ ἡ Βαβυλῶν ἐρμηνεύεται καὶ κατὰ τὸν πηρωθέντα Ἰεχονίαν καὶ οὗτος ἑαυτὸν ἐκουσίως τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας στερήσας λάφυρον γέγονε τοῦ βαβυλωνίου τυράννου, μὴ καταμαθῶν ὁ δειλαῖος ὅτι τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐπίσης Πατρί τε καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύματι ἀγίῳ τὸ Εὐαγγέλιον ἰενορᾶν δογματίζει, περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς οὕτως εἰπόντος τοῦ Λόγου ὅτι τὸ γινώσκειν αὐτὸν «ἡ αἰώνιος ἐστὶ ζωὴ», περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὅτι «πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν τὴν αἰώνιον ἔχει ζωὴν», περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου ὅτι τῷ δεξαμένῳ τὴν χάριν «ἔσται πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς 10 ζωὴν αἰώνιον».

- 21 Οὐκοῦν πᾶς ὁ ποθῶν τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἐπειδὴν εὗρη τὸν Υἱόν, τὸν ἀληθῆ λέγω καὶ οὐ ψευδώνυμον, ὄλον εὗρεν ἐν αὐτῷ ὅπερ ἐπόθησε, διότι καὶ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ καὶ ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν ἔχει. Ἄλλ' ὁ λεπτός οὗτος τὸν νοῦν καὶ διορατικὸς τὴν καρδίαν ὑπὸ πολλῆς ὀξυ-
15 ωπίας τῷ Υἱῷ τὴν αἰώνιον οὐκ ἐνευρίσκει ζωὴν, ἀλλ' ὑπερβᾶς τοῦτον καὶ καταλιπὼν οἷον ἐμπόδιόν τι πρὸς τὸ ζητούμενον ἐκεῖ διερευ-
22 νᾶται τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὅπου μὴ εἶναι οἰεῖται τὴν ὄντως ζωὴν. Τί ἂν τις ἐπινοήσῃε τούτων ἢ εἰς βλασφημίαν φρικτότερον ἢ εἰς θρῆνων ἀφορμὴν σκυθρωπότερον; Ἄλλὰ μὴν τὸ 'Σαβέλλιον' τε καὶ 'Μοντα-
20 νὸν' τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἐπιθρυλεῖσθαι τοιοῦτόν ἐστιν οἷον εἰ τις καὶ τὴν κατὰ τὸ ἀνόμοιον ἡμῖν βλασφημίαν προστρίβοιτο. Εἰ γάρ τις ἐπεσκεμμένως τὴν τῶν αἰρέσεων τούτων ἀπάτην διεξετάσειεν, εὐρήσει πολλὴν ἔχοντας πρὸς τὴν κατ' Εὐνόμιον πλάνην τὴν οἰκειότητα.
- 23 Ἰουδαῖζει γὰρ ἑκάτερος αὐτῶν ἐν τῷ δόγματι οὔτε τὸν Μονογενῆ
25 Θεὸν οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς κοινωνίαν τῆς θεότητος τοῦ μεγάλου παρ' αὐτοῖς καὶ πρώτου λεγομένου Θεοῦ προσδεχόμενος· ὃν γὰρ Σαβέλλιος λέγει 'τριώνυμον', τοῦτον Εὐνόμιος ὀνομάζει 'ἀγέννητον'· οὐδέτερος δὲ τούτων ἐν τῇ τριάδι τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖ τὴν θεότητα. Τίς τοίνυν οἰκειῶς ἔχει πρὸς τὸν Σαβέλλιον, ἢ τῶν ἐντυγχανόν-
30 των τῷ λόγῳ κρίσις ἀποφηνάσθω. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.
- 24 Ἐπεὶ δὲ πολὺς ἐστὶν ἐν τοῖς ἐφεξῆς τῶν βδελυρῶν ἐπιχειρημάτων ἀνακινῶν τὴν δυσωδίαν, δι' ὧν μὴ εἶναι ποτε τὸν Μονογενῆ κα-

15. Ἰω. 17,3.

16. Ἰω. 3,15.

17. Ἰω. 4,14.

18. Τὸ ἀνόμοιο πρέσβευαν οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐνομίου (Ἀνομοιανοί - Εὐνο-

δασκαλίας τους. Ἡ λέξη Βαβυλῶν σημαίνει σύγχυση. Καί ὅπως ὁ ἀκρωτηριασμένος Ἰεχονίας, ἔτσι καί τοῦτος ἀφοῦ μέ τή θελησή του στερήθηκε τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, ἔγινε λάφυρο τοῦ βαβυλώνιου τυράννου· δὲν κατάλαβε ὁ δυστυχῆς ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο διδάσκει νὰ βλέπομε τὴν αἰώνια ζωὴ ἐξίσου στὸν Πατέρα, στὸν Υἱὸ καί τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀφοῦ γιὰ τὸν Πατέρα εἶπε ὁ Λόγος ὅτι ἡ γνώση του εἶναι ἡ αἰώνια ζωὴ¹⁵, γιὰ τὸν Υἱὸ ὅτι καθέννας πού πιστεύει σ' αὐτὸν ἔχει ζωὴ αἰώνια¹⁶ καί γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅτι γιὰ ὅποιον δεχτεῖ τὴ χάρη του θὰ τοῦ γίνει πηγὴ νεροῦ πού ἀναβλύζει τὴν αἰώνια ζωὴ¹⁷.

- 21 Καθέννας λοιπὸν πού ποθεῖ τὴν αἰώνια ζωὴ, ὅταν συναντήσῃ τὸν Υἱὸ, τὸν ἀληθινὸ φυσικὰ κι ὄχι τὸν ψευδώνυμο, βρῆκε σ' αὐτὸν ὄλο ὅ,τι ἐπόθησε, γιὰτι κι ὁ ἴδιος εἶναι ζωὴ καί ἔχει μέσα του ζωὴ. Τοῦτος ὅμως μέ τὸ λεπτὸ νοῦ καί τὴ διορατικὴ καρδιά ἀπὸ τὴν πολλὴ δύναμη τῆς ὁρασίης του δὲ βρίσκει μέσα στὸν Υἱὸ τὴν αἰώνια ζωὴ. Ἀλλὰ τὸν ξεπερνᾷ κι ἀφήνοντάς τον σὰ νὰ εἶναι ἐμπόδιο στὴν ἀναζήτησή του ψάχνει γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ, ὅπου νομίζει πῶς δὲν εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ. Τί νὰ σκεφτεῖ κανένας φρικτότερα βλάσφημο ἢ ποιά θλιβερότερη ἀφορμὴ θρήνων; Εἶναι σὰ ν' ἀναφέρει γιὰ τὴ διδασκαλία μας τὸ Σαβέλλιο καί τὸ Μοντανὸ καί νὰ μᾶς ἀποδίδει τὴ βλασφημία τοῦ ἀνόμοιου¹⁸. Ἄν δηλαδὴ κάποιος ἐξετάσει προσεκτικὰ τὴν ἀπάτη τῶν αἱρέσεων αὐτῶν, θὰ διαπιστώσῃ
- 22 τὴ μεγάλη του οἰκειότητα μέ τὴν πλάνη τοῦ Εὐνομίου. Γιὰτι ὁ καθέννας τους ἰουδαίζει στὴ διδασκαλία του, ἀφοῦ δὲ δέχεται ὅτι σχετίζονται οὔτε ὁ Μονογενὴς Θεὸς οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέ τὴ θεότητα τοῦ μεγάλου καί πρώτου Θεοῦ ὅπως ἐκεῖνοι λένε. Αὐτὸν δηλαδὴ πού ὁ Σαβέλλιος ἀποκαλεῖ 'τριώνυμο' αὐτὸν ὁ Εὐνόμιος τὸν ὀνομάζει 'ἀγέννητο'· καθέννας ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο δὲ θεωρεῖ τὴ θεότητα στὴν τριάδα τῶν ὑποστάσεων. Ποιὸς λοιπὸν ἔχει σχέση μέ τὸ Σαβέλλιο, ἅς κρίνουν κι ἅς ἀποφανθοῦν οἱ ἀναγνώστες. Ἄρκετὰ ὡς ἐδῶ.

- 24 Ἐπειδὴ ὅμως στὰ ἐπόμενα ἀνακατεύει πολλὴ δυσωδία ἀποκρουστικῶν ἐπιχειρημάτων, μέ τὰ ὅποια πλάθει ὅτι κάποτε δὲν

μῖανοι) πού ἦταν (ἀκραῖοι) ἀρειανοί. Γι' αὐτὸ καί συναντοῦμε στὸ κείμενο αὐτὸ ἀπόψεις τοῦ Ἀρείου γιὰ τὸ Χριστὸ υἱοθετημένες ἀπὸ τὸν Εὐνόμιο πού τις ἀντικρούει ὁ Γρηγόριος, ὅπως 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' καί 'οὐκ ἦν πρὶν γένηται' καί τὸ 'τεθεῶσθαι ἐκ προκοπῆς'.

τασκευάζει Θεόν, καλῶς ἔχειν φημι διὰ τῶν προλαβόντων μετρίως τῆς περὶ τούτων ἡμῖν διανοίας ἐκκαθαρθείσης μηκέτι συνδιαβαπτίζειν τὸν λόγον τοῖς ὁμοίοις κακοῖς. Πλὴν τοῦτο μόνον οὐκ ἄκαιρον ἴσως προσθεῖναι τῶν πολλῶν ἐκλεξάμενον. Φησὶ κατὰ τὸ ἴσον καὶ τῇ 5 τοῦ Πατρὸς οὐσίᾳ συνεξευχθῆαι τινος τὴν ἀγεννησίαν εἰπόντος διὰ τῶν ὁμοίων ὁ λόγος προέρχεται, καθὼς ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ συνεπέρανε, σαφῶς διὰ τῆς τῶν ἐναντίων κατασκευῆς τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας κρατύνεται, τὸ μὴ ταῦτὸν οἶσθαι εἶναι τῇ οὐσίᾳ 'τὴν ἀγεννησίαν' τε καὶ 'τὴν γέννησιν', ἀλλ' ἐπιθεωρεῖσθαι μὲν ταῦτα τῷ ὑποκειμένῳ, ἄλλο δέ τι 10 παρὰ ταῦτα εἶναι τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὸ ὑποκείμενον, ἐφ' οὗ μηδεμιᾶς διαφορᾶς εὕρισκομένης διὰ τὸ κεχωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν κατὰ τὸ γεννητὸν τε καὶ ἀγεννητὸν διαφορὰν λείπεται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην τὸ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν τὴν οὐσίαν συντίθεσθαι. Ἔτι καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν, πῶς κεχωρίσθαι τοῦ Πατρὸς λέγει 26 τὴν 'γέννησιν', οὐσίαν αὐτὴν νοῶν ἢ ἐνέργειαν. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐνέργειαν οἶεται ταύτην, ἐπίσης πάντως τῷ τε ἐνεργηθέντι καὶ τῷ ἐνεργοῦντι συνάπτεται, ὡσπερ ἐπὶ πάσης κατασκευῆς ὁμοίως ἐπὶ τε τοῦ γινομένου καὶ τοῦ ποιοῦντος ἔστιν ἰδεῖν τὴν ἐνέργειαν μήτε τοῦ τεχνιτεύοντος χωριζομένην καὶ τῇ κατασκευῇ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐμφαινομέ-

27 Καὶ τοῦτο μᾶλλον δι' αὐτῶν τῶν Εὐνομίου λόγων ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχεται. Λέγει γὰρ ἐν τοῖς ἐφεξῆς· 'ὁ δὲ Θεὸς χωρὶς γεννήσεως ὦν καὶ πρὸ τοῦ γεννηθέντος ἔστι', καὶ μετ' ὀλίγον· 'ὧ γὰρ ἐκ τοῦ γεννηθῆναι τὸ εἶναι, οὗτος πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν'. Οὐκοῦν εἰ ἢ 30 γέννησις μὲν κεχώρισται τοῦ Πατρὸς, τῷ δὲ Υἱῷ ἐκ τοῦ γεννηθῆναι τὸ εἶναι ἔστιν, ἄρα ἀνενέργητος ὁ Πατὴρ ἐπὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως καὶ κεχωρισμένος τῆς γεννήσεως, ἀφ' ἧς ὁ Υἱὸς τὸ εἶναι ἔχει. Εἰ οὖν ἡλλοτριῶται τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ὁ Πατὴρ, ἢ ἄλλον

ὕπῆρχε ὁ Μονογενῆς Θεός, νομίζω εἶναι ὀρθὸν νὰ μὴν ἀναμιγνύομε
 στὸ λόγο μας ὁμοιες ἀσέβειες, ἀφοῦ ἐκκαθάραμε ὄσο χρειάζόταν
 μὲ τὰ προηγούμενα τὴ σκέψη μας γι' αὐτά. Ἄλλὰ δὲ θὰ ἦταν ἴσως
 25 ἄκαιρο νὰ προσθέσω ἐπιλέγοντας ἀπὸ τὰ πολλὰ τοῦτο μόνο. Εἶπε
 κάποιος ὅτι μὲ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα συνδέθηκε ἡ ἀγεννησία καὶ
 μιλάει κι αὐτὸς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὁ λόγος προχωρεῖ διαμέσου τῶν
 ὁμοίων ὅπως καὶ στὸ συμπέρασμα μὲ τὸν Υἱὸ· εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι
 ἰσχυροποιεῖται ἡ εὐσεβῆς διδασκαλία μὲ τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ἀντί-
 θετα, ὅτι δὲν νομίζομε πὼς εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν οὐσία ἡ ἀγεννησία
 καὶ ἡ γέννηση ἀλλὰ ὅτι τὰ παρατηροῦμε αὐτὰ στὸ ὑποκείμενο.
 Αὐτὸ ὁμως κατὰ τὸν ὀρισμὸ του εἶναι κάτι διάφορο ἀπὸ αὐτὰ κι
 ἐπειδὴ πάνω σ' αὐτὸ δὲ διαπιστώνεται καμιά διαφορά, ἀφοῦ ἡ δια-
 φορὰ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγέννητου ἔχει χωριστεῖ ἀπὸ τὴν οὐσία,
 ἀπομένει ὑποχρεωτικὰ νὰ δεχτοῦμε ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι ἀπαράλλα-
 κτα κατὰ τὴν οὐσία. Κοντὰ σὲ ὅσα εἶπαμε ἅς ἐξετάσομε καὶ τοῦτο
 26 ἀκόμη, πὼς δηλαδὴ λέει ὅτι ἡ 'γέννηση' ἔχει χωριστεῖ ἀπὸ τὸν Πα-
 τέρα. Τὴν ἐννοεῖ οὐσία ἢ ἐνέργεια; Ἄν τὴ θεωρεῖ ἐνέργεια, συνά-
 πτεται ἐξάπαντος καὶ μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας καὶ μὲ τὸν
 αἴτιο, ὅπως καὶ σὲ κάθε κατασκευὴ μπορούμε νὰ ἐπισημάνομε τὴν
 ἐνέργεια ὅμοια καὶ πάνω στὸ ἀποτέλεσμα καὶ στὸν αἴτιο, χωρὶς
 μῆτε ἀπὸ τὸν τεχνίτη νὰ χωρίζεται ἀλλὰ νὰ ἐμφανίζεται καὶ μὲ τὴν
 ὀλοκλήρωση τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἄν πάλι τὴ θέλει οὐσία χωρι-
 στη ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα, ὁμολογώντας ὅτι ὁ Κύριος προέρ-
 χεται ἀπὸ αὐτήν, φανερῶνεται ὅτι τὴ βλέπει νὰ ἔχει τὴ θέση πατέ-
 ρα τοῦ Μονογενοῦς, ὥστε νὰ νοοῦνται γιὰ τὸν Υἱὸ δύο πατέρες, ὁ
 ἓνας κατ' ὄνομα μόνο πού τὸν ὀνομάζει καὶ 'ἀγέννητο', ἄσχετο
 ὁμως ἀπὸ τὴ γέννηση, ὁ ἄλλος εἶναι ἡ 'γέννηση' πού ἐνεργεῖ τὰ
 ἔργα τοῦ Πατέρα γιὰ τὸ Μονογενῆ.

27 Αὐτὸ ἐλέγχεται περισσότερο μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Εὐνομίου
 παρὰ μὲ τὰ δικά μου. Λέει στὴ συνέχεια ὅ Θεὸς ἐπειδὴ ὑπάρχει
 χωρὶς γέννηση, ὑπάρχει καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ πού γεννήθηκε καὶ λίγο
 ἔπειτα. Γιατὶ ὅποιος ἔχει τὸ αἴτιο ἀπὸ γέννηση, αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε
 πρὶν γεννηθεῖ. Ἐπομένως, ἂν ἡ γέννηση ἔχει χωριστεῖ ἀπὸ τὸν
 Πατέρα, ἐνῶ ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὴ γέννηση, ἄρα ὁ Πατέ-
 ρας δὲν ἔχει ἐνεργήσει στὴν ὑπαρξὴ τοῦ Μονογενοῦς καὶ εἶναι
 ἄσχετος ἀπὸ τὴ γέννηση. Ἄν λοιπὸν ὁ Πατέρας εἶναι ξένος στὴ

τινὰ Πατέρα τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ τῆς γεννήσεως ὀνόματος ἀναπλάσσουν ἢ αὐτογέννητόν τινα καὶ αὐτογένεθλον τὸν Υἱὸν οἱ σοφοὶ διὰ τῶν 28 εἰρημένων ἀποδεικνύουσιν. Ὅρᾳς τὸ πεφυρμένον τῆς διανοίας τοῦ τῆν ἀμαθίαν ἡμῖν ἄνω καὶ κάτω διὰ τῶν ἰδίων λόγων προφέροντος, 5 ὡς διαπλανᾶται ταῖς πολυοδίαις, μᾶλλον δὲ ταῖς ἀνοδίαις ἢ βλασφημία, δι' οὐδενὸς βεβαίου πρὸς τὸν σκοπὸν ἑαυτῆς προϊούσα; καὶ οἷον ἔστιν ἐπὶ τῶν νηπίων ἰδεῖν, ὅταν ὑφ' ἡλικίας ἀθύροντες ἐν ψάμμῳ τινὶ μιμῶνται τὰς τῶν οἰκοδομημάτων κατασκευάς, οἷς οὐ κατὰ σκοπὸν ἢ μίμησις τεχνικῶς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιοῦται, ἀλλὰ πρότερον 10 ὑπ' ἀνοίας τι κατὰ τὸ συμβᾶν ἐξειργάσαντο, εἴτα βουλευόνται τί χρὴ ὀνομάσαι τὸ κατασκεύασμα· ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ λογογράφου τὴν ἀγχίνουσαν βλέπω.

29 Οἷον γάρ τινα ψάμμου σωρείαν κατὰ τὸ ἐπελθὼν αὐτῷ τὰ τῆς ἀσεβείας ρήματα συμφορήσας μετὰ ταῦτα λογιζεται τὴν ἀδιανόητον 15 βλασφημίαν, πρὸς ὃ, τι βλέπει, δίχα τινὸς λογικῆς ἀκολουθίας ἐκ τοῦ αὐτομάτου διὰ τῶν εἰρημένων ἀναφνεῖσαν. Οὐ γὰρ οἶμαι κατὰ πρόθεσιν αὐτῷ τὴν τῆς 'γεννήσεως' ὑπόστασιν ἀναπεπλάσθαι ἀντὶ Πατρὸς τῆ οὐσίᾳ τοῦ Υἱοῦ γινομένην, οὐδὲ τὸ ἀλλότριον ἀποδειχθῆναι τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα κατὰ σκοπὸν ἦν, ὡς οἶμαι, τῷ ρήτο- 20 ρι, οὐδὲ ἢ αὐτογένεθλος τερατεία διὰ τίνος προβουλεύσεως ἐπεισηνέχθη, ἀλλὰ πάντα τὰ τοιαῦτα διανοίας χωρὶς ἀπημέσθη τῷ λογογράφῳ, ὡς μηδὲ πολλῆς ἀξίον ἐν τούτοις κατηγορίας εἶναι τὸν πλημμελοῦντα μὲν ἐν τοῖς δόγμασιν, οὐκ εἰδότα δέ, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὔτε ὃ λέγει οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται.

30 'Ὁ, γὰρ ἐκ τοῦ γεννηθῆναι', φησί, 'τὸ εἶναι, οὗτος πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν'. Εἰ ἀντὶ τοῦ Πατρὸς νοῶν τὴν γέννησιν λέγει, κἀγὼ συντίθεμαι καὶ ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔστιν. Ταῦτόν γὰρ ἔστι δι' ἑκατέρας σημήναι τῆς λέξεως ἐκ τε τοῦ εἰπεῖν ὅτι ὁ Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ ἀντὶ τοῦ 'ἐγέννησεν' ὅτι 'Πατὴρ ἐγένετο' τοῦ Ἰσαὰκ. Ἐπεὶ 30 οὖν ταῦτόν ἐστι τῷ γεγεννηκέναι τὸ εἶναι Πατέρα, εἰ τις πρὸς ἕτερον τύπον μεταλάβοι τὰ ρήματα, ταῦτόν οὔσα τῇ γεννήσει ἢ πατρότης ἀναδειχθῆσεται. Εἰ οὖν οὕτω φησιν ὁ Εὐνόμιος ὅτι· 'ὦ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ εἶναι, οὗτος πρὸ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἦν', ὑγιαίνει ὁ λόγος, καὶ 31 ἡμεῖς τοῖς εἰρημένοις ἐπισηφίζομεν. Εἰ δὲ πρὸς ἐκείνην ἀνατρέχει τῷ λόγῳ τὴν γέννησιν καὶ κεχωρίσθαι μὲν φησι τοῦ Πατρὸς, συνεζευ-

γέννηση τοῦ Υἱοῦ, τότε οἱ σοφοὶ μὲ ὄσα λένε ἢ ἀναπλάθουν ἕνα ἄλλο πατέρα τοῦ Υἱοῦ μὲ τὴ λέξη γέννηση ἢ φανερώνουν ἕνα αὐτο-
 28 γέννητο Υἱό. Βλέπεις τὴ σύγχυση φρενῶν ἐκείνου ποῦ ἀνεβοκατε-
 βάζει μὲ τὰ λόγια του τὴν ἀμάθειά μας; Πόσο πλανιέται σὲ περι-
 πλοκα ταξίδια ἢ βλασφημία του ἢ μάλλον σὲ ἀδιέξοδα, προχωρώ-
 ντας στὸ σκοπὸ τῆς μὲ κάθε ἀβεβαιότητα; Εἶναι τὸ πράγμα ὁμοιο
 μὲ ὅ,τι βλέπομε στὰ νήπια. Κάνοντας τὰ παιχνίδια τῆς ἡλικίας τους
 στὴν ἄμμο μιμοῦνται τὴν κατασκευὴ σπιτιῶν, ἢ μίμησή τους ὅμως
 δὲν μοιάζει μὲ σκόπιμη συμμόρφωση στὸ πρότυπο ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ
 κάνουν κάτι στὴν τύχη χωρὶς σχέδιο, κι ὕστερα σκέφτονται τί πρέ-
 πει νὰ ὀνομάσουν τὸ κατασκευάσμα τους. Αὐτὴ τὴν εὐφυΐα βλέπω
 καὶ στὸ λογογράφο.

29 Σὰν ἕνα σωρὸ ἄμμου ὅπως τοῦ ἐρχόταν ἀφοῦ συσσώρευσε
 τοὺς ἀσεβεῖς λόγους, διαλογίζεται ἐπειτα τὴν ἀδιανόητη βλασφη-
 μία, ποῦ ἀποβλέπει, φυτρωμένη χωρὶς καμιά λογικὴ ἀκολουθία αὐ-
 τόματα μὲ ὄσα εἶπε. Δὲν ἐπλασε νομίζω σκόπιμα τὴν ὑπόσταση τῆς
 γέννησης ποῦ παίρνει κατὰ τὴν οὐσία τὴ θέση τοῦ Πατέρα τοῦ
 Υἱοῦ οὔτε στὸ στόχο τοῦ ρήτορα ἦταν νομίζω ν' ἀποδειχθεῖ ὅτι ὁ
 Πατέρας ἦταν ἄσχετος μὲ τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ· οὔτε καὶ προσκο-
 μίστηκε ἡ τερατεία τῆς αὐτογένεσης ἀπὸ κάποιον προσχεδιασμό.
 "Ὅλα αὐτὰ τὰ γέννησε ὁ λογογράφος χωρὶς σκέψη, ὥστε νὰ μὴν εἶ-
 ναι καὶ πολὺ ἄξιος κατηγορίας γι' αὐτὰ ὅποιος πλανᾶται στὰ δόγμα-
 τα ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνει, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, οὔτε αὐτὸ ποῦ
 λέει οὔτε γιὰ ποιοῦ μᾶς διαβεβαιώνει¹⁹.

30 "Ὅποιος", λέει, 'ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ γέννηση, αὐτὸς δὲν
 ὑπῆρχε προτοῦ γεννηθεῖ'. "Ἄν ἐννοεῖ τὴ γέννηση στὴ θέση τοῦ Πα-
 τέρα, συμφωνῶ κι ἐγὼ καὶ δὲν ὑπάρχει ὁ ἀντίθετος. Μπορεῖς νὰ
 σημάνεις μὲ κάθε μία ἀπὸ δύο ἐκφράσεις τὸ ἴδιο πράγμα· καὶ νὰ
 πεῖς ὅτι ὁ Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ νὰ πεῖς ἀντὶ γέννησε
 'Ἐγινε πατέρας' τοῦ Ἰσαὰκ. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ 'Ἐγινε πατέρας' ταυτί-
 ζεται μὲ τὸ 'γέννησε', ἂν ἀλλάξει τὸν τύπο τῶν λέξεων, θὰ παρου-
 σιαστεῖ ἡ πατρότητα νὰ εἶναι ἴδια μὲ τὴ γέννηση. "Ἄν λοιπὸν ὁ Εὐ-
 νόμιος λέει 'ὅποιος ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα, αὐτὸς δὲν
 ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸν Πατέρα', ἢ διατύπωση εἶναι ὀρθὴ καὶ ἐμεῖς
 31 τὴν ἐπιδοκιμάζομε. "Ἄν ὅμως ἀνατρέχει μὲ τὸ λόγο του στὴ γέννη-
 ση ἐκείνη καὶ λέει ὅτι αὐτὴ ἔχει χωριστεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἔχει

χθαι δὲ τῷ Υἱῷ, μάταιον ἡγοῦμαι τῇ τῶν ἀδιανοήτων ἐμφιλοχωρεῖν θεωρίᾳ. Οὔτε γὰρ εἰ πρᾶγμα κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν θεωρούμενον τὴν γέννησιν οἶεται οὔτε εἰ πρὸς τὸ ἀνυπόστατον ταῖς ἐννοίαις διὰ τοῦ ὀνόματος ἀποσύρεται, μέχρι τοῦ νῦν ἐκ τῶν εἰρημένων κατιδεῖν δεδου-
5 νήμεθα. Φέρεται γὰρ ὁμοίως πρὸς ἑκατέραν τῶν ὑπολήψεων τὸ ἀπα-
γῆς τοῦ λόγου καὶ ἄρριζον, πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ νοοῦντι παρεκκλιόμε-
νον.

32 'Ἄλλ' οὐπω τὰ χαλεπὰ τῆς βλασφημίας ἐξήτασται, ἅπερ ἤδη τῶν
γεγραμμένων ἢ ἀκολουθία προστίθησι· καὶ δὴ τὰ εἰρημένα κατὰ λέξιν
10 διασκεπώμεθα. Οὐκ οἶδα δὲ πῶς ἐστὶ τολμῆσαι προενεγκεῖν διὰ στό-
ματος τὴν φρικώδη τε καὶ ἄθεον τοῦ χριστομάχου λογογραφίαν. Δέ-
δοικα γὰρ μὴ ποτε καθ' ὁμοιότητα τῶν δηλητηρίων φαρμάκων ἐνα-
πόθηται τῷ στόματι, δι' οὗ τὸ ρῆμα παρέρχεται, τῆς φθοροποιοῦ πι-
κρίας τὸ λείψανον. «Πιστεῦσαι δεῖ τὸν προσερχόμενον Θεῷ», φησὶν
15 ὁ ἀπόστολος, «ὅτι ἐστιν». Οὐκοῦν ἴδιον θεότητος γνώρισμα τὸ ἀλη-
33 θῶς εἶναι. Ὁ δὲ κατασκευάζει τὸν ἀληθῶς ὄντα ἢ μὴ καθόλου εἶναι ἢ
μὴ κυρίως εἶναι, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ μηδὲ ὄλως εἶναι. Ὁ γὰρ μὴ κυ-
ρίως ὢν οὐδὲ ἐστὶν ὄλως. Οἷον τρέχειν λέγεται κατὰ τὴν ἐνύπνιον
φαντασίαν ὁ τῇ σπουδῇ τοῦ δρόμου ἐμφανταζόμενος· ἀλλ' ἐπειδὴ
20 ψευδῶς τὴν δόκησιν τοῦ ἀληθοῦς ὑποκρίνεται δρόμου, διὰ τοῦτο ἡ
φαντασία δρόμος οὐκ ἐστίν. Ἀλλὰ κἂν οὕτως ἐκ καταχρήσεως λέγη-
ται, ψευδωνύμῳ τῇ κλήσει κατονομάζεται. Οὐκοῦν ὁ τολμῶν τὸν
Μονογενῆ Θεὸν ἢ μὴ εἶναι λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι σαφῶς τὴν εἰς
αὐτὸν πίστιν διαγράφει τοῦ δόγματος. Τίς γὰρ ἂν ἔτι μὴ ὄντι πιστεύ-
25 σειεν; Ἥ τίς ἂν πρόσθοιτο τούτῳ, οὗ τὸ εἶναι ἄκυρον ἀποδέδεικται
παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀληθινοῦ Κυρίου καὶ ἀνυπόστατον;

34 Καὶ ὡς ἂν μὴ δόξειεν διὰ τινος συκοφαντίας κατὰ τῶν ὑπεναν-
τίων ὁ παρ' ἡμῶν γίνεσθαι λόγος, αὐτὴν παραθήσομαι τῶν ἀσεβῶν
τὴν λέξιν ἔχουσιν οὕτως· 'οὐκ ὢν οὐδὲ κυρίως ὢν', φησὶν, 'ὁ ἐν κόλ-
30 ποῖς ὢν τοῦ ὄντος καὶ ἐν ἀρχῇ ὢν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὢν, κἂν Βασί-
λειος τοῦ διορσμοῦ τούτου καὶ τῆς προσθήκης ἀμελήσας ἐπαλλάττη
τὴν τοῦ ὄντος προσηγορίαν παρὰ τὴν ἀλήθειαν'. Τί λέγεις; Ὁ ἐν τῷ

συνδεθεῖ ὁμως μὲ τὸν Υἱό, θεωρῶ ἄσκοπη τὴν ἀπασχόληση μὲ τὴν ἐξετάση ἀδιανόητων πραγμάτων. Γιατὶ οὔτε ἂν θεωρεῖ τὴ γέννηση ἓνα πράγμα πού τὸ νοοῦμε μὲ δική του ὑπόσταση οὔτε ἂν περνᾷ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ σὲ ἔννοια ἀνυπόστατη, δὲν μπορέσαμε νὰ καταλάβομε ὡς τῶρα μὲ ὅσα εἶπε. Ὁ ἀσταθῆς καὶ ἄρριζος λόγος του πηγαίνει ἐξίσου καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη ἀντίληψη, κλίνοντας ἀνάλογα μὲ τί νομίζει αὐτὸς πού τὸν ἐξετάζει.

- 32 Δὲν ἐξετάσαμε ὁμως ἀκόμα τὶς βαρειῆς βλασφημίες πού προσθέτονται στὴ συνέχεια τῶν γραπτῶν του. Θὰ δοῦμε λοιπὸν ὅ,τι εἶπε κατὰ λέξη. Δὲ γνωρίζω καὶ πῶς θὰ τολμήσω νὰ διατυπώσω μὲ τὸ στόμα μου τοὺς φρικτοὺς καὶ ἄθεους λόγους τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Χριστοῦ. Φοβοῦμαι μήπως ὁμοια μὲ τὰ δηλητηριῶδη φάρμακα σταθοῦν στὸ στόμα πού λέει τὸ λόγο αὐτὸ τὰ ἀπομεινάρια τῆς ὀλέθριας πίκρας. «Ἰπρέπευ», λέει ὁ Ἀπόστολος, «νὰ πιστέψει ὅποιος προσέρχεται στὸ Θεὸ ὅτι ὑπάρχει»²⁰. Ἐπομένως ἴδιο γνῶρισμα
- 33 τῆς θεότητος εἶναι ἡ ἀληθινὴ ὑπαρξη. Αὐτὸς ὁμως θέλει νὰ δείξει ὅτι αὐτὸς πού ὑπάρχει ἀληθινὰ ἢ δὲν ὑπάρχει καθόλου ἢ δὲν ὑπάρχει κυρίως πού εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ δὲν ὑπάρχει καθόλου. Αὐτὸς πού δὲν ὑπάρχει κυρίως, σίγουρα δὲν ὑπάρχει καθόλου. Λέμε γιὰ παράδειγμα ὅτι τρέχει αὐτὸς πού στὸ ὄνειρό του ὅταν κοιμᾶται φαντάζεται ὅτι ἔχει ριχτεῖ στὸ τρέξιμο. Ἐπειδὴ ὁμως ὑποκρίνεται ψεύτικα τὴ φαντασία τοῦ ἀληθινοῦ δρόμου γι' αὐτὸ ἢ φαντασία δὲν εἶναι βέβαια δρόμος. Ἀλλὰ κι ἂν λέγεται ἔτσι καταχρηστικά, καλεῖται ἔτσι μὲ κλήση ψευδώνυμη. "Ὅποιος λοιπὸν τολμᾷ νὰ λέει ἢ ὅτι ὁ Μονογενῆς Θεὸς δὲν ὑπάρχει ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει κυρίως, διαγράφει ἀπὸ τὴ διδασκαλία μας τὴν πίστη σ' αὐτόν. Ποιὸς θὰ ἐξακολουθήσει νὰ τὸν πιστεύει, ἂν δὲν ὑπάρχει;" Ἡ ποιὸς θὰ ἀκολουθήσει αὐτόν πού ἢ ὑπαρξὴ του ἀποδείχτηκε ἄκυρη καὶ ἀνυπόστατη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἀληθινοῦ Κυρίου;

- 34 Καὶ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ὁ λόγος μου ἀποτελεῖ συκοφαντία κατὰ τῶν ἐχθρῶν μας, θὰ παραθέσω τὰ ἴδια τὰ λόγια τῶν ἀσεβῶν πού εἶναι τὰ ἐξῆς: Ἐπὶ ὑπῆρχε λέει, οὔτε ὑπῆρχε κυρίως αὐτὸς πού ὑπῆρχε στοὺς κόλπους ἐκείνου πού ὑπῆρχε καὶ πού ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἦταν μαζί μὲ τὸ Θεό, ἔστω κι ἂν ὁ Βασίλειος ἀδιαφορῶντας γιὰ τὸν προσδιορισμὸ αὐτὸ καὶ τὴν προσθήκη ἀλλάζει τὴν προσηγορία τοῦ ὄντος εἰς βάρους τῆς ἀλήθειας'. Τί μᾶς λές; Αὐτὸς

Πατρὶ ὧν οὐκ ἔστι, καὶ ὁ ἐν ἀρχῇ ὧν καὶ ὁ ἐν τοῖς κόλποις ὧν διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἔστι καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι καὶ ἐν τοῖς κόλποις καθορᾶται τοῦ ὄντος; Καὶ διὰ τοῦτο κυρίως οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐν 35 τῷ ὄντι ἔστιν; Ὡ καὶ τῶν τε καὶ παραλόγων δογμάτων. Νῦν πρώτων 5 τῆς κενοφωνίας ταύτης ἠκούσαμεν, ὅτι ὁ Κύριος δι' οὗ τὰ πάντα κυρίως οὐκ ἔστι. Καὶ οὐπω τοῦτο δεινόν, ἀλλ' ἔτι καὶ τὸ τούτου παραλογώτερον, τὸ μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῇ συνθέτῳ τε καὶ ποικίλῃ ἐνθεωρεῖσθαι φύσει· 'οὐκ ὧν γάρ', φησὶν, 'οὐδὲ ἀπλοῦς ὧν'. Ὡ, δὲ τὸ ἀπλοῦν οὐ πρόσεστιν, τὸ 10 ποικίλον δηλονότι προσμαρτυρεῖται καὶ σύνθετον. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἔστιν ὅλως καὶ σύνθετος κατὰ τὴν οὐσίαν ἔστιν; Χρῆ γὰρ τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ καθόλου προσμαρτυροῦντας αὐτῷ τὸ ἀνύπαρκτον μηδὲ σύνθετον λέγειν, ἢ το σύνθετον ἐπικαλοῦντας αὐτῷ μὴ ἐξαιρεῖν τοῦ ὄντος.

36 Ἄλλ' ὡς ἂν πολυειδῶς τε καὶ ποικίλως γίνοιτο παρ' αὐτῶν ἢ βλασφημία, πᾶσιν ἐφάλλεται τοῖς ἀθέοις νοήμασι, τῇ μὲν πρὸς τὸ ὄν συγκρίσει μὴ εἶναι κυρίως λέγουσα, τῇ δὲ πρὸς τὸ ἀπλοῦν σχέσει ἀμοιρεῖν τῆς ἀπλότητος. Οὐκ ὧν οὐδὲ ἀπλῶς οὐδὲ κυρίως ὧν. Τίς τῶν παραβεβηκότων τὸν λόγον καὶ τὴν πίστιν ἐξομοσαμένων τοσοῦ- 20 τον ἐνεδαψιλεύσατο ταῖς ἀρνητικαῖς τοῦ Κυρίου φωναῖς καὶ ἀντεφιλοτιμήθη τῷ θεῷ τοῦ Ἰωάννου κηρύγματι; Ὅσάκις γὰρ ἐκεῖνος τὸ 'ἦν' τῷ Λόγῳ προσεμαρτύρησε, τοσαυτάκις οὗτος ἀντιθεῖναι τὸ 'οὐκ 37 ἦν' τῷ ὄντι ἐφιλονείκησε. Καὶ τῷ ἀγίῳ στόματι τοῦ πατρὸς ἡμῶν διαμάχεται, ταῦτα προφέρων κατ' αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα, ὅτι ἀμελεῖ 25 τῶν διορισμῶν τούτων Βασιλείας, ὄντα λέγων τὸν ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τοῖς κόλποις ὄντα, ὡς τῆς τοιαύτης προσθήκης, τῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν κόλπον, παραγραφομένης τοῦ ὄντος τὴν ὑπαρξιν. Ὡ καὶ τῶν μαθημάτων, οἷα παιδεύουσιν οἱ παιδευταὶ τῆς ἀπάτης, οἷων δογμάτων εἰσηγηταὶ τοῖς ἀκούουσι γίνονται. Τὸ ἐν τινι 38 ὄν μὴ εἶναι διδάσκουσιν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ ἐντὸς σοῦ ἔστιν, Εὐνόμει, ἢ καρδία καὶ ὁ ἐγκέφαλος, οὐκ ἔστι κατὰ τὸν σὸν διορισμὸν τούτων ἐκάτερον. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο κυρίως ὁ Μονογενὴς Θεὸς οὐκ ἔστιν, διότι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς ἔστι κόλποις, πᾶν τὸ ἐν τινι ὄν τοῦ εἶναι πάντως

- πού είναι μέσα στον Πατέρα δὲν ὑπάρχει κι αὐτὸς πού εἶναι ἀπὸ
 τὴν ἀρχὴ καὶ πού εἶναι μέσα στοὺς κόλπους γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει,
 γιὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ εἶναι μέσα στὸν Πατέρα καὶ τὸν
 βλέπομε μέσα στοὺς κόλπους ἐκείνου πού ὑπάρχει; Καὶ γι' αὐτὸ
 δὲν ὑπάρχει κυρίως, ἐπειδὴ βρίσκεται μέσα σ' αὐτὸν πού ὑπάρχει;
- 35 Αὐτὰ εἶναι τὰ νέα καὶ παράλογα δόγματα. Τώρα γιὰ πρώτη φορά
 ἀκούσαμε αὐτὸν τὸν κούφιο λόγο, ὅτι ὁ Κύριος μέσω τοῦ ὁποίου
 ἔγιναν τὰ πάντα δὲν ὑπάρχει κυρίως. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο φοβερό·
 τὸ πιὸ φοβερό ἀκόμα κι ἀπὸ τοῦτο εἶναι νὰ λέει ὄχι μόνο δὲν ὑπάρ-
 χει ἢ δὲν ὑπάρχει κυρίως, ἀλλὰ νὰ νοεῖται μέσα καὶ στὴ σύνθετη
 ποικίλη φύση. 'Δὲν ὑπάρχει' λέει, 'οὔτε εἶναι ἀπλός'. Καὶ σ' ὅποιον
 δὲν ἔχει τὸ ἀπλό, ἀποδίδεται τὸ ποικίλο καὶ τὸ σύνθετο, ὅπως εἶναι
 φανερό. Πῶς λοιπὸν ὁ ἴδιος καὶ ἐντελῶς ἀνύπαρκτος εἶναι καὶ εἶναι
 σύνθετος κατὰ τὴν οὐσία; Πρέπει νὰ ἰσχύει τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ ἂν
 τοῦ ἀποδίδουν καθολικὴ ἀνυπαρξία νὰ μὴν τὸν χαρακτηρίζουν οὔτε
 σύνθετο ἢ ἂν τὸν χαρακτηρίζουν σύνθετο νὰ μὴν τοῦ ἀφαιροῦν τὸ
 εἶναι.
- 36 'Αλλὰ γιὰ νὰ γίνεи πολυειδῆς καὶ πολυποικίλη ἢ βλασφημία
 τους, χρησιμοποιοῦν ὅλα τὰ ἄθεα νοήματα, ἄλλοτε σὲ σύγκριση μὲ
 τὸ ὄν λέγοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει κυρίως καὶ ἄλλοτε στὴ σχέση του
 μὲ τὸ ἀπλό ὅτι εἶναι ἄμοιρος ἀπὸ ἀπλότητα. Δὲν ὑπάρχει μῆτε γενι-
 κά μῆτε κύρια. Ποιὸς ἀπὸ ὄσους ἔχουν παραβεῖ τὸν Λόγο καὶ ἀρνή-
 θηκαν τὴν πίστη, χρησιμοποίησε τόσο πλούσια τὰ ὀνόματα πού
 ἀρنيοῦνται τὸν Κύριο καὶ φιλοτιμήθηκε νὰ πολεμήσει τὸ θεῖο
 κήρυγμα τοῦ Ἰωάννη; "Ὅσες φορὲς δηλαδὴ ἐκεῖνος ἀπέδωσε στὸ
 λόγο τὸ 'ἦταν', τόσες φορὲς τοῦτος ἀντέταξε στὸ ὄν ὀριστικὰ τὸ
- 37 'δὲν ἦταν'. Καὶ πολεμᾷ τὸ λόγο τοῦ ἀγίου πατέρα μας, ἐκτοξεύο-
 ντας ἐναντίον του αὐτὲς τὶς κατηγορίες, ὅτι ὁ Βασίλειος ἀδιαφορεῖ
 γι' αὐτοὺς τοὺς διορισμοὺς λέγοντας ὅτι ὑπάρχει αὐτὸς πού εἶναι
 μέσα στὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ μέσα στοὺς κόλπους του,
 ἐπειδὴ ἡ προσθήκη αὐτῆ, τῆς ὑπαρξης στὴν ἀρχὴ καὶ στοὺς κόλ-
- 38 πους, περιγράφει τὴν ὑπαρξη αὐτοῦ πού ὑπάρχει. Ἐπομένως, Εὐνό-
 μιε, ἐπειδὴ ἡ καρδιά καὶ ὁ ἐγκέφαλος εἶναι μέσα σου, δὲν ὑπάρχει
 κατὰ τὴ διατύπωσή σου κανένα ἀπὸ τὰ δύο. "Ἄν γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρ-
 χει κυρίως ὁ Μονογενὴς Θεός, ἐπειδὴ εἶναι στοὺς κόλπους τοῦ
 Πατέρα, κάθε τι πού ὑπάρχει μέσα σὲ κάποιον βρίσκεται ἐξάπαντος

ἐξήρηται. Ἄλλὰ μὴν ἐν σοὶ ἡ καρδία καὶ οὐ καθ' ἑαυτὴν ἐστίν. Ἄρα κατὰ τὸν σὸν λόγον ἢ καθόλου χρῆ μὴ εἶναι λέγειν αὐτὴν ἢ μὴ κυρίως εἶναι.

39 Ἄλλὰ τὸ μὲν ἀπαίδευτον ἐν τοῖς εἰρημένοις παρ' αὐτοῦ καὶ τὸ 5 βλάσφημον τοσοῦτόν τε καὶ τοιοῦτον, ὡς καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων καταφανὲς εἶναι τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν· ὡς δ' ἂν μᾶλλον ἐπίδηλος αὐτοῦ γένοιτο μετὰ τῆς ἀσεβείας ἢ ἀνοια, τοῦτο τοῖς προειρημένοις προσθήσομεν. Εἰ μόνον ἔστι κυρίως εἶναι λέγειν, ὡς τῆς Γραφῆς ὁ λόγος ἀπολελυμένον τε καὶ ἀσχετον μαρτυρεῖ τὸ εἶναι, διὰ τί καθάπερ οἱ 40 ὕδροφοροῦντες ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ πιεῖν ὄντες τῇ δίψῃ φθείρονται; Καὶ οὕτω πρόχειρον ἔχων τῆς κατὰ τοῦ Υἱοῦ βλασφημίας τὸ ἀντιφάρμακον ἐπιμύσας παρέδραμεν, ὡσπερ τὸ σωθῆναι φοβούμενος, καὶ ἀδικεῖν αἰτιαῖται Βασίλειον ὅτι τοὺς προσδιορισμοὺς σιωπήσας μόνον ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ ἦν ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς διηγῆσατο. Καίτοι γε δυνατὸν ἦν, ἃ 15 ἐκεῖνος εἶδε καὶ ἕκαστος τῶν ὀφθαλμοῦς ἐχόντων ὄρα, καὶ τοῦτον ἰδεῖν. Ὁ μοι δοκεῖ προφητικῶς κινηθεὶς ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὡς ἂν ἐμφραγεῖ τὰ στόματα τῶν χριστομάχων τῶν διὰ τὰς προσθήκας ταύτας ἀθετούντων τοῦ Χριστοῦ τὸ κυρίως εἶναι, ἀπλῶς καὶ ἀδιορίστως εἰπεῖν ὅτι Θεὸς ἦν ὁ Λόγος καὶ ζωὴ ἦν καὶ φῶς ἦν, οὐ μόνον ἐν 20 ἀρχῇ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς ὧν, ὥστε διὰ τῆς τοιαύτης σχέσεως ἀναιρεῖσθαι τοῦ Κυρίου τὸ κυρίως εἶναι· ἀλλὰ τῷ εἰπεῖν ὅτι Θεὸς ἦν, τῇ ἀσχέτῳ ταύτῃ καὶ ἀπολύτῳ φωνῇ πᾶσαν περιδρομὴν τῶν εἰς ἀσεβείαν τρεχόντων τοῖς λογισμοῖς ὑποτέμνεται καὶ 25 ἔτι πρὸς τούτοις, ὃ καὶ μᾶλλον, ἐλέγχει τὴν τῶν ἀντικειμένων κακόνοιαν.

41 Εἰ γὰρ τὸ ἐν τινι εἶναι-σημεῖον ποιοῦνται τοῦ μὴ κυρίως εἶναι, οὐδὲ τὸν Πατέρα κυρίως εἶναι πάντως συντίθενται, μεμαθηκότες ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι, ὡσπερ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ μένει κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Ἴσον γὰρ ἐστὶ τῷ ἐν κόλ- 30 ποῖς εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, τὸ ἐν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα εἶναι λέγειν. Ἐν παρόδῳ δὲ καὶ τοῦτο προσεξετάσωμεν. Ὅτε οὐκ ἦν, ὡς φασιν, ὁ Υἱός, τί περιεῖχε τοῦ Πατρὸς ὁ κόλπος; Πάντως γὰρ ἢ πλήρη 42 δώσουσιν αὐτὸν εἶναι ἢ κενὸν ὑποθήσονται. Εἰ μὲν οὖν πλήρης ἦν ὁ

21. Ἰω. 1,1 ἐέ.

22. Ἰω. 14,10.

ἐξω ἀπὸ τὸ εἶναι. Ἡ καρδιά σου ὁμως εἶναι μέσα σου καὶ ὄχι καθ' ἑαυτήν. Ἐπομένως κατὰ τὸ λόγο σου ἢ πρέπει νὰ λέμε ὅτι ὑπάρχει γενικά ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει κυρίως.

39 Ἄλλὰ σὲ ὅ,τι ἔχει πεῖ εἶναι τόση καὶ τέτοια ἢ ἀμάθεια καὶ ἢ βλασφημία, ὥστε ἀκόμα καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς δικούς μου λόγους γίνεται ὀλοφάνερο σὲ ὅσους ἔχουν νοῦ. Γιὰ νὰ γίνει ὁμως ἀκόμα πιὸ φανερὴ μαζί μὲ τὴν ἀσέβεια καὶ ἡ ἀνοησία του, θὰ προσθέσουμε τὸ ἐξῆς. Ἄν ἐπιτρέπεται νὰ ποῦμε μόνο ὅτι ὑπάρχει κυρίως αὐτὸς πού ἡ Γραφή τοῦ ἀποδίδει ἀπόλυτο καὶ ἄσχετο εἶναι, γιατί ὅπως ὅσοι κουβαλοῦν νερὸ ἐνῶ ἔχουν τὴν ἐλευθερία νὰ πιοῦν πεθαίνουν τῆς
40 δίψας; Κι ἐνῶ ἔχει τόσο πρόχειρο τὸ ἀντιφάρμακο τῆς βλασφημίας κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐκλείσει τὰ μάτια του καὶ πέρασε, σὰ νὰ φοβόταν μήπως σωθεῖ. Καὶ κατηγορεῖ τὸ Βασίλειο ὅτι ἀδικεῖ, ἐπειδὴ ἀποσιώπησε τοὺς προσδιορισμοὺς καὶ εἶπε γιὰ τὸν Μονογενῆ ὅτι εἶχε μόνο τὸ ἦταν'. Παρόλο πού ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ καὶ τοῦτος ὅσα εἶδε ἐκεῖνος καὶ βλέπει καθέννας πού ἔχει μάτια. Γι' αὐτὸ μὲ προφητικὴ ἐμπνευση ὁ Ἰωάννης, γιὰ νὰ κλείσουν τὰ στόματα τῶν χριστομάχων πού γιὰ τὶς προσθήκες αὐτὲς ἀθετοῦν τὴν ἀθθεντικὴ ὑπαρξὴ τοῦ Χριστοῦ, εἶπε νομίζω ἀπλὰ καὶ δίχως προσδιορισμοὺς ὅτι ὁ Λόγος ἦταν Θεός, ἦταν ζωὴ καὶ φῶς, ὄχι μόνο αὐτὸς πού ἦταν στὴν ἀρχὴ καὶ μαζί μὲ τὸ Θεὸ καὶ μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα²¹, ὥστε μὲ τὴ σχέση αὐτὴ νὰ ἀναιρεῖται ἡ ἀθθεντικὴ ὑπαρξὴ τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ λέγοντας ὅτι ἦταν Θεός, μὲ τὸ ἄσχετο αὐτὸ καὶ ἀπόλυτο ὄνομα διακόπτει κάθε περιφορὰ αὐτῶν πού οἱ λογισμοὶ τους τρέχουν πρὸς τὴν ἀσέβεια κι ἀκόμη ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ τοῦτο πού δείχνει περισσότερο τὴν ἐχθρα τῶν ἀντιθέτων.

41 Ἄν δηλαδὴ τὸ ὑπάρχει σὲ κάποιον' τὸ κάνουν ἀπόδειξη ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀθθεντικά, ὁμολογοῦν ἐξάπαντος ὅτι οὔτε ὁ Πατέρας δὲν ὑπάρχει ἀθθεντικά, γιατί ἄκουσαν στὸ Εὐαγγέλιο ὅτι ὅπως ὁ Υἱὸς εἶναι μέσα στὸν Πατέρα ἔτσι καὶ ὁ Πατέρας εἶναι μέσα στὸν Υἱό, κατὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου²². Εἶναι βέβαια ἴδιο μὲ τὸ ὁ Υἱὸς εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα' τὸ νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι μέσα στὸν Υἱό'. Μὲ τὴν εὐκαιρία ἃς ἐξετάσαμε καὶ τοῦτο. Ὅταν δὲν ὑπῆρχε ὅπως λένε ὁ Υἱός, τί περιεῖχε ὁ κόλπος τοῦ Πατέρα; Ἐξάπαντος ἢ θὰ ποῦν ὅτι ἦταν γεμάτος ἢ θὰ τὸν θεωρήσουν
42 ἄδειο. Ἄν ὁ κόλπος ἦταν πλήρης, τὸ πλήρωμα τοῦ κόλπου ἦταν

κόλπος, ὁ Υἱὸς πάντως ἦν τοῦ κόλπου τὸ πλήρωμα· εἰ δέ τινα κενότητα τοῖς τοῦ Πατρὸς ἐνθεωροῦσι κόλποις, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐκ παραυξήσεως αὐτῷ προσμαρτυροῦσι τὴν τελειότητα, ἀπὸ τοῦ κενοῦ τε καὶ λείποντος ἐπὶ τὸ πλήρες μεθισταμένου καὶ τέλειον. Ἄλλ' «οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν», φησὶν ὁ Δαβὶδ περὶ τῶν ἐν σκοτει διαπορευομένων. Ὁ γὰρ ἐκπεπολεμωμένος τῷ ἀληθινῷ φωτὶ ἐν φωτὶ τὴν ψυχὴν ἔχειν οὐ δύναται. Διὰ τοῦτο προσκείμενον ἐκ τοῦ ἀκολούθου τὸ τὴν ἀσέβειαν ταύτην ἐπανορθούμενον ὡσπερ ἀορασίᾳ πληγέντες κατὰ τοὺς Σοδομίτας οὐ κατενόησαν.

- 43 Ἄλλὰ καὶ κυριεύεσθαι λέγει παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν, οὕτω λέγων τῷ ῥήματι· οὐ γὰρ οἰκειοῦται ταύτην τὴν ἀξίαν ὁ διὰ τὸν Πατέρα ὢν καὶ ζῶν, τῆς καὶ τούτου κυριευούσης οὐσίας πρὸς ἑαυτὴν ἐλκούσης τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν'. Εἰ μὲν οὖν τινι τῶν ἔξω σοφῶν ταῦτα δοκεῖ, μηδὲν ἐνοχλείσθω τὰ εὐαγγέλια μηδὲ ἡ λοιπὴ τῆς
15 θεοπνεύστου Γραφῆς διδασκαλία (τίς γὰρ κοινωνία τῷ χριστιανῷ λόγῳ πρὸς τὴν μωρανθεῖσαν σοφίαν;)· εἰ δὲ τοῖς γραφικοῖς ἐπερείδεται, δειξάτω τοιαύτην ἐκ τῶν ἀγίων φωνήν, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν.
- 44 Βοῶντος ἀκούω τοῦ Παύλου ὅτι «εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός». Ἄλλ' ἀντιοβᾷ τῷ Παύλῳ Εὐνόμιος δοῦλον ὀνομάζων τὸν Χριστόν. Ἄλλο
20 γάρ τι δουλείας ἡμεῖς οὐκ ἐπιγινώσκομεν γνώρισμα πλὴν τοῦ ὑποχείριον εἶναι καὶ κυριεύεσθαι. Ὁ δοῦλος δοῦλος πάντως ἐστίν· ὁ δὲ δοῦλος τῇ φύσει κύριος εἶναι οὐ δύναται, κἂν ἐκ καταχρήσεως λέγηται. Καὶ τί μοι φέρειν εἰς μαρτυρίαν τῆς τοῦ Κυρίου κυριότητος τὰς τοῦ Παύλου φωνάς; Αὐτὸς γὰρ ὁ Παύλου Δεσπότης πρὸς τοὺς μαθητάς
25 φησὶν ἀληθῶς εἶναι Κύριος, ἀποδεχόμενος τὴν ὁμολογίαν τῶν διδασκαλον αὐτὸν καὶ Κύριον ὀνομαζόντων.
- 45 Λέγει γὰρ ὅτι «ὕμεις καλεῖτέ με Κύριον καὶ διδάσκαλον καὶ καλῶς λέγετε· εἰμί γάρ». Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸν Πατέρα παρ' αὐτῶν ἐνομοθέτησε λέγεσθαι εἰπών, «μὴ καλέσητε καθηγητὴν ἐπὶ τῆς γῆς·
30 εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν καθηγητῆς ὁ Χριστός· καὶ μὴ καλέσητε Πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τίνι τοίνυν προσεκτέον ἡμῖν ἐν μέσῳ τούτων ἀπειλημμένοις; Ἐκεῖθεν αὐτὸς τε ὁ Κύριος καὶ ὁ λαλοῦντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν τὸ μὴ χρῆναι

23. Ψαλμ. 81,5.

24. Γεν. 19,11.

25. Α' Κορ. 1,20.

26. Α' Κορ. 8,6.

27. Ἰω. 13,13.

28. Ματθ. 23,8-10.

ὄπωσδήποτε ὁ Υἱός. Ἐὰν ὁμοίως βλέπουν μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα κάποιο κενό, τότε δὲν τοῦ ἀποδίδουν τὴν τελειότητα παρά μὲ συμπληρωματικὴ αὐξηση μὲ τὴν ὁποία μεταβαίνει ἀπὸ τὸ κενὸ καὶ τὴν ἔλλειψη στὸ πλήρες καὶ τέλειο. Ἄλλὰ «οὔτε γνώρισαν οὔτε κατάλαβαν»²³, λέει ὁ Δαβὶδ γι' αὐτοὺς ποὺ βαδίζουν στὸ σκοτάδι. Ὅποιος δηλαδὴ μάχεται τὸ ἀληθινὸ φῶς δὲν μπορεῖ νὰ κρατᾷ τὴν ψυχὴ του μέσα στὸ φῶς. Γι' αὐτὸ δὲν κατάλαβαν χτυπημένοι ἀπὸ τύφλωση, ὅπως οἱ Σοδομίτες²⁴, ὅτι εἶναι κοντὰ κατὰ ἀκολουθία τὸ φάρμακο τῆς ἀσέβειας αὐτῆς.

43 Λέει ἀκόμη ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι κύριος τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: Ἐὰν ἔχει δικό του τὸ ἀξίωμα αὐτὸ αὐτὸς ποὺ εἶναι καὶ ζεῖ χάρη στὸν Πατέρα, ἀφοῦ καὶ ἡ οὐσία ποὺ κυριεύει καὶ τοῦτον ἔλκει στὸν ἑαυτὸ τῆς τὴν ἐννοια τοῦ ὄντος'. Ἐὰν λοιπὸν ἔχει τις ἀπόψεις αὐτὲς κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐξω σοφούς, ἅς μὴν ἐνοχλοῦνται καθόλου τὰ εὐαγγέλια μῆτε ἡ ἄλλη διδασκαλία τῆς θεόπνευστης Γραφῆς (ποιά σχέση ἔχει ἡ μωρανθείσα σοφία²⁵ μὲ τὸ λόγο τοῦ Χριστοῦ;). Ἐὰν ὁμοίως στηρίζεται στοὺς σοφούς τῆς Γραφῆς, ἅς μᾶς δείξει ἓνα παρόμοιο λόγο τῶν ἁγίων κι ἐμεῖς θὰ σωπάσομε. Ἄκουω νὰ φωνάζει ὁ Παῦλος «ἓνας Κύριος, ὁ Ἰησοῦς Χριστός»²⁶.

44 Ἀντιφωνεῖ ὁ Εὐνόμιος στὸν Παῦλο ὀνομάζοντας τὸ Χριστὸ δούλο. Ἐμεῖς δὲ γνωρίζομε ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς δουλείας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ὑποχείριος καὶ νὰ ἐξουσιάζεται. Ὁ δούλος ὄπωσδήποτε εἶναι δούλος. Κι ὁποῖος εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του δούλος, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κύριος, κι ἅς λέγεται κύριος καταχρηστικά. Ἄλλὰ γιατί νὰ ἐπικαλοῦμαι τὴ μαρτυρία τῶν λόγων τοῦ Παύλου γιὰ τὴν κυριότητα τοῦ Κυρίου; Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τοῦ Παύλου λέει στοὺς μαθητὲς του ὅτι εἶναι ἀληθινὰ Κύριος καὶ ἀποδέχεται τὴν ὁμολογία ἐκείνων ποὺ τὸν ἀποκαλοῦν δάσκαλο καὶ Κύριο.

45 Γιατί λέει: «σεῖς μὲ ὀνομάζετε Κύριο καὶ δάσκαλο καὶ μὲ ὀνομάζετε σωστά, γιατί εἴμαι»²⁷. Αὐτὸ τὸ ἴδιο νομοθέτησε νὰ λέγεται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ὁ Πατέρας του: «μὴ ὀνομάζετε καθηγητὴ πάνω στὴ γῆ: ἓνας εἶναι ὁ καθηγητῆς σας, ὁ Χριστός: καὶ μὴ ὀνομάζετε Πατέρα πάνω στὴ γῆ: γιατί ὁ Πατέρας εἶναι ἓνας, ὁ οὐράνιος Πατέρας»²⁸. Ποιὸν λοιπὸν ν' ἀκούσομε πλεγμένοι ἀνάμεσα σ' αὐτά; Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος κι ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ μέσα του μιλάει ὁ Χριστὸς μᾶς προστάζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸν θεωροῦμε δούλο

δοῦλον αὐτὸν ἐννοεῖν ἐγκελεύεται, ἀλλ' οὕτω τιμᾶν αὐτὸν καθὼς τι-
 μάται ὁ Πατήρ· ἐντεῦθεν Εὐνόμιος δουλείας ἐπάγει τῷ Κυρίῳ γρα-
 46 φήν, κυριεῦσθαι λέγων τὸν τοῦ παντὸς ἐξημμένον τὸ κράτος. Ἄρ'
 ἀμφίβολος ἡμῖν τοῦ πρακτέου ἢ αἵρεσις ἢ παρ' ὀλίγον ἐστὶν ἢ τοῦ λυ-
 5 σιτελεστέρου διάκρισις; Ἀτιμάσω Παύλου τὴν συμβουλήν, ὡς Εὐνό-
 μιε; Ἀπιστοτέραν ἠγήσομαι τῆς σῆς ἀπάτης τὴν τῆς ἀληθείας φωνήν;
 Ἄλλ' «εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα», φησὶν, «αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶ-
 χον». Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἐλάλησεν αὐτοῖς, ἀληθῶς λέγων ἑαυτὸν εἶναι
 Κύριον, οὐχὶ ψευδῶς ὀνομάζεσθαι (εἰμὶ γάρ, φησὶν, οὐχὶ ὀνομάζομαι),
 10 τί ἀναγκαῖον ποιεῖν ὧς ἀναπόδραστος ἐστὶν ἐκ τοῦ προγινῶναι ἢ τιμω-
 ρία;

47 Ἄλλ' ἴσως πάλιν ἡμῖν πρὸς ταῦτα τὴν συνήθη σοφίαν ἀντιπρο-
 βάλλεται καὶ λέξει τὸν αὐτὸν καὶ δουλεύειν καὶ Κύριον εἶναι, ὑπὸ μὲν
 τοῦ κρατοῦντος κυριευόμενον, τῶν δὲ λοιπῶν κυριεῦοντα. Λέγεται
 15 γὰρ τὰ σοφὰ ταῦτα κατὰ τὰς τριόδους παρὰ τῶν ἐραστῶν τῆς ἀπάτης
 περιφερόμενα, οἷ, διὰ τῶν ἀνθρωπίνων περιστάσεων τὰς ματαίας
 ἑαυτῶν ὑπολήψεις περὶ τὸ θεῖον κρατύνουσιν· ἐπειδὴ γὰρ αἱ κατὰ τὸν
 βίον τοῦτον συντυχίαι τῶν τοιούτων ἡμῖν πραγμάτων τὰ ὑποδείγματα
 φέρουσιν, οἷον ἐπ' οἰκίας ἐστὶν εὐπορωτέρας ἰδεῖν τὸν δραστικώτερον
 20 τε καὶ εὐνούστερον τῶν ὁμοδούλων προτεταγμένον, προστάγματι τοῦ
 Δεσπότης τὴν κατὰ τῶν ὁμοτίμων ὑπεροχὴν λαχόντα, ταύτην μετά-
 γουσιν ἐπὶ τὰ θεῖα δόγματα τὴν διάνοιαν, ὥστε τὸν Μονογενῆ Θεὸν
 ὑπεξεργμένον τῇ δυναστείᾳ τοῦ ὑπερέχοντος μηδὲν ἐμποδίζεσθαι τῇ
 τοῦ δυναστεύοντος ἐξουσίᾳ πρὸς τὴν τῶν καταδεεστέρων ἠγεμονίαν.

48 Ἄλλ' ἡμεῖς ἐρρωσθαι φράσαντες τῇ τοιαύτῃ σοφίᾳ κατὰ τὸ ἡμέτερον
 τῆς διανοίας μέτρον τὸν περὶ τούτου λόγον διασκεψώμεθα. Ἄρα τὸν
 Πατέρα φύσει Κύριον ὁμολογῶσιν ἢ διὰ χειροτονίας τινὸς πρὸς τοῦτο
 ἐλθεῖν; Ἄλλ' οὐκ οἶμαι εἰς τοῦτο μανίας ἐλθεῖν τὸν καὶ ὁπωσοῦν δια-
 νοίας μετέχοντα, ὡς μὴ φύσει προσμαρτυρεῖν τῷ Θεῷ τῷ ὄλων τὴν
 30 κυριότητα. Ὁ γὰρ ἄπλοῦν τῇ φύσει καὶ ἀμερὲς καὶ ἀσύνθετον, ὅπερ
 ἂν τύχη ὄν, ὄλον διόλου τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἐκ παραβολῆς τινος ἕτερον
 ἐξ ἑτέρου γινόμενον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐστὶν διαμέμον πρὸς τὸ αἰδίον.

29. Ἰω. 5,23.

30. Ἰω. 15,22.

ἀλλὰ νὰ τὸν τιμοῦμε ἔτσι ὅπως τιμοῦμε τὸν Πατέρα²⁹. Ἐκείνος ὁ
 46 Εὐνόμιος καταγγέλλει τὸν Κύριο ἐξουσιαζόμενο, αὐτὸν ποὺ ἔχει
 ἔξαρτημένη ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὴν ἐξουσία τοῦ παντός. Μπαίνει
 ἄραγε σὲ ἀμφιβολία ἢ ἐκλογή τοῦ προσώπου ἢ εἶναι χωρὶς σημα-
 σία ἢ διάκριση τοῦ ὠφελιμότερου; Νὰ προσβάλλω, Εὐνόμιε, τὴ
 συμβουλή τοῦ Παύλου; Νὰ θεωρήσω πιὸ ἀναξιόπιστη τὴ φωνὴ τῆς
 ἀλήθειας ἀπὸ τὴ δική σου ἀπάτη; Ἄλλὰ λέει· ἄν δὲν ἐρχόμουν καὶ
 δὲν τοὺς μιλοῦσα, δὲ θὰ εἶχαν ἁμαρτία³⁰. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοὺς μίλη-
 σε ὁ ἴδιος, λέγοντας ὅτι εἶναι Κύριος ἀληθινὰ κι ὄχι ψευδώνυμα
 (εἶμαι λέει, δὲν ὀνομάζομαι μόνο), τί εἶναι ἀνάγκη νὰ κάνει αὐτὸς
 γιὰ ἐκεῖνον γιὰ τὸν ὁποῖο, κατὰ πρόγνωσι, εἶναι ἀναπόδραστη ἢ τι-
 μωρία;

47 Ἴσως θ' ἀντιπαραθέσει πάλι σ' αὐτὰ τὴ συνηθισμένη του σο-
 φία καὶ θὰ πεῖ ὅτι εἶναι καὶ δοῦλος καὶ κύριος· δοῦλος ποὺ ἐξουσιάζ-
 ζεται ἀπὸ τὸν κυρίαρχο, ποὺ εἶναι ὅμως ἐξουσιαστὴς τῶν ἄλλων.
 Ἀκούγονται οἱ σοφίες αὐτὲς στὸ δρόμο ὅπου τὶς περιφέρουν οἱ φί-
 λοι τῆς ἀπάτης καὶ ποὺ ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες περιστάσεις δυναμώ-
 νουν τὶς μάταιες ἀπόψεις τοὺς γιὰ τὸ θεῖο. Οἱ τύχες τῶν ἀνθρώπων
 θέλω νὰ πῶ στὴ ζωὴ αὐτὴ μᾶς δίνουν παραδείγματα τέτοιων κατα-
 στάσεων· μπορεῖς γιὰ παράδειγμα νὰ δεῖς σ' ἓνα πλούσιο σπιτί τὸν
 πιὸ δραστήριο κι ἀγαπητὸ δοῦλο νὰ προτιμᾶται ἀπὸ τοὺς συνδού-
 λους του, κερδίζοντας τὴν ὑπεροχὴ σὲ βάρος τῶν ἰσότημῶν του μὲ
 διαταγὴ τοῦ κυρίου. Τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν μεταφέρουν στὰ θεῖα δόγ-
 ματα, ὥστε ὁ Μονογενὴς Θεὸς ἐνῶ εἶναι ὑποδουλωμένος στὴ δυ-
 ναστεία τοῦ ἀνωτέρου νὰ μὴν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν σὲ βάρος του
 48 ἐξουσία τοῦ δυνάστη νὰ δυναστεύει τοὺς κατώτερους του· ἐμεῖς
 ἀποχαιρετοῦμε τὴ σοφία αὐτὴ καὶ κατὰ τὰ μέτρα τῆς διάνοιάς μας
 θὰ ἐξετάσουμε τὸ λόγο τους γι' αὐτό. Παραδέχονται τάχα ὅτι ὁ Πα-
 τέρας μας εἶναι Κύριος ἀπὸ τὴ φύση του ἢ ἔλαβε τὴν ιδιότητα αὐτὴ
 ἀπὸ τὴ χειροτονία κάποιου; Ἄλλὰ δὲ θὰ φτάσει νομίζω σὲ τέτοιο
 σημεῖο παραλογισμοῦ ὅποιος ἔχει καὶ λίγο μόνο μυαλό, ὥστε νὰ
 μὴν ἀποδώσει στὸ Θεὸ τὴν ἀπὸ τὴ φύση του κυριότητα πάνω σὲ
 ὅλα. Ὅποιο εἶναι στὴ φύση του ἀπλὸ καὶ δίχως μέρη καὶ ἀσύνθε-
 το, ὅ,τι κι ἂν τύχει, εἶναι ἓνα πέρα ὡς πέρα, δὲ γίνεται μὲ τὴ μετα-
 βολὴ σὲ κάποιον σημεῖο διαφορετικὸ ἀπὸ ὅ,τι ἦταν ἀλλὰ παραμένει
 στὴν αἰωνιότητα αὐτὸ ποὺ ἦταν.

- 49 Τί οὖν καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὑπειλήφασιν; ἼΑρα ἀπλήν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν ὁμολογοῦσιν ἢ τίνα καὶ σύνθεσιν περὶ αὐτὴν ἐννοοῦσιν; Εἰ μὲν οὖν ποικίλον τι χρῆμα καὶ πολυμερὲς εἶναι τοῦτον νομίζουσιν, οὐδὲ τὸ ὄνομα πάντως τῆς θεότητος αὐτῷ συγχωρήσουσιν, εἰς ὑλώ-
5 δεις τινὰς καὶ σωματικὰς ὑπολήψεις τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ δόγμα με-
τάγοντες· εἰ δὲ ἀπλοῦν εἶναι συντίθενται, πῶς ἔστι τῇ ἀπλότῃ τοῦ ὑποκειμένου τὴν τῶν ἐναντίων συνδρομὴν ἐνθεωρησαί; Ὡς γὰρ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἀμεσὸς ἔστιν ἢ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντιδιάστασις, οὕτως ἡ κυριότης πρὸς τὴν δουλείαν ἀμικτός ἐστι καὶ ἡλλοτριωμένη
50 τοῖς ἰδιάζουσιν. Οὐ γὰρ ἂν τις ἐκάτερον τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρῶν τὸν ἴσον ἀμφοτέροις ἀρμόσειε λόγον· ὧν δὲ ὁ λόγος οὐχ ὁ αὐτός, τούτων καὶ ἡ φύσις πάντως διάφορος. Εἰ οὖν ἀπλοῦς κατὰ τὴν φύσιν ὁ Κύριος, πῶς ἂν γένοιτο περὶ τὸ ὑποκείμενον ἢ τῶν ἐναντίων διπλόη, δουλείας συνανακιρναμένης τῇ κυριότητι; Ἄλλ' εἰ Κύριος κατὰ τὴν
15 τῶν ἀγίων διδασκαλίαν ὁμολογεῖται, ἀμέτοχον αὐτὸν εἶναι τοῦ ἐναντίου ἢ ἀπλότης τοῦ ὑποκειμένου μαρτύρεται· εἰ δὲ δουλεύειν αὐτὸν ἀποφαίνονται, μάτην αὐτῷ τὸ ὄνομα προσμαρτυροῦσι τῆς κυριότητος. Τὸ γὰρ ἀπλοῦν τῇ φύσει πρὸς τὰ ἐναντία τῶν ἰδιωμάτων οὐ διασχιζέ-
ται.
- 51 Εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναι φασιν αὐτὸν τὸ λέγεσθαι, τῇ φύσει μὲν δοῦλον, τῷ ὀνόματι δὲ Κύριον, ρηξάτωσαν ἐν παρρησίᾳ τοιαύτην φωνήν, καὶ ἀναπαύσουσιν ἡμᾶς τῶν μακρῶν περὶ τὴν ἀντίρρησιν πόνων. Τίς γὰρ οὕτως ἐν τοῖς ματαίοις εὐσχολος, ὡς τὰ φανερά τε καὶ ἀναμφίβολα διὰ λογισμῶν ἐξελέγχει; Οὐδὲ γὰρ εἰ τις ἑαυτοῦ καταμηνύσειε τοῦ
25 φόνου τὸ μίasma, πόνος τις ὑπολείπεται τοῖς κατηγοροῖς δι' ἀποδείξε-
ῶν τινῶν ἀγειν τὴν μαιφονίαν εἰς ἔλεγχον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐκέτι τὸν ἐκ τῆς ἐξετάσεως ἔλεγχον τοῖς ἐναντίοις ἐποίσομεν, ὅταν μέχρι
52 τούτου τῇ ἀσεβείᾳ προέλθωσιν. Ὁ γὰρ δοῦλον τῇ φύσει λέγων τὸν Μονογενῆ Θεὸν ὁμόδουλον ἑαυτῷ τοῦτον δι' ὧν λέγει κατασκευάζει.
30 Ἐκ δὲ τούτου διπλῆ ἢ ἀτοπία κατ' ἀνάγκην συνενεχθήσεται. Ἡ γὰρ καταφρονήσει τοῦ ὁμοδοῦλου καὶ τὴν πίστιν ἀρνήσεται, τὸν ζυγὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ δεσποτείας ἀποσεισάμενος, ἢ ὑποκύψει τῷ δούλῳ καὶ

- 49 Τί δοξάζουν λοιπόν και για τὸ Μονογενή; Δέχονται τάχα ὅτι ἡ οὐσία του εἶναι ἀπλή ἢ ἀντιλαμβάνονται σ' αὐτὴ καὶ κάποια σύνθεση; Ἄν λοιπόν πιστεύουν πὼς αὐτὸς εἶναι ὑπαρξη ποικίλη καὶ πολυμερής, δὲ θὰ δεχτοῦν γι' αὐτὸν μῆτε τὸ ὄνομα τῆς θεότητος, μετακινώντας τὴν πίστη στὸ Χριστὸ σὲ κάποιες ὑλόμορφες καὶ σωματικὲς ιδέες. Ἄν ὁμως δέχονται πὼς εἶναι ὑπαρξη ἀπλή, πὼς γίνεται νὰ παρατηρήσει κανένας τὴ συνδρομὴ ἀντίθετων προσδιορισμῶν στὴν ἀπλότητα; Ὅπως δηλαδὴ ἡ ἀντιπαράθεση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου εἶναι εὐθεία, ἔτσι καὶ ἡ κυριότητα δὲν ἔχει κοινὰ σημεῖα μὲ τὴ δουλεία καὶ εἶναι ξένη ἀπὸ ἰδιάζοντα γνωρίσματα.
- 50 Παρατηρώντας δηλαδὴ κάποιος καθένα ἀπὸ τὰ δύο, δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς δώσει τὸν ἴδιο ὄρισμό· κι ὅποια δὲν ἔχουν τὸν ἴδιο ὄρισμό, αὐτὰ ἔχουν ἐξάπαντος καὶ διαφορετικὴ φύση. Ἄν λοιπόν ὁ Κύριος εἶναι ἀπλὸς κατὰ τὴ φύση, πὼς θὰ στεκόταν ἡ διττότητα τῶν ἐναντίων γιὰ τὸ ἴδιο ὑποκείμενο; μὲ ἀνάμιξη τῆς δουλείας μὲ τὴν κυριότητα; Ἄν ὁμολογεῖται κατὰ τὴ διδασκαλία τῶν ἀγίων ὡς Κύριος, ἡ ἀπλότητά του μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι ἀμέτοχος τοῦ ἐναντίου. Ἄν ὁμως διακηρύττουν ὅτι εἶναι δοῦλος, τοῦ ἀποδίδουν μάταια τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Κυρίου. Γιατὶ τὸ ἀπλοῦν κατὰ τὴ φύση δὲ διασχίζεται σὲ ἐνάντιες ιδιότητες. 4/2
- 51 Ἄν ὁμως λένε ὅτι ἀπὸ τὴ μιὰ αὐτὸς εἶναι κι ἀπὸ τὴν ἄλλη λέγεται, δοῦλος κατὰ τὴ φύση καὶ κατὰ τὸ ὄνομα Κύριος, ἂς κάνουν μὲ παρρησία μιὰ τέτοια διακήρυξη καὶ θὰ μᾶς ἀναπαύσουν ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς κόπους τῆς ἀντίκρουσης. Ποιὸς ἔχει καιρὸ γιὰ μάταια πράγματα, ὥστε νὰ θέλει ν' ἀποκαλύψει τὰ φανερά κι ἀναμφίβολα; Ὅστε βέβαια ἂν ὁμολογήσει κάποιος τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου ποὺ διέπραξε, ἔχουν πιά οἱ κατηγοροὶ του νὰ ὑποβληθοῦν στὸν κόπο νὰ ἀποδείξουν μὲ τεκμήρια τὸ ἀποτρόπαιο ἔγκλημα. Ἐτσι κι ἐμεῖς. Δὲ θὰ ἐπιβάλουμε στοὺς ἀντιπάλους μας τὴν ἀποκάλυψή τους μὲ ἐξέταση, ὅταν φτάσουν τὴν ἀσέβειά τους ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο.
- 52 Γιατὶ ὅποιος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς ἔχει δουλικὴ φύση, μὲ ὅσα λέει θέλει ν' ἀποδείξει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁμόδουλός του. Ἀπὸ αὐτὸ θὰ συναχθεῖ ὑποχρεωτικὰ τὸ διπλὸ ἀπαράδεκτο. Ἡ δηλαδὴ θὰ καταφρονήσει τὸν ὁμόδουλό του καὶ θ' ἀρνηθεῖ τὴν πίστη, ἀποτινάζοντας τὸ ζυγὸ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἢ θὰ ὑποκύψει στὸ δοῦλο κι ἀφοῦ ἀποστραφεῖ τὴν αὐτοκυρίαρχη καὶ ἀκηδεμόνευ-

ἀποστραφείς τὴν αὐτοκρατῆ τε καὶ ἀδέσποτον φύσιν τρόπον τινὰ ἐαυ-
 53 τὸν ἀντὶ Θεοῦ σεβασθήσεται. Εἰ γὰρ ἐν δουλείᾳ μὲν ἑαυτὸν, ἐν δου-
 λείᾳ δὲ ὀρᾷ καὶ τὸ σέβασμα, πρὸς ἑαυτὸν ἀτεχνῶς βλέπει ὁ ἄλλον
 ἑαυτὸν ἐν τῷ σεβάσματι βλέπων. Ἀλλὰ μὴν τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα κατ'
 5 ἀνάγκην τῇ κακίᾳ ταύτῃ συνθεωρεῖται τοῦ δόγματος, τίς ἂν ἐξαριθμη-
 σαιτο λόγος; Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ὁ δοῦλος τῇ φύσει καὶ πρὸς δεσπο-
 τικὴν ἀνάγκην ἡσυχολημένος οὐδὲ τοῦ κατὰ τὸν φόβον πάθους ἐκτὸς
 ἂν εἴη; Συνέζευκται γὰρ πῶς τῇ φύσει τῆς δουλείας ὁ φόβος. Καὶ τού-
 του μάρτυς ὁ θεῖος ἀπόστολος εἰπὼν ὅτι «οὐκ ἐλάβετε Πνεῦμα δου-
 10 λείας πάλιν εἰς φόβον». Ὡστε καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ
 κατὰ τὸν φόβον πάθος ἐπιθρυλήσουσι τῷ ὁμοδούλῳ Θεῷ.

54 Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς αἰρέσεως θεὸς τοιοῦτος. Ἡμεῖς δὲ οἱ κατὰ τὸν
 ἀπόστολον ἐπ' ἐλευθερίᾳ παρὰ Χριστοῦ κληθέντες τοῦ τῆς δουλείας
 ἡμᾶς ἐλευθερώσαντος, ὅσα φρονεῖν παρὰ τῶν Γραφῶν ἐδιδάχθημεν,
 15 δι' ὀλίγων ἐκθήσομαι. Ἐγὼ γὰρ ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας ὀρμώμενος
 θαρρῶν ἀποφαίνομαι ὅτι οὐδὲ ἡμᾶς δούλους εἶναι ὁ θεῖος βούλεται
 λόγος, μετασκευασθείσης ἡμῖν πρὸς τὸ κρεῖττον τῆς φύσεως, καὶ ὁ
 πάντα λαβὼν τὰ ἡμέτερα ἐφ' ᾧτε ἀντιδοῦναι τὰ ἴδια, ὡς τὰς νόσους
 καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν κατάραν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω καὶ τὴν
 20 δουλείαν ἀνέλαβεν, οὐχ ὡς αὐτὸς ἔχειν ἃ ἔλαβεν, ἀλλ' ὡς ἐκκαθαῖραι
 τῶν τοιούτων τὴν φύσιν, ἐξαφανισθέντων ἐν τῇ ἀκηράτῳ φύσει τῶν
 55 ἡμετέρων. Ὡς οὖν οὐκ ἔσται κατὰ τὴν ἐλπιζομένην ζωὴν οὐ νόσος,
 οὐ κατάραν, οὐχ ἁμαρτία, οὐ θάνατος, οὕτως εἰς ἀφανισμόν καὶ ἡ δου-
 λεία μετὰ τούτων διελεύσεται. Καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω, αὐτὴν
 25 πρὸς μαρτυρίαν καλῶ τὴν ἀλήθειαν, ἣ φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς ὅτι
 «οὐκέτι καλῶ ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους». Εἰ οὖν τὸ καθ' ἡμᾶς
 ἔσται ποτὲ τοῦ τῆς δουλείας ὀνειδύς ἐλεύθερον, πῶς ὁ τοῦ παντὸς
 Δεσπότης ὑπὸ τῆς παραπληξίας τε καὶ μανίας τῶν ἐξεστηκότων τού-
 30 αὐτὸν τὰ τοῦ Πατρὸς διορίζονται διὰ τὴν περὶ τῶν δούλων ἀπόφασιν,
 ἣ φησιν ὅτι «ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ»;

31. Ρωμ. 8,15.

32. Γαλ. 5,13.

33. Ἰω. 15,15.

34. Ἰω. 15,15-19.

- τη φύση θά σεβαστεῖ κατὰ κάποιον τρόπο ὡς Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ.
- 53 Ἄν λοιπὸν βλέπει τὸν ἑαυτοῦ στὴ θέση δούλου ἀλλὰ σὲ θέση δούλου καὶ τὸ ἀντικείμενο τοῦ σεβασμοῦ του, βλέπει ἐμφανῶς τὸν ἑαυτοῦ αὐτὸς ποὺ παρατηρεῖ στὸ ἀντικείμενο τοῦ σεβασμοῦ του ἕναν ἄλλον ἑαυτοῦ. Ὡστόσο ποιὸς λόγος θά μπορούσε νὰ ἀριθμήσει ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα παρατηροῦνται σ' αὐτὴ τὴ διαστρέβλωση τοῦ δόγματος; Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι ἡ δουλικὴ φύση ἀκόμα κι ὅταν ἀσκεῖ ὑποχρεωτικὸ ἔργο κυρίου δὲ θά εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ φόβου; Εἶναι συνδεδεμένος κατὰ κάποιον τρόπο ὁ φόβος μὲ τὴ φύση τῆς δουλείας. Μάρτυρας γι' αὐτὸ εἶναι ὁ θεῖος Ἀπόστολος ποὺ εἶπε: «δὲν ἐλάβετε πάλι πνεῦμα δουλείας γιὰ νὰ φοβᾶστε»³¹. Ὡστε παίρνοντας παράδειγμα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θ' ἀποδώσουν στὸν ὁμόδουλό τους Θεὸς καὶ τὸ πάθος τοῦ φόβου.
- 54 Αὐτὸς εἶναι ὁ θεὸς τῶν αἰρετικῶν. Ἐμεῖς ὁμως ποὺ κατὰ τὸν Ἀπόστολο ἔχομε κληθεῖ ἀπὸ τὸ Χριστὸ γιὰ νὰ ζήσομε ἐλεύθερα, ἀπὸ τὸ Χριστὸ ποὺ μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴ δουλεία³², θά ἐκθέσομε μὲ λίγες γραμμὲς ὅσα διδαχτήκαμε ἀπὸ τὶς Γραφές νὰ φρονοῦμε. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴ θεία διδασκαλία ἔχω τὸ θάρρος νὰ κηρύξω ὅτι ὁ θεῖος λόγος δὲ θέλει νὰ εἴμαστε δοῦλοι οὔτε ἐμεῖς, ἀφοῦ μεταποιήθηκε ἡ φύση μας πρὸς τὸ καλύτερο κι αὐτὸς ποὺ πῆρε ὅλα τὰ δικά μας στοιχεῖα, γιὰ νὰ μᾶς ἀντιπροσφέρει τὰ δικά του, ὅπως ἀνέλαβε τὶς ἀσθένειες, τὸ θάνατο, τὴν κατάρα καὶ τὴν ἁμαρτία, ἔτσι ἀνέλαβε καὶ τὴ δουλεία· ὄχι βέβαια γιὰ νὰ οἰκειοποιηθεῖ αὐτὰ ποὺ ἔλαβε ἀλλὰ γιὰ νὰ καθάρει ἀπὸ αὐτὰ τὴ φύση μας, μὲ ἀφανισμό τῶν δικῶν
- 55 μας μέσα στὴν ἀθάνατη φύση. Καθὼς λοιπὸν στὴ ζωὴ τῆς ἐλπίδας μας δὲ θά ὑπάρχει ἀσθένεια, οὔτε κατάρα, οὔτε ἁμαρτία, οὔτε θάνατος, ἔτσι καὶ ἡ δουλεία θά τ' ἀκολουθήσει στὸν ἀφανισμό τους. Ὅτι λέγω τὴν ἀλήθεια, ἐπικαλοῦμαι τὴ μαρτυρία τῆς ἴδιας τῆς Ἀλήθειας ποὺ λέει στοὺς μαθητὲς του «δὲ σᾶς καλῶ δούλους ἀλλὰ φίλους»³³. Ἄν λοιπὸν ἐμεῖς θά ἐλευθερωθοῦμε κάποτε ἀπὸ τὸ δνειδος τῆς δουλείας, πῶς γίνεται τέλεια δοῦλος ὁ Κύριος τοῦ παντός ἀπὸ τὴν παράκρουση καὶ τὴ μανία τούτων ἐδῶ τῶν ἐξαλλων, οἱ ὅποιοι κατὰ συνέπεια προσδιορίζουν ἐξάπαντος ὅτι αὐτὸς οὔτε κἂν γνωρίζει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Πατέρα σύμφωνα μ' αὐτὸ ποὺ λέγεται γιὰ τοὺς δούλους: «ὁ δοῦλος δὲ γνωρίζει τί κάνει ὁ κύριός του»³⁴;

- 56 Ἄλλ' ὅταν ταῦτα λέγωσιν, ἀκουσάτωσαν ὅτι πάντα ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἔχει, καὶ πάντα βλέπει ὅσα ὁ Πατὴρ ποιεῖ, καὶ οὐδὲν τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν ἔξω τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐστὶ γνώσεως. Πῶς γὰρ ἂν τι τοῦ Πατρὸς μὴ ἔχοι, ὄλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα;
- 5 Οὐκοῦν εἰ δοῦλος μὲν οὐ γινώσκει τί ποιεῖ ὁ δεσπότης, ὁ δὲ πάντα ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει, νηψάτωσάν ποτε οἱ τῆ μέθη παράφοροι καὶ ἀναβλεψάτωσαν νῦν γοῦν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ πάντα ἔχων ὅσα ὁ Πατὴρ ἔχει δεσπότης πάντων καὶ οὐχὶ δοῦλός ἐστι. Πῶς γὰρ δύναται ἢ ἀδέσποτος ὑπόστασις δουλικὸν ἔχειν ἐφ' ἑαυτῆς χαρακτῆρα
- 10 καὶ ὁ τοῦ παντὸς βασιλεὺς μὴ ὁμότιμον ἔχειν ἑαυτῷ τὴν μορφήν; ἢ πῶς ἢ ἀτιμία τῆς ἀληθινης ἀπαυγάζεται δόξης; Ἀτιμία γὰρ ἐστὶν ἡ δουλεία.
- 57 Πῶς δὲ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς εἰς δουλείαν γεννᾶται; Οὐκ ἐστὶ ταῦτα, οὐκ ἐστὶν. Ἄλλ' ὡς φῶς ἐκ φωτὸς καὶ ζωὴ ἐκ ζωῆς καὶ ἐξ
- 15 ἀληθείας ἀλήθεια, οὕτω καὶ ἐκ Κυρίου Κύριος, βασιλεὺς ἐκ βασιλέως, ἐκ Θεοῦ Θεός, ἐξ ἀδεσπότητος ἀδέσποτος· ὄλον γὰρ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, εἴ τι ὁ Πατὴρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, πάντως ἔχει· καὶ ἐπειδὴ πάντα τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὅσα ὁ Υἱὸς ἔχει, ἀνάγκη πᾶσα παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, εἴπερ ὁ Υἱὸς δοῦλος, καὶ τὸν Πατέρα εἰς
- 58 δουλείαν κατάγεσθαι. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τῶν ἐν τῷ Υἱῷ θεωρουμένων, ὃ μὴ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ πάντως. «Πάντα» γάρ, φησί, «τὰ ἐμὰ σὰ καὶ σὰ ἐμά». Τί οὖν ἐροῦσιν οἱ δέιλαιοι; Τί οὖν εὐλογώτερον, τὸν Υἱὸν τῆ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς ἐνδοξάζεσθαι, τὸν εἰπόντα ὅτι «τὰ σὰ ἐμὰ καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς», ἢ τὸν Πατέρα τῆ ἀτιμίας τῆς δουλείας τοῦ
- 25 Υἱοῦ καθυβρίζεσθαι; Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸν πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν ἑαυτῷ περιέχοντα καὶ αὐτὸν ἐν τῷ Υἱῷ ὄντα μὴ καὶ ἐν τῆ δουλείᾳ τοῦ Υἱοῦ πάντως εἶναι καὶ ἐν ἑαυτῷ τὴν δουλείαν ἔχειν. Ταῦτα κατορθοῖ διὰ τῆς σοφίας Εὐνόμιος, δι' ὧν καθυβρίζει τῆ δουλείᾳ τὸν Κύριον, τὴν αὐτὴν ἀτιμίαν τῆ ἀκηράτω δόξῃ τοῦ Πατρὸς προστριβόμενος.
- 59 Ἄλλ' ἐπαναδράμωμεν πάλιν ἐπὶ τὴν τῶν γεγραμμένων ἀκολουθίαν. Τί λέγει περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὁ Εὐνόμιος; Ὅτι οὐκ οἰκειοῦται

35. Ἰω. 16,15.

36. Ἰω. 17,10.

56 Ὅταν ὁμοῦς ὑποστηρίζουν αὐτά, ἅς ἀκούσουν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας³⁵ καὶ βλέπει ὅλα ὅσα κάνει ὁ Πατέρας καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τοῦ Πατέρα δὲν διαφεύγει ἀπὸ τῆ γνώση τοῦ Μονογενοῦς. Πῶς δὲ θὰ ἔχει κάτι ἀπὸ τὸν Πατέρα του, ὅταν ἔχει μέσα στὸν ἑαυτό του ὁλόκληρο τὸν Πατέρα του; Ἐπομένως ἂν ὁ δούλος δὲ γνωρίζει τί κάνει ὁ κύριός του ἐνῶ αὐτὸς ἔχει μέσα του ὅ,τι ἔχει ὁ Πατέρας του, ἅς ἔρθουν στὰ καλά τους ὅσοι παραφέρονται ἀπὸ τῆ μέθη κι ἅς στρέψουν τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ἀλήθεια, ὅτι αὐτὸς ποῦ ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας του εἶναι Κύριος ὄλων κι ὄχι δούλος. Πῶς μπορεῖ ἡ ἀνεξάρτητη ὑπόσταση νὰ ἔχει ἐπάνω της τὴ σφραγίδα τοῦ δούλου καὶ ὁ βασιλιάς τοῦ παντός νὰ μὴν ἔχει ὁμότιμη μὲ τὸν ἑαυτό του τῆ μορφῆ; Ἡ πῶς ἡ ἀτιμία ἀπαυγάζεται ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ δόξα; Γιατί ἡ δουλεία εἶναι ἀτιμία.

57 Καὶ πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ βασιλιᾶ γεννιέται γιὰ νὰ εἶναι δούλος; Δὲν γίνονται αὐτά, ὄχι. Ἀλλὰ ὅπως εἶναι φῶς ἀπὸ φῶς καὶ ζωὴ ἀπὸ ζωὴ καὶ ἀλήθεια ἀπὸ ἀλήθεια ἔτσι εἶναι καὶ κύριος ἀπὸ κύριο καὶ βασιλιάς ἀπὸ βασιλιᾶ καὶ Θεὸς ἀπὸ Θεὸ καὶ ἀνεξουσίαστος ἀπὸ ἀνεξουσίαστο. Ἀφοῦ ἔχει στὸν ἑαυτό του ὁλόκληρο τὸν Πατέρα του, ἂν ἔχει κάτι ὁ Πατέρας του, τὸ ἔχει ἐξάπαντος κι αὐτὸς. Κι ἐπειδὴ ὅλα εἶναι τοῦ Πατέρα ὅσα ἔχει ὁ Υἱὸς, ἀνάγκη πάσα, ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι δούλος, νὰ σέρνεται στὴ δουλεία καὶ ὁ Πατέρας ἀπὸ τοὺς

58 ἐχθροὺς τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Κανένα βέβαια ἀπὸ ὅσα παρατηροῦνται στὸν Υἱὸ δὲν εἶναι, ποῦ νὰ μὴν ἀνήκει πάντως στὸν Πατέρα. «Ὅλα τὰ δικά μου», λέει, «εἶναι δικά σου, καὶ τὰ δικά σου εἶναι δικά μου»³⁶. Τί θὰ ποῦνε λοιπὸν οἱ δυστυχεῖς; Τί εἶναι πιὸ εὐλογο, ὅτι ὁ Υἱὸς δοξάζεται μὲ τὴ βασιλεία τοῦ Πατέρα, ὅταν λέει «τὰ δικά σου δικά μου καὶ ἡ δόξα μου θὰ φανερωθεῖ μ' αὐτούς», ἢ ὅτι ὁ Πατέρας ὑβρίζεται μὲ τὴν ἀτιμία τῆς δουλείας τοῦ Υἱοῦ; Δὲ γίνεται βέβαια αὐτὸς ποῦ περιέχει ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ Υἱοῦ καὶ ποῦ ὁ ἴδιος εἶναι μέσα στὸν Υἱὸ νὰ μὴ συμμετέχει ὅπωςδῆποτε καὶ τῆ δουλεία τοῦ Υἱοῦ καὶ νὰ μὴν ἔχει μέσα του τῆ δουλεία. Αὐτὰ κατορθώνει ὁ Εὐνόμιος μὲ τὴ σοφία του· προσπαθεῖ μ' αὐτὰ νὰ ἐξευτελίσει τὸν Κύριο γιὰ τὴ δουλεία του καὶ ἀποδίδει τὴν ἴδια ἀτιμία στὴν ἀθάνατη δόξα τοῦ Πατέρα.

59 Ἄς ἐπανεέλθομε στὴ συνέχεια τῶν γραπτῶν του. Τί λέει ὁ Εὐνόμιος γιὰ τὸν Μονογενῆ; Ἐνὸς οἰκειώνεται αὐτὴ τὴν ἀξία'. Ὀνομά-

ταύτην τὴν ἀξίαν'. 'Αξίαν' γὰρ ὀνομάζει τὴν τοῦ ὄντος προσηγορίαν. Ὡς παραλόγου φιλοσοφίας. Τίς τῶν πώποτε γεγονότων ἀνθρώπων εἶπε παρ' Ἑλλήσιν εἶπε παρὰ τῇ βαρβαρικῇ φιλοσοφίᾳ, τίς τῶν καθ' ἡμᾶς, τίς τῶν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ 'ἀξίαν' ὄνομα τῷ ὄντι ἔθετο; Πᾶν 5 γὰρ τὸ ἐν ὑποστάσει θεωρούμενον ἢ κοινῇ τῶν λόγῳ κεχρημένων συνήθεια, εἶναι λέγει παρὰ δὲ τὸ εἶναι ἢ τοῦ ὄντος ἐπωνυμία παρεσχημάτισται. Ἀλλὰ νῦν, καινοτομεῖται κατὰ τῆς τοῦ ὄντος σημασίας ἢ 60 τῆς 'ἀξίας' φωνῆ. Λέγει γὰρ τὸν Υἱὸν μὴ οἰκειοῦσθαι τὴν τοῦ ὄντος ἀξίαν τὸν διὰ τὸν Πατέρα ὄντα καὶ ζῶντα, οὔτε τὴν Γραφὴν ἔχων τοῦ 10 λόγου προστήσασθαι οὔτε διὰ τινος ἀκολουθίας πρὸς τὴν ἀνοιαν ταύτην προαγαγὼν τὸν λόγον, ἀλλ' ὡς τινα φυσώδη τροφήν τοῖς σπλάγχχοις ἐνθέμενος ἀκατάσκευόν τε καὶ ἀσυλλόγιστον οἶόν τι πνεῦμα δυ- 61 σῶδες τὴν βλασφημίαν ἐρεύγεται. 'Οὐκ οἰκειοῦται', φησί, 'ταύτην τὴν ἀξίαν'. Δεδόσθω τὸ ὄν 'ἀξίαν' κατονομάζεσθαι· τί οὖν ὁ ὢν οὐκ οἰ- 15 κειοῦται τὸ εἶναι; Ὅτι, φησί, διὰ τὸν Πατέρα ἐστίν. Οὐκοῦν μὴ εἶναι λέγεις τὸν τὸ εἶναι μὴ οἰκειούμενον; Τὸ γὰρ μὴ 'οἰκειοῦσθαι' τῷ ἀλλοτριοῦσθαι ταῦτόν σημαίνει, καὶ πρόδηλος ἢ τῶν σημαινομένων ἀντιδιαίρεσις. Τό τε γὰρ οἰκεῖον οὐκ ἀλλότριον καὶ τὸ ἀλλότριον οὐκ οἰκεῖον. Ὁ οὖν 'μὴ οἰκειούμενος' τὸ εἶναι ἠλλοτριῶται πάντως τοῦ εἶ- 20 ναι. Ὁ δὲ τοῦ εἶναι ἀλλότριος ἐν τῷ εἶναι οὐκ ἐστίν.

62 Ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀτοπίας ταύτης ἐπήγαγεν εἰπὼν 'τῆς καὶ τούτου κυριευούσης οὐσίας πρὸς ἑαυτὴν ἐλκούσης τὴν τοῦ ὄντος ἐννοιαν'. Τούτου δὲ τὸ μὲν κατὰ τὴν σύμφρασιν ἀσυνάρτητον σιωπάσθω, τὸ δὲ σπουδαζόμενον ἐν τοῖς λεγομένοις ἐξεταζέσθω. Τίνος 25 ἀποδείξαντος λόγου τὸ κυριεῦειν τοῦ Μονογενοῦς τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν πάλιν ἐκ τῆς πληθώρας ἡμῖν προσερεύγεται; Τίς εὐαγγελιστῆς τούτου προέστη τοῦ λόγου; Τίς ἔφοδος διαλεκτικῆ, ποῖαι προτάσεις, τίνες κατασκευαὶ τὸ κυριεῦεσθαι τὸν Μονογενῆ Θεὸν διὰ τίνος ἀκο- 63 λουθίας ἀπέδειξαν; Ἀλλὰ 'πρὸς ἑαυτὴν ἔλκει', φησίν, 'ἢ κυριεύουσα 30 οὐσία τὴν τοῦ Υἱοῦ ὄντος ἐννοιαν'. Τί βούλεται αὐτῷ ὁ ἐλκθημὸς τοῦ ὄντος καὶ πῶς προσερρίφη τοῖς εἰρημένοις ἢ τοῦ 'ἔλκειν' λέξις; Κρινεῖ πάντως ὁ ἐπεσκευεμμένος δύναμιν λόγων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο σιγήσο-

37. Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου 'ἀξία' εἶναι σπανιότερη σὲ παλαιότερες ἐποχὰς τῆς φιλοσοφίας. Καθιερώθηκε τὸ 19^ο αἰ. ἀπὸ τοῦ Γερμανοῦ φιλόσοφου Λότσε.

ζει 'ἀξία' τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος. Ὡ φιλοσοφία παράλογη! Ποιὸς ἀπὸ ὄσους ἀνθρώπους ἔγιναν ποτὲ, εἴτε στὴν ἑλληνικὴ εἴτε στὴ βαρβαρική φιλοσοφία, ποιὸς ἀπὸ τοὺς δικoὺς μας, ποιὸς σ' ὄλη τὴ διάρκεια τῶν χρόνων ὀνόμασε τὸ ὄν 'ἀξία';³⁷ Ὁ,τι παρατηροῦμε σὲ κάποια ὑπόσταση ἢ κοινὴ συνήθεια ὄσων χρησιμοποιοῦν τὸ λόγο τὸ ὀνομάζει 'εἶναι'. Κι ἀπὸ τὸ εἶναι προῆλθε ἡ ἐπωνυμία ὄν. Τώρα ὁμοῦς χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴ σημασία τοῦ ὄντος ὁ νεολογισμὸς τῆς

60 'ἀξίας'. Λέει ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν οἰκειώνεται τὴν ἀξία τοῦ ὄντος, αὐτὸς ποὺ εἶναι καὶ ζεῖ χάρη στὸν Πατέρα. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ στηρίξει τὸ λόγο του ἐπάνω στὴ Γραφὴ οὔτε ὀδήγησε τὸ λόγο του μὲ τέτοια λογικὴ ἀκολουθία στὴν ἀνοησία αὐτὴ. Ἀλλὰ σὰ νὰ ἔχει βάλει στὰ σπλάχνα του μιὰ τροφὴ μὲ ἀέρια ἀδούλευτη καὶ ἀσυλλόγιστη, βγά-

61 ζει τὴ βλασφημία σὰ μιὰ δυσώδη ἀναπνοή. 'Δὲν οἰκειώνεται', λέει, 'τὴν ἀξία αὐτὴ'. Ἄς δεχτοῦμε ὅτι τὸ ὄν ὀνομάζεται 'ἀξία'. Γιατί λοιπὸν αὐτὸς ποὺ εἶναι δὲν οἰκειώνεται τὸ εἶναι; Γιατί λέει, εἶναι χάρη στὸν Πατέρα. Ἐπομένως ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ δὲν οἰκειώνεται τὸ εἶναι; Τὸ ὅτι δὲν 'οἰκειώνεται' εἶναι ταυτόσημο μὲ τὸ ὅτι ἀλλοτριώνεται καὶ εἶναι πρόδηλη ἡ ἀντίθεση τῶν σημαυνομένων. Τὸ οἰκεῖο δὲν εἶναι ἀλλότριον καὶ τὸ ἀλλότριον δὲν εἶναι οἰκεῖο. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ 'δὲν οἰκειώνεται' τὸ εἶναι ἔχει ἀλλοτριωθεῖ ἀπὸ τὸ εἶναι. Κι ὅποιος εἶναι ἀλλότριος ἀπὸ τὸ εἶναι δὲν βρίσκειται μέσα στὸ εἶναι.

62 Ἄλλὰ σ' αὐτὸν τὸν ἀναγκαστικὸ παραλογισμὸ ἔφτασε ὅταν εἶπε 'ἐπειδὴ ἡ οὐσία ποὺ κυριεύει καὶ τοῦτον ἔλκει πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς τὴν ἐννοια τοῦ ὄντος'. Ἄς μὴν κάνομε λόγο γιὰ τὴ συντακτικὴ ἀσυναρτησία ἀλλὰ ἂς ἐξετάσομε τί θέλει νὰ πεῖ. Ποιὸς λόγος ἀπέδειξε ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Πατέρα κυριεύει τὸν Μονογενῆ καὶ μᾶς τὸ ἐκσφενδονίζει πάλι ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν λόγων του; Ποιὸς εὐαγγελιστῆς πρωτοεῖπε αὐτὸν τὸν λόγο; Ποιὰ μέθοδος τῆς διαλεκτικῆς, ποιὸς προκειμένες προτάσεις, ποιοὶ ἀποδεικτικοὶ τρόποι ἀπέδειξαν

63 ὅτι ὁ Μονογενῆς Υἱὸς ἔχει κύριο; Μὲ ποιὰ λογικὴ ἀκολουθία; "Ἐλκει ὁμοῦς πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς', λέει, 'ἡ οὐσία ποὺ ἐξουσιάζει στὸν Υἱὸ τὴν ἐννοια τοῦ ὄντος'. Τί νόημα δίνει σ' αὐτὴ τὴν ἔλξη τοῦ ὄντος καὶ πῶς ρίχθηκε μέσα σὲ ὄσα εἰπώθηκαν τὸ ρῆμα 'ἔλκει'; Θὰ κρίνει ἐξάπαντος ὅποιος ἔχει ἐξετάσει τί σημαίνουν οἱ λέξεις. Ἄλλὰ ἂς τὸ ἀποσιωπήσομε κι αὐτό. Ἄς ξαναπάρομε πάλι ἐκεῖνο

μεν, ἐκεῖνον δὲ πάλιν τὸν λόγον ἀναληψόμεθα, ὅτι οὐ δίδωσιν εἶναι κατ' οὐσίαν ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος οὐ καταλείπει. Καὶ τί μάτην σκιαμαχεῖ περὶ τοῦ μὴ ὄντος μαχόμενος ὡς τοιοῦδε ὄντος; Τὸ γὰρ μὴ ὄν οὔτε ὁμοίον τι πάντως ἐστὶν οὔτε ἀνόμοιον. Ἀλλὰ διδοῦς τὸ εἶναι ἀπαγορεύει τὸ λέγεσθαι. Ὡς κενῆς ἀκριβείας, ἐν τῷ μείζονι συγχωροῦντα μικρολογεῖσθαι περὶ τὸν ψόφον τοῦ ρήματος.

64 Πῶς δὲ 'ὁ κυριεύων', ὡς φησι, 'τοῦ Υἱοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἔλκει τοῦ ὄντος τὴν ἔννοιαν'; Εἰ μὲν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ἔλκειν φησὶ τὸν Πατέρα, περιττὸς οὗτος ὁ ἔλκηθμός· πάρεστι γὰρ αὐτῷ τὸ εἶναι καὶ μὴ ἔλκόμενον· εἰ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Πατρὸς φησὶν ἔλκεσθαι, πῶς ἀποσπασθήσεται τοῦ ὄντος τὸ εἶναι καὶ πρὸς τὸν ἔλκοντα μεταχωρήσει, κατιδεῖν οὐκ ἔχω. ἼΑρα μὴ τὴν Σαβελλίου πλάνην φαντάζεται, ὡς οὐκ ὄντος τοῦ Υἱοῦ καθ' ἑαυτὸν, τῇ δὲ τοῦ Πατρὸς ὑποστάσει προσαλιφέντος, καὶ τοῦτο βούλεται αὐτῷ τὸ 'ἔλκεσθαι τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν' παρὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ κυριευούσης οὐσίας; Ἡ εἶναι καθ' ὑπόστασιν τὸν Υἱὸν οὐκ ἀρνούμενος τῆς τοῦ ὄντος αὐτόν φησι σημασίας ἀπομερίζεσθαι; Καὶ πῶς ἔστι διαζευχθῆναι τῆς τοῦ εἶναι διανοίας τὸ ὄν; Ἐως γὰρ ἂν ἡ πᾶν ὅπερ ἂν ἡ, μὴ εἶναι ὁ ἔστι φύσιν οὐκ ἔχει.

τὸ λόγο· ὅτι δὲ δέχεται πῶς ὑπάρχει κατὰ τὴν οὐσία αὐτὸς ποῦ δὲν τοῦ ἀφήνει τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος. Καὶ γιατί σκιαμαχεῖ πολεμώντας γιὰ κάτι ποῦ δὲν εἶναι νομίζοντας ὅτι εἶναι τέτοιο; Αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε ὁμοιο εἶναι μὲ κάτι οὔτε ἀνόμοιο. Τοῦ παραχωρεῖ ὁμως τὸ εἶναι κι ἀπαγορεύει τὸ ὄνομα. Ὡ κούφια σχολαστικότητα! Γιὰ θέμα σοβαρότατο ἐπιτρέπει τὶς μικρολογίες γύρω ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς λέξης.

64 Πῶς ὁμως 'αὐτὸς ποῦ ἐξουσιάζει τὸν Υἱό', ὅπως λέει, 'ἔλκει πρὸς τὸν ἑαυτό του τὴν ἐννοια τοῦ ὄντος;' Ἐάν λέει ὅτι ὁ Πατέρας ἔλκει τὴν ἴδια του τὴν οὐσία εἶναι περιττὴ αὐτὴ ἡ ἔλξη. Γιατί αὐτὸς ἔχει τὸ εἶναι καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἔλκει. Ἐάν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Πατέρας ἔλκει τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, πὼς θὰ ἀποσπαστεῖ τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν ὄντα καὶ θὰ μετακινηθεῖ πρὸς αὐτὸν ποῦ ἔλκει δὲν μπορῶ νὰ τὸ καταλάβω. Ἐραγε μήπως φαντάζεται τὴν πλάνη τοῦ Σαβέλλιου, ὅτι τάχα δὲν ὑπάρχει ὁ Υἱὸς καθ' ἑαυτὸν ἀλλὰ συγχωνεύεται στὴν ὑπόσταση τοῦ Πατέρα κι ἔχει γι' αὐτὸν τὴ σημασία αὐτὴ τὸ 'ἔλκει τὴν ἐννοια τοῦ ὄντος' ἢ οὐσία ποῦ ἐξουσιάζει τὸν Υἱό; Ἐάν δὲν ἀρνεῖται τὴν ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ θέλει νὰ πεῖ ὅτι ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴ σημασία τοῦ ὄντος; Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὴν ἐννοια ποῦ εἶναι τὸ ὄν; Ἐωσότου ὑπάρχει ὅποιο ὑπάρχει δὲν εἶναι μέσα στοὺς κανόνες τῆς φύσης αὐτὸ ποῦ ὑπάρχει νὰ μὴν ὑπάρχει.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Θ'

- 1 'Αλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προέλθωμιν. 'Αυτοῦ', φησί, 'τοῦ Μονογενοῦς ἀποδιδόντος τῷ Πατρὶ τὴν μόνω κατ' ἀξίαν ὀφειλομένην ἐπωνυμίαν. Ὁ γὰρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρόσρησιν μόνω προσήκειν διδάξας ἐκείνῳ τῷ καὶ τῆς σφετέρας καὶ πάσης ἀγαθότητος αἰτίῳ
5 καὶ πᾶν τό τε ὄν καὶ γινόμενον ἀγαθὸν ἐπ' ἐκείνον φέρων σχολῆ γ' ἂν τῶν ποτε γενομένων οἰκειώσατο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ ὄντος ἐπωνυμίαν». Ἔως μὲν οὖν τισὶ προκαλύμμασιν ὑποκρύπτων τὴν βλασφημίαν ταῖς τῶν λογισμῶν περιόδοις κατὰ τὸ λεληθὸς τοὺς ἀπατωμένους προσήγετο, προσέχειν ᾧμην δεῖν τὸν νοῦν τοῖς κατὰ τὸ
10 λανθάνον κακουργουμένοις καὶ ὡς ἦν οἷόν τε παραγυμνοῦν τῷ λόγῳ τὸν ὄλεθρον. Ἐπεὶ δὲ παντὸς ἀπατηλοῦ προσωπειοῦ τὸ ψεῦδος ἀπογυμνώσας λαμπρὰν ἐπὶ λέξεως τὴν βλασφημίαν ἐκτίθεται, περιττὸν ἡγοῦμαι τοῖς οὐκ ἀρνούμενοις τὴν ἀσέβειαν τοὺς διὰ τῶν λογισμῶν ἐλέγχους ἐπάγων μάταιον ὑπομένειν ὄχλον. Τί γὰρ ἂν πλέον εὐρεθείη
15 παρ' ἡμῶν εἰς τὴν τῆς κακονοίας ἀπόδειξιν; Οἷόν ἐστιν τὸ ἐκ τοῦ προχείρου παρ' αὐτῶν ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐπιδεικνύμενον. Μόνον ἀξίον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας φησὶ τὸν Πατέρα, μόνω ἐκείνῳ τὴν τοιαύτην ἐπωνυμίαν ὀφείλεσθαι, ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ συντιθεμένου τὸ μόνω προσήκειν ἐκείνῳ τὴν ἀγαθότητα.
- 3 Ἀπολελόγηται ὑπὲρ ἡμῶν ὁ κατήγορος. Τάχα γὰρ τις ἐπηρεαστῆς ἐν τοῖς κατόπιν ἐνομιζόμενην τοῖς ἐντοιγᾶνουσιν, ἐν οἷς ἀπεδείκνυον ἀλλότριον τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος πρὸς χριστομάχους κατασκευάζειν τὸν Κύριον· ἀλλὰ νῦν οἶμαι διὰ τῆς τῶν ἐναντίων ὁμολο-

* Στὴν PG ἐκδίδεται ὡς Λόγος ΙΑ'.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Θ*

- 1 Ἦς προχωρήσομε τώρα στην παραπέρα ἐξέταση τοῦ λόγου. Ὁ ἴδιος, λέει, ὁ Μονογενὴς ἀποδίδει στὸν Πατέρα τὴν ἐπωνυμία πὺ μόνο σ' αὐτὸν ὀφείλεται σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία του. Γιατὶ αὐτὸς πὺ δίδαξε ὅτι ἡ προσωνομία τοῦ ἀγαθοῦ ταιριάζει μόνο σ' ἐκεῖνον πὺ εἶναι αἷτιος καὶ τῆς δικῆς του καὶ κάθε ἀγαθότηας καὶ ἀποδίδει σ' ἐκεῖνον κάθε ἀγαθὸ πὺ εἶναι καὶ πὺ γίνεται, μὲ δυσκολία θὰ οἰκειωθεῖ τόσο τὴν ἐξουσία ὄσων ἐγιναν ὄσο καὶ τὴν ὄνομασία τοῦ ὄντος'. Ἐωσότου κέρδιζε ὄσους ἐξαπατοῦσε χωρὶς νὰ τὸν πάρουν εἶδηση κρύβοντας τὴ βλασφημία του κάτω ἀπὸ κάποια προκαλύμματα τῶν ἐλιγμῶν τῆς διάνοιάς του, ἔπρεπε νόμιζα νὰ προσέχω τὰ κρυφὰ κακουργήματά του καὶ ὄσο ἦταν δυνατό νὰ δείξω μὲ
- 2 τὸ λόγο μου γυμνὸ τὸν ὄλεθρο. Ἀφοῦ ὄμως παρουσιάζει τὸ ψεῦδος γυμνὸ ἀπὸ κάθε ἀπατηλὸ προσωπεῖο καὶ ἐκθέτει φανερὰ μὲ τοὺς λόγους του τὴ βλασφημία, θεωρῶ περιττὸ νὰ ὑπομένω ἄσκοπη ἐνόχληση νὰ ἐλέγχω μὲ ἐπιχειρήματα αὐτοὺς πὺ δὲν ἀρνοῦνται τὴν ἀσέβειά τους. Τὶ περισσότερο ἀπομένει νὰ βροῦμε ἐμεῖς γιὰ ν' ἀποδείξομε τὴν ἐχθρότητά του, ἀπὸ αὐτὸ πὺ ἐπιδεικνύουν οἱ ἴδιοι εὐθὺς ἀμέσως στὰ γραπτὰ τους; Μόνος ἀξιος τῆς προσωνομίας τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι, λέει, ὁ Πατέρας, μόνο σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἐπωνυμία αὐτή, ἐπειδὴ συμφωνεῖ καὶ ὁ Υἱὸς ὅτι σ' αὐτὸν μόνο ἀρμόζει ἡ ἀγαθότητα.
- 3 Ὁ κατήγορος ἀπολογήθηκε γιὰ λογαριασμὸ μας. Ἴσως στὰ παρακάτω νὰ μὲ θεωροῦσαν οἱ ἀναγνῶστες μου σὰν κανένα αὐθάδη, μὲ τὶς ἀποδείξεις μου ὅτι οἱ χριστομάχοι κατασκευάζουν τὸν Κύριο ξένο ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἀγαθότητα. Ἀλλὰ τώρα ἀποδείχτηκε

γίας ἀποδεδείχθαι τὸ μὴ συκοφαντικῶς ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον ἐγκλημα
 τοῖς ἐχθροῖς ἐπιφέρειν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος τῷ Πατρὶ κατ' ἀξίαν ὀφείλεσθαι
 τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν' λέγων κάκεινῳ μόνῳ προσήκειν εἰπὼν
 τὴν τοιαύτην φωνὴν τὴν περισταλμένην ἐν τοῖς προάγουσι πονηρίαν
 5 νῦν ἀνακεκαλυμμένῳ δημοσιεύει τῷ λόγῳ. Ἐπιφέρει τῷ Πατρὶ
 4 προσήκειν τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν'. Ἄρα μετὰ τῆς ἐγκειμένης τῆ
 φωνῆ σημασίας ἢ διεξευγμένην τῆς οἰκείας ἐμφάσεως; Εἰ μὲν οὖν τὸ
 ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ μόνον ἀνατίθῃσι τῷ Πατρὶ κατ' ἐξαιρετικόν, ἐλεεινὸς
 ἂν εἴη τῆς ἀλογίας, ῥήματος διακένου ψόφον τῷ Πατρὶ χαριζόμενος·
 10 εἰ δὲ τὸ νόημα τὸ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ σημαινόμενον μόνῳ προσήκειν οἰε-
 ται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, βδελυκτὸς ἂν εἴη τῆς ἀσεβείας, τῶν Μανι-
 χαίων τὴν νόσον ἐπὶ τῶν ἰδίων δογμάτων ἀνανεούμενος.

5 Ὡς γὰρ ὑγεία καὶ νόσος, οὕτω καὶ ἀγαθότης καὶ πονηρία ταῖς
 ἀλλήλων ἀναιρέσει παρυφίστανται, ὥστε τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπουσίαν
 15 ὑπαρξίν τοῦ ἑτέρου γίνεσθαι. Εἰ οὖν μόνῳ τῷ Πατρὶ προσήκειν λέγει
 τὴν ἀγαθότητα, ἀποκλείει ταύτης πᾶν ὅτιπέρ ἐστὶν ἐν τοῖς οὐσι παρὰ
 τὸν Πατέρα νοούμενον, ὥστε τοῖς πᾶσι καὶ τὸν Μονογενῆ Θεὸν τοῦ
 ἀγαθοῦ συναπειργεσθαι. Ὡς γὰρ ὁ μόνον γελαστικὸν εἶναι λέγων τὸν
 ἄνθρωπον τὸ μηδὲν τῶν λοιπῶν ζώων τῆς ἰδιότητος ταύτης μετέχειν
 20 συνενεδείξατο, οὕτως ὁ ἐν μόνῳ τῷ Πατρὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀποφηνά-
 σμενος χωρίζει τὰ πάντα τῆς κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἰδιότητος. Εἰ οὖν μόνος ὁ
 Πατὴρ κατ' ἀξίαν ὀφειλομένην ἔχει τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν, κα-
 θὼς φησὶν ὁ Εὐνόμιος, οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἢ τοιαύτη φωνὴ κυρίως
 ἐφαρμοσθήσεται. Πᾶσα δὲ προαίρεσις ὀρμητικὴ ἤτοι κατὰ τὸ ἀγαθὸν
 25 ἐνεργεῖται πάντως ἢ πρὸς τὸ ἀντικείμενον φέρεται. Τὸ γὰρ πρὸς οὐ-
 θέτερον ἐπιρρεπῶς ἔχειν ἢ τῶν ἀψύχων ἰδίων ἢ τῶν ἀναισθητῶν
 ἐστίν. Εἰ τοίνυν μόνος ὁ Πατὴρ ἀγαθὸς οὐκ ἐπίκτητον ἔχων ἀλλ' ἐν
 τῇ φύσει τὴν ἀγαθότητα, οὐ κοινωνεῖ δὲ τῷ Πατρὶ τῆς φύσεως ὁ
 Υἱός, καθὼς ἢ αἰρεσις βούλεται, ὁ τῆς ἀγαθῆς οὐσίας ἀμέτοχος καὶ
 30 τῆς τοῦ ἀγαθοῦ πάντως ἐπωνυμίας συνηλλοτριῶται.

7 Ὁ δὲ μήτε τῆς φύσεως τοῦ ἀγαθοῦ μήτε τῆς ἐπωνυμίας μετέχων

νομίζω με την όμολογία τῶν ἀντιπάλων μας ὅτι δὲν ἀποδίδομε συκοφαντικὰ τὴν κατηγορία αὐτὴ στοὺς ἐχθροὺς μας. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ λέει ὅτι 'μόνο στὸν Πατέρα ὀφείλεται σύμφωνα με τὴν ἀξία του ἡ ἐπωνυμία τοῦ ἀγαθοῦ' καὶ ποὺ εἶπε ὅτι σ' αὐτὸν μονάχα ἀρμόζει τὸ ὄνομα αὐτό, κοινολογεῖ τῶρα ἀναφανδὸν με τὸ λόγο του τὴν περιορισμένην στὰ προηγούμενα πονηρία. 'Μόνο στὸν Πατέρα', λέει, 'ἀρμόζει ἡ ἐπωνυμία τοῦ ἀγαθοῦ'. Ἄραγε μαζί με τὴ σημασία ποὺ ἔχει ἡ ἐπωνυμία ἢ χωρισμένη ἀπὸ τὸ νόημά της; Ἄν ἀποδίδει τὸ ὄνομα μόνο τοῦ ἀγαθοῦ στὸν Πατέρα κατ' ἐξαιρέση, θὰ ἦταν ἀξιολύπητος με τὴν ἀνοησία του νὰ προσφέρει στὸν Πατέρα ἕνα κούφιο θόρυβο μιᾶς λέξης. Ἄν πάλι νομίζει ὅτι ἀρμόζει μόνο στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα τὸ σημαίνόμενο τοῦ ἀγαθοῦ, τότε θὰ ἦταν βδελυκτὸς γιὰ τὴν ἀσέβειά του, καθὼς ἀνανεῶνει με τὴ διδασκαλία του τὴ μανιχαϊκὴ νόσο.

5 Ὅπως δηλαδὴ ἡ υἡγεία καὶ ἡ νόσος, ἔτσι καὶ ἡ ἀγαθότητα καὶ ἡ πονηρία ὑφίστανται παράλληλα με τὶς μεταξὺ τους ἀναιρέσεις, ὥστε ἡ ἀπουσία τῆς μιᾶς νὰ γίνεται ὑπαρξη τῆς ἄλλης. Ἄν λοιπὸν λέει ὅτι μόνο στὸν Πατέρα ἀρμόζει ἡ ἀγαθότητα, ἀποκλείει ἀπὸ αὐτὴ κάθετι ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ ὄντα καὶ νοεῖται ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὥστε μαζί με ὅλα συναποκλείει ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸν Μονογενῆ Θεό. Ὅπως δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ λέει ὅτι τὸ μόνο γελαστικὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, δείχνει συνάμα ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα δὲ μετέχει τὴν ιδιότητα αὐτῆ, ἔτσι κι αὐτὸς ποὺ ἀποφαίνεται ὅτι τὸ ἀγαθὸ ὑπάρχει μόνο μέσα στὸν Πατέρα ἀποχωρίζει τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀγαθοῦ. Ἄν λοιπὸν μόνο στὸν Πατέρα ὀφείλεται σύμφωνα με τὴν ἀξία του ἡ ἐπωνυμία τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα δὲ θὰ ἐφαρμοστεῖ ἔγκυρα τὸ ὄνομα αὐτό. Καὶ κάθε ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς ἢ ἐνεργεῖται ὅπωςδήποτε σύμφωνα με τὸ ἀγαθὸ ἢ κατευθύνεται στὸ ἀντίθετό του. Τὸ νὰ μὴ ρέπει σὲ κανένα ἀπὸ τὰ δύο εἶναι ἴδιο τῶν ἀψυχῶν καὶ τῶν ἀναισθητῶν. Ἄν λοιπὸν μόνος ἀγαθὸς εἶναι ὁ Πατέρας ποὺ ἡ ἀγαθότητά του δὲν εἶναι ἐπίκτητη ἀλλὰ ἀνήκει στὴ φύση του καὶ ἂν ὁ Υἱὸς δὲ μετέχει τῆς φύσως τοῦ Πατέρα, ὅπως θέλει ἡ αἴρεση, τότε ὅποιος εἶναι ἀμέτοχος τῆς ἀγαθῆς οὐσίας, ἀποξενώνεται ἐξάπαντος κι ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία τοῦ ἀγαθοῦ.

7 Αὐτὸς ὁμως ποὺ δὲ μετέχει οὔτε τὴ φύση οὔτε τὴν ἐπωνυμία

οὐκ ἀγνοεῖται πάντως ὅστις ἐστί, κἂν ἐγὼ φείσωμαι τοῦ βλασφημοῦ ὀνόματος. Παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ πονηρόν τε καὶ ἀντικείμενον εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ ἔννοιαν ὑποβληθῆναι φιλονεικεῖ ὁ Εὐνόμιος. Ὁ γὰρ μὴ ἀγαθὸς πρὸς ποῖον ὄνομα οἰκείως ἔχει, παντὶ φανερόν τῷ διανοίας 5 μετέχοντι. Ὡς γὰρ ὁ μὴ ἀνδρείος δειλὸς καὶ ὁ μὴ δίκαιος ἀδικὸς καὶ ὁ μὴ σοφὸς ἀφρων ἐστίν, οὕτω καὶ ὁ μὴ ἀγαθὸς πρόδηλον ἔχει τὸ ἀντιφωνούμενον ὄνομα, πρὸς δὲ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἔννοιαν ἐξωθεῖν ὁ χριστομάχος βιάζεται, ἄλλος Μάνης ἢ Βαρδησάνης τῇ Ἐκκλησίᾳ γινόμενος.

8 Ταῦτά ἐστιν ἐν οἷς οὐδὲν τὸν λόγον ἡμῶν εἶναι φαμεν τῆς σιωπῆς ἐναργέστερον. Μυρία γὰρ τις εἰπὼν καὶ πάντας λογισμοὺς ἀνακινήσας οὐκ ἂν εἴποι τοιοῦτον εἰς κατηγορίαν οὐδὲν, οἷον παρ' αὐτῶν ἐκείνων ἐν παρρησίᾳ κηρύσσεται. Τί γὰρ ἂν τις πρὸς κακίαν εἶροι πικρότερον ἢ τὸ μὴ λέγειν ἀγαθὸν εἶναι τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα 15 καὶ οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγησάμενον τὸ εἶναι Ἰσα Θεῶ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης καταβάντα φύσεως, διὰ μόνην φιλανθρωπίαν τοῦτο 9 ποιήσαντα; Ἄντι τίνος οὖν, εἶπέ μοι, ταῦτα τῷ Κυρίῳ ἀνταποδίδοτε (χρήσομαι γὰρ τῇ Μωϋσέως πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας φωνῇ); Οὐκ ἀγαθὸς ὅστις σε κόνιν ἄψυχον ὄντα θεοειδεῖ κάλλει κατακοσμήσας ἔμψυ- 20 χον εἰκόνα τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἀνεστήσατο; Οὐκ ἀγαθὸς ὁ διὰ σὲ μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς τὰ παθήματα τῆς σῆς ἀμαρτίας ἀναδεξάμενος καὶ δὸς ἑαυτὸν ἀντάλλαγμα 10 τοῦ σοῦ θανάτου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα καὶ ἀμαρτία γενόμενος; Οὐδὲ Μαρκίων ὑμᾶς, ὁ τῶν ὑμετέρων δογμάτων προστάτης, κατὰ τοῦτο τὸ 25 μέρος ἐπανωρθώσατο; Ὡς κοινὸν μὲν πρὸς τὸ ὑμέτερον φρόνημα τῶν θεῶν ἢ δυὰς καὶ τὸ παρηλλάχθαι κατὰ τὴν φύσιν ἐκάτερον πρὸς τὸν ἕτερον οἶεσθαι, φιλανθρωπότερον δὲ τὸ τὴν ἀγαθότητα τῷ Θεῷ τοῦ εὐαγγελίου προσμαρτυρεῖν ὑμεῖς δὲ καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἀφορίζετε, ὡς ἂν καὶ τὸν Μαρκίωνα τῇ κακίᾳ 30 τοῦ δόγματος ὑμῶν παραδράμοιτε.

1. Ὁ Βαρδησάνης εἶναι ὁ Σύρος αἰρεσιάρχης (154 μ.Χ.) ποῦ εἶχε προσχωρήσει στὸ γνωστικὸ σύστημα.

2. Φιλ. 2,6.

3. Δευτ. 32,6.

4. Γαλ. 1,4.

5. Γαλ. 3,13.

τοῦ ἀγαθοῦ, δὲν εἶναι ἄγνωστο ἐξάπαντος ποιός εἶναι, ἀκόμα κι ἂν ἐγὼ δὲ χρησιμοποίησω τὸ βλάσφημο ὄνομα. Εἶναι φανερό στὸν καθένα ὅτι ὁ Εὐνόμιος ἀγωνίζεται νὰ ὑποκαταστήσει στὴν ἔννοια τοῦ Υἱοῦ τὸ πονηρὸ κι ἐχθρικό. Γιατὶ εἶναι φανερό σὲ ὅποιον ἔχει νοῦ, μὲ ποιὸ ὄνομα ἔχει σχέση ὁ μὴ ἀγαθός. Ὅπως δηλαδὴ ὁ μὴ ἀνδρείος εἶναι δειλὸς καὶ ὁ μὴ δίκαιος ἀδίκος καὶ ὁ μὴ σοφὸς εἶναι ἀνόητος, ἔτσι καὶ ὁ μὴ ἀγαθὸς εἶναι πρόδηλο ποιὸ ὄνομα ἔχει ἀντίθετο, πρὸς τὸ ὁποῖο ἐξωθεῖ σατανικά ὁ χριστομάχος τὴν ἔννοια τοῦ Μονογενοῦς καὶ γίνεται γιὰ τὴν Ἐκκλησία ἕνας ἄλλος Μάνης ἢ Βαρδησιάνης¹.

- 8 Σ' αὐτὰ εἶναι ποὺ λέμε ὅτι ὁ λόγος μας δὲν ἔχει καθόλου περισσότερη ἐνάργεια ἀπὸ ὅ,τι ἔχει ἡ σιωπὴ μας. Γιατὶ κι ἂν πεῖ τὰ μύρια ὄσα, κι ἂν κινητοποιήσει κάθε λογισμό, δὲ θὰ μπορέσει νὰ διατυπώσει καμιὰ κατηγορία, ὅπως αὐτὲς ποὺ ἐκεῖνοι κηρύττουν μπροστὰ σὲ ὄλους. Τί πιὸ κακὸ καὶ πιὸ ἀσεβὲς μπορεῖ κανένας νὰ βρεῖ ἀπὸ τὸ νὰ μὴν ὁμολογεῖ πὼς εἶναι ἀγαθὸς αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ποὺ δὲ θεώρησε τὴν ἰσότητά του μὲ τὸ Θεὸ ἀποτελεσμα ἀρπαγῆς² ἀλλὰ κατέβηκε στὴν εὐτέλεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης κινούμενος μόνο ἀπὸ φιλανθρωπία; Γιὰ ποιὸ πράγμα, πές μου, ἀνταποδίδετε αὐτὰ στὸν Κύριο³; (θὰ χρησιμοποίησω τὴν ἔκφραση τοῦ Μωϋσῆ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτες). Δὲν εἶναι ἀγαθὸς αὐτὸς ποὺ ἐνῶ ἦσουν ἄψυχη σκόνη σὲ καταστόλισε μὲ θεόμορφο κάλλος καὶ σὲ ὄρθωσε ἐμψυχη εἰκόνα τῆς δυνάμεώς του; Δὲν εἶναι ἀγαθὸς αὐτὸς ποὺ ἔλαβε γιὰ χάρη σου μορφὴ δούλου, ποὺ ἀντὶ τῆ χαρὰ ποὺ ἀπολάμβανε δέχτηκε τὰ παθήματα τῆς ἀμαρτίας σου⁴, ἔδωσε ἀντάλλαγμα τοῦ θανάτου του τὸν ἑαυτὸ του⁵ κι ἔγινε
- 10 γιὰ χάρη μας κατὰρα καὶ ἀμαρτία⁶; Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲ σᾶς διόρθωσε μῆτε ὁ Μαρκίων ὁ πρωτοκάθεδρος τῶν δογμάτων σας; Εἶναι κοινὴ μὲ τὴ δική σας ἡ ἄποψη γιὰ τὴ δυάδα τῶν θεῶν καὶ ἡ γνώμη ὅτι παραλλάσσουν κατὰ τὴ φύση ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἀλλὰ εἶναι ἡπιότερος ἀπὸ σᾶς ἀποδίδοντας στὸ Θεὸ τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἀγαθότητα. Ἐσεῖς ὁμως ἀποχωρίζετε τὸν Μονογενὲ Θεὸ καὶ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀγαθοῦ, σὰν γιὰ νὰ ξεπεράσετε ἀκόμη καὶ τὸν Μαρκίωνα μὲ τὴν ἀχρειότητα τῆς διδασκαλίας σας.

6. Β' Κορ. 5,21.

- 11 Ἄλλ' ἀντιλαμβάνονται τῶν γεγραμμένων καὶ οὐ φασι δίκαια πάσχειν ὑπὲρ τῶν τῆς Γραφῆς ρημάτων κατηγορούμενοι. Αὐτὸν γὰρ λέγουσιν εἰρηκέναι τὸν Κύριον τὸ «οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰς μὴ εἷς ὁ Θεός».
- 12 Οὐκοῦν ὡς ἂν μὴ καὶ κατὰ τῶν θείων ρημάτων ἡ συκοφαντία τὴν ἰσχὺν ἔχοι, αὐτὸν τὸν εὐαγγελικὸν λόγον ἐν ὀλίγῳ διαληψόμεθα. Νέον οἶδε τοῦτον ἢ ἱστορία τὸν πλούσιον πρὸς ὃν φησι τὴν φωνὴν ταύτην ὁ Κύριος, ἀπολαυστικὸν οἶμαί τινα τῶν κατὰ τὸν βίον ἡδέων καὶ φιλοκτημόνα. Λυπεῖσθαι γὰρ αὐτὸν φησι πρὸς τὴν συμβουλήν τῆς τῶν προσόντων αὐτῷ ἀποκτήσεως καὶ μὴ ἐλέσθαι τῶν κτημάτων τὴν
- 13 ζῶην ἀνταλλάξασθαι. Οὗτος ἐπειδὴ τινα ζωῆς αἰωνίας ἐπιδημηκέναι διδάσκαλον ἤκουσεν, ἐλπίδι τοῦ εἰς αἰεὶ τρυφήσειν παρατεινομένης αὐτῷ τῆς ζωῆς εἰς ἀτέλεστον προσῆει θωπεύων τῇ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίᾳ τὸν Κύριον, μᾶλλον δὲ οὐχὶ τὸν νοούμενον Κύριον, ἀλλὰ τὸν φαινόμενον ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ. Οὐ γὰρ τοιοῦτος ἦν οἷος δια-
- 15 σχεῖν τὸ καταπέτασμα τῆς σαρκὸς καὶ διιδεῖν ἰσχύσαι τὸ τῆς θεότητος ἄδυτον. Ὁ τοίνυν τὰς καρδὰς ὀρῶν Κύριος εἶδε πρὸς ὃ,τι βλέπων ὁ νέος ἰκέτευεν, ὅτι οὐχὶ πρὸς τὸ θεῖον εἶχε τὴν ψυχὴν ἀτενίζουσαν, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον ἐλιπάρει διδάσκαλον ἀγαθὸν ὀνομάζων διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ μαθεῖν τὸ τοιοῦτον μάθημα, δι' οὗ κωλυθήσεσθαι προσε-
- 20 δόκα τὸν θάνατον. Οὐκοῦν εἰκότως ὁ παρακληθεὶς παρ' αὐτοῦ οὗτος καὶ ἀποκρίνεται.
- 14 Τῆς γὰρ ἐντεύξεως οὐ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον γεγενημένης, ἀκολουθῶς καὶ ἡ ἀπόκρισις ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸν ἰκετεύσαντα γίνεται, διπλῆν ἐπάγουσα τῷ νέῳ τὴν παιδευσιν. Διδάσκει γὰρ κατὰ
- 25 ταῦτον ὅτι τε τῷ βίῳ προσῆκει καὶ οὐχὶ ρημάτων εὐφημίᾳ θεραπεύειν τὸ θεῖον ἐν τῷ τὰς ἐντολὰς ποιεῖν καὶ τῶν προσόντων πάντων ὠνεῖσθαι τὴν αἰώνιον ζωὴν, καὶ ὅτι τὸ ἀνθρώπινον ἐν πονηρίᾳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν γενόμενον ἀποκέκριται τῆς κυρίας τοῦ ἀγαθοῦ κλήσεως· καὶ διὰ τοῦτό φησι· «τί με λέγεις ἀγαθόν;» διὰ τοῦ εἰπεῖν ἔμὲ τὴν ἀ-
- 30 θρωπίνην φύσιν τὴν περὶ αὐτὸν ὑποδεικνύων τῷ λόγῳ, τῇ δὲ θεότητι προσμαρτυρήσας τὴν ἀγαθότητα ἑαυτὸν ἀντικρυς ἀγαθὸν ἀπεφῆνατο τὸν ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου Θεὸν κηρυσσόμενον. Εἰ μὲν γὰρ ἀπεσχοινίζετο τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας ὁ Μονογενὴς Υἱός, οὐκ ἦν ἄτοπον ἴσως τὸ ἀλλότριον αὐτὸν καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας οἶεσθαι.

- 11 Ἐπιμένουν ὁμως στὰ γραφτά τους καὶ ἀρνοῦνται ὅτι κατηγοροῦνται δίκαια γιὰ χάρη τῶν λόγων τῆς Γραφῆς. Ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε ὅτι «κανένας δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ ὁ Θεὸς
- 12 μόνον»⁷. Γιὰ νὰ μὴν διαστρεβλώνει λοιπὸν ἢ συκοφαντῖα καὶ τοὺς θείους λόγους, θ' ἀναλύσουμε λίγο τὸν ἴδιο τὸν εὐαγγελικὸ λόγον. Ἡ ἱερὰ ἱστορία⁸ ξέρει ὅτι εἶναι νέος ὁ πλούσιος πρὸς τὸν ὅποιο ὁ Κύριος εἶπε τὸ λόγο αὐτό· ἀγαποῦσε νομίζω τις ἀπολαύσεις καὶ τις ἡδονὲς τῆς ζωῆς καθὼς καὶ τὰ πλούτη. Λέει ὅτι αὐτὸς λυπήθηκε μὲ τὴ συμβουλή ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ κτήματά του καὶ δὲν προτίμησε νὰ τ' ἀνταλλάξει μὲ τὴ ζωή. Ἐπειδὴ ἄκουσε πῶς εἶχε ἔρθει στὴν πόλη κάποιος δάσκαλος τῆς αἰώνιας ζωῆς, πλησίασε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ζήσει αἰῶνια μέσα στὴν τρυφή του ζώντας μιὰ ζωὴ ἀτελεύτητη. Κολακεύει τὸν Κύριο προσφωνώντας τον ἀγαθὸ καὶ γιὰ νὰ πῶ καλύτερα ὄχι τὸν νοητὸ Κύριο ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ ἔβλεπε μὲ τὴ μορφή
- 13 τοῦ δούλου. Γιατὶ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ διαπεράσει τὸ καταπέτασμα τῆς σάρκας καὶ νὰ μπορέσει νὰ διακρίνει τὸ ἄδυτο τῆς θεότητος. Ὁ Κύριος ὁμως ποὺ βλέπει τις καρδιὲς εἶδε ποὺ σκόπευε ὁ νέος μὲ τὴν ἰκεσία του· ἡ ψυχὴ του δὲν ἀτένιζε πρὸς τὸ θεῖο ἀλλὰ ἐκλιπαροῦσε τὸν ἄνθρωπο ὀνομάζοντάς τον ἀγαθὸ δάσκαλο, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀποχτήσει τὴ γνώση ποὺ προσδοκοῦσε ὅτι θ' ἀπομάκρυνε τὸ θάνατο. Εὐλόγα λοιπὸν τοῦ ἀποκρίνεται ἐκεῖνος τὸν ὅποιο καὶ εἶχε παρακαλέσει.
- 14 Ἄφου δηλαδὴ ἡ συνομιλία δὲν εἶχε γίνεи μὲ τὸ Θεὸ Λόγον, κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ ἰκέτης παίρνει τὴν ἀπάντηση ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ προξενεῖ στὸ νέο διπλὴ παιδείουση. Τὸν διδάσκει ταυτόχρονα ὅτι πρέπει νὰ προσκυνοῦμε τὴ θεότητα μὲ τὸ βίον καὶ ὄχι μὲ καλοὺς λόγους ἐκτελώνοντας τις ἐντολὲς κι ἐξαγοράζοντας μὲ ὄλα τὰ κτήματά μας τὴν αἰῶνια ζωὴ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπειδὴ περιέπεσε ἀπὸ τις ἁμαρτίες του στὴν κακία ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὴν ἔγκυρη κλήση τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἐρωτᾷ· «γιατὶ μὲ ὀνομάζεις ἀγαθό;». Μὲ τὸ «μὲ» τῆς ἐρώτησής του ὑποδηλώνει τὴν ἀνθρώπινη φύση ποὺ εἶχε περιβληθεῖ καὶ μὲ τὴν ἀπόδοση τῆς ἀγαθότητος στὴ θεότητα, φανέρωσε πέρα-πέρα ὅτι ἦταν ἀγαθὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ποὺ κήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον. Ἄν ἀποχωρίζοταν ἀπὸ τὴν προσηγορία τοῦ Θεοῦ ὁ Μονογενὴς Υἱός, δὲ θὰ ἦταν ἴσος παραλογισμὸς νὰ τὸν θεωρήσει κανένας ἄσχετο καὶ ἀπὸ τὴν προσηγορία τοῦ ἀγαθοῦ.

- 15 *Εἰ δὲ μὴ καὶ προφήται καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι διαβοῶσι τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα, μαρτυρεῖται δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τῷ Θεῷ προσήκειν τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄνομα, πῶς οὐ κοινωνεῖ τῆς ἀγαθότητος ὁ κοινωνῶν τῆς θεότητος; Ὅτι γὰρ καὶ προφήται Θεὸν ὁμολογοῦσι τὸν Κύριον καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, οὐδεὶς οὕτω τῶν θείων ἀμύητος ὡς λόγῳ δεῖσθαι περὶ τούτων μαθεῖν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ τεσσαρακοστῇ ψαλμῳδίᾳ ὅτι Θεὸν παρὰ Θεοῦ χριζόμενον τὸν Χριστὸν ὁ προφήτης διακηρύσσει τῷ λόγῳ; Καὶ πάλιν τὸν Ἡσαΐαν οὕτω προδήλως βοῶντα τοῦ Υἱοῦ*
 10 *τὴν θεότητα τίς ἀγνοεῖ τῶν καθωμιληκότων τῇ προφητείᾳ, ἐν οἷς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο φησιν ὅτι «Σεβωεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν σου· σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός».*
- 16 *Τίς γὰρ ἄλλος Θεὸς ὁ ἐν ἑαυτῷ Θεὸν ἔχων καὶ αὐτὸς ὢν Θεὸς πλὴν τοῦ Μονογενοῦς, εἰπάτωσαν οἱ τῆς προφητείας ἀνήκοοι· τὴν δὲ τοῦ Ἐμμανουὴλ ἐρμηνείαν καὶ τὴν τοῦ Θωμᾶ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν ὁμολογίαν τὴν τε τοῦ Ἰωάννου μεγαλοφωνίαν ὡς πρόδηλον οὔσαν καὶ τοῖς ἔξω τῆς πίστεως σιωπήσομαι. Ἄλλ' οὐδὲ τὰς Παύλου*
 20 *φωνὰς δι' ἀκριβείας οἶμαι δεῖν παρατίθεσθαι πᾶσιν οὔσας σχεδὸν διὰ στόματος, ὅς οὐ μόνον Θεόν, ἀλλὰ καὶ μέγαν Θεὸν καὶ ἐπὶ πάντων Θεὸν ὀνομάζει τὸν Κύριον, πρὸς μὲν Ῥωμαίους λέγων ὅτι «ὢν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας», πρὸς δὲ τὸν μαθητὴν ἑαυτοῦ Τίτον γράφων*
 25 *«κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», Τιμοθέῳ δὲ διαρρηθῆναι βοᾷ ὅτι «ὁ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι».*
- 17 *Πανταχόθεν τοίνυν ἀποδειχθέντος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Μονογενῆ Υἱὸν πῶς ὁ Θεῷ προσήκειν τὴν ἀγαθότητα λέγων τῆς ἐπωνυμίας*

9. Ψαλμ. 44,8.

10. Ἦσ. 45,14.

11. Ἰω. 10,38.

12. Ματθ. 1,23.

13. Ἰω. 20,28.

14. Ρωμ. 9,5.

- 15 Ἄφοῦ ὁμοῦ καὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ εὐαγγελιστὲς καὶ οἱ ἀπόστολοι διακηρύττουσιν τὴ θεότητα τοῦ Μονογενοῦς καὶ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὅτι ἀρμόζει στὸ Θεὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀγαθότητος, πῶς δὲ μετέχει στὴν ἀγαθότητα αὐτὸς ποὺ μετέχει τὴ θεότητα; Ὅτι καὶ οἱ προφῆτες ὁμολογοῦν πῶς ὁ Κύριος εἶναι Θεὸς καὶ οἱ εὐαγγελιστὲς καὶ οἱ μαθητὲς καὶ οἱ ἀπόστολοι, δὲν εἶναι κανένας τόσο ἄσχετος μὲ τὰ θεῖα, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ διδαχτεῖ ἀπὸ αὐτοῦς. Ποιὸς δὲν ξέρει ὅτι στὸν τεσσαρακοστὸ τέταρτο ψαλμὸ ὁ προφήτης διακηρύττει ὅτι ὁ Χριστὸς χρίεται ἀπὸ τὸ Θεὸ Θεός⁹; Καὶ ποιὸς πάλι ἀγνοεῖ ἀπὸ ὅσους ἀναστρέφονται μὲ τὶς προφητεῖες ὅτι καὶ ὁ Ἡσαΐας τὸ ἴδιο φανερὰ διακηρύττει τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ, ὅταν ἀνάμεσα στὰ ἄλλα λέει καὶ τοῦτο· «οἱ Σεβωεῖμ, ἄνδρες ὑψηλόσωμοι, θὰ περιέλθουν σ' ἐσένα καὶ θὰ γίνουν δοῦλοι σου καὶ θὰ σὲ ἀκολουθήσουν δεμένοι μὲ χειροπέδες· θὰ προσευχηθοῦν σ' ἐσένα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶσαι ἐσὺ καὶ δὲν ὑπάρχει Θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ σένα, γιατί ἐσὺ εἶσαι ὁ Θεός¹⁰.
- 16 Γιατί ποιὸς ἄλλος Θεὸς ὑπάρχει, ποὺ ἔχει μέσα του Θεὸ καὶ εἶναι καὶ αὐτὸς Θεός¹¹, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μονογενῆ, ἃς μᾶς ποῦν αὐτοὶ ποὺ δὲν ἄκουσαν τὴν προφητεία. Τὴν ἐρμηνεία τῆς ἔννοιας τοῦ Ἐμμανουήλ¹² καὶ τὴν ὁμολογία τοῦ Θωμᾶ¹³ μετὰ τὴν ἀναγνώριση καὶ τὴ μεγαλοφωνία τοῦ Ἰωάννη θὰ τὴν ἀποσιωπήσω, ἐπειδὴ εἶναι πρόδηλη καὶ στοὺς ἔξω ἀπὸ τὴν πίστη μας. Ἀλλὰ νομίζω δὲν πρέπει νὰ παραθέσω λεπτομερῶς οὔτε τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ γνωστὸ σὲ ὅλους· αὐτὸς δὲν ὀνομάζει ἀπλῶς Θεὸ τὸν Κύριο, ἀλλὰ καὶ μέγα Θεὸ καὶ Θεὸ τῶν ὄλων. Στοὺς Ῥωμαίους λέει «αὐτῶν εἶναι πατέρες κι ἀπὸ αὐτοὺς προέρχεται ὁ Χριστὸς κατὰ τὴ σάρκα, ποὺ εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, εὐλογημένος στοὺς αἰῶνες»¹⁴. Στὸ μαθητὴ τοῦ Τίτου γράφει· «κατὰ τὴ φανέρωση τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁵· ἐνῶ στὸν Τιμόθεο διακηρύττει βροντόφωνα· «ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα, τὸ Πνεῦμα ἔδειξε ποιὸς ἦταν»¹⁶.
- 17 Ἀποδείχτηκε λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς εἶναι Θεός· πῶς ὁμοῦ αὐτὸς ποὺ λέει ὅτι ἡ ἀγαθότητα ἀρμόζει στὸ Θεὸ

15. Τιτ. 2,13.

16. Α' Τιμ. 3,16.

- 15 *Εἰ δὲ μὴ καὶ προφηταὶ καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι διαβοῶσι τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα, μαρτυρεῖται δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τῷ Θεῷ προσήκειν τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄνομα, πῶς οὐ κοινώνει τῆς ἀγαθότητος ὁ κοινωνῶν τῆς θεότητος; "Ὅτι γὰρ καὶ προφηταὶ Θεὸν 5 ὁμολογοῦσι τὸν Κύριον καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, οὐδεὶς οὕτω τῶν θείων ἀμύητος ὡς λόγῳ δεῖσθαι περὶ τούτων μαθεῖν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ τεσσαρακοστῇ ψαλμῳδίᾳ ὅτι Θεὸν παρὰ Θεοῦ χριόμενον τὸν Χριστὸν ὁ προφήτης διακηρύσσει τῷ λόγῳ; Καὶ πάλιν τὸν Ἡσαΐαν οὕτω προδήλως βοῶντα τοῦ Υἱοῦ 10 τὴν θεότητα τίς ἀγνοεῖ τῶν καθωμιληκῶτων τῇ προφητείᾳ, ἐν οἷς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο φησιν ὅτι «Σεβωεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν σου· σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός».*
- 16 *Τίς γὰρ ἄλλος Θεὸς ὁ ἐν ἑαυτῷ Θεὸν ἔχων καὶ αὐτὸς ὢν Θεὸς πλὴν τοῦ Μονογενοῦς, εἰπάτωςαν οἱ τῆς προφητείας ἀνήκοοι· τὴν δὲ τοῦ Ἐμμανουὴλ ἐρμηνείαν καὶ τὴν τοῦ Θωμᾶ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν ὁμολογίαν τὴν τε τοῦ Ἰωάννου μεγαλοφωνίαν ὡς πρόδηλον οὔσαν καὶ τοῖς ἔξω τῆς πίστεως σιωπήσομαι. Ἄλλ' οὐδὲ τὰς Παύλου 20 φωνὰς δι' ἀκριβείας οἴμαι δεῖν παρατίθεσθαι πᾶσιν οὔσας σχεδὸν διὰ στόματος, ὅς οὐ μόνον Θεόν, ἀλλὰ καὶ μέγαν Θεὸν καὶ ἐπὶ πάντων Θεὸν ὀνομάζει τὸν Κύριον, πρὸς μὲν Ρωμαίους λέγων ὅτι «ὢν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας», πρὸς δὲ τὸν μαθητὴν ἑαυτοῦ Τίτον γράφων 25 «κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», Τιμοθέῳ δὲ διαρρηθῆναι βοᾷ ὅτι «ὁ Θεὸς ἐφανερῶθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι».*
- 17 *Πανταχόθεν τοίνυν ἀποδειχθέντος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Μονογενῆ Υἱὸν πῶς ὁ Θεῷ προσήκειν τὴν ἀγαθότητα λέγων τῆς ἐπωνυμίας*

9. Ψαλμ. 44,8.
 10. Ἡσ. 45,14.
 11. Ἰω. 10,38.
 12. Ματθ. 1,23.
 13. Ἰω. 20,28.
 14. Ρωμ. 9,5.

15 Ἄφοῦ ὁμως καὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ εὐαγγελιστὲς καὶ οἱ ἀπόστολοι διακηρύττουν τὴ θεότητα τοῦ Μονογενοῦς καὶ μαρτυρεῖ κι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὅτι ἀρμόζει στὸ Θεὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀγαθότητας, πῶς δὲ μετέχει στὴν ἀγαθότητα αὐτὸς ποὺ μετέχει τὴ θεότητα; Ὅτι καὶ οἱ προφῆτες ὁμολογοῦν πῶς ὁ Κύριος εἶναι Θεὸς καὶ οἱ εὐαγγελιστὲς καὶ οἱ μαθητὲς καὶ οἱ ἀπόστολοι, δὲν εἶναι κανένας τόσο ἄσχετος μὲ τὰ θεῖα, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ διδαχτεῖ ἀπὸ αὐτούς. Ποιὸς δὲν ξέρει ὅτι στὸν τεσσαρακοστὸ τέταρτο ψαλμὸ ὁ προφήτης διακηρύττει ὅτι ὁ Χριστὸς χρίεται ἀπὸ τὸ Θεὸ Θεός⁹; Καὶ ποιὸς πάλι ἀγνοεῖ ἀπὸ ὅσους ἀναστρέφονται μὲ τὶς προφητεῖες ὅτι καὶ ὁ Ἡσαΐας τὸ ἴδιο φανερὰ διακηρύττει τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ, ὅταν ἀνάμεσα στὰ ἄλλα λέει καὶ τοῦτο· «οἱ Σεβωεὶμ, ἄνδρες ὑψηλόσωμοι, θὰ περιέλθουν σ' ἐσένα καὶ θὰ γίνουν δοῦλοι σου καὶ θὰ σὲ ἀκολουθήσουν δεμένοι μὲ χειροπέδες· θὰ προσευχηθοῦν σ' ἐσένα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶσαι ἐσὺ καὶ δὲν ὑπάρχει Θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ σένα, γιατί ἐσὺ εἶσαι ὁ Θεός¹⁰.

16 Γιατὶ ποιὸς ἄλλος Θεὸς ὑπάρχει, ποὺ ἔχει μέσα του Θεὸ καὶ εἶναι καὶ αὐτὸς Θεός¹¹, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μονογενή, ἃς μᾶς ποῦν αὐτοὶ ποὺ δὲν ἄκουσαν τὴν προφητεία. Τὴν ἐρμηνεία τῆς ἔννοιας τοῦ Ἐμμανουήλ¹² καὶ τὴν ὁμολογία τοῦ Θωμᾶ¹³ μετὰ τὴν ἀναγνώριση καὶ τὴ μεγαλοφωνία τοῦ Ἰωάννη θὰ τὴν ἀποσιωπήσω, ἐπειδὴ εἶναι πρόδηλη καὶ στοὺς ἔξω ἀπὸ τὴν πίστη μας. Ἀλλὰ νομίζω δὲν πρέπει νὰ παραθέσω λεπτομερῶς οὔτε τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ γνωστὸ σὲ ὅλους· αὐτὸς δὲν ὀνομάζει ἀπλῶς Θεὸ τὸν Κύριο, ἀλλὰ καὶ μέγα Θεὸ καὶ Θεὸ τῶν ὄλων. Στους Ρωμαίους λέει· «αὐτῶν εἶναι πατέρες κι ἀπὸ αὐτοὺς προέρχεται ὁ Χριστὸς κατὰ τὴ σάρκα, ποὺ εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, εὐλογημένος στοὺς αἰῶνες»¹⁴. Στὸ μαθητὴ του Τίτο γράφει· «κατὰ τὴ φανέρωση τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁵· ἐνῶ στὸν Τιμόθεο διακηρύττει βροντόφωνα· «ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα, τὸ Πνεῦμα ἔδειξε ποιὸς ἦταν»¹⁶.

17 Ἀποδείχτηκε λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς εἶναι Θεός· πῶς ὁμως αὐτὸς ποὺ λέει ὅτι ἡ ἀγαθότητα ἀρμόζει στὸ Θεὸ

15. Τιτ. 2,13.

16. Α' Τιμ. 3,16.

ταύτης ἀλλοτρίαν ἀποδείκνυσι τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα, καὶ ταῦτα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τὸ ἀγαθὸν ἑαυτῷ προσμαρτυροῦντος ἐν τῇ περὶ τῶν μισθωμένων εἰς τὸν ἀμπελῶνα παραβολῇ; Ἐκεῖ γὰρ τῶν προκεκμηκότων δυσανασχετούντων τῇ τῶν μισθωμάτων ἰσομοιρία καὶ ζημίαν 5 κρινόντων ἰδίαν τῶν τελευταίων τὴν εὐπραγίαν, φησὶ πρὸς τινὰ τῶν χαλεπαινόντων ὁ δίκαιος κριτῆς ὅτι «ἐταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ 18 δηναρίου συνεφώνησά σοι τὴν ἡμέραν; Ἴδου ἔχεις τὸ σόν· θέλω δὲ 10 καὶ τῷ ἐσχάτῳ χάρισασθαι ὡσπερ καὶ σοί. Μὴ οὐκ ἔχω ἐξουσίαν ἐν τοῖς ἐμοῖς ποιεῖν ὃ θέλω; Ἦ ὁ ὄφθαλμὸς σου πονηρός, ὅτι ἐγὼ ἀγα- 10 θὸς εἰμι;». Πάντως δὲ οὐδεὶς περὶ τούτου φιλονεικῆσει, ὅτι ἡ τοῦ κατ' ἀξίαν διανομὴ ἰδίων τοῦ κριτοῦ ἔργον ἐστὶ· κριτὴν δὲ τὸν Μονογενῆ Θεὸν εἶναι πάντες ὁ μαθηταὶ τοῦ Εὐαγγελίου συντίθενται. «Ὁ γὰρ Πατήρ», φησὶ, «κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ». Ἄλλ' οὐκ ἀφίστανται τῶν γεγραμμένων. Φασὶ γὰρ τὴν τοῦ 15 ἑνὸς προσθήκην κυρίως εἰς τὸν Πατέρα βλέπειν. «Οὐδεὶς» γάρ, φησὶν, «ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός».

19 Ἄρ' οὖν ἀτονῆσει πρὸς συνηγορίαν ἑαυτῆς ἡ ἀλήθεια; Ἦ πολ- λαχόθεν ἔστιν ἐν εὐκολίᾳ πολλῇ καὶ τοῦτον ἐξελέγξει τὸν παραλογισ- μὸν τῆς ἀπάτης; Ὁ γὰρ ταῦτα περὶ τοῦ Πατρὸς εἰπὼν κάκεῖνα πρὸς 20 τὸν Πατέρα φησὶν ὅτι «πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ καὶ τὰ σὰ ἐμὰ καὶ δεδό- ξασμαι ἐν αὐτοῖς». Εἰ δὲ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ φησὶν εἶναι, ἐν δὲ τῶν ἐν τῷ Πατρὶ θεωρουμένων ἡ ἀγαθότης, ἢ πάντα οὐκ ἔχει, εἴπερ τοῦτο οὐκ ἔχει, καὶ ψεύδεσθαι φήσουςι τὴν ἀλήθειαν, ἢ εἴπερ 25 ἀθέμιτον καθυπονοεῖσθαι τὴν ὄντως ἀλήθειαν ὡς εἰς ψεῦδος ἐκφερο- μένην, ὁ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἑαυτοῦ λέγων οὐδὲ τῆς ἀγαθότητος ἐκτὸς εἶναι συνωμολόγησεν. Ὁ γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα ἔχων καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμπεριεληφὸς πάντα, μετὰ πάντων δηλονότι καὶ τὴν ἀγαθότητα ἔχει. Οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ Υἱός.

20 Ἄλλ' οὐδεὶς, φησὶ, ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός· τοῦτο παρὰ τῶν 30 ἐναντίων προφέρεται. Οὐδὲ αὐτὸς ἀποβάλλω τὸν λόγον, οὐ μὴν ἀρ- νοῦμαι διὰ τοῦτο τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα. Ὁ δὲ ὁμολογῶν Θεὸν εἶναι

17. Ματθ. 20,13.

18. Ἰω. 5,22.

19. Ἰω. 17,10.

ἀποδεικνύει τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ ἄσχετη μὲ τὴν ἐπωνυμία αὐτῆ καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀποδίδει τὸ ἀγαθὸ στὸν ἑαυτοῦ τοῦ στὴν παραβολὴ τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελώνα; Ἐκεῖ ὅταν δυσανα-σχετοῦσαν ὅσοι ἐργάστηκαν πιὸ μπροστὰ γιὰ τὴν ἰσότητα τῆς ἀμοιβῆς καὶ θεωροῦσαν δική τους ζημία τὴν καλὴ πληρωμὴ τῶν ἄλλων, λέει σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς διαμαρτυρόμενους ὁ δίκαιος κριτῆς: «φίλε, δὲ σὲ ἀδικῶ. Δὲ σὲ συμφώνησα γιὰ ἕνα δηνάριο τῆ μέρα; Νὰ πού ἔχεις, ὅ,τι συμφωνήσαμε. Θέλω καὶ στὸν τελευταῖο νὰ κάνω τὴ
 18 χάρη νὰ τοῦ δώσω ὅσα καὶ σ' ἔσένα. Δὲν ἔχω μήπως τὸ δικαίωμα νὰ κάνω στὰ δικά μου αὐτὸ πού θέλω; Ἦ μήπως ζηλεύεις, ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι καλός;»¹⁷. Πάντως δὲ θὰ ἀμφισβητήσῃ κανένας ὅτι ἡ διανομὴ τοῦ κατὰ τὴν ἀξία καθενὸς εἶναι ἔργο τοῦ κριτῆ. Καὶ κρι-τῆς συμφωνοῦν ὅλοι οἱ μαθητῆς τοῦ Εὐαγγελίου πὼς εἶναι ὁ Μονο-γενῆς Θεός. «Ὁ Πατέρας», λέει, «δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ παρέδω-σε ὅλη τὴν κρίση στὸν Υἱόν»¹⁸. Δὲν ἀπομακρύνονται ὁμοίως ἀπὸ τὴ Γραφή. Λένε δηλαδὴ ὅτι ἡ προσθήκη τῆς λέξης ἕνας ἀποβλέπει κυρίως στὸν Πατέρα: «κανένας», λέει, «δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ ἕνας, ὁ Θεός».

19 Θὰ σταθεῖ τάχα ἀνίσχυρη ἡ ἀλήθεια νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸν ἑαυ-τό της; Ἦ εἶναι πολὺ εὐκολο ἀπὸ πολλὰ σημεῖα νὰ ἐλέγξει κι αὐ-τὸν τὸν παραλογισμὸ τῆς ἀπάτης; Αὐτὸς πού εἶπε τὰ παραπάνω γιὰ τὸν Πατέρα του λέει καὶ αὐτὰ πρὸς τὸν Πατέρα. «Ὅλα τὰ δικά μου εἶναι δικά σου καὶ τὰ δικά σου δικά μου καὶ μὲ αὐτοὺς ἔχω δοξα-στεῖ»¹⁹. Κι ἂν ὅλα τοῦ Πατέρα εἶναι, λέει, τοῦ Υἱοῦ κι ἕνα ἀπὸ ὅσα νοοῦμε μέσα στὸν Πατέρα εἶναι ἡ ἀγαθότητα, τότε ἢ δὲν τὰ ἔχει ὅλα ἂν δὲν τὸ ἔχει αὐτὸ καὶ θὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἀλήθεια ψεύδεται, ἢ ἂν εἶναι ἀνεπίτρεπτο νὰ ὑπονοεῖται ὅτι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια καταλή-γει στὸ ψεῦδος, τότε αὐτὸς πού λέει ὅτι ἔχει ὅλα ὅσα ὁ Πατέρας του, ὁμολογεῖ ταυτόχρονα ὅτι δὲ στερεῖται οὔτε τὴν ἀγαθότητα. Αὐτὸς βέβαια πού ἔχει μέσα του τὸν Πατέρα καὶ ἔχει περιλάβει καὶ ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας, εἶναι φανερό ὅτι μαζί μὲ ὅλα ἔχει καὶ τὴν ἀγαθότητα. Ἐπομένως ὁ Υἱὸς εἶναι ἀγαθός.

20 Λέει ὁμοίως ὅτι «Κανένας δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ ἕνας, ὁ Θεός»²⁰. Αὐτὴ ἡ διατύπωση ἀνήκει στοὺς ἀντιθετοὺς. Κι ἐγὼ δὲν ἀπορρίπτω τὸ λόγος αὐτό, ἀλλὰ δὲν ἀρνοῦμαι γι' αὐτὸ καὶ τὴ θεότη-

τὸν Κύριον καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτῶ πάντως διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης συνεμαρτύρησεν. Εἰ γὰρ ἴδιον Θεοῦ ἢ ἀγαθότης, Θεὸς δὲ ὁ Κύριος, ἀγαθὸς ἄρα διὰ τῶν τεθέντων ὁ Υἱὸς ἀναπέφηνεν. Ἀλλά, φησί, τοῦ 'ἐνός' ἢ λέξις ἀποκρίνει τὸν Υἱὸν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας. Ἀλλὰ 5 ρᾶδιον δεῖξαι ὅτι οὐδὲ τὸ 'ἐν' τοῦτο διαχωρίζει τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα. 21 ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὸ 'ἐν' ἀσυνδύαστον ἔχει τὴν σημασίαν, ἐπὶ δὲ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ 'ἐν' οὐκ ἐν μονότητι καθορᾶται. «Ἐγὼ» γάρ, φησί, «καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν». Εἰ οὖν εἷς μὲν ὁ ἀγαθός, ἐνότης δὲ τις ἐν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ θεωρεῖται, ἄρα ὁ Κύριος 10 τῷ ἐνὶ μαρτυρήσας τὴν ἀγαθότητα καὶ ἑαυτῷ διὰ τοῦ 'ἐνός' τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην προσεμαρτύρησε τῷ ἐν ὄντι πρὸς τὸν Πατέρα καὶ οὐκ ἀπορρηγνυμένῳ τῆς κατὰ φύσιν ἐνότητος. Ἀλλ' ὅπως ἂν διὰ πάντων ἐκδηλον γένοιτο τοῦ σεμοῦ λογογράφου τὸ φιλομαθὲς καὶ εὐπαίδευτον, καὶ αὐτὴν κατανοήσωμεν ἐπὶ λέξεως τῶν γεγραμμένων 15 τὴν σύνταξιν.

22 'Οὐκ οἰκειοῦται', φησί, 'τὴν τοῦ ὄντος ἀξίαν' ὁ Υἱός, ἀξίαν ὀνομάζων αὐτὸ τὸ 'εἶναι'. Πῶς οἶδε κυρίως τοῖς πράγμασιν ἐφαρμόζειν τὰ ῥήματα. Καὶ ἐπειδὴ διὰ τὸν Πατέρα ἐστίν, ἀλλοτριοῦσθαι αὐτὸν ἑαυτοῦ λέγει, ὡς καὶ 'τῆς τούτου κυριευούσης οὐσίας πρὸς ἑαυτὴν ἐλ- 20 κούσης τὴν τοῦ ὄντος ἐνοίαν'· τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς ἂν εἰ τις λέγει ὅτι ὁ ἀργυρώνητος, καθ' ὃ ἔστι, κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν οὐκ ἐκεῖνός ἐστιν, ἀλλ' ὁ ἐωνημένος, τῆς κατ' οὐσίαν αὐτοῦ ὑποστάσεως εἰς τὴν τοῦ κυριεύσαντος φύσιν ἀναληφθείσης. Ταῦτα τὰ ὑψηλὰ τοῦ θεολόγου νοήματα, ἢ δὲ τῶν προειρημένων ἀπόδειξις οἶα; Ἀυτοῦ', 25 φησί, 'τοῦ Μονογενοῦς ἀποδιδόντος τῷ Πατρὶ τὴν μόνῳ κατ' ἀξίαν ὀφειλομένην ἐπωνυμίαν'. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπάγει τὸ μόνον εἶναι ἀγα- 23 θὸν τὸν Πατέρα. Ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις ἀρνεῖται ὁ Υἱὸς τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ὄντος; Ὅπερ κατασκευάζει ὁ Εὐνόμιος, ταῦτα προστιθείς ἐπὶ λέξεως· 'ὁ γὰρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρόσρησιν μόνῳ προσήκειν διδά- 30 ζας ἐκεῖνῳ τῷ καὶ τῆς σφετέρας καὶ πάσης ἀγαθότητος αἰτίῳ καὶ πᾶν τό τε ὄν καὶ τὸ γινόμενον ἀγαθὸν ἐπ' ἐκεῖνον φέρων σχολῆ γ' ἂν τῶν ποτε γενομένων οἰκειώσαιο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ ὄντος

τα τοῦ Υἱοῦ. Ἐκεῖνος ὁμῶς τὸ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Κύριος εἶναι Θεός, μετὴν ὁμολογία του αὐτῆ πού ἀποδίδει συνάμα καὶ τὴν ἀγαθότητα. Ἐάν εἶναι ἴδιο γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ ἢ ἀγαθότητα καὶ ὁ Κύριος εἶναι ὁ Θεός, ἄρα μετὰ δσα δεχτήκαμε ὁ Υἱὸς ἀποδείχτηκε ἀγαθός. Ἀλλά, ἀντιτείνει, ἡ λέξις 'ἕνας' ἀπομακρύνει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴν κοινωνία μετὰ τὸ ἀγαθόν. Εἶναι ὁμῶς εὐκόλο νὰ δεῖξομε ὅτι μήτε τὸ 'ἕνα' αὐτὸ δὲ
 21 διαχωρίζει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὸν Υἱόν. Γιατὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα τὸ 'ἕνα' ἔχει τὴν σημασία του ἀσυνδύαστη, ἀλλὰ στὴν περίπτωση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ 'ἕνα' δὲν νοεῖται μετὰ μοναδικότητα, γιατί λέει «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας εἴμαστε ἕνα»²¹. Ἐάν λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς εἶναι ἕνας καὶ κάποια ἐνότητα παρατηρεῖται μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἄρα ὁ Κύριος πού ἀπέδωσε τὴν ἀγαθότητα στὸν ἕνα, τὴν ἀπέδωσε μετὰ αὐτῆ τὴν ἐπωνυμία τοῦ 'ἐνός' καὶ στὸν ἑαυτὸ του πού εἶναι ἕνα μετὰ τὸν Πατέρα καὶ δὲν ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς φύσης. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ μετὰ ὅλα φανερὴ ἢ φιλομάθεια καὶ ἡ καλὴ μὀρφωση τοῦ σοβαροῦ λογομάχου, ἄς προσπαθήσομε νὰ κατανοήσομε κατὰ λέξι πῶς διατυπώνει τὰ γραπτὰ του.

22 Ἐάν οἰκειώνεται λέει τὴν ἀξία τοῦ ὄντος' ὁ Υἱὸς καὶ ἀξία ὀνομάζει τὸ ἴδιο τὸ 'εἶναι'. Πῶς ξέρει τὴν κύρια ἐφαρμογὴ τῶν ὀνομάτων στὰ πράγματα; Κι ἐπειδὴ ὑπάρχει χάρις στὸν Πατέρα, λέει ὅτι ἀλλοτριώνεται ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, 'ἐπειδὴ ἡ οὐσία πού ἐξουσιάζει κι αὐτὸν ἔλκει πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς τὴν ἐννοια τοῦ ὄντος'. Αὐτὸ εἶναι ὁμοιο μ' αὐτὸ πού λέει κανένας ὅτι ὁ ἀγορασμένος δοῦλος δὲν εἶναι στὴν ὑπόστασή του αὐτὸς πού εἶναι ἀλλὰ εἶναι ὁ ἀγοραστὸς κι ὅτι ἡ σύμφωνη μετὰ τὴν οὐσία του ὑπόσταση ἔχει συγχωνευθεῖ στὴ φύση ἐκείνου πού ἐγένε κύριός του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ὑψηλοὶ στοχασμοὶ τοῦ θεολόγου, ποιά ὁμῶς εἶναι ἡ ἀπόδειξή τους; Ὁ ἴδιος, λέει, ὁ Μονογενὴς ἀποδίδει στὸν Πατέρα τὴν ὀφειλόμενη σ' αὐτὸν μόνον ἐπωνυμία σύμφωνα μετὰ τὴν ἀξία'. Καὶ
 23 προσθέτει ὅτι μόνος ἀγαθὸς εἶναι ὁ Πατέρας. Πού εἶναι σ' αὐτὰ λοιπὸν πού ὁ Υἱὸς ἀρνεῖται τὴν ἐπωνυμία τοῦ ὄντος; Αὐτὸ τὸ κατασκευάζει ὁ Εὐνόμιος μετὰ τὴν ἐξῆς καταλέξι προσθήκη. Ἀὐτὸς πού δίδαξε ὅτι ἡ προσωυμία τοῦ ἀγαθοῦ ἀρμύζει μόνον σ' ἐκεῖνον πού εἶναι αἷτιος καὶ τῆς δικῆς του ἀλλὰ καὶ ὀποιας ἀγαθότητας καὶ πού ἀναφέρει σ' ἐκεῖνον κάθε ἀγαθὸ πού εἶναι καὶ γίνεται, δύσκολα θὰ οἰκειωθεῖ τὴν ἐξουσία ὄσων ἐγέναν κάποτε καὶ τὴν ἐπωνυμία τοῦ

ἐπωνυμίαν'. Τί κοινωνεῖ τοῖς εἰρημένοις ἢ ἐξουσία; Πῶς δὲ μετὰ ταύτης καὶ τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας ὁ Υἱὸς ἡλλοτριῶται; Ἄλλ' οὐκ οἶδα τί χρὴ πλέον ἐν τούτοις ποιεῖν, γελᾶν τὴν ἀμαθίαν ἢ ἐλεεῖν τὴν ἀπώλειαν.

24 Ἦ τε γὰρ 'τῆς σφετέρας' λέξις οὐχ οὕτως ἐκληφθεῖσα ὡς πέφυκε τε καὶ εἰσθεν ἐν χρῆσει γίνεσθαι παρὰ τοῖς εἰδόσι κεχρησθαι λόγῳ πολλὴν αὐτῷ μαρτυρεῖ τῆς ἀντωνυμικῆς τεχνολογίας τὴν ἐπιστήμην, ἦν καὶ τὰ παιδάρια παρὰ τοῖς γραμματισταῖς ἀμογητὶ διεξέρχεται, καὶ τὸ παρενεχθῆναι τοῦ προκειμένου γελοῖως αὐτὸν πρὸς τὰ μηδὲν ἐπι-
10 κοινωνοῦντα τῷ λόγῳ καὶ τὸ σχήματι συμπεραστικῶ τὸ μὴ κοινο-
νεῖν τὸν Υἱὸν τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ὄντος ταῖς ἀλλοκότοις ἐφαρμοζόμε-
νον κατασκευαῖς, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα καθάπερ ἐξεπίτηδες ἐπὶ γέ-
λωτι σύγκειται, ὥστε τι καὶ παθεῖν τυχὸν τοὺς ἀμελεστέρους καὶ ἐπι-
25 γελᾶσαι τῷ ἀσυναρτήτῳ τῶν λόγων. Ἄλλὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν λό-
15 γον ἢ ἀγαθὸν πάντως μὴ εἶναι (ταῦτα γὰρ κατασκευάζει δι' ὧν τὴν τε τοῦ ὄντος ἐπωνυμίαν καὶ 'τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μὴ οἰκείουσθαι' λέγει) καὶ τὸ κατασκευάζειν τὴν τῶν γινομένων ἐξουσίαν μὴ προσήκειν αὐτῷ, ταῦτα δακρύων ἄξια καὶ θρηνητικῆς συναυλίας.

26 Οὐδὲ γὰρ κατὰ τινὰ προπετῆ καὶ ἀνεπίσκεπτον ὁρμὴν ἀπαξ πῶ
20 τὸ τοιοῦτον παραφθεγξάμενος εἶτα ἐπανορθοῦται τοῖς ἐφεξῆς τὸ πλημμέλημα, ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖ τῇ κακίᾳ, τοῖς δευτέροις φιλονεικῶν
27 ὑπερβαλέσθαι τὰ φθάσαντα. Λέγει γὰρ προϊῶν τοσοῦτον αὐτὸν εἶναι κάτω τῆς θείας φύσεως, ὅσον ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸ ταπεινότερον ἢ τῶν ἀγγέλων ὑποβέβηκε φύσις, οὐ τούτοις γράφων τοῖς ῥήμασιν,
25 ἀλλὰ κατασκευάζων δι' ὧν λέγει τὴν τοιαύτην διάνοιαν. Ἐξεστι δὲ κρῖναι τὸν λόγον τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Ἐχει γὰρ οὕτω τὰ γεγραμμένα· ὅς τῷ μὲν ἄγγελος ὠνομάσθαι σαφῶς ἐδίδαξε δι' ὅτου διήγγειλε τοὺς λόγους καὶ τίς ὁ ὧν, τῷ δὲ καὶ Θεὸς προσειρησθαι τὴν ἰδίαν ἐδειξε κατὰ πάντων ὑπεροχὴν. Ὁ γὰρ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων Θεὸς ἄγγε-
30 λος τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ. Ἐγκόπτει μεταξὺ τὸν λόγον θυμὸς ἐμπε-
σῶν τῇ καρδίᾳ καὶ συγκέχεται πρὸς τὸ πάθος ὁ λογισμὸς εἰς ὀργὴν ὑπὸ τῶν λεγομένων παρακινούμενος.

28 Καὶ τάχα μοι τὸ τοιοῦτον πάθος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀσύγνωστον. Τίτι γὰρ οὐκ ἂν ἐκ τούτων ὁ θυμὸς ἐπιζέσειε, τοῦ μὲν ἀποστόλου πᾶ-
35 σαν ἀγγελικὴν φύσιν ὑποχείριον εἶναι τοῦ Κυρίου βοῶντος, συμπαρα-

δντος'. Τί σχέση έχει ή εξουσία με όσα ειπώθηκαν; Και πώς μαζί μ' αυτήν ό Υιός έχασε και την έπωνυμία τών δντων; Δέν ξέρω πιά πώς να συμπεριφερθώ μπροστά σ' αυτά, να γελάσω με την άμάθεια ή να λυπηθώ για την άπώλεια.

24 'Η έκφραση 'τῆς δικῆς του' επειδή δέν τῆς δόθηκε τὸ φυσικό νόημά της πού τῆς δίνουν συνήθως όσοι ξέρουν νά τῆ χρησιμοποιοῦν στό λόγο τους, μαρτυρεῖ γι' αὐτόν μεγάλη γνώση τῆς χρήσης τῶν μερῶν τοῦ λόγου, πού και τὰ παιδάρια τῆ μαθαίνουν δίχως κόπο ἀπό τοὺς δασκάλους τους. Και τὸ νά μεταπηδήσει ἀπό τὸ θέμα του με τρόπο γελοῖο σέ ὀλότελα ἄσχετα και τὸ νά μὴν κοινωνεῖ ὁ Υἱός τὴν έπωνυμία τοῦ δντος σέ διατύπωση συμπερασματική, πού βγαίνει ἀπό ἀλλόκοτες ἀποδείξεις και ὅλα τὰ ὅμοια ἔχουν ριχθεῖ ὅλα μαζί σὰν ἐξεπίτηδες για νά προκαλοῦν τὸ γέλιο, ὥστε νά συμβεῖ στοὺς πιὸ ἐπιπόλαιους ἀκόμα και νά γελάσουν με τὴν ἀσυναρτησία τῶν λόγων του. Ἄλλὰ τὸ νά μὴν ὑπάρχει ὁ Θεός Λόγος ἢ νά μὴν εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἀγαθός (αὐτὰ θέλει ν' ἀποδείξει λέγοντας ὅτι 'δέν οἰκειώνεται οὔτε τοῦ δντος τὴν έπωνυμία οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ' και τὸ νά θέλει ν' ἀποδείξει ὅτι δέν ἀρμόζει σ' αὐτόν ἡ εξουσία ὅσων γίνονται, αὐτὰ εἶναι ἄξια για δάκρυα και θρηνωδίες.

26 Δέν τὸ εἶπε αὐτὸ μιὰ φορά ἀπό μιὰ παρόρμηση τῆς στιγμῆς κι ἀπερισκεψία κι ἔπειτα ἐπανορθώνει με τῆ συνέχεια τὸ ἀτόπημά του ἀλλὰ ἐπιμένει στὴν κακία του προσπαθώντας νά ὑπερβάλει τὰ
27 πρῶτα με τὰ δεῦτερα. Συνεχίζοντας λέει ὅτι αὐτός εἶναι τόσο πολὺ κατώτερος ἀπό τῆ θεία φύση, ὅσο εἶναι ταπεινότερη ἀπό αὐτόν ἡ ἀγγελική· δέν τὸ γράφει με τίς λέξεις αὐτὲς ἀλλὰ με ὅσα λέει βγάζει αὐτὸ τὸ νόημα. Οἱ ἀναγνώστες του μποροῦν νά κρίνουν τὸ λόγο. Γράφει τὰ ἐξῆς· 'Αὐτός με τὸ νά ἔχει ὀνομαστεῖ ἀγγελος δίδαξε σαφῶς μέσω αὐτοῦ πού κήρυξε τοὺς λόγους του και ποιός εἶναι ὁ ὢν με τὸ νά ὀνομαστεῖ και Θεός ἔδειξε τὴν ὑπεροχὴ του ἐναντι ὄλων. Γιατί αὐτός πού εἶναι ὁ Θεός ὅσων ἔγιναν ἀπό αὐτόν εἶναι ἀγγελιοφόρος τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων'. Διακόπτει ἐνδιάμεσα τὸ λόγο ἕνας θυμὸς πού ξέσπασε στὴν καρδιά κι ὁ λογισμὸς ἔπαθε ἀπό τὸ πάθος σύγχυση και τὰ λεγόμενα τὸν σπρώχνουν στὴν ὀργή.

28 Και ἴσως τὸ πάθος αὐτὸ τῆς ψυχῆς δέν εἶναι για μένα ἀσυγχώρητο. Ποιανοῦ τὴν ψυχὴ ἔπειτα ἀπό αὐτὰ δὲ θά φλογίσει ὁ θυμὸς, ὅταν ὁ Ἀπόστολος φωνάζει ὅτι κάθε ἀγγελική φύση εἶναι ὑποχεί-

λαμβάνοντος δὲ εἰς μαρτυρίαν τοῦ δόγματος καὶ τὴν προφητικὴν μεγαλοφωνίαν; «Ὅταν» γάρ, φησὶν, «εἰσαγάγη τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην», λέγει «καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ», καὶ τὸ «ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», καὶ τὸ 5 «σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείουσιν»· πάντα πρὸς ἐνδειξιν τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ ταῦτα τοῦ ἀποστόλου διεξιόντος, τί πάθω τὸν τῶν ἀγγέλων Κύριον ἄγγελον εἶναι παρὰ τοῦ χριστομάχου ἀκούων, οὐ κατὰ τὸ συμβᾶν τὸν τοιοῦτον ἀπορρίψαντος λόγον, ἀλλ' ἐναγωνιζομένου τῇ ἀτοπία, ὡς μηδὲν πλεον Ἰωάννου καὶ Μωϋσέως 29 τὸν Κύριον ἔχειν κατασκευάζεσθαι; Λέγει γὰρ περὶ ἐκείνου ὁ λόγος, «οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου». Ἄγγελος οὖν ὁ Ἰωάννης. Ἄλλὰ κἂν Θεὸν ὀνομάζῃ τὸν Κύριον ὁ ἐχθρὸς τοῦ Κυρίου, ἀναλογεῖν αὐτὸν κατασκευάζει τῇ Μωϋσέως θεότητι, ἐπεὶ κάκεινος τοῦ μὲν ἐπὶ πάντων Θεοῦ θερά- 15 πων, τῶν δὲ Αἰγυπτίων ἐτάχθη θεός. Καίτοι καὶ τὸ 'ἐπὶ πάντων', καθῶς καὶ ἐν τοῖς κατόπιν εἴρηται, κοινὸν τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦ ἀποστόλου τὴν τοιαύτην αὐτῷ προσμεμαρτυρηκότος φωνὴν ἐν οἷς φησιν, «ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός». Ἄλλ' οὗτος εἰς ἄγγελου τάξιν κατάγει τὸν τῶν ἀγγέλων Κύριον, 20 ὡσπερ οὐκ ἀκηκοῶς ὅτι οἱ ἄγγελοι λειτουργικὰ πνεύματα καὶ πρὸς φλόγες εἰσὶ.

30 Διὰ τούτων γὰρ ὁ ἀπόστολος ἀσύγχυτον καὶ σαφῆ ποιεῖται τὴν τῶν ὑποκειμένων διάκρισιν, τὴν μὲν ὑποχείριον φύσιν πνευμά τι εἶναι καὶ πῦρ ὀριζόμενος, τὴν δὲ κυριεύουσαν δύναμιν τῷ τῆς θεότητος 25 διασημαίνων ὀνόματι. Καὶ τοσούτων ὄντων τῶν τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ διαγγελλόντων μόνος τοῖς πᾶσιν ἀντιβοᾷ ὁ Εὐνόμιος 'ἄγγελον' αὐτὸν 'τοῦ ἐπὶ πάντων' λέγων 'Θεοῦ', τῇ μὲν πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων ἀντιδιαστολῇ ἓνα τῶν πάντων εἶναι διοριζόμενος, τῇ δὲ πρὸς τοὺς ἀγγέλους τοῦ ὀνόματος κοινωνία τὸ μηδὲν ἐκείνων παρηλλάχθαι 31 τῇ φύσει κατασκευάζων. Πολλάκις γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐν τοῖς κατόπιν φησὶν, ὅτι ὅσα τῆς αὐτῆς κοινωνεῖ προσηγορίας, οὐδ' ἂν κατὰ τὴν φύσιν ἐτέρως ἔχοι. Ἄρ' οὖν ἔτι τῶν εὐθυνόντων ὁ λόγος προσδέεται

22. Ἐβρ. 1,6.

23. Ἐβρ. 1,6-8 καὶ Ψαλμ. 44,7.

24. Ἐβρ. 1,12.

25. Ματθ. 11,10.

ρια στὸν Κύριο²² καὶ μαζὶ παίρνει καὶ τὸ προφητικὸ κήρυγμα γιὰ νὰ δώσει τὴ μαρτυρία του γιὰ τὴν πίστη; «Ὅταν εἰσαγάγει τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη», λέει «ὡς τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι του» καὶ λέει ἀκόμα «ὁ βασιλικὸς σου θρόνος, Θεέ μου, θὰ διαρκέσει στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων»²³. Καὶ τοῦτο· «σὺ παραμένεις ὁ ἴδιος καὶ τὰ ἔτη σου δὲ θὰ λείψουν ἀπὸ τὴ ζωὴ σου»²⁴. Ὅταν ὄλα αὐτὰ ὁ Ἀπόστολος τὰ λέει γιὰ νὰ δηλώσει τὸν Μονογενῆ Θεό, τί νὰ πάθω ὅταν ἀκούω ἀπὸ τὸν πολέμιό τοῦ Χριστοῦ ὅτι ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων εἶναι ἄγγελος; Τὸ λόγο αὐτὸν δὲν τὸν εἶπε τυχαῖα ἀλλὰ συναγωνίζεται στὸν παραλογισμό, ὥστε ν' ἀποδείξει πῶς ὁ Κύριος δὲν **29** ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη καὶ τὸ Μωϋσῆ. Ὁ λόγος γιὰ ἐκεῖνον λέει, «Αὐτὸς εἶναι γιὰ τὸν ὅποιο ἔχει γραφεῖ· Ἰδοὺ ἐγὼ στέλνω τὸν ἀντιπρόσωπό μου πρὶν ἀπὸ σένα»²⁵. Ἀγγελιοφόρος λοιπὸν εἶναι ὁ Ἰωάννης. Ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμη ὁ ἐχθρὸς τοῦ Κυρίου ὀνόμαζε τὸν Κύριο Θεό, τὸν κάνει ἔτσι ὥστε ν' ἀναλογεῖ μὲ τὴ θεότητα τοῦ Μωϋσῆ, γιὰτι κι ἐκεῖνος ἦταν ὑπρέτης τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀλλὰ θεωρήθηκε Θεὸς τῶν Αἰγυπτίων. Μολονότι καὶ τὸ 'τῶν ὄλων', ὅπως εἶπα στὴ συνέχεια, λέγεται ἀπὸ κοινοῦ στὸν Υἱὸ καὶ στὸν Πατέρα. Τὸν χαρακτηρισμὸ αὐτὸ τοῦ ἀποδίδει ὁ Ἀπόστολος λέγοντας «ἀπὸ αὐτοὺς κατάγεται κατὰ τὴ σάρκα ὁ Χριστός, ποὺ εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων»²⁶. Αὐτὸς ὁμοίως κατεβάζει τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων στὴν τάξη ἀγγέλου, σὰ νὰ μὴν ἔχει ἀκούσει ὅτι οἱ ἄγγελοι εἶναι πνεύματα λειτουργικὰ καὶ φλόγες πυρός²⁷.

30 Μὲ αὐτὰ ὁ Ἀπόστολος κάνει ἀσύγχυτη καὶ σαφὴ διάκριση τῶν ὑποκειμένων· ὀρίζει ὅτι ἡ ὑποταγμένη φύση εἶναι πνεῦμα καὶ πῦρ καὶ τὴν ἐξουσιαστικὴ δύναμη τὴ δηλώνει μὲ τὸ ὄνομα τῆς θεότητας. Κι ἐνῶ τόσοι διακηρύττουν τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, μόνον ὁ Εὐνόμιος ἀντιλέγει σ' ὄλους ὀνομάζοντάς τον 'ἀγγελιοφόρο τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων', ὀρίζοντάς τον σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸ Θεὸ τῶν ὄλων ὡς ἓνα ἀπὸ ὄλα, καὶ μὲ τὴν ὀνοματικὴ σχέση μὲ τοὺς ἀγγέλους κατασκευάζοντας ὅτι δὲν παραλλάσσει καθόλου ἀπὸ ἐκεῖνους **31** κατὰ τὴ φύση. Αὐτὸ τὸ ἐπαναλαμβάνει συχνὰ στὰ ἐπόμενα, ὅτι ὄσα ἔχουν κοινὴ ὀνομασία, δὲν εἶναι διαφορετικὰ καὶ κατὰ τὴν οὐσία. Ἐχει λοιπὸν ἄραγε ὁ λόγος ἀνάγκη ἀπὸ ἐλεγκτὲς γιὰ ἐκεῖνον ποὺ

26. Ρωμ. 9,5.

27. Ἐβρ. 1,7.

περὶ τοῦ διαρρηθῆναι βοῶντος τὸν ἄγγελον μὴ τὸν ἴδιον, ἀλλὰ τὸν τοῦ ὄντος ἀπαγγέλλειν λόγον; Διὰ γὰρ τούτου δείκνυται ὅτι ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν Λόγος Θεὸς Λόγος οὐκ αὐτὸς Λόγος ἐστίν, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς λόγου γίνεται λόγος, διάκονός τε καὶ ἄγγελος ἐκείνου γινόμενος. Κάκεινο δὲ 5 τίς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ὅτι τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν ἀντιδιαριεῖται μόνον; Ὡστε ὁ τὸν Υἱὸν ἀντιδιαστείλας τῷ ὄντι σαφῶς ἰουδαῖζει, τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὑπόστασιν ὑπεκκλέπτων τοῦ δόγματος. Ὅν γὰρ ἔξω τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας λέγει, καὶ τοῦ εἶναι πάντως ἐξηρησθαι κατασκευάζει. Οὐ γὰρ δὴ τὸ εἶναι διδοῦς πρὸς τὸν τοῦ ρήματος ἦχον διενε- 10 χθήσεται.

32 Ἄλλὰ καὶ τῇ Γραφῇ κρατύνειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀτοπίαν καὶ προβάλλεται τὸν Μωϋσέα συνήγορον κατὰ τῆς ἀληθείας. Ὡς γὰρ ἐκεῖθεν ἡμῖν διαλεγόμενος τοὺς οἰκείους μύθους κατ' ἐξουσίαν διέξεισι λέγων 15 «ὅτι ὁ μὲν ἀποστέλλων Μωϋσέα αὐτὸς ἦν ὁ ὢν, δι' οὗ δὲ ἀπέστειλε καὶ ἐλάλει, τοῦ μὲν ὄντος ἄγγελος, τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων Θεός».

33 Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ἡ ρῆσις, ἐξ αὐτῆς ἐστὶ τῆς Γραφῆς ὁ ἔλεγχος· εἰ δὲ τὸν νοῦν φησι τοῦτον εἶναι τοῦ γράμματος, αὐτὸς ἡμῖν ἐξεταστέος ὁ πρωτότυπος τῆς Γραφῆς λόγος. Καὶ πρῶτόν γε κατανοήσωμεν ὅτι τῶν μετ' αὐτὸν Θεὸν ὁ Εὐνόμιος ὀνο- 20 μάσας τὸν Κύριον οὐδὲν αὐτῷ πλέον παρὰ τὴν ἀγγελικὴν δίδωσι φύσιν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἀκούσας Θεὸς εἶναι τοῦ Φαραῶ ἐξέβη τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τὸ ὁμότιμον ἔχων τῇ τῆς ἐξουσίας ὑπεροχῇ τῶν ὁμογενῶν ὑπερήρηθη καὶ οὐδὲν ἐκώλυσε αὐτὸν πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἄνθρωπον τὸ κληθῆναι θεόν.

34 Οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἓνα τῶν ἀγγέλων ὁ Εὐνόμιος αὐτὸν εἶναι κατασκευάσας θεραπεύει τὸ τοιοῦτο πλημμέλημα τῇ τῆς θεότητος κλήσει κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον, ὁμωνυμίᾳ τινὶ πρὸς αὐτὸν τὴν τοῦ θεοῦ προσηγορίαν κοινοποιήσας. Ἐξετάσωμεν πάλιν αὐτὰ τὰ ρήματα τῆς βλασφημίας ἐκθέμενοι. Ὁ ἀποστέλλων, φησί, τὸν 30 Μωϋσέα αὐτὸς ἦν ὁ ὢν, δι' οὗ δὲ ἀπέστειλεν, ὁ τοῦ ὄντος ἄγγελος ἦν, οὕτως ὀνομάζων τὸν Κύριον. Οὐκοῦν ὑπ' αὐτῆς ἐλέγχεται τῆς

διακηρύττει άνοιχτά ότι ο άγγελος δέν άπαγγέλλει τó δικό του λόγο αλλά εκείνου πού υπάρχει; Μέν τούτο βέβαια φαίνεται ότι ó Λόγος πού υπάρχει από τήν άρχή, δέν είναι λόγος ó ίδιος αλλά γίνεται λόγος κάποιου άλλου λόγου και γίνεται διάκονος και άγγελιοφόρος του. 'Αλλά ποιός από όλους μας άγνοεί ότι μόνο τó μή όν είναι αντίθετο στο όν; "Ωστε αυτός πού έχει αντιδιαστειλεί τόν Υιό από εκείνον πού υπάρχει σαφώς ιουδαίζει, άφαιρώντας κρυφά από τή διδασκαλία τήν ύπόσταση τού Μονογενοús. Γιατί όποιον στερεϊ από τήν έπωνυμία τού όντος, τόν κάνει έξάπαντος νά στερείται και τó εϊναι. 'Αφού τού παραχωρεϊ τó εϊναι, δέ θ' άμφισβητήσσει τόν ήχο τής λέξης.

- 32 'Αλλά έπιχειρεϊ νά ενισχύσει τόν παραλογισμό του και μέ τή Γραφή και προβάλλει συνήγορό του τó Μωϋσή κατά τής αλήθειας. Σά νά μās μιλάει από κεί αναπτύσσει όπως τού άρέσει τούς μύθους του λέγοντας ότι 'Αυτός πού άποστέλλει τó Μωϋσή αυτός ήταν ó ύπάρχων, ένώ εκείνος πού άποστελλόταν και πού μέσω του μιλούσε ήταν άγγελιοφόρος αυτού πού υπάρχει και όλων τών άλλων
- 33 Θεός'. "Οτι όμως ή φράση αυτή δέν είναι από όσα έχουν γραφεί, φανερώνεται από τή Γραφή τήν ίδια. Κι άν μās πεί ότι αυτό είναι τó νόημα τού γράμματος, άς έξετάσομε τó λόγο έτσι όπως πρωτογράφηκε στη Γραφή. Και άς σκεφτούμε πρώτα ότι ó Ευνόμιος όταν όνόμασε τόν Κύριο Θεό τών κατώτερων από αυτόν, δέν τού παραχωρεϊ τίποτε περισσότερο από τήν άγγελική φύση. Γιατί ούτε κι ó Μωυσής όταν άκουσε πώς είναι Θεός²⁸ τού Φαραώ, δέν έχασε τήν ιδιότητα τού ανθρώπου· διατήρησε τήν όμοτιμία τής φύσης αλλά ύψώθηκε πάνω από τούς όμοεθνείς του μέ τήν ύπεροχή τής έξουσίας και δέν τόν έμπόδισε καθόλου νά είναι άνθρωπος τó ότι όνομάστηκε Θεός.

- 34 "Έτσι κι έδω ό Ευνόμιος κατασκευάζοντάς τον ένα από τούς άγγέλους έπιχειρεϊ νά διορθώσει τó λάθος αυτό μέ τó νά τόν άποκαλέσει Θεό κατά τó λόγο πού αναφέραμε καθιστώντας και σ' αυτόν κοινή τήν προσηγορία τού Θεού μέ κάποια όμωνυμία. "Άς άρχίσομε πάλι τήν έξέτασή μας εκθέτοντας τούς ίδιους τούς βλάσφημους λόγους. 'Αυτός πού στέλνει', λέει, 'τό Μωϋσή ήταν ó Υιός ó ύπάρχων, εκείνος μέσω τού όποιου τόν έστειλε ήταν ó άγγελιοφόρος εκείνου πού υπάρχει'· αυτό τó όνομα δίνει στον Κύριο. 'Ο πα-

Γραφῆς ἡ ἀτοπία τοῦ λογογράφου, ἐν οἷς ὁ Μωϋσῆς ἰκετεύει τὸν Κύριον μὴ ἀγγελὸν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ λαοῦ ἐπιστῆσαι, ἀλλ' αὐτὸν τῆς πορείας αὐτῶν ἀφηγήσασθαι. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «βάδιζε, κατάβηθι καὶ ὁδήγησον τὸν λαὸν τοῦτον εἰς τὸν τόπον 5 δν εἰπόν σοι· καὶ ἰδοὺ ὁ ἀγγελός μου προπορεύεται σου ἢ ἂν ἡμέρα ἐπισκέπτωμαι».

35 Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα φησί, «καὶ συναποστελῶ πρότερόν σου τὸν ἀγγελόν μου». Εἶτα μικρὸν κατὰ τὴν ἀκολουθίαν γίνεται παρὰ τοῦ θεράποντος πρὸς τὸν Θεὸν ἰκετηρία τοῦτον ἔχουσα τὸν τρόπον· «εἰ εὐ-
10 ρηκα χάριν ἐναντίον σου, συμπορευθήτω ὁ Κύριός μου μεθ' ἡμῶν»· καὶ πάλιν «εἰ μὴ αὐτὸς συμπορευῆ ἡμῖν, μὴ με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν»· εἶτα ἀπόκρισις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Μωϋσέα· «καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον δν εἰρηκας ποιήσω· εὐρηκας γὰρ χάριν ἐνώπιόν μου καὶ οἶδά σε παρὰ πάντας». Οὐκοῦν εἰ Μωϋσῆς μὲν παραιτεῖται τὸν ἀγγελον, αὐ-
15 τὸς δὲ ὁ χρηματίζων αὐτῶ συνέμπορος γίνεται καὶ καθηγεμὼν τῆς στρατιᾶς, φανερῶς ἀποδείκνυται διὰ τούτων, ὅτι ὁ τῇ τοῦ δντος ἐπω-
36 νυμία ἑαυτὸν γνωρίσας ὁ Μονογενὴς ἐστὶ Θεός. Εἰ δὲ πρὸς τοῦτό τις ἀντιλέγοι, τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως ἐστὶ συνήγορος, τὸν Υἱὸν μὴ συμπαραλαμβάνων εἰς τὴν τοῦ λαοῦ σωτηρίαν. Εἰ γὰρ ἄγγελος μὲν
20 τοῖς Ἰσραηλίταις οὐ συναπέρχεται, ὁ δὲ διὰ τῆς τοῦ δντος ἐπωνυμίας δηλούμενος ὁ Μονογενὴς οὐκ ἐστὶ, καθὼς ὁ Εὐνόμιος βούλεται, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ ἐκ τῆς συναγωγῆς δόγματα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ μεταφέρεται. Οὐκοῦν τῶν δύο τὸ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ὁμολογή-
σουσιν, ἢ μηδαμοῦ παρεῖναι τῷ Μωϋσῆϊ τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἢ αὐτὸν
25 τὸν Υἱὸν εἶναι τὸν δντα, παρ' οὗ ὁ λόγος πρὸς τὸν θεράποντα γίνεται.

37 Ἄλλ' ἀντιλέγει τοῖς εἰρημένοις αὐτὴν τὴν Γραφὴν προτεινόμενος λέγουσαν ἄγγελου προτετάχθαι φωνήν, καὶ οὕτως ἐπῆχθαι τὸν τοῦ δντος διάλογον'. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀντίρρησις, ἀλλὰ βεβαίωσις τῶν ἡμετέρων ἐστίν. Καὶ ἡμεῖς γὰρ φαμεν ἐναργῶς τὸν προφήτην τὸ περὶ τοῦ
30 Χριστοῦ μυστήριον ἐμφανὲς ποιῆσαι τοῖς ἀνθρώποις βουλόμενον ἀγγελον τὸν δντα προσαγορευῆσαι, ὡς ἂν μὴ μόνης τῆς τοῦ δντος ἐπωνυ-

29. Ἔξ. 32,24-35.

30. Ἔξ. 33,2.

31. Ἔξ. 34,9.

32. Ἔξ. 33,15.

ραλογισμός λοιπόν του λογογράφου ελέγχεται από την ίδια τη Γραφή, όταν ο Μωσής ικετεύει τον Κύριο να μη βάλει άγγελο ως οδηγό στο λαό αλλά να γίνει ο ίδιος οδηγός στην πορεία τους. 'Ο λόγος που λέει ο Θεός είναι ο εξής. «Πήγαινε, κατέβα και οδήγησε το λαό αυτό στον τόπο που σου είπα. 'Ο άγγελιοφόρος μου θα προηγηθεί μπροστά από σένα, την ημέρα που θα ρθῶ ως τιμωρός»²⁹

- 35 Και λίγο πιο κάτω λέει, «και θα στείλω μπροστά από σένα τον άγγελιοφόρο μου»³⁰. Έπειτα, άμέσως στη συνέχεια γίνεται ικεσία του υπηρέτη προς το Θεό με τον εξής τρόπο: «αν έχω τη χάρη σου, έλα έσὺ ὁ Κύριός μου και συμπορέψου μαζί μας»³¹. και πάλι: «αν δὲ συμπορευτείς και σὺ μ' ἐμᾶς, μὴ μὲ πάρεις ἀπὸ δῶ»³². Κι ακολουθεῖ ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ Μωϋσῆ. «Θὰ πραγματοποιήσω κι αὐτὴ τὴν παράκλησή σου· ἔχεις τὴ χάρη μου και σὲ τιμῶ περισσότερο ἀπὸ ὄλους»³³. Ἐν λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς ἀρνεῖται τὸν ἄγγελο και γίνεται συνοδοιπόρος του και οδηγὸς τοῦ λαοῦ ὁ ἴδιος ἐκεῖνος που μιᾶ μαζί του, με τούτα ἀποδεικνύεται με σαφήνεια ὅτι αὐτὸς που μᾶς γνώρισε τὸν ἑαυτό του με τὴν ἐπωνυμία ἐκείνου που ὑπάρχει
- 36 εἶναι ὁ Μονογενὴς Θεός. Ἐν ἀντιλέγει σ' αὐτὸ κανένας, θὰ εἶναι συνήγορος τῆς ἰουδαϊκῆς ἄποψης και δὲ θὰ κάνει συνεργὸ τὸν Υἱὸ στη σωτηρία τοῦ λαοῦ. Ἐν δηλαδὴ δὲ συνοδεύει τοὺς Ἰσραηλίτες ὡς ἄγγελιοφόρος, κι αὐτὸς που δηλώνεται με τὴν ἐπωνυμία τοῦ ὄντος δὲν εἶναι ὁ Μονογενὴς, ὅπως θέλει ὁ Εὐνόμιος, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ μεταφέρει τὰ διδάγματα τῆς Συναγωγῆς στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Θὰ ὁμολογήσουν λοιπὸν τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ ὅτι δὲν ἐμφανίζεται στὸ Μωϋσῆ καθόλου ὁ Μονογενὴς Θεός ἢ ὁ ὑπάρχων εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ πρὸς τὸν υπηρέτη του.

- 37 Ἐξακολουθεῖ ὁμως τὶς ἀντιρρήσεις του σὲ ὅ,τι εἶπαμε προτείνοντας τὴν ἴδια τὴ Γραφή που λέει, ὅτι «προηγήθηκε ἡ φωνὴ τοῦ ἄγγελιοφόρου, κι ἔτσι ἀκολουθῆσε ἔπειτα ὁ διάλογος ἐκείνου που ὑπάρχει». Αὐτὸ ὁμως δὲν εἶναι ἀντίρρηση ἀλλὰ ἐπιβεβαίωση τῶν ἀπόψεών μας. Καὶ ἐμεῖς ὑποστηρίζομε ὅτι θέλοντας ὁ προφήτης νὰ καταστήσει φανερὸ με σαφήνεια στοὺς ἀνθρώπους τὸ σχετικὸ με τὸ Χριστὸ μυστήριον ἀποκάλεσε ἄγγελο αὐτὸν που ὑπάρχει, μήπως,

33. Ἐξ. 33,17.

- μίας κατὰ τὸν διάλογον εὐρισκομένης πρὸς τὸν Πατέρα ὁ νοῦς τῶν λεγομένων ἐπαναφέροιο. Ἄλλ' ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος τῶν τοῦ νοῦ κινήματων μηνυτῆς τε καὶ ἄγγελος γίνεται, οὕτω φαμέν καὶ τὸν ἀληθινὸν Λόγον τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα διαγγέλλοντα τοῦ ἰδίου Πατρὸς τὴν 5 βουλὴν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀγγελίας ἐπονομαζόμενον ἄγγελον λέγεσθαι.
- 38 Καὶ ὥσπερ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης πρότερον αὐτὸν λόγον εἰπὼν οὕτως ἐπάγει τὸν Θεὸν εἶναι τὸν Λόγον, ὡς ἂν μὴ προηγησαμένης τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας πρὸς τὸν Πατέρα ταῖς ὑπονοίαις ἀπενεχθεῖμεν, οὕτω καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς ἄγγελον προονομάσας αὐτὸν εἶναι τὸν 10 ὄντα τοῖς ἐφεξῆς ἐκδιδάσκει λόγοις, ὡς ἂν φανερώς τὸ κατὰ τὸν Χριστὸν προαγγελθεῖν μυστήριον, διὰ μὲν τοῦ ἀγγέλου τὸν ἐρμηνεῖα τοῦ πατρικοῦ βουλήματος Λόγον τῆς Γραφῆς διδασκούμενος, διὰ δὲ τῆς τοῦ ὄντος προσηγορίας τὴν κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φυσικὴν οἰκειότητα.
- 39 Εἰ δὲ καὶ τὸν Ἡσαΐαν προβάλοιτο ὡς εἰπόντα καλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ «μεγάλης βουλῆς ἄγγελον», οὐδὲ οὕτως ἀνατρέψει τὸν ἡμέτερον λόγον· σαφὲς γὰρ ἐκεῖ καὶ ἀναντίρρητον ὡς ἢ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον οἰκονομία διὰ τῆς προφητείας σημαίνεται. «Παιδίον» γάρ, 20 φησί, «ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος». Πρὸς δὲ καὶ τὸν Δαβὶδ οἴμαι βλέποντα τὴν τῆς βασιλείας κατάστασιν διηγείσθαι, οὐχ ὡς οὐκ ὄντος βασιλέως, ἀλλ' ὡς τῆς δουλικῆς ταπεινότητος, ἣν ὑπῆλθε κατ' οἰκονομίαν ὁ Κύριος, εἰς τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν 40 ἀναληφθεῖσης. Κατεστάθην» γάρ, φησί, «βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ 25 Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου». Οὐκοῦν ἄγγελός τε καὶ Λόγος σφραγίς τε καὶ εἰκὼν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν αὐτὴν ἐννοίαν λέγεται ὁ τὴν πατρικὴν ἀγαθότητα δι' ἑαυτοῦ γνωρίζων. Ὁ τε γὰρ ἄγγελος μηνυτῆς τινος γίνεται, καὶ ὁ λόγος ὡσαύτως ἐκκαλύπτει τὸ ἐγκείμενον νόημα, καὶ ἡ σφραγίς ἐν τῷ ἰδίῳ 30 τύπῳ τὸ ἀρχέτυπον δείκνυσι, καὶ ἡ εἰκὼν τὸ τοῦ ἀπεικονισθέντος 41 κάλλος δι' ἑαυτῆς ἐρμηνεύει, ὡς ἰσοδυναμεῖν ταῦτα πάντα τῷ σηματομένῳ πρὸς ἄλληλα. Διὰ τοῦτο τὸ ἄγγελος τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας προτέτακται, ἄγγελος μὲν λεγόμενος ὡς μηνυτῆς τοῦ Πατρὸς, ὦν δὲ

34. Ἦσ. 9,6.

35. Ψαλμ. 2,6.

ἐπειδὴ θὰ βρῖσκεται μόνη τῆς ἡ ἐπωνυμία τοῦ ὄντος, ἐπαναφερθεῖ τὸ νόημα τῶν λόγων στὸν Πατέρα. Ἄλλὰ ὅπως ὁ δικός μας λόγος γίνεται μηνυτὴς καὶ ἀγγελιοφόρος τῶν κινήματων τοῦ νοῦ μας, ἔτσι ὑποστηρίζομε ὅτι καὶ ὁ ἀληθινὸς Λόγος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ διακηρύττει τὸ σχέδιο τοῦ Πατέρα του, μὲ τὸ ἔργο τῆς ἀναγγελίας
 38 ποὺ ἔχει λέγεται ἀγγελιοφόρος. Καὶ ὅπως ὁ οὐράνιος Ἰωάννης τὸν εἶπε πρῶτα Λόγο κι ἔπειτα πρόσθεσε ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Θεός, γιὰ νὰ μὴν προηγηθεῖ ἡ προσηγορία τοῦ Θεοῦ καὶ μεταφερθοῦμε μὲ τὴ σκέψη μας στὸν Πατέρα, γι' αὐτὸ κι ὁ μέγας Μωϋσῆς, ἐνῶ τὸν ὀνόμασε στὴν ἀρχὴ ἄγγελο μὲ τοὺς ἐπόμενους λόγους τοῦ μᾶς τὸν διδάσκει ὡς αὐτὸν ποὺ ὑπάρχει. Ἔτσι θὰ προμηνύταν φανερά τὸ σχετικὸ μὲ τὸ Χριστὸ μυστήριον, ὅταν ἡ Γραφὴ διδάσκει μὲ τὸν ἄγγελο τὸν ἑρμηνευτὴ Λόγο τοῦ πατρικοῦ θελήματος καὶ μὲ τὴν προσωνομία τοῦ ὄντος διδάσκει τὴ φυσικὴ οἰκειότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι.

39 Ἄν παρουσιάσει καὶ τὸν Ἡσαΐα ποὺ εἶπε ὅτι τὸ ὄνομα του εἶναι ὁ ἀγγελιοφόρος τῆς μεγάλης βουλής μήτε ἔτσι δὲ θὰ ἀντικρούσει τὸ λόγο μας. Εἶναι σαφές καὶ ἀναντίρρητο ὅτι ἐκεῖ σημαίνεται μὲ τὴν προφητεία ἢ σύμφωνη μὲ τὸ ἀνθρώπινο οἰκονομία. Γιατὶ λέει, «γεννήθηκε γιὰ μᾶς ἓνα παιδί καὶ μᾶς δόθηκε ἓνας γιός, ποὺ ἡ ἀρχὴ του εἶναι στὸν ὦμον του καὶ τὸ ὄνομα του εἶναι Ἄγγελιοφόρος τῆς μεγάλης Βουλῆς»³⁴. Σ' αὐτὸ ἀποβλέπει καὶ ὁ Δαβὶδ νομίζω καὶ διηγεῖται τὴν κατάστασιν τῆς βασιλείας, ὅχι γιὰτὶ δὲν ἦταν βασιλιάς ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ δουλικὴ ταπείνωσις στὴν ὁποία κατὰ οἰκονομία
 40 ὑποβλήθηκε ὁ Κύριος ὑψώθηκε στὴν ἀξία τῆς βασιλείας. Γιατὶ λέει, «μὲ κατάστησε βασιλέα στὸ ἱερό γι' αὐτὸν βουνὸ τῆς Σιών, γιὰ νὰ διακηρύττω τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου»³⁵. Ἐπομένως ἄγγελοι καὶ λόγοι, σφραγίδα καὶ εἰκόνα καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ λέγονται μὲ τὸ ἴδιο νόημα γι' αὐτὸν ποὺ μᾶς γνωρίζει μὲ τὸν ἑαυτὸ του τὴν πατρικὴ ἀγαθότητα. Καὶ ὁ ἀγγελιοφόρος δηλαδὴ γίνεται κάποιου μαντατοφόρος κι ὁ λόγος ἐπίσης ἀποκαλύπτει τὸ νόημα ποὺ περιέχει καὶ ἡ σφραγίδα μὲ τὸ ἀποτύπωμά της δείχνει τὸ ἀρχέτυπο καὶ ἡ εἰκόνα μᾶς παραστήνει τὴν ὁμορφιὰ αὐτοῦ ποὺ ἀπεικονίσθηκε, ἐπει-
 41 δὴ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἰσοδύναμα μεταξύ τους κατὰ τὴ σημασία. Γι' αὐτὸ τὸ ἄγγελιοφόρος προτάσσεται ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία τοῦ ὄντος, λεγόμενος ἄγγελος ὡς μαντατοφόρος τοῦ Πατέρα καὶ ὑπάρχων

ὡς οὐκ ἔχων ὄνομα γνωριστικὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ πάσης ὑπερκειμένου τῆς ὀνοματικῆς σημασίας. Διὸ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῦ ἀποστόλου μεμερτύρηται, οὐχ ὡς ἐν τι προτετιμημένον τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὄντος τοῦ ὄντως ὄντος.

42 Ἄλλ' ὁρῶ γὰρ εἰς ἄμετρον ἤδη τὸν λόγον παρατεινόμενον καὶ δέδοικα τὸ δοκεῖν ἀδόλεσχός τις εἶναι καὶ περιττὸς τὴν φωνὴν εἰς πλῆθος προαγαγὼν τὴν ἀντίρρῃσιν, καίτοι πολλὰ τῆς διὰ μέσου λογογραφίας τοῦ ἀντιπάλου παραδραμῶν προμηθεῖα τοῦ μὴ πρὸς πολλὰς ἐπῶν μυριάδας ἐκταθῆναι τὸν λόγον. Τοῖς γὰρ φιλοπονωτέροις καὶ τὸ 10 μὴ σύντομον διαβολῆς ἐστὶν ἀφορμὴ, οἷς δὲ μὴ πρὸς τὴν χρείαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ἀργῶν τε καὶ ἀσπούδων ἐπιθυμίαν βλέπει ὁ νοῦς, δι' 43 εὐχῆς ἐστὶν ὀλίγοις βήμασι πολλὰ στάδια τῆς ὁδοῦ διανύειν. Τί οὖν χρὴ πράττειν ἐφελκομένης ἡμᾶς ἐπὶ τὸ πρόσω τῆς βλασφημίας; Ἡ τάχα περιττὸν ἐστὶ καὶ ὄντως ἀδόλεσχον τοῖς ὁμοίοις τῶν ἐπιχειρη- 15 μάτων ἐναγωνίζεσθαι; Πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ σπουδὴ καὶ κατὰ τὸν ἐφεξῆς αὐτοῦ λόγον σύμφωνος τοῖς προεξητασμένοις ἐστίν, οὐδὲν καινὸν εἰς κατασκευὴν παρὰ τὰ προλαβόντα τῶν ἐπιχειρημάτων ἔχουσα. Εἰ τοίνυν ἔρρωται ἡμῖν ἡ τῶν προεκτεθέντων ἀνατροπὴ, καὶ τὰ λειπόμενα τοῖς προεξητασμένοις συναπελήλεγκται· εἰ δὲ τοῖς ἐριστικοῖς καὶ 20 ἀντιτύποις ἐν τῷ παρεϊμένῳ τὸ κράτιστον εἶναι δοκεῖ, ἀναγκαῖον ἂν εἶη τούτων ἕνεκεν διὰ βραχέων ἐπιδραμεῖν τὸ ὑπόλοιπον.

44 Λέγει μὴ εἶναι τὸν Κύριον πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως ὁ μηδενὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν διειργόμενον ἐπιδεικνύειν ἔχων, καὶ τοῦτό φησιν οὐκ ἀπὸ Γραφῆς τὸν λόγον πιστούμενος, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων λογισμῶν κα- 25 τασκευάζων τὸ λῆμμα. Τοῦτο δὲ κοινὸν πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς κτίσεως ἀποδέδεικται μέρη· οὐ βάτραχος, οὐ σκῶληξ, οὐ κύνθαρος, οὐ πόα, οὐκ ἄκανθα, οὐκ ἄλλο τι τῶν εὐτελεστάτων πρὸ τῆς ἰδίας συστάσεως 45 ἦν. Ὡστε ὅπερ διὰ τῆς λογικῆς τεχνολογίας ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ σὺν ἰδρώτι καὶ πόνῳ κατασκευάζει, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν τυχόντων τῆς κτίσεως 30 μορίων προωμολόγηται, καὶ ὁ πολὺς ἐστὶ πόνος τῷ λογογράφῳ δεῖξαι τοῖς ἐσχάτοις τῶν ἐν τῇ κτίσει τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἐν τῇ κοινῳίᾳ τῶν ἰδιωμάτων ὁμότιμον. Οὐκοῦν ἰκανὸν τεκμήριον τοῦ κακῶς αὐ-

ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἓνα ὄνομα πού νά μᾶς κάνει γνωστή τὴν οὐσία του ἀλλὰ ὑπερβαίνει ὅποια ὀνοματικὴ σημασία. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὄνομά του εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα³⁶, μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος, ὅχι ἐπειδὴ προηγεῖται ἀπὸ τὰ ἄλλα στὴν τιμὴ ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ ἀληθινὰ ὑπάρχων εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα.

42 Βλέπω ὅμως ὅτι ὁ λόγος ἔχει περάσει τώρα πιά κάθε μέτρο καὶ φοβοῦμαι ὅτι θὰ νομιστῶ ἓνας κοινὸς φλύαρος καὶ περισσολόγος κι ὅτι ὀδήγησα τὴν ἀντίρρησή μου σὲ πλῆθος λόγων, ἂν καὶ ἔχω παρακάμψει πολλὰ μέρη ἐνδιάμεσα ἀπὸ τὴ λογογραφία τοῦ ἀντιπάλου μας, γιὰ νά μὴν ἐπεκταθεῖ ὁ λόγος μου σὲ πολλές μυριάδες λέξεων. Οἱ ἐπιμελεῖς ἀκόμη καὶ τὴν ἔλλειψη συντομίας τὴ θεωροῦν ἀφορμὴ διαβολῆς, ἐκεῖνοι ὅμως πού δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ ἀπαιτούμενο ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν ὅσα εἶναι εὐκολα καὶ ἄκοπα εὐχονται μὲ λίγα βήματα νά διανύσουν πολλὰ στάδια τοῦ δρόμου. Τί πρέπει

43 λοιπὸν νά κάνω ἀφοῦ ἡ βλασφημία μὲ τραβάει πρὸς τὰ ἔμπρός; Ἡ μήπως εἶναι περιττὸ καὶ φλυαρία πραγματικὴ νά πολεμᾶς μὲ τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα; Ὁλος ὁ ζῆλος τους καὶ στὴ συνέχεια τοῦ λόγου του εἶναι σύμφωνος μὲ ὅσα προεξετάσαμε καὶ δὲν ἔχει τίποτε νέο ν' ἀποδειχτεῖ πέρα ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἐπιχειρήματα. Ἄν ἐπομένως ἡ ἀνασκευή τῶν προηγούμενων εἶναι ἐπιτυχημένη, τότε ἔχουν ἐλεγχθεῖ μαζί μὲ τὰ πρῶτα καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Ἄν ὅμως οἱ ἐριστικοὶ καὶ οἱ ἀντιρρησίες νομίζουν ὅτι τὰ καλύτερα σημεῖα βρίσκονται σὲ ὅσα παραλείψαμε, εἶναι ἀνάγκη γιὰ χάρη τους νά ἐξετάσουμε σύντομα κι ὅ,τι ἀπομένει.

44 Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Κύριος δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του, αὐτὸν πού δὲν μπορεῖ ν' ἀποδείξει ὅτι τὸν χώριζε ὀτιδήποτε ἀπὸ τὸν Πατέρα του· καὶ τὸ λέει χωρὶς νά ἐπιβεβαιώνει τὸ λόγο του ἀπὸ τὴ Γραφή ἀλλὰ ἀποδεικνύει τὸν ἰσχυρισμὸ του μὲ δικούς του συλλογισμούς. Αὐτὸ ὅμως ἔχει ἀποδειχτεῖ κοινὸ γιὰ ὅλα τὰ ὄντα τῆς φύσης. Ὁ βᾶτραχος, τὸ σκουλήκι, τὸ σκαθάρι, τὸ χόρτο, τὸ ἀγκάθι, κανένα ἀπὸ τὰ ταπεινότερα δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθεῖ.

45 Ὡστε αὐτὸ πού ἀποδεικνύει μὲ πολὺ ἰδρώτα καὶ κόπο μὲσω τῆς λογικῆς τέχνης σχετικὰ μὲ τὸν Υἱό, αὐτὸ ἔχει γίνεи δεκτὸ καὶ γιὰ ὀποιοδήποτε στοιχεῖο τῆς κτίσης. Κι ὁ μεγάλος ἀγώνας τοῦ λογογράφου συνίσταται στὸ νά δείξει ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς εἶναι στὴν μετοχὴ τῶν γνωρισμάτων ἰσότημος μὲ τὰ ἔσχατα τῆς δημιουργίας.

τοὺς περὶ τῶν δογμάτων φρονεῖν τὸ συμβαίνειν αὐτοῖς τὰς ὑπολήψεις τὴν τε περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ καὶ τὴν περὶ τῆς τῶν βατράχων γενέσεως.

46 Εἰτά φησιν Ἴσον κατ' ἀλήθειαν καὶ δύναμιν τῷ ἀγέννητον μὴ εἶναι τὸ πρὸ γεννήσεως μὴ εἶναι. Πάλιν ὁ αὐτὸς ἀρμόσει καὶ πρὸς τοῦτό μοι λόγος, ὅτι καὶ ἐπὶ κυνὸς καὶ ψύλλης καὶ ὄφρα καὶ οὔτινοσούν τῶν ἐσχάτων τὸ Ἴσον εἰπὼν τις οὐχ ἁμαρτήσεται, ἐπεὶ ἴσον κατὰ ἀλήθειαν καὶ δύναμιν τῷ ἀγέννητον μὴ εἶναι τὸν κύνα τὸ πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτὸν μὴ εἶναι. Εἰ δὲ κατὰ τὸν διορισμὸν αὐτῶν, ὃν
10 πολλαχῆ διωρίσαντο, ὅσα κοινωνεῖ τῶν ἰδιωμάτων, κοινωνεῖ καὶ τῆς φύσεως, ἴδιον δὲ τοῦ κυνὸς καὶ τῶν καθ' ἕκαστον τὸ πρὸ τοῦ γενέσθαι μὴ εἶναι, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ κατασκευάζειν οἴεται χρῆναι, τὸ λειπόμενον τῆς κατασκευῆς ὁ ἀκροατὴς πάντως ἐκ τοῦ ἀκολουθίου κατόψεται.

47 Ἀλλὰ πρὸς τὸ μετριώτερον μετάγει τὸν λόγον, νέμων τι καὶ φιλανθρωπίας αὐτῷ, καὶ φησιν 'οὐ μόνον ὄντα καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα φάμεν εἶναι τὸν Υἱόν' ὁ μικρὸν ἐν τοῖς κατόπιν τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας αὐτὸν ἀποσχοινίζων, 'ἀλλὰ καὶ Κύριον αὐτόν', φησί, 'καὶ δημιουργὸν καὶ Θεὸν πάσης αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς οὐσίας λέγομεν'.
20 Ἦν τί οἴεται, κτιστὴν εἶναι ἢ ἀκτιστον; Εἰ γὰρ πάσης νοητῆς οὐσίας ὁμολογεῖ Κύριον καὶ Θεὸν καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν Υἱόν, ἀνάγκη πᾶσα, εἰ μὲν ἀκτιστον εἶναι λέγοι ταύτην, ψεῦδεσθαι τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν δημιουργίαν τῷ Υἱῷ προσμαρτυροῦντα, εἰ δὲ κτιστὴν πιστεύοι, αὐτὸν ἑαυτοῦ κτίστην εἶναι κατασκευάζει.

48 Εἰ γὰρ μὴ τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀκτίστῳ τῆς νοητῆς οὐσίας ἀφορίζοιτο ἡ δημιουργία, οὐδὲν ἔτι τὸ διακρίνον ὑπολειφθήσεται, τῆς τε αἰσθητῆς κτίσεως καὶ τῆς νοερᾶς οὐσίας ἐπικοινωνουμένης. Ἀλλ' ἐπάγει τούτοις 'ὅτι ἐν τῇ τῶν ὄντων κτίσει παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐπιτέτραπται τὴν τῶν ἀπάντων, ὀρατῶν τε καὶ ἀοράτων, δημιουργίαν καὶ
30 τῶν γενομένων τὴν πρόνοιαν, ἀρκούσης αὐτῷ τῆς ἀνωθεν ἀποκληρωθείσης δυνάμεως πρὸς τὰς γενέσεις τῶν δημιουργηθέντων'. Ταῦτα βιάζεται μὲν τὸ πλῆθος τῶν γεγραμμένων ἐν συντόμῳ παραδραμεῖν,

Φτάνει λοιπόν και δὲ χρειάζεται ἄλλη ἀπόδειξη τῆς κακοδοξίας τους ὅτι συμφωνοῦν μεταξύ τους οἱ ἀπόψεις τους γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ καὶ τῶν βατράχων.

46 Ἐπειτα λέει ὅτι ἀληθεύουν ἐξίσου καὶ ἰσχύουν οἱ ἐκφράσεις 'δὲν εἶναι ἀγέννητος' καὶ 'δὲν ὑπάρχει πρὶν γεννηθεῖ'. Θὰ χρησιμοποιοῦν τὸν ἴδιο λόγο πάλι καὶ γι' αὐτὴ τὴν περίπτωση· ὅτι καὶ γιὰ τὸ σκυλί καὶ τὸν ψύλλο καὶ τὸ φίδι καὶ ὅποιοδῆποτε ἀπὸ τὰ ἔσχατα ἂν πεῖ κανένας τὸ ἴδιο δὲ θὰ κάνει σφάλμα, ἐπειδὴ πραγματικὰ ἀληθεύει καὶ ἰσχύει ἐξίσου ὅτι τὸ σκυλί δὲν εἶναι ἀγέννητο ἢ ὅτι τὸ σκυλί δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθεῖ. Κι ἂν κατὰ τὸν ὅρισμό τους, πού σὲ πολλὰ σημεῖα διατύπωσαν, ὅσα ἔχουν κοινὰ γνωρίσματα ἔχουν καὶ κοινὴ φύση, κι ἂν γνώρισμα τοῦ σκυλιοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμέρους εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχουν πρὶν γεννηθοῦν, πράγμα πού νομίζει ὅτι πρέπει ν' ἀποδείξει καὶ γιὰ τὸν Υἱό, τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς ἀποδείξεως θὰ τὸ διαπιστώσει ἐξάπαντος ὁ ἀκροατῆς ἀπὸ τὴ λογικὴ ἀκολουθία.

47 Ἄλλὰ στρέφει τὸ λόγο του στὸ μετριοπαθέστερο καὶ τοῦ δίνει καὶ μιὰ ἰδέα φιλανθρωπίας λέγοντας 'δὲν ὑποστηρίζομε μόνο ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπάρχει καὶ ὅτι εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα' (αὐτὸς πού στὰ παρακάτω τὸν στερεῖ ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία τοῦ ὄντος), 'ἀλλὰ τὸν λέμε καὶ Κύριο καὶ Δημιουργὸ καὶ Θεὸ κάθε αἰσθητῆς καὶ νοητῆς οὐσίας'. Τί τὴν νομίζει τὴν οὐσία αὐτῆ, κτιστὴ ἢ ἄκτιστη; Ἄν δηλαδὴ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Κύριος καὶ Θεὸς καὶ δημιουργὸς κάθε νοητῆς οὐσίας, ἀνάγκη πάσα ἂν τὴ λέει 'ἄκτιστη' νὰ ψεύδεται ἀποδίδοντας στὸν Υἱὸ τὴ δημιουργία τῆς ἄκτιστης φύσης, ἂν πάλι τὴν πιστεῦει 'κτιστὴ', πάει ν' ἀποδείξει ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι κτίστης τοῦ ἑαυτοῦ του.

48 Ἄν ἡ δημιουργία δὲν διαχωρίζοταν μὲ τὸ ἄκτιστο καθ' ἑαυτὴν τῆς νοητῆς οὐσίας, δὲ θὰ μείνει πιά τίποτα πού νὰ κάνει κάποια διάκριση ἀλλὰ θὰ νοεῖται ἐπίκοινη ὡς αἰσθητὴ κτίση καὶ ἡ νοερὴ οὐσία. Σ' αὐτὰ ὁμοῦ προσθέτει ὅτι 'στὴ δημιουργία τῶν ὄντων πού ἀπὸ τὸν Πατέρα τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ ἡ δημιουργία ὄλων, τῶν ὄρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων, καὶ ἡ πρόνοια ὅσων ἔχουν δημιουργηθεῖ καὶ τοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ δύναμη πού παραχωρήθηκε ἀπὸ ἄνω γιὰ τὴν γένεση ὅσων δημιουργήθηκαν'. Αὐτὰ τὸ πλῆθος τῶν γραπτῶν του μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὰ περάσομε γρήγορα· συγκρατεῖ ὁμοῦς κάπως ἡ βλασφη-

παρακατέχει δέ πως ἡ βλασφημία τὸν λόγον, πολλὴν ἔσμὸν νοημάτων 49 οἷόν τινων ἰσθόλων σφηκῶν περιέχουσα. Ἐπετρέπη, φησί, παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν δημιουργίαν. Εἰ δὲ περὶ χειροτέχνου τινὸς ὁ λόγος ἐγένετο κατὰ γνώμην τοῦ μισθωμένου μεταχειριζομένου τὴν ἐργασίαν, ἄρ' 50 οὐκ ἂν τοῖς αὐτοῖς ἐχρήσατο λόγοις; Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Βεσελεὴλ τὸ ἴσον οὐχ ἁμαρτάνομεν λέγοντες ὅτι ἐπιτρεπείς παρὰ τοῦ Μωϋσέως τὴν σκηνοποιῖαν δημιουργὸς τῶν ἐκεῖ μνημονευθέντων ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἐλθὼν μὴ πρότερον θεῖα τε δυνάμει τὴν ἐπιστήμην κτησάμενος καὶ τῇ τοῦ Μωϋσέως ἐπιτροπῇ τῆς ἐνεργείας κατατολ- 10 μήσας.

50 Οὐκοῦν ἡ τοῦ 'ἐπιτετράφθαι' λέξις ἐπίκτητον αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν δημιουργικὴν ἐνδείκνυται δυνάμιν τε καὶ ἐξουσίαν, ὡς πρὶν ἐπι-
τραπῆναι μῆτε θαρσοῦντα μῆτε δυνάμενον, ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν ἔργων
ἐξουσίαν ἔλαβε καὶ ἀποχρῶσαν πρὸς τὰ ἔργα τὴν δυνάμιν, οὕτω γεγε-
15 νῆσθαι δημιουργὸν τῶν ὄντων, 'ἀρκούσης αὐτῷ', καθὼς φησὶν ὁ Εὐ-
νόμιος, 'τῆς ἄνωθεν ἀποκληρωθείσης δυνάμεως'. Ἄρα μὴ κατὰ τινα
τερατείαν τῶν γενεθλιακῶν λόγων καὶ ἐν εἰμαρμένη τινὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν
γέννησιν τίθεται, καθάπερ φασὶν οἱ τὴν ματαίαν ταύτην ἐξησκηκότες
ἀπάτην κατὰ τὰς ποιὰς τῶν ἀστέρων ἐπιπλοκάς τε καὶ ἀποστάσεις
20 τὰς ἀποκληρώσεις τῶν βίων τοῖς τικτομένοις συμβαίνειν, τῆς ἄνωθεν
εἰρμῷ τινι φερομένης δινήσεως τὰς περὶ τι δυνάμεις τοῖς γινομένοις
51 ἐπικλωθούσης; Τάχα τι τοιοῦτον ὁ σοφὸς ἐννοεῖ καὶ φησὶ τῷ ὑπερά-
νω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος
ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι
25 καθάπερ ἐν κοίλοις τισὶ καθειργμένῳ χωρίοις ἄνωθεν ἀποκεκληρῶ-
σθαι διαμεμετρημένην πρὸς τὴν ποσότητα τῶν γινομένων τὴν δυνά-
μιν. Παραδραμοῦμαι καὶ τοῦτον διὰ συντομίας τὸν λόγον, ἐξ ὀλίγης
τῆς τῶν ἐξετασθέντων ἀρχῆς σπέρματα πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς
βλασφημίας τοῖς συνεωτέροις τῶν ἐντυχανόντων καταβαλλόμενος.

52 Εἶτα διὰ τῶν ἐφεξῆς ἀπολογία τις ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῷ γέγραπται.
Οὐ γὰρ ἂν ἔτι δοκοίημεν τοῖς ἐντυχάνουσι παραστοχάζεσθαι τῆς δια-
νοίας τοῦ λόγου καὶ πρὸς τὸ ὑπεύθυνον μεθερμηνεύειν τὰ ρήματα, αὐ-
τῆς τῆς ἐκείνου φωνῆς ὁμολογούσης τὴν ἀτοπίαν. Ἐχει γὰρ οὕτω τὰ
γεγραμμένα· 'ἢ γὰρ οὐχὶ γῆ μὲν καὶ ἄγγελος οὐκ ὄντα γέγονεν;' Ὅρατε

μία τὸ λόγο, ἐπειδὴ περιέχει μεγάλο σμῆνος νοημάτων, σὰν ἓνα εἶ-
 49 δος σφῆκες φαρμακερές. Τοῦ ἀνατέθηκε, λέει, ἀπὸ τὸν Πατέρα ἢ
 δημιουργία. Ἄν γινόταν λόγος γιὰ κάποιο χειροτέχνη πού ἐκτελεῖ
 τὴν ἐργασία του ὅπως θέλει αὐτὸς πού τὸν μίσθωσε, δὲ θὰ χρησι-
 μοποιούσε τάχα τοὺς ἴδιους λόγους; Καὶ βέβαια γιὰ τὸ Βεσελεὴλ
 δὲν κάνομε τὸ ἴδιο σφάλμα λέγοντας ὅτι ἀφοῦ τοῦ ἀνέθεσε ὁ Μωϋ-
 σῆς τὴ σκηνοποιῖα ἔγινε ὁ δημιουργὸς ὅσων ἀναφέρονται ἐκεῖ³⁷
 δὲ θὰ ἔφτανε στὴν ἐκτέλεση ἂν δὲν εἶχε λάβει προηγουμένως τὴν
 τέχνη μὲ τὴ θεία δύναμη κι ἂν δὲν εἶχε τολμήσει ν' ἀναλάβει τὸ
 ἔργο πού τοῦ ἀνέθεσε ὁ Μωυσῆς.

50 Ἡ λέξη λοιπὸν τοῦ 'εἶχε ἀναθέσει' δείχνει ὅτι ἡ δημιουργικὴ
 δύναμη καὶ ἐξουσία τοῦ ἦταν ἐπίκτητη, ἀφοῦ πρὶν τοῦ ἀνατεθεῖ
 μήτε τὸ θάρρος εἶχε μήτε τὴ δύναμη. Ὅταν ὅμως ἔλαβε τὴν ἐξου-
 σία πάνω στὰ ἔργα καὶ τὴ δύναμη πού ἐπαρκοῦσε, ἔτσι ἔγινε
 δημιουργὸς τῶν ὄντων καὶ 'τοῦ ἦταν ἐπαρκῆς, ὅπως λέει ὁ Εὐνό-
 μιος, ἡ δύναμη πού τοῦ παραχωρήθηκε ἀπὸ ἄνω'. Μήπως ἄραγε το-
 ποθετεῖ τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ σύμφωνα μὲ κάποια ἀγυρτεία τῶν γε-
 νεθλιακῶν λόγων καὶ τὴν εἰμαρμένη; Ὅπως λένε αὐτοὶ πού ἔχουν
 ἀσκήσει τὴν ὀλέθρια αὐτὴ ἀπάτη ὅτι γίνονται οἱ ἀποκληρώσεις
 τῶν βίων, γι' αὐτοὺς πού γεννιοῦνται ἀνάλογα μὲ κάποιες συναντή-
 σεις καὶ ἀπομακρύνσεις τῶν ἀστρων, ἐξαιτίας τῆς περιδίνησης πού
 ἔρχεται ἀπὸ ἐπάνω μὲ μιὰ ὀρισμένη φορὰ καὶ κλώθει τὶς δυνάμεις
 51 γιὰ τὴ δημιουργία καθενὸς ἀπὸ τὰ ὄντα; Ἐννοεῖ κάτι τέτοιο τάχα ὁ
 σοφὸς καὶ λέει σ' αὐτὸν πού εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία
 καὶ κυριαρχεῖ καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα πού λέγεται ὄχι μόνον στὸν
 αἰῶνα τοῦτον ἀλλὰ καὶ στὸ μελλοντικόν, τοῦ λέει λοιπὸν σὰ νὰ ἦταν
 κλεισμένος σὲ κάποια βαθιὰ σπήλαια ὅτι τοῦ παραχωρήθηκε δύνα-
 μη μετρημένη ἀνάλογη μὲ τὴν ποσότητα ὅσων γίνονται. Θὰ περά-
 σω μὲ συντομία καὶ τὸ λόγο αὐτὸν ρίχνοντας ἀπὸ τὴ μικρὴ ἀρχὴ
 ἐκείνων πού ἐξετάστηκαν σπόρους γιὰ νὰ κατανοήσουν τὴ βλα-
 σφημία οἱ πιὸ νοήμονες ἀναγνώστες.

52 Ἐπειτα μὲ τὰ παρακάτω γράφει κάποια υπεράσπιση γιὰ μᾶς.
 Δὲ θὰ νομίζουν πιά οἱ ἀναγνώστες μας ὅτι παρανοοῦμε τὸ λόγο καὶ
 ὅτι ἐρμηνεύομε ἐσφαλμένα τοὺς λόγους του, ὅταν ἐκεῖνος ὁ ἴδιος
 ὁμολογεῖ τὸν παραλογισμό. Ἴδου πῶς εἶναι τὰ γραφτά του: 'ἡ γῆ
 καὶ ὁ ἄγγελος λοιπὸν δὲ δημιουργήθηκαν χωρὶς νὰ εἶναι πρῶτα;'

τὸν ὑψηλὸν θεολόγον ὡς οὐκ αἰσχύνεται τὸν αὐτὸν γῆ τε καὶ ἀγγέλοις καὶ αὐτῷ τῷ ποιητῇ τοῦ παντὸς ἐφαρμοζῶν λόγον; Οὐκοῦν εἰ τὰ αὐτὰ πρέπειν οἴεται περὶ τε τῆς γῆς καὶ τοῦ Κυρίου λέγειν, ἢ καὶ ταύτην πάντως θεοποιήσει ἢ καὶ ἐκεῖνον ταύτῃ συνατιμάσει.

53 *Εἶτα προστίθῃσι τούτοις δι' ὧν ἀπογνυμνοῦται πλέον ἢ βλασφημία, ὡς μηδὲ παιδὶ δυσκατανόητον εἶναι τὸ ἄτοπον. Φησὶ γὰρ ὅτι 'μακρὸν ἂν εἴη πάσας ἐπεξιέναι τῶν νοητῶν τὰς γενέσεις ἢ τὰς οὐσίας, αἷς ἀπάσαις οὐχὶ κοινὴ τις ἢ τοῦ μὴ ὄντος φύσις, ἀλλὰ κατὰ τὰς τοῦ δημιουργήσαντος ἐνεργείας ἢ παραλλαγῇ'. Ταῦτα γὰρ καὶ σιωπῶντων ἡμῶν ἀρίδηλον ἔχει καὶ περιφανῆ τὴν κατὰ τοῦ Υἱοῦ βλασφημίαν, ὅταν ὁμολογῇ τὸ κατὰ πάσης γενέσεως καὶ οὐσίας λεγόμενον μηδὲν ἀπάδειν τοῦ περὶ τῆς θείας τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως λόγου. Ἀλλὰ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν ὑπερβάντα τὴν διὰ μέσου τῆς βλασφημίας κατασκευὴν τρόπον τινὰ προδιελεγχθεῖσαν ἐν τοῖς ἐξήτασμέ-*
15 *νοις ἐπὶ τὰ κεφάλαια τῆς τοῦ δόγματος αὐτῶν κατηγορίας ἐλθεῖν.*

54 *Εὐρεθήσεται γὰρ μάταιον μὲν ἀποδεικνῦς τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον, ἀνόητον δὲ τὴν μυστικὴν δωροφορίαν, τὴν τε μετουσίαν τούτων εἰς οὐδὲν πλέον τοῖς μετέχουσι γινομένην. Φησὶ γὰρ μετὰ τοὺς συντόνους ἐκείνους ἀγῶνας, ἐν οἷς Οὐαλεντίνους τε καὶ Κηρίνθους*
20 *καὶ Βασιλίδας καὶ Μοντανούς καὶ Μαρκίωνας εἰς διαβολὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς προεστήσατο δόγματος, καὶ κατασκευάσας τὸ μηδὲ πρὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν οἰκείως ἔχειν τοὺς ἄγνωστον ἀποφαινομένους τὴν θείαν φύσιν, ἄγνωστον δὲ καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον, καὶ συναριθμήσας τοῖς διαβεβλημένοις ἡμᾶς, οὕτως ἐπάγει τὸν*
25 *παρ' ἑαυτοῦ λόγον ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν· 'ἡμεῖς δὲ πειθόμενοι τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις ἀνδράσιν οὔτε τῇ σεμνότητι τῶν ὀνομάτων οὔτε ἐθῶν καὶ μυστικῶν συμβόλων ιδιότητι κυροῦσθαί φαμεν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, τῇ δὲ τῶν δογμάτων ἀκριβεῖα'.*

55 *Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲ τότε τοῖς εὐαγγελισταῖς οὔτε τοῖς ἀποστόλοις*
30 *οὔτε τινὶ τῶν τῆς ἀρχαιοτέρας Γραφῆς καθηγησαμένων πεισθεῖς ταῦτα γράφει, παντὶ δῆλον τῷ τὴν ἱερὰν τε καὶ θείαν οὐκ ἀγνοοῦντι Γραφήν. Ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη ἁγίους αὐτὸν καὶ μακαρίους ἀνδρας οἶεσθαι*

Βλέπετε τὸ βαθυστόχαστο θεολόγο πῶς δὲν ντρέπεται ν' ἀποδίδει τὸν ἴδιο λόγο στὸν ποιητὴ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆ μιᾶ καὶ στὴ γῆ καὶ στὸν ἄγγελο ἀπὸ τὴν ἄλλη; "Ἄν νομίζει ὅτι ἀρμόζει νὰ λέμε τὰ ἴδια πράγματα γιὰ τὴ γῆ καὶ τὸν Κύριο ἢ θὰ θεοποιήσει καὶ τὴ γῆ ἢ καὶ ἐκεῖνον θὰ συνατιμάσει μαζί της.

53 "Ὑστερα κάνει προσθήκη μὲ τὴν ὁποία ἀπογυμνώνεται πιά ἡ βλασφημία, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δύσκολο νὰ ἐπισημαίνει τὸ παράλογο ἀκόμα κι ἓνα παιδί. Τί λέει; "Ὅτι 'θὰ εἶναι μακρὸ ν' ἐξετάσουμε ὄλες τὶς γενέσεις τῶν νοητῶν ἢ τὶς οὐσίες, στίς ὁποῖες δὲν ἦταν κοινὴ σὲ ὄλες ἡ φύση τοῦ μὴ ὄντος ἀλλὰ παράλλασσαν μεταξύ τους ἀνάλογα μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ δημιουργοῦ τους'. Αὐτὰ κι ὅταν ἐμεῖς σωπαίνομε ἔχουν ἐκδηλη καὶ ὀλοφάνερη τὴ βλασφημία κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅταν ὁμολογεῖ ὅτι αὐτὸ πού λέγεται γιὰ κάθε γένεση καὶ οὐσία δὲν ἀπάδει καθόλου ἀπὸ ὅ,τι λέγεται γιὰ τὴ θεία ὑπόσταση τοῦ Μονογενοῦς. Ἄλλὰ νομίζω εἶναι καλὸ παρακάμπτοντας τὴν ἀπόδειξη πού ἐπιχειρεῖ ἐνδιάμεσα στὴ βλασφημία, πού κατὰ κάποιον τρόπο ἔχει προελεγχθεῖ σὲ ὅσα ἐξετάσαμε, νὰ περάσω στίς βασικὲς κατηγορίες κατὰ τῆς διδασκαλίας τους.

54 Θὰ βρεθεῖ ὅτι ἀποδεικνύει μάταιο τὸ μυστήριον τῆς παλιγγενεσίας, ἀνώφελη τὴν μυστικὴ προσφορὰ τῶν δώρων καὶ ὅτι ἡ μετουσία τους δὲν ἔχει κανένα ἀποτέλεσμα γιὰ ὄσους τὰ μετέχουν. Λέει μετὰ τοὺς σφοδροὺς ἐκεῖνους ἀγῶνες κατὰ τοὺς ὁποίους ἔβαλε ἐπικεφαλῆς τῆς κατασυκοφάντησης τῆς πίστες μας τοὺς Οὐαλεντίνους καὶ τοὺς Κορίνθους καὶ τοὺς Βασιλεῖδες καὶ τοὺς Μοντανοὺς καὶ τοὺς Μαρκίωνες κι ἀφοῦ κατασκεύασε ὅτι μήτε μὲ τὸ ὄνομα κὰν τῶν Χριστιανῶν δὲν ἔχουν σχέση ὅσοι ἀποφαίνονται πῶς εἶναι ἄγνωστη ἡ θεία φύση, ἄγνωστος κι ὁ τρόπος τῆς γέννησης. Κι ἀφοῦ περιέλαβε κι ἐμᾶς στὴ χορεία τῶν συκοφαντημένων τελειώνει τὸ λόγο του μὲ τὶς ἐξῆς λέξεις: "Ἐμεῖς ὅμως ἀκολουθώντας τοὺς ἁγίους μακάριους ἄνδρες δὲ λέμε ὅτι τὸ μυστήριον τῆς εὐσέβειας ἀντλεῖ τὸ κύρος του οὔτε ἀπὸ τὰ βαρύγδουπα ὀνόματα οὔτε ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα μυστικὰ σύμβολα'.

55 "Ὅτι δὲν τὰ γράφει αὐτὰ ἐπειδὴ πείσθηκε στοὺς εὐαγγελιστὲς εἴτε στοὺς ἀποστόλους ἢ σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς προφήτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι φανερὸ στὸν καθένα πού δὲν ἀγνοεῖ τὴ θεία καὶ ἱερὴ Γραφή. Καὶ θὰ ἦταν λογικὰ ἀκόλουθο νὰ νομίζομε πῶς

λέγειν Μανιχαῖον, Νικόλαον, Κόλουθον, Ἀέτιον, Ἄρειον καὶ πάντας τοὺς τοῦ αὐτοῦ χοροῦ, οἷς ἀκολουθῶν ταῦτα νομοθετεῖ, ὅτι οὔτε τῶν ὀνομάτων ἢ ὁμολογία οὔτε τὰ ἔθνη τῆς Ἐκκλησίας οὔτε τὰ μυστικά 56 σύμβολα κυροῖ τὴν εὐσέβειαν. Ἡμεῖς δὲ μεμαθηκότες παρὰ τῆς ἀγίας 5 φωνῆς ὅτι «ἂν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ ἐσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», καὶ ὅτι «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐκεῖνος ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα», πεπε-
σμεθα τῇ ὁμολογίᾳ τῶν θείων ὀνομάτων, Πατρὸς λέγω καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀγίου, κυροῦσθαι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον καὶ τῇ τῶν 10 μυστικῶν ἐθῶν τε καὶ συμβόλων κοινωσίᾳ τὴν σωτηρίαν κρατύνε-
σθαι· δόγματα δὲ δι' ἐπιμελείας καὶ τοῖς ἐξω τοῦ μυστηρίου πολλάκις ἐξήτασται, καὶ πολλῶν ἔστιν ἀκούειν ὑπόθεσιν ἑαυτοῖς εἰς λόγων ἀμιλλαν τὸ ἡμέτερον δόγμα προβαλλομένων, καὶ τινὰς αὐτῶν ὀρῶμεν καὶ κατεπιτυγχάνοντας τῆς ἀληθείας πολλάκις καὶ οὐδὲν ἥττον ἡλλο- 15 τριωμένους τῆς πίστεως.

57 Ἐπειδὴ τοίνυν καταφρονεῖ μὲν τῶν σεμνῶν ὀνομάτων, δι' ὧν τῆς θειοτέρας γεννήσεως ἢ δύναμις τοῖς διὰ πίστεως μειοῦσι τὴν χάριν νέμει, περιορᾷ δὲ τὴν τῶν μυστικῶν συμβόλων τε καὶ ἐθῶν κοι-
νωνίαν, ἐν οἷς ὁ Χριστιανισμὸς τὴν ἰσχὺν ἔχει, εἴπωμεν τὸ τοῦ προ-
20 φήτου μικρὸν παρῳδήσαντες πρὸς τοὺς ἀκροατὰς τῆς ἀπάτης ὅτι Ἔως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε τὴν ἀπώλειαν καὶ ζητεῖτε ψευ-
δος; Πῶς οὐχ ὀρᾶτε τὸν διώκτην τῆς πίστεως εἰς παράβασιν τοῦ
58 Χριστιανισμοῦ τοὺς πειθόμενους αὐτῷ προκαλούμενον; Ἐἰ γὰρ ἄχρη-
στος μὲν ἢ τῶν σεμνῶν τε καὶ τιμίων τῆς ἀγίας Τριάδος ὀνομάτων
25 ὁμολογία, ἀνόνητα δὲ τὰ ἔθνη τῆς Ἐκκλησίας, ἐν δὲ τοῖς ἔθεσι τούτοις ἔστιν ἢ σφραγίς, ἢ προσευχή, τὸ βάπτισμα, ἢ τῶν ἀμαρτιῶν ἐξαγό-
ρευσις, ἢ περὶ τὰς ἐντολὰς προθυμία, ἢ περὶ τὸ ἥθος κατόρθωσις, τὸ
κατὰ σωφροσύνην βιοῦν, τὸ πρὸς τὸ δίκαιον βλέπειν. τὸ μὴ ταῖς ἐπι-
θυμαίαις ἐρεθίζεσθαι μῆτε ἡδονῆς ἠττάσθαι μῆτε ἀρετῆς ἀπολείπε-
30 σθαι, εἰ οὖν μηδὲν τῶν τοιούτων ἐθῶν ἐπ' ἀγαθῷ κατορθοῦσθαι λέ-
γει μηδὲ τὰ μυστικά σύμβολα φυλακτήρια μὲν τῶν περὶ τὴν ψυχὴν ἀγαθῶν, καθὼς πεπιστεύκαμεν, γίνεσθαι, ἀποτρόπαια δὲ τῶν κατ'

38. Ἰω. 3,3.

39. Ἰω. 6,54.

40. Ψαλμ. 4,3.

λέει ἅγιους τοὺς Μανιχαῖο, Νικόλαο, Κόλουθο, Ἀέτιο, Ἄρειο καὶ ὄλους αὐτοὺς τῆς ἴδιας συντροφιάς, πού αὐτοὺς ἀκολουθεῖ καὶ κάνει αὐτὲς τὶς νομοθεσίες του, ὅτι οὔτε ἡ ὁμολογία τῶν ὀνομάτων, οὔτε οἱ συνήθειες τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε τὰ μυστικά σύμβολα εἶναι 56 πού δίνουν κύρος στὴν εὐσέβεια. Ἐμεῖς ὁμως πού ἔχομε διδαχτεῖ ἀπὸ τὸ θεῖο Λόγο ὅτι «ἂν δὲ γεννηθεῖ κανένας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ νερὸ καὶ Πνεῦμα δὲ θὰ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»³⁸ καὶ «ὅποιος τρώει τὴ σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα του αὐτὸς θὰ ζήσει στὸν αἰῶνα»³⁹, ἔχομε πειστεῖ ὅτι μὲ τὴν ὁμολογία τῶν θεῶν ὀνομάτων, τοῦ Πατέρα ἑνωῶ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, παίρνει κύρος τὸ μυστήριο τῆς εὐσέβειας καὶ μὲ τὴ μετοχὴ τῶν μυστικῶν ἐθῶν καὶ συμβόλων ἐνισχύεται ἡ σωτηρία. Τὰ δόγματα ὁμως ἔχουν ἐξεταστεῖ μ' ἐπιμέλεια κι ἀπὸ ἀνθρώπους ἔξω ἀπὸ τὸ μυστήριο τῆς πίστεως μας καὶ μπορεῖ ν' ἀκούσει κανένας ἀπὸ πολλοὺς ὅτι ἔκαναν θέμα τους σὲ ἀγῶνα λόγων τῆ δικῆ μας πίστη καὶ βλέπομε κάποιους ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἐπιτυγχάνουν συχνὰ τὴν ἀλήθεια ἀλλὰ ὥστόσο 57 νὰ μένουν τὸ ἴδιο ξένοι πρὸς τὴν πίστη.

Ἐπειδὴ λοιπὸν περιφρονεῖ τὰ σοβαρὰ ὀνόματα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ δύναμη τῆς θεϊκότερης γέννησης παρέχει τὴ χάρη σ' ὅποιους τὴ μετέχουν μὲ πίστη κι ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν κοινωνία μὲ τὰ μυστικά σύμβολα καὶ τὶς συνήθειες, ὅπου ὁ Χριστιανισμὸς στηρίζει τὴ δύναμή του, ἄς ποῦμε κάπως ἀλλαγμένη τὴν ἐρώτηση τοῦ προφήτη πρὸς τοὺς ἀκροατὲς τῆς ἀπάτης· «ἕως πότε θὰ εἴστε σκληρόκαρδοι; Γιατί ἀγαπᾶτε τὸν ὀλεθρὸ σας καὶ ἐπιζητεῖτε τὸ ψεῦδος;»⁴⁰. Πῶς δὲ βλέπετε τὸ διώκτη τῆς πίστεως πού καλεῖ ὅποιους παρασύ- 58 ρει νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Χριστιανισμὸ; Ἄν εἶναι ἄχρηστη ἡ ὁμολογία τῶν σεβαστῶν καὶ τίμιων ὀνομάτων τῆς ἁγίας Τριάδας κι ἀνώφελος οἱ συνήθειες τῆς Ἐκκλησίας καὶ στοὺς τύπους αὐτοὺς ἀνήκουν ἡ σφράγιση, ἡ προσευχή, τὸ βάπτισμα, ἡ ἐξαγόρευση τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ προθυμία στὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν, ἡ κατόρθωση τοῦ ἠθους, ἡ ζωὴ τῆς σωφροσύνης, ἡ ἐπιδίωξη τοῦ δικαίου, τὸ νὰ μὴ σ' ἐρεθίζουν οἱ ἐπιθυμίες, νὰ μὴ σὲ νικοῦν οἱ ἡδονὲς οὔτε νὰ ὑστερεῖς στὴν ἀρετὴ, ἂν καμιά ἀπὸ τὶς διατάξεις αὐτὲς δὲν κατορθώνεται λέει πρὸς ὀφελὸς μας καὶ τὰ μυστικά σύμβολα δὲν φυλάγουν τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς, ὅπως πιστεύομε, καὶ δὲν ἀποκρούουν ὅσα δεινὰ χτυποῦν τοὺς πιστοὺς μὲ τὴν ἐπιβουλὴ τοῦ πονηροῦ, τί

ἐπιβουλὴν τοῦ πονηροῦ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐπαγομένων, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ φανερώς ἐμβοῶ τοῖς ἀνθρώποις λῆρον ἡγεῖσθαι τῶν Χριστιανῶν τὸ μυστήριον, καταγελαῖν τῆς σεμνότητος τῶν θείων ὀνομάτων, παίγνιον οἶεσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθῃ, φλυαρίαν τινὰ καὶ μωρίαν τὰ 5 κατὰ τὸ μυστήριον ἐνεργούμενα πάντα;

59 Τί πλέον οἱ τῷ Ἑλληνισμῷ παραμένοντες εἰς διαβολὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς προφέρουσι δόγματος; Οὐχὶ κάκεινοι γέλωτος ἀφορμὴν τὸ σεμνὸν ποιοῦνται τῶν ὀνομάτων, ἐν οἷς ἡ πίστις κρατύνεται, καὶ διαχλευάζουσι τὰ μυστικά σύμβολα καὶ τὰ διατηρούμενα παρὰ τῶν με-
10 μνημένων ἔθῃ; Τὸ δὲ ἐν δόγμασι δεῖν μόνοις οἶεσθαι τὴν εὐσέβειαν εἶναι, τίνος οὕτως ἴδιον ὡς τῶν Ἑλλήνων ἐστίν; Ἐπεὶ κάκεινοὶ φασιν εἶναι τι κατὰ τὴν ἑαυτῶν ὑπόληψιν τοῦ κηρύγματος ἡμῶν πιθανώτερον καὶ τινα μέγαν ἐξ αὐτῶν τινες ὑποτίθενται Θεὸν ὑπερανεστηκότα τῶν ἄλλων καὶ ὑποχειρίους τινὰς δυνάμεις ὁμολογοῦσι, διὰ τινος τά-
15 ξεως καὶ ἀκολουθίας ἀλλήλων μὲν πρὸς τὸ μεῖζον ἢ καταδεέστερον 60 διαφερούσας, ὑπεξευγμένας δὲ πάσας ἐπίσης τῷ ὑπερέχοντι. Ταῦτα τοίνυν καὶ οἱ καθηγηταὶ τῆς νέας εἰδωλολατρίας κηρύσσουν, καὶ οὐ δεδοίκασιν οἱ ἐπόμενοι τὴν ἐπικειμένην τοῖς παραβεβηκόσι κατάκρισιν, ὥσπερ οὐ συνιέντες ὅτι τὸ ἔργω τι ποιῆσαι τῶν ἀτόπων τοῦ διὰ
20 ρήματος ἐξαμαρτεῖν μόνου παρὰ πολὺ χυλεπώτερον. Οἱ τοίνυν ἔργω μὲν τὴν πίστιν ἀρνούμενοι καὶ τὰ ἔθῃ φαυλίζοντες καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων ὁμολογίαν περιορῶντες καὶ τὸν ἐκ τῶν μυστικῶν συμβόλων ἁγιασμὸν ἀντ' οὐδενὸς εἶναι κρίνοντες, πρὸς δὲ τὰ σεσοφισμένα ρήματα βλέπειν ἀναπεισθέντες καὶ ἐν τῇ τοῦ 'γεννητοῦ' καὶ 'ἀγεννητοῦ' τε-
25 χνολογίᾳ τὴν σωτηρίαν εἶναι νομίζοντες τί ἄλλο καὶ οὐχὶ παραβάται τῶν τῆς σωτηρίας δογμάτων εἰσίν;

61 Εἰ δέ τις οἶεται ταῦτα κατὰ τινα συκοφαντίαν παρ' ἡμῶν αὐτοῖς ἐπιφέρεισθαι, καθ' ἑαυτὸν διασκεψάσθω τὰ παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα, τὰ τε προτεθέντα ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν καὶ ὅσα κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῖς
30 εἰρημένοις ἐπάγεται. Φησὶ γὰρ τὸν τοῦ Κυρίου νόμον παραγραφόμενος (νόμος γάρ ἐστιν ἡ τῆς θείας μυσταγωγίας παράδοσις) μὴ εἰς Πατέρα τε καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα τὸ βάπτισμα γίνεσθαι, καθὼς ἐνε-

άλλο κάνει από τὸ νὰ φωνάζει δυνατὰ στοὺς ἀνθρώπους νὰ θεωροῦν φλυαρία τὸ μυστήριον τῶν Χριστιανῶν, νὰ περιγελοῦν τὴ σοβαρότητα τῶν θείων ὀνομάτων, νὰ θεωροῦν παιγνίδια τὶς συνήθειες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλα ὅσα τελοῦνται κατὰ τὴ λειτουργία ὅτι εἶναι φλυαρίες καὶ ἀνοησίες;

59 Τί παραπάνω προβάλλουν ὅσοι παραμένουν στὴν εἰδωλολατρία γιὰ νὰ διαβάλλουν τὴν πίστη μας; Δὲ θεωροῦν κι ἐκεῖνοι ἀφορμὴ γέλιου τὴ σοβαρότητα τῶν ὀνομάτων, μὲ τὰ ὁποῖα δυναμώνεται ἡ πίστη, καὶ δὲ χλευάζουν τὰ μυστικὰ σύμβολα καὶ τὴ λατρευτικὴ συνήθεια ποὺ τηροῦν οἱ πιστοί; Ἡ ἀποψη πάλι ὅτι ἡ εὐσέβεια ὑπάρχει μόνο στὰ δόγματα, τίνος εἶναι τόσο ἰδιαίτερο γνώρισμα ὅσο τῶν Ἑλλήνων; Γιατί κι ἐκεῖνοι λένε ὅτι τὸ κήρυγμά μας ἔχει κατὰ τὴ γνώμη τους ἓνα σημεῖο πῶς πιθανὸ καὶ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὑποθέτουν ὅτι ἓνας μεγάλος Θεὸς ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ παραδέχονται κάποιες ὑποχείριες δυνάμεις, καὶ μὲ μιὰ σειρὰ καὶ μιὰ τάξη διαφέρουν μεταξύ τους στὸ ποιά εἶναι μεγαλύτερη καὶ ποιά μικρότερη, εἶναι ὅμως ὅλες ἐξίσου ὑποταγμένες σ' ἐκείνην

60 ποὺ ὑπερέχει. Αὐτὰ λοιπὸν κηρύσσουν καὶ οἱ καθηγητὲς τῆς νέας εἰδωλολατρίας. Καὶ δὲ φοβοῦνται αὐτοὶ ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν καταδίκη ποὺ ἀπειλεῖ τοὺς παραβάτες τῆς πίστεως, σὰ νὰ μὴν ἐννοοῦν ὅτι τὸ νὰ ἐκτελέσουν μὲ ἔργα κάποιο ἀνεπίτρεπτο εἶναι πολὺ βαρύτερο ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα μὲ τὸ λόγο. "Ὅσοι λοιπὸν ἀρνοῦνται τὴν πίστη ἔμπρακτα κι ἐξευτελίζουν τὶς συνήθειες καὶ περιφρονοῦν τὴν ὁμολογία τῶν ὀνομάτων καὶ κρίνουν ὅτι εἶναι ὀλότελα ἀσήμαντος ὁ ἀγιασμὸς μὲ τὶς μυστικὲς συμβολικὲς ἐνέργειες ἀλλὰ ἔχουν παρασυρθεῖ κι ἀποβλέπουν σὲ σοφιστικὲς διατυπώσεις καὶ νομίζουν ὅτι ἡ σωτηρία ἐναπόκειται στὴν τεχνολογία τοῦ 'γεννητοῦ' καὶ τοῦ 'ἀγέννητου', τί ἄλλο εἶναι ἢν ὄχι παραβάτες τῆς διδασκαλίας γιὰ τὴ σωτηρία; 5.7.

61 Κι ἢν νομίζει κανένας ὅτι αὐτὰ τὰ ἐκτοξεύουμε ἐναντίον τους μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς συκοφαντήσουμε, ἃς ἐξετάσει μόνος του ὅσα αὐτὸς ἔχει γράψει, καὶ ὅσα ἐξετάσαμε προηγουμένως καὶ ὅσα προσθέτει στὴ συνέχεια σὲ ὅσα εἶπε. Λέει δηλαδή, διαγράφοντας τὸ νόμο τοῦ Κυρίου (εἶναι νόμος ἢ παράδοση τῆς θείας μυσταγωγίας) νὰ μὴ γίνεταί τὸ ἅγιο Βάπτισμα στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς μαθητὲς

τείλατο τοῖς μαθηταῖς παραδιδούς τὸ μυστήριον, ἀλλ' εἰς δημιουργὸν
καὶ κτίστην καὶ οὐ μόνον Πατέρα', φησί, 'τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλὰ καὶ
62 Θεόν'. Ὡς ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολερὰν πῶς
ἀναταράσσει τῇ ἰλυῶδει προσθήκῃ καὶ ἀναθολῇ τὴν ἀλήθειαν, πῶς
5 οὐ δέδοικε τὴν ἐπικειμένην ἀρὰν κατὰ τῶν προστιθέντων τι ταῖς
θεαῖς φωναῖς ἢ ὑφαιρεῖν τολμώντων; Ἀναγνῶμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν
ρημάτων τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. «Πορευθέντες», φησί, «μαθητεύσα-
τε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Ποῦ κτίσμα τὸν Υἱὸν προσηγό-
10 ρευσε; Ποῦ κτίστην καὶ δημιουργὸν τοῦ Μονογενοῦς τὸν Πατέρα ὁ
λόγος ἐδίδαξε; Ποῦ δοῦλος Θεοῦ ἐν τοῖς εἰρημένοις ὁ Υἱὸς εἶναι διδά-
σκεται; Ποῦ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου κηρύσσεται;

63 ἼΑρα νοεῖτε καὶ συνίετε οἱ δι' ἀπάτης κατασυρέντες πρὸς τὴν
15 ἀπώλειαν, τίνα τῶν ἰδίων ψυχῶν καθηγητὴν προεστήσασθε τὸν νο-
θεύοντα τὰς ἁγίας Γραφάς, τὸν μεταποιοῦντα τὰς θείας φωνάς, τὸν
ἀναθολοῦντα τῷ ἰδίῳ βορβόρῳ τὸ καθαρὸν τῶν τῆς εὐσεβείας δο-
γματῶν, τὸν μὴ μόνον καθ' ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν ὀπλίζοντα,
ἀλλὰ καὶ αὐτὰς μετασκευάζειν ἐπιχειροῦντα τὰς ἁγίας φωνάς, τὸν κυ-
20 ριοτέραν τὴν ἰδίαν διαστροφὴν τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας ἀποδείξει
φιλονεικοῦντα; Οὐπὼ καθορᾶτε ὅτι ἀντεγείρει ἑαυτὸν τῷ προσκυνου-
μένῳ ὀνόματι, ὥστε σιωπηθῆναι μὲν τῷ χρόνῳ τὸ τοῦ Κυρίου ὄνομα,
ἀντεισαχθῆναι δὲ ταῖς ἐκκλησίαις ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν Εὐνόμιον;
64 Οὐπὼ λογίζεσθε ὅτι μελέτη καὶ παρασκευὴ καὶ προοίμιον τῆς τοῦ ἀν-
25 τιχρίστου παρουσίας τὸ ἄθεον τοῦτο παρὰ τοῦ διαβόλου προκαταβέ-
βληται κήρυγμα; Ὁ γὰρ τῶν τοῦ Χριστοῦ λόγων κυριωτέρας τὰς
ιδίας φωνὰς ἀποδείξει φιλονεικῶν καὶ μεταλλάξαι τὴν πίστιν ἀπὸ
τῶν θείων ὀνομάτων καὶ τῶν μυστικῶν ἑθῶν καὶ συμβόλων εἰς τὴν
ιδίαν ἀπάτην, τί ἂν ἄλλο κυρίως καὶ οὐχὶ ἀντίχριστος λέγοιτο;

του παραδίδοντας τὸ μυστήριον, ἀλλὰ στὸ ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ καὶ κτίστη καὶ ὄχι μόνο 'στ' ὄνομα του Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς', 62 λέει, 'ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ'. Ὡ αὐτὸς ποὺ ποτίζει τὸν πλησίον του ἀνακάτωμα θολό, πῶς ἀναταράζει καὶ θολώνει τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν ἰλὺ τῆς προσθήκης του⁴¹. Πῶς δὲ φοβᾶται τὴν κατάρα ποὺ ἀπειλεῖ ὄλους ἐκείνους ποὺ τολμοῦν νὰ προσθέσουν ἢ νὰ ἀφαιρέσουν κάτι ἀπὸ τοὺς θεῖους λόγους⁴²; Ἄς διαβάσουμε τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου μὲ τις ἴδιες τις λέξεις του. Λέει, «πηγαίνετε καὶ διδάξετε ὄλους τοὺς λαοὺς καὶ νὰ τοὺς βαπτίζετε στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁴³. Σὲ ποιὸ σημεῖο ὀνόμασε τὸν Υἱὸ κτίσμα; Ποῦ ὁ θεῖος λόγος μᾶς εἶπε ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι κτίστης καὶ δημιουργὸς τοῦ Υἱοῦ; Ποῦ στὰ προηγούμενα ἀκοῦμε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δοῦλος τοῦ Θεοῦ; Ποῦ κηρύσσεται κατὰ τὴν παράδοση τοῦ μυστηρίου ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ;

63 Ἄραγε σκέφτεστε κι ἐννοεῖτε ἐσεῖς ποὺ παρασυρθήκατε ἀπὸ τὴν ἀπάτη στὸν ὄλεθρο ποιὸν βάλατε καθηγητὴ στὶς ψυχές σας ποὺ νοθεύει τις ἅγιες Γραφές, ποὺ μεταβάλλει τοὺς θεῖους λόγους, ποὺ θολώνει μὲ τὸ δικό του βόρβορον τὴν καθαρότητα τῆς δογματικῆς μας ἀλήθειας, αὐτὸν ποὺ δὲν ὀπλίζει ἐναντίον μας τὴ γλώσσα του μόνο ἀλλὰ ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ μεταβάλλει τοὺς ἅγιους λόγους, ποὺ ἀγωνίζεται ν' ἀποδείξει ὅτι ἡ δική του παραχάραξη εἶναι ἐγκυρότερη ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου; Δὲ βλέπετε ἀκόμα ὅτι ἀντιπαρατάσσει τὸν ἑαυτό του σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐμεῖς προσκυνοῦμε, ὥστε μὲ τὸν καιρὸ ν' ἀποσιωπηθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ στὴ θέση 64 του νὰ εἰσαχθεῖ στὶς ἐκκλησίες ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Εὐνόμιος; Δὲ σκέφτεστε ἀκόμα ὅτι τὸ ἄθεο αὐτὸ κήρυγμα εἶναι μιὰ προκαταβολὴ ἀπὸ τὸ Διάβολο, μελέτη καὶ προετοιμασία καὶ προοίμιον τῆς πορνείας τοῦ ἀντιχριστοῦ⁴⁴; Αὐτὸς ποὺ ἀγωνίζεται ν' ἀποδείξει τοὺς λόγους του ἐγκυρότερους ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ὑποκαταστήσει στὴν πίστη τὴν ἀπάτη, τί ἄλλο θὰ μπορούσε κυριολεκτικὰ νὰ ὀνομαστεῖ ἂν ὄχι ἀντίχριστος;

41. Ἄββακ. 2,15.

42. Ἄποκ. 22,18.

43. Ματθ. 28,19.

44. Α' Ἰω. 2,18-22.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ Ι'

1 Ἄλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀκολούθου τῆ βλασφημίᾳ προσκείμενον, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ δόγματος αὐτῶν συνηγορίας. Οἶονται γὰρ ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν ὧν λέγουσιν ἔχειν οἱ τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης εἰς ταπεινάς καὶ δουλοπρεπεῖς
5 ὑπολήψεις κατάγοντες τὸν πρὸς τὴν Μαρίαν τοῦ Κυρίου λόγον, ὃν μετὰ τὴν ἀνάστασιν πρὸ τῆς ἀνόδου πεποιῆται λέγων «μή μου ἅπτου, οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου· πορευῆθι δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἶπε αὐτοῖς ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ
2 Πατέρα ὑμῶν καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν». Τὴν μὲν οὖν εὐσεβῆ
10 τῶν εἰρημένων διάνοιαν, καθ' ἣν πεπιστεύκαμεν εἰρησθαι ταῦτα πρὸς τὴν Μαρίαν, πρόδηλον οἶμαι τοῖς παραδεξαμένοις ἐν ἀληθείᾳ τὴν πίστιν. Προστεθήσεται δὲ ὁμοῦ καὶ παρ' ἡμῶν ὁ περὶ τούτου λόγος ἐν τῷ καθήκοντι τόπῳ· τέως δὲ μαθεῖν ἄξιον παρὰ τῶν προφερόντων ἡμῖν τὰς τοιαύτας φωνὰς ὅτι τὸ ἀναβαῖνον καὶ τὸ ὀρώμενον καὶ τὸ
15 διὰ τῆς ἀφῆς γνωριζόμενον καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὸ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς ἀδελφότητος οἰκειούμενον, ἄρα τῆς θείας ἢ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδιον εἶναι νομίζουσιν.

3 Εἰ μὲν γὰρ τὸ ψηλαφητὸν καὶ ὄρατὸν καὶ βρώσει καὶ πόσει διοικούμενον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁμογενὲς καὶ ἀδελφὸν καὶ ὅσα περὶ τὴν
20 σωματικὴν καθορᾶται φύσιν, πάντα ταῦτα καὶ ἐν θεότητι βλέπουσι, λεγέτωσαν περὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ καὶ ταῦτα καὶ ὅσα βούλονται μαρτυρεῖτωσαν αὐτῷ, καὶ τὴν πορευτικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν τοπικὴν
4 μετὰστασιν, ὅπερ ἴδιον τῶν ἐν σώματι περιγεγραμμένων ἐστίν. Εἰ δὲ

1. Ἰω. 20,17.

2. Βλ. Ἰω. 20,17.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ Γ' ΛΟΓΟΥ

ΜΕΡΟΣ Γ*

Ἄλλὰ ἄς δοῦμε τί προσθέτει στη συνέχεια στη βλασφημία, πράγμα πού ἀποτελεῖ τὸ βασικότερο σημεῖο τῆς συνηγορίας τῆς διδασκαλίας τους. Νομίζουν ὅτι γιὰ ὅσα λένε αὐτοὶ πού κατεβάζουν τὸ μεγαλεῖο τῆς δόξας τοῦ Υἱοῦ σὲ ταπεινὲς καὶ δουλοπρεπεῖς γνώμες ἔχουν ἰσχυρότατη ἀπόδειξη τὸ λόγο τοῦ Κυρίου πού ἀπηύθυνε στη Μαρία μετὰ τὴν ἀνάστασι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοδὸ τοῦ στοῦν οὐρανὸ· «μὴ μὲ ἀγγίζεις· ἀκόμα δὲν ἔχω ἀνεβεῖ στοῦν Πατέρα μου. Πήγαινε στοὺς ἀδελφούς μου καὶ ἀνάγγειλέ τους ὅτι ἀνεβαίνω 2 στοῦν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας, στὸ Θεὸ μου καὶ Θεὸ σας»¹. Τὸ εὐσεβὲς νόημα τῶν λόγων, μὲ τὸ ὁποῖο πιστεύσαμε ὅτι εἰπώθησαν αὐτὰ στη Μαρία, εἶναι πρόδηλο νομίζω σ' αὐτοὺς πού δέχτηκαν εἰλικρινῆ τὴν πίστη. Ἄλλὰ θὰ προσθέσω κι ἐγὼ τὸ λόγο μου γι' αὐτὰ στὴν κατάλληλη θέση. Τώρα ὅμως πρέπει νὰ μάθομε ἀπὸ ἐκείνους πού μᾶς προβάλλουν αὐτοὺς τοὺς λόγους τί εἶναι αὐτὸ πού ἀνεβαίνει καὶ αὐτὸ πού βλέπεται κι αὐτὸ πού γνωρίζεται μὲ τὴν ἀφή κι ἀκόμα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖνο πού γίνεται οἰκεῖο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ιδιότητα τῆς ἀδελφοσύνης². Τὸ νομίζουν ἄραγε γνώρισμα τῆς θείας ἢ τῆς ἀνθρώπινης φύσης;

3 Ἄν αὐτὸ πού ψηλαφᾶται καὶ βλέπεται καὶ ὑπηρετεῖται ἀπὸ τροφή καὶ εἶναι ἰδίου γένους κι ἀδελφικὸ μὲ τοὺς ἀνθρώπους κι ἔχει ὅλες τὶς ιδιότητες πού παρατηροῦνται στὴ σωματικὴ φύση, ὅλα αὐτὰ τὰ βλέπουν καὶ στὴ θεότητα, ἄς λένε γιὰ τὸν Μονογενῆ Θεὸ κι αὐτὰ κι ἄς τοῦ ἀποδίδουν ὅσα θέλουν καὶ τὴν ἐνέργεια νὰ πορευθεῖ καὶ τὴν τοπικὴ μετακίνησή του, πού εἶναι γνώρισμα ὄσων 4 περιέχονται σὲ σῶμα. Αὐτὸς ὅμως συνομιλεῖ μὲ ἀδελφούς του

* Στὴν PG ἐκδίδεται ὡς Λόγος 1B'.

ὁ μὲν διὰ τῆς Μαρίας ἀδελφοῖς διαλέγεται, ὁ δὲ Μονογενῆς ἀδελφοῦς οὐκ ἔχει (πῶς γὰρ ἂν ἐν ἀδελφοῖς τὸ μονογενὲς διασφῶζοιτο;) καὶ ὁ εἰπὼν «Πνεῦμα ὁ Θεός», φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ αὐτὸς ὅτι «ψηλαφήσατέ με», ἵνα δείξῃ ὅτι ψηλαφητὴ μὲν ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἀναφῆς 5 δὲ τὸ θεῖον, καὶ ὁ εἰπὼν «πορεύομαι», τὴν τοπικὴν διασημαίνει μεταστάσιν, ὁ δὲ τὰ πάντα ἐμπεριελθῶς, «ἐν ᾧ», καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ἐκτίσθη τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν», οὐδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἔξω ἑαυτοῦ ἔχει εἰς ὃ κατὰ τινα κίνησιν ἢ μεταχώρησις γίνεται (οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐτέρως ἐνεργῆσαι τὴν κίνησιν, μὴ τοῦ μεθιστα- 10 μένου τὸν μὲν ἐν ᾧ ἦν ἀπολείποντος, ἕτερον δὲ ἀντιμεταλαμβάνοντος τόπον, τὸ δὲ διὰ πάντων ἦκον καὶ ἐν πᾶσιν ὄν καὶ πάντα περικρατοῦν καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων περιειργόμενον οὐκ ἔχει ὅπου μεταχωρήσει τῷ μηδὲν εἶναι κενὸν τοῦ θεοῦ πληρώματος), πῶς καταλιπόντες οὗτοι τὸ ἐκ τοῦ φαινομένου τὰς φωνὰς γίνεσθαι ταύτας τῇ θεῖα τε καὶ 15 ὑπερεχούσῃ πάντα νοῦν ἐφαρμόζουσι φύσει, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Ἀθηναίους δημηγορίᾳ τὸ τοιοῦτον ἀπαγορευόντος ἐπὶ Θεοῦ νομίζειν, ὡς οὐχὶ διὰ ψηλαφήσεως εὐρισκομένης τῆς θείας δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ νοητῆς θεωρίας καὶ πίστεως;

6 Ἡ πάλιν ὁ βεβρωκῶς ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν μαθητῶν καὶ ὁ ἐπαγ- 20 γειλάμενος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ προάξειν τε καὶ ὀφθῆσεται, τίνα τὸν ὀφθησόμενον αὐτοῖς μηνύει; ἼΑρα τὸν Θεόν, ὃν οὔτε εἰδέναι οὔτε ἰδεῖν δύναται, ἢ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα, τουτέστι τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἐν ἧ ἦν ὁ Θεός; Εἰ τοίνυν φανερώς διὰ τῶν εἰρημένων πρὸς τὸ βλεπόμενον καὶ ἀντιτυποῦν καὶ κινούμενον καὶ ὁμογενὲς τῇ φύσει 25 τῶν μαθητῶν ἢ διάνοια τῶν εἰρημένων φέρεται, τῶν δὲ τοιούτων οὐδὲν περὶ τὸν ἀόρατόν τε καὶ ἀσώματον καὶ ἀναφῆ καὶ ἀνείδεον καθορᾶται, πῶς αὐτὸν τὸν Μονογενῆ Θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντα εἰς τὸ ὁμότιμον Πέτρῳ καὶ Ἀνδρέᾳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀποστόλων κατάγουσιν ἐν τῷ καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς λέγειν εἶναι τοῦ Μονογενοῦς καὶ ὁμοδούλους; Καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτον

3. Ἰω. 4,24.

4. Λουκᾶ 24,39.

5. Ἰω. 20,17.

6. Κολ. 1,16-17.

7. Πράξ. 17,27.

μέσω τῆς Μαρίας, ἐνῶ ὁ Μονογενὴς δὲν ἔχει ἀδελφοὺς (πῶς θὰ σωζόταν ἡ ιδιότητα τοῦ μονογενοῦς ἂν εἶχε ἀδελφοὺς;) καὶ ἐκεῖνος πού εἶπε «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα»³, λέει ὁ ἴδιος στοὺς μαθητὲς του, «ψηλαφηστε με»⁴, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση μπορεῖ νὰ ψηλαφηθεῖ ἐνῶ ἡ θεία δὲν ἀγγίζεται· καὶ αὐτὸς πού εἶπε «πηγαίνω»⁵, σημαίνει τὴν τοπικὴ μετακίνηση, κι αὐτὸς πού ἔχει περιλάβει τὰ πάντα, «ἀπὸ τὸν ὁποῖο», ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, «κτίσθηκαν τὰ πάντα, καὶ μέσα σ' αὐτὸν ἔλαβαν ὑπαρξὴ τὰ πάντα»⁶, δὲν ἔχει κανένα ἀνάμεσα στὰ ὄντα ἐξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του πρὸς τὸ ὁποῖο νὰ μετακινηθεῖ μὲ κάποια ἐνέργεια (πῶς ἀλλιῶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν κίνηση, ἂν αὐτὸς πού μετακινεῖται καὶ δὲν ἐγκαταλείπει τὴ θέση ὅπου ἦταν γιὰ νὰ καταλάβῃ μιὰ ἄλλη; κι αὐτὸ πού περνᾷ ἀνάμεσα ἀπὸ ὄλα, πού εἶναι μέσα σὲ ὄλα καὶ περικρατεῖ τὰ πάντα καὶ πού κανένα ὄν δὲν τὸ περικλείει, δὲν ἔχει πού νὰ μετακινηθεῖ, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει κενὸ πού δὲν τὸ ἔχει γεμίσει ὁ Θεός). Πῶς αὐτοὶ ἄγνοῶντας ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ ἐκεῖνο πού φαίνεται τοὺς ἀποδίδουν στὴ θεία φύση πού ὑπερβαίνει κάθε νοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀπόστολος στὴν ὁμιλία του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους⁷ ἀπαγορεύει νὰ νομίζομε κάτι τέτοιο γιὰ τὸ Θεό, γιατί ἡ θεία δύναμη δὲ βρίσκεται μὲ τὴν ψηλάφηση ἀλλὰ μὲ τὴν νοητὴ θεωρία καὶ τὴν κτίσι;

6 Ἡ πάλι αὐτὸς πού ἔφαγε μπροστὰ στὰ μάτια τῶν μαθητῶν καὶ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ προχωρήσῃ στὴ Γαλιλαία κι ἐκεῖ θὰ παρουσιαστεῖ σ' αὐτούς⁸, ποιὸν τοὺς μὴνύει ὅτι θὰ δοῦν; Τὸ Θεὸ ἄραγε, πού μῆτε τὸν εἶδε μῆτε μπορεῖ κανένας νὰ τὸν δεῖ ἢ τὸ σωματικὸ σχῆμα, δηλαδὴ τὴ δουλικὴ μορφή μὲ τὴν ὁποία παρουσιάστηκε ὁ Θεός; Ἄν λοιπὸν διαμέσου ὄσων εἰπώθηκαν τὸ νόημα τῶν λόγων αὐτῶν κατευθύνεται σ' αὐτὸ πού φαίνεται καὶ ἀγγίζεται καὶ κινεῖται κι εἶναι τῆς ἴδιας φύσης μὲ τοὺς μαθητὲς καὶ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν παρατηρεῖται γύρω ἀπὸ τὸν ἀόρατο καὶ ἀσώματο καὶ ἄυλο καὶ ἄμορφο, πῶς τὸν ἴδιο τὸν Μονογενὴ Θεό, πού ἦταν στὴν ἀρχή, καὶ πού ἦταν μέσα στὸν Πατέρα, τὸν κατεβάζουν στὸ ἴδιο ἐπίπεδο τιμῆς μὲ τὸν Πέτρο, τὸν Ἀνδρέα καὶ τὸν Ἰωάννη καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, λέγοντας ὅτι εἶναι ἀδελφοὶ καὶ ὁμόδουλοι τοῦ Μονο-
7 γενοῦς; Καὶ ὅλη ἡ σπουδὴ τους ἀποβλέπει σ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ· νὰ

8. Ματθ. 26,32. Μάρκ. 14,28. 16,7.

αὐτοῖς τὸν σκοπὸν ἢ σπουδὴ βλέπει, τὸ δεῖξαι τοσοῦτον ἀφροσύνην κατὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως τὸν Υἱὸν τῆς τοῦ Πατρὸς ἀξίας τε καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας, ὅσον καὶ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ὑπερανέστηκε. Καὶ τῆς διανοίας ταύτης τοῦτον τὸν λόγον ποιοῦνται συνήγορον 5 τὸν ἐκ τοῦ Ἰσου τὴν τε τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φωνὴν ἐπὶ τε τοῦ Κυρίου καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου κοινοποιοῦντα, ὡς μηδεμιᾶς μεταξὺ νοουμένης κατὰ τὴν φυσικὴν ἀξίαν διαφορᾶς ἐν τῷ παραπλησίως αὐτὸν καὶ τούτου κάκεινων Πατέρα τε καὶ Θεὸν εἶναι νομίζεσθαι.

8 Καὶ τοιαύτη τίς ἐστὶν ἢ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς βλασφημίας κατασκευή, ὡς ἢ καὶ τοῖς μαθηταῖς διὰ τῆς σχετικῆς σημασίας τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας πρὸς τὸν Πατέρα συμμαρτυρεῖσθαι, ἢ μὴδὲ τὸν Κύριον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἰς κοινωνίαν τῆς τοῦ Πατρὸς ἀγειν φύσεως, καὶ ὡς τὴν δουλείαν τῶν μαθητῶν τὸν Θεὸν αὐτῶν ὀνομασθῆναι τὸν 15 ἐπὶ πάντων παρίστησι, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸν Υἱὸν δουλεύειν τῷ Θεῷ διὰ τῶν εἰρημένων ὁμολογεῖσθαι». "Ὅτι μὲν οὖν οὐ τῇ θεότητι τοῦ Μονογενοῦς ἐφαρμόζεται τὰ πρὸς τὴν Μαρίαν ῥήματα, δι' αὐτῆς ἔστι τῆς τῶν εἰρημένων διανοίας μαθεῖν. Ὁ γὰρ διὰ πάντων πρὸς τὸ ὁμότιμον τῆς ἀνθρωπίνης βραχύτητος ἑαυτὸν ταπεινώσας, 20 ἐκεῖνος φθέγγεται τὰ εἰρημένα. Τίς δὲ αὐτῶν τῶν ῥημάτων ἐστὶν ἢ διάνοια, τὴν μὲν ἀκρίβειαν εἶδεῖν ἂν οἱ διὰ τοῦ Πνεύματος τὰ βάθη τοῦ μυστηρίου διευρευνώμενοι· ὅσα δὲ καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἦκει κατάληψιν κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὑφήγησιν, ταῦτα δι' ὀλίγων παρατησόμεθα. Ὁ τῇ φύσει Πατὴρ τῶν ὄντων, ἐξ οὗ τὰ πάντα τὴν γένεσιν 25 ἔχει, 'εἷς' παρὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου μεγαλοφωνίας ἀνακεκήρυκται. «Εἷς γὰρ Θεός», φησί, «καὶ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα».

10 Οὐκοῦν ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσιν οὐκ ἀλλαχόθεν ἐπεισῆλθε τῇ κτίσει οὐδὲ αὐτομάτως ἐνεφύη τοῖς γεγονόσιν, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν καὶ αὐτὴ τῆς ἰδίας συστάσεως οὐκ ἄλλον ἔσχεν ἢ τὸν Πατέρα τῶν πάντων. 30 Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, εἴτε τὴν ἐποπτικὴν εἴτε τὴν προνοητικὴν ἐξουσίαν σημαίνει, οἰκείως ἔχει πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. Ὁ γὰρ τὴν δύναμιν παρασχὼν τοῖς οὐσι τοῦ εἶναι, Θεὸς καὶ ἐπόπτης τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγονότων ἐστίν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατ' ἐπιβουλήν τοῦ ἐνσπείραν-

9. Ἰω. 20,17.

10. Α' Κορ. 2,10.

11. Α' Κορ. 8,6.

δείξουν ότι ύστερεί τόσο πολύ κατά το μεγαλείο της φύσης ο Υιός από την αξία και τη δύναμη και την ουσία του Πατέρα, όσο υπερβάλλει ο ίδιος την ανθρώπινη ουσία. Τῆς έννοιας αὐτῆς κάνουν συνήγορο τούτο τὸ λόγο, πὺ ἀποδίδει τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κοινοῦ στὸν Κύριο καὶ στοὺς μαθητὲς τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ μὴ νοεῖται καμιά διαφορὰ ἀνάμεσά τους κατὰ τὴ φυσικὴ ἀξία καὶ νὰ νομίζεται ὅτι αὐτὸς εἶναι Πατέρας καὶ Θεὸς καὶ τούτου καὶ ἐκείνων. 5.2.

- 8 Ἡ ἀπόδειξη τῆς βλασφημίας πὺ ἀναμένεται εἶναι κάπως ἔτσι: ἢ ἀποδίδεται καὶ στοὺς μαθητὲς μὲ τὸ νόημα τῆς σχέσης ἢ κοινότητα τῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα ἢ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν ὀδηγεῖται μῆτε ὁ Κύριος στὴ σχέση μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ὅπως παριστάνει τὴ δουλεία τῶν μαθητῶν τὸ νὰ ὀνομαστῆι Θεὸς τους ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, κατὰ τὴν ἴδια λογικὴ ὁμολογεῖται μὲ ὅσα εἰπώθηκαν ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι δοῦλος τοῦ Θεοῦ. Ὅτι λοιπὸν οἱ λόγοι πρὸς τὴν Μαρία⁹ δὲν ἔχουν ἐφαρμογὴ ἐπάνω στὴ θεότητα τοῦ Μονογενοῦς, μποροῦμε νὰ τὸ μάθομε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν έννοιά τους. Αὐτὸς πὺ ταπεινωσε τὸν ἑαυτό του καθ' ὅλα στὴν ἀνθρώπινη μικρότητα, ἐκεῖνος λέει αὐτὰ πὺ διαβάσαμε. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῶν λόγων αὐτῶν; Ἀκριβῶς μποροῦν νὰ τὸ έννοήσουν ὅσοι ἐρευνοῦν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος τὰ βάθη τοῦ μυστηρίου¹⁰. Θὰ παραθέσω μὲ συντομία ὅσα μπορῶ νὰ έννοήσω κι ἐγὼ μὲ τὴν ὀδηγία τῶν πατέρων. Αὐτὸς πὺ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του εἶναι Πατέρας τῶν ὄντων, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχουν τὰ πάντα τὴ γένεσή τους, ἔχει ἀνακηρυχθεῖ ἕνας ἀπὸ τὸ μεγαλόφωνο Ἀπόστολο. Γιατὶ λέει: «ἕνας Θεὸς καὶ Πατέρας ὑπάρχει, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προήλθαν τὰ πάντα»¹¹.
- 10 Ἡ ἀνθρώπινη λοιπὸν φύση δὲν ἦρθε ἀπὸ ἄλλοῦ στὴν κτίση οὔτε βλάστησε αὐτόματα ἀνάμεσα στὰ δημιουργήματα ἀλλὰ εἶχε κι αὐτὴ τὸ δημιουργὸ της, μὲ τὴν ἴδια σύσταση ὄχι ἄλλον ἀπὸ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων. Καὶ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα τῆς θεότητας ἔχει οἰκεία σχέση μὲ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο, εἴτε τὴν ἐποπτικὴ ἐξουσία ἔχει εἴτε τὴν προνοητικὴ. Γιατὶ ἐκεῖνος πὺ παραχώρησε στὰ ὄντα τὴ δύναμη νὰ ὑπάρχουν, εἶναι Θεὸς¹² καὶ ἐπόπτης ὄσων ἔχει ἐκεῖνος δημιουργήσει. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ φύση μας, ἐξαιτίας τῆς ἐπιβουλῆς

12. Θεός: παράγει τὴ λέξη ἀπὸ τὸ θεῶμαι· ἐπομένως καὶ τὸ ἐπόπτης εἶναι συγγενὲς κατὰ τὴ σημασία.

τος ἡμῖν τὸ τῆς ἀπειθείας ζιζάνιον οὐκέτι τοῦ πατρικοῦ χαρακτῆρος ἢ φύσις ἡμῶν τὴν εἰκόνα ἐφ' ἑαυτῆς διεσώσατο, ἀλλὰ πρὸς τὸ αἷσχος τῆς ἀμαρτίας μετεμορφώθη, διὰ τοῦτο διὰ τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ὁμοιότητος εἰς τὴν πονηρὰν συγγένειαν τοῦ Πατρὸς τῆς ἀμαρτίας εἰσ-
5 εποιήθη· ὡς μηκέτι τοῦ ἀποκηρυχθέντος ἐν τῇ ἰδίᾳ κακία τὸν ἀγαθὸν τε καὶ ἀληθινὸν εἶναι Πατέρα τε καὶ Θεόν, ἀλλ' ἀντὶ μὲν τοῦ φύσει ὄντος Θεοῦ τοὺς φύσει μὴ ὄντας θεοὺς τιμηθῆναι, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ Πατρὸς τὸν ψευδώνυμον νομισθῆ-
10 «ἐφώνησε πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκεν».

11 Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ κεφάλαιον τῆς συμφορᾶς ἡμῶν τοῦτο ἦν, τὸ ἐξοικειωθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ Πατρὸς τὸ ἀνθρώπινον καὶ τῆς θείας ἐπό-
ψεώς τε καὶ κηδεμονίας ἐξω γενέσθαι, διὰ τοῦτο ὁ πᾶσαν τὴν λογι-
κὴν κτίσιν ποιμαίνων καταλιπὼν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τὴν ἀπλανῆ τε καὶ
15 ὑπερκόσμιον ποιμνὴν τὸ πεπλανημένον πρόβατον, τὴν ἡμετέραν λέγω
φύσιν, ὑπὸ φιλανθρωπίας μετέρχεται. Πολλοστὸν γάρ ἐστι καὶ ἐλάχι-
στον μέρος, εἰ πρὸς τὸ πᾶν κρίνοιτο, ἢ ἀνθρωπίνη φύσις ἢ μόνη κατὰ
τὸ τῆς παραβολῆς αἶνιγμα τῆς λογικῆς ἑκατοντάδος διὰ τῆς κακίας
12 ἀποφοιτήσασα. Ἐπεὶ οὖν ἀποξενωθείσαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἡμετέραν
20 ζωὴν δι' ἑαυτῆς πάλιν ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τε καὶ οὐράνιον χῶρον ἀναλη-
φθῆναι ἀμήχανον ἦν, διὰ τοῦτο, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὁ μὴ
γνοὺς ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτία γίνεται καὶ τῆς κατάρας ἡμᾶς
ἐλευθεροῖ τὴν ἡμετέραν κατάραν οἰκειωσάμενος καὶ τὴν ἐχθρὰν
ἡμῶν τὴν διὰ τῆς ἀμαρτίας πρὸς τὸν Θεὸν γεγεννημένην ἀναλαβὼν καὶ
25 ἐν ἑαυτῷ ἀποκτείνας κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον (ἐχθρὰ δὲ ἦν ἡ
ἀμαρτία) καὶ γενόμενος ὅπερ ἡμεῖς δι' ἑαυτοῦ πάλιν συνῆψε τῷ Θεῷ
τὸ ἀνθρώπινον.

13 Τὸν γὰρ καινὸν ἐκεῖνον ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν
ῶ κατώκησε τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τοῦτον διὰ κα-
30 θαρρότητος τῇ συγγενείᾳ τοῦ Πατρὸς τῆς φύσεως ἡμῶν προσοικειώ-

13. Γαλ. 4,8.

14. Ἱερ. 17,11.

15. Ματθ. 18,12.

16. Β' Κορ. 5,21.

17. Ἐφ. 2,16.

ἐκείνου πού ἔσπειρε μέσα μας τὸ ζιζάνιο τῆς ἀνυπακοῆς, δὲ διέσωσε ἐπάνω τῆς τὴν εἰκόνα τῆς πατρικῆς σφραγίδας ἀλλὰ ἀλλάξε τὴ μορφή τῆς σύμφωνα μὲ τὸ αἴσχος τῆς ἁμαρτίας, γι' αὐτὸ εἰσήλθε στὴν πονηρὴ συγγένεια τοῦ πατέρα τῆς ἁμαρτίας ἐξαιτίας τῆς ὁμοιότητος κατὰ τὴν προαίρεση. Ὡστε αὐτὸς πού ἀποκηρύχθηκε ἐξαιτίας τῆς κακίας του νὰ μὴν ἔχει πιά τὸν ἀγαθὸ καὶ ἀληθινὸ Πατέρα του καὶ Θεὸ του ἀλλὰ στὴ θέση ἐκείνου πού εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του Θεὸς νὰ τιμηθοῦν αὐτοὶ πού δὲν εἶναι θεοὶ ἀπὸ τὴ φύση τους¹³, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, κὶ ἀντὶ τοῦ ἀληθινοῦ Πατέρα νὰ νομιστεῖ Πατέρας ὁ ψευδῶνυμος, ὅπως λέει κάπου μεταφορικὰ ὁ προφήτης Ἰερεμίας, «φώναξε ἡ πέρδικα καὶ μάζεψε ὄχι τὰ κλωσσόπουλά της»¹⁴.

- 11 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ κορύφωση τῆς συμφορᾶς μας ἦταν τοῦτο, νὰ χάσει τὸ ἀνθρώπινο γένος τὴ σχέση του μὲ τὸν ἀγαθὸ Πατέρα καὶ ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ βλέμμα καὶ τὴν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ ὁ ποιμένας ὅλης τῆς λογικῆς δημιουργίας ἀφήνοντας στὰ ὑψηλὰ τὸ ἀπαραπλάνητο καὶ ὑπερκόσμιο ποιμνιο ἀναζητεῖ ἀπὸ φιλανθρωπία τὸ παραπλανημένο πρόβατο, ἐννοῶ τὴ δική μας φύση. Γιατὶ εἶναι ἓνα πολλοστημόριο, ἓνα ἐλάχιστο μέρος ἡ ἀνθρώπινη φύση, σὲ σύγκριση μὲ τὸ σύμπαν, ἡ μόνη πού κατὰ τὸ συμβολισμὸ τῆς παραβολῆς ἀποσκίρτησε ἐξαιτίας τῆς κακοδοξίας ἀπὸ τὴ λογι-
- 12 κὴ ἑκατοστή¹⁵. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν ἀδύνατο ἡ ζωὴ μας μιὰ κὶ ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ ὑψωθεῖ πάλι ἀπὸ μόνη τῆς στὴ χώρα τὴν ὑψηλὴ κὶ οὐράνια, γι' αὐτὸ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, αὐτὸς πού δὲ γνώρισε ἁμαρτία, ἔγινε γιὰ χάρη μας κατάρρα¹⁶ καὶ μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν κατάρρα ἀναλαμβάνοντας τὴ δική μας κατάρρα καὶ παίρνοντας ἐπάνω του τὴν ἔχθρα μας πού ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας μας δημιουργήθηκε πρὸς τὸ Θεὸ καὶ σκοτώνοντάς τὴν μὲ τὸν ἑαυτὸ του κατὰ τὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου¹⁷ (ἔχθρα ἦταν ἡ ἁμαρτία). Κὶ ἀφοῦ ἔγινε ὅ,τι εἴμαστε ἐμεῖς ἔνωσε πάλι μέσω τοῦ ἑαυτοῦ του τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό.
- 13 Τὸν νέο δηλαδὴ ἐκεῖνον ἄνθρωπο πού δημιουργήθηκε σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο ἐγκαταστάθηκε σωματικὰ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος¹⁸, τοῦτον ἀφοῦ μὲ τὴν καθαρότητα τὸν

σας πᾶσαν τὴν κοινωνὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ συγγενῆ φύσιν πρὸς
 τὴν αὐτὴν χάριν συνεφελκύσατο. Καὶ τοῦτο διὰ τῆς γυναικὸς οὐ πρὸς
 ἐκείνους τοὺς μαθητὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς μέχρι τοῦ
 νῦν μαθητευομένους τῷ λόγῳ εὐγγελίζεται, ὅτι οὐκέτι ἐν ἀποκηρύ-
 5 κτοῖς ὁ ἄνθρωπος οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀπόβλητος, ἀλλὰ πάλιν
 Υἱός, πάλιν ὑπὸ τὸν Θεὸν τεταγμένος, τῇ ἀπαρχῇ τῆς ἀνθρωπότη-
 14 τος συναγιασθέντος καὶ τοῦ φυχράματος. «Ἴδου» γάρ, φησὶν, «ἐγὼ καὶ
 τὰ παιδιᾶ ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ὅθεν ὑμεῖς ἀπεφοιτήσατε σάρκες
 καὶ αἷμα ὅτι τὴν ἁμαρτίαν γενόμενοι, ἐκεῖ πάλιν ὑμᾶς ἀναλαβὼν ἐπα-
 10 γήγαγεν ὁ δ. ἡμᾶς κεκονωνηκῶς σαρκὸς τε καὶ αἵματος. Καὶ οὕτω
 γέγονε καὶ ἡμῆτερος Πατὴρ καὶ Θεός, οὐ πρότερον διὰ τῆς ἀποστα-
 σίας ἡλλοτριώθημεν. Οὐκοῦν εὐαγγελίζεται τὴν ἀγαθὴν ταύτην εὐερ-
 γεσίαν διὰ τῶν ἐσημένων ὁ Κύριος, καὶ ἔστι τὰ ρήματα οὐ τῆς τοῦ
 Υἱοῦ ταπεινότητος ἔλεγχος, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν Θεὸν καταλ-
 15 λαγῆς εὐαγγέλια. Τε γὰρ περὶ τὸν κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπον γεγενημέ-
 νον κοινὴ τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων χάρις ἐστίν. Ὡσπερ γὰρ τὸ
 κατωφερὲς καὶ εἰς γῆν βρῖθον τοῦ σώματος διαέριον ἐπὶ τοὺς οὐρα-
 νοὺς ἰδόντες φερόμενον πιστευόμενον κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον
 καὶ ἡμεῖς «ἀρπαγῆσθαι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς
 20 ἀέρα», οὕτως ἀκηκοότες, ὅτι τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς Πατὴρ καὶ Θεὸς
 γέγονεν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐκέτι ἀμφιβάλλομεν τὸν αὐτὸν
 καὶ ἡμέτερον Πατέρα καὶ Θεὸν γενέσθαι, μαθόντες ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν
 εἰσελευσόμεθα, ὅπου «πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσηλθεν ὁ Χριστός».
 16 Τὸ δὲ διὰ γυναικὸς τὴν χάριν μηνύεσθαι καὶ αὐτὸ σύμφωνόν ἐστι
 25 τῷ ἀποδοθέντι νοήματι. Ἐπειδὴ γάρ, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἡ
 γυνὴ ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε καὶ τῆς ἀποστάσεως τῆς
 ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς παρακοῆς προηγῆσατο, διὰ τοῦτο πρώτη τῆς
 ἀναστάσεως γίνεται μάρτυς, ἵνα τὴν ἐκ τῆς παραβάσεως καταστροφὴν
 διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν πίστεως ἀνορθώσῃ, καὶ ὡσπερ τῶν τοῦ
 30 ὁφειῶς λόγων τὸ κατ' ἀρχὰς γενομένη πρὸς τὸν ἄνδρα διάκονός τε καὶ

19. Κολ. 2,9.

20. Ρωμ. 11,16.

21. Ἦσ. 8,18.

22. Α' Θεσ. 4,17.

ἀπέδωσε στή συγγένεια τοῦ Πατέρα τῆς φύσης μας¹⁹, προσέλκυσε
 μαζί στήν ἴδια χάρη ὅλη τὴ μέτοχο τοῦ σώματός του καὶ συγγενή
 φύση. Καὶ μέσω τῆς γυναίκας δὲν τὸν εὐαγγελίζεται μονάχα στοὺς
 μαθητὲς ἐκείνους ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄλους καὶ μέχρι σήμερα μαθητὲς
 τοῦ λόγου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀποκηρυγμένος οὔτε ἀπόβλη-
 τος ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ εἶναι πάλι υἱός, πάλι ὑποταγμέ-
 νος στὸ Θεό, ἀφοῦ μαζί μὲ τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἀνθρωπότητας ἀγιά-
 14 σθηκε καὶ ὅλο τὸ φύραμα²⁰. «Ἰδοὺ ἐγώ», λέει, «καὶ τὰ παιδιά ποὺ
 μοῦ ἔδωσε ὁ Θεός»²¹. Ἀπὸ ὅπου ἐσεῖς ἀποσκιρτήσατε, ἀφοῦ γίνα-
 τε ἀπὸ τίς ἁμαρτίες σας σάρκες καὶ αἷμα, ἐκεῖ πάλι σηκώνοντάς
 σας σᾶς ἐπανάφερε αὐτὸς ποὺ γιὰ χάρη σας ἔλαβε σάρκα καὶ αἷμα.
 Καὶ ἔτσι ἔγινε καὶ δικός μας Πατέρας καὶ Θεός, αὐτὸς ἀπὸ τὸν
 ὁποῖο προηγουμένως εἶχαμε ἀποξενωθεῖ ἐξαιτίας τῆς ἀποστασίας
 μας. Μὲ τοὺς λόγους του λοιπὸν ὁ Κύριος εὐαγγελίζεται αὐτὴν τὴν
 ἀγαθὴ εὐεργεσία καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ δὲν ἀποτελοῦν ἀπόδειξη τῆς
 ταπεινότητος τοῦ Υἱοῦ ἀλλὰ εὐχάριστη ἀγγελία τῆς συμφιλίωσής
 15 μας μὲ τὸ Θεό. Γιατὶ ὅ,τι ἔγινε γιὰ τὸν ἄνθρωπο κατὰ τὸ πρότυπο
 τοῦ Χριστοῦ εἶναι κοινὴ δωρεὰ γιὰ τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως
 δηλαδὴ τὸ στοιχεῖο τοῦ σώματος ποὺ κλίνει καὶ βαραίνει πρὸς τὴ
 γῆ, ὅταν τὸ δοῦμε νὰ πηγαίνει ἀνάερα πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, πιστεύ-
 ομε κατὰ τὸ λόγο τῶν Ἀποστόλων, ὅτι κι ἐμεῖς «θὰ βρεθοῦμε μέσα
 στὰ σύννεφα, γιὰ νὰ ὑποδεχτοῦμε τὸν Κύριο στὸν ἀέρα»²², ἔτσι
 ἐπειδὴ ἀκούσαμε ὅτι τῆς δικῆς μας ἀπαρχῆς Πατέρας καὶ Θεός ἔγι-
 νε ὁ ἀληθινὸς Θεός καὶ Πατέρας²³, δὲν ἀμφιβάλλομε καθόλου ὅτι ὁ
 ἴδιος θὰ γίνει καὶ δικός μας Πατέρας καὶ Θεός, μαθαίνοντας ὅτι θὰ
 εἰσέλθομε ὅπου «πρόδρομος γιὰ χάρη μας εἰσήλθε ὁ Χριστός»²⁴.
 16 Τὸ ὅτι ἡ χάρη ἀναγγέλλεται μέσω τῆς γυναίκας εἶναι κι αὐτὸ
σύμφωνο μὲ τὸ νόημα ποὺ ἐκθέσαμε. Ἐπειδὴ, ὅπως λέει ὁ Ἀπό-
 στόλος²⁵, ἡ γυναίκα ἐξαπατήθηκε κι ἔκανε τὴν παράβαση καὶ
 προηγήθηκε στήν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ Θεό, γι' αὐτὸ γίνεται
 πρῶτος μάρτυρας τῆς ἀνάστασης, γιὰ νὰ ἀποκαταστήσει τὴν κατα-
 στροφή τῆς παράβασης μὲ τὴν πίστη στήν ἀνάσταση. Καὶ ὅπως
 πρῶτη ἔγινε γιὰ τὸν ἄνδρα ὑπηρέτης καὶ σύμβουλος τῶν λόγων τοῦ

23. Ἰακ. 1,18 καὶ Β' Θεσ. 2,13.

24. Ἐβρ. 6,20.

25. Α' Τιμ. 2,14.

σύμβουλος ἀρχὴν τοῦ κακοῦ τῷ βίῳ κατ' ἀκολουθίαν εἰσήνεγκεν, οὕτω τοῦ θανατώσαντος τὸν ἀποστάτην δράκοντα τοὺς λόγους τοῖς μαθηταῖς διακομίσασα ἀρχηγὸς τοῖς ἀνθρώποις τῆς πίστεως γένηται, 17 δι' ἧς εἰκότως ἀναλύεται ἡ πρώτη τοῦ θανάτου ἀπόφασις. Ἄλλ' εὐρε-
5 θῆναι μὲν εἰκὸς παρὰ τῶν ἐπιμελεστέρων ὠφελιμωτέραν τινὰ τῶν προκειμένων ἐξήγησιν· εἰ δὲ καὶ μηδὲν εὐρίσκοιτο, ἐκείνην πάντως ἀργεῖν τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν προφερομένην συγκρίσει τῆς εὐθεθείσης πάντα οἶμαι τὸν εὐσεβοῦντα συνθήσεται. Ἡ μὲν γὰρ ἐπὶ καθαιρέσει τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης συμπέλασται καὶ πλεον οὐδέν· αὕτη δὲ 10 τῆς κατὰ τὸν ἀνθρωπὸν οἰκονομίας τὸν σκοπὸν περιέχει. Ἐδείχθη γὰρ ὅτι οὐχ ὁ ἀναφῆς τε καὶ ἀμετάθετος καὶ ἀόρατος, ἀλλὰ τὸ βλεπόμενόν τε καὶ κινούμενον καὶ ψηλαφώμενον, ὅπερ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἰδιὸν ἐστὶ, τῇ Μαρίας τὴν ἐντολὴν ἐδίδου πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς διακονῆσαι τὸν λόγον.

18 Ἔτι καὶ τοῦτο προσεξετάσωμεν, οἶαν πεποιῆται τὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ ὧν ἀπηλέγχθη παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἰς τὴν τοῦ σκότους μοῖραν τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἀφορίζων ἐν τῷ λέγειν ὅσον διέστηκε τὸ γεννητὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον, τοσοῦτον παρήλλακται τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς· δεῖξαντος γὰρ ἐκείνου μὴ κατὰ ὕφesiν τινα καὶ ἐπίτασιν τοῦ 20 γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον τὴν διάστασιν εἶναι, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου τὴν ἀντίθεσιν ἐν τοῖς σημαινομένοις ὑπάρχειν, καὶ συλλογισαμένου διὰ τῆς τῶν τεθέντων ἀκολουθίας ὅτι ἀναλόγως τῇ ἀγεννησίᾳ καὶ τῇ ἔγεννησει τοῦ πατρικοῦ φωτὸς πρὸς τὸ τοῦ Υἱοῦ παραλλάσσοντος ἀνάγκη πᾶσα μὴ ἐλάττωσιν φωτὸς ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοηθῆναι, ἀλλὰ παν- 25 τελῇ ἀλλοτριώσιν (ὡς γὰρ οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν ὑφειμένην ἀγεννησίαν εἶναι τὴν γέννησιν, ἀλλὰ καθόλου διέστηκεν ἀντιθετικῶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ σημαινόμενα τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς ἔγεννησεως, οὕτως εἰ τὴν αὐτὴν φυλάσσοι παραλλαγὴν τὸ πατρικὸν φῶς πρὸς τὸ ἐν τῷ Υἱῷ νοούμενον, οὐκέτι φῶς ἐκ τῆς ἀκολουθίας ὁ Υἱὸς εἶναι ὑποληφθήσε- 30 ται, ἐπίσης αὐτῆς τε τῆς ἀγεννησίας καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φωτὸς ἐξω γινόμενος· ὁ δὲ ἄλλο τι παρὰ τὸ φῶς ὧν δηλαδὴ πρὸς τὸ ἀντικείμενον οἰκείως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔξει).

19 Ταύτης τοίνυν τῆς ἀτοπίας ἐκ τῶν τεθέντων ἀναφανείσης, ἀναλύειν ἐπιχειρεῖ ὁ Εὐνόμιος ταῖς τεχνικαῖς ἐφόδοις τῶν ἀποδείξεων

φιδιού και εισήγαγε στη συνέχεια την αρχή του κακού στη ζωή²⁶, έτσι αφού μετέφερε στους μαθητές τους λόγους εκείνου που φόνευσε τον άποστάτη δράκοντα να γίνει στους ανθρώπους ο αρχηγός της πίστης, με την όποια ανακαλείται η πρώτη απόφαση του θανάτου. Φυσικό είναι να βρουν οι πιο προσεκτικοί μια άλλη ώφελιμότερη εξήγηση τῶν προηγουμένων. Ἄλλα κι ἂν δὲ βρεθεῖ τίποτε, ὅτι ἐκείνη πού προτείνουν οἱ ἐχθροὶ μας εἶναι ἀνίσχυρη σὲ σύγκριση μ' αὐτὴν πού βρήκαμε, θὰ συμφωνήσει νομίζω κάθε εὐσεβῆς. Ἡ ἐξήγηση ἐκείνη πού καταργεῖ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς ἔχει πλαστεῖ καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἐνῶ ἡ δική μας περιέχει τὸ σκοπὸ τῆς οἰκονομίας τῆς σχετικῆς μὲ τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ ἀποδείχθηκε ὅτι δὲν ἦταν ὁ ἄυλος καὶ ἀμετακίνητος καὶ ἀόρατος ἀλλὰ αὐτὸς πού βλέπομε καὶ πού κινεῖται καὶ πού ψηλαφοῦμε, -γνωρίσματα αὐτὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσης-, πού ἔδινε στὴ Μαρία τὴν ἐντολὴ νὰ μεταφέρει στοὺς ἀδελφοὺς τὸ λόγο.

18 Ἄς ἐξετάσομε καὶ τοῦτο κοντὰ σ' αὐτά, πῶς δικαιολογήθηκε σ' ἐκεῖνα πού ἐλέγχθηκε ἀπὸ τὸ μεγάλο Βασίλειο ὅταν ἀποχώριζε τὸν Μονογενῆ Θεὸ στὴν περιοχὴ τοῦ σκότους λέγοντας, ὅσο διαφέρει τὸ γεννητὸ ἀπὸ τὸ ἀγέννητο, τόσο παραλλάσσει τὸ φῶς ἀπὸ τὸ φῶς'. Ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔδειξε ὅτι δὲν ὑφίσταται ἡ διάσταση κατὰ μία ἐλάττωση καὶ αὐξηση τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητο ἀλλὰ ὑπάρχει στὰ σημαινόμενα διαμετρικὴ ἀντίθεση κι ἐπειδὴ συμπέρανε στὸ συλλογισμό του σύμφωνα μὲ τὶς προκείμενες ὅτι τὸ πατρικὸ φῶς παραλλάσσει ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Υἱοῦ ἀνάλογα μὲ τὴν ἄγεννησία' καὶ τὴ ἄγεννηση', εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ μὴν νοήσομε στὸν Υἱὸ ἐλάττωση τοῦ φωτὸς ἀλλὰ τέλεια διαφοροποίησι' ὅπως δηλαδὴ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ γέννηση εἶναι ἐλαττωμένη ἀγεννησία ἀλλὰ βρίσκονται σὲ πλήρη ἀντιθετικὴ διάσταση μεταξύ τους τὰ σημαινόμενα τῆς ἄγεννησίας' καὶ τῆς ἄγεννησης', ἔτσι ἂν ἔχει τὴν ἴδια παραλλαγὴ τὸ πατρικὸ φῶς μὲ τὸ φῶς πού νοοῦμε στὸν Υἱό, κατὰ λογικὴ ἀκολουθία ὁ Υἱὸς δὲν θὰ θεωρηθεῖ πιά φῶς, βγαίνοντας ἐξίσου ἐξω ἀπὸ τὴν ἀγεννησία καὶ τὸ φῶς τῆς. Ἐκεῖνος ὅμως πού εἶναι κάτι διάφορο ἀπὸ τὸ φῶς εἶναι φανερό ὅτι κατὰ συνέπεια θὰ ἔχει σχέση πρὸς τὸ ἀντίθετο τοῦ φωτὸς.

19 Ἐπειδὴ ἀπὸ ὅσα ἐτέθησαν ἀνέκυψε αὐτὸ τὸ ἄτοπο, ὁ Εὐνόμιος ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ ἀναλύσει μὲ τὶς λογικὲς μεθόδους τῶν ἀποδείξεων

οὕτωςι λέγων· ἴσμεν γάρ, ἴσμεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἴσμεν τὸν κτίσαντα τὸ φῶς μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἠκούσαμεν αὐτῆς τῆς ζωῆς καὶ ἀληθείας Χριστοῦ λέγοντος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· «ὕμεις ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου»· μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου Παύλου 5 φῶς ἀπρόσιτον ὀνομάζοντος τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν τῆ τε προσθήκη διορίζοντος καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ φωτὸς ἐκδιδάσκοντος· εἶτα τισαύτην φωτὸς παραλλαγὴν μεμαθηκότες οὐκ ἀνεξόμεθα μέχρι ψιλῆς 20 γοῦν ἀκοῆς τὴν αὐτὴν εἶναι φωτὸς ἔννοϊαν· ἼΑρα σπουδάζων τὰ τοιαῦτα διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων κατὰ τῆς ἀληθείας προβάλλεται ἢ τῆς 10 ἀναισθησίας τῶν ἐπομένων αὐτοῦ ταῖς ἀπάταις ἀποπειρώμενος, πότερον δύνανται συνιδεῖν τὸν παιδιώδη παραλογισμὸν τοῦ σοφίσματος ἢ καὶ πρὸς τὴν οὕτω πρόδηλον ἀπάτην ἀναισθητοῦσιν; Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι μηδένα οὕτως ἀνόητον, ὡς μὴ συνιέναι τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἀπάτην, δι' ἧς ὁ Εὐνόμιος ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν παρακρούε- 15 ται. Φῶς οἱ μαθηταί, φησίν, ὠνομάσθησαν, φῶς δὲ λέγεται καὶ τὸ ἐν τῇ κτίσει γενόμενον. Εἶτα τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τὸ ὄνομα μόνον ἐν τούτοις ἐστὶ κοινόν, τὸ δὲ σημαίνόμενον ἐφ' ἑκατέρου διάφορον; Τὸ μὲν γὰρ ἡλιακὸν φῶς ὄψεώς ἐστὶ διακριτικόν, ὁ δὲ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν λόγος ταῖς ψυχαῖς τὸν φωτισμὸν τῆς ἀληθείας ἐντίθησιν.

21 Εἰ μὲν οὖν ταύτην καὶ ἐπ' ἐκείνου τοῦ φωτὸς τὴν διαφορὰν οἶδεν, ὡς τὸ μὲν σώματος οἶεσθαι, τὸ δὲ ψυχῆς εἶναι φῶς, οὐκέτι ἡμῖν ἔσται πρὸς αὐτὸν λόγος οὐδεὶς, αὐτῆς τῆς ἀπολογίας καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων αὐτὸν λόγων κατακρινούσης. Εἰ δὲ τὴν τοιαύτην ἐπ' ἐκείνου τοῦ φωτὸς διαφορὰν κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας τρόπον εὑρεῖν οὐκ ἔχει (οὐ 25 γὰρ τὸ μὲν ὀφθαλμῶν σαρκός, τὸ δὲ διανοίας ἐστὶ φωτιστικόν, ἀλλὰ μία καὶ τούτου κάκεινου τοῦ φωτὸς ἢ ἐνέργεια ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐνεργουμένη), πῶς διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ τῶν ἀποστολικῶν λόγων τὸ παρηλλάχθαι τὸ Μονογενὲς Φῶς πρὸς τὸ Πατρικὸν Φῶς ἀποδείκνυσιν; Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱὸς 'ἀληθινόν', φησί, λέγεται φῶς, ὁ δὲ 30 Πατὴρ 'ἀπρόσιτον'. Οὐκοῦν οἱ προσδιορισμοὶ τὴν κατὰ τὸ μεῖζον δια- 22 φορὰν τοῦ Πατρικοῦ Φωτὸς ἐρμηνεύουσιν. Ἄλλο γάρ τι τὸ ἀληθινόν καὶ ἄλλο τὸ ἀπρόσιτον οἶεται. Εἶτα τίς οὕτως ἡλίθιος, ὡς μὴ συνιδεῖν τὴν τῶν σημαينوμένων ταυτότητα; Τὸ γὰρ ἀληθινόν τε καὶ τὸ ἀπρό-

λέγοντας τὰ ἀκόλουθα· 'γνωρίζομε, γνωρίζομε τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, γνωρίζομε αὐτὸν ποὺ δημιούργησε τὸ φῶς μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, ἀκούσαμε τὴν ἴδια τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀλήθεια, τὸ Χριστὸ νὰ λέει στοὺς μαθητὲς του· «ἐσεῖς εἶστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Διδαχτήκαμε ἀπὸ τὸ μακάριο Παῦλο ποὺ ἀποκαλεῖ φῶς ἀπρόσιτο τὸ Θεὸ τῶν ὄλων, ποὺ τὸν ὀρίζει μὲ τὴν προσθήκη αὐτὴ καὶ ποὺ διδάσκει τὴν ὑπεροχὴ τοῦ φωτός. Ἀφοῦ λοιπὸν διδαχτήκαμε τόση μεγάλη παραλλαγή τοῦ φωτός, δὲ θ' ἀνεχτοῦμε ὅτι εἶναι ἡ ἴδια ἔννοια τοῦ

20 φωτός ἕνα ψιλὸ μόνο ἄκουσμα'. Τὰ προβάλλει ἄραγε αὐτὰ σοβαρὰ ἢ δοκιμάζει τὴν ἄγνοια τῶν ὁπαδῶν του μὲ ἀπατηλὰ μέσα, γιὰ νὰ δεῖ ἂν μποροῦν νὰ καταλάβουν τὸν παιδικὸ παραλογισμὸ τοῦ σοφίσματος ἢ δὲν παίρνουν εἶδηση γιὰ μιὰ τόσο πρόδηλη ἀπάτη; Ἐγὼ βέβαια δὲ θεωρῶ κανένα τόσο ἀνόητο, ὥστε νὰ μὴν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀπάτη ἀπὸ τὴν ὁμωνυμία, μὲ τὴν ὁποία ὁ Εὐνόμιος παραπλανᾷ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς ἄλλους. Μᾶς λέει, φῶς ὀνομάστηκαν οἱ μαθητὲς, φῶς λέγεται καὶ αὐτὸ ποὺ ἐμφανίστηκε στὴν κτίση. Ποιὸς ὅμως δὲν γνωρίζει ὅτι σ' αὐτὰ μόνο τὸ ὄνομα εἶναι κοινόν, ἐνῶ τὸ σημαίνόμενο τοῦ καθενὸς εἶναι διάφορο; Τὸ ἡλιακὸ φῶς βοηθᾷ τὴν δρασίμῃ μας νὰ διακρίνει, ἐνῶ ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν ἐναποθέτει στὶς ψυχὰς τὸ φωτισμὸ τῆς ἀλήθειας.

21 Ἄν λοιπὸν καὶ σ' ἐκεῖνο τὸ φῶς διαπίστωσε τὴ διαφορὰ αὐτὴ, ὥστε νὰ νομίζει πῶς αὐτὸ εἶναι φῶς τοῦ σώματος κι ἐκεῖνο φῶς τῆς ψυχῆς, δὲν ἔχουμε πιά τίποτε νὰ ποῦμε μαζί του, ἀφοῦ τὸν καταδικάζει ἡ ἴδια ἢ ἀπολογία του καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς δικoὺς μας λόγους. Ἄν ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ τὴ διαφορὰ αὐτὴ σ' ἐκεῖνο τὸ φῶς σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῆς ἐνέργειας, πῶς ἀποδεικνύει ὅτι παραλλάσσει τὸ μονογενὲς Φῶς ἀπὸ τὸ πατρικὸ φῶς διὰ μέσου τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ τῶν ἀποστολικῶν λόγων; (γιατὶ δὲ φωτίζει τὸ ἕνα φῶς τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ ἄλλο τῆς διάνοιας ἀλλὰ καὶ τούτου τοῦ φωτός κι ἐκεῖνου εἶναι ἡ ἴδια ἐνέργεια ποὺ ἐκδηλώνεται στὰ ἴδια πράγματα). Λέει ὅμως ὅτι ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται 'φῶς ἀληθινόν', ἐνῶ ὁ Πατέρας 'φῶς ἀπρόσιτο'. Ἐπομένως οἱ προσδιορισμοὶ αὐτοὶ ἐρμηνεύουν τὴ διαφορὰ πρὸς τὸ ἀνώτερο τοῦ πατρικοῦ

22 φωτός. Γιατὶ θεωρεῖ ἄλλο τὸ ἀληθινὸ φῶς καὶ ἄλλο τὸ ἀπρόσιτο. Σ' αὐτὴ ὅμως τὴν περίπτωσι ποιὸς εἶναι τόσο ἡλίθιος, ὥστε νὰ μὴ διαπιστώσει τὴν ταυτότητα τῶν σημασινομένων; Γιατὶ τὸ ἀληθινόν

σιτον ἐπίσης τοῖς κατὰ τὸ ἐναντίον νοουμένοις ἐστὶν ἀπροσπέλαστον. Ὡς γὰρ τὸ ἀληθὲς τὴν τοῦ ψεύδους οὐ προσδέχεται μίξιν, οὕτω καὶ τὸ ἀπρόσιτον τὸν τοῦ ἐναντίου προσεγγισμὸν οὐ προσίεται. Κακῶ γὰρ πάντως ἀπρόσιτόν ἐστι τὸ ἀπρόσιτον. Τὸ δὲ τοῦ Υἱοῦ φῶς κακὸν οὐκ ἐστὶν· πῶς γὰρ ἂν ἐν κακίᾳ τις τὸ ἀληθινὸν βλέποι; Ἐπεὶ οὖν οὐ κακὸν ἢ ἀλήθεια, οὐκ ἂν τις καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἐν τῷ Πατρὶ φῶς ἀπρόσιτον εἶναι λέγοι. Εἰ γὰρ ἀποσειοίτο τὴν ἀλήθειαν, τῷ ψεύδει πάντως συνενεχθήσεται.

23 Τοιαύτη γὰρ τῶν ἀντικειμένων ἢ φύσις, ὡς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ
10 κρείττονος τὸ ἐξ ἀντιθέτου νοούμενον ἀναφαίνεσθαι. Εἰ μὲν οὖν τις λέγοι πόρρω τῆς ἐναντίας παραθέσεως τὸ ἐν τῷ Πατρὶ φῶς θεωρεῖσθαι, ἐστοχασμένως τοῦ ἀποστολικοῦ βουλήματος ἐρμηνεύσει τοῦ ἀπρόσιτου τὴν λέξιν. Εἰ δὲ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀλλοτριώσιν σημαίνειν τὸ ἀπρόσιτον λέγοι, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸν ἑαυτῷ ἐχθρόν τε καὶ
15 ἀλλότριον ὑποθήσεται, ἀγαθὸν ὄντα καὶ ἀγαθῷ ἀντικείμενον. Ἀλλὰ μὴν τοῦτο τῶν ἀμηχάνων ἐστὶ· τὸ γὰρ ἀγαθὸν οἰκείως ἔχει τῷ
24 ἀγαθῷ. Οὐκ ἄρα τὸ φῶς τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο παρήλλακται· ὃ τε γὰρ Υἱὸς φῶς ἀληθινὸν ὃ τε Πατὴρ φῶς ἐστὶν ἀπρόσιτον. Εἴπομι δ' ἂν καταθαρήσας ὅτι καὶ ὁ ὑπαλλάσσων ἐφ' ἑκατέρου τὰς τοιαύτας
20 προσηγορίας οὐχ ἁμαρτήσεται. Τό τε γὰρ ἀληθινὸν ἀπρόσιτόν ἐστι τῷ ψεύδει, καὶ τὸ ἀπρόσιτόν τε πάλιν ἐν ἀκραιφνεῖ τῇ ἀληθείᾳ καταλαμβάνεται. Οὐκοῦν ταῦτόν τῷ ἀληθινῷ τὸ ἀπρόσιτον, ὅτι κατὰ τὸ ἴσον ἐστὶ τὸ ἐν ἑκατέρῳ σημαινόμενον τῷ κακῷ ἀπροσπέλαστον.
25 Τίνα οὖν ἐν τούτοις ἐπινοεῖ τὴν παραλλαγὴν ὁ διὰ τῆς τῶν φώτων ὁμοωνυμίας ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν φενακίζων; Ἀλλὰ μηδὲ τοῦτο παραδράμωμεν ἀνεξέταστον, ὅτι παραποιήσας τὴν τοῦ ἀποστολου ρῆσιν κατὰ τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν ὡς παρ' ἐκείνου τὸν λόγον ἐκτίθεται. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος ὅτι «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Διαφέρει δὲ πολὺ τὸ 'αὐτὸν τε εἶναι' καὶ τὸ 'ἐν τινὶ' λέγειν 'εἶναι'. Ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι
30 «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», τῇ τῆς οἰκήσεως φωνῇ οὐκ αὐτὸν ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν ἐνεδείξατο, ὅπερ ἴσον ἐστὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον τῷ εὐαγγελικῷ ρήματι τῷ λέγοντι ἐν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα εἶναι. Φῶς γὰρ

καὶ τὸ ἀπρόσιτο εἶναι ἀπροσπέλαστο ὅπως τὰ νοούμενα κατ' ἀντίθεση. Ὅπως δηλαδή τὸ ἀληθινὸ δὲ δέχεται τὴν ἀνάμιξη τοῦ ψεύδους, ἔτσι καὶ τὸ ἀπρόσιτο εἶναι ἀπρόσιτο ἀπὸ κακό. Κακὸ ὅμως δὲν εἶναι τὸ φῶς τοῦ Υἱοῦ. Πῶς μπορεῖ κανένας νὰ νοήσῃ τὸ ἀληθινὸ μέσα στὴν κακία; Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι κακό, δὲν μπορεῖ νὰ πῆ κανένας ὅτι καὶ τὸ μέσα στὸν Πατέρα φῶς εἶναι ἀπρόσιτο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ ἂν ἀποτινάξῃ τὴν ἀλήθεια, θὰ συνδεθεῖ ὅπωςδὴποτε μὲ τὸ ψεῦδος. .

- 23 Τέτοια εἶναι ἡ θέση τῶν ἀντιθέτων, ὥστε στὴν ἀπουσία τοῦ ἰσχυρότερου νὰ ἐμφανίζεται αὐτὸ πού νοεῖται ἐξ ἀντιθέτου. Ἄν λοιπὸν παρατηρεῖ κανένας ὅτι τὸ μέσα στὸν Πατέρα φῶς θεωρεῖται πέρα ἀπὸ τὴν ἀντιπαράθεση τῆς ἐναντιότητος, θὰ ἐρμηνεύσῃ πετυχαίνοντας τὴν ἀποστολικὴ βούληση τῆ λέξης 'ἀπρόσιτο'. Ἄν ὅμως λέει ὅτι τὸ ἀπρόσιτο σημαίνει τὴν ἀλλοτρίωση σὲ σχέση μὲ τὸ ἀγαθὸ, τίποτε ἄλλο δὲν κάνει ἀπὸ τὸ νὰ τὸ ὑποθέσῃ ἐχθρὸ καὶ ξένο τὸν ἴδιο πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, νὰ εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἀντίθετος στὸν ἀγαθὸ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα. Γιατὶ τὸ ἀγαθὸ ἔχει οἰ-
- 24 κειότητα μὲ τὸ ἀγαθὸ. Ἐπομένως δὲν παραλλάσσει τοῦτο τὸ φῶς ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι φῶς ἀληθινὸ καὶ ὁ Πατέρας εἶναι φῶς ἀπρόσιτο. Θὰ διατυπώσω καὶ μιὰ τολμηρὴ ἄποψη, ὅτι κι αὐτὸς πού ἀντικαθιστᾷ ἀμοιβαία τις προσωνυμίες αὐτὲς δὲ θὰ κάνει λάθος. Γιατὶ καὶ τὸ ἀληθινὸ εἶναι ἀπρόσιτο ἀπὸ τὸ ψεῦδος ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπρόσιτο πάλι γίνεται ἀντιληπτὸ ὡς καθαρὴ ἀλήθεια. Ἐπομένως τὸ ἀπρόσιτο ταυτίζεται μὲ τὸ ἀληθινὸ, ἐπειδὴ τὸ σημαίνόμενο τοῦ
- 25 καθενὸς εἶναι ἐξίσου ἀπροσπέλαστο ἀπὸ τὸ κακό. Τί λογῆς λοιπὸν φαντάζεται τὴν παραλλαγὴ αὐτὸς πού φενακίζει τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς ὁμοίους του μὲ τὸ κοινὸ ὄνομα τοῦ φωτός; Ἀλλὰ ἄς μὴν τὸ ἀφήσομε μῆτε τοῦτο ἀνεξέταστο, τὸ ὅτι δηλαδὴ παραποίησε τὴ διατύπωση τοῦ Ἀποστόλου κατὰ τὴ γνώμη του, ἐνῶ τὴν ἐκθέτει τάχα ὅπως τὴν εἶπε ἐκεῖνος. Ὁ Παῦλος λέει «κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπρόσιτο»²⁷. Ὑπάρχει ὅμως μεγάλη διαφορὰ στὴ διατύπωση 'εἶναι αὐτὸς' καὶ 'εἶναι μέσα σὲ κάποιον'. Αὐτὸς πού εἶπε «κατοικεῖ σὲ φῶς ἀπρόσιτο» μὲ τὴ λέξη 'κατοικεῖ, δὲν ἔδειξε τὸν ἴδιο ἀλλὰ τὸ γύρω ἀπὸ αὐτόν, πού ἰσοῦται σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψή μας μὲ τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου πού λέει ὅτι «ὁ Πατέρας εἶναι μέσα στὸν Υἱό». Γιατὶ ὁ Υἱὸς εἶναι φῶς ἀληθινὸ καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀπρόσιτη

ἀληθινὸν ὁ Υἱός, ἀπρόσιτος δὲ τῷ ψεύδει ἐστὶν ἡ ἀλήθεια· φῶς ἀπρόσιτον ἄρα ὁ Υἱός, ἐν ᾧ οἰκεῖ ὁ Πατήρ, ἤτοι ἐν ᾧ ἐστὶν ὁ Πατήρ.

26 Ἄλλ' ἐναγωνίζεται τοῖς ματαίοις καὶ φησὶν ἕξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πεπιστευμένων λογίων παρέχομαι τῶν λεγομένων 5 τὴν πίστιν'. Ἡ μὲν οὖν ὑπόσχεσις αἴτη· εἰ δὲ κατ' ἀξίαν τῶν ἐπηγγελμένων προάγει τὸν λόγον, ὁ συνετὸς πάντως ἀκροατῆς ἐπισκοπήσει. Ὁ μακάριος, φησὶν, Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ εἶναι τὸν Λόγον φήσας καὶ τοῦτον ζωὴν προσειπὼν, εἶτα τὴν ζωὴν φῶς ὀνομάσας, μικρὸν ὑποβάς «καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», φησὶν. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν φῶς ἐστὶν ἡ 10 ζωὴ, ἡ δὲ ζωὴ ὁ Λόγος, ὁ δὲ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, αὐτόθεν γίνεται φανερὸν ὅτι τὸ φῶς ἐν σαρκὶ γέγονε'. Τί οὖν; Ἐπειδὴ τὸ φῶς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Λόγος ἐν σαρκὶ ἐφανερώθη, διὰ τοῦτο παρήλλακται πρὸς τὸ ἐν τῷ Πατρὶ φῶς τὸ ἀληθινὸν φῶς; Καὶ μὴν μαρτυρεῖται 15 παρὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι καὶ ἐν τῷ σκότει γενόμενον ἀπρόσιτον ἔμεινε τῇ ἐναντίᾳ φύσει. «Τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ», φησὶν, «ἔλαμψε, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν». Εἰ μὲν οὖν ἠλλοιώθη πρὸς τὸ ἐναντίον καὶ ἐδυναστεύθη τῷ ζῶφω τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ γενόμενον, ἰσχυρὸν ἂν ἦν πρὸς ἀπόδειξιν τοῖς βουλομένοις ἐπιδεικνύειν, ὅσον 28 πρὸς τὸ χεῖρον παρήλλακται τοῦτο τὸ φῶς πρὸς τὸ ἐν τῷ Πατρὶ θεωρούμενον· εἰ δὲ καὶ ὁ Λόγος, κἂν ἐν σαρκὶ γένηται, Λόγος μένει, καὶ τὸ φῶς, κἂν ἐν τῇ σκοτίᾳ λάμψη, φῶς οὐδὲν ἥττόν ἐστι, τοῦ ἐναντίου τὴν κοινωνίαν οὐ προσδεχόμενον, καὶ ἡ ζωὴ, κἂν ἐν τῷ θανάτῳ γένηται, ἐν ἑαυτῇ φυλάσσεται, καὶ ὁ Θεός, κἂν τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὑπέλθῃ, οὐκ αὐτὸς γίνεται δούλος, ἀλλ' εἰς κυριότητα καὶ βασιλείαν 25 ἐξαιρεῖται τὸ ὑποχείριον, Κύριον καὶ Χριστὸν ποιῶν τὸ ταπεινὸν καὶ ἀνθρώπινον, πῶς διὰ τούτου πρὸς τὸ χεῖρον τὴν παραλλαγὴν τοῦ φωτὸς ἐπιδείκνυσιν, ἴσως ἑκατέρου τὸ ἀτρεπτον εἰς κακίαν καὶ τὸ ἀναλλοίωτον ἔχοντος, οὐδὲ τούτῳ προσέχων, ὅτι ὁ πρὸς τὸν σαρκωθέντα Λόγον ἰδὼν, ὃς ἦν καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ Θεός, ἐπέγνω διὰ τῆς 30 ὀφθείσης δόξης τὸν Πατέρα τῆς δόξης εἰπὼν «ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός».

29 Ἄλλ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἀνανταγώνιστον λόγον τὸν πάλαι μὲν ἡμῖν ἐκ

28. ἴω. 1,5.

29. ἴω. 1,14.

ἀπὸ τὸ ψέμα. Ἄρα ὁ Υἱὸς εἶναι φῶς ἀπρόσιτο, μέσα στὸν ὅποιο κατοικεῖ ὁ Πατέρας, ἤτοι μέσα στὸν ὅποιο εἶναι ὁ Πατέρας.

- 26 Ἄγωνίζεται μὲ ἄσκοπα πράγματα καὶ λέει· παρέχω τὴν ἐπιβεβαίωση τῶν λόγων μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ τὰ ρητὰ τῆς Γραφῆς πὺ πιστεύομε'. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπόσχεση. Ἄν ὁμοίως ὁ λόγος τοῦ προχωρεῖ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τῶν ὑποσχέσεων τοῦ, θὰ τὸ ἐξετάσει ὁ νοήμων ἀκροατῆς. Λέει· ὁ μακάριος Ἰωάννης, λέγοντας ὅτι «ὁ Λόγος ἦταν στὴν ἀρχὴ» καὶ προσαγορεύοντάς τον ζῶν καὶ ἔπειτα ὀνομάζοντας τὴ ζῶν φῶς, προχωρώντας λίγο, μᾶς λέει «καὶ ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρκα». Ἄν λοιπὸν τὸ φῶς εἶναι ἡ ζῶν καὶ ἡ ζῶν εἶναι ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρκα, γίνεται αὐτόδηλο ὅτι τὸ
- 27 φῶς ἔλαβε σὰρκα'. Τί σημαίνει τοῦτο; Ἐπειδὴ τὸ φῶς καὶ ἡ ζῶν καὶ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Λόγος φανερώθηκε μέσα στὴ σὰρκα, γι' αὐτὸ παραλλάσσει τὸ ἀληθινὸ φῶς ἀπὸ τὸ μέσα στὸν Πατέρα φῶς; Τὸ Εὐαγγέλιο ὁμοίως μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ὅταν βρέθηκε μέσα στὸ σκότος, ἔμεινε ἀπρόσιτο ἀπὸ τὴν ἀντίθετὴ τοῦ φύση. «Τὸ φῶς», λέει, «ἐλάμψε μέσα στὸ σκότος καὶ τὸ σκότος δὲν τὸ ἐνίωσε»²⁸. Ἄν εἶχε μεταβληθεῖ στὸ ἀντίθετο καὶ εἶχε κατανικηθεῖ ἀπὸ τὸ ζῶν τὸ φῶς, ὅταν βρέθηκε μέσα στὸ σκοτάδι, θὰ ἦταν ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα γιὰ ὅσους θέλουν νὰ δείξουν πόσο πρὸς τὸ χειρότερο παραλλάσσει
- 28 τὸ φῶς τοῦτο ἀπὸ αὐτὸ πὺ θεωροῦμε μέσα στὸν Πατέρα. Ἄν ὁμοίως καὶ ὁ Λόγος, ἀκόμα κι ἂν βρεθεῖ μέσα στὴ σὰρκα, μένει Λόγος, κι ἂν τὸ φῶς, ἀκόμα κι ἂν σκορπίσει τὴ λάμψη τοῦ μέσα στὸ σκοτάδι, δὲν εἶναι καθόλου λιγότερο φῶς καὶ δὲ δέχεται τὴ μετοχὴ τοῦ ἀντίθετου, κι ἂν ἡ ζῶν, ἀκόμα κι ἂν βρεθεῖ μέσα στὸ θάνατο, διατηρεῖ τὴν ταυτότητά της, κι ἂν ὁ Θεός, ἀκόμα κι ἂν ὑποδυθεῖ τὴ μορφή τοῦ δούλου, δὲ γίνεται ὁ ἴδιος δούλος ἀλλὰ μεταβάλλει τὸ ὑπόδουλο σὲ κύριο καὶ βασιλιά, κάνοντας Κύριο καὶ χριστὸ τὸ ταπεινὸ κι ἀνθρώπινο, πῶς δείχνει μὲ τοῦτο τὴν παραλλαγὴ τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ χειρότερο, ἀφοῦ καθένα ἔχει ἐξίσου τὸ ἀμετάβλητο καὶ τὸ ἀναλλοίωτο στὴν κακία; Καὶ δὲν προσέχει μήτε σὲ τοῦτο, ὅτι ὅποιος ἀτενίσει πρὸς τὸ Λόγο πὺ σαρκώθηκε, πὺ ἦταν καὶ φῶς καὶ ζῶν καὶ Θεός, κατάλαβε μὲ τὴ δόξα πὺ ἀντίκρισε τὸν Πατέρα τῆς δόξας λέγοντας· «θεαθήκαμε τὴ δόξα τοῦ, τὴ δόξα πὺ ὁ Μονογενὴς ἔχει ἀπὸ τὸν Πατέρα τοῦ»²⁹.

- 29 Κι ἔφτασε στὸν ἀκαταμάχητο λόγο τοῦ, πὺ τὸν ἀποκαλύψαμε

τῆς ἀκολουθίας τῶν λεγομένων πεφωραμένον, νῦν δὲ γυμνῇ τῇ φωνῇ προφερόμενον. Βούλεται γὰρ ἐμπαθῆ τινα καὶ ἐπίκηρον καὶ οὐδὲν τῆς ὑλικῆς καὶ ρωόδους φύσεως διαφέρουσαν ἐπιδείξει τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν, ὡς ἂν διὰ τούτου τὴν πρὸς τὸν Πατέρα διαφορὰν ἀποδείξειεν.

5 Φησὶ γὰρ 'εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι καὶ τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον ὑπ' ἐξουσίαν ἐλθεῖν, προστάγμασιν ὑπακοῦσαι, νόμοις ἀνθρωπίνους πολιτεύε-

30 σθαι, σταυρὸν ἐνεγκεῖν, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς'. Εἰ ταῦτα παρ' ἡμῶν προεφέρετο διὰ τῶν προκατεσκευασμένων κατὰ τὸ ἀκόλουθον

10 ἐξευρισκόντων, μὴ συμμαρτυρούμενα ταῖς ἐκείνου φωναῖς. Τίς οὐκ ἂν ἡμᾶς συκοφαντεῖν ἠτιάσατο, ὡς περινοῖα τινὶ λόγων πρὸς τὴν ἀτοπίαν ταύτην τὸ δόγμα τῶν ὑπεναντίων ἐκβάλλοντας; Νυνὶ δὲ συνηγορία τίς ἐστι τοῦ πεφροντισμένως ἡμᾶς μετὰ τῆς ἀληθείας εὐθύνειν τὸν τῆς αἰρέσεως λόγον τὸ μηδὲ παρ' αὐτῶν ἐκείνων τὴν κατὰ τὸ ἀκό-

15 λουθον ἀναφανομένην ἀτοπίαν σιωπηθῆναι. Ἰδοῦ γὰρ πῶς ἀπαρακάλυπτός ἐστι καὶ πεπαρησιασμένη ἢ κατὰ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ μάχη, καὶ τὸ κατὰ φιλανθρωπίαν ἔργον διαβολῆ καὶ κατηγορίας τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φύσεως παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐνομίσθη, ὡς οὐχὶ προνοητικῶς, ἀλλὰ φυσικῶς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν σαρκὶ βίον καὶ τὸ τοῦ

20 σταυροῦ πάθος κατολισθήσαντος.

31 Καὶ ὡσπερ φύσις ἐστὶ τῷ λίθῳ ἢ ἐπὶ τὸ κάτω φορὰ καὶ τῷ πυρὶ τὸ ἔμπαλιν, καὶ οὐκ ἀντιμεταλαμβάνουσι τὰς ἀλλήλων ἰδιότητας αἱ ὕλαι, ὥστε ἀνωφερῆ μὲν εἶναι τὸν λίθον, βρῖθειν δὲ τὸ πῦρ ἐπὶ τὸ κάτω φερόμενον, οὕτω κατασκευάζουσι τῇ μὲν τοῦ Υἱοῦ φύσει συν-

25 ουσιῶσθαι τὰ πάθη καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ συγγενὲς ἑαυτῇ καὶ οἰκεῖον ἐλθεῖν, τὴν δὲ τοῦ Πατρὸς ἐλευθέραν οὔσαν τῶν τοιούτων παθῶν ἀπρόσιτον μείναι τῇ τῶν κακῶν προσβολῇ. Φησὶ γὰρ τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, μήτε γενόμενον ἐν σαρκὶ

32 μήτε γενέσθαι δυνάμενον. Ἦρκει τὸ πρότερον τῶν εἰρημένων εἰπεῖν, 30 ὅτι ὁ Πατὴρ οὐκ ἐν σαρκὶ ἐγένετο· νυνὶ δὲ διπλῆ τίς ἐστι διὰ τῆς προσθήκης ἢ τοῦ ἀτόπου κατασκευῆ. Ἦ γὰρ τοῦ Υἱοῦ κατηγορεῖ κακίαν

33 ἢ τοῦ Πατρὸς ἀδυναμίαν. Εἰ μὲν γὰρ κακὸν ἢ τῆς σαρκὸς κοινωνία, τῷ Μονογενεῖ Θεῷ προσμαρτυρεῖ τὴν κακίαν· εἰ δὲ ἀγαθὸν ἢ φιλαν-

ἀπὸ πρῶτα ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῶν λεγομένων του καὶ ποὺ τῶρα προβάλλεται ἀπροκάλυπτα. Ἐπιδιώκει νὰ δείξει ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἐμπαθῆς καὶ πρόσκαιρη καὶ δὲ διαφέρει σὲ τίποτα ἀπὸ τὴν ὑλικὴ καὶ μεταβαλλόμενη φύση, γιὰ ν' ἀποδείξει μ' αὐτὸ τὴ διαφορὰ του πρὸς τὸν Πατέρα. Νὰ τί λέει: 'ἂν μπορεῖ νὰ δείξει ὅτι καὶ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων ποὺ εἶναι τὸ ἀπρόσιτο φῶς, ποὺ βρέθηκε ἢ μπορεῖ νὰ βρεθεῖ μέσα στὴ σάρκα, ὅτι δέχτηκε τὴν ἐξουσία κάποιου ἄλλου, ὑπάκουσε σὲ διαταγές, πολιτεύεται σύμφωνα μὲ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους, σήκωσε τὸ σταυρὸ, τότε ἂς λέει τὸ φῶς ἴσο 30 μὲ τὸ φῶς'. Ἄν αὐτὰ τὰ προβάλλαμε ἐμεῖς βρίσκοντάς τα κατὰ λογικὴ ἀκολουθία ἀπὸ τίς προηγούμενες ἀποδείξεις, χωρὶς νὰ ἔχομε τὴ μαρτυρία τῶν λόγων του, ποιὸς δὲ θὰ μᾶς κατηγοροῦσε ὅτι συκοφαντοῦμε ἐξωθώντας τὴ διδασκαλία τῶν ἀντιπάλων μας στὸν παραλογισμό αὐτὸν μὲ κάποια περιστροφή τῶν λόγων; Τώρα ὅμως ὑπάρχει μιὰ συνηγορία γιὰ νὰ ἐλέγξομε μ' ἐπιμέλεια καὶ ἀλήθεια τὸ λόγο τῆς αἵρεσης, τὸ ὅτι δὲν ἔχει ἀποσιωπηθεῖ κι ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἢ παράλογη συνέπεια ποὺ προκύπτει. Νὰ λοιπὸν πῶς εἶναι ἀσυγκάλυπτη καὶ ὀλοφάνερη ἡ μάχη κατὰ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ. Καὶ τὸ φιλόανθρωπο ἔργο του οἱ ἐχθροὶ τὸ θεώρησαν εὐκαιρία γιὰ διαβολὴ καὶ κατηγορία τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλαδὴ δὲν κατόλισθησε κατὰ πρόνοια στὸν ἔνσαρκο βίον καὶ τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του.

31 Καὶ ὅπως φύση τῆς πέτρας εἶναι ἡ φορὰ πρὸς τὰ κάτω καὶ τῆς φωτιᾶς τὸ ἀντίθετο καὶ τὰ διάφορα ὑλικά δὲν ἀνταλλάσσουν ἀμοιβαῖα τίς ιδιότητές τους, ὥστε ἡ πέτρα νὰ στρέφεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ βαριά, ἡ φωτιὰ νὰ φέρεται πρὸς τὰ κάτω, ἔτσι κατασκευάζουν ἀπὸ τὴ μιὰ τὰ πάθη νὰ γίνουν μιὰ οὐσία μὲ τὴ φύση τοῦ Υἱοῦ καὶ γιὰ τοῦτο αὐτὴ ἦρθε πρὸς τὸ συγγενές της καὶ οἰκεῖο στοιχεῖο, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ φύση τοῦ Πατέρα, ἐπειδὴ εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ τὰ πάθη αὐτὰ ἔμεινε ἀπρόσιτη ἀπὸ τὴν προσβολὴ τῶν κακῶν. Μᾶς λέει ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, ποὺ εἶναι τὸ ἀπρόσιτο φῶς, μήτε εἰσῆλ- 32 θε μέσα στὴ σάρκα μήτε μποροῦσε νὰ εἰσέλθει. Ἐφτανε νὰ πεῖ τὸ πρῶτο, ὅτι ὁ Πατέρας δὲν εἰσῆλθε σὲ σάρκα. Ἐνῶ τώρα ἡ ἀπόδειξη τοῦ παραλογοῦ ἔγινε κάπως ἀμφίσημη μὲ τὴν προσθήκη 33 αὐτῆ. Ἡ δηλαδὴ κατηγορεῖ τὸν Υἱὸ γιὰ κακία ἢ τὸν Πατέρα γιὰ ἀδυναμία. Ἄν εἶναι κακὸ ἢ μετοχὴ τῆς σάρκας, ἀποδίδει κακία

θρωπία, ἀδύνατον εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀποδείκνυσι τὸν Πατέρα, λέγων μὴ ἂν αὐτὸν δυνηθῆναι τὴν τοιαύτην χάριν διὰ σαρκὸς ἐνεργῆσαι. Καίτοι τίς οὐκ οἶδε τῶν πάντων, ὅτι ἡ ζωοποιὸς δύναμις ὁμοίως ἐκ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ πρόεισιν εἰς ἐνέργειαν; «Ὡσπερ» γάρ, φησὶν, «ὁ Πατὴρ 5 ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲ θέλει ζωοποιεῖ», ἡμᾶς δηλαδὴ νεκροὺς λέγων τοὺς τῆς ἀληθινῆς ἀποπεσόντας 34 ζωῆς. Εἰ οὖν ὡσπερ ὁ Πατὴρ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ οὐκ ἄλλως ὁ Υἱὸς τὴν αὐτὴν ἐνεργεῖ χάριν, πῶς ὁ θεομάχος κατ' ἀμφοτέρων κινεῖ τὴν βλάσφημον γλῶσσαν, τὸν μὲν Πατέρα τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀδυναμίᾳ, 10 τὸν δὲ Υἱὸν τῇ πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητι καθυβρίζων;

35 Ἄλλ' οὐκ ἔστι, φησί, τῷ φωτὶ τὸ φῶς ἴσον, διότι τὸ μὲν ἀληθινόν, τὸ δὲ ἀπρόσιτον λέγεται. Τὸ οὖν ἀληθινὸν ἐν ἐλαττώσει κρίνεται; Διὰ τί; Καὶ μὴν ἐκείνων ἐστὶ λόγος, ὅτι διὰ τοῦτο μείζων καὶ ὑψηλότερα τοῦ Πατρὸς ἢ θεότης παρὰ τὴν τοῦ Υἱοῦ νοεῖται, διότι ὁ μὲν 15 ἀληθινὸς Θεὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προσεῖρηται, ὁ δὲ χωρὶς τῆς τοῦ ἀληθινοῦ προσθήκης. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς λόγος ἐπὶ μὲν τῆς θεότητος αὐξῆσιν, ἐπὶ δὲ τοῦ φωτὸς ἐλάττωσιν τοῦ νοουμένου σημαίνει; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα φησὶν, ὅτι ἀληθινὸς Θεὸς ἐστὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον μείζων ἂν ὁμολογηθεῖ τὸ Πατρὸς ὁ 36 Υἱός, ὅτι ὁ μὲν ἀληθινὸν φῶς, ὁ δὲ οὐχ οὕτως κατονομάζεται. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν», φησί, 'τὸ φῶς τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐνήργησεν, ἐκεῖνο δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν ἀνεργῆτον ἔμεινε'. Καινὸς προτιμήσεως τρόπος· τὸ ἀπρακτὸν εἰς φιλανθρωπίαν τοῦ ἐνεργῆσαντος ὑπέρτερον κρίνουσιν. Ἄλλ' οὔτε ἔστιν οὔτε γενήσεται τοιοῦτον ἐν Χριστιανοῖς 25 ποτε νόημα, δι' οὗ κατασκευάζεται μὴ πᾶν ἀγαθόν, ὅτι περ ἐν τοῖς οὐσίῳ ἐστὶν, ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν αἰτίαν ἔχειν. Τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον ἢ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπάνοδος παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσι πεπιστευται· αὕτη δὲ διὰ τῆς κατὰ τὸν ἀνθρωπὸν οἰκονομίας τοῦ Κυρίου κατώρθωται, οὐκ ἀπράκτου καὶ ἀνεργήτου, καθὼς ἡ αἵρεσις βού- 30 λεται, τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ καιρῷ τῆς οἰκονομίας ἀπιδιάσαντος. Οὐ γὰρ

στὸν Μονογενῆ Θεό· ἂν ἡ φιlanθρωπία εἶναι ἀγαθό, ἀποδεικνύει ἀδυναμία τοῦ Πατέρα στὸ ἀγαθό, ὅταν λέει ὅτι δὲ θὰ μπορέσει ἐκεῖνος νὰ πραγματοποιήσῃ τὴ δωρεὰ αὐτῆ μέσω τῆς σάρκας. Μολονότι ποιός εἶναι πού δὲν ξέρει ὅτι ἡ ζωοποιὸς δύναμη προβαίνει στὴν ἐκδήλωσή της ὁμοία καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό; Γιατὶ λέει, «ὅπως ὁ Πατέρας ἀνασταίνει καὶ ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός, ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει»³⁰, λέγοντας νεκροὺς ἐμᾶς

34 πού ἔχομε ἐκπέσει ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ζωή. Ἐὰν λοιπὸν ὅπως ζωοποιεῖ ὁ Πατέρας, ἐνεργεῖ μὲ τὸν ἴδιο καὶ ὄχι ἄλλο τρόπο τὴν ἴδια δωρεὰ καὶ ὁ Υἱός, πῶς ὁ θεομάχος κινεῖ τὴ βλάβη γλώσσα του ἐναντίον καὶ τῶν δύο, καθυβρίζοντας τὸν Πατέρα γι' ἀδυναμία πρὸς τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸν Υἱὸ μὲ τὴν οἰκειότητά του τάχα πρὸς τὸ κακό; 5. 2.

35 Ἄλλὰ δὲν εἶναι, λέει, τὸ φῶς ἴσο μὲ τὸ φῶς, γιατί τὸ ἓνα λέγεται ἀληθινὸ καὶ τὸ ἄλλο ἀπρόσιτο. Τὸ ἀληθινὸ λοιπὸν νοεῖται σὲ ἐλάττωσι; Γιὰ ποιὸ λόγο; Ἐκεῖνοι ὁμοῦς ἔχουν πεῖ ὅτι γι' αὐτὸ ἀκριβῶς νοεῖται μεγαλύτερη καὶ ὑψηλότερη ἢ θεότητα τοῦ Πατέρα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, διότι αὐτὸς ἔχει ὀνομαστῆ ἀληθινὸς Θεὸς στὸ Εὐαγγέλιο, ἐνῶ ἐκεῖνος χωρὶς τὴν προσθήκη τοῦ ἀληθινοῦ. Πῶς λοιπὸν ὁ ἴδιος λόγος σημαίνει στὴ θεότητα αὐξηση, ἐνῶ στὸ φῶς ἐλάττωσι αὐτοῦ πού νοοῦμε; Ἐὰν γι' αὐτὸ λέει τὸν Πατέρα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν Υἱό, ὅτι δηλαδὴ εἶναι Θεὸς ἀληθινός, κατὰ τὸν ἴδιο λόγο ὁ Υἱὸς θὰ ὀνομαστῆ μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, γιατί ὁ

36 Υἱὸς ὀνομάζεται ἀληθινὸ φῶς ἐνῶ ὁ Πατέρας ὄχι. Ἐὰν τοῦτο τὸ φῶς, λέει, πραγματοποιήσῃ τὸ ἔργο τῆς φιlanθρωπίας, ἐνῶ ἐκεῖνο ἔμεινε ἀδρανὲς στὴν πραγματοποίησι τῆς χάριτος αὐτῆς. Παράδοξος τρόπος προτίμησης· νὰ θεωροῦν αὐτὸ πού ἀδράνησε στὴ φιlanθρωπία ἀνώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο πού τὴν πραγματοποίησε. Ἐὰν τέτοια σκέψη οὔτε ὑπάρχει οὔτε καὶ θὰ γίνῃ ποτὲ ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανούς, μὲ τὴν ὁποία ἀποδεικνύεται ὅτι ὅποιο καλὸ καὶ ἂν ὑπάρχει στὸν κόσμον δὲν ἔχει τὴν αἰτία του ἀπὸ τὸν Πατέρα. Τὸ κορυφαῖο ὁμοῦς πρὸς ἐμᾶς ἀγαθὸ πιστεύουν οἱ φρόνιμοι πῶς εἶναι ἡ ἐπάνοδος πρὸς τὴ ζωὴ καὶ αὐτὴ πραγματοποιήθηκε μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ Κυρίου νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ μείνῃ ὁ Πατέρας ἀπρακτὸς καὶ ἀδρανὴς, ὅπως θέλει ἡ αἵρεσις, ἰδιωτεύοντας στὸν καιρὸ τῆς οἰκονομίας. Δὲ θέλει νὰ δείξῃ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα αὐτὸς πού

30. Ἰω. 5,21.

τοῦτο ἐνδείκνυται ὁ εἰπὼν ὅτι «ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἔστι», καὶ «ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα ταῦτα».

- 37 Πῶς οὖν ἡ αἵρεσις μόνῳ τῷ Υἱῷ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν χάριν προσμαρτυροῦσα ἀπόμοιρον ποιεῖ τὸν Πατέρα τῆς ἐπὶ τοῖς κατορθωθεῖσιν εὐχαριστίας; Μόνοις γὰρ κατὰ φύσιν ὀφείλεται τοῖς εὐεργέταις ἡ τῆς εὐχαριστίας ἀντίδοσις, ὁ δὲ πρὸς εὐεργεσίαν ἀδύνατος ἔξω τοῦ εὐχαριστεῖσθαι πάντως ἔστιν. Ὁρᾷς ὡς διὰ πάντων αὐτοῖς πρὸς τὸ ἐναντίον ὁ σκοπὸς περιτρέπεται τῆς κατὰ τοῦ Μονογενοῦς βλασφημίας, κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸν Πατέρα μεταβαινούσης. Καί μοι δοκεῖ κατ' ἀνάγκην τὸ τοιοῦτον συμβαίνειν. Εἰ γὰρ ὁ τιμῶν τὸν Υἱὸν τιμᾷ τὸν Πατέρα, κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν, δηλὸν ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὸν ἐναντίον κατὰ τοῦ Υἱοῦ σπουδὴ ἐπὶ τὸν Πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει.
- 38 Ἐγὼ δὲ φημι δεῖν τοῖς ἀπλούστερον δεχομένοις τὸ περὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν κήρυγμα Ἰσῆς εὐχαριστίας πρὸς τε τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα τὴν αὐτὴν χάριν ὑπόθεσιν γίνεσθαι, καὶ τὸ πατρικὸν θέλημα τοῦ Υἱοῦ τελειώσαντος (τοῦτο δὲ ἔστι τὸ «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι», καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος) ὁμοίως ἐπὶ τῇ χάριτι ταύτῃ τιμᾶν τὸν Πατέρα τε καὶ τὸν Υἱόν, ὡς οὐκ ἂν γενομένης ἡμῖν τῆς σωτηρίας, εἰ μὴ τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Πατρὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως αὐτοῦ προῆλθεν ἡμῖν εἰς ἐνέργειαν. Δύναμιν δὲ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἶναι παρὰ τῶν Γραφῶν μεμαθήκαμεν.
- 39 Πάλιν δὲ τὰ εἰρημένα κατανοήσωμεν. 'Εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι', φησί, 'τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, ὅσπερ ἔστιν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς'.
- 25 Πρόδηλος γὰρ ὁ τῶν εἰρημένων σκοπὸς δι' αὐτῆς τῆς τῶν ρημάτων κατασκευῆς, ὅτι οὐκ οἶεται τῇ παντοδυνάμῳ θεότητι τὸν Υἱὸν καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς φιλανθρωπίας ἰσχύσαι, ἀλλὰ τῷ φύσεως ἄμπαθοῦς εἶναι τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν δέξασθαι πάθος. Ἀλλὰ μοι σκοπούμεν καὶ ἀναζητοῦντι, πόθεν ταῖς τοιαύταις τῶν ὑπολήψεων περὶ 30 τὸ θεῖον συνέπεσεν, ὡς τὸ μὲν ἀγέννητον φῶς ἀπρόσιτον εἶναι τῷ ἐναντίῳ καὶ καθαρῶς ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον οἶεσθαι, τὸ δὲ γεννητὸν ἐπαμφοτερίζειν κατὰ τὴν φύσιν, ὡς οὐκ ἀκραιφνές τε καὶ καθαρὸν ἐν ἀπαθείᾳ φυλάσσειν τὸ θεῖον, ἀλλὰ τινα συμμιγῆ τε καὶ σύγκρατον ἐκ

31. Ἰω. 17,3.

32. Ἰω. 8,29 καὶ 14,10.

33. Ἰω. 5,23.

34. Α' Τιμ. 2,4.

εἶπε, «ἐκεῖνος ποῦ μ' ἔστειλε εἶναι μαζί μου»³¹, καὶ «ὁ Πατέρας μου μένοντας μέσα μου δημιουργεῖ τὰ ἔργα αὐτά»³².

- 37 Πῶς λοιπὸν ἡ αἵρεση ἀποδίδει μόνο στὸν Υἱὸ τὴ δωρεὰ σ' ἐμᾶς κι ἀποκληρώνει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν εὐχαριστία γιὰ τὶς εὐεργεσίες αὐτές; Τὸ ἀντίδωρο τῆς εὐχαριστίας ὀφείλεται φυσικὰ μόνο στοὺς εὐεργέτες κι αὐτὸς ποῦ δὲν ἔχει δύναμη νὰ εὐεργετῆ, ἐξάπαντος δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ εὐχαριστεῖται. Βλέπεις ὅτι μὲ ὄλα ὁ σκοπὸς τους νὰ βλασφημῆσουν τὸν Μονογενή, ἀντιστρέφεται στὸ ἀντίθετο, ἀφοῦ κατὰ λογικὴ ἀκολουθία μεταβαίνει στὸν Πατέρα. Νομίζω ὅτι αὐτὸ συμβαίνει ὑποχρεωτικά. Ἐν δηλαδὴ ὁποιος τιμᾷ τὸν Υἱὸ τιμᾷ τὸν Πατέρα³³, κατὰ τὴ θεία ἔκφραση, εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ ἡ ἀντίθετη σπουδὴ κατὰ τοῦ Υἱοῦ στρέφεται κατὰ τοῦ Πατέρα.
- 38 Ἐγὼ προτείνω ὅτι πρέπει ὅσοι δέχονται μὲ πιὸ ἀπλή διάθεση τὸ κήρυγμα τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀνάστασης νὰ θεωροῦν τὴν ἴδια χάρη αἰτία ἴσης εὐχαριστίας πρὸς τὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα κι ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ὀλοκλήρωσε τὸ πατρικὸ θέλημα (ποῦ εἶναι ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἡ σωτηρία ὄλων τῶν ἀνθρώπων³⁴) νὰ τιμοῦμε ἐξίσου γιὰ τὴ χάρη αὐτὴ τόσο τὸν Πατέρα ὅσο καὶ τὸν Υἱό, γιατί δὲ θὰ πραγματοποιοῦσαν ἡ σωτηρία μας, ἂν τὸ ἀγαθὸ θέλημα τοῦ Πατέρα δὲν προχωροῦσε μὲ τὴν ἴδια του δύναμη στὴν πραγμάτωση. Καὶ δύναμη τοῦ Πατέρα μάθαμε ἀπὸ τὶς Γραφές ὅτι εἶναι ὁ Υἱός³⁵.
- 39 Ἄς ξανασκεφτοῦμε ὅσα εἰπώθηκαν. Ἐάν μπορεῖ νὰ ἀποδείξει, λέει, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, ποῦ εἶναι ἀπρόσιτο φῶς, παρουσιάστηκε μέσα στὴ σάρκα ἢ ὅτι μπορεῖ νὰ παρουσιαστῆ, ἄς λέει ὅτι εἶναι τὸ φῶς ἴσο μὲ τὸ φῶς. Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ σύνταξη τῶν λέξεων εἶναι πρόδηλος ὁ σκοπὸς ὅσων λέει. Δὲν πιστεύει ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει τὴ δύναμη καὶ γι' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς φιλανθρωπίας ἐξαιτίας τῆς παντοδύναμης θεότητάς του ἀλλὰ ὅτι δέχτηκε τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ, ἐπειδὴ ἡ φύση του ὑπόκειται στὸ πάθος. Ἐγὼ ὅμως ἐξέτασα κι ἀναζήτησα πῶς κατὰληξε σ' αὐτές τὶς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ θεῖο, νὰ νομίζει δηλαδὴ ὅτι τὸ ἀγέννητο φῶς εἶναι ἀπρόσιτο ἀπὸ τὸ ἀντίθετο καὶ καθαρὰ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατο, ἐνῶ τὸ γεννητὸ ταλαντεύεται κατὰ τὴ φύση, διότι δὲν διατηρεῖ γνήσιο καὶ καθαρὸ καὶ ἀπαθὲς τὸ θεῖο ἀλλὰ ἔχει οὐσία σύμμικτη καὶ συγκερασμένη ἀπὸ τὰ ἀντίθετα,

τῶν ἐναντίων τὴν οὐσίαν ἔχειν τὴν καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας ὀρεγομένην καὶ πρὸς ἐμπαθῆ διάθεσιν μεταρρέουσαν, ἐπειδὴ παρὰ τῆς Γραφῆς οὐκ ἦν τῆς τοιαύτης ἀτοπίας τὰς ὑποθέσεις εὐρεῖν, ἐπῆλθέ μοι λογίσασθαι, μὴ ποτε ἄρα τὰς τῶν Αἰγυπτίων περὶ τὸ θεῖον μυθολογίας θαυμάσας τὰς ἐκείνων δόξας τοῖς περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐγκαταμίγνυσι λόγοις.

41 Φασὶ γὰρ ἐκείνους τὴν ἀλλόκοτον εἰδωλοποιῖαν, ὅταν ἀνθρωπίνοις μέλεσιν ἀλόγων τινῶν μορφὰς ἐφαρμόζωσιν, ἀνιγμα λέγειν εἶναι τῆς συμμίκτου φύσεως, ἣν προσαγορεύουσι δαίμονα, ταύτην δὲ λεπτοτέραν μὲν τῶν ἀνθρώπων εἶναι καὶ πολλὴ τῇ δυνάμει τὴν ἡμετέραν ὑπερφέρουσιν φύσιν, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγῆς οὐδὲ ἄκρατον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συγκεκραμένον, ἡδονήν τε καὶ πόνον ἀναδεχόμενον, ὧν οὐδὲν περὶ τὸν ἀγέννητον εἶναι Θεόν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι λέγουσι τοῦτο τὸ ὄνομα, τῷ ὑπερέχοντι κατὰ τὰς 15 ὑπολήψεις αὐτῶν Θεῷ τὴν ἀγεννησίαν ἐπιφημίζοντες. Ἔοικεν οὖν ἡμῖν ὁ σοφὸς θεολόγος οὗτος ἐκ τῶν Αἰγυπτίων ἀδύτων Ἄνουβιν ἢ Ἴσιν ἢ Ὅσιριν τῷ κηρύγματι τῶν Χριστιανῶν ἐπεισάγειν πλὴν τῆς τῶν ὀνομάτων ὁμολογίας· διαφέρει δὲ πάντως οὐδὲν εἰς ἀσεβείαν ὅτε ὁμολογῶν τὰ τῶν εἰδώλων ὀνόματα καὶ ὁ τὰς περὶ τούτων δόξας 20 ἐν ἑαυτῷ κρατύνας, τῶν δὲ ὀνομάτων φειδόμενος.

42 Εἰ τοίνυν ἐκ μὲν τῆς θείας Γραφῆς συνηγορίαν τινὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης εὐρεῖν οὐκ ἔστιν, ἐκ δὲ τῶν ἱερογλυφικῶν αἰνιγμάτων ὁ λόγος αὐτοῖς τὴν ἰσχὺν ἔχει, πάντως οὐκ ἄδηλον τί προσήκει τοὺς εὖ φρονούντας περὶ τούτων λογίσασθαι. Ὅτι δ' οὐκ ἐπηρεαστικῶς ταύτην 25 τὴν διαβολὴν ἐπιφέρομεν, αὐτὸς ἂν γένοιτο ἡμῖν μάρτυς διὰ τῶν ἰδίων λόγων Εὐνόμιος, ὁ τὸν ἀγέννητον μὲν ἀπρόσιτον φῶς λέγων καὶ εἰς πείραν παθημάτων ἐλθεῖν μὴ δυνάμενον, ἐπὶ δὲ τοῦ γεννητοῦ κατάλληλόν τε καὶ συγγενῆ τὴν τοιαύτην διάθεσιν εἶναι διοριζόμενος· ὡς μηδὲ χάριν τῷ Μονογενεῖ Θεῷ τὸν ἄνθρωπον ὧν ἔνεκεν ἔπαθεν 30 ἔχειν, εἶπερ αὐτομάτως κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν παθημάτων πείραν κατώλισθεν, τῆς ἐμπαθοῦς οὐσίας φυσικῶς πρὸς τοῦτο 43 κατασυρείσης, ὅπερ οὐδεμιᾶς ἄξιον εὐχαριστίας ἐστί. Τίς γὰρ ἂν ἐν χάριτος δέξαιτο μέρος τὸ κατ' ἀνάγκην συμβαῖνον, κἂν ἐπικερδὲς καὶ

πού καί τή μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ ὀρέγεται καί πρὸς τὴν ἐμπαθῆ διά-
θεση μετακινεῖται. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ τίς καταβο-
λές τοῦ παραλογισμοῦ αὐτοῦ στὴ Γραφή, μοῦ ἤρθε νὰ ἀναλογιστῶ
μήπως θαύμασε τὰ μυθολογήματα τῶν Αἰγυπτίων γιὰ τὴ θεότητα
καὶ ἀναμιγνύει τίς γνώμες ἐκείνων στοὺς λόγους του γιὰ τὸν Μονο-
γενή.

41 Λένε ὅτι ἐκεῖνοι, ὅταν σ' ἀνθρώπινα μέλη συνδυάζουν κάποιες
μορφές ἀλόγων ζώων, θεωροῦν τὴν ἀλλόκοτη αὐτὴ κατασκευὴ εἰ-
δώλων ὅτι συμβολίζει τὴ σύμμικτη φύση πού ὀνομάζουν δαίμονα
κι ὅτι αὐτὴ εἶναι λεπτότερη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολὺ ὑπερ-
βάλλει στὴ δύναμη τῆ δικῆ μας φύση· καὶ τὴ θεότητα δὲν τὴ θεω-
ροῦν ἀνάμικτη καὶ καθαρὴ ἀλλὰ συγκερασμένη κι ἀπὸ τὴ φύση τῆς
ψυχῆς κι ἀπὸ τὴ σωματικὴ αἴσθηση, πού αἰσθάνεται καὶ ἡδονὴ καὶ
πόνος, πράγματα ἄσχετα μὲ τὸν ἀγέννητο Θεὸ. Γιατὶ κι ἐκεῖνοι
χρησιμοποιοῦν αὐτὴ τὴ λέξη, ἀποδίδοντας τὴν ἀγεννησία στὸν ἀνώ-
τερο κατὰ τὴ γνώμη τους Θεὸ. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ σοφὸς
τοῦτος θεολόγος εἰσάγει στὸ κήρυγμα τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὰ αἰ-
γυπτιακὰ ἄδυνα τὸν Ἄνουβη, τὴν Ἴσιδα ἢ τὸν Ὅσιρη, μόνο πού
δὲν ἀναφέρει τὰ ὀνόματά τους. Ἀλλὰ δὲ διαφέρει καθόλου στὴν
ἀσέβεια αὐτὸς πού δέχεται τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ ἐκεῖνον
πού στερέωσε στὴν ψυχὴ του τὴν πίστη του σ' αὐτά, ἐνῶ διστάζει
στὴ χρῆση τῶν ὀνομάτων.

42 Ἄν λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βροῦν συνηγορία στὴν ἀσέ-
βεια αὐτὴ ἀπὸ τὴ θεία Γραφή, ἀλλὰ ὁ λόγος τους ἀντλεῖ τὴν ἰσχὺ
του ἀπὸ τὰ ἱερογλυφικὰ αἰνίγματα, δὲν εἶναι ἀξάπαντος ἀδηλο τί
πρέπει νὰ ἀναλογιστοῦν οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι. Ὅτι δὲν τοὺς συ-
κοφαντοῦμε γιὰ νὰ τοὺς βλάψομε, μάρτυράς μας ὁ ἴδιος ὁ Εὐνόμιος
μὲ τὰ λόγια του, λέγοντας ὅτι ὁ ἀγέννητος εἶναι φῶς ἀπρόσιτο καὶ
εἶναι ἀδύνατο νὰ δοκιμάσει παθήματα, ἐνῶ ὀρίζει ὅτι ὁ γεννητὸς
εἶναι κατάλληλος καὶ μιὰ τέτοια διάθεση τοῦ εἶναι συγγενής.
Ὡστε νὰ μὴν ὀφείλει χάρη ὁ ἄνθρωπος στὸν Μονογενὴ Θεὸ γιὰ
ὅσα ἔπαθε, ἂν ἀπὸ μόνος του, καθὼς λένε, κατολίσθησε νὰ δοκιμά-
σει αὐτὰ τὰ παθήματα, ἀφοῦ ἀπὸ τὴ φύση τῆς σύρθηκε σ' αὐτὰ ἡ
ἐμπαθῆς οὐσία του, γεγονὸς βέβαια πού δὲν ἀξίζει καμιὰ εὐχαρι-
43 στία. Ποιὸς θὰ κατέτασσε στὰ ἄξια εὐχαριστίας κάτι πού γίνεται
ἀπὸ φυσικὴ ἀναγκαιότητα, ἀκόμη κι ἂν φέρνει κέρδος καὶ ὠφέ-

ὠφέλιμον ἦ: Οὐτε γὰρ τῷ πυρὶ τῆς θερμότητος οὐτε τῷ ὕδατι τῆς
 ροῆς χάριν γινώσκομεν, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως ἀνάγοντες τὸ γι-
 νόμενον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸ πῦρ τῆς θερμαντικῆς ἐνεργείας ἀπο-
 λειφθῆναι ἢ στάσιμον ἐπὶ πρανοῦς μεῖναι τὸ ὕδωρ, αὐτομάτως τῆς
 5 τοπικῆς ἐπικλίσεως ἐφελκομένης ἐπὶ τὸ πρόσω τὴν κίνησιν. Εἰ οὖν
 φύσεως ἀνάγκη τὴν διὰ σαρκὸς εὐεργεσίαν παρὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι
 τοῖς ἀνθρώποις λέγουσιν, οὐδεμίαν πάντως χάριν γινώσκουσιν, ὅτι
 οὐκ εἰς δύναμιν ἐξουσιαστικὴν, ἀλλ' εἰς φυσικὴν ἀνάγκην τὸ γεγονὸς
 ἀναφέρουσιν.

44 Εἰ δὲ τῆς δωρεᾶς αἰσθανόμενοι τὴν εὐεργεσίαν ἀτιμάζουσι, δέ-
 δοικα μὴ πρὸς τούναντίον περιτραπῆ πάλιν αὐτοῖς ἡ ἀσέβεια καὶ προ-
 τιμοτέραν ποιήσονται τὴν ἐμπαθῆ τοῦ Υἱοῦ διάθεσιν τῆς πατρικῆς
 ἀπαθείας, ἐν τῷ καθ' ἑαυτοῦς ἀγαθῷ τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν ποιούμε-
 νοι. Εἰ γὰρ καὶ τὸν Υἱόν, καθὼς περὶ τοῦ Πατρὸς δογματίζουσιν,
 15 ἀπαράδεκτον εἶναι συνέβη τοῦ πάθους, ἀδιόρθωτος ἔμεινεν ἂν ἡ τῆς
 φύσεως ἡμῶν συμφορὰ, οὐκ ὄντος τοῦ διὰ τῆς οἰκείας πείρας εἰς
 ἀφθαρσίαν ἐξαιρουμένου τὸν ἀνθρώπον, καὶ οὕτω λανθάνει τῶν σο-
 φιστῶν ἡ δεινότης, δι' ὧν καθαιρεῖν ἐπιχειρεῖ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ
 τὸ μεγαλεῖον, εἰς μείζονάς τε καὶ προτιμοτέρας ὑπολήψεις αὐτὸν πε-
 20 ριάγουσα, ἐπεὶ περ ὁ δυνάμενος δρᾶσαι τοῦ ἀδυνατοῦντος πρὸς τὸ
 ἀγαθὸν προτιμότερος.

45 Ἄλλ' αἰσθάνομαι ὑπάτακτοῦντος τοῦ λόγου· οὐ γὰρ ἐπιμένει τῷ
 καθήκοντι δρόμῳ κατὰ τοὺς θερμοὺς τε καὶ θυμώδεις τῶν πῶλων
 ταῖς τῶν ἀνταγωνιστῶν βλασφημίαις συνεκφερόμενος πρὸς τὰ τῆς
 25 ὑποθέσεως ἄτοπα. Οὐκοῦν καθεκτέον αὐτὸν πέρα τοῦ μέτρου πρὸς
 κατασκευὴν τῶν ἀτόπων ἀφηνιάζοντα. Συγγνώσεται δὲ πάντως ὁ εὐ-
 γνώμων ἀκροατῆς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, οὐχ ἡμῖν τὴν ἀνακῦπτουσαν ἐκ
 τῆς ἐξετάσεως ἀτοπίαν, ἀλλὰ τοῖς τὰς πονηρὰς ὑποτιθεμένοις ἀρχὰς
 λογιζόμενος. Ἡμῖν δὲ πρὸς ἕτερόν τι τῶν εἰρημένων μετακτέον τὴν
 46 θεωρίαν. Φησὶ γὰρ ὅτι καὶ σύνθετον ἡμῖν τὸν Θεὸν ἀπεργάζεται τῷ
 κοινὸν μὲν ὑποθέσθαι τὸ φῶς, ἰδιότητι δὲ τισι καὶ ποικίλαις διαφο-
 ραῖς θατέρου χωρίζειν θάτερον. Σύνθετον γὰρ οὐδὲν ἦττον τὸ κοινό-
 τητι μιᾷ συνενηνεγμένον, διαφοραῖς δὲ τισι καὶ συνδρομαῖς ἰδιωμά-

λεια; Ούτε τῆ φωτιά εὐχαριστοῦμε γιὰ τῆ θερμότητα οὔτε τὸ νερὸ γιὰ τῆ ροή του. Ἀνάγομε ὅ,τι γίνεται στὴν ἀναγκαιότητα τῆς φύσης, ἐπειδὴ ἡ φωτιά δὲν μπορεῖ νὰ χάσει τῆ θερμαντικὴ τῆς δύναμη ἢ τὸ νερὸ νὰ μείνει ἀσάλευτο στὴν κατηφορία, ἀφοῦ τὸ ἐπικλινὲς πεδίο προκαλεῖ τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ πρὸς τὰ κάτω. Ἐν ἑπιπέδῳ λένε ὅτι ἡ εὐεργεσία μὲ τὴν ἐνσάρκωση προκλήθηκε στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν Υἱὸ ἀπὸ ἀνάγκη τῆς φύσεως δὲν τοῦ χρεωστοῦν ἐξάπαντος καμιά ὀφειλή, ἐπειδὴ ἀνάγουν τὸ γεγονός ὄχι σὲ δύναμη προαίρεσης ἀλλὰ σὲ φυσικὴ ἀναγκαιότητα.

44 Ἐν ὁμοίᾳ ἔνῳ ἀντιλαμβάνονται τῆ δωρεὰ δὲν τιμοῦν τὴν εὐεργεσία, φοβοῦμαι μήπως μεταστραφεῖ πάλι στὸ ἀντίθετο ἢ ἀσέβειά τοὺς καὶ θεωρήσουν προτιμότερη τὴν ἐμπαθὴ διάθεση τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἀπάθεια, ἂν κάνουν τῆ διάκριση τοῦ καλοῦ, ἀνάλογα μὲ ὅ,τι τοὺς συμφέρει. Γιατὶ ἂν συνέβαινε καὶ ὁ Υἱὸς νὰ μὴ εἶναι ἐπιδεκτικὸς πάθους, ὅπως διδάσκουν γιὰ τὸν Πατέρα, ἢ συμφορὰ τῆς φύσης μας δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπανορθωθεῖ, ἀφοῦ δὲ θὰ ὑπῆρχε ἐκεῖνος ποὺ ὑφιστάμενός τὴν ὁ ἴδιος θὰ ὀδηγοῦσε τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀφθαρσία. Καὶ ἔτσι δὲ διακρίνεται ἡ δεινότητα τῶν σοφιστῶν, μὲ ὅσα προσπαθεῖ νὰ γκρεμίσει τὸ μεγαλεῖο τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ, δημιουργώντας γι' αὐτὸν τεχνικὰ ἀντιλήψεις ἀνώτερες καὶ πιδὸ τιμητικὲς, γιατί βέβαια εἶναι ἄξιος μεγαλύτερης τιμῆς αὐτὸς ποὺ μπορεῖ νὰ πράξει τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν μπορεῖ.

45 Αἰσθάνομαι ὁμοίως ὅτι ὁ λόγος φεύγει ἀπὸ τῆ σειρά του. Δὲν ἐπιμένει στὴν πορεία ποὺ πρέπει ἀλλὰ ξεφεύγει σάν τὰ ζωηρά πουλάρια σὲ παράλογες ἀπόψεις τοῦ θέματος ἀπὸ τὶς βλασφημίες τῶν ἀντιπάλων μας. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὸν συγκρατήσω, ὥστε νὰ μὴ ἀφηνιάζει πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο, γιὰ νὰ κατασκευάζει τοὺς παραλογισμούς του. Καὶ ὁ καλοδιάθετος ἀκροατὴς θὰ συγχωρήσει πάντως ὅ,τι εἰπώθηκε καταλογίζοντας τὸν παραλογισμό ποὺ ἀνακύπτει ἀπὸ τὴν ἐξέταση ὄχι σ' ἐμᾶς ἀλλὰ σ' ἐκεῖνους ποὺ ἔθεσαν τὶς πονηρὲς ἀρχές. Ἐμεῖς ἂς μεταφέρομε τὸν ἐλεγχὸ μας σὲ ἄλλο σημεῖο

46 τῶν λόγων του. Γράφει: 'καὶ σύνθετο κάνει τὸ Θεὸ ὑποθέτοντας ὅτι τὸ φῶς εἶναι κοινὸ καὶ χωρίζοντας τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ κάποια ἰδιαίτερα γνωρίσματα καὶ ποικίλες διαφορὲς. Γιατὶ δὲν εἶναι καθόλου λιγότερο σύνθετο αὐτὸ ποὺ συνδέεται μὲ ἓνα κοινὸ σημεῖο ἀλλὰ χωρίζεται ἀπὸ κάποιες διαφορὲς καὶ συρροὴ γνωρισμάτων'.

των χωριζόμενον'. Πρὸς ταῦτα δὲ βραχὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ εὐαπάλλακτος. Ὁ γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἐπεγκαλεῖ δόγμασιν, εἰ μὴ διὰ τῶν ἰδίων κατασκευάζει λόγων, καθ' ἡμῶν αὐτῶν ὁμολογοῦμεν τὸ ἔγκλημα. Σκεψώμεθα γὰρ τὰ παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα. Φῶς ἀληθινὸν ὀνομάζει τὸν Κύριον, ἀπρόσιτον δὲ φῶς τὸν Πατέρα. Οὐκοῦν τὴν κατὰ τὸ φῶς κοινωνίαν καὶ αὐτὸς ὠμολόγησεν, οὕτως ὀνομάσας ἑκάτερον.

47 Τῶν δὲ προσηγοριῶν προσφυῶς τοῖς πράγμασιν ἐφηρμοσμένων, καθὼς πολλαχῆ διωρίσατο, οὐ ψιλὴν νοοῦμεν τοῦ φωτὸς τὴν φωνὴν δίχα τινὸς διανοίας ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λέγεσθαι, ἀλλὰ τινος ὑποκειμένου κατηγορεῖσθαι. Οὐκοῦν τῇ κατὰ τὸ ὄνομα κοινωνίᾳ καὶ τῶν σημαιομένων ὁμολογοῦσι ταυτότητα, ἐπεὶ ὡς τὰ ὀνόματα τὰ αὐτά, τούτων ἀπεφήναντο μηδὲ τὰς φύσεις ἐτέρως ἔχειν. Ἐνὸς τοίνυν ὄντος τοῦ κατὰ τὸ φῶς σημαιομένου ἢ τοῦ ἀπρόσιτου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ προσθήκη κατὰ τὸν τῆς αἰρέσεως λόγον τὸ κοινὸν διορίζει τοῖς
15 ἰδιάζουσιν, ὡς ἄλλο μὲν τὸ τοῦ Πατρὸς φῶς, ἕτερον δὲ τὸ τοῦ Υἱοῦ νοηθῆναι, τοῖς ἰδιώμασιν ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενα. Ἡ τοίνυν ἀνατρεψάτω τὰ ἴδια, ἵνα μὴ σύνθετον δι' ὧν λέγει κατασκευάσῃ τὸ θεῖον, ἢ μηδὲ ἡμῶν ταῦτα κατηγορεῖτω, ἅπερ ἐν τοῖς ἰδίῳ βλέπει λόγοις.
48 Οὐδὲν γὰρ τὴν ἀπλότητα διὰ τούτων ὁ λόγος λυμαίνεται, ἐπειδὴ κοινότης τε καὶ ἰδιότης οὐσία οὐκ ἔστιν, ὥστε τὴν συνδρομὴν τούτων σύνθετον ἀποδεικνύειν τὸ ὑποκείμενον. Ἄλλ' ἢ μὲν οὐσία καθ' ἑαυτὴν
20 ὅ,τι ποτὲ κατὰ τὴν φύσιν ἔστι διαμένει, ἐκεῖνο οὐσα ὅπερ ἔστι· ταῦτα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν νοουμένων τε καὶ θεωρουμένων εἶναι πᾶς τις ἂν εἴποι διανοίας μετέχων, ἐπεὶ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἔστι τι
25 κοινὸν τῆς θείας φύσεως κατανοῆσαι, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀνθρωπότης τὸ θεῖον ἢ θεότης ἔστι τὸ ἀνθρώπινον.

49 Ἀγαθὸν γὰρ τὸν Θεὸν εἶναι πιστεύοντες οἶδαμεν καὶ ἐπ' ἀνθρώπου τοῦτο τὸ ὄνομα παρὰ τῆς Γραφῆς τεταγμένον. Ἀλλὰ διαιρεῖ τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας κοινότητα τὸ ἰδιάζον ἐφ' ἑκατέρου τῆς σημασίας.
30 Ὁ μὲν γὰρ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὧν ἀπ' αὐτῆς ὀνομάζεται, ὁ δὲ μετέχων τῆς ἀγαθότητος συμμετέχει καὶ τοῦ ὀνόματος· καὶ οὐ διὰ τοῦτο

36. Κοινότητα ἢ ὑπαρξὴ κοινῶν σημείων· ἰδιότητα ἢ ὑπαρξὴ ὄχι πᾶς κοινῶν ἀλλὰ ἰδίων σημείων.

Ἦς πρὸς αὐτὰ ὁ λόγος μας θὰ εἶναι σύντομος καὶ ἡ ἀπεμπλοκὴ μας εὐκολη. Ἡ κατηγορία του κατὰ τῆς πίστεως μας, ἂν δὲν τὴν κατασκευάζει μὲ τοὺς δικoὺς του λόγους, θεωροῦμε ὅτι βαραίνει ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Ἄς ἐξετάσουμε τί ἔχει γράψει. Ὀνομάζει τὸν Κύριο 'φῶς ἀληθινόν', καὶ τὸν Πατέρα 'φῶς ἀπρόσιτο'. Ἐπομένως τὸ κοινό τους σημεῖο ὡς πρὸς τὸ φῶς τὸ δέχτηκε κι ἐκεῖνος ὀνομάζοντας φῶς καὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο.

- 47 Ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ ὀνομασίαι προσαρμόζονται στὰ πράγματα κατὰλληλα πρὸς τὴ φύση τους, ὅπως πολλὰς φορὰς προσδιόρισε, δὲν νοοῦμε ὅτι τὸ ὄνομα φῶς ἀποδίδεται ψιλὸ δίχως κάποιο νόημα στὴ θεία φύση ἀλλὰ λέμε ὅτι ἀντιστοιχεῖ σὲ κάποιο ὑποκείμενο. Ὡστε μὲ τὴν κοινότητα τοῦ ὀνόματος ὁμολογοῦν καὶ τὴν ταυτότητα τῶν πραγμάτων πού αὐτὸ σημαίνει, ἐπειδὴ βέβαια ἔχει ἀποφανθεῖ ὅτι ὅσα ἔχουν τὰ ὀνόματα κοινά, δὲν ἔχουν διάφορη καὶ τὴ φύση. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι ἕνα αὐτὸ πού σημαίνεται μὲ τὸ φῶς, ἡ προσθήκη τοῦ ἀπρόσιτου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ προσδιορίζει, κατὰ τὸ λόγο τῶν αἰρετικῶν, τὸ κοινὸ στοιχεῖο μὲ ἰδιαίτερα γνωρίσματα, ὥστε νὰ γίνῃ καταληπτὸ ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ φῶς τοῦ Πατέρα καὶ ἄλλο τὸ φῶς τοῦ Υἱοῦ καὶ διακρίνονται μεταξύ τους ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα. Ἡ λοιπὸν ν' ἀνατρέψει τὰ ἴδια τὰ λόγια, γιὰ νὰ μὴν κατασκευάσει μὲ ὅσα λέει τὸ θεῖο σύνθετο ἢ νὰ μὴν ἀποδίδει οὔτε σ' ἐμᾶς αὐτὲς τίς κατηγορίες, πού διαπιστώνει μέσα στοὺς ἴδιους τοὺς
- 48 λόγους του. Ὁ λόγος δὲν βλάπτει καθόλου μὲ αὐτὰ τὴν ἀπλότητα, ἐπειδὴ ἡ κοινότητα καὶ ἡ ιδιότητα³⁶ δὲν εἶναι οὐσία, ὥστε ἡ σύμπλωσή τους νὰ παρουσιάζουν τὸ ὑποκείμενό τους σύνθετο. Ἀλλὰ ἡ οὐσία παραμένει καθεαυτὴν ὅτιδήποτε εἶναι κατὰ τὴ φύση τῆς· εἶναι ἐκεῖνο πού εἶναι· αὐτὰ ὁμοῦ καθέναν πού ἔχει στοιχειώδη νοῦ θὰ πεῖ ὅτι εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα πού νοοῦνται καὶ παρατηροῦνται γύρω ἀπὸ αὐτὴν, γιὰτι καὶ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι μποροῦμε νὰ ἀντιληφθοῦμε κάποιο κοινὸ σημεῖο τῆς θείας φύσης μ' ἐμᾶς. Δὲν εἶναι ὁμοῦ γι' αὐτὸ ἡ θεότητα ἄνθρωπος οὔτε ὁ ἄνθρωπος θεῖο.

- 49 Πιστεύομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ γνωρίζομε ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀποδίδεται ἀπὸ τὴ Γραφή καὶ στὸν ἄνθρωπο. Τὴν κοινότητα ὁμοῦ πού τοὺς δίνει ἡ ὁμωνυμία τὴ χωρίζει ἡ ἰδιαίτερη σημασία τοῦ καθενός. Ὁ ἕνας εἶναι πηγὴ τῆς ἀγαθότητος καὶ παίρνει τὸ ὄνομά του ἀπὸ αὐτὴν, ὁ ἄλλος συμμετέχει τὸ ὄνομα μετέχοντας τὴν

σύνθετος ὁ Θεός, ὅτι κοινωνεῖ πρὸς τὸν ἀνθρωπὸν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας. Οὐκοῦν φανερώς ἐκ τούτων ὁμολογεῖται ὅτι ἄλλος ὁ τῆς κοινότητος καὶ ἄλλος ὁ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγος, καὶ οὐδὲν μᾶλλον διὰ τοῦτο σύνθεσίς τις καὶ πολυμέρεια περὶ τὴν ἀπλῆν τε καὶ ἄποσον 5 κατασκευάζεται φύσιν, εἴ τι τῶν ἐπιθεωρουμένων ἢ ἐν ἰδιότητι βλέποιο ἢ κατὰ κοινοῦ τινος τὴν σημασίαν ἔχοι.

50 Ἄλλ' ἐφ' ἕτερον, εἰ δοκεῖ, τῶν εἰρημένων μετέλθωμεν τὸν διὰ μέσου λῆρον χαίρειν εἰσάσαντες, ὧς φιλοπόνως τὴν Ἀριστοτελικὴν τῶν ὄντων διαίρεσιν ἐπιθρυλῶν τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ ἐξείργασται γένη καὶ 10 εἶδη καὶ διαφορὰς καὶ ἄτομα καὶ πᾶσαν τὴν ἐν ταῖς κατηγορίαις τεχνολογίαν ἐπὶ διαβολῇ τῶν ἡμετέρων δογμάτων προεχειρίσατο. Ταῦτα τοῖνυν εἰσάσαντες ἐπὶ τὸ βαρὺ καὶ δυσανταγώνιστον αὐτοῦ τῷ λόγῳ μετέλθωμεν. Δημοσθενικῶς γὰρ θυμῶ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τονώσας ἄλλος 15 ρήτορος ἐν τῷ καθ' ἡμῶν ἀγῶνι μιμούμενος. Ἐκθήσομαι δὲ κατὰ λέξις αὐτὰ τοῦ λογογράφου τὰ ρήματα. 'Ναί', φησὶν, 'ἄλλ' εἰ τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐναντίως ἔχοντος κατ' ἴσον ὑποβαίνοι τὸ γεννητὸν φῶς πρὸς τὸ ἀγέννητον φῶς, τὸ μὲν γενήσεται φῶς, τὸ δὲ σκότος'. Τὸ μὲν οὖν ὄξυ καὶ εὐστοχον τῆς πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ἀπαντήσε- 20 ως, ὅτω σχολή, διὰ τῶν ἐκείνου μαθέτω λόγων. Ἐγὼ δὲ τὸν τῶν ἡμετέρων ὑποκριτὴν ἀξιῶσαιμ' ἂν ἢ τὰ ἡμέτερα λέγειν (ἢ ὡς ἐγγυτάτω προσάγειν τοῦ λόγου τὴν μίμησιν), ἢ καθὼς πεπαίδευται καὶ δύναται κεχηρημένον τῷ λόγῳ ἐκ τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν διαλέγεσθαι. Μήποτε γὰρ οὕτω παραχθείη τῶν ἡμετέρων μηδεὶς, 25 ὥστε τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐναντίως κατὰ τὸ σημαινόμενον ἔχοντος ὑπόβασιν τοῦ ἐτέρου τὸ ἕτερον οἶεσθαι.

52 Πᾶν γὰρ τὸ ἀντικείμενον οὐκ ἐν ὑφέσει τὴν διαφορὰν, ἀλλ' ἐν παντελεῖ τῇ κατὰ τὸ σημαινόμενον ἀλλοτριῶσει τὴν ἀντιδιαστολὴν ἔχει, οἷον καθεῦδειν τινὰ λέγομεν ἢ μὴ καθεῦδειν, καθῆσθαι ἢ μὴ καθῆσθαι, γεγεννηῆσθαι ἢ μὴ γεγεννηῆσθαι, τᾶλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον ὧν ἢ τοῦ ἐνὸς ἄρσις θέσις τοῦ ἀντικειμένου γίνεται. Ὡσπερ

37. Τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου ρήτορα κατὰ τὴ συνήθεια τῶν Ἀθηναίων ἦταν Δημοσθένης Δημοσθένους Παιανιεὺς (ὄνομα, πατρῷον, ὄνομα ποῦ δηλώνει τὸ δῆμο καταγωγῆς).

ἀγαθότητα. Δὲν εἶναι ὁμοῦς γι' αὐτὸ σύνθετος ὁ Θεός, γιὰ τὸ ὅτι ἔχει κοινὸ σημεῖο μὲ τὸν ἄνθρωπο τὴν προσηγορία τοῦ ἀγαθοῦ. Ἄπο αὐτὰ λοιπὸν ὁμολογεῖται φανερὰ ὅτι ἀλλιῶς ὀρίζεται ἡ κοινότητα κι ἀλλιῶς ἡ οὐσία καὶ καθόλου περισσότερο δὲν κατασκευάζεται ἀπὸ αὐτὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἀπλή καὶ χωρὶς ποσὸ φύση κάποια σύνθεση ἢ κάποια πολυμέρεια, ἀν κάτι ἀπὸ ὅσα τῆς ἀποδίδομε ἢ τὸ βλέπομε ὡς ιδιότητα εἴτε σημαίνει κάποιο κοινὸ στοιχεῖο.

50 Ἄς προχωρήσομε, ἀν σοῦ φαίνεται καλὸ, σὲ ἄλλο σημεῖο παραλείποντας τὴν ἐνδιάμεση φλυαρία, ὅπου ἀποδίδει μ' ἐπιμέλεια τὴν ἀριστοτελικὴ διαίρεση τῶν ὄντων στὴ δική μας διδασκαλία καὶ δημιουργεῖ γένη καὶ εἶδη καὶ διαφορὰς καὶ ἄτομα καὶ ἔβγαλε στὴ μέση ὄλη καὶ τὴ σχετικὴ μὲ τὶς κατηγορίες διαπραγμάτευση. Ἄς τὰ ἀφήσομε ὁμοῦς αὐτὰ κι ἄς ἔρθομε στὸ βαρῦγδουπο καὶ δυσπολέμητο σημεῖο τοῦ λόγου του. Ἄφοῦ ἐνίσχυσε τὸ λόγο του μὲ δημοσθένειο μένος πρόβαλε σὰν ἄλλος Παιανιεὺς³⁷ ἀπὸ τὴν Ὀλτίσηρη ἀντιγράφοντας τὴ σφοδρότητα τοῦ ρήτορα στὸν ἐναντίον μας

51 ἀγῶνα του. Θὰ ἐκθέσω κατὰ λέξη τί γράφει ὁ λογογράφος. 'Ναί', λέει, 'ἀλλὰ ἀν τὸ γεννητὸ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ ἀγέννητο καὶ ὑποβιβάζεται τὸ γεννητὸ φῶς ὡς πρὸς τὸ ἀγέννητο, τότε τὸ ἓνα θὰ γίνε φῶς καὶ τὸ ἄλλο σκότος'. Τὴ σφοδρότητα καὶ τὴν εὐστοχία τῆς ἀπάντησης στὴν ἀντίθεση, ὅποιος ἔχει καιρὸ ἄς τὴ δεῖ ἀπὸ τοῦς λόγουσ ἐκείνουσ. Ἐγὼ ὁμοῦς θὰ εἶχα τὴν ἀξίωση ὁ ἐξηγητὴς τῶν δικῶν μας ἀπόψεων ἢ νὰ ἀποδίδει τὶς δικές μας ἀπόψεις (ἢ νὰ τὶς μιμεῖται ὅσο τὸ δυνατὸ πιστότερα) ἢ νὰ μιλᾷ γιὰ λογαριασμὸ του χρησιμοποιώντας τὸ λόγο ὅπως διδάχτηκε κι ὅπως μπορεῖ κι ὄχι ἐκ μέρους μας. Κι ἄς μὴν παραπλανηθεῖ κανένας ἀπὸ μᾶς, ὥστε νὰ νομίζει πῶς τὸ ἓνα ἀποτελεῖ ὑποβάθμιση τοῦ ἄλλου, ἐπειδὴ τὸ γεννητὸ εἶναι ἀντίθετο κατὰ τὴ σημασία πρὸς τὸ ἀγέννητο.

52 Γιατὶ κάθε ἀντίθετο δὲν ἔχει ὑποβαθμισμένη τὴ διαφορὰ ἀλλὰ ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ ἀντίθετό του μὲ πλήρη διαφοροποίηση κατὰ τὴ σημασία. Λέμε γιὰ παράδειγμα ὅτι κάποιος κοιμᾶται ἢ δὲν κοιμᾶται, κάθετα ἢ δὲν κάθετα, γεννήθηκε ἢ δὲ γεννήθηκε καὶ τ' ἄλλα ὅλα μὲ τὴν ἴδια ἐκφραστικὴ μορφή, ὅπου ἡ ἄρση τοῦ ἐνὸς γίνεται θέση τοῦ ἀντίθετου. Ὅπως λοιπὸν τὸ ζῆν δὲν εἶναι ὑποβάθ-

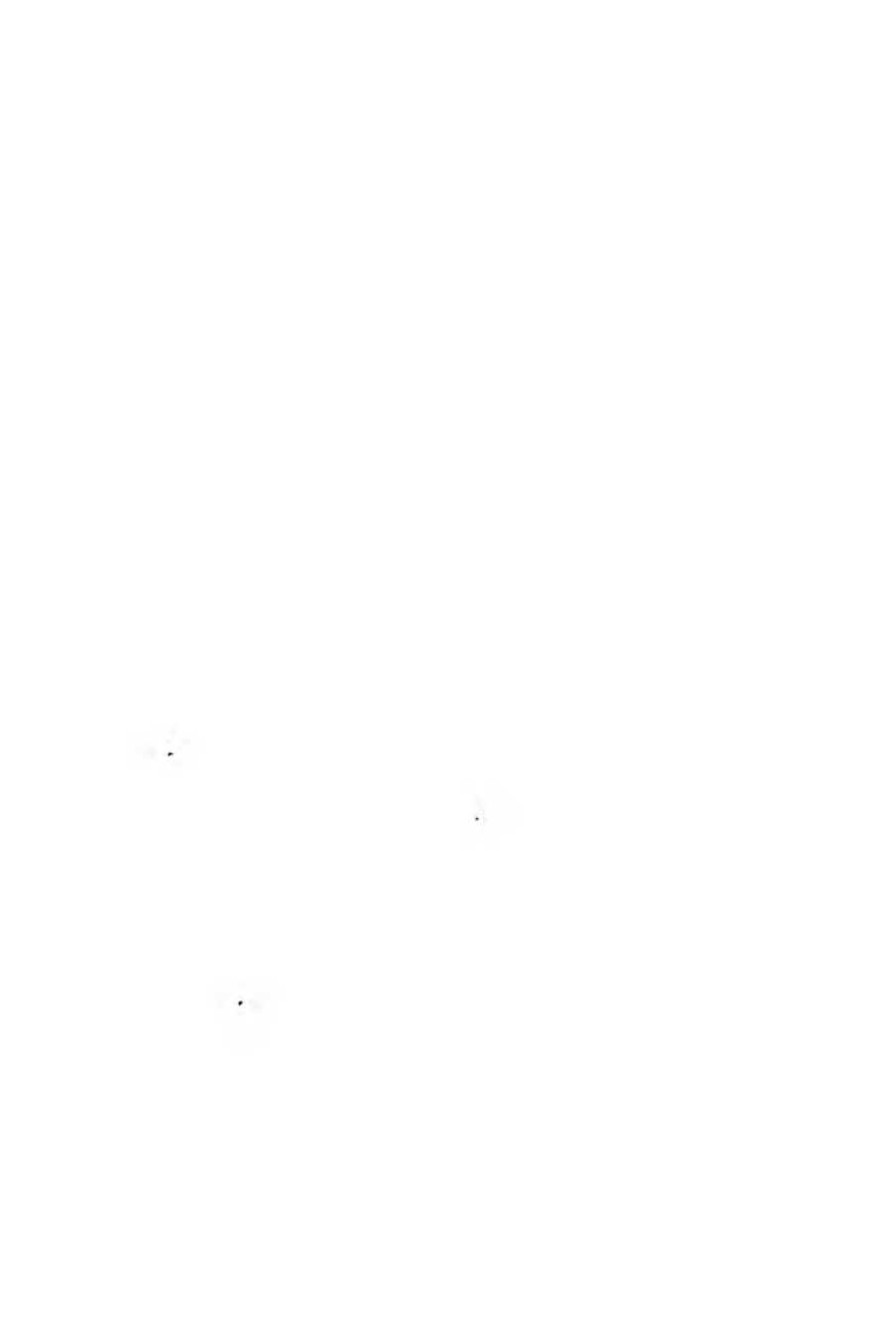
οὖν τὸ ζῆν οὐχὶ ὕφεις ἐστὶ τοῦ μὴ ζῆν, ἀλλὰ παντελῆς ἐναντίωσις, οὕτω τὸ γεγενῆσθαι οὐχ ὕφεισιν τοῦ μὴ γεννηθέντος ἐνοήσαμεν, ἀλλ' ἀντίθεσιν τινα καὶ ἀντιδιαστολὴν ἀμεσίτετον, ὡς τὸ ἐν ἑκατέρῳ σημαιόμενον μηδενὶ τρόπῳ κοινωνεῖν πρὸς τὸ ἕτερον μήτε ἐν ὀλίγῳ 5 μήτε ἐν πλείονι. Ὁ τοίνυν τὸ ἐξ ἐναντίου νοοῦμενον ὑποβαίνειν πρὸς τὸ ἀντικείμενον λέγων ἐκ τοῦ ἰδίου προαγέτω προσώπου τὸν λόγον.

53 Ὁ γὰρ ἡμέτερος ἰδιωτισμὸς τὰ τοῖς ἀντικειμένοις ἀναλογοῦντα κατὰ τὸ ἴσον τοῖς πρωτοτύποις καὶ πρὸς ἑαυτὰ λέγει διΐστασθαι. Ὡστε, εἰ καὶ τῷ φωτὶ τὴν αὐτὴν παραλλαγὴν ἦν τῷ γεννητῷ πρὸς τὸ ἀγέννη- 10 τον ἑνορᾷ ὁ Εὐνόμιος, τὸν ἡμέτερον ἐπαναλήψομαι λόγον, ὅτι ὡς ἐκεῖ τὸ ἕτερον τῆς ἀντιφάσεως μέρος ἀκοινώνητον πρὸς τὸ ἀντικείμενον μένει, οὕτως εἶπερ τῷ ἐνὶ μέρει τῶν ἀντιθέτων τὸ φῶς συναρμοσθεῖν, τὸ λειπόμενον συζυγῆς τῷ σκότῳ πάντως ἀναδειχθήσεται, τῆς ἀντιθετικῆς ἀνάγκης ἀναλόγως τοῖς προάγουσι καὶ τὸν τοῦ φωτὸς λό- 54 γον πρὸς τὸ ἀντικείμενον διαστελλούσης. Ταῦτα ἡμεῖς 'οἱ δίχα λογικῆς ἐντρεχείας ἐπιχειροῦντες τῷ γράφειν', καθὼς φησὶν ὁ διαβάλλων ἡμᾶς, πρὸς τὸν νέον Παιανίεα διὰ τῆς ἐπιχωρίου γλώττης ὑπαγροικίζομεν. Πῶς δὲ πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ταύτην διηγωνίσαστο τοὺς θερμοὺς ἐκείνους καὶ πῦρ πνέοντας λόγους κατὰ τὴν Δημοσθενικὴν εὐτονίαν 20 καθ' ἡμῶν προβαλλόμενος, ὅσοις καθ' ἡδονὴν ἐστὶ τὸ γελᾶν, αὐτοῖς ἐπερχέσθωσαν τοῖς γεγραμμένοις τῷ ρήτορι. Τὸ γὰρ ἡμέτερον πρὸς μὲν ἔλεγχον τῶν τῆς ἀσεβείας δογμάτων οὐ λίαν δυσκίνητον, πρὸς δὲ τὸ κωμωδεῖν τὴν ἀμαθίαν τῶν ἀπαιδευτῶν παντελῶς ἐστὶν ἀνεπιτήδειον.

μιση τοῦ μὴ ζῆν ἀλλὰ πλήρης ἀντίθεση, ἔτσι ἀντιληφθήκαμε τὸ νὰ ἔχει γεννηθεῖ, ὄχι ὡς ὑποβάθμιση τοῦ νὰ μὴν ἔχει γεννηθεῖ ἀλλὰ κάποια ἀντίθεση καὶ ἀντιδιαστολὴ ἐντελῶς ἀσυμφιλίωτη, ἐπειδὴ ἡ σημασία τοῦ καθενὸς δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸ ἄλλο μῆτε σὲ λίγο μῆτε σὲ πολὺ. "Ὅποιος λέει ὅτι αὐτὸ ποὺ νοοῦμε ἐξ ἀντιθέτου εἶναι ὑποβιβασμένο ὡς πρὸς τὸ ἀντίθετό του, ἂς διατυπώσῃ τὸ

53 λόγο του γιὰ λογαριασμό του. Ἡ δική μου ἀπλοϊκότητα λέει ὅτι ὅσα ἀντιστοιχοῦν σ' ἓνα ζεῦγος ἀντιθέτων εἶναι καὶ μεταξύ τους ἀντίθετα ὅσο καὶ τὰ πρωτότυπά τους. "Ὡστε ἂν ὁ Εὐνόμιος βλέπει καὶ στὸ φῶς τὴν ἴδια παραλλαγὴ τοῦ γεννητοῦ μὲ τὸ ἀγέννητο, θὰ ἐπαναλάβω τὸ λόγο μου, ὅτι ὅπως στὰ δευτέρα τὸ ἓνα μέλος τῆς ἀντίφασης δὲν ἔχει καμιὰ ἐπαφὴ μὲ τὸ ἀντίθετό του, ἔτσι καὶ τὸ φῶς, ἂν ἀποδοθεῖ στὸ ἓνα μέλος τῆς ἀντίθεσης τὸ ἄλλο θὰ φανεῖ ἐξάπαντος συζευγμένο μὲ τὸ σκότος, γιὰ τὴν ἡ λογικὴ συνέπεια διαστέλλει τὸ φῶς ἀπὸ τὸ ἀντίθετό του, ὅπως γίνεται στὰ πρῶτα.

54 Ἐμεῖς ποὺ 'χωρὶς λογικὴ ἐμπειρία ἐπιδιδόμαστε στὸ γράψιμο', ὅπως λέει αὐτὸς ποὺ μᾶς διαβάλλει, ἀπαντοῦμε στὸν νέο Παιανία μὲ τὴ χωριάτικη γλῶσσα τῆς περιοχῆς μας. Πῶς ὅμως ἀγωνίστηκε κατὰ τῆς ἀντίθεσης αὐτῆς προβάλλοντας μὲ Δημοσθενικὴ δύναμη ἐναντίον μας τοὺς θερμοὺς καὶ φλογεροὺς λόγους, ὅσοι ἀγαποῦν τὸ γέλιο, ἂς προστρέξουν στὰ ἴδια τὰ γραπτὰ τοῦ ρήτορα. Ὁ δικὸς μου λόγος δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ νωθρὸς στὸν ἔλεγχο τῆς ἀσεβοῦς διδασκαλίας, εἶναι ὅμως ὀλότελα ἀνίκανος νὰ διακωμωδῆσῃ τὴν ἀμάθεια τῶν ἀπληροφόρων.

ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΕΚΘΕΣΙΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΕΚΘΕΣΙΝ

1 Ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις ἢ εἰς πάντα τὰ ἔθνη κατὰ τὸ πρόσταγμα
τοῦ Κυρίου παρὰ τῶν μαθητῶν κηρυχθεῖσα οὔτε ἐξ ἀνθρώπων ἐστὶν
οὔτε δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὃς λόγος ὦν καὶ ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀλήθεια καὶ Θεὸς καὶ σοφία καὶ
5 πάντα, ὅσα κατὰ φύσιν ἐστί, διὰ τοῦτο μάλιστα «ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώ-
που γενόμενος» καὶ μετασχὼν τῆς φύσεως ἡμῶν «κατὰ πάντα καθ'
ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας», καθ' ὁμοιότητα δὲ τῷ μετὰ ψυχῆς καὶ
σώματος ἀναλαβεῖν ὄλον τὸν ἄνθρωπον, ὥστε δι' ἀμφοτέρων ἡμῖν γε-
2 νέσθαι τὴν σωτηρίαν. Οὗτος «ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις
10 συνανεστράφη», ἵνα μηκέτι οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὰς ἑαυτῶν γνώμας
περὶ τοῦ ὄντος δοξάζωσι, τὰς γινομένας αὐτοῖς ἀπὸ στοχασμῶν τινῶν
ὑπονοίας δόγμα ποιούμενοι, ἀλλὰ πεισθέντες ὅτι ἀληθῶς «Θεὸς ἐφα-
νερώθη ἐν σαρκί», ἐκεῖνο μόνον ἀληθινὸν τῆς εὐσεβείας μυστήριον εἶ-
ναι πιστεύσωμεν, ὃ δι' αὐτοῦ ἡμῖν τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ παρεδόθη τοῦ
15 δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἀποστόλοις λαλήσαντος. Τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας
γραφῆς ἐκ νόμου τε καὶ προφητείας καὶ τῆς παροιμιώδους σοφίας γε-
νομένην περὶ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως διδασκαλίαν δι' ἐσό-
πτρου τινὸς καὶ αἰνίγματος ὡς μαρτυρίαν τῆς ἀποκαλυφθείσης ἡμῖν
ἀληθείας δεχόμεθα, εὐσεβῶς τὴν διάνοιαν τῶν ρητῶν ἐκλαμβάνοντες,
20 ὡς συμφωνεῖν τῇ παρὰ τοῦ Δεσπότη τοῦ ὄλων ἐκτεθείσῃ πίστει, ἣν

-
1. Ματθ. 28,19. Λουκᾶ 24,27.
 2. Φίλ. 2,7.
 3. Ἑβρ. 4,15.
 4. Βαρ. 3,38.
 5. Α' Τιμ. 3,16.

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΠΡΗΤΙΚΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΕΚΘΕΣΗ

1 Ἡ χριστιανικὴ πίστις, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ Κυρίου κήρυξαν οἱ μαθητὲς του σ' ὅλα τὰ ἔθνη¹, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους προέρχεται οὔτε μέσω τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. Αὐτὸς ποὺ εἶναι Λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀλήθεια καὶ Θεὸς καὶ σοφία καὶ ὅλα ὅσα εἶναι σύμφωνα μὲ τὴ φύση μας, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἀφοῦ ἐγίνε ὁμοῖος μὲ ἄνθρωπο²² καὶ μετέλαβε τὴ φύση μας μοιάζοντάς μας σὲ ὅλα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία³ —μοιάζοντάς μας ἐπειδὴ ἀνέλαβε ὄλον τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ψυχὴ μαζί καὶ τὸ σῶμα, ὥστε ἡ σωτηρία νὰ περι-
2 λάβει καὶ τὰ δύο μας στοιχεῖα. Φανερώθηκε πάνω στὴ γῆ καὶ ἐξή-
σε μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους⁴. Αὐτὸ τὸ ἔκανε γιὰ νὰ μὴ σχηματίζου-
ν πιά οἱ ἄνθρωποι ἀντιλήψεις γιὰ τὸ τί εἶναι σύμφωνα μὲ τὶς δικές τους ιδέες μεταβάλλοντάς σὲ δογματικὲς ἀλήθειες τὶς ὑπό-
νοιες ποὺ τὶς προκαλοῦσαν κάποιοι στοχασμοὶ τους ἀλλά, ἔχοντας πεισθεῖ ὅτι ὁ Θεὸς φανερώθηκε ἀληθινὰ μὲ σάρκα⁵, νὰ πιστέψουμε ὅτι τὸ ἀληθινὸ μυστήριον τῆς εὐσέβειας εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς παρέ-
δωσε ὁ ἴδιος ὁ Λόγος καὶ Θεὸς μιλώντας αὐτοπροσώπως στοὺς ἀποστόλους του. "Ὅσο γιὰ τὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ὑπερκείμενη φύση ποὺ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τόσο ἀπὸ τὸ νόμο ὅσο κι ἀπὸ τὶς προφητεῖες καὶ τὶς παροιμίε⁶, ἅς τὶς δεχόμαστε ὡς μαρτυρία τῆς ἀλήθειας ποὺ μᾶς ἀποκαλύφθηκε μ' αἰνίγματα μέσα |
σὲ καθρέφτη κι ἅς παραδεχόμαστε μ' εὐσέβεια τὸ νόημα ὅσων λέ-
γονται, ὥστε νὰ συμφωνοῦμε μὲ τὴν πίστις, ὅπως τὴν ἔχει ἐκθέσει

6. Στὴν τριπλὴ αὐτὴ ἀναφορὰ, νόμος-προφῆτες-παροιμίες, φαίνεται ν' ἀποκλείονται τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῆς Π. Δ.

ἐπὶ λέξεως καθαρὰν καὶ ἀπαρεγγεῖρητον φυλάσσομεν ὡς παρελάβομεν, καὶ τὴν ἐν ὀλίγῳ παρατροπὴν τῶν παραδοθέντων ρημάτων ἐσχάτην κρίνοντες βλασφημίαν τε καὶ ἀσέβειαν.

3 Πιστεύομεν οὖν καθὼς ἐξέθετο τοῖς μαθηταῖς τὴν πίστιν ὁ Κύριος ὁ εἰπὼν ὅτι «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὗτός ἐστιν ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀνωθεν γεννήσεως μετασκευάζεται ἡμῶν ἡ φύσις ἀπὸ τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἀφθαρτον, ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου ἀνακαινιζομένη «κατ' εἰκόνα τοῦ
10 κτίσαντος ἐν ἀρχῇ τὸ θεοειδὲς ὁμοίωμα». Ταύτης οὖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀποστόλοις παραδοθείσης τῆς πίστεως οὔτε ὑφαίρεσιν οὔτε παραλλαγὴν οὔτε προσθήκην ποιούμεθα, σαφῶς εἰδότες ὅτι ὁ τολμῶν τὴν θεῖαν φωνὴν διὰ κακουργίας σοφιστικῆς παρατρέπειν οὗτος «ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστίν», ὃς ἀφείς τῆς ἀληθείας τὰ ρήματα ἐκ
15 τῶν ἰδίων λαλεῖ, πατὴρ ψεύδους γινόμενος. Πᾶν γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀληθειαν λεγόμενον ψεῦδος ἐστὶ πάντως καὶ οὐκ ἀλήθεια.

4 Ἐπεὶ οὖν τὸ δόγμα τοῦτο παρ' αὐτῆς ἐκτίθεται τῆς ἀληθείας, εἴ τι παρεπινοοῦσιν ἐπὶ ἀθετήσει τῆς θείας ταύτης φωνῆς οἱ τῶν πονηρῶν αἰρέσεων εὐρεταί, ὡς ἀντὶ μὲν τοῦ Πατρὸς κτίστην αὐτὸν καὶ
20 δημιουργὸν τοῦ Υἱοῦ ὀνομάζειν, ἀντὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἔργον καὶ κτίσμα καὶ ποίημα, ἀντὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κτίσμα κτίσματος καὶ ἔργον ἔργου καὶ πάντα ὅσα τοῖς θεομάχοις περὶ αὐτοῦ λέγειν δοκεῖ, πάντα τὰ τοιαῦτα ἄρνησιν τῆς ἀποκαλυφθείσης ἡμῖν ἐν τῷ δόγματι τούτῳ θεότητος καὶ παράβασιν ὀνομάζομεν. Ἄπαξ γὰρ μεμαθήκαμεν παρὰ
25 τοῦ Κυρίου, πρὸς ὃ βλέπειν χρὴ τῇ διανοίᾳ, δι' οὗ γίνεται ἡ ἀπὸ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον τῆς φύσεως ἡμῶν μεταστοιχείωσις· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Φοβερὸν οὖν εἶναι φαμεν καὶ ὀλέθριον παραλογίσασθαι μὲν τὰς θείας ταύτας φωνάς, ἀντεπινοεῖν δὲ τὰς ἐπὶ ἀθετήσει τούτων παρευρισκομένας, ὡσπερ ἐπι-
30 διορθουμένους τὸν Θεὸν Λόγον τὸν νομοθετήσαντα ταύτας τὰς φωνὰς ἡμῖν ἐπὶ τῆς πίστεως ἔχειν. Ἐκάστη γὰρ τῶν κλήσεων τούτων διὰ τῆς προσφυοῦς σημασίας νοουμένη κανὼν ἀληθείας καὶ νόμος εὐσεβείας τοῖς Χριστιανοῖς γίνεται. Πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ ἄλλων ὀνομάτων, οἷς τὸ θεῖον διασημαίνεται ἐν ἱστορίᾳ τε καὶ προφητείᾳ καὶ

7. Ματθ. 28,19.

8. Κολ. 3,10.

9. Ἰω. 8,44.

ὁ Δεσπότης τῶν ὄλων καὶ πού τῆ φυλάγομε κατὰ λέξη καθαρὴ καὶ ἄθικτη, ὅπως τὴν παραλάβαμε θεωρώντας καὶ τὴν ἐλάχιστη μεταβολὴ στοὺς λόγους πού μᾶς παραδόθηκαν ὡς ἔσχατη βλασφημία.

3 Πιστεύομε λοιπὸν τὴν πίστη ὅπως τῆ διατύπωσε στοὺς μαθητές του ὁ Κύριος πού τοὺς εἶπε· «πηγαίνετε καὶ διδάξετε ὅλα τὰ ἔθνη καὶ νὰ τοὺς βαπτίζετε στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁷. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου, κατὰ τὸ ὁποῖο μὲ τὴν οὐράνια γέννησή της μεταποιεῖται ἡ φθαρτὴ φύση μας σὲ ἄφθαρτη, καθὼς ἀνακαινίζεται⁸ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα Ἐκείνου πού δημιούργησε τὸ θεόμορφο ὁμοίωμα. Σ' αὐτὴ τὴν πίστη πού ὁ Θεὸς παρέδωσε στοὺς ἀποστόλους δὲν κάνομε μῆτε ἀφαίρεση, μῆτε παραλλαγή, μῆτε προσθήκη. Γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια ὅτι ὅποιος τολμᾷ νὰ μεταβάλει τοὺς θείους λόγους μὲ σοφιστικούς δόλους, αὐτὸς ἔρχεται ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ διάβολο⁹, πού, περιφρονώντας τοὺς λόγους τῆς ἀλήθειας, μιλᾷ ἐξιδίων κι ἔγινε πατέρας τοῦ ψεύδους. Γιατὶ ὅ,τι λέγεται ἀντίθετα στὴν ἀλήθεια εἶναι ψεῦδος καὶ ὅπωςδήποτε ὄχι ἀληθινό.

4 Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸ τὸ καθόρισε ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια, ὅ,τι ἀντίθετα μὲ τὸν θεῖο αὐτὸν λόγο καὶ ἀθετώντας τὸν ἐπινοοῦν οἱ ἐφευρέτες τῶν πονηρῶν αἰρέσεων, ὥστε ἀντὶ Πατέρα νὰ λένε κτίστη καὶ δημιουργὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἀντὶ Υἱὸ νὰ λένε ἔργο καὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ ἀντὶ ἅγιο Πνεῦμα νὰ λένε κτίσμα κτίσματος καὶ ἔργο ἔργου καὶ νὰ λένε ἀκόμα ὅσα νομίζουν γι' αὐτὸν οἱ θεομάχοι, ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνομάζομε ἄρνηση τῆς θεότητος πού μᾶς ἀποκαλύφθηκε μὲ τὸ δόγμα αὐτό. Γιατὶ ἔχομε μάθει ἀπὸ τὸν Κύριο μιὰ καὶ καλὴ αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ κοιτᾶζει ὁ νοὺς μας, μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται ἡ μεταστοιχείωση τῆς φθαρτῆς φύσης μας σὲ ἀθάνατη. Κι

5 αὐτὸ εἶναι ὁ Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Εἶναι λοιπὸν φρικτὸ κι ὀλέθριο νὰ περιφρονήσομε τὰ θεῖα αὐτὰ ὀνόματα καὶ γιὰ ν' ἀθετήσομε αὐτὰ νὰ ἐπινοήσομε καὶ νὰ πλάσομε ἄλλα, γιὰ νὰ διορθώσουν τάχα τὸ Θεὸ Λόγο, πού νομοθέτησε νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ ὀνόματα αὐτὰ στὴν πίστη μας. Κάθε μιὰ δηλαδὴ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές, ὅταν τῆς δώσομε τὸ νόημά της, γίνεται γιὰ τοὺς Χριστιανούς κανόνας τῆς ἀλήθειας καὶ νόμος τῆς εὐσέβειας. Γιατὶ, ἐνῶ ὑπάρχουν κι ἄλλα πολλὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὁποῖα δηλώνεται

νόμῳ, πάντα καταλιπὼν ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὡς μᾶλλον ἡμᾶς προσ-
 ἀγεσθαι δυναμένως τῇ περὶ τοῦ ὄντος πίστει ταύτας τὰς φωνὰς πα-
 ρατίθεται, ἀρκεῖν ἀποφηνάμενος παραμένειν ἡμᾶς τῇ τοῦ Πατρὸς τε
 καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος κλήσει εἰς κατανόησιν τοῦ ὄν-
 5 τως ὄντος, ὅπερ καὶ ἔν ἐστι καὶ οὐχ ἔν.

6 Τῷ μὲν γὰρ λόγῳ τῆς οὐσίας ἔν ἐστι, διὸ καὶ εἰς ἔν ὄνομα βλέ-
 πειν ὁ Δεσπότης ἐνομοθέτησε· τοῖς δὲ γνωριστικοῖς τῶν ὑποστάσεων
 ἰδιώμασιν εἰς Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀγίου πίστιν διήρη-
 ται, ἀδιαστάτως τε μεριζόμενον καὶ ἀσυγχύτως ἐνούμενον. Ὅταν γὰρ
 10 ἀκούσωμεν Πατέρα, ταύτην ἀναλαμβάνομεν τὴν διάνοιαν, ὅτι τὸ ὄνο-
 μα τοῦτο οὐκ ἔφ' ἑαυτοῦ νοεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν
 σχέσιν διὰ τῆς ἰδίας ἐμφάσεως ἀποσημαίνει. Οὐ γὰρ ἂν Πατὴρ κεχω-
 ρισμένος ἔφ' ἑαυτοῦ νοηθεῖη, μὴ Υἱοῦ συνημμένου διὰ τῆς τοῦ Πα-
 τρὸς ἐκφωνήσεως. Πατέρα οὖν μαθόντες τῇ αὐτῇ φωνῇ καὶ τὴν εἰς
 7 τὸν Υἱὸν πίστιν συνεδιδάχθημεν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ θεῖον τῇ φύσει,
 ὅπερ ἐστὶ καθὸ ἐστίν, αἰεὶ ὡσαύτως ἔχει, οὔτε ποτέ τι μὴ ὄν ὃ νῦν
 ἐστίν οὔτε ποτέ τι ἐσόμενον ὃ νῦν οὐκ ἐστίν, Πατὴρ δὲ ὠνομάσθη
 παρὰ τοῦ Λόγου ὁ ἀληθινὸς Πατὴρ, τῷ δὲ Πατρὶ καὶ ὁ Υἱὸς συνεμ-
 φαίνεται, ἀναγκαίως πιστεύομεν, ὅτι ὁ μηδεμίαν τροπὴν ἢ ἀλλοιώσιν
 20 ἐν τῇ φύσει παραδεχόμενος, ὃ νῦν ἐστίν, καὶ αἰεὶ πάντως ἦν ἢ, εἰ ποτέ
 τι οὐκ ἦν, οὐδὲ νῦν πάντως ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν Πατὴρ ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ
 Λόγου κατονομάζεται, πάντοτε πάντως καὶ ἦν Πατὴρ καὶ ἐστὶ καὶ
 ἔσται ὡς ἦν. Οὐ γὰρ δὴ θέμις ἐπὶ τῆς θείας τε καὶ ἀκηράτου φύσεως
 8 μὴ πάντοτε τὸ καλὸν περὶ αὐτὴν εἶναι λέγειν. Εἰ γὰρ μὴ αἰεὶ ἦν ὃ νῦν
 25 ἐστίν, ἐτράπη πάντως ἢ πρὸς τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρεῖττονος ἢ πρὸς τὸ
 κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος· τούτων δὲ ἴσον ἐστὶ τὸ ἀσεβὲς καθ' ἐκά-
 τερον, ὁπότερον ἂν ἐπὶ τῆς θείας λέγηται φύσεως. Ἀλλὰ μὴν ἀνεπίδε-
 κτόν ἐστι τὸ θεῖον τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως. Ἄρα πᾶν ὅτιπέρ ἐστι
 καλὸν καὶ ἀγαθόν, αἰεὶ περὶ τὴν τοῦ καλοῦ θεωρεῖται πηγὴν· καλὸν δὲ

10. "Ἀδιαστάτως μεριζόμενον καὶ ἀσυγχύτως ἐνούμενον": εἶναι ἐπίσημη δια-
 τύπωση τῆς Τριαδικῆς θεολογίας σύμφωνα μὲ τὴ σχολὴ τῆς Καππαδοκίας', ἐπιση-
 μαίνει ὁ ἐκδότης.

11. Ἰω. 1,18.

ἡ θεότητα, στίς διηγήσεις τῆς Γραφῆς, καὶ στίς προφητεῖες καὶ στὸ νόμο, ὅλα αὐτὰ τὰ παρέλειψε ὁ Κύριος ὁ Χριστός, καὶ μᾶς προτείνει τὰ ὀνόματα αὐτά, γιατί μπορούν νὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴν πίστη γι' αὐτὸ πού ὑπάρχει, δείχνοντάς μας ὅτι φτάνει νὰ ἐπιμένομε στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιὰ νὰ κατανοήσομε τὸ ἀληθινὸ ὄν, πού καὶ εἶναι ἓνα καὶ δὲν εἶναι ἓνα.

- 6 Κατὰ τὴν οὐσία του δηλαδὴ εἶναι ἓνα, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος νομοθέτησε ν' ἀποβλέπομε σ' ἓνα ὄνομα, μὲ τίς ιδιότητες ὅμως πού διακρίνουν τίς ὑποστάσεις αὐτὸ τὸ ἓνα ἔχει διαιρεθεῖ σὲ πίστη στὸν Πατέρα, στὸν Υἱὸ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, πού μερίζεται ἀδιάφετα καὶ ἐνώνεται ἀσύγχυτα¹⁰. "Ὅταν ἀκούσομε δηλαδὴ τὸ ὄνομα Πατέρας, κάνομε τὴ σκέψη, ὅτι δὲ λέγεται μόνο καθεαυτὸ ἀλλὰ ἐξίσου δηλώνει καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸν Υἱό. Γιατί βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀντιληφθοῦμε χωριστὰ τὸν Πατέρα καὶ καθεαυτὸν, ἂν δὲν εἶναι δεμένος μαζί του καὶ ὁ Υἱὸς μὲ τὴν ἐκφώνηση τοῦ Πατέρα. "Ἄν λοιπὸν μάθαμε τὸν Πατέρα, διδαχτήκαμε μαζί
- 7 καὶ τὸν Υἱὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θεῖο εἶναι κατὰ τὴ φύση πάντοτε αὐτὸ πού εἶναι, κι οὔτε ποτὲ θὰ παύσει νὰ εἶναι αὐτὸ πού εἶναι τῶρα κι οὔτε θὰ γίνῃ κάποτε αὐτὸ πού δὲν εἶναι τῶρα, κι ἐπειδὴ Πατέρας ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὸ Λόγο ὁ ἀληθινὸς Πατέρας καὶ μὲ τὸ ὄνομα Πατέρας δηλώνεται μαζί καὶ ὁ Υἱὸς, πιστεύομε ὑποχρεωτικὰ ὅτι αὐτὸς πού δὲν ἐπιδέχεται στὴ φύση του καμιὰ μεταβολὴ ἢ ἀλλοίωση ἦταν καὶ κάποτε ὅπωςδήποτε αὐτὸ πού εἶναι τῶρα ἄλλιως, ἂν κάποτε δὲν ἦταν, δὲν εἶναι μήτε τῶρα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἀληθινὸς Λόγος τὸν ὀνομάζει Πατέρα, καὶ ἦταν ἀσφαλῶς καὶ εἶναι πάντοτε Πατέρας καὶ ὅπως ἦταν θὰ εἶναι καὶ στὸ μέλλον. Καὶ δὲν ἐπιτρέπεται βέβαια προκειμένου γιὰ τὴ θεία καὶ ἀθάνατη φύση νὰ ἀρνούμαστε ὅτι ὑπάρχει πάντοτε σ' αὐτὴν τὸ
- 8 καλὸ. Γιατί, ἂν δὲν ἦταν πάντοτε αὐτὸ πού εἶναι τῶρα, θὰ μεταβαλλόταν ἀσφαλῶς ἢ ἀπὸ τὸ καλύτερο στὸ χειρότερο ἢ ἀπὸ τὸ χειρότερο στὸ καλύτερο· καὶ στίς δύο περιπτώσεις ὑπάρχει ἴση ἀσέβεια, ὅποια ἀπὸ τίς δύο κι ἂν λέγεται γιὰ τὴ θεία φύση. Ἡ θεότητα ὅμως εἶναι ἀνεπίδεκτη μεταβολῆς κι ἀλλοίωσης. Ἐπομένως παρατηρεῖται πάντοτε στὴν πηγὴ τοῦ καλοῦ κάθετι καλὸ καὶ ἀγαθό. Καὶ εἶναι καλὸ καὶ πέρα ἀπὸ κάθε καλὸ ὁ Μονογενὴς Θεός,

καὶ καλοῦ παντὸς ἐπέκεινα ὁ Μονογενῆς ἐστὶ Θεὸς «ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς», ὢν ἐν τοῖς κόλποις, οὐχὶ ἐγγενόμενος.

9 Οὐκοῦν ἀποδέδεικται διὰ τούτων τὸ ἐξ αἰδίου τὸν Υἱὸν ἐνθεωρεῖσθαι τῷ Πατρὶ τῷ ἐν ᾧ ἐστὶ, ζωὴν ὄντα καὶ φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ 5 πᾶν ἀγαθὸν ὀνομά τε καὶ νόημα, ὢν χωρὶς ἐφ' ἑαυτοῦ λέγειν εἶναι ποτε τὸν Πατέρα τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας ἅμα καὶ παραπληξίας ἐστὶ. Εἰ γὰρ ὁ Υἱός, καθὼς ἡ Γραφή λέγει, δύναμις ἐστὶ Θεοῦ καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ ἁγιασμός καὶ εἰρήνη καὶ ζωὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸ τοῦ τὸν Υἱὸν εἶναι, καθὼς τοῖς αἰρετικοῖς δοκεῖ, οὐδὲ ταῦτα ἦν 10 πάντως. Τούτων δὲ μὴ ὄντων κενὸν πάντως τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὸν πατρῶον ἐννοήσουσι κόλπον.

10 Ὡς ἂν οὖν μήτε ὁ Πατὴρ ἐρημός ποτε τῶν ἑαυτοῦ ἀγαθῶν ἐννοηθῆῃ μηδὲ εἰς ταύτην τὴν ἀτοπίαν ἐκπέσοι τὸ δόγμα, ἀναγκαίως κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Δεσπότου τῆ αἰδιότητι τοῦ Πατρὸς ἢ περὶ τοῦ 15 Υἱοῦ πίστις συνθεωρεῖται. Οὗ χάριν πάντα καταλιπὼν τὰ ὀνόματα, ὅσα πρὸς ἐνδειξιν τῆς ὑπερκειμένης φύσεως λέγεται, τὴν τοῦ Πατρὸς κλησιν ὡς ἐνδεικτικωτέραν τῆς ἀληθείας ἐκτίθεται ἡμῖν ἐπὶ τῆς πίστεως, ἥτις, καθὼς εἴρηται, τῇ σχετικῇ διανοίᾳ καὶ τὸν Υἱὸν μεθ' 11 ἑαυτῆς συνενδείκνυται. Τοῦ δὲ Υἱοῦ, ὃς ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, αἰεὶ ὄντος 20 ὅπερ ἐστίν, καθὼς εἴρηται καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λόγοις, ὅτι τὸ θεῖον τῇ φύσει τὴν πρὸς τὸ μεῖζον αὐξῆσιν οὐ προσδέχεται (οὐ γὰρ ὀρᾷ τι ἐξω ἑαυτοῦ ἀγαθὸν ἄλλο, οὗ κατὰ μετουσίαν προσλαμβάνει τὸ πλεόν) ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντος, οὔτε ἀποβάλλοντος ὃ ἔχει οὔτε προσλαμβάνοντος ὃ μὴ ἔχει (οὔτε γάρ τι τῶν ἀποβλήτων ἔχει, καὶ εἴ τι μακά- 25 ριον καὶ ἀκήρατον καὶ ἀληθινὸν καὶ ἀγαθὸν περὶ αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ προσγιόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγαθὸν τε καὶ ἅγιον, ὅπερ ἐστὶν εὐθές, ἡγεμονικόν, ζωοποιόν, τὸ πάσης τῆς κτίσεως περικρατητικόν τε καὶ ἁγιαστικόν, ὃ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται, ὡς μηδὲν τι μεταξὺ διάλειμμα τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ χρίσμα νοεῖν ἢ τοῦ βασιλέως 30 πρὸς τὴν βασιλείαν ἢ τῆς σοφίας πρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας ἢ τῆς ἀληθείας πρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἢ τῆς δυνάμεως πρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς δυνάμεως) ἀλλ' ἐξ αἰδίου τῷ Πατρὶ τοῦ Υἱοῦ ἐνθεωρουμένου, ὃς ἐστὶ σοφία τε καὶ ἀλήθεια καὶ βουλή καὶ ἰσχύς καὶ γνῶσις

πὺ εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα του¹¹, πὺ εἶναι μέσα στοὺς κόλπους καὶ δὲν ἔχει γεννηθεῖ.

9 Ἀποδείξαμε μὲ αὐτὰ ὅτι ὁ Υἱὸς νοεῖται μέσα στὸν Πατέρα ἀπὸ πάντοτε, μέσα στὸν ὅποιο ὑπάρχει καὶ εἶναι ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀλήθεια καὶ κάθε ἀγαθὸ ὄνομα καὶ νόημα. Τὸ νὰ λέμε ὅτι ἦταν χωρὶς αὐτὰ κάποτε ὁ Πατέρας εἶναι ἀπόδειξη ἔσχατης ἀσέβειας μαζί καὶ παραφροσύνης. Γιατὶ ἂν, ὅπως λέει ἡ Γραφή, ὁ Υἱὸς εἶναι Θεοῦ δύναμη καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ ἁγιασμός καὶ εἰρήνη καὶ ζωὴ καὶ τὰ παρόμοια, προτοῦ λάβει ὑπαρξὴ ὁ Υἱός, ὅπως δοξάζουν οἱ αἰρετικοί, ἀσφαλῶς δὲν ὑπῆρχαν οὔτε αὐτά. Κι ὅταν δὲν ὑπάρχουν αὐτὰ θὰ ἐννοήσουν τὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Πατέρα ἄδεια ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ αὐτά.

10 Γιὰ νὰ μὴ μείνει λοιπὸν ὁ Πατέρας χωρὶς τὰ ἀγαθὰ του καὶ γιὰ νὰ μὴν καταστήσει ἡ διδασκαλία στὴν ἀτοπία αὐτή, νοεῖται ὑποχρεωτικὰ μὲ τὴν ἀιδιότητα τοῦ Πατέρα ἢ πίστη γιὰ τὸν Υἱό, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ, ἀφοῦ ἄφησε ὅλα τὰ ὀνόματα ὅσα λέγονται γιὰ νὰ δείξουν τὴν ὑπερκείμενη φύση, χρησιμοποιοῖ στὴν πίστη μας τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα, ἐπειδὴ παρουσιάζει ἐπιτυχέστερα τὴν ἀλήθεια, ἢ ὅποια, ὅπως εἶπαμε, μὲ τὸ νόημα σχέσεως πὺ ἔχει φανερώνει μαζί μ' ἐκεῖνον καὶ τὸν Υἱό.

11 Ὅπως εἶπαμε στὰ προηγούμενα ὁ Υἱὸς πὺ βρίσκεται μέσα στὸν Πατέρα εἶναι πάντοτε αὐτὸ πὺ εἶναι –γιατὶ ἡ θεότητα δὲ δέχεται στὴ φύση τῆς τὴν αὐξηση στὸ μεγαλύτερο–, ἀφοῦ δὲν βλέπει ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του ἄλλο ἀγαθὸ πὺ μετέχοντάς το παίρνει τὸ περισσότερο. Ἀλλὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ οὔτε ἀποβάλλει αὐτὸ πὺ ἔχει καὶ ὅ,τι μακάριο κι ἀθάνατο καὶ ἀληθινὸ καὶ ἀγαθὸ ὑπάρχει βρίσκεται γύρω του καὶ μέσα του. Γι' αὐτὸ βλέπομε κατ' ἀνάγκη ὅτι δὲν ἔχει ὡς ἐπίκτητο τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγαθὸ καὶ ἅγιο, πὺ τὸ χαρακτηρίζει εὐθύτητα καὶ πὺ κατευθύνει, πὺ εἶναι ζωοποιὸ καὶ πὺ περικρατεῖ καὶ ἁγιάζει ὀλόκληρη τὴν κτίση, πὺ ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα ὅπως θέλει, ὥστε νὰ μὴν νοεῖται κανένα χρονικὸ κενὸ ἀνάμεσα στὸ Χριστὸ καὶ στὸ Χρίσμα ἢ στὸ βασιλιὰ καὶ στὴ βασιλεία ἢ στὴ Σοφία καὶ στὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας ἢ στὴν ἀλήθεια καὶ στὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας ἢ στὴ δύναμη καὶ στὸ Πνεῦμα τῆς δυνάμης. Ἀλλὰ ὁ Υἱὸς βρίσκεται ἀπὸ πάντοτε μέσα στὸν Πατέρα καὶ εἶναι σοφία καὶ ἀλήθεια καὶ δύναμη καὶ γνώση

καὶ σύνεσις, ἐξ αἰδίου καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτῷ συνθεωρεῖται, ὅπερ ἐστὶ Πνεῦμα σοφίας τε καὶ ἀληθείας καὶ βουλῆς καὶ συνέσεως καὶ πάντα τὰ ἄλλα ὅσα ὁ Υἱὸς ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται.

12 Διὰ τοῦτο φάμεν συνημμένον ἅμα καὶ διακεκριμένον παραδεδο-
5 σθαι τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, τὸ δεῖν πιστεύ-
ειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
Ἡ μὲν γὰρ τῶν ὑποστάσεων ἰδιότης τρανήν τε καὶ ἀσύγχυτον ποιεῖται
τὴν τῶν προσώπων διαστολήν, ἐν δὲ ὄνομα προκειμένον τῆς κατὰ
τὴν πίστιν ἐκθέσεως σαφῶς ἡμῖν τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας τῶν ἐν τῇ
10 πίστει προσώπων διερμηνεύει, Πατρός τε λέγω καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύ-
13 ματος ἁγίου. Διὰ γὰρ τῶν κλήσεων τούτων οὐ φύσεως διαφορὰν δι-
δασκόμεθα, ἀλλὰ μόνως τὰς τῶν ὑποστάσεων γνωριστικὰς ἰδιότητας·
ὥστε γινώσκειν ἡμᾶς μήτε Υἱὸν τὸν Πατέρα εἶναι μήτε Πατέρα τὸν
Υἱὸν μήτε Υἱὸν ἢ Πατέρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἕκαστον ἐν τῷ
15 ἰδιάζοντι τῆς ὑποστάσεως χαρακτηρῆ γινώριζειν, ἐν ἀόριστῳ τελειότη-
τι καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρούμενον καὶ ἀπὸ τοῦ συνημμένου οὐ διαιρού-
μενον.

14 Τί οὖν σημαίνει τὸ ἀκατονόμαστον ὄνομα, περὶ οὗ εἰπὼν ὁ Κύ-
ριος ὅτι «βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα», οὐ προσέθηκεν αὐτὴν τὴν
20 σημαντικὴν φωνὴν τὴν ὑπὸ τοῦ ὀνόματος δηλουμένην; Ταύτην ἔχομεν
περὶ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει ὄντα διὰ τῆς τῶν
ὀνομάτων σημασίας περιλαμβάνεται. Ὁ τε γὰρ οὐρανὸν εἰπὼν ἐπὶ τὸ
δηλούμενον ὑπὸ τοῦ ὀνόματος κτίσμα τὴν διάνοιαν τοῦ ἀκούοντος
ἤγαγε καὶ ὁ ἀνθρώπου ἢ τινος ἑτέρου τῶν ζώων μνησθεὶς ἐπ' ὀνόμα-
25 τος εὐθὺς τὸ εἶδος τοῦ ζώου τῷ ἀκηκοῦτι ἐνετυπώσατο, καὶ τὰ ἄλλα
πάντα ὡσαύτως διὰ τῶν ἐπικειμένων ὀνομάτων ἐνζωγραφεῖται τῇ
καρδίᾳ τοῦ διὰ τῆς ἀκοῆς παραδεξαμένου τὴν προσηγορίαν τὴν ἐπι-
κειμένην τῷ πράγματι.

15 Μόνη δὲ ἡ ἄκτιστος φύσις ἢ ἐν τῷ Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύ-
30 ματι ἁγίῳ πιστενομένη κρείττων πάσης ἐστὶν ὀνοματικῆς σημασίας.
Διὰ τοῦτο ὄνομα εἰπὼν ὁ λόγος ἐν τῇ παραδόσει τῆς πίστεως τὸ τί οὐ
προσέθηκε (πῶς γὰρ ἂν εὐρεθείη ὄνομα ἐπὶ πράγματος ὃ ὑπὲρ πάν
ἐστὶν ὄνομα;), ἀλλ' ἐξουσίαν ἔδωκεν, ὅπως ἂν χωρήσῃ ἢ διάνοια

και σύνεση. Ἄπο πάντοτε νοεῖται μαζί του και τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, πού εἶναι Πνεῦμα σοφίας και ἀλήθειας και θέλησης και σύνεσης και ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα εἶναι και ὀνομάζεται ὁ Υἱός.

- 12 Γι' αὐτὸ λέμε ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ὀρθῆς πίστεως ἔχει παραδοθεῖ στοὺς ἁγίους μαθητὲς και ἐνωμένο και χωρισμένο, ὅτι δηλαδή πρέπει νὰ πιστεύομε στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρας τῶν ὑποστάσεων κάνει φανερὴ και ἀσύγχυτη τὴ διαστολὴ τῶν προσώπων· τὸ ἓνα ὅμως ὄνομα πού προτάσσεται στὴν ἐκθεση τῆς πίστεως, μᾶς ἐξηγεῖ μὲ σαφήνεια τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας στὰ πρόσωπα τῆς πίστεως μας, ἐννοῶ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ και τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲ διδασκόμαστε διαφορὰ φύσης ἀλλὰ μονάχα τὶς ἰδιότητες πού διακρίνουν τὶς ὑποστάσεις. Ἔτσι διακρίνομε ὅτι μήτε ὁ Πατέρας εἶναι Υἱός μήτε ὁ Υἱός Πατέρας μήτε Πατέρας μήτε Υἱός εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἄλλὰ τὸ κάθε πρόσωπο τὸ γνωρίζομε μὲ τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τῆς ὑπόστασής του, σὲ μιὰ τελειότητα δίχως ὅρια πού τὸ νοοῦμε και καθεαυτὸ ἀλλὰ και ἀδιαίρετο ἀπὸ τὸ συνδεδεμένο μαζί του.

- 14 Τί σημαίνει λοιπὸν τὸ ὄνομα πού δὲ φανέρωσε ὁ Κύριος, ὅταν εἶπε γι' αὐτὸ στὴ φράση «βαπτίζοντάς τους στὸ ὄνομα»¹² ἀλλὰ δὲν πρόσθεσε τὴ σημασία πού εἶχε τὸ ὄνομα; Κάνομε γι' αὐτὸ τὴν ἐξῆς σκέψη: ὅλα τὰ ὄντα τῆς κτίσεως κατανοοῦνται μὲ τὴ σημασία τῶν ὀνομάτων τους. Κι αὐτὸς δηλαδή πού εἶπε τὸ ὄνομα οὐρανοῦς ὁδήγησε τὸ νοῦ ἐκείνου πού ἄκουσε στὸ κτίσμα πού δηλώνει τὸ ὄνομα κι αὐτὸς πού ἀνάφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐνὸς ζώου ἀμέσως ἐναποτυπώνει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀκροατῆ τὸ εἶδος τοῦ ζώου. Καὶ τὰ ἄλλα ὅλα ὅμοια μὲ τὰ ὀνόματα πού ἔχουν ζωγραφίζονται μέσα στὴν καρδιὰ ἐκείνου πού μέσω τῆς ἀκοῆς δέχτηκε στὴν ψυχὴ του τὴν ὀνομασία πού ἔχει ἓνα πράγμα.

- 15 Καὶ μόνο ἢ ἄκτιστη φύση πού πιστεύομε ὅτι ἔχουν ὁ Πατέρας, ὁ Υἱός και τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ σημασία τοῦ ὀνόματος. Γι' αὐτὸ παραδίδοντας τὴν πίστη μας ὁ Λόγος δὲν πρόσθεσε ποιὸ εἶναι τὸ ὄνομα αὐτό. Πῶς μπορεῖ νὰ βρεθεῖ ὄνομα γιὰ ἓνα πράγμα πού εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα¹³; Μᾶς ἔδωσε ὅμως τὴν ἐξουσία νὰ προχωρήσει ἢ διάνοιά μας μ' εὐσέβεια και νὰ βρεῖ ἓνα ὄνομα πού νὰ δείχνει τὴν ὑπερκείμενη φύση και νὰ

ἡμῶν εὐσεβῶς κινουμένη εὐρεῖν τι ὄνομα τῆς ὑπερκειμένης φύσεως ἐνδεικτικόν, τοῦτο ὁμοίως ἐφαρμόζειν Πατρί τε καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, εἴτε τὸ ἀγαθὸν εἴτε τὸ ἀφθαρτον, ὅπερ νομῖσει ἕκαστος ἄξιον εἶναι πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀκηράτου παραλαμβάνεσθαι φύσεως.

16 Καὶ τοῦτο δέ μοι δοκεῖ διὰ τῆς ἐκθέσεως ταύτης νομοθετεῖν ὁ λόγος, τὸ πεπεῖσθαι ἄρρητόν τε καὶ ἀκατάληπτον τὸ τῆς θείας οὐσίας ὄνομα εἶναι· φανερόν γάρ ὅτι ἡ τοῦ Πατρὸς κλήσις οὐκ οὐσίας ἐστὶ παραστατική, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν σχέσιν ἀποσημαίνει. Οὐκοῦν εἰ δυνατόν ἦν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐσίαν διδαχθῆναι Θεοῦ, «ὁ πάντας 10 θέλων σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν», οὐκ ἂν τὴν περὶ 17 τοῦτου γνῶσιν ἀπεσιώπησε. Νῦν δὲ τῷ μηδὲν περὶ τῆς οὐσίας εἰπεῖν ἔδειξεν, ὅτι ἐκείνης μὲν ἡ γνῶσις ἀμήχανος, ὁ δὲ χωροῦμεν μαθόντες οὐδὲν τοῦ ἀχωρήτου δεόμεθα, ἀρκοῦσαν ἔχοντες πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν τῆς παραδοθείσης διδασκαλίας τὴν πίστιν. Τὸ γὰρ μαθεῖν ὅτι 15 ἐκεῖνός ἐστι τὸ ὄντως ὄν, ᾧ διὰ τῆς σχετικῆς ἐννοίας ἡ τοῦ Υἱοῦ μεγαλειότης συναναφαινεται, ἡ τελειοτάτη διδασκαλία τῆς εὐσεβείας ἐστὶ, τοῦ Υἱοῦ, καθὼς εἴρηται, συνημμένως μεθ' ἑαυτοῦ τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς τε καὶ ἀληθείας συνενδεικνυμένου, ἐπειδὴ αὐτός ἐστι καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια.

18 Τούτων οὕτω διηρημένων πᾶσαν αἰρετικὴν ὑπόληψιν ἐν τοῖς θείοις δόγμασιν ἀναθεματίζοντες πιστευόμεν, καθὼς ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὁμολογοῦντες μετὰ τῆς πίστεως ταύτης καὶ τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Δεσπότου τῆς κτίσεως ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων 25 οἰκονομίαν, «ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγῆσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν» καὶ σαρκωθεὶς ἐν τῇ ἀγίᾳ παρθένῳ ἐλτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ θανάτου, ἐν ᾧ κατειχόμεθα ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀμαρτίας πεπραμένοι, «δοὸς ἀντάλλαγμα τῆς λυτρώσεως τῶν ψυχῶν ἡμῶν τὸ τίμιον αὐτοῦ αἵμα», ὁ 19 ἐξέχεε διὰ τοῦ σταυροῦ· καὶ ὁδοποιήσας ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἤξει καιροῖς ἰδίους ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς «κρῖναι πᾶσαν ψυχὴν ἐν δικαιοσύνῃ», ὅτε «πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ ποιήσαν-

14. Α' Τιμ. 2,4.

15. Ματθ. 28,19.

16. Φιλ. 2,6-7.

17. Ματθ. 16,26.

18. Α' Πέτρ. 1,19.

19. Πράξ. 17,31.

ταιριάζει ὁμοια γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα κι αὐτὸ νὰ εἶναι εἴτε τὸ ἀγαθὸ εἴτε τὸ ἄφθαρτο, ὅποιο νομίζει καθένας πὼς εἶναι ἄξιο νὰ παραληφθεῖ γιὰ νὰ δεῖξει τὴν ἀθάνατη φύση.

16 Καὶ νομίζω ὅτι μὲ τὴ διατύπωση αὐτὴ ὁ Λόγος νομοθετεῖ ἀκριβῶς τοῦτο· νὰ πεισθοῦμε ὅτι εἶναι ἄρρητο καὶ ἀκατανόητο τὸ ὄνομα τῆς θείας οὐσίας. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ ὄνομα 'πατέρας' δὲν παρασταίνει οὐσία ἀλλὰ δηλώνει τὴ σχέση μὲ τὸν Υἱὸ. Ἐάν λοιπὸν ἦταν δυνατὸ στὴν ἀνθρώπινη φύση νὰ διδαχτεῖ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, «αὐτὸς ποῦ θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ γνωρί-

17 σουν τὴν ἀλήθεια»¹⁴, δὲ θ' ἀποσιωποῦσε αὐτὴ τὴ γνώση. Ἐτσι ὅμως, μὲ τὸ νὰ μὴν πεῖ τίποτα γιὰ τὴν οὐσία, ἔδειξε ὅτι ἡ γνώση τῆς εἶναι ἀδύνατη, ἀφοῦ ὅμως μάθαμε ὅ,τι εἶναι στίς δυνατότητές μας, διαθέτοντας ἐπαρκῆς μέσο γιὰ τὴ σωτηρία μας τὴν πίστη τῆς διδασκαλίας ποῦ μᾶς ἔχει παραδοθεῖ. Τὸ νὰ μάθομε δηλαδὴ ὅτι ἐκεῖνος εἶναι τὸ ἀληθινὸ ὄν, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο ἀποδεικνύεται μὲ τὴν ἐννοια σχέσης τὸ μεγαλεῖο τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν τελειότατη διδασκαλία τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἐπειδὴ καθὼς εἶπαμε ὁ Υἱὸς δεῖχνει συνδεδεμένο μαζὶ του τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀλήθειας, γιατί ὁ ἴδιος εἶναι καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια.

18 Μετὰ τὴ διαίρεση αὐτὴ τούτων, ἀναθεματίζοντας κάθε αἰρετική δοξασία σχετικὰ μὲ τὰ θεῖα δόγματα, ἀποδίδομε πίστη ὅπως διδαχτήκαμε ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου «στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹⁵, ὁμολογώντας μὲ τὴν πίστη μας αὐτὴ καὶ τὴν οἰκονομία ποῦ ἔκανε ὁ Κύριος τῆς δημιουργίας γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων, «αὐτὸς ποῦ ἐνῶ ἦταν Θεὸς δὲ θεώρησε τὴν ἰσότητά του μὲ τὸ Θεὸ ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς ἀλλὰ τὰ ἀπαρνήθηκε ὅλα καὶ πῆρε μορφὴ δούλου»¹⁶. Κι ἀφοῦ ἔλαβε σάρκα μέσα στὴν ἁγία Παρθένο, μᾶς λύτρωσε ἀπὸ τὸ θάνατο ποῦ μᾶς κρατοῦσε, ἀφοῦ μᾶς ἀγόρασε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὡς ἀντίτιμο γιὰ τὴ λύτρωση τῶν ψυχῶν μας¹⁷ ἔδωσε τὸ πολύτιμο αἷμα του¹⁸, ποῦ ἔχυσε

19 μὲ τὴ σταῦρωσή του. Καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του μᾶς ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἀνάστασή μας ἀπὸ τοὺς νεκροὺς. Γιατὶ θάρθεῖ στὸν καιρὸ ποῦ ἔχει ὀρίσει μὲ ὅλη τὴ δόξα τοῦ Πατέρα, γιὰ νὰ κρίνει μὲ δικαιοσύνη¹⁹ κάθε ψυχὴ, ὅταν ὅλοι ὅσοι εἶναι στὰ μνήματα θ' ἀκούσουν τὴ φωνὴ του καὶ θὰ βγοῦν ἀπὸ αὐτά, γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ἀνάστα-

τες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Ὡς ἂν δὲ μὴ τινι τῶν ἀπλουστέρων ἀνεξετάστως παρεμπεσοῦσα ἢ αἰρετικὴ διαφθορὰ ἢ νῦν παρὰ τοῦ Εὐνομίου διασπειρομένη βλάβειε τὸν ἀκέραιον, ἀναγκαίως κατὰ μέρος προτιθέντες τὴν περι-
5 φερομένην παρ' αὐτῶν ἔκθεσιν διελέγξαι τὴν κακίαν τοῦ δόγματος αὐτῶν πειρασόμεθα.

20 Ἐχει τοίνυν ἡ λέξις τοῦ δόγματος αὐτῶν οὕτω· Ἐπιστεύομεν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν, οὐκ ἐψευσμένη φωνῇ τιμώντες αὐτόν (ἔστι γὰρ ἀψευδής),
10 ἀλλ' ὄντως ὄντα φύσει τε καὶ δόξῃ Θεὸν ἕνα ἀνάρχως, ἀϊδίως, ἀτελευτήτως μόνον'. Ὁ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν πιστεύειν ἐπαγγειλάμενος μὴ παρατρεπέτω τὴν παρὰ τοῦ Δεσπότη τῶν ὄλων γενομένην τῆς πίστεως ἔκθεσιν πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν, ἀλλ' ἀκολουθεῖτω ταῖς παρὰ τῆς ἀληθείας φωναῖς. Ἐκεῖ τοίνυν τοῦ λόγου τῆς πί-
15 στεως περιέχοντος τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τίνα συμφωνίαν ἔχει τὰ νῦν ἔκτεθειμένα πρὸς τὰς τοῦ Δεσπότη φωνάς, ὥστε εἰς τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν τὸ τοιοῦτον ἀναφέρειν δόγμα;

21 Ποῦ τοίνυν εἶπε δεῖν πιστεύειν 'εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν
20 Θεόν' ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς λόγοις ὁ Κύριος, οὐκ ἂν ἔχοιεν ἐπιδειξάι, εἰ μὴ τι νέον ἔστι παρ' αὐτοῖς εὐαγγέλιον. Ἄ γὰρ ἐξ ἀρχαίων μέχρι τοῦ νῦν κατὰ διαδοχὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκειται, ταύτην τὴν φωνὴν οὐ περιέχει τὴν λέγουσαν δεῖν πιστεύειν ἢ βαπτίζειν 'εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν', καθὼς οὗτοι λέγουσιν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνο-
25 μα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡς δὲ ἡμεῖς παρὰ τῆς τοῦ Δεσπότη φωνῆς ἐδιδάχθημεν, τοῦτό φαμεν, ὅτι τὸ ἐν οὐ τὸν Πατέρα σημαίνει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ συνενδεικνύονται, οὕτως εἰπόντος τοῦ Κυρίου ὅτι «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν
22 ἔσμεν». Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Θεὸς ὄνομα ἐπίσης ἐπικέκληται τῇ τε
30 ἀρχῇ ἐν ἧ ὁ Λόγος καὶ τῷ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντι Λόγῳ (εἶπε γὰρ ὅτι «καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»), ὥστε καὶ ἐν τῷ τῆς θεότητος σημαινομένῳ ὁμοίως τῷ Πατρὶ καὶ τὸν Υἱὸν συνθεωρεῖσθαι. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ ἀληθινὸν ἄλλο τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν

20. Ἰω. 5,29.

21. Ἰω. 10,30.

22. Ἰω. 1,1.

σης ὅσοι ἐπραξαν τὰ καλὰ ἔργα, ἀλλὰ ὅσοι ἐπραξαν τὰ φαῦλα θ' ἀναστηθῶν γιὰ τὴν κρίση²⁰. Γιὰ νὰ μὴ γίνεи λοιπὸν ἀποδεκτὴ ἀνεξέταστα ἀπὸ κάποιον ἀπὸ τοὺς πῶ ἀφελεῖς ἢ αἰρετικὴ διαφοροποίηση τῆς πίστεως καὶ βλάψει τὴν ὀρθή, θὰ προσθέσομε ὑποχρεωτικὰ τὴν ἐκθεση τῆς πίστεως ποὺ περιφέρουν καὶ θὰ ἐπιχειρήσομε νὰ ἐλέγξομε τὴ δολιότητα τῆς διδασκαλίας τους.

20 Ἡ διατύπωση λοιπὸν τῆς διδασκαλίας τους εἶναι ἡ ἀκόλουθη· πιστεύομε στὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸ Θεὸ σύμφωνα μετὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰδιοῦ τοῦ Κυρίου· δὲν τὸν τιμοῦμε μετὰ ψεύτικη γλῶσσα, γιὰτὶ εἶναι ἀψευδής, ἀλλὰ ὅτι ἀληθινὰ εἶναι ἕνας Θεὸς στὴ φύση καὶ στὴ δόξα ἀναρχος, αἰώνιος, ἀτελεύτητος, μόνος'. Αὐτὸς ποὺ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ πιστεύει σύμφωνα μετὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου, ἅς μὴ μεταβάλλει τὴ διατύπωση τῆς πίστεως ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος τῶν ὄλων σύμφωνα μετὰ ὅ,τι νομίζει ὁ ἴδιος ἀλλὰ ἅς ἀκολουθεῖ τοὺς λόγους τῆς ἀλήθειας. Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖ ὁ λόγος τῆς πίστεως περιέχει τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τί συμφωνία ἔχουν αὐτὰ ποὺ ἐκτέθηκαν τῶρα μετὰ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ὥστε ν' ἀναφέρομε σὲ ὅ,τι διδάσκουν αὐτὰ τὴ διδασκαλία τοῦ εἰδούς αὐτοῦ;

21 Σὲ ποιὸ σημεῖο μέσα στὰ Εὐαγγέλια εἶπε ὁ Κύριος ὅτι πρέπει νὰ πιστεύομε στὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸ Θεό; δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς δεῖξει, ἐκτὸς ἂν αὐτοὶ ἔχουν κάποιον νέον Εὐαγγέλιον. Γιὰτὶ αὐτὰ ποὺ συνεχίζουν νὰ διαβάζονται ἀπὸ παλιὰ μέχρι τῶρα στὴν Ἐκκλησία δὲν περιέχουν τὴ διατύπωση αὐτὴ ποὺ λέει ὅτι πρέπει νὰ πιστεύομε ἢ νὰ βαπτίζομε στὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸ Θεό, ὅπως λένε αὐτοί· ἀλλὰ «στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Κι ἐμεῖς ὅ,τι ἀκούσαμε ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου αὐτὸ λέμε· ὅτι τὸ Ἔνα δὲ σημαίνει μονάχα τὸν Πατέρα ἀλλὰ μαζί μετὰ τὸν Πατέρα φανερώνει καὶ τὸν Υἱό. Ἐπειδὴ ἔτσι

22 εἶπε ὁ Κύριος «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας εἶμαστε ἕνα»²¹. Ὅμοια καὶ τὸ ὄνομα Θεὸς ἔχει ἀποδοθεῖ τόσο στὴν ἀρχὴ ποὺ ἦταν ὁ Λόγος ὅσο καὶ στὸ Λόγο ποὺ ἦταν στὴν ἀρχή. Γιὰτὶ εἶπε ὅτι καὶ «ὁ Λόγος ἦταν μετὰ τὸ Θεὸ καὶ ἦταν ὁ Λόγος Θεός»²². Ὡστε μέσα στὴ σημασία τῆς θεότητας πρέπει νὰ νοοῦμε μαζί καὶ τὸν Υἱὸ ὅμοια μετὰ τὸν Πατέρα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ, καὶ τὸ ἀληθινὸ δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ πῶς εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ κανένας ἀσφαλῶς δὲ θὰ

νοηθῆναι οὐ δύναται. Ὅτι δὲ ἀλήθεια ὁ Κύριος, οὐδεὶς ἀντιλέξει πάντως, εἰ μὴ τις εἴη τῆς ἀληθείας ἀλλότριος.

23 Εἰ τοίνυν καὶ ἐν τῷ ἐνὶ «ὁ Λόγος ἐστὶν καὶ Θεὸς ἐστὶ καὶ ἀλήθεια», καθὼς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κηρῦσσεται, εἰς ποίαν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν ἀναφέρει τὸ δόγμα ὁ ταῖς διασταλτικαῖς ταῦταις φωναῖς κεκρημένος; Ἡ γὰρ ἀντιδιαστολὴ τοῦ μόνου πρὸς τὸν μὴ μόνον ἐστὶ καὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν μὴ Θεὸν καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πρὸς τὸν μὴ ἀληθινόν. Εἰ μὲν οὖν πρὸς τὰ εἰδῶλα βλέποντες πρὸς ἐκεῖνα ποιοῦντα τὴν τῶν ρημάτων ἀντιδιαίρεσιν, καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· καθ' ὁμωνυμίαν 10 γὰρ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τοῖς εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ἐπιλέγεται· πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια· καὶ ἄλλως· πρὸς τὸ πλῆθος ἀντιδιαίρει τὸ μόνον καὶ πρὸς τὰ ψευδῆ τὸ ἀληθινὸν καὶ τοὺς μὴ ὄντας θεοὺς πρὸς τὸν ὄντα Θεόν· εἰ δὲ πρὸς τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἢ ἀντιδιαίρεσις γίνεται, μαθέτωσαν οἱ σοφοὶ ὅτι ἀλήθεια πρὸς μόνον τὸ ψεῦδος 15 τὴν ἀντιδιαστολὴν ἔχει καὶ Θεὸς πρὸς τὸν μὴ ὄντα θεόν.

25 Τοῦ δὲ Κυρίου, ὅς ἐστιν ἀλήθεια, Θεοῦ ὄντος καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντος καὶ ἐν πρὸς τὸν Πατέρα ὄντος, αἱ διασταλτικαὶ αὗται φωναὶ ἐπὶ τοῦ δόγματος χώραν οὐκ ἔχουσιν. Ὁ γὰρ ἀληθῶς εἰς τὸν ἕνα πιστευῶν βλέπει ἐν τῷ ἐνὶ τὸν διὰ πάντων αὐτῷ ἠνωμένον ἐν ἀληθείᾳ τε 20 καὶ θεότητι καὶ οὐσίᾳ καὶ ζωῇ καὶ σοφίᾳ καὶ πᾶσιν ἀπαξαπλῶς ἢ, εἰ 26 μὴ βλέπει ἐν τῷ ἐνὶ τὸν ταῦτα ὄντα, εἰς οὐδὲν ἔχει τὴν πίστιν. Χωρὶς γὰρ Υἱοῦ Πατρὸς οὔτε ἐστὶν οὔτε λέγεται οὔτε μὴν χωρὶς δυνάμεως ὁ δυνατὸς οὔτε χωρὶς σοφίας ὁ σοφός· «Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»· ὥστε ὁ τῆς δυνάμεως ἢ τῆς σοφίας ἢ τῆς ἀληθείας ἢ 25 τῆς ζωῆς, ἢ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐκτὸς βλέπειν φανταζόμενος ἢ οὐδὲν βλέπει ἢ τὸ κακὸν πάντως βλέπει. Ἡ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ὑπεξαίρεσις τοῦ κακοῦ θέσις καὶ ὑπαρξις γίνεται.

27 Ὅτι ἐψευσμένη, φησί, ὡφωγῆ τιμῶντες αὐτόν· ἐστὶ γὰρ ἀψευδής. Ταύτη τῇ φωνῇ εἰδομαι τὸν Εὐνόμιον ἐπιμένειν, μαρτυροῦντα 28 τῇ ἀληθείᾳ ὅτι ἐστὶν ἀψευδής. Εἰ γὰρ οὕτω φρονοῖ, ὅτι πᾶν τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου λεγόμενον τοῦ ψεύδους κεχώριστα, πεισθήσεται πάντως

23. Ψαλμ. 95,5.

24. Ἀντιδιαίρει, ἀντιδιαίρεση; ἀντιτάσσει (ἀντιθέτει), ἀντίθεση. Εἰδικότερα ἀντιδιαίρεση στὴ Λογικὴ εἶναι ἢ ἐνέργεια κατὰ τὴν ὁποία βρισκομε ἔννοιες ποῦ συναποτελοῦν τὸ πλάτος μιᾶς ἄλλης καὶ λέγονται ἀντιδιηρημένες. Θνητὸ καὶ ἀθάνατο π. χ. μοιράζεται τὸ πλάτος τῆς ἔννοιας ὄν.

- φέρει αντίρρηση ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ Κύριος, ἐκτὸς ἂν εἶναι ζέ-
 νος πρὸς τὴν ἀλήθεια.
- 23 Ἐὰν λοιπὸν ὁ Λόγος ὑπάρχει καὶ μέσα στὸ ἓνα καὶ εἶναι
 Θεὸς καὶ ἀλήθεια, ὅπως διδάσκουν τὰ Εὐαγγέλια, σὲ ποιά διδα-
 σκαλία τοῦ Κυρίου ἀναφέρει τὸ δόγμα αὐτὸς ποὺ χρησιμοποιοῖ τὰ
 χωριστὰ αὐτὰ ὀνόματα; Γιατὶ ἡ διαστολὴ τοῦ μόνου ἀπὸ τὸ μὴ
 μόνο εἶναι διαστολὴ καὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ μὴ θεὸ καὶ τοῦ ἀληθι-
 24 νοῦ ἀπὸ τὸν μὴ ἀληθινὸ. Ἐὰν ἔχουν ὑπόψη τὰ εἰδῶλα καὶ κάνουν
 τὴ διαίρεση τῶν ὀνομάτων σὲ σχέση μὲ αὐτά, συμφωνοῦμε κι
 ἐμεῖς. Γιατὶ μὲ ἀπλὴ ὁμωνυμία ἀποδίδεται τὸ ὄνομα τῆς θεότητος
 καὶ στὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν· γιατί «ὄλοι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι
 δαιμόνια»²³· καὶ ἀλλιῶς· πρὸς τὸ πλῆθος ἀντιτάσσει²⁴ τὸν μόνο
 καὶ πρὸς τὰ ψευδῆ τὸν ἀληθινὸ καὶ τοὺς ἀνύπαρκτους θεοὺς πρὸς
 τὸν ἀληθινὸ Θεό. Ἐὰν ὁμως ἡ ἀντίθεση γίνεται πρὸς τὸν Μονογε-
 νῆ Θεό, ἂς μάθουν οἱ σοφοὶ ὅτι ἡ ἀλήθεια μόνο πρὸς τὸ ψεῦδος
 ἔχει ἀντιδιαστολὴ καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἀνύπαρκτο Θεό.
- 25 Ὅταν ὁμως ὁ Κύριος ποὺ εἶναι ἀλήθεια εἶναι Θεὸς καὶ εἶναι
 μέσα στὸν Πατέρα δὲν ἔχουν θέση αὐτὰ τὰ χωριστὰ ὀνόματα στὴν
 πίστη. Γιατὶ ὅποιος πιστεύει ἀληθινὰ στὸν ἓνα, βλέπει μέσα στὸν
 ἓνα αὐτὸν ποὺ εἶναι μὲ ὅλα ἐνωμένος μαζί του στὴν ἀλήθεια καὶ
 στὴ θεότητα καὶ στὴν οὐσία καὶ στὴ ζωὴ καὶ στὴ σοφία καὶ γενι-
 κὰ σὲ ὅλα. Ἡ, ἂν δὲ βλέπει μέσα στὸν ἓνα αὐτὸν ποὺ εἶναι ὅλα
 26 αὐτά, ἔχει μάταιη πίστη. Γιατὶ χωρὶς Υἱὸ οὔτε ὑπάρχει Πατέρας
 οὔτε λέγεται, οὔτε βέβαια χωρὶς δύναμη ὑπάρχει ὁ δυνατὸς οὔτε
 δίχως σοφία ὁ σοφός· γιατί ὁ Χριστὸς εἶναι «δύναμη Θεοῦ καὶ
 σοφία Θεοῦ»²⁵. Ὡστε ὅποιος φαντάζεται πὼς βλέπει ἐξω ἀπὸ τὴ
 δύναμη ἢ τὴν ἀλήθεια ἢ τὴ σοφία ἢ τὴ ζωὴ ἢ τὸ ἀληθινὸ φῶς αὐ-
 τὸς ἢ δὲ βλέπει τίποτα ἢ ἀσφαλῶς βλέπει τὸ κακὸ. Ἡ ἀφαίρεση
 τῶν ἀγαθῶν γίνεται θέση καὶ ὑπαρξὴ τοῦ κακοῦ.
- 27 Ὅτι τὸν τιμοῦμε λέει μὲ ὄνομα ὄχι ψεύτικο· γιατί εἶναι ἀψευ-
 δής. Σ' αὐτὸ τὸ ὄνομα εὐχομαι νὰ ἐπιμείνει ὁ Εὐνόμιος δίνοντας
 28 μαρτυρία γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀψευδής. Ἐὰν σκέφτε-
 ται ἔτσι, ὅτι κάθε τι ποὺ λέει ὁ Κύριος εἶναι ἄσχετο ἀπὸ τὸ ψεῦ-

25. Α' Κορ. 1,24.

ἀληθεύειν τὸν εἰπόντα ὅτι «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστι», δηλαδὴ ὁλος ἐν ὅλῳ, οὔτε τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ περιττεύοντος οὔτε τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Πατρὶ λείποντος, καὶ ὅτι οὕτω χρὴ τιμᾶσθαι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμᾶται ὁ Πατήρ, καὶ ὅτι «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», καὶ ὅτι «οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ», καὶ ὅτι «καὶ τὸν Πατέρα οὐδεὶς ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός· δι' ὧν ἀπάντων οὔτε δόξης οὔτε οὐσίας οὔτε ἄλλου τινὸς παραλλαγή ὑπονοεῖται ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῖς ταύτας τὰς φωνὰς ὡς ἀληθινὰς δεξαμένοις. Ὅντως ὄντα, φησί, φύσει τε καὶ δόξῃ Θεὸν ἓνα.

29 Τὸ ὄντως ὄν ἀντιδιαίρεται πρὸς τὸ μὴ ὄντως ὄν. Ἔστι δὲ ὄντως ὄν ἕκαστον τῶν ὄντων καθὸ ἐστιν· τὸ δὲ μέχρι φαντασίας τινὸς καὶ ὑπονοίας δοκοῦν μὲν εἶναι μὴ ὄν δέ, τοῦτο οὐκ ὄντως ἐστιν, ὡς τὸ ἐνύπνιον φάσμα ἢ ὁ ἐπὶ τῆς εἰκόνοσ ἀνθρώπος· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι φαντασίας ὄντα τὸ ὄντως εἶναι οὐκ ἔχει. Εἰ μὲν οὖν
15 κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν ὑπόληψιν κατασκευάζουσι καθόλου μὴ εἶναι τὸν Μονογενῆ Θεόν, καλῶς τῷ Πατρὶ μόνῳ, τὸ ὄντως εἶναι προσμαρτυροῦσιν· εἰ δὲ οὐκ ἀρνοῦνται τὸν πάντων ποιητὴν ὅτι ἐστι, πεισθήτωσαν μὴ ἀποστερεῖν τὸν ὄντως ὄντα τοῦ ὄντως εἶναι, ὃς ἑαυτὸν ἐν τῇ γενομένῃ Μωϋσεῖ θεοφανείᾳ ὄντα ὠνόμασεν εἰπὼν ὅτι «ἐγὼ εἰμι ὁ
20 ὢν», καθὼς ὁ Εὐνόμιος ἐν τοῖς ἐφεξῆς λόγοις τούτῳ συντίθεται, αὐτὸν εἶναι λέγων τὸν τῷ Μωϋσεῖ φανέντα. Εἶτα 'φύσει τε καὶ δόξῃ Θεόν' φησιν 'ἓνα'.

30 Εἰ μὲν οὖν ἐστὶν ὁ Θεὸς χωρὶς τοῦ εἶναι φύσει Θεός, αὐτὸς ἂν εἰδείῃ ὁ ταῦτα λέγων· εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ Θεὸς ὁ μὴ φύσει Θεὸς ὢν, μαθήτωσαν παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου, ὅτι «οἱ δουλεύοντες τοῖς μὴ φύσει οὔσι θεοῖς Θεῶ οὐ δουλεύουσιν», ἡμεῖς δὲ δουλεύομεν Θεῶ ζῶντί τε καὶ ἀληθινῷ, καθὼς ὁ ἀπόστολος λέγει «ᾧ δὲ δουλεύομεν, Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός». Τούτῳ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος δουλεύειν

26. Ἰω. 10,38. 14,11.

27. Ἰω. 5,23.

28. Ἰω. 14,9.

29. Ματθ. 11,27.

30. Ἐξ. 3,14.

31. Γαλ. 4,8.

32. Α' Θεσ. 1,9.

δος, θὰ πειστεῖ ἀσφαλῶς ὅτι ἀληθεύει αὐτὸς ποῦ εἶπε, «ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα μου καὶ ὁ Πατέρας μέσα σ' ἐμένα»²⁶, δηλαδή ὁλόκληρος ὁ Υἱὸς σὲ ὁλόκληρο τὸν Πατέρα, οὔτε ὁ Πατέρας νὰ περισσεύει στὸν Υἱὸ οὔτε ὁ Υἱὸς νὰ ὑπολείπεται μέσα στὸν Πατέρα· καὶ «ἔτσι πρέπει νὰ τιμᾶται ὁ Υἱός, ὅπως τιμᾶται ὁ Πατέρας»²⁷· καὶ «ὅποιος εἶδε ἐμένα ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα»²⁸· ἐπίσης «κανένας δὲ γνωρίζει τὸν Υἱὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα»²⁹ καὶ «κανένας δὲ γνωρίζει τὸν Πατέρα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Υἱό». Μὲ ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπονοεῖται καμιά παραλλαγή οὔτε στὴ δόξα οὔτε στὴν οὐσία οὔτε σὲ τίποτε ἄλλο ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ στὸν Υἱὸ γιὰ ὅσους δέχτηκαν τοὺς λόγους αὐτοὺς ὡς ἀληθινούς. 'Ποῦ ἀληθινὰ εἶναι', λέει, 'στὴ φύση καὶ στὴ δόξα ἕνας Θεός'. 6.2.

29 Τὸ 'ἀληθινὰ εἶναι' ἀντιτίθεται στὸ 'δὲν εἶναι ἀληθινὰ'. Καὶ 'ἀληθινὰ εἶναι' καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα ὡς ὄν. Ὅποιο ὅμως μοιάζει νὰ ὑπάρχει σὲ κάποια φαντασία μας ἢ κάποια σκέψη καὶ ὄχι στὴν πραγματικότητα αὐτὸ 'δὲν εἶναι ἀληθινό', ὅπως ὁ,τι βλέπομε στ' ὄνειρό μας ἢ ὁ ἄνθρωπος στὴ ζωγραφιά. Αὐτὰ καὶ τὰ ὁμοιά τους, ὅσα ὑπάρχουν μόνο στὴ φαντασία δὲν ἔχουν τὴν ἀληθινὴ ὑπαρξη. Ἄν λοιπὸν συλλογίζονται κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴ ἀντίληψη ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου ὁ Μονογενὴς Θεός, ἀπονέμουν ὀρθὰ τὴν ἀληθινὴ ὑπαρξη μόνο στὸν Πατέρα. Ἄν ὅμως δὲν ἀρνοῦνται ὅτι ὑπάρχει ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων, ἃς δεχτοῦν νὰ μὴν ἀποστεροῦν τὴν ἀληθινὴ ὑπαρξη ἀπὸ αὐτὸν ποῦ ὑπάρχει, αὐτὸν ποῦ στὴ φανέρωσή του ποῦ ἔκανε στὸ Μωυσὴ ὀνόμασε τὸν ἑαυτοῦ «αὐτὸς ποῦ ὑπάρχει» μὲ τὸ λόγο «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ὢν»³⁰ ὅπως ὁ Εὐνόμιος στοὺς ἐπόμενους λόγους συμφωνεῖ μ' αὐτὸν λέγοντας πῶς εἶναι αὐτὸς ποῦ φανερώθηκε στὸ Μωϋσῆ. Ἐπειτα λέει, ὅτι εἶναι ἕνας Θεός στὴ φύση καὶ τῇ δόξᾳ. Ἄν λοιπὸν ὑπάρχει Θεός χωρὶς νὰ εἶναι Θεός κατὰ τὴ φύση, μπορεῖ νὰ τὸ ξέρει αὐτὸς ποῦ λέει αὐτὰ τὰ πράγματα.

30 Ἄλλὰ ἂν δὲν ὑπάρχει Θεός ποῦ δὲν εἶναι θεός κατὰ τὴ φύση, ἃς μάθουν ἀπὸ τὸν μεγάλο Παῦλο ὅτι «ὄσοι εἶναι δοῦλοι σὲ μὴ κατὰ τὴ φύση τοὺς θεοὺς, δὲν εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ»³¹· ἐμεῖς εἴμαστε δοῦλοι στὸ Θεὸ στὸν ζῶντα καὶ τὸν ἀληθινό, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος· «Αὐτὸς ποῦ εἴμαστε δοῦλοι τοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός»³². Σ' αὐτὸν ὅτι εἶναι δοῦλος καυχίεται ὁ Παῦλος λέγοντας·

καυχᾶται λέγων· «Παῦλος, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἡμεῖς τοίνυν οἱ μηκέτι δουλεύοντες τοῖς μὴ φύσει οὔσι θεοῖς ἐπέγνωμεν τὸν φύσει ὄντα Θεόν, «ὃ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων». Ὡς οὐκ ἂν ἐδουλεύσαμεν, εἰ μὴ ἐπιστεύσαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ζῶν τε καὶ ἀληθινὸς Θεός, ὃ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται, ὅτι «Κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς».

31 'Θεόν', φησίν, 'ἓνα ἀνάρχως, αἰδιώως, ἀτελευτήτως, μόνον'. Πά-
λιν «νοήσατε ἄκακοι πανουργίαν», φησὶν ὁ Σολομών, μὴ ποτε εἰς ἄρ-
νησιν τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος ἀπατηθέντες ἐκπέσητε. Ἀτελεύ-
10 τητόν ἐστι τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, ὡσαύτως δὲ καὶ ἀί-
διον τὸ μὴ πρόσκαιρον λέγεται. Ὁ τοίνυν μήτε αἰδιὸν ἐστὶ μήτε ἀτε-
λεύτητον, τοῦτο πάντως ἐν τῇ φθαρτῇ τε καὶ ἐπικήρῳ θεωρεῖται φύ-
σει. Οὐκοῦν ὁ τὸ ἀτελεύτητον τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ προσμαρτυρῶν Θεῷ,
μὴ συμπεριλαμβάνων δὲ τὸν Υἱὸν τῇ τοῦ ἀτελευτήτου καὶ αἰδίου
15 σημασίᾳ, φθαρτὸν αὐτὸν εἶναι καὶ πρόσκαιρον διὰ τοῦ τοιοῦτου λόγου
κατακευάζει τὸν τῷ αἰδίῳ καὶ ἀτελεύτῳ ἀντιδιαστελλόμενον.

32 Ἡμεῖς δὲ κἂν ἀκούσωμεν ὅτι «μόνος ὁ Θεὸς ἔχει τὴν ἀθανα-
σίαν», τὸν Υἱὸν διὰ τῆς ἀθανασίας νοοῦμεν (ἀθανασία γάρ ἐστιν ἡ
ζωή, ἣτις ἐστὶν ὁ Κύριος ὁ εἰπὼν ὅτι «Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή»)· κἂν λέγη-
20 ται «φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιτον», πάλιν τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὅπερ ἐστὶ τῷ
ψευδεὶ ἀπρόσιτον, τὸν Μονογενῆ νοεῖσθαι οὐκ ἀμφιβάλλομεν, ἐν ᾧ τὸν
Πατέρα εἶναι παρ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐμάθομεν. Ἐκ τούτων δὲ ὁ
ἀκροατὴς ἐπιλεξάσθω τὸ εὐσεβέστερον, εἴτε οὕτω χρή περὶ τοῦ Μονο-
γενοῦς θεοπρεπῶς δοξάζειν εἴτε φθαρτόν τε καὶ πρόσκαιρον εἶναι λέ-
25 γειν, ὡς ὑφηγεῖται ἡ αἵρεσις.

σκαιρον εἶναι λέγειν, ὡς ὑφηγεῖται ἡ αἵρεσις.

33 'Οὐ τὴν οὐσίαν', φησίν, 'καθ' ἣν ἐστὶν εἷς, χωριζόμενον ἢ μερι-
ζόμενον εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ εἶναι ὃ ἐστὶ με-
θιστάμενον, οὐδὲ ἐκ μιᾶς οὐσίας εἰς ὑπόστασιν τρισσὴν σχιζόμενον'
30 πάντῃ γὰρ καὶ καθάπαξ ἐστὶν εἷς, κατὰ τὰ αὐτὰ τε καὶ ὡσαύτως δια-
μένων μόνος'. Ἐκ τούτων δὲ τῶν παρατεθέντων προσήκει τὸν συνε-
τὸν ἀκροατὴν διακρῖναι πρῶτον μὲν τὰ χωρὶς διανοίας ἐνριφέντα τῷ
λόγῳ διάκενα ῥήματα ἀπὸ τῶν δοκούντων νοῦν ἔχειν, μετὰ ταῦτα δὲ

33. Ρωμ. 1,1.

36. Παροιμ. 8,5.

34. Φιλ. 2,10.

37. Α' Τιμ. 6,16.

35. Φιλ. 2,11.

38. Ἰω. 11,25 καὶ 14,6.

39. Α' Τιμ. 6,16.

«Παῦλος δούλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»³³. Ἐμεῖς λοιπὸν ποῦ μὲ κανένα τρόπο δὲν ὑπηρετοῦμε τοὺς ὄχι κατὰ τὴ φύση θεοῦς, γνωρίσαμε αὐτὸν ποῦ εἶναι Θεὸς κατὰ τὴ φύση, «στὸν ὁποῖο γονατίζουν ὅλα τὰ ὄντα ἐπουράνια, ἐπίγεια, καταχθόνια»³⁴. Δὲ θὰ γινόμαστε δούλοι, ἂν δὲν εἶχαμε πιστέψει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ζωντανὸς καὶ ἀληθινὸς Θεός, ποῦ κάθε ἄνθρωπος ὁμολογεῖ πὼς εἶναι ὁ «Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, γιὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς Πατέρας»³⁵.

31 Μᾶς λέει, ἕνα Θεό, ἀναρχο, ἀίδιο, ἀτελεύτητο, μόνο'. Καὶ λέει ὁ Σολομών· «ἀντιληφθεῖτε ἄκακοι τὴν πονηρίαν»³⁶, μὴν τυχὸν ἀπατηθεῖτε κάποτε καὶ πέσετε στὴν ἄρνηση τῆς θεότητας τοῦ Μονογενοῦς. Ἀτελεύτητο εἶναι ὅ,τι δὲν ἐπιδέχεται θάνατο καὶ φθορά. Ἐπίσης ἀίδιο λέγεται ὅ,τι δὲν εἶναι πρόσκαιρο. Αὐτὸ ποῦ δὲν εἶναι μήτε ἀίδιο μήτε ἀτελεύτητο, κατατάσσεται ὡπωςδῆποτε στὴ φθαρτὴ καὶ θνητὴ φύση. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ ἀποδίδει τὸ ἀτελεύτητο στὸν ἕνα καὶ μόνο Θεὸ καὶ στὴ σημασία τοῦ ἀτελεύτητου καὶ ἀίδιου δὲν συμπεριλαμβάνει καὶ τὸν Υἱό, θεωρεῖ μὲ αὐτὸν τὸ λόγο φθαρτὸ καὶ πρόσκαιρο ἐκεῖνον ποῦ ἀντιδιαστέλλει πρὸς τὸν ἀίδιο καὶ ἀτελεύτητο.

32 Ἐμεῖς ὁμως ἀκόμα κι ἂν ἀκούσαμε πὼς ὁ Θεὸς μόνο ἔχει τὴν ἀθανασία³⁷, μὲ τὴν ἀθανασία νοοῦμε τὸν Υἱό. Γιατὶ ἀθανασία εἶναι ἡ ζωὴ καὶ εἶναι ὁ Κύριος ποῦ εἶπε «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»³⁸· κι ἂν λέγεται ὅτι κατοικεῖ τὸ ἀπρόσιτο φῶς³⁹, καὶ πάλι δὲν ἀμφιβάλλομε ὅτι ὡς ἀληθινὸ φῶς, ποῦ εἶναι ἀπροσέγγιστο ἀπὸ τὸ ψεῦδος, νοεῖται ὁ Μονογενής, ποῦ μέσα του, ὅπως μάθαμε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια, εἶναι ὁ Πατέρας. Ἀπὸ αὐτὰ ὁ ἀκροατὴς ἄς ἐκλέξει τὸ πὸ εὐσεβὲς εἶτε πρέπει ἔτσι ὅπως ἀρμόζει στὸ Θεὸ νὰ πιστεύομε γιὰ τὸ Μονογενὴ εἶτε νὰ τὸν θεωροῦμε φθαρτὸ καὶ πρόσκαιρο, ὅπως μᾶς ὑποβάλλει ἡ αἵρεση.

33 Ἐποὺ δὲ χωρίζεται', λέει, 'κατὰ τὴν οὐσία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία εἶναι ἕνας, σὲ περισσότερους, οὔτε γίνεται κάθε φορὰ διαφορετικὸς οὔτε μετακινεῖται ἀπὸ τὸ εἶναι του οὔτε σχίζεται ἀπὸ μία οὐσία σὲ τρισσὴ ὑπόσταση. Γιατὶ μὲ κάθε τρόπο καὶ μιὰ γιὰ πάντα εἶναι ἕνας, καὶ παραμένει μόνος ἴδιος σὲ ὅλα μὲ τὸν ἑαυτό του'. Ἀπὸ αὐτὰ ποῦ παραθέσαμε πρέπει νὰ διακρίνει ὁ συνετὸς ἀκροατὴς ἀπὸ τοὺς λόγους ποῦ φαίνονται νὰ ἔχουν νόημα τὰ κούφια λόγια ποῦ ρίχτηκαν ἀστόχαστα στὸ λόγο. Ἐπειτα νὰ ἐξετάσει

τὴν εὐρισκομένην ἐν τοῖς ὑπολοίποις διάνοιαν τῶν εἰρημένων ἐπισκοπεῖν, εἰ συμβαίνει τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβείᾳ.

34 Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῶν παρατεθέντων καθόλου πάσης καὶ καλῆς καὶ κακῆς διανοίας κεχώρισται. Τίνα γὰρ διάνοιαν ἔχει τὸ 'οὐ τὴν οὐσίαν, καθ' ἣν ἐστὶν εἷς, χωριζόμενον εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ εἶναι ὃ ἐστὶ μεθιστάμενον', οὐτ' ἂν αὐτὸς εἴποι οὔτε τινὰ τῶν συμμαχούντων αὐτῷ νομίζω δύνασθαι ἂν ἐξευρεῖν σκιάν τινα διανοίας ἐν τοῖς εἰρημένοις. 'Οὐ τὴν οὐσίαν, καθ' ἣν ἐστὶν εἷς, χωριζόμενον'. Αὐτὸν λέγει τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ μὴ χωρίζεσθαι, ἢ τὴν οὐσίαν λέγει ἐπ' αὐτοῦ μὴ μερίζεσθαι; Ψόφος τίς ἐστὶ καὶ ἤχος μάταιος εἰκῆ συγκείμενος ὁ ἀσήμαντος οὗτος λόγος. Καὶ τί χρῆ παραμέ-
35 νειν τῇ ἐξετάσει τῶν ἀδιανοήτων τούτων ρημάτων; Πῶς γάρ τις τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας χωρισθεὶς ἐν τῷ εἶναι μένει; ἢ πῶς ἡ οὐσία τινὸς μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτῆς δείκνυται; ἢ πῶς ἐστὶ δυνατόν ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶν
15 ἐκβάντα ἄλλον γενέσθαι ἐξω ἑαυτοῦ γινόμενον; 'Ἄλλ' 'οὐδὲ ἐκ μιᾶς', φησὶν, 'οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχιζόμενον' πάντη γὰρ καὶ καθάπαξ ἐστὶν εἷς, κατὰ τὰ αὐτὰ τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μόνος'. Τὸ μὲν οὖν ἀδιανόητον ἐν τοῖς εἰρημένοις παντὶ δῆλον οἶμαι καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων εἶναι λόγων· τούτοις δὲ ἀντιλεγέτω ὁ νομίζων εἶναι τινα ἐν
20 τοῖς λεγομένοις νοῦν ἢ διάνοιαν· ὁ γὰρ κρίνειν ἐπεσκεμμένος λόγου δύναμιν ἀπαξιώσει τοῖς ἀνυποστάτοις συμπλέκεσθαι.

36 Τίνα γὰρ ἰσχὺν ἔχει κατὰ τοῦ ἡμετέρου δόγματος τὸ λέγειν 'οὐ τὴν οὐσίαν, καθ' ἣν ἐστὶν εἷς, χωριζόμενον ἢ μερίζόμενον εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ εἶναι ὃ ἐστὶ μεθιστάμενον, οὐδὲ ἐκ
25 μιᾶς οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχιζόμενον', ἃ μῆτε λέγεται παρὰ τῶν Χριστιανῶν μῆτε πιστεύεται μῆτε ἐκ τοῦ ἀκολουθου διὰ τῶν παρ' ἡμῖν ὁμολογουμένων νοεῖται; Τίς γὰρ εἶπε τοῦτο ποτε ἢ λέγοντος ἤκουσεν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ Πατὴρ τὴν οὐσίαν ἢ χωρίζεται ἢ μερίζεται ἢ ἄλλοτε ἄλλος γίνεται ἐξω ἑαυτοῦ γινόμενος ἢ
37 εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχίζεται; Ἐαυτῷ ταῦτα λαλεῖ ὁ Εὐνόμιος, οὐ

ἂν τὸ νόημα πού ἔχουν τὰ ὑπόλοιπα συμφωνεῖ μετὰ τὴν εὐσεβῆ πίστη πρὸς τὸ Χριστό.

34 Τὰ πρῶτα λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ πού παραθέσαμε εἶναι ὁλότελα χωρὶς κανένα νόημα εἴτε καλὸ εἴτε κακόν. Τί νόημα θέλω νὰ πῶ ἔχει ἡ φράση 'πού δὲ χωρίζεται κατὰ τὴν οὐσία, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι ἓνας, σὲ περισσότερους, οὔτε γίνεται κάθε φορά διαφορετικὸς οὔτε μετακινεῖται ἀπὸ τὸ εἶναι του'; Οὔτε ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ πεῖ οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς συμπολεμιστὲς του νομίζω θὰ μπορούσε ν' ἀνακαλύψει κάποιο ἴχνος νοήματος σὲ ὅσα εἰπώθηκαν. 'Πού δὲ χωρίζεται κατὰ τὴν οὐσία κατὰ τὴν ὁποία εἶναι ἓνας'. Αὐτὸς λέει ὅτι δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴν οὐσία ἢ λέει ὅτι ἡ οὐσία του δὲν μοιράζεται σ' αὐτόν. Εἶναι ἀπλῶς κάποιος κρότος καὶ ἓνας κούφιος ἤχος πού ἀποτελέστηκε τυχαῖα αὐτὸς ὁ δίχως νόημα λόγος. Τί χρειάζεται νὰ ἐπιμείνομε στὴν ἐξέταση τῶν ἀδιανόητων αὐτῶν
35 λόγων; Πῶς δηλαδὴ ὅταν χωριστεῖ κάποιος ἀπὸ τὴν οὐσία του μένει μέσα στὸ εἶναι; "Ἡ πῶς ἢ οὐσία κάποιου πού διαιρέθηκε φαίνεται καθεαυτήν; "Ἡ πῶς εἶναι δυνατό, ἀφοῦ βγεῖ κάποιος ἀπὸ αὐτὸ πού εἶναι, βγαίνοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτό του νὰ γίνῃ κάποιος ἄλλος; 'Ἀλλὰ 'οὔτε ἀπὸ μιᾶ οὐσία', λέει, 'διαίρεται σὲ τρεῖς ὑποστάσεις. Γιατὶ μὲ κάθε τρόπο καὶ μιὰ γιὰ πάντα εἶναι ἓνας καὶ παραμένει μόνος ἴδιος μετὰ τὸ ἑαυτό του'. Πόσο ἀδιανόητα εἶναι ὅσα εἰπώθηκαν, νομίζω εἶναι φανερὸ στὸν καθένα καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ δικὰ μου λόγια: ἄς φέρῃ ἀντιρρήσεις σ' αὐτὰ ὅποιος νομίζει ὅτι ὑπάρχει στὰ λεγόμενά του λογικὴ καὶ νόημα. Αὐτὸς πού σκέφτηκε νὰ κρίνῃ τὴ δύναμη τοῦ λόγου, θ' ἀπαξιῶσει νὰ ἐμπλακεῖ σὲ λόγους ἀνυπόστατους.

36 Τί δύναμη μπορεῖ νὰ ἔχει ἐναντίον τῆς δικῆς μας πίστεως ὁ λόγος 'δὲ χωρίζεται κατὰ τὴν οὐσία σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία εἶναι ἓνας ἢ δὲ μοιράζεται σὲ περισσότερους ἢ δὲ γίνεται κάθε φορά διαφορετικὸς ἢ δὲ μετακινεῖται ἀπὸ τὸ εἶναι του οὔτε διαμορφώνεται ἀπὸ τὴ μιὰ του οὐσία σὲ τρεῖς ὑποστάσεις'; Αὐτὰ μῆτε λέγονται ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς μῆτε πιστεύονται μῆτε νοοῦνται ὡς συνέπεια αὐτῶν πού ὁμολογοῦμε ἐμεῖς. Ποιὸς εἶπε ποτὲ αὐτὸ τὸ λόγο ἢ ἄκουσε νὰ λέγεται μέσα στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ὅτι ὁ Πατέρας σύμφωνα μετὰ τὴν οὐσία ἢ χωρίζεται ἢ μερίζεται ἢ γίνεται
37 κάθε φορά διαφορετικὸς ἢ σχίζεται σὲ τρεῖς ὑποστάσεις; Αὐτὰ τὰ

πρὸς ἡμᾶς μαχόμενος, ἀλλ' ἰδίους φληνάφους εἶρων, πολλὴν καταμί-
 ζας τῇ ἀσεβείᾳ τῶν λεγομένων τὴν ἄνοιαν. Ἡμεῖς γὰρ ἐπίσης ἀσεβές
 τε καὶ ἄθεον λέγομεν καὶ τὸ κτιστὸν λέγειν τὸν Δεσπότην τῆς κτίσεως
 καὶ τὸ οἶεσθαι τὸν Πατέρα, καθὼς ἐστι, χωρίζεσθαι ἢ τέμνεσθαι ἢ ἐαυ-
 5 τοῦ ἐξίστασθαι ἢ εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχίζεσθαι, ὡς περ τινὰ πηλὸν ἢ
 κηρὸν ἐν μορφαῖς διαφόροις διαπλασσόμενον.

38 Ἄλλὰ τοὺς ἐφεξῆς λόγους σκεψώμεθα: 'πάντη γὰρ καὶ καθάπαξ
 ἐστὶν εἷς, κατὰ τὰ αὐτὰ τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μόνος'. Εἰ περὶ τοῦ
 Πατρὸς λέγει, τούτῳ καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα: εἷς γὰρ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς
 10 ὁ Πατὴρ μόνος καὶ πάντη καθάπαξ κατὰ τὰ αὐτὰ τε καὶ ὡσαύτως
 ἔχων, καὶ οὐδέποτε, ὅπερ ἐστὶν οὔτε μὴ ὦν οὔτε μὴ ἐσόμενος. Εἰ τοί-
 νυν πρὸς τὸν Πατέρα βλέπει ἢ τοιαύτη φωνή, μὴ μαχέσθω τῷ δόγμα-
 τι τῆς εὐσεβείας, συμφωνῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. Ὁ
 γὰρ ὁμολογῶν τὸν Πατέρα πάντοτε κατὰ τὰ αὐτὰ τε καὶ ὡσαύτως
 15 ἔχειν ἓνα καὶ μόνον ὄντα, τὸν τῆς εὐσεβείας κρατύνει λόγον, βλέπων
 ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, οὐ χωρὶς Πατὴρ οὔτε ἐστὶν οὔτε λέγεται. Εἰ δὲ
 ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν Πατέρα Θεὸν ἀναπλάσσει, Ἰουδαίους διαλεγέ-
 σθω ἢ τοῖς λεγομένοις Ὑψιστιανοῖς, ὧν αὕτη ἐστὶν ἢ πρὸς τοὺς Χρι-
 στιανοὺς διαφορὰ, τὸ Θεὸν μὲν αὐτοὺς ὁμολογεῖν εἶναι τινα, ὃν ὀνομά-
 20 ζουσιν Ὑψιστον ἢ παντοκράτορα, Πατέρα δὲ αὐτὸν εἶναι μὴ παραδέχε-
 σθαι: ὁ δὲ Χριστιανός, εἰ μὴ τῷ Πατρὶ πιστεύοι, Χριστιανὸς οὐκ
 ἐστίν.

39 Ἐὰ δὲ τούτοις ἐφεξῆς προστίθῃσι, ταῦτα ἐστίν. 'Οὐ κοινωνὸν
 ἔχων', φησὶν, 'τῆς θεότητος, οὐ μερίτην τῆς δόξης, οὐ σύγκληρον τῆς
 25 ἐξουσίας, οὐ σύνθρονον τῆς βασιλείας': εἷς γὰρ ἐστὶ καὶ μόνος Θεὸς ὁ
 παντοκράτωρ, Θεὸς θεῶν, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, Κύριος τῶν
 κυριευόντων'. Οὐκ οἶδα πρὸς τίνα βλέπων ὁ Εὐνόμιος τὸ μὴ κοινω-
 νεῖν αὐτῷ τῆς θεότητος τὸν Πατέρα διαμαρτύρεται. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς
 τὰ εἰδῶλα τὰ μάταια καὶ τὴν πεπλανημένην τῶν εἰδωλωλατρούντων
 30 ὑπόληψιν τὰ τοιαῦτα λέγει, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ ὅτι «οὐκ ἐστὶ
 συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίᾳρ οὐδὲ κοινωνία ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰ-

λέει ὁ Εὐνόμιος γιὰ τὸν ἑαυτό του, δὲν ἀντιμάχεται ἐμᾶς ἀλλὰ πλέκει τὶς δικές του φλυαρίες, ἐγκαταμιγνύοντας πολλὴ ἀνοησία μὲ τὴν ἀσέβεια τῶν λόγων του. Ἐμεῖς θεωροῦμε ἴδια ἀσέβεια καὶ ἀθεΐα τόσο τὸ νὰ λέμε κτιστὸ τὸν Κύριο τῆς δημιουργίας ὅσο καὶ τὸ νὰ νομίζομε ὅτι ὁ Πατέρας ἔτσι ὅπως εἶναι χωρίζεται ἢ κομματίζεται ἢ βγαίνει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἢ διαμορφώνεται σὲ τρεῖς ὑποστάσεις, σὰ νὰ ἦταν πηλὸς ἢ κερὶ ποῦ πλάθεται σὲ διάφορες μορφές.

38 Ἄς ἐξετάσομε ὁμως τοὺς λόγους ποῦ ἀκολουθοῦν. Ἐκαστὸν τρόπο καὶ μιὰ γιὰ πάντα εἶναι ἕνας· καὶ παραμένει μόνος ἴδιος σὲ ὅλα μὲ τὸν ἑαυτό του'. Ἄν μιᾶ γιὰ τὸν Πατέρα, σ' αὐτὸ συμφωνοῦμε κι ἐμεῖς. Εἶναι δηλαδὴ ἀληθινὰ ὁ Πατέρας ἕνας, μόνος καὶ μὲ κάθε τρόπο καὶ μιὰ γιὰ πάντα ἴδιος σὲ ὅλα μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ ποτὲ δὲν παύει νὰ εἶναι ὅ,τι εἶναι οὔτε θὰ παύσει. Ἄν λοιπὸν ὁ λόγος αὐτὸς ἀφορᾷ στὸν Πατέρα, ἄς μὴν πολεμεῖ τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία, ἐπειδὴ στὸ σημεῖο αὐτὸ συμφωνεῖ μὲ τὴν Ἐκκλησία· γιὰτι ὁποῖος ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι πάντοτε καὶ ὁμοῖος μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ εἶναι ἕνας καὶ μόνος, αὐτὸς ἐνισχύει τὸ λόγο τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. Βλέποντας μέσα στὸν Πατέρα τὸν Υἱό, δίχως τὸν ὁποῖο ὁ Πατέρας μῆτε εἶναι Πατέρας μῆτε λέγεται. Ἄν ὁμως πλάθει κάποιον ἄλλο θεὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἄς συνομιλήσει μὲ τοὺς Ἰουδαίους ἢ μὲ τοὺς λεγόμενους Ἐψιστιανούς'. Ἡ διαφορὰ αὐτῶν μὲ τοὺς Χριστιανούς εἶναι ἡ ἐξῆς· αὐτοὶ ὁμολογοῦν ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεὸς ποῦ τὸν ὀνομάζουν Ἐψιστο ἢ Παντοκράτορα ἀλλὰ δὲν τὸν παραδέχονται ὡς Πατέρα. Ὁ Χριστιανὸς ὁμως ἂν δὲν πιστεύει στὸν Πατέρα, δὲν εἶναι Χριστιανός.

39 Αὐτὰ ποῦ προσθέτει στὴ συνέχεια εἶναι τὰ παρακάτω. Ἐκαστὸν ἔχει', λέει, ἕνα κοινὸν τῆς θεότητος, δὲν ἔχει μέτοχο τῆς δόξας, δὲ μοιράζεται μὲ ἄλλον τὴν ἐξουσία οὔτε ἔχει ὁμόθρονο στὴ βασιλεία. Γιὰτι εἶναι ἕνας καὶ μόνος ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτορας, Θεὸς τῶν θεῶν, Βασιλέας τῶν βασιλέων, Κύριος τῶν κυρίων'. Δὲ γνωρίζω ποῦ ἀποβλέπει ὁ Εὐνόμιος καὶ ἀμφισβητεῖ ὅτι ὁ Πατέρας κοινωνεῖ τῆς θεότητος μαζί του. Ἄν αὐτὰ τὰ λέει σχετικὰ μὲ τὰ μάταια εἰδῶλα καὶ τὴ λανθασμένη γνώμη ἐκείνων ποῦ λατρεύουν τὰ εἰδῶλα, ὅπως φωνάζει ὁ Παῦλος ὅτι «δὲν ὑπάρχει συμφωνία ἀνάμεσα στὸ Χριστὸ καὶ τὸ Βελίαρ, οὔτε κοινωνία ἀνάμεσα στὸ

δώλων», καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· εἰ δὲ τὸν Μονογενῆ Θεὸν διὰ τῶν λεγομένων τῆς πατρικῆς ἀφορίζει θεότητος, μαθέτω ὅτι διλήμματος τῆς ἀσεβείας κατηγορίαν ἐφ' ἑαυτοῦ κατασκευάζει.

40 Ἡ γὰρ ἀρνεῖται καθόλου Θεὸν εἶναι τὸν Μονογενῆ Θεόν, ἵνα 5 φυλάξῃ τῷ Πατρὶ τὸ ἐν τῇ θεότητι πρὸς τὸν Υἱὸν ἀκοινωνήτον, καὶ διὰ τούτου παραβάτης ἐλέγχεται, τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν ἀρνησάμενος, ἢ εἰ δοῖη κάκεινον εἶναι Θεὸν κατὰ τὴν φύσιν τῷ ἀληθινῷ Θεῷ μὴ συμβαίνοντα, ἀνάγκη πᾶσα θεοὺς αὐτὸν πρεσβεύειν ὁμολογεῖν τῇ διαφορᾷ τῶν φύσεων ἀπ' ἀλλήλων διεσχισμένους. Ἐλέσθω 10 τούτων ὁ βούλεται, ἢ ἀρνεῖσθαι τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα ἢ θεοὺς ἐπεισάγειν τῷ δόγματι· ὅπερ γὰρ ἂν ἐλθῆται τούτων, ἴσον ἐστὶν εἰς ἀσέβειαν. Ἡμεῖς γὰρ παρὰ τῶν θεοπνεύστων τῆς Γραφῆς λόγων μυσταγωγούμενοι οὐχὶ κοινωνίαν θεότητος ὀρῶμεν ἐν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, ἀλλ' ἐνότητα, τοῦτο τοῦ Δεσπότη διὰ τῶν ἰδίων λόγων διδάξαντος 15 ἐν οἷς φησιν, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν», καὶ ὅτι «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα».

41 Εἰ γὰρ μὴ τῆς αὐτῆς ἦν φύσεως, πῶς ἂν ἡ ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀλότριον, ἢ πῶς ἂν ἔδειξεν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ ἀνόμοιον, μὴ δεχομένης τῆς ξένης τε καὶ ἀλλοτρίας φύσεως τὸν τοῦ ἑτερογενοῦς χαρακτῆρα; Λέ- 20 γει δὲ ὅτι 'οὐδὲ μερίτην ἔχει τῆς δόξης'. Τοῦτο δὲ ὡς ἔχει λέγει, εἰ καὶ μὴ οἶδεν ὁ λέγει· οὐ γὰρ μερίζεται ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα τὴν δόξαν, ἀλλ' ὅλην ἔχει τοῦ Πατρὸς τὴν δόξαν, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ πᾶσαν ἔχει τοῦ Υἱοῦ τὴν δόξαν. Οὕτω γὰρ εἶπε πρὸς τὸν Πατέρα ὅτι, «πάντα τὰ ἐμὰ 42 σὰ ἐστὶν καὶ τὰ σὰ ἐμὰ». Διὸ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως ἐπιφανή- 25 σασθαι ἑαυτὸν φησιν «ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς», ὅτε μέλλει «ἀποδιδόναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Δείκνυσι δὲ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης τὸ ἠνωμένον τῆς φύσεως· ὡς γὰρ «ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης» διὰ τὸ μὴ συμβαίνειν πρὸς ἀλληλα τῶν στοιχείων τὴν φύσιν (ὡς εἴ γε ἡ αὐτὴ δόξα ἐπ' ἀμφοτέρων ἦν, οὐκ ἂν τις διαφορὰ τῆς φύ- 30 σεως αὐτῶν ἐνομίσθη), οὕτως ὁ ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς δόξῃ φανή-

40. Β' Κορ. 6,14-15.

41. 'διλήματος κατηγορία': Τὸ διλήμμα εἶναι μορφή συλλογισμοῦ, στοῦ ὁποίου τὴν προκειμένη ὑπάρχει διάζευξη· μετὰ τὴν ἀρνησιν τοῦ ἐνὸς μέλους τῆς διαζεύξεως στὴν ἐλάσσονα γίνεται τὸ ἄλλο δεκτὸ στὸ συμπέρασμα ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο.

42. Ἰω. 10,30.

43. Ἰω. 14,9.

ναὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ εἰδῶλα»⁴⁰, συμφωνοῦμε κι ἐμεῖς. Ἄν ὁμοῦς μὲ τὰ λεγόμενά του χωρίζει τὸν Μονογενῆ Θεὸ ἀπὸ τὴν πατρικὴ θεότητα, ἄς μάθει ὅτι κατασκευάζει διαζευκτικὴ⁴¹ κατηγορία κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του.

40 Ἡ δηλαδὴ ἀρνεῖται πέρα-πέρα ὅτι ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι Θεός, γὰρ νὰ διαφυλάξει γιὰ τὸν Πατέρα τὴν ἔλλειψη κοινωνίας του μὲ τὸν Υἱὸ στὴ θεότητα καὶ μ' αὐτὸ ἀποδεικνύεται παραβάτης, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὸ Θεὸ τῶν Χριστιανῶν, ἢ ἂν δεχτεῖ ὅτι εἶναι κι ἐκεῖνος Θεὸς πού δὲ συμφωνεῖ στὴ φύση μὲ τὸν ἀληθινό Θεό, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσει ὅτι πρεσβεῦει θεοὺς πού τοὺς χωρίζει ἢ διαφορὰ τῶν φύσεων. Ἄς διαλέξει ὁποιο θέλει ἀπὸ αὐτά· ἢ ν' ἀρνηθεῖ τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ ἢ νὰ προσθέσει στὴν πίστη μας θεοὺς· ὁποιο ἀπὸ αὐτὰ διαλέξει εἶναι ἴση ἀσέβεια. Ἐμεῖς πάντως διδαγμένοι ἀπὸ τοὺς θεόπνευστους λόγους τῆς Γραφῆς δὲ βλέπομε ἀπλῶς κοινωνία θεότητας Πατέρα καὶ Υἱοῦ ἀλλὰ ἐνότητα. Αὐτὸ τὸ δίδαξε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μὲ τοὺς δικούς του λόγους λέγοντας «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας εἴμαστε ἓνα»⁴² καὶ «ὁποῖος ἔχει δεῖ ἐμένα εἶδε τὸν Πατέρα»⁴³.

41 Γιατὶ ἂν δὲν εἶχε τὴν ἴδια φύση, πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἔχει μέσα του τὸ διαφορετικὸ ἢ πῶς θὰ ἔδειχνε στὸν ἑαυτὸ του τὴν ἀνομοιότητά του, ὅταν ἡ ξένη καὶ διάφορη φύση ἀποκρούει τὸ χαρακτήρα ἐνὸς ἑτερογενοῦς; Λέει ἀκόμη ὅτι 'δὲν ἔχει οὔτε τῆς δόξας του μέτοχο'. Αὐτὸ τὸ λέει ἔτσι ὅπως εἶναι πραγματικά, ἂν καὶ δὲν ἐννοεῖ αὐτὸ πού λέει· γιατί δὲ μοιράζεται ὁ Υἱὸς τὴ δόξα μὲ τὸν Πατέρα ἀλλὰ ἔχει ὅλη τὴ δόξα τοῦ Πατέρα, ὅπως καὶ ὁ Πατέρας ἔχει ὅλη τὴ δόξα τοῦ Υἱοῦ. Αὐτὸ εἶπε πρὸς τὸν Πατέρα του· «ὄλα τὰ δικά μου εἶναι δικά σου κι ὄλα τὰ δικά σου δικά μου»⁴⁴. Γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν κρίση ὅπως λέει θὰ φανερώσει τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴ δόξα τοῦ Πατέρα⁴⁵, ὅταν εἶναι ν' ἀποδώσει στὸν καθένα κατὰ τὰ ἔργα του⁴⁶. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ δείχνει τὴν ἐνότητα τῆς φύσης. Ὅπως δηλαδὴ εἶναι ἄλλη ἡ λάμπη τοῦ ἡλίου καὶ ἄλλη τῆς σελήνης⁴⁷, ἐπειδὴ δὲ συμφωνεῖ ἡ φύση τῶν στοιχείων τοῦ ἐνός μὲ τοῦ ἄλλου (ἂν εἶχαν τὴν ἴδια λάμπη καὶ τὰ δύο, δὲ θὰ πιστεύαμε πῶς ἔχουν καμιὰ διαφορὰ τῆς φύσης τους)· ἔτσι κι αὐ-

44. Ἰω. 17,10.

46. Ρωμ. 2,6.

45. Ματθ. 25,31.

47. Α' Κορ. 15,41.

σεσθαι προειπῶν ἔδειξε διὰ τῆς κατὰ τὴν δόξαν ταυτότητος τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως.

43 Τὸ δὲ μὴ 'σύνθρονον τῆς βασιλείας' εἶναι λέγειν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν πολλὴν μαρτυρεῖ τῷ Εὐνομίῳ τὴν τῶν θείων λογίων μελέτην, 5 ὅς ἐκ τῆς ἄγαν προσοχῆς τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν οὕτω ἤκουσεν ὅτι «τὰ ἄνω φρονεῖτε, οὐ ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθη-
μενος», καὶ ὅτι «ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν», καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, ὧν οὐκ ἂν ραδίως τις τὸ πλῆθος ἐξαριθμήσειεν· ἄπερ μῆπω μαθὼν ὁ Εὐνόμιος ἀπαγορεύει 'σύνθρονον' εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν 10 Υἱόν. Τὸ δὲ 'σύγκληρον τῆς ἐξουσίας' μᾶλλον ὡς ἀνόητον παραδρα-
μεῖν χρῆ ἢ ὡς ἀσεβὲς διελέγξαι. Τίνα γὰρ διάνοιαν ἔχει ἢ τοῦ 'συγκλήρου' λέξις, ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λόγου καταχρήσεως οὐκ ἔστιν εὐ-
ρεῖν. Ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν τοῦ Κυρίου βάλλουσι κλῆρον, καθὼς ἡ Γρα-
φή λέγει, οἱ μὴ βουλόμενοι διασχίσει τὸν δεσποτικὸν χιτῶνα, ἀλλ' 15 ἐνὸς αὐτῶν ποιῆσαι κτῆμα, ᾧ ἂν ὁ κλῆρος χαρίσῃται.

44 Οἱ τοίνυν πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τοῦ χιτῶνος διακληρούμενοι δύ-
νανται ἴσως 'σύγκληροι' λέγεσθαι· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ 20 Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν τῇ φύσει οὔσης τῆς ἐξουσίας («τό τε γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅπου θέλει πνεῖ») καὶ «πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖ
καθὼς βούλεται, καὶ ὁ Υἱὸς δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὁρατά τε καὶ ἀό-
ρατα, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς», «πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίη-
σεν καὶ οὐδὲ θέλει ζωοποιεῖ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ τοὺς χρό-
νους ἔθετο», ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ χρόνῳ γεγενη-
μένα νοοῦμεν εἶναι τῷ Πατρὶ ὑπεξουσία· εἰ οὖν ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ ποιεῖν 25 ἂ βούλεται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς εἶπομεν,
ἀποδέδεικται, τίνα νοῦν ἢ τοῦ 'συγκλήρου' τῆς ἐξουσίας λέξις ἔχει,
45 κατιδεῖν οὐκ ἔστιν. Ὁ γὰρ πάντων κληρονόμος, ὁ τῶν αἰώνων
δημιουργός, ὁ τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς συνεκλάμπων καὶ χαρακτηρίζων
ἐν ἑαυτῷ τοῦ Πατρὸς τὴν ὑπόστασιν, «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ αὐτὸς
30 ἔχει» καὶ «πάσης τῆς ἐξουσίας κύριός ἐστιν», οὐ μεθισταμένης ἀπὸ
τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν Υἱὸν τῆς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ μενούσης καὶ
ἐν ἐκείνῳ οὔσης. Ὁ τε γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ ὧν μετὰ πάσης δηλαδὴ τῆς

48. Κολ. 3,1.

49. Ἐβρ. 12,2.

50. Ἰω. 19,24. Ψαλμ. 21,19.

51. Ἰω. 3,8.

52. Ἰω. 1,3. Κολ. 1,16.

53. Ἰω. 5,21.

54. Ἰω. 16,15.

55. Ματθ. 28,18.

τὸς πού προεῖπε ὅτι θὰ φανερωθεῖ μέσα στὴ δόξα τοῦ Πατέρα ἐδειξε μὲ τὴν ταυτότητα τῆς δόξας τὴν κοινωνία τῆς φύσης τους.

43 Τὸ νὰ ὑποστηρίζει ὅτι δὲν εἶναι ὁ Υἱὸς ὁμόθρονος στὴ βασιλεία μὲ τὸν Πατέρα, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Εὐνόμιος ἔχει κάνει πολλή μελέτη τῶν θείων λόγων κι ἀπὸ τὴ μεγάλη προσοχή του στὴ θεόπνευστη Γραφῇ δὲν ἄκουσε τὴν ἐντολή «νὰ σκέφτεστε τὰ οὐράνια, ὅπου ὁ Χριστὸς κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα του»⁴⁸, καὶ τὸ «ἔχει καθίσει στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ»⁴⁹ καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μετρήσει εὐκόλα τὸ πλῆθος τους. Αὐτὰ δὲν τὰ ἔμαθε ἀκόμη ὁ Εὐνόμιος καὶ ἀρνεῖται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμόθρονος μὲ τὸν Πατέρα. Τῆ 'συγκλήρωση' τῆς ἐξουσίας πρέπει νὰ τὴν παραβλέψουμε μᾶλλον, γιατί δὲν ἔχει νόημα, παρὰ νὰ τὴν ἐλέγξουμε. Τί σημασία ἔχει ἡ λέξη 'συγκλήρωση' δὲν μπορούμε νὰ βροῦμε ἀπὸ τὴν κοινὴ χρῆση τῆς στὴν ὁμιλία. Ἡ Γραφὴ λέει «στὰ φορέματα τοῦ Κυρίου βάζουν κλῆρο»⁵⁰, αὐτοὶ πού δὲν ἤθελαν νὰ κομματιάσουν τὸ χιτῶνα τοῦ Κυρίου ἀλλὰ νὰ τὸν δώσουν δικό του σὲ ἓναν πού θὰ τοῦ τὸν χάριζε ὁ κλῆρος.

44 Αὐτοὶ λοιπὸν πού παίρνουν μέρος στὸν κλῆρο γιὰ τὸ χιτῶνα μπορούν ἴσως νὰ ὀνομαστοῦν σύγ-κληροί, ὄχι ὅμως καὶ ὁ Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα πού ἡ ἐξουσία τους ἀφορᾷ τὴν κτίση. Γιατὶ τόσο τὸ «Πνεῦμα τὸ ἅγιο πνέει ὅπου θέλει»⁵¹ καὶ ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα σὲ ὅλα ὅπως θέλει, ὅσο καὶ ὁ Υἱὸς πού ἔκανε τὰ πάντα, ὀρατὰ καὶ ἀόρατα, στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ⁵², ἔκανε ὅλα ὅσα ἤθελε καὶ δίνει ζωὴ σ' ὅποιους θέλει⁵³. Καὶ «ὁ Πατέρας κράτησε στὴν ἐξουσία του τοὺς χρόνους» καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους καταλαβαίνομε ὅτι εἶναι ὅλα στὴν ἐξουσία τοῦ Πατέρα. Ἄν λοιπὸν ἀποδείχτηκε ὅτι ἔχουν τὴν ἐξουσία νὰ κάνουν ὅσα θέλουν ὁ Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως εἶπαμε, τί νόημα ἔχει ἡ λέξη συγ-κλήρωση τῆς ἐξουσίας; Δὲν μπορούμε νὰ τὸ ἐννοήσουμε· γιατί ὁ κληρονόμος ὅλων, ὁ δημιουργὸς τῶν αἰώνων, αὐτὸς πού ἀκτινοβολεῖ τὴ δόξα τοῦ Πατέρα καὶ πού εἰκονίζει μὲ τὸν ἑαυτό του τὴν ὑπόσταση τοῦ Πατέρα, ἔχει ὁ ἴδιος ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας⁵⁴ καὶ εἶναι Κύριος ὅλης τῆς ἐξουσίας⁵⁵ καὶ δὲ μετατίθεται τὸ ἀξίωμα ἀπὸ τὸν Πατέρα στὸν Υἱὸ ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸν ὑπάρχει καὶ σ' ἐκεῖνον παραμένει. Κι ἐκεῖνος δηλαδὴ πού εἶναι μέσα στὸν Πατέρα εἶναι φανερὸ πὼς εἶναι μὲ ὅλη του τὴ δύναμη, κι αὐ-

ἑαυτοῦ δυνάμεως ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα ἔχων πᾶσαν ἐμπεριέχει τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.

46 Ὅλον γὰρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα καὶ οὐχὶ μέρος αὐτοῦ· ὁ δὲ ὅλον ἔχων καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πάντως ἔχει. Τί οὖν νοῶν Εὐνό-
5 μος ἀποφαίνεται μὴ ἔχειν τὸν Πατέρα 'σύγκληρον τῆς ἐξουσίας', εἴ-
ποιεν ἂν ἴσως οἱ τῆς ματαιότητος αὐτοῦ μαθηταί· ὁ γὰρ εἰδὼς ἐπαφειν
λόγων τὰ δῖχα διανοίας λεγόμενα ὁμολογεῖ συνεῖναι μὴ δύνασθαι.
Οὐκ ἔχει, φησί, 'σύγκληρον τῆς ἐξουσίας ὁ Πατήρ'. Τίς γάρ ἐστιν ὁ
λέγων ἐκ διακληρώσεως ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας πρὸς ἀλλήλους τὸν τε
10 Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν διαμάχεσθαι; Οἷς μεσιτεύων ὁ ἱερός Εὐνόμιος
διὰ φιλικῆς συμβάσεως ἄνευ κλήρου νέμει τῷ Πατρὶ μόνῳ τὰ πρε-
σβεῖα τῆς ἐξουσίας.

47 Ὅρατε τὸ καταγέλαστον καὶ παιδαριῶδες τῆς χαμαιζήλου ταύτης
τῶν δογμάτων ἐκθέσεως. ἼΑρα ὁ τὰ σύμπαντα φέρων τῷ ρήματι τῆς
15 δυνάμεως αὐτοῦ, λέγων ἃ γενέσθαι θέλει καὶ ποιῶν ἐν τῇ τοῦ προσ-
τάγματος δυνάμει ἃ βούλεται, οὗ σὺνδρομός ἐστι τῇ βουλήσει ἢ δύ-
ναμεις καὶ μέτρον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὸ θέλημα γίνεται («αὐτὸς»,
γάρ, φησὶν, «εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθη-
σαν»), ὁ πάντα δι' ἑαυτοῦ ποιήσας καὶ ἐν ἑαυτῷ συστήσας, οὗ χωρὶς
20 τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε ἐγένετο οὔτε ἐν τῷ εἶναι μένει, οὗτος ἀναμένει
48 ἐκ διακληρώσεώς τινος σχεῖν τὴν ἐξουσίαν; Κρίνατε οἱ ἀκούοντες, εἰ
ὁ ταῦτα λέγων ἐν τῷ καθεστηκότῳ τὴν διάνοιαν ἔχει.

Ἐἷς γάρ ἐστι, φησί, 'καὶ μόνος Θεὸς παντοκράτωρ'. Εἰ μὲν οὖν
τὸν Πατέρα διὰ τῆς τοῦ παντοκράτορος προσηγορίας ἐνδείκνυται,
25 ἡμέτερον λέγει τὸν λόγον καὶ οὐκ ἀλλότριον· εἰ δὲ ἄλλον τινὰ παρὰ
τὸν Πατέρα νοεῖ παντοκράτορα, καὶ τὴν περιτομὴν, εἰ δοκεῖ, κηρυσ-
σέτω ὁ τῶν δογμάτων τῶν Ἰουδαϊκῶν προστάτης. Τῶν γὰρ Χριστιανῶν
ἢ πίστις πρὸς τὸν Πατέρα βλέπει, πάντα δὲ ἐστιν ὁ Πατήρ, ὕψι-
στος, παντοκράτωρ, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριευ-
30 ὄντων, καὶ πάντα ὅσα τῆς ὑψηλῆς ἔχεται σημασίας, τοῦ Πατρὸς ἐστιν
ἴδια· τὰ δὲ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστι πάντα, ὥστε τούτου ὄντος κά-

56. Ἐβρ. 1,3.

57. Ψαλμ. 32,9.

58. Κολ. 1,16.

59. Ἰω. 1,3.

τὸς πού ἔχει μέσα του τὸν Πατέρα περιέχει ὅλη τὴν πατρικὴ ἐξουσία καὶ δύναμη.

46 Ἐχει μέσα στὸν ἑαυτό του ὅλο τὸν Πατέρα καὶ ὄχι ἓνα μέρος του. Κι αὐτὸς πού τὸν ἔχει ὅλον ἔχει ἀσφαλῶς καὶ τὴν ἐξουσία του. Τί σκέφτεται λοιπὸν ὁ Εὐνόμιος καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Πατέρας δὲν ἔχει σύγκληρο τῆς ἐξουσίας; Ἴσως θὰ δώσουν ἀπάντηση οἱ μαθητὲς τῆς ματαιοφροσύνης του, γιατί ὁποῖος ξέρει ν' ἀκούει λόγους, ὁμολογεῖ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ ὅσα διατυπώνονται δίχως νόημα. 'Δὲν ἔχει', λέει, 'σύγκληρο τῆς ἐξουσίας ὁ Πατέρας'. Ποιὸς εἶναι πού λέει ὅτι φιλονικοῦν μεταξύ τους ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς γιὰ νὰ λάβουν μὲ κλήρωση τὴν ἐξουσία; Μεσολαβώντας σ' αὐτοὺς ὁ ἱερός Εὐνόμιος ἀπονέμει χωρὶς κλῆρο μὲ φιλικὸ συμβιβασμὸ στὸν Πατέρα τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐξουσίας.

47 Βλέπετε πόσο γελοία καὶ παιδιακίσια εἶναι ἡ στὰ μέτρα τῶν μικρῶν ἀνθρώπων αὐτὴ ἐκθεση τῆς πίστεως; Ἄραγε αὐτὸς πού κινεῖ τὰ σύμπαντα μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του⁵⁶, λέγοντας μόνον νὰ γίνουν ὅσα θέλει καὶ παραγματοποιώντας ὅσα θέλει μὲ τὴ δύναμη τῆς προσταγῆς του, αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἡ δύναμη συμβαδίζει μὲ τὴ θέληση καὶ γίνεται μέτρο τῆς δυνάμεώς του τὸ θέλημά του —«αὐτός», λέει, «εἶπε καὶ ἐγιναν, αὐτὸς πρόσταξε καὶ δημιουργήθηκαν»⁵⁷— αὐτὸς πού ὁ ἴδιος ἔκανε τὰ πάντα⁵⁸ καὶ τοὺς ἐδῶσε ὑπαρξὴ μέσα στὸν ἑαυτό του καὶ πού χωρὶς αὐτὸν δὲν ἐγίνε οὔτε παραμένει στὸ εἶναι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα⁵⁹, αὐτὸς εἶναι πού περιμένει νὰ

48 πάρει τὴν ἐξουσία ἀπὸ κάποια κλήρωση; Κρίνετε ὅσοι ἀκοῦτε ἂν αὐτὸς πού λέει αὐτὰ τὰ πράγματα ἔχει τὰ μυαλά του στὴ θέση τους.

“Ἐνας εἶναι”, λέει, “καὶ μόνος Θεὸς παντοκράτορας”. Ἄν μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ παντοκράτορα θέλει νὰ δηλώσῃ τὸν Πατέρα, ἐπαναλαμβάνει δικό μας λόγο καὶ ὄχι ξένο. Ἄν ὁμως ἐννοεῖ κάποιον ἄλλο παντοκράτορα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἂν τοῦ ἀρέσει ἄς κηρύξῃ καὶ τὴν περιτομὴ, ὁ πρόμαχος τῶν ἰουδαϊκῶν δογμάτων. Γιατί ἡ πίστη τῶν Χριστιανῶν εἶναι προσηλωμένη στὸν Πατέρα. Καὶ ὁ Πατέρας εἶναι ὅλα αὐτὰ, ὑψιστος, παντοκράτορας, βασιλεὺς τῶν βασιλείων, Κύριος τῶν κυρίων καὶ ὅλα ὅσα ἔχουν ὑψηλὸ νόημα, εἶναι γνωρίσματα τοῦ Πατέρα. Καὶ ὅλα ὅσα ἀνήκουν στὸν Πατέρα, ἀνήκουν ὅλα στὸν Υἱό. Ὡστε, ἂν εἶναι ἔτσι

κεῖνα δεχόμεθα. Εἰ δὲ ἀφείς τὸν Πατέρα ἄλλον 'παντοκράτορά' λέγει, τὰ τῶν Ἰουδαίων λέγει ἢ καὶ τοῖς Πλάτωνος ἐπεται λόγοις· καὶ γὰρ κἀκεῖνόν φασι τὸν φιλόσοφον λέγειν εἶναι τινα ὑπεράνωθεν κτίστην καὶ ποιητὴν ὑποβεβηκότων τινῶν θεῶν.

49 Ὡσπερ οὖν ἐν τοῖς ἰουδαϊκοῖς καὶ πλατωνικοῖς δόγμασιν ὁ τὸν Πατέρα μὴ παραδεχόμενος Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν, κἂν 'παντοκράτορά' τινα πρεσβεύῃ ἐπὶ τοῦ δόγματος, οὕτω καὶ ὁ Εὐνόμιος καταψεύδεται τοῦ ὀνόματος, ἰουδαῖζων μὲν τῷ φρονήματι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρεσβεύων, τὴν δὲ τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν ὑποδύμενος. Ἄλ-
10 λὰ καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐκτεθειμένων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. Λέγει γὰρ ὅτι 'Θεὸς θεῶν'. Προσθέντες ἡμεῖς τὸ τοῦ Πατρὸς ὄνομα τὴν φωνὴν οἰκείουμεθα, εἰδότες ὅτι ὁ Πατὴρ Θεὸς ἐστὶ τῶν θεῶν. Τὰ δὲ τοῦ Πατρὸς πάντα τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ πάντως. Καὶ 'Κύριος τῶν κυριευόντων'.

50 Ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τούτου λόγος. Καὶ 'ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν'. Ὅν γὰρ ἂν τῇ διανοίᾳ λάβῃς, ἐκεῖνος 'ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν', ὁμοίως ἄνωθεν τοῖς ἐπιγείοις τῆς ἐπισκοπῆς γινομένης παρά τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐφε-
20 ξῆς τοῖς εἰρημένοις προσκείμενα· ὑψιστος ἐν οὐρανοῖς, ὑψιστος ἐν ὑψίστοις, ἐπουράνιος, ἀληθινὸς ἐν τῷ εἶναι ἀεὶ ὃ ἐστὶ καὶ διαμένων, ἀληθινὸς ἐν ἔργοις, ἀληθινὸς ἐν λόγοις· ταῦτα γὰρ πάντα ἐπίσης ἐνορᾷ ὁ τῶν Χριστιανῶν ὀφθαλμὸς ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου
51 Πνεύματος. Εἰ δὴ μόνον ἐνὶ τινὶ τῶν ἐν τῇ πίστει παραδοθέντων προ-
σώπων ὁ Εὐνόμιος ταῦτα νέμει, τολμησάτω μὴ 'ἀληθινον' εἰπεῖν ἐν
25 'λόγοις' τὸν εἰπόντα ὅτι «ἐγὼ εἰμι ἢ ἀλήθεια», ἢ «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας», ἢ 'ἀληθινὸν ἐν ἔργοις' μὴ συνθέσθω τὸν ποιοῦντα κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἢ «τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν πάντα ἐν πᾶσι» καθὼς βούλεται. Ταῦτα γὰρ εἰ μὴ προσμαρτυροῖ τῶν παραδοθεῖσιν ἐν τῇ
30 πίστει προσώποις, καθόλου τὴν τῶν Χριστιανῶν παραγράφεται πί-
στιν. Πῶς γὰρ τις πίστεως ἄξιον οἴησεται τὸν ψευδῆ μὲν ἐν τοῖς λό-
γοις, μὴ ἀληθινὸν δὲ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ;

60. Πλάτωνος Τίμαιος 39ε-41α: Γίνεται λόγος σαφῆς καὶ ἀφθονος γιὰ τὸ Θεὸ δημιουργό, κατὰ τὴν ὥρα τῆς δημιουργίας. Τὸ 'φασὶ' (=λένε) εἶναι χαρακτηρι-
στικὸ γιὰ τὸ Γρηγόριο καὶ τὶς μελέτες του.

61. Ἰω. 14,6 καὶ 17.

αυτό, δεχόμαστε κι εκείνα. Ἐν ὄψει, παραβλέποντας τὸν Πατέρα, ἀναφέρεται σὲ κάποιον ἄλλο παντοκράτορα, λέει ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἢ ἀκολουθεῖ τοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνος⁶⁰. Γιατί κι αὐτὸς ὁ φιλόσοφος, λένε, διδάσκει ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἀνώτατος κτίστης καὶ ποιητὴς κάποιων κατώτερων θεῶν.

49 Ὅπως λοιπὸν ὁποῖος κατὰ τὰ ἰουδαϊκὰ καὶ τὰ πλατωνικὰ δόγματα δὲν παραδέχεται τὸν Πατέρα, αὐτὸς δὲν εἶναι Χριστιανός, ἀκόμα κι ἂν πιστεύει σὲ κάποιον παντοκράτορα, ἔτσι καὶ ὁ Εὐνόμιος διαψεύδει ὁλότελα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, ἀκολουθώντας διδάγματα ἰουδαϊκὰ εἴτε πρεσβεύοντας ἀπόψεις τῶν Ἑλλήνων κι ἔχει σὰν ὑποκριτικὸ πρόσχημα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ. Ἀλλὰ τὰ ἴδια ἔχομε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ ὅσα ἀκολουθοῦν. Λέει ὅτι 'εἶναι Θεὸς τῶν θεῶν'. Ὅταν ἐμεῖς προσθέσουμε τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα, υἱοθετοῦμε τὴν ἔκφραση αὐτή, ἐπειδὴ ξέρομε ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι Θεὸς τῶν θεῶν. Καὶ ὅλα ὅσα ἀνήκουν στὸν Πατέρα εἶναι ἀσφαλῶς τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὅτι 'εἶναι Κύριος τῶν κυρίων' τὸ ἴδιο λέμε καὶ γι' αὐτό.

50 Καὶ ὅτι εἶναι ὁ Ὑπέρτατος σὲ ὅλη τὴ γῆ. Γιατί ὁποῖον συλλάβεις μὲ τὸ νοῦ σου, αὐτὸς εἶναι ὁ Ὑπέρτατος σὲ ὅλη τὴ γῆ. Καὶ ἐπισκοποῦν ὅμοια τὰ ἐπίγεια ἀπὸ τὰ ὕψη καὶ ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἀλλὰ καὶ ὅσα προσθέτει στὴ συνέχεια τῶν λόγων του ὁ Ὑψιστος στοὺς οὐρανοὺς, ὕψιστος στοὺς ὕψιστους, ἐπουράνιος, ἀληθινὸς στὴν οὐσία καὶ παραμένοντας σ' αὐτήν· ἀληθινὸς στοὺς λόγους, ἀληθινὸς στὰ ἔργα'. Αὐτὰ ὅλα τὰ παρατηρεῖ ὁ νοῦς τῶν Χριστιανῶν στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο
51 Πνεῦμα. Ἐν τῷ ἄρτι ὁ Εὐνόμιος π' ἀπονέμει σὲ ἕνα μόνο ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ πιστεύομε ὅπως μᾶς ἔχει παραδοθεῖ, ἅς τολμήσει νὰ ὑποστηρίξει ὅτι δὲν εἶναι ἀληθινὸς στοὺς λόγους τοῦ ὁποῖος εἶπε «ἐγὼ εἶμαι ἢ ἀλήθειαι»⁶¹ ἢ ὅτι δὲν εἶναι ἀληθινὸ τὸ Πνεῦμα, ἢ ἅς μὴ δεχτεῖ ὡς ἀληθινὸ στὰ ἔργα αὐτὸν ποὺ κρίνει καὶ ἀποδίδει δικαιοσύνη ἢ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα σὲ ὅλα ὅπως θέλει⁶². Ἐν δὲν τὰ παραδεχτεῖ αὐτὰ γιὰ τὰ πρόσωπα τῆς πίστεως μας ποὺ μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ, κάνει ριζικὴ παραγραφή στὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν. Ποιὸς θὰ θεωρήσει ἄξιο νὰ πιστέψει αὐτὸν ποὺ ψεύδεται στὰ λόγια καὶ δὲν εἶναι ἀληθινὸς στὰ ἔργα του;

62. Α' Κορ. 12,6-11.

52 Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τῷ λόγῳ προέλθωμεν. Φησὶ γὰρ ὅτι ἀρχῆς ἀπάσης, ὑποταγῆς, ἐξουσίας, βασιλείας ἀνώτερος'. Ἡμέτερος οὗτος ὁ λόγος καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἴδιος, τὸ πιστεύειν τὴν θεϊὰν φύσιν πάσης ἀρχῆς ἀνωτέραν εἶναι, ὑποχείριον δὲ ἑαυτῆς ἔχειν 5 πᾶν ὅτι ἐστὶν ἐν τοῖς οὖσι νοούμενον. Θεία δὲ φύσις ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ μόνῳ τῷ Πατρὶ ταύτην προσμαρτυρεῖ τὴν δύναμιν καὶ εἰ μόνον αὐτὸν τροπῆς τε καὶ μεταβολῆς ἐλεύθερον ἀποφαίνεται καὶ εἰ μόνον αὐτὸν λέγει ἀκήρατον, πρόδηλον τὸ ἐκ τούτων κατασκευαζόμενον, ὅτι ὁ ταῦτα μὴ ἔχων τρεπτός ἐστι πάν- 10 τως καὶ φθαρτός καὶ μεταβλητός καὶ ἐπικηρός.

53 Οὐκοῦν ταῦτα δογματίζει ὁ Εὐνόμιος ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς Θεοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οὐ γὰρ ἂν ἐχρήσατο τῇ ἀντιδιαστολῇ, τούτοις ἀντιδιαίρων τὸν Πατέρα, μὴ ταύτην τὴν διάνοιαν ἔχων περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, δοκιμάσατε, εἰ μὴ διώ- 15 κτης ἐστὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ταῦτα φρονῶν. Τίς γὰρ τὸ τρεπόμενον καὶ μεταβαλλόμενον καὶ τὸ ἐπικηρον καταδέξεται σεβάσιμιον ἑαυτῷ κρῖναι; Οὐκοῦν ὁλος ὁ σκοπός ἐστι τῷ κατασκευάζοντι τὰ τοιαῦτα νοήματα, ἐκβαλεῖν τῆς Ἐκκλησίας τὴν εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πίστιν, δι' ὧν κατασκευάζει μῆτε ἀκήρατον εἶναι μῆτε 20 ἄτρεπτον μῆτε ἀμετάβλητον ἢ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἢ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

54 Ἴδωμεν δὲ καὶ οἷα τοῖς εἰρημένοις προστίθησιν. Ὁὐκ ἐν τῷ γεννᾶν', φησὶ, 'τὴν ἰδίαν οὐσίαν μερίζων καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ ὁ αὐτὸς Πατὴρ γινόμενος καὶ Υἱός· ἐστι γὰρ ἀφθαρτος'. 25 Τοιοῦτον τάχα ἐστίν, ὃ φησι περὶ τῶν ἄσεβῶν ὁ προφήτης, ὅτι «ἰστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν». Ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνου σχῆμα μὲν ἐστὶ τοῦ ὑφάσματος, ὑπόστασις δὲ οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ σχήματι (ὁ γὰρ ἀψάμενος οὐδενὸς ὑφεστῶτος ἄπτεται, περιφθειρομένων τῇ τῶν δακτύλων ἀφῆ τῶν ἀραχνίων νημάτων), τοιαύτη ἐστὶν καὶ ἡ τῶν ματαίων λέξεων ἀνυπό- 30 στατος ἰστουργία. Ὁὐκ ἐν τῷ γεννᾶν', φησὶ, 'τὴν ἰδίαν οὐσίαν μερίζων καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος'. ἼΑρα λόγον ὀνομάσαι χρῆ

52 Ἐὰς προχωρήσομε στή συνέχεια. Λέει ὅτι 'εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἀρχῆς, κάθε ὑποταγῆς καὶ ἐξουσίας'. Εἶναι δικός μας αὐτὸς ὁ λόγος καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας χαρακτηριστικός, ἡ πίστις ὅτι ἡ θεία φύσις εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἀρχῆς καὶ ἔχει ὑποχείριδ της κάθε τι ποὺ νοεῖται μέσα στὰ ὄντα. Θεία φύσις εἶναι ὁ Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἐὰν ὁμως παραδέχεται τὴ δύναμη αὐτὴ μόνο γιὰ τὸν Πατέρα κι ἂν ἀποφαίνεται αὐτὸν μονάχα ὡς ἐλεύθερο ἀπὸ τροπὴ καὶ μεταβολὴ κι ἂν λέει αὐτὸν μονάχα ἀθάνατο, εἶναι πρόδηλο τὸ συμπέρασμα τῶν παραδοχῶν αὐτῶν ὅποιος δὲν τὰ ἔχει αὐτά, ἀσφαλῶς ὑπόκειται στὴν τροπὴ καὶ στὴ φθορὰ καὶ στὴ μεταβολὴ καὶ στὸ θάνατο.

53 Αὐτὰ λοιπὸν διδάσκει ὁ Εὐνόμιος γιὰ τὸν Μονογενῆ Θεὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατί, ἂν δὲν εἶχε αὐτὴ τὴ γνώμη γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, δὲ θὰ προχωροῦσε σὲ ἀντιδιαστολὴ ἀντιθέτοντας τὸν Πατέρα σ' αὐτούς. Λοιπὸν, ἀδελφοί μου, ἐξετάσετε ἂν δὲν εἶναι διώκτης τῆς χριστιανικῆς πίστεως αὐτὸς ποὺ ἔχει τὶς ἀντιλήψεις αὐτές. Ποιὸς θὰ συμφωνήσει νὰ κρίνει ἄξιο τοῦ σεβασμοῦ τοῦ αὐτὸν ποὺ ὑπόκειται στὴν τροπὴ καὶ τὴ μεταβολὴ καὶ τὸ θάνατο; Ὁ μόνος στόχος λοιπὸν αὐτοῦ ποὺ κάνει τὶς σκέψεις αὐτές εἶναι νὰ διώξει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν πίστιν στὸν Υἱὸ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα· μὲ τὶς ὁποῖες σκέψεις προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν εἶναι οὔτε ἀθάνατη οὔτε ἀτρεπτη οὔτε ἀμετάβλητη τόσο ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια ὅσο καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας.

54 Ἐὰς δοῦμε ποιὰ εἶναι καὶ ὅσα προσθέτει στοὺς λόγους αὐτούς. 'Δὲ διαιρεῖ', λέει, 'μὲ τὴ γέννηση τὴν ἴδια του τὴν οὐσία, ἢ μὲ τὸ νὰ γεννᾷ ὁ ἴδιος καὶ νὰ γεννιέται ἢ μὲ τὸ νὰ γίνεται ὁ ἴδιος Πατέρας καὶ Υἱός· γιατί εἶναι ἀφθαρτος'. Εἶναι τάχα αὐτὰ ποὺ λέει ὁ προφήτης ὅτι 'ὕφαινον ἱστὸ ἀραχνένιο'⁶³; Ὅπως δηλαδὴ σ' ἐκεῖνον βλέπομε ἓνα ὁμοίωμα ὑφάσματος ἀλλὰ στὸ ὁμοίωμα δὲν ὑπάρχει καμιὰ ὑπόσταση –γιατί ὅποιος πάει νὰ τὸ ἀγγίξει δὲν ἀγγίξει κάτι ποὺ ὑπάρχει, ἀλλὰ καταστρέφονται μὲ τὸ ἀγγιγμα τῶν δαχτύλων τὰ ἀραχνένια νήματα, παρόμοια εἶναι καὶ ὅσα ἀνυπόστατα ὑφαίνονται μὲ τὶς κούφιες λέξεις-. 'Δὲν διαιρεῖ', λέει, 'μὲ τὴ γέννηση τὴν ἴδια του οὐσία καὶ μὲ τὸ νὰ γεννᾷ ὁ ἴδιος καὶ νὰ γεννιέται'. Πρέπει τάχα νὰ ὀνομάσομε λόγο τὰ λεγόμενά του ἢ

63. Ἦσ. 59,5.

τὰ λεγόμενα ἢ μᾶλλον φλέγματός τινος ὄγκον ἀπό τινος ὑδερικῆς πληθώρας ἀναπτύσσον;

- 55 Τί γάρ ἐστι τὸ 'τὴν ἑαυτοῦ μερίζειν οὐσίαν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι γεννῶντά τε καὶ γεννώμενον'; Τίς οὕτω παράφορος, τίς 5 οὕτως ἐξεστηκῶς τὴν διάνοιαν, ὡς τοῦτον εἰπεῖν τὸν λόγον πρὸς ὃν μάχεσθαι δοκεῖ ὁ Εὐνόμιος; Ἡ μὲν γὰρ Ἐκκλησία πιστεύει τὸν ἀληθινὸν Πατέρα ἀληθῶς εἶναι Υἱοῦ Πατέρα, ἰδίου, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἄλλοτρίου. Οὕτω γὰρ ἐν τινι τῶν ἐπιστολῶν ἀπεφήνατο: «ὃς τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο», ἀντιδιαστέλλων τῇ τοῦ «ἰδίου» 10 προσθήκῃ τοῦ χάριτι καὶ οὐ φύσει τῆς υἰοθεσίας ἡξιωμένου. Ὁ δὲ 57 ταύτην ἡμῶν διαβάλλων τὴν ὑπόληψιν τί λέγει; 'Οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ μερίζων οὐδὲ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ ὁ αὐτὸς Πατὴρ γινόμενος καὶ Υἱός; ἐστι γὰρ ἀφθαρτος'. Ἀκούων τις λόγον ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ Θεὸν ὄντα τὸν Λόγον καὶ Λόγον ἐκ τοῦ Πα- 15 τρὸς ἐξεληθόντα οὕτω καταρρυπαίνει τὸ ἀκήρατον δόγμα τοῖς αἰσχροῖς τούτοις καὶ ὀδωδῶσι νοήμασι λέγων 'οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν τὴν οὐσίαν μερίζει,' Ὡ τῆς βδελυρίας τῶν αἰσchrῶν τούτων καὶ ρυπαρῶν νοημάτων. Πῶς οὐ συνήσιν ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων, ὅτι οὐδὲ διὰ σαρκὸς ὁ Θεὸς φανερούμενος τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πάθος πρὸς τὴν τοῦ 20 ἰδίου σώματος σύστασιν παρεδέξατο, ἀλλὰ καὶ «παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν ἐκ Πνεύματος ἁγίου δυνάμεως» καὶ οὔτε ἡ Παρθένος ἐπαθεν οὔτε τὸ Πνεῦμα ἐμειῶθη οὔτε ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἀπεμερίσθη; 57 Καὶ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα ὅλον ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ Ὑψίστου δύναμις ἀμείωτος ἔμεινε καὶ τὸ παιδίον ἐγεννήθη ὅλον καὶ τὴν τῆς μητρὸς ἀφθορίαν 25 οὐκ ἔλυμήνατο. Εἶτα σὰρξ μὲν ἀπὸ σαρκὸς ἐγεννήθη δίχα πάθους, τὸ δὲ τῆς δόξης ἀπαύγασμα οὐ βούλεται ἀπ' αὐτῆς εἶναι ὁ Εὐνόμιος τῆς δόξης, ἐπειδὴ οὔτε μειοῦται γεννῶσα τὸ φῶς ἢ δόξα οὔτε μερίζεται; 58 Καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπινος λόγος ἀμερίστως ἐκ τοῦ νοῦ γεννᾶται, ὁ δὲ Θεὸς λόγος, ἐὰν μὴ μερισθῇ τοῦ Πατρὸς ἢ οὐσία, ἐκ τοῦ Πατρὸς γεν- 30 νηθῆναι οὐ δύναται; Ἄρά τις οὕτως ἐστὶν ἡλίθιος, ὡς μὴ συνεῖναι τὴν ἀλογίαν τοῦ δόγματος; 'Οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν', φησί, 'τὴν ἰδίαν οὐσίαν 59 μερίζων'. Τίνος γὰρ ἐν τῷ γεννᾶν ἡ ἰδία οὐσία μερίζεται; Οὐσία γὰρ

64. Ρωμ. 8,32.

65. Ἰω. 1,1.

66. Ματθ. 1,18. Λουκᾶ 1,27.

μιά μάζα από φλέγμα που εκκρίνεται στον υδρώπικα από πλεόνασμα υγρού;

- 55 Τί θα πει 'διαιρεί την ουσία του με τη γέννηση' και ότι 'είναι ό ίδιος που γεννά και γεννιέται'; Ποιός έχει παραφρονήσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε να πει το λόγο αυτόν, που φαίνεται να μάχεται ό Ευνόμιος; Η Έκκλησία πιστεύει ότι ό αληθινός Πατέρας είναι αληθινά Πατέρας, του ίδιου του Υιού, όπως λέει ό 'Απόστολος, κι όχι ενός άλλου. Έτσι εκφράστηκε σε μία 'Επιστολή του' «αυτός που δέ λυπήθηκε τον ίδιο του τον Υιό»⁶⁴ με την προσθήκη της λέξης «του ίδιου του» έκανε αντιδιαστολή μ' εκείνη την υιοθεσία
- 56 με τη χάρη κι όχι από τη φύση. Αυτός διαβάλλει την πίστη μας αυτή και τί λέει: 'δέ διαιρεί την ουσία του με τη γέννηση ούτε με το να γεννά ό ίδιος μήτε με το να γεννιέται ή με το να γίνεται ό ίδιος Πατέρας και Υιός· γιατί είναι άφθαρτος'. Όταν ακούει κανένας για το «Λόγο που είναι από την αρχή» και ότι «ό Λόγος είναι Θεός»⁶⁵, και ότι 'ό Λόγος προήλθε από τον Πατέρα», φτάνει να καταρρυσάει μ' αυτόν τον τρόπο το ολοκάθαρο δόγμα με αυτά τα αίσχρα νοήματα με την όσμη του νεκρού; Μας λέει 'δέ διαιρεί την ουσία του με τη γέννηση'. Πόσο σιχαμερά και αίσχρα είναι τ' άκάθαρτα αυτά νοήματα. Πώς δέν καταλαβαίνει αυτός που εκφράζεται έτσι, ότι με τη φανέρωσή του με τη σάρκα ό Θεός δέν ύπόμεινε το πάθος της ανθρώπινης φύσης για τη σύσταση του σώματος του αλλά και ως παιδί γεννήθηκε για χάρη μας με τη δύναμη του άγιου Πνεύματος⁶⁶ και ούτε ή Παρθένος έπαθε τίποτε ούτε το
- 57 Πνεύμα έλαττώθηκε ούτε ή δύναμη του 'Υψίστου χωρίστηκε; Και το Πνεύμα είναι άκέραιο και ή δύναμη του Κυρίου έμεινε άμείωτη. Και το παιδί γεννήθηκε άκέραιο και δέν έβλαψε την άγνεία της μητέρας του. Γεννήθηκε σάρκα από σάρκα, χωρίς παρουσία πάθους, αλλά το άπαύγασμα της δόξας δέ θέλει ό Ευνόμιος να προέρχεται από την ίδια τη δόξα, επειδή ούτε έλαττώνεται ή δόξα
- 58 γεννώντας το φώς ούτε μερίζεται; Ό άνθρωπος βέβαια λόγος γεννιέται άμέριστος από το νού, ό Θεός Λόγος όμως δέν μπορεί να γεννηθεί από τον Πατέρα, αν δέ διαιρεθεί ή ουσία του Πατέρα. Ποιός είναι τόσο ήλίθιος, ώστε να μην καταλάβει την άνοησία της διδασκαλίας του; 'Δέ διαιρεί' λέει 'την ουσία του με τη γέννηση'
- 59 ση'. Ποιανού ή ουσία διαιρείται με τη γέννηση; Ουσία στους άν-

ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀλόγων γενικῶς μὲν ἢ ἄλογος, ἰδικῶς δὲ ἐπὶ τῶν βοῶν καὶ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀλόγων ἢ κατὰ τὰς τῶν ἰδιωμάτων διαφορὰς θεωρουμένη. Τί τοίνυν ἐκ τούτων μερίζει τὴν ἰδίαν οὐσίαν διὰ τοῦ τόκου; Οὐκ αὖ μένει διὰ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπιγινομένων ἐφ' ἐκάστου τῶν ζώων ἀκεραία ἢ φύσις;

60 Εἶτα ἄνθρωπος μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τίκτων ἄνθρωπον οὐ μερίζει τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ γενήσαντι καὶ ἐν τῷ γεννηθέντι ὅλη ἐστίν, οὐκ ἐκ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἀποσχιζομένη καὶ μεθισταμένη οὐδὲ ἐν τούτῳ 10 κολοβουμένη, ὅταν ἐν ἐκείνῳ εὕρισκομένη· καὶ γὰρ καὶ πρὶν γεννηῆσαι τὸν ἐξ αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ζῶον ἦν λογικὸν θνητὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, καὶ ὅτε ἐγέννησε τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον· ὥστε ἐν ἐκείνῳ δειχθῆναι πάντα τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως, ὡς οὐκ ἀπώλεσε τὸ εἶναι ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ γεννήσας τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὃ ἦν πρὸ τούτου, 15 καὶ μετὰ τοῦτο διέμεινε, οὐδὲν διὰ τοῦ γενέσθαι τὸν ἐξ αὐτοῦ ἄνθρω- 61 πον τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐλαττώσας· καὶ ἄνθρωπος μὲν ἐξ ἀνθρώπου γεννᾶται καὶ ἢ τοῦ γεννῶντος οὐ μερίζεται φύσις, τὸν δὲ Μονογενῆ Θεὸν «τὸν ὄντα ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς» οὐ δέχεται ὁ Εὐνόμιος ἀληθῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι, δεδοικῶς μὴ ἀκρωτηριάση τὴν ἀκῆρα- 20 τον τοῦ Πατρὸς φύσιν διὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως, ἀλλ' εἰ- πὼν ὅτι 'οὐ τὴν οὐσίαν ἐν τῷ γεννᾶν μερίζων', προσέθηκεν ἢ 'ὁ αὐ- τὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ ὁ αὐτὸς Πατὴρ γινόμενος καὶ Υἱός', καὶ οἴεται διὰ τῶν ἀσυναρτήτων τούτων ρημάτων σαθροποιεῖν τὸν ἀλη- θῆ τῆς εὐσεβείας λόγον ἢ ἰσχύν τινα πορίζειν τῇ ἀσεβείᾳ, οὐκ εἰδὼς 25 ὅτι δι' ὧν ἐπινοεῖ κατασκευάζει τὸ ἄτοπον, διὰ τούτων συνήγορος τῆς ἀληθείας εὕρσκεται.

62 Φαμὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὁ πάντα τὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἔχων ἄλ- λος ἐκεῖνός ἐστι πλὴν τοῦ Πατρὸς εἶναι, καὶ ὁ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ ἔχων ὅλον τὸν Υἱὸν ἐν ἑαυτῷ δείκνυσι πλὴν τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι· ὥστε ἢ τοῦ 30 ἀτόπου κατασκευῆ, ἣν κατασκευάζει νῦν ὁ Εὐνόμιος, συμμαχία τῆς ἀληθείας γίνεται, πρὸς τὸ σαφέστερον διασταλέντος παρ' ἡμῶν τοῦ

θρώπους εἶναι ἢ ἀνθρώπινη φύση, σὰ ἄλογα ζῶα εἶναι γενικὰ ἢ ἄλογη φύση καὶ εἰδικὰ ἢ φύση τῶν βοδιῶν καὶ τῶν προβάτων καὶ ὄλων τῶν ἄλογων ζώων ποῦ τὴν παρατηροῦμε στίς διαφορὰς τῶν γνωρισμάτων τους. Ποιὸ ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὴ γέννηση διαιρεῖ τὴ φύση του; Δὲ μένει πάντοτε μὲ τοὺς διαδοχικοὺς ἀπογόνους ἀκέραιη ἡ φύση σὲ κάθε ζῶο;

60 Ἐπειτα ὁ ἄνθρωπος ποῦ γεννᾷ ἄλλον ἄνθρωπο δὲ διαιρεῖ τὴ φύση του ἀλλὰ ὑπάρχει ὁλόκληρη καὶ σ' αὐτὸν ποῦ γέννησε καὶ σ' αὐτὸν ποῦ γεννήθηκε. Δὲν ἀποκόβεται καὶ δὲν μετακινεῖται ἀπὸ αὐτὸν σ' ἐκεῖνον οὔτε κολοβώνεται σ' αὐτόν, ὅταν ὁλοκληρωθεῖ στὸν ἄλλο ἀλλὰ καὶ στὸν ἕνα ὑπάρχει ὁλόκληρη καὶ σ' ἐκεῖνον ὁλόκληρη συναντᾶται. Γιατὶ καὶ πρὶν γεννήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἀπόγονό του ἦταν ζῶο λογικὸ, θνητὸ καὶ δεκτικὸ νοῦ καὶ γνώσης. Ἄλλὰ κι ὅταν γέννησε τὸν ἄλλον ἄνθρωπο, ὥστε νὰ παρουσιαστοῦν σ' αὐτὸν ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, δὲν ἔχασε τὴν ιδιότητά του νὰ εἶναι ἄνθρωπος γεννώντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του τὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ ἔμεινε ὅτι ἦταν πρὶν ἀπὸ αὐτὸ κι ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, χωρὶς νὰ ἐλαττώσῃ σὲ τίποτε τὴ φύση του μὲ τὴ

61 γέννηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι καὶ ἕνας ἄνθρωπος γεννιέται ἀπὸ ἄνθρωπο καὶ ἡ φύση αὐτοῦ ποῦ γεννᾷ δὲν διαιρεῖται. Ἀλλὰ ὁ Εὐνόμιος δὲ δέχεται ὅτι ὁ Μονογενὴς Θεὸς ποῦ εἶναι στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα⁶⁷ προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀληθινά· φοβᾶται μήπως ἀκρωτηριάσῃ τὴν ἀθάνατη φύση τοῦ Πατέρα δίνοντας ὑπόστασις στὸ Μονογενή. Ἀλλὰ ὅταν εἶπε 'δὲ διαιρεῖ τὴν οὐσία του μὲ τὴ γέννηση', πρόσθεσε 'ἢ μὲ τὸ νὰ γεννᾷ ὁ ἴδιος ἢ νὰ γεννιέται ἢ μὲ τὸ νὰ γίνεται ὁ ἴδιος Πατέρας καὶ Υἱός' καὶ νομίζει ὅτι μὲ τ' ἀσυνάρτητα αὐτὰ λόγια κάνει σαθρὸ τὸν ἀληθινὸ λόγο τῆς ὀρθῆς πίστεως ἢ ὅτι προμηθεύει κάποια ἰσχύ στὴν ἀσέβεια. Δὲν ἐννοεῖ ὅτι μὲ τοὺς συλλογισμοὺς ποῦ κάνει γιὰ ν' ἀποδείξῃ τὸ ἄτοπο ἀποδεικνύεται σύμμαχος τῆς ἀλήθειας.

62 Γιατὶ κι ἐμεῖς διδάσκομε ὅτι αὐτὸς ποῦ ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας του εἶναι ἄλλος ἕνας Πατέρας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι πατέρας. Καὶ αὐτὸς ποῦ ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Υἱός, φανερῶνει μὲ τὸν ἑαυτὸ του ὄλο τὸν Υἱὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἴδιος Υἱός. Ὡστε λοιπὸν ἡ ἀπόδειξη τοῦ ἀτόπου, ποῦ ἐπιχειρεῖ τώρα ὁ Εὐνόμιος, γίνεται συμμαχία μὲ τὴν ἀλήθεια, μόνο ποῦ ἐμεῖς διαστείλα-

νοήματος κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ὑφήγησιν. Εἰ γὰρ «ὁ ἑωρακῶς τὸν Υἱὸν ὀρᾷ τὸν Πατέρα», ἄλλον ἑαυτὸν ἐγέννησεν ὁ Πατήρ, οὔτε ἑαυτοῦ ἐξιστάμενος καὶ ἐν ἐκείνῳ ὄλος φαινόμενος, ὡς διὰ τούτων τὸ δοκοῦν κατὰ τῆς εὐσεβείας εἰρησθαι συμμαχίαν ἀποδειχθῆναι 5 τοῦ ὑγιαίνοντος δόγματος.

63 'Ἄλλ' οὔτε τὴν ἰδίαν οὐσίαν', φησίν, 'ἐν τῷ γεννᾶν μερίζων καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ ὁ αὐτὸς Πατήρ γινόμενος καὶ Υἱός· ἔστι γὰρ ἀφθαρτός'. Ὡς τῆς ἀνάγκης τοῦ συμπεράσματος. Τί λέγεις, ὦ σοφώτατε; Διότι ἀφθαρτός ἐστιν, οὐ μερίζει τὴν ἰδίαν οὐσίαν γεν- 10 νῶν τὸν Υἱὸν οὐδὲ ἑαυτὸν γεννᾷ καὶ παρ' ἑαυτοῦ γεννᾶται οὔτε Πα- τὴρ ἅμα γίνεται ἑαυτοῦ καὶ Υἱός, ἐπειδὴ ἐστὶν ἀφθαρτός; Οὐκοῦν εἴ τίς ἐστὶ φθαρτῆς φύσεως, τέμνει τὴν οὐσίαν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ ὑφ' ἑαυ- 64 τῶ γεννᾶται καὶ ἑαυτὸν γεννᾷ καὶ Πατήρ καὶ Υἱός αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνε- 15 ται, διότι ἀφθαρτός οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, οὐκ ἐγέννησε 15 διὰ τὸ φθαρτὸς εἶναι ὁ Ἀβραάμ τὸν Ἰσμαῆλ τε καὶ Ἰσαάκ, ἀλλ' ἑαυ- τὸν διὰ τε τῆς παιδίσκης καὶ τῆς νομίμου γαμετῆς ἐτεκνώσατο ἢ, κατὰ τὴν ἑτέραν τερατείαν τοῦ λόγου, ἐμέρισεν εἰς τοὺς γεννηθέντας ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ διὰ τῆς Ἄγαρ τόκου εἰς 20 ἐν τῷ ἑτέρῳ διαμένει ἡμισυς Ἀβραάμ, μετὰ ταῦτα δὲ τὸ λειπόμενον τῆς τοῦ Ἀβραάμ οὐσίας ἀπομερισθὲν τὸν Ἰσαάκ ὑπεστήσατο. Οὐκοῦν τὸ τέταρτον τῆς τοῦ Ἀβραάμ οὐσίας εἰς τὸν διπλοῦν τόκον τοῦ Ἰσαάκ 65 ἐμερίσθη, ὥστε τὸ ὄγδοον ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἐγγόνων γινέσθαι. Πῶς ἂν τις ἐν τοῖς δώδεκα πατριάρχαις κερματίσειεν εἰς μέρη διαλεπτύ- 25 νων τὸ ὄγδοον ἢ ἐν ταῖς πέντε καὶ ἑβδομηκοντα ψυχαῖς, ἐν αἷς ὁ Ἰακώβ κατήλθεν εἰς Ἀίγυπτον; Καὶ τί ταῦτα λέγω, δεόν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διαλέγξαι τῶν λεγομένων τὴν ἀνοσίαν· εἰ γὰρ μό- νου τοῦ ἀφθάρτου ἐστὶν μὴ μερίζειν τὴν φύσιν ἐν τῷ γεννᾶν, φθαρτὸς δὲ ὁ Ἀδάμ, πρὸς ὃν ἐρρήθη ὅτι «γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπαλεύση», ἐμέριζε 30 πάντως ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Εὐνομίου εἰς τοὺς παρ' ἑαυτοῦ γεννωμένους τεμνόμενος· τῷ δὲ πλήθει τῶν ἐπιγινομέ-

68. Ἰω. 14,9.

69. Γεν. 46,27.

70. Γεν. 3,19.

με τὸ νόημα γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόδειξη τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου. Ἐὰν δηλαδή ὁποῖος ἔχει δεῖ τὸν Υἱὸ βλέπει τὸν Πατέρα⁶⁸, ὁ Πατέρας γέννησε ἕναν ἄλλο ἑαυτοῦ, καὶ οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ ἔχει μετακινηθεῖ, ἐνῶ φανερώνεται ὁλόκληρος μέσα σ' ἐκεῖνον. Ἔτσι μ' αὐτά, ὅ,τι νομίζει πῶς εἰπώθηκε κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀποδεικνύεται συμμαχία μὲ τὴν ὀρθὴ διδασκαλία.

- 63 Ἄλλὰ 'δὲ διαιρεῖ', λέει, 'τὴν ἴδια του οὐσία μὲ τὸ νὰ γεννᾷ ὁ ἴδιος καὶ νὰ γεννιέται ἢ νὰ γίνεται ὁ ἴδιος Πατέρας καὶ Υἱός. Γιατὶ εἶναι ἄφθαρτος'. Αὐτὴ εἶναι συνέπεια στὸ συμπέρασμα. Τί μᾶς λές, σοφότερα ἄνθρωπε; Ἐπειδὴ εἶναι ἄφθαρτη, γι' αὐτὸ δὲ διαιρεῖ τὴν οὐσία του γεννώντας τὸν Υἱό, οὔτε τὸν ἑαυτοῦ γεννᾷ οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ γεννιέται οὔτε γίνεται Πατέρας μαζί καὶ Υἱὸς τοῦ ἑαυτοῦ ἐπειδὴ εἶναι ἄφθαρτος. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος εἶναι φθαρτὴ φύση διαιρεῖ τὴν οὐσία του ὅταν γεννᾷ καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ γεννιέται καὶ τὸν ἑαυτοῦ γεννᾷ καὶ γίνεται πατέρας
- 64 τοῦ ἑαυτοῦ καὶ υἱός, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἄφθαρτος. Ἐὰν ὁμοῦς τὸ πρᾶγμα εἶναι ἔτσι, ὁ Ἄβραάμ ἐπειδὴ ἦταν φθαρτὸς δὲ γέννησε τὸν Ἰσμαῆλ καὶ τὸν Ἰσαάκ ἀλλὰ ἔκανε παιδί του μὲ τὴν ὑπέρτρια καὶ τὴ νόμιμη σύζυγό του τὸν ἑαυτοῦ ἢ κατὰ τὴν ἄλλη τερατολογία του διαίρεσε τὴν οὐσία του στὰ παιδιά πού γέννησε. Καὶ πρῶτα στὸ παιδί του μὲ τὴν Ἄγαρ διαιρέθηκε σὲ δύο κομμάτια καὶ μὲ τὸ ἕνα κομμάτι γίνεται Ἰσμαῆλ καὶ μὲ τὸ ἄλλο μένει μισὸς Ἄβραάμ. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτό, τὸ μισὸ πού εἶχε μείνει ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Ἄβραάμ, μοιράστηκε στὴ διπλὴ γέννηση τοῦ Ἰσαάκ, ὥστε νὰ γίνει τὸ ὄγδοο σὲ καθένα ἀπὸ τοὺς δύο ἀπογόνους.

- 65 Πῶς θὰ μπορέσει κάποιος νὰ κατακερματίσει αὐτὸ τὸ ὄγδοο σὲ λεπτὰ κομμάτια ἀνάμεσα στοὺς δώδεκα πατριάρχες ἢ ἀνάμεσα στὶς ἑβδομήντα πέντε ψυχές, μαζί μὲ τίς ὁποῖες ὁ Ἰακώβ κατέβηκε στὴν Αἴγυπτο⁶⁹; Ἄλλὰ γιατί νὰ περιορίζομαι σ' αὐτά, ἐνῶ πρέπει νὰ ἐλέγξω τὴν ἀνοησία τῶν λόγων αὐτῶν ἀπὸ τὸν πρῶτο ἄνθρωπο; Ἐὰν εἶναι μόνο τοῦ ἄφθαρτου γνῶρισμα νὰ μὴ διαιρεῖ τὴ φύση του μὲ τὴ γέννηση κι ἂν εἶναι φθαρτὸς ὁ Ἀδάμ, πρὸς τὸν ὁποῖο εἰπώθηκε ἡ φράση «εἶσαι γῆ καὶ θὰ ἐπιστρέψεις στὴ γῆ»⁷⁰, πάντως αὐτὸς διαιροῦσε τὴν οὐσία του, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου, καὶ κοβόταν σ' ἐκείνους πού γεννιόνταν ἀπὸ αὐτόν.

νων, ἀναγκαίως τοῦ ἐρισκομένου παρ' ἐκάστῳ τῆς οὐσίας τμήματος κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τικτομένων διαιρουμένου, προδαπανᾶται τῆς τοῦ Ἀβραὰμ ὑποστάσεως ἢ τοῦ Ἀδὰμ οὐσία, ταῖς ἀπείροις τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων μυριάσι διὰ τῶν λεπτῶν τε καὶ ἀτόμων ἐκείνων μο-
5 ρίων σκεδασθεῖσα, καὶ οὐκέτι ἐνευρίσκεται λείψανον οὐσίας τὸ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ μεριζόμενον, προαναλω-
θείσης ἐν ταῖς ἀπείροις τῶν πρὸ αὐτοῦ γεγονότων μυριάσι διὰ τῆς λε-
πτομερείας τῶν τμημάτων τῆς φύσεως.

66 Ὅρατε τὴν ἀνοίαν τοῦ μὴ εἰδότος ἃ λέγει μηδὲ περὶ τίνων διαβε-
10 βαιούται. Ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, 'ἐπειδὴ ἀφθαρτός ἐστιν, οὔτε μερίζει τὴν οὐσίαν οὔτε ἑαυτὸν γεννᾷ οὔτε ἑαυτοῦ πατὴρ γίνεται', ἔδωκεν ἐπὶ παντός τοῦ φθορᾶ ὑποκειμένου ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἐκεῖνα νοεῖν ἐπὶ τῆς γεννήσεως συμβαίνειν, ὅσα μόνῳ τῷ ἀφθάρτῳ μὴ προσεῖναι διί-
σχυρίσατο. Ἀλλὰ πολλῶν ὄντων καὶ ἄλλων τῶν δυναμένων ἐπιδειξα
15 τὴν ματαιότητα τῶν λεγομένων, ἀρκεῖν οἶομαι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀνοίας τὰ εἰρημένα. Τοῦτο δὲ πάντως προωμολόγηται παρὰ τοῖς ἐπι-
σταμένοις πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπειν, ὅτι μόνῳ τῷ Πατρὶ προσμαρ-
τυρήσας τὸ ἀφθαρτον πάντα τὰ μετὰ τὸν Πατέρα νοούμενα τῇ πρὸς τὸ
ἀφθαρτον ἀντιδιαστολῇ φθαρτὰ εἶναι κατασκευάζει, ὡς μηδὲ τὸν
20 Υἱὸν φθορᾶς ἀποδεικνύειν ἐλεύθερον.

67 Εἰ οὖν ἀντιδιαστέλλει τὸν Υἱὸν τῷ ἀφθάρτῳ, οὐ μόνον φθαρτὸν αὐτὸν εἶναι διορίζεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα περὶ αὐτοῦ κατα-
σκευάζει, ὅσα μόνῳ τῷ ἀφθάρτῳ μὴ προσεῖναι λέγει. Ἀναγκαίως γὰρ
εἰ μόνος ὁ Πατὴρ οὔτε ἑαυτὸν γεννᾷ οὔτε ὑφ' ἑαυτοῦ γεννᾶται, πᾶν δ
25 μὴ ἀφθαρτὸν ἐστὶ καὶ ἑαυτὸ γεννᾷ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ γεννᾶται καὶ Πατὴρ
καὶ Υἱὸς αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεται, πρὸς ἑκάτερα τῆς οὐσίας μεθαρμοζό-
μενον. Εἰ γὰρ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐστὶ τὸ ἀφθαρτον εἶναι, ἴδιον δὲ τοῦ
ἀφθάρτου τὸ μὴ ταῦτα εἶναι, οὔτε ἀφθαρτος πάντως ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν
τῆς αἰρέσεως λόγον καὶ ταῦτα πάντα περὶ αὐτὸν πάντως ἐστί, τὸ με-

Ἐκ τὸ πλῆθος ὁμοιωμάτων τῶν ἀπογόνων, ἐπειδὴ τὸ τμήμα τῆς οὐσίας ποὺ βρισκόταν στὸν καθένα ἦταν διαιρεμένο ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀπογόνων, ἡ οὐσία τοῦ Ἀδάμ ἐξαντλεῖται κατ' ἀνάγκη πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἀβραάμ, σκορπισμένη στὶς ἄπειρες μυριάδες ποὺ προήλθαν ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὰ λεπτά καὶ ἀδιαίρετα ἐκεῖνα μόρια. Καὶ δὲ βρίσκεται πιά ἀπομείνारी τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ ποὺ νὰ διαιρεῖται στὸν Ἀβραάμ καὶ στοὺς ἀπογόνους του, ἐπειδὴ ἐξαντλήθηκε προηγούμενα στὶς ἄπειρες μυριάδες ὄσων ἐγιναν ἀπὸ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴ λεπτότητα τῶν κομματιῶν τῆς οὐσίας του.

66 Βλέπετε τὴν ἀνοησία ἐκεῖνου ποὺ δὲν ξέρεи τί λέει μήτε τί πράγμα μᾶς βεβαιώνει. Μὲ τὸ νὰ πεῖ, 'ἐπειδὴ εἶναι ἄφθαρτος οὔτε διαιρεῖ τὴν οὐσία του οὔτε τὸν ἑαυτὸ του γεννᾷ οὔτε γίνεται Πατέρας τοῦ ἑαυτοῦ του', ἔδωσε τὸ δικαίωμα κατὰ λογικὴ ἀκολουθία νὰ νοοῦμε γιὰ ὅλα ὅσα ὑπόκεινται στὴ φθορὰ ὅτι συμβαίνουν σ' αὐτὰ κατὰ τὴ γέννηση ἐκεῖνα ποὺ ἰσχυρίστηκε ὅτι δὲν προσιδιάζουν μόνο στὸν ἄφθαρτο. Ὑπάρχουν κι ἄλλα πολλὰ ποὺ μποροῦν νὰ δείξουν τὴ ματαιότητα τῶν λόγων του ἀλλὰ νομίζω φτάνουν ὅσα εἶπα γιὰ ν' ἀποδείξουν τὴν ἀνοησία του. Τοῦτο πάντως ἔχουν ὁμολογήσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅσοι γνωρίζουν νὰ παρατηροῦν τὴν ἀκολουθία: ὅταν, ἀποδίδοντας στὸν Πατέρα μονάχα τὸ ἄφθαρτο, παρουσιάζει ὡς φθαρτὰ ὅλα ὅσα νοοῦνται μετὰ τὸν Πατέρα μὲ τὴν ἀντιδιαστολὴ τους πρὸς τὸ ἄφθαρτο, δὲν ἀφήνει μήτε τὸν Υἱὸ ἐλεύθερο ἀπὸ τὴ φθορὰ.

67 Ἄν λοιπὸν ἀντιδιαστέλλει τὸν Υἱὸ πρὸς τὸν ἄφθαρτο, δὲν τὸν προσδιορίζει μόνο ὡς φθαρτὸ ἀλλὰ ἀποδίδει σ' αὐτὸν καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δὲν προσιδιάζουν μόνο στὸν ἄφθαρτο. Ὑποχρεωτικὰ δηλαδὴ, ἂν μόνος ὁ Πατέρας οὔτε τὸν ἑαυτὸ του γεννᾷ οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του γεννιέται, κάθει ποὺ δὲν εἶναι ἄφθαρτο καὶ τὸν ἑαυτὸ του γεννᾷ καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του γεννιέται καὶ γίνεται τὸ ἴδιο τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ Πατέρας καὶ Υἱὸς προσαρμοζόμενο καὶ πρὸς τὰ δύο μέρη τῆς οὐσίας. Γιατὶ ἂν ἀνήκει στὸν Πατέρα μονάχα τὸ γνῶρισμα νὰ εἶναι ἄφθαρτος καὶ εἶναι γνῶρισμα τοῦ ἄφθαρτου νὰ μὴν προσιδιάζουν σ' αὐτὸν αὐτὰ ὅλα, καὶ ἂν ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι ἄφθαρτος ὁ Υἱός, σύμφωνα μὲ ὅ,τι λέει ἡ αἵρεση, τότε ὅλα αὐτὰ ἀνήκουν ἀσφαλῶς σ' αὐτόν: τὸ νὰ διαιρεῖ τὴν οὐσία του,

ρίζεσθαι τὴν οὐσίαν, τὸ τίκτειν ἑαυτὸν καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ γεννᾶσθαι, τὸ Πατέρα καὶ Υἱὸν αὐτὸν ἑαυτοῦ γίνεσθαι.

68 Ἡ μάταιον ἴσως ἐπὶ πλεόν ἐμφιλοχωρεῖν τοῖς ἀνοήτοις, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου μετέλθωμεν. Προστίθησι γὰρ τούτοις· 'οὐκ 5 ἐν τῷ ποιεῖν ὕλης ἢ μερῶν ἢ φυσικῶν ὀργάνων προσδεόμενος· ἔστε γὰρ παντὸς ἀπροσδεής'. Τοῦτο τὸ νόημα, εἰ καὶ ἀτονώτερον κατὰ τὴν λέξιν ἐκτίθεται ὁ Εὐνόμιος, ὁμῶς τῆς εὐσεβείας οὐκ ἀποβάλλομεν. Μαθόντες γὰρ ὅτι «αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν», οἶδαμεν ὅτι ποιητῆς ἐστὶ τῆς ὕλης ὁ Λόγος, εὐθὺς συνα- 10 περγαζόμενος μετὰ τῆς ὕλης καὶ τὰς ποιότητας, ὡς εἶναι αὐτῷ τὰ πάντα καὶ ἀντὶ πάντων τὴν ὀρμὴν τοῦ παντοδυνάμου θελήματος, ὕλην, ὄργανον, τόπον, χρόνον, οὐσίαν, ποιότητα, πᾶν ὅτιπέρ ἐστὶν ἐν τῇ κτίσει νοούμενον.

69 Ὁμοῦ τε γὰρ ἠθέλησε τὸ δέον γενέσθαι καὶ συνέδραμεν ἡ ἐξερ- 15 γαστική τῶν ὄντων δύναμις τῷ νοήματι, ἔργον ποιούσα τὸ θέλημα. Οὕτω γὰρ φιλοσοφεῖ περὶ τῆς θείας δυνάμεως ὁ πολλὸς Μωϋσῆς ἐν τῇ κοσμογενεΐᾳ, προστακτικαῖς φωναῖς ἀνατιθεὶς ἐκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει φαινομένων τὴν ποίησιν. Εἶπε γάρ, φησίν, ὁ Θεὸς ὅτι «γεννη- θήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς»· καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως οὔτε 20 ὕλης ἐμνήσθη οὔτε ὀργανικῆς ὑπουργίας. Οὐκοῦν οὐκ ἀπόβλητος ἐν τῷ μέρει τούτῳ τοῦ Εὐνομίου ὁ λόγος. Ὁ γὰρ Θεὸς κτίζων, ὅσα διὰ κτίσεως ἔσχε τὴν γένεσιν, οὔτε τινὸς ὑποκειμένης ὕλης οὔτε ὀργάνων εἰς τὴν κατασκευὴν ἐδεήθη· ἀπροσδεής γὰρ ἀλλοτρίας βοηθείας ἢ τοῦ 70 Θεοῦ δυνάμις τε καὶ σοφία. Χριστὸς δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ 25 σοφία, «δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο» καὶ οὗ χωρὶς τῶν ὄντων ἐστὶν οὐδέν, καθὼς Ἰωάννης μαρτύρεται. Εἰ οὖν πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ὀρατὰ τε καὶ ἀόρατα, ἐξαρκεῖ δὲ πρὸς τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν ἡ βούλησις μόνη (δύναμις γὰρ ἐστὶν ἡ βούλησις), τὸν ἡμέτερον εἶπε λόγον ἐν ἀτονούσῃ τῇ λέξει Εὐνόμιος. «Ὁ γὰρ τὰ σύμπαντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ» τίνος ἂν ὄργανου καὶ ποίας ὕλης δεη- θείῃ ἐν τῷ φέρειν διὰ τοῦ παντοδυνάμου ῥήματος τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν;

71. Ψαλμ. 32,9.

72. Γεν. 1,3.

74. Ἰω. 1,3.

73. Α' Κορ. 1,24.

75. Ἐβρ. 1,3.

νά γεννᾷ τὸν ἑαυτό του καὶ νά γεννιέται ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, νά γίνεται τοῦ ἑαυτοῦ του Πατέρας καὶ Υἱός.

68 Ἴσως εἶναι ματαιοπονία νά ἀσχολεῖσαι μὲ τοὺς ἀνόητους. Γι' αὐτὸ ἂς προχωρήσουμε στὴ συνέχεια τοῦ λόγου. Στὰ παραπάνω προσθέτει αὐτά: 'Κατὰ τὴ δημιουργία δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ὑλικά ἢ μέρη ἢ φυσικὰ ὄργανα: γιατί δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε'. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἂν καὶ τὴν ἐκφράζει ὁ Εὐνόμιος μὲ ἀποπότερη διατύπωση, ὡστόσο δὲν τὴν ἀποκλείομε ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστη. Ἀφοῦ δηλαδὴ διδαχτήκαμε ὅτι «ἐκεῖνος εἶπε καὶ ἔγιναν, αὐτὸς πρόσταξε καὶ δημιουργήθηκαν»⁷¹, ξέρομε ὅτι ποιητὴς τῆς ὕλης εἶναι ὁ Λόγος, πὺ ἀμέσως ἀπεργάζεται μαζὶ μὲ τὴν ὕλη καὶ τίς ποιότητες, ὥστε νά ἀνήκουν ὅλα σ' αὐτὸν καὶ μέσα σ' αὐτὰ τὰ πάντα ἡ ὀρμὴ τῆς παντοδύναμης θέλησης, ἡ ὕλη, τὸ ὄργανο, ὁ τόπος, ὁ χρόνος, ἡ οὐσία, ἡ ποιότητα, κάθε τι πὺ νοοῦμε μέσα στὴν κτίση.

69 Γιατὶ τὴν ἴδια στιγμὴ πὺ θέλησε νά γίνει ὁ,τι ἔπρεπε, συνέτρεξε μαζὶ μὲ τὴ σκέψη καὶ ἡ δύναμη πὺ δημιούργησε τὰ ὄντα, κάνοντας τὸ θέλημα πράξη. Ἔτσι σκέφτεται γιὰ τὴ θεία δύναμη ὁ μεγάλος Μωϋσῆς στὴ Γένεση. Τὴ δημιουργία καθενὸς ἀπὸ ὅσα βλέπομε στὸν κόσμον τὴν ἀποδίδει σὲ προστακτικὲς λέξεις. «Εἶπε, ὁ Θεός», λέει, «ἂς γίνει φῶς, καὶ ἔγινε φῶς»⁷². τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ ἄλλα. Οὔτε ὕλη ἀναφέρει οὔτε βοήθεια ἐργαλείων. Στὸ σημεῖο λοιπὸν αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπορρίψιμος ὁ λόγος τοῦ Εὐνομίου. Ὁ Θεὸς πράγματι δημιουργώντας ὅσα ἔλαβαν γένεση μὲ δημιουργία δὲ χρειάστηκε γιὰ νά τὰ κατασκευάσει οὔτε μιὰ ὑπάρχουσα ὕλη οὔτε κάποια ὄργανα. Εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ ξένη βοήθεια «ἡ δύναμη

70 καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ»⁷³. Ἡ δύναμη καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Χριστὸς «μέσω τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα καὶ χωρὶς τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα»⁷⁴, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης. Ἄν λοιπὸν ὅλα ἔγιναν μέσω τοῦ Χριστοῦ, ὀρατὰ κι ἀόρατα, καὶ ἂν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ὄντων μόνη ἡ θέληση –γιατὶ ἡ θέληση εἶναι δύναμη– τότε ὁ Εὐνόμιος μὲ ὠχρότερες λέξεις διατύπωσε τὸ δικό μας λόγο. Αὐτὸς δηλαδὴ πὺ κινεῖ τὰ σύμπαντα μὲ τὸ λόγο τῆς δυνάμει του, ποιὸ ὄργανο καὶ ποιά ὕλη θὰ μπορούσε νά χρειαστεῖ, γιὰ νά συγκρατῆσει μὲ τὸν παντοδύναμο λόγο του τὴν ὑπαρξὴ τῶν ὄντων⁷⁵;

71 *Εἰ δὲ ὅπερ τῆς κτίσεως περὶ τοῦ Μονογενοῦς πεπιστεύκαμεν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ κατασκευάζει, ὡς ὁμοιοτρόπως αὐτὸν τοῦ Πατρὸς κτίσαντος, καθάπερ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἢ κτίσις ἐγένετο, τὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ρηθέντα λόγον καὶ νῦν πάλιν ἀναλαμβάνομεν, ὅτι ἡ τοιαύτη 5 ὑπόληψις ἄρνησις τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐστὶ θεότητος. Ἡμεῖς γὰρ ἴδιον εἶναι τῶν εἰδωλολατρῶν παρὰ τῆς μεγάλης τοῦ Παύλου φωνῆς μεμαθήκαμεν τὸ σέβεσθαι καὶ «λατρεῦειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα», καὶ τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος ὅτι «οὐκ ἔσται ἐν σοὶ θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἄλλοτρίῳ», κανόνι τούτῳ καὶ 10 γνώμονι χρώμεθα πρὸς τὴν τοῦ προσκυνουμένου ἐπίγνωσιν, ὥστε πεπεισθαι τοῦτο ἀληθῶς εἶναι Θεὸν ὃ μῆτε πρόσφατόν ἐστι μῆτε ἀλλότριον.*

72 *Ἐπειδὴ τοίνυν Θεὸν πιστεύειν εἶναι τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἐδιδάχθημεν, τὸ μῆτε πρόσφατον αὐτὸν εἶναι μῆτε ἄλλότριον συνομολογούμεν 15 διὰ τοῦ πιστεύειν ὅτι ἐστὶ Θεός. Εἰ οὖν Θεός ἐστι, πρόσφατος οὐκ ἔστιν· εἰ δὲ μὴ πρόσφατος, αἰδιος πάντως ἐστίν. Οὐτε οὖν πρόσφατός ἐστιν ὁ αἰδιος οὔτε ἄλλότριος τῆς ἀληθινῆς θεότητος ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὢν καὶ ἐν τοῖς κόλποις ὢν τοῦ Πατρὸς καὶ ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα ἔχων. Ὡστε ὁ ἀποσχίζων τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως τὸν Υἱὸν ἢ καθόλου 20 ἀθετεῖ τὴν προσκύνησιν, ἵνα μὴ ἄλλοτρίῳ θεῷ προσκυνήσῃ, ἢ εἰδωλον σέβεται, κτίσμα καὶ οὐ Θεὸν τῆς προσκυνήσεως αὐτοῦ προστησάμενος καὶ Χριστὸν ὄνομα τῷ εἰδώλῳ θέμενος.*

73 *Ὅτι δὲ πρὸς ταύτην βλέπει τὴν διάνοιαν ἐν τῇ περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὑπόληψι, φανερώτερον ἂν γένοιτο δι' ὧν τὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ 25 Μονογενοῦς διεξέρχεται, τοῦτον ἔχοντα τὸν τρόπον· 'πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν, τὸν Μονογενῆ Θεόν, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, Υἱὸν ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, ἀληθῶς γεννηθέντα πρὸ αἰώνων, οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον Υἱόν, πρὸ πάσης κτίσεως γενόμενον, οὐκ ἄκτιστον'. Ἄρκεῖν ἡγοῦμαι μόνην τὴν 30 ἀνάγνωσιν τῶν ἐκτεθέντων καὶ δίχα τῆς παρ' ἡμῶν ἐξετάσεως φανερωῦσαι τοῦ δόγματος τὴν ἀσέβειαν.*

74 *Πρωτότοκον γὰρ εἰπὼν αὐτόν, ἵνα μὴ τινα τοῖς ἀκούουσιν ἀμβολίαν ἐμποιήσῃ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν κτιστόν, ἐπήγαγεν εὐθὺς τὸ 'οὐκ*

76. Ρωμ. 1,25.

77. Ψαλμ. 80,9.

78. Ἰω. 1,18.

71 "Αν όμως θέλει να εφαρμόσει και στον Υιό δ,τι πιστέψαμε για τὸ ρόλο τοῦ Μονογενοῦς κατὰ τὴ δημιουργία, ὅτι ὁ Πατὴρ τὸν δημιούργησε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ὁ Υἱὸς ἔκανε τὴν κτίση, ἐπαναλαμβάνομε πάλι καὶ τώρα τὸ λόγο πού εἰπώθηκε στὰ προηγούμενα, ὅτι ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ἀποτελεῖ ἄρνηση τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς. Ἐμεῖς μάθαμε ἀπὸ τὴ στιβαρὴ φωνὴ τοῦ Παύλου ὅτι εἶναι γνώρισμα τῶν εἰδωλολατρῶν νὰ σέβονται καὶ νὰ λατρεύουν τὴν κτίση ἀντὶ τὸ δημιουργό⁷⁶. κι ἀπὸ τὸ Δαυὶδ πού εἶπε: «δὲ θὰ κάνεις καινούργιο Θεό, οὔτε θὰ προσκυνήσεις θεὸ ξένο»⁷⁷. Τὸ χρησιμοποιοῦμε αὐτὸ ὡς κανόνα καὶ γνώμονα, γιὰ ν' ἀναγνωρίζομε αὐτὸν πού προσκυνοῦμε, ὥστε ἔχομε πεισθεῖ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθινὰ ὁ Θεός, καὶ δὲν εἶναι μήτε καινούργιος μήτε ξένος.

72 Ἐπειδὴ λοιπὸν διδαχτήκαμε νὰ πιστεύομε ὅτι εἶναι Θεὸς ὁ Μονογενὴς Θεός, συνομολογοῦμε ὅτι μήτε καινούργιος εἶναι μήτε ξένος μὲ τὸ νὰ πιστεύομε ὅτι εἶναι Θεός· ἂν λοιπὸν εἶναι Θεός, δὲν εἶναι πρόσφατος κι ἂν δὲν εἶναι πρόσφατος εἶναι ἀσφαλῶς αἰώνιος. Οὔτε λοιπὸν εἶναι πρόσφατος ὁ αἰώνιος οὔτε ξένος ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ θεότητα, ἀφοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ βρίσκεται μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα⁷⁸ καὶ ἔχει στὸν ἑαυτό του τὸν Πατέρα. Ὡστε ὁποῖος ἀποχωρίζει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ Πατέρα ἢ ἀθετεῖ τὴν προσκύνηση γενικὰ, γιὰ νὰ μὴν προσκυνήσει θεὸ ἀλλότριον, ἢ σέβεται τὸ εἶδωλο, ἐγκαθιστώντας ὡς ἀντικείμενο τῆς προσκύνησής του ἓνα κτίσμα καὶ ὄχι τὸ Θεὸ καὶ μόνο ἔβαλε στὸ εἶδωλο τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

73 "Ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ στόχος του στὴν ἀντίληψή του γιὰ τὸ Μονογενή, θὰ γίνεῖ πιὸ φανερό μὲ ὅσα ἀναπτύσσει γιὰ τὸν ἴδιο τὸ Μονογενὴ Θεό, πού τὰ διατυπώνει ὡς ἐξῆς: πιστεύομε καὶ στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν Μονογενὴ Θεό, τὸν πρωτότοκο ὄλης τῆς κτίσεως, Υἱὸ ἀληθινὸ, ὄχι ἀγέννητο ἀλλὰ πού ἔχει γεννηθεῖ ἀληθινὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, πού δὲν ὀνομαζόταν Υἱὸς χωρὶς τὴν πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του γέννηση, πού ἔγινε πρὶν ἀπὸ ὄλη τὴν κτίση καὶ δὲν εἶναι ἄκτιστος'. Φθάνει ἡ ἀπλὴ ἀνάγνωσις ὧν παρέθεσα νὰ φανερώσει τὴν ἀσέβεια τῆς διδασκαλίας του καὶ χωρὶς τὸ δικό μου σχολιασμό.

74 Ἐπειδὴ τὸν εἶπε 'πρωτότοκο', γιὰ νὰ μὴ δημιουργήσῃ ἀμβιβολία στοὺς ἀκροατὲς του ὅτι πιθανὸν δὲν εἶναι κτιστός, προσθέ-

ἀκτιστον', ἵνα μὴ ποτε τῆς τοῦ Υἱοῦ σημασίας ὡς πέφυκε νοηθείσης εὐσεβές τι περὶ αὐτοῦ νόημα τοῖς ἀκηκοῦσιν ἐγγένηται· τούτου χάριν ὁμολογήσας ἐν πρώτοις 'Υἱὸν Θεοῦ' καὶ 'Μονογενῆ Θεὸν' εὐθὺς διὰ τῶν ἐπιφερομένων παρατρέπει τῶν ἀκουόντων τὴν γνώμην πρὸς τὴν αἵρετικὴν διάνοιαν ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς ὑπολήψεως. Ὁ γὰρ ἀκούσας Υἱὸν Θεοῦ καὶ Μονογενῆ Θεὸν ἀναγκαίως πρὸς τὰς ὑψηλότερας ἐμφάσεις ἀνάγεται διὰ τῆς τῶν φωνῶν τούτων σημασίας χειραγωγούμενος, τῷ μηδεμίαν φύσεως διαφορὰν ὑπὸ τῆς 'Θεὸς' φωνῆς καὶ ὑπὸ τῆς σημασίας τοῦ Υἱοῦ παρεισάγεσθαι.

75 Πῶς γὰρ ἂν ἄλλο τι παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς νοηθεῖν φύσιν ὁ ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ὦν καὶ αὐτὸς Θεὸς ὦν; Ἄλλ' ἵνα μὴ φθάσῃ ταῖς καρδίαις τῶν ἀκηκοῦτων ἐντυπωθῆναι διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων τὰ τῆς εὐσεβείας νοήματα, εὐθὺς λέγει κτίσεως αὐτὸν πρωτότοκον 'οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον Υἱόν, πρὸ πάσης κτίσεως 15 γενόμενον, οὐκ ἄκτιστον'. Ὡς ἂν οὖν φανείῃ καὶ τὰς πρώτας φωνὰς ὁ κακοῦργος ἀντὶ δολοφονίας τοῖς ἀνθρώποις προτείνων, ὥστε παραδεχθῆναι τὸ δηλητήριον οἶόν τι μελίτι τοῖς εὐσεβεστέροις ὀνόμασι γλυκαινόμενον, μικρὸν τῷ λόγῳ προσδιατρίψωμεν.

76 Τίς οὐκ οἶδεν ὅση τοῦ Μονογενοῦς πρὸς τὸν πρωτότοκον ἢ κατὰ 20 τὸ σημαϊνόμενόν ἐστι διαφορὰ; Οὐτε γὰρ μονογενῆς μετὰ ἀδελφῶν νοεῖται οὔτε χωρὶς ἀδελφῶν ὁ πρωτότοκος, ἀλλ' ὁ μὲν πρωτότοκος μονογενῆς οὐκ ἔστιν· ἀδελφῶν γὰρ ἐστὶ πάντως πρωτότοκος· ὁ δὲ μονογενῆς ἀδελφὸν οὐκ ἔχει· οὐ γὰρ ἂν εἴη μονογενῆς ἐν ἀδελφοῖς ἀριθμούμενος. Καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἥσπερ ἂν οὐσίας ὣσιν οἱ ἀδελφοὶ 25 τοῦ πρωτότοκου, τῆς αὐτῆς ἔσται πάντως καὶ ὁ πρωτότοκος. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ὑπὸ τῆς φωνῆς ταύτης σημαίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει αὐτὸς τε ὁ πρωτότοκος καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον γενόμενοι, οὐδὲν τοῦ πρωτότοκου πρὸς τὴν γέννησιν τῶν ἐφεξῆς συνεισφέροντος. Ὡς διὰ τούτων ψευδῆ τοῦ Ἰωάννου τὴν φωνὴν εἶναι κατα- 30 σκευάζεσθαι τὴν μαρτυροῦσαν ὅτι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο».

77 Εἰ γὰρ πρωτότοκός ἐστιν, μόνοις τοῖς κατὰ τὸν χρόνον πρεσβείοις τῶν μετ' αὐτὸν γεγονότων διαφέρει πάντως, ἄλλου ὄντος δι'

τει εὐθὺς τὸ 'ὄχι ἄκτιστος', γὰρ νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὸς ὁ Υἱὸς μὲ τὸ φυσικὸ νόημά του καὶ προξηνηθεῖ στοὺς ἀκροατὲς μιὰ εὐσεβῆς ἔννοια γι' αὐτόν. Γι' αὐτό, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ τὸν ὁμολόγησε 'Υἱὸ τοῦ Θεοῦ' καὶ 'Μονογενῆ Θεό', εὐθὺς μὲ ὅσα προσθέτει ἐκτρέπει τὴ γνώμη ὄσων ἀκούνε ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ πίστη στὴν αἰρετικὴ σκέψη. Αὐτὸς ποὺ ἄκουσε δηλαδὴ 'Υἱὸ τοῦ Θεοῦ' καὶ 'Μονογενῆ Θεό' ἀναγκαστικὰ ἀνεβαίνει σὲ ψηλότερες φανερώσεις ὁδηγημένος ἀπὸ τὴ σημασία τῶν λέξεων αὐτῶν μὲ τὸ νὰ μὴν εἰσάγεται καμιά διαφορὰ στὴ φύση μὲ τὴ λέξη Θεὸς καὶ τὴν ἔννοια τοῦ Υἱοῦ.

75 Πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ νοητὸ ὅτι εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴ φύση τοῦ Πατέρα αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀληθινὰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ποὺ καὶ ὁ ἴδιος εἶναι Θεός; Ἀλλὰ γὰρ νὰ μὴν προλάβουν νὰ ἐντυπωθοῦν στὶς καρδιὰς τῶν ἀκροατῶν μὲ τίς λέξεις αὐτὲς οἱ ἔννοιες τῆς ὀρθῆς πίστεως, εὐθὺς τὸν χαρακτηρίζει 'πρωτότοκο τῆς κτίσεως', ποὺ δὲν ὀνομάζεται Υἱὸς χωρὶς τὴν πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του γέννηση, ποὺ ἔγινε πρὶν ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση καὶ ποὺ δὲν εἶναι ἄκτιστος. Γιὰ νὰ φανεῖ λοιπὸν ὅτι καὶ τίς πρῶτες λέξεις τίς πρόβαλε ὁ κακοῦργος γὰρ δόλωμα στοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ δεχτοῦν τὸ δηλητήριον γλυκὸ ἀπὸ τὸ μέλι τῶν εὐσεβῶν λέξεων, ἃς ἐπιμείνομε λίγὸ ἀκόμη στὸ λόγο αὐτόν.

76 Ποιὸς δὲ γνωρίζει πόση εἶναι ἡ διαφορὰ στὴ σημασία τοῦ μονογενοῦς ἀπὸ τὸν πρωτότοκο; Οὔτε βέβαια ὁ μονογενὴς νοεῖται μὲ ἄλλα ἀδέρφια οὔτε ὁ πρωτότοκος χωρὶς ἀδελφούς. Ἀλλὰ ὁ πρωτότοκος δὲν εἶναι μονογενής· γιὰτὶ εἶναι ὅπωςδὴποτε πρωτότοκος ἀπὸ κάποιους ἀδελφούς. Ἐνῶ ὁ μονογενὴς δὲν ἔχει ἀδελφὸ· γιὰτὶ δὲ θὰ εἶναι μονογενής, ὅταν τὸν συναριθμήσομε μὲ τ' ἄλλα τοῦ ἀδέρφια καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ὅποια οὐσία ἔχουν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ πρωτότοκου, τὴν ἴδια οὐσία θὰ ἔχει ἀσφαλῶς καὶ ὁ πρωτότοκος. Καὶ δὲν δηλώνει μόνο τοῦτο ἡ λέξη αὐτὴ ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἔχουν λάβει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ πρωτότοκος καὶ αὐτοὶ ποὺ γεννήθηκαν ἔπειτ' ἀπὸ αὐτόν. Χωρὶς νὰ συμβάλλει καθόλου ὁ πρωτότοκος στὴ γέννηση τῶν μικρότερων του, ὥστε μὲ αὐτὰ ν' ἀποδειχθεῖ ψευδὴς ἡ φωνὴ τοῦ Ἰωάννη ποὺ μαρτυρεῖ ὅτι «τὰ πάντα ἐγιναν μέσω αὐτοῦ»⁷⁹.

77 Γιατί, ἂν εἶναι πρωτότοκος, διαφέρει ἀσφαλῶς ἀπὸ τοὺς μικρότερους του μόνο κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἡλικίας, ἐνῶ εἶναι ἄλ-

οὐ καὶ τούτῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἢ πρὸς τὸ εἶναι γέγονε δύναμις. Ἄλλ' ὡς ἂν μὴ τινι τῶν συκοφαντούντων ὑπόνοιαν δοίημεν ὡς μὴ παραδεχόμενοι τὰς θεοπνεύστους φωνὰς δι' ὧν ἐνιστάμεθα, πρότερον τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, ἣν ἔχομεν περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων, παραθησόμενα, εἶθ' οὕτω τὴν τοῦ βελτίονος κρίσιν τοῖς ἀκροωμένοις προσθήσομεν.

78 Ὁ μέγας Παῦλος εἰδὼς ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχηγός τε καὶ αἴτιος ὁ Μονογενὴς ἐστὶ Θεὸς ὁ ἐν πᾶσι πρωτεύων, προσμαρτυρεῖ αὐτῷ τὸ μὴ μόνον τῆς τῶν ὄντων κτίσιν δι' ἐκείνου γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι τῆς ἀρ-
10 χαιᾶς τῶν ἀνθρώπων κτίσεως παλαιωθείσης τε καὶ ἀφανισθείσης, καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει, ἄλλης δὲ καινῆς κτίσεως ἐν Χριστῷ γενομένης, οὐδὲ ταύτης ἄλλος τις καθηγήσατο, ἀλλὰ πάσης τῆς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τῶν ἀνθρώπων γενομένης κτίσεως αὐτὸς ἐστὶν ὁ πρωτότοκος. Καὶ ὡς ἂν σαφέστερον γένοιτο τὸ περὶ τούτου νόημα, οὕτως
15 τὸν λόγον διαληψόμεθα.

79 Τετράκις τῆς φωνῆς ταύτης μέμνηται ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἀπαξ μὲν οὕτως εἰπὼν ὅτι «πρωτότοκος πάσης κτίσεως», πάλιν δὲ ὅτι πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ἐκ τρίτου δὲ ὅτι «πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν», μετὰ ταῦτα δὲ ἀπόλυτόν τε καὶ ἀσυζυγῆ τὴν φωνὴν
20 παρατίθεται εἰπὼν· «ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ». Οὐκοῦν ἦν περ ἂν διάνοιαν ἐπὶ τῶν ἄλλων συζυγιῶν τοῦ ὀνόματος τούτου κατανοήσωμεν, ἀκολούθως τὴν αὐτὴν καὶ τῷ πρωτότῳ τῆς κτίσεως ἐφαρμόσομεν. Μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσης
80 φωνῆς, ἀνάγκη πᾶσα μίαν εἶναι καὶ τὴν σημαινομένην διάνοιαν. Πῶς γίνεται τοῖνυν πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς; πῶς δὲ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκος; Ἡ τοῦτο πάντως ἐστὶ δῆλον, ὅτι διὰ τὸ γενέσθαι ἡμᾶς αἷμα καὶ σάρκα, καθὼς φησὶν ἡ Γραφή, ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος καθ' ἡμᾶς καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος κοινωνήσας, μέλλων ἡμᾶς μεταποιεῖν
30 ἐκ τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἀφθαρτον διὰ τῆς ἀνωθεν γεννήσεως τῆς δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος αὐτὸς τοιοῦτου τόκου καθηγήσατο, διὰ τοῦ ἰδίου βαπτίσματος τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐπίσπασάμενος,

80. Κολ. 1,18.

81. Ἐδῶ ἐπαναλαμβάνει ὁ,τι εἶπε γιὰ τὸν πρωτότοκο στὸ 3ο βιβλίον τοῦ 2ου τόμου, παραγρ. 45.

82. Κολ. 1,15.

λος πού προκάλεσε τόσο σ' αὐτὸν ὅσο καὶ στοὺς λοιποὺς τῆ δύναμη γιὰ νὰ ὑπάρχουν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ δώσουμε σὲ κανένα συκοφάντη τὴν ὑπόνοια μὲ τίς ἀντιρρήσεις μας ὅτι δὲν παραδεχόμαστε τὰ θεόπνευστα ὀνόματα, θὰ παραθέσω πρῶτα τῆ δική μας ἄποψη πού ἔχομε γιὰ τὰ ὀνόματα αὐτά. Κι ἔτσι θὰ προσθέσουμε ἔπειτα γιὰ χάρη τῶν ἀκροατῶν μας τὴν κρίση τοῦ καλυτέρου μας.

78 Ὁ μεγάλος Παῦλος γνωρίζοντας ὅτι κάθε ἀγαθοῦ ἀρχηγός καὶ αἷτιος εἶναι ὁ Μονογενῆς Θεός, ὁ πρῶτος μέσα σὲ ὅλα⁸⁰, ἀποδίδει σ' αὐτὸν ὄχι μόνο τὸ ὅτι ἐγινε μέσω του ἡ δημιουργία τῶν ὄντων ἀλλὰ ὅτι κι ὅταν ἡ ἀρχικὴ δημιουργία τῶν ἀνθρώπων πάλωσε καὶ ἀφανίστηκε –εἶναι οἱ λέξεις πού χρησιμοποιεῖ– καὶ πραγματοποιήθηκε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἄλλη νέα κτίση, οὔτε καὶ σ' αὐτὴν δὲν ἦταν ἄλλος ὁ ἀρχηγός· ἀλλὰ σ' ὅλη τὴν κτίση τῶν ἀνθρώπων μέσω τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ὁ ἴδιος ὁ πρωτότοκος. Καὶ γιὰ νὰ γίνεῖ σαφέστερο τί ἐννοοῦμε μ' αὐτό, ἂς μιλήσουμε ὡς ἐξῆς⁸¹.

79 Τέσσερις φορές ἀναφέρει τὴν λέξη αὐτὴ ὁ θεῖος Ἀπόστολος. Μιὰ φορὰ στὴν ἐξῆς φράση του· «πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσης»⁸²· ἄλλη φορὰ «πρωτότοκος ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀδελφούς»⁸³· τρίτη φορὰ ὅτι «εἶναι πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς»⁸⁴· ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ παραθέτει τὴ λέξη ἀπόλυτα κι ὄχι νὰ συνεκφέρεται μὲ προσδιορισμοὺς λέγοντας «ὅταν ξαναστελεῖ τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη», λέει, «νὰ τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»⁸⁵. Ὅποια λοιπὸν ἐννοια σχηματίσαμε στὶς ἄλλες συνεκφορὲς τῆς λέξης αὐτῆς, τὴν ἴδια θὰ ἐφαρμόσουμε στὴ συνέχεια καὶ στὸν «πρωτότοκο τῆς κτίσης». Ἀφοῦ ἔχομε μιὰ καὶ τὴν ἴδια

80 λέξη εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλώνει καὶ μιὰ ἐννοια. Πῶς γίνεται λοιπὸν «πρωτότοκος ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀδελφούς» καὶ πῶς «πρωτότοκος τῶν νεκρῶν», εἶναι ὅπως δὴποτε τοῦτο φανερό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔμεῖς ἐγίναμε αἷμα καὶ σάρκα⁸⁶, ὅπως λέει ἡ Γραφή, αὐτὸς πού ἐγινε γιὰ χάρη μας σύμφωνα μ' ἐμᾶς, κοινωνώντας δηλαδὴ καὶ σάρκα καὶ αἷμα, προκειμένου νὰ μᾶς μεταβάλει ἀπὸ φθαρτοὺς σὲ ἀφθαρτοὺς μὲ τὴ γέννησή μας στὸν οὐρανὸ πού γίνεται μὲ νερὸ καὶ Πνεῦμα, προηγήθηκε ὁ ἴδιος τῆς γέννησης αὐτῆς, ἐπισύρο-

83. Ρωμ. 8,29.

85. Ἐβρ. 1,6.

84. Κολ. 1,18.

86. Ἰω. 1,13.

ὥστε πάντων τῶν πνευμάτων ἀναγεννωμένων πρωτότοκον αὐτὸν γενέσθαι καὶ ἀδελφοὺς ὀνομάσαι τοὺς τῆς ὁμοίας αὐτῷ διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ Πνεύματος μετεσχηκότας γεννήσεως.

81 Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἔδει αὐτὸν ἐναποθέσθαι τῇ φύσει τὴν δύναμιν, πάλιν γίνεται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὁ πρῶτος δι' ἑαυτοῦ «λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου», ὥστε καὶ ἡμῖν ὁδοποιηθῆναι τὴν ἐκ τοῦ θανάτου παλιγγενεσίαν, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως τῆς ὠδίνος τοῦ θανάτου λυθείσης, ἐν ᾧ κατειχόμεθα. Ὡσπερ οὖν μετασχὼν τῆς διὰ 10 τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσεως ἀδελφῶν πρωτότοκος γίνεται, καὶ πάλιν ἀπαρχὴν τῆς ἀναστάσεως αὐτὸν ποιήσας πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὀνομάζεται, οὕτως ἐν πᾶσι πρωτεύων μετὰ τὸ «παρελθεῖν τὰ ἀρχαῖα πάντα», καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως τῶν ἀνθρώπων πρωτότοκος γίνεται, διὰ τῆς διπλῆς παλιγγενεσίας, 15 τῆς τε κατὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καθ' ἑκάτερον ἡμῖν γενόμενος καὶ ἀπαρχὴ καὶ πρωτότοκος.

82 Οὗτος οὖν ὁ πρωτότοκος καὶ ἀδελφοὺς ἔχει, περὶ ὧν φησι πρὸς τὴν Μαρίαν, ὅτι «πορευθήτι καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου, πορεύομαι 20 πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν». Ὅλον γὰρ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας ἀνακεφαλαιοῦται τὸν σκοπὸν διὰ τῶν εἰρημένων. Ἀποστάντες γὰρ τοῦ Θεοῦ οἱ ἄνθρωποι «ἐδούλευσαν τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς», καὶ ὄντες τέκνα Θεοῦ τῷ 83 πονηρῷ τε καὶ ψευδωνύμῳ πατρὶ προσωκειώθησαν. Διὰ τοῦτο ὁ με- 25 σίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀπαρχὴν ἀναλαβὼν οὐκ ἐκ τοῦ θεοῦ προσώπου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου πέμπει τοῖς ἀδελφοῖς ἑαυτοῦ τὰ δηλώματα, λέγων ὅτι πορεύομαι δι' ἑμαυτοῦ ποιῆσαι ὑμῶν Πατέρα τὸν ἀληθινὸν Πατέρα, οὗ ἐχωρίσθητε, καὶ ποιῆσαι δι' ἑμαυτοῦ Θεὸν ὑμῶν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, οὗ ἀπέστητε 30 διὰ γὰρ τῆς ἀπαρχῆς, ἣν ἀνέλαβον, προσάγω ἅπαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἐν ἑμαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον.

84 Τῆς οὖν ἀπαρχῆς Θεὸν ἑαυτῆς ποιησαμένης τὸν ὄντα Θεὸν καὶ

87. Ματθ. 3,13.

88. Β' Κορ. 5,17.

89. Ἰω. 20,17.

90. Γαλ. 4,8.

91. Α' Τιμ. 2,5.

ντας πάνω στο νερό το ἅγιο Πνεῦμα⁸⁷ με τὸ βάπτισμά του, ὥστε νὰ γίνει πρωτότοκος ὄλων ὅσοι ἀναγεννιοῦνται πνευματικὰ καὶ νὰ ὀνομάσει ἀδελφούς του ὅσους ἔγιναν μέτοχοι τῆς γέννησης τῆς ὁμοίας με τὴ δική του με νερό καὶ Πνεῦμα.

81 Ἐπειδὴ ὁμως ἔπρεπε νὰ ἐναποθέσει στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴ δύναμη τῆς ἀνάστασης ἀπὸ τοὺς νεκρούς, γίνεται πάλι ἀρχὴ τῶν νεκρῶν καὶ πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ὁ πρῶτος ποὺ με τὸν ἑαυτό του διέλυσε τοὺς πόνους τοῦ θανάτου· κι ἔτσι ἄνοιξε καὶ γιὰ μᾶς ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἀναγέννησή μας ἀπὸ τὸ θάνατο, ἀφοῦ καταργήθηκε με τὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου ὁ πόνος τοῦ θανάτου, ποὺ μᾶς κρατοῦσε δεμένους. Ὡπως λοιπὸν μετέχοντας τὴν ἀναγέννηση με τὸ βάπτισμα γίνεται πρωτότοκος τῶν ἀδελφῶν, ἔτσι κάνοντας πάλι τὸν ἑαυτό του ἀπαρχὴ τῆς ἀνάστασης ὀνομάζεται πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς καὶ ἦταν πρῶτος σὲ ὄλα. Ἀφοῦ παρῆλθαν ὄλα τὰ παλαιὰ⁸⁸, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, γίνεται πρωτότοκος τῆς καινῆς στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ κτίσης τῶν ἀνθρώπων με τὴ διπλὴ παλιγγενεσία, τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τῆς ἀνάστασης ἀπὸ τοὺς νεκρούς, κι ἔγινε ἀρχηγὸς καὶ τῆς μᾶς καὶ τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ ἀπαρχὴ καὶ πρωτότοκος.

82 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ πρωτότοκος ἔχει καὶ ἀδελφούς, γιὰ τοὺς ὁποίους μιλά στὴ Μαρία, ὅταν τῆς λέει, «πήγαινε καὶ πὲς στοὺς ἀδελφούς μου, θὰ μεταβῶ στὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας, τὸ Θεό μου καὶ Θεό σας»⁸⁹. Με τοὺς λόγους αὐτοὺς συγκεφαλαιώνει ὄλο τὸ σκοπὸ τῆς οἰκονομίας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀπομακρύνθηκαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ Θεό, ἔγιναν δοῦλοι σὲ ὄχι ἀπὸ τὴ φύση τους θεοῦς⁹⁰ κι ἐνῶ ἦταν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ προσκολ-

83 λήθησαν στὸν πονηρὸ καὶ ψευδώνυμο πατέρα. Γι' αὐτὸ ὁ μεσίτης τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων⁹¹ ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀπαρχὴ ὄλης τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ὄχι ἀπὸ τὸ θεῖο του πρόσωπο ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο, στέλνει τὰ μηνύματά του στοὺς ἀδελφούς του λέγοντας 'πηγαίνω γιὰ νὰ κάνω με τὸν ἑαυτό μου Πατέρα σας, τὸν ἀληθινὸ σας Πατέρα ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀποχωριστήκατε· καὶ γιὰ νὰ κάνω με τὸν ἑαυτό μου Θεό σας, τὸν ἀληθινὸ Θεὸ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀποστατήσατε. Ἐπειδὴ με τὴν ἀπαρχὴ ποὺ ἀνέλαβα προσφέρω με τὸν ἑαυτό μου στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα ὄλη τὴν ἀνθρώπινη φύση'.

84 Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἀπαρχὴ ἔκανε Θεὸ της τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ

Πατέρα τὸν ἀγαθὸν Πατέρα, πάση κατορθοῦται τῇ φύσει τὸ ἀγαθὸν καὶ πάντων ἀνθρώπων γίνεται διὰ τῆς ἀπαρχῆς Πατὴρ καὶ Θεός. «Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἀγία», φησί, «καὶ τὸ φύραμα». Ὅπου δὲ «ἡ ἀπαρχὴ Χριστός», Χριστὸς δὲ ἡ ἀπαρχή, ἐκεῖ καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς 5 φησιν ὁ ἀπόστολος. Ἐν οἷς οὖν διὰ συζυγίας τὴν μνήμην τοῦ πρωτοτόκου πεποιήται νεκρῶν τε καὶ κτίσεως καὶ ἀδελφῶν μνημονεύσας, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα νοεῖν ὑποτίθεται· ὅπου δὲ δίχα τῆς τοιαύτης προσθήκης φησίν, «ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην», λέγει, ἡ τοῦ ἑξῆς προσθήκη τὴν ἐπὶ τέλει γενησομέ- 10 νην τοῦ Δεσπότη τοῦ ὅλων ἐμφάνειαν προσαγορεύει.

85 Ὡς γὰρ «ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων», καίτοι ὁ Υἱὸς τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα οὐκ ἔχει τῷ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα, οὕτω παρὰ πάσης τῆς ὑπερκοσμίου κτίσεως προσκυνεῖσθαι τὸν πρωτότοκον λέγει τὸν δι' ἡμᾶς οὐ- 15 τως ὠνομασμένον, πάλιν εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσιόντα, ὅταν «κρίνη τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι». Οὕτω διακρίνεται παρὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας τό τε τοῦ πρωτοτόκου καὶ τὸ τοῦ Μονογενοῦς σημαίνον, ἐκατέρω τῶν ὀνομάτων τῆς καταλλήλου σημασίας φυλασσομένης· ὁ δὲ εἰς τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν ἀνάγων 20 τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα πῶς διασῶζει τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐν- 86 νοίαν; Ὁ συνετὸς ἀκροατὴς ἐπισκεψάσθω, εἰ συμβαίνει ταῦτα πρὸς ἀλληλα, μήτε τοῦ πρωτοτόκου χωρὶς ἀδελφῶν νοουμένου μήτε τοῦ μονογενοῦς μετὰ ἀδελφῶν. Ὅταν μὲν γὰρ εἶπῃ ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», διὰ τούτου τὸν Μονογενῆ ἐνόησαμεν· ὅταν δὲ ἐπαγάγῃ ὅτι «ὁ 25 Λόγος σὰρξ ἐγένετο», διὰ τούτου τὸν πρωτότοκον τῇ διανοίᾳ παρεδεξάμεθα· καὶ οὕτως ἀσύγχυτος μένει τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, φυλάσσω, ἐκατέρω τῶν ὀνομάτων τὰς προσφθεῖς σημασίας, ὡς ἐν μὲν τῷ Μονογενεῖ βλέπειν τὸ προαιώνιον, διὰ δὲ τοῦ πρωτοτόκου τῆς κτίσεως τὴν διὰ σαρκὸς τοῦ προαιωνίου φανέρωσιν.

87 Πάλιν δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον ἐπὶ λέξεως ἀναλάβωμεν. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν, τὸν Μονογενῆ Θεόν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, Υἱὸν ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, ἀληθῶς γεννη-

92. Ρωμ. 11,16.

93. Α' Κορ. 15,23.

94. Ἐβρ. 1,6.

95. Φίλ. 2,10.

96. Ψαλμ. 97,9.

96. Ἰω. 1,1.

Πατέρα της τὸν ἀγαθὸ Πατέρα, κατορθώνεται τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ μέσω τῆς ἀπαρχῆς γίνεται Πατέρας καὶ Θεὸς ὅλων τῶν ἀνθρώπων. «Καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀπαρχὴ ἁγία», λέει, «εἶναι ἁγία καὶ ὅλη ἡ ζύμη»⁹². Κι ὅπου εἶναι ἡ ἀπαρχὴ καὶ ἡ ἀπαρχὴ εἶναι ὁ Χριστὸς⁹³, ἐκεῖ εἶναι καὶ οἱ φίλοι τοῦ Χριστοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος. Στὰ σημεῖα λοιπὸν ποὺ ἀναφέρει τὴ λέξη 'πρωτότοκος' με προσδιορισμούς, συνδέοντάς τὴν με τὶς ἐννοίες 'νεκροὶ καὶ κτίση καὶ ἀδελφοί', παραγγέλλει νὰ σκεφτόμαστε αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοιά τους. Ὅπου πάλι χωρὶς αὐτὴ τὴν προσθήκη λέει, «δταν ξαναστεῖλει πάλι τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη⁹⁴, ἡ προσθήκη τοῦ 'πάλι' προαναγγέλλει τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου τῶν ὅλων ποὺ θὰ γίνῃ στὸ τέλος.

- 85 Ὅπως δηλαδὴ «στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ γονατίζει κάθε γόνάτο οὐρανίων, ἐπιγείων καὶ ὑποχθονίων»⁹⁵, μὴ ποὺ ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει τὸ ἀνθρώπινο ὄνομα, ἐπειδὴ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα, ἔτσι λέει ὅτι προσκυνεῖται ἀπὸ ὅλη τὴν ὑπερκόσμια κτίση ὁ πρωτότοκος, ποὺ γιὰ μᾶς ὀνομάστηκε ἔτσι, ὅταν θὰ ξαναέρθῃ στὴν οἰκουμένη, ὅταν θὰ κρίνῃ τὴν οἰκουμένη με δικαιοσύνη καὶ τοὺς λαοὺς μ' εὐθύτητα⁹⁵. Αὐτὴ τὴ διάκριση κάνει ὁ λόγος τῆς εὐσεβοῦς πίστεως στὴ σημασία τοῦ πρωτότοκου καὶ τοῦ μονογενοῦς διατηρώντας καθένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τὴν κατάλληλη σημασία. Αὐτὸς ὅμως ποὺ ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ πρωτότοκου στὴν προαιώνια
- 86 ὑπαρξὴ πῶς διασώζει τὴν ἐννοια τοῦ μονογενοῦς; Ἄς σκεφτεῖ ὁ συνετὸς ἀκροατής, ἂν αὐτὰ συμβιβάζονται μεταξύ τους, ἀφοῦ μῆτε ὁ πρωτότοκος δὲ νοεῖται χωρὶς ἀδελφοὺς μῆτε με ἀδελφοὺς ὁ μονογενής. Ὅταν λέει «στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Λόγος»⁹⁶, με αὐτὸ ἐμεῖς ἐνόησαμε τὸν Μονογενή. Ὅταν προσθέτῃ ὅτι «ὁ Λόγος ἐγένε σὰρκα»⁹⁷ με αὐτὸ καταλάβαμε τὸν πρωτότοκο. Καὶ ἔτσι παραμένει ἀσύγχυτος ὁ λόγος τῆς ὀρθῆς πίστεως διατηρώντας τὴν κατάλληλη σημασία γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ δύο ὀνόματα, ὥστε στὸν Μονογενὴ βλέπομε τὸν προαιώνιο, με τὸν πρωτότοκο τῆς κτίσης τὴν ἐνσάρκη φανέρωση τοῦ προαιώνιου.

- 87 Ἄς ἐπαναλάβομε καταλέξῃ ὅ,τι εἶπε ὁ Εὐνόμιος: 'Πιστεύομε καὶ στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν Μονογενὴ Θεό, τὸν πρωτότοκο ὅλης τῆς κτίσης, Υἱὸ ἀληθινὸ, ὄχι ἀγέννητο, ποὺ γεννήθηκε ἀληθινὰ

97. Ἰω. 1,14.

θέντα πρὸ αἰώνων. "Ὅτι μὲν οὖν μετὰγει τὴν τῆς γεννήσεως ἔμφασιν εἰς τὸ τῆς κτίσεως σημαινόμενον, δῆλόν ἐστιν ἐξ ὧν διαρρήδην κτιστὸν αὐτὸν προσηγόρευσε, 'γενόμενον' αὐτὸν εἰπὼν καὶ 'οὐκ ἄκτιστον'. Ἡμεῖς δέ, ὡς ἂν μάλιστα τὸ ἀνεπίσκεπτον αὐτοῦ καὶ ἀπαίδευτον ἐν τοῖς δόγμασιν φανερώθει, ἀφέντες τὸ σχετλιάζειν ἐπὶ τῷ προδῆλῳ τῆς βλασφημίας τεχνικῇ τινι διαιρέσει τὸν περὶ τοῦτου λόγον διαληψόμεθα.

88 Δοκεῖ γάρ μοι καλῶς ἔχειν αὐτὸ τὸ τῆς γεννήσεως σημαινόμενον δι' ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως διασκοπῆσαι τῷ λόγῳ. "Ὅτι μὲν οὖν τὸ 10 ἐξ αἰτίας εἶναι τινος τὸ ὄνομα τοῦτο παρίσθησι, παντὶ δῆλόν ἐστι, καὶ οὐδὲν οἶμαι χρῆναι περὶ τοῦτου διαγωνίζεσθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ διάφορος τῶν ἐξ αἰτίας ὑφειστώτων ὁ λόγος ἐστί, τοῦτ' οἶμαι προσήκειν διὰ τινος 89 τεχνικῆς διαιρέσεως σαφηνισθῆναι τῷ λόγῳ. Τῶν τοίνυν ἐκ τινος αἰτίας γεγενημένων ταύτας τὰς διαφορὰς κατειλήφαμεν. Τὰ μὲν γὰρ ἐξ 15 ὕλης ἐστὶ καὶ τέχνης, ὡς αἱ τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἔργων κατασκευαὶ αἱ διὰ τῆς καταλλήλου ὕλης γινόμεναι, ὧν καθηγεῖται τις τέχνη πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν τὸ προτεθὲν συμπεραίνουσα, τὰ δὲ ἐξ ὕλης καὶ φύσεως· τὰς γὰρ ἐξ ἀλλήλων γενέσεις τῶν ζώων ἢ φύσις οἰκοδομεῖ, διὰ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ὑλικῆς ὑποστάσεως τὸ ἑαυτῆς ἐνερ- 20 γοῦσα· τὰ δὲ ἐξ ὑλικῆς ἀπορροίας, ἐφ' ὧν καὶ τὸ προηγούμενον μένει οἷόν ἐστιν καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ρέον ἐφ' ἑαυτοῦ καθορᾶται, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτίνος ἢ ἐπὶ τῆς λαμπάδος καὶ τῆς αὐγῆς ἢ ἐπὶ τῶν ἀρωμάτων τε καὶ τῶν μύρων καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐκδιδομένης ποιότητος. 90 Ταῦτα γὰρ ἐφ' ἑαυτῶν ἀμείωτα μένοντα εὐθὺς ἔχει συμπαρομαρτοῦ- 25 σαν ἕκαστον τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐκδιδομένην φυσικὴν ιδιότητα, οἷον ὁ μὲν ἥλιος τὴν ἀκτίνα, ἢ δὲ λαμπὰς τὴν αὐγὴν, τὰ δὲ ἀρώματα τὴν τῷ ἀέρι ἐντικτομένην ἐξ αὐτῶν εὐωδίαν. Ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος παρὰ ταῦτα γεννήσεως, οὗ ἢ μὲν αἰτία ἀϋλός ἐστι καὶ ἀσώματος, ἢ δὲ γέννησις αἰσθητῆ τε καὶ διὰ σώματος, λέγω δὲ τὸν ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενον λόγον· 30 ἀσώματος γὰρ ὧν καθ' ἑαυτὸν ὁ νοῦς διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀργάνων τί- κτει τὸν λόγον. Τοσαύτας γεννήσεων διαφορὰς οἷον ἐν γενικῇ τινι θεω- ρία κατενοήσαμεν.

98. Σημασία καὶ σημαινόμενο· ἡ ἔννοια (τὸ ἀφηρημένο) καὶ τὸ συγκεκριμένο ἀντικείμενο τὸ ὁποῖο σημαίνεται. Τίς ἔννοιας αὐτὴς τίς χρησιμοποιεῖ ἡ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς μας (Σημειωτική, Σημειολογία).

πριν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες'. Ὅτι μεταβιβάζει τὴ σημασίαν τῆς γέννησης στὸ σημαινόμενον⁹⁸ τῆς κτίσης, εἶναι φανερό, ἀφοῦ τὸν χαρακτηρίσει ρητὰ ὡς κτιστό· εἶπε ὅτι 'ἔγινε καὶ δὲν εἶναι ἄκτιστος'. Ἐμεῖς ὁμῶς, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ὅσο τὸ δυνατὸ καλύτερα ἢ ἀπροσεξία καὶ ἡ ἀμάθειά του στὰ δόγματα, παραμερίζοντας τὴν ἀγανάκτηση γιὰ τὴν ὀλοφάνερη βλασφημία, θὰ ἐφαρμόσομε στὴν ἐξέταση τοῦ θέματος μιὰ τεχνικὴ διαίρεση⁹⁹.

- 88 Νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ ἐρευνήσομε τὴν ἴδια τὴ σημασίαν τῆς γέννησης μὲ πῶ ἐπιμελῆ ἐξέταση. Ὅτι αὐτὸ τὸ ὄνομα δηλώνει τὴν προέλευση ἀπὸ κάποια αἰτία, εἶναι φανερό στὸν καθένα καὶ νομίζω δὲ χρειάζεται νὰ φιλονικήσομε γι' αὐτό. Ἐπειδὴ ὁμῶς τὰ αἰτιατὰ ὑπάρχουν ἀπὸ διάφορα αἰτία, τοῦτο νομίζω πρέπει νὰ τὸ διασαφηνίσουμε κάνοντας μιὰ μεθοδολογικὴ διαίρεση. Γιὰ ὅσα λοιπὸν προέρχονται ἀπὸ κάποια αἰτία βρήκαμε τὶς ἐξῆς
- 89 διαφορὰς. Ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ ὕλη καὶ τέχνη, ὅπως οἱ κατασκευὲς τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων· αὐτὰ γίνονται ἀπὸ κατάλληλη ὕλη, καθοδηγεῖ κάποια τέχνη πὺ ὀλοκληρῶναι σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ τῆς τῶ κατασκευαζόμενον· ἄλλα προέρχονται ἀπὸ ὕλη καὶ φύση. Τὶς γεννήσεις δηλαδὴ τῶν ζώων τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο τὶς φέρνει σὲ τέλος ἡ φύση, ἐκτελώντας τὸ ἔργο τῆς μὲ τὴν ὕλικὴ ὑπόστασι τῶν σωμάτων. Ἄλλα ἀπὸ κάποια ὕλικὴ ροή, ὅπου καὶ ὅ,τι ἦταν προηγουμένως παραμένει καὶ αὐτὸ πὺ ἀπορρέει ἀπὸ ἐκεῖνο ὑπάρχει καθ'αυτὸ· αὐτὸ γίνεται στὸν ἥλιο καὶ τὶς ἀκτῖνες του. Αὐτὰ μένοντας καθ'αυτὰ ἀμείωτα, παρουσιάζουν εὐθὺς νὰ συνακολουθεῖ κάθε μιὰ φυσικὴ ιδιότητα πὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτά. Ἐτσι ὁ ἥλιος ἔχει τὴν ἀκτίνα, ἡ λαμπάδα τὸ φῶς, τὰ ἀρώματα τὴν εὐωδιὰ πὺ σκορπίζουσ στὸν ἀέρα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλο εἶδος γέννησης· ἐκεῖ ὅπου ἡ αἰτία εἶναι ἄυλη καὶ ἀσώματη ἐνῶ ἡ γέννηση αἰσθητὴ καὶ σωματικὴ, ἐννοῶ τὸ λόγο πὺ γεννιέται ἀπὸ τὸ νοῦ. Γιατὶ βέβαια ὁ νοῦς εἶναι ἀσώματος καθ'αυτὸν, ὥστοςο γεννᾷ τὸ λόγο μὲ αἰσθητὰ ὄργανα. Τόσα πολλὰ εἶδη γεννήσεων ἐπισημαίνομε μ' ἓνα εἶδος κάποιας γενικῆς θεωρίας.

99. Βλέπε καὶ 3ο βιβλίον Β' τόμου § 27-41, ἀπὸ ὅπου ἔχουν ἀντληθεῖ οἱ σκέψεις αὐτές.

91 Τούτων τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων οὕτως ἡμῖν διηρημέ-
νων, καιρὸς ἂν εἴη κατιδεῖν, πῶς ἡ φιλόανθρωπος τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος οἰκονομία παραδιδούσα τὰ θεῖα μυστήρια διὰ τῶν ἡμῖν χωρητῶν
τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται τῶν ὑπὲρ λόγον. Πάντα γὰρ τὰ τῆς γεννήσε-
5ως εἶδη, ὅσα ἡ ἀνθρωπίνη γινώσκει διάνοια, ἡ θεόπνευστος διδασκα-
λία πρὸς τὴν παράστασιν τῆς ἀρρήτου δυνάμεως παραλαμβάνει, οὐ
92 συμπαραδεχομένη τὰς σωματικὰς τῶν ὀνομάτων ἐμφάσεις. Ὅταν
μὲν γὰρ περὶ τῆς κατασκευαστικῆς λέγῃ δυνάμεως, γέννησιν μὲν ὀνο-
μάζει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν διὰ τὸ δεῖν πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἡμετέ-
10ρας δυνάμεως καταβῆναι τὸν λόγον, οὐ μὴν συνενδεικνύται τὰ ὅσα
παρ' ἡμῖν τῇ κατασκευαστικῇ γενέσει συνθεωρεῖται, οὐ τόπον, οὐ
χρόνον, οὐχ ὕλης παρασκευὴν, οὐκ ὀργάνων συνεργίαν, οὐ τὸν ἐπὶ
τοῖς γινομένοις κόπον, ἀλλὰ ταῦτα ἡμῖν καταλιποῦσα μεγαλοφυῶς τε
καὶ ὑψηλῶς τῷ Θεῷ προσμαρτυρεῖ τῶν ὄντων τὴν γένεσιν ἐν οἷς
15 φησιν ὅτι «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, Αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτί-
σθησαν». Πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρρητόν τε καὶ ὑπὲρ λόγον τοῦ Μονογε-
νοῦς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπαρξίν ἐρμηνεύῃ, διὰ τὸ ἀχώρητον εἶναι τὴν ἀν-
θρωπίνην πτωχείαν τῶν ὑπὲρ λόγον τε καὶ ἔννοιαν διδαγμάτων κάκει
τοῖς ἡμετέροις συγκέχρηται καὶ Υἱὸν ὀνομάζει, ὅπερ ἡ παρ' ἡμῖν
20 συνήθεια τοῖς ἀπὸ ὕλης καὶ φύσεως ἀποτικτομένοις ὄνομα τίθεται.

93 Ἄλλ' ὡσπερ τὴν διὰ τῆς κτίσεως γένεσιν εἰπὼν ὁ λόγος ἐπὶ
Θεοῦ τὸ διὰ τινος ὕλης γενέσθαι αὐτὴν οὐ προσέθηκεν, οὐσίαν ὕλης
καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῆς τοῦ θεοῦ θελήματος
εἶναι δυνάμιν ἀποφηνάμενος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα Υἱὸν εἰπὼν ἀφήκε
25 πάντα τὰ τε ἄλλα, ὅσα περὶ τὴν κάτω γέννησιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις
ὀρᾷ, πάθη τε λέγω καὶ διαθέσεις καὶ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου συνεργίαν καὶ
τὴν τοῦ τόπου χρείαν καὶ πρὸ πάντων τὴν ὕλην, ὧν ἄνευ πάντων ἡ
94 κάτω γέννησις ἐκ τῆς φύσεως οὐ συνίσταται. Πάσης δὲ τῆς τοιαύτης
ἐννοίας ὑλικῆς τε καὶ διαστηματικῆς μὴ συμπαρηλαθείσης ἐν τῇ τοῦ
30 Υἱοῦ σημασίᾳ, μόνῃ ὑπελείφθη ἡ φύσις, καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ Υἱοῦ
φωνῇ τὸ οἰκεῖον καὶ γνήσιον τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀναδείξεως ἐπὶ τοῦ
Μονογενοῦς ἐρμηνεύεται. Καὶ ἐπειδὴ οὐχ ἱκανὸν ἦν τὸ τοιοῦτον τῆς
γεννήσεως εἶδος ἀρκοῦσαν ἡμῖν ἐμποιῆσαι τῆς ἀρρήτου τοῦ Μονογε-

- 91 Ἄφοῦ λοιπὸν διαιρέσαμε ἔτσι τοὺς τρόπους τῆς γέννησης, εἶναι καιρὸς νὰ δοῦμε πῶς ἡ φιλόανθρωπη οἰκονομία τοῦ ἁγίου Πνεύματος παραδίδοντάς μας τὰ θεῖα μυστήρια κάνει τὴ διδασκαλία τῶν πάνω ἀπὸ τὸ λόγο μὲ στοιχεῖα κατανοητὰ ἀπὸ ἐμᾶς. Ὅλα δηλαδὴ τὰ εἶδη τῆς γέννησης, ὅσα γνωρίζει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, τὰ παραλαμβάνει ἡ θεόπνευστη διδασκαλία, γιὰ νὰ παραστήσει τὴν ἄρρητη δύναμη, χωρὶς ὁμως νὰ παραδέχεται μαζὶ καὶ τὶς
- 92 σωματικὲς σημασίαις τῶν ὀνομάτων. Ὅταν δηλαδὴ μιλάει γιὰ τὴν κατασκευαστικὴ δύναμη, ὀνομάζει γέννηση τὴν ἐνέργεια αὐτή, ἐπειδὴ πρέπει ὁ λόγος νὰ κατεβεῖ στὴν ταπεινότητα τῆς δικῆς μας δυνάμεως. Δὲ συνδηλώνει ὁμως ὅσα σ' ἐμᾶς εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὴν κατασκευαστικὴ γένεση, τὸν τόπο, τὸν χρόνον, τὴν προπαρασκευὴ τῆς ὕλης, τὴ συνεργασία τῶν ὀργάνων, τὸ σκοπὸ αὐτοῦ ποὺ κατασκευάζομε. Αὐτὰ τ' ἀφήνει σ' ἐμᾶς νὰ τὰ σκεφτοῦμε καὶ ἀποδίδει στὸ Θεὸ μὲ ὑπέρτατη μεγαλοπρέπεια τὴ γένεση τῶν ὄντων μὲ τὰ λόγια του ὅτι «Ἐκεῖνος εἶπε καὶ ἔγιναν, ἐκεῖνος πρόσταξε καὶ δημιουργήθηκαν»¹. Ὅταν πάλι ἐρμηνεύει τὴν ἀπόρρητη καὶ ὑπέρλογη ὑπαρξὴ τοῦ Μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσει τὰ πάνω ἀπὸ λόγο καὶ ἔννοια διδάγματα κι ἐκεῖ χρησιμοποιοῖ ἔννοιαι δικές μας καὶ τὸν ὀνομάζει Υἱό, ὄνομα ποὺ συνηθίζομε νὰ θέτομε ἐμεῖς σὲ ὅσα γεννιοῦνται ἀπὸ ὕλη καὶ φύση.
- 93 Ἄλλὰ ὅπως, ὅταν ἀπέδωσε ὁ λόγος στὸ Θεὸ τὴ γέννηση μὲσω τῆς δημιουργίας, ὅτι αὐτὴ ἔγινε μὲ κάποια ὕλη, δὲν πρόσθεσε τὴν οὐσία τῆς ὕλης, τὸν τόπο, τὸν χρόνον καὶ ὅλα τὰ παρόμοια δηλώνοντας πῶς εἶναι ἡ δύναμη τοῦ θεοῦ θελήματος, ἔτσι κι ἐδῶ λέγοντας Υἱό, παραμέρισε ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι παρατηροῦμε γύρω ἀπὸ τὴ γέννηση ἐδῶ στὴ γῆ, ἐννοῶ τὰ πάθη καὶ τὶς διαθέσεις καὶ τὴ συνδρομὴ τοῦ χρόνου, τὴν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει τόπος καὶ κυρίως τὴν ὕλη, ποὺ χωρὶς ὅλ' αὐτὰ δὲ λείβαινει ὑπαρξὴ
- 94 ἡ γέννηση ἐδῶ στὴ γῆ. Κι ἀφοῦ δὲν ἔχει παραληφθεῖ ὅλη αὐτὴ ἡ ὕλικὴ καὶ τοπικὴ ἔννοια στὴ σημασία τοῦ Υἱοῦ, ἀπόμεινε μόνο ἡ φύση. Καὶ γι' αὐτὸ μὲ τὸ ὄνομα Υἱὸς ἐρμηνεύεται ἡ οἰκειότητα καὶ ἡ γνησιότητα σχετικὰ μὲ τὸν Μονογενῆ τῆς ἀνάδειξής του ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἱκανὸ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς γεννήσεως νὰ μᾶς προκαλέσει ἐπαρκῆ φαντασία τῆς ἀνεκφραστῆς

νοῦς ὑπάρξεως τὴν φαντασίαν, συμπαραλαμβάνει καὶ τὸ ἕτερον τῆς γεννήσεως εἶδος πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Υἱοῦ θεολογίας τὸ ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀπορροίας, καὶ φησιν «ἀπαύγασμα δόξης» καὶ «ὄσμὴν μύρου» καὶ «ἀτμίδα Θεοῦ», ἅπερ ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ παρ' ἡμῶν τεχνολογίᾳ ἡ 5 καθ' ἡμᾶς συνήθεια ὑλικὴν ἀπόρροϊαν ὀνομάζει.

95 Ἄλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς προειρημένοις οὔτε ἡ τῆς κτίσεως γένεσις οὔτε ἡ τοῦ Υἱοῦ σημασία ἢ χρόνον ἢ ὕλην ἢ τόπον ἢ πάθος συμπαραδέξατο, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάσης τῆς ὑλικῆς ἐννοίας ἐκκαθάρας τὴν τοῦ ἀπαυγασματος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν μνημονευθέντων σημασίαν, 10 μόνον τὸ θεοπρεπὲς τοῦ τοιοῦτου τῆς γεννήσεως εἶδους ὁ λόγος παραλαβὼν ἐνδείκνυται τὸ δεῖν ἐξ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτοῦ κατὰ ταῦτον νοεῖσθαι διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην ἐμφάσεως. Οὔτε γὰρ ἡ ἀτμίς τὴν εἰς ἀέρα διάχυσιν ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης παρίστησιν οὔτε ἡ ὄσμὴ τὴν ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ μύρου γινομένην πρὸς τὸν ἀέρα μετά- 15 στασιν οὔτε τὸ ἀπαύγασμα τὴν τοῦ ἡλιακοῦ σώματος διὰ τῶν ἀκτίνων γινομένην ἀπόρροϊαν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐκ πάντων, καθὼς εἴρηται, διὰ τοῦ τοιοῦτου τῆς γεννήσεως τρόπου δηλοῦται, τὸ ἐξ ἐκείνου τε εἶναι καὶ μετ' ἐκείνου νοεῖσθαι, μηδενὸς διαστήματος μεταξὺ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μεσιτεύοντος.

96 Ἐπειδὴ δὲ διὰ πλείονα φιλανθρωπίαν ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάρις πολλαχόθεν ἡμῖν ἐγγενέσθαι τὰς θείας περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὑπολήψεις ὠκονομήσατο, προσέθηκε καὶ τὸ λειπόμενον τῶν ἐν γεννήσει θεωρουμένων εἶδος, τὸ ἐκ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. Ἄλλ' ἐν τούτῳ πλείονι χρῆται τῇ προμηθείᾳ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὥστε μὴ ὑπὸ 25 ἀτονίας τε καὶ μικροψυχίας καταπεσεῖν τὸν ἀκούοντα πρὸς τὴν κοινὴν ἐννοίαν τοῦ λόγου, ὡς φθόγγον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν νομισθῆναι διὰ τοῦτο προσμαρτυρεῖ τῷ λόγῳ τὸ κατ' οὐσίαν εἶναι ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ καὶ μακαρία φύσει, οὕτως ἀναβοήσας τὸ κήρυγμα ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» καὶ «πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεός, καὶ φῶς καὶ ζῶη» 30 καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ αὐτὸς ἦν.

97 Τούτων τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων ἦτοι τῶν ἐξ αἰτίας

2. Ἐβρ. 1,3. Ἰω. 12,3. Σοφ. Σολ. 7,25.

3. Ἰω. 1,1.

4. Ἰω. 1,4.

ὑπαρξῆς τοῦ Μονογενοῦς, συμπεριλαμβάνει καὶ τὸ ἄλλο εἶδος τῆς γέννησης γιὰ τὴ σημασιολόγησιν τῆς θεολογίας τοῦ Υἱοῦ, τὴ γέννησιν μὲ ὑλικὴ ἀπορροή καὶ λέει, «ἀπαύγασμα δόξας» καὶ «εὐωδιά μύρου» καὶ «ἀχνὸς Θεοῦ»²: αὐτὰ στὴ μεθοδολογικὴ διαίρεσιν ποὺ ἐκθέσαμε ἢ συνήθεια ποὺ ἰσχύει σ' ἐμᾶς τὰ ὀνομάζει ὑλικὴ ἀπορροή.

95 Ἄλλὰ σὲ ὅσα εἶπαμε προηγουμένως οὔτε ἡ γέννησιν μὲ δημιουργία οὔτε ἡ ἔννοια τοῦ Υἱοῦ παραδέχτηκε ἢ τὸ χρόνο ἢ τὴν ὕλη ἢ τὸν τόπο ἢ τὸ πάθος· ἔτσι κι ἐδῶ καθαιρώντας ἀπὸ κάθε ὑλικὴ ἔννοια τὴ σημασίαν τοῦ ἀπαυγασματος κι ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ μνημονεύσαμε, μιὰ σημασία μόνο πῆρε ὁ λόγος καὶ δείχνει, τὸ θεϊκὸ εἶδος τῆς γέννησης αὐτῆς, ὅτι δηλαδὴ πρέπει ἀπὸ αὐτὸν καὶ μαζί μὲ αὐτὸν νὰ νοεῖται σὲ ταυτότητα μὲ τὴ σημασίαν τῆς λέξεως αὐτῆς. Οὔτε δηλαδὴ ὁ «ἀχνὸς» παριστάνει τὴ διάχυσιν στὸν ἀέρα ἀπὸ τὴν ὕλη ποὺ ὑπόκειται οὔτε ἡ «εὐωδιά» παριστάνει τὴ μετάδοσιν τῆς ποιότητος τοῦ μύρου ποὺ γίνεται στὸν ἀέρα· οὔτε τὸ «ἀπαύγασμα» παριστάνει τὴν ἀπόρροια τοῦ ἡλιακοῦ σώματος ποὺ γίνεται μὲ τὶς ἀκτίνες. Ἄλλὰ ὅπως εἶπαμε, μὲ τὸν τέτοιο τρόπο τῆς γέννησης δηλώνεται ἀπὸ ὅλα τοῦτο μονάχα, ὅτι ἀπὸ ἐκεῖνον προέρχεται καὶ μαζί μ' ἐκεῖνον νοεῖται χωρὶς νὰ μεσολαβεῖ κανένα διάστημα ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ στὸν προερχόμενο ἀπὸ αὐτὸν.

96 Ἐπειδὴ ἡ χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀπὸ πλεόνασμα φιλοφροσύνης οἰκονόμησε νὰ δημιουργηθοῦν μέσα μας ἀπὸ πολλὰ σημεῖα οἱ θεῖες ἔννοιες γιὰ τὸν Μονογενῆ, γι' αὐτὸ πρόσθεσε καὶ τὸ ὑπολειπόμενο εἶδος ὄσων παρατηροῦνται κατὰ τὴ γέννησιν, τὴ γέννησιν τοῦ λόγου ἀπὸ τὸ νοῦ. Ἄλλὰ σ' αὐτὰ δείχνει περισσότερη προσοχὴ ὁ ὑψηλοστόχαστος Ἰωάννης, ὥστε νὰ μὴν καταπέσει ἀπὸ τὴν ἀτονία καὶ τὴ μικροψυχία ὁ ἀκροατὴς στὴν καινὴ ἔννοια τοῦ λόγου καὶ νὰ νομιστεῖ ὁ Υἱὸς ὡς ἀπλὸς φθόγγος τοῦ Πατέρα. Γι' αὐτὸ ἀποδίδει στὸ Λόγον τὴν κατ' οὐσίαν ὑπαρξὴν στὴν ἴδια τὴν πρώτη καὶ μακάρια φύσιν κάνοντας αὐτὴ τὴ μεγαλόφωνη διακήρυξιν «στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ὁ Λόγος μὲ τὸ Θεὸ»³: καὶ ὁ Θεὸς ἦταν φῶς καὶ ζωὴ⁴ καὶ ὅλα ὅσα εἶναι ἢ ἀρχὴ ἦταν καὶ ὁ ἴδιος.

97 Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ τρόποι τῆς γέννησης, ὅσοι ὑπάρχουν δηλαδὴ αἰτιολογημένοι καὶ ποὺ ἀναγνωρίζομε στὴν καθημερινή

ύφεστώτων ἐν τε τῇ καθ' ἡμᾶς συνηθείᾳ γινωσκομένων, παραληφθέντων δὲ καὶ παρὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων διδασκαλίαν οὕτως, ὡς εἰκὸς ἐστὶ πρὸς παράστασιν τῶν θεῶν ὑπολήψεων ἕκαστον τούτων εὐσεβῶς μεταληφθῆναι, καιρὸς ἂν εἴη κατανοῆσαι καὶ τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον, ἐπὶ ποίου δέχεται σημαιομένου τὴν τῆς γεννήσεως ἔμφασιν. 'Υἰόν', φησὶν, 'ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, καὶ ἀληθῶς γεννηθέντα πρὸ αἰώνων'. Τὴν μὲν οὖν ἐν τῇ διαστολῇ κακουρηθεῖσαν ἀκολουθίαν ὡς παντὶ γνώριμον οὖσαν παραδραμεῖν οἴμαι προσήκει.

98 Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι, τῷ μὲν Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, τῷ δὲ γεννητῷ πρὸς τὸν ἀγέννητον οὐσης τῆς ἀντιδιαστολῆς οὕτως τὸν Πατέρα παρὲς ἀντιδιαστέλλει τῷ Υἱῷ τὸν ἀγέννητον, δέον, εἴπερ ἀληθείας ἐποιεῖτο φροντίδα μὴ παρατρέψαι τῆς σχετικῆς ἀκολουθίας τὸν λόγον, ἀλλ' εἰπεῖν ὅτι 'Υἶον ἀληθινόν, οὐ Πατέρα', οὕτω δ' ἂν συνδιε-
15 σῶθη τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου καὶ ἡ εὐσέβεια, τῇ διακρίσει τῶν προσώπων μὴ συνδιασχισθείσης τῆς φύσεως. 'Ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἐγγραφον τοῦ Πατρὸς χρῆσιν τὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου παραδοθεῖσαν ἐν τῷ λόγῳ τῆς πίστεως ὑπαμείψας 'ἀγέννητον' ἀντὶ τοῦ Πατρὸς κα-
20 τωνόμασεν, ἵνα χωρίσας αὐτὸν τῆς φυσικῶς ἐνθεωρουμένης τῇ τοῦ Πατρὸς κλήσει πρὸς τὸν Υἶον οἰκειότητος κοινοποιήσῃ πρὸς πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει φαινόμενα, οἷς κατὰ τὸ ἴσον ἡ ἀντιδιαστολή ἐστὶ πρὸς τὸ ἀγέννητον.

99 'Ἀληθῶς', φησί, 'γεννηθέντα πρὸ αἰώνων'. Παρὰ τίνος, εἰπάτω. Παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐρεῖ πάντως, εἴπερ μὴ ἀναισχυνοίῃ πρὸς τὴν ἀλή-
25 θειαν. 'Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ αἰδίου Πατρὸς οὐκ ἐστὶ τὴν αἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ διαστήσαι συνενδεικνυμένης πάντως καὶ τὸν Υἶον τῆς τοῦ Πατρὸς σημασίας, διὰ τοῦτο τοῦ Πατρὸς ἀποδοκιμάσας τὴν κλήσιν μετὰ γει τὸν λόγον πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἐπειδὴ τούτου τοῦ ὀνόματος ἀσχετόν τε καὶ ἀκοινωνητόν ἐστὶ πρὸς τὸν Υἶον τὸ σημαινόμενον, καὶ οὐ-
30 τως παραγαγὼν τοὺς ἀκούοντας πρὸς τὸ μὴ συνθεωρεῖν τῷ Πατρὶ τὸν Υἶον διὰ τῆς ὑπαλλαγῆς τοῦ ὀνόματος ὁδὸν ἔδωκε τῇ κακουργίᾳ, διὰ τῆς τοῦ ἀγεννήτου παρενθήκης ὁδοποιῶν τὴν ἀσέβειαν.

μας συναναστροφή και πού τούς έχει χρησιμοποιήσει και ἡ ἁγία Γραφή γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς, ἔτσι ὅπως εἶναι φυσικὸ νὰ χρησιμοποιηθεῖ μ' εὐσέβεια καθένα ἀπὸ αὐτὰ γιὰ νὰ παραστήσουμε τὶς θεῖες ἔννοιες. Εἶναι καιρὸς νὰ καταλάβομε καὶ τὸ λόγο τοῦ Εὐνόμιου, μὲ ποιά σημασία δέχεται τὸ ὄνομα τῆς γέννησης. Μᾶς λέει· 'Υἱὸ ἀληθινὸ, ὄχι ἀγέννητο καὶ πού ἔχει γεννηθεῖ ἀληθινὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες'. Πρέπει νομίζω νὰ παραβλέψω τὴν ἀκολουθία πού κακοποιήθηκε μὲ τὴ διαστολή, γιὰτὶ εἶναι σὲ ὄλους γνωστή.

98 Ποῖός βέβαια δὲ γνωρίζει ὅτι ἐνῶ ἀντιδιαστέλλεται ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα κι ὁ γεννητὸς πρὸς τὸν ἀγέννητο, αὐτὸς ἀφήνοντας τὸν Πατέρα ἀντιδιαστέλλει τὸν Υἱὸ μὲ τὸν ἀγέννητο; Ἔπρεπε ἂν ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ἀλήθεια νὰ μὴν ἐκτρέψει τὸ λόγο ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἀκολουθία ἀλλὰ νὰ πεῖ 'Υἱὸ ἀληθινὸ ὄχι πατέρα'. Ἔτσι θὰ διασωζόταν καὶ ἡ εὐσέβεια μαζὶ μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ λόγου, ἀφοῦ δὲ θὰ σχιζόταν στὰ δύο ἡ φύση μὲ τὴ διάκριση τῶν προσώπων. Ἄλλὰ ὑποκαθιστώντας στὸ λόγο τῆς πίστεως τὴν ἀληθινὴ κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Λόγο παραδομένη χρῆση τοῦ Πατέρα μέσα στὴ Γραφή τὸν ὀνόμασε ἀγέννητο κι ὄχι Πατέρα. Ἔτσι ἀποχωρίζοντάς τον ἀπὸ τὴ φυσικὴ οἰκειότητα πρὸς τὸν Υἱὸ πού περιέχει ἡ κλήση τοῦ Πατέρα ἀπέβλεπε νὰ τὸν ταυτίσει μὲ ὅλα τὰ δημιουργήματα μέσα στὴν κτίση, τὰ ὁποῖα ἀντιδιαστέλλονται ὅλα ἐξίσου πρὸς τὸ ἀγέννητο.

99 'Ποὺ γεννήθηκε', λέει, 'ἀληθινὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες'. Ἄς μᾶς πεῖ ἀπὸ ποιὸν γεννήθηκε. Ἀσφαλῶς θὰ πεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἂν δὲ θέλει ν' ἀναισχυνηθῆσει πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ διαχωρίσει τὴν αἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν αἰδιὸ Πατέρα ἀλλὰ ἡ ἔννοια τοῦ Πατέρα δείχνει μαζὶ καὶ τὸν Υἱὸ, γι' αὐτὸ ἀποδοκιμάζει τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τὸ ἀντικαθιστᾷ στὸ λόγο του μὲ τὸ ἀγέννητο, ἐπειδὴ αὐτὸ πού σημαίνει τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν ἔχει σχέση καὶ κοινωνία μὲ τὸν Υἱὸ. Κι ἔτσι παρασύροντας τοὺς ἀκροατὲς του νὰ μὴ συνθεωροῦν τὸν Υἱὸ μὲ τὸν Πατέρα μαζὶ, μὲ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ὀνόματος ἀνοίγει δρόμο πρὸς τὴν κακοурγία, διευκολύνοντας τὴν προσέγγιση τῆς ἀσεβείας μὲ τὴν παρεμβολὴ τοῦ ἀγέννητου.

- 100 Οί γὰρ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Δεσπότου εἰς τὸν Πατέρα τὴν πίστιν ἔχοντες ὁμοῦ τῷ ἀκοῦσαι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμπαραδέξαντο, οὐδενὶ τῷ μεταξὺ διαστήματι τῆς διανοίας ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα κενεμβατούσης. Οἱ δὲ ἀντὶ τοῦ Πατρὸς παρεν-
5 εχθέντες πρὸς τὴν τοῦ ἀγεννήτου κλησιν ψιλὴν τὴν τοῦ ὀνόματος τούτου ἀναλαμβάνουσιν ἔννοιαν, μόνον τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν διδασκόμενοι, οὐ μὴν καὶ τὸ Πατέρα εἶναι. Ἐκ τούτου δὲ τοῖς μὲν συνε-
10 τῶς ἐπαίουσιν ἀσύγχυτος μένει καὶ διὰ ταύτης τῆς διανοίας ἡ πίστις.
- 101 Τὸ γὰρ μὴ γενέσθαι ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἀκτίστου λέγεται φύσεως,
10 ἄκτιστος δὲ κατὰ τὸ ἴσον ὁ Πατὴρ τε καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διότι πᾶσα κτίσις αἰσθητὴ τε καὶ ὑπερκόσμιος ἐκ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου τὴν ὑπόστασιν ἔχειν παρὰ τῶν ἀκολουθούντων ταῖς θείαις φωναῖς πεπίστευται. Ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι «τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόμα-
15 τος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν», οὔτε ῥῆμα τὸν λόγον ἐνόησεν οὔτε ἄσθμα τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα διὰ τῶν εἰρημένων ἀνετυπώσατο. Οὐ δύναται δὲ τὸ αὐτὸ καὶ κτίζειν καὶ κτίζεσθαι, ἀλλὰ διχῆ μεριζομένων τῶν ὄντων εἰς τὸ ποιοῦν τε καὶ τὸ γινόμενον, ἄλλο τι ἐκάτερόν ἐστι τῇ φύσει παρὰ τὸ ἕτερον, ὡς μῆτε τὸ
20 γινόμενον ἄκτιστον εἶναι μῆτε κτιστὸν ὃ τὴν τῶν γινομένων κατεργάζεται φύσιν.
- 102 Τοῖς μὲν οὖν κατὰ τὴν δεσποτικὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πεπιστευ-
25 κόσι τὸ μὴ γενέσθαι τι τούτων ἐπίσης ὁμολογεῖται, καὶ οὐδὲν τοῦ ἀγεννήτου τὸ σημαινόμενον παραβλάπτει τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν· τοῖς δὲ παχυδέρμοις τε καὶ ἀδιάρθρωτοῖς ἀρχὴ τῆς ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος λόγου παρατροπῆς τοῦτο τὸ ὄνομα γίνεται μὴ συνέντες γὰρ τὴν ἀληθῆ τοῦ ὀνόματος ἔμφασιν, ὅτι μόνον τὸ μὴ γεγενῆσθαι σημαίνει ἢ τοῦ 'ἀγεννήτου' φωνῆ καὶ ὅτι τὸ μὴ γενέσθαι κοινόν ἐστι ἐπὶ παντός τοῦ
30 ὑπερκειμένου τῆς κτίσεως, ἀφέντες τὴν εἰς τὸν Πατέρα πίστιν τὸ ἀγέννητον ὄνομα ἀντὶ τοῦ Πατρὸς προεστήσαντο· μὴ συνεμφαινόμενης δέ, καθὼς εἴρηται, τῷ ὀνόματι τούτῳ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑπο-

5. Ματθ. 28,19.

6. Ψαλμ. 32,6.

- 100 "Όσοι δηλαδή πιστεύουν στὸν Πατέρα⁵ κατὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου εὐθὺς πού θ' ἀκούσουν τὸν Πατέρα δέχονται μὲ τὸ νοῦ τους καὶ τὸν Υἱό, χωρὶς νὰ πέφτει σὲ κανένα κενὸ διάστημα ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν Υἱὸ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐνῶ ὅσοι παρασύρθηκαν καὶ χρησιμοποιοῦν ἀντὶ τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ σχηματίζουν μιὰ ψιλὴ ἔννοια αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος· ἀντιλαμβάνονται δηλαδή μόνο τὸ ὅτι δὲν ἔχει γίνεи, ὄχι ὁμως καὶ ὅτι εἶναι Πατέρας. Ἀπὸ αὐτὸ γιὰ ὅσους ἀκοῦνε προσεκτικὰ ἀκόμη καὶ μ' αὐτὴ
- 101 τὴν ἔννοια παραμένει ἀσύγχυτη ἡ πίστη. Τὸ ὅτι δηλαδή δὲν ἔχει γίνεи λέγεται ἐξίσου γιὰ ὅλη τὴν ἄκτιστη φύση. Καὶ ἄκτιστος εἶναι ἐξίσου καὶ ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ ὅλη ἡ κτίσις τόσο ἡ αἰσθητὴ ὅσο καὶ ἡ ὑπερκόσμια πιστεύουν ὅσοι ἀκολουθοῦν τὰ θεῖα ὀνόματα ὅτι ἔχει τὴν ὑπόστασή της ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. "Όποιος δηλαδή ἀκουσε ὅτι «μὲ τὸ Λόγο τοῦ Κυρίου στερεώθηκαν οἱ οὐρανοὶ καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸ στόμα του ὅλη ἡ δύναμή τους»⁶, φυσικὰ δὲν ἐθεώρησε τὸ Λόγο ὡς ὁμιλία οὔτε τὸ Πνεῦμα ὡς ἀναπνοή. Ἀλλὰ μὲ ὅσα ἄκουσε ἀποτύπωσε μέσα του τὸ Θεὸ Λόγο καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Καὶ βέβαια δὲν μπορεῖ τὸ ἴδιο καὶ νὰ κτίζει καὶ νὰ κτίζεται. Ἀλλὰ ἐπειδὴ τὰ ὄντα εἶναι μοιρασμένα στὰ δύο, σ' ἐκεῖνα πού δημιουργοῦν καὶ σ' ἐκεῖνα πού γίνονται, εἶναι δηλαδή τὸ καθένα διαφορετικὸ στὴ φύση ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὥστε μήτε αὐτὸ πού γίνεται νὰ εἶναι ἄκτιστο, μήτε νὰ εἶναι κτιστὸ ἐκεῖνο πού πραγματοποιεῖ τὴ φύση ὅσων ἔχουν γίνεи.
- 102 "Όσοι λοιπὸν ἔχουν πιστέψει κατὰ τὴ δεσποτικὴ διατύπωση τῆς πίστεως στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, αὐτοὶ ὅλοι ὁμολογοῦν ὅτι δὲν ἔχει γίνεи κάτι ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀγέννητου δὲ βλάπτει σὲ τίποτα τὴν ὀρθὴ πίστη. Τὸ ὄνομα ὁμως αὐτὸ γίνεται ἀρχὴ τῆς παρεκτροπῆς τους ἀπὸ τὸν ὑγιὴ λόγο γιὰ τοὺς παχύδερμους καὶ ἀσυνάρτητους. Ἐπειδὴ δηλαδή δὲν ἐνόησαν τὴν ἀληθινὴ σημασία τοῦ ὀνόματος, ὅτι ἡ λέξις 'ἀγέννητο' σημαίνει μονάχα ὅτι δὲν ἔχει γεννηθεῖ καὶ ὅτι τὸ 'δὲν ἔχει γίνεи' εἶναι κοινὸ γιὰ κάθε τι πού ὑπέρκειται τῆς κτίσεως, ἀφοῦ παρέβλεψαν τὴν πίστη στὸν Πατέρα, πρόβαλαν ἀντὶ τὸ ὄνομα Πατέρας τὸ ὄνομα ἀγέννητος. Κι ἐπειδὴ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ μαζὶ δὲ φαίνεται, ὅπως εἴπαμε, καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Μονογενοῦς, κα-

στάσεως, ἀπὸ τινος ὠρισμένης ἀρχῆς ὀρίζουσι τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι, λέγοντες ὅπερ νῦν οὗτος τοῖς εἰρημένοις προσέθηκε, τὸ 'οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον Υἱόν'.

- 103 Τίς αὐτῆ πάλιν ἢ καινῆ τερατεία; ἼΑρα ἐπίσταται ὅτι περὶ Θεοῦ 5 ποιεῖται τὸν λόγον τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντος καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ὄντος; Οὐκ οἶδεν ὃ λέγει οὐδὲ περὶ τίνος διίσχυρίζεται, ἀλλ' ὡς τινα τῶν ἀνθρώπων γενεαλογῶν τὰ κυρίως ἐπὶ τῆς κάτω λεγόμενα φύσεως ταῦτα ἐφαρμόζειν πειρᾶται τῷ Δεσπότη πάσης τῆς 104 κτίσεως. Ὁ γὰρ Ἰσμαήλ, φέρε εἰπεῖν, οὐκ ἦν πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεν- 10 νήσεως, ἦν δέ τι πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ πάντως, τὸ χρονικὸν λέγω διάστημα. Ἐπὶ δὲ τοῦ «τῆς δόξης ἀπαυγάσματος» τὸ πρὸ καὶ τὸ μετὰ τοῦτο χῶραν οὐκ ἔχει· πρὸ γὰρ τοῦ ἀπαυγάσματος πάντως οὐδὲ ἢ δόξα ἦν· ὁμοῦ γὰρ τῷ εἶναι τὴν δόξαν συνεκλάμπει πάντως καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ διαζευχθῆναι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου φύσιν οὐκ ἔχει 15 οὐδὲ δυνατόν ἐστι πρὸ τοῦ ἀπαυγάσματος ἐφ' ἑαυτῆς τὴν δόξαν ἰδεῖν. Ἄλαμπῆ γὰρ καὶ τυφλὴν ἐφ' ἑαυτῆς εἶναι κατασκευάσει τὴν δόξαν ὃ τοῦτο λέγων, μὴ συνεκλάμποντος αὐτῇ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἀπαυγάσματος. Αὕτη ἐστὶν ἢ τῆς αἰρέσεως κακουργία, ἵνα διὰ τῶν περὶ τὸν ἀνθρω- 20 πον νοουμένων τε καὶ λεγομένων ἀποστήσωσι τὸν Μονογενῆ Θεὸν τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητος. Διὰ τοῦτο φασιν· πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεννήσεως οὐκ ἦν Υἱός· οἱ δὲ τῶν κριῶν υἱοί, ὧν ὁ προφήτης μέμνη- 25 ται, οὐχὶ κἀκεῖνοι μετὰ τὸ γενέσθαι καλοῦνται υἱοί;
- 105 Ὅπερ οὖν τοῖς υἱοῖς τῶν κριῶν ἐνορᾷ ὁ λόγος, τὸ πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεννήσεως μὴ εἶναι αὐτοὺς υἱοὺς κριῶν, τοῦτο νῦν ὃ σεμνὸς θεο- 30 λόγος ἀνατίθησι τῷ ποιητῇ τῶν αἰώνων καὶ πάσης τῆς κτίσεως, τῷ τὸν ἀίδιον Πατέρα ἐν ἑαυτῷ ἔχοντι καὶ ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ἀιδιότητι θεωρουμένῳ, καθὼς αὐτὸς φησιν ὅτι «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Ἄλλ' οἱ μὴ δυνάμενοι τὴν ἐν τῷ λόγῳ κακουργίαν φωρᾶσαι 35 μηδὲ τινα τοῦ ἀκολούθου κατανοήσιν πεπαιδευμένοι τοῖς ἀσυναρτή- 30 τοις τούτοις ἀκολουθοῦσιν, ὡς ἀκόλουθον δεχόμενοι τὸ τούτοις προσκείμενον.
- 106 Φησὶ γὰρ ὅτι 'πρὸ πάσης τῆς κτίσεως γενόμενον'· καὶ ὡσπερ οὐκ ἀρκούσης τῆς φωνῆς ταύτης πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀσεβείας, ἐφε-

7. Α' Τμ. 1,7.

9. Ψαλμ. 28,1.

8. Ἐβρ. 1,3.

10. Ἰω. 14,10.

θορίζουν ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη ἀρχὴ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Υἱοῦ λέγοντας αὐτὸ πὸ τοῦτος πρόσθεσε τώρα στοὺς λόγους τοῦ ὅτι 'δὲ λεγόταν Υἱὸς χωρὶς νὰ προηγηθεῖ ἡ γέννηση στὴν ὑπαρξή του'.

- 103 Τί εἶναι πάλι αὐτὴ ἡ τερατώδης διαβεβαίωση; Ξέρει τάχα ὅτι μιᾷ περὶ Θεοῦ, πὸ ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ πὸ βρίσκεται μέσα στὸν Πατέρα, καὶ πὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ὑπάρχει κάποτε; Δὲν ξέρει τί λέει, οὔτε τί ὑποστηρίζει⁷ ἀλλὰ σὰ νὰ μιᾷ γιὰ τὴν καταγωγὴ κάποιου ἀνθρώπου, ὅσα ἔχουν ἰσχύ ὅταν λέγονται γιὰ τὴν κάτω φύση; αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐφαρμόσει στὸν Κύριο
- 104 ὄλης τῆς κτίσεως. Ὁ Ἰσμαὴλ γὰρ παράδειγμα δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του· πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του ὅμως ὑπῆρχε ἀσφαλῶς μιὰ διάρκεια χρονικὴ ἐννοῶ. Στὸ ἀπαύγασμα ὅμως τῆς δόξας⁸ δὲν ἔχει θέση τὸ πρὶν καὶ τὸ ἔπειτα. Γιατὶ πρὶν ἀπὸ τὸ ἀπαύγασμα δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἡ δόξα. Γιατὶ μαζί μὲ τὴν ὑπαρξὴ τῆς δόξας λάμπει ὅπωςδήποτε καὶ τὸ ἀπαύγασμα καὶ δὲν ἐπιτρέπει ἡ φύση του νὰ χωριστεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ ἄλλο. Οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸ πρὶν ἀπὸ τὸ ἀπαύγασμά της νὰ δεῖ τὴ δόξα καθεαυτήν. "Ὅποιος τὸ λέει αὐτό, κάνει τὴ δόξα νὰ μὴ λάμπει καὶ νὰ εἶναι ἀόρατη, ἀφοῦ δὲ λάμπει μαζί της καὶ τὸ ἀπαύγασμα πὸ αὐτὴ ἀκτινοβολεῖ. Αὐτὴ εἶναι ἡ δολιότητα τῆς αἵρεσης· μὲ ὅσα νοοῦνται καὶ λέγονται γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ χωρίσουν τὸν Μονογενῆ Θεὸ ἀπὸ τὴν ἐνότητά του μὲ τὸν Πατέρα. Γι' αὐτὸ λέει 'πρὶν νὰ ὑπάρξει μὲ τὴ γέννηση δὲν ὑπῆρχε ὁ Υἱός'. Μὰ καὶ τῶν κριαριῶν τὰ παιδιά, πὸ ἀναφέρει ὁ προφήτης⁹, κι αὐτὰ δὲ λέγονται παιδιά μετὰ τὴ γέννησή τους;
- 105 Αὐτὸ λοιπὸν πὸ παρατηρεῖ στὰ παιδιά τῶν κριαριῶν ὁ λόγος, τὸ ὅτι πρὶν ὑπάρξουν μὲ τὴ γέννηση δὲν εἶναι παιδιά τῶν κριαριῶν, αὐτὸ τώρα ὁ ἐξαίρετος θεολόγος τὸ ἀποδίδει στὸν ποιητὴ τῶν αἰώνων καὶ ὄλης τῆς κτίσης, σ' αὐτὸν δηλαδὴ πὸ ἔχει μέσα του τὸν αἰώνιο Πατέρα, ὅπως ὁ ἴδιος λέει· «ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μέσα σ' ἐμένα»¹⁰. Ἀλλὰ ὅποιοι δὲν μποροῦν νὰ δοῦν τὸ δόλο τοῦ λόγου οὔτε ἔχουν μάθει νὰ διαπιστώνουν τὴ λογικὴ ἀκολουθία, ἀκολουθοῦν τούτους ἐδῶ τοὺς ἀσυνάρτητους καὶ δέχονται ὡς ἐπακόλουθο ἐκεῖνο πὸ αὐτοὶ ἔθεσαν ὡς ζητούμενο.
- 106 Μᾶς λέει· 'πὸ ἔχει γίνεи πρὶν ἀπὸ ὄλη τὴν κτίση'. Καὶ σὰ νὰ μὴν ἔφτανε ἡ διατύπωση αὐτὴ γιὰ νὰ δεῖξει τὴν ἀσέβεια, ἀφοῦ

- δρεύει τῷ ἐφεξῆς λόγῳ τὴν βλασφημίαν εἰπὼν ὅτι 'οὐκ ἄκτιστον'. Πῶς οὖν ὀνομάζει Υἱὸν ἀληθινὸν τὸν οὐκ ἄκτιστον; Εἰ γὰρ τὸν οὐκ ἄκτιστον Υἱὸν ἀληθινὸν λέγει προσήκει, ἀληθινὸς Υἱὸς καὶ ὁ οὐρανὸς πάντως ἐστὶ· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐκ ἄκτιστός ἐστιν. Οὕτως ἀληθινὸς 5 Υἱὸς καὶ ὁ ἥλιος, καὶ πάντα, ὅσα ἢ κτίσις ἔχει μικρά τε καὶ μείζονα, τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ προσηγορίας ἄξια πάντως ἐστίν. Πῶς δὲ λέγει Μονογενῆ τὸν γενόμενον; Πάντα γὰρ τὰ γενόμενα ἀδελφὰ πάντως ἐστὶν ἀλλήλων, κατ' αὐτὸν λέγω τὸν τοῦ γενέσθαι λόγον.
- 107 Παρὰ τίνος δὲ καὶ γενόμενον; Πάντα γὰρ εἴ τι γέγονε, παρὰ τοῦ 10 Υἱοῦ πάντως ἐγένετο. Οὕτω γὰρ ὁ Ἰωάννης μαρτύρεται λέγων ὅτι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο». Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν τοῦ Εὐνομίου λόγον ἐγένετο, πάντως ἐν τῇ φύσει τῶν γενομένων καὶ οὗτός ἐστιν. Εἰ οὖν πάντα τὰ γενόμενα δι' ἐκείνου ἐγένετο, ἐν δὲ τῶν γενομένων καὶ ὁ Λόγος ἐστίν, τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς μὴ συνιδεῖν διὰ τῶν 15 τεθέντων τὸ ἄτοπον, ὅτι αὐτὸν ἑαυτοῦ ἔργον γεγενῆσθαι τὸν Δεσπότην τῆς κτίσεως ὁ καινὸς οὗτος δογματιστὴς ἀποφαίνεται, τῷ διαρρηθὴν εἰπεῖν μὴ ἄκτιστον εἶναι τὸν Κύριον καὶ δημιουργὸν πάσης τῆς κτίσεως;
- 108 Πόθεν ἔρει τὴν παρρησίαν, εἰπάτω. Ἐκ ποίας θεοπνεύστου γρα- 20 φῆς; Τίς εὐαγγελιστῆς, ποῖος ἀπόστολος τὴν τοιαύτην ἀφῆκε φωνήν; Τίς προφήτης ἢ νομοθέτης ἢ πατριάρχης ἢ ἄλλος τις τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος θεοφορομένων, ὧν ἀνάγραφοί εἰσιν αἱ φωναί, τῆς τοιαύτης ρήσεως καθηγήσατο; Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐν τῇ παραδόσει τῆς πίστεως παρὰ τῆς ἀληθείας ἐμάθομεν. Εἰ κτιστὸν 25 αὐτὸν εἶναι πιστεῦειν ἔχρην, πῶς παραδιδοῦσα ἡμῖν τὸ μυστήριον ἢ ἀλήθεια τὴν εἰς τὸν Υἱὸν πίστιν καὶ οὐκ εἰς τὸ κτίσμα ἐνομοθέτησε; Πῶς δὲ προσκυνῶν τὸν Χριστὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος τοὺς τῇ κτίσει 109 λατρεύοντας παρὰ τὸν κτίσαντα εἰδωλολατρεῖν διορίζειται; Ἥ γὰρ οὐκ ἂν προσεκύνησεν, εἰ κτιστὸς ἦν, ἢ οὐκ ἂν τοῖς εἰδωλολάτραις 30 συνέταξε τοὺς τῇ κτίσει λατρεύοντας, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς εἰδωλολατρεῖν δόξῃ προσάγων τῷ κτιστῷ τὴν προσκύνησιν. Ἄλλ' οἶδεν ὅτι ὁ παρ' αὐτοῦ προσκυνούμενος ἐπὶ πάντων ἐστὶ Θεός· οὕτω γὰρ ἐν τῷ πρὸς

11. Ἰω. 1,3.

12. Ρωμ. 1,25.

εἶπε αὐτῇ τῇ βλασφημία ἐπιμένει στὸν παρακάτω λόγο διὰ ὅτι 'δὲν εἶναι ἄκτιστος'. Πῶς λοιπὸν ὀνομάζει ἀληθινὸ Υἱὸ αὐτὸν 'ποῦ δὲν εἶναι ἄκτιστος'; Ἄν εἶναι πρέπον νὰ λέει ἀληθινὸ τὸν κτιστὸ Υἱὸ, τότε ἀληθινὸς Υἱὸς εἶναι ὅπως δὴ ποτε καὶ ὁ οὐρανός, γιὰτι κι αὐτὸς δὲν εἶναι ἄκτιστος. Ἔτσι ἀληθινὸς Υἱὸς εἶναι καὶ ὁ ἥλιος καὶ ὄλα ὄσα ἔχει ἡ κτίσις μικρὰ καὶ μεγάλα ὄντα εἶναι ἄξια ὅπως δὴ ποτε νὰ ἔχουν τὴν προσωνομία τοῦ Υἱοῦ. Πῶς ἐπομένως λέει αὐτὸν ποῦ ἔχει γίνεи Μονογενή; Ἀφοῦ ὄλα ὄσα ἔγιναν εἶναι πάντως ἀδέλφια μεταξύ τους, ἐνωῶ ἐπειδὴ ἔχουν γίνεи.

107 Καὶ ἀπὸ ποιὸν ἔχει γίνεи; Γιατί ὄσα ἔγιναν, ἔχουν γίνεи ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν Υἱὸ. Αὐτῇ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννη ποῦ λέει διὰ «ὄλα ἔγιναν μέσω αὐτοῦ»¹¹. Ἄν λοιπὸν καὶ ὁ Υἱὸς ἔγινε κατὰ τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου, τότε ἀσφαλῶς κι αὐτὸς θὰ ἀνήκει στὴν κατηγορία ἐκείνων ποῦ ἔγιναν. Κι ἂν ὄλα ὄσα ἔχουν γίνεи, ἔγινε μέσω του κι ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔγιναν εἶναι καὶ ὁ Λόγος, ποιὸς εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴν ἀντιληφθεῖ τὸ ἄτοπο τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτῶν, διὰ δηλαδὴ ὁ νέος τοῦτος δογματιστὴς διακηρύσσει πῶς ὁ Δεσπότης τῆς κτίσεως εἶναι ἔργο τοῦ ἴδιου του ἑαυτοῦ, μὲ τὸ νὰ ἰσχυριστεῖ ρητὰ διὰ δὲν εἶναι ἄκτιστος ὁ Κύριος, καὶ δημιουργὸς ὄλης τῆς κτίσεως;

108 Ἄπὸ ποῦ ἐνθαρρύνεται γι' αὐτό, ἃς μᾶς πεῖ. Ἄπὸ ποιά θεόπνευστη Γραφή; Ποιὸς εὐαγγελιστὴς, ποιὸς ἀπόστολος εἶπε αὐτὸ τὸ λόγο; Ἄπὸ ὄσους ἔχομε γραφτοὺς τοὺς λόγους τους εἶτε εἶναι προφήτης ἢ νομοθέτης ἢ πατριάρχης ἢ κάποιος ἄλλος ποῦ εἶναι ὄργανο τοῦ Πνεύματος, ποιὸς δίδαξε παρόμοιο λόγο; Ἡ ἀλήθεια μᾶς ἔχει μάθει γιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὄταν μᾶς παρέδιδε τὴν πίστη. Ἄν ἔπρεπε νὰ τὸν δεχόμεστε ὡς κτιστόν, πῶς παραδίδοντάς μας τὸ μυστήριον ἢ ἀλήθεια νομοθέτησε νὰ πιστεύομε στὸν Υἱὸ κι ὄχι στὸ κτίσμα; Καὶ πῶς προσκυνώντας τὸ Χριστὸ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, χαρακτήρισε ὡς εἰδωλολάτρες αὐ-

109 τοὺς ποῦ λατρεύουν τὴν κτίσις κι ὄχι τὸν κτίστη¹²; Γιατί βέβαια ἢ δὲ θὰ τὸν προσκυνῶσε, ἂν ἦταν κτιστὸς ἢ δὲ θὰ τὸν κατέτασσε μὲ τοὺς εἰδωλολάτρες, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ κι ὁ ἴδιος εἰδωλολάτρης προσφέροντας τὴν προσκύνησίν του στὸ κτιστό. Ἀντίθετα, γνώριζε διὰ ἐκεῖνος, τὸν ὄποιο προσκυνῶσε, ἦταν ὁ Θεὸς τῶν ὄλων· ἔτσι ὀνομάζει στὴν ἐπιστολὴ του στοὺς Ρωμαίους τὸν

Ρωμαίους λόγῳ τὸν Υἱὸν ὀνομάζει· οἱ τοίνυν ἀποξενοῦντες τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ κτιστὸν αὐτὸν λέγοντες τί χλευαστικῶς αὐτῷ τὴν ψευδώνυμον κλήσιν χαρίζονται, τῷ ἀλλοτρίῳ τῆς ἀληθινῆς θεότητος τὴν Θεὸς φωνὴν μάτην ἐπιφημίζοντες ὡσπερ τῷ Βῆλ ἢ τῷ 5 Δαγῶν ἢ τῷ δράκοντι; Ὡστε ἢ μὴδὲν Θεὸν ὁμολογοῦσιν αὐτὸν οἱ κτιστὸν εἶναι διοριζόμενοι, ἵνα φανῶσιν ἰουδαίζοντες, ἢ εἴπερ ὁμολογοῦσι τὸν κτισθέντα εἶναι Θεόν, εἰδῶλολατρεῖν μὴ ἀρνεῖσθωσαν.

110 Ἀλλὰ τὴν παροιμιῶδη φωνὴν πάντως προφέρουσι, ἢ φησιν ὅτι «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ». Τοῦτο δὲ διὰ 10 πλείονων μὲν ἔστιν παραθέσθαι σαφέστερον ὅπως ἔχει· πλὴν δυνατὸν ἂν εἴη καὶ δι' ὀλίγων τοῖς εὐγνώμοσι παραδοῦναι τὸ νόημα. Λέγουσι γὰρ καὶ τοῦτό τινες τῶν δι' ἀκριβείας τὰ θεία πεπαιδευμένων, ὅτι οὐ γέγραπται παρ' Ἑβραίοις τὸ 'ἔκτισε', καὶ ἡμεῖς ἐν ἀρχαιοτέραις βίβλοις ἀνέγνωμεν «ἐκτέησατο» γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ «ἔκτισέ με». Ἐμ- 15 φαίνει δὲ πάντως τὸν δούλον ἢ κτήσις διὰ τῶν παροιμιαικῶν αἰνιγμάτων τὸν δι' ἡμᾶς ἀναλαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν. Εἰ δέ τις καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀνάγνωσιν ἐν τῷ μέρει τούτῳ προβάλοιτο, οὐδὲ τὴν 'ἔκτισε' φωνὴν ἀποβάλλομεν.

111 Καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὴν τοῦ δούλου σημασίαν διὰ τοῦ αἰνίγματος 20 βλέπει, ἐπειδὴ πᾶσα ἢ κτίσις δουλεύει, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος. Διὰ τοῦτο καὶ ταύτην τὴν φωνὴν εὐσεβῶς ἔχειν φαμέν. Ἐκτίσθη γὰρ ἀληθῶς ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ὁ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενόμενος, ὁ ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ Λόγος ὢν καὶ Θεός, μετὰ ταῦτα δὲ σὰρξ γενόμενος καὶ 25 ἀνθρωπος. Κτιστὴ δὲ τῆς σαρκὸς ἢ φύσις ἧς μετασχὼν κατὰ πάντα 25 καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας ἐκτίσθη γενόμενος ἀνθρωπος, ἐκτίσθη δὲ κατὰ Θεόν, οὐ κατὰ ἀνθρωπον, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, 112 καινὸν τινα τρόπον καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν. Ἐμάθομεν γὰρ ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως, πλὴν ἄλλ' ἐκτίσθη ὁ καινὸς οὗτος ἀνθρωπος, ὃν κελεύει ὁ τῶν ἀρρή- 30 των μυστηρίων ὑφηγητῆς Παῦλος ἐνδύσασθαι ἡμᾶς διχῶς ὀνομάζων τὸ ἐνδύμα, νῦν μὲν λέγων, «ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἀνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα», πάλιν δὲ ὅτι «ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν

13. Ρωμ. 9,5.

14. Παρ. 8,22.

15. Ρωμ. 8,20.

16. Ἐβρ. 4,15.

17. Ἐφ. 4,24.

Υιό¹³. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ ἀποξενώνουν τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα καὶ τὸν ἀποκαλοῦν κτιστό, γιατί τοῦ χαρίζουν περιπαιχτικά τὴν ψεύτικη ὄνομασία, ἀποδίδοντας μάταια τὴν προσωνομία Θεὸς στὸν ξένο ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ θεότητα, ὅπως στὸν Βήλ, στὸν Δαγὼν ἢ στὸ δράκοντα; Ὡστε ἢ νὰ μὴν τὸν ὁμολογοῦν μήτε Θεοὶ ὅσοι τὸν χαρακτηρίζουν κτιστό, γιὰ νὰ φανοῦν ὅτι ἰουδαῖζουν ἢ, ἂν ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι Θεὸς αὐτὸς ποὺ εἶναι κτιστός, ἄς μὴν ἀρνοῦνται ὅτι πιστεύουν τὰ εἰδῶλα. 6.2.

110 Ἄλλὰ ὅπωςδῆποτε διατυπώνουν τὸ λόγο ἀπὸ τὶς Παροιμίες ποὺ λέει, «ὁ Κύριος μέ ἔκτισε στὴν ἀρχὴ τῶν δρόμων του γιὰ τὰ ἔργα του»¹⁴. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐκθέσει λεπτομερέστερα κανένας πῶς εἶναι ὥστε νὰ γίνεῖ σαφέστερο· εἶναι ὁμως δυνατὸ νὰ μεταδώσομε τὸ νόημα καὶ μέ συντομία στοὺς καλοδιάθετους. Γιατί μερικοὶ ποὺ κατέχουν μέ ἀκρίβεια τὰ θεῖα λένε καὶ τοῦτο· ὅτι στὸ ἑβραϊκὸ κείμενο δὲν ὑπάρχει ἡ λέξη 'ἔκτισε'. Κι ἐγὼ σὲ παλαιότερα βιβλία διάβασα γραμμένο «ἐκτίησατο» (=μ' ἔκανε κτῆμα του) ἀντὶ «μ' ἔκτισε». Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ κτῆση φανερώνει τὸ δούλο στὰ αἰνίγματα τῶν παροιμιῶν, αὐτὸν ποὺ ἔλαβε γιὰ χάρη μας τὴ μορφὴ δούλου. Ἄν κανένας προβάλει καὶ τὴν ἀνάγνωσι ποὺ ἰσχύει στὴν Ἐκκλησία στὸ μέρος αὐτό, δὲν ἀποκρούομε καὶ τὴ λέξη 'ἔκτισε'.

111 Γιατί καὶ τοῦτο ὑπαινίσσεται τὴ σημασία τοῦ δούλου, ἐπειδὴ ὅλη ἡ κτίσις εἶναι ὑποταγμένη¹⁵, ὅπως γράφει ὁ Ἀπόστολος. Γι' αὐτὸ λέμε ὅτι κι ἡ λέξη αὐτὴ δὲν προσκρούει στὴν εὐσέβεια. Γιατί κτίστηκε ἀληθινὰ στὶς ἔσχατες ἡμέρες αὐτὸς ποὺ γιὰ χάρη μας ἔγινε ὅπως ἐμεῖς. Αὐτὸς ποὺ κατὰ τὴν ἀρχὴ ἦταν Λόγος καὶ Θεὸς κι ἔπειτα ἔγινε σάρκα καὶ ἄνθρωπος. Δημιουργημένη εἶναι ἡ φύσις τῆς σάρκας καὶ μέ αὐτὴν ἔγινε ὁλότελα ὁμοιος ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτία¹⁶. Κτίστηκε σύμφωνα μέ τὸ Θεὸ κι ὄχι σύμφωνα μέ τὸν ἄνθρωπο, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, κατὰ ἓνα νέο τρόπο ὄχι κατὰ τὸ
 112 συνηθισμένο στοὺς ἀνθρώπους. Διδαχτήκαμε ὅτι προῆλθε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὴ δύναμη τοῦ Ὑψίστου, ναί, ἀλλὰ κτίστηκε ὁ νέος αὐτὸς ἄνθρωπος, τὸν ὅποιο μᾶς προτρέπει ὁ διδάσκαλος τῶν ἀρρήτων μυστηρίων Παῦλος νὰ τὸν φορέσομε, νὰ τὸν ἐνδυθοῦμε, δίδοντας διπλὴ σημασία στὸ ἐνδυμα, λέγοντας ἄλλοτε, «ἐνδυθεῖτε τὸ νέο ἄνθρωπο ποὺ κτίστηκε σύμφωνα μέ τὸ Θεὸ»¹⁷ καὶ πάλι

- Χριστόν». Οὗτος γὰρ ἡμῖν τοῖς ἐνδύσαμένοις αὐτὸν γίνεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν τῆς σωτηρίας ὁ εἰκὼν, «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός», ἵνα ἔργα τῶν ἑαυτοῦ χειρῶν ποιήσῃ ἡμᾶς, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ πλάσματος τῆς ἀμαρτίας πρὸς τὴν ἰδίαν εἰκόνα πάλιν μετεργασάμενος. Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ θεμέλιος ἡμῖν 5 γίνεται πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ὃς φησιν, ὅτι «θεμέλιον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον», καὶ «πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἔδρασθῆναι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι καὶ πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾶ με.
- 113 Δυνατὸν γὰρ ἕκαστον τούτων κατὰ τὴν παροιμιώδη συνθήειαν 10 μεταληφθὲν εἰς τροπικὴν θεωρίαν ἐφαρμοσθῆναι τῷ λόγῳ. Ὁ γὰρ μέγας Δαβὶδ δικαιοσύνην ὀνομάζει τὰ ὄρη τοῦ Θεοῦ, ἀβύσσους δὲ τὰ κρίματα, πηγὰς δὲ τοὺς διδασκάλους ἐν ἐκκλησίαις λέγων «εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ· «βουνούς» δὲ τὴν ἀκακίαν, ἣν διὰ τοῦ σκιρτήματος τῶν ἀρνίων ἐνεδείξατο. Πρὸ τούτων οὖν ἐν ἡμῖν 15 γεννᾶται ὁ δι' ἡμᾶς κτισθεὶς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἡ τῶν τοιοῦτων κτίσις ἐν ἡμῖν χώραν εὐρη. Ἀλλὰ παραδραμεῖν οἴμαι χρῆναι τὸν περὶ τούτων λόγον, ἱκανῶς τοῖς εὐγνώμοσιν ὑποδειχθείσης δι' ὀλίγων τῆς ἀληθείας· ἐπὶ δὲ τὰ ἐφεξῆς τῶν τοῦ Εὐνομίου λόγων μετέλθωμεν.
- 114 Ἐν ἀρχῇ, φησίν, ὄντα, οὐκ ἄναρχον. Ὡς πῶς νοεῖ τὰς θείας 20 φωνὰς ὁ ἐπὶ συνέσει ὑπὲρ τοὺς ἄλλους φρονῶν; Τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα ἀρχὴν ἔχοντα ἐρμηνεύει, καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι, εἰ ἀρχὴν ἔχει ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν, καὶ ἡ ἀρχὴ πάντως ἔχει ἄλλην ἀρχήν. Ὁ γὰρ ἂν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς εἴπῃ, τοῦτο κατ' ἀνάγκην καὶ περὶ τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος ὁμολογήσει πάντως. Πῶς γὰρ τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄν τῆς ἀρχῆς χωρισθῆσεται; Πῶς δέ τις 25 τὸ οὐκ ἦν προεπινοήσει τοῦ ἦν; Ὅπως γὰρ ἂν τις ἀναγαῶν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς ἀρχῆς ὑπερτείνῃ, συγκατανοεῖ πάντως τὸν ἐν αὐτῇ ὄντα λόγον χωρισθῆναι τῆς ἐν ἧ ἔστιν ἀρχῆς μὴ δυνάμενον, οὐδέποτε τοῦ ἐν αὐτῇ εἶναι οὔτε ἀρχόμενον οὔτε παυόμενον. Μηδεὶς δὲ διὰ τούτων εἰς δύο ἀρχὰς διασχιζέτω τὸ δόγμα. Μία

18. Ρωμ. 13,14.

19. Ἰω. 14,6.

20. Α' Κορ. 3,11.

21. Παροιμ. 8,24.

22. Ψαλμ. 67,27.

23. Ψαλμ. 113,4.

«ένδουθεῖτε τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό»¹⁸. Ἔτσι γίνεται γιὰ μᾶς πού τὸν ἐνδουθήκαμε ἀρχὴ γιὰ τὴν πορεία τῆς σωτηρίας αὐτὸς πού εἶπε, «ἐγὼ εἶμαι ἡ ὁδός»¹⁹, γιὰ νὰ κάνει ἐμᾶς ἔργα τῶν χειρῶν του μεταβάλλοντάς μας ἀπὸ κακὸ δημιούργημα τῆς ἁμαρτίας σὲ εικόνα δικῆ του. Ὁ ἴδιος πάλι γίνεται καὶ θεμελιόπετρα γιὰ μᾶς πρὶν ἀπὸ τὸ μελλοντικὸ αἰῶνα κατὰ τὸν Παῦλο πού λέει, «κανένας δὲν μπορεῖ νὰ βάλει θεμέλιο ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ πού ὑπάρχει»²⁰, καὶ «πρὶν ἔρθουν οἱ πηγές τῶν νερῶν καὶ πρὶν σταθεροποιηθοῦν τὰ ὄρη καὶ προτοῦ κάνει τίς ἀβύσσους καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ βουνά, γέννησε ἐμένα»²¹.

113 Εἶναι δυνατό καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἀφοῦ τὸ ἐκλάβομε κατὰ τὴ συνήθεια τῶν Παρομιῶν μὲ μεταφορικὴ σημασία νὰ ἐφαρμοσθεῖ στὸ λόγο. Ὁ μέγας Δαβὶδ ὀνομάζει τὰ ὄρη τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη, ἀβύσσους τίς ἀποφάσεις του, πηγές ὄσους διδάσκουν στίς Ἐκκλησίες ὅταν λέει «ἐπαινεῖτε τὸν Κύριο τὸ Θεὸ μας ἀπὸ τίς πηγές τοῦ Ἰσραήλ»²². Βουνά²³ καλεῖ τὴν ἀκακία, πού τὴν παρουσίασε μὲ τὸ σκίρτημα τῶν ἀρνιῶν. Πρὶν ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν γεννιέται μέσα μας αὐτὸς πού κτίστηκε ἄνθρωπος γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ βρεῖ χῶρο μέσα καὶ ἡ κτίση αὐτῶν τῶν προηγουμένων. Πρέπει ὅμως νομίζω νὰ ἀφήσομε τὸ λόγο γι' αὐτά· γιὰ τοὺς καλοδιάθετους δεῖξαμε ικανοποιητικὰ ἂν καὶ μὲ λίγα τὴν ἀλήθεια.

114 Ἄς προχωρήσομε στοὺς παρακάτω λόγους τοῦ Εὐνομίου. Λέει 'πού ἦταν στὴν ἀρχή, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀναρχος'. Πῶς ἀντιλαμβάνεται τὰ θεῖα ὀνόματα αὐτὸς πού νομίζει ὅτι ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὴ σύνεση τὸ 'αὐτὸν πού ἦταν στὴν ἀρχή' τὸ ἐρμηνεύει 'αὐτὸν πού ἔχει ἀρχή' καὶ δὲν ξέρει ὅτι ἂν αὐτὸς πού εἶναι στὴν ἀρχή ἔχει ἀρχή, τότε καὶ ἡ ἀρχή θὰ ἔχει ἄλλη ἀρχή. Γιατί ὅ,τι τυχὸν θὰ πεῖ γιὰ τὴν ἀρχή, αὐτὸ ἀσφαλῶς θὰ ὁμολογήσει ὑποχρεωτικὰ καὶ γι' αὐτὸν πού εἶναι στὴν ἀρχή. Πῶς αὐτὸ πού εἶναι στὴν ἀρχή θὰ ἀποχωριστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχή; Καὶ πῶς κανένας θὰ σκεφεῖ τὸ 'δὲν ἦταν' πρὶν ἀπὸ τὸ 'ἦταν'; Ὅπως δηλαδὴ κι ἂν ὑψώσει κανένας τὸ νοῦ του ἀνεβάζοντας πάνω ἀπὸ τὴν ἀρχή γιὰ νὰ τὴν κατανοήσει, κατανοεῖ πάντως μαζὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ χωριστεῖ ὁ Λόγος ἀπὸ τὴν ἀρχή στὴν ὁποία βρίσκεται, ἐπειδὴ ποτὲ μήτε ἀρχίζει μήτε παύει νὰ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτήν. Ἀλλὰ μὲ αὐτὰ ἄς μὴ χωρίζει σὲ δύο ἀρχές τὴ διδασκαλία. Ἡ ἀρχὴ εἶναι στ' ἀλήθεια

γὰρ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἡ ἀρχή, ἧ ἀχωρίστως ἐνθεωρεῖται ὁ λόγος ὁ διὰ πάντων πρὸς τὸν Πατέρα ἡνωμένος.

115 Ὅ ταῦτα φρονῶν οὐδεμίαν δώσει τῇ αἰρέσει πάροδον διὰ τῆς καινοτομίας τοῦ ἀγέννητος ὀνόματος τῇ εὐσεβείᾳ λυμαινέσθαι. Ἐν δὲ 5 τοῖς ἐφεξῆς ἐκτεθεῖσιν ἄρτω ἔοικεν ὁ λόγος αὐτοῦ πολλὴν ἔχοντι τὴν ἐπιμιξίαν τῆς ἁμμου. Τοῖς γὰρ ὑγιῶς λεγομένοις τὰ αἰρετικὰ συμμίκτας νοήματα ἄβρωτον διὰ τοῦ συμμεμιγμένου λίθου ποιεῖ καὶ τὸ τροφίμον. Λέγει γὰρ 'σοφίαν ζῶσαν' τὸν Κύριον 'καὶ ἀλήθειαν ἐνεργουῦσαν καὶ δύναμιν ὑπεστώσαν καὶ ζωὴν' ἕως τούτου τὸ τροφίμον. Ἐντίθη- 10 σι δὲ τοῖς εἰρημένοις τὸν ἰὸν τῆς αἰρέσεως. Γεννητὴν γὰρ τὴν ζωὴν ὀνομάσας ἄλλο τι τῇ πρὸς τὴν ἀγέννητον ζωὴν ἀντιδιαστολῆ νοεῖν καὶ οὐχὶ τὴν ὄντως ζωὴν τὸν Υἱὸν ὑποτίθεται. Εἰτά φησιν 'ὡς Υἱὸν Θεοῦ ζωοποιοῦντα τοὺς ζῶντας καὶ ζωοποιοῦντα τοὺς νεκρούς, φῶς ἀληθινόν, φῶς φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἀγα- 15 θὸν καὶ χορηγὸν ἀγαθῶν'. Ταῦτα πάντα ἀντὶ μέλιτός τινος τοῖς ἀκραιότεροις προτείνων ὑποκρύπτει τῇ γλυκύτητι τῶν ρημάτων τούτων 116 τὸ δηλητήριον. Εὐθύς γὰρ ἐπάγει τοῖς εἰρημένοις τὸ φθοροποιὸν αὐτοῦ νόημα, λέγων 'οὐχὶ τῷ γεννήσαντι συμερισάμενον τὴν ἀξίαν, οὐκ ἄλλω τινὶ τὴν πατρικὴν οὐσίαν, ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γεννήσεως 20 ἔνδοξον καὶ τῆς δόξης κύριον καὶ λαβόντα παρὰ τοῦ Πατρὸς δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, καθὼς εἶπε, «τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω»'.

Ταῦτά ἐστιν τὰ ἐπιθανάτια φάρμακα, ἃ μόνοι διαγιγνώσκουσιν οἱ γεγυμνασμένοι τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια. Τούτων δὲ ἡ θανατηφόρος 25 κακία φανερώτερον ἐν τοῖς τελευταίοις τῶν εἰρημένων ἀνακαλύπτεται. Λαβόντα, φησί, 'παρὰ τοῦ Πατρὸς δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, καθὼς εἶπε 117 «τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω»'. Τίς ἐστιν ὁ ἕτερος ἐκεῖνος ᾧ εἶπεν ὁ Θεὸς τὴν δόξαν μὴ δώσειν; Ὁ μὲν προφήτης περὶ τοῦ ἀντικειμένου 30 λέγει, ὁ δὲ Εὐνόμιος εἰς αὐτὸν τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἀναφέρει τὴν προφητείαν. Εἰπὼν γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης ὅτι «τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω», προσέθηκεν ὅτι «καὶ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς». Ἐπεὶ γὰρ τὴν Θεῷ χρεωστούμενην λατρείαν καὶ προσκύ-

μία, ὅπου ὁ Λόγος νοεῖται ἀχώριστος ἀπὸ αὐτήν, πού με ὄλα εἶναι ἐνωμένη με τὸν Πατέρα.

- 115 Αὐτὰ ὅποιος σκέφτεται δὲ θὰ δώσει καμιὰ εἴσοδο στὴν αἵρεση νὰ βλάψει τὴν εὐσέβεια με τὴν καινοτομία τῆς χρήσης τοῦ ὀνόματος 'ἀγέννητος'. Σὲ ὄσα ἔχουν ἐκτεθεῖ στὴ συνέχεια ὁ λόγος του μοιάζει με ψωμί με πολλὴ ἀνάμιξη ἄμμου. Γιατὶ ἀνακατεύοντας στὰ ὑγιή νοήματα τὰ αἰρετικά, με τὴν ἀνάμιξη τῆς πέτρας κάνει καὶ τὸ φαγώσιμο νὰ μὴν τρώγεται. Λέει δηλαδὴ 'σοφία ζωντανὴ τὸν Κύριο καὶ ἀλήθεια ἐνεργὸ καὶ δύναμη με ὑπόσταση καὶ ζωὴ'. Ὡς ἐδῶ εἶναι τὸ φαγώσιμο ἀλλὰ μέσα στοὺς λόγους του βάζει τὸ δηλητήριό τῆς αἵρεσης. Γιατὶ, ὅταν ὀνόμασε τὴ ζωὴ γεννητὴ, ἔχει ὑπόψη κάτι ἄλλο με τὴν ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν ἀγέννητη ζωὴ καὶ δὲν ὑπονοεῖ τὸν Υἱό, τὴν ἀληθινὴ ζωὴ. Ἐπειτα λέει: 'ὡς Υἱὸ τοῦ Θεοῦ πού ζωοποιεῖ τοὺς ζῶντες καὶ τοὺς νεκροὺς, φῶς ἀληθινὸ, φῶς πού φωτίζει κάθε ἄνθρωπο πού ἐρχεται στὸν κόσμο²⁴, ἀγαθὸ καὶ πού χορηγεῖ τὰ ἀγαθὰ'. Αὐτὰ ὄλα τὰ προβάλλει στοὺς πιὸ ἀπλοὺς σὰν ἓνα εἶδος μέλι, κρύβει τὸ δηλητήριό
- 116 με τὴ γλυκύτητα τῶν λόγων αὐτῶν. Ἀμέσως προσθέτει σὲ ὄσα εἶπε τὴν καταστροφικὴ του σκέψη λέγοντας: 'πού δὲ συμμερίστηκε τὸ ἀξίωμα με τὸ Πατέρα του οὔτε τὴν πατρικὴ οὐσία με κάποιον ἄλλο ἀλλὰ ἔγινε ἐνδοξος ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ τῆς δόξας Κύριος κι ἔλαβε δόξα ἀπὸ τὸν Πατέρα του· δὲν ἔγινε κοινωνὸς τῆς δόξας ἐκείνου, γιατί ἡ δόξα τοῦ Παντοκράτορα εἶναι ἀμετάδοτη κατὰ τὸ λόγο του· «τὴ δόξα μου δὲ θὰ τὴ δώσω σὲ ἄλλον»²⁵'.

Αὐτὰ εἶναι τὰ θανατηφόρα δηλητήρια πού τ' ἀντιλαμβάνονται μονάχα ὄσοι ἔχουν γυμνασμένα αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς. Ἡ θανάσιμη κακία τους ἀποκαλύπτεται φανερότερα στοὺς τελευταίους ἀπὸ τοὺς παραπάνω λόγους: 'πού ἔλαβε', λέει, 'δόξα ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀλλὰ δὲν ἔγινε κοινωνὸς τῆς δόξας ἐκείνου· γιατί ἡ δόξα τοῦ Παντοκράτορα εἶναι ἀμετάδοτη κατὰ τὸ λόγο του· «τὴ δόξα μου δὲ θὰ τὴ δώσω σὲ ἄλλον»²⁵'. Ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἄλλος πού εἶπε ὁ Θεὸς ὅτι δὲ θὰ τοῦ δώσει τὴ δόξα του; Ὁ προφήτης μιλάει γιὰ τὸν ἀντίπαλο, ἐνῶ ὁ Εὐνόμιος ἀποδίδει τὴν προφητεία στὸν Μονογενὴ Θεό. Μεταδίδοντας δηλαδὴ ὁ προφήτης τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ «δὲ θὰ δώσω τὴ δόξα μου σὲ ἄλλο», πρόσθεσε «οὔτε τίς ἀρετὲς μου στὰ εἶδωλα». Ἐπειδὴ, θέλω νὰ πῶ, τὴν χρε-

νησιν τῷ ἀντικειμένῳ προσῆγον δι' ἀπάτης οἱ ἄνθρωποι, τοῖς τῶν γλυπτῶν ἀφιδρύμασι τὸν ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ σεβαζόμενοι τὸν πολυειδῶς ἐν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν εἰδώλων μορφούμενον, οἴκτον λαβῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀπωλείας ὁ τοὺς κακῶς ἔχοντας ἰατρεύων τὴν 5 χρόνοις ὕστερον γενησομένην παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐν τῷ ἀφανισμῷ τῶν εἰδώλων διὰ τοῦ προφήτου προηγόρευσε λέγων ὅτι 'φανερωθείσης τῆς ἀληθείας οὐκέτι ἡ ἐμὴ δόξα ἄλλω δοθήσεται οὐδὲ αἱ ἐμαὶ ἀρεταὶ τοῖς γλυπτοῖς ἀνατεθήσονται'.

118 Οὐκέτι γὰρ «δουλεύσουσι τοῖς φύσει μὴ οὐσί θεοῖς» τὴν ἐμὴν δόξαν ἐπιγνόντες οἱ ἄνθρωποι. Ὅσα τοίνυν περὶ τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ὁ προφήτης φησί, ταῦτα ὁ θεομάχος εἰς αὐτὸν ἀναφέρει τὸν Κύριον τὸν ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου φθεγξάμενον. Τίς τοιοῦτος ἐν τοῖς τυράννοις μνημονεύεται γεγενῆσθαι διώκτης 119 τῆς πίστεως; Τίς τοῦτο κατεσκεύασεν, ὡς ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ψυχῶν 15 ἡμῶν διὰ σαρκὸς ἐπιφανείς, καθὼς ἐπιστεῦσαμεν, οὐκ ἀληθινός ἐστι Θεός, ἀλλ' ὁ τῷ Θεῷ ἀντικείμενος, ὁ ἐν τοῖς γλυπτοῖς τε καὶ τοῖς εἰδώλοις ἐνεργῶν τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπάτην; Ἄ γὰρ περὶ ἐκείνου εἴρηται διὰ τοῦ προφήτου, ταῦτα ὁ Εὐνόμιος εἰς τὸν Μονογενῆ Θεὸν μετατίθησιν, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο νοήσας, ὅτι αὐτὸς ὁ Μονογενής 20 ἐστὶν ὁ ταῦτα ἐν τῷ προφήτῃ φθεγξάμενος, καθὼς αὐτὸς οὗτος ἐν τοῖς ἐφεξῆς λέγει ὅτι 'οὗτός ἐστιν ὁ ἐν τοῖς προφήταις λαλήσας'.

120 Τί με χρὴ πλείω περὶ τούτων διεξιέναι; Τῆς αὐτῆς γὰρ ἔχεται βλασφημίας καὶ τὰ πρὸ τούτων εἰρημένα. Ἀβόντα, φησὶν, 'παρὰ τοῦ Πατρὸς δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος 25 γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ'. Ἐγὼ γὰρ εἰ καὶ περὶ Μωϋσέως ὁ λόγος ἦν τοῦ δοξασθέντος ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ νόμου, οὐδ' οὕτως ἦνεγκα ἂν τὸν τοιοῦτον λόγον, εἰ καὶ ὅτι μηδεμίαν ἔχων οἴκοθεν δόξαν ἐκεῖνος διὰ τῆς γενομένης αὐτῷ θεόθεν δωρεᾶς ἐνδοξος ἀθρώως τοῖς Ἰσραηλίταις ἐφάνη. Αὐτὴ γὰρ ἡ γενομένη τῷ νομοθέτῃ δόξα οὐκ 30 ἄλλου τινὸς ἦν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἦν πάντας κελεύει ζητεῖν ἐν τῷ

25a. Γαλ. 4,8.

26. Ἐξ. 34,35.

ωστούμενη λατρεία καὶ προσκύνηση στὸ Θεὸ ἐξαπατημένοι οἱ ἄνθρωποι τὴν πρόσφεραν στὸν ἀντίπαλο ἐκδηλώνοντας μὲ τὸ στήσιμο ἀγαλμάτων τὸ σεβασμὸ τους στὸν ἐχθρὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ παίρνει μὲ τὰ ὁμοιώματα αὐτὰ πολλές καὶ διάφορες μορφές ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, γι' αὐτὸ πονώντας γιὰ τὴν ἀπώλεια τῶν ἀνθρώπων αὐτὸς ποὺ θεραπεύει τοὺς πάσχοντες, προανήγγειλε τὴ φιλανθρωπία ποὺ θὰ ἔδειχνε ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια μὲ τὸν ἀφανισμό τῶν εἰδώλων καὶ εἶπε: 'ὅταν φανερωθεῖ ἡ ἀλήθεια, δὲ θὰ δοθεῖ πιά σὲ ἄλλον ἢ δόξα ποὺ μοῦ ἀνήκει οὔτε οἱ ἀρετές μου θ' ἀποδοθοῦν στὰ εἴδωλα'.

- 118 Γιατὶ δὲν ὑπηρετοῦν σὰν δοῦλοι οἱ ἄνθρωποι σὲ ὄχι ἀπὸ τὴ φύση τους θεοὺς, ἐπειδὴ ἔχουν συνειδητοποιήσει τὴ δόξα μου^{25α}. 'Ὅσα λοιπὸν λέει ὁ προφήτης γιὰ τὴν ἀντικείμενη ἐνέργεια ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Κυρίου, αὐτὰ ὁ θεομάχος τ' ἀποδίδει στὸν ἴδιο τὸν Κύριο, σ' αὐτὸν δηλαδὴ ποὺ μίλησε μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη. Ποιὸς τέτοιος διώκτης τῆς πίστεως ἀναφέρεται ὅτι παρουσιά-
- 119 στηκε ἀνάμεσα στοὺς βασιλιάδες; Ποιὸς τὸ μηχανεύτηκε τοῦτο, ὅτι ἀληθινὸς Θεὸς δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ φανερώθηκε μέσα στὴν σάρκα γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, ὅπως πιστέψαμε, ἀλλὰ ὁ ἀντίθετος στὸ Θεό, αὐτὸς ποὺ μὲ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ εἴδωλα ἐνεργεῖ τὴν ἀπάτη σὲ βάρος τῶν ἀνθρώπων; Γιατὶ ὅσα εἰπώθηκαν γι' αὐτὸν ὁ Εὐνόμιος τὰ μεταθέτει στὸν Μονογενῆ Θεό. Καὶ δὲν κατανόησε μήτε τοῦτο· ὅτι αὐτὸς ποὺ εἶπε αὐτὰ τὰ πράγματα μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Μονογενής, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Εὐνόμιος λέει στὰ παρακάτω, 'ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ μίλησε μέσω τῶν προφητῶν'.

- 120 Τί χρειάζεται νὰ πῶ περισσότερα γι' αὐτά; Εἶναι ἐξίσου βλάσφημα ὅσα εἰπώθηκαν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτά. 'Ποῦ ἔλαβε', λέει, 'δόξα ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ποὺ δὲν ἔγινε κοινωνὸς τῆς δόξας ἐκεῖνου· γιατί ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορα δὲ μεταδίδεται'. Μόλο ποὺ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸ Μωϋσῆ ποὺ δοξάστηκε στὴ διακονία τοῦ νόμου, ἐγὼ κι ἔτσι ἀκόμα δὲ θ' ἀνεχόμεν τὸ λόγο αὐτῶν· ἂν καὶ δὲν εἶχε ὁ Μωϋσῆς καμιὰ δόξα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὅμως ἀναδείχτηκε ξαφνικὰ ἀνάμεσα στοὺς Ἰσραηλίτες γεμάτος δόξα μὲ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ²⁶. Γιατὶ ἡ δόξα αὐτὴ ποὺ δόθηκε στὸ νομοθέτη δὲν ἦταν δόξα κανενὸς ἄλλου παρὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ.

- Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, δι' ὧν αἰτιᾶται τοὺς τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, τὴν δὲ παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ δόξαν μὴ ζητοῦντας.
- 121 Δι' ὧν γὰρ ζητεῖν ἐνεκελεύσατο τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ δόξαν, τὸ δυνατὸν εἶναι τυχεῖν τοῦ ζητουμένου κατεπηγγείλατο. Πῶς οὖν 5 ἀμετάδοτος ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, εἰ γε καὶ χρῆ τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ δόξαν αἰτεῖν καὶ «πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει» κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν; Ὁ δὲ περὶ «τοῦ ἀπαυγίσματος τῆς δόξης» λέγων δι λαβῶν ἔχει τὴν δόξαν οὐδὲν ἕτερον λέγει ἢ ὅτι ἄδοξον καθ' ἑαυτὸ τὸ τῆς δόξης ἐστὶν ἀπαύγασμα, χρήζει δὲ λαβεῖν παρ' ἑτέρου δόξαν, ἵνα 10 οὕτω ποτὲ καὶ αὐτὸς γένηται κύριος τῆς δόξης. Ποῦ τοίνυν θήσομεν τὰς τῆς ἀληθείας φωνάς, τὴν τε λέγουσαν «ὀφθῆσῃσθαί αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς» καὶ πάλιν δι «πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν»; Τίτι χρῆ προσέχειν τὸν ἀκούοντα, τῷ λέγοντι δι ἀμέτοχός ἐστι τῆς τοῦ Πατρὸς δόξης ὁ πάντων τῶν ἐν τῷ Πατρὶ κληρονόμος, 15 καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἢ τῷ ὁμολογοῦντι δι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ αὐτὸς ἔχει; Ἐν δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ δόξα πάντως ἐστίν.
- 122 Ἄλλ' ἀμετάδοτον εἶναι φησὶ τὴν δόξαν τοῦ παντοκράτορος. Τοῦτο οὐτε Ἰωὴλ οὐτε ὁ μέγας Πέτρος μαρτύρεται ὁ τὸν προφητικὸν λόγον ἐν τῇ δημηγορίᾳ τῇ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους οἰκειωσάμενος. Φησὶ 20 γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ὃ τε προφήτης καὶ ὁ ἀπόστολος δι «ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα». Ὁ τοίνυν τοῦ ἰδίου Πνεύματος τῆς κοινωνίας πάση σαρκὶ μὴ φθονήσας πῶς τῷ Μονογενεῖ Υἱῷ τῷ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, τῷ πάντα ἔχοντι ὅσα ὁ Πατήρ ἔχει, τῆς οἰκειᾶς δόξης οὐ μεταδίδωσιν; Ἡ τάχα εἶποι τις ἂν 123 ἀληθεύειν τὸν Εὐνόμιον ἐν τούτῳ καὶ μὴ βουλόμενον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μὴ ἔχοντος οἴκοθεν τὴν δόξαν κυρίως ἢ μεταδοσις λέγεται, ᾧ τὸ ἔχειν ἑτέρωθεν προσγίνεται, οὐκ ἐκ φύσεως· ὅπου δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ καταλαμβάνεται φύσις, οὐ χρήζει τοῦ καθ' ἑκάστον μεταδιδόντος ὁ ἐκείνο κατὰ τὴν φύσιν ὧν, ὅπερ ὁ Πατήρ εἶναι πεπίστευται. Μᾶλλον 10 δὲ τρανότερόν τε καὶ φανερώτερον εἰπεῖν ἔχει καλῶς. Τί χρήζει τῆς

27. Ἰω. 5,44.

28. Ματθ. 7,8.

29. Ἐβρ. 1,3.

30. Ματθ. 16,27. Μαρκ. 8,38. Λουκᾶ 9,26.

31. Ἰω. 16,15.

32. Ἐβρ. 1,2.

33. Πράξ. 2,17. Ἰωὴλ 2,28.

34. Ἰω. 1,18.

Κι αὐτὴν ὁ Κύριος μέσα στό Εὐαγγέλιο²⁷ ὀρίζει νά ἐπιδιώκουν ὄλοι, μὲ τίς κατηγορίες πού ἐκτοξεύει ἐναντίον ἐκείνων πού προτιμοῦν τὴν ἀνθρώπινη δόξα κι ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴ δόξα τοῦ μόνου Θεοῦ.

- 121 Μὲ ὅσα ὄρισε νά ἐπιδιώκομε τὴ δόξα ἀπὸ τὸ μόνο Θεὸ μᾶς διαβεβαίωσε ὅτι εἶναι δυνατό νά ἐπιτύχομε ὅ,τι ἐπιδιώκομε. Πῶς λοιπὸν δὲ μεταδίδεται ἡ δόξα τοῦ Παντοκράτορα, ἀφοῦ εἶναι ἀπαραίτητο νά ζητοῦμε δόξα ἀπὸ τὸ μόνο Θεό, καὶ «καθένας πού ζητεῖ παίρνει» κατὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου²⁸; Αὐτὸς τώρα πού γιὰ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας λέει ὅτι ἔχει τὴ δόξα ἀφοῦ τὴν ἔλαβε, δὲ λέει τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας²⁹ δὲν ἔχει καθόλου δόξα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἀλλὰ ἔχει ἀνάγκη νά λάβει δόξα ἀπὸ ἄλλον, κι ἔτσι νά γίνεи κι αὐτὸς κάτοχος κάποιας δόξας. Καὶ τοὺς λόγους τῆς Ἀλήθειας πού θὰ τοὺς βάλομε; Καὶ τὸν ἕνα πού λέει «θὰ τὸν δοῦμε μὲ τὴ δόξα τοῦ Πατέρα του»³⁰ καὶ τὸν ἄλλο πάλι, ὅτι «ὄλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας μου εἶναι δικὰ μου»³¹; Σὲ ποιὸν πρέπει νά προσέχει ὁ ἀκροατὴς; Σ' αὐτὸν πού λέει ὅτι εἶναι ἀμέτοχος τῆς δόξας τοῦ Πατέρα ὁ κληρονόμος ὄλων ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος³² ἢ σ' ἐκεῖνον πού δηλώνει ὅτι ἔχει κι αὐτὸς ὄλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας; Μέσα στὴ λέξη 'ὄλα' περιέχεται βέβαια καὶ ἡ δόξα.
- 122 Λέει ὁμως ὅτι 'ἡ δόξα τοῦ Παντοκράτορα δὲ μεταδίδεται'. Αὐτὸ δὲ μᾶς τὸ λέει οὔτε ὁ Ἰωὴλ οὔτε ὁ μέγας Πέτρος πού χρησιμοποίησε ὡς δικό του τὸ λόγο τοῦ προφήτη στὴν ὁμιλία του πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Λένε ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Θεοῦ τόσο ὁ προφήτης ὅσο καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι «θὰ χύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε σάρκα»³³. Αὐτὸς λοιπὸν πού δὲν ἀρνήθηκε τὴ μετάδοση τοῦ Πνεύματός του σὲ κάθε σάρκα, πῶς δὲ θὰ μεταδώσει τὴ δόξα του στό Μονογενὴ Υἱό του, πού εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα³⁴ κι ἔχει ὄλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας; Ἡ ἴσως θὰ ἔλεγε κανένας
- 123 ὅτι σ' αὐτὸ ἀληθεύει ὁ Εὐνόμιος καὶ χωρὶς νά θέλει; Ἡ μετάδοση κυριολεκτεῖται σ' ἐκεῖνον πού δὲν ἔχει δόξα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, πού ἢ κατοχὴ τῆς τοῦ ἔρχεται ἀπὸ ἄλλοῦ καὶ δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὴ φύση του. Ὅπου ὁμως ἐννοεῖται μία καὶ ἡ αὐτὴ φύση, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὸν πού μεταδίδει στὸν καθένα ποιός; αὐτὸς πού εἶναι στὴ φύση ὅ,τι πιστεύεται πῶς εἶναι ὁ Πατέρας. Εἶναι καλύ-

τοῦ Πατρὸς δόξης ὁ ὄλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, οὐδενὸς τῶν ἐν τῷ Πατρὶ θεωρουμένων ὑφηρημένον; Τίς δὲ καὶ ἡ τοῦ 'παντοκράτορος' ἀξία, ἧς 'ἀμέτοχον' ὁ Εὐνόμιος τὸν Υἱὸν ἀποφαίνεται;

124 Λεγέτωσαν μὲν οὖν οἱ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν 5 ἐπιστήμονες τὰ γῆινα δόγματα, οἱ καθὼς φησιν ὁ προφήτης ἐκ γῆς φωνοῦντες. "Ὅσοι δὲ προσκυνοῦμεν τὸν Λόγον καὶ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν μαθηταί, μᾶλλον δὲ εἶναι εὐχόμεθα, μηδὲ ταύτην παραδράμωμεν τὴν φωνὴν ἀθεώρητον. Οἶδαμεν γὰρ ὅτι πάντων τῶν ὀνομάτων, 10 δι' ὧν τὸ θεῖον διασημαίνεται, τινὰ μὲν ἐνδεικτικὰ τῆς θείας μεγαλοσύνης ἐστίν, αὐτὰ ἐφ' ἑαυτῶν λεγόμενά τε καὶ νοούμενα, τινὰ δὲ ταῖς ὑπὲρ ἡμᾶς τε καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐνεργεῖαις ἐπονομάζεται. "Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ ὁ θεῖος ἀπόστολος «ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ» καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ παραστατικὰ τῆς ὑπερκειμένης δυνάμεως νοήματα διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐνδείκνυται· ὅταν δὲ λέγηται 15 παρὰ τῶν γραφῶν οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, πολυέλεος, ἀληθινός, χρηστός, Κύριος, ἰατρός, ποιμὴν, ὁδός, ἄρτος, πηγὴ, βασιλεὺς, κτίστης, δημιουργός, ὑπερασπιστής, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, ὁ ἐν πᾶσι πάντα, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἐν τῇ κτίσει παρὰ τῆς θείας φιλανθρωπίας ἐνεργουμένων περιέχει τὴν ἔμφασιν.

125 Τὸ τοίνυν τοῦ 'παντοκράτορος' ὄνομα τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσιν εὐρίσκεται μὴ ἄλλο τι σημαῖνον ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως ἢ τὸ πρὸς τί 5 πως ἔχειν τὴ κρατητικὴν τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἐνέργειαν, ἣν ἡ τοῦ παντοκράτορος ἔμφασις ὑποδείκνυσιν. "Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἂν ἰατρός ἦν, εἰ μὴ τῶν νοσοῦντων χάριν, οὐδ' ἂν ἐλεήμων τε καὶ οἰ- 25 κτίρμων καὶ τὰ τοιαῦτα κατωνομάζετο, εἰ μὴ διὰ τὸν οἰκτιρμῶν τε καὶ ἐλέου δεόμενον, οὕτως οὐδὲ παντοκράτωρ, εἰ μὴ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ περικρατοῦντος αὐτὴν καὶ ἐν τῷ εἶναι συντηροῦντος ἐδέετο. Οὐκοῦν ὡσπερ ἰατρός τῷ δεομένῳ τῆς θεραπείας γίνεται, οὕτω καὶ παντοκράτωρ τῷ χρῆζοντι τοῦ κρατεῖσθαι· καὶ ὡσπερ «οὐ χρεῖαν ἔχουσιν

35. Ἦσ. 8,19.

36. Α' Τιμ. 1,17.

37. Ματθ. 9,12.

τερα νά τὸ πῶ πιὸ καθαρά καὶ πιὸ ἔντονα. Τί ἀνάγκη ἔχει ἀπὸ τῆ δόξα τοῦ Πατέρα, αὐτὸς ποὺ ἔχει μέσα του ὄλο τὸν Πατέρα καὶ δὲν τοῦ λείπει τίποτε ἀπὸ ὅσα νοοῦμε στὸν Πατέρα; Καὶ ποιά εἶναι καὶ ἡ ἀξία τοῦ Παντοκράτορα ποὺ ὁ Εὐνόμιος κηρύσσει ἀμέτοχό της τὸν Υἱό;

124 Ἄς ποῦνε λοιπὸν ὅσοι σοφοὶ βρίσκονται κοντὰ τους καὶ τοὺς θεωροῦν ὡς ἐπιστήμονες, ἄς ποῦνε τὰ ἐπίγεια δόγματα· «αὐτοὶ ποὺ φωνάζουν ἀπὸ τῆ γῆ»³⁵, ὅπως λέει ὁ προφήτης. Ὅσοι ὁμως προσκυνοῦμε τὸ Λόγο καὶ εἴμαστε μαθητὲς τῆς Ἀλήθειας ἢ μᾶλλον καυχίομαστε ὅτι εἴμαστε, ἄς μὴν ἀφήσομε ἀνεξέταστο κι αὐτὸν τὸ λόγο. Γιατὶ ξέρομε ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα ποὺ δηλώνουν τὸ θεῖο ἄλλα φανερώνουν τὴ θεία μεγαλοσύνη μὲ μόνη τὴν ἐκφώνηση καὶ τὴν ἔννοιά τους κι ἄλλα πάλι παίρνουν τὴν ὀνομασία τους μὲ τίς πάνω ἀπὸ ἐμᾶς καὶ τὴν κτίση ὅλη ἐνέργειές του. Ὅταν δηλαδή ὁ θεῖος Ἀπόστολος λέει «στὸν ἀφθαρτο, τὸν ἀόρατο, τὸ μόνο σοφὸ Θεὸ»³⁶ καὶ τὰ παρόμοια, φανερώνει μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τίς ἔννοιες ποὺ παρασταίνουν τὴν ὑπερκεῖμενη δύναμη. Κι ὅταν ἀπὸ τῆ Γραφή λέγεται οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, πολέλεος, ἀληθινός, Χριστός, Κύριος, ἰατρός, ποιμένας, ὁδός, ἄρτος, πηγὴ, βασιλεύς, κτίστης, δημιουργός, ὑπερασπιστής, αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐπάνω σὲ ὅλα καὶ εἶναι τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα, αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια φανερώνουν ὅσα ἡ θεία φιλανθρωπία ἐνεργεῖ μέσα στὴν κτίση.

125 Τὸ ὄνομα λοιπὸν ἄπαντοκράτωρ³⁷ γιὰ ὅσους ἐξετάζουν μὲ ἀκρίβεια, βρίσκεται νά μὴ σημαίνει τίποτε ἄλλο προκειμένου γιὰ τὴ θεία δύναμη παρὰ ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ὀνόματος ἄπαντοκράτωρ ὑποδηλώνει τὴ σχέση τῆς ἐνέργειας ποὺ συγκρατεῖ ὅσα βλέπομε μέσα στὴν κτίση. Ὅπως δὲ θὰ ὑπῆρχε γιαντρός παρὰ μόνο γιὰ χάρη τῶν ἄρρωστων· οὔτε θ' ἀκούγονταν τὰ ὀνόματα ἐλεήμων καὶ σπλαχνικός καὶ τὰ παρόμοια παρὰ γιὰ ὅποιον ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἔλεος καὶ εὐσπλαχνία, ἐπειδὴ δὲ θὰ ὑπάρχει μήτε ἄπαντοκράτωρ, ἂν ὅλη ἡ κτίση δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὸν ποὺ θὰ τὴν περικρατοῦσε καὶ θὰ τὴ συντηροῦσε στὸ εἶναι. Ὅπως λοιπὸν ὁ γιαντρός γίνεται γιὰ ὅποιον ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ θεραπεία, ἔτσι καὶ ὁ ἄπαντοκράτωρ ὑπάρχει γι' αὐτὸν ποὺ ἔχει ἀνάγκη νά περικρατεῖται. Καὶ ὅπως δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γιαντρὸ οἱ ὑγιεῖς ἀλλὰ οἱ ἄρρωστοι³⁷,

οὐκ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες», οὕτως ἐκ τοῦ ἀκολούθου καλῶς ἔστιν εἰπεῖν μηκέτι τοῦ κρατοῦντος χρῆζειν ἐκεῖνον, ἐν ᾧ τὸ ἀπλανές τε καὶ ἀμετάπτωτον ἡ φύσις ἔχει.

- 126 Οὐκοῦν ὅταν τῆς 'παντοκράτωρ' φωνῆς ἀκούσωμεν, τοῦτο νο-
5 οῦμεν, τὸ πάντα τὸν Θεὸν ἐν τῷ εἶναι συνέχειν, ὅσα τε νοητὰ καὶ ὅσα
τῆς ὑλικῆς ἔστι κτίσεως. Διὰ τοῦτο γὰρ κατέχει τὸν γῦρον τῆς γῆς, διὰ
τοῦτο ἔχει ἐν τῇ χειρὶ τῆς γῆς τὰ πέρατα, διὰ τοῦτο περιλαμβάνει τὸν
οὐρανὸν τῇ σπιθαμῇ, διὰ τοῦτο περιμετρεῖ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τοῦτο
τὴν νοητὴν πᾶσαν κτίσιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει, ἵνα πάντα ἐν τῷ εἶναι
10 μένη, τῇ περιεκτικῇ δυνάμει περικρατούμενα. Τίς οὖν ὁ πάντα ἐν πᾶ-
127 σιν ἐνεργῶν, ἐξετάσωμεν. Τίς ὁ πάντα ποιήσας, οὐ χωρὶς τῶν ὄντων
ἔστιν οὐδέν; Τίς ἔστιν ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐκτίσθη καὶ ἐν ᾧ τὰ ὄντα τὴν
διαμοιρῆν ἔχει; Ἐν τίνι «ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν»; Τίς ὁ τὰ
πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὅσα ὁ Πατὴρ ἔχει; Ἄρα ἀγνοοῦμεν ἔτι διὰ τῶν
15 εἰρημένων τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν τὸν ὑπὸ τοῦ Παύλου οὕτως ὀνομα-
ζόμενον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, ὃς πάντα ἐν τῇ χειρὶ
τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων, καθὼς αὐτός φησι, περιδέδραται πάντως διὰ
τῆς πολυχώρου αὐτοῦ παλάμης τῶν πάντων καὶ κρατεῖ τῶν περιδε-
δραγμένων καὶ οὐδεὶς αἶρει ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος τῇ
20 χειρὶ τῶν πάντων; Εἰ οὖν πάντα ἔχει καὶ κρατεῖ ὧν ἔχει, τί ἄλλο καὶ
128 οὐχὶ παντοκράτωρ πάντως ἔστιν ὁ κρατῶν τῶν πάντων; Εἰ δὲ λέγοι
ἢ αἰρεσις, ὅτι καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος κρατεῖ ὁ Πατὴρ,
πρῶτον ἀποδειξάτωσαν, ὅτι τρεπτῆς ἔστι φύσεως ὁ Υἱὸς καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τότε τὸν κρατοῦντα τῷ τρεπομένῳ ἐπιστησά-
25 τωσαν, ἵνα τῇ ἀνωθεν ἐγγινομένη βοηθείᾳ μείνη τὸ κρατούμενον πρὸς
τὸ κακὸν ἀμετάπτωτον. Εἰ δὲ ἀνεπίδεκτος κακίας ἡ θεία φύσις ἀτρε-
πτὸς τε καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, εἰς τί τοῦ κρατοῦντος
ἐπιδησεται ἢ δι' ἑαυτῆς πᾶσαν ἐπικρατοῦσα τὴν κτίσιν, αὕτη δὲ τοῦ
κρατοῦντος μὴ δεομένη διὰ τὸ ἀτρεπτον; Διὰ τοῦτο «ἐν τῷ ὀνόματι
30 τοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ κατα-
χθονίων».
- 129 Οὐ γὰρ ἂν ἔκαμψεν, εἰ μὴ τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ κρατοῦντα πάντως

38. Ἦσ. 11,12.

39. Πράξ. 17,28. Ἰω. 16,15.

40. Ρωμ. 9,5.

41. Ἰω. 16,15.

42. Ἰω. 10,28.

43. Φιλ. 2,10.

ἔτσι κατ' ἀκολουθία εἶναι ὀρθὸ νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸς πού ἡ φύση του εἶναι ἀπαραπλάνητη καὶ ἀμετάβλητη δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὸν πού θὰ τὸν κρατεῖ.

- 126 "Ὅταν λοιπὸν ἀκούσομε τὸ ὄνομα 'παντοκράτωρ' ἐννοοῦμε τοῦτο, ὅτι ὁ Θεὸς συγκρατεῖ τὰ πάντα ὅσα εἶναι νοητὰ καὶ ὅσα ἔχουν φύση ὑλική. Γι' αὐτὸ κατέχει τὸν κύκλο τῆς γῆς, γι' αὐτὸ ἔχει στὸ χέρι του τὰ πέρατα τῆς γῆς, γι' αὐτὸ περιλαμβάνει στὴ φύχτα του τὸν οὐρανό³⁸, γι' αὐτὸ μετρᾷ τὴν περίμετρο τοῦ νεροῦ μὲ τὸ χέρι του καὶ γι' αὐτὸ περιέχει μέσα του ὅλη τὴ νοητὴ κτίση, γιὰ νὰ παραμένουν ὅλα μέσα στὸ εἶναι περικρατούμενα ἀπὸ τὴ δύναμη πού τὰ περιέχει. Ἄς ἐξετάσομε λοιπὸν ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού ἔκανε τὰ πάντα καὶ πού χωρὶς αὐτὸν δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού μέσα του δημιουργήθηκαν τὰ πάντα καὶ πού μέσα σ' αὐτὸν τὰ ὄντα ἐξασφάλισαν τὴν παραμονή τους; Σὲ
- 127 ποιὸν μέσα «ζοῦμε καὶ κινούμαστε καὶ ὑπάρχομε»³⁹; ποιὸς ἔχει τὰ πάντα μέσα του, ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας; Δὲν ἀναγνωρίζομε τάχα μὲ ὅσα εἶπαμε ὅτι εἶναι αὐτὸς πού ὁ Παῦλος ὀνομάζει «Θεὸ τῶν ὄλων, τὸν Κύριό μας τὸν Ἰησοῦ Χριστό»⁴⁰; Αὐτὸς πού ἔχει μέσα στὸ χέρι του ὅλα ὅσα ἀνήκουν στὸν Πατέρα, ὅπως λέει ὁ ἴδιος⁴¹, ἔχει κλείσει μέσα στὴν πλατιά του φύχτα τὰ πάντα καὶ τὰ συγκρατεῖ καὶ δὲν τὰ παίρνει κανένας μέσα ἀπὸ τὸ χέρι ἐκείνου⁴² πού κρατᾷ μὲ τὸ χέρι του τὰ πάντα; Ἄν λοιπὸν ἔχει τὰ πάντα καὶ κρατεῖ ὅσα ἔχει, τί ἄλλο εἶναι ἢ ὄχι 'παντοκράτωρ' αὐτὸς πού
- 128 κρατεῖ τὰ πάντα; Ἄν ὅμως ἡ αἴρεση λέει ὅτι ὁ Πατέρας κρατεῖ καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἃς ἀποδείξουν πρῶτα ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔχουν φύση μεταβλητὴ καὶ τότε ἃς βάλουν σὰν ἐπιστάτη σ' αὐτὸν πού μεταβάλλεται ἐκεῖνον πού ἔχει τὸ κράτος, ὥστε μὲ τὴ βοήθεια ἀπὸ ψηλὰ νὰ μείνει ἀμετάτρεπτο αὐτὸ πού κρατεῖται. Ἄν ὅμως ἡ θεία φύση δὲν ἐπιδέχεται κακία, εἶναι ἀμετάβλητη καὶ ἀναλλοίωτη καὶ εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, γιὰ ποιὸ λόγο θὰ χρειαστεῖ αὐτὸν πού θὰ τὴν κρατήσῃ; ἀφοῦ αὐτὴ ἀπὸ λόγου τῆς κρατεῖ τὴν κτίση ἀπὸ ψηλὰ καὶ ἡ ἴδια ὡς ἀμετάβλητη δὲν ἔχει ἀνάγκη αὐτὸν πού τὴν κρατεῖ; Γι' αὐτὸ «στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ γονατίζει κάθε ὑπαρξὴ οὐράνια, ἐπίγεια καὶ ὑποχθόνια»⁴³.
- 129 Δὲ θὰ γονατίζαν, ἂν δὲ ἀναγνώριζαν ἐκεῖνον πού τὰ κρατεῖ

ἐγίνωσκε. Τὸ δὲ λέγειν τῇ ἀγαθότητι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν γεγεννη-
 σθαι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ εἰς τὸ ὁμότιμον αὐτὸν καταστῆσαι τοῖς ἐσχά-
 τοις τῆς κτίσεως. Τί γὰρ οὐχὶ τῇ ἀγαθότητι τοῦ πεποικηκότες ἦλθεν
 εἰς γένησιν; Τίνοι λογίζεται ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατασκευή, πο-
 5 νηρία ἢ ἀγαθότητι τοῦ ποιήσαντος; Τίνοι δὲ ἡ τῶν ζώων γένησις, ἡ
 τῶν φυτῶν τε καὶ βλαστημάτων φύσις; Οὐδὲν ἐστὶν ὃ μὴ τῇ ἀγαθότη-
 τι τοῦ πεποικηκότες ἔσχε τὴν γένησιν. "Ὅπερ οὖν ἐπὶ πάντων ὁ λόγος
 130 ὀρθῶ, τοῦτο ὁ Εὐνόμιος τῷ Υἱῷ ὑπὸ φιλανθρωπίας χαρίζεται. Τὸ δὲ
 μὴ 'μερίσασθαι πρὸς τὸν Πατέρα τὴν οὐσίαν ἢ τὴν ἀξίαν' ἢ ὅσα
 10 τοιαῦτα φλυαρῶν διεξέρχεται, ἤδη ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πατρὸς λόγοις
 προεξελέγηται, ὡς μάτην αὐτοῦ ταῦτα καὶ δίχα διανοίας προσρί-
 ψαντος. Οὐδὲ γὰρ ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀλλήλων τικτομένοις οὐσίας διαίρεσις
 γίνεται· ὁλος γὰρ ἐν ἐκάστῳ μένει τῆς οὐσίας ὁ λόγος ἐν τῷ γεγεννη-
 μένῳ καὶ τῷ γεννήσαντι, οὔτε ἐν τῷ γεννῶντι μείωσιν οὔτε ἐν τῷ γε-
 15 γεννημένῳ αὐξήσιν τοῦ λόγου τῆς οὐσίας λαμβάνοντος. Ὁ δὲ τῆς
 ἀξίας ἢ τῆς βασιλείας μερισμὸς ἐπὶ τοῦ πάντα ἔχοντος τὰ τοῦ Πατρὸς
 οὐδεμίαν διάνοιαν ἔχει πλὴν τοῦ ἐλεγχον εἶναι τῆς ἀσεβείας. Οὐκοῦν
 περιττὸν ἂν εἴη τοῖς τοιούτοις συμπλεκόμενον εἰς ἀμετρίαν ἀποτείνειν
 τὸν λόγον, πρὸς δὲ τὰ ἐφεξῆς τούτοις μετέλθωμεν.

131 'Δεδοξασμένον', φησί, 'παρὰ τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων'. 'Αποδέ-
 δεικται τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, τῇ μαρτυρίᾳ τῶν ἐχθρῶν κρατυνόμε-
 νος. Τοῦτο γὰρ τῆς ἡμετέρας πίστεώς ἐστὶ τὸ κεφάλαιον, ὅτι παρὰ
 τοῦ Πατρὸς ἐξ αἰδίου δοξάζεται ὁ Υἱός. Τὸ γὰρ πρὸ τοῦ αἰῶνος ταῦ-
 τὸν ἐστὶ τῷ αἰδίῳ κατὰ τὴν ἐννοίαν, οὕτω τῆς προφητείας ἐρμηνευού-
 25 σης ἡμῖν τοῦ Θεοῦ τὸ αἰδίον ἐν οἷς φησιν «ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώ-
 νων». Εἰ οὖν «τὸ ὑπάρχειν πρὸ τῶν αἰώνων» πάσης ἀρχῆς ἐστὶν
 ἐξώτερον, ὁ τὴν προαιώνιον τῷ Υἱῷ ἀνατιθεὶς δόξαν πολὺ πρότερον
 αὐτῆς τὴν ἐξ αἰδίου προσεμαρτύρησεν ὑπαρξῖν. Οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄν,
 ἀλλὰ τὸ ὄν πάντως δοξάζεται. Μετὰ ταῦτα δὲ τῆς κατὰ τοῦ ἁγίου
 30 Πνεύματος βλασφημίας ἑαυτῷ τὰ σπέρματα καταβάλλει, οὐχ ἵνα τὸν
 Υἱὸν δοξάσῃ, ἀλλ' ἵνα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐμπαροινήσῃ.

ὀπωσδήποτε γιὰ τὴ σωτηρία τους. Τὸ νὰ λένε ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ ἀγαθότητα τοῦ Πατέρα, δὲ σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι τὸν κατεβάζουν καὶ τὸν κάνουν ὁμότιμο μὲ τὰ τελευταῖα κτίσματα. Ποιὸ εἶναι ποὺ ἔγινε χωρὶς τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ; Ποιὸς ἀποδίδει τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν κακία κι ὄχι στὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ της; Ὅπως καὶ τὴ γένεση τῶν ζώων καὶ τὸ φύτρωμα τῶν διαφόρων φυτῶν; Δὲν ὑπάρχει τίποτα ποὺ νὰ μὴν ἔγινε ἀπὸ καλοσύνη τοῦ δημιουργοῦ. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἡ λογικὴ μας διαπιστώνει σὲ ὄλα, ὁ Εὐνόμιος τὸ χαρίζει ἀπὸ φιλανθρωπία στὸν Υἱό. Τὸ ὅτι δὲν ἔχει μοιραστῆ μὲ τὸν Πατέρα τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ ὄλες τὶς παρόμοιες φλυαρίες του, τὰ ἐλέγξαμε ἤδη σὲ ὄσα εἶπαμε γιὰ τὸν Πατέρα, γιὰ ὄλα αὐτὰ τὰ πρόβαλε ἀνώφελα καὶ χωρὶς λόγο. Ἄφου οὔτε σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ γεννιόμαστε ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο δὲ γίνεται διαίρεση τῆς οὐσίας, γιὰ μὲν στὸ σύνολό της στὸν καθένα, στὸ γέννημα καὶ στὸ γεννητὴ του, κι οὔτε δέχεται ἡ οὐσία μείωση στὸ γεννητὴ οὔτε αὔξηση στὸ γέννημα. Τὸ μοίρασμα πάλι τοῦ ἀξιώματος ἢ τῆς βασιλείας σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ὄλα ὄσα εἶναι τοῦ Πατέρα δὲν ἔχει καμιά λογικὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς ἀσέβειας. Εἶναι λοιπὸν περιττὸ νὰ ἐμπλακῶ σὲ ὄλα αὐτὰ τὰ ζητήματα καὶ νὰ παρατείνω τὸ λόγο μου χωρὶς μέτρο.

131 Ἄς περάσομε τώρα στὰ ἐπόμενα. Ἐποὺ τὸν ἔχει δοξάσει, λέει, ὁ Πατέρας πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες. Ἐχει ἀποδειχθεῖ ἡ ἀλήθεια τοῦ λόγου αὐτοῦ ποὺ τὸν ἐνισχύει ἡ μαρτυρία τῶν ἐχθρῶν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς πίστεως μας, ὅτι αἰῶνια δοξάζεται ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα. Τὸ 'πρὶν ἀπὸ τὸν αἰῶνα' δηλαδὴ ἔχει τὴν ἴδια σημασίαν μὲ τὸ αἰῶνιο, γιὰ αὐτὴ τὴν ἐρμηνείαν δίνει ἡ προφητεία γιὰ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ μ' αὐτὰ ποὺ λέει «αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες»⁴⁴. Ἄν λοιπὸν τὸ «ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες» εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἀρχή, αὐτὸς ποὺ ἀφιέρωσε στὸν Υἱὸ τὴν προαιώνια δόξα, πολὺ πιὸ πρὶν τοῦ ἀπέδωσε τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα. Γιὰ δὲ δοξάζεται βέβαια αὐτὸ ποὺ δὲν ὑπάρχει ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει. Ἐπειτα ὁμοίως φυτεύει πρὸς ζημίαν του τοὺς σπόρους τῆς βλασφημίας κατὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὄχι γιὰ νὰ δοξάσει τὸν Υἱὸ ἀλλὰ γιὰ νὰ προσβάλλει τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

132 Βουλόμενος γὰρ μέρος τῆς ἀγγελικῆς δυνάμεως ἀποδείξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦτο προσέρριψεν εἰπὼν ὅτι δοξαζόμενον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος δι' αἰῶνος καὶ πάσης λογικῆς καὶ γεννητῆς οὐσίας· ὡς μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ πρὸς πᾶν τὸ γινόμενον, εἴπερ οὕτω δοξάζει τὸν Κύριον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα περὶ ὧν ὁ προφήτης διέξεισιν, οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ δυνάμεις καὶ τῶν οὐρανῶν οἱ οὐρανοὶ καὶ τὸ ὑπερκόσμιον ὕδωρ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς πάντα, δράκοντες, ἄβυσσοι, πῦρ, χάλαζα, χιῶν, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, τὰ ὄρη καὶ πάντες οἱ βουνοί, ξύλα καρποφόρα καὶ 10 πᾶσαι κέδροι, τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, ἔρπετὰ καὶ πετεινὰ πετρωτά. Εἰ οὖν μετὰ τούτων λέγει δοξάζειν τὸν Κύριον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τούτων εἶναι πάντως καὶ αὐτὸ ἢ θεομάχος ἀποφαίνεται γλῶσσα.

133 Τὰ δὲ ἐφεξῆς τούτοις ἀσυναρτήτως προσκείμενα ὑπερβῆναι φημι 15 δεῖν καλῶς εἶναι, οὐχ ὡς ἀλήπτως ἔχοντα, ἀλλ' ὡς δυνάμενα καὶ παρὰ τῶν εὐσεβούντων λέγεσθαι, εἴπερ διαζευχθεῖη τῆς κακοτρόπου ἐμφάσεως. Εἰ γάρ τι καὶ πρόσκειται παρ' αὐτοῦ τῶν εἰς εὐσέβειαν συντεινόντων, ἀντὶ δελεάσματος τὸ τοιοῦτον τοῖς ἀκεραιότεροις προτείνεται, ἵνα συγκαταποθῇ τούτοις καὶ τὸ τῆς ἀσεβείας ἀγκιστρον. Εἰ- 20 πὼν γάρ τινα ἄπερ ἂν καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς εἴποι, προστίθῃσιν ὑπήκοος πρὸς τὴν τῶν δυνάμεων δημιουργίαν καὶ γένεσιν, ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν, οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς προσλαβὼν τὸ εἶναι Υἱὸς ἢ Θεός, ἀλλ' ἐκ τοῦ Υἱὸς εἶναι καὶ γεννηθῆναι Μονογενῆς Θεὸς γενόμενος ὑπήκοος ἐν λόγοις, ὑπήκοος ἐν ἔργοις·

134 Καίτοι τίς οὐκ οἶδεν τῶν ταῖς θείαις καθωμιληκότητων φωναῖς, πότε εἴρηται παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου καὶ τοῦτο ἐφ' ἅπαξ περὶ αὐτοῦ, ὅτι «ὑπήκοος ἐγένετο»; Ὅτε γὰρ ἐπὶ τῷ πληρῶσαι τὸ διὰ τοῦ σταυροῦ μυστήριον ἦλθεν ὁ κενώσας ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν τῷ τοῦ ἀνθρώπου ὁμοιωμάτι τε καὶ σχήματι, 30 εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ ταπεινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, τότε «ὑπήκοος γίνεται» ὁ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀναλαβὼν καὶ τὰς νόσους

45. Ψαλμ. 148,2.

46. Ψαλμ. 148,8.

47. Φιλ 2,8.

- 132 Θέλοντας δηλαδή ν' αποδείξει τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἓνα μέρος ἀπὸ τὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις, πρόβαλε τοῦτον τὸν λόγο· 'ποῦ δοξάζεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα διαμέσου ὄλων τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ κάθε λογικῆ καὶ γεννητῆ οὐσία', ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει καμιά διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ σ' ὅποιοδήποτε δημιούργημα, ἂν τὸ ἅγιο Πνεῦμα δοξάζει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν Κύριο, καθὼς καὶ ὄλα τὰ ἄλλα γιὰ τὰ ὅποια κάνει λόγο ὁ Προφήτης⁴⁵, οἱ ἄγγελοι δηλαδή καὶ οἱ δυνάμεις καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ πάνω ἀπὸ τὸν κόσμον νερὸ καὶ ὄλα τὰ ὄντα τῆς γῆς, οἱ δράκοντες, οἱ ἄβυσσοι, ἡ φωτιά, τὸ χαλάσι, τὸ χιόνι, ὁ πάγος, ἡ ἀνεμοθύελλα, τὰ ὄρη καὶ τὰ βουνὰ ὄλα, τὰ καρποφόρα δέντρα κι ὄλα τὰ κέδρα, τὰ θηρία καὶ τὰ ζῶα ὄλα, τὰ ἔρπετα καὶ τὰ πουλιὰ ποῦ πετοῦν⁴⁶. "Ἄν λέει ὅτι μαζί μὲ ὄλα αὐτὰ δοξάζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα τὸν Κύριο ἡ ἐχθρόθη γλῶσσα ἀποφαίνεται ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἓνα ἀπὸ ὄλα αὐτά.
- 133 Αὐτὰ ποῦ ἀκολουθοῦν καὶ παραθέτονται σὲ τοῦτα χωρὶς συν-ἄρτηση νομίζω ὅτι πρέπει νὰ εἶναι καλὸ νὰ τὰ παρακάμψω, ὄχι γιατί ξεφεύγουν τὸν ἔλεγχον ἀλλὰ γιατί μπορεῖ νὰ τὰ προβάλουν καὶ οἱ εὐσεβεῖς, ἂν χωριστοῦν ἀπὸ τὴν κακὴ σημασία τους. "Ἄν δηλαδή ἔχει προστεθεῖ ἀπὸ αὐτὸν κάτι ἀπὸ ὄσα συντείνουν στὴν εὐσέβεια, αὐτὸ προβάλλεται ὡς δόλωμα στοὺς ἀπλοϊκότερους, γιὰ νὰ καταπιοῦν μαζί του καὶ τὸ ἀγκίστρι τῆς ἀσέβειας. Ἄφοῦ εἶπε μερικὰ πράγματα ποῦ μπορεῖ νὰ τὰ πεῖ κι ἓνας ἄνθρωπος τῆς Ἐκκλησίας, προσθέτει 'ὑπακούοντας στὴ δημιουργία καὶ τὴ γένεση τῶν ὄντων, ὑπακούοντας στὴν ὄλη οἰκονομία, δὲν ἔλαβε τὴν ιδιότητα τοῦ Υἱοῦ ἐξαιτίας τῆς ὑπακοῆς ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς καὶ γεννήθηκε Μονογενῆς Θεός, ὑπακούοντας μὲ λόγους, ὑπακούοντας μὲ τὰ ἔργα'.
- 134 Μολονὶ ποιὸς δὲ γνωρίζει ἀπὸ ὄσους εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ τὸ θεῖο λόγο, πότε ὁ μέγας Παῦλος ἔκανε γι' αὐτὸν αὐτὴ τὴν κρίση καὶ μάλιστα μία μόνο φορὰ ὅτι δηλαδή «ἔγινε ὑπάκουος»⁴⁷; "Ὅταν δηλαδή ἦρθε γιὰ νὰ ὀλοκληρώσει τὸ σταυρικὸ μυστήριον, αὐτὸς ποῦ «κένωσε» τὸν ἑαυτό του παίρνοντας τὴ μορφή τοῦ δούλου καὶ ταπεινώνοντας τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ ἀνθρώπινο ὁμοίωμα καὶ τὸ σχῆμα βρέθηκε σὰν ἄνθρωπος μέσα στὴν ταπεινὴ ἀνθρώπινη φύση τότε «ἔγινε ὑπάκουος». Αὐτὸς ποῦ φορτώθηκε τὶς ἀδυνα-

βαστάσας, τὴν παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἰδίας ὑπακοῆς ἐξιόμενος, ἵνα τῷ μῶλωπι αὐτοῦ τὸ ἡμέτερον ἰάσῃται τραῦμα καὶ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὸν κοινὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων ἐξαφανίσῃ, τότε δι' ἡμᾶς ὑπήκοος γίνεται, ὡς καὶ ἁμαρτία καὶ κατάρτα διὰ τὴν 5 ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐγένετο, οὐ φύσει τοῦτο ὢν, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος.

135 Τὸν δὲ τοσοῦτων ὑπακοῶν κατάλογον παρὰ ποίας ἐδιδάχθη φωνῆς; Τούναντίον μὲν οὖν πᾶσα θεόπνευστος Γραφή τὴν ἀβεντικὴν αὐτῷ καὶ αὐτοκρατορικὴν προσμαρτυρεῖ ἐξουσίαν λέγουσα «αὐτὸς 10 εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν»· δῆλον γὰρ ὅτι ταῦτά φησιν ὁ προφήτης περὶ τοῦ τὰ σύμπαντα φέροντος τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὗ ἡ ἐξουσία πᾶσαν οὐσίαν καὶ φύσιν καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει νοούμενά τε καὶ ὀρώμενα ἐν μόνῃ τῇ τοῦ θελήματος ὀρμῇ συνεστήσατο. Πόθεν τοίνυν κινούμενος ὁ Εὐνόμιος 15 μυριοτρόπως ἐπιφημίζει τῷ βασιλεῖ τῆς κτίσεως τὸ ὑπήκοον, 'ὑπήκοος' λέγων 'πρὸς πᾶσαν δημιουργίαν καὶ ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν, ὑπήκοος ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις';

136 Καίτοι παντὶ δῆλον τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι μόνος ἐν λόγοις τε καὶ ἔργοις ἐτέρῳ τις ὑπήκοος γίνεται ὁ μήπω τὴν ἕξιν τοῦ ποιεῖν ἀκριβῶς 20 ἢ λέγειν ἀλήπτως ἐν ἑαυτῷ κατορθώσας, ἀλλὰ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἑαυτοῦ καὶ καθηγεμόνα βλέπων ταῖς ὑποθήκαις ἐκείνου τὸ ἐν τοῖς λόγοις τε καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ἀκριβὲς ἐκπαιδεύεται. Τὸ δὲ τὴν σοφίαν ἐπιστάτου χρῆζειν οἰεσθαι καὶ διδασκάλου τοῦ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν δικαιοσύνην πρὸς τὸ δέον αὐτῇ κατευθύνοντος μόνῃς τῆς Εὐνομίου 25 φαντασίας ἐστίν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς φησιν ὅτι 'πιστὸς ἐν λόγοις καὶ πιστὸς ἐν ἔργοις', τῷ δὲ Υἱῷ τὸ πιστὸν ἐν τοῖς γινομένοις τε καὶ λεγομένοις οὐκ ἐμαρτύρησεν, ἀλλ' 'ὑπήκοον' αὐτὸν ἐν 'λόγοις' εἶναι καὶ οὐ πιστὸν ἀπεφήνατο, ὡς διὰ πάντων ὧν λέγει τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν τὸ ἴσον ἔχειν.

137 Τὸ δὲ μωρόν τε καὶ ἀδιανόητον τῆς μεταξὺ τούτων παρεντεθείσης ῥήσεως πρέπει τάχα σιωπῇ παρελθεῖν, μὴ τις τῶν ἀπερισκέπτων ἐπιγελάσῃ τῇ ματαιότητι, δακρῦειν δέον ἐπὶ τῇ τῶν ψυχῶν αὐτῶν

μίες μας και σήκωσε τις ασθένειές μας θεραπεύοντας την παρακοή τῶν ἀνθρώπων με τὴ δική του ὑπακοή, ὥστε με τὸ δικό του πάθος νὰ θεραπεύσει τὸ δικό μας τραῦμα καὶ με τὸ θάνατό του νὰ ἐξαφανίσει τὸν κοινὸ θάνατο ὅλων τῶν ἀνθρώπων, τότε γίνεται ὑπάκουος γιὰ χάρη μας, ὅπως γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς γιὰ χάρη μας οἰκονομίας ἐγινε ἀκόμα καὶ ἁμαρτία καὶ κατάρρα, χωρὶς νὰ εἶναι τέτοιος ἀπὸ τὴ φύση του ἀλλὰ παίρνοντάς τα ἀπὸ φιλανθρωπία.

135 Τὸν κατάλογο με τις τόσο πολλές ὑπακοές ἀπὸ ποιά Γραφή τὸν διδάχτηκε; Ἐνῶ τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς, κάθε Γραφή θεόπνευστη ἐπιβεβαιώνει τὴ δεσποτική καὶ αὐτοδύναμη ἐξουσία του λέγοντας, «αὐτὸς εἶπε κι ἐγιναν, αὐτὸς πρόσταξε καὶ δημιουργήθηκαν»⁴⁸. Εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ προφήτη ἀφορᾷ αὐτὸν ποὺ κυβερνᾷ⁴⁹ τὰ σύμπαντα με τὸν κραταῖο λόγο του ποὺ ἡ ἐξουσία του δημιούργησε κάθε οὐσία καὶ κάθε φύση καὶ ὅλα ὅσα βλέπομε καὶ νοοῦμε μέσα στὴν κτίση μόνο με τὴν κίνηση τοῦ θελήματός του. Ἄπὸ ποῦ λοιπὸν ξεκινᾷ ὁ Εὐνόμιος κι ἀποδίδει με χίλιους τρόπους στὸ Βασιλέα τῆς δημιουργίας τὴν ὑπακοή, λέγοντας πῶς ὑπάκουσε σὲ κάθε δημιουργία, πῶς ὑπάκουσε σὲ κάθε οἰκονομία, πῶς ὑπάκουσε με λόγια καὶ με ἔργα;

136 Καὶ βέβαια εἶναι φανερὸ στὸν καθένα τοῦτο, ὅτι με λόγια καὶ ἔργα γίνεται ὑπάκουος σὲ ἄλλον μόνο, αὐτὸς ποὺ δὲν κατάκτησε ἀκόμα τὴν ἐξουσία νὰ πράττει ὀρθὰ καὶ νὰ μιλᾷ δίχως λάθη ἀλλὰ παρακολουθεῖ ἀκόμα τὸ δάσκαλο καὶ ὁδηγό του καὶ με τις ὑποδείξεις του μαθαίνει τὴν ἀκρίβεια στὰ λόγια καὶ στὰ ἔργα. Ἡ ἰδέα ὅμως πῶς ἡ Σοφία ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ παιδαγωγὸ καὶ δάσκαλο ποὺ νὰ κατευθύνει τὴν Ἀλήθεια ἢ τὴ Δικαιοσύνη πρὸς αὐτὸ ποὺ τῆς ἀρμόζει, αὐτὸ εἶναι ἀποκύημα τῆς φαντασίας τοῦ Εὐνομίου. Καὶ γιὰ τὸν Πατέρα λέει ὅτι 'εἶναι ἀξιόπιστος στοὺς λόγους του καὶ ἀξιόπιστος στὰ ἔργα του', δὲν ἀπέδωσε ὅμως τὴν ἀξιοπιστία καὶ στὸν Υἱὸ στὶς πράξεις καὶ τοὺς λόγους του ἀλλὰ ἀποφάνθηκε πῶς εἶναι ὑπάκουος στὰ λόγια καὶ ὄχι ἀξιόπιστος. Ὡστε ὅλα ὅσα λέει νὰ εἶναι ἐξίσου βλάσφημα.

137 Κι ἐκεῖνο τὸ μωρὸ καὶ ἀπερίσκεπτο λόγο ποὺ παρενέβαλε σ' αὐτά, πρέπει νὰ τὸν προσπεράσουμε σιωπηλά, μήπως κάποιος ἀνόητος γελάσει με τὴν κενότητα του, ἐνῶ πρέπει νὰ κλάψει γιὰ

ἀπωλεία ἢ γελᾶν ἐπὶ τῇ μωρία τῶν λόγων. Φησὶ γὰρ ὁ σοφὸς οὗτος καὶ περισκεμμένος δογματιστῆς 'οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς αὐτὸν προσλαβεῖν τὸ εἶναι Υἱόν'. Ὡς τῆς ἀγχινοίας, ὡς ἀναγκαίως περὶ τούτων ἡμῖν διορίζεται, ὅτι οὐ πρότερον ὑπήκοος ἐγένετο καὶ τότε Υἱός, οὐδὲ 5 πρεσβυτέραν χρῆ νοεῖν τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ τῆς γεννήσεως. Εἰ δὲ μὴ προσδιωρίσατο ταῦτα, τίς οὕτω μωρὸς καὶ ἠλίθιος ἦν, ὡς μισθὸν ὑπακοῆς οἰηθῆναι παρὰ τοῦ Πατρὸς αὐτῷ δεδόσθαι τὴν γέννησιν τῷ πρὸ τῆς γεννήσεως ἐπιδειξαμένῳ τὸ εὐπειθὲς καὶ ὑπήκοον;

138 Ἄλλ' ἵνα μὴ προχειρῶς τις ἐκ τῆς ἀνοίας τῶν λεγομένων κατα-
10 συρῇ πρὸς τὸν γέλωτα, νοησάτω ὅτι ἔχει τι καὶ ἡ μωρία τῶν λεγομένων ἐν ἑαυτῇ δακρῦν ἄξιον. Ὁ γὰρ βούλεται κατασκευάσαι διὰ τούτων, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι φύσις αὐτῷ ἐστὶν ἡ ὑπακοή, ὡς μηδὲ βουλομένῳ δυνατὸν γενέσθαι τὸ μὴ ὑπήκοον εἶναι. Τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν κατεσκευάσθαι λέγει, ὡς πρὸς ὑπακοὴν μόνην τὴν φύσιν αὐτοῦ ἐπι-
15 τηδεῖως ἔχειν. Καθάπερ τῶν ὀργάνων τὸ πρὸς τινα τύπον ἐσχηματισμένον ἐκεῖνο τὸ εἶδος ἐντυποῖ κατ' ἀνάγκην τῷ ὑποκειμένῳ, ὅπερ ὁ χαλκεύων τῇ τοῦ ὀργάνου κατασκευῇ ἐναπέθετο, ᾧ οὐκ ἔστι δύναμις ἢ εὐθὺ ἐμποιῆσαι τῷ ὑποδεχομένῳ τὸ ἴχνος, εἰ περιφερῆς εἴη ἢ ἐργασία, ἢ κύκλον δεῖξαι διὰ τοῦ τύπου, εἰ κατ' εὐθείαν ἐσχηματισμένον
20 τύχοι τὸ ὄργανον.

139 Ὅσον δὲ τῆς τοιαύτης διανοίας ἐστὶ τὸ βλάσφημον, τί χρῆ διὰ τῶν ἡμετέρων ἐκκαλύπτεσθαι λόγων, αὐτῆς τῆς αἰρετικῆς φωνῆς τὴν ἀτοπίαν βοώσης; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ὑπήκοος, διότι τοιοῦτος ἐγένετο, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πάντως τὸ ἴσον ἔχει, εἴπερ ἡμῖν μὲν
25 αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ ψυχὴ καὶ ἀδέσποτος, αὐτοκρατορικῶς αἰρουμένη κατ' ἐξουσίαν τὸ καταθύμιον, ὁ δὲ ἀνάγκη φύσεως ὑπεξευγμένος ἐνεργεῖ διὰ παντός, μᾶλλον δὲ πάσχει τὴν ὑπακοήν, οὐδὲ εἰ μὴ βούλοιτο τοῦτο ποιεῖν συγχωρούσης τῆς φύσεως: ἐκ γὰρ τοῦ Υἱὸς εἶναι καὶ γεγεννησθαι οὗτος ὑπήκοος' γέγονεν ἐν λόγοις καὶ ὑπήκοος ἐν
140 ἔργοις'. Ὡς τῆς ἀναισθησίας τοῦ δόγματος. Λόγοις ὑπήκοον τὸν Λόγον ποιεῖς καὶ προεπινοεῖς τοῦ ὄντος Λόγου λόγους ἑτέρους καὶ μεσιτεύει τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος Λόγου ἕτερος λόγος τῆς ἀρχῆς πρὸς αὐτὸν

τὴν ἀπώλεια τῶν ψυχῶν τους, παρὰ νὰ γελαῖ γιὰ τὴν ἀνοησία τῶν λόγων τους. Λέει δηλαδή τοῦτος ὁ σοφὸς καὶ βαθυστόχαστος δογματιστὴς ὅτι 'δὲν πῆρε τὴν ιδιότητα τοῦ Υἱοῦ ἐξαιτίας τῆς ὑπακοῆς'. Πῶ πῶ ἀγγίνοια! Σπουδαία ἀναγκαιότητα ἔχουν οἱ προσδιορισμοὶ τοῦ αὐτοῖ, ὅτι δὲν ἐγινε ὑπάκουος πρωτύτερα καὶ ἔπειτα Υἱός, οὔτε πρέπει νὰ σκεφτόμαστε τὴν ὑπακοή του προγενέστερα ἀπὸ τὴ γέννησή του κι ἂν δὲν τὰ καθόριζε αὐτά, ποιὸς ἦταν τόσο ἀνόητος καὶ ἡλίθιος, ὥστε νὰ νομίσει πῶς ἡ γέννηση τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα σὰν ἀμοιβὴ τῆς ὑπακοῆς του, σ' αὐτὸν ποὺ πρὶν γεννηθεῖ ἔδειξε τὴν ὑποταγὴ καὶ τὴν ὑπακοή του; 6.?

138 Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν παρασυρθεῖ κανένας ἔτσι εὐκολὰ ἀπὸ τὴν ἀνοησία τῶν λόγων στὸ γέλιο, ὡς σκεφεῖ πῶς ἔχει καὶ ἡ ἀνοησία κάτι ἀξιο γιὰ κλάματα. Αὐτὸ ποὺ θέλει ν' ἀποδείξει μ' αὐτὰ εἶναι τοῦτο, ὅτι ἡ ὑπακοή εἶναι φύση του. Ὡστε κι ἂν ἤθελε ἀκόμα δὲ θὰ μπορούσε νὰ μὴν εἶναι ὑπάκουος. Γιατὶ λέει ὅτι ἔχει κατασκευαστεῖ τέτοιος, ὥστε ἡ φύση του νὰ εἶναι μόνον στὴν ὑπακοή πρόσφορη. Εἶναι ὅπως τὸ ἐργαλεῖο ποὺ ἔχει λάβει ἕνα ὀρισμένο τύπο, κι αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τύπο ἀποτυπώνει ὑποχρεωτικὰ στὴν ὕλη γιὰ τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖται, τὸν τύπο ποὺ ἔβαλε ὁ δημιουργὸς του στὸ ἐργαλεῖο αὐτὸ ὅταν τὸ κατασκεύαζε, καὶ ποὺ δὲν ἔχει τὴ δυνατότητα ν' ἀφήσει ἴσιο ἀποτύπωμα πάνω στὴν ὕλη, ἂν εἶναι κατασκευασμένο κυκλικὰ ἢ νὰ παρουσιάσει κύκλο μὲ τὸ ἀποτύπωμα, ἂν τὸ ὄργανο εἶναι κατασκευασμένο εὐθύγραμμο.

139 Πόσο βλάσφημη εἶναι ἡ σκέψη αὐτή, τί χρειάζεται νὰ τὸ φανερώσουν τὰ δικά μου λόγια, ὅταν ἡ ἴδια ἡ αἰρετικὴ λέξη βοᾷ τὴν ἀνομία; Ἄν εἶναι ὑπάκουος γι' αὐτὸ, ἐπειδὴ τέτοιος ἐγινε, δὲν εἶναι ἴσος οὔτε καὶ μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἂν βέβαια ἐμεῖς ἔχομε αὐτεξούσια καὶ ἀνεξάρτητη ψυχὴ, ποὺ κάνει αὐτοδύναμη καὶ δικαιοματικὴ ἐπιλογὴ στὶς ἐπιθυμίες της, ἐνῶ ἐκεῖνος δεμένος ἀναγκαστικὰ στὸ ζυγὸ ἀπὸ τὴ φύση του ἐνεργεῖ σὲ κάθε περίπτωσι ἢ μᾶλλον πάσχει τὴν ὑπακοή, κι οὔτε τοῦ ἐπιτρέπει ἡ φύση του νὰ μὴν κάνει κάτι ἂν δὲν τὸ θέλει. Ἐπειδὴ εἶναι δηλαδή Υἱὸς κι ἔχει γεννηθεῖ, 'γι' αὐτὸ ἐγινε ὑπάκουος στ' ἄλογα καὶ ὑπάκουος στὰ 140 ἔργα'. Πόση εἶναι ἡ βλακεία τῆς διδασκαλίας; Κάνεις τὸ λόγο ὑπάκουο στοὺς λόγους κι ἐπινοεῖς πρὶν ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Λόγο νὰ ὑπάρχουν ἄλλοι λόγοι καὶ μεσολαβεῖ στὸ Λόγο ποὺ ὑπάρχει στὴν

διαπορθμεύων τὸ βούλημα. Καὶ οὐχ εἷς οὗτος, ἀλλὰ καὶ πλείονές εἰσὶ
τινες λόγοι οἱ διὰ μέσου τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ λόγου παρὰ τοῦ Εὐνομίου
παρενειρόμενοι καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τῇ ὑπακοῇ αὐτοῦ κατα-
χρώμενοι.

141 Ἄλλὰ τί χρὴ τῇ ματαιότητι τῶν λεγομένων ἐνδιατρίβειν; Παντὶ
γὰρ δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ὅτε ὁ Παῦλος εἶπεν αὐτὸν «γεγενῆσθαι ὑπή-
κοον» (εἶπε δὲ οὕτως αὐτὸν γεγενῆσθαι ὑπήκοον, σάρκα καὶ δοῦλον
καὶ κατάραν καὶ ἁμαρτίαν δι' ἡμᾶς γενόμενον), οὐδὲ τότε ὁ Κύριος
τῆς δόξης ὁ τῆς αἰσχύνης καταφρονήσας καὶ τῇ σαρκὶ τὸ πάθος ἀνα-
10 δεξάμενος τῆς ἀθηντικῆς ἐξουσίας ἑαυτὸν ἠλλοτριώσασκε λέγων «λύ-
σατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», καὶ πάλιν,
«οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ
ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν»· καὶ ὅτε προσήγγισαν αὐτῷ κατὰ
τὴν πρὸ τοῦ πάθους νύκτα οἱ τῷ σιδήρῳ καὶ τοῖς ξύλοις καθωπλι-
15 σμένοι, πάντα αὐτοὺς εἰς τὸ κατόπιν ἀνέτρεψε διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι «ἐγὼ
εἰμι»· καὶ πάλιν τοῦ ληστοῦ ἰκετεύσαντος ἐν μνήμῃ παρ' αὐτοῦ γενέ-
σθαι, ἔδειξε τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν ἐν οἷς φησι, «σήμερον μετ'
ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ».

142 Εἰ τοίνυν οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους τῆς ἐξουσίας χωρίζεται,
20 ποῦ ποτε βλέπει ἢ αἰρεσις τοῦ βασιλέως τῆς δόξης τὸ ὑπεξούσιον;
Τίς δὲ καὶ ἡ πολύτροπος αὐτῆ μεσιτεία, ἣν ἐπιθρυλεῖ τῷ Θεῷ, 'μεσί-
την' λέγων 'ἐν δόγμασι, μεσίτην ἐν νόμῳ'; Οὐ ταῦτα παρὰ τῆς ὑψη-
λῆς φωνῆς τοῦ ἀποστόλου ἐπαιδευθήμεν, ὅς φησιν ὅτι «ὁ τὸν νόμον
τῶν ἐντολῶν καταργήσας τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασιν», οὗτός ἐστιν ὁ μεσί-
25 τῆς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἰπὼν οὕτω τῷ ρήματι ὅτι «εἷς Θεὸς καὶ
εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός». Ὅλον
ἡμῖν ἐνταῦθα τὸν σκοπὸν τοῦ μυστηρίου διὰ τῆς 'τοῦ μεσίτου' λέξεως
143 διαλαβὼν ἀπεκάλυψεν. Ὁ δὲ σκοπὸς οὗτός ἐστιν. Ἀπέστη διὰ τῆς
τοῦ ἀντικειμένου κακίας ποτὲ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ δουλω-
30 θὲν καὶ τῆς ὄντως ἠλλοτριώθη ζωῆς. Ἀνακαλεῖται μετὰ ταῦτα τὸ

50. Φιλ. 2,8.

51. Ἰω. 2,19.

52. Ἰω. 10,18.

53. Ἰω. 18,5.

54. Λουκᾶ 23,43.

54α. Φανερὴ ἡ μετριопάθεια τοῦ Γρηγορίου (βλ. σημ. 5) μαζί μ' ἓνα δεῖγμα φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος.

ἀρχὴ ἄλλος λόγος πού μεταφέρει σ' αὐτὸν τὸ θέλημα τῆς ἀρχῆς. Κι αὐτὸς δὲν εἶναι ἕνας ἀλλὰ εἶναι περισσότεροι λόγοι ὅσοι παρεμβάλλονται ἀπὸ τὸν Εὐνόμιο ἀνάμεσα στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ Λόγο καὶ χρησιμοποιοῦν τὴν ὑπακοή του κατὰ τὴ γνώμη τους.

141 Ἄλλὰ γιατί νὰ καθυστερῶ σ' αὐτοὺς τοὺς μάταιους λόγους; Εἶναι σ' ὅλους φανερό, ὅτι κι ὅταν ὁ Παῦλος εἶπε πῶς αὐτὸς «ἐγινε ὑπάκουος»⁵⁰ (καὶ εἶπε ὅτι αὐτὸς ἐγινε ὑπάκουος ἔτσι, ἀφοῦ ἐγινε δηλαδὴ σάρκα καὶ δοῦλος καὶ κατάρα καὶ ἁμαρτία γιὰ χάρημας), οὔτε τότε ὁ Κύριος τῆς δόξας, πού καταφρόνησε τὴν ντροπὴ κι ἀναδέχτηκε τὸ πάθος στὴ σάρκα του, οὔτε τότε δὲν ἀποξένωσε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ δεσποτικὴ ἐξουσία του λέγοντας «γκρεμίστε αὐτὸ τὸ ναὸ καὶ θὰ τὸν ξαναχτίσω σὲ τρεῖς μέρες»⁵¹ καὶ ἀλλοῦ, «κανένας δὲν παίρνει ἀπὸ μένα τὴν ψυχὴ μου, ἔχω ἐξουσία νὰ τὴ δώσω καὶ πάλι νὰ τὴν ξαναπάρω»⁵². καὶ ὅταν τὸν πλησίασαν τὴ νύχτα πρὶν ἀπὸ τὸ Πάθος οἱ ὀπλισμένοι μὲ ξύλα καὶ μαχαίρια, τοὺς ἔκανε ὅλους νὰ ὑποχωρήσουν λέγοντας, «ἐγὼ εἶμαι»⁵³. Κι ὅταν πάλι ὁ ληστής τὸν ἰκέτεψε νὰ τὸν θυμηθεῖ, ἔδειξε τὴν ἐξουσία του πάνω σὲ ὅλα μὲ τὰ λόγια του· «σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο»⁵⁴.

142 Ἄν λοιπὸν δὲν τοῦ λείπει ἡ ἐξουσία ἀκόμα καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Πάθους, πού τέλος πάντων βλέπει ἡ αἴρεση ὅτι ἡ δόξα τοῦ Βασιλιᾶ εἶναι ὑποτελής; Καὶ ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ πολῦτροπη μεσιτεία πού ἀποδίδει στὸ Θεό, χαρακτηρίζοντάς τον 'μεσίτη στα δόγματα, μεσίτη στὸ νόμο'; Αὐτὰ δὲν τὰ μάθαμε ἀπὸ τὸν ὑψηλόφωνο Ἀπόστολο, πού λέει ὅτι «αὐτὸς πού κατάργησε τὸ νόμο τῶν ἐντολῶν μὲ τὴ διδασκαλία του»⁵⁵ αὐτὸς εἶναι ὁ μεσίτης ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους, λέγοντας κατὰ λέξη ὅτι «ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἕνας ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός»⁵⁶. Ἐδῶ μᾶς ἀποκάλυψε ὅλο τὸ σκοπὸ τοῦ μυ-

143 στηρίου συλλαμβάνοντάς τον με τὴ λέξη 'μεσίτης'. Ὁ σκοπὸς εἶναι τοῦτος. Ἀπὸ κακία τοῦ ἀντιπάλου μας ἀποστάτησε κάποτε τὸ ἀνθρώπινο γένος κι ἀφοῦ ὑποδουλώθηκε στὴν ἁμαρτία ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ. Ἐπειτα καλεῖ πάντα κοντά του τὸ πλάσμα του ὁ Κύριος τοῦ πλάσματος καὶ γίνεται ἄνθρωπος, ὄντας

55. Ἐφ. 2,15.

56. Α' Τιμ. 2,5.

ἑαυτοῦ πλάσμα ὁ τοῦ πλάσματος κύριος καὶ γίνεται ἄνθρωπος μετὰ τοῦ εἶναι Θεός, κάκεινο ὄλον ὦν καὶ τοῦτο ὄλον γενόμενος, καὶ οὕτω συνανεκράθη Θεῶ τὸ ἀνθρώπινον, τοῦ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπου τὴν μεσιτείαν ἐργασαμένου, ᾧ διὰ τῆς ἀναληφθείσης ἡμῶν ἀπαρχῆς ὄλον 5 τῆ δυνάμει συνανεκράθη τὸ φύραμα.

144 Ἐπεὶ οὖν ὁ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἔστιν, οὐδ' ἐν τοῖς προσώποις τοῖς ἐν τῇ πίστει παραδεδομένοις ἐμμεριζόμενος (μία γὰρ ἡ θεότης ἐν Πατρὶ τε καὶ Υἱῶ καὶ Πνεύματι ἀγίῳ), διὰ τοῦτο γίνεται μεσίτης ἅπαξ ὁ Κύριος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, συνάπτων τὸν ἀν- 10 θρωπον δι' ἑαυτοῦ τῇ θεότητι. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ κατὰ τὸν μεσίτην νοήματος τὸ εὐσεβὲς τῆς πίστεως ἐδιδάχθημεν. Ὁ γὰρ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὡσπερ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν κοινωνίαν ἐδέξατο, οὐ νομισθεὶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ γεγονῶς κατὰ ἀλήθειαν, οὕτω καὶ ἀληθινὸς Θεὸς ὦν οὐκ ἐπωνυμία τετιμημένος ἔστιν ψιλῆ τῆς θεότη- 15 τος, ὡς ὁ Εὐνόμιος βούλεται.

145 Ὅσα δὲ τοῖς εἰρημένοις προστίθησι, τῆς αὐτῆς ἀνοίας ἔχεται, μᾶλλον δὲ κακονοίας. Ἐἶδον γὰρ αὐτὸν εἰπών, ὃν ἐν τοῖς μικρῶ πρόσθεν εἰρημένοις 'κτιστὸν' εἶναι σαφῶς διωρίσατο καὶ 'Μονογενῆ Θεὸν' ὀνομάσας, ὃν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν διὰ τῆς κτίσεως γεγονό- 20 των ἠρίθμησεν, 'ὁμοιον' εἶπε 'τῶ γεννήσαντι κατ' ἐξαιρετον ὁμοιότητα μόνον κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἐννοίαν'. Χρὴ τοίνυν διασταλῆναι πρῶτον τοῦ 'ὁμοίου' τὸ σημαίνον, ποσαχῶς ἐν τῇ καταχρήσει τῆς συνηθείας λέγεται, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν προκειμένων 146 ἐλθεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὅσα παραψεύδεται τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, οὐ 25 τὰ αὐτὰ μὲν ἀλλήλοις ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, διὰ δὲ τινος τῶν παρεπομένων τοῖς ὑποκειμένοις, σχήματος λέγω καὶ χρώματος καὶ ἤχου, καὶ τῶν ὅσα διὰ γεύσεώς τε καὶ ὀσφρήσεως καὶ ἀφῆς τὸν παραλογισμὸν ἐμποιεῖ, ἀλλὰ μὲν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, ἕτερα δὲ παρ' αἰ πέφυκεν εἶναι ὑποκρινόμενα, ταῦτα ὁμοίως ἔχειν ἢ συνηθῆεια λέγει· οἷον ὅταν ἡ ἀψυ- 30 χος ὕλη μορφωθῇ διὰ τῆς τέχνης πρὸς τινα ζῶου μίμησιν διὰ γλυφῆς ἢ ζωγραφίας ἢ πλάσματος, ὁμοιον λέγεται τῶ ἀρχετύπῳ τὸ μίμημα.

147 Ἐνταῦθα γὰρ ἄλλη μὲν τοῦ ζῶου ἢ φύσις, ἕτερα δὲ τῆς ὕλης τῆς παραψευδομένης τὴν ὄψιν διὰ χρώματος μόνου καὶ σχήματος. Τοῦ δὲ

57. Ρωμ. 11,16.

58. Ματθ. 28,19.

συγχρόνως Θεός, εξακολουθώντας να είναι και Θεός άκέραιος και άνθρωπος άκέραιος. Και έτσι αναμίχθηκε τὸ ἀνθρώπινο με τὴ θεότητα, ἀφοῦ ἔκανε τὴ μεσολάβηση ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος, με τὸν ὁποῖο μέσω τῆς ἀπαρχῆς πού ἔλαβε ἀπὸ ἐμᾶς συναμίχθηκε με τὴ δύναμη ἐκείνης ὅλη ἡ ζύμη⁵⁷.

144 Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ μεσίτης δὲ μεσιτεῦει σ' ἓναν, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας καὶ οὔτε διαμοιράζεται στὰ πρόσωπα πού μᾶς παρέδωσε ἡ πίστη μας (γιατὶ ἡ θεότητα εἶναι μία στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα⁵⁸), γι' αὐτὸ ὁ Κύριος γίνεται μιὰ φορὰ μεσίτης ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους, συνάπτοντας με τὸν ἑαυτὸ του τὸν ἄνθρωπο με τὴ θεότητα. Ἀλλὰ καὶ με τὴν ἔννοια τοῦ μεσίτη διδαχθήκαμε τὴν εὐσεβῆ πίστη. Γιατὶ ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅπως δέχτηκε τὴ μετοχὴ τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ δὲ θεωρήθηκε ἄνθρωπος ἀλλὰ ἔγινε ἀληθινά, ἔτσι καὶ ἀφοῦ εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς δὲν ἔχει τιμηθεῖ με τὴν κούφια ἐπωνυμία τῆς θεότητας, ὅπως θέλει ὁ Εὐνόμιος.

145 Ὅσα προσθέτει σ' αὐτὰ πού εἰπώθηκαν εἶναι ἐξίσου ἀνόητα ἢ μᾶλλον κακόβουλα. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ ὅτι εἶναι Ἰδιὸς αὐτὸς πού με ὅσα εἶπε λίγο πρὶν τὸν χαρακτήρισε ρητὰ ὡς κτιστὸ κι ἀφοῦ ὀνόμασε Μονογενῆ Θεὸ αὐτὸν πού εἶχε συναριθμήσει με τὰ λοιπὰ ποιήματα τῆς κτίσης, τὸν εἶπε ὅμοιο με τὸν Πατέρα του με μιὰ κατ' ἐξαίρεση ὁμοιότητα με ἰδιαίτερη ἔννοια. Πρέπει λοιπὸν νὰ διαστείλομε πρῶτα τὴ σημασία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὁμοιά της, με πόσους τρόπους λέγεται στὴν κατάχρηση τῆς συνήθειας. Κι ἔτσι νὰ

146 ρθοῦμε κατόπιν στὴν ἐξέταση ὧν μᾶς ἀπασχολοῦν. Πρῶτα, ὅσα ἀπαιτοῦν τὶς αἰσθήσεις, πού δὲν εἶναι τὰ ἴδια μεταξύ τους στὴ φύση ἀλλὰ με κάποιο ἀπὸ τὰ παρεπόμενά τους, ἐννοῶ τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα καὶ τὸν ἦχο, κι ἀπὸ ὅσα με τὴ γεύση καὶ με τὴν ὄσφρηση καὶ τὴν ἀφή προκαλοῦν τὴν παραπλάνηση τῆς αἰσθησης με τὸ νὰ εἶναι ἀλλὰ στὴ φύση καὶ νὰ ὑποκρίνονται ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸ πού εἶναι, αὐτὰ συνήθως τὰ θεωροῦμε ὁμοια. Παράδειγμα· ὅταν ἡ ἄψυχη ὕλη διαμορφωμένη ἀπὸ κάποια τέχνη μιμεῖται ἓνα ζῶο με τὴ γλυπτικὴ ἢ τὴ ζωγραφικὴ ἢ τὴν πλαστικὴ τὸ ἀπομίμημα τὸ λέμε ὁμοιο με τὸ πρωτότυπο.

147 Ἐδῶ ἔχομε τὴ διαφορετικὴ φύση τοῦ ζώου καὶ τὴ διαφορετικὴ τῆς ὕλης πού παραπλανᾷ τὴν ὄψη με τὸ χρῶμα μόνον καὶ τὸ

- αὐτοῦ εἶδους ἐστὶ τῆς ὁμοιότητος καὶ ἡ ἐν κατόπτρῳ εἰκὼν τῆς ἀρχετύπου μορφῆς, ἐναργεῖς φέρουσα τὰς ἐμφάσεις, οὐ μὴν ἐκεῖνο κατὰ τὴν φύσιν οὐσα, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀρχέτυπον. Ὡσαύτως καὶ τὴν ἀκοὴν ἐστὶ τὸ ἴσον παθεῖν, ὅταν τις τὴν φωνὴν τῆς ἀηδόνος τῷ οἰκείῳ σφθόγγῳ μιμούμενος ὀρνέου δοκεῖν ἐπακροῦσθαι τὴν ἀκοὴν ἀναπέσειη.
- 148 Πάσχει δὲ τὸν τοιοῦτον παραλογισμόν καὶ ἡ γεῦσις, ὅταν ὁ τοῦ καρποῦ τῶν σύκων χυμὸς τὴν τοῦ μέλιτος ἡδονὴν ὑποκρίνηται· ἔχει γάρ τι εἰκόδς πρὸς τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος ὁ χυμὸς τῆς ὀπώρας. Οὕτω δι' ὁμοιότητος ἐστὶν παραλογοισθῆναι ποτε καὶ τὴν ὀσφρησιν, ὅταν ὁ 10 ἀτμὸς τῆς χαμαιμήλου βοτάνης αὐτὸ τὸ εὐώδες μῆλον τῇ εὐνοίᾳ μιμούμενος ἀπατήσῃ τὴν αἴσθησιν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῇ ἀφῆ ποικίλως ἡ ὁμοιότης διαψεύδεται τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴν ἀργυροῦν ἢ χάλκεον νόμισμα ἰσομέγεθες τῷ χρυσῷ καὶ κατὰ τὸ σταθμὸν ὁμοίως ἔχον ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ νομισθῆ, μὴ ἐπικρινούσης τῆς ὀψεως τὴν ἀλή- 15 θειαν.
- 149 Ταῦτα γενικῶς εἴρηται δι' ὀλίγων, ὅσα δι' ὁμοιότητός τινος τὸν παραλογισμόν ἐμποιεῖ τοῖς αἰσθητηρίοις, ἄλλο τι παρ' ὃ ἐστὶ νομιζόμενα. Ἐξεστὶ δὲ διὰ φιλοπονωτέρας τῆς ἐξετάσεως πλατῦναι διὰ τῶν πραγμάτων τὸν λόγον, ὅσα ἑτερογενῶς μὲν ἔχει πρὸς ἄλληλα, 20 διὰ δὲ τινος τῶν παρεπομένων ὁμοιοῦσθαι τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ νομίζεται. Ἄρα μὴ τι τοιοῦτον ὁμοιότητος εἶδος ἐπιθρυλεῖ τῷ Υἱῷ; Ἄλλ' οὐκ ἂν εἰς τοῦτο παραπληξίας ἔλθοι, ὥστε τὴν ἀπατηλὴν ὁμοιότητα ἐπὶ τῆς ἀληθείας βλέπειν. Πάλιν ἄλλην ὁμοιότητα ἐν τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ εἰπόντος ὅτι «ποιήσωμεν ἀνθρωπὸν 25 κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».
- 150 Ἄλλ' οὐκ ἂν οἴμαι τὸν Εὐνόμιον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο βλέπειν τὸ εἶδος τῆς ὁμοιότητος, ὡς ταῦτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἀποφύνασθαι. Οἶδαμεν καὶ ἕτερον ὁμοιότητος εἶδος, ὅπερ ἐν τῇ κοσμογονίᾳ φησὶ περὶ τοῦ Σῆθ ὁ λόγος, ὅτι «ἐγέννησε τὸν 30 Σῆθ ὁ Ἀδάμ κατὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὁμοιότητα». Ὅπερ εἰ λέγοι ὁ Εὐνόμιος, οὐκ ἀπόβλητον τὸν λόγον ποιούμεθα. Ἐνταῦθα γὰρ οὐτε ἡ φύσις τῶν ἀλλήλοισι ὁμοιουμένων διάφορος, καὶ ὁ χαρακτήρ

59. Γεν. 1,26.

60. Γεν. 5,3.

- σχῆμα. Στὴν ἴδια κατηγορία ὁμοιότητας ἀνήκει καὶ ἡ εἰκόνα μέσα στὸν καθρέφτη τῆς ἀρχέτυπης μορφῆς, ποὺ ἔχει ὀλοκάθαρα τὶς ἀπεικονίσεις τῆς, δὲν εἶναι ὅμως στὴν οὐσία τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀρχέτυπο. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ πάθουμε καὶ στὴν ἀκοή, ὅταν κάποιος μιμεῖται μὲ τὴ φωνή του τὸ κελάδημα τοῦ ἀηδονιοῦ καὶ πείσει τὴν
- 148 ἀκοή μας νὰ νομίζει ὅτι ἀκούει τὸ πουλί. Τὴν παραπλάνηση αὐτὴ τὴν παθαίνει καὶ ἡ γνώση, ὅταν ὁ χυμὸς τῶν σύκων ὑποκρίνεται τὴ γλυκύτητα τοῦ μελιοῦ· μοιάζει κάπως μὲ τὴ γλύκα τοῦ μελιοῦ ὁ χυμὸς τῆς ὀπώρας. Ἔτσι ἡ ὁμοιότητα μπορεῖ νὰ παραπλανήσει κάποτε καὶ τὴν ὁσφρηση, ὅταν ἡ μυρωδιά τῆς χαμομηλιάς μοιάζοντας μῆλο ἀρωματικὸ ἀπατήσῃ τὴν αἴσθηση μὲ τὴν εὐωδιά τῆς. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔχομε καὶ στὴν ἀφή διάφορες παραπλανήσεις τῆς ἀλήθειας, ὅταν ἓνα ἀσημένιο ἢ χάλκινο νόμισμα στὸ ἴδιο μέγεθος καὶ βάρος μὲ τὸ χρυσὸ τὸ περάσουμε γιὰ τὸ χρυσὸ, χωρὶς νὰ ἐλέγχει βέβαια τὴν ἀλήθεια ἢ ὄραση.
- 149 Αὐτὰ γενικὰ καὶ μὲ συντομία γιὰ ὅσα μὲ τὴν ὁμοιότητα προκαλοῦν τὴν παραπλάνηση τῶν αἰσθητηρίων καὶ τὰ νομίζομε διάφορα ἀπὸ ὅ,τι εἶναι. Εἶναι δυνατό μὲ μιὰ ἐπιμελέστερη ἐξέταση νὰ διερύνομε τὸ λόγο μὲ τὴ βοήθεια τῶν πραγμάτων, γιὰτὶ εἶναι πολλὰ ὅσα, ἐνῶ διαφέρουν μεταξύ τους στὸ γένος, ξεκινώντας ἀπὸ κάποιο γνώρισμά τους τὰ θεωροῦμε ὅτι εἶναι τὸ ἓνα ὁμοιο μὲ τὸ ἄλλο. Μήπως ἀποδίδει τάχα στὸν Υἱὸ κανένα τέτοιο εἶδος ὁμοιότητας; Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει σὲ τέτοιο σημεῖο παραλογισμοῦ, ὥστε νὰ βλέπει πάνω στὴν ἀληθινὴ ὁμοιότητα τὴν ἀπατηλή. Διδαχτήκαμε πάλι μέσα στὴ θεόπνευστη Γραφή κι ἄλλη ὁμοιότητα ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ εἶπε, «ὡς κάνομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ νὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁμοίος μας»⁵⁹.
- 150 Δὲ νομίζω ὅμως ὅτι ὁ Εὐνόμιος βλέπει αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ὁμοιότητας ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ στὸν Υἱό, ὥστε νὰ ἐξομοιώνῃ τὸν Μονογενῆ Θεὸ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ξέρομε καὶ ἓνα ἄλλο εἶδος ὁμοιότητας, ποὺ ἐξιστορεῖ στὴν κοσμογονία ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν Σῆθ· ὅτι «ὁ Ἀδάμ γέννησε τὸν Σῆθ κατὰ τὴ μορφή καὶ τὴν ὁμοιότητά του»⁶⁰. Ἄν λέει αὐτὸ ὁ Εὐνόμιος, ὁ λόγος του δὲν εἶναι ἀποκρουστέος. Στὴν περίπτωση αὐτὴ οὔτε ἡ φύση αὐτῶν ποὺ ἐξομοιώνεται μεταξύ τους εἶναι διαφορετικὴ καὶ ὁ χαρακτήρας καὶ τὸ εἶδος κοινοῦν τοῦ ἐνὸς μὲ τοῦ ἄλλου. Αὐτὰ εἶναι

καὶ τὸ εἶδος τὴν κοινωνίαν ἔχει. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν, ὅσα περὶ τῆς τοῦ ὁμοίου διαφορᾶς ἡμεῖς ἐνόησαμεν.

151 Ἴδωμεν τοίνυν πρὸς τί βλέπων ὁ Εὐνόμιος τὴν 'ἐξαιρετον' ἐκείνην 'ὁμοιότητα' πρὸς τὸν Πατέρα μαρτυρεῖ τῷ Υἱῷ λέγων 'ὅμοιον' εἶναι τῷ γεννήσαντι μόνον κατ' ἐξαιρετον ὁμοιότητα κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἐννοίαν, οὐχ ὡς Πατρὶ Πατέρα· οὐ γάρ Υἱοῦ εἰσι δύο Πατέρες· τὴν κατ' ἐξαιρετον ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δεικνύειν ἐπαγγειλάμενος, ὅπως μὴ προσήκει νοεῖν αὐτὸν ὅμοιον, κατασκευάζει τῷ λόγῳ. Εἰπὼν γὰρ ὅτι οὐχ ὡς Πατρὶ Πατὴρ ἔοικεν, κατασκευάζει τῷ λόγῳ ὅτι οὐκ ἔοικε· καὶ πάλιν προσθεὶς ὅτι 'οὔτε ὡς ἀγέννητῳ ἀγέννητος', καὶ διὰ τούτου ἀπέειπε νοεῖν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα τὴν ὁμοιότητα· εἶτα ἐπαγαγὼν ὅτι 'οὔτε ὡς Υἱῷ Υἱός', τρίτον ἐπήγαγε νόημα, δι' οὗ παντάπασιν τὸν τοῦ ὁμοίου παραφέρεται λόγον.

152 Οὕτω μὲν οὖν τοῖς ἰδίοις ἔπεται λόγοις, τὴν τοῦ ὁμοίου ἀπόδειξιν 15 διὰ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνομοίου ποιούμενος. Ἐξετάσωμεν δὲ τὸ σοφὸν αὐτοῦ καὶ ἀπλοῦν, ὃ τοῖς διορισμοῖς ἐπιδείκνυται. Υἱὸν γὰρ Πατρὶ ὅμοιον εἶναι εἰπὼν ἀσφαλίζεται τὴν ἀκοήν, μὴ δεῖν ὡς πατέρα Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰκέναι νοεῖν. Τίς δὲ οὕτως ἐν ἀνθρώποις ἀνόητος, ὥστε Υἱὸν ὅμοιον τῷ Πατρὶ μαθὼν εἶναι εἰς τὴν πατρὸς πρὸς τὸν 153 Πατέρα ὁμοιότητα τοῖς λογιμοῖς ἐναχθῆναι; Οὐδὲ ὡς 'Υἱῷ', φησὶν, 'Υἱόν'· πάλιν τὸ ἴσον ἐν τῷ διορισμῷ ἢ δριμύτης ἔχει. Πατρὶ Υἱὸν ὅμοιον εἶναι εἰπὼν τὸ μὴ δεῖν ὡς πρὸς Υἱὸν ἄλλον ὁμοίως ἔχειν προσδιορίζεται. Ταῦτα τῶν σεμνῶν τοῦ Εὐνομίου δογμάτων ἐστὶ τὰ μυστήρια, δι' ὧν σοφώτεροι τῶν ἄλλων οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ γίνονται 25 μαθόντες, ὅτι Πατρὶ Υἱὸς εἰκώς οὐχ υἱῷ ἔοικεν· οὐ γὰρ ἐστὶν Υἱὸς πατὴρ· οὐδὲ ὡς ἀγέννητῳ ἀγέννητος· οὐ γὰρ ἀγέννητός ἐστιν ὁ Υἱός· τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς μυστήριον ὅταν Πατέρα εἴπῃ, Υἱοῦ Πατέρα πάντως διακελεύεται, καὶ ὅταν Υἱὸν ὀνομάσῃς Πατρὸς Υἱὸν διδάσκει νοεῖν. Καὶ οὐδὲν τῆς περιττῆς ταύτης σοφίας μέχρι καὶ νῦν ἐδεήθημεν, ὥστε

καὶ ἔτσι τὰ ἐνοήσαμε, ὅσα ἐμεῖς ἐνοήσαμε γιὰ τὴ διαφορά τῆς ὁμοιότητας.

151 Ἄς δοῦμε λοιπὸν ποῦ ἀποβλέπει ὁ Εὐνόμιος κι ἀποδίδει στὸν Υἱὸ τὴν κατ' ἐξαιρέση ἐκείνη ὁμοιότητα λέγοντας ὅτι 'ἔχει μ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε μόνο μιὰ κατ' ἐξαιρέση ὁμοιότητα μὲ ἰδιαίτερη ἔννοια ὄχι ὅπως εἶναι ὁμοῖος ὁ Πατέρας μὲ τὸν Πατέρα· γιατί δὲν ὑπάρχουν δύο Πατέρες'. Ἀφοῦ ὑποσχέθηκε νὰ δεῖξει τὴν κατ' ἐξαιρέση ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, θέλει ν' ἀποδείξει μὲ τὸ λόγο του, πὼς δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐννοοῦμε ὁμοῖο μὲ αὐτόν. Λέγοντας δηλαδὴ ὅτι 'δὲν μοιάζει ὅπως ὁ Πατέρας μὲ τὸν Πατέρα, ἀπέδειξε μὲ τὸ λόγο του ὅτι δὲν εἶναι ὁμοῖος. Καὶ προσθέτοντας 'οὔτε μοιάζει ὅπως ὁ ἀγέννητος μὲ τὸν ἀγέννητο', καὶ μὲ τοῦτο πάλι ἀπαγόρευσε νὰ ἐνοήσουμε τὴν ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα. Κι ὅταν ἔπειτα πρόσθεσε ὅτι οὔτε 'εἶναι ὁμοῖος ὅπως ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Υἱὸ', πρόσθεσε ἕνα τρίτο νόημα, μὲ τὸ ὁποῖο παρεξηγεῖ ὀλότελα τὸ λόγο τῆς ὁμοιότητας.

152 Ἔτσι ἀκολουθεῖ τὰ ἴδια του λεγόμενα, κάνοντας τὴν ἀπόδειξη τῆς ὁμοιότητας μὲ τὴν ἀπόδειξη τοῦ ἀνομοίου. Ἄς ἐξετάσουμε τὴ σοφία καὶ τὴν ἀπλότητα, ποὺ δείχνει μὲ τοὺς ὀρισμούς του. Ἀφοῦ εἶπε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα, ἀσφαλίζει τὴν ἀκοή ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐννοεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα ὡς Πατέρας. Καὶ ποιὸς ἄνθρωπος εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε ὅταν μάθει πὼς ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα νὰ μεταφερθεῖ μὲ τὸ λογικὸ του στὴν ὁμοιότητα τοῦ Πατέρα μὲ τὸν Πατέρα;

153 'Οὔτε ὅπως ὁ Υἱὸς' λέει, 'μὲ τὸν Υἱὸ'. Ἡ δξύνοια εἶναι ἴδια πάλι καὶ στὸν ὀρισμὸ αὐτόν. Ἀφοῦ εἶπε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα, προσδιορίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὁμοῖος σχετικὰ μὲ ἕναν ἄλλο Υἱὸ. Αὐτὰ εἶναι τὰ μυστήρια τῶν σοβαρῶν δογμάτων τοῦ Εὐνομίου καὶ ὅταν τὰ μάθουν αὐτὰ οἱ μαθητές του γίνονται σοφότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι ὁ Υἱὸς ὁ ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα δὲν εἶναι ὁμοῖος μὲ τὸν Υἱὸ· γιατί δὲν εἶναι ὁ Υἱὸς Πατέρας. 'Οὔτε ὅπως ὁ ἀγέννητος μὲ τὸν ἀγέννητο', γιατί ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἀγέννητος. Ἐνῶ τὸ δικό μας μυστήριον, ὅταν πεῖ Πατέρα, προστάζει νὰ ἐννοοῦμε ὅπωςδήποτε Πατέρα τοῦ Υἱοῦ κι ὅταν ἀναφέρει τὸ ὄνομα Υἱὸς, διδάσκει νὰ ἐννοοῦμε τὸν Υἱὸ τοῦ Πατέρα. Κι ὡς τώρα δὲ μᾶς χρειάστηκε καθόλου αὐτὴ ἡ περιττὴ σοφία, ὥστε μὲ

διὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δύο πατέρας ἢ δύο υἱοὺς ὑποτίθεσθαι ἢ ἀγεννήτων δυάδα.

- 154 Τί δὲ βούλεται ἢ πολλή περὶ τὸ 'ἀγέννητον' τοῦ Εὐνομίου σπουδή, πολλάκις μὲν ἦδη δεδηλωται, καὶ νῦν δὲ πάλιν δι' ὀλίγων εἰρήσεται. Τῆς γὰρ τοῦ Πατρὸς σημασίας μηδεμίαν πρὸς τὸν Υἱὸν διαφορὰν κατὰ τὴν φύσιν ἐνδεικνυμένης, εἰ μέχρι τούτων τὸν λόγον ἔστησεν, οὐκ ἂν ἔσχεν ἰσχὺν ἢ ἀσέβεια, τῆς φυσικῆς τῶν ὀνομάτων ἐνοίας οὐ
- 155 παραδεχομένης τὸ κατ' οὐσίαν ἀλλότριον. Νῦν δὲ 'ἀγέννητον' καὶ 'γεννητὸν' λέγων, ἐπειδὴ ἄμεσός ἐστι πρὸς ἄλληλα τῶν ὀνομάτων
- 10 τούτων ἢ ἐναντίωσις, ὡς θνητοῦ καὶ ἀθανάτου καὶ λογικῶν καὶ ἀλόγων καὶ πάντων τῶν ὁμοιοτρόπως ἐκφωνουμένων, ὅσα διὰ τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον σημαιομένων ἀλλήλοις ἀντικαθέστηκεν, ἔδωκεν ὁδὸν τῇ βλασφημίᾳ διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων, ὥστε τὴν τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον διαφορὰν καὶ τῷ 'γεννητῷ' πρὸς τὸ 'ἀγέννητον' ἐν-
- 15 θεωρηῆσαι· καὶ ὡσερ ἄλλη τοῦ θνητοῦ καὶ ἄλλη τοῦ ἀθανάτου ἢ φύσις καὶ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἀλόγου ἀσύμβατα κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τὰ ἰδιώματα, οὕτω βούλεται ἄλλην μὲν τοῦ ἀγεννήτου κατασκευάσαι τὴν φύσιν, ἄλλην δὲ τοῦ γεννητοῦ, ἵνα ὡσερ ὑποχειρίος τῷ λογικῷ ἢ ἄλογος φύσις δεδημιούργηται, οὕτω διὰ φυσικῆς ἀνάγκης ὑπεξυγμέ-
- 20 νον τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γεννητὸν ἐπιδείξῃ.
- 156 Διὸ συνάπτει 'τῷ ἀγεννήτῳ' τὸ τοῦ 'παντοκράτορος' ὄνομα, ὃ οὐκ εἰς προνοητικὴν ἐνέργειαν, ὡς προλαβὼν ὁ λόγος ὑπέδειξεν, ἀλλ' εἰς τυραννικὴν ἐξουσίαν μεταλαμβάνων τὴν ἐρμηνείαν τοῦ 'παντοκράτορος', ὡς μέρος τῆς ἀρχομένης τε καὶ ὑποχειρίου φύσεως καὶ
- 25 τὸν Υἱὸν ποιῆσαι, μετὰ πάντων δουλεύοντα τῷ διὰ τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας κρατοῦντι κατὰ τὸ ἴσον τῶν πάντων. Καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο βλέπων ταῖς τοιαύταις χρῆται τοῦ λόγου διαστολαῖς, ἐκ τῶν ὑποκειμένων σαφηνισθήσεται.
- 157 Εἰπὼν γὰρ ἐκεῖνα τὰ σοφὰ τε καὶ περισκεμμένα, ὅτι 'οὔτε ὡς 30 πατρὶ ἔοικε Πατὴρ οὐδὲ ὡς υἱῷ Υἱός'—καίτοι γε οὐδεμία ἐστὶν ἀνάγκη εἰκόσθαι πάντως πατρὶ πατέρα καὶ υἱῷ υἱόν· πατὴρ γὰρ τίς ἐστὶν ἐν Αἰθίοψι, πατὴρ καὶ ἐν Σκύθαις, καὶ υἱὸς ἑκατέρου τούτων μέλας μὲν ὁ τοῦ Αἰθίοπος, λευκόχρους δὲ καὶ ὑποχρυσίζων κατὰ τὴν κόμην

τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ νὰ ὑποθέτομε δύο πατέρες ἢ δύο υἱοὺς ἢ ἓνα ζεῦγος ἀγεννήτων.

- 154 Τί ἐπιδιώκει μὲ τὴν πολλὴ σπουδὴ τοῦ γύρω ἀπὸ τὸ 'ἀγέννητο' ὁ Εὐνόμιος, πολλὰς φορὰς τὸ δηλώσαμε ἤδη ἀλλὰ καὶ τῶρα θὰ τὸ ἐκθέσομε ξανὰ μὲ συντομία. Ἐπειδὴ, θέλω νὰ πῶ, ἡ ἔννοια 'πατέρας' δὲν ἔχει καμιὰ διαφορὰ μὲ τὸν Υἱὸ ὡς πρὸς τὴ φύση, ἀνσταματοῦσε ὡς ἐδῶ τὸ λόγο του, δὲ θὰ ὑπῆρχε καμιὰ ἀσέβεια, ἀφοῦ ἡ φυσικὴ σημασία τῶν ὀνομάτων δὲν ἐπιδέχεται τὴν ἄλλο-
- 155 τριότητα στὴν οὐσία. Τώρα ὁμως λέγοντας 'ἀγέννητο' καὶ 'γεννητό', ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα αὐτὰ βρίσκονται σὲ ἀμνηστικὴ ἐναντιότητα μεταξὺ τους, ὅπως τὸ θνητὸ καὶ τὸ ἀθάνατο, τὸ λογικὸ καὶ τὸ ἄλογο καὶ ὅλα ὅσα ἐκφωνοῦνται μὲ τὴν ἴδια σχέση, ὅσα ἀντικατέστησε μεταξὺ τους μὲ τὰ ἐναντία σημαίνόμενά τους, ἀνοιξε μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τὸ δρόμο στὴ βλασφημία, ὥστε τὴ διαφορὰ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατο νὰ τὴν παρατηρήσομε καὶ στὸ 'ἀγέννητο' καὶ τὸ 'γεννητό'. Καὶ ὅπως εἶναι ἄλλη ἡ φύση τοῦ θνητοῦ καὶ ἄλλη τοῦ ἀθανάτου καὶ ὅπως εἶναι ἀσυμβίβαστα τὰ γνωρίσματα τοῦ λογικοῦ καὶ ἀλόγου κατὰ τὴν οὐσία, ἔτσι θέλει ν' ἀποδείξει ἄλλη τὴ φύση τοῦ ἀγεννήτου καὶ ἄλλη τοῦ γεννητοῦ, ὥστε ὅπως δημιουργήθηκε ἡ φύση τοῦ ἀλόγου νὰ εἶναι ὑποχείριον τοῦ λογικοῦ ἔτσι κατὰ φυσικὴ ἀναγκαιότητα ν' ἀποδείξει ὑποταγμένο τὸ γεννητὸ στὸ ἀγέννητο.

- 156 Γι' αὐτὸ συνάπτει στὸ ἀγέννητο τὸ ὄνομα τοῦ Παντοκράτορα ὄχι μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ προνοητῆ, ὅπως ἔδειξε ὁ προηγούμενος λόγος, ἀλλὰ ἐρμηνεύοντας τὸ ὄνομα τοῦ παντοκράτορα μὲ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία νὰ κάνει καὶ τὸν Υἱὸ τμῆμα τῆς ἀρχόμενης καὶ ὑποχείριας φύσης καὶ νὰ εἶναι δούλος μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα σ' ἐκεῖνον πού ἀπλώνει τὴ δυναστικὴ ἐξουσία του ἐξίσου ἐπάνω σὲ ὅλα. Καὶ ὅτι σ' αὐτὸ ἀποβλέποντας χρησιμοποιεῖ αὐτὲς τὶς ἀντιδιαστολὰς στὸ λόγο, θὰ διασαφηνιστεῖ ἀπὸ τὰ ἐπόμενα.

- 157 Εἶπε λοιπὸν ἐκεῖνα τὰ σοφὰ καὶ βαθυστόχαστα ὅτι 'οὔτε ὅπως μοιάζει ὁ Πατέρας μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Υἱό', ἀν καὶ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀνάγκη νὰ μοιάζει ὅπωςδῆποτε ὁ Πατέρας μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Υἱό. Ἔχομε δηλαδὴ ἓνα πατέρα ἀνάμεσα στοὺς Αἰθίοπες καὶ ἓνα πατέρα καὶ στοὺς Σκύθες, ἔχομε καὶ γιὸ καθενὸς ἀπὸ αὐτοῦς, μαῦρος ὁ γιὸς τοῦ Αἰθίοπα καὶ

ὁ Σκύθης, καὶ οὐδὲν μᾶλλον διὰ τὸν πατέρα εἶναι ἐκάτερον οὔτε διὰ τὸν Αἰθίοπα ὁ Σκύθης μελαιίνεται οὔτε διὰ τὸν Σκύθην ἀλλοιοῦται τὸ σῶμα πρὸς τὸ λευκὸν τοῦ Αἰθίοπος— ἀλλ' ὁμοίως εἰπὼν ταῦτα κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῶ ὁ Εὐνόμιος ἐπήγαγεν, ὅτι ὁμοίός ἐστιν ὡς Υἱὸς Πα-
 158 τρί', τοῦ δὲ τοιοῦτου λόγου τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκείον ἐνδεικνυμένον, ὡς ἐπὶ τοῦ Σῆθ καὶ τοῦ Ἀδὰμ ἡ θεόπνευστος μαρτυρεῖ διδασκαλία, μικρὰ φροντίσας ὁ δογματιστῆς τῶν συνετῶς ἀκρωμένων τὴν και-
 νὴν ἐπήγαγεν ἐρμηνείαν τῆς τοῦ Ἰοῦ', προσηγορίας, εἰκόνα καὶ σφραγίδα τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας αὐτὸν ὀρισάμενος.

159 Ἰὺς γὰρ ἐστὶ', φησὶν, εἰκὼν καὶ σφραγὶς τῆς τοῦ παντοκράτο-
 ρος ἐνεργείας'. Αὐτὸ μοι τοῦτο πρῶτον ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν ἐπισκε-
 ψάσθω, τίς ἐστὶν ἡ τῆς ἐνεργείας σφραγίς'; Πᾶσα γὰρ ἐνέργεια ἐν μὲν
 τῶ ἐκπονοῦντι τὸ σπουδαζόμενον θεωρεῖται, περαιωθέντος δὲ τοῦ
 σπουδαζομένου καθ' ἑαυτὴν οὐχ ὑφέστηκεν· οἷον ἐνέργεια τοῦ δρομέ-
 15 ὡς ἡ διὰ τῶν ποδῶν ἐστὶ κίνησις, παυσαμένης δὲ τῆς κινήσεως οὐ-
 160 κέτι ἐστὶν ἐφ' ἑαυτῆς ἡ ἐνέργεια. Οὕτω καὶ ἐπὶ παντὸς ἐστὶν ἐπιτη-
 δεύματος τὸ ἴσον εἰπεῖν, τῇ σπουδῇ τοῦ περὶ τι πονοῦντος συναπολή-
 γειν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐφ' ἑαυτῆς δὲ οὐκ οὔσαν οὔτε ἐνεργοῦντός τινος
 τὴν προκειμένην ἐαυτῶ σπουδῇ οὔτε εἰ τῆς σπουδῆς ἀπολήξειε. Τί
 20 οὖν λέγει εἶναι καθ' ἑαυτὴν τὴν ἐνέργειαν τὴν οὔτε οὐσίαν οὔσαν οὔτε
 χαρακτηῖρα οὔτε ὑπόστασιν; Οὐκοῦν τοῦ ἀνυποστάτου αὐτὸν εἶπεν
 ὁμοίωμα· τὸ δὲ τῶ ἀνυπάρκτω ὁμοιον οὐδὲ αὐτὸ πάντως ἐστὶν. Αὕτη
 τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερατεία, τὸ πιστεῦειν εἰς τὸ μὴ ὄν. Τὸ γὰρ
 τῶ μὴ ὄντι ὁμοιον οὐκ ἐστὶ πάντως.

161 Ὡ Παῦλε καὶ Ἰωάννη καὶ ὁ λοιπὸς τῶν εὐαγγελιστῶν τε καὶ
 τῶν ἀποστόλων χορὸς, τίνες τῇ ὑμετέρα φωνῇ τὰς ἰοβόλους γλώσσας
 ἑαυτῶν ἀνθοπλίζουσι; Τίνες ταῖς οὐρανίαις ὑμῶν βρονταῖς τὰς βα-
 τραχῶδεις ἑαυτῶν φωνὰς ἀντεγείρουσι; Τί οὖν λέγει ὁ υἱὸς τῆς βρον-
 τῆς; «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς
 30 ἦν ὁ Λόγος». Τί δὲ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἄλλος ἐκεῖνος, ὁ ἐντὸς τῶν οὐρα-
 νίων ἀδύτων γενόμενος, ὁ ἐν τῶ παραδείσῳ μνηθεὶς τὰ ἀπόρρητα;

61. Μετὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κειμένου ἴσως ἐξέπεσαν «αὐτῶ μὲν τῶ ἔργῳ τοῦ πονοῦντος ἀκολουθοῦσαν» (ἀπὸ σημείωσις τοῦ ἐκδότη).

62. Ἰω. 1, 1.

ἄσπρος καὶ μὲ ξανθὰ μαλλιά ὁ Σκύθης. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι ὁ καθένας πατέρας καθόλου περισσότερο δὲ μαυρίζει ὁ Σκύθης ἐξαιτίας τοῦ Αἰθίοπα οὔτε ἐξαιτίας τοῦ Σκύθη μεταβάλλεται σὲ λευκὸ τὸ σῶμα τοῦ Αἰθίοπα. Ὅταν ὡστόσο εἶπε αὐτὰ ὁ Εὐνόμιος κατὰ πῶς τοῦ ἄρεσε πρόσθεσε, ὅτι 'εἶναι ὁμοίος ὅπως ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέ-
 158 ρα'. Κι ἐνῶ ὁ λόγος αὐτὸς δείχνει τὴν οἰκειότητα στὴ φύση, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ θεόπνευστη διδασκαλία γιὰ τὸ Σῆθ καὶ τὸν Ἀδάμ, λίγο φροντίζοντας ὁ δάσκαλος γι' αὐτοὺς ποὺ ἀκουαν μὲ σύνεση, προσθέτει τὴν καινούργια ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος 'υἱὸς' ὀρίζοντας τὸν Υἱὸ ὡς εἰκόνα καὶ σφραγίδα τῆς ἐνέργειας τοῦ Παντοκράτο-
 ρα.

159 Γιατὶ λέει, 'εἶναι Υἱὸς, εἰκόνα καὶ σφραγίδα τῆς ἐνέργειας τοῦ Παντοκράτορα'. Αὐτὸ πρῶτα-πρῶτα ἂς ἐξετάσει ὁποῖος ἔχει αὐτιά κι ἀκούει τί εἶναι 'ἡ σφραγίδα τῆς ἐνέργειας'. Κάθε ἐνέργεια δηλαδὴ παρατηρεῖται σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐκπνεεῖ κάτι ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει, κι ὅταν τελειώσει ἡ ἐκπόνηση, ἡ ἐνέργεια δὲν ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴν. Ἐνέργεια τοῦ δρομέα γιὰ παράδειγμα εἶναι ἡ κίνηση μὲ τὰ πόδια· ὅταν σταματήσει ἡ κίνηση, ἡ ἐνέργεια δὲν
 160 ὑπάρχει πιά καθ' ἑαυτὴν. Ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ κάθε τι ποὺ κάνομε, ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἀσχολία ἐκείνου ποὺ ἐπιδιώκει κάτι τελειώνει καὶ ἡ ἐνέργεια⁶¹ καὶ δὲν ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴν οὔτε ὅταν ἐκτελεῖ κάποιος τὴν ἀσχολία του οὔτε ὅταν τελειώσει τὴν ἀσχολία του. Τί μᾶς λέει λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐνέργεια ποὺ δὲν εἶναι οὔτε οὐσία οὔτε χαρακτηριστικὸ οὔτε ὑπόσταση; Ἐπομένως τὸν εἶπε ὁμοίωμα τοῦ ἀνυπόστατου καὶ βέβαια ὁποῖο μοιάζει μὲ τὸ ἀνυπόστατο, δὲν ὑπάρχει μῆτε τὸ ἴδιο. Αὐτὴ εἶναι ἡ τερατολογία τῶν νέων δογμάτων, νὰ πιστεύουν στὸ μὴ ὄν. Γιατὶ ὁποῖο εἶναι ὁμοιο μὲ τὸ μὴ ὄν ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχει.

161 Ὡ, Παῦλε καὶ Ἰωάννη καὶ ἡ ἄλλη χορεία τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων, ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ ὀπλίζουν ἐναντίον τοῦ δικοῦ σας λόγου τίς δηλητηριώδεις γλῶσσες τους; Ποιοὶ ὑψώνουν τὰ κοῦσματά τους ἐναντία τίς οὐράνιες βροντές σας; Τί λέει ὁ Υἱὸς τῆς βροντῆς; «Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦταν μὲ τὸ Θεὸ καὶ ὁ Λόγος ἦταν Θεός»⁶². Κι ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν τί λέει κι ἐκεῖνος ὁ ἄλλος ποὺ εἰσῆλθε στὰ οὐράνια ἄδυτα, αὐτὸς ποὺ μὴ ἦθηκε στὰ μυστήρια τοῦ Παραδείσου; Λέει «ποὺ εἶναι ἡ ἀκτινο-

«Ὡν», φησίν, «ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ». Τί μετὰ τούτους λέγει ὁ ἐγγαστρίμυθος; Ὑφραγίς, φησι, τῆς ἐνεργείας τοῦ παντοκράτορος.

- 162 Τρίτον αὐτὸν μετὰ τὸν Πατέρα ποιεῖ, τῇ ἀνυπάρκτῳ ἐκείνῃ ἐνεργείᾳ μεσιτευόμενον, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν τῇ ἀνυπαρξίᾳ τυπούμενον. Ἐνεργείας ἐστὶ σφραγίς ὁ ἐν ἀρχῇ ὧν Λόγος Θεὸς καὶ τῇ αἰδιότῃ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων ἐνθεωρούμενος, ὁ Μονογενὴς Θεός, «ὁ ὧν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς», ὁ τὰ σύμπαντα φέρων «τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ», ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, ὁ διειληφῶς τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ, ὁ περιμετρῶν τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, ὁ περιδεδραγμένος πάντων τῶν ὄντων, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, μᾶλλον δὲ ἐπιδῶν, ἵνα ποιήσῃ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἑαυτοῦ ὑποπόδιον, τῷ ἴχνει τοῦ λόγου ἐντυπωθεῖσαν; Ἐνεργείας
- 163 ἐστὶ ὕφραγίς ἢ μορφὴ τοῦ Θεοῦ; Οὐκοῦν ἐνεργεία ἐστὶν ὁ Θεός, οὐχ ὑπόστασις. Καὶ μὴν αὐτὸ τοῦτο διερμηνεύων φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτι χαρακτήρ ἐστὶν οὐ τῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. Ἡ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα σφραγίς ἐστὶν ἐνεργείας Θεοῦ; Ὡ τῆς ἀσεβοῦς ἀμαθίας. Τί μέσον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἰδίας μορφῆς; Τίνι δὲ μεσιτευέται πρὸς τὸν χαρακτήρα ἑαυτῆς ἢ ὑπόστασις; Τί δὲ μεταξὺ νοεῖται τῆς δόξης καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος; Ἀλλὰ τοιούτων καὶ τοσοῦτων ὄντων δι' ὧν τὸ μεγαλεῖον ἀνακηρύσσεται τοῦ Δεσπότη τῆς κτίσεως παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὸ κήρυγμα, οἷα περὶ αὐτοῦ διεξέρχεται ὁ τῆς ἀποστασίας πρόδρομος;
- 164 Τί λέγει; Ὡς εἰκόνα, φησὶ, καὶ σφραγίδα πάσης τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως. Πῶς παραγράφεται τὰς τοῦ μεγάλου Παύλου φωνάς; Ἐκεῖνός φησιν ὅτι «Θεοῦ δύναμις ἐστὶν ὁ Υἱός», οὗτος δὲ αὐτὸν σφραγίδα λέγει δυνάμεως, οὐχὶ δύναμιν. Καὶ πάλιν ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον οἷα τοῖς εἰρημένοις προστίθῃσιν; Ὑφραγίδα
- 30 λέγει τῶν τοῦ Πατρὸς ἔργων καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων. Ποίους ἔργοις τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁμοιος; Τὸν κόσμον πάντως ἐρεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα. Ἀλλὰ μὴν πάντα ταῦτα τοῦ Μονογενοῦς ἔργα εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον ἐμαρτύρησε.

63. Ἐβρ. 1,3.

64. Ἰω. 1,18.

65. Ἐβρ. 1,3.

66. Α' Κορ. 8,6. Κολ. 1,16.

67. Ἦσ. 40,22.

68. Ἦσ. 40,12.

69. Ψαλμ. 112,5-6

70. Ἦσ. 66,1.

71. Ἐβρ. 1,3.

72. Α' Κορ. 1,24.

73. Ἰω. 1,3.

βολία τοῦ θεϊκοῦ μεγαλείου καὶ ἡ τέλεια ἔκφραση τῆς ὑπόστασής του»⁶³. Κι ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς τί τολμᾷ νὰ πεῖ ὁ ἐγγαστριμυθος· ‘σφραγίδα’ λέει, ‘τῆς ἐνέργειας τοῦ Παντοκράτορα’.

162 Τὸν κάνει τρίτο ἔπειτα ἀπὸ τὸν Πατέρα ἔχοντας ἐνδιάμεση αὐτὴν τὴν ἀνύπαρκτη ἐνέργεια ἢ μᾶλλον γινόμενος τύπος τῆς ἀνυπαρξίας. Ἀποτύπωμα τῆς ἐνέργειας εἶναι ὁ Θεὸς Λόγος ποὺ ὑπάρχει στὴν ἀρχὴ καὶ ποὺ παρατηρεῖται στὴν αἰωνιότητα τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, ὁ Μονογενὴς Θεὸς ποὺ «εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα του»⁶⁴, αὐτὸς ποὺ κινεῖ τὰ σύμπαντα μὲ τὸν κραταῖο Λόγο του⁶⁵, ὁ δημιουργὸς τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ μέσω τοῦ ὁποῖου προῆλθαν τὰ πάντα⁶⁶, αὐτὸς ποὺ κατέχει ὅλη τὴ σφαῖρα τῆς γῆς⁶⁷, ποὺ κλείνει στὴ φύχτα του τὸν οὐρανό, ποὺ μετράει μὲ τὸ χέρι του τὸ νερό, ποὺ συγκρατεῖ ὅλα τὰ ὄντα⁶⁸, αὐτὸς ποὺ διαμένει στὰ ψηλὰ καὶ ἐποπτεῖ τὰ ταπεινά⁶⁹, ἢ μᾶλλον ποὺ εἶδε ἀπὸ ψηλά, γιὰ νὰ κάνει τὴν οἰκουμένη ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν του⁷⁰ χαραγμένη μὲ τὸ ἴχνος τοῦ Λόγου; Εἶναι σφραγίδα ἐνέργειας ἢ

163 μορφὴ τοῦ Θεοῦ; Ἐνέργεια λοιπὸν εἶναι ὁ Θεός, δὲν εἶναι ὑπόσταση; Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξηγώντας ὁ Παῦλος λέει ὅτι εἶναι σφραγίδα ὄχι τῆς ἐνέργειας ἀλλὰ τῆς ὑπόστασης⁷¹. Ἡ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξας εἶναι σφραγίδα τῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ; Αὐτὴ εἶναι κι ἂν εἶναι ἀμάθεια κι ἀσέβεια. Ποιὸ εἶναι τὸ ἐνδιάμεσο στὸ Θεὸ καὶ στὴ μορφὴ του; Ποιὸ χρησιμοποιεῖ ὡς ἐνδιάμεσο ἢ ὑπόσταση γιὰ τὴν ἀποτύπωσή της; Καὶ τί νοεῖται ἀνάμεσα στὴ δόξα καὶ στὸ ἀπαύγασμά της; Ἀλλὰ ἐνῶ ὑπάρχουν τέτοια καὶ τόσα γιὰ νὰ διαλαλοῦν τὸ μεγαλεῖο τοῦ Κυρίου τῆς κτίσης αὐτοὶ ποὺ ἔχουν πιστέψει τὸ κήρυγμα, τί ἐκθέτει γι’ αὐτὸν ὁ πρόδρομος τῆς ἀποστασίας;

164 Τί λέει; ‘Σὰν σφραγίδα’, λέει, ‘καὶ εἰκόνα ὅλης τῆς ἐνέργειας καὶ τῆς δυνάμης τοῦ Παντοκράτορα’. Πῶς παρερμηνεῖ τις λέξεις τοῦ μεγάλου Παύλου; Ἐκεῖνος λέει, ὅτι «ὁ Υἱὸς εἶναι δύναμη Θεοῦ»⁷², αὐτὸς τὸν ὀνομάζει ‘σφραγίδα δυνάμεως’ ὄχι δύναμη. Κι ἐπαναλαμβάνοντας τὸ λόγο του τί προσθέτει σὲ ὅσα εἶπε; ‘Σφραγίδα’, λέει, ‘τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν στοχασμῶν τοῦ Πατέρα του’. Μὲ ποιὰ ἔργα τοῦ Πατέρα του εἶναι ὁμοῖος. Θὰ πεῖ ἀσφαλῶς τὸν κόσμον κι ὅλα ὅσα περιέχει. Ἀλλὰ τὸ εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ πῶς ὅλα αὐτὰ εἶναι ἔργα τοῦ Μονογενοῦς⁷³.

- 165 Ποίοις τοίνυν ἔργοις τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ὠμοιώθη; Τίνων ἐγένετο ἔργων σφραγίς; Ποία δὲ γραφὴ σφραγιδα τῶν πατρικῶν ἔργων αὐτὸν προσηγόρευσεν; Εἰ δέ τις αὐτῷ καὶ τοῦτο δοίη, τὸ πλάσσειν τοὺς λόγους κατ' ἐξουσίαν ὡς βούλεται, κἂν ἡ Γραφὴ μὴ συντιθῆται, εἰπάτω ποῖα τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἔργα τῶν παρὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονότων κεχωρισμένα, ὧν σφραγιδα λέγει τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι. Ἔργα τοῦ Λόγου τὰ ὄρατὰ πάντα καὶ τὰ ἀόρατα· ἐν τοῖς ὀρωμένοις ὁ κόσμος 10 ὄλος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα, ἐν τοῖς ἀοράτοις ἡ ὑπερκόσμιος κτίσις.
- 166 ποῖα τοίνυν ὑπολείπεται ἔξω τῶν ὀρωμένων τε καὶ ἀοράτων ἔργα τοῦ Πατρὸς ἐφ' ἑαυτῶν θεωρούμενα, ὧν σφραγιδα λέγει τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι; Ἡ τάχα πάλιν ἐπὶ τὸν δυσώδη τῆς αἰρέσεως ἔμετον ἐπανήξει στενοχωρούμενος καὶ λέξει ἔργον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν;
- 15 Πῶς οὖν σφραγίς γίνεται τῶν ἔργων τούτων ὁ Υἱός, αὐτὸς ὢν, ὡς φησιν αὐτός, τὸ ἔργον; Ἡ τὸν αὐτὸν λέγει καὶ ἔργον καὶ ἔργου ὁμοίωμα;
- 167 Δεδόσθω ταῦτα· εἰπάτω τὰ λοιπὰ ἔργα ὧν λέγει δημιουργὸν τὸν Πατέρα, οἷς ὁ Υἱὸς ὠμοιώθη, εἴπερ διὰ τῆς 'σφραγιδος' νοεῖς τὸ 20 ὁμοίωμα. Ποίους δὲ 'λόγους' ἄλλους τοῦ Πατρὸς οἶδεν ὁ Εὐνόμιος παρὰ τὸν δεῖ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντα Λόγον, ὃν 'σφραγιδα' ὀνομάζει, τὸν κυρίως καὶ ἀληθῶς καὶ πρώτως ὄντα τε καὶ ὀνομαζόμενον Λόγον; Πρὸς ποῖα δὲ 'βουλευματα' βλέπει τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας κεχωρισμένα, οἷς ὁμοιοῦται ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, 'σφραγίς' γινομένη 'τῶν βουλευ-
- 168 μάτων'; Ὁρᾶτε τὸ ἀδιάκριτον καὶ ἀπερίσκεπτον καὶ τὸν συρφετὸν τοῦ λόγου, οἷα τοῦ μυστηρίου κατασκεδάξει, μήτε ἃ λέγει ἐπιστάμενος μήτε περὶ τίνος ποιεῖται τὸν λόγον. Ὁ γὰρ ὄλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὄλος ὢν ὡς Λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ ἀλήθεια καὶ χαρακτήρ καὶ ἀπαύγασμα, αὐτός ἐστιν ἐν τῷ Πατρὶ 30 τὰ πάντα, οὐκ ἄλλων τινῶν ἐν τῷ Πατρὶ πρὸ αὐτοῦ θεωρουμένων εἰκῶν γινόμενος καὶ σφραγίς καὶ ὁμοίωμα.
- 169 Εἶτα χαρίζεται αὐτῷ 'τὸν ἐπὶ Νῶε δι' ὕδατος τῶν ἀνθρώπων ἀφανισμὸν καὶ τὴν ἐν Σοδόμοις τοῦ πυρὸς ἐπομβρίαν καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὴν ἐνδοκὸν τιμωρίαν', ὡς τινα μεγάλα προσμαρτυρῶν τῷ ἐν

74. Κολ. 1,16.

75. Α' Τιμ. 1,7.

- 165 Μὲ ποιά λοιπὸν ἔργα τοῦ Πατέρα του ἔγινε ὁ Υἱὸς ὁμοιος; Τίνων ἔργων ἔγινε σφραγίδα; Καὶ ποιά Γραφή τὸν ἀποκάλεσε σφραγίδα τῶν πατρικῶν ἔργων; Ἀλλὰ ἂν τοῦ παραχωρήσει κανένας τὸ δικαίωμα νὰ πλάσει ὅπως θέλει τοὺς λόγους, ἀκόμα καὶ χωρὶς νὰ συμφωνεῖ ἢ Γραφή, ἃς μᾶς πεῖ ποιά ἔργα τοῦ Πατέρα εἶναι χῶρια ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τοῦ Υἱοῦ, πού λέει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι σφραγίδα τους; Ἔργα τοῦ Λόγου εἶναι ὅλα τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα⁷⁴. Τὰ ὀρατὰ εἶναι ὁ κόσμος ὅλος κι ὅσα περιλαμβάνει, στὰ
- 166 ἀόρατα ἀνήκει ἡ ὑπερκόσμια κτίσις. Ποιά ἔργα τοῦ Πατέρα ἐξω ἀπὸ τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα μπορούμε νὰ ἐννοήσουμε ὅτι ἀπομένουν καθεαυτά, πού λέει ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει γίνει σφραγίδα τους; Ἡ τάχα πιεζόμενος θὰ ξαναγυρίσει πάλι στὸ δύσσομο ἔμετο τῆς αἵρεσης καὶ θὰ πεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἔργο του Πατέρα; Πῶς λοιπὸν γίνεται σφραγίδα τῶν ἔργων αὐτῶν ὁ Υἱός, ἐνῶ, ὅπως ἰσχυρίζεται αὐτός, εἶναι ἔργο ὁ ἴδιος; Ἡ χαρακτηρίζει τὸν ἴδιο ἔργο καὶ ὁμοίωμα τοῦ ἔργου;
- 167 Ἄς τοῦ τ' ἀφήσουμε αὐτὰ. Νὰ μᾶς πεῖ ὁμως τὰ ὑπόλοιπα ἔργα, πού λέει ὅτι δημιούργησε ὁ Πατέρας, μὲ τὰ ὁποῖα ἔγινε ὁμοιος ὁ Υἱός, ἂν μὲ τὴ λέξη 'σφραγίδα' ἐννοεῖ τὸ ὁμοίωμα. Καὶ ποιούς ἄλλους 'λόγους' τοῦ Πατέρα ξέρει ὁ Εὐνόμιος ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Λόγο πού εἶναι πάντοτε μέσα στὸν Πατέρα, πού τὸν ὀνομάζει 'σφραγίδα', καὶ πού εἶναι καὶ ὀνομάζεται κυρίως καὶ ἀληθινὰ καὶ πρωταρχικὰ Λόγος; Καὶ ποιούς στοχασμοὺς ἰδιαιτέρους τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἔχει στὸ νοῦ του, μὲ τοὺς ὁποίους ἐξομοιώνεται ἢ
- 168 Σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται 'σφραγίδα τῶν στοχασμῶν'; Βλέπετε πόσο συγκεχυμένος καὶ ἀπερίσκεπτος καὶ συρφετώδης εἶναι ὁ λόγος του καὶ πόσο διασκορπίζει τὸ μυστήριό χωρὶς οὔτε ὅσα λέει νὰ γνωρίζει μῆτε γιὰ ποιοὺ πράγμα κάνει λόγο⁷⁵; Αὐτὸς δηλαδὴ πού ἔχει μέσα του ὁλόκληρο τὸν Πατέρα καὶ πού εἶναι ὅλος μέσα στὸν Πατέρα καὶ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμη κι ἀλήθεια καὶ σφραγίδα καὶ ἀπαύγασμα, αὐτὸς εἶναι τὰ πάντα μέσα στὸν Πατέρα καὶ δὲ γίνεται εἰκόνα καὶ σφραγίδα καὶ ὁμοίωμα κάποιων ἄλλων πού νοοῦμε μέσα στὸν Πατέρα πρὶν ἀπὸ αὐτόν.
- 169 Ἐπειτα τοῦ 'προσφέρει ὡς χάρη τὸν ἀφανισμό τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν κατακλυσμὸ ἐπὶ Νῶε καὶ τὴ βροχὴ τῆς φωτιᾶς στὰ Σόδομα καὶ τὴ δίκαιη τιμωρία τῶν Αἰγυπτίων', σὰ νὰ ἀποδίδει καὶ

τῇ χειρὶ ἔχοντι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὡσπερ οὐκ εἰδώς, ὅτι τῶ περιέχοντι τὰ πάντα καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν ἄγοντί τε καὶ φέροντι τὰ τε ἦδη γεγενημένα καὶ τὰ ἐσόμενα οὐ τοσοῦτον προσθήκην ποιεῖ τῆς δόξης δύο ἢ τρία 5 μνημονευθέντα θαύματα, ὅσον ἀφαιρέσιν καὶ ζημίαν ἢ τῶν λοιπῶν σιωπῇ. Ἄλλὰ καὶ τούτων σιωπωμένων ἀρκεῖ ἡ μία τοῦ Παύλου φωνὴ περιληπτικῶς τὰ πάντα δι' ἑαυτῆς ἐνδείξασθαι· ἡ «ἐπὶ πάντων» αὐτὸν λέγουσα «καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν».

170 Ἐἴτα νομοθετεῖ, φησί, 'κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ'. Τίς ὁ 10 αἰῶνιός ἐστι Θεὸς καὶ τίς ὁ ὑπουργῶν αὐτῷ περὶ τὴν τοῦ νόμου θέσιν; Ἄλλὰ παντὶ δῆλον τοῦτό ἐστιν, ὅτι διὰ Μωϋσέως νομοθετεῖ ὁ Θεὸς τοῖς δεχομένοις τὸν νόμον. Αὐτοῦ δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸν Μονογενῆ Θεὸν εἶναι ὁμολογοῦντος τὸν Μωϋσεῖ χρηματίζοντα πῶς ὁ παρὼν αὐτοῦ λόγος εἰς τὴν τοῦ Μωϋσέως τάξιν τὸν τοῦ παντός Δεσπότην 15 ἀντικαθίστησιν, τὸ δὲ τοῦ αἰωνίου Θεοῦ σημαινόμενον τῷ Πατρὶ ἀνατίθῃσι μόνῳ, ὡς τῇ πρὸς τὸν αἰώνιον διαστολῇ μὴ αἰώνιον, ἀλλὰ πρόσφατον τὸν Μονογενῆ Θεὸν ἀποδεικνυσθαι, τὸν ποιητὴν τῶν αἰώνων;

171 Ἄλλὰ καὶ ἐπιλελῆσθαί μοι δοκεῖ ὁ φιλομαθῆς τε καὶ μνήμων, ὅτι 20 πάντα ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ ὁ Παῦλος φησὶ, διαγγέλλων ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Θεοῦ. Ἄ τοίνυν περὶ ἑαυτοῦ διεξέρχεται ὁ ἀπόστολος, ταῦτα ὁ Εὐνόμιος τῷ Δεσπότη τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων ἀνατιθεὶς οὐκ αἰσχύνεται, ἵνα ὁμότιμον καταστήσῃ τῷ Παύλῳ, τῷ ἰδίῳ δούλῳ, τὸν Κύριον. Καὶ τί με 25 χρῆ τὰ καθ' ἕκαστον διελέγχοντα πλῆθος ἐπεισάγειν τῷ λόγῳ; Ἐν οἷς ὁ μὲν ἁπλοῦστερον ἐντυγχάνων τοῖς παρ' αὐτοῦ γεγραμμένοις οἴησεται τὰ συγκεχώρημένα παρὰ τῆς Γραφῆς αὐτὸν λέγειν, ὁ δὲ ἐξεταστικῶς ἕκαστον ἀναπτύσσειν δυνάμενος ἀποδείξει μηδὲν τῆς αἰρετικῆς 30 κακουργίας κεχωρισμένα. Λέγει γὰρ καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ὁ αἰ-
30 ρετικὸς, ὅτι «ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε

76. Κολ. 1,17.

77. Ἐφ. 4,8.

78. Ἰω. 1,17.

79. Ἐξ. 3,4.

80. Ρωμ. 16,26.

τίποτε σοβαρὰ πράγματα σ' αὐτὸν ποὺ κρατεῖ στὰ χέρια του τὰ πέ-
ρατα τῆς οἰκουμένης, ποὺ μέσα σ' αὐτὸν ἔχουν τὰ πάντα τὴν ὕπαρ-
ξή τους⁷⁶, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, σὰ νὰ μὴ γνωρίζει ὅτι γι' αὐ-
τὸν, ποὺ κλείνει στὸν ἑαυτό του τὰ πάντα καὶ ποὺ πηγαionoφέρνει
κατὰ τὴ γνώμη του ὅσα ἔγιναν καὶ ὅσα θὰ γίνουν, δὲν ἀποτελεῖ
καμιὰ προσθήκη στὴ δόξα του ἢ ἀναφορὰ δυὸ ἢ τριῶν θαυμάτων,
ὅση ἀφαίρεση καὶ ζημία προκαλεῖ ἢ ἀποσιώπηση τῶν λοιπῶν.
Ἄλλὰ κι ἂν ἀκόμη ἀποσιωπηθοῦν αὐτὰ εἶναι ἀρκετὴ ἢ μία φωνὴ
τοῦ Παύλου νὰ φανερώσει περιληπτικὰ μὲ τὸν ἑαυτό της τὰ πά-
ντα, ἢ φωνὴ ποὺ τὸν ἀνακηρύττει ὅτι «εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα, ὅτι
περνᾶ διαμέσου ὅλων καὶ εἶναι μέσα σὲ ὅλα⁷⁷».

170 Ἔπειτα, λέει, ἠνομοθετεῖ κατὰ διαταγὴ τοῦ αἰώνιου Θεοῦ'.
Ποιὸς εἶναι ὁ αἰώνιος Θεὸς καὶ ποιὸς αὐτὸς ποὺ τὸν ὑπηρετεῖ
κατὰ τὴ νομοθεσία; Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι φανερὸ σ' ὅλους, ὅτι ὁ
Θεὸς ἐπιβάλλει τὸ νόμο μέσω τοῦ Μωϋσῆ σ' αὐτὸν ποὺ τὸν δέ-
χονται⁷⁸ κι ἐνῶ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Εὐνόμιος ποὺ ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ὁ
Μονογενὴς Θεὸς ποὺ πληροφορεῖ⁷⁹ τὸ Μωϋσῆ, πῶς μὲ τοῦτο τὸ
λόγο του βάζει τὸ Δεσπότη τῶν ὅλων στὴ θέση τοῦ Μωϋσῆ, ἐνῶ
τὴν ἔννοια τοῦ αἰώνιου Θεοῦ τὴν ἀποδίδει μόνο στὸν Πατέρα,
ὥστε μὲ τὴν ἀντιδιαστολὴ του πρὸς τὸν αἰώνιο ὁ Μονογενὴς
Θεὸς νὰ ἀποδεικνύεται ὄχι βέβαια αἰώνιος ἀλλὰ πρόσφατος, ὁ
ποιητὴς τῶν αἰώνων;

171 Ἄλλὰ κι ὅτι ἔχει ξεχάσει μού φαίνεται αὐτὸς ὁ φιλομαθὴς
ποὺ δὲν ξεχνάει, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ λέει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ Παῦλος,
ἀναγγέλλοντας στοὺς ἀνθρώπους τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου
σύμφωνα μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ⁸⁰. Αὐτὰ λοιπὸν ποὺ ἐκθέτει γιὰ
τὸν ἑαυτό του ὁ Ἀπόστολος, αὐτὰ δὲν ντρέπεται ὁ Εὐνόμιος νὰ τὰ
ἀποδίδει στὸν Κύριο τόσο τῶν προφητῶν ὅσο καὶ τῶν ἀποστό-
λων, γιὰ νὰ κάνει τὸν Κύριο ὁμότιμο τοῦ Παύλου, τοῦ δούλου του.
Ἢ χρειάζεται νὰ ὑποβάλλω σὲ ἔλεγχο τὰ ἐπὶ μέρους καὶ νὰ κάνω
τὸ λόγο μου πληθωρικό; Ὅποιος τὰ διαβάξει αὐτὰ μὲ ἀπλοϊκότη-
τα θὰ νομίσαι ὅτι αὐτὸς ἀναφέρει ὅσα ἐπιτρέπει ἡ Γραφή, ὅποιος
ὁμως ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐξηγήσει μ' ἐπιμέλεια τὸ καθένα, θ' ἀπο-
δειξαι ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ἄσχετα ἀπὸ τὴν αἰρετικὴ κακουργία.
Λένε δηλαδὴ τόσο ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὅσο καὶ ὁ αἰρετικὸς ὅτι ὁ
Πατέρας δὲν κρίνει κανέναν ἀλλὰ ὅλη τὴν κρίση τὴν ἔδωσε στὸν

τῷ Υἱῶ», νοεῖ δὲ οὐχ ὁμοίως τὸ εἰρημένον ἑκάτερος· διὰ γὰρ τῶν αὐτῶν ρημάτων ὁ μὲν ἐκκλησιαστικὸς τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν νοεῖ, οὗτος δὲ κατασκευάζει τὸ ὑποδεές τε καὶ ὑποχείριον.

172 Ἄλλ' ἐκεῖνο χρὴ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅπερ κρηπιδά τινα 5 ποιοῦνται τῆς ἀσεβείας ἐν τῷ περὶ τῆς οἰκονομίας λόγῳ, οὐχ ὄλον ἀνθρώπων παρ' αὐτοῦ σεσῶσθαι διοριζόμενοι, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἡμίτομον, τὸ σῶμα λέγω. Ὁ δὲ σκοπὸς ἐστὶν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης περὶ τὸ δόγμα κακουργίας τὸ δεῖξαι τὰς ταπεινότερας φωνάς, ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου ποιεῖται ὁ Κύριος, παρ' αὐτῆς τῆς θεότητος γεγενῆ- 10 σθαι δοκεῖν, ἵνα διὰ τούτων ἰσχυροτέραν ἀποδείξωσι τὴν βλασφημίαν, δι' αὐτῆς τῆς τοῦ Κυρίου ὁμολογίας κρατυνομένην. Τούτου χάριν φησὶ 'τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν γενόμενον ἀνθρώπων, οὐκ ἀναλαβόντα τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἀνθρώπων'.

173 Ἐγὼ δὲ πᾶσαν διερευνησάμενος τὴν θεόπνευστόν τε καὶ ἀγίαν 15 Γραφὴν οὐχ ὀρῶ ταύτην τὴν φωνὴν ἐγγεγραμμένην, ὅτι μόνην τὴν σάρκα δίχα τῆς ψυχῆς ἐν τῷ καιρῷ τῆς κατὰ ἀνθρώπων οἰκονομίας ὁ τὰ πάντα ποιήσας εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο. Ἀναγκαίως οὖν πρὸς τε τὸν σκοπὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν βλέπων καὶ πρὸς τὰ δόγματα τῶν πατέρων καὶ πρὸς τὰς θεοπνεύστους φωνάς τὴν ἐν τῷ μέρει τούτῳ κατα- 20 σκευαζομένην ἀσέβειαν διελέγξει πειράσομαι. «Ἦλθεν ὁ Κύριος ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός», ἀπώλετο δὲ οὐ σῶμα, ἀλλ' ὄλος ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ ψυχῆς καὶ σώματος συγκεκραμένος, καὶ εἰ χρὴ τὸν ἀληθέστερον εἰπεῖν λόγον, τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ προαπώλετο.

174 Ἡ γὰρ παρακοὴ προαιρέσεως, οὐ σώματος ἀμαρτία ἐστίν, ἴδιον 25 δὲ ψυχῆς ἢ προαίρεσις, ἀφ' ἧς πᾶσα ἢ τῆς φύσεως συμφορὰ τὴν ἀρχὴν ἔσχεν, ὡς μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις ἢ ἀψευδῆς τοῦ Θεοῦ ἀπειλή, ὅτι «ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ τῶν ἀπηγορευμένων ἀψωνται, ἀνυπερθέτως συναφθήσεται τῇ βρώσει ὁ θάνατος». Διπλοῦ δὲ ὄντος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος, καταλλήλως καθ' ἑκάτερον ἐνεργεῖται ὁ θάνατος, τῆς 30 διπλῆς ζωῆς ἐνεργουμένης τῷ νεκρουμένῳ τὴν στέρησιν. Σώματος μὲν γὰρ ἐστὶ θάνατος ἢ τῶν αἰσθητηρίων σβέσις καὶ ἢ πρὸς τὰ συγγενῆ τῶν στοιχείων διάλυσις· «ψυχὴ δέ», φησὶν, «ἢ ἀμαρτάνουσα αὐτὴ

81. Ἰω. 5,22.

82. Λουκᾶ 19,10.

83. Γεν. 2,17.

Υἱό⁸¹, ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦν τὸ λόγο αὐτὸ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος. Μὲ τις ἴδιες λέξεις ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἐννοεῖ τὴν ἐξουσία ἐπάνω σὲ ὄλους, ἐνῶ αὐτὸς ἀποδεικνύει τὴν κατωτερότητα καὶ τὴν ὑποτακτικότητα του.

172 Ἐκεῖνο ὁμως πρέπει νὰ προσθέσουμε σὲ ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ, πὺ τὸ θεωροῦν ὡς βᾶση τῆς ἀσέβειας στὸ λόγο γιὰ τὴ θεία οἰκονομία· διδάσκουν ὅτι δὲ σώθηκε ἀπὸ αὐτὸν ὀλόκληρος ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ τὸ μισὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἐννοῶ τὸ σῶμα. Ὁ σκοπὸς πὺ ἐπιδιώκουν μὲ αὐτὴν τὴν κακοποίηση τοῦ δόγματος εἶναι νὰ ἀποδείξουν ὅτι οἱ κατώτερες ἐννοίες, πὺ ὁ Κύριος παίρνει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, φαίνονται ὅτι ἔχουν γίνεαι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θεότητα, καὶ μ' αὐτὲς νὰ παρουσιάσουν ἐντονότερη τὴ βλασφημία, καθὼς θὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὁμολογία τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ λέει· «αὐτὸς πὺ ἔγινε ἄνθρωπος τὶς τελευταῖες ἡμέρες καὶ δὲν ἀνέλαβε τὸν ἄνθρωπο πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα».

173 Ἐγὼ ὁμως ἂν καὶ ἐρεύνησα ὅλη τὴ θεόπνευστη καὶ ἀγία Γραφὴ δὲ βλέπω νὰ ὑπάρχει πουθενὰ αὐτὸ τὸ νόημα, ὅτι δηλαδὴ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐνανθρώπησης ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων ἀναδέχτηκε τὴ σάρκα μόνο χωρὶς τὴν ψυχὴ. Ἀποβλέποντας λοιπὸν τόσο στὸ σκοπὸ τῆς σωτηρίας μας ὅσο καὶ στὴν πίστη τῶν πατέρων ἀλλὰ καὶ στὶς θεόπνευστες ἐννοίες θὰ προσπαθῆσω ὑποχρεωτικὰ νὰ φανερώσω τὴν ἀσέβεια πὺ δημιουργεῖται στὸ σημεῖο αὐτό. «Ὁ Κύριος ἦρθε ν' ἀναζητήσῃ καὶ νὰ σώσῃ τὸ πρόβατο πὺ χάθηκε»⁸². Καὶ δὲ χάθηκε τὸ σῶμα ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος στὸ σύνολό του, ὡς σύνθεμα ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα· κι ἂν πρέπει νὰ ποῦμε κάτι πὺ ἀληθινὸ ἢ ψυχὴ χάθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ σῶμα.

174 Γιατὶ ἢ παρακοὴ εἶναι ἁμαρτία τῆς προαίρεσης καὶ ὄχι τοῦ σώματος καὶ ἢ προαίρεση εἶναι ιδιότητα τῆς ψυχῆς καὶ ἢ συμφορὰ ὅλη τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς στὴν προαίρεση, ὅπως μαρτυρεῖ ρητὰ ἢ ἀδιάψευστη ἀπειλὴ τοῦ Θεοῦ. ὅτι «τὴ μέρα πὺ θ' ἀγγίξουν ὅσα τοὺς ἔχω ἀπαγορεύσει, χωρὶς ἀναβολὴ θὰ συναφθεῖ μὲ τὴ γνώση ὁ θάνατος»⁸³. Κι ἐπειδὴ τὸ σύνθεμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι διπλό, ὁ θάνατος ἐνεργεῖται ἀνάλογα μὲ τὸ καθένα προκαλώντας σ' αὐτὸν πὺ νεκρώνεται τὴ στέρηση τῆς διπλῆς ζωῆς. Ὁ θάνατος τοῦ σώματος εἶναι τὸ σβῆσιμο τῶν αἰσθητηρίων καὶ ἢ διάλυση τῶν στοιχείων στὰ συγγενῆ τους. Ἄλλὰ «ἢ ψυχὴ», λέει,

ἀποθανεῖται». Ἄμαρτία δέ ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσις, ὅς ἐστιν ἡ ἀληθινή τε καὶ μόνη ζωή.

175 Οὐκοῦν πολλὰς ἐτῶν ἑκατοντάδας ἐπεβίω μετὰ τὴν παρακοὴν ὁ πρωτόπλαστος, ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐκ ἐνεύσατο εἰπών, «ἐν ἧ ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Διὰ γὰρ τοῦ ἀλλοτριωθῆναι αὐτὸν τῆς ὄντως ζωῆς αὐθημερὸν ἐκυρώθη κατ' αὐτοῦ ἢ τοῦ θανάτου ἀπόφασις. Μετὰ ταῦτα δὲ χρόνοις ὕστερον καὶ ὁ σωματικὸς τῷ Ἀδὰμ ἐπηκολούθησε θάνατος. Ὁ τοίνυν διὰ τοῦτο ἐλθὼν, ἵνα «ζητήσῃ καὶ σῶσῃ τὸ ἀπολωλὸς», ὅπερ ἐν τῇ παραβολῇ ὁ ποιμὴν πρόβατον ὀνομάζει, καὶ 10 εὐρίσκει τὸ ἀπολωλὸς καὶ ἀναλαμβάνει ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων ὄλον τὸ πρόβατον, οὐ μόνην τὴν τοῦ προβάτου δοράν, ἵνα ἄρτιον ποιήσῃ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος ἀνακραθέντα πρὸς τὴν θεότητα. Καὶ οὕτως οὐδὲν ἀφήκε τῆς φύσεως ἡμῶν, ὃ οὐκ ἀνέλαβεν ὁ κατὰ πάντα πεπειραμένος καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας.

176 Ἡ δὲ ψυχὴ ἁμαρτία οὐκ ἐστιν, ἀλλὰ δεκτικὴ ἁμαρτίας ἐξ ἀβουλίας ἐγένετο· ἦν διὰ τοῦτο ἀγιάζει διὰ τῆς πρὸν ἑαυτὸν ἀνακράσεως, ἵνα τῇ ἀπαρχῇ ὄλον συναγιάσῃ τὸ φύραμα. Οὐ χάριν καὶ ὁ ἄγγελος μηνύων τῷ Ἰωσήφ τὴν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κυρίου ἀπώλειαν φησιν ὅτι «τεθνήκασιν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου»· καὶ ὁ Κύριος πρὸς 20 τοὺς Ἰουδαίους λέγει ὅτι «ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὅς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα». Ἄνθρωπος δὲ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα οὐ 177 λέγεται, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων συγκεῖμενον. Καὶ πάλιν φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὅτι «ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὄλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ;». Ἐφάνερωσε δὲ τὸ τοῦ ὄλου νόημα ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελίοις, πρὸς τὸν διὰ τῆς κλίνης ἐν τῷ μέσῳ κεχαλασμένον εἰπών, «ἀφένονται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι», ὅπερ ψυχῆς ἐστιν ἴασις, καὶ ὅτι «ἐχειρὶ καὶ περιπάτει», ὅπερ εἰς τὴν σάρκα βλέπει· ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην μετὰ τὸ δοῦναι τὴν ὑγίειαν τῷ σώματι καὶ τὴν ψυχὴν ἐλευθερώσας τῆς ἰδίας νόσου, ἐν οἷς φησιν ὅτι «ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε»·

84. Ἰεζ. 18,20.

85. Γεν. 2,17.

86. Λουκᾶ 19,10 καὶ 15,6.

87. Ἐβρ. 4,15.

88. Ρωμ. 11,16.

89. Ματθ. 2,20.

90. Ἰω. 8,40.

«πὺ ἀμαρτάνει θὰ πεθάνει ἡ ἴδια»⁸⁴. Ἀμαρτία εἶναι ἡ ἀλλοτριώ-
ση ἀπὸ τὸ Θεό, πὺ εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ μόνη ζωή.

175 Ὁ πρωτόπλαστος λοιπὸν ἐπιβίωσε πολλές ἑκατοντάδες ἐτῶν
μετὰ τὴν παρακοή ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν διαψεύστηκε λέγοντάς τους,
«ὀποια μέρα φάτε, θὰ πεθάνετε»⁸⁵. Ἐπειδὴ ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὴν
ἀληθινὴ ζωὴ τὴν ἴδια μέρα κατακυρώθηκε σ' αὐτὸν ἡ θανατικὴ
ἀπόφαση. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτά, πολλὰ χρόνια ἀργότερα, ἐπακολού-
θησε καὶ ὁ σωματικὸς θάνατος τοῦ Ἀδάμ. Αὐτὸς λοιπὸν πὺ ἦρθε
γιὰ τοῦτο, «γιὰ νὰ ἀναζητήσῃ καὶ νὰ σῶσῃ αὐτὸ πὺ εἶχε χα-
θεῖ»⁸⁶, πὺ ὁ ποιμένας στὴν παραβολὴ τὸ ὀνομάζει πρόβατο, βρί-
σκει τὸ ἀπολωλὸς καὶ σηκώνει στοὺς ὦμους του ὄλο τὸ πρόβατο
κι ὄχι τὴν προβειὰ μόνο, γιὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸν ἄνθρωπο τοῦ
Θεοῦ καὶ νὰ τὸν ἐνώσῃ μὲ τὴ θεότητα ψυχὴ καὶ σῶμα. Κι ἐτσι
δὲν ἄφησε τίποτα ἀπὸ τὴ φύση μας πὺ νὰ μὴν τὸ ἀναλάβῃ αὐτὸς
πὺ δοκιμάστηκε σὲ ὄλα τὰ ἀνθρώπινα κι ἐγινε ὀμοιὸς μας ἐκτὸς
ἀπὸ τὴν ἀμαρτία⁸⁷.

176 Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἀμαρτία ἀλλὰ ἐγινε δεκτικὴ τῆς ἀμαρτίας
ἀπὸ ἀνοησία. Καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἐξαγιάζει ἐνώνοντάς της μὲ τὸν
ἑαυτὸ του, ὄστε μὲ τὴν ἀπαρχὴ νὰ ἀγιάζει μαζί ὄλη τὴ ζύμη⁸⁸. Γι'
αὐτὸ καὶ ὁ ἄγγελος ἀναγγέλλοντας στὸν Ἰωσήφ τὸ θάνατο τῶν
ἐχθρῶν τοῦ Κυρίου τοῦ λέει ὀτι «πέθαναν ἐκεῖνοι πὺ ζητοῦσαν
τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ»⁸⁹. Καὶ ὁ Κύριος λέει στοὺς Ἰουδαίους
«ζητεῖτε νὰ σκοτῶσετε ἐμένα, ἕναν ἄνθρωπο πὺ εἶπε σ' ἐσῶς τὴν
ἀλήθειαν»⁹⁰. Δὲ λέγεται ὀμως ἄνθρωπος τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἀλλὰ
177 τὸ σύνολο πὺ ἀποτελεῖται κι ἀπὸ τὰ δύο. Κι ἄλλοτε πάλι τοὺς
λέει «θυμώνετε ἐναντίον μου ἐπειδὴ τὸ Σάββατο θεράπευσα ὄλο-
κληρο ἄνθρωπο»⁹¹. Τὸ νόημα τοῦ συνόλου τὸ φανέρωσε στὰ
ἄλλα εὐαγγέλια σ' ἐκεῖνον πὺ κατέβασαν μπροστὰ πάνω στὸ
κρεβάτι λέγοντας, «ἔχουν συγχωρεθεῖ οἱ ἀμαρτίες σου»⁹², κι αὐτὸ
εἶναι θεραπεία τῆς ψυχῆς· καὶ λέγοντας ἄκόμα «σῆκω καὶ περπά-
τησε»⁹³, ἐντολὴ πὺ ἀποβλέπει στὴ σάρκα. Στὸν Ἰωάννη τὸ φανέ-
ρωσε ὄς ἐξῆς· ὄταν ἔδωσε τὴν ὄγεια στὸ σῶμα κι ἀφοῦ ἐλευθέ-
ρωσε καὶ τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴ δικὴ της νόσο, λέει «ἐγινες καλά, νὰ
μὴν ἀμαρτήσῃς ξανά»⁹⁴. Ἀπὸ ἐδῶ βγαίνει τὸ συμπέρασμα γιὰ τὸ

91. Ἰω. 7,23. 93. Ματθ. 9,5.

92. Λουκᾶ 5,20. 94. Ἰω. 5,14.

έντεῦθεν ὁ δι' ἀμφοτέρων τεθεραπευμένος, ἐν ψυχῇ τε λέγω καὶ σώματι.

178 Οὕτω γάρ φησι καὶ Παῦλος· «ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον»· καὶ οὕτως ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους προλέγει 5 τὸ ἔκουσίως ἀποστῆναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος λέγων, «οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἑμαυτοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω 10 πάλιν λαβεῖν αὐτήν». Ἄλλὰ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ μεγάλου Πέτρου εἰς αὐτὸν προορώμενος εἶπεν, «ὅτι οὐκ ἐγ- 10 καταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἕδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν», οὕτω τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τὸ ρητὸν ἐρμηνεύσαντος, ὅτι οὔτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη εἰς τὸν ἕδην οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.

179 Ἡ γὰρ θεότης καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς καὶ ἐν τῇ σαρκὶ καὶ μετὰ τὸ 15 πάθος δεῖ ὡσαύτως ἔχει, ὃ ἦν τῇ φύσει πάντοτε οὐσα καὶ εἰς δεῖ διαμένουσα, ἐν δὲ τῷ πάθει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐπλήρωσε, διαζεύξασα πρὸς καιρὸν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, χωρισθεῖσα δὲ οὐδὲ τοῦ ἐτέρου, ᾧ ἀπαξ συνανεκράθη, καὶ 20 πάλιν τὰ διεστῶτα συνάψασα, ὥστε ἀκολουθίαν καὶ ἀρχὴν δοῦναι 20 πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἅπαν ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τὴν ἀθανασίαν, τῆς ἀπαρχῆς ἡμῶν διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνακράσεως εἰς θεῖαν φύσιν μεταποιηθείσης· καθὼς εἶπεν ὁ Πέτρος ὅτι «Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». 25 Καὶ πολλὰ τοῦ τοιοῦτου δόγματος ἐκ τῶν ἀγίων εὐαγγελίων ἔστιν εἰς συμμαχίαν λαβεῖν, πῶς ὁ Κύριος τῷ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπίνῳ τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων ἐπεμέρισε τῇ ψυχῇ τε καὶ τῷ σώματι τὴν παρ' αὐτοῦ γινομένην τοῖς ἀνθρώποις εὐεργεσίαν, θέλων μὲν διὰ τῆς ψυχῆς, ἐφαπτόμενος δὲ διὰ τοῦ σώματος. Ἄλλὰ περιττὸν ἂν εἴη 30 πάντα διεξιόντα ὄχλον ἐπεισάγειν τῷ λόγῳ.

180 Ἐκεῖνο δὲ τοῖς εἰρημένοις ἔτι προσθεὶς πρὸς τὰ ἐφεξῆς μεταβήσομαι· «λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν».

95. Ἐφ. 2,15.

96. Ἰω. 10,18.

97. Πράξ. 2,27. Ψαλμ. 15,10.

98. Α' Κορ. 15,53.

θεραπευμένο κι από τις δυο πλευρές, έννοῶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα.

178 Ἔτσι λέει ὁ Παῦλος· «γιὰ νὰ σηκώσει τοὺς δύο μέσα του σὲ ἓνα νέο ἄνθρωπο»⁹⁵. Καὶ ἔτσι στὸν καιρὸ τοῦ πάθους προλέγει ὅτι ἡ ψυχὴ θὰ ἀποστῆ ἀπὸ τὸ σῶμα του μὲ τὴ θέλησή του λέγοντας «κανένας δὲν παίρνει τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ ἐμένα ἀλλὰ τὴν παραχωρῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἐχῶ τὴν ἐξουσία νὰ προσφέρω τὴν ψυχὴ μου κι ἐξουσία νὰ τὴν ξαναπάρω»⁹⁶. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ κατὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ μεγάλου Πέτρου αὐτὸν προορᾷ καὶ λέει· ὅτι «δὲ θ' ἀφήσεις τὴν ψυχὴ μου στὸν Ἄδη οὔτε θὰ ἐπιτρέψεις νὰ γνωρίσει ὁ ἅγιός σου τὴ φθορά»⁹⁷. Ἔτσι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐρμήνευσε τὸ ρητό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἡ ψυχὴ του ἐγκαταλείφθηκε στὸν Ἄδη οὔτε ἡ σάρκα του γνώρισε τὴ φθορά.

179 Γιατὶ ἡ θεότητα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωσή της καὶ κατὰ τὴν ἐνσάρκωση καὶ μετὰ τὸ πάθος εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, ὅτι ἦταν δηλαδὴ πάντοτε ἀπὸ τὴ φύση της καὶ διαμένει παντοτινά. Μὲ τὸ πάθος τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἐκπλήρωσε τὴ γιὰ χάρη μας οἰκονομία, χωρίζοντας γιὰ ἓνα διάστημα τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα· δὲ χωρίστηκε μὲ κανένα ἀπὸ τὰ δύο μὲ τὰ ὁποῖα εἶχε συνενωθεῖ καὶ πάλι ἔνωσε αὐτὰ πού χωρίστηκαν, ὥστε νὰ δώσει τὴ δυνατότητα νὰ τὴν ἀκολουθήσουν καὶ νὰ γίνῃ ἡ ἀρχὴ γιὰ ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση τῆς ἀνάστασης ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ὥστε ὅλη ἡ φθαρτὴ φύση νὰ φορέσει τὴν ἀφθαρσία⁹⁸ καὶ ἡ θνητὴ τὴν ἀθανασία, ἀφοῦ καὶ τὸ κορυφαῖο στοιχεῖο μας μεταβλήθηκε σὲ θεία φύση μὲ τὴν ἀνάκρασή του μὲ τὸ Θεό. Καθὼς εἶπε δηλαδὴ ὁ Πέτρος ὅτι «ὁ Θεὸς ἀνάδειξε Κύριο καὶ Μεσσία αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ πού ἐσεῖς σταυρώσατε»⁹⁹. Γιὰ τὴ διδασκαλία αὐτὴ μπορεῖς νὰ πάρεις πολλὰ ἐνισχυτικὰ χωρία ἀπὸ τὰ ἅγια Εὐαγγέλια, πῶς ὁ Κύριος μὲ τὴν ἀνθρώπινη παρουσιά του συμφιλιώνοντας τὸν κόσμον μὲ τὸν ἑαυτό του, ἔκανε ἐπιμερισμὸ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα τῆς εὐεργεσίας πού πρόσφερε στοὺς ἀνθρώπους, θέλοντας μὲ τὴν ψυχὴ καὶ βοηθώντας μὲ τὸ σῶμα. Θὰ εἶναι ὁμως περιττὸ νὰ τὰ ἐξετάσουμε ὅλα μὲ λεπτομέρειες καὶ νὰ φορτώσουμε τὸ λόγο.

180 Προσθέτοντας ἓνα ἄλλο σὲ ὅσα εἶπαμε θὰ προχωρήσω στὰ ἐπόμενα· «γκρεμίστε αὐτὸν τὸ ναὸ καὶ σὲ τρεῖς μέρες θὰ τὸν ξανα-

99. Πράξ. 2,36.

Ὡσπερ ἡμεῖς διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ναὸς γινόμεθα τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατοῦντος, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ναὸν ὀνομάζει τὸ συναμφοτέρον, οὗ ἡ λύσις τὴν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος σημαίνει διάλυσιν. Εἰ δὲ προφέρουσι τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνὴν ὅτι «ὁ λόγος 5 σὰρξ ἐγένετο», ὡς διὰ τοῦ μὴ συμνημονευθῆναι καὶ τὴν ψυχὴν κατασκευάζεσθαι τὸ ἄψυχον ἀνελθῆναι τὴν σάρκα, μαθέτωσαν ὅτι σὺνηθές ἐστι τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ τῷ μέρει συμπεριλαμβάνειν τὸ ὅλον.

181 Ὅ γὰρ εἰπὼν ὅτι «πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἤξει», οὐ κεχωρισμένην τῶν ψυχῶν τὴν σάρκα λέγει τῷ κριτῇ παραστήσεσθαι· καὶ τὸν Ἰα-
10 κῶβ ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καταβάντα παρὰ τῆς ἱστορίας ἀκούσαντες καὶ τὴν σάρκα μετὰ τῶν ψυχῶν ἐνοήσαμεν. Οὕτως οὖν καὶ ὁ Λόγος σὰρξ γενόμενος ὄλην μετὰ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνανέλαβε φύσιν, ὅθεν καὶ τὸ πεινῆν καὶ τὸ διψῆν καὶ τὸ δειλιᾶν καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ τὸ καθεύδειν καὶ τὸ
15 ταραττεσθαι καὶ τὸ δακρῦειν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι ἐν αὐτῷ χώραν ἔσχεν. Οὐτε γὰρ ἡ θεότης κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν τι τοιοῦτον ἀναδέχεται πάθος, οὔτε καθ' ἑαυτὴν ἡ σὰρξ ἐν ἐκείνοις γίνεται, μὴ ψυχῆς συνδιατιθεμένης τῷ σώματι.

182 Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημίας τοσαῦτα. Ἴδωμεν δὲ
20 καὶ ὅσα περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διεξέρχεται. Ἐμετὰ τοῦτον πιστεύομεν, φησὶν, εἰς τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Ἐγὼ δὲ δῆλον οἶμαι πᾶσιν εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, πρὸς ὃ, τι βλέπων παρατρέπει τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδοθεῖσαν τῆς πίστεως ἔκθεσιν, ἐν τοῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς λόγοις τῆς ἀτοπίας ταύτης ἀπελεγ-
25 χθείσης· ὁμοῦς δὲ καὶ νῦν δι' ὀλίγων τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τῆς κακουργίας φανερόν καταστήσαι πειράσομαι. Ὡς γὰρ ἐκεῖ Πατέρα οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ τῇ ἀϊδιότητι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν συνενδειξῆται, οὐδὲ τὸν Υἱὸν ὠνόμασεν, ἵνα μὴ τὴν κατὰ φύσιν οἰκειότητα τῇ φωνῇ ταύτῃ συμπαραστήσῃ, οὕτω καὶ νῦν οὐ λέγει Πνεῦμα ἅγιον, ἵνα μὴ τὸ μεγα-
30 λεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τὸ κατὰ πάντα ἡνωμένον Πατρὶ τε καὶ
183 Υἱῷ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου συνομολογήσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ κατὰ τὸ ἴσον ἢ τε τοῦ Πνεύματος καὶ ἡ τοῦ ἀγίου κλησις παρὰ τῆς Γραφῆς ἐφαρμόζεται («Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός», καὶ «Πνεῦμα

1. Ἰω. 2,19.

2. Α' Κορ. 6,19.

4. Ψαλμ. 64,3.

3. Ἰω. 1,14.

5. Γεν. 46,27.

χτίσω»¹. "Όπως ἐμεῖς μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα γινόμεσθε ναὸς ἐκεῖνου ποῦ κατοικεῖ καὶ περπατεῖ μέσα μας², ἔτσι καὶ ὁ Κύριος ὀνομάζει ναὸ καὶ τὰ δυὸ μαζί, ποῦ ἡ κατάλυσή του σημαίνει τὴ διάλυση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Κι ἂν προβάλλουν τὴ φράση τοῦ Εὐαγγελίου ὅτι «ὁ Λόγος ἐγίνε σάρκα»³, ὥστε μὲ τὴ συναναφορὰ καὶ τῆς ψυχῆς ν' ἀποδεικνύεται ὅτι ἐγίνε ἀνάληψη μόνο τῆς σάρκας χωρὶς τὴν ψυχὴ, ἄς μάθουν ὅτι εἶναι συνηθισμένο στὴν ἁγία Γραφή στο μερικὸ νὰ συμπεριλαμβάνεται τὸ γενικό.

181 Αὐτὸς δηλαδὴ ποῦ εἶπε «σ' ἐσένα θὰ ἔρθει κάθε σάρκα»⁴, δὲ λέει ὅτι θὰ παρουσιαστεῖ στὸν Κριτὴ ἡ σάρκα δίχως τὴν ψυχὴ. Κι ὅταν ἀκούσαμε ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἱστορία ὅτι ὁ Ἰακώβ κατέβηκε στὴ Αἴγυπτο μὲ ἑβδομήντα πέντε ψυχές⁵, σκεφτήκατε μαζί μὲ τὶς ψυχές καὶ τὴ σάρκα. Ἔτσι λοιπὸν κι ὅταν ὁ Λόγος ἐγίνε σάρκα πῆρε μαζί μὲ τὴ σάρκα καὶ ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση, γι' αὐτὸ βρῆκαν θέση νὰ γίνονται μέσα του καὶ τὸ αἶσθημα τῆς πείνας καὶ ἡ δίψα καὶ ἡ δειλία καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ νύστα καὶ ἡ ταραχὴ καὶ τὸ δάκρυσμα καὶ ὅλα τὰ παρόμοια. Γιατὶ βέβαια οὔτε ἡ θεότητα σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς δέχεται ἓνα παρόμοιο πάθος, οὔτε μόνη τῆς ἡ σάρκα μπλέκεται μέσα σ' αὐτά, ἂν ἡ ψυχὴ δὲ συμμετέχει μαζί μὲ τὸ σῶμα.

182 Τόσα γιὰ τὴ βλασφημία κατὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἄς δοῦμε ὁμῶς καὶ ὅσα ἀναφέρει γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. "Ἐπειτα", λέει, ἀπὸ αὐτὸν πιστεύομε στὸν Παράκλητο, τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀλήθειας'. Ἐγὼ ὁμῶς νομίζω πὼς εἶναι ὀλοφάνερο σ' ὅλους τοὺς ἀναγνώστες, σὲ τί ἀποβλέποντας μεταβάλλει τὴν ἐκθεση τῆς πίστεως ποῦ μᾶς ἔχει παραδώσει ὁ Κύριος, ἐπειδὴ ἐλέγξαμε αὐτὸν τὸν παραλογισμό σὲ ὅ,τι εἶπε γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα. Καὶ τώρα ὁμῶς θὰ προσπαθήσω μὲ συντομία νὰ κάνω φανερό τὸ σκοπὸ τῆς δολιότητάς του. Ὅπως ἐκεῖ δηλαδὴ δὲν εἶπε τὴ λέξη 'πατέρας', γιὰ νὰ μὴ φανερώσει τὸν Υἱὸ μαζί μὲ τὴν αἰδιότητα τοῦ Πατέρα, οὔτε εἶπε τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ, γιὰ νὰ μὴν παραστήσει μὲ τὴ λέξη τὴ φυσικὴ τους σχέση, ἔτσι καὶ τώρα δὲ λέει ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴ συνολογήσει μὲ τὸ ὄνομα τὸ μεγαλεῖο τῆς δόξας του καὶ τὴν ἐνότη-
183 τὰ του σὲ ὅλα μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό. Καὶ ἐξηγῶ τόσο στὸν Πατέρα ὅσο καὶ στὸν Υἱὸ ἀποδίδεται ἀπὸ τὴ Γραφή ἐξίσου ἡ ὀνομασία 'Πνεῦμα' καθὼς καὶ ἡ ὀνομασία "Ἄγιος". Γράφει: «ὁ

πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος», καὶ «Ἅγιος Κύριος ὁ Θεός», καὶ «εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός»), ἵνα μὴ τις γένηται τοῖς ἀκούουσιν ἁγίου Πνεύματος εὐσεβῆς διὰ τούτων υπόληψις ἢ διὰ τὸ κοινωνεῖν τῷ Πατρὶ τε καὶ τῷ Υἱῷ τῆς ἐνδόξου κλήσεως ἐγγινομένη, 5 τούτου χάριν παρακρουσάμενος τὴν ἀκοὴν τῶν ἀνοήτων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προεκτεθείσης πίστεως ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου ὑπαλλάσσει τὰ ρήματα, ὡσπερ ὁδοποιήσας διὰ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἑαυτῷ τὴν κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀσέβειαν.

184 Εἰ γὰρ εἶπεν ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Πνεῦμα δὲ ὁ 10 Θεός, ὑπέκρουσεν ἂν ὁ τὰ θεῖα πεπαιδευμένος ὅτι, εἰ χρὴ πιστεύειν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Πνεῦμα δὲ ὁ Θεὸς ὀνομάζεται, οὐκ ἄλλο τι κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ἢ ἐκεῖνο πάντως, ὃ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων κυρίως κατονομάζεται. Ὅσα γὰρ οὐ ψευδῶς οὐδὲ ἐκ καταχρήσεως, ἀλλὰ κυρίως ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων δηλοῦται, τούτων ἀνάγκη 15 πᾶσα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογεῖσθαι φύσιν τὴν τοῖς αὐτοῖς σημαυνομένην ὀνόμασι. Διὰ ταῦτα σιωπῆσας τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου νομοθετηθεῖσαν ἐν τῇ πίστει φωνὴν 'πιστεύομεν', φησὶν, 'εἰς τὸν Παράκλητον'.

185 Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα κοινὸν ἔμαθον εἶναι παρὰ τῆς 20 θεοπνεύστου Γραφῆς Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου. Ὁ γὰρ Υἱὸς ἐπίσης ἑαυτὸν τε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνομάζει Παράκλητον· ὁ δὲ Πατὴρ δι' ὧν ἐνεργεῖ τὴν παράκλησιν, οἰκειοῦται πάντως τοῦ Παρακλήτου τὸ ὄνομα. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἔργον ποιῶν τοῦ Παρακλήτου ἀπαξιοῖ τοῦ ἔργου τὸ ὄνομα. Ὁ τε γὰρ Δαβὶδ πρὸς τὸν Πατέ- 25 ρα φησὶν ὅτι «σὺ Κύριε ἐβοήθησάς μοι καὶ παρεκάλεσάς με», καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ Πατρὸς διεξέρχεται λέγων «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν»· τὸν δὲ Υἱὸν ὁ Ἰωάννης ἐν μιᾷ τῶν Καθολικῶν ἐπιστολῶν διαρρηθὴν ὀνομάζει «Παράκλητον». 30 Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος δι' ὧν εἶπε καὶ «ἄλλον Παράκλητον ἡμῖν ἀπο-

6. Ἰω. 4,24.

7. Θρηνοὶ 4,20.

8. Ψαλμ. 98,9.

9. Α' Κορ. 8,6.

10. Ἐξηγεῖται παρακάτω στὴν παράγραφο 186.

11. Ψαλμ. 85,17.

12. Β' Κορ. 1,3.

Θεός είναι Πνεῦμα»⁶. «Πνεῦμα μπροστά ἀπὸ τὸ πρόσωπό μας, ὁ Κύριός μας πὺ ἔχει χριστεῦ»⁷. «εἶναι ἅγιος ὁ Κύριος ὁ Θεός μας»⁸. καὶ «εἶναι ἓνας ἅγιος, ἓνας Κύριος, ὁ Ἰησοῦς Χριστός»⁹. Γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ στοὺς ἀκροατὲς μὲ τὰ λόγια αὐτὰ μιὰ εὐσεβῆς πίστη γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχει κοινὴ τὴν ἐνδοξὴ ὀνομασία μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, γι' αὐτὸ τὸ λόγο παραπλανώντας τὴν ἀκοὴ τῶν ἀνοήτων κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου ἀντικαθιστᾷ τὶς λέξεις τῆς πίστεως μας πὺ τὴν ἔχει διατυπώσει προηγουμένως ὁ Θεός ἀνοίγοντας κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὴν πράξιν αὐτὴ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸ δρόμο τῆς ἀσέβειας κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

184 Ἄν εἶχε πεῖ ὅτι 'πιστεύομε στὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ Πνεῦμα εἶναι ὁ Θεός', θὰ ὑποσῆμαινε ὁ μελετημένος στὰ θεῖα ὅτι, ἂν πρέπει νὰ πιστεύομε στὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ Πνεῦμα ὀνομάζεται ὁ Θεός, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο κατὰ τὴ φύσιν παρὰ ὅπως δῆποτε ἐκεῖνο, πὺ ὀνομάζεται μὲ τὰ ἴδια ὀνόματα δικαιωματικά. Γιατὶ ὅσα δηλώνονται μὲ τὰ ἴδια ὀνόματα ὄχι ψευδῆ οὔτε καταχρηστικά ἀλλὰ οὐσιαστικά, αὐτὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχόμεστε ὅτι ἔχουν μία καὶ τὴν αὐτὴ φύσιν πὺ δηλώνεται μὲ τὰ ἴδια ὀνόματα. Γι' αὐτὸ ἀποσιωπώντας τὸ λόγο πὺ νομοθέτησε ὁ Κύριος στὴν πίστη μας λέει 'πιστεύομε στὸν Παράκλητο'.

185 Ἐγὼ ὡστόσο κι αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔχω μάθει ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφὴ πὺς εἶναι ὄνομα κοινὸ τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Υἱὸς ὀνομάζει ἴδια καὶ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα 'Παράκλητο'. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πατέρας οἰκειώνεται ἀσφαλῶς τὸ ὄνομα τοῦ Παράκλητου μὲσω αὐτῶν πὺ φέρνει σὲ πέρας τὴν παράκληση. Δὲν ἀπαξιώνει βέβαια νὰ δεχτεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Παράκλητου, ἀφοῦ ἐκτελεῖ τὸ ἔργο του. Γιὰ παράδειγμα. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέει πρὸς τὸν Πατέρα· «ἐσύ, Κύριε, μὲ βοήθησες καὶ μὲ παρηγόρησες¹⁰»¹¹. καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος τὰ ἴδια ἐκθέτει γιὰ τὸν Πατέρα καὶ λέει· «ἐυλογημένος νὰ εἶναι ὁ Θεός καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πὺ μᾶς παρηγορεῖ σὲ κάθε θλίψιν μας»¹². Τὸν Υἱὸ ὁ Ἰωάννης σὲ μία ἀπὸ τὶς καθολικὲς ἐπιστολὰς του¹³ τὸν ὀνομάζει ρητὰ «Παράκλητο». Ἀλλὰ κι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μὲ τὸ λόγο του ὅτι «θ' ἀποσταλεῖ σ' ἐσᾶς κι ἄλλος Παράκλη-

σταλήσεσθαι», περὶ τοῦ Πνεύματος λέγων, ἐφ' ἑαυτοῦ πάντως τὸ ὄνομα τοῦτο προωμολόγησε.

186 Διπλῆς δὲ οὔσης τῆς τοῦ παρακαλεῖν σημασίας, μιᾶς μὲν διὰ τῶν τιμητικῶν ρημάτων τε καὶ σχημάτων, ὑπὲρ ὧν, ἂν τινος δεόμενοι τύχωμεν, εἰς συμπάθειαν αὐτὸν ἐπαγόμεθα, ἑτέρας δὲ τῆς θεραπευτικῆς τῶν ψυχικῶν τε καὶ σωματικῶν παθημάτων ἐπινοίας, τῶν καθ' ἑκάτερον σημαιομένων ἐπίσης ἡ ἀγία Γραφή προσμαρτυρεῖ τῇ θείᾳ φύσει τοῦ Παρακλήτου τὴν ἔννοιαν. Νῦν μὲν γὰρ ὁ Παῦλος τὴν ἰατικὴν ἡμῶν τοῦ Θεοῦ δύναμιν διὰ τῆς παρακλήσεως ἡμῶν παρίστησι λέγον 10 γων «ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου», πάλιν δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν διάνοιαν πρὸς τοὺς Κορινθίους γράφων ταῦτα διέξεισιν ὅτι «ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ».

187 Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὅπως ἂν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος νοήσης τοῦ Παρακλήτου τὸ ὄνομα, τῆς τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ κοινωνίας καθ' ἑκάτερον τῶν σημαιομένων οὐκ ἀποστήσεις. Οὐδοῦν ἐν τῷ μέρει τούτῳ οὐδὲ βουλόμενος κατασμικρύνειν τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος δόξαν δεδύνηται, ἐκεῖνο προσμαρτυρῶν αὐτῷ, ὅπερ καὶ 20 τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ παρὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς ἀνατίθεται. 'Πνεῦμα' δὲ 'ἀληθείας' εἰπὼν ὁ Εὐνόμιος αὐτὸς μὲν, ὡς οἶμαι, τὸ ὑποχείριον ἠβουλήθη διὰ τῆς τοιαύτης παραστήσαι φωνῆς, ἐπειδὴ ἀλήθεια μὲν ὁ Χριστὸς ἐστίν, ἐκεῖνο δὲ Πνεῦμα ἀληθείας ὠνόμασεν, ὡς εἴ τις λέγοι κτῆμα εἶναι τῆς ἀληθείας καὶ ὑποχείριον, οὐκ εἰδὼς ὅτι δικαιοσύνη ὁ 25 Θεὸς λέγεται καὶ οὐ δήπου κτῆμα τῆς δικαιοσύνης τὸν Θεὸν ἐνοήσαμεν.

188 Ὡστε καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας μαθόντες τὴν θεοπρεπῆ διάνοιαν παρὰ τῆς φωνῆς ἐδεξάμεθα, τῷ ἐπαχθέντι λόγῳ πρὸς τὸ κρεῖττον χειραγωγούμενοι. Εἰπὼν γὰρ ὁ Κύριος «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας» εὐθὺς ἐπήγαγεν, «ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται», ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει νοουμένων ἢ φωνῆ τοῦ Κυρίου προσεμαρτύρη-

14. Ἰω. 14,16.

15. Β' Κορ. 7,6.

16. Β' Κορ. 5,20.

17. Ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης: δὲν εἶναι κτῆμα τῆς δικαιοσύνης ὁ Θεὸς ἀλλὰ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἰδιότητά του, Θεὸς δίκαιος. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς σημειώσεις (9,10,11) ἀναφέρονται σὲ θέματα γλώσσας.

τος»¹⁴, μιᾶ βέβαια γιὰ τὸ Πνεῦμα ἀλλὰ προηγουμένως ἔχει παραδεχτεῖ τὸ ὄνομα αὐτὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του.

186 Κι ἐνῶ τὸ παρακαλῶ ἔχει διπλὴ σημασία, ἡ μιὰ μὲ τὴν ὁποία κινούμε κάποιον σὲ συμπάθεια μὲ τιμητικὲς λέξεις καὶ σχήματα, γιὰ νὰ πετύχομε αὐτὸ πού χρειαζόμαστε, ἡ ἄλλη μὲ ἔννοια θεραπευτικὴ τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν παθημάτων, ἡ ἅγια Γραφὴ ἀποδίδει καὶ μὲ τὴ μιὰ καὶ μὲ τὴν ἄλλη σημασία ἐξίσου στὴ θεία φύση τὴν ἔννοια τοῦ Παρακλήτου. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος σ' ἓνα σημεῖο παριστᾶ τὴ θεραπευτικὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ἐναντίον μας μὲ τὴν παράκλησή μας λέγοντας, «ὁ Θεὸς πού παρακαλεῖ τοὺς ταπεινοὺς παρηγόρησε κι ἐμᾶς μὲ τὴν παρουσία τοῦ Τίτου»¹⁵· καὶ ἄλλου πάλι χρησιμοποιώντας τὴν ἄλλη σημασία γράφει στοὺς Κορινθίους καὶ Ἰούδας λέγει· «εἴμαστε πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ· μὲ τὸ στόμα μας σᾶς παρακαλεῖ ὁ Θεός. Σᾶς ἰκετεύομε γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό»¹⁶.

187 Ἀφοῦ αὐτὰ εἶναι ἔτσι, ὅπως κι ἂν ἐννοήσεις προκειμένου γιὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ὄνομα 'Παράκλητος', οὔτε μὲ τὸ ἓνα νόημα οὔτε μὲ τὸ ἄλλο δὲν τὸ ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὴν κοινότητά του μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό. Στὸ σημεῖο λοιπὸν αὐτό, μόλο πού ἤθελε δὲν μπόρεσε νὰ ὑποβαθμίσει τὴ δόξα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀλλὰ βεβαιώνει σ' αὐτὸ ὅτι ἀποδίδει ἡ Γραφὴ στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό. Τὸ εἶπε πάλι ὁ Εὐνόμιος 'Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας', ἐπειδὴ θέλησε μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ νὰ παραστήσει ὅτι εἶναι ὑποχείριο, ἐπειδὴ ἀλήθεια εἶναι ὁ Χριστὸς κι ἐκεῖνο τὸ ὄνόμασε 'Πνεῦμα τῆς Ἀλήθειας', σὰ νὰ λέει κανένας πὼς ἀνήκει στὴν ἀλήθεια καὶ εἶναι ὑποχείριό της, μὴ γνωρίζοντας ὅτι ὁ Θεὸς λέγεται δικαιοσύνη¹⁷, ἀλλὰ δὲ σκεφτήκαμε πὼς ὁ Θεὸς εἶναι κτῆμα τῆς δικαιοσύνης.

188 Ὡστε μαθαίνοντας καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας δεχτήκαμε ἀπὸ τὸ ὄνομα τὴ θεϊκὴ ἔννοια, ὀδηγημένοι πρὸς τὸ καλύτερο ἀπὸ τὸ λόγο πού πρόσθεσε. Γιατί ὅταν ὁ Κύριος εἶπε «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας», πρόσθεσε ἀμέσως, «αὐτὸ πού ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα»¹⁸, πράγμα πού ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δὲν προσμαρτύρησε σὲ κανένα ἀπὸ ὅσα σκεφτόμαστε μέσα στὴ φύση οὔτε στὰ ὀρατὰ

σεν, οὐ τοῖς ὀρωμένοις, οὐ τοῖς δοράτοις, οὐ θρόνοις, οὐκ ἀρχαῖς, οὐκ ἐξουσίαις, οὐ κυριότησιν, οὐκ ἄλλω τινὶ ὀνομαζομένῳ ὀνόματι οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Οὗ τοίνυν πᾶσα ἡ κτίσις ἐστὶν ἀμέτοχος, δῆλον ἂν εἴη πάντως ὅτι τοῦτο τῆς ἀκτίστου φύσεως
 189 ἰδίον ἐστὶ καὶ ἐξαιρετον. Οὗτος δὲ πιστεύειν κελεύει εἰς 'τὸν καθηγη-
 τὴν τῆς εὐσεβείας'. Οὐκοῦν πιστευέτω εἰς τὸν Παῦλον τε καὶ Βαρνά-
 βαν καὶ Τίτον καὶ Σιλουανὸν καὶ Τιμόθεον καὶ πάντας ἐκείνους, δι'
 ὧν πρὸς τὴν πίστιν καθωδηγήθημεν. Εἰ γὰρ τὸ καθηγούμενον εἰς εὐ-
 σέβειαν μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ πιστεῦεσθαι χρή, πάντες ὁ προφήται
 10 καὶ νομοθέται καὶ πατριάρχαι κήρυκές τε καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπό-
 στολοι ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι ὁμοτίμως ἔχουσι πρὸς τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, καθηγηταὶ τοῖς μετ' ἐκείνους τῆς εὐσεβείας γενόμενοι.

190 'Γενόμενος', φησί, 'ὑπὸ τοῦ μόνου Θεοῦ διὰ τοῦ Μονογενοῦς'.
 'Ανακεφαλαιοῦται πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀσέβειαν διὰ τῶν εἰρημένων· πά-
 15 λιν μόνον Θεὸν τὸν Πατέρα κατονομάζει, ὀργάνῳ κεκρημένον τῷ
 Μονογενεῖ πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ Πνεύματος. Ποίαν εὐρῶν ἐκ τῆς
 Γραφῆς σκιὰν τοῦ τοιοῦτου νοσήματος ταῦτα τολμᾷ; Ἐκ ποίας ἀρχῆς
 δι' ἀκολούθου πρὸς τὸ τοιοῦτο πέρας προήγαγε τὴν ἀσέβειαν; Τίς
 τῶν εὐαγγελιστῶν φησί, τίς ἀπόστολος, τίς προφήτης; Πᾶν μὲν οὖν
 20 τοῦναντίον πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος ἢ διὰ τῆς ἐπινοίας τοῦ Πνεύμα-
 τος ἀναγραφείσα μαρτυρεῖ τῷ Πνεύματι τὴν θεότητα, οἷον (κρεῖττον
 γὰρ δι' αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν ἀποδείξει τὸν λόγον) «οἱ λαβόντες
 ἐξουσίαν τοῦ τέκνα Θεοῦ γενέσθαι» μαρτυροῦσι τῷ Πνεύματι τὴν θε-
 191 ὄτητα. Τίς γὰρ ἀγνοεῖ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ὅτι οἱ ἐκ τοῦ Πνεύμα-
 25 τος γεννηθέντες Θεοῦ τέκνα εἰσὶν; Οὕτω γὰρ διαρρήδη μαρτυρεῖ τῷ
 ἀγίῳ Πνεύματι τῶν τοῦ Θεοῦ τέκνων τὴν γέννησιν εἰπὼν ὅτι, ὡς περ
 «τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν, οὕτω καὶ τὸ γεγεννημέ-
 νον ἐκ τοῦ Πνεύματος Πνεῦμά ἐστιν». "Ὅσοι δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος
 ἐγεννήθησαν, Θεοῦ τέκνα προσηγορεύθησαν. Οὕτω καὶ τοῦ Κυρίου
 30 διὰ τοῦ προσφυσήματος δεδωκότος τοῖς μαθηταῖς τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, φησὶν ὁ Ἰωάννης «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες
 ἐλάβομεν».

192 Ἐν αὐτῷ δὲ κατοκεῖν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ μέγας Παῦλος
 διαμαρτύρεται, ἀλλὰ καὶ ἔτι διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου περὶ τῆς γενο-

19. Ἰω. 1,13.

20. Ἰω. 3,6-8.

21. Ἰω. 1,16.

οὔτε σὶ' ἀόρατα, οὔτε στοὺς θρόνους οὔτε σὶς ἀρχές, οὔτε σὶς ἐξουσίες οὔτε σὶς κυριότητες, οὔτε σὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο λέμε στὸν αἰῶνα τοῦτον ἢ τὸ μελλοντικό. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ δὲν τὸ μετέχει ὀλόκληρη ἡ φύση, εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς
 189 γνῶρισμα καὶ ἀποκλειστικότητα τῆς ἀκτιστῆς φύσης. Αὐτὸς ὁμοῦς προτρέπει νὰ πιστεύομε στὸν 'καθοδηγὸ τῆς εὐσέβειας'. Ἐὰς πιστεύει λοιπὸν στὸν Παῦλο καὶ στὸ Βαρνάβα, στὸν Τίτο, στὸ Σιλουανὸ καὶ τὸν Τιμόθεο καὶ σ' ὄλους ἐκεῖνους, ποὺ μᾶς καθοδήγησαν στὴν πίστη. Γιατὶ ἂν πρέπει νὰ πιστεύομε αὐτὸ ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ στὴν εὐσέβεια, ὄλοι οἱ προφήτες καὶ οἱ νομοθέτες καὶ πατριάρχες, κήρυκες, εὐαγγελιστὲς καὶ ἀπόστολοι, ποιμένες καὶ δάσκαλοι στὴν εὐσέβεια γιὰ τοὺς ἔπειτ' ἀπὸ αὐτοὺς.

190 "Ἐγινε", λέει, 'ἀπὸ τὸ μόνο Θεὸ διαμέσου τοῦ Μονογενοῦς'. Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀνακεφαλαιώνει ὀλη τὴν ἀσέβειά του. Πάλι ὀνομαζει 'μόνο Θεὸ' τὸν Πατέρα, ποὺ χρησιμοποίησε τὸν Μονογενῆ ὡς ὀργανὸ του γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ Πνεύματος. Σὲ ποῖὸ μέρος τῆς Γραφῆς βρῆκε ἴχνος ἀπὸ τὸ νόημα αὐτὸ καὶ διακινδυνεύει τὴ σκέψη; Ἐπὸ ποῖα ἀρχὴ μὲ λογικὴ ἀκολουθία ὀδήγησε τὴν ἀσέβειά του σ' αὐτὴν τὴν κατάληξη; Ποῖὸς Εὐαγγελιστῆς τὸ λέει, ποῖὸς ἀπόστολος καὶ ποῖὸς προφήτης; Τὴν ἐντελῶς ἀντίθετη μαρτυρία δίνει γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Πνεύματος κάθε θεόπνευστη Γραφὴ ποὺ γράφηκε μὲ τὴν ἐμπνοὴ τοῦ Πνεύματος. Για παράδειγμα (γιατὶ εἶναι καλύτερο ν' ἀποδείξω τὸ λόγο μου μὲ τὶς μαρτυρίες) «ὄσοι ἔλαβαν ἐξουσία νὰ γίνουν παιδιά τοῦ Θεοῦ»¹⁹
 191 μαρτυροῦν τὴ θεότητα τοῦ Πνεύματος. Ποῖὸς ἀγνοεῖ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, ὅτι «ὄσοι γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι παιδιά τοῦ Θεοῦ»²⁰; Ἐτσι ρητὰ ἀποδίδει στὸ ἅγιο Πνεῦμα τὴ γέννηση τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ λέγοντας ὅτι ὄπως αὐτὸ ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὴ σάρκα εἶναι σάρκα, ἔτσι ὄποιο γεννιέται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι Πνεῦμα κι ὄσοι γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ὀνομάστηκαν παιδιά τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι καὶ ὁ Κύριος ἔδωσε μὲ τὸ φύσημα τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς μαθητὲς του καὶ ὁ Ἰωάννης λέει «ὄλοι ἐμεῖς ἐλάβαμε ἀπὸ τὴ δικὴ του πληρότητα»²¹.

192 Καὶ μέσα σ' αὐτὸν ὁ μέγας Παῦλος δίνει μαρτυρία ὅτι «κατοικεῖ ὄλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος»²² ἀλλὰ ἀκόμα καὶ στὸν προ-

μένης αὐτῷ θεοφανείας, ὅτε εἶδε «τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον», ἡ μὲν ἀρχαιότερα παράδοσις τὸν Πατέρα εἶναι λέγει τὸν ὀφθέντα, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς τὸν Κύριον ἀναφέρει τὴν προφητείαν, λέγων περὶ τῶν μὴ πεπιστευκότων Ἰουδαίων τὰς τῷ 5 προφήτῃ ρηθείσας περὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς ὅτι «ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας, 193 ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ». Ὁ δὲ μέγας Παῦλος τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον προσεμαρτύρησεν ἐν τῇ γενομένῃ αὐτῷ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν Ρώμην δημηγορία, ὅτε φησὶ «καλῶς εἶπε περὶ ὑμῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅτι ἄκοῆ ἀκού- 10 σετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε», δεικνὺς ὡς οἶμαι δι' αὐτῆς τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅτι πᾶσα ὄπτασία θειοτέρα καὶ πᾶσα θεοφάνεια καὶ πᾶς λόγος ἐκ προσώπου Θεοῦ λεγόμενος ἐπὶ τοῦ Πατρὸς νοεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου.

194 Διὰ τοῦτο τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος ὅτι «παρώργισαν τὸν Θεὸν ἐν τῇ 15 ἐρήμῳ καὶ παρώξυναν αὐτὸν ἐν γῆ ἀνύδρῳ», ὁ ἀπόστολος εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναφέρει τὰ παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ γεγενημένα, οὕτω γράψας τῷ ρήματι· «διό, καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πα- 20 τέρες ὑμῶν», καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνατίθησιν, ὅσα ἢ προφητεία πρὸς Θεὸν ἀναφέρει. Οἱ δὲ τρεῖς ἡμῖν θεοὺς διὰ τῶν τοιούτων ἐπιθρυλοῦντες δογμάτων οὕτω τάχα οὐδὲ 195 ἀριθμεῖν ἐδιδάχθησαν. Εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ οὐ μερίζονται ἀπ' ἀλλήλων εἰς δυϊκὴν σημασίαν (ἐν γὰρ εἰσι καὶ οὐχὶ δύο κατὰ τὴν τοῦ 25 Κυρίου φωνήν), ἐν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς τὸ ἐν τῷ ἐνὶ συντιθέμενον εἰς τριῶν Θεῶν ἀριθμὸν διασχίζεται; Ἡ δὴλον πάντως ἐστὶν ὅτι οὐκ ἂν τις ἐπικαλέσειεν ἡμῖν τριῶν Θεῶν ἀριθμὸν, μὴ πρότερον αὐτὸς θεῶν δυάδα ἐν τῷ ἰδίῳ δόγματι κατασκευάζων· Τοῖς γὰρ δύο τὸ ἐν συντιθέμενον τὴν τριάδα τῶν θεῶν ἀπεργάζεται. Παρ' ὧν 30 δὲ εἷς προσκυνεῖται Θεὸς ἐπ' ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου, ποίαν ἔχει χώραν ἢ τῶν τριῶν θεῶν κατηγορία;

196 Ἄλλ' ἐπαναλάβωμεν πάντα τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον. Γενόμε-

22. Κολ. 1,19.

23. Ἦσ. 6,1.

24. Ἰω. 12,41.

25. Πράξ. 28,25. Ἦσ. 6,9.

φήτη Ἡσαΐα²³ γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Θεοῦ σ' αὐτόν, κατὰ τὴν ὁποία τὸν εἶδε νὰ κάθεται σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μετέωρο, ἢ ἀρχαιότερη παράδοση λέει πὼς αὐτὸς πού ἐμφανίστηκε εἶναι ὁ Πατέρας, καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀνάγει τὴν προφητεία στὸν Κύριο λέγοντας γιὰ τοὺς Ἰουδαίους πού δὲν πίστεψαν τοὺς λόγους πού εἰπώθηκαν στὸν προφήτη γιὰ τὸν Κύριο ὅτι· «αὐτὰ εἶπε ὁ
193 Ἡσαΐας, ὅταν εἶδε τὴ δόξα του καὶ μίλησε γι' αὐτόν»²⁴. Ὁ μέγας ἐξάλλου Παῦλος αὐτὸ τὸν ἴδιο λόγο ἀπέδωσε στὸ ἅγιο Πνεῦμα, στὸ λόγο πού ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους στὴ Ρώμη, ὅταν τοὺς εἶπε· «καλὰ μίλησε γιὰ σᾶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅτι θ' ἀκούσετε μὲ τ' αὐτιά σας καὶ θὰ καταλάβετε»²⁵, δείχνοντας ὅπως νομίζω μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀγία Γραφή, ὅτι κάθε ὄραμα θεϊκὸ καὶ κάθε θεοφάνεια καὶ κάθε λόγος τοῦ Θεοῦ πού μεταβιβάζεται ἐννοεῖται ὅτι ἀναφέρεται στὸν Πατέρα, στὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

194 Γι' αὐτὸ ὅταν λέει ὁ Δαβὶδ ὅτι «ἐξόργισαν τὸ Θεὸ μέσα στὴν ἔρημο καὶ τὸν ἐρέθισαν στὴν ἀνυδρὴ χώρα»²⁶, ὁ Ἀπόστολος ἀναφέρει στὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅσα ἔπραξαν οἱ Ἰσραηλίτες κατὰ τοῦ Θεοῦ, γράφοντας ἔτσι ἐπιλέξει· «γι' αὐτὸ, καθὼς λέει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως ὅταν παραπικραθήκατε κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ πειρασμοῦ σας στὴν ἔρημο, ὅπου θέλησαν νὰ μὲ δοκιμάσουν οἱ πατέρες σας»²⁷. Καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα ἀνάγει ἢ προφητεία στὸ Θεό, τὰ ἀποδίδει στὸ πρόσωπο τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Κι αὐτοὶ πού μὲ τὶς τέτοιες διδασκαλίες μᾶς διδά-
195 σκουν τρεῖς θεοὺς, ἀκόμα δὲν ἔμαθαν ἴσως οὔτε ν' ἀριθμοῦν. Ἄν δηλαδὴ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατέρας δὲ χωρίζονται μεταξύ τους σὲ διττὴ ἐννοια (γιατὶ εἶναι ἓνα καὶ ὄχι δύο, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου) καὶ εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πῶς τὸ ἓνα μὲ τὴ συνένωσή του μὲ τὸ ἓνα διασχίζεται σὲ τρεῖς κατὰ τὸν ἀριθμὸ θεοῦς; Ἡ εἶναι ὁπωσδήποτε φανερό ὅτι δὲ θὰ ἐπικαλεστεῖ γιὰ μᾶς τρεῖς θεοὺς κατὰ τὸν ἀριθμὸ, ἂν πρῶτα δὲν παραδεχτεῖ στὴ διδασκαλία δύο θεοῦς. Γιατὶ ὅταν τὸ ἓνα συντεθεῖ μὲ τοὺς δύο, τότε ἀποτελεῖ τὴν τριάδα τῶν θεῶν. Σ' αὐτοὺς ὅμως πού προσκυνοῦν ἓνα Θεὸ στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ποιά θέση ἔχει ἢ κατηγορία ὅτι προσκυνοῦν τρεῖς θεοὺς;

196 Ἄς ξαναπάρουμε ὅμως ὅλο τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου. Ἄφου'

26. Ψαλμ. 77,10.

27. Ἐβρ. 3,7. Ψαλμ. 94,8.

νος', φησί, 'παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ διὰ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦτο'. Τίς οὖν ἢ ἀπόδειξις τοῦ καὶ τοῦτο ἐν τῶν παρὰ τοῦ Μονογενοῦς γεγονότων εἶναι; Πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι πάντως ἐροῦσιν, ἐν δὲ τοῖς πᾶσι συμπεριελήφθαι καὶ τοῦτο. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν ὅτι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», ὅσα ἐγένετο, ἐγένετο δέ, καθὼς ὁ Παῦλος φησιν, «ὄρατά τε καὶ ἀόρατα, θρόνοι, ἀρχαί, ἐξουσίαι, κυριότητες, δυνάμεις», ἐν δὲ τοῖς ἀπριθμημένοις διὰ τῶν θρόνων τε καὶ τῶν δυνάμεων τὰ Χερουβιμ καὶ τὰ Σεραφίμ ὑπὸ τοῦ Παύλου κατείλεκται. Ἔως 197 τούτου τὰ πάντα. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ὑπὲρ τὴν φύσιν τῶν γεγονότων ἐν τῇ ἀπριθμῆσει τῶν ὄντων ὁ Παῦλος ἀπεσιώπησεν, οὔτε τὸ γενέσθαι οὔτε τὸ ὑποτετάχθαι διὰ τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἡμῖν ἐνδειξάμενος· ἀλλ' ὡσπερ ὁ προφήτης ἀγαθὸν καὶ εὐθὲς καὶ ἡγεμονικὸν ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ τὸ ἀρχικὸν ἐνδεικνύμενος, οὕτω καὶ ὁ ἀπόστολος πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖν καθὼς βούλεται 15 διοριζόμενος τὴν ἀθθεντικὴν ἐξουσίαν προσμαρτυρεῖ τῇ ἀξίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ὁ δὲ Κύριος τὴν αὐτεξούσιον αὐτοῦ δυνάμιν τε καὶ ἐνεργειαν ἐν τῷ πρὸς Νικόδημον λόγῳ φανερὰν ποιεῖ λέγων ὅτι «τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ».

198 Πῶς οὖν ὁ Εὐνόμιος ἐν καὶ τοῦτο τῶν γεγονότων εἶναι παρὰ τοῦ 20 Υἱοῦ διορίζεται, τῇ αἰδίῳ ὑποταγῇ καταδεδικασμένον; 'Καθάπαξ γάρ', φησίν, 'ὑποτεταγμένον', οὐκ οἶδα ποίῳ τῆς ὑποταγῆς εἶδει τὸ ἡγεμονικὸν τε καὶ ἀρχικὸν ὑποζεύξας. Πολύσημος γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ παρὰ τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ πολυτρόπως νοουμένη καὶ λεγομένη. Καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀλογον φύσιν ὑποτετάχθαι φησὶν ὁ προφήτης, καὶ 25 τοὺς ἐν πολέμῳ κεκρατημένους τῷ αὐτῷ ὑπάγει ὀνόματι, καὶ «δούλους τοῖς ἰδίῳις δεσπότησις ὑποτάσσεσθαι», νομοθετεῖ ὁ ἀπόστολος, καὶ τὰ τέκνα ἐν ὑποταγῇ ἔχειν τοὺς τῆς ἱερωσύνης προεστηκότας διακελεύεται, ὡς τῆς γινομένης παρ' αὐτῶν ἀταξίας καθ' ὁμοιότητα 199 τῶν Ἑλὶ τοῦ ἱερέως παίδων εἰς τοὺς πατέρας διαβαινούσης. Ἀλλὰ 30 καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὑποταγὴν, ὅταν ἐνωθέντες οἱ πάντες ἀλλήλοις διὰ τῆς πίστεως ἐν σῶμα τοῦ Κυρίου τοῦ ἐν πᾶσιν ὄντος γενώμεθα, τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὑποταγὴν ὁ

28. Ἰω. 1,3.

29. Κολ. 1,16.

30. Ψαλμ. 50,12.

31. Α' Κορ. 12,6-11.

32. Ἰω. 3,8.

33. Ψαλμ. 8,7.

34. Ψαλμ. 59,10.

35. Τίτ. 2,9.

έγινε, 'λέει, ἀπὸ τὸ μόνο Θεὸ διὰ μέσου τοῦ Μονογενοῦς'. Ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ ἀπόδειξη ὅτι εἶναι καὶ τοῦτο ἓνα ἀπὸ ὅσα δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὸν Μονογενῆ; Ὅπως οἰοῦμαι ὅλα ἐγιναν ἀπὸ αὐτὸν θὰ πούνε καὶ μέσα σὲ ὅλα θὰ ἔχει συμπεριληφθεῖ καὶ τοῦτο. Σ' αὐτοὺς θὰ παρατηρήσουμε ὅτι «ὅλα ὅσα ἐγιναν, ἐγιναν διαμέσου του»²⁸ κι ἐγιναν, ὅπως λέει ὁ Παῦλος²⁹ τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, οἱ θρόνοι, οἱ ἀρχές, οἱ ἐξουσίες, οἱ κυριότητες, οἱ δυνάμεις καὶ μέσα σὲ ὅσα ἀριθμοῦνται μὲ τοὺς θρόνους καὶ τὶς δυνάμεις συγκαταλέγονται ἀπὸ τὸν Παῦλο τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ. Ὡς ἐδῶ τὰ
197 πάντα. Ὁ Παῦλος ὅμως ἀποσιώπησε τὸ ἅγιο Πνεῦμα στὴν ἀπαρίθμηση τῶν ὄντων ἐπειδὴ ξεπερνᾶ τὴ φύση τῶν δημιουργημάτων κι οὔτε ἔκανε ἐνδειξὴ μὲ τοὺς λόγους του οὔτε ὅτι ἐγινε οὔτε ὅτι εἶναι ὑποταγμένο. Ἀλλὰ ὅπως ὁ προφήτης³⁰ ὀνομάζει ἀγαθό, ἄδολο, ἡγεμονικὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δείχνοντας μὲ τὴ λέξη ἡγεμονικὸ τὴν ἀρχηγικότητά του, ἔτσι καὶ ὁ Ἀπόστολος προσδιορίζοντας ὅτι ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα ὅπως θέλει³¹ προσμαρτυρεῖ στὸ ἀξίωμα τοῦ Πνεύματος τὴν αὐθεντικὴ ἐξουσία. Καὶ ὁ Κύριος φανερώνει τὴν αὐτεξούσια δύναμη κι ἐνέργειά του στὸ λόγο του πρὸς τὸ Νικόδημο λέγοντας ὅτι «τὸ Πνεῦμα πνέει ὅπου θέλει»³².

198 Πῶς λοιπὸν ὁ Εὐνόμιος καθορίζει ὅτι καὶ τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπὸ ὅσα δημιούργησε ὁ Υἱὸς καταδικασμένο σὲ αἰώνια ὑποταγή; Ὑποταγμένο', λέει, 'μιὰ καὶ καλὴ' καὶ δὲν ξέρω σὲ ποιὸ εἶδος ζυγὸ ὑποταγῆς ἔταξε τὸ Πνεῦμα ποῦ ἡγεμονεύει καὶ κυβερνᾶ. Εἶναι πολυσήμαντη ἡ λέξη αὐτὴ στὴ Γραφή, νοεῖται καὶ λέγεται μὲ πολλοὺς τρόπους. Ὁ προφήτης δηλαδὴ λέει ὅτι καὶ ἡ ἄλογη φύση ἔχει ὑποταχθεῖ³³ καὶ στὴν ἴδια λέξη περιλαμβάνει ὅσους νικήθηκαν στὸν πόλεμο³⁴ καὶ «οἱ δοῦλοι ὅτι πρέπει νὰ ὑποτάσσονται στοὺς κυρίους τους» νομοθετεῖ ὁ Ἀπόστολος³⁵, δίνει ἐπίσης τὴν ἐντολὴ οἱ προϊστάμενοι στὴν ἱερωσύνη νὰ κρατοῦν τὰ πνευματικὰ τους τέκνα σὲ ὑποταγή³⁶, γιὰ τὴν ἄταξία τῶν παιδιῶν μεταβαίνει στοὺς πατέρες τους, ὅπως ἐγινε μὲ τὰ παιδιά τοῦ ἱερέα Ἡλεί.
199 Ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποταγὴ ὄλων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ Θεό, ὅταν ἐνωθοῦμε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μεταξύ μας μὲ τὴν πίστη καὶ γίνουμε ἓνα σῶμα μὲ τὸν Κύριο ποῦ εἶναι μέσα σὲ ὅλα, τὴ χαρακτηρίζει ὁ

ἀπόστολος λέγει, τῆς παρὰ πάντων ὁμοθυμαθὸν γινομένης τῷ Υἱῷ προσκυνήσεως παρὰ τε τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν διαβαινούσης, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου ὅτι «αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς».

200 Οὗ γενομένου τὸν ἐν πᾶσιν ὄντα Υἱὸν διὰ τῆς τῶν πάντων ἐν οἷς ἔστιν ὁ Υἱὸς ὑποταγῆς αὐτὸν ὑποτάσσεσθαι τῷ Πατρὶ ἢ μεγάλη τοῦ Παύλου διαβεβαιούται σοφία. Τίνα οὖν ἐπιθρολεῖ τῷ Πνεύματι τὴν
10 'καθάπαξ ὑποταγὴν' ὁ Εὐνόμιος, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς προσριφείσης παρ' αὐτοῦ διδαχθῆναι φωνῆς, τῶν ἀλόγων ἢ τῶν αἰχμαλώτων ἢ τῶν οἰκετῶν ἢ τῶν σωφρονιζομένων τέκνων ἢ τῶν διὰ τῆς ὑποταγῆς σφζομένων. Ἡ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἀνθρώπων ὑποταγὴ σωτηρία τοῖς ὑποτασσομένοις ἐστὶ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἢ φησιν
15 ὑποτάσσεσθαι τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν, ἐπειδὴ παρ' αὐτοῦ γίνεται διὰ τῆς ὑποταγῆς τὸ σωτήριον, ὡς εἶναι τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀπωλείας ἀλεξη-
201 τήριον. Ὡσπερ τοίνυν ἡ ἰατρικὴ τοῖς νοσοῦσι σπουδάζεται, οὕτω καὶ ἡ ὑποταγὴ τοῖς δεομένοις τῆς σωτηρίας. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ζωοποιῶν τὰ πάντα ποίας ἐνδεές ἐστὶ ζωῆς, ἵνα διὰ τῆς ὑποταγῆς
20 τὴν σωτηρίαν ἑαυτῷ κατακτήσεται; Ἐπειδὴ τοίνυν οὔτε ἀπὸ τινος θείας φωνῆς τὸ τοιοῦτον ἐπιθρυλεῖν ἔχει τῷ Πνεύματι οὔτε ἐκ τῆς τῶν εἰκότων λογισμῶν ἀκολουθίας ταύτην κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν βλασφημίαν προήκατο, δῆλον ἂν εἴη τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ὅτι ἀσυνηγόρητον ἐκτίθεται κατ' αὐτοῦ τὴν ἀσέβειαν, οὔτε μαρτυρίαν τινὶ
25 γραφικῇ οὔτε μὴν ἀκολουθίᾳ λογισμῶν κρατυνομένην.

202 Προστίθησι δὲ τούτοις ὅτι 'οὔτε κατὰ τὸν Πατέρα οὔτε τῷ Πατρὶ συναριθμούμενος· εἷς γάρ ἐστι καὶ ὁ μόνος Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, οὔτε τῷ Υἱῷ συνεξισούμενος· Μονογενὴς γάρ ἐστιν ὁ Υἱὸς οὐδένα ἔχων ὁμογενῆ'. Ἐγὼ μὲν εἰ γε τοῦτο μόνον τῷ λόγῳ προσέθηκε, τὸ
30 μὴ εἶναι Πατέρα τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μάταιον καὶ οὕτως ἂν ὤμην τοῖς παρὰ μηδενὸς ἀμφισβητούμενοις ἐμφιλοχωρεῖν, ἐκεῖνα περὶ αὐτοῦ νοεῖν κωλύοντα, ἅπερ οὐδ' ἂν τῶν ἄγαν τις ἀνοήτων ὑπονόησειεν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ἀνοικείων τε καὶ ἀπροσκόλλων κατα-

37. Φιλ. 2,10-11.

38. Α' Κορ. 15,28.

39. Ψαλμ. 61,2.

Ἐπίγειος ὑποταγή υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, ἐπειδὴ ἡ ἀπὸ δλα μαζί προσκύνηση πὸν προσφέρεται στὸν Υἱὸ ἀπὸ τὰ οὐράνια, τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ὑποχθόνια— μεταβαίνει στὴ δόξα τοῦ Πατέρα. Ἔτσι εἶπε ὁ Παῦλος ὅτι «θὰ γονατίσουν σ' αὐτὸν δλα τὰ ἐπουράνια, τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ὑποχθόνια καὶ κάθε γλῶσσα θὰ ὁμολογήσει ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς γιὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς Πατέρας»³⁷.

- 200 Ὅταν γίνεῖ αὐτὸ, ἡ μεγάλη σοφία τοῦ Παύλου διαβεβαιώνει ὅτι ὁ Υἱὸς πὸν εἶναι μέσα σὲ δλα ὑποτάσσεται ὁ ἴδιος στὸν Πατέρα μὲ τὴν ὑποταγή δλων σὲ δσα ὑπάρχει ὁ Υἱός³⁸. Ποιὰ ἔφαπαξ ὑποταγή; λοιπὸν ἀποδίδει ὁ Εὐνόμιος στὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὸ μάθομε ἀπὸ τὸ λόγο πὸν ἐκσφενδόνισε: τῶν ἀλόγων ἢ τῶν αἰχμαλώτων ἢ τῶν δούλων ἢ τῶν φρονίμων παιδιῶν ἢ δσων σώζονται μὲ τὴν ὑποταγή; Γιατί ἡ ὑποταγή τῶν ἀνθρώπων στὸ Θεὸ εἶναι σωτηρία αὐτῶν πὸν ὑποτάσσονται κατὰ τὸ λόγο τοῦ προφήτη πὸν λέει «ἡ ψυχὴ νὰ ὑποτάσσεται στὸ Θεό»³⁹, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν ὑποταγή πραγματοποιεῖται ἡ σωτηρία: ὥστε ἡ
- 201 ὑποταγή γίνεῖται ἀσπίδα κατὰ τῆς ἀπώλειας. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἰατρικὴ θεωρεῖται σπουδαία γιὰ τοὺς ἄρρωστους, ἔτσι σπουδαία εἶναι καὶ ἡ ὑποταγή γιὰ δσους ἔχουν ἀνάγκη νὰ σωθοῦν. Ποιὰ ζωὴ ὁμως λείπει ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα πὸν δίνει ζωὴ στὰ πάντα, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ ἀποκτήσει τὴ σωτηρία μὲ τὴν ὑποταγή; Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε ἀπὸ κάποιο θεῖο λόγο ἔχει δικαίωμα ν' ἀποδίδει κάτι τέτοιο στὸ ἅγιο Πνεῦμα οὔτε ἐκτόξευσε τέτοια βλασφημία κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ ἀκολουθία συλλογισμῶν πιθανῶς, εἶναι φανερὸ σὲ δσους ἔχουν νοῦ ὅτι ἀφήνει ἀδικαιολόγητη τὴν ἀσέβειά του, χωρὶς νὰ τὴν ἐνισχύει οὔτε κάποια μαρτυρία τῆς Γραφῆς οὔτε καὶ ἡ συνέπεια κάποιων συλλογισμῶν.
- 202 Σ' αὐτὰ προσθέτει ὅτι ἔδὲ συναριθμεῖται οὔτε σύμφωνα μὲ τὸν Πατέρα οὔτε μαζί μὲ τὸν Πατέρα: γιατί ἕνας καὶ μοναδικὸς Πατέρας εἶναι ὁ Θεὸς τῶν δλων, οὔτε ἐξισώνεται μαζί μὲ τὸν Υἱό: γιατί ὁ Υἱὸς εἶναι μονογενὴς καὶ δὲν ἔχει κανένα ἀδελφόν. Ἐγὼ ἂν βέβαια πρόσθετε τοῦτο μονάχα στὸν λόγο του, ὅτι δὲν εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα Πατέρας τοῦ Υἱοῦ, θὰ θεωροῦσα ἀνώφελη τὴν ἀπασχόληση μὲ πράγματα πὸν δὲν ἀμφισβητεῖ κανένας, ἐμποδίζοντας νὰ νοοῦμε γι' αὐτὸ δσα οὔτε ὁ πῶς ἀνόητος θὰ σκεφτόταν. Ἐπειδὴ

σκευάζειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀσέβειαν, δι' ὧν μὴ εἶναι λέγει τοῦ Μονογενοῦς Πατέρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τούτων ἀποδεικνύειν οἰόμενος τὸ εἶναι ὑποτεταγμένον καὶ ὑποχείριον, τούτου χάριν εἰς ἔλεγχον τῆς ἀνοίας αὐτοῦ τῶν ρημάτων τούτων τὴν μνήμην ἐποησάμην, ὃς οἴεται 5 ἀποδεικνύειν ὑποτεταγμένον τῷ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα, διότι οὐκ ἐστὶ Πατὴρ τοῦ Μονογενοῦς τὸ Πνεῦμα.

203 Ἐκ ποίας γὰρ τὸ τοιοῦτον ἀνάγκης κατασκευάζεται ὡς, εἰ μὴ Πατὴρ εἴη, καὶ ὑποτετάχθαι πάντως; Εἰ μὲν οὖν ἀποδέδεικτο ταῦτον εἶναι τῷ σημαινομένῳ Πατέρα καὶ τύραννον, ἀκόλουθον ἦν περὶ τὸν 10 Πατέρα νοηθείσης τῆς τυραννίδος ὑποτετάχθαι λέγειν τὸ Πνεῦμα τῷ κατὰ τὴν ἐξουσίαν προέχοντι. Εἰ δὲ διὰ τοῦ Πατρὸς ἢ πρὸς τὸν Υἱὸν σχέσις νοεῖται μόνη, οὐδὲν δὲ τυραννικὸν καὶ ἐξουσιαστικὸν νόημα διὰ ταύτης τῆς φωνῆς παρεισάγεται, πῶς ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι Πα- 204 τέρα τοῦ Υἱοῦ τὸ ὑποτετάχθαι τὸ Πνεῦμα; Ὅδτε τῷ Υἱῷ, φησί, 'συν- 15 ἐξισούμενον'. Πῶς ταῦτά φησι; Τὸ γὰρ ἀφθαρτὸν τε καὶ ἀτρεπτον καὶ κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον καὶ δεῖ ὡσαύτως ἐν τῷ ἀγαθῷ διαμέ- νον οὐδεμίαν ἔχει παραλλαγὴν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἐπί- 20 σης γὰρ τὸ τοῦ Πνεύματος ἀφθαρτον τῆς φθορᾶς ἡλλοτριῶται καὶ τὸ τῇ φύσει ἀγαθὸν ὡσαύτως τοῦ ἐναντίου κενώριστα καὶ τὸ ἐν παντὶ 20 ἀγαθῷ τέλειον ὁμοίως ἀνευδεῶς ἔχει τοῦ πλείονος. Ταῦτα δὲ πάντα λέγειν περὶ τοῦ Πνεύματος ἢ θεόπνευστος διδάσκει Γραφή, ἀγαθὸν καὶ σοφὸν καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ πάντα τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ θε- 25 οπρεπῆ νοήματά τε καὶ ὀνόματα προσμαρτυροῦσα τῷ Πνεύματι. Εἰ οὖν ἐν οὐδενὶ τούτων ἡλάττωται, ἐν τίνι τὸ ἀνισον τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 25 Πνεύματος διαμετρεῖ ὁ Εὐνόμιος;

205 Ἄλλοτε γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ὁ Υἱός, οὐδένα ἔχων ἀδελφὸν ὁμογενῆ. Ἄλλὰ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ματὰ ἀδελφῶν νοεῖν τὸν Μονογενῆ ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως διειλήφμεν. Τὸ δὲ παρὰ τούτου νῦν διὰ κακουργίας προσριφέν τῷ λόγῳ προσήκει μὴ 30 παραδραμεῖν ἀνεξέταστον. Τοῦ γὰρ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος μίαν ἐν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύματι ἀγίῳ δυνάμιν τε καὶ ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ δόξαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κηρύσσοντος πλὴν τῆς κατὰ

δμως ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξει τὴν ἀσέβεια μὲ ἀσχετα καὶ ἀσυνάρτητα ἐπιχειρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα λέει ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι Πατέρας τοῦ Μονογενοῦς, νομίζοντας πῶς μ' αὐτὰ ἀποδεικνύει πῶς εἶναι ὑποταγμένο καὶ ὑποχείριο, γι' αὐτὸ μνημόνευσα αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ γιὰ νὰ φανερώσω τὴν ἀνοησία του, πού νομίζει ἀπόδειξη τῆς ὑποταγῆς τοῦ Πνεύματος στὸν Πατέρα τὸ ὅτι τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι πατέρας τοῦ Μονογενοῦς.

- 203 Ποιὰ λογικὴ ἀνάγκη ἀποδεικνύει τὸ πράγμα τοῦτο, ὅτι ἀφοῦ δὲν εἶναι πατέρας ἄρα εἶναι ὑποταγμένο; Ἄν εἶχε ἀποδειχθεῖ ὅτι ἔχουν ταυτότητα σημασίας οἱ λέξεις πατέρας καὶ τύραννος θὰ ἦταν λογικὸ ἀκόλουθο ἀναγνωρίζοντας στὸν Πατέρα τὴν τυραννικὴ ἐξουσία νὰ λέμε ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι ὑποταγμένο στὸν ἀνώτερο κατὰ τὴν ἐξουσία. Ἄν δμως μὲ τὴ λέξη πατέρας νοεῖται μόνο ἡ σχέση μὲ τὸν Υἱὸ καὶ δὲν εἰσάγεται μὲ τὴ λέξη κανένα νόημα τυραννίας καὶ ἐξουσίας, τί λογικὴ σχέση ἔχει ἡ ὑποταγῆ τοῦ Πνεύματος μὲ τὸ ὅτι δὲν εἶναι πατέρας τοῦ Υἱοῦ; Ὅυτε ἐξισώνεται', λέει, 'μαζὶ μὲ τὸν Υἱό'. Πῶς τὸ ἰσχυρίζεται αὐτό; Ἡ ιδιότητα δηλαδὴ τοῦ ἀφθαρτοῦ καὶ ἀμετάβλητου καὶ ἀνεπίδεκτου κάθε κακοῦ καὶ τῆς παντοτινῆς καὶ ὁμοίας παραμονῆς μέσα στὸ ἀγαθὸ δὲν παραλλάζει καθόλου ἐπάνω στὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἐξίσου δηλαδὴ ἡ ἀφθαρσία τοῦ Πνεύματος εἶναι ξένη ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ ὁμοια ἢ φυσικὴ ἀγαθότητά του εἶναι ἀσχετὴ ἀπὸ τὸ ἀντίθετό της καὶ ἡ τελειότητά του μέσα στὸ ἀγαθὸ εἶναι ὁμοια χωρὶς ἀνάγκη τοῦ περισσότερου. Αὐτὰ εἶναι ὅλα πού ἡ θεόπνευστη Γραφὴ διδάσκει νὰ λέμε γιὰ τὸ Πνεῦμα, ἀγαθότητα, σοφία, ἀφθαρσία, ἀθανασία καὶ ὅλα τὰ νοήματα καὶ ὀνόματα πού ἀρμόζουν στὸ Θεό· αὐτὰ ἀποδίδει στὸ Πνεῦμα. Ἄν λοιπὸν σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει κάποια ἐλάττωση, πού μετῶ ὁ Εὐνόμιος τὴν ἀνισότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος; 7.7.

- 205 Λέει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Μονογενὴς καὶ δὲν ἔχει κανένα ἀδελφόν. Ἄλλὰ ὅτι δὲν πρέπει νὰ φανταζόμεστε μὲ ἀδελφούς τὸν Μονογενὴ τὸ συζητήσαμε στὸ λόγο γιὰ τὸν πρωτότοκο ὄλης τῆς κτίσεως⁴⁰. Αὐτὸ δμως πού τῶρα ἐριξε ὑποῦλα στὴ μέση τοῦ λόγου, δὲν πρέπει νὰ τὸ περάσουμε ἀνεξέταστο. Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας κηρύσσει μία δύναμη καὶ ἀγαθότητα καὶ οὐσία καὶ δόξα καὶ ὅλα τὰ ὁμοια γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα

τὰς ὑποστάσεις διαφορᾶς, οὗτος δταν μὲν βούληται κοινοποιῆσαι πρὸς τὴν κτίσιν τοῦ Μονογενοῦς τὴν οὐσίαν, πρωτότοκον αὐτὸν λέγει πάσης τῆς κτίσεως κατὰ τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν, ἀδελφὰ τοῦ Κυρίου πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει νοούμενα διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἶναι ἀποφαινόμενος· ὁ γὰρ πρωτότοκος οὐ τῶν ἑτερογενῶν, ἀλλὰ τῶν ὁμογενῶν πάντως ἐστὶ πρωτότοκος· δταν δὲ τῆς πρὸς τὸν Υἱὸν συναφείας ἀποσχίξη τὸ Πνεῦμα, Μονογενῆ αὐτὸν λέγει, μὴ ἔχοντα ἀδελφὸν ὁμογενῆ, οὐχ ἵνα ἀνευ ἀδελφῶν αὐτὸν νοήσῃ, ἀλλ' ἵνα διὰ τοῦτου κατασκευάσῃ περὶ τοῦ Πνεύματος τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλότριον.

206 Τὸ μὲν γὰρ μὴ λέγειν 'ἀδελφὸν' τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τῆς Γραφῆς μεμαθήκαμεν· τὸ δὲ μὴ δεῖν 'ὁμογενές', τῷ Υἱῷ λέγειν τὸ Πνεῦμα οὐδαμῶθεν ἐκ τῶν θείων ἀποδείκνυται λόγων. Εἰ γὰρ ἡ ζωοποιὸς δύναμις ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἀποδείκνυται καὶ Πνεύματι ἀγίῳ κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν, εἰ τὸ ἀφθαρτὸν τε καὶ ἀτρεπτον καὶ 15 τὸ κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον, εἰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ εὐθές καὶ τὸ ἡγεμονικὸν καὶ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦν καθῶς βούλεται, εἰ πάντα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως ἐστὶν ἰδεῖν ἐπὶ Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀγίου, πῶς ἐστὶ διὰ τῆς ἐν τούτοις ταυτότητος τὸ ἑτερογενές ἐννοῆ- 207 σαι; Οὐκοῦν τὸ μὴ δεῖν ἀδελφότητά τινα περὶ τὸν Μονογενῆ θεωρεῖν 20 ὁ τῆς εὐσεβείας συντίθεται λόγος, τὸ δὲ μὴ εἶναι τῷ Υἱῷ ὁμογενές τὸ Πνεῦμα, τῷ εὐθεῖ τὸ εὐθές, τῷ ἀγαθῷ τὸ ἀγαθόν, τῷ ζωοποιῷ τὸ ζωοποιόν, τοῦτο τῆς αἰρετικῆς κακουργίας ἐκ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας σαφῶς ἀποδέδεικται. Τί οὖν διὰ τούτων κολοβοῦται ἡ μεγαλειότης τοῦ Πνεύματος; Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τὸ πλεονασμὸν ἢ ὑφ᾽ ἑσιν ἐμποιῆ- 25 σαι δυνάμενον ἐκ τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων, ὧν πάντων κατὰ τὸ ἴσον ἐπιλεγομένων τῷ τε Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι παρὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς ἐν τίνι βλέπει τὸ ἀνισον οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι. Ἀλλὰ γυμνὴν καὶ ἀκατάσκευον καὶ μηδεμιᾶς ἡρτημένην ἀκολουθίας τὴν κατὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος προφέρει ἀσέβειαν.

208 'Οὔτε μὴν ἄλλω', φησί, 'τὶνι συντασσόμενον' ἀπάντων γὰρ ἀναβέβηκε τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων ποιημάτων γενέσει καὶ φύσει καὶ δόξῃ καὶ γνώσει, ὡς πρῶτον ἔργον καὶ κράτιστον τοῦ Μονογε-

ἐκτὸς ἀπὸ τῆ διαφορὰ στὶς ὑποστάσεις. Ἐνῶ τοῦτος ἐδῶ ὅταν θέλει νὰ κάνει τὴν οὐσία τοῦ Μονογενοῦς κοινὴ μὲ τὴν οὐσία τῆς κτίσης, τὸν ὀνομάζει πρωτότοκο ὀλης τῆς κτίσης κατὰ τὴν προαιώνια ὑπαρξὴ καὶ μὲ τὸ λόγο αὐτὸν ἀποφαίνεται πῶς ὄλα ὅσα νοοῦμε μέσα στὴν κτίση εἶναι ἀδέλφια τοῦ Κυρίου. Γιατὶ βέβαια ὁ πρωτότοκος εἶναι πρωτότοκος μεταξὺ τῶν παιδιῶν τοῦ ἴδιου κι ὄχι ἄλλου γένους. Ὅταν ὁμως ἀποσπᾶ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὴ συνάφειά του μὲ τὸν Υἱό, τὸν ὀνομάζει Μονογενή, πού δὲν ἔχει ἀδελφὸ τοῦ ἴδιου γένους, ὄχι γιὰ νὰ τὸν νοήσει χωρὶς ἀδελφούς, ἀλλὰ μ' αὐτὸ ν' ἀποδείξει γιὰ τὸ Πνεῦμα ὅτι εἶναι διάφορο κατὰ τὴν οὐσία.

206 Τὸ νὰ μὴ λέμε τὸ ἅγιο Πνεῦμα 'ἀδελφὸ' τὸ διδαχτήκαμε ἀπὸ τὴ Γραφή· τὸ ὅτι δὲν πρέπει ὁμως νὰ τὸ λέμε τοῦ ἴδιου γένους μὲ τὸν Υἱό, δὲν ἀποδεικνύεται ἀπὸ κανένα θεῖο λόγο. Ἄν δηλαδὴ ἡ ζωοποιὸς δύναμη ἐκδηλώνεται στὸν Πατέρα, τὸν Υἱό καθὼς καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου, ἂν ἡ ιδιότητα τοῦ ἄφθαρτου καὶ ἀμετάβλητου καὶ ἀνεπίδεκτου ὁποιοῦ κακοῦ, κι ἂν τὸ ἀγαθὸ καὶ ἄδοιο καὶ ἡγεμονικὸ, αὐτὸ πού ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα ὅπως αὐτὸ θέλει, ἂν ὄλα τὰ παρόμοια μπορεῖς νὰ τὰ δεῖς ἐξίσου στὸν Πατέρα, τὸν Υἱό καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πῶς εἶναι δυνατὸ μὲ τὴν ταυτότητα ὄλων αὐτῶν νὰ φανταστεῖς τὸ

207 διάφορο γένος; Στὸ ὅτι λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ νοήσουμε κάποιο ἀδελφὸ τοῦ Μονογενοῦς συμφωνεῖ ὁ λόγος τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, ἀλλὰ ὅτι δὲν εἶναι τοῦ ἴδιου γένους μὲ τὸν Υἱό τὸ Πνεῦμα τὸ ἄδοιο μὲ τὸν ἄδοιο, τὸ ἀγαθὸ μὲ τὸν ἀγαθὸ, τὸ ζωοποιὸ μὲ τὸν ζωοποιό, τοῦτο ἀποδείχτηκε σαφῶς ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ λόγου. Γιατὶ λοιπὸν κολοβώνεται μ' αὐτὰ ἡ μεγαλειότητα τοῦ Πνεύματος; Γιατὶ ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ προκαλέσει πλεονασμὸ ἢ ἐλάττωση, κανένα ἀπὸ τὰ θεῖα νοήματα, πού ἀποδίδονται ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή στὸν Υἱό καὶ τὸ Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ σὲ τί βλέπει τὴν ἀνισότητά πού προβάλλει μονάχα τὴν ἀσέβεια του κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γυμνή, ἀναπόδεικτη καὶ χωρὶς καμμιὰ λογικὴ ἀκολουθία.

208 'Οὔτε μπαίνει', λέει, 'στὴν ἴδια τάξη μὲ κάποιο ἄλλο· γιατί εἶναι ψηλότερα ἀπὸ ὄλα τὰ ποιήματα πού δημιούργησε ὁ Υἱὸς κατὰ τὴ δημιουργία, τὴ φύση, τὴ δόξα καὶ τὴ γνώση, ἐπειδὴ εἶναι τὸ

νοῦς μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον'. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν ἀπαιδευτον καὶ συρ-
 φετῶδες τῆς λέξεως ἄλλοις κωμωδεῖν καταλείψω, ἀπρεπὲς εἶναι
 κρίνων πρεσβυτικῇ πολιᾷ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἀπαιδευσίαν προφέρειν
 τῷ ἀσεβοῦντι εἰς τὸν προκείμενον λόγον. Ἐκεῖνο δὲ προσθήσω τῇ
 209 ἐξετάσει. Εἰ πάντων ἀναβέβηκε τῶν τοῦ Υἱοῦ 'ποιημάτων' τὸ Πνεῦ-
 μα (χρησομαι γὰρ αὐτοῦ τῇ σεσολοικισμένη ταύτῃ καὶ ἀνοήτῳ φωνῇ,
 μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ σαφέστερον διὰ τῆς ἑμαυτοῦ λέξεως παραστήσω
 τὸ νόημα), εἰ πάντων προέχει τῶν παρὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονότων, ἀσύντα-
 κτόν ἐστι τῇ λοιπῇ κτίσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ εἰ πλεονεκτεῖ δέ,
 10 καθὼς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τῷ πρὸ τῶν ἄλλων γενέσθαι, ἀνάγκη πᾶσα
 καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης κτίσεως τὰ τῇ γενέσει κατὰ τὴν τάξιν προήκοντα
 τῶν ἐφεξῆς αὐτὸν ὁμολογεῖν προτιμότερα. Ἀλλὰ μὴν τῆς τοῦ ἀνθρώ-
 που κατασκευῆς ἢ τῶν ἀλόγων προὔπεστη φύσις.

210 Οὐκοῦν κατασκευάσει πάντως διὰ τούτου προτιμότεραν εἶναι
 15 τῆς λογικῆς οὐσίας τὴν ἄλογον. Οὕτω καὶ ὁ Κάϊν τοῦ Ἄβελ κρείττων
 κατὰ τὸν τοῦ Εὐνομίου λόγον δειχθήσεται, προτερεύων τῷ χρόνῳ
 κατὰ τὴν γένεσιν, οὕτω καὶ τῶν ἐκ τῆς γῆς φουομένων ἀπάντων ἐλάτ-
 των καὶ καταδεεστέρα ἢ τῶν ἀστρων φύσις ἀναδειχθήσεται· τὰ μὲν
 γὰρ τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς γῆς ἐξανέτειλεν, οἱ δὲ μεγάλοι
 20 φωστῆρες καὶ τὰ ἄστρα πάντα κατὰ τὴν τετάρτην γεγενῆσθαι παρὰ
 211 τοῦ Μωϋσέως ἰστόρηται. Ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὡς τῶν
 οὐρανίων θαυμάτων τὴν γῆνιν πῶς προτιμότεραν διὰ τὰ τοῦ χρόνου
 πρεσβεῖα λογίσασθαι ἢ τῷ Κάϊν δοῦναι κατὰ τοῦ Ἄβελ τὰ νικητήρια
 ἢ ὑποζεῦξαι τοῖς ἀλόγοις τὸν ἄνθρωπον τὸν μετ' ἐκεῖνα γενόμενον.
 25 Οὐκ ἄρα νοῦν ἔχει τινὰ τὸ παρὰ τούτου λεγόμενον, ὅτι διὰ τὸ πρὸ τῶν
 ἄλλων γενέσθαι τὸ Πνεῦμα προτιμότεραν ἔχει τῶν ἐφεξῆς γεγονότων
 τὴν φύσιν.

212 Ἴδωμεν δὲ καὶ οἷα χαρίζεται τῇ δόξῃ τοῦ Πνεύματος ὁ τῆς πρὸς
 τὸν Υἱὸν κοινωνίας ἀπομερίσας. Ἐἴς' γάρ, φησίν, 'καὶ οὗτος ὢν καὶ
 30 πρῶτος καὶ μόνος καὶ πάντων πρῶτων τῶν τοῦ Υἱοῦ ποιημάτων
 κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φυσικὴν ἀξίαν, πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ διδα-
 σκαλίαν ἐξανύων κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Υἱῷ, πεμπόμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ
 παρ' αὐτοῦ λαμβάνων καὶ ἀναγγέλλων τοῖς παιδευομένοις καὶ τῆς

πρῶτο καὶ τὸ ἀνώτερο ἔργο τοῦ Μονογενοῦς, τὸ πιὸ μεγάλο καὶ τὸ πιὸ ὠραῖο'. Κι ἐγὼ θ' ἀφήσω σὲ ἄλλους νὰ διακωμωδήσουν τὸν ἀκαλλιέργητο καὶ ἀσυνάρτητο λόγο του, θεωρώντας ὅτι δὲν ταιριάζει στὴ γεροντικὴ ἡλικία μου νὰ ἐπιρρίψω στὸν ἀσεβὴ τὴν ἀγγραμματοσύνη του στὸ λόγο τοῦτον. Θὰ προσθέσω ὅμως στὴν
 209 ἐξέτασή μου ἐκεῖνο. Ἐὰν τὸ Πνεῦμα εἶναι ψηλότερα ἀπὸ ὅλα τὰ 'ποιήματα' τοῦ Υἱοῦ (θὰ χρησιμοποιήσω αὐτὴ τὴ σόλοικη καὶ ἀνόητη λέξη, ἀλλὰ θὰ παραστήσω τὸ νόημα σαφέστερα μὲ τὰ δικά μου λόγια) ἂν λοιπὸν προηγεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Υἱοῦ, τὸ ἅγιο Πνεῦμα δὲν μπαίνει στὴν ἴδια τάξη μὲ τὴν ὑπόλοιπη κτίση. Κι ἂν πλεονεκτεῖ, ὅπως λέει ὁ Εὐνόμιος, μὲ τὸ ὅτι ἔχει δημιουργηθεῖ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἀνάγκη πάσα καὶ στὴν ἄλλη κτίση ὅσα κατὰ τὴ γένεση προηγοῦνται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα νὰ τὰ ὁμολογεῖ προτιμότερα. Μὰ ὅπως ξέρομε, πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἔλαβε ὑπαρξὴ ἡ φύση τῶν ζώων.

210 Μ' αὐτὰ ἐπομένως θ' ἀποδείξει ὅπως ὅποτε ὅτι εἶναι προτιμότερη ἢ ἄλογη φύση ἀπὸ τὴ λογικὴ. Ἐτσι σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Εὐνομίου θὰ δεიχτεῖ ὅτι καὶ ὁ Κάιν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἄβελ, ἐπειδὴ προηγεῖται στὸ χρόνο κατὰ τὴ γέννησή του. Ἐτσι θὰ ἀποδειχτεῖ καὶ ἡ φύση τῶν ἀστρῶν κατώτερη καὶ ὑποδεέστερη ἀπὸ ὅλα ὅσα φυτρῶνουν στὴ γῆ. Γιατὶ αὐτὰ παρουσιάστηκαν
 211 πάνω στὴ γῆ τὴν τρίτη ἡμέρα, ἐνῶ οἱ μεγάλοι φωστῆρες καὶ ὅλα τὰ ἄστρα ὁ Μωϋσῆς ἱστορεῖ ὅτι ἐγίναν τὴν τέταρτη ἡμέρα. Ἄλλὰ κανένας δὲν εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ σκεφτεῖ πὼς εἶναι ἄξια περισσότερης τιμῆς τὰ χόρτα τῆς γῆς ἀπὸ τὰ θαῦματα τοῦ οὐρανοῦ, ἐπειδὴ προηγοῦνται χρονικὰ ἢ νὰ δώσει τὰ πρωτεῖα στὸν Κάιν κατὰ τοῦ Ἄβελ ἢ νὰ ὑποτάξει στὰ ζῶα τὸν ἀνθρώπο πού ἐγινε ἔπειτ' ἀπὸ αὐτά. Δὲν ἔχει λοιπὸν κάποιο νόημα αὐτὸ πού λέει ὁ Εὐνόμιος, ὅτι ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα ἐγινε πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔχει περισσότερο ἄξια φύση ἀπὸ ὅσα ἐγίναν στὴ συνέχεια. 7. 2.

212 Ἄς δοῦμε καὶ τί χαρίζει στὴ δόξα τοῦ Πνεύματος αὐτὸς πού τὸ χώρισε ἀπὸ τὴν κοινωνία του μὲ τὸ Υἱό. Ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐτὸς ἕνας καὶ πρῶτος καὶ μόνος ὁ Παράκλητος καὶ προηγεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν οὐσία καὶ τὴ φυσικὴ ἄξια, πού τελειώνει κάθε ἐνέργεια καὶ διδασκαλία σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Υἱοῦ, πού τὸν ἀποστέλλει ὁ Υἱὸς καὶ παίρνει ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀναγ-

ἀληθείας ἡγούμενος'. Πᾶσάν φησιν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύειν' τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ποίαν ἐνέργειαν; Πότερον ἐκείνην ἦν καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον ἐνεργεῖ ὁ ἕως ἄρτι ἐργαζόμενος τὴν ἀνθρωπίνην σωτηρίαν ἢ ἄλλην τινὰ παρὰ ταύτην; Εἰ 5 μὲν γὰρ ἐκεῖνα ἐργάζεται, τὴν αὐτὴν ἐκείνω πάντως δύνάμιν τε καὶ φύσιν ἔχει, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἑτερογενὲς ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου χώραν οὐκ ἔχει. Ὡς γὰρ εἴ τι τὰ τοῦ πυρὸς ἐνεργοίη λάμπων τε καὶ θερμαῖνον ὡσαύτως, πῦρ ἐστὶ πάντως, οὕτως εἴ τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα τὸ Πνεῦμα ποιεῖ, τῆς αὐτῆς αὐτῷ πάντως φύσεως εἶναι ὁμολογεῖται. Εἰ δὲ ἄλλο 10 τι παρὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐνεργεῖ καὶ εἰς τι τῶν ἐναντίων ἐπιδεικνυται τὴν ἐνέργειαν, ἄλλης φύσεώς τε καὶ οὐσίας διὰ τούτων ἐπιδειχθήσεται. Ἀλλὰ μὴν ζωοποιεῖν ὁμοίως Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα αὐτὸς ὁ λόγος διαμαρτύρεται.

214 Οὐκοῦν τὸ μὴ ἀποξενῶσθαι πάντως τῆς τε Πατρὸς καὶ τῆς τοῦ 15 Υἱοῦ φύσεως τὸ Πνεῦμα διὰ τῆς ταυτότητος τῶν ἐνεργημάτων παρίσταται. Καὶ πρὸς τὸ ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύειν τὸ Πνεῦμα κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Υἱῷ' οὐ μαχόμεθα· ἐν γὰρ βούλημα εἶναι Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου ἢ τῆς φύσεως κοινωνία διαμαρτύρεται, ὥστε εἴ ἐκεῖνο βούλεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ δοκεῖ τῷ Υἱῷ, 20 ἢ κοινωνία τοῦ θελήματος σαφῶς παρίστησι τὴν τῆς οὐσίας ἐνότητα.

215 Ἀλλὰ 'πεμπόμενος', φησίν, 'παρ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων καὶ ἀναγγέλλων τοῖς παιδευομένοις καὶ τῆς ἀληθείας ἡγούμενος'.

216 Εἰ μὴ προειρήκει ταῦτα περὶ τοῦ Πνεύματος, πάντως ἂν περὶ τινος τῶν ἐν ἀνθρώποις διδασκάλων ταῦτα λέγεσθαι ὁ ἀκούων ἐνόμισε. 25 Ταῦτὸν γὰρ ἐστὶν τῷ πέμπεσθαι τὸ ἀποστέλλεσθαι καὶ τὸ μηδὲν οἰκοθεν ἔχειν, ἀλλ' ἐκ τῆς χάριτος λαμβάνειν τοῦ ἀποστέλλοντος καὶ διακονεῖν τοῖς διδασκομένοις τὰ ρήματα καὶ καθηγεῖσθαι τῆς ἀληθείας τοῖς πλανωμένοις. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τῶν νῦν ποιμένων τε καὶ διδασκάλων ἐστὶ, πέμπεσθαι, λαμβάνειν, ἀναγγέλλειν, διδάσκειν, 30 ὑποτίθεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἅπερ χαρίζεται τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ Ἐνόμιος. Εἰπὼν δὲ πρὸ τούτων ὅτι καὶ εἷς ἐστὶ καὶ πρῶτος καὶ μόνος

41. Ἰω. 5,17.

42. Ἰω. 6,63. Β' Κορ. 3,6.

- γέλλει σ' αὐτοὺς πού παιδαγωγοῦνται καὶ ὁδηγεῖ στὴν ἀλήθεια'. Λέει ὅτι 'τελειώνει κάθε ἐνέργεια καὶ διδασκαλία' τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ποιά ἐνέργεια; Αὐτὴ πού ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς κάνει κατὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου⁴¹ αὐτὸς πού ὡς τώρα ἐργάζεται τὴν ἀνθρώπινη
- 213 σωτηρία ἢ κάποια ἄλλη ἐνέργεια ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν; "Ἄν κάνει ἐκεῖνα, τότε ἔχει ἀσφαλῶς τὴν ἴδια δύναμη μ' ἐκεῖνον καὶ τὴν ἴδια φύση καὶ σ' αὐτὸν δὲν ἔχει θέση ἢ ἑτερογένεια ἀπὸ τὸ Θεό. "Ὅπως δηλαδὴ, ἂν κάτι ἀσκεῖ τὴν ἐνέργεια τῆς φωτιᾶς δίνοντας κι αὐτὸ ἐπίσης λάμψη καὶ θερμότητα, εἶναι ἀσφαλῶς φωτιά, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα ἂν ἀσκεῖ τὰ ἔργα τοῦ Πατέρα, πρέπει νὰ ὁμολογή- σομε ὅτι ἔχει ὅπωςδῆποτε τὴν ἴδια φύση μ' αὐτόν. "Ἄν ὁμως ἐνεργεῖ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴ σωτηρία μας κι ἐκδηλώνει τὴν ἐνέργειά του σὲ κάτι ἀπὸ τὰ ἀντίθετα, θὰ φανεῖ μ' αὐτὸ πὼς εἶναι διαφορετικῆς φύσης καὶ οὐσίας. "Ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Λόγος δίνει τὴ μαρτυρία ὅτι τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ ὁμοια μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό⁴².
- 214 Ἐπομένως μὲ τὴν ταυτότητα τῶν ἐνεργημάτων παρουσιάζεται πάντως τὸ Πνεῦμα νὰ μὴν εἶναι ἀποξενωμένο ἀπὸ τὴ φύση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Δὲν ἀμφισβητοῦμε καὶ ὅτι 'τὸ Πνεῦμα τελειώνει τὴν ἐνέργεια καὶ τὴ διδασκαλία κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Υἱοῦ'. "Ὅτι εἶναι ἓνα τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μαρτυρεῖ ἡ κοινὴ φύση τους, ὥστε ἂν τὸ ἅγιο Πνεῦμα θέλει ἐκεῖνο πού νομίζει ὁ Υἱός, ἢ κοινότητα στὸ θέλημα παριστάνει σαφῶς τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας.
- 215 Ἄλλὰ λέει 'πού τὸν ἀποστέλλει ὁ Υἱὸς καὶ λαμβάνει ἀπὸ αὐ-
- 216 τὸν καὶ ἀναγγέλλει σ' αὐτοὺς πού παιδαγωγοῦνται καὶ ὁδηγεῖ στὴν ἀλήθεια'. "Ἄν δὲν τὰ εἶχε πεῖ αὐτὰ γιὰ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ προηγουμένως, ὁ ἀκροατὴς θὰ νόμιζε ὅτι αὐτὰ λέγονται γιὰ κάποιον ἄνθρωπο δάσκαλο. Γιατὶ εἶναι ταυτόσημα μὲ τὸ πέμπεται τὸ ἀποστέλλεται καὶ τὸ δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ τὰ παίρνει ἀπὸ χάρη ἐκείνου πού τὸν ἀποστέλλει καὶ διακονεῖ ἐκείνους πού διδάσκονται τὰ λόγια καὶ γίνονται ὁδηγοὶ στὴν ἀλήθεια γιὰ τοὺς πλανημένους. Αὐτὰ ὅλα εἶναι ἐπιμέρους ἔργα τόσο τῶν τωρινῶν ποιμένων ὅσο καὶ τῶν τωρινῶν δασκάλων, νὰ ἀποστέλλονται, νὰ δέχονται, νὰ ἀναγγέλλουν, νὰ διδάσκουν, νὰ προτείνουν τὴν ἀλήθεια, ὅλα αὐτὰ πού χαρίζει ὁ Εὐνόμιος στὸ Πνεῦμα. Κι ὅταν πρὶν ἀπὸ αὐτὰ εἶπε ὅτι 'καὶ εἶναι ἓνα καὶ πρῶτος καὶ μόνος καὶ

καὶ πάντων προύχων', εἰ ἕως τούτου τὸν λόγον ἔστησεν, συνήγορος ἂν τῶν τῆς ἀληθείας ἐφάνη δογμάτων.

217 Εἷς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔστιν ὁ ἀχωρίστως ἐν τῷ ἐνὶ θεωρούμενος καὶ πρῶτος ὁ ἐν τῷ πρῶτῳ καὶ μόνος ὁ ἐν τῷ μόνῳ. Ὡς γὰρ τὸ 5 πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ὁ ἀνθρωπος εἷς ἔστιν ἀνθρωπος, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς εἷς ἂν κυρίως ὀνομασθεῖη Θεὸς καὶ πρῶτος καὶ μόνος, χωρισθῆναι ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἔστιν οὐ δυνάμενος. Νῦν δὲ προσθεῖς 'τὸ πάντων προύχων τῶν τοῦ Υἱοῦ ποιημάτων' ἀνατροπὴν θολερὰν τὸν βλά- 10 σφημον ἑαυτοῦ λόγον ἀπέδειξε, τῷ ὅπου θέλει πνεόντι καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦντι τῇ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ποιημάτων συγκρίσει παρέχων τὰ προτιμότερα.

218 Ἴδωμεν δὲ καὶ ὅσα τούτοις προσέθηκεν. 'Ἀγιάζων', φησί, 'τοὺς ἁγίους'. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ τις λέγων 15 ἀληθῶς ἐρεῖ· ἐν οἷς γὰρ ἂν γένηται ὁ ἅγιος, ἁγίους ποιεῖ, ὡς καὶ ὁ ἀγαθὸς ἀγαθοὺς ἀπεργάζεται· ἅγιος δὲ καὶ ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς ἀποδέδεικται. 'Μυσταγωγῶν', φησί, 'τοὺς προσιόντας τῷ μυστηρίῳ'. Τοῦτο καλῶς ἔχει λέγειν περὶ 20 'Ἀπολλῶ τοῦ τὴν φυτείαν Παύλου ποτίζοντος. Φυτεύει μὲν γὰρ διὰ τῆς κατηχήσεως ὁ ἀπόστολος, ποτίζει δὲ βαπτίζων ὁ 'Ἀπολλῶς διὰ τῆς μυστικῆς ἀναγεννήσεως προσάγων τοὺς παρὰ Παύλου κατηχου- 219 μένους τῷ μυστηρίῳ. Οὐκοῦν εἰς τὸ ὁμότιμον ἄγει τῷ 'Ἀπολλῶ τὸ Πνεῦμα τὸ διὰ τοῦ βαπτίσματος τελειοῦν τοὺς ἀνθρώπους. 'Διανέμων', φησί, 'πᾶσαν δωρεάν'. Τούτῳ καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα. Πᾶν γάρ, 25 ὅτι πέρ ἐστιν ἀγαθόν, τῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεῶν μερίς ἐστι. 'Συνεργῶν', φησί, 'τοῖς πιστοῖς εἰς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τῶν διατεταγμένων'. Τῶν παρὰ τίνος διατεταγμένων μὴ προσθεῖς ἀμφίβολον τὸν λόγον ἐποίησεν, εἴτε ὀρθῶς εἴτε καὶ ὡς ἑτέρως ἔχει. 'Ἄλλ' ἡμεῖς τῇ εὐσεβείᾳ τὸ εἰρημένον προσάζωμεν δι' ὀλίγης προσθήκης.

220 Ἐπειδὴ γὰρ εἴτε λόγος σοφίας εἴτε λόγος γνώσεως εἴτε πίστις εἴτε ἀντίληψις εἴτε κυβέρνησις εἴτε τι ἕτερον ἐν τοῖς σώζουσιν ἡμᾶς ἀναγράφεται, ταῦτα πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαι-

43. Ἀββ. 2,15.

44. Ἰω. 3,8. Α' Κορ. 12,6 καὶ 11.

45. Α' Κορ. 3,6.

ἡγεῖται σὲ ὄλα, ἂν σταματοῦσε ὡς ἐδῶ, θ' ἀποδεικνυόταν συνήγορος τῆς ἀληθινῆς διδασκαλίας.

217 Γιατί στ' ἀλήθεια εἶναι ἓνας αὐτὸς ποὺ νοεῖται ἀχώριστα μέσα στὸν ἓνα καὶ πρῶτος καὶ ὁ μόνος αὐτὸς ποὺ θεωρεῖται μέσα στὸν πρῶτο καὶ στὸ μόνο. Ὅπως δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶναι μέσα του καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι μέσα του καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆῖ κυρίως ἓνας Θεὸς καὶ πρῶτος καὶ μόνος καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ χωριστεῖ ἀπὸ αὐτὸν μέσα στὸν ὁποῖο ὑπάρχει. Προσθέτοντας ὁμως τὸ 'προηγεῖται ἀπὸ ὄλα τὰ ποιήματα τοῦ Υἱοῦ' ἀπέδειξε ὅτι ὁ βλάσφημος λόγος του ἀποτελεῖ θολὸ ἀνακάτωμα παρέχοντας σ' αὐτὸ ποὺ πνέει ὁπου θέλει⁴³ καὶ ποὺ ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα⁴⁴ τὴν προτίμησή του σὲ σύγκριση μὲ τὰ ἄλλα ποιήματα.

218 Ἄς δοῦμε καὶ ὄσα πρόσθεσε σ' αὐτά. Ἐπιβάλλοντες, λέει, 'τοὺς ἁγίους'. Ἄν αὐτὸ τὸ πῆ κανένας τόσο γιὰ τὸν Πατέρα ὄσο καὶ γιὰ τὸν Υἱό, θὰ τὸ πῆ ἀληθινά. Γιατί σ' ὄποιους εἰσέλθει ὁ ἅγιος, τοὺς κάνει ἁγίους καὶ ὁ ἀγαθὸς τοὺς κάνει ἀγαθοὺς. Κι ὄπως ἀποδείξαμε ἅγιος καὶ ἀγαθὸς εἶναι καὶ ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ὁδηγώντας, λέει, 'στὸ μυστήριον ὄσους προσέρχονται'. Αὐτὸ εἶναι ὄρθὸ νὰ λέγεται γιὰ τὸν Ἀπολλῶ⁴⁵ ποὺ ποτίζει τὴ φυτεία τοῦ Παύλου. Φυτεύει ὁ Ἀπόστολος κατηχώντας καὶ ποτίζει βαπτίζοντας ὁ Ἀπολλῶς κι ὄδηγεῖ στὸ μυστήριον μὲ τὴ μυστικὴ ἀναγέννηση ὄσους κατηχεῖ ὁ Παῦλος.

219 Κατεβάζει λοιπὸν στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὸν Ἀπολλῶ τὸ Πνεῦμα ποὺ τελειοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ βάπτισμα 'διανεμόντας', λέει, 'κάθε δωρεά'. Σ' αὐτὸ συμφωνοῦμε κι ἐμεῖς. Γιατί ὄτιδήποτε εἶναι ἀγαθὸ εἶναι μέρος ἀπὸ τίς δωρεές τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐνεργώντας, λέει, 'μὲ τοὺς πιστοὺς στὴν κατανόηση καὶ τὴ θεωρία τῶν διαταγῶν'. Κι ἐπειδὴ δὲν πρόσθεσε 'τῶν διαταγῶν τίνος' ἔκανε τὸ λόγο του ἀμφίβολο, μπορεῖ νὰ εἶναι ὄρθός, μπορεῖ καὶ νὰ μὴν εἶναι. Ἐμεῖς ὁμως μὲ μικρὴ προσθήκη θὰ μεταφέρομε τὸ λόγο στὴν εὐσέβεια.

220 Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἴτε λόγος σοφίας εἴτε λόγος γνώσεως εἴτε πίστη εἴτε ἀντίληψη εἴτε κυβέρνηση εἴτε κάτι ἄλλο συγκαταλέγεται μαζὶ μὲ ὄσα μᾶς σώζουν, ὄλα αὐτὰ τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἓνα καὶ τὸ

ροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται, τούτου ἕνεκεν οὐκ ἀποβάλλομεν τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον, εἰπόντος συνεργεῖν τὸ Πνεῦμα τοῖς πιστοῖς 'πρὸς κατανόησιν' καὶ 'θεωρίαν' τῶν παρ' αὐτοῦ 'διατεταγμένων' τοῦ Πνεύματος διὰ τὸ πάντα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ διδάγματα παρ' αὐτοῦ διατετάχθαι. "Υπηχῶν", φησὶν, 'εὐχομένοις'. Τούτου τοῦ ρητοῦ τὴν διανοίαν μωρὸν ἂν εἴη κατὰ σπουδὴν ἀπελέγχειν, αὐτόθεν πᾶσιν ἐπίσης τοῦ γελοίου τε καὶ ἀνοήτου τῆς λέξεως ταύτης προφαινομένου. Τίς γὰρ οὕτω παράφορος καὶ τῆς διανοίας ἐξεστηκῶς, ὡς ἀναμεῖναι παρ' ἡμῶν μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔστι κώδων ἢ πίθος διάκενος τὸ Πνεῦμα τὸ 10 ἄγιον, οἷόν τιτι πληγῇ τῇ φωνῇ τοῦ εὐχομένου ὑπηχῶν καὶ δονούμε- 221 νος; "Οδηγῶν", φησί, 'πρὸς τὸ συμφέρον'. Τοῦτο καὶ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ὁδηγεῖ γὰρ ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ, καὶ ὠδήγησεν ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγαθὸν ὀδηγεῖ ἡμᾶς ἐν γῇ εὐθείᾳ. 'Κρατύνων', φησί, 'πρὸς εὐσεβείαν'. Θεοῦ 15 ἔργον ὁ Δαβὶδ εἶναι λέγει τὸ ἐν εὐσεβείᾳ κρατύνειν τὸν ἄνθρωπον· «κραταίωσις γὰρ μου καὶ καταφυγὴ μου εἶ σύ», φησὶν ὁ προφήτης, καὶ «Κύριος κραταίωμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ», καὶ «αὐτὸς δώσει δυνάμιν καὶ κραταίωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ».

222 Οὐκοῦν ταῦτα εἰ κατὰ τὸν προφητικὸν εἰρηται νοῦν, τῆς θεότη- 20 τος τοῦ Πνεύματος μαρτυρία ἐστίν· εἰ δὲ ἐναντιοῦται τῇ προφητείᾳ, δι' αὐτοῦ τούτου κατηγορεῖται ἡ βλασφημία, ὅτι τοῖς ἀγίοις προφήταις ἀντιδοξάζει τῷ λόγῳ. Εἰτά φησι 'φωτίζων τὰς ψυχὰς τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως'. Ταύτην ὡσαύτως τὴν χάριν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύματι ἀγίῳ ὁ τῆς εὐσεβείας ἀνατίθησι λόγος. Ἐκεῖνος γὰρ φωτισμὸς 25 παρὰ τοῦ Δαβὶδ ὀνομάζεται καὶ ἐκεῖθεν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῖς 223 φωτιζομένοις ἐγγίνεται. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ κάθαρσις τῶν λογισμῶν ἴδιον, ὡς φησὶν ὁ λόγος, τῆς τοῦ Κυρίου δυνάμεως· τὸ γὰρ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τὸν καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐποίησατο τὸ δὲ ἀπειργεῖν τοὺς δαίμονας, ὃ τοῦ 30 Πνεύματος ἰδίων φησὶν ὁ Εὐνόμιος, τοῦτο καὶ ὁ Μονογενὴς Θεὸς ὁ

46. Ψαλμ. 79,2.

47. Ψαλμ. 76,21.

48. Ψαλμ. 142,10.

49. Ψαλμ. 30,4.

50. Ψαλμ. 28,8.

51. Ψαλμ. 68,36.

αὐτὸ Πνεῦμα ξεχωρίζοντας ιδιαίτερα στὸν καθένα ὅπως θέλει. Κι εἶναι γι' αὐτὸ πού δὲν ἀπορρίπτομε τὸ λόγο τοῦ Εὐνόμιου, ὅταν λέει ὅτι τὸ Πνεῦμα συνεργεῖ μὲ τοὺς πιστοὺς στὴν κατανόηση καὶ θεωρία ὅσων ἔχει διατάξει τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα, γιὰ τὰ ἀγαθὰ διδάγματα μᾶς ἔχουν δοθεῖ ἀπὸ αὐτό. "Ἀντηχώντας" λέει, 'σ' ὅσους προσεύχονται'. Τὸ νόημα τῆς φράσης αὐτῆς θὰ ἦταν μωρία νὰ τὸ ἐλέγχομε σοβαρά, ἐπειδὴ φαίνεται ἀπὸ μόνο του πόσο εἶναι γελοία κι ἀνόητη ἡ λέξις. Ποιὸς παραφέρεται τόσο κι ἔχει χάσει τόσο πολὺ τὸ μυαλό του, ὥστε νὰ περιμένει νὰ μάθει ἀπὸ ἔμμενα ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι καμπάνα ἢ πιθάρι ἄδειο, πού ἀντηχεῖ καὶ δονεῖται μὲ τὴ φωνὴ τοῦ προσευχόμενου σὰ νὰ δέχεται κά-
 221 ποιο χτύπημα; "Ὁδηγώντας", λέει, 'πρὸς τὸ συμφέρον'. Τοῦτο τὸ κάνουν ἐπίσης τόσο ὁ Πατέρας ὅσο καὶ ὁ Υἱός· ὁδηγεῖ τὸν Ἰωσήφ σὰ νὰ ἦταν πρόβατο⁴⁶ καὶ ὁδήγησε σὰν πρόβατα τὸ λαὸ του⁴⁷ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγαθὸ μᾶς ὁδηγεῖ στὸν ἴσιο δρόμο⁴⁸. "Ἐνισχύον-
 ντας", λέει, 'πρὸς τὴν εὐσέβεια'. Ὁ Δαβὶδ λέει ὅτι εἶναι θεῖο ἔργο νὰ ἐνισχύει τὸν ἄνθρωπο στὴν εὐσέβεια. «Ἐνίσχυσή μου καὶ καταφύγιό μου εἶσαι ἐσύ», λέει ὁ προφήτης⁴⁹. καὶ «ὁ Κύριος εἶναι τὸ ὄχυρμα τοῦ λαοῦ του»⁵⁰. καὶ «αὐτὸς θὰ δώσει δύναμη κι ἐνίσχυση στὸ λαὸ του»⁵¹. ¶.7.

222 Ἄν αὐτὰ λοιπὸν ἔχουν εἰπωθεῖ μὲ τὸ νόημα πού λέει ὁ προφήτης, ἀποτελοῦν μαρτυρία γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Πνεύματος. Ἄν ὅμως εἶναι ἀντίθετα μὲ τὴν προφητεία, μὲ τὴν ἴδια αὐτὴ ἀντίθεση καταδικάζεται ἡ βλασφημία ὅτι στὸ λόγο του ἐκφράζει ἀντίθετες μὲ τοὺς προφῆτες δοξασίες. Ἐπειτα λέει 'φωτίζοντας τίς ψυχές μὲ τὸ φῶς τῆς γνώσεως'. Ὁ εὐσεβὴς λόγος τῆς πίστεως μας ἀναφέρει τὴ χάρι αὐτὴ στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιὰ
 223 Ἐκεῖνος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ Δαβὶδ φωτισμός⁵² καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προ-
 καλεῖται τὸ φῶς τῆς γνώσεως σὲ ὅσους φωτίζονται. Καὶ ἡ κάθαρση τῶν λογισμῶν εἶναι ἐπίσης, ὅπως λέει ὁ λόγος, ιδιότητα τῆς δύναμης τοῦ Κυρίου. Τὸ ἀπαύγασμα δηλαδὴ τῆς δόξας καὶ ἡ σφραγίδα τῆς ὑπόστασης⁵³ προκάλεσε τὸν καθαρισμὸ τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἐνῶ ἡ παρεμπόδιση τῶν δαιμόνων, πού λέει ὁ Εὐνόμιος ὅτι εἶναι ιδιότητα τοῦ Πνεύματος, αὐτὸ καὶ ὁ Μονογενὴς Θεός,

52. Ψαλμ. 26,1.

53. Ἐβρ. 1,3.

- λέγων τῷ δαίμονι ὅτι «ἐγὼ ἐπιτάσσω σοι», προσμαρτυρεῖ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος λέγων «εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ὥστε οὐκ ἔστι καθαίρεσις τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος ἢ τῶν δαιμόνων ἀναίρεσις, ἀλλὰ σύστασις τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ὑπερεχούσης 5 δυνάμεως.
- 224 'Νοσοῦντας', φησί, 'θεραπεύων, ἀρρωστοῦντας ἰώμενος, θλιβομένους παρακαλῶν, ὀκλάζοντας ἀνορθῶν, πονοῦντας ἀνακτώμενος'. Ταῦτα τῶν εὐσεβούντων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔστι τὰ ρήματα· οὐ γὰρ ἂν ἄλλω τις ἀναθείη τούτων ἐκάστου τὴν ἐνέργειαν πλὴν τῷ 10 Θεῷ. Εἰ τοίνυν ἄπερ οὐδενός ἐστι ποιεῖν ἢ Θεοῦ μόνου, ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖσθαι διαβεβαιοῦται ἢ αἵρεσις, ἔχομεν ὑπὲρ ὧν σπουδάζομεν καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαν. Πῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης ζητεῖ τὴν ἰασιν λέγων «ἐλέησόν με, Κύ- 225 ριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι, ἰασαί με, Κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστέα μου»; Τῷ 15 Θεῷ λέγει ὁ Ἡσαίας ὅτι «ἡ δρόσος ἢ παρὰ σοῦ ἰαμα αὐτοῖς ἔστιν», καὶ τὴν τῶν πλανωμένων ἐπιστροφὴν Θεοῦ ἔργον εἶναι ἢ προφητεία μαρτύρεται· «ἐπλανήθησαν», γάρ, φησίν, «ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν ἀνύδρῳ», καὶ ἐπήγαγεν ὅτι «καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὄδον εὐθείαν, τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν κατοικητηρίου»· καὶ «ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν 20 αἰχμαλωσίαν Σιών»· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῶν θλιβομένων παράκλησις εἰς Θεὸν ἀναφέρεται, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου, «εὐλόγητός ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν».
- 226 Καὶ ὁ προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησιν «ἐν θλίψει ἐπε- 25 καλέσω με καὶ ἐρρυσάμην σε». Ἡ δὲ τῶν ὀκλαζόντων ἀνόρθωσις μυριοτρόπως ὑπὸ τῆς Γραφῆς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἀναφέρεται· «ὡςθεὶς ἀνετρέπῃν τοῦ πεσεῖν, καὶ ὁ Κύριος ἀντελάβετό μου», καὶ «ὅταν πέσῃ, οὐ καταρραχθήσεται, ὅτι Κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ», καὶ «Κύριος ἀνορθοῖ κατερραγμένους». Ἡ δὲ τῶν πονούντων 30 ἀνάκτησις τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν ὁμολογίαν ἔχει, εἰπερ ὁ παρὰ τῆς προφητείας ἐμάθομεν καὶ οὗτος ἐνόησε, καθὼς ὁ λόγος

54. Μάρκ. 9,25.

55. Ματθ. 12,28.

56. Ψαλμ. 6,3.

57. Ἦσ. 26,19.

58. Ψαλμ. 106,4 καὶ 106,7.

59. Ψαλμ. 52,7.

60. Β' Κορ. 1,3.

61. Ψαλμ. 80,8.

62. Ψαλμ. 117,13.

63. Ψαλμ. 36,24.

πού λέει στο δαίμονα, «ἐγὼ σὲ διατάζω»⁵⁴, τὸ ἀποδίδει στη δύναμη τοῦ Πνεύματος λέγοντας, «ἂν ἐγὼ βγάλω τὰ δαιμόνια μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»⁵⁵. Ὡστε ἡ ἀναίρεση τῶν δαιμόνων δὲν εἶναι καθαίρεση τῆς δόξας τοῦ Πνεύματος ἀλλὰ σύσταση τῆς θείας καὶ ὑπερέχουσας δυνάμεϊς του.

- 224 'Θεραπεύει', λέει, 'καὶ ἀσθενεῖς, ἰατρεῦει τοὺς ἀρρώστους, παρηγορεῖ ὄσους λυποῦνται, ἀνορθώνει τοὺς παράλυτους, ἀναπαύει τοὺς κουρασμένους'. Αὐτοὶ εἶναι λόγοι τῶν πιστῶν γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ σὲ κανέναν ἄλλο δὲν μπορεῖ ν' ἀποδώσει κανένας τὴν πραγματοποίησή τους παρὰ μόνο στὸ Θεό. Ἄν λοιπὸν αὐτὰ πού δὲν μπορεῖ νὰ τὰ κάνει κανένας παρὰ ὁ Θεὸς μονάχα, αὐτὰ μᾶς διαβεβαιώνει ἡ αἴρεση ὅτι γίνονται μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, ἔχομε καὶ τὴ μαρτυρία τῶν ἐχθρῶν μας γιὰ ὅσα ἐνδιαφερόμαστε σοβαρά. Πῶς ὁ προφήτης ζητεῖ τὴν ἰασή του ἀπὸ τὸ Θεὸ λέγοντας, «ἐλέησέ με, Κύριε, γιατί εἶμαι ἀσθενής· θεράπευσέ με,
- 225 Κύριε, γιατί βγῆκαν ἀπὸ τὴ θέση τους τὰ κόκκαλά μου»⁵⁶; 'Ὁ Ἡσαΐας λέει στὸ Θεό· «ἡ δροσιά πού ἔρχεται ἀπὸ σένα εἶναι γι' αὐτοὺς φάρμακο»⁵⁷. Ἡ προφητεία μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ἡ ἐπιστροφή ὄσων πλανιοῦνται εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ· «πλανήθηκαν», λέει, «μέσα στὴν ξηρὰ ἔρημο»⁵⁸· καὶ πρόσθεσε «καὶ τοὺς ὁδήγησε στὸν ἴδιο δρόμο, γιὰ νὰ βαδίσουν σὲ πόλη πού κατοικεῖται»⁵⁸· καὶ «ὅταν ὁ Κύριος ἐπαναφέρει τοὺς αἰχμαλώτους τῆς Σιών»⁵⁹. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ παρηγορία ὄσων λυποῦνται ἀναφέρεται στὸ Θεό, ὅπως εἶπε ὁ Παῦλος «εὐλογημένος νὰ εἶναι ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μᾶς παρηγορεῖ γιὰ κάθε θλίψη μας»⁶⁰.
- 226 Καὶ ὁ προφήτης μᾶς μεταφέρει τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ· «στη θλίψη σου μ' ἐπικαλέστηκες καὶ σὲ ἔσωσα»⁶¹. Ἡ ἀνόρθωση τοῦ παραλύτου ἀποδίδεται μὲ μύριους τρόπους ἀπὸ τὴ Γραφή στη δύναμη τοῦ Θεοῦ· «δέχτηκα σπρώξιμο καὶ κόντεψα νὰ πέσω καὶ ὁ Κύριος μὲ στήριξε»⁶²· καὶ «ὅταν πέσει, δὲ θὰ τσακιστεῖ, ἐπειδὴ ὁ Κύριος τὸν κρατᾷ μὲ τὸ χέρι του»⁶³· καὶ «ὁ Κύριος σηκώνει πάλι ὄσους ἔπесαν»⁶⁴. Ἡ ἀνάπαυση ὄσων κοπιᾶζουν ὁμολογεῖται ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, ἂν ἔχει καὶ ὁ Εὐνόμιος ὑπόψη αὐτὸ πού μάθαμε ἀπὸ τὴν πρῶφητεια· ὁ λόγος δηλαδὴ λέει, «μᾶς

φησίν, ὅτι «ἔθου θλίψεις ἐπὶ τῶν νῶτων ἡμῶν, ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν».

227 Μέχρι μὲν οὖν τούτου διὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας ἀποδείκνυται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Πνεύματος· ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς πάλιν τῷ αἰρετικῷ βορβόρῳ τὸ καθαρὸν τῆς εὐσεβείας καταμολύνεται. Φησὶ γὰρ περὶ τοῦ Πνεύματος ὅτι 'τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποφωνεῖ', τοῦτο δὲ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας τε καὶ ἀσεβείας τὴν κατηγορίαν ἔχει. Ἐν γὰρ τοῖς σταδίοις οἱ μὲν ἀγωνοθετοῦσι τοῖς μέλλουσι τὴν ἀθλητικὴν ἰσχὴν ἐπι-
10 δεικνυσθαι, οἱ δὲ τῇ δυνάμει καὶ τῇ τέχνῃ τῶν ἄλλων προέχοντες ὑπὲρ τῆς νίκης ἀθλοῦσι, πρὸς τοὺς κατ' ἀλλήλων ἀγῶνας ἀποδύομενοι, οἱ δὲ λοιποὶ ταῖς εὐνοίαις πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς μεριζόμενοι, ὅπως ἂν ἔχωσιν ἕκαστος περὶ τίνα τῶν ἀθλητῶν σπουδῆς τε καὶ διαθέσεως, ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμπλοκῆς ὑποφωνοῦσιν ἢ τὸ προϊδεῖν τὴν
15 λαβὴν ἢ τὸ μνησθῆναι παλαισματος ἢ τὸ φυλάξει διὰ τῆς τέχνης ἑαυτὸν ἀκατάπτωτον. Εἰς τίνα τοίνυν τάξιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθίστησιν ὁ Εὐνόμιος, ἐκ τῶν εἰρημένων κατανοήσατε.

228 Ἐν γὰρ τοῖς σταδίοις τῶν μὲν ἀγωνοθετούντων, τῶν δὲ κρινόντων τὴν νόμιμον ἀθλησιν, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων, τῶν δὲ τοῖς ἀγωνι-
20 ζομένοις ὑποφωνούντων, οἵτινες ὁμολογοῦνται πολὺ τῶν ἀθλούντων εἶναι καταδεέστεροι, ὡς ἓνα τῶν ἐκ τοῦ δήμου θεωμένων ἢ τίνα τῶν τοῖς ἀθληταῖς ὑπηρετούμενων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁρᾷ ὁ Εὐνόμιος, ὃ μῆτε ἀγωνοθετεῖ μῆτε κρίνει τὴν νίκην μῆτε πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἀγωνίζεται, ἀλλὰ δι' ὑποφωνήσεως συνεργεῖ μὲν πρὸς τὴν νίκην οὐδὲν
25 (οὔτε γὰρ συναγωνίζεται οὔτε τὴν πρὸς αὐτὸ τοῦτο δύναμιν ἐμποιεῖ), βούλεται δὲ μόνον μὴ δευτέρου δειχθῆναι τῶν ἀντιπάλων τὸν παρ'
229 αὐτοῦ σπουδαζόμενον. Καὶ Παῦλος μὲν ἀγωνίζεται πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας καὶ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· τὸ δὲ Πνεῦμα
30 τῆς δυνάμεως οὐκ ἐνισχύει τοὺς ἀθλητὰς οὐδὲ διάνεμι τοῖς ἀθληταῖς τὰ χαρίσματα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται, ἀλλὰ μέχρι τοῦ ὑποφωνεῖν τοῖς συμπλεκομένοις τὴν δύναμιν ἔχει.

230 Πάλιν φησὶ 'δειλανδροῦντας θρασύνων'. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἀκολουθεῖ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τῇ προλαβούσῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος

65. Ψαλμ. 65,11-12.

66. Ἐφ. 6,12.

φόρτωσες με θλίψεις, έβαλες πάνω στο κεφάλι μας ανθρώπους, περάσαμε μέσα από φωτιά και νερό και μᾶς ὀδήγησες τέλος σέ τόπο ἀναψυχῆς»⁶⁵.

227 Ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο με τῆ μαρτυρία τῶν ἐχθρῶν μας ἀποδεικνύεται τὸ μεγαλεῖο τοῦ Πνεύματος· στὰ ἐπόμενα ἡ καθαρὴ εὐσέβεια καταμιλλύνεται πάλι με τὸ βόρβορο τῆς αἵρεσης. Λέει δηλαδὴ γιὰ τὸ Πνεῦμα ὅτι 'ἐνισχύει με τῆ φωνή του ὄσους ἀγωνίζονται', αὐτὸ ἐπιδέχεται τὴν κατηγορία τῆς ἐσχατῆς ἀνοησίας καὶ ἀσέβειας. Στὰ στάδια, θέλω νὰ πῶ, εἶναι αὐτοὶ ποὺ θέτουν τὰ βραβεῖα γιὰ ὄσους θέλουν νὰ δείξουν τὴν ἀθλητικὴ τους ρώμη κι αὐτοὶ ξεπερνώντας τοὺς ἄλλους με τῆ δύναμη καὶ τὴν τέχνη τους ἀγωνίζονται γιὰ τὴ νίκη, συναγωνιζόμενοι ὁ ἕνας με τὸν ἄλλο. Οἱ θεατὲς μοιρασμένοι στὶς συμπάθειές τους πρὸς τοὺς ἀθλητὲς, ἀνάλογα με τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τῆ διάθεση ποὺ ἔχει καθένας γιὰ κάποιον ἀθλητὴ, κάνουν ὑποδείξεις με τὶς φωνές τους ἢ νὰ προβλέψει τὴ λαβὴ ἢ νὰ ἔχει τὸ νοῦ του στὸ ἀγώνισμα ἢ νὰ φυλαχτεῖ μήπως πέσει. Σὲ ποιά τάξη βάζει ὁ Εὐνόμιος τὸ Πνεῦμα, τὸ καταλάβατε ἀπὸ ὅσα εἶπα.

228 Ἔχομε δηλαδὴ μέσα στὸ στάδιο αὐτοὺς ποὺ ὀργανώνουν τοὺς ἀγῶνες, τοὺς κριτὲς τῆς νόμιμης ἀθλησης, τοὺς ἀθλητὲς κι αὐτοὺς ποὺ φωνάζουν στοὺς ἀθλητὲς. Ὁ Εὐνόμιος λοιπὸν βλέπει τὸ Πνεῦμα ἢ σὰν ἕνα ἀπὸ τὸν κόσμον ποὺ παρακολουθεῖ ἢ ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐξυπηρετοῦν τοὺς ἀθλητὲς καὶ μῆτε ὀργανώνει τὸν ἀγῶνα μῆτε εἶναι κριτὴς τῆς νίκης μῆτε ἀγωνίζεται μ' ἕνα ἀντίπαλο ἀλλὰ με τὶς φωνές του δὲ συνεργεῖ βέβαια καθόλου στὴ νίκη (ἀφοῦ οὔτε συμμερίζεται τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀθλητῆ οὔτε τοῦ προκαλεῖ δύναμη γι' αὐτόν)· θέλει μονάχα νὰ μὴ βγεῖ δεῦτερος ἀπὸ τοὺς

229 ἀντιπάλους του ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο ἐνδιαφέρεται. Καὶ ὁ Παῦλος⁶⁶ πολεμᾷ τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς ἐξουσιαστὲς καὶ τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους καθὼς καὶ τὰ πνεύματα τῆς κακίας στὸν οὐρανό· ἐνῶ τὸ παντοδύναμον Πνεῦμα δὲν ἐνισχύει τοὺς ἀθλητὲς, δὲν μοιράζει στοὺς ἀθλητὲς τὰ χαρίσματα, ὅπως θέλει στὸν καθένα, ἀλλὰ ἡ δύναμή του περιορίζεται νὰ φωνάζει μονάχα σ' αὐτοὺς ποὺ συναγωνίζονται.

230 Λέει πάλι: 'ἐνθαρρύνοντας ὄσους φοβοῦνται τοὺς ἀντιπάλους τους'. Καὶ αὐτὸς εἶναι συνεπὴς στὸ λόγο του με τὴν προηγούμενη

βλασφημία, φανεροὶ δὲ καὶ διὰ τοῦ ἐχθροῦ στόματος ἑαυτὴν ἢ ἀλήθεια. Οὐδενὸς γάρ ἐστιν ἑτέρου θάρσος ἐμποιεῖν τοῖς δειλαινομένοις ἢ Θεοῦ μόνου, λέγοντος τῷ δειλιῶντι «μὴ φοβοῦ, μετὰ σοῦ γάρ εἰμι, μηδὲν εὐλαβοῦ», ὡς φησιν ὁ προφήτης· «ἐὰν γὰρ πορευθῶ ἐν μέσῳ 5 σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ». Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης πρὸς τοὺς δειλιῶντάς φησι «μὴ ταρασσέσθω ἡ καρδία ὑμῶν μηδὲ δειλιάτω», καὶ «τί δειλοί ἐστε, ὀλιγόπιστοι;» καὶ «θαρσεῖτε, ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε», καὶ «θαρσεῖτε» πάλιν, «ἐγὼ νεκίκηκα τὸν κόσμον». Οὐκοῦν καὶ ἄκοντος τοῦ Εὐνομίου δι' αὐτῆς τῆς 10 πολεμίας φωνῆς δείκνυσιν ἑαυτὴν ἢ ἀλήθεια.

231 Συμφωνεῖ δὲ καὶ ὁ ἐφεξῆς τῷ προάγοντι λόγος. Ἐπιφάντων, φησί, ἰκνηδόμενος καὶ πᾶσαν φροντίδα καὶ πρόνοιαν εἰσφερόμενος. Μόνου γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ τὸ κηδεσθαι καὶ φροντίζειν 232 ἐπιφάντων, οὕτως εἰπόντος τοῦ μεγάλου Δαβὶδ «ἐγὼ δὲ πτωχὸς εἰμι καὶ πέννης, Κύριος φροντιεῖ μου». Εἰ δὲ τὸ λειπόμενον ἄνευ διανοίας ἐν ψόφῳ διακένων ρημάτων διακεκρότηται, μηδεὶς αἰτιάσθω, ὁρῶν αὐτὸν ἐν τοῖς πλείοσι πάσης ἔμφρονος διανοίας ἄτονόν τε καὶ ἀπαιδευτον· τί γὰρ νοῶν φησιν ἑῖς προσαγωγὴν τῶν εὐνουστέρων καὶ φυλακὴν τῶν πιστοτέρων, οὗτ' ἂν αὐτὸς εἶποι οὕτε οἱ τὰ ἐκείνου ἀνοή- 20 τως θαυμάζοντες.

βλασφημία κατὰ τοῦ Πνεύματος ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια προβάλλει κι ἀπὸ ἐχθρικό στόμα. Γιατὶ κανένας ἄλλος δὲν μπορεῖ νὰ δώσει θάρρος σ' ὄσους νιώθουν δειλία παρὰ ὁ Θεὸς μόνο πού λέει σ' αὐτόν πού δειλιάζει, «μὴ φοβᾶσαι, εἶμαι μαζί σου, μήτε νὰ διστάζεις»⁶⁷, ὅπως λέει ὁ προφήτης· «ἂν βαδίσω μέσα στὸν ἴσκιό τοῦ θανάτου δὲ θὰ φοβηθῶ κάποιο κακό, ἐπειδὴ εἶσαι μαζί μου»⁶⁸. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέει σ' αὐτοὺς πού δειλιάζουν· «νὰ μὴν ταραζεται ἡ καρδιά σας οὔτε νὰ τὴν πιάνει φόβος»⁶⁹· καὶ «γιατί, ὀλιγόπιστοι, δειλιάζετε;»⁷⁰· καὶ «έχετε θάρρος, ἐγὼ εἶμαι, μὴ φοβᾶστε»⁷¹· καὶ πάλι· «έχετε θάρρος, ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμος»⁷². Ἐπομένως καὶ χωρὶς νὰ θέλει ὁ Εὐνόμιος μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐχθρική διατύπωση προβάλλει ἡ ἀλήθεια.

- 231 Μὲ τὰ προηγούμενα συμφωνεῖ καὶ ὁ ἐπόμενος λόγος. «Ἐνδιαφέρεται», λέει, «καὶ καταβάλλει κάθε φροντίδα καὶ κάθε πρόνοια». Γιατὶ στ' ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ μόνο εἶναι ἔργο νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ φροντίζει γιὰ ὅλα κι αὐτὸ εἶπε ὁ μεγάλος Δαβὶδ· «ἐγὼ εἶμαι
232 φτωχὸς καὶ ἄθλιος, ὁ Κύριος θὰ φροντίσει γιὰ μένα»⁷³. Ἄν τὰ ὑπόλοιπα δὲν ἔχουν νόημα ἀλλὰ εἶναι μιὰ ἡχηρὴ διαπλοκὴ κούφιων λεξεων, ἂς μὴν τὸν κατηγορεῖ κανένας, ἀφοῦ θὰ τὸν βλέπει στὰ περισσότερα σημεῖα νὰ μὴν κατευθύνεται ἀπὸ λογικὴ σκέψη καὶ νὰ μὴν τὴ διαθέτει. Τί ἐννοεῖ δηλαδὴ λέγοντας 'γιὰ νὰ προσαχθοῦν οἱ πιὸ καλοδιάθετοι καὶ γιὰ νὰ φυλαχτοῦν οἱ πιὸ πιστοί' μήτε ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει μήτε ὅσοι θαυμάζουν ἀνόητα τὴ διδασκαλία του.

7/2/1992

67. Ἱερ. 26,28.

68. Ψαλμ. 22,4.

69. Ἰω. 14,1.

70. Ματθ. 8,26.

71. Ματθ. 14,27. Μάρκ. 6,50.

72. Ἰω. 16,33.

73. Ψαλμ. 39,18.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για μὲν τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Δευτερονόμιον		
1	1	376	32	6	414
	3	526		17	298
	26	578			
	28	62		Κριταὶ	
2	7	122			
	17	592	13	18	296
3	1	458	20	16	378
	19	522			
5	3	578		Βασιλειῶν Α΄	
19	11	396			
46	27	522. 598	2	12	82
			10	11	70
			14	52	82
	Ἔξοδος				
3	4	590		Ἔσδρας Β΄	
	6	286	6	9	82
	14	296. 598. 500		Ψαλμοὶ	
6	3	286			
7	1	428	2	6	252. 432
31	2	438	4	3	442
32	24-25	430	6	3	624
33	2	430	8	7	608
	15	430	13	1	162
	17	430		5	152
	20	366	15	10	596
34	9	430	18	16	46. 54
	35	558	21	19	510

22	1-2	376	101	26	296
	4	628	106	4	624
26	1	622	112	5-6	586
28	1	548	113	4	554
	8	622	117	13	624
30	3	376	118	91	208. 238
	4	622	125	2	358
32	6	546	140	3	376
	9	110. 512. 526. 540	142	10	622
34	15	134	144	3-5	76
35	7	54	145	8	624
36	24	624	148	2	568
39	18	628		5	312. 540. 570
44	7	426		8	568
	8	418			
50	12	608		Ἰωβ	
52	1	622			
	7	624	5	13	266
54	20	566		Παρουσία	
59	10	608			
61	2	610	1	1	38
64	13	598		3	38
65	7	34. 176. 208	8	5	168. 502
	11-12	626		12	48
67	27	554		12-21	40
68	36	622		21	50
71	3	54		22	34. 42. 552
76	11	232		22-25	42
	21	622		24	554
77	10	606		26	42. 46. 54
79	2	622		28	44
80	8	624		30	56
	9	528		31	56
	10	298		32	58
81	5	396	8	34	58
85	17	60	9	1	46
94	8	266. 606	17	24	80
95	5	498	24	26	46
	13	120		69	46
97	9	536		51	164
98	9	600	27	28	80
100	7	624	44	14	38

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

633

Σοφία Σολομώντος			26	28	628
			34	17	382
7	18	330			
	25	542		Βαρούχ	
8	8	38			
	Ἰωήλ		3	38	196. 220. 248. 484
				Θρῆνοι	
2	28	560			
			4	20	600
	Ἄββακοῦμ			Ἰεζεκιήλ	
2	15	56. 446. 620			
			18	20	594
	Ζαχαρίας			Ματθαῖος	
3	1	228			
7	9	184	1	18	518
				20	108
	Ἥσατας			23	418
			2	20	594
6	1	606	3	7	74. 82
	9	606		9	82
8	18	456		13	534
	19	562		17	108
9	5	52	5	3	40
	6	432	7	8	560
11	12	564	8	26	628
26	19	624	9	5	594
40	12	32. 236. 586		12	562
	22	586	11	10	426
42	8	556		27	328. 500
44	6	182. 298. 296	12	28	624
45	14	418	14	27	628
50	5	146	15	18	160
51	7	76	16	26	494
59	5	516		27	560
66	1	586	18	12	120. 454
	2	272		13	120
			19	17	420
	Ἱερεμίας			20-22	416
				28	118
17	11	454	20	13	420
24	1	382	22	45	264

23	8-10	396			Ἰωάννης	
	33	174				
24	35	112		1	1	50. 68. 104.248.
25	1	358				306. 316. 338.
	31	508				496. 518. 536.
26	32	450				542. 584.
	41	202			1ἑῆ.	298. 394
28	18	510			1-3	32
	19	486. 490. 496.			3	32. 44. 510. 512.
		494. 546. 576.				526. 530. 550.
						586. 608.
	Μάρκος				4	382. 542
					5	196
6	50	628			9	556
7	5	160			13	126. 532. 604
8	38	560			14	48. 108. 120. 196.
9	25	624				210. 244. 464.
10	18	416				598.
14	28	450			15	464
	38	202			16	604
16	7	450			17	590
					18	48. 286. 376. 488.
						520. 528. 560.
	Λουκάς					586.
1	27	518			31	272
2	6	108		2	19	574. 598
	12	252		3	3	126. 442
3	22	120			5	120
5	20	594			6	152. 620
8	8	54			6-8	604
9	26	560			7	126
15	6	592			8	510. 608. 620
	7	120			9	100
	23-24	120			15	384
18	18	416			16	232
19	10	592		4	14	384
22	35	358			22	76. 78
23	43	574			24	264. 450. 600
	46	214		5	14	594
24	27	484			17	618
	39	450			21	244. 510. 468

	22	236. 420. 592		33	628
	23	176. 398. 470. 500	17	3	384. 470
	29	496		10	404. 420. 508
	44	496		12	82
6	27	168	18	5	574
	54	442	19	24	510
	63	264. 618		48	66
7	23	594	20	17	448. 450. 452. 534
8	29	470		28	418
	40	594			
	42	68			
	44	486			
10	9	376	2	17	560
	18	214. 574. 596		24	120
	28	564		27	596
	30	422		33	200
	38	326. 328. 360. 418. 500		36	178. 184. 200. 222. 230. 246. 596
11	25	502	3	15	364
	51	140	17	16-21	176
12	3	542		17	176
	36	82		27	450
	41	606		28	564
	48	66		31	494
13	13	396			
14	1	628			
	6	50. 380. 514. 502			
	6 ε.	364	1	1	502
	9	168. 232. 300. 328. 508. 522		17	238
	10	360. 364. 394. 470. 548	2	25	528. 550
	11	500	6	6	508
	16	554. 602	6	6	40
	17	514		10	222
15	15	402	8	3	222
	15-19	402		13	256
	22	398		14	82
	26	602		15	402
16	15	404. 510. 560. 564		16	256
	21	62		19	120
	25	36		20	552
	29	36		21	34. 208. 240
				22	120
				29	108. 532

Πράξεις

Ρωμαίους

	32	222. 224. 518	3	6	42. 256. 618
9	5	418. 426. 552. 564		13	260
	23-33	104		16	260. 262
10	10	162		17	256. 260
11	16	124. 456. 576. 594	4	18	382
13	14	554	5	16	228
14	9	124		17	122. 534
16	26	590		20	602
				21	222. 244. 414. 454
	Κορινθίους Α'		6	14-15	508
1	18	198	7	6	602
	20	396	8	6	452
	24	34. 50. 52. 236.	12	2	34
		320. 470. 498.	13	4	222
		526. 586.			
2	8	214		Γαλάτας	
	9	76	1	4	414
	11	256	3	13	414
3	10	56	4	8	454. 500. 534. 558
	10-11	54	5	13	402
	11	554		17	42
	12	146		25	256
	19	266	6	3	292
6	19	598		14	198
8	6	396. 586. 600			
11	12	272		Έφεσίους	
12	6	514. 608. 620		1	3
	11	514. 608. 620			21
14	2	324			492
15	17	380	2	3	80
	19	382		15	574. 596
	20	122		16	454
	21	222	3	18-19	198
	23	536	4	8	590
	28	610		24	52. 122. 454. 552.
	33	596	6	12	626
	41	508			
	Κορινθίους Β'			Φιλιπησίους	
1	3	600. 624	2	6	166. 248. 414
2	10	452		6-7	494
				7	168. 484

3	4	608	8	568. 574
	16	196. 232. 244.	9	202. 210. 250. 492
		248. 418. 484	9-10	255
6	5	154	10	120. 174. 214.
	16	286. 334. 376.		432. 502. 536.
		378. 462. 502.		564.
			10-11	610
	Τιμόθεον Β'		11	502
			15	82
3	8	154	3	14
	16	260. 264		19
				138
	Τίτον		Κολοσσαεῖς	
2	9	608	1	15
	13	418		16
				118. 532.
				30. 290. 510. 512.
				586. 588. 608
	Ἑβραίους		16-17	450
1	2	560	17	590
	3	32. 166. 302. 320.	18	34. 118. 532
		512. 526. 542.	19	606
		548. 560. 586.	2	9
		622.	3	1
	5-12	116		2
	6	118. 426. 532. 536		9
	6-8	426		10
	7	426		486
	12	426		
2	9	196		Θεσσαλονικεῖς Α'
	14	334	1	9
3	1-2	222. 228	4	17
	7	262. 606	5	5
				82. 84.
4	15	70. 234. 484. 552.		
		594		Θεσσαλονικεῖς Β'
		228	2	13
5	6	456		456
6	20	300		Τιμόθεον Α'
7	3	50		
10	20	390	1	7
11	6	510		17
12	2	294	2	4
	15	174		5
	22			70. 574. 534
				456

	29	206.	18-22	446
	Πέτρου Α'		Ἰακώβου	
1	19	494	1	18
2	22	234		456
	Ἰωάννου Α'		Ἀποκάλυψις	
2	1	600	4	11
	2	228	22	18
				32
				446

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄβελ 62. 64. 68. 616,	ἀλήθεια 26. 28. 32. 58. 66. 70. 72. 80.
Ἄβραάμ 82. 286. 388. 522. 524.	88. 96-100. 132. 138. 156-160.
ἀγαθότης 328. 410. 412. 416. 418. 420.	182. 186. 200. 204. 220. 230-234.
422. 476. 566. 612.	240. 248. 250. 264. 266. 270. 280.
Ἄγαρ 522.	290. 300. 320. 328. 334. 338. 348.
ἀγεννησία 60. 80. 366. 386. 458. 472.	360-372. 378. 384. 390. 398. 404.
620.	420. 428. 446. 460. 462-466. 484.
ἀγιασμός 66. 320. 322. 490.	486. 490. 494. 514. 516. 520. 544.
ἀγχιστεία 82.	554=562. 566. 570. 578. 598. 602.
Ἄδὰμ 62. 64. 68. 522. 524. 578. 584.	618. 628.
594.	ἀλλοίωσις 232.
Ἄέτιος 442.	ἀλλοτριωσις 594.
ἄζυμα 356.	ἄμαρτία 40. 54. 70. 120. 216. 222. 224.
ἀθανασία 334. 378. 502.	234. 398. 402. 414. 416. 442. 454.
ἄθετα 322.	456. 484. 494. 554. 570. 574. 592.
Ἄθηναῖος, -οἱ 176.	594. 622.
Αἰγύπτιος, -οἱ 261. 426. 472.	ἀναισθησία 460. 572.
Αἴγυπτος 522. 558.	ἀναισχυντία 240.
Αἰθίοψ, -πες 582. 584.	ἀνάκρασις 196. 242. 244. 594. 596.
αἵρεσις 166. 270. 298. 332. 366. 368.	ἀνάστασις 120. 122. 176. 196. 222. 226.
370. 398. 402. 502. 548. 556. 564.	250. 322. 362. 378. 448. 456. 494.
588. 624.	496. 534. 596.
αἰρετικὸς, -οἱ 490.	Ἄνδρέας 450.
αἰσχὺνη 192. 194. 574.	Ἄνουβις 472.
ἀκακία 554.	Ἄντιχριστός 446.
	ἀνοπαρξία 364.

- ἀπάθεια 102. 126. 198. 220. 226. 234. Βασιλειος 176. 184. 188. 190. 230.
 260. 470. 474. 240-244. 266. 324. 344. 390-394.
 ἀπαρχή 534. 536. 576. 594. 596. 458.
 ἀπάτη 26. 76. 144. 154. 160. 162. 182. Βασιλίδης 440.
 294. 324. 338. 350. 392. 398. 420. βδελυρία 518.
 438. 558. Βελίαρ 506.
 ἀπαύγασμα 32. 168. 214. 302. 314. Βενιαμίν 378.
 318-322. 328. 518. 542. 548. 560. Βεσελεήλ 438.
 586. 588. Βήλ 162. 180. 552.
 ἀπόρροια 542. βλασφημία 72. 88. 100. 112. 114. 148.
 ἀπειθεια 454. 156. 162. 168. 170. 190-194. 208.
 ἀπιστία 188. 232. 244. 248. 250. 276. 280. 294.
 Ἄπολλως 620. 308. 370. 382. 384. 388. 392. 394.
 ἀπολύτρωσις 328. 406. 410. 428. 434. 438. 440. 448.
 ἀποστασία 586. 452. 474. 486. 538. 550. 558. 566.
 ἀπώλεια 82. 276. 446. 572. 610. 570. 582. 592. 598. 610. 622. 628.
 ἀπώλεια αἰρετική 132.
 Ἄρειος 442. Γ
 ἀρετή 48. 58. 84. 164. 260. 368. 376. 556. 558. Γαβριήλ 246.
 Ἄριστοτέλης 344. Γαλιλαία 450.
 ἀρχέτυπον 578. γαστρυμαργία 136.
 ἀσέβεια 28. 36. 66. 92. 136. 160. 194. γέεννα 174.
 210. 294. 320. 324. 350. 360. 362. γέννημα 68. 84. 92. 94. 102. 142. 146.
 364. 370. 394. 400. 410. 412. 472. 150. 152. 168. 170.
 474. 480. 486. 490. 508. 520. 528. γέννησις 60. 62. 126. 154. 174. 358.
 544. 548. 566. 568. 582. 592. 600. 386. 388. 458. 538. 542. 544.
 604. 610-614. 626. γνῶσις 48. 78. 344. 404. 614.
 Ἄσσύριος, -οι 382. γνῶσις ἀπόρρητος 34.
 ἀτιμία 174.
 Αὐγουστος Καῖσαρ 246. Δ
 αὐτοζωή 332. 334. 364.
 αὐτονομία δημοκρατική 180. Δαβίδ 54. 134. 250. 252. 264. 286. 288.
 ἀφθαρσία 108. 282. 320. 474. 596. 296. 298. 376. 396. 432. 528. 554.
 596. 600. 606. 622. 628.
 Β
 Βαβυλώνιος, -οι 180. Δαγῶν 162. 552.
 βάπτισμα 122. 380. 442. 444. 532. 534. 620. δαμόνιον, -α 176. 298. 624.
 Βαρδησάνης 414. δαίμων, -ες 180. 298. 472. 622. 624.
 Βαρνάβας 604. δεισιδαιμονία 142.
 Βαροῦχ 196. διαβολή 360. 472.
 διάβολος 334. 446. 486.
 διαφορα 496.
 δικαιοσύνη 40. 54. 120. 162. 216. 220.

236. 238. 260. 282. 320. 328. 494. 382-388. 392-398. 404. 412. 414.
514. 536. 570. 602. 422. 426-430. 446. 458. 460. 472.
δόξα 168. 208. 302. 314. 320. 322. 328. 480. 496-500. 506. 510-522. 526.
370. 508. 510. 518. 542. 548. 536. 544. 554. 576. 578-584. 588.
556-562. 574. 586. 606. 610-614. 590. 602. 606-610. 616. 622. 626.
624. 628.
δουλεία 34. 208. 240. 264. 396. 398. ευσέβεια 26. 28. 58. 60. 72. 80. 90. 132.
400-404. 138. 162. 180-184. 202. 276. 360.
δύναμις 220. 320. 386. 440. 442. 444. 484. 492. 494.
504. 506. 520. 522. 530. 544. 556.
568. 602. 614. 620. 622. 626.

Ε

Ἐφέσιος, -οι 198.

Ἑβραῖος, -οι 222. 224. 228. 262. 268.
284. 340. 356. 552.

εἰδωλολατρία 160. 276. 300. 382. 444.

εἰδωλον, -α 276. 498. 506. 558.

εἰδωλοποιτα 472.

εἰκῶν 486.

εἰμαρμένη 438.

εἰρήνη 490.

ἐλευθερία 42. 238. 260. 402.

Ἑλλην, -ες 180. 406. 444.

ἐλλαμψις θεία 46.

Ἑλληνισμός 444.

ἐλπὶς 238. 364.

Ἐμμανουήλ 418.

ἐνέργεια 160. 276. 584. 586.

ἐνωσις 250.

ἐξομοίωσις 250.

ἐξουσία 340. 506. 510. 512. 516. 570.
574. 592.

ἐξουσία τυραννική 582.

ἐπιβουλή 444. 452.

ἐπίγνωσις 494. 528.

Ἐπικούρειοι 176. 322.

εὐλάβεια 110. 276.

Εὐνόμιος 26. 34. 58. 62. 70-74. 88. 94.

100. 108. 110. 128. 132. 136. 138.
146. 156. 172. 176. 178. 184.

206-210. 216. 224. 230. 232. 242.

244. 250. 256. 266. 272. 280. 290.

294. 320. 324. 342. 348. 368. 380. Ἰακώβ 522. 598.

Ζ

ζωή 32. 50. 66. 220. 334. 336. 368. 378.
380. 382. 404. 460. 464. 484. 490.
556. 594.

ζωὴ ἀθάνατος 364.

ζωὴ αἰώνιος 380. 382. 384.

Η

ἡδονή 142. 442. 480.

Ἡλεὶ 82. 608.

Ἡσαίας 52. 182. 262. 296. 298. 418.
432. 604. 606. 624.

Θ

θάνατος 190. 196. 222. 238. 242. 334.
336. 368. 400. 402. 494. 502. 534.
502. 594. 628.

θέλημα 306. 312. 512. 526. 570. 618.

θεογνωσία 150. 302.

Θεογνώστος 156.

Θεοφάνεια 606.

θλιψὶς 600. 626.

θυμὸς 424.

θυσιὰ 358.

Ι

- Ἱερεμίας 382. 454.
 ἱερωσύνη 608.
 Ἱεσσαί 252.
 Ἱεχονίας 382. 384.
 Ἰουδαῖος, -οί 184. 200. 244. 246. 262.
 342. 356. 506. 594. 606.
 Ἰούδας 82.
 Ἰσαάκ 388. 522.
 Ἰσις 472.
 Ἰσμαήλ 522. 548.
 Ἰσοκράτης 268.
 Ἰσραήλ 80. 244. 554.
 Ἰσραηλίτης, -αί 414. 430.
 Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής) 32. 56. 102.
 106. 112. 170. 190. 298. 306. 314.
 318. 338. 382. 392. 394. 418. 426.
 432. 450. 46. 526. 530. 542. 584.
 594. 600. 606.
 Ἰωήλ 560.
 Ἰωσήφ 594.
 Ἰωσήφ, πατριάρχης, 622.
- Κ
- Καϊάφας 138.
 Κάιν.
 κακία 82. 84. 86. 100. 114. 164. 206.
 220. 334. 368. 402. 414. 424. 454.
 4624. 464. 466. 556. 564. 574.
 κακὸν ἀρχέγονον 334.
 κακόνοια 410. 576.
 κακουργία 66. 146. 154. 240. 548. 590.
 598. 612.
 κατάρα 216. 402. 414. 454. 570. 574.
 κένωσις 204.
 Κήρινθοι 440.
 Κόλουθος 442.
 Κορίνθιος, -οί 198. 256. 602.
 κοσμογονία 356. 526. 578.
 κρίσις 196. 420. 496. 508. 590.
 κτίσμα 30. 32. 58. 60. 94. 136. 140. 142.
 146. 152. 160. 162. 176. 206.
 Κύκλωψ 280.
- Λ
- Λάζαρος 212.
 λατρεία 80. 170. 298. 558.
 ληστής 574.
 λοιδορία 174.
- Μ
- Μάνης 414
 μανία 352. 402.
 Μανιχαῖος 412. 442.
 Μανωῆ 296.
 Μαρία 204. 216. 246. 448. 450. 452.
 458. 534.
 Μαρκίων 414.
 Μαρκίωνες 440.
 ματαιοπονία 378.
 ματαιότης 120. 148. 512. 570. 574.
 μεγαλοπρέπεια 338.
 μεγαλωσύνη 174. 286. 562.
 μεσιτεία 576.
 μεσίτης 574. 576.
 μετουσία 334. 490.
 μιαφονία 400.
 μίασμα 400.
 μικροψυχία 314. 542.
 μίμημα 576.
 Μινόταυρος 280.
 Μοντανοί 440.
 Μοντανός 384.
 μυσταγωγία 444.
 μωρία 444.
 Μωϋσῆς 32. 178. 286. 288. 296. 298.
 356. 366. 414. 426. 428. 430. 430.
 438. 500. 526. 558. 590.
- Ν
- νέκρωσις 206.
 Νικόδημος 100. 608.
 Νικόλαος 442.
 νόμος 178. 488.
 Νῶε 588.

- οικονομία 48. 50. 52. 124. 188. 194. 590. 596. 602–610. 620. 624. 626.
 196. 202. 210. 214. 222–228. 232. πειρασμός, –οί 606.
 236. 246. 310. 432. 458. 468. 494. περιτομή 356. 512.
 534. 540. 570. 592. 596. Πέτρος 112. 178. 184. 188. 192. 204.
 222–226. 230. 238–252. 266. 282.
 284. 450. 596.
- Ο
- Ὀλιψήρις 478.
 ὁμοιότης 578.
 ὁμοίωσις 578.
 ὄργη 80. 84. 164. 172. 174. 204.
 Ὅσιρις 472.
 Οὐαλεντῖνοι 440.
 Οὐσία 60. 62. 66. 74. 84. 110. 114. 136–144. 154. 158. 162–170. 194. 208. 224. 228. 236. 238. 244–248. 252–260. 264–268. 278. 280. 288. 306. 308. 310. 328. 336. 376. 378. 382. 384. 392. 400. 406. 408. 412. 434. 452. 478. 488. 494. 498. 500–504. 518. 552. 566. 582. 612–618.
- Π
- πάθος 52. 200.
 παιδεία 38.
 παλιγγενεσία 120. 122. 440. 534.
 πανουργία 168.
 παράβασις 456.
 Παράκλητος 598. 600. 602.
 παράκλησις 624.
 παρακοή 456. 570. 592. 594.
 παρανομία Σοδομιτική 378.
 παραπικρασμός 606.
 παραπληξία 270. 402. 576.
 παρθενία 52. 108. 122.
 Παρθένος 70. 518.
 Παῦλος 30. 34–38. 52. 56. 76. 78. 116. 170. 176. 190. 198. 208. 222. 224. 228. 250. 256. 260. 264. 266. 282. 284. 290. 292. 332. 396. 398. 418. 460. 462. 500. 502. 506. 528. 532. 552. 554. 564. 568. 574. 584. 586. 590. 596. 602–610. 620. 624. 626. 606. 512. 112. 178. 184. 188. 192. 204. 222–226. 230. 238–252. 266. 282. 284. 450. 596. Πιλάτος 246. πίστις 52. 54. 56. 68. 82. 160. 162. 212. 220. 356. 378. 380. 382. 400. 418. 442–450. 456. 458. 464. 484–488. 492–498. 512–516. 544. 546. 558. 566. 576. 598. 600. 604. 608. 620. πλάνη 176, 180. 256. 346. 378. 408. Πλάτων 354. 514. ποίημα 30. 32. 58. 60. 94. 136. 142. 146. 150. πολυθεΐα 142. πολυπραγμοσύνη 380. πονηρία 102. 412. 416. 566. προαίρεσις 82. 84. 86. 116. 234. 306. 346. 454. 592. Προύνικος 350. πρόνοια 436. προσευχή 442. προσκύνησις 528. 550. 556. πρωτοτοκία 120. πρωτότοκος 116. 118. 120. 122. 124. 426. 528. 530. 532. 534. 536. 612. 614.
- Ρ
- ραθυμία 238.
 Ρουβίμ 116.
 Ρωμαῖος, –οί 418. 550. 606.
 Ρώμη 262.
- Σ
- Σαβέλλιος 384. 408.
 Σαμαρείτης, –αι 78. 80.
 Σαοῦλ 70.
 Σαῦλος 284.
 Σεβωείμ 418.

- Σήθ 578. 584.
 Σιλουανός 604.
 Σίμων, πατήρ Πέτρου, 284.
 Σιών 432. 624.
 σκότος 370.
 Σκύθης, -αι 582. 584.
 Σκύλλα 280.
 Σόδομα 588.
 Σοδομίτης, -αι 396.
 Σολομών 38. 40. 46. 48. 502.
 σοφία 36. 38. 40. 46. 50. 54. 58. 66. 90.
 320. 330. 556.
 σταυρός 186. 190. 194. 196. 198. 200.
 204. 214. 224. 226. 242. 246. 248.
 494. 568.
 Στωϊκοί 176.
 συγκατάβασις 226.
 συκοφαντία 32. 34. 200. 204. 208. 228.
 360. 362. 390. 416. 444.
 συστοιχία 158.
 σωτηρία 162. 206. 220. 226. 234. 238.
 376. 442. 444. 470. 484. 494. 554.
 558. 564. 592. 610. 618.
 σωφροσύνη 442.
- T
- ταπεινότης 432.
 ταπεινοφροσύνη 190.
 ταπεινώσις 186.
 Τιμόθεος 604.
 τιμωρία 588.
 Τίτος 418. 602. 604.
- Y
- ὕβρις 350.
 υιοθεσία 86. 258. 518.
 ὑπακοή 570. 572. 574.
 ὑπόστασις 66. 68. 166. 262. 282. 302.
 312. 318. 320. 328. 332. 356. 358.
 364. 370. 380. 384. 406. 408. 488.
 492. 504. 506. 510. 520. 548. 584.
 586. 614.
- ὕποταγή 516. 608. 610.
 Ὑψιστιανοί 506.
- Φ
- Φαῖδρος 354.
 Φαραῶ 428.
 φενακισμός 154.
 φθορά 206. 364. 502.
 φιλανθρωπία 226. 238. 248. 314. 414.
 454. 466. 542. 558. 562. 566. 570.
 624.
 Φίλιππος 232.
 Φίλων 268. 340. 342.
 φόνος 400.
 φύσις 82. 166. 234. 236. 282. 288. 308.
 330. 344. 348. 382. 400. 402. 412.
 424. 492. 508. 510. 516. 582. 596.
 614. 618.
 φύσις ἀκτιστος 178.
 φῶς 32. 48. 66. 68. 220. 302. 320. 328.
 336. 364. 366. 368. 370. 378. 384.
 404. 460. 462. 464. 466. 468. 470.
 476. 484. 518.
 φῶς ἀγέννητος 362. 370. 478.
 φῶς ἀπρόσιτον 476. 502.
 φῶς γεννητὸν 370. 478.
 φῶς μονογενὲς 370.
- X
- χάρισμα 626.
 χίμαιρα 280.
 χίμαρος ἀποπομπαῖος 358.
 Χριστιανισμός 300. 322. 442.
 Χριστιανός, -οὶ 238. 440. 444. 468. 472.
 484. 486. 5045. 506. 508. 512. 514.
 516.
- Ψ
- ψεῦδος 26. 58. 138. 146. 208. 290. 306.
 360. 366. 368. 410. 442. 462. 464.
 486. 498. 502.

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολές.
»	2ος	Ἐπιστολές.
»	3ος	Ἐπιστολές.
»	4ος	Ὁμιλίες στήν Ἑξαήμερο.
»	5ος	Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς.
»	6ος	Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές.
»	7ος	Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κ
»	8ος	Ἀσκητικά Α' (Ἵ Ὅροι κατὰ πλάτος).
»	9ος	Ἀσκητικά Β' (Ἵ Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).
»	10ος	Δογματικά ἔργα.

Β. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περι ἐνανθρωπήσεως).
»	2ος	Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').
»	3ος	Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').
»	4ος	Δογματικά Γ'.
»	5ος	Ἑρμηνευτικά Α'.
»	6ος	Ἑρμηνευτικά Β' (Ἑξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	7ος	Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἑξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	8ος	Ἱστορικοδογματικά Α'.
»	9ος	Ἱστορικοδογματικά Β'.
»	10ος	Ἱστορικοδογματικά Γ'.
»	11ος	Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ. ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος	1ος	Προσωπικές Σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Α'.
»	2ος	Προσωπικές Σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Β'.
»	3ος	Ἀπολογητικά ἔργα.
»	4ος	Δογματικά ἔργα.
»	5ος	Ὁμιλίες.
»	6ος	Ἑγκωμιαστικοί καί Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
»	7ος	Ἐπιστολές.
»	8ος	Ὁ Χριστός πάσχων καί Ἑπὶ δογματικά.
»	9ος	Ἑπὶ Ἠθικά.
»	10ος	Ἑπὶ Ἱστορικά.
»	11ος	Ἑπὶ εἰς Ἑτέρους. - Ἐπιγράμματα.

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
 » 2ος Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
 » 3ος Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
 » 4ος Τριακονταετηρικός στό Μ. Κων/ντίνο.- Στό Βίο Μ. Κων/ντί-
 νου.- Λόγος Μ. Κων/ντίνου στό Σύλλογο τῶν ἁγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Ἐκδόσεις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου.- Περί ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.-
 Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
 » 2ος Ὅμιλιες στή Γένεσι (Α' - ΚΓ').
 » 3ος Ὅμιλιες στή Γένεσι (ΚΔ' - ΜΑ').
 » 4ος Ὅμιλιες στή Γένεσι (ΜΒ' - ΞΔ').
 » 5ος Ὅμιλιες στή Γένεσι (Γ' - ΙΒ').- Στούς Ψαλμούς (ΜΑ' - ΜΓ').
 » 6ος Ὅμιλιες στούς Ψαλμούς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
 » 7ος Ὅμιλιες στούς Ψαλμούς (ΡΚΔ' - ΡΝ') καί Ὅμιλιες στόν Δαυίδ
 καί τόν Σαούλ.
 » 8ος Ὅμιλιες στή Γένεσι (Α' - Θ').- Ὑπόμνημα στόν Ἡσαΐα.-
 Ὑπόμνημα στόν Δανιήλ (Κεφ. Γ'-ΙΓ').
 » 9ος Ὑπόμνημα στό Κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. Α'-Κ').
 » 10ος Ὑπόμνημα στό Κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. ΚΑ'-ΜΗ').
 » 11ος Ὑπόμνημα στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΜΘ'-ΟΕ').
 » 12ος α) Ὑπόμνημα στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΟΣΤ'-ΛΑ').
β) Ὑπόμνημα στό κατά Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὁμιλ. Α'-Δ').
 » 13ος Ὑπόμνημα στό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Ε'-ΛΑ').
 » 13β) Ὑπόμνημα στό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΛΒ'-ΝΔ').
 » 14ος Ὑπόμνημα στό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ'-ΠΗ').
 » 15ος Ὑπόμνημα στίς Πράξεις (Ὁμιλ. Α'-ΚΓ').
 » 16α) Ὑπόμνημα στίς Πράξεις (Ὁμιλ. ΚΔ'-ΜΔ').
 » 16β) Ὑπόμνημα στίς Πράξεις (Ὁμιλ. ΜΕ'-Ν'), στήν Πρός
Ρωμαίους (Ὁμιλ. Α'-Γ').
 » 17ος Ὑπόμνημα στήν Πρός Ρωμαίους (Ὁμιλ. ΙΑ'-ΛΓ').
 » 18ος Ὑπόμνημα στήν Α' Πρός Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΑ').
 » 18α) Ὑπόμνημα στήν Α' Πρός Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΒ'-ΜΔ'), καί
Β' Πρός Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ')
 » 19ος Ὑπόμνημα στή Β' Πρός Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΔ').
 » 20ος Ὑπόμνημα στήν Β' Πρός Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΕ'-Λ') καί *
στήν Πρός Ἐφεσίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ').

- » 21ος Ἐπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. ΙΒ' -ΚΔ') καὶ στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. Α' -ΙΒ').
- » 22ος Ἐπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. ΙΓ' -ΙΕ'), στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 23ος Ἐπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλ. Α' -Ε'), στὴν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α' -ΙΗ') καὶ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α' -Ι').
- » 25ος Α. Ἐπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. ΙΣ' -ΛΔ').
Β. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίαι Α' - Ζ').
- » 26ος Ὁμιλίαι Ἠθικῆς - Ἀγιογραφικῆς.
- » 27ος Ὁμιλίαι Ἀγιογραφικῆς - Ἑρμηνευτικῆς.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α'.
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β'.
- » 30ος Ὁμιλίαι Κατηχητικῆς - Ἠθικῆς.
- » 31ος Ὁμιλ. κατηχητικῆς καὶ ἠθικῆς Β' - Ὁμιλ. Περιστατικῆς Α'.
- » 32ος Ὁμιλίαι Περιστατικῆς Β'.
- » 33ος Ὁμιλίαι Περιστατικῆς Γ'.
- » 34ος Ὁμιλίαι Περιστατικῆς Δ'. α. Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας.
β. Πρὸς Ἰουδαίους. γ. Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας. δ. Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίαι δογματικῆς.
- » 36ος Ὁμιλίαι ἑορταστικῆς - ἐγκωμιαστικῆς.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ εἰμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).
- » 2ος Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α' - Β'.)
- » 3ος Δογματικὰ Γ' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ' - Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἐκθεσιν.
- » 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α' (Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου - Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἐξαήμερου - Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίαι Α-Γ).
- » 6ος Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν - Εἰς τὸν 6ον Ψαλμὸν = Περὶ τῆς ὀγδόης - Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

- Βίος Γρηγορίου Παλαμά ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.
- Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολῆς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ', Ἐπιστολῆς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων Λόγοι Α' - Γ'.

- » 3ος Πραγματεῖες δογματικῆς καὶ ὁμολογιακῆς.
- » 4ος Ἐπιστολές.
- » 5ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α' - Γ').
- » 6ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ' - Ζ').
- » 9ος Ὁμιλίαι Α'-Κ'.
- » 10ος Ὁμιλίαι ΚΑ'-ΜΒ'.
- » 11ος Ὁμιλίαι ΜΒ'-ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 2ος Τὸ Λειμωνάριον.
- » 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων, Περί οὐρανόθεντος ἱεραρχίας, Περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περί μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολές.
- » 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίοι ἁγίων.
- » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικῆς Ὁμιλίαι.
- » 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στή Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις, καὶ Ἰωάννου Καρπαθίου, Κεφάλαια Παρακλητικά 100.
- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοὶ - ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές.
- » 14ος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Μυσταγωγία - Τὰ 400 Κεφάλαια Περί Ἀγάπης - Λόγος Ἀσκητικὸς - Τὰ 200 Κεφάλαια Περί Θεολογίας.
- » 19Α Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Βίος Συμεὼν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίαι - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
- » 19Β Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Γ') - Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Σ')
- » 19Γ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Α' Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Ζ'-ΙΕ') - Β' Κατηχητικοὶ Λόγοι (Λόγοι Α'-Ζ').
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, Ἑρμηνεία στή Θεία Λειτουργία - Περί τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος Ἰουστίνος, Ἀπολογίαι Α' καὶ Β' - Λόγος Περί Ἀναστάσεως - Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα.
- » 2ος Τατιανός, (Πρὸς Ἑλληνας) - Ἀθηναγόρας, (Πρεσβεία Χριστιανῶν καὶ Περί ἀναστάσεως νεκρῶν) - Θεόφιλος Ἀντιοχείας, (Πρὸς Αὐτόλκον Βιβλία Α-Γ) - Ἐπιστολή πρὸς Διόνητον.